P
1045
P.II.228

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FUNDATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

NUMĂR JUBILIAR

ALCĂTUIND VOLUMUL
AL CINCIZECIȘINOULEA
IANUARIE — APRILIE 1927

P. 1457

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A

81766

P-5067-1

PRECUVÂNTARE

S'au împlinit 60 de ani dela apariţia primului număr al „Convorbirilor Literare" din 1 Martie 1867.

Revista înfiinţată de „Junimea" din Iaşi a atins astfel cea mai respectabilă vârstă între publicaţiile similare, asigurându-şi prin neîntrerupta ei apariţie locul de frunte, ce de la început şi-a cucerit în mişcarea noastră intelectuală.

In vremea atât de nestatornică de azi mai ales, un asemenea eveniment cultural merită să fie pus în lumina cuvenită, spre a servi drept pildă şi generaţiilor viitoare.

Şedinţa jubilară a „Convorbirilor Literare", din dimineaţa Duminicei de 13 Martie, a depăşit cu mult cadrul obişnuit al sărbătorirei unei reviste, luând caracterul unei largi manifestări a intelectualităţii româneşti. Faţă de numărul neaşteptat de mare al participanţilor şi al manifestărilor omagiale ce urmau să se mai aducă revistei, şedinţa publică s'a ţinut în continuare şi în Duminica următoare, de astă dată sub prezidenţia Domnului Jacob Negruzzi, singurul supravieţuitor dintre cei cinci întemeietori ai Junimei.

Prin cuvântările ţinute, în cele două şedinţe din amfiteatrul Fundaţiunei Carol I, de unii din cei mai autorizaţi reprezentanţi ai intelectualităţii noastre, s'a arătat rolul însemnat ce „Convorbirile Literare" l-au avut în desfăşurarea culturală a ultimei jumătăţi de veac.

Revista „Junimei" dela Iaşi nu mai poate fi considerată ca organul unei societăţi particulare, devenind exponentul cultural al mândrei generaţii, căreia se datoreşte Unirea Principatelor şi întemeierea Regatului Român.

După filele îngălbenite ale revistei, ca după inelele concentrice ale unui stejar, se vor număra sforţările succesive

ale conştiinţei româneşti, şi din volumele Convorbirilor se va desprinde pentru cercetătorii viitorului, firul conducător al progresului culturii noastre. Căci aci, mai deslușit ca ori unde, se găsesc verigele lanţului evoluţiei noastre dela 1867 până azi. In tot acest timp Convorbirile au servit ca busolă de orientare a gândirei, ce aşa de lesne ar fi rătăcit în câmpul încă nedesţelenit al unei culturi nelămurite încă şi ademenită de atâtea înrâuriri streine şi factice.

Apariţia neîntreruptă a revistei — în afară de anii celor două campanii — constitue deasemeni un titlu de glorie al membrilor „Junimei", dând exemplul cel mai frumos al perseverenţii, cu atât mai apreciabilă într'o societate aşa de lesne schimbăcioasă ca a noastră.

Dificultăţi de tot soiul, în susţinerea revistei, nu au lipsit; ele au fost inerente dela început, după cum reiese din scrisoarea din 1868 a primului ei director, publicată mai la vale; dar mai ales în vremea aşa de turbure de după războiu, menţinerea ei a devenit şi mai critică. In primul rând din cauza numeroşilor noui şi vechi abonaţi, cari, interpretând prea larg desinteresarea proverbială a colaboratorilor revistei, au mers până acolo, încât s'au desinteresat şi ei de împlinirea obligaţiilor ce le aveau faţă de foaia pe care o primeau. Din această cauză, neechilibrarea veniturilor faţă de costul tiparului era tot mai pronunţată, iar contul deschis la casa editoare, la sfârşitul anului trecut, atinsese o sumă fantastică.

In asemenea condiţii apariţia mai departe a revistei ar fi fost nesigură, dacă nu am fi avut fericirea ca tocmai în aceste momente grele, să întâlnim sprijinul luminat al câtorva dintre conducătorii vieţei noastre publice, cari să intervină pentru menţinerea publicaţiei cu orî ce preţ.

Aflând pericolul, D-l I. Petrovici, Ministrul Instrucţiunii, un vechiu şi atât de apreciat colaborator al „Convorbirilor Literare", s'a grăbit să acorde revistei o subvenţie însemnată, căreia a binevoit să-i dea chiar un caracter permanent, înscriind-o în bugetul anual al Statului, alături de revista eşană. In acelaş buget d-sa a mai prevăzut suma de o jumătate milion lei pentru grupul Maiorescu-Conta-Xenopol, ce se va ridica la Iaşi, eternizând în bronz pe cei trei Convorbirişti dela care au radiat atâtea gândiri binefăcătoare în lumea românească.

Tot aşa de generos s'a arătat şi Ministrul Cultelor şi al Artelor şi sperăm că şi de aci subvenţia va fi fixată prin înscrierea ei în bugetul anual al acestui departament cu aşa înalte misiuni culturale.

Maestrul Goga, pe care salvarea Statului l-a răpit deocamdată dela scumpele-i preocupări artistice, ne uitând însă că depe culmea atinsă în domeniul literilor a putut trece deadreptul la cele mai înalte trepte ale dregătoriei Statului, a dat tot sprijinul cuvenit revistei în care s'au publicat atâtea capodopere ale sale.

Cărturarul Părinte Lupaş, deşi conducând un Minister mai strein de misiunile culturale, a apreciat însă cazul boalei de care sufereau C. L şi, în calitatea sa de Ministru al Sănătăţii publice, a prescris revistei o ordonanţă înviorătoare.

N'aşi putea încheia lista protectorilor revistei, fără a cita pe veneratul şi iubitul preşedinte al primei şedinţe jubilare, pe D-l C. Meissner, cel ce are în sarcina sa îngrijirea drumurilor şi a şoselelor — de cari însă poeţii nu se pot bucura, sborul înaripat al lui Pegas servindu-le spre a se ridica în regiunile lor prielnice. In calitatea sa de vechiu Junimist şi actual Ministru al Lucrărilor Publice, din bugetul său restrâns şi tare împovărat, d-sa a reuşit totuşi să ne smulgă o mică subvenţie, pe care a îndulcit-o printr'o rezoluţie măgulitoare.

Toate aceste binevoitoare ajutoare, pentru care exprimăm nici generoşilor sprijinitori ai C. L. viile noastre mulţumiri, nu ar fi ajuns să acopere neîncasarea abonamentelor din ultimii ani şi deci să asigure continuarea apariţiei revistei, dacă Editura Socec, reprezentată prin directorii ei, d-nii Şaraga şi Schwarz şi prin venerabilul d. Rudinescu, legat de soarta Convorbirilor dela strămutarea lor din Iaşi la Bucureşti, nu ar fi consimţit să împartă cu noi diferenţele, după cum alături de noi au fost victima prea marei încrederi, ce cu toţii am avut în respectarea angajamentelor din partea abonaţilor noştri.

Prin volumul jubilar de faţă, rezultat al celor două şedinţe festive, cari au pus în evidenţă rolul „Convorbirilor Literare" şi surprinzător de marea favoare de care ele se bucură faţă de publicul cel mai ales, se continuă firul neîntrerupt al

publicaţiei deacum 60 de ani, cu speranţa că, graţie unui sprijin real al abonaţilor, revista va reveni la mândra tradiţie de odinioară de a se susţinea prin propriile-i mijloace, menţinându-şi astfel absoluta independenţă, căreia se datoreşte autoritatea şi succesul de până aci.

In vederea asigurării viitorului şi a preîntâmpinării oricăror eventuale surprize, se institue asociaţia „Amicii Convorbirilor Literare“ *solidarizând toate energiile şi dispoziţiile favorabile cenaclului Convorbirist, pentru continuarea publicaţiei în cele mai demne condiţiuni.*

In viitor, când vom dispune de mijloace îndestulătoare, vom căuta să ne conformăm nevoilor vremii de azi şi să onorăm, pe cât posibil, concursul prietenilor revistei, până aci absolut dezinteresaţi, asigurând astfel menţinerea regulată mai ales a rubricelor cu caracter informativ, altfel prea expuse dispoziţiilor trecătoare ale unor colaborări ocazionale.

Ne având menirea de a se lua la întrecere cu publicaţiile sporadice, motivate de cele mai multe ori numai de satisfacerea unor ambiţii personale sau de cerinţele efemere ale unei mode, C. L. vor purta şi în viitor caracterul tradiţional de revistă-arhivă, *dând, printr'o îngrijită selecţionare, publicaţiilor sale caracterul de documente îndrumătoare ale vremii.*

Prin volumele succesive ale C. L. se va da şi de aci înainte consacrarea definitivă marilor probleme culturale ale fiecărui an, nelăsând vre-o chestiune însemnată a gândirii româneşti fără să aibă ecoul ei în cuprinsul revistei, când nu de aci chiar vor porni iniţiativele cele mai fericite şi mai rodnice. Numerile C. L. au servit şi vor mai servi în viitor drept cel mai sigur izvor informativ[1]) *al evoluţiei noastre intelectuale. Acest caracter documentar al C. L. va fi mai departe păstrat, dându-se totodată o cât mai largă atenţie recenziilor, cronicilor şi informaţiunilor asupra actualităţii literare, artistice, şi economice, îmbrăţişând cât mai larg interesele diverse ale publicului.*

Epoca de tranziţie, premergătoare a unificării şi consolidării culturale a tuturor românilor, este încă în aşteptarea fericitei iviri, ca în preajma Unirei Principatelor, a condu-

[1]) **Tabla de materie a celor 60 de ani ai C. L. va apare la sfârşitul anului, urmând să fie ataşată la volumul de faţă.**

cătorilor, cari împlinind rolul corifeilor Junimei de odinioară, să deschidă căile largi spre culmile la care aspirăm prin noua situaţie creată ţării în Răsăritul european.

Intregirea teritorială s'a realizat prin războiul susţinut de ideea naţională şi a autodeterminării; iar în noua luptă, ce trebue să întreprindem pentru cuceririle în domeniul intelectual şi moral, va trebui să fim conduşi de noul gând al solidarităţii şi înfrăţirii între neamuri. Căci după succesele ce în această direcţie vom dobândi, ni se va fixa rostul predestinat în acest colţ al Europei.

Se deschide deci şi pentru noi acum, ca pentru Junimea de altă dată, o eră nouă, *în condiţii deosebite însă. Graniţele oficiale dar nefireşti de odinioară, peste cari C. L. au reuşit să treacă întotdeauna, menţinând vie solidaritatea dintre fraţii de sub toate împărăţiile, fiind acum înlăturate, nimic nu mai stă în calea unităţii culturale a tuturor celor cuprinşi în hotarele naturale ale României de azi.*

Bizuindu-se deci pe înregistrarea succeselor mai grele din trecut şi pe legăturile tradiţionale şi atât de strânse cu provinciile azi contopite, C. L. năzuesc nu numai să reprezinte mai departe mişcarea culturală a tuturor românilor, dar speră să câştige interesul şi încrederea minorităţilor şi chiar a streinătăţii. Incercările oficiale cu asemenea tendinţe neizbutind, singură bătrâna revistă, cu reputaţia-i de obiectivitate bine stabilită, poate să-şi asume o asemenea sarcină; vârsta ei de peste jumătate de veac fiind nu o pedică, cum ar voi să însinueze unii, ci dimpotrivă o chezăşie mai mult a experienţii câştigate în luptele aprige, ce dela inceput a ştiut să susţie cu succes.

După simpatia şi prestigiul de care C. L. se bucură în toată ţara — ultimile manifestări au dovedit-o mai presus de orice aşteptare — rămâne să ne relevăm şi streinătăţii, cu care ni se impun acum legături mai strânse ca în trecut, faţă de solidaritatea universală, dela care nici un popor nu se mai poate sustrage astăzi.

Colaborarea streinilor, cunoscători ai ţării şi interesându-se de chestiunile noastre vitale, ne este asigurată şi prin ea vom inaugura anul nou al revistei, ce urmează acestui volum jubilar.

Sperăm că nici sprijinul moral şi material al concetăţenilor nu ne va lipsi, spre a putea duce la bun sfârşit această nouă fază sub care se prezintă C. L. în continuarea gândului întemeietorilor.

Cu aceste apăsătoare răspunderi ale prezentului şi cu grija realizării nădejdilor într'un viitor cât mai apropiat, am primit, nu fără sfială, după rodnica conducere a D-lui Mehedinţi, direcţia revistei, în dorinţa de a păstra cât mai vie atmosfera înviorătoare dela Junimea, pe ai cărei principali reprezentanţi am avut fericirea să-i cunosc mai deaproape. In aşteptarea marilor soli ai generaţiei de mâine, căreia să-i transmitem nobila moştenire adaptată mersului vremilor de azi, vom urmà lozinca cea veche: la C. L. intră cine vrea, rămâne cine poate.

Se va păstra astfel caracterul de republică a gândirei, ce de la început l-a avut foaia Junimei, pe care au onorat-o cu a lor colaborare Carmen Sylva şi Regina Maria alături de toţi fruntaşii gândirei româneşti.

Sub asemenea auspicii şi cu trecutul lor, ce în parte numai se oglindeşte în volumul de faţă, soarta C. L. ar trebui să fie asigurată, dacă straturile conducătoare ar fi conştiente de rolul ce incumbă azi patriei noastre şi de datoria fiecăruia dintre noi de a ajuta la a lui împlinire.

Al. Tzigara-Samurcaş

Şedinţa festivă din 13 Martie

Cuvântarea de deschidere a D-lui C. Meissner

Onorată Adunare,

Şedinţa festivă de astăzi, cu prilejul împlinirii a 60 de ani dela apariţia primului număr al „Convorbirilor Literare". avea să se ţie subt preşedinţia singurului în viaţă dintre fundatorii Junimei şi ai „Convorbirilor Literare", subt preşedinţia d-lui Iacob Negruzzi.

Cu mare părere de rău vă comunic, Doamnelor şi Domnilor, că din pricina unei indispoziţiuni, pe care o sperăm cu totul trecătoare, d-l Iacob Negruzzi n'a putut veni în mijlocul nostru.

Daţi-mi voie să exprim, în numele Domniilor Voastre ale tuturora, adâncul regret că nu se află astăzi în fruntea noastră şi în *acest* loc tocmai acela, care ar fi fost *icoana* către care cu toţii ne-am fi îndreptat privirile cu drag şi veneraţie.

Mi s'a făcut deosebita cinste de a fi invitat să prezidez această serbătorească întrunire. Mă execut, dar să nu credeţi că sunt recunoscător întâmplării ce dă astfel în vileag respectabilul număr de ani ce-l port pe umeri, dar pe care nu mă cred de loc dator să-l precizez. Tot ce pot spune este numai că aniversării, pentru serbătorirea căreia sântem astăzi întruniţi aici, îi lipsesc 12 ani, ca să coincidă cu vârsta mea

Mare păcat că bătrânul fondator al bătrânei reviste nu se află aici. Ne lipseşte tocmai acela care timp de decenii a fost şi director, şi redactor, şi secretar de redacţie al „Convorbirilor".

Ne lipseşte tocmai acela, ale căruia cuvinte le-am fi sorbit cu nesaţ şi a căruia prezenţă ar fi făcut să vibreze de emoţie sufletele noastre.

Ne lipseşte tocmai unicul reprezentant al acelor începuturi ale Junimei care, după vorba-i consacrată, se pierd în noaptea timpurilor.

Ii trimitem d-lui Iacob Negruzzi prinosul nostru de adâncă dragoste şi veneraţie.

Declar şedinţa deschisă cedând cuvântul d-lui profesor Tzigara-Samurcaş, directorul «Convorbirilor Literare», spre a da cetire scrisorii M. S. Reginei:

Mesagiul M. S. Reginei

DIRECTORULUI „CONVORBIRILOR LITERARE"

Neputând, din nenorocire, fi de faţă la aniversarea voastră de azi dimineaţă, Mă simt datoare a vă spune că gândul Meu este cu voi.

Cunosc falnicul trecut al interesantei voastre reviste şi sânt părtaşe la mândria şi mulţumirea cu care priviţi dealungul celor 60 de ani împliniţi azi, reamintindu-vă de întemeietorii ei: Maiorescu, Rosetti, Carp, Pogor şi dl. Iacob Negruzzi.

„Convorbirile Literare" ocupă un loc unic în felul lor, în această ţară de aşa nenumărate şi binefăcătoare sforţări.

Cu plăcere Imi reamintesc astăzi, cât de înflăcărată prietenă a revistei voastre era scumpa Mea mătuşe, Regina Elisaveta, şi cât de strâns legat era numele Ei de toate manifestările culturale ale acestei ţări.

In umilul Meu drum am căutat să mă ţin de urmele Ei, recunoscând că aveam atâtea de învăţat dela Acea, care a ţinut aşa de sus făclia luminătoare.

Trimit adunării inimoasele Mele urări de viaţă lungă, spre îmbucurarea şi folosul generaţiilor viitoare.

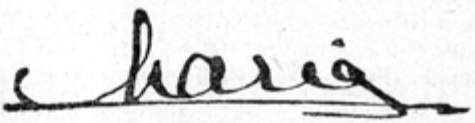

DIRECŢIA „CONVORBIRILOR LITERARE“ ŞI INDRUMAREA POPORULUI ROMÂN

Ne-am adunat să privim împreună oameni şi fapte de acuma 60 de ani.

Fiindcă n'am fost martorul acelor vremuri şi fiindcă de la războiu până azi n'am mai stat aproape de „Convorbirile Literare“, s'ar fi cuvenit şi de astădată să rămân deoparte.

Domnul director al revistei a socotit însă altfel, iar eu m'am supus pentru un motiv care mi se pare temeinic: aci nu e vorba numai de o serbare, ci de o socoteală care priveşte pe lângă generaţia trecută, mai ales generaţia de mâne.

Iar socoteala e aceasta:

Intemeietorii „Convorbirilor“, aşa cum „Amintirile dela Junimea“ i-au fixat într'un cadru definitiv, au reprezentat prin opera lor o epocă deosebită în desvoltarea culturii româneşti. Reviste au mai fost şi vor mai fi, dar o culminare ca cea din vremea „Junimei“ nu mai poate fi, de oarece în viaţa popoarelor, ca şi în viaţa indivizilor, nu-i cu putinţă o întoarcere spre minunata armonie şi spontaneitate a tinereţii [1]).

---

[1]) Părerea aceasta, foarte firească pentru oricine ştie că evoluţia culturii unui popor este ireversibilă, a fost exprimată cu ocazia unei scrisori adresate societăţei *„România Jună“* din Viena, la jubileul din 1911. (Vezi *Către noua generaţie*, 1912). — Se releva acolo lâncezirea relativă în care ajunsese viaţa poporului nostru: „In locul marelui avânt care a dus odinioară pe Români la Unirea Principatelor şi la Neatârnare, azi — mai peste tot — gânduri răsleţe şi energii risipite. Politica, în mare parte, se rezumă în calificări şi discalificări personale. Biserica şi Şcoala merg cum merg, dar fără însufleţire. Profesori şi pedagogi avem destui, dar nici un Gheorghe Lazăr. Clerici de asemenea: de la Oradea-Mare până la Dunărea-de-jos, de la Rădăuţi

Și fiindcă e vorba de tineri și tinereță, ia să vedem *aequo animo* care a fost atunci, rostul „Convorbirilor Literare".

*

Originalitatea acestei reviste, în clipa când a apărut, a stat în aceea, că ea reprezenta cea mai înaltă potență a sufletului românesc, doritor de a se cunoaște pe sine însuși. Și iată dovada pipăită:

Un tânăr, excepțional de înzestrat, care își petrecuse copilăria în Oltenia, în Ardeal, apoi în Viena, Berlin și Paris, culegând ce i se păruse mai de preț din toată cultura epocei sale, deși era îmbrățișat în Germania de critici care îl asemănau cu Lessing și deși era prețuit de bărbați politici, care îi ofereau conducerea organului unui partid; deși își văzuse numele pe frontispiciul unei reviste de filosofie, alături de Lassale, scriea totuși unui prieten din țară, făcând apel la unirea tinerilor

---

până la Noul-Severin, sânt din belșug, dar nici un Șaguna. Scriitori, slavă Domnului, dar nici un Eminescu sau Creangă. Teatrul își caută încă drumul, romanul pare a nu-l fi găsit, critica literară l'a pierdut. In locul judecăților impersonale de altădată, azi adevărate „zile ale babelor". De la critică ne-am coborât la harță, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism și cei mai mulți la nepăsare".

Amintim această părere fiindcă, în „Altă creștere", în „Politica de vorbe" și aiurea, s'a văzut că aprecierea aceea pornia de la unele considerații etnografice și din preocupări cu totul obiective.

Cei care ar fi putut să se simtă mai mâhniți, erau scriitorii. Totuși supărarea cea mare s'a stârnit între critici. Unii dintre ei s'au crezut datori să arăte că Maiorescu nu mai poate sluji ca măsură pentru gustul literar de azi; că Eminescu e al trecutului (nu-i destul de modern), iar Creangă e o valoare prea redusă etc. etc.

Totuși e semnificativ că în anii din urmă tocmai Emínescu a căpătat un prestigiu din ce în ce mai mare, iar dintre prozatorii români, puși în fața publicului din Apus, sub forma unei traduceri engleze, cel mai prețuit a fost tocmai Creangă.

Așa dar, și direct și indirect, părerea exprimată atunci despre mersul literaturii noastre se dovedește a fi încă și azi corespunzătoare adevărului. Gustul oamenilor de cultură (streini și români) a rămas neinfluențat de opiniile celor ce amestecă în critica literară interese neliterare.

mai de seamă, pentru „reorganizarea principatelor, fundarea universității și întemeierea unei reviste, care să concentreze activitatea literară și științifică a oamenilor de cultură din tot cuprinsul pământului românesc".

Iar acestea nu erau vorbe de ocazie... Lăsând la o parte perspectivele ce i se deschiseseră în Germania și cele care îl așteptau în capitala țării, unde Cuza îl numise magistrat, tânărul idealist, Titu Maiorescu, se trezește tocmai la Iași, director al unui internat de copii răsvrătiți, apoi al scoalei normale de la Trei-Ierarhi.

Vocațiunea de educator (căci aceasta a fost axa vieții lui Maiorescu) biruise de la început orice altă ademenire.—E drept că tocmai atunci și Iașii avuseseră marele noroc să scape de zarva administrativă și de agitația politică, inerentă capitalelor, rămânând tot orizontul liber numai spre cele sufletești.

Iată în ce împrejurări a început epoca Junimii.

Intrebarea era: Cum să pornească tinerii la organizarea culturii românești, temeiul cel mai firesc al „reorganizării principatelor"?

Voiu aminti un fapt petrecut sub ochii generației de azi, care lămurește minunat greutățile vremurilor de atunci.

Acuma zece ani, în zilele grele dela Mărășești, când Moldova dintre Prut și Nistru se deslegase din cătușele rusești, cei care chemau poporul basarabean la o viață nouă s'au aflat și ei într'o mare nedumerire:

Care cuvânt va merge mai repede la inima poporului? Și cine îi va spune acel cuvânt?

Și atunci, în sufletul tânărului preot Mateevici (al cărui chip fizic avea o izbitoare asemănare cu Maiorescu din tinereță) a pătruns adânc fiorul marilor răspunderi față de ființa ce se numește Neam, și și-a zis în sineși:

— Multe... multe am avea noi de spus poporului. Dar ce se va alege de neamul nostru moldovenesc, dacă vom lăsa să-l cheme spre o viață nouă niște oameni care bâiguesc o limbă neînțeleasă de mulțime? Cum îi vom spune gândul nostru poporului, și cum ne va spune poporul gândurile sale, dacă ne vom depărta de graiul viu al satelor, punând în mâna plugarilor cărți împestrițate cu vorbe neînțelese?

Și iată, din fundul inimii bunului Moldovean, care avea nu numai darul preoției, ci și darul cel de sus al poeziei, isbucni ca un fel de manifest cultural (cuvântul e prea sarbăd— ar trebui să zic: un fel de înmugurire și repede înflorire a sufletului moldovenesc), acel minunat imn de slăvire pentru graiul poporului:

Limba noastră e o comoară în adâncuri înfundată.

Cu tot sufletul se întoarse deci spre limba vechilor cazanii...

Care o plâng și care o cântă lângă vatra lor țăranii.

Cam noduroase ca formă, dar vibrante ca simțire, viersurile poetului de la Nistru au fost atunci, fără îndoială, expresia cea mai dreaptă a sufletului moldovenesc, chemat spre o reînviere culturală și politică.

Tot așa, dar nu în viersuri, ci în *Criticele* dela „Convorbiri" a fost răspunsul lui Titu Maiorescu acum 60 de ani:

—Voiți să îndrumați neamul românesc spre o cultură de un nivel superior? Foarte bine! Începeți atunci cu respectul limbei adevărate a poporului. Nu puneți în mânile tineretului cărți cu vorbe pocite și neînțelese. (Pentru un cap așa de logic, ca al lui Maiorescu, a căuta să cărpăcești limba, adecă țesătura fină în care se îmbracă gândirea și simțirea unui popor, veac după veac, era una dintre cele mai absurde încercări). Indărăt deci spre graiul cel viu al neamului și spre tradițiile sale de veacuri, în tot ce au ele mai omenesc și mai durabil. Căci, ori câte de bune ar fi intențiile voastre, croitori de sisteme filologice și sociale, opera voastră este un atentat împotriva vieții poporului românesc,—dacă nu-i respectați nevoile lui sufletești și graiul prin care și le exprimă zilnic.

Iată în câteva cuvinte, care a fost *rostul* „Convorbirilor Literare" la întemeiere, și în ce a stat meritul deosebit al lui Maiorescu.

De sigur că nu cugeta numai el așa, ci și alții care aveau simțul realităților. Dar nimeni nu formulase încă atât de limpede și cu atâta autoritate acest postulat de pedagogie culturală.

In *Criticele* dela „Convorbirile Literare" au văzut Românii pentru întâia oară ce însemnează logica în evoluția unei limbi și ce însemnează adevărul estetic în chestii de literatură.

De aceea „Convorbirile“ au și ajuns repede organul prin care poporul român începu a-și manifesta liber personalitatea sa reală. Eminescu în poezie, Creangă în proză, Conta în filosofie, și alții, și alții... aduc fiecare o nouă unitate de măsură a valorilor. In filologie cu Lambrior, în istorie cu Xenopol și Onciul se deschid căi nouă, iar Ardeleanul Ioan Slavici și Munteanul Caragiale se adaugă și ei Pleiadei de la Iași, în mijlocul căreia, Alecsandri, marele prețuitor al poeziei populare își găsise locul său firesc.

Nu e deci nici o exagerare, dacă vom afirma că *Junimea* și revista sa au exprimat în acel moment cugetul cel mai adevărat al poporului nostru.

Se înțelege, nu mă gândesc o clipă să afirm că Eminescu, Creangă și toată „pleiada“ ar fi creațiunea lui Titu Maiorescu. Erezia aceasta nu poate trece prin mintea nici unui om cu judecată normală. De când e lumea lume, arta unei epoce este opera artiștilor, nu a criticilor. A crede că un cerc literar creiază literatura, e ca și cum ai spune că Golfstrom este cauza vietăților pe care apa acelui curent le poartă cu sine. Nu. Curentul poate cel mult să împingă înlături, spre „zidul cel rece“ al teoriei, adică să deformeze și să ucidă câteva vietăți imprudente, aruncându-le la fund ca un sediment netrebnic...

Din contra, Maiorescu și „Convorbirile“ au avut meritul de a merge tocmai pe calea normală a neamului nostru și de a fi fost în momentul critic al autodeterminării noastre culturale expresia cea mai cinstită a sufletului care se simțea românesc și românesc vrea să fie și să rămâe.

Și, pentru orice minte chibzuită, este evident că critica e necesară mai ales în vremuri grele, după cum medicina e necesară în vremuri de epidemii. In timpuri normale, ne e destul și higiena care previne boalele. Iar din acest punct de vedere, critica preventivă poate avea uneori un rol deciziv. Insă pentru aceasta criticul literar trebue să aibă o sumă de însușiri în adevăr rare. Mai întâi, să fie un adânc cunoscător al limbei. (Maiorescu în copilărie copiase chiar texte chirilice, pentru a se deprinde cu limba veche. Doar singur Eminescu în generația aceea, dacă mai arătase atâta respect pentru limba românească). Trebue apoi să aibă o minte perfect echilibrată și o simțire așa de fină, în cât să perceapă îndată toate nuanțele

false și să le pună sub ochii scriitorului, dându-i astfel ocazie să revină asupra imperfecțiunilor și să le îndrepteze potrivit cu puterea talentului său. Cât privește „categorisirea", adecă așezarea în categorii a operelor artistice isprăvite, aceasta e o chestie laterală. Clasificarea tablourilor după dimensiuni, după subiecte, colorit, desemn etc. și comentarea lor n'a făcut și nu va face niciodată pictori.

Din fericire, Maiorescu a avut într'un grad eminent tocmai însușirile potrivite cu nevoile acelui moment de criză și a izbutit să aducă limba și literatura română în calea ei normală.

Mare și în veci neuitat merit. Cei stăpâniți de vanitate și alte preocupări vulgare nu vor pricepe niciodată cum s'a putut ca un cap așa de bine înzestrat în latura cugetării abstracte, să se mulțumească cu rolul de educator al generației sale. Un cunoscător atât de adânc al filosofiei kantiene, un admirator al lui Pascal, al lui Mill și Carlyle, să renunțe la satisfacția de a scrie cărți, spre a închina partea cea mai bună a vieței sale profesoratului și muncii pedagogice de a feri pe scriitori de rătăcirile epocei! Aceia însă, care prețuesc deplin ființa numită *Neam*, sunt fericiți că Maiorescu, în loc de a scrie cărți erudite, care ar fi ajuns ca toate operele de erudiție, niște simple documente ale trecutului, și-a întors ochii spre ceva mai bun: a scris câteva opere originale, care au rămas și vor rămânea normative pentru cultura românească. A scris acele *Critice* care au devenit spaima scriitorilor răi; a ținut acele *Discursuri* care au ajuns pedeapsa retorilor și limbuților, și a povestit *Istoria contimporană* — un model de obiectivitate pentru toți cei care înțeleg menirea educativă a istoriei.

Iată rostul „Convorbirilor Literare" și al criticei lui Maiorescu: din Haos ne-am îndreptat spre Cosmos. Din desordinea opiniunilor, am ajuns la criterii de apreciere obiectivă în literatură, artă și în orice manifestare culturală. „Junimea" a fost deci cel dintâi sol mai de seamă, pe care Europa modernă l-a trimis României. — Dar rolul acesta este azi prea evident, pentru ca să fie nevoie să mai stăruim asupra lui. Rezumând, putem spune:

„Direcția" de la „Convorbiri Literare" a însemnat:

1.— *Biruința limbei poporului* ca limba literară. — *Rustica natura* a învins.[1])

2.— Afirmarea *unității culturale* în toată întinderea poporului românesc. — Sub ochii noștri, pentru considerațiuni de graniță, s'au creiat în Balcani deosebiri de ortografie între Bulgari și Sârbi, și s'a lărgit distanța dialectelor spre a despărți înadins anume unități etnice. Ce s'ar fi întâmplat cu poporul românesc, dacă triumfa limba și ortografia lui Pumnul în Bucovina, a lui Cipariu în Ardeal și a lui Eliade în Muntenia?

3.— Pregătirea *unității politice* pe temeiul unității culturale.

* *

Aci ne apropiem de al doilea mare aspect al „Direcției" de la „Convorbiri Literare" — cel *social-național*, manifestat mai ales după ce revista s'a mutat în capitala țării. In latura aceasta iese în plină lumină, ca protagonist al Junimei, însuși Mihail Eminescu.

„Generația tânără are nevoie de o *singură direcție* spirituală pentru a organiza viața *viitorului*".

(*Eminescu*, Scrieri Politice și Literare, vol. I, 1905, p. 20.)

Iată cu ce gând Eminescu și Slavici au organizat serbările dela Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare, luând ca arbitri ai cugetului lor pe conducătorii Convorbirilor Literare [1]). Firește, după afirmarea deplină a operei lui Eminescu, concepția aceasta se lămurește și se afirmă cu putere și mai mare.

Ai un singur bloc de marmură, zisese Maiorescu în *Convorbiri*: Cu ce te-ai ales, dacă, în loc de o Minerva, ai scos o caricatură?

Ai un singur popor, zice Eminescu în *Timpul:* Ce viitor politic și cultural mai poți aștepta, dacă poporul acela ajunge

[1]) Vezi *Către noua generație*, ed. II, p. 323.

[2]) La Viena, în „România Juna", ideia de unitate se impunea în chip firesc și prin adunarea tinerilor din toate țările românești. Dln *Theresianum*, Titu Maiorescu scriea colegilor săi din Brașov încă de la 1851 aceste semnificative cuvinte: *La revedere în România Unită*!—E deci un fapt netăgăduit că unitatea culturală și politică mijise încă de pe atunci în sufletul celor ce se gândeau la viitor (vezi Titu Maioreseu, p. 143

un fel de *paria*, strivit între o „pătură suprapusă“, care nu înțelege, și invazia unor elemente parazitare, care îl copleșesc și-l ruinează?

Cu vasta sa pregătire științifică, Eminescu a fost cel dintâi care a arătat primejdia degenerării neamului românesc, pe care el îl cercetase „din Boian la Vatra Dornii“, din „Sătmar pân'la Săcele“ și în toată întinderea pământului românesc.

Deaceia, articolele lui programatice devin pentru toți oamenii de cultură ceeace fuseseră cândva cuvintele lui Fichte pentru întregul popor german. Iar aceasta nu este o apreciere personală, ci un riguros adevăr istoric. Iată o dovadă care nu admite nici o replică asupra cugetului Junimei și al lui Eminescu:

Cel mai puternic discurs în *Cameră*, când Congresul dela Berlin vrea să ne impună cu brutalitate naturalizarea tuturor streinilor, a fost al lui Titu Maiorescu.

Cel mai puternic discurs în *Senat* a fost al lui Vasile Alecsandri.

Cea mai categorică formulă față de elementele eterogene a fost a lui Conta... toți corifei ai Junimei și toți privind problema nu dintr'un meschin interes personal ori de partid, ci din latura senină și impersonală a istoriei. — Cred că n'a fost și nu va fi nimeni atât de vulgar la suflet să atribuie lui Eminescu, Alecsandri, Conta ori Maiorescu sentimentul inferior al urii. Poetul „Luceafărului“ capabil de ură împotriva cuiva... Ce grozavă impietate!

Nu. Nu ura contra altora, ci dragostea adâncă pentru neamul lui Decebal, al Basarabilor și al Mușatinilor, a fost formula vieții lui Eminescu. Iată pentru ce, el ajunge Mentorul necontestat al întregului tineret.

Sub influența ideilor sale, studențimea universitară întemeiază „Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor“, al cărui „Memoriu“ a fost redactat aproape în întregime de mâna lui Slavici, prietenul cu care Eminescu îngenunchiase la mormântul de la Putna[1]). De altfel, însuși Maiorescu, deși ministru și deci cu răspunderi oficiale imediate, a cetit și aprobat,

[1]) „Memoriul“ publicat în mai multe limbi și trimis tuturor universităților europene, a fost atribuit subsemnatului, în calitate de prezi-

înainte de a fi dat la tipar, manuscriptul ce cuprindea atâtea acuzări la adresa Ungurilor. Și este semnificativ, că *Replica* la răspunsul dat de studenții unguri a fost scrisă de *Aurel Popovici*, tot un ucenic cu trup și suflet al lui Eminescu, — după cum ucenici ai lui ajunseseră mai toți oameni reprezentativi ai epocei în cap cu înflăcăratul patriot Nicolae Filipescu [1]).

Iată în câteva cuvinte atitudinea istorică a Junimei și a „Convorbirilor Literare" față de îndrumarea poporului român până la 1900.

Astfel stând lucrul, era firesc ca după lunga și glorioasa direcție a d-lui Iacob Negruzzi, să urmeze la cârma revistei cinstitul și inimosul istoric Ioan Bogdan. Ceeace Eminescu spusese în versuri despre Mircea și despre 1400, Bogdan o întărește n limba simplă a prozei, arătând reala înflorire a culturii noastre în secolul al XIV și XV, precum și necesitatea de a

---

dent al comitetului studențesc pentru întemeierea Ligei. Cât timp Românii au fost încă sub stăpânirea streină, nu era cu putință să arătăm că materialul memoriului era împrumutat dela Slavici și alți „agitatori valahi". După unire însă, am socotit că e o chestie de dreptate elementară, să dăm fiecăruia ce este al său. La cea dintâi ocazie, am rectificat eroarea. Ca răspuns la o notiță din *Universul* care îmi atribuia din nou scrierea „Memoriului", m'am grăbit să declar că acea lucrare era aproape în întregime munca lui Slavici, afară de introducerea pe care, cu lipsa de critică a tinereței, crezusem că trebue să i-o adaog, alipind-o de opera chibzuită a unui scriitor de atâta merit. (Vezi comunicarea de la Academia Română, 15 Fevruarie 1920, pentru comemorarea lui Maiorescu. — *Titu Maiorescu*, p. 116).

[1]) Interpretând fals spiritul vesel al criticei familiare din cercul Junimei, adversarii, între alte calomnii: cosmopolitism, ateism, pesimism, germanism etc., au pus pe socoteala direcției dela „Convorbiri" și pornirea spre sistematica negațiune. Cine urmărește influența ideilor lui Eminescu și Maiorescu, atât în „Convorbiri", cât și în alte organe de publicitate, se poate convinge lesne, că direcția *națională* și deci *tradiționalistă*, atât de strălucit reprezentată de marele poet și de criticele lui Maiorescu, a fost consecvent urmată și de către ucenicii lor. Așa se explică, între altele reacțiunea împotriva concepției materialiste a lui Gherea (*Conv. Lit.* 1890—1900). — Departe și de pesimism, și de optimismul naiv, scriitorii dela „Convorbiri" au ținut calea mijlocie, respectând drepturile criticei doritoare de a afla numai adevărul, și au considerat grija de națiune ca suprema datorie a omului do cultură. (Vezi „Convorbiri Literare" 1901).

clădi pe temeiul trecutului, înainte de a împrumuta elemente culturale dela streini.

In sfârșit, la 1907, pe negândite și pe neașteptate, s'a întâmplat ca cel ce scrie aci rânduri să fie și el martor mai de aproape al vieții Convorbirilor. — Se înțelege dela sine că martorul nu s'a gândit o clipă să se abată dela doctrina lui Eminescu. (După cum Eminescu se lipise de rurali, primind să fie și revizor al școalelor sătești, tot așa și noi ruralii, ne-am lipit cu tot sufletul de doctrina sa, atât de conformă științei etnografice). Singurul merit, dacă poate fi și acesta un merit, stă în aceea că am căutat să întărim latura educativă [1]) ca un postulat al progreselor Etnografiei, cerând pentru neamul nostru, atât de amenințat, o „altă creștere", și cercând chiar o mobilizare a tuturor energiilor rurale, prin măsuri de caracter mai general, când lucrul ne-a stat în putință [2]).

Așa dar, toți cei credincioși tradiției întemeiate acum 60 de ani, toți am socotit, că, după atâta destrămare națională, provocată în parte de unele influențe moderne inevitabile, iar în parte de niște imitatori lipsiți de critică, trebuia și trebue să urmeze o perioadă de îndreptare a poporului și a culturii românești, începând cu întremarea organică a elementului autochton, și până la școala cărții, sprijinită pe „școala muncii" tradiționale a poporului nostru.

Iată gândul cu care am trăit dela 1907 până la războiu. Ca rurali ce sântem, am stăruit în calea cea veche a vieții neamului, fără să ne impresioneze o clipă nici critica eftină a eterogenilor care, necunoscând firea și limba poporului nostru, nu pot crea nimic viabil, ci-și pun toată nădejdea în construcții de imitație quasi-erudită; nici modernitățile tot așa de eftine, care umplu azi toate cărările, ademenind doar sufletele amorfe și pe cele lipsite de echilibru. Noi cinstim și iubim tot forma veche și verificată. De apa limpede a literaturii noastre populare și de apa vie a literaturii lui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Coșbuc și cei de un fel cu ei nu ne vom sătura niciodată, cum nu ne săturăm de clasicii tuturor litera-

---

[1]) *Altă creștere* și *Poporul*.

[2]) *Școala Poporului* (cuprinzând motivarea reformei școlare din 1918) și *Duminica Poporului*, o foaie menită a ține poporul nostru în calea sănătoasă a tradițiilor sale autochtone, sânt o firească urmare a direcției de la Convorbiri.

turilor trecute peste „piatra de încercare“ a veacurilor.—Aceasta a fost fără clintire direcția „Convorbirilor Literare“, ca o continuare a strălucitei primăveri literare de acum 60 de ani.

Recunoaștem însă că, după războiu, am trecut prin zile grele. „Convorbirile“ s'au izbit de piedici la fel cu toate publicațiile culturale. Dacă nu s'a întrerupt firul vieții lor, meritul este al unor tineri idealiști, cărora le aduc aici omagiul meu de adâncă recunoștință. Lor li se datorește în deosebi că revista Junimii a mers mai departe, până ce munca de împlinire a programului cultural, a adus la cârmă acum trei ani pe d-nul Director al Muzeului de Artă Națională, care a contribuit să le dea în această latură o reală înnoire și completare.

Așa dar, socoteala direcției urmate până aici e rotundă: Convorbirile Literare au fost, au rămas și vor să rămână expresia sinceră a sufletului românesc. S'au schimbat doar persoanele, dar ținta a rămas aceiași: *năzuința de a exprima cât mai deplin tot ce este caracteristic în ființa poporului nostru.*

Trebue să mărturisim totuși, că alături de biruința literară a *Criticelor*, nu putem să vorbim și de o biruință tot așa de vădită în latura socială-națională.

Sarcina aceasta rămâne aproape întreagă pe umerii tinerii generații, dar nu ne îndoim o clipă că ea va corespunde deplin tradiției autochtone, reprezentate atât de strălucit prin Eminescu și ceilalți corifei ai Junimei.

*

Cu gândul la acest răspuns, urăm tinerilor care vor sta sub steagul „Convorbirilor“ cel mai deplin succes. *Noblesse oblige* — vechimea obligă. Să nu uite că ei au în mânile lor steagul purtat odinioară de cei mai de seamă bărbați din epoca renașterei noastre culturale.

Urăm apoi directorului actual, când va trece acel steag în alte mâni, s'o poată face cu siguranța că revista Junimii va fi continuată de un tineret nu numai plin de pietate față de trecut, dar și plin de cea mai sfântă grijă pentru viitor.

Iar scriitorilor tineri, care, peste 40 de ani, cu părul cărunt vor serba aici centenarul „Convorbirilor Literare“, aducându-și

aminte de socoteala de azi, le urăm să poată spune cu cugetul liniștit:

Iată, Poporul român și Cultura română, sânt pentru totdeauna asigurate împotriva tuturor vânturilor și a tuturor valurilor.

In deplină *unitate culturală* „dela Nistru până la Tisa" să poată mărturisi în fața statuei lui Eminescu și lui Maiorescu:

V'am ascultat chemarea!

Făclia primită dela întemeietorii „Convorbirilor", am păstrat-o nestinsă, și nestinsă vrem să treacă în mânile urmașilor noștri, cât va fi împrejurul Carpaților un popor, un stat și o cultură românească.

S. Mehedinți

RÂNDURI JUBILIARE

Organele periodice ar fi dintre acele opere omeneşti menite să supravieţuiască persoanelor care le întemeiază. Lansate de oamenii unei generaţii, aceste organe pot dobândi o viaţă proprie, atrăgând succesiv în făgaşul lor entusiasmul şi lumina mai multor serii de oameni, pe cari îi inserează rând pe rând, alcătuind dintr'înşii — oricare ar fi varietatea lor individuală — un lanţ de continuitate istorică. N'ar fi în sine nimic surprinzător ca o revistă literară să ajungă vârsta de 60 de ani, — care nu e prea îndelungată nici pentru o viaţă de om.

Totuş cazul „Convorbirilor Literare" la noi în ţară apare ca un fenomen. Mai întâiu, prin raritatea lui. „Convorbirile Literare" au văzut dispărând toate revistele din acelaş leat cu ele, ba încă şi altele născute cu mult în urma lor. Această longevitate excepţională e cu atât mai frapantă, cu cât falnica revistă n'a înotat niciodată în „fonduri" şi n'a fost nici o publicaţie populară, cu legiuni de cetitori. A cunoscut chiar şi perioade de penumbră, când părea gata să înceteze, — şi totuş a supravieţuit. Taina acestei longevităţi minunate rezidă în entusiasmul unora şi în spiritul de jertfă al tuturor care au condus-o şi au făcut zid în jurul ei. Că a existat un atare entusiasm şi spirit de sacrificiu în zilele fericite când s'a întemeiat această revistă — care rămâne pururea legată de aşezarea serioasă a temeliilor noastre culturale — lucrul e mai puţin curios. Partea mai surprinzătoare e că s'au găsit rezerve întinse de elan sufletesc şi după-ce această revistă şi-a încheiat opera ei de căpetenie — opera vechii „Junimi". Entusiasmul pe care „Convorbirile Literare" l'au întâlnit la unii în toate vremurile, chiar atunci când năzuinţele nouă îşi creiau alte organe de

publicitate şi rolul bătrânei reviste părea sfârşit, isvorăşte dintr'unul din cele mai nobile sentimente: *cultul suvenirului istoric*, care nu se poate mărgini pentru unii, în a te închina pur şi simplu la trecut, lăsându-l în ceaţa lui crescândă, ci te obligă să-i întreţii activ monumentele, prelungindu-le fiinţa în actualitate. De aicea a purces dorinţa de-a păstra această revistă glorioasă, ca o punte între zilele noastre şi cele mai frumoase năzuinţe ale trecutului nostru literar, de-a o păstra ca un loc de consacrare al talentelor, ca imaginea veşnic amintitoare a tradiţiilor sănătoase, — ceiace nu exclude totuş, ca fără să faci din această revistă un câmp al experienţelor avansate, s'o ţii în pasul vremii, atât cât îngădue prudenţa şi măsura suverană a cuiva care are o slavă ş'un trecut...

Cât de mare era prestigiul acestei reviste şi a strălucitei ei falange de întemeetori, o pot spune eu, ca unul care fac parte din altă generaţie şi care ameţit de lumina fascinantă a „Junimei", aproape regretam de-a nu mă fi născut mai de vreme, ca să fi putut participa modest, într'un ungher de sală, la şedinţele faimoasei societăţi.

Atingerile mele cu fundatorii „Convorbirilor" şi cu revista însăş, iau proporţii de *date* în memoria mea. Intâia oară a fost când am absolvit patru clase primare şi când am găsit în teancul de cărţi care formau răsplata oficială a „premiantului întâiu cu cunună", un volum elegant, cu cartoane verzi şi litere de aur, — numărul jubiliar al „Convorbirilor Literare", după 25 de ani de la apariţie. Îmi amintesc ca acum — pe prima pagină a volumului — cele cinci fotografii ale fundatorilor „Junimei„ şi explicaţiile copioase pe care mi le dădea un unchiu al meu, — exemplar unic al junimismului politic în oraşul şi judeţul Tecuci. In special a stăruit asupra a două chipuri: al lui Petre Carp şi al lui Titu Maiorescu, arătându-mi în cuvinte întraripate cine erau aceşti oameni superiori. Mai târziu — după un an-doi — am cetit cu deliciu un articol pe care la început îl trecusem cu vederea: *Amintiri despre Junimea*, de Iacob Negruzzi, unde se povesteşte cu stilul sfătos şi clasic al autorului, cele dintâiu demersuri pentru înseilarea „Junimei", primele prelegeri populare, viaţa Iaşului de-atuncea, talentul lui Maiorescu etc. etc...

Curând mi-am înfierbântat complect mintea de vraja acelei epoci, cetind tot ce se referea la dânsa şi la ocazie chestionând pe acei care ştiau câte ceva, aşa că, multă vreme — până ce am depăşit adolescenţa — pentru mine epoca şi saloanele „Junimei" au fost o obsesie tot aşa de puternică, cum pentru visătorii de desfătări elegante, sunt saloanele de la Versailles şi epoca marilor regi ai Franţei....

In anii de colegian ceteam cu nesaţiu scrierile junimiştilor — în frunte cu poeziile lui Eminescu — şi îmi procuram „Convorbirile Literare" de care mă apropiam ca de-o carte sfântă....

Din cauza „Convorbirilor" mi-am răsturnat aprecierile pe care le făcusem despre profesorii mei de la liceu, considerând ca o indiscutabilă categorie de elită şi aşezându-i aparte, pe acei profesori care vedeam că scriu la „Convorbiri". Dacă şi fără colaborarea la revista junimistă pe I. S. Floru l'aş fi socotit ca un spirit distins, poate că nu s'ar fi întâmplat acelaş lucru nici cu Gh. Pitiş. nici cu Virgil Popescu....

Incris la Universitate, frenezia mea junimistă a fost alimentată de apropierea de Maiorescu, pontiful filosofiei universitare şi totodată cea mai expresivă încarnare a spiritului junimist. In ochii mei superbul magistru nu era numai izvorul de elocinţă fermecată care îngrămădea în jurul catredei sale puzderie de ascultători, ale căror capete avide păreau nişte pahare care se îmbulzeau spre apa unei surse miraculoase,— ci tot odată istoricul personagiu care creiase teoria culturii şi a literaturii româneşti adevărate, care-şi strivise adversarii în articole polemice definitive, care îndrumase cei dintâiu paşi ai lui Eminescu, cerându-i o perfecţiune artistică, de care îl simţise capabil de la surpriza celor dintâiu versuri pe care le-a trimis la „Convorbiri".

Ce să mai spui de beţia bucuriei pe care am simţit-o când am fost chemat de Maiorescu acasă, văzându-l că se interesează de primele mele manifestări în domeniul intelectual?

Ce să mai spui de încântarea unei zile neuitate, când ducându-mă să-i cer impresiunea asupra unor încercări filozofice pe care le aşternusem cu teamă, mi-a răspuns cu rostirea lui sacadată: le-am dat d-lui Bogdan, s'apară în „Convorbiri"!

Aşa dar apăream în „Convorbiri Literare",—este drept nu în acele aureolate de subt direcţia lui Iacob Negruzzi, dar

oricum tot în aceiaşi revistă, condusă în vremea aceia de istoricul Ion Bogdan!

Dacă am istorisit aceste suvenire, asta n'a fost numai pentru plăcerea egoistă a întoarcerilor în trecut, ci fiindcă am socotit că povestea mea mai este şi a altora,—a unei întregi generaţii de oameni care au suferit ascendentul moral al operii junimiste şi-a „Convorbirilor Literare" Acest incomparabil prestigiu este şi el o dovadă a însemnătăţii pe care a avut-o în cultura românească activitatea „Junimei" şi a glorioasei reviste care împlineşte 60 de ani.

Nu ştiu ce vor gândi generaţiile viitoare despre opera „Junimei" şi despre „Convorbiri". Poate că cu trecerea anilor va slăbi magia unei influenţe care se îndepărtează.... Dar în locul acelui răsunet sufletesc, aşa de puternic încă în vremea tinereţii mele, se poate substitui un sentiment de nobilă datorie pentru toate generaţile: acela de-a prelungi la nesfârşit viaţa unui organ cultural, care a făcut atâtea servicii, şi-a înfruntat atâtea vicisitudini şi care este bine să rămâe—ca o chestie de mândrie naţională—coextensiv cu evoluţia culturală a ţării noastre, ca simbol al unor directive ferme care triumfă şi care nu cedează.

I. Petrovici

ROSTUL „CONVORBIRILOR LITERARE“

Asistăm la un caz de longevitate excepțională: o revistă literară românească ce atinge vârsta de 60 de ani. Sunt numeroase cauzele pentru care la noi revistele nu durează mult. Mai întâi oamenii noștri nu prea au stăruință nici răbdare, pe urmă publicul cititor e restrâns și trebue să-l atragi totdeauna cu farmecul noutății. In sfârșit ne aflăm într'o epocă culturală de fermentație în care primim cu viteză și ușurință curente și influențe de pretutindeni și de aceia nu există nici prea mare solidaritate între oameni nici continuitate între generații.

„Convorbirile Literare“ au avut norocul să fie animate și conduse de oameni stăruitori. Patronate mai multe decenii de spiritul disciplinat al lui Titu Maiorescu, având ca director mai bine de un pătrar de veac pe d. Iacob Negruzzi, unul din cei cinci întemeietori ai „Junimei“, și-au scobit o albie adâncă în solul nostru național, unde apa, chiar atunci când mai scade, rămâne mai ferită decât apele pâraielor de suprafață care se usucă la moment.

„Convorbirile Literare“ au reușit trecând cu succes de anii mortalității maximale în lumea revistelor, — care e timpul celor doi-trei ani dela apariție, — au reușit să constitue o tradiție glorioasă. Așa în cât, atunci când întemeetorii lor au lăsat conducerea din mână, s'au găsit oameni din altă generație care să fie mândri să le ducă mai departe, transmițându-le ca un depozit sacru generațiilor viitoare.

Care a fost menirea „Convorbirilor Literare“ și ce operă au făptuit?

Revista fundată de „Junimea“ de la Iași, a introdus re-

gulă, măsură şi selecţiune în produsele noastre culturale, în deosebi în cele literare.

Opera întreprinsă de „Convorbirile Literare" a fost încoronată de o izbândă desăvârşită, înlăturându-se pentru totdeauna confuzia şi dezorientarea, care domneau mai înainte. A fost un moment similar în evoluţia culturii româneşti, cu momentul geologic când s'a prins cea dintâiu coajă solidă pe masa haotică a planetii. „Convorbirile Literare" ne-au dat o primă rotunjire şi o primă pătură solidă. Neapărat, procesul de evoluţie al culturei noastre a mers mai departe, s'au pus şi alte probleme a căror iniţiativă au avut-o alte reviste şi organe de publicitate. Totuşi, nici una nu se poate compara cu iniţiativa de pe vremuri a „Convorbirilor Literare", care n'au stat în serviciul unor directive pasagere, ci a însăşi condiţiilor permanente ale culturei româneşti.

O întrebare, care s'ar pune acuma, e dacă acea iniţiativă a „Convorbirilor Literare" va rămânea în viitor un suvenir istoric la care să ne închinăm cu pietate, sau poate să mai aibă o actualitate, poate să mai păstreze putere combativă şi pentru viitor. Eu socotesc că da, deşi rătăcirile împotriva cărora au luptat pe vremuri „Convorbirile", sunt apuse pentru totdeauna.

„Convorbirile Literare" pot rămânea înainte ca un îndreptar permanent şi sigur faţă de tot felul de rătăciri. Şi chiar dacă n'ar mai participa la tumultul luptelor cotidiene, ele îşi pot avea mai departe rolul unui bătrân patriarch, care planează deasupra vicisitudinilor, dar la care recurgi în momente de cumpănă, care dă supremul îndreptar şi suprema consacrare.

Rătăciri literare vor exista şi în viitor, chiar dacă nu vor mai putea apare formele grosiere şi rudimentare care invadau literatura noastră la apariţia „Convorbirilor". Pe lângă acei care nu se pot sui pe cal, mai sânt aceia care sar dincolo de cal. Şi de multe ori se potrivesc formele primitivilor cu acelea ale ultrarafinaţilor. De aci nevoia eternă a criticei Convorbiriste.

Am găsit necesar, să punem în faţa tinerimei, acest exemplu de muncă stăruitoare şi de roade bogate. Revista aceasta, dacă a fost fanionul unui grup, este astăzi un

steag național și face parte integrantă din viața culturală a neamului nostru.

Viața culturală a unui popor trebue să prezinte două aspecte deosebite. Un aspect de schimbări continui, căci imobilitatea este preludiul morței, dar totodată și un aspect de continuitate, fiindcă mobilitatea pură este semnul descompunerei.

Oricare ar fi lupta dintre generații și opoziția dintre ele, trebue neapărat să existe locuri în care diversele serii de oameni se prind într'un lanț de continuitate istorică. Un astfel de loc prielnic, în care generațiile să se întâlnească fără a se combate, ci să lege trecutul cu viitorul, sânt desigur, și paginile acestor „Convorbiri Literare", care având o vechime de 60 de ani ar fi de dorit să rămână coextensive și cu vremurile viitoare, atâta timp cât va exista o cultură românească.

I. Petrovici.

„CONVORBIRILE LITERARE“ ŞI ARDEALUL

Sărbătorim praznic mare şi luminos: 60 de ani de muncă neobosită şi statornică pentru luminarea şi îndreptarea culturei neamului nostru întârziat şi desfăcut în bucăţi sub influenţe străine. „Convorbirile Literare“ au o parte covârşitoare în această luminare şi îndreptare. Deşi de eri nu mai este neamul nostru desfăcut în bucăţi, totuşi până la unificarea lui culturală mai este mult de făcut. Este timpul foarte potrivit ca să privim anii trecuţi de un secol, spre a cunoaşte lucrarea de pregătire a unirii făcută sub ochii noştri — spre a înţelege pas cu pas progresul realizat pe acest drum de lumină şi înălţare.

Sărbătorirea de astăzi mai are o notă profund emoţionantă: avem marea bucurie de a şti între noi pe acela care, din ziua întâi a înfiinţării acelui organ de înaltă îndreptare culturală, a îngrijit de apariţia lui regulată muncind, luptând şi biruind toate greutăţile, urmând cu statornicie neobosită credinţa că *labor improbus omnia vincit.*

Prăznuirea de astăzi eu o văd ca un omagiu adus lui Iacob Negruzzi — meşterul purtătorilor de condeiu ai neamului nostru, ca o amintire pioasă faţă de acei din tovarăşii lui de muncă, cari nu mai sânt între noi, şi mai presus de toate ca un omagiu acelei minţi puternice şi luminoasă, putere de îndreptare care a fost Titu Maiorescu, *spiritus movens* şi *rector* al glorioasei lucrări manifestată prin *Convorbirile Literare.*

Nu am nici un drept, nici un titlu, nici o vrednicie, care să justifice participarea mea la acest praznic, altfel decât ca privitor emoţionat prin amintirile trecutului viu în aducerea mea aminte din trecutul rămas acum departe, după prefacerile adânci ale marelui război şi ale Unirii Neamului. Numele meu se

găseşte rar în „Convorbiri". Alte datorii mi-au ocupat puterile într'alte direcţiuni. Am avut însă parte de multe momente şi ceasuri de neuitate delectări sufleteşti în acele întruniri din strada Mercur No. 1, pe cari le lumina şi mintea şi cultura lui, le încălzea cu afabilitatea persoanei lui, Titu Maiorescu.

Sântem încă prea aproape pentru a judeca întreagă binefacerea pe care au adus-o culturei româneşti *Convorbirile*, *Junimea* şi *Titu Maiorescu*. Cu cât se va depărta timpul lor, cu atât se va vedea mai luminos gigantica influenţă îndreptătoare, pe care acest ferment nou a adus-o în frământările culturale de atunci, în anii de după Unire ai lui Vodă Cuza, din primele decenii ale domniei Marelui Carol I.

Voiu aminti un singur exemplu:

Eram în ultimele clase ale liceului din Blaj — cuibul şi centrul radiant al întregei mişcări de regenerare prin deşteptarea conştiinţei romanităţii neamului. Blajul trăia din căldura sufletelor mari ale lui Samoil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, trăia din amintirea adunării naţionale depe câmpul libertăţii din 1848 cu Simion Bărnuţ, „îngerul libertăţii". Toate aceste amintiri aveau reprezentare vie în persoana lui Timotei Cipariu, care aşezase pe baze nouă, şi pentru noi singurele bune şi eterne, forma limbei culturale româneşti în ortografia şi desvoltarea ei viitoare.

Titu Maiorescu, în „Convorbirile Literare" dela Iaşi, a atacat în mod distrugător toate părţile exagerate — adecă rătăcirile — şcoalei noastre: ortografia cipăriană, limba din ziarele noastre, teoriile juridice ale lui Bărnuţ. Singura poezie artistică naţională la noi era a lui Mureşanu şi a lui Bolintineanu cu versurile:

> Ca un glob de aur, luna strălucea
> Şi pe-o vale verde oştile dormia;
> Dar pe-un vârf de munte, stă Mihai la masă
> Şi pe dalba-i mână, frnntea lui se lasă.

Acestea şi altele asemenea se cântau cu entusiasm de tineret, fără a se întrebă nimenea despre ciudata situaţie: oştile jos pe-o vale verde, iar Domnul sus tocmai pe un vârf de munte.

Ei bine: analiza critică a lui Maiorescu, cu pretenţia că şi în poezie trebueşte logică, a venit să ne distrugă toate aceste

iluzii, să arate că apostolii noştri au făcut unele greşeli, cari rătăcesc, nu luminează minţile. Durerea a fost cu atât mai mare cu cât acel Maiorescu era nepot direct al Blajului: părintele său Ioan Maiorescu — marele dascăl al Olteniei — era fiu de ţăran de lângă Blaj, crescut în acele minunate şcoli.

Titu luminat de cultura superioară a arătat rătăcirile de sisteme exagerate, a pus lucrurile la situaţia lor dreaptă şi raţională. Cine se mai poate îndoi astăzi de aceasta după ce adevărul este primit şi recunoscut de toată lumea şi domină şi conduce toată cultura românească?

Aceste fapte reamintite ar putea fi multiplicate la infinit. Iacă pentru ce sărbătorirea *Convorbirilor Literare* este totdeodată o mare sărbătoare naţională a neamului nostru.

I. Bianu

SALUTUL
SOCIETĂŢII SCRIITORILOR ROMÂNI

Glorioaselor „*Convorbiri Literare*“, care împlinesc 60 ani de viaţă, Societatea Scriitorilor Români ţine să le aducă, prin mine, modestele şi respectoasele ei omagii.

Dacă 60 ani e o vârstă frumoasă pentru un om, apoi pentru o publicaţie literară şi culturală e aproape un miracol. Şi aceasta nu numai la noi, unde existenţa mijlocie a revistelor literare balansează cam între şase luni şi un an, dar chiar şi în ţările cu civilizaţie multi-seculară, căci şi acolo colegele de vârstă ale „*Convorbirilor*“ noastre se pot număra pe degete.

Miracolul venerabilei şi glorioasei existenţe a „*Convorbirilor*“ are totuş o explicaţie: sufletul întemeetorilor şi susţinătorilor ei de până azi. Apariţia revistei n'a fost o întâmplare, ci o necesitate imperioasă a evoluţiei culturii româneşti. După tatonările începuturilor eroice ale literaturii noastre, a trebuit să vie momentul selecţiei şi diferenţierilor. Era momentul hotărîtor pentru îndrumarea culturii noastre. Intr'un moment providenţial trebuia un om providenţial. A răsărit atunci Titu Maiorescu şi cu el „*Convorbirile Literare*“. Şi s'a făcut îndată despărţirea cea mare a apelor. In cazanul în care fierbea literatura românească s'a aruncat principiul categoric că arta e artă înainte şi mai presus de toate, că accesoriile, oricât de bine intenţionate, încurcă zadarnic şi împiedecă desvoltarea artei. „*Convorbirile Literare*“ au făcut, pentru întâia oară în literatura românească, critică pură pentru artă pură.

Cât de puternic şi de rodnic a fost principiul lui Maiorescu, arată întreaga desvoltare ulterioră a literaturii noastre, arată

însăși „Convorbirile Literare“, care din acest principiu și prin el au trăit 60 ani cu perspectiva celor mulți înainte. Acest principiu a adunat în jurul revistei talentele cele mai strălucite pe care le-a produs până acuma geniul neamului românesc. Dacă Maiorescu a fost sufletul *„Convorbirilor“* stâlpii revistei aș putea spune că au fost Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, ale căror opere principale în *„Convorbiri“* s'au publicat. Cum se vede din o simplă înșirare întâmplătoare, stâlpii *Convorbirilor* sânt însiși stâlpii literaturii românești...

Dar principiul maiorescian n'a fost mai puțin rodnic în privința desvoltării scriitorului român ca profesionist. Consecințele indirecte ale acestui principiu au trebuit să fie o diferențiere din ce în ce mai pronunțată între scriitorul diletant, pentru care scrisul e un accident, oricât ar fi el de fericit, și între scriitorul profesionist care consideră scrisul ca o chemare și o jertfă permanentă, care își dăruește întreaga viață creației literare. Astfel principiul maiorescian devine și promotorul ideei Societății Scriitorilor, care s'a înființat mai târziu pentru apărarea intereselor scriitoricești de breaslă mai mult sau mai puțin pronunțată. Breasla aceasta, câtă este și câtă a fost, e produsă în cea mai mare parte de *„Convorbirile Literare“*. Cei mai mulți dintre membrii mai vechi ai Societății Scriitorilor Români, ca și mulți dintre cei mai noi și-au început activitatea literară în sânul bătrânelor *„Convorbiri“*. In cei 60 de ani de existență, *„Convorbirile“* au fost cea mai solidă uzină de produse literare și de șlefuire de talente.

Preamărind trecutul e totdeauna bine să ne gândim și la viitor. Deaceea să-mi fie permis, cu prilejul unei sărbători atât de rare, să-mi exprim o speranță și o dorință. Cercul „Convorbirilor“ a avut faima celui mai liber criticism. In acest cerc orice critică era bine primită cu anticipație și fără supărare... Așa trebue să fie și azi.

De multă vreme epitetul cel mai curent al revistei sărbătorite azi este cuvântul „bătrân“. Chiar și eu, aproape fără să vreau, am spus odată „bătrânele *Convorbiri*“. Epitetul e cam cu două înțelesuri și de multe ori înțelesul cellalt prinde consistență mai adâncă... Sântem însă azi în vremea când e la modă întinerirea sau reîntinerirea, prin orice mijloace. Ca

să fie la modă, dar mai cu seamă ca să rămâe în fruntea mişcării literare româneşti, mi-aş îngădui să urez venerabilelor *Convorbiri* o nouă tinereţe, entuziastă şi făcătoare de minuni. Cercul, faimosul cerc al *Convorbirilor* trebue să-şi redobândească strălucirea, să redevină acel atelier intelectual unde creaţia literară se destilează în focul criticei vii, prietenești şi totuş necruţătoare... Acest nou miracol cred că se va putea realiza cu concursul tuturor prietenilor sinceri, vechi şi noui, ai *Convorbirilor*. Şi mai ales cred că se va realiza pentrucă aţi avut buna inspiraţie să încredinţaţi, de câtva timp, conducerea bătrânei reviste, d-lui Tzigara-Samurcaş, omul care, pe lângă toate marile sale merite, a mai descoperit pentru sine însuşi şi arta tinereţii eterne. Dăruind *Convorbirilor* elanul său tineresc, d. Tzigara-Samurcaş îi va putea insufla forţele vii care să schimbe în nou renume porecla actuală a revistei lui Maiorescu, spre mai mare glorie şi mândrie a literaturii şi culturii româneşti.

Liviu Rebreanu

SALUTUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR

Cercetători de fapte, apreciatori ai oamenilor, dornici necontenit de a afla cauza evenimentelor și a rândui în cadre lămurite rosturile și meritele, noi ziariștii sântem călăuziți în genere de principiul respectării trecutului și propăvăduim cu emoțiune cultul eroilor.

Sindicatul ziariștilor din București, cea mai veche organizare gazetărească, își împlinește cu osârdie, o datorie de cinste, luând parte la o comemorare ca aceasta.

Trecutul „Convorbirilor Literare"; munca ce s'a depus în atâta amar de ani întru dăinuirea acestei reviste; talentele, care s'au format; îndrumarea, care s'a dat; școala înaltă, școala bună, ce s'a orânduit de conducătorii „Convorbirilor Literare", — toate acestea sânt pentru noi motive de îndemn și mai stăruitor la muncă și de stimulare și mai hotărîtoare întru îndeplinirea datoriilor față de conștiința obștei românești.

„Convorbirile Literare" n'au fost dintru începutul lor, numai o revistă; ci au fost o mare instituție națională. O mare instituție de cultură națională.

Iar noi, ziariștii avem mândria, că la această instituție au colaborat doi dintre strălucitii noștri înaintași.

Unul a fost Eminescu. Celalt s'a adăpostit mai puțin în preajma „Junimei" și a „Convorbirilor", din cauza firii sale mobile și dorului său neastâmpărat. Celalt a fost Gheorghe Panu.

Eminescu a fost și ziarist. A fost și de-al nostru.

Dacă cu drept cuvânt, s'a spus, că scrisul lui, cugetarea lui, muzica versurilor lui, au însemnat pentru toți și însemnează pentru țară și pentru tot neamul românesc, *minunea*

eminesciană, daţi-ne şi nouă voe ziariştilor să aducem şi noi, aci, azi, omagiile minunatului ziarist Eminescu.

A fost Eminescu prin articolele sale de ziar, deschizător de drum pentru găsirea, întremarea şi manifestarea întreagă a sufletului naţional.

A fost Eminescu teoreticianul şi deci îndrumătorul naţionalismului. A fost Eminescu în articolele scrise în ziar, evocatorul pasionat al istoriei, fiindcă niciun pas spre propăşire nu se poate închipui, fără păstrarea sfintelor legături cu trecutul.

Şi celuilalt ziarist, care a trecut pe la „Convorbiri", lui Gheorghe Panu, îi aducem asemenea omagii. Panu a reprezentat mai mult din mobilitatea modernă. A suferit mai intens frământările democraţiei. Dar Panu a fost excelentul ziarist, cult, cercetător şi analist până la cruzime.

Simţim însă îndatorirea, noi cari am învăţat să spunem adevărul întreg, cu oricâte riscuri, dar să-l spunem, fiindcă prin această disciplină se rânduesc temeiurile morale ale unei naţii, că noi toţi, datorăm toată cinstea, ce se poate da, memoriei marelui dascăl, care a fost Titu Maiorescu.

Prin el, instituţia „Convorbirilor" a însemnat o direcţie nouă şi necesară.

B. Cecropide

CE DATORESC „CONVORBIRILOR“

Am fost solicitat, în calitate de colaborator pe vremuri al „Convorbirilor Literare“, să spun şi eu câteva cuvinte. Vă cer dela început ertare dacă ele nu vor avea forma pe care aş dori-o şi care s'ar cuveni să o aibă, cu prilejul sărbătorirei unui cerc intelectual, care a avut o atât de însemnată influenţă, nu numai asupra scrisului românesc, ci şi asupra oratoriei române. Situaţia mea este şi mai îngreuiată, prin împrejurarea că înaintea mea au vorbit dela această tribună oratori, cari au dovedit strălucita înrâurire ce atingerea lor cu „Convorbirile“ a exercitat-o asupra modului lor de a se exprima.

Contez pe bunătatea Domniilor-Voastre şi, spre a o câştiga mai uşor, vă rog să ţineţi seamă de următoarele împrejurări: întâi, eu nu sânt şi n'am fost niciodată orator; al doilea, precum un judecător, după o lungă carieră de magistrat, văzând necontenit pe oameni sub acelaş unghiu al întremâncărei şi vrăjmăşiei pentru un petic de interes, este fără voia lui, condus spre mizantropie; tot aşa un om care ca mine, e nevoit în fiecare zi să asculte timp de cinci, şease ceasuri, discursuri după discursuri, e fără voia lui, condus spre logofobie. Şi apoi eu nefiind nici avocat, nici profesor, iar la Parlament fiind dator numai să ascult pe alţii, fără să-mi fie îngăduit să plasez un cuvânt, nu e de mirare că am ajuns la un fel de atrofiere a facultăţii vorbirii.

In al doilea rând, vă cer ertare pentru caracterul prea personal, oare cum auto-biografic al celor ce vă voiu spune. 'Mi-e imposibil să-l evit, căci vrând să spun câte-va cuvinte despre înrâurirea pe care cercul „Convorbirilor“ îl exercita

asupra scriitorilor, am crezut că nu o pot face mai bine, decât arătându-vă înrâurirea lor asupra mea însumi.

Eram băiat de 20 de ani când am venit în atingere cu *Convorbirile Literare*. După un an de medicină, în care oarecare dibăcie în mânuirea bisturiului mă făcea să sper că aș putea ajunge un chirurg suportabil, imposibilitatea de a rămâne calm înaintea suferințelor altora mă gonise dela Facultatea de Medicină și mă făcuse să mă înscriu la Drept. Băiat de 20 de ani, solicitat de toate ispitele Capitalei, de toate îndemnurile tinereței, cu o fire lipsită de voință fermă și de spirit practic, lipsită și de sprijinul autorității și sfaturilor unui părinte, (pierdusem pe tatăl meu cu doi ani mai înainte), e probabil că, urmând și terminându-mi studiile universitare, aș fi ajuns un avocat mediocru, pentrucă nu aveam multe din însușirile cerute unui bun avocat și poate și pentrucă aveam unele însușiri neprielnice carierei de avocat.

Ca un vas fără cârmaci plutea în acea vreme sufletul meu când într'o zi, atras de faima cursurilor de filozofie ale lui Maiorescu, m'am dus să le ascult și eu. Sunt ani de atunci, mulți ani, și totuși par'că ar fi eri, așa mi s'a întipărit de neșters în minte impresia. Din prima clipă am simțit că mă găseam în ceasul cel mai hotărâtor al vieței mele. De îndată viața a luat pentru mine un sens cu totul deosebit de cel de până atunci; un sens serios, grav și demn. Ca după o lungă rătăcire, prin frig, prin mocirlă, prin ceață, prin întuneric, ajuns într'un adăpost curat, cald și luminos, așa m'am simțit. Frecuentator asiduu al cursurilor maestrului, fără a fi înscris la filozofie, după câtăva vreme, cerându-mi ertare pentru îndrăsneala mea, i-am adresat o scrisoare, în urma căreia am fost invitat să iau parte la seratele filozofice și literare, ce se țineau când în căsuța din strada Mercur No. 1, când în casa veneratului, singur încă în viață întemeetor al *Convorbirilor*, d-l Iacob Negruzzi. Nu mă încerc să vă spun acum (mi-ar fi imposibil să o fac) nemărginita bucurie și măgulire ce am simțit. O voi face odată înscris și atunci, cu toată grija ce se cuvine, voiu arăta amănunțit cât au contribuit Maiorescu și *Cercul Convorbirilor Literare* la formarea sufletului meu. Mulțumindu-vă, vă fac deocamdată declarația că, dacă însemn ceva în literatura țării noastre, și dacă ceva din opera

mea îmi va supraviețui, o datorez în totul împrejurării venirei mele în atingere cu cercul *Convorbirilor Literare* în momentul cel mai critic al vieței. A! dacă aș putea, în graba ce-mi impune ora înaintată, să vă arăt grija, răbdarea, dragostea cu care Maiorescu ajuta pe un scriitor la perfecționarea lucrărilor ce-i aducea, cu neprețuitele lui sfaturi și spiritul lui critic de o justețe și de o finețe cum nimeni nu mai are dela dispariția lui,—dacă vi l'aș putea arăta cum în frac cu pieptul plin de decorații, până în ultimul moment, până când nu-i mai rămânea decât strictul timp necesar pentru a alerga la Palat, unde era așteptat, prelungea șlefuirea și perfecționarea unei poezii,—ați înțelege și adânca-mi emoțiune de care mă simt cuprins la evocarea acestor amintiri. Acolo în casa din strada Mercur No. 1, grație neprețuitelor lui sfaturi au căpătat formă definitivă și *Nunta Zamfirei* și *Moartea lui Fulger* și atâtea alte bucăți care constituesc cele mai de preț podoabe ale literaturei românești.

O cutie cubică, de aur masiv și ermetic închisă; cubică spre a nu se putea răsturna, de aur spre a nu rugini, ermetic închisă spre a nu pătrunde într'însa nici un bob de praf, așa părea Maiorescu; când însă deschideai cutia găseai într'insa o comoară de duioșie și de bunătate despre care nimeni nu a vorbit până acum. In general, când se vorbește despre dânsul, se insistă asupra inteligenței lui sclipitoare, asupra vastei lui culturi, asupra neîntrecutului lui talent și farmec de orator și de povestitor, asupra minunatelor lui calități de profesor și asupra spiritului lui de datorie; dar, din pricina discreției cu care el înțelegea să facă binele și să-și ascundă înduioșările, puțini sunt aceia cari știu că pe lângă toate acele însușiri, el mai avea și pe aceia de a purta sub aparența unei firi reci și echilibrate un suflet bun și duios.

Pe vremea de care vă vorbesc, nu era obiceiul să se plătească în bani colaborarea la reviste. Maiorescu găsise cel mai frumos, cel mai folositor și cel mai demn mod a o face. El oferea scriitorului să-l însoțească într'o călătorie. Așa mi-a plătit mie colaborarea la „Convorbiri"; și în cele cinci călătorii în care l'am însoțit, călătorii în care toate, absolut toate cheltuelile, dela plata biletului de tren până la costul țigărilor, erau în sarcina lui, am putut să-l cunosc sub aspecte

intime în care se vedea toată bunătatea lui. Vă puteți închipui cât am câștigat eu sufletește nu numai prin vederea atâtor locuri și lucruri frumoase pe care mi le-a arătat, dar mai ales din comerțul intelectual cu acest om în toate superior. Și înrâurirea lui nu a fost numai intelectuală, prin operile ce mă îndemna să citesc, prin îndreptările ce mă îndemna să fac lucrărilor ce-i duceam, prin sfaturile ce-mi da; înrâurirea lui a fost și morală. Nu mă sfiesc să mărturisesc că dela multe acte de ușurință, de necugetare, la care m'ar fi împins și vârsta și ispitele, m'a oprit gândul: „Ce va zice Maiorescu"?:

De aceea, bănuind că în această sală și dincolo de zidurile ei, vor fi mulți tineri care se găsesc în situația în care mă găseam eu la vârsta de 20 de ani,—le urez să vie în atingere cu un cerc intelectual care să aibă asupra sufletului lor înrâurirea pe care a exercitat-o asupra sufletului meu cercul *Convorbirilor Literare,*—și urez și *Convorbirilor* actuale să îmbogățească și să împodobească sufletul tinerilor ce vor veni spre ele, așa cum mi l'au îmbogățit și l'au împodobit pe al meu *Convorbirile* de odinioară.

Bratescu-Voinești

SALUTUL ARDEALULUI

D-l Ministru Dr. Lupaş, din numeroasa asistenţă, cerând cuvântul a adus salutul presei ardelene, arătând bucuria ce o are de a asista la serbătorirea celor 60 de ani ai „Convorbirilor Literare“ care au avut în toată românimea, şi în special în Ardeal, o aşa de binecuvântată influenţă, după cum a arătat şi d-l Bianu.

Menţionând frumoasa vârstă atinsă de „Convorbirile Literare“, profesorul Dr. Lupaş relevă că Ardealul numără publicaţii mai bătrâne şi anume ziarul „Telegraful român“ de 75 de ani şi „Gazeta Transilvaniei“ care a atins chiar recordul de 90 ani.

Urează prosperitate şi viaţă rodnică revistei sărbătorite, ale cărei mari merite constau în a se fi închinat veşnic la altarul ştiinţei, în marginile adevărului, şi la altarul artei, în marginele frumosului.

„CONVORBIRILE LITERARE“
ŞI EVOLUŢIA ECONOMICĂ FINANCIARĂ

Directorul de faţă al «*Convorbirilor*» mă însărcinează cu expunerea părţei celei mai grele din activitatea faimosului cenaclu, care a dominat viaţa intelectuală a întregii noastre naţiuni, timp de mai multe decenii. Ar fi mai agreabil pentru mine şi mai interesant pentru Domniile Voastre să vă vorbesc de literatură sau filozofie, de poezie, de romane şi de nuvele, în fine de întregul ciclu de ordin cultural cu care se mândresc „Convorbirile“. Dar, ce voiţi, colegul Tzigara fu cu mine inexorabil: Seulescu va vorbi numai de activitatea economico-financiară a „Convorbirilor“ şi va vorbi zece minute. Dacă vă voi plictisi zece minute, să-l blestemaţi alte zece minute pe prietenul Tzigara.

Activitatea economico-financiară a „Convorbirilor“? In gândul meu am retrecut, căutând să-mi reamintesc, în fugă, sporadicile publicaţii, la intervale depărtate, ale unor membri ai cenaclului Convorbirist în materie economico-financiară.

Văd pe Strat care fu Ministru şi a publicat un bun tractat de Economie Polititică, azi uitat. Văd pe Teodor Rosetti, care de asemene a ocupat mari demnităţi şi a colaborat la „Convorbiri“ cu schiţe de Economie socială, azi perimate. Mavrogheni de asemene lua parte la seratele Convorbirilor, dar activitatea lui Mavrogheni fu mai mult de practică fiscală, ca excelent Ministru de Finanţe. Din întreaga activitate, foarte redusă, a cenaclului pe acest teren, trebue mărturisit, nu reiasă un complex de teorii economice specific Convobiriste,

nu se degajează doctrine financiare urmărind un ideal particular şcoalei revistei noastre.

Dar, Doamnelor şi Domnilor, printre fundatorii „Convorbirilor" se afla un om foarte cult, deprins cu viaţa publică, experimentat şi un admirabil animator. Acest om era Petre Carp. Ceeace fu Alecsandri şi Eminescu pentru Literatură ceea ce fu Maiorescu pentru Critică şi Filozofie, a fost Carp pentru etica economico-financiară a „Convorbirilor". Teorii, doctrine, ideal agrar totul se rezumă în puternica personalitate a lui Carp, personalitate care se aşterne la figurat pe paginile revistei şi care domină cenaclul Convorbirist.

Să vedem ce gândea şi ce credea Carp, cum apoi a practicat în viaţa lui publică, legată de colegii sei dela revistă, pe cari i-a avut colaboratori la minister. Carp nu împărtăşea ideologia ortodoxă în Economie politică. El nu admitea liberalismul economic şi părerile şcoalei lui Adam Smith şi J. B. Say, iar adagiul lui Bastiat *„laissez faire, laissez passer"* era pentru Carp o formulă lipsită de sens. Carp era un aprig adversar al liberalismului economic şi partizan fără rezervă al intervenţiunii. Adept al şcoalei istorice economice a germanului Roscher, Carp credea că o tânără naţiune cu o producţie patriarhală, pentru ca să evolueze spre categorii economice superioare are nevoie de o puternică intervenţie a Statului. Carp era admirator al Socialiştilor de catedră şi intervenţionismul lui porneşte din preceptele celebrei şcoale. Deci „Convorbirile" erau intervenţioniste în materie economică şi admiteau socialismul de catedră. In materie agrară Carp, mare proprietar, era inamic al latifundiilor şi lui se datoreşte legea agrară din 1889, care împarte domeniile statului exclusiv la ţărani şi prevede desfiinţarea proprietăţii de mână-moartă. Deci „Convorbirile" erau agrariane în acest sens.

In Economia financiară Carp era discipol al generoasei ideologii a eminentului profesor Adolf Wagner, care preconiza era tributarie, precum era şi partizan al Finanţii sociale a italianului Florio. Ce însemna *era tributară* a lui Wagner şi *finanţa socială* a lui Florio? Aceşti mari publicişti susţin că prin o organizare abilă a impozitului se poate stimula activitatea categoriilor producătoare şi se poate asigura şi

înălța starea socială a claselor muncitoare. Ei bine, Carp, fidel doctrinei Wagneriene, fu cel d'intâi care a introdus în legislația noastră fiscală exonerarea unui minimum de existență și a desființat impositul fonciar pentru cotele mici țărănești. Azi, când nu se vorbește decât de ferocitate fiscală, când contribuabilul e considerat ca un inamic public urmărit, desprețuit și condamnat la despoiere, bătrânul nostru Carp apare, pentru noi cei de azi, un vizionar transcedental al unor lumi dispărute. Deci „Convorbiriștii" cu Carp erau partizani generoși ai finanții sociale.

De la marele și catastrofalul război, care a turburat atât de profund mentalitatea omenească, se vorbește într'una de corporații, de sindicate, de asigurări patronale, de protecția lucrătorilor, de inspecția fabricelor, etc.

Ei bine, cel dintâi care la noi în țară a propus o lege asupra organizării meseriilor a fost Petre Carp în anul 1888; iar câți-va ani mai târziu cel dintâi care a făcut să se voteze o lege asupra minelor fu tot Petre Carp în calitate de Ministru al Domeniilor. Fidel doctrinelor socialismului de catedră, Carp a consacrat un întreg capitol al legii minelor protecțiunii lucrătorilor, introducând pentru prima oară în țara noastră asigurarea obligatorie în favoarea celor mici și slabi. Am avut onoarea să fiu colaborator al lui Petre Carp la confecționarea acestei legi și știu ce mari dificultăți întâmpină dela colegii sei conservatori, partizani ai liberalismului economic, cari îl tratau de subversiv și revoluționar. Carp și cu dânsul „Convorbirile" nu erau nici subversivi, nici revoluționari ci erau simpli socialiști de stat.

Doamnelor și Domnilor, după cum știți trăim greu și foarte urât sub opresiunea catastrofei monetare. Nu se vorbește decât de inflație, deflație, revalorizare, stabilizare. Toți sântem ipnotizați de fenomene valutare. La 1888, când Carp vine la putere, țara suferea de ani de zile de o altă maladie monetară, de agio. Criza era puternică, moneda noastră, în acele timpuri normale pentru viața economică, pierdea 20%. Agiul era o calamitate care desorganiza comerțul exterior, aducea dezordine în bugetul statului și îngreuna comerțul de bancă precum și circulația fiduciară. Carp, secondat de un activ colaborator al „Convorbirilor," de Teodor Nica, se pune

cu energie pe lucru şi, cu o măestrie admirată de specialişti şi comentată cu elogii de întreaga literatură financiară, reuşeşte să abolească complect agiul şi să extirpe definitiv acea calamitate a timpului.

Ce bine ar fi dacă Providenţa, în cereasca ei pronie, ar putea azi hărăzi României mari un nou bărbat de stat precum dedese României mici pe marele Carp, carele să ne salveze de inflaţie, deflaţie, de revalorizare or stabilizare cu bagheta magică a abilului realizator dela 1890.

In scurtele minute măsurate, concedate mie de imperiosul nostru dictator, nu pot intra în detaliile legilor şi măsurilor reglementare cari au abolit agiul. Tehnica operaţiei ar cere o lungă conferenţă, mai ales pentrucă spiritele în acele timpuri erau foarte împărţite. Nu se prea credea în succes şi chiar Eugeniu Carada, conducătorul Băncii Naţionale, era sceptic. Odată însă legile salvatoare votate, marele Eugeniu Carada a secondat opera lui Carp şi calamitatea agiului a dispărut cu preţiosul lui concurs. De sigur abolirea agiului şi monometalismul aur au fost opera Convorbirilor, preconizată în paginile revistei şi executată de colaboratorii ei.

E timpul să ne rezumăm. Dacă trebue să degajem o doctrină economico-financiară a Convorbirilor, ar fi cea următoare:

In Economia politică Convorbirile fură antiliberale şi intervenţioniste; ele erau partizane ale socialismului de catedră;

In Economia Financiară Convorbiriştii fură partizani ai fiscalităţii tributarie şi a finanţii sociale;

In problema meseriilor şi lucrătorilor Convorbiriştii fură partizani ai socialismului de stat;

In chestia valutară, doctrina esenţială a Convorbirilor, fu monometalismul aur; pe care l'au preconizat şi practicat cu strălucitor succes.

Dar, Doamnelor şi Domnilor, mai presus de tot—ce reiese din întreg avântul superior al faimosului cenaclu? Să examinăm.

Din diferite împrejurări istorice, ţara noastră poseda în epoca anilor 1860-70 o admirabilă elită socială, care dedea excelenţi oameni de stat.

Goleştii, Ion Ghica, Kogălniceanu, Brătienii, Câmpinenii, Bibeştii, Ştirbey, Kostaki Epureanu, Catargii, Floreştii, Cre-

ţuleştii, Rosetti, o pletoră de bărbaţi superiori, demni de a face figură în viaţa publică occidentală. Dar substratul economic feodal care ne dedese pe aceşti admirabili conducători tindea să dispară cu modernizarea claselor noastre producătoare. Prin urmare ne găseam în căutarea, poate inconscient, a unei alte elite, în locul elitei sociale care trebuia să dispară. Această nouă elită nu putea fi decât o elită intelectuală.

Ei bine, Convorbirile Literare ne au dat această elită. Aceasta fu, în trecutul apropriat al micei Românii, rostul binefăcător al Convorbirilor.

Ele ne au dat o elită intelectuală, care, la momentul oportun, a înlocuit elita socială dispărută. O societate omenească în progres nu poate vieţui fără elită. Vedeţi la Francezi. Ei sânt guvernaţi de Academia franceză şi de Institutul Franţii. Deschanel, Millerand, Barthou, Poincaré, Clemenceau, Herriot etc., sunt membri ai Academii sau ai Institutului Franţii. Noi, cari din împrejurări cunoscute, am perdut toate elitele, în aceste momente suferim turmentele naşterii unei noui şi superioare elite, care, dacă nu va veni, vom pieri.

Să sperăm, Doamnelor şi Domnilor, să sperăm că generaţia Domniilor Voastre, printr'o supremă sforţare, va şti să ne dea această elită, precum la timpul lor ne au dat-o Convorbirile Literare.

M. Seulescu

Orele fiind înaintate, şedinţa se amână pe duminica viitoare, în aplausele unanime ale numeroasei adunări.

După ţinerea şedinţei s'au primit la Direcţia C. L. numeroase felicitări verbale şi scrisori, dintre care publicăm aici pe acea a Ministrului Cultelor şi Artelor, împiedicat a lua parte la festivitate.

Bucureşti, 15/III 927

Domnule Director,

Ţin să mă găsesc şi eu în corul acelora, cari aduc omagiul lor bătrânei reviste „Convorbiri Literare".

Ea a fost o lumânare scumpă tinereţei noastre, a celor din Ardeal, născuţi aproape deodată cu dânsa.

În lumea noastră, atât de trist înourată prin opresiunea naţională, noi vedeam în „Convorbirile Literare" unul dintre titlurile cele mai consacrate ale nădejdilor noastre de mai bine.

Lumea veche s'a prăbuşit. Pe toţi ne frământă acum creiarea celei noui. Fie ca revista bătrână, pe care o conduceţi pe urma atâtor mari îndrumători ai ei, să-şi poată justifica dăinuirea adaptându-se nouilor orizonturi.

V. Goldiş

Şedinţa festivă din 20 Martie

Cuvântarea D-lui Iacob Negruzzi

Doamnelor şi Domnilor,

Imi pare foarte rău că n'am putut asistà Duminica trecută la frumoasa adunare ce s'a ţinut pentru sărbătorirea a 60 de ani dela înfiinţarea „Convorbirilor Literare."

Astăzi, deşi nu mă simt încă în stare cu totul normală de sănătate, am ţinut să iau parte la această adunare, căci „Convorbirile Literare" au jucat un rol însemnat într'o bună parte a vieţei mele. Eram de 24 ani când societatea „Junimea" din Iaşi m'a însărcinat cu conducerea revistei ce voia să înfiinţeze. Cu drept cuvânt am stat atunci pe gânduri dacă trebue să primesc această însărcinare căci, după natura mea, eu nu puteam, cum fac alţii, să părăsesc după un an sau doi o lucrare începută. — Numai eu ştiu greutăţile ce am avut, greutăţi materiale în fiecare an mai mari, căci trimiteam revista gratis la cele mai multe societăţi româneşti mai ales de studenţi şi de şcolari din toate părţile Austro-Ungariei. Insă cu ocaziunea trecerii mele după 23 ani de profesorat de la Universitatea din Iaşi la cea din Bucureşti, greutăţile materiale au dispărut, deviind librăria Socec & Comp. editoarea „Convorbirilor Literare".

Aci am condus revista până la împlinirea de 30 de ani aproape şi „Convorbirile Literare" se socoteau de mulţi ani ca proprietatea mea personală. *Eu* acoperisem golurile materiale; *eu* duceam toată corespondenţa, atât acea relativă la partea administrativă cât şi la partea literară; *eu* stăruiam la autorii, ce se deosebeau atunci, să colaboreze la „Convorbiri"... Şi de ce autori însemnaţi se bucurau în acea vreme toate provinciile române! Menţionând numai pe cei încetaţi acum din

viaţă am avut colaboratori pe Const. Negruzzi, V. Alecsandri, Titu Maiorescu, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Caragiale cu care am lucrat împreună la piese de teatru, V. Conta, N. Gane, Ant. Naum, I. Slavici, Alex. Xenopol, Duiliu Zamfirescu, Veronica Micle, D. Onciu, Gh. Panu, I. Bogdan, care după 30 de ani m'a înlocuit pe câtva timp la conducerea revistei; apoi Lambrior, Coşbuc, şi atâţi alţi autori chiar din cei ce combătuse cu înverşunare direcţia „Convorbirilor" în cei întâi ani ai existenţii sale, ca Haşdeu, Tocilescu şi atâţi alţii. Să se bage de seamă că nu citez pe nici unul din autorii ce sânt în viaţă şi pe care îi cred cei mai însemnaţi scriitori ai Românilor de astăzi. Ion Creangă, autorul cel mai popular, mi-a mărturisit că de n'ar fi fost „Convorbirile", el nu ar fi avut niciodată ideea să scrie poveştile şi amintirile sale din copilărie. Şi ce păcat ar fi fost!

Pe mulţi din aceşti autori i-am adus eu la Iaşi unde se publicau la început „Convorbirile" ca de exemplu, pe Eminescu, Bodnărescu, Slavici, Strajan şi alţii care şi-au găsit mijloace de traiu în fosta capitală a Moldovei, până când posturile în care au fost numiţi definitiv i-au împrăştiat în mai multe oraşe din ţară: în Bucureşti, Craiova, Dorohoi şi altele.

„Convorbirile Literare" au avut ca consequenţă reluarea limbei populare în literatură, limbă care se schimbase în una artificială de hatârul latinităţii, aceasta mai ales din cause politice; au avut ca consecinţă în special în ceeace priveşte poesia lirică, întoarcerea la sentimente adevărate; au introdus critica aspră şi dreaptă în locul laudelor reciproce, ce erau atunci la modă; au readus publicul cel mare la dragostea literaturei naţionale, care începuse să dispară; şi au dat curaj şi autoritate scriitorilor care nu admiteau latinizarea limbei literare, mai ales, precum am spus, din motive politice.

Fie ca „Convorbirile" urmând pe calea apucată să aibă un lung şi frumos viitor!

Doresc ca mulţi, cât de mulţi, dac'ar fi cu putinţă chiar toţi din actualii colaboratori să se adune după 40 de ani şi să serbeze, aşă cum serbăm noi astăzi, împlinirea a o sută de ani dela înfiinţarea „Convorbirilor Literare".

Să trăiască!

P-1457

P-5067-I

INFIINŢAREA REVISTEI „CONVORBIRI LITERARE“

Cerându-mi-se o contribuţie pentru No. festiv al *Convorbirilor Literare* la împlinirea celor şeaizeci ani, am crezut că, fiind singurul dintre întemeietori şi cel dintâiu colaborator al *Convorbirilor* care singur sânt încă în viaţă, cel mai nimerit este să fac cunoscut generaţiei actuale cum a fost înfiinţată revista în Martie 1867. Am descris începutul *Convorbirilor* în scrierea mea: „Amintiri din Junimea“, din care reproduc aci cele scrise de mine în această privinţă:

Maiorescu veni în acea seară cu o propunere care plutea de câtăva vreme în mintea multora din noi şi era foarte naturală în starea în care se găsea societatea. In adevăr câteodată se citea la adunările „Junimii“ vre-o poesie originală sau tradusă; discuţiile noastre dăduse lui Maiorescu ocasiunea să scrie câteva studii şi critici întinse, pe care ni le comunicase—erau să rămâie acestea cunoscute numai în cercul nostru restrâns?

Deaceea când Maiorescu îşi arătă părerea că ar fi bine să deschidem un mic jurnal literar în care s'ar tipări scrierile cetite şi aprobate de societate, şi în care să putem resuma o parte din discuţiile noastre, ce prezentau un interes general, toată lumea primi fără lungi desbateri propunerea sa. Pogor, entusiast pentru orice inovaţii, proclamă absoluta necesitate a unei reviste şi îşi freca mânele cu plăcere gândind la polemicile literare la care viitoarea noastră publicaţie ar putea da loc.

Două întrebări se născură atunci: întâi, cum se va numi acest copil al „Junimii“, şi apoi cine va fi directorul lui — căci

de greutăți materiale nu aveam a ne teme: o tipografie nouă și complectă ne sta la dispoziție. Inainte încă de a se pune aceste întrebări, eu mă înfundai pe o canapea ce se găsea în colțul cel mai întunecos al salonului — căci simțeam instinctiv că toți au să cadă pe capul meu. După obiceiul „Junimii" de a se ocupa mai întâi pe larg și pe întins, cu mare ceartă și svon de ceea ce este secundar, și de a hotărî apoi repede lucrurile principale, la început se puse în discuții numele jurnalului, care în definitiv era destul de indiferent. După ce mai multe propuneri, una mai ciudată decât alta, se făcură și se respinseră, eu zisei din colțul meu: Poate o denumire potrivită ar fi „Convorbiri Literare" ?... — Bravo, răspunse Pogor de departe! „Convorbiri Literare", nu zice nimic. Cela n'engage à rien! Admis!... — Primesc și eu acest titlu, — declară Maiorescu, — fiindcă este fără pretenție!...

— Dar care dintre noi ar avea să ia asupra sa direcția jurnalului?... O tăcere generală se făcu și după câteva momente tot Maiorescu o curmă, strigându-mi în gura mare: „Tu ai găsit numele, tu ești dator să conduci treaba, fii tu redactorul „Convorbirilor Literare!"

Lucrul de care îmi fusese frică se întâmplase, și speranța mea că mă vor uita în colțul întunecos unde mă ascunsesem nu se realizase. In întâiul moment îmi trecură prin minte o mulțime de cauze pentru care vream să refuz: succesul jurnalului putea fi îndoelnic, direcțiunea putea să-mi dea multă muncă și bătaie de cap; alte nemulțumiri necunoscute mă mai puteau aștepta, dar mai ales aveam ca o presimțire vagă și nebuloasă că treaba aceasta nu va juca un rol secundar în viața mea, și că acel da sau nu ce voiu rosti, va fi aici tot așa de însemnat ca și la o căsătorie. Puteau să fie multe și puternice motive contra, dar era unul singur pentru, care le covârși pe toate.

Eram pe atunci amorezat, și precum e natural, raportam totul la pasiunea violentă de care eram stăpânit. Dela sine îmi veni atunci gândul că noua mea însărcinare, mă va înfățișa cu mai mari merite în ochii femeei pe care o iubeam; totodată un jurnal literar îmi da ocasiunea și locul potrivit pentru a publica oarecare poezioare de amor ce începusem a compune. Ce minunat mijloc de a comunica cu persoana iubită!...

Pe când stam tăcut şi căutam să limpezesc în minte toate aceste gânduri deosebite ce mă grămădeau, Pogor îmi strigă de odată: „Ce stai aşa mahmur, par'că ţi s'ar fi înecat corăbiile? Noi te căftănim şi tu nu te bucuri? Hai, primeşte şi nu mai face marafeturi!"

In acest moment începu a cânta cu glas subţire, ca lăutarii la boerii: „Cu caftan l'am îmbrăcat"... şi se repezi la mine să mă ia de subţioare, ajutat de nu ştiu care altul tot atât de vesel ca şi dânsul. In vreme ce aceştia mă duceau în pompă prin prejurul odăei, toată Junimea intona în cor cântecul: „Cu caftan l'am îmbrăcat"... şi în mijlocul râsului general eu făcui declaraţia solemnă că primesc caftanul cu care mă împodobeau. Aşa m'am făcut directorul „Convorbirilor Literare"!...

Veselia în societate a fost bună, dar când m'am întors acasă eram foarte preocupat şi o mare parte din noapte, m'am gândit la viitoarea mea însărcinare. A doua zi m'am dus la Maiorescu şi am pus cu dânsul la cale, să dăm „Convorbirilor Literare" formatul în IV°, să le scoatem de două ori pe lună, compunând fiecare număr din două coli de tipar, sau când n'ar ajunge materia, cel puţin din $1^1/_2$. Am mai fixat cu multă modestie preţul abonamentului anual pentru România la un galben, iar pentru Austria numai la patru florini, ţinând seamă de mijloacele restrânse ale Românilor cu învăţătură de acolo, mai ales ale tinerimii studioase. In sfârşit ne-am hotărât să tipărim jurnalul numai în 300 exemplare. Aceasta iarăşi dintr'un sentiment de modestie, doar n'ar avea aparenţă, că dăm proporţii prea însemnate publicaţiei noastre.

Era această modestie o reacţie naturală contra celor ce se făceau în general pe atunci. In câmpul literar totul se începea pe mare cu trâmbiţe şi surle, par'că ar fi fost cine ştie ce lucrare colosală, şi apoi peste un timp foarte scurt marea întreprindere cădea în baltă, ne mai auzindu-se vorbind de dânsa; în curând alta începea aiurea cu aceiaşi pompă şi ostentaţie pentru a înceta tot aşa de repede. Noi însă căzusem în extremul contrar; nici preţul abonamentului nu putea acoperi cheltuiala tiparului, mai ales că cele mai multe numere hotărâsem a le trimite gratis, pe la şcoli şi biblioteci române fără mijloace din Austro-Ungaria, nici 300 exemplare nu puteau ajunge; în fapt am fost curând siliţi să facem o a doua ediţie a celor întâi numere

și cele următoare să le ridicăm la 500 și chiar 800 exemplare. Cu toate acestea după trecere a câțiva ani, întâiele volume din „Convorbiri“ aproape nu se mai găseau de cumpărat și astăzi tomurile I—VII se consideră drept cărți rare după care anticarii evrei fac mare goană.

Cel dintâi număr al „Convorbirilor“ a apărut cu data 1 Martie 1867 și a fost expediat în toate părțile. El începe cu o introducere scrisă de Maiorescu în prezența mea la dânsul acasă; eu am adaus numai scurtul aliniat final, ș'apoi am hotărât să iscălesc eu întreaga prefață în calitate de redactor. Indată după aceasta vine studiul cetit de Maiorescu în Junimea „Despre Poesia Română“, de care am vorbit, apoi o descriere de mine a galeriei de tablouri din Iași, și în sfârșit un apel al societății către autori români.

Este un sentiment straniu de a vedea pentru întâia oară, scrierile sale tipărite și numele său publicat pe coperta unei cărți și socot că orcine trebue să aibă emoțiuni în momentul acela. Par'că îți vine să te crezi mai mult decât ai fost cu o zi înainte, mai înălțat, înzestrat cu merite mai mari. Când însă ești de 24 de ani și amorezat, atunci, pe lângă acel sentiment de mândrie, se mai adaugă și altul de dulce speranță care îți înveselește sufletul și te cufundă în visuri frumoase. Dar realitatea rece vine grabnic să te desamăgească. Am trebuit să aflu, poate ca și alții în poziția mea, că persoana asupra căreia nădăjduiam că revista condusă de mine va face mare efect, a lăsat-o cu destulă nepăsare netăiată pe masă, ceeace m'a umplut de amărăciune. In schimb însă la o altă persoană se vedea o emoție afectoasă în față când a luat întâia broșură a „Convorbirilor“ în mână; acela era tatăl meu. Și el trecuse, cu mulți ani în urmă, prin acele momente de ilusiune pe care vârsta și experiența vieții de mult le redusese la adevărata lor valoare. Dar se vede că pentru fiiul său, orice părinte iubitor trece încă odată prin fazele prin care a trecut în tinerețele sale.

Din partea publicului cetitor pot spune că numărul 1 al „Convorbirilor Literare“ a fost foarte bine primit; nu i s'a făcut în deobște, nici o altă critică decât asupra numelui, care la mulți li s'a părut ciudat sau cel puțin neobișnuit. Inceputul scrierii lui Maiorescu a făcut bun efect chiar asupra

poeţilor noştri, căci se va băga de seamă că abia cu numărul următor începe o critică destul de aspră cu citaţii din autorii români. Şi în adevăr după No. 2, acei ce s'au simţit atinşi s'au supărat cu atât mai mult cu cât, precum am spus, ei nu erau deprinşi la critică ci numai la laude, şi această scuturătură din dulcea mulţumire de sine în care se legănau, a trebuit în adevăr să fie foarte neplăcută. Când însă au văzut că acea critică nu era numai un fapt izolat şi întâmplător, ci urmează cu regulă şi metodă şi că pe lângă aceasta se mai adauge şi satira muşcătoare, atunci autorii noştri s'au supărat de tot. Unii au luat pana să răspundă, precum Bolintineanu şi Boliac, alţii că Alecsandri s'au plâns în particular de Maiorescu, către cunoscuţii săi, mai ales către mine, dar cei mai mulţi după statornicul obiceiu al Bizantinilor, au cercat să ne lovească— mai ales pe Maiorescu, în interesele noastre de tot felul şi străine cu totul literaturii.

Nu vreau însă să anticipez asupra acestui subiect, despre care mi se va prezenta ocasiunea să vorbesc mai târziu, şi revin a „Convorbirile Literare". Ocupaţia mea la început nu era tocmai mare, o bună parte din materia pentru mai multe luni o aveam strânsă, şi de partea materială a jurnalului se ocupa administraţia tipografiei. Eu nu aveam decât să revizuesc registrele speciale ale revistei, să fac corecturile şi să întreţin corespondenţa. Dela început m'am pus cu zel şi inimă la treabă şi am găsit plăcere întru conducerea acestei publicaţiuni în numele socetăţii, căci pe atunci „Convorbirile" se socoteau a fi organul şi proprietatea Junimii; mai târziu numai s'a schimbat această idee încetul cu încetul, până când dela sine „Convorbirile" s'au considerat de toată lumea că fiind proprietatea directorului lor. Totuş lucrul nu era aşa sigur în formă, încât să nu dea loc şi la păreri contrare. Când peste 18 ani eu am hotărât să mă mut la Bucureşti, cu „Convorbiri" cu tot, Nicu Ganea era aşa de furios de această hotărâre a mea, încât după multe şi zadarnice încercări de a mă opri în Iaşi s'a pus cu ciudă să-mi conteste dreptul da a dispune de „Convorbiri", susţinând că jurnalul ar fi al Junimii şi nu al meu personal. Negreşit că după discuţia urmată în societate, el a rămas singur de părerea aceasta şi a trebuit să cedeze puterii argumentelor contrare, dar mânia şi mâhnirea lui pentru plecarea mea

din Iași a ținut încă o bucată de vreme până în sfârșit s'a liniștit.

Vr'o doi ani după apariția lor, „Convorbirile Literare" au trecut printr'un moment foarte greu. Câțiva membrii resleți ai Junimei — însă nu societatea — se pusese să facă politică cu multă activitate și au propus în una din întruniri ca să contopim jurnalul literar cu unul politic ce erau pe cale să înființeze. Ei voiau prin aceasta să ușureze cheltuelile și să mărească interesul jurnalului politic. Unii propuneau ca foiletonul să fie destinat exclusiv literaturei, alții ca politica să ocupe întâile două pagini iar literatura paginele din urmă. Aceștia mersese până întru a primi două direcțiuni cu totul separate una de alta: cea politică și cea literară, ba admiteau chiar ca partea literară să-și păstreze numele ei special de „Convorbiri", numai și numai pentru a putea contopi ambele jurnale. Eu m'am opus cu toată energia la aceste propuneri, deși multora le păreau admisibile. Mi se zicea: de ce ți-e frică, ce-ți pasă de întâile două pagini, nu-ți rămân celelalte în deplină și liberă dispoziție? In seara întâia nu se luă nici o hotărîre. Eu plin de grijă m'am pus de-a doua zi să alerg pe la toți ca să cerc să-i conving în particular de primejdia unei asemenea contopiri; simțeam instinctiv că admițându-se propunerea, „Convorbirile" se duc pentru totdeauna. In întrunirea următoare o discuție lungă a urmat iarăș până când în sfârșit ne-am învoit ca chestiunea să se hotărească printr'un vot în toată forma. Fără glasul lui Maiorescu care număra voturile, se ivi paritate între membrii presenți. Deci dela dânsul atârna soarta „Convorbirilor" și eu mă uitam în ochii lui cu strângere de inimă de vreme ce și el păruse a se pleca pentru propunerea contopirii; dar spre bucuria mea, el își schimbă părerea la urmă, poate sub influența energicelor mele protestări. El votă pentru statul quo și astfel „Convorbirile" scăpară cu majoritatea acestui singur vot. Mai târziu s'a văzut cât de mare dreptate am avut eu atunci. Foaia politică a încetat șase luni după deschiderea ei, și cu ea negreșit s'ar fi stins și foaia literară, pe când „Convorbirile" au urmat a trăi atâția ani și trăesc și astăzi.

I. C. Negruzzi

SĂLUTUL „UNIUNEI INTELECTUALE“

Domnule Preşedinte,

Uniunea Intelectuală Română nu putea să lase să treacă, fără a spune cuvântul său, această manifestaţie de recunoştinţă şi de pietate faţă de marii premergători, cari au înfiinţat această tribună de apărare a limbii şi a cugetării româneşti.

Dacă răsfoim trecutul, vedem „Convorbirile Literare“ în fruntea mişcării de renaştere naţională şi literară.

Cu sentimentul măsurii şi al eleganţei în suflet, fruntaşii junimismului cultural au pornit de aci lupta împotriva exagerăţiunilor latineşti. Aci dascălul între dascăli îndrumă zilnic tineretul; aci Eminescu îşi cânta durerile, aci tinerii poeţi, Duiliu Zamfirescu, Coşbuc şi alţii înfăţişau în versurile lor ritmul nou al vieţii româneşti. Aci s'au perindat literaţii distinşi, cugetătorii senini şi luptătorii vânjoşi, care deopotrivă au făurit România modernă.

Theodor Rosetti, Carp, Maiorescu, trei nume luminoase, care reprezintă fiecare în altă direcţie o sinteză şi cristalizează în uriaşele lor personalităţi însuşirile superioare ale neamului nostru. Aceşti trei mari Români trăesc viu în „Convorbirile Literare“, isvorite din conştiinţa lor clar văzătoare; al 4-lea tovarăş, domnul Iacob Negruzzi şi-a legat numele pentru vecie de „Convorbiri“ şi de desvoltarea Academiei Române.

Unirea intelectuală şi sufletească a tuturor Românilor în vederea alcătuirii unei conştiinţe omogene, aceasta a fost lozinca „Convorbirilor Literare“.

Ele într'adevăr nu au cunoscut hotarele vremelnice căci înfăptuise înainte de unirea politică, o unitate de gândire şi o rodnică activitate între toţi fiii neamului, răslăţiţi de vitregia vremurilor. Nu se putea deci ca România Mare să nu sărbătorească această duioasă aniversare, închinând prinos de recunoştinţă „Junimii" care întrupează o etică de care nu trebue niciodată să ne despărţim.

Uniunea Intelectuală Română este fiica sufletească a Junimii şi ca atare, aducând omagiu marei opere înfăptuite, îşi ia plăcuta însărcinare a sprijini „Convorbirile Literare", cărora le urează noui isbânzi în câmpul larg al cugetării şi al ştiinţei.

Alexandrina G. Cantacuzino

CUVÂNTUL BASARABIEI

Doamnelor şi Domnilor,

Din Basarabia reîntoarsă la Patria-Mamă, unde ecoul „Convorbirilor Literare" este viu şi puternic, ca pretutindeni unde vibrează suflet românesc, aduc cuvântul meu de salut şi omagiu acelora cari, în frunte cu venerabilul preşedinte *D-l Iacob Negruzi*, au purtat şi poartă, din generaţie în generaţie, făclia culturii româneşti, ce a pâlpâit din paginile „Convorbirilor Literare", a căror jubileu de 60 ani îl sărbătorim cu toţii astăzi.

In calitate de colaborator al „Convorbirilor" şi în numele Basarabiei reunite pe veci la sânul Moldovei, în numele acelor arcaşi şi plăeşi — pe cari marele Ştefan Voevod i-a pus pe vecie străjeri la Graniţa Nistrului hotarnic, — aduc urările mele de viaţă lungă şi prosperitate „Convorbirilor Literare" — atât de strâns legate de tradiţia şi sufletul românesc de peste tot pământul României întregite.

I. Buzdugan.

„CONVORBIRILE LITERARE“ ŞI ARMATA

Credinţa că armata este naţiunea însăşi a pătruns de mult în spiritele tuturor. Existenţa castelor separate era o erezie perimată, pe care o perpetuase până în ultimul timp militarismul german. Ea nu găsise însă nici un temei în sufletul şi în spiritul latin.

Învăţămintele marelui războiu nu au adus astfel nimic nou pentru popoarele care, ca noi, erau de mult pătrunse de adevăratul rost social al oştirei.

Armata este, fără îndoială, naţiunea însăşi, ca expresiune de forţă şi ca sinteză a elementelor ei de viaţă şi de spirit de conservare. Armata de astăzi, însă, înţelege să întrupeze naţiunea *şi în aspiraţiunile ei superioare de cultură* şi *de intelectualitate.*

Ea nu reprezintă numai un pumn încleştat şi o pavăză de oţel strălucitoare dar fără viaţă; ea prinde în oglinda acestui oţel curat toată lumina şi toată armonia sufletului unui popor, şi pulsează, în încordarea puternică a braţului său, ritmul evoluţiei spre civilizaţie şi spre progres.

Locul ei este deci pretutindeni, unde spiritul românesc îşi revarsă comoara darurilor sale.

Pentru sufletul românesc şi pentru patrimoniul nostru cultural, cei cari s'au grupat întâi în jurul „Junimii“ şi au continuat apoi atâtea decenii „Convorbirile Literare“ au făcut operă mare şi rodnică. Ei ne au dat, odată cu conştiinţa individualităţei noastre culturale, pe aceea a superiorităţei intelectualităţei poporului românesc. Puteri latente se găseau în naţiune, şi se găsea şi *originalitate şi dar de creaţiune.*

Trebuia numai atrasă gândirea românească nouă în cadrul celei occidentale şi trebuia, mai ales, ca nota de cultură a timpului să fie întipărită pe literatura şi fiinţa noastră.

Noi trebuia să luptăm, astfel, cu secolele care ne vrăjmăşiseră până atunci *şi să realizăm atât de mult şi atât de bun, în timp atât de scurt*, pentru ca să putem avea un rol în civilizaţia contimporană.

Pentru a avea acest rol, pentru ca poporul românesc să-l dobândească şi să-l ţină cu vrednicie, cât de hotărîtor şi cât de luminat a fost rolul „Convorbirilor Literare"!

La sărbătoarea amintirei, care e pentru noi ziua de azi, la această revărsare a recunoştinţei româneşti, oştirea înţelege să-şi aducă prinosul şi omagiul său. Ea vede în falanga celor cari au prezidat începuturile „Convorbirilor Literare" şi care i-au dat personalitatea şi caracterul ei, marea generaţie a culturei româneşti.

După generaţia realizatorilor politici care a fost ilustrată de un Brătianu, de un Rosetti, de un Kogălniceanu se desprinde aceea a întemeetorilor culturei noastre moderne.

In rândurile ei Titu Maiorescu, Eminescu, Petre Carp, Pogor, Panu, Iacob Negruzzi strânşi în jurul „Junimii" şi a „Convorbirilor Literare", au fost printre cei mai iluştri soldaţi ai acestei cruciade.

Indreptând erorile trecutului, şi căutând adevăratul rost şi adevărata tradiţie a limbei româneşti, ei au lucrat ceas de ceas, cu convingere, cu iubire şi cu pricepere pentru literatura şi pentru civilizaţia românească; şi această activitate s'a continuat şi s'a realizat apoi, fără întrerupere, de cei care le-au urmat până în zilele noastre.

In înţelesul acesta, în epoca de năzuinţă spre mai bine pe care o trăim, „Convorbirile Literare" sunt şi o pildă de voinţă, de onestitate ştiinţifică, şi de perseverenţă. Operei culturale pe care au realizat-o, „Convorbirile Literare" adaugă astăzi şi o operă de educaţie obştească.

Este deci o datorie pentru noi, ca privind la tot ceeace este definitiv şi necontestat în pagina de istorie culturală pe care au scris-o „Convorbirile Literare", să le aducem omagiile de recunoştinţă a generaţiei noastre precum şi urarea ca viitorul să fie la înălţimea trecutului.

La acest omagiu şi la această urare, un ostaş este fericit să poată aduce cuvântul şi salutul său.

Genaral N. Petala

„CONVORBIRILE LITERARE“ ŞI AGRICULTURA

Când cineva are apanagiul — trist — să ajungă la o vârstă oarecare, vine un moment în care este isbit de viziunea unui fapt impresionant, anume acela al succesiunei generaţiunilor.

Ai fost tânăr şi a trebuit să munceşti pentru a-ţi dobândi un loc în viaţă.

Ai primit dragostea părinţilor, sfaturile învăţătorilor.

Ai simţit şi te-ai format cu un curent literar, artistic şi politic şi când vroeşti să-ţi faci bilanţul activităţei, uitându-te în jurul tău, îţi vezi copii crescuţi; un tineret nou, pe cei de mâine, cărora în mod instinctiv îţi vine să le faci urările cele mai arzătoare.

Îţi vine ca dintr'un singur cuvânt, dintr'o singură privire să treci acestui tineret tot ce ai mai bun în tine; toate convingerile şi toate speranţele care au făcut să-ţi bată inima; idealul ce ai iubit; ceea ce vrei mai nobil şi visezi mai frumos, în clipele prea repezi în care mai vroeşti ceva.

Subt influenţa acestui sentiment, socotesc de o covârşitoare importanţă genul de serbătorire ca acesta al „Convorbirilor Literare“, pentru că este prilej ca să dai seamă de felul cum s'a desfăşurat o activitate trecută pe de o parte; este prilej de altă parte pentru generaţiile prezente ca să cerceteze şi să judece acest trecut.

„Convorbirile Literare“ au reprezentat un curent puternic, manifestat în toate ramurile de activitate şi au contribuit, după cum ştiţi şi după cum aţi auzit, să-şi imprime influenţa în toate manifestaţiunile vieţei noastre de Stat.

Personalităţile marcante ale acestui cenaclu, era natural să aibă o directivă economică-politică cu un caracter agrar, dat fiind origina lor: boeri, cea mai mare parte, mari proprietari rurali, într'o ţară în care agricultura era singurul izvor de bogăţie şi în care populaţiunea rurală trecuse prin fazele istorice cari culminară cu rescumpărarea clăcei şi împroprietărirea de la 1864.

Era firesc ca în epoca ultemei jumătăţi a veacului trecut, sub imediata influenţă a revoluţiunei de la 1848 şi a romantismului literar, soluţionările sociale-economice să fi fost determinate de curentele sentimentale ale vremurilor.

Cu Petre Carp, exponentul strălucit al curentului de la „Convorbiri", se manifestă pentru prima dată mintea rece a realistului politic, care întrevede cu claritate importanţa economică a problemei acute pentru ţara noastră: „Cestiunea agrară".

Tot programul său politic se întemeiază pe întărirea a două elemente, cari au drept la solicitudine, acela al ţăranului şi al meseriaşului şi pe cari într'un admirabil discurs din 1884, cu francheţa care'l caracterisa, arată că vrea să le vadă ridicate la o treaptă cât de mare de înflorire tot în interesul claselor dirigente pentru că, arată el:

„Clasele superioare sunt ca ploaia, care după cum spune „poetul, de la cer ne vine şi la cer se întoarce în eternă „alternare; clasele superioare din popor vin şi la popor se „întorc în eternă alternare; şi dacă poporul acela din care „eşim şi la care ne întoarcem este un popor sdravăn şi noi „vom fi sdraveni".

Călăuzit de acest crez, Petre Carp 'şi dă seamă că prin legea de împroprietărire de la 1864 nu s'a deslegat de cât problema juridică a împroprietărirei şi urmărindu-i activitatea parlamentară se constată preocuparea lui continuă de a da un caracter economic intervenţiunilor sale în toate cestiunile referitoare la raporturile dintre ţărani şi proprietari, mai ales cu ocazia legilor tocmelelor agricole.

Ministru de agricultură în primul minister conservator de subt presidenţia lui Theodor Rosetti, Petre Carp vine cu un proect de lege pentru vânzarea bunurilor Statului, în care

se desprind principiile economice de care era animat și cari aveau la bază reala îmbunătățire a țăranului, înființarea adevăratei gospodării economice, prevăzând o mai largă împroprietărire, acordând avansuri în bani și în natură tutulor împroprietăriților, admițând și crearea proprietăților mijlocii de 10, 15 și 25 ht. și având, mai ales, îndrăsneala să vină cu idea ce părea medievală, a indivisibilității loturilor vândute.

Proectul său a fost schimbat și prietenul Mișu Săulescu trebue să-și reamintească eforturile pe cari le-a făcut în Camera de la 1889 ca să susțină proectul Carp ce și-l însușise, sau cel puțin să amendeze legea propusă în sensul admiterei indivisibilității loturilor.

Noua lege de împroprietărire din 1889, lipsită de caracterul economic, continuă să fie o lege sentimentală, care a satisfăcut momentan setea de pământ, fără însă a soluționa problema gravă a creării adevăratului țăran proprietar independent.

Petre Carp revenit la ministerul de agricultură în 1891, desvoltă o intensă activitate pentru organizarea acestui departament și a-i da caracterul menirei sale, adecă de a fi imboldul sporirei producțiunei, îndrumătorul tecnicei agricole.

El înființează primele 4 ferme model, introduce acolo un mașinism perfecționat; aduce vite de rasă; sistematisează pepinierele viticole în vederea luptei contra filoxerei și replantarea podgoriilor. Organisează serviciul silvic. Este primul care se ocupă de apicicultură — dându-i o organizare oficială — și care pune bazele sericiculturei, înființând pepinierele de duzi.

Subt ministeriatul lui se înființează satele model din Brăila și Ialomița, se fac încercările puțurilor artesiene din Bărăgan.

O activitate febrilă se desfășoară la acest departament timp de 4 ani și unde pentru prima dată domnește preocuparea progresului tecnic, a sporirei producțiunei.

De la acea dată tecnica agricolă ia avânt, o lume febrilă desfășoară o muncă intensă — și această ramură de activitate începe să atragă generația tânără, care vede în agricultură un debușeu pentru energiile naționale. O eră de belșug domnește, exportul cerealelor noastre este în creștere, statul merge propășind, bugetele sunt în continuă progresiune.

In această atmosferă speculațiunile științifice sunt na-

turale şi nimic surprinzător de a vedea apărând în „Convorbirile Literare" un articol asupra: Agriculturei în Rusia şi România.

Scrierea lui Iermoloff—ministru timp de 12 ani în Rusia: „La Russie agricole devant la crise agraire" provocase un studiu comparativ cu plugăria din ţara noastră, întemeiat pe date sciinţifice, pe observaiuni adânci. Articol interesant, documentat, ştiinţific, folositor la care surprinderea cea mare era: numele semnatarului, Nicu Filipescu, cunoscut ca o energie politică, nu ca un tecnician documentat!

De Nicu Filipescu se poate spune că a fost adevăratul plugar. Indrăgostit de pământ şi de ţăran prin atavism, el a avut un contact apropiat şi continuu cu pământul ce cultiva şi cu ţăranul pe care-l iubia şi de care era iubit.

Plugărind în judeţul Brăila terenuri mănoase unde însă clima este aspră şi periodic nimiceşte recoltele, această luptă continuă cu natura îi excita energia şi-l făcea să priceapă mai intens nevoile culturei şi mai ales sprijinul ce trebuia dat sătenilor.

Filipeştii din Brăila erau un adevărat laboratoriu tecnic şi social. El a fost primul care a organizat pe moşia sa cultura în obştie, iar încercările făcute de el au fost premergătoarele unor adevărate revoluţiuni tecnice pentru vremurile de atunci. Aşa, în regiunea acea de stepă care se mărginea la cultura orzului, porumbului şi foarte puţin grâu sau secară, el a introdus grâul ameliorat din Banat; a respândit cultura mazărei; a făcut primele încercări cu floarea soarelui, creând chiar o industrie a uleiurilor şi mai ales prin întinse culturi de lucernă a reuşit să vulgariseze în regiunea secetoasă a judeţului dunărean sămânţa acestei plante binefăcătoare.

Pe această proprietate el a clădit o biserică, întreţinea şcoala din sat şi a fost dintre acei puţini care au dăruit izlazul necesar comunei în anul 1898.

Numai cine a văzut pe Nicu Filipescu la moşia sa plimbându-se printre holde, examinându-şi vitele şi stând de vorbă cu ţăranii, a putut să-şi dea seama de puternicia legăturilor ce se încheagă între pământ şi oamenii care-l muncesc cu dragostea transmisă din generaţie în generaţie.

Activitatea perseverentă desfăşurată pe proprietatea sa,

contactul ce avea cu o populaţiune harnică, îi da visiunea clară a foloaselor ce se pot trage din activitatea agricolă pentru propăşirea unui neam întreg.

Intr'adevăr, această activitate concentrată la Filipeşti lua caracterul unui adevărat program agrar pe care-l vedea posibil de generalisat şi care de altfel se manifesta în viaţa lui politică.

Susţinător al legei lui Carp din 1889 pentru vânzarea bunurilor Statului, a făcut toate sforţările pentru adoptarea ei, încercând în cele din urmă să salveze cel puţin indivisibilitatea loturilor.

Pătruns de temeinicia acestor principii, când, în succesiunea partidelor la cârma Statului, au fost chemaţi conservatorii în Decembrie 1910, Nicu Filipescu avea alcătuit un proect de lege pentru trecerea în proprietatea Statului a moşiilor de mână moartă pentru a fi vândute ţăranilor; proect care a fost însuşit de titularul Ministerului de Agricultură Ion Lahovari, care însă a avut şi el soarta reformelor cu caracter agrar, de a fi astfel transformat în cât să nu mai corespundă intenţiunilor autorului.

Totuşi legea din 1912 deşi nu mai era asemănătoare proectului iniţial, constituia un adevărat progres şi era întemeiată pe principii economice. Combătută mai ales ca neconstituţională, a fost ultima etapă a legiuirilor agrare, căci în 1914 se svârlă idea exproprierei!

Această idee a exproprierei Filipescu n'a putut-o accepta căci concepţia lui era cu totul alta şi-o manifestase într'un mod admirabil în sfârşitul unui discurs rostit în 1907 la Cameră. Iată ce spunea:

„Legea iar nu lupta a dat pământ ţăranului. Tot legea „îl pironeşte pe ţăran pe pământul lui. Inalienabilitatea pă„mântului ţinteşte pe omul de iniţiativă pe un petec de nimic „şi înlănţueşte în mediocritate pe plugarul harnic care nu se „poate întinde peste ogorul celui nevrednic. Acesta este re„gimul pe care l'a îndurat în cursul veacurilor ţăranul nostru, „care afară de foarte puţină plugărie ducea mai mult viaţa „contemplativă a păstorilor şi care deodată a fost asvârlit cu „multe suferinţe în munca agricolă şi în vălmăşala concurenţei „universale.

„Ne am socoti nevrednici dacă acestei ţărănimi am veni „să îi predicăm doctrinele deprimante ale socialismului.

„Avem, cât pentru noi, o altă datorie faţă de ţărănime. „Vom întinde acestei ţărănimi o mână de ajutor, dar nu „îi vom ascunde nici chinurile vieţei, nici truda care este „preţul succesului, nici opintelile cu belşug resplătite; ci îi vom „adresa vorbe de îmbărbătare şi îndemn de vitejie, cum se „cuvine faţă de un popor care, cred că nu şi-a spus cuvântul „depe urmă în această lume!"

Cuvinte profetice! Ştiind jertfa cea supremă ce cerea pentru întregirea neamului, şi-a dat consensul pentru înfăptuirea exproprierei, conştient că cu realisarea visului naţional este o datorie să ai o pătură rurală chemată la viaţa publică şi întărită în viaţa socială.

Tot în „Convorbirile Literare" apar o serie de articole cari surprind o lume întreagă. Ele constituesc o critică francă, sinceră, severă, a întregei noastre legiuiri agrare, lipsită de principii ştiinţifice şi economice.

Noile proprietăţi create prin legi anti-economice şi artificiale au dat rezultate dezastruoase şi au diminuat resistenţa ţăranului nostru. Dovada este făcută cu un lux de argumente ce sdruncină credinţele cele mai adânci.

Evenimentele fac, ca autorul acestor documentate cercetări, să fie chemat a înfăptui legea de expropriere, pentru ca să îi fie dat, vai! să încerce aceaşi desamăgire şi pentru a vedea că cea ce raţiunea impunea pentru ridicarea economică a ţărei; cea ce determina pentru înfăptuirea unei clase rurale întărite, care să fie chezăşia conservărei sociale,— să fie copleşite de un sentimentalism social, care să ajungă a egalisa populaţiunea rurală într'o proprietate mijlocie subt 3 ht. a.

Şi acum tot D-l Garoflid este chemat ca prin o serie de măsuri legislative să desăvârşească opera de organizare, aş zice mai bine de reparare, pentru punerea în adevărata valoare a solului nostru mănos şi pentru a da putinţa energiilor rurale de a deveni factorii productivi la care aspirăm şi elementele naţionale în care ne punem nădăidea.

Din schiţarea aceasta reese cum la „Convorbirile Literare"

ce sărbătorim s'a manifestat un curent bine caracterisat care s'a menţinut şi a dat o direcţie.

Lumea cu cât progresează cu atât tinde spre mai multă dreptate, mai desăvârşită fericire şi aspiră la o viaţă trupească şi sufletească mai bună.

Aceste aspiraţiuni urmează însă să fie canalisate şi acesta este rostul curentelor. Iată pentru ce din adâncul inimei urăm „Convorbirilor“ ca la sărbătorirea centenarului său să poată invoca, ca şi astăzi, aceleaşi convingeri, şi ca din curentele create de ea să încolţească sentimentele cele mai frumoase de frăţească înţelegere între fiii aceleiaşi naţiuni.

G. Lucasievici

„CONVORBIRI LITERARE“ ŞI CLASICISMUL

Despre clasicism se poate vorbi în multe chipuri, după înţelesul ce fiecare dă acestui termen: de aceia considerăm necesară o precizare, chiar dela început. In consideraţiile de mai jos, va fi vorba numai de *clasicismul autentic*; ne gândim la clasicismul consacrat prin originalitate şi perfecţie, ca model epocelor de înaltă cultură, ale istoriei universale.

Este vorba prin urmare de *clasicismul greco-latin*.

Cum însă şi termenul acesta este susceptibil de variate accepţiuni, mai ales când îl privim în cadrul problemelor de educaţie şi învăţământ, ne vedem iarăşi siliţi la alte precizări prealabile. Numai astfel vom putea determina partea cu care fruntaşii mişcării din jurul „*Convorbirilor Literare*“ au contribuit la înălţarea spiritului public românesc prin clasicism.

Astfel vom determina şi momentul ştiinţific din evoluţia studiilor clasice, când junimiştii au intervenit în evoluţia culturei româneşti.

Clasicismul greco-latin este mai întâi de toate un *scop*; poate fi însă şi numai un *mijloc*.

Este *scop*, atunci când constitue o ştiinţă care conduce, pe cine i se dedică, spre cunoaşterea sistematică a vieţii, limbii şi culturii poporului grec şi roman; o formidabilă literatură stă la dispoziţia cercetătorului în acest domeniu.

Clasicismul greco-latin poate fi însă şi numai un mijloc atunci când serveşte doar ca adaus educativ; pedagogii scot din clasicism izvoare sufleteşti pururea vii, pe care îşi întemeiază practic opera de armonizare a facultăţilor spiritului

atunci când îşi dau osteneala să pregătească pe viitorul cetăţean în sensul de a se pune în slujba idealului social, alături de cel individual.

* * *

In ce moment al evoluţiei studiilor clasice, luate ca scop, apare acţiunea Junimei?

Clasicismul scop, adică clasicismul ştiinţă a ajuns să însemneze de fapt studiul limbilor greacă şi latină. Fiindcă însă aceste cercetări nu sunt nici uşoare nici de scurtă durată, fiindcă interpretarea exactă a textelor presupune şi o pregătire cu totul specială, călătorul studios se opreşte adeseori în drum; mijlocul se preface astfel în scop, isvorul de informaţie devine obiect final de studiu: alţii în altă generaţie vor utiliza datele obţinute cu precizie de filologi şi comentatori.....

Clasicismul greco-latin începe aproape să se confunde cu *filologia clasică*. Secolul al XIX-lea este, cu deosebire în Germania, încărcat de un astfel de clasicism.

* * *

In evoluţia conceptului ştiinţific „clasicism", este vrednic să notăm un amănunt psihologic care a avut darul să deschidă acestor studii perspective spre un viitor de adevărată ştiinţă.

In mod obişnuit clasicism a însemnat întotdeauna studiul paralel al limbilor elină şi latină, privite întotdeauna cu egal interes; în bună regulă, filologul clasic este tot atât de pregătit pentru un lagăr ca şi pentru celălalt. N'a existat erudit care, dedicat o viaţă elenismului, să nu se mişte totuşi cu aceiaşi competinţă şi în lumea literelor latine; şi n'a existat latinist care să nu fi dat, în tinereţe sau la adânci bătrâneţe măcar o lucrare de elenistică.

S'a întâmplat însă că din această permanentă asociare să rezulte pe încetul *filologia comparată*: cuvintele celor două limbi surori au semănat între ele; a semănat flexiunea, sintaxa; au fost deci studiate asemănările şi deosebirile; şi, când un fenomen linguistic dintr'o limbă nu s'a mai putut explica numai prin cealaltă, s'a recurs la a treia, la a patra limbă din aceiaşi familie: la sanscrită, la vechea germanică.

Filologia merge astfel cu paşi grăbiţi spre limbistica istorică, deşi poartă încă titlul de *filologie comparată a limbilor europene.*

Bopp, dă, la mijlocul veacului trecut, prima gramatică comparativă a celor mai importante limbi europene [1]).

In deosebi literarita sanscrită, de la *Vede* la *Buda*, apare din ce în ce mai intersantă; învăţaţii indianişti urmăresc cu pasiune şi iubire de adevăr concepţiile religioase şi filozofice ale orientului arian.

Firul filologic însă se deapănă mai departe pe baza ideei de comparaţie; oare cari legi generale încep a se descoperi, suntem în plină lingvistică comparativă şi istorică.

Filologia avusese scopuri pur practice: să restabilească texte şi să le dea justă interpretare. Nouă ştiinţă caută legile generale şi permanente care stau la baza comunicării prin limbă folosindu-se de toate limbile care ne ajung la cunoştinţă, indiferent de timp, de loc, de grad, de civilizaţie, etc. De la minunatele lucrări ale lui Ritschl asupra lui Plaut, am ajuns astfel la comprehensiunea lingvistică a lui Meillet şi Bendrijgés.

* * *

Asupra *clasicismului-mijloc*, pe care îl vom denumi *pedagogic*, avem de adaus câteva amănunte, mai însemnate prin urmări.

Oameni de talent, ajunşi în ţările respective în vârful piramidei sociale, au păstrat evlavie pentru însuşirile pedagogice ale dezinteresatului clasicism greco-latin.

De altă parte pedagogii au considerat pregătirea.

Pedagogii au considerat pregătirea clasică, mai exact: iniţierea în studiul umanist al marilor autori ai antichităţii, ca bun prilej spre a promova *spiritul tânăr* spre reflexivitate, spre înseninare, spre impodobirea cu sentimente delicate

---

[1]) *Vergleichende Grammatik, des Sanskrit., Zend., Armenisch., Griechisch., Lateinisch., Litanisch., Gotisch., Deutsch., şi mai târziu şi Altslavischen*, 3 B-de, 3 Aufl. 1864—1871 (tradusă de M. Bréal în l. franceză). In sistemul conjugării sanskrite Bopp studiază raporturile care le are sanskrita de ll. greacă, latină, germană, etc., şi formulează cel dintâi, posibilităţile de alcătuire din aceste raporturi a unei *ştiinţe autonome.*

şi nobile. Capodoperile clasicismului au fost, necontestat, un mare îndreptar spiritelor creiatoare ale umanităţii din toate timpurile; în umbra acestui clasicism s'au desvoltat epocile de aur ale renaşterii literilor şi artelor în Italia, în Franţa, în Germania. Chiar pentru ştiinţele pozitive limba latină a servit lungă vreme ca singur mijloc de comunicare internaţinoală.

Tradiţia de fier a spiritelor cultivate în toate ţările de o parte; pedagogii, de altă parte, au făcut din învăţământul clasic o bază de concentrare a studiilor secundare.

S'a socotit astfel inacceptabil ca un om cult, cu rosturi în conducerea oamenilor, să fie lipsit în operaţiile minţii de cunoaşterea şi considerarea primului act din marea dramă a vieţii istorice.

S'a considerat impropriu ca artistul, filosoful, omul de litere sau ştiinţe, omul politic chiar, să nu fi pătruns câtuşi de puţin în altarul unde s'au plămădit întâia dată arta, literele, filosofia....

Pedagogii au văzut în depărtarea epocilor clasicismului, în seninătatea conţinutului din operile lui, în dezinteresarea personală a subiectului care urmăreşte studierea unor „limbi moarte" şi a unui trecut apus de două mii de ani, în perfecţia formală cu care se exprimă acel conţinut — tot atâtea temeiuri de obiectivare a individualului, de alungare a „negurei egoismului" prin care „nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului", de ieşire din *eul trecător* spre a privi cu seninătate sufletul permanent al umanităţii.

Clasicismul învaţă pe tânăr, la vârsta când se poate învăţă, că este şi altceva deasupra mea, a suferinţelor, a interesului, a bucuriilor mele: este epopeea societăţii omeneşti, este strădania fiecăruia dintre nesfârşiţii ego, pentru a îmblânzi eposul uman, spre a armonia social voinţele.

La aceste concluzii au ajuns pedagogii considerând clasicismul greco-latin nu prin ochelarii savantului, ci prin prisma obştească a educaţiei prin şcoală.

Pentru cine cunoaşte personalităţile proeminente din jurul *„Convorbirilor Literare"* (Eminescu în artă, Maiorescu

în critică, Petre Carp în politică), puţine sunt de adaus în privinţa clasicismului lor educativ.

Dar să vidăm mai întâi chestiunea clasicismului — scop.

Când, în a doua jumătate a veacului precedent, apare Junimea, evoluţia filologiei clasice era în punctul de trecere spre gramatica comparată a tuturor limbilor ce aparţin unei familii de popoare. Bopp se poate spune că este creatorul acestei ştiinţe noi prin opera citată mai sus.

In deosebi cunoaşterea sanscritei are un rol determinant în alcătuirea filologiei comparate.

Junimiştii sunt la curent cu acest moment. Eminescu traduce o gramatică sanscrită, întrebuinţând chiar caracterele originale.

Burlă scrie gramatici după Curtius, despre care spune că „a desvălit construcţiunea adevărată a organismului limbii a stabilit legătura firească ce există între diferitele elemente ale acelui organism, şi a redus mulţimea confusă de fenomene disparate, la *legi hotărâte* care uşurează considerabil studiul lor şi desvoltă mai mult judecata şcolarului".

Ecoul activităţii didactice a lui Burlă spune că lecţiile lui erau încărcate de erudiţia comparativă a limbilor sanscrită, greacă şi latină.

Maiorescu însuşi, spirit prin excelenţă filosofic, era în special un latinist care citea cu pasiune, aproape zilnic pe Horatius; preocupările de gramatică şi ortografie nu l-au părăsit niciodată în decursul vieţii.

* * *

Dar nota caracteristică a clasicismului junimist o dă concepţia educativă, politică şi artistică.

In artă junimiştii sunt *parnasieni*. Interesează obiectul, nu subiectul. Arta îşi poartă în sine scopul, *ut placeat;* ea nu are niciodată un scop în afară *ut doceat,* spre exemplu. Creind—artistul se depersonalizează; inspiraţia lui este de origine transcedentă. Platon rătăceşte în paginele marelui critic al Junimei.

„Căci cea ce împiedică atâţia oameni, de altminteri inteligenţi de a vedea bine, de a gândi adevărat, şi de a scrie

frumos, şi ceeace îi condamnă să rămână totdeauna mediocri, este tocmai mărginirea personalităţilor la interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului.

Aşa dar: entusiasmul impersonal — iacă semnul hotărâtor al celor chemaţi!"

Tipurile artei trebue să fie eterne, nu trecătoare; determinările de timp şi spaţiu, numele proprii, individualizează şi vulgarizează poezia, a cărei menire e alta: e să înalţe, să purifice, să veşnicească.

„Poetul nu are să reproducă realitatea crudă: şi dacă pe amanta sa o cheamă în realitate Safta sau Lizişoara atunci să-şi păstreze numele pentru el, dar să nu-l pună în poezie, căci prin aceasta şi-o înjoseşte". T. Maiorescu, Critice I, ed. Minerva 1915 p. 63.

* * *

Cea mai strălucită exemplificare a clasicismului în poezie o dă cel mai mare poet al Junimei care se întâmplă a fi şi cel mai mare poet al literaturei române. Eminescu simbolizează clasicismul formelor literare în limba noastră. Prin simplitate şi claritate.

Filozofia indiană dă viguroase accente celor mai frumoase creaţiuni politice ale lui Eminescu. Se cunoaşte astăzi isvorul de inspiraţie al poeziei *rugăciunea unui dac*: este în forme poetice conversaţia lui Buda şi a şcolarului său.

Se cunoaşte şi isvorul filosofic al satirei I; întreaga desfăşurare ontologică dela începutul acestei capodopere, este un ecou mişcat al unui Imn din Rrig-Veda.

Se cunoaşte întreaga concepţie transcedentală din „Luceafărul„: Cătălina, simbolul iubirii terestre al *Aphroditei Vulgare,* reprezintă lumea de aici; Luceafărul, „gând purtat de dor", reprezintă lumea ideilor platonice; un singur lucru poate lega aceste două lumi: tendinţa de înălţare a sufletului şi de pregătire a lui pentru a înţelege, deasupra valurilor vieţei pământeşti, lumea eternă; de altă parte iubirea, „dorul" ceresc al Luceafărului, care şi-ar pierde nemurirea sub vraja pasiunii

Intreaga filozofie platonică stă ascunsă în simbolul de astăzi, feeric al Luceafărului lui Eminescu.

Nu există o poezie mai clasică şi ca fond şi ca formă şi ca adecuare sufletească cu autorul ei, decât *Oda*, în metru safic, a aceluiaşi.

* * *

Exagerațiunea, aşa dar, lipsa de măsură nu este compatibilă cu clasicismul educativ al Junimismului. Inlături deci cu orice manifestare excesivă; în lături cu şcoala lui Barnuțiu care susține că „Dereptulu Romanilor" e „dereptulu Românu", în lături cu dicționarul Academiei care trecea drept „cuventu barburu" orice vorbă a cărei proveniență latină nu se putea stabili cu certitudine sau măcar cu aproximație ori cu puțină imaginație; în lături în politica teoretică cu naționalismul de vorbe; în lături cu beția de cuvinte în politica practică!

Adevărul, adevărul obiectiv, este singurul pururea triumfător. Naționalismul în marginile adevărului. In politică militantă, poate deduce oricine, Junimea se opune demagogiei; aceasta este personală, e vulgară.

Petre Carp cerea omului politic *corectitudine în viața particulară, dezinteresare în viața publică.*

Răsună şi astăzi în urechile noastre scăpărările aforistice ale maestrului politic al cuvântului şi faptei: „Talentul nu justifică orice incarnațiune, precum frumusețea nu justifică orice prostituțiune".

Tragedia clasică retrăeşte, ea însăşi, aevea în atâtea din *atitudinile* marilor junimişti; se despart pe convingeri la 70 de ani, după prietenia unei vieți, Carp de Maiorescu.

Şi iarăşi: pus să aleagă între convingeri şi necesitate, Petre Carp, în cursului marelui război, sfidează necesitatea şi preferă convingerile; şi dura *Ananke* trece peste dânsul.

Se zice că Maiorescu citea aproape în fiecare zi câteceva din Horatius: nu putem încheia mai bine caracterizarea politică a Junimiştilor decât cu rândurile care încep *Oda* a treia, cartea a treia, a liricului latin.

„Nimic nu sdruncină în sufletul său tenace pe omul drept

şi hotărât la drumul său: nici furia cetăţenilor care şi ea îndeamnă la păcate, nici faţa ameninţătoare a unui tiran, nici Austrul, stăpân agitat al sălbaticei Adriatice, nici mâna puternică a lui Jupiter fulgerătorul; de s'ar prăbuşi lumea, sfărâmăturile ei l-ar izbi, fără să-l înspăimânte...

Clasicismul greco-latin, luat ca mijloc educativ, îşi găseşte în viaţa şi cultura poporului român o singură expresie vrednică de a fi menţionată: aceia întrupată de mişcarea din preajma „*Convorbirilor Literare*".

Cezar Papacostea

ISTORIA NAŢIONALĂ
IN REVISTA „CONVORBIRI LITERARE".

Societatea „Junimea" din Iaşi a fost înfiinţată de câţi-va tineri cari dobândiseră în Occident o serioasă cultură generală. Când s'au întors în ţară, au fost izbiţi de contrastul dintre ceea ce văzuseră acolo şi ceea ce regăseau aici.

Caracteristica asociaţilor de la „Junimea" a fost spiritul critic; acelaş spirit a dominat şi în revista scoasă de ei, în „Convorbirile Literare".

Se ştie cu cât folos s'a exercitat acest spirit în domeniul literaturii noastre; aceeaş constatare se poate face şi în ce priveşte istoria noastră naţională.

* * *

Intemeietorii „Junimii", tot comparând Apusul cu ţările noastre şi fiind şi prea puţin în curent cu trecutul nostru, atât din cauza educaţiei lor în străinătate, cât şi din pricina stării de înapoiere, pe atunci, a studiilor de istorie naţională la noi, se îndoiau de interesul ce ar putea prezintà cercetări în acest domeniu.

In special, spiritualul şi scepticul Vasile Pogor, întreba cu ce contribuiseră Românii la literatura, arta şi ştiinţa mondiale şi curmà orice discuţie prin zeflemeaua că Românii, ca toate popoarele fericite, nu pot avea istorie şi zvârlea cu perna în cap cui încerca să-l contrazică.

* * *

Pentru că şi azi s'ar putea pune aceeaş întrebare, nu este

de prisos a amintì răspunsul ce i-a dat d. Iorga în trei conferinţe făcute, înainte de războiu, la Vălenii de Munte.

A existat, se constată, în pământul nostru, la cei dintâi strămoşi, Tracii, un fond străvechi de civilizaţie, a căruia desvoltare a fost curmată de împrejurările vitregi ale evoluţiei noastre istorice. Dar, tocmai din cauza acestor rădăcini, suntem îndrituiţi a crede că vlăstare nouă vor răsărì într'un mediu redevenit prielnic şi că civilizaţia va înflori din nou aici, la unul din punctele ei de plecare.

Mai târziu, cele 2 principate româneşti, Muntenia şi Moldova, au gravitat, în primele timpuri ale fiinţei lor, în orbita influenţei occidentale, după cum au dovedit pe deplin, de curând, săpăturile d-lui Drăghiceanu la Curtea de Argeş. Este clar că am fi participat şi noi la viaţa apusană dacă nu s'ar fi ivit Turcii la Dunăre. Din cauza acestora am fost întorşi cu faţa la Răsărit. Dar şi în această nouă şi iarăş atât de grea situaţie, Românii au adus civilizaţiei mondiale o îndirectă, dar capitală contribuţie: au obosit, au uzat, printr'o necurmată împotrivire, avântul semilunei şi au fost astfel gărzile înaintate ale creştinătăţei şi străjerii culturii apusene.

In fine, mai târziu iarăş, când puterea otomană a început să slăbească, principatele române au stat în calea germanizării Orientului european de către Austriaci şi a slavizării lui de către Ruşi şi au garantat astfel viaţa proprie a naţiunilor creştine din sud-estul european şi deci posibilitatea acestora de a aduce în viitor culturii mondiale aportul lor specific.

* * *

Dar şi fără de acestea, istoria naţională nu putea rămânea indiferentă Românilor cum îi era spre pildă lui Pogor.

Se formase însă la Iaşi, alături de „Junimea", o aşa zisă „Societate Istorică" din patru membri numai: Xenopol, Panu, Lambrior şi Cernescu. Când aceştia au intrat, pe rând, la „Junimea", ei au întâmpinat acolo concursul cald sufletesc al lui Eminescu şi pe acel al curiozităţii ştiinţifice a lui Titu Maiorescu.

Porecliții „istorici" de la „Junimea" au afirmat atât necesitatea, cât și utilitatea cercetărilor privitoare la trecutul românesc.

La 1885, în „Convorbirile Literare", s'au tradus câteva pagini din Schopenhauer în care acesta observă că istoria este pentru neamul omenesc ceea ce rațiunea este pentru individ. După cum omul, mulțumită rațiunii, nu este, ca animalul, mărginit numai la intuiția actualității, ci o cunoaște legând-o de trecut, tot astfel fie care generație a unui popor nu poate înțelege actualitatea și nu poate avea conștiință deplină de sineși dacă nu-și cunoaște istoria.

La un om cult se naște dorința de a-și cunoaște strămoșii și evoluția poporului din care face parte, atât din curiozitate firească, precum și pentru a se cunoaște mai bine pe sine însuș. Minunat a spus nu de mult regretatul profesor universitar Bogrea, pledând pentru învățământul clasic, că filiația culturală și genealogică nu e numai o chestie de pietate și blazon, ci și una de viață intelectuală și națională. In Occident există nu numai pentru țara întreagă, dar și pentru provincii și orașe, asociații și publicații periodice pentru cercetări istorice.

Apoi, asemenea cercetări au o înaltă valoare educativă. Persistența fondului daco-roman în ciuda amestecurilor de popoare perindate prin Dacia, extraordinara putere de conservare etnică a poporului român, constitue temelia pe care trebue să se înalțe edificiul civilizației românești. Constatarea că numai vicisitudinile istorice au împiedicat desvoltarea unui fond străvechi de cultură; conștiința rolului nostru de străjeri ai civilizației apusene; cunoașterea însușirilor literare și artistice ale poporului român, — iată izvoarele credinței că acest popor merită o soartă mai bună, că are drept la atenția Apusului și că în fondul lui se găsesc toate elementele pentru ca, de aci înainte, în împrejurări mai prielnice, să-și aducă aportul specific la civilizația mondială.

Când ne amintim că la noi s'a adăpostit și că de noi s'a sprijinit tradiția cuturală grecească a Orientului creștin; că, prin această tradiție, s'a pregătit terenul pentru înțelegerea imediată a ideilor marei revoluții franceze; că manifestări culturale și sacrificii pentru cultură au fost cu putință

în vremuri de restriște, — se trezește în noi simțul datoriei imperioase de a face mai mult și mai bine în timpurile de acum senine.

In sfârșit, mai este și valoarea practică a studiilor de istorie națională.

Starea social-economică de azi nu se poate înțelege fără cunoașterea evoluției noastre social-economice. Dacă este adevărat că toate popoarele au trecut sau trec prin aceleași faze social-economice, este nu numai o curiozitate științifică pentru omul cult, dar și o utilitate practică pentru conducătorul politic român de a cunoaște evoluția istorică, pentru a-și da seamă în care fază ne aflăm, de ce ne găsim în acea fază și dacă deci vom mai rămâneà în ea, sau vom trece în alta.

* * *

Era scuzabil ca Pogor și alții ca el să nu-și fi dat seama de importanța studiilor de istorie națională.

Intr'adevăr, când apar „Convorbirile Literare", istoria Românilor se înțelegea ca o preamărire exagerată până la ridicol a neamului, așa în cât mai mult se deservea cauza națională.

Eliade, Barnuțiu, Laurian, Urechia și chiar tânărul, pe atunci, Tocilescu, nu se sfiau pe deoparte să ascunză, să denatureze, sau chiar să falșifice adevărul când nu ni era favorabil, iar pe de altă parte nu stăteau la îndoială să facă afirmări nedocumentate și construcții imaginare, în întreitul scop de a dovedì originea pur română a Românilor, de a pune cultura românească alături sau chiar mai presus de cea apuseană, — pe Văcărescu, spre pildă, mai presus de Goethe, — și de a găsì în trecutul nostru rădăcinile instituțiilor liberale introduse de curând, sau chiar republicane dorite de unii.

Istoria astfel înțeleasă devenea un simplu substrat al frazeologiei exaltate până la comic a 48-tiștilor munteni din extrema stângă, cari vorbeau încă, pe vremea apariției „Convorbirilor", de „Românii învățători ai lumii civilizate", sau de „poporul român, Mesia al întregii omeniri".

Mai era însă și Hâjdău, marele Hâjdău.

Inzestrat cu o erudiție vastă pe care o înfățișà din bel-

șug, cunoscător al limbilor slave, inteligență vie, ironist fin, polemist necruțător, fire extrem de susceptibilă, el impresionà, fascinà, intimidà.

Știind că în atâtea privințe, mai ales în întrebuințarea izvoarelor slave, nimeni la noi nu-l putea controlà, lăsa liber frâu unei bogate imaginații. Susținea, cu un impozant aparat științific și cu o neîntrecută dialectică, tezele cele mai ciudate și, pornind de la baze documentare, făcea construcțiile cele mai fantastice.

Citind curioasele lui sinteze, pe deoparte regreți adeseori că nu pot rămânea, iar de altă parte te întrebi dacă el însuși credea în ele. Nu știi dacă erau o batjocorire a unor cititori pe cari nu-i socotea în măsură de a-l controlà, sau dacă el însuși era victima propriei sale fantazii, unui fel de sport în combinarea izvoarelor celor mai disparate. De la el ni-au rămas povești strălucite care întunecă încă libera judecată a unora.

Impotriva istoriei naționale astfel concepute și chiar împotriva fantaziilor uriașului Hâjdeu, s'au ridicat „Convorbirile Literare" prin 2 articole ale lui Gheorghe Panu: unul, intitulat „Studii asupra atârnării sau neatârnării politice a Românilor în deosebite secole", publicat în anii 1872—1874, și altul despre „Studiul istoriei la Români", apărut la 1874—1875.

Se părù o îndrăzneală nemai pomenită ca un tânăr, cum era Panu pe atunci, să atace până și faimoasa „Istorie critică" a marelui Hâjdĕu. Totuș, adevărul era de partea lui Panu. Deși redus, ca material, la ceea ce se publicase până atunci, el a fost călăuzit de bunul său simț, de o minte cumpănită și de spirit critic.

Panu combătea, spre pildă, tezele despre distrugerea Dacilor de către Romani și despre retragerea în munți a populației romanice de la stânga Dunării în timpul invaziilor barbare, teze menite să dovedească originea pur romană a Românilor. Indrăznea să vorbească despre adâncile influențe datorite unei lungi conviețuiri a Daco-Romanilor cu Slavii și despre raporturi de vasalitate ale Principatelor față de Unguri și Poloni, în primele timpuri ale ființii lor.

Impotriva „Junimii" și a lui Panu în special, s'au ridicat, firește, toți acei cari monopolizau patriotismul zgomotos, se

intitulau singuri buni Români şi erau călăuziţi în istorie de sentimente, fără preocupare de cunoaşterea adevărului.

Meritul lui Panu este tocmai de a fi combătut pe acei cari pornesc de la o teză preconcepută, pe care apoi sau o afirmă fără dovezi, sau voesc s'o documenteze cu orice preţ, interpretând greşit sau înlăturând izvoarele contrazicătoare. Meritul lui este de a fi încercat cel dintâi să spue adevărul, oricare ar fi el.

Notăm că această încercare într'adevăr ştiinţifică a fost în „Convorbirile Literare".

Are dreptate venerabilul d. Iacob Negruzzi, în Amintirile sale de la „Junimea", când exprimă părerea de rău că Panu. din exces de scrupule ştiinţifice, s'a lăsat de istorie pentru care avea o aptitudine specială. Dovadă este şi lucrarea sa din urmă, intitulată „O încercare de mistificare ştiinţifică". Este o critică a cărţii de curând răposatului Radu Rosetti despre „Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova" şi cred că Panu a fost mai aproape de adevăr decât Rosetti.

Panu a fost astfel cel dintâi reprezentant al spiritului critic al „Junimii" aplicat istoriei naţionale.

Pe atunci Alexandru Xenopol se îndeletnicea deopotrivă cu istoria generală, dreptul, economia politică şi era preţuit la „Junimea", între altele, pentru că era gata ori când să facă prelegeri şi conferinţe cu subiecte din domenii variate. Era pornit mai mult spre generalizări, spre filozofia istoriei; cu asemenea preocupări a început şi a sfârşit cariera lui de istoric.

In cursul anilor 1870—1878, Xenopol publică în „Convorbirii", o încercare de sinteză intitulată „Studii asupra stării noastre actuale".

Făcea observaţia că până la începutul sec. XIX-lea, România a fost în epoca medievală a istoriei ei, când rolul principal îl joacă politica, adică raportul de puteri, iar nu factorii economici şi culturali. Formele nouă politice, ca şi cultura, zicea Xenopol, le-am împrumutat deagata din Apus. Pe când Apusul şi-a găsit singur formele necesare desvoltării sale pe toate tărâmurile, noi am fost ucenicii Apusului.

Xenopol exprima astfel ideea scumpă „Junimii" că îm-

prumutasem de aiurea niște forme nepotrivite cu fondul nostru.

Aceeaș idee se găsește, mai desvoltată, în prelegerea pe care, din timiditate, n'a putut-o rostì Teodor Rosetti, dar pe care, sub titlul „Despre direcțiunea progresului nostru", a publicat-o în „Convorbiri" la 1874, concomitent deci cu studiul citat al lui Xenopol.

Teodor Rosetti relevà întroducerea pripită a formelor nouă și întreruperea firului nostru istoric.

Avea dreptate Teodor Rosetti când zicea că societatea noastre rămăsese, din punctul de vedere al fondului, tot aceea din vremea Regulamentului organic și că numai formele se schimbase; că în loc de boeri și ciocoi aveam miniștri, parlamentari și funcționari de toate treptele. Dar greșea Teodor Rosetti când își închipuia că ar fi putut fi altfel. Imprumutarea formelor străine era inevitabilă, după cum fatal era ca fondul să nu se poată adaptà decât foarte încet cu forma. Nu s'a adaptat pe deaîntregul nici astăzi.

Mai greșea Rosetti, cum se mai greșește uneori și azi, vorbind de ruperea firului istoric prin adoptarea constituției de la 1866. Introducerea acestei constituții la noi, a fost rezultatul firesc al curentelor de idei și al proectelor de reforme din cele 2 principate, măcar de la 1821 încoace.

Mai era un punct asupra căruia Xenopol și Teodor Rosetti se acordau în studiile lor.

Xenopol afirma cu dreptate că propășirea unui popor se întemeiază pe o bună situație materială și se întreba dacă se făcuse ceva pentru a așeza statul pe o sănătoasă temelie economică.

Xenopol observa că pe deoparte, nu se dădea agricuturii atenția cuvenită și că, pe de altă parte, puținele capitaluri ce aveam nu erau întrebuințate în activități productive.

Teodor Rosetti se ocupa și el în studiul lui, de starea economică a țăranului, pe care o găsea rea pentru că împroprietărirea fusese și insuficientă și rău înțeleasă. In loc de a se creea o clasă numeroasă de proprietari mici dar prosperi, ne îndrumam spre proletariat agricol.

Este curios că problema agrară a fost înțeleasă de fruntași intelectuali cari erau totodată interesați în rezolvirea ei

înţeleaptă şi că totuş aceleaşi erori s'au repetat mereu până în zilele noastre.

Teodor Rosetti mai spunea că numărul sporit al funcţionarilor pe urma reformelor nouă, nu aducea un serviciu real societăţii, dar constituia o îngreuiare a impozitelor aruncate asupra ţărănimii.

Constatările lui Teodor Rosetti au stârnit, firește, protestările noilor boeri şi ciocoi, cari l'au acuzat că batjocorește libertăţile publice şi instituţiile chemate să asigure fericirea ţării şi că nu vede roadele culese şi progresele realizate.

Concepţiile social-economice ale lui Teodor Rosetti se apropiau şi de acelea pe care alt membru eminent al „Junimei", Mihail Eminescu, le exprima într'o prelegere despre „Influenţa austriacă asupra Principatelor", publicată în „Convorbiri", la 1876.

Eminescu era un înfocat iubitor al trecutului românesc. Dar, mai mult poet decât istoric, îşi făcuse despre acel trecut o imagine mai mult romantică decât documentată. Visurile lui zburau spre cele dintâi veacuri ale vieţii noastre de stat pe care, cu închipuirea lui de artist, le vedea pline de virtuţile ce lipseau lumii nouă.

Căută în iluziile despre trecut mângâiere pentru jicnirile ce-i aduceau realităţile vremii în care trăia.

Panu ne spune că odată ce imaginaţia lui Eminescu proectase asupra lumii vechi o aureolă mistică, adevărul istoric nu-l mai interesa şi nici nu l-ar fi admis, oricât de documentat, odată ce ar fi fost potrivnic credinţelor lui.

Istoria ultimilor 50 de ani, scrià deci Eminescu, pe care mulţi o numesc a regenerării naţionale, s'ar putea numi mai bine istoria nimicirii răzăşilor şi breslaşilor. Odată cu distrugerea acestor tălpi ale ţării, s'au prăbuşit şi stâlpii ei, adică boerii.

Ştia de altfel Eminescu să dea explicaţia fenomenului. Recunoştea că situaţia acelor clase, pe care le numea pozitive, fusese atât de rea sub vechiul regim, încât membrii lor nu se gândeau decât să iasă din ele: ţăranul voia să fie fecior boeresc, negustorul boer, boerul mic boer mare, boerul mare Domn. Era o grămădire generală la porţile privilegiilor şi ale slujbelor, iar golurile economice le umpleau străinii.

Așa este. Uită numai poetul că nimicirea răzășilor pe o scară întinsă începuse încă din sec. XVI-lea. din cauza împrejurărilor economice și că în sec. XIX-lea intrarea României în viața economică europeană trebuia neapărat să ducă la nimicirea breslelor. Erau consecințele inevitabile ale evoluției economice. De asemenea, era fatal ca golurile economice pe care le lăsau Românii, tot ca o urmare a vechii organizații politico-sociale, să le ocupe străinii. Tânguirile și protestările în aceste chestiuni erau zadarnice, iar revenirea la formele vechi, cu neputință.

Soluția, singura soluție, o dădea însuș Eminescu: zicea că trebue muncă și economie. Dar aceste însușiri nu se puteau improvizà când un atavism de veacuri îndrumà spre slujbe și privilegii.

Găsim deci la Xenopol, Teodor Rosetti și Eminescu, între anii 1870—1887, formulată, în proporții diferite, aceeaș idee cardinală a „Junimii" că împrumutasem din Apus veștminte prea largi pentru trupul nostru.

Era latura negativă a studiilor lor. Latura pozitivă era că trebuia dată mai multă atenție țărănimii, agriculturii și industriilor derivate din agricultură.

Privind mai sus, Xenopol zicea că ținta străduințelor românești trebue să fie de a contribuì la civilizația europeană cu un aport specific, izvorât din ființa neamului românesc. Dar, pentru aceasta, trebue cunoscut trecutul în toate ramurile evoluției sale, drept, instituții, literatură, artă, pentru ca din pătrunderea sufletului colectiv românesc să poată răsărì o contribuție caracteristică la cultura mondială.

Această idee o exprimase Xenopol și în darea de seamă ce făcuse în „Convorbiri" la 1870 „Cronicei Hușilor" a învățatului episcop Melhisedec. Nu importă, zicea el, înșirarea cronologică a domniilor și războaelor, ci cunoașterea vieții colective a întregului popor, în toate manifestările ei. Istoria adevărată este înțelegerea deplină și rațională a fenomenelor generale din viața popoarelor.

Acesta este scopul final al studiilor istorice.

Dar, cu toată pornirea lui spre generalizare, Xenopol era un istoric serios și de aceea adăoga că pentru atingerea scopului trebue cercetări prealabile în arhive, singurele care

pot da temeiul documentar indispensabil construcţiei plănuite. Lăudà deci lucrarea lui Melhisedec tocmai pentru contribuţiile ce aducea la cunoaşterea vechilor instituţii.

Astfel, Xenopol arătà care sunt bazele cercetărilor istorice serioase. Mai întâi amănuntele şi apoi sintezele. Monografiile documentate sunt verigele fără de care nu se poate reconstituì lanţul evoluţiei unui popor.

Dovadă că aceasta era concepţia lui Xenopol, se vede şi din criticele făcute în „Convorbiri" despre manualele de istoria Românilor. El denunţà tendinţa de a preamărì o cauză, un grup, sau o persoană, fără a cercetà documentele, sau înlăturând pe acele care contrazic teza.

Condamnà pe pseudo-istoricii cari, în loc de a se ostenì să se informeze direct din documentele epocei de care se ocupă, se mulţumesc să se refere la aprecierile altor cercetători cu reputaţie.

Critica pe care Maiorescu, în „Beţia de cuvinte", o făcuse la 1873 lui Urechia, Xenopol o reia la 1881 cu privire la lucrarea lui Tocilescu despre „Dacia înainte de Romani". Şi aici se făcea paradă de erudiţie variată, grămădind în josul paginilor citaţii de cărţi fără nici o legătură cu subiectul, sau care nici nu fuseseră consultate.

Ieşind din domeniul generalităţilor, Xenopol a publicat în „Convorbiri" trei studii cu privire la istoria Românilor. La 1875, un studiu serios despre jurători; la 1875, o pătrunzătoare critică a teoriei lui Rössler, iar zece ani mai târziu o cercetare obiectivă despre starea ţărănimii în vremea lui Mihai Viteazul.

In acest din urmă studiu, criticà interpretarea ce Tocilescu dăduse unui document din vremea lui Mihai Vodă, numai pentru a atribuì marelui Domn faţă de micii proprietari o generozitate care nici nu era în obiceiurile timpului, nici împrejurările n'ar fi îngăduit-o. Xenopol avea curagiul de a fi obiectiv, arătând că Mihai fusese şi el un spoliator, ca şi alţi Domni, arhierei sau boeri puternici.

In discuţia dintre Xenopol şi Tocilescu interveni, tot în „Convorbiri", Gheorghe Popovici, răpit prea de timpuriu cercetărilor de istoria dreptului românesc. Işi exprima mulţu-

mirea că „vechea apatie față cu problemele trecutului nostru juridic încep să dispară".

Popovici a mai dat în „Convorbiri", la 1890, un studiu documentat în care arăta că ocoalele ce cronicele zic că Iuga Vodă a făcut în Moldova în jurul orașelor și satelor, erau forme de organizare teritorială.

Este locul să repet vorba unui erudit profesor de istorie francez, că sunt 2 feluri de istorici: „les historiens chartistes et les historiens fumistes", sau, pe românește, istoricii documentați și istoricii moftangii. Titlul de glorie al „Convorbirilor Literare" în domeniul istoriei naționale este că toți istoricii noștri documentați au colaborat la această revistă.

De la anul 1881 înainte, își publică în „Convorbiri" eruditul Alex. Papadopol-Calimach documentate studii despre Harta lui Rigas, Sloboziile în România, Istoricul orașului Tecuci, Desrobirea țăranilor în Moldova sub Constantin Vodă Mavrocordat și despre patriarhul Țarigradului Atanasie Patelarie, prietenul lui Chiril Lucari.

In „Convorbiri Literare", la 1882, a dovedit d. Al. Philippide falșitatea cronicei atribuite lui Huru.

De la 1884 înainte, publică în „Convorbiri" conștinciosul Dimitrie Onciul studiile sale despre Iuga, despre Bogdan și Dragoș, despre Radu Negru și originile principatului Țării Românești, și în sfârșit despre Titlul lui Mircea cel Bătrân. După fantaziile lui Hâjdĕu, se făcea un mare pas spre restabilirea adevărului în privința începuturilor vieții de stat a Românilor din stânga Dunării. Cu toată scrupulozitatea lui științifică, s'a mai lăsat totuși și Onciul, în unele părți, influențat de prestigiul lui Hâjdĕu.

Cu anul 1885 începe colaborarea la „Convorbiri" a lui Ion Bogdan, care pune în serviciul istoriei naționale cunoștințele lui de slavistică. Contribuțiile lui sunt de o deosebită valoare prin importanța subiectelor, îngrijirea cu care publica documentele, cumpătarea cu care le interpretă, ordinea și claritatea expunerii.

Ni-au rămas de la el, publicate în „Convorbiri", critici ale lucrărilor lui A. Densușianu, Tocilescu și Sbierea, în care arăta că limba română nu putea fi încă formată când Au-

relian a părăsit Dacia şi că traducerea cărţilor bisericeşti în limba română nu putea datà încă din sec. XII-lea.

In 2 studii dovedea că din izvoarele bizantine nu se poate deduce o stăpânire, în care a crezut şi Onciul, a Asăneştilor în Dacia şi că nu se poate vorbi de o Moldo-Vlahie încă de la sfârşitul sec. XII-lea.

In alt articol arăta că acel „Io" din fruntea titulaturii Domnilor români nu era în legătură nici cu o stăpânire a Asăneştilor în Dacia, nici cu împăratul Ioaniţiu cum credea Xenopol, ci era numai un împrumut diplomatic al cancelariei voevozilor noştri de la cancelariile ţarilor bulgari din sec. XIV-lea.

In sfârşit, în darea de seamă despre lucrarea polonului Krzyzanowski asupra începuturilor Ţării Munteneşti, se exprima pentru întâia oară îndoiala despre existenţa unui Basarab-ban la 1241.

„Convorbirile Literare" se mai mândresc de a fi numărat printre colaboratori, deşi numai cu vre-o 2 din lucrările lui secundare, pe Constantin Giurescu, acel far luminos în studiul cronicelor şi al claselor noastre sociale.

Opera lui C. Giurescu este o dovadă strălucită de ce construcţii solide se puteau face, cu privire la trecutul românesc, prin cercetarea cu răbdare şi obiectivitate a materialului documentar păstrat înainte de război în arhivele noastre.

In privinţa istoriei noastre contimporane, pe lângă scrisori şi documente, s'au publicat în „Convorbiri" şi preţioasele memorii a doi bărbaţi cari au participat de aproape la viaţa publică a României constituţionale.

Teodor Văcărescu îşi desăvârşise prin continuă citire cultura dobândită în şcoli apusene şi, respectuos de tradţia neamului său, îşi însuşise frumuseţile limbii strămoşeşti. Memoriile, scrise într'un stil deosebit de atrăgător, ale acestui fost mareşal al Curţii, ministru plenipotenţiar şi vice-preşedinte al Senatului în vremea regelui Carol, începuseră a fi publicate în „Convorbiri" înainte de război.

Din nenorocire, pe cât sunt informat, urmaşii lui n'au luat măsuri pentru a pune la adăpost manuscrisul în timpul războiului, aşa că pare că trebue să înregistrăm şi această

pierdere, cu atât mai simțită la noi unde oamenii politici n'au prea lăsat memorii.

Din fericire, a putut fi tipărită în întregime acea minunată istorie politică a României constituționale, scrisă de Titu Maiorescu sub formă de introducere la discursurile sale parlamentare. Oamenii și lucrurile sunt judecați cu acea pătrundere ascuțită și ironie fină, dar cu atât mai usturătoare, care au caracterizat toată opera scrisă și vorbită a marelui critic dușman al beției de cuvinte.

*

Nu voi înșira pe toți istoricii încă în viață, colaboratori ai „Convorbirilor Literare".

Este destul a aminti pe acel bogat semănător de lucruri nouă despre istoria națională, d. Iorga; pe d. Alex. Lăpedatu, care unește preciziunea faptelor cu perfecta claritate a expunerii; pe savantul bizantinolog d. Russo; pe neobositul cercetător în domeniul numismaticei, d. Moisil.

Vorba franceză: j'en passe et des meilleurs.

Dar nu numai prin monografiile, ci și prin recensiile ce s'au publicat în coloanele lor, „Convorbirile Literare" au binemeritat de la studiul istoriei naționale. Recensiile făcute de maeștrii ale căror nume le-am amintit, au fost mai mult de cât rânduri de laudă sau de critică vagă; au fost, cum trebue să fie recensiile serioase, adevărate contribuții la cunoașterea chestiei desbătute, prin rectificări și adăogiri.

*

In rezumat, tradiția serioasă în materie de istorie națională, inaugurată de Panu la „Convorbiri", a fost respectată peste o jumătate de veac.

Inteligentul Panu zicea că sinteza în istorie este periculoasă pentru că presupune mai întâi o mare bogăție de fapte precise și apoi o riguroasă logică deductivă.

Incercarea lui Xenopol de a scrie o sinteză a istoriei Românilor, a însemnat, desigur, pentru vremea ei, un pas uriaș înainte în cunoașterea istoriei naționale.

Planul lucrării este interesant prin aceea că Xenopol a fost eclectic între diferitele şcoli istorice.

N'a căzut, spre pildă, în păcatul şcolii materialiste care consideră factorul economic ca pe singurul hotărâtor în evoluţia istorică. Această concepţie unilaterală, expusă la noi de Dobrogeanu Gherea, a fost combătută cu caldă convingere în „Convorbiri" de d. Mehedinţi la 1895. N'a căzut Xenopol nici în greşala opusă, de a ignorà factorul economic. A înţeles că explicarea procesului istoric ar fi perfect ideală — cum se exprima d. Mehedinţi — când ar putea ţinea seamă de toţi factorii, materiali ca şi morali şi de influenţa lor reciprocă. Insăş şcoala marxistă a recunoscut de altfel, că există şi factori ideologici de mare însemnătate. Creştinismul, spre pildă, nu poate fi privit, cum ar voì unii, numai prin prisma unor împrejurări economice. Se recunoaşte că în istoria omenirii există şi un factor de entuziasm pentru adevăr şi dreptate, izvorând din idealurile conştiinţei omeneşti. Adeseori oameni de stat, conducători politici în vremuri grele, ca spre pildă ministrul rus Iswolsky în timpul războiului mondial, au rămas chiar cu impresia că „destinele naţiilor sunt cârmuite de idei şi de factori abstracţi şi psihologici mai mult decât de interese materiale".

De altă parte, deşi era preocupat de a da istoriei caracter de ştiinţă pozitivă, Xenopol nu s'a mărginit la expunerea faptelor care se repetă pretutindeni şi totdeauna, de câte ori revin cauzele care li-au dat naştere. Nu s'a mărginit la istoria zisă socială, adică la cercetarea câtorva faze social-economice prin care au trecut sau trec toate popoarele. In afară de aceste faze mari care se înlănţuesc cu o rigurozitate oarecum ştiinţifică, mai sunt şi faptele unice, care nu se repetă, fie că privesc numai indivizi, fie că se referă la o generaţie sau la o epocă mai lungă. Nici acestea nu pot fi lăsate la o parte. Insăş şcoala marxistă a recunoscut că dealungul istoriei se ivesc în toate clasele sociale individualităţi care se ridică, măcar parţial sau temporar, deasupra intereselor lor de clasă, uneori chiar cu preţul propriului sacrificiu. A mai recunoscut şi repercuţia dealungul generaţiilor a unor acte individuale. Alta este, firește, întrebarea ce-şi punea Kant şi de care-mi

vorbea odată și Maiorescu într'o delicată situație politică [1]): dacă nu cumva indivizii și popoarele lucrează în mod inconștient la realizarea unor intenții necunoscute ale Firii.

Fiindcă, deci, individualitățile și faptele unice exercită o influență asupra evoluției istorice, Xenopol n'a căzut nici în greșala acelora cari voesc o istorie anonimă, în care să nu fie vorba decât de marile curente colective. Tendința spre anonimat în istorie, apare de altfel ca o tendință de nivelare demagogică, un fel de teamă de inegalități sociale ce ar derivà din cultul strămoșilor. Singurul efect însă pe care amintirea strămoșilor îl mai poate avea în lumea nouă este de a trezì în firile de elită o mai vie conștință despre îndatoririle lor sociale.

Dar, dacă planul sintezei lui Xenopol era bun, pentru sinteză însăș nu venise încă timpul.

Nu numai în amănunte, dar și în chestii capitale privitoare la istoria noastră, cercetări sârguitoare au ajuns la alte rezultate decât cele admise de Xenopol, sau le discută încă.

Fustel de Coulanges a zis: „L'histoire est une science qui se fait avec les documents qu'on a et non pas avec les impressions personnelles que chacun de nous voudrait y porter" [2]).

Aceasta a fost și lozinca istoricilor cari au colaborat la „Convorbirile Literare".

Pentru acei cari, ca mine, au cunoscut de aproape pe mai mulți dintre ei, prețuirea lor pornește și din minte și din inimă.

Pentru generația care de acum pășește în ogorul istoriei naționale, ei cată să fie pilde și de pasiune — fără de care nimic bun nu se face — pentru cunoașterea trecutului românesc, și de probitate științifică în cercetarea lui.

Continuarea, cu acelaș foc sacru și în acelaș spirit, a străduințelor lor cinstite ca monumentul istoriei Românilor să se poată ridica odată pe temelia neclintită a adevărului, este cel mai nimerit prinos ce li se poate aduce și totodată bătrânei reviste în care și-au publicat lucrările.

Ioan C. Filitti

---

[1]) Cf. articolul meu „Maiorescu la 1913", în Convorbiri Literare. 52, 1920, p. 115—123.

[2]) La monarchie franque, p. 69.

„CONVORBIRILE“ ŞI LIMBA LITERARĂ

În desvoltarea culturei noastre naţionale şi în deosebi în desvoltarea limbei noastre literare şi a literaturei române *Convorbirile literare* înfăţişază nu numai o perioadă însemnată, ci un caz rar, cu însuşiri şi rezultate unice, în felul lor.

Întâi, prin însă-şi *durata* lor de peste o jumătate de veac, neîntrerupt, ceea ce nu s'a mai întâmplat la noi Românii, până acum, cu nici o revistă literară, iar în vechiul regat cu nici o publicaţie periodică. Numai în Ardeal, ca un semn vădit al tenacităţii Românilor de acolo în lupta lor naţională şi, poate, ca o urmare a mediului cultural mai occidental în care au trăit, a mai dat neamul nostru dovada unei asemenea stăruinţe, întinse peste mai multe generaţii: cele două ziare venerabile, *Gazeta Transilvaniei* şi *Telegraful Român* sânt chiar mai bătrâne decât *Convorbirile.* Dar, pe când acestea îşi datorează lunga lor vieaţă faptului că sânt publicaţii oficiale ale unor organisme oare-cum naţionale şi deci prin chiar aceasta cu însuşirea unei lungi continuităţi în manifestările lor — biserica şi organizarea politică a naţiunii pentru cucerirea drepturilor sale —, singure *Convorbirile literare* sânt până acum la Români unica publicaţie care să-şi fi datorit o aşà de întinsă vieaţă numai consecvenţei, disciplinei şi jertfelor unui cerc de oameni liber alcătuit, fără nici un sprijin, pe faţă sau ascuns, al vre unui aşezământ oficial sau al vre unui organism politic.

Facem această constatare nu pentru fala celor care au întemeiat revista sau pentru vanitatea celor care au stat în jurul ei, ci pentru semnificarea sociologică ce o are faptul în

sine, ca o manifestare a însuşirilor de voinţă de care e capabil poporul nostru şi ca o întărire a sentimentului de încredere ce trebue să avem în capacitatea de muncă şi de cultură a naţiunii noastre.

Al doilea, „Convorbirile literare" au un loc deosebit în mişcarea noastră literară prin *îndrumarea* sănătoasă ce au dat acestei mişcări, statornicind criteriile valorilor reale în lumea creaţiunilor sufleteşti, fixând principiile limbei literare şi ale ortografiei sale, introducând spiritul critic constructiv în cultura noastră, obiectivitatea, liniştea, urbanitatea şi pregătirea ştiinţifică apuseană în discutarea problemelor (chiar şi a celor politice). Intemeietorii *Convorbirilor* au dat exemplul unei pasiuni dezinteresate pentru cultura naţională, pentru artă şi ştiinţă, pentru frumos şi adevăr, făcând din aceste bunuri ideale o necesitate de vieaţă şi punându-le în însă-şi vieaţa lor de-asupra tuturor formelor şi aspiraţiilor, ca armonia şi valoarea supremă a existenţei.

Al treilea, e faptul că de la început *Convorbirile* au cucerit pentru „direcţia nouă" minţile cele mai distinse şi au grupat în jurul lor, une-ori chiar au trezit mai tot ce erà la noi talent literar şi cugetare filosofică, — pe de o parte însufleţind din nou şi par'că întinerind, pe marii scriitori ai generaţiei precedente, Alecsandri şi Constantin Negruzzi, iar pe de altă parte dând avânt, prin cultura, prin suggestiile şi prin căldura prietenească şi înţelegătoare a unui mediu superior, la tot ce erà atunci între Români tânără nădejde în sferele culturii, în toate provinciile româneşti: Eminescu, Slavici, Creangă, Gane, Iacob Negruzzi, Lambrior, Panu, Xenopol, Conta, Ioan Paul, Miron Pompiliu, Matilda Cugler-Poni, Naum, Şerbănescu, Scheletti, mai apoi Caragiale şi Duiliu Zamfirescu, în urmă, într'un penultim val, Coşbuc, Popovici-Bănăţeanu, Brătescu-Voineşti şi, în cea din urmă undă, Cerna.

Cum se explică în vieaţa noastră de acum 50—60 de ani, stăpânită încă de unele deprinderi bizantine, această soartă a *Convorbirilor:* repedea lor autoritate, atracţia par'că magnetică asupra marilor talente ale vremii, durata lor neobicinuită.

De-bună-seamă, împrejurări prielnice ale momentului

istoric, pregătit de desvoltarea anterioară, şi ale atmosferei senine a unui centru de cultură ferit de sterila agitaţie a febrei politice, au înlesnit această înflorire; cauzele adânci însă ale unor asemenea fenomene nu pot fi în împrejurări din afară, ci în însuşiri sufleteşti excepţionale ale întemeietorilor şi, prin ei, ale întregului cerc grupat în jurul lor.

După atâţia alţii, îngăduiţi-mi a le amintì iarăşi, spre a ne împărtăşì încă odată din binecuvântata lor influenţă.

Intemeietorii *Convorbirilor* au fost mai întâiu, în hazardul întâlnirii oamenilor din aceeaşi generaţie, inteligenţe de o rară calitate, hrănite de o superioară cultură, la înălţimea a tot ce puteà aveà Apusul mai distins; cel puţin despre doi dintre ei se puteà zice — ceea ce, poate cu mai puţină dreptate, s'a zis nu de mult despre alţii — că erau „mari europeni", prin factura lor sufletească şi prin cultura ce agonisiseră; fără îndoială, ei erau atunci expresiunea cea mai strălucită a cugetării şi a culturei româneşti.

Dar numai aceasta n'ar fi fost de ajuns. Inteligenţe strălucite mai erau afară de ei, chiar împotriva lor, unele cu o înfăţişare de cultură seducătoare. Gândiţi-vă numai la acel prestidigitator intelectual, Haşdeu, care, vieaţa lui întreagă, a căutat să dărâme influenţa *Convorbirilor* şi să grupeze în jurul său o mişcare literară.

Inteligenţa, ori-cât de scânteietoare, nu e de ajuns spre a creà cevà durabil şi a ţineà laolaltă într'o vieaţă de grup temperamente cu însuşiri adesea divergente. Sânt necesare şì calităţi de inimă şi de voinţă, care să dea căldură, direcţie, unitate, continuitate şi cadru activităţii tuturor.

Întemeietorii *Convorbirilor* au avut şì aceste *însuşiri de caracter:* subordonare a vieţei la o disciplină occidentală, regulă şi urmare în muncă, preţuire a bunurilor ideale mai pre sus de ori-ce bunuri materiale, supunere de-bună-voie la valori superioare într'o comunitate liber aleasă, de dragul unor idei şi a unei prietenii care se susţineau reciproc.

Cât de strânsă erà această legătură sufletească şi de ce calitate, o arată un fapt, pe care mi l-a povestit Titu Maiorescu. Spre a protestà în potriva unui abuz al unui ministru — de justiţie, mi se pare — prin anii 1870, „Junimea" hotărăşte

ca membrii ei care erau magistraţi să-şi dea demisia. Fără a li se comunică despre ce este vorba; li se telegrafiează la cei din alte oraşe numai aceste cuvinte: „Juvenis, dă-ţi demisia!" — şi toţi, fără hezitare, şi-au dat-o.

Erau toţi tineri, aveau încrederea, optimismul şi avântul tinereţii, seninătatea şi veselia ei, ducând-o, unii din ei, în adunările lor intime, până la fantazie şi exuberanţă; în manifestările lor publice erau însă stăpâniţi de sentimentul răspunderii şi de dorinţa de a înălţă viaţa publică a naţiunei lor printr'o contribuţie personală la cercetarea serioasă a problemelor, la luminarea cinstită a opiniei publice, la stabilirea normelor unei vieţi de cultură. Nu vanitate literară sau ambiţii persoanele erau resortul scrisului şi faptelor lor, ci scopuri de educaţie naţională.

Câteva fapte caracterizează de la început acest timbru deosebit al activităţii lor în mijlocul societăţii româneşti.

Aceşti tineri de mari talente şi de neobicinuită cultură nu se gândesc întâi la dânşii şi nu se îndreaptă întâi spre politică, ci întemeiază o societate literară, în care, timp de doi ani, înainte de a scoate o revistă, citesc în şedinţele lor săptămânale mii de poezii române — toate cele publicate până atunci— „cu scop de a compune pentru juna generaţiune română o antologie în care toate poeziile să fie, dacă nu mai pre sus de ori-ce critică, cel puţin însufleţite de un simţimânt poetic şi ferite de înjosire în concepţiune şi în expresiuni". Din această lectură în comun a eşit studiul clasic „Despre poezia română", cu care începe numărul 1 al *Convorbirilor* şi care pune temeiul criticei literare în ţara noastră.

Aceşti tineri întemeiază apoi o tipografie şi adresează un „apel la autorii români", vestindu-i că societatea „Junimea" se obligă să tipărească pe cheltuiala ei „ori-ce manuscript românesc a cărui oportunitate se va fi constatat de un comitet ales pentru fie-care op dintre membrii competenţi ai „Junimei".

Aceşti tineri introduc apoi încă cevă nou în societatea românească: prelegeri publice organizate metodic, pe care le ţin ani de-a-rândul, înfăptuind astfel, cu decenii înainte şi cu mai multă ordine în gândire, ceea ce vor să realizeze acum aşă zisele „universităţi populare".

Întemeietorii *Convorbirilor* simţeau ca o datorie de conştiinţă şi de răspundere personală pentru starea naţiunei lor să pună inteligenţa şi cultura lor în serviciul unei acţiuni de luminare şi educare a spiritului public.

În sfârşit, în al treilea rând (şi, poate, în întâiul) — pe lângă excepţionalele însuşiri de inteligenţă şi cultură, de caracter şi disciplină ale mai tuturor conducătorilor lor —, membrii acestei grupări au avut norocul, foarte rar, de a avea în mijlocul lor o personalitate care nu numai că concentrà în sine la o potenţă superioară toate aceste calităţi de rasă, dar erà şi un *mare organizator şi animator*, un spirit critic şi filosofic cu largi orizonturi de cultură, cu un echilibru în cugetare şi în faptă, un prestigiu şi un farmec cum rar se întâlneşte: Titu Maiorescu.

Pentru el, mai ales, erà ca o necesitate organică o activitate de educator în stil mare. El este sufletul nouei mişcări de idei, călăuzitorul culturei publice în ce priveşte în deosebi limba şi literatura naţională.

În desorientarea generală a claselor noastre cititoare de atunci, simţul pentru ce poate fi frumos în creaţiunile literare şi pentru ce e desvoltare sănătoasă în formele limbei ameninţà să se rătăcească, subt influenţa superficialităţii de cultură a multor scriitori şi subt îndrumările absurde ale etimologismului latinizant şi ale fonetismului lui Pumnul.

Prin prestigiul ce-l aveau, reprezentanţii acestor direcţii ar fi putut izbuti, cel puţin pentru câtva timp, să îngreueze desvoltarea culturei naţionale, impunând ca limbă literară o limbă greoaie şi artificială şi săpând astfel, ca în Grecia de astăzi, o prăpastie între clasele populare şi pătura suprapusă, între limba vie a poporului şi limba scriitorilor.

La această cotitură primejdioasă vine la timp Titu Maiorescu. Cu linişte şi urbanitate, dar cu toată tăria necesară, el arată falsitatea şi ridicolul formelor ce pretindeau să se impună spiritului public în numele ştiinţei, al patriotismului sau al bunului gust, dărâmă barocele alcătuiri, aduce din nou limba şi literatura naţională la matca lor firească şi face educaţia adevărată a cugetării şi a gustului claselor conducătoare.

Deprins prin profunzimea minţei şi a culturei sale să

meargă totdeauna până la cercetarea principiilor problemelor, dar cu preocupări constante de educator, el prin studiile sale statornicește în forme lapidare, însă la nivelul înțelegerei tuturor, normele fundamentale ale limbei și ortografiei noastre și ale unei critice literare constructive, iar prin „Logica", prin prelegerile și prin traducerile sale el îndrumează cugetarea filosofică românească și-i fixează terminologia.

Legând firul desvoltării de tradiția sănătoasă a predecesorilor și luminând-o cu razele celei mai înalte culturi a vremei, el face să iasă la iveală din nou cele două mari talente ale generației precedente — care steteau de-o parte, în aiureala scrisului românesc de atunci, — trezește în tinerime bunul-simț, dorința de cultură serioasă, priceperea justă a frumosului, respectul adevărului mai pre sus de ori-ce sentiment, ori-cât de prețios ar fi acesta, înțelegerea adevărată a iubirei de patrie, care nu se poate întări prin teorii false și prin declamații goale, — și îndreaptă privirea celor cu carte spre limba, literatura și arta populară, ca spre izvoarele și formele pururea limpezi și adânci ale geniului național.

Prin ideile sale înțelepte și prin forma clasică în care le înfățișează (la 25 de ani tot așà de desăvârșit ca și la 50), el face astfel din *Convorbirile literare* făclia care luminează o națiune întreagă pe calea culturii, desmeticește mințile, echilibrează cugetarea, înlătură rătăcirile și valorile dubioase, recunoaște și stimulează talentele reale.

Convorbirile literare nu numai că și-au împlinit cu prisosință scopul ce-și propuseseră prin declarația redactorului lor Iacob Negruzzi, „de a servì ca punct de întâlnire și înfrățire pentru autorii naționali", ci — prin studiile lui Titu Maiorescu: *Despre poezia română, Asupra poeziei noastre populare, Scrierea limbei române, Limba română în jurnalele din Austria, Neologismele* — au pus temelia desvoltării limbei și literaturei noastre de atunci încoace. Prin studiile acestea și în genere prin toată comoara ce ne-a lăsat în „Criticele" sale, Titu Maiorescu ne-a dat modèle clasice de critică fecundă, de polemică civilizată și educatoare, de cugetare și de stil.

Să ascultăm iarăși câteva din cuvintele lui înțelepte:

„Singura clasă reală la noi este ţăranul român şi realitatea lui este suferinţa sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare". „În toate cestiunile ce se refer la natura limbei, poezia populară ne poate servì de model". „Simţimântul naiv al poporului este compatibil cu ideile cele mai înalte". „Limba în ori-ce manifestare a ei, în gramatică, ca şi în expresiuni şi idiotisme, este un product necesar şi instinctiv al naţiunii şi individul nu o poate niciodată modificà după raţiunea sa izolată". „De la sine nu se îndreaptă nimic în capetele unei generaţiuni; căci ori-ce cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenţei libere şi datoria de a aflà adevărul şi de a combate eroarea se impune fără şovăire fie-cărui om care nu se mulţumeşte cu existenţa sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea şi la nefericirea naţiunei din care s'a născut". „Limba este o fiinţă organică şi nu o figură geometrică; ea poate aveà graţie şi fără să aibă simetrie şi regulă paradigmatică, ea are forma şi desvoltarea liberă a copacului natural şi nu primeşte subjugarea pedantă, precum o încercà Ludovic XVI la merişorii de pe terasa din Versailles, ciuntiţi în piramide regulate şi — urîte". „Dacă este să vorbim şi să scriem bine româneşte, trebue *neapărat* să ne dăm osteneala de a cunoaşte şi biblia română în frumoasa limbă din secolul al 17-lea, şi cronicarii noştri, şi poveştile, poeziile şi proverbele populare. Fără această cunoştinţă nu poţi fi scriitor român".

I. Rădulescu-Pogoneanu

FILOSOFIA JUNIMEI

Făceţi-mi graţia de a nu mă socoti, în acest concert de elocinţă, o voce discordantă, şi de a asculta o succintă prefaţă a unui studiu, vrednic a fi mai cuprinzător, căci e la largul său: filosofia la „Convorbiri literare".

Ingăduiţi-mi ca, unind glasul meu cu acela mai autorizat şi mai reputat al vorbitorilor precedenţi, să închei cu pietate retrospectivă şi nostalgică bilanţul filosofic al revistei ce are meritul puţin obişnuit — unic — la noi, de a fi durat o punte spirituală peste trei generaţii de cultură românească.

După nefericite incidenţe istorice şi fatalităţi adunate toate la un loc, cele dintâi licăriri, în cuprinsul românismului, ale unei cugetări neîncătuşate iau fiinţă odată cu avântul de redeşteptare dela începutul veacului trecut.

Asemenea unui cavaler al Apocalipsei, Gheorghe Lazăr coboară cu freamăt sufletesc în mijlocul nostru şi aduce cu sine cuvântul cel nou al filosofiei Kantiane, împotrivindu-l sensualismului francez al abatelui Condillac, sensualism ce este o moştenire filosofică dela dascălii greci ai Colegiului St. Sava. Lazăr ştia franţuzeşte, însă credea, că filosofia franceză „trebue să-şi scoată căciula înaintea celei nemţeşti şi prin urmare pe Condillac, cu toate descoperirile sale, nu-l avea de mare lucru în filosofia veacului" (Curierul românesc, 1839).

Altminteri, în ciuda aşteptărilor întemeiate, I. Heliade-Rădulescu, deşi ucenic al lui Lazăr, se simte atras mai ales de simplismul sensualismului lui Condillac sau de o speculaţie aventuroasă, nu numai în filosofie, dar şi în alte discipline; iar Eufrosin Poteca, un alt pionier al cugetării româneşti, se opreşte la punctul de vedere dogmatic, depăşit de Kant, şi pe

deasupra cercetează filosofia în funcţie ancilară de teologie. In 1829 Eufrosin Poteca nu află altceva mai bun de tradus, pentru a călăuzi lecţiile sale, decât opera obscurului profesor din Halle, J. Gottlieb Heineccius (Heinecke), se pare, fiindcă această operă fusese tradusă înainte „în limba elinească de Dumnealui Marele Ban, Grigore Brâncoveanul".

Deci nu se poate încă vorbi de vre-o înrâurire apreciabilă a filosofiei asupra culturii noastre. Filosofia îşi plimba gondola singuratică pe apele moarte ale nepăsării publice. Filosofia şovăia între fiinţă şi nefiinţă. Prospectorii rămăseseră în drum. Căci ignoranţa, neseriozitatea, lipsa de talent şi de spirit critic, confuzia genurilor, în sfârşit, nediferenţierea în gândire pusese stăpânire, fără a întâmpina împotrivire, asupra celor mai mulţi. Scriitorii implorau indulgenţă, invocând drept scuză nelalocul ei patriotismul şi buna lor voinţă. Prea puţini puneau înainte adevărul şi normele statornice ce decurg firesc din orice disciplină evoluată şi cari, de aceea, se impun obligatoriu oricui se simte chemat a înrodnici o disciplină de cultură. Idolul era cuvântul gol dar solemn.

Astfel, lucrarea modestă dar plină de făgăduinţi dela început s'a irosit ca o apă într'un pustiu nisipos. Aproape totul trebuia luat dela primele elemente şi într'un spirit cu desăvârşire altul. Rodul era gata a se istovi în floare. Şi atunci, în rariştea de cugetare matură, în pocnetul de vorbe goale, în şuvoiul nestăpânit al cuvintelor sonore, în lumea aceea de vântură-vorbe, se înalţă ca o oază „Junimea". O „direcţie nouă", care, mai curând de cât ne îndreptăţiau condiţiile de viaţă ale trecutului, devine direcţia unică, sensul unic. Un caz puţin obişnuit de putere iradiantă.

Lozinca „Junimei": adevăr, în toate ramurile de cultură, este de precădere un consemn filosofic. Căci filosofia ne îndeamnă a merge tot mai departe, tot mai adânc, până la ultima Thule, până la coloanele lui Hercule — până la evidenţă. Gândirea filosofică e alta decât gândirea matematică, filologică, istorică, absorbită în mărunţişuri pragmatice; e o gândire, care nici până în clipa de faţă n'a găsit la noi înţelegerea cuvenită.

„Junimea" prin organul publicistic al „Convorbirilor literare", în dorinţa de a pune capăt răului, începe cu luptă

şi osteneală multă opera discernământului, opera de *vitalizare* a culturii, de aşezare a fiecărui lucru la locul său, în sfârşit, un război necruţător împotriva falsificării sufleteşti. Se ridică de netrecut digurile spiritului critic şi ale bunului simţ; se statorniceşte deplin că orişice operă îşi află măsura, nu în criterii din afară — sociale, politice, patriotice, utilitariste, ci în normele interioare genului, orice ar fi el: literar, artistic, ştiinţific, religios.

Adevărul, de bună seamă, e o mâncare destul de rară, şi încă mai rar cel ce o mistue; dar e o hrană trebuitoare oricărei culturi sănătoase. *Veritas non quaerit angulos.* Şi e lucru ştiut că o societate se judecă după gradul de respect faţă de dreptate şi adevăr; căci, după cuvântul lui John Locke, dreptatea şi adevărul sunt legăturile comune, cei doi piloni, ai unei comunităţi naţionale. Ce e o cultură pe temei de minciună şi falsitate, şi un stat pe temei de nedreptate şi împilduire?

Principiul acesta: să ascultăm, disciplinându-ne singuri, de legile imanente ale culturii superioare, nu de mobile lăturalnice: publice sau particulare, — stă şi azi neatins, străjuind ca un veşnic indemn toate răspânţiile de pe întinsul cugetării româneşti. Aş fi îndemnat a spune chiar: astăzi, când vechi idei de mult osândite sunt ripolinate în gustul vremii, azi, când au prins a mişuna solomonari îndoelnici, acest principiu e tot atât de trebuitor ca la ivirea „Junimei", fiindcă începe a fi dat uitării şi de aceea e primejdie ca totul să ajungă iarăşi vraişte. O nouă „Junime", o proaspătă solidaritate tinerească, hotărâtă a respecta şi a face să biruiască condiţiile generale ale unei culturi europene, e un dor viu al multora.

Piatra de ascuţit spiritele — nu numai în filosofie — a fost Titu Maiorescu, acea uimitoare personalitate reprezentativă, care îmbina între sine calităţi şi virtuţi rare: înţelepciune, simţ al frumosului, bogăţie de cunoştinţe, eleganţă de atitudine, putere de pătrundere, fineţe de judecată, iscusinţă de exprimare. „Cât de atrăgător e omul, când este om", cânta poetul Menandru. Şi pentru generaţia mea, Titu Maiorescu a fost mai ales Cugetătorul.

Locul ce ocupă filosofia la „Convorbiri" nu e vast, însă e sigur. Chiar dacă n'a dat o filosofie „originală", Revista a

avut beneficiul iniţiativei fecunde, satisfacţia de a fi săltat nivelul de gândire printr'o nouă metodă şi, mai ales, meritul de a fi întemeinicit dreptul la existenţă al filosofiei în cultura noastră. Mişcarea flosofică mai nouă, în ţara noastră, e rodul activităţii din sânul „Junimii". Şi orice s'ar spune, în istoria culturii noastre moderne, titlul de mândrie al „Junimei" va fi trezirea interesului pentru cea mai înaltă expresie a culturii: Filosofia.

„Junimea" n'a avut dogme, ci probleme; n'a impus sisteme, ci o rectitudine de cugetare; nu s'a închis în colivia unui fanatism, ci a deschis ferestre spre lumină. De altminteri, în filosofie nu există soluţii dictatoriale. In schimb există o soluţie diplomatică, rodnică în expediente dialectice — electismul — de care însă nu putem spune că e filosofia cea mai bună. Şi nu aceasta a fost soluţia „Junimei" şi nici nu putea fi, căci la „Convorbiri" se gândea bărbăteşte. Filosoful nu e un conferenţiar al Infinitului; el nu se hrăneşte cu ambrozia şi nectarul zeilor, ci tot cu fapte, dar cu faptele cele mai substanţiale, cu faptele prime ce susţin orişice gândire responsabilă. Iar filosofia nu e ca hidra de apă dulce, pe care biologul Trembley o întorcea pe dos şi totuş continua să vieţuească. O filosofie pe dos, cum începe a prinde în tulburata noastră vreme, e o caricatură, de oricâte vremelnice biruinţe s'ar bucura.

Firesţe, la „Convorbiri" a fost un curent dominant: criticismul Kantian, singura filosofie mai nouă ce depăşeşte ideologia stearpă a veacului revoluţiei franceze, filosofia prin care omenirea a început a gândi pentru a treia oară, după ce a gândit întâi prin Socratism, iar a doua oară prin Cartesianism. Şi anume — precizarea e necesară — a fost criticismul, aşa cum se resfrângea în filosofia mizantropului din Francfurt, Arthur Schopenhauer, care pe la 1860 înviase, după ce aproape 50 de ani, silit de nepăsarea şi neînţelegerea opiniei filosofice, stătuse, furios dar plin de încredere în steaua sa, în obscuritate. Pe la 1860 ceasul lui Schopenhauer a bătut. Asupra multora Schopenhauer a produs impresia, pe care o are orbul operat de cataractă: au văzut lumina zilei, au avut revelaţia.

Ca şi în apus, şi la „Junimea", Schopenhauer ajunge un

penat filosofic, dar nu un idol şi un stricător de suflete. De aceea noi cei de azi nu mai înţelegem, cum în Parlamentul micului regat s'a putut aduce „Junimei" naiva învinuire că e infectată de pesimismul schopenhauerian. Schopenhauerianismul nu era un virus, ci un vaccin profilactic. In sfârşit, să nu uităm, că una din cele două traduceri în franţuzeşte ale operei de căpetenie: „Lumea ca Voinţă şi Prezentare" — traducere impecabilă — de n'ar fi greşelile de tipar — se datoreşte prietenului „Junimii": Zizine Cantacuzin.

Când „Junimea" începe a-şi desfăşura activitatea rodnică şi disciplinată, constelaţia filosofică era următoarea: Filosofia speculativă germană, întrupată ca într'un semizeu de Fr. Wilh. Hegel, se prăbuşeşte după moartea acestuia în 1831. Urmarea au fost pe o parte întremarea materialismului, sprijinit pe ştiinţele naturii, cultivate cu zel de neofit pe atunci, mai ales în Germania, rămasă în urmă cu mişcarea ştiinţifică — încăierarea în jurul materialismului era în toi după 1855; iar pe de altă parte revenirea la un Kant, purificat de tâlmăcirile compromiţătoare ale speculaţiei; şi totodată pasiunea pentru Schopenhauer, care îndestula năzuinţele multora, căci el se războia şi cu materialismul, numit de el „filosofia calfelor de bărbieri" şi cu „absurda" speculaţie hegeliană, cerând şi o înţelegere mai dreaptă a Kantismului. In treacăt fie citat, că în anul 1869, când Eminescu ajungea la Viena, slobodul ucenic al lui Schopenhauer, Ed. von Hartmann publica al doilea catehism al „pesimismului": „Filosofia Inconştientului", care face multă vâlvă. Aceasta în Germania, pentru care „Junimea" n'a avut, cum s'a afirmat uneori, o preferinţă exclusivistă. In Franţa se ridica steaua pozitivismului, care e mai mult o metodă şi o categorie logică decât un sistem; iar din Anglia isvora, devenind curentul cel mai revărsat şi liniştit al veacului trecut, evoluţionismul.

Materialismul a avut epigoni şi la noi; exponentul lui original e V. Conta. Dar greşală ar fi, de-am socoti doctrina acestuia drept un materialism pur, după reţeta spiţerească a unui C. Vogt, Moleschott şi mai ales a unui Ludwig Büchner. Căci materialismul lui Conta se uneşte, destul de paradoxal, cu o metafizică, socotită doar o ficţiune utilă, şi cu un evolutionism simplificat; pe scurt, e un materialism aparte, pe

care l-aş putea numi — sit venia verbo — materialism critic, pentru a sublinia înrâurirea spiritului „convorbirist" asupra lui Conta.

Ideia că metafizica e o ficţiune, dar o ficţiune trebuitoare sufletului, fiindcă îl îndestulează într'o latură ce scapă nu numai ştiinţei dar şi credinţei, era un element pozitivist, care avea să reapară, ca un epilog neaşteptat, foarte de curând în Ficţionalismul sau „Filosofia lui ca şi cum" a neokantianului Hans Vaihinger. Acesta, în prefaţa operei cu un titlu atât de bizar, pomeneşte de Conta, printre mulţi alţii, ca de un precursor.

Dar o enumerare, inevitabil sumară, va putea pune în lumină şi mai bine brazda adâncă trasă în ogorul filosofiei noastre de Revistă; va ilustra, cum a înţeles Revista să imprime filosofiei, după expresia lui Kant, „mersul sigur al ştiinţei", jalonând astfel drumul pentru cei ce vor veni.

Chiar din anul întâi se dau bogate rezumate ale prelegerilor populare, cărora o deosebită strălucire le împrumută cuvântul lui Titu Maiorescu. Urmează de acelaş: aforisme originale şi traducerea pururea vie a operei cele mai puţin pesimiste a lui Schopenhauer: *„Aforisme pentru înţelepciunea în viaţă"*. Mai târziu, în anul XXV, T. Maiorescu tălmăceşte vestita cuvântare a lui E. du Bois-Reymond: *„Despre limitele cunoaşterii naturii"*. O menţiune deosebită pentru *„Progresul Adevărului"* şi *„Din experienţă"*.

Toţi fruntaşii cugetării noastre contimporane au ilustrat paginele Revistei — o adevărată Academie, deşi Academia noastră nu are încă o secţie filosofică sau cel puţin una de „ştiinţe morale" — şi doar dela început filosofia şi Academia au fost inseparabile:

V. Conta: Teoria Fatalismului (an. IX); Teoria ondulaţiei universale (anii X şi XI); Incercări de Metafizică (ani XIII). Incă din anul II, Al. Xenopol cu lucrări ce unesc istoria şi filosofia; din anul 1882 C. Leonardescu; d. P. P. Negulescu din 1892 cu „Psihologia Stilului"; d. C. Rădulescu-Motru începând cu anul 1893; domnii S. Mehedinţi şi C. Rădulescu-Pogoneanu după 1901; d-l I. Petrovici din 1905. Deasemenea, rând pe rând, îşi spun cuvântul: M. Strajan, P. Eliade, domnii Şt. Velovan, Gr. Tăuşan, I. P. Florantin, D. Nădejde,

G. G. Antonescu, Const. şi Mih. Antoniade, Mircea Djuvara. Mă opresc la anul 1914; de atunci am avut cinstea de a publica şi eu câte ceva.

O astfel de lume spirituală nu apune niciodată. E adevărat, că într'o casă, ameninţată cu dărâmare, nu mai e timp de filosofat, dar într'o casă, cum e a noastră, în plină muncă de întărire şi înălţare, filosofia are să-şi rostească cuvântul ei. Absenţa filosofiei ar deschide un mare gol în construcţia culturii noastre. Revista „Convorbiri Literare", păstrătoare a unui principiu sănătos, uneori nesocotit în vremea de faţă, are încă o chemare în cultura noastră, urmărind mai departe menirea ei. Dar nici nu ascundem adevărul: Revista, deşi păstrează privilegiul tinereţii, se află la o răspântie şi străbate o zonă critică: are de făcut racordarea cu a treia generaţie, care e mânată, uneori, de alte gânduri — firește, când se întâmplă să gândească — decât eroica generaţie dela 1870. Intrucât mă priveşte, mi-aşi simţi sufletul plin de nespusă mulţumire, dacă, prin modestele mele puteri, mi-ar fi dat să contribui la desăvârşirea operei începute sau, cel puţin, la păstrarea bunurilor desăvârşit câştigate.

Mircea Florian

ATMOSFERA ARTISTICĂ LA „JUNIMEA“

Inrâurirea binefăcătoare a „Junimei“ s'a manifestat nu numai prin „Convorbirile literare“ dar şi prin influenţa directă, pe care personalităţile din jurul revistei au avut-o asupra contimporanilor lor.

Din punct de vedere artistic, de pildă, primele decenii ale revistei nu cuprind studii de speculaţiuni estetice sau din domeniul artelor plastice, şi totuşi o îndrumare sănătoasă a gustului public tot de la Junimea a pornit.

Felul nou de a concepe lumea din punct de vedere estetic făcea parte din întregul sistem al educaţiei, pe care toţi cei cinci întemeietori ai Junimei, şi alături de ei numeroşi alţi membri ai cenaclului, o primiseră în streinătate: unii exclusiv în Germania, alţii, ca Pogor, numai la Paris, iar cei mai mulţi, ca Th. Rosetti, Maiorescu şi Carp, în ambele aceste mari centre de cultură. Din şcoli şi mai ales din Muzeele cu a lor atunci proaspătă influenţă, ei au căpătat noţiuni largi asupra tuturor artelor, chiar fără să se fi dedat la practicarea lor; numai studiul muzicei l-au urmărit cu asiduitate. Erau rari, cei din generaţia întemeietorilor, cari să nu cânte din vre-un instrument, şi lipsa în ţară a concertelor, a căror obişnuinţă o căpătaseră în streinătate, căutau să o suplinească prin muzică de cameră, executată de ai lor. Maiorescu se îndeletnicise, în treacăt numai, cu violoncelul şi cu flautul; Rosetti, Carp, erau foarte buni executanţi ai muzicei clasice la pian, D-l Jacob Negruzzi cânta din flaut; Colonel G. Skeletti şi mai ales Nicu Burghele erau cei mai înzestraţi cu talent muzical. Imi este vie încă azi impresia profundă ce mi-a făcut, ca copil, Burghele şi Petre Carp cântând la pian. Pe Conu Petrache am mai avut în urmă ocazia să-l aud în trio cu fiii săi, cari au moştenit dragostea muzicei.

Autoritatea muzicală a Junimei era tăcutul şi în rândurile C. L. neconsemnatul Nicu Burghele [1]), pe care voioşii Junimei, inspiraţi de începutul numelui său, îl întâmpinau cu sobrichetul:

Bâr oiţă, bâr,
Eu cânt din clavîr!

Fiul acestuia, prietenul Mihai Burghele, primul nostru ministru plenipotenţiar în Albania şi colaborator al lui Maiorescu la Ministerul de Externe, ştie să ne istorisească despre faima de bun muzicant pe care tatăl său o căpătase chiar în pensionul din Dresda, unde, în urma neînţelegerii între el şi profesorul de muzică, acesta, fiind recunoscut nu la înălţimea cerinţelor elevului, a fost înlocuit. Şi fiii lui N. Burghele: Mihai şi alţii, din seria de generali pe care bătrânul i-a dat ţării, au moştenit acest frumos dar, cu care tatăl lor se impunea până târziu, la Bucureşti, în adunările intime ale Junimei. S'a mai ivit în urmă la Iaşi şi „scripcarul Theodor Burada, poreclit *Ghelburda*, autor ciudat şi original" — ne informează Dicţionarul Junimei al D-lui Negruzzi (C. L. 1924 p. 388). El a cutreerat toate provinciile locuite de români (din Moravia până în Asia mică) adunând cântece şi instrumente muzicale. La Muzeul de artă naţională am salvat o parte din interesanta lui colecţie, în care se găsesc mai multe fluere duble, în forma celor antice, şi un exemplar unic, din osul tibia, acordat în la major, cunoscut numai din cântecele populare ca:

Flueraş de os
Mult zice duios!

Dar atât colecţiile cât şi muzica lui Burada aveau mai mult interes din punct de vedere etnografic decât al muzicei clasice, care de preferinţă se asculta şi se practica la Junimea, alături încă de aceea a lăutarilor pământeni, singuri reprezentanţi ai Euterpei la noi, până atunci.

Junimei îi revine deci meritul de a fi introdus distincţiunea cuvenită în arta muzicală românească.

[1]) Născut în Iaşi în 1831, † în Bucureşti la 1908, figurează în rândul al 5-lea din tabloul Convorbiriştilor din 1883, reprodus în C. L. din Ian. 1924, p. 124.

In casa scriitoarei *Mite Kremnitz* am avut prilejul să fac cunoştinţă cu sonatele lui Beethoven, mult prea lungi şi obositoare pentru copilul de atunci, cântate de bătrânul Burghele, care, cu aspectul lui de o rară blândeţe, deşi slab şi osos „portant la mouche", rămăsese pentru mine multă vreme tipul muzicantului clasic. Impunătoare mai ales erau şedinţele, când alături de el luau loc la pian, rând pe rând, Theodor Rosetti, Carp, Doctorul Kremnitz, colegul de universitate al celor doi şi al lui Maiorescu, sau uneori tânăra Domnişoară de onoare a Reginei Carmen Sylva, Livia Maiorescu, azi Doamna de Dymsza, nepoată de soră a amfitrionului şi unica fiică a şefului Junimei.

Neşterse mi-au rămas în memorie acele într'adevăr încântătoare dar copleşitoare şedinţe, la care, nebăgat în seamă, 'mi era îngăduit să iau parte împreună cu fiul casei, vecinul meu de grădină şi prieten nedespărţit, deşi puţin mai tânăr de cât elevul de liceu ce eram pe atunci.

Tot aci, în acest artistic salon, am cunoscut pe D-l Jacob Negruzzi, pe convorbiriştii: N. Gane, Slavici, Th. Nica, Chibici-Râvneanu şi pe J. A. Cantacuzin — zis Zizine, — de care am rămas foarte apropiat până la moartea sa.

De două ori numai mi-a fost dat să văd în treacăt pe Eminescu, la a cărui înmormântare am luat parte, ca elev în a VII-tea, împreună cu colegul Costache Banu, poet şi el pe atunci. Am avut însă fericirea să capăt apoi câte-va din minunatele manuscrise ale poetului, din cele dăruite scriitoarei Mite Kremnitz [1]), a cărei imagină o imortalizase prin versurile:

Atât de fragedă, te-asemeni
Cu floarea albă de cireşi,
Şi ca un înger dintre oameni
In calea vieţii mele ieşi,

din poezia ce-i era dedicată.

---

[1]) Prin reuşitele şi mai ales sincerile traduceri în limba germană, Mite Kremnitz a contribuit mult la răspândirea peste hotare a operei maestrului român, de a cărui memorie mă mai leagă şi mărturisirile unchiului meu, J. Al. Samurcaş, care, în calitate de secretar al Legaţiei române din Berlin, a lucrat alături de Eminescu, scrisorile primite dela poet fiind publicate în C. L.

Prin aceste câte-va puncte de contact, opera poetului ne era par'că şi mai apropiată, şi în cercul restrâns, în care se păstrau cu sfinţenie menţionatele autografe, entusiasmul firesc al tinereţei era încă şi mai potenţiat. Ingrijit tipărita ediţie de lux de „Poesii" a fost desigur cartea care mi-a destăinuit tot farmecul poeziei eminesciane şi al ritmului limbei româneşti.

Prin acest volum m'am simţit legat sufleteşte de Junimea, de a cărei însemnătate, acum numai, începeam să-mi dau seamă, apreciind-o cu totul altfel decât în anii când ne bucuram mai mult de bunătăţile gurii, ce erau în legătură cu şedinţele din salonul casei pierdute în verdeaţă şi aşa de ciudată, cu turnul cu ceas şi cu cocoşul ce se învârtea după vânt. Ca în basme îmi apare azi acel misterios colţ al Bucureştilor, cu casele pierdute în mijlocul grădinelor, în care mi-am petrecut cei mai frumoşi ani ai copilăriei. De atunci datează primele mele cunoştinţe cu reprezentanţii Convorbirilor de care, de aceia, probabil, mă simt aşa de legat acum.

Tare mi-au impus, prin atmosfera lor de serbătoare, deosebită însă de caracterul praznicelor obişnuite, şedinţele Sâmbetelor convorbiriste, din ale căror desfătări sufleteşti începeam să mă împărtăşesc acum tot mai mult. Aci am auzit pe Slavici şi Gane cetind din operile lor. Căci deşi Maiorescu, despărţindu-se de sora Doctorului Kremnitz, nu se mai arăta în „castelul fermecat" din strada Polonă, totuşi de la prânzurile de Sâmbătă, urmate de şezătorile literare, erau nelipsiţi: Conu Toderiţă Rosetti — de care mă mai uniau legături de cimotie — Carp, Burghele, Slavici, Gane şi architectul Lecomte du Noüy. In aceste şedinţe, concomitente cu cele din str. Mercur, se citeau, între altele, traducerile în franţuzeşte ale lui Zizine Cantacuzin din opera lui Schopenhauer. La aceste lecturi asistau şi membrii legaţiunii germane, pe atunci instalată în actuala prezidenţie a Consiliului, vecină dinspre sud cu casa părintească, a cărei grădină — Paradou-ul copilăriei mele, cu smochini, persici şi migdali cum n'am mai apucat de atunci — era vecină cu cea a Doctorului Kremnitz, unde toamna se ţineau şedinţele literare sub bolţile de razachie. Aci, într'o idilică rusticitate, proaspătul Ministru v. Bülow, ajuns în urmă Cancelar şi Prinţ precum şi secretarul

său, prințul de baștină Lichnowsky, pentru a nu cita decât pe cei mai însemnați, au făcut cunoștință nu numai cu inedite traduceri din Eminescu, Alecsandri și alți convorbiriști, dar chiar cu compatriotul lor Schopenhauer, de care, după chiar ale lor mărturisiri, nu avuseseră idei precise înainte de a fi auzit pe Zizine. Acesta pentru întâia dată atunci a tradus și tipărit la Socec cele două volume din *„Le monde comme volonté et comme représentation"* (1895) urmate apoi de *„Aphorismes sur la Sagesse dans la vie,* editate de Alcan în 1897.

Și iată cum cultura, pe care tinerii și uneori desprețuiții „moldo-valaques" o căpătaseră prin streinătate, se întorcea acum spre folosul supușilor apuseni veniți în Orientul incult.

Se poate dovadă mai strălucită a influenței, într'adevăr neașteptat de largă, a cercului convorbirist?

Familiarizat cu această căldă și înălțătoare atmosferă, trecerea din liceu la Universitate mi s'a părut ca un fel de dezrobire. La cursurile de logică și de istoria filosofiei — engleze în acel an — m'am regăsit în fața Maestrului impunător și rece, contrastând grozav cu imaginea ce avusesem ca copil.

Dorind să-i fac plăcere, și după sfatul lui Zizine, m'am prezintat profesorului, ce ne robise prin lecțiile sale, cu traducerea în românește a primului capitol din prima sa lucrare filosofică, apărută în 1861 la Berlin sub titlu: *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form.*

Efectul a fost contrar celui așteptat de mine: m'am ales numai cu folositorul dar nu ușorul exercițiu de traducere rămas inedit, căci nu a fost bine primită reeditarea acestui păcat al tinereței uitat și pe care însuși autorul nu l-a mai scos la iveală.

Plecând în străinătate, după primul an de studii la Universitatea de aci, am pierdut contactul cu cercul Junimei, de care întâmplarea vecinătății grădinilor mă legase așa de strâns, într'o vreme când puteam să profit relativ așa de puțin. Impresiile primite în acești ani au rămas însă puternic imprimate în subconștientul meu, și de sigur că nu sânt streine

de dragostea ce și acum mă leagă de revista, de a cărei existență încă din ultimii ani de liceu am profitat.

Intors dela studii, am constatat că multe se schimbaseră și că se evaporase mult din poezia copilăriei. Castelul fermecat se pustiise odată cu moartea Doctorului, tocmai după ce el îngrijise cu atâta devotament pe Prințul nostru moștenitor; Mite Kremnitz își continua activitatea literară la Berlin, unde, în afară de numeroase traduceri din românește, a mai reeditat, sub numele ei, cele patru volume din Memoriile Regelui Carol. La coordonarea Monitoarelor oficiale cu carnetele așa de microscopic scrise ale „memoriilor" Marelui Rege ajutasem și eu, înainte de a fi trimis, cu bursă regală, la studii în streinătate. Dureroasă mi-a fost pierderea prea iubitului meu mentor, Zizine Cantacuzin [1]) în laboratorul căruia mă inițiasem în fotografie, galvanoplastie, astronomie și atâtea altele, pe lângă sfaturile de tot felul ce primisem dela acest Faust, ce se retrăsese în biblioteca lui, departe de sgomotul lumii, căreia îi cunoscuse toate bucuriile dar și toate amărăciunile.

Relațiile mele din tinerețe cu cercul Junimist au devenit în urma întoarcerii de la studii, tot mai strânse cu cei mai sus citați, la care se adăogară cercurile noilor directori și a proaspeților colaboratori, la care se țineau alternativ adunările de Sâmbătă. In str. Mercur, Maestrul primia dimineața, împărțind bunele lui sfaturi. La revistă, vechea gardă a Junimei nu mai lua parte activă.

---

[1]) Ion Al. Cantacuzin, din neamul Pașcanilor, s'a născut la Suceava în 24 Iunie 1828, și a murit în București la 18/30 Ian. 1899. Portretul său se găsește în centrul tabloului junimist din 1883, între Leon Negruzzi și Mitică Rosetti. Porecla foarte răspândită de *Zizine*, se trage dela eroul unui roman francez la modă pe atunci. Fiind cu totul uitat azi, reamintesc că a fost primul agent diplomatic al Domnitorului Carol la Belgrad și Cetinge în 1866, iar în 1870, ca ministru de Finanțe, bate primele monezi de aur în țară cu efigia Domnitorului Carol.

Studiile le-a făcut în Geneva, la renumitul Teopffer, care des menționează pe acel „jeune moldave" în descrierile excursiilor școlare.

După ce și-a cheltuit enorma avere părintească în America și mai ales la Paris, el se retrage, cu o pensie viageră de la sora sa, neluând parte decât la sâmbetele convorbiriste, pe care le anima grozav prin bogatele și variatele sale cunoștințe.

Convorbiriști ai viitorului, aruncați o floare pe lespedea de piatră, ce împreună cu Th. Rosetti i-am așezat pe mormântul său dela Belu, alături de cei doi plopi din figura 50, căci alte rude, decât pe convorbiriști, nu a lăsat după el.

A trecut vreme înainte de a fi dat C. L. colaborarea mea, care după 1907, de când prietenul Mehedinți luase direcția, a fost aproape nelipsită în fiecare lună.

* * *

Din toate cele înșirate până aci, cetitorul, ademenit de titlu și doritor a afla ceva despre Arta la C. L., se va considera păcălit. Și cu toate aparențele în favoarea lui, el nu are dreptate. Căci deși nu am atins subiectul propriu zis, totuși l-am pregătit. Am desvăluit ceva din atmosfera generală de la Junimea și din jurul ei. Numai după ce am preparat astfel terenul, aș putea să încerc să mă apropii de ținta propusă. E foarte greu să precizezi insezisabilul. Căci, după cum am mărturisit dela început, articole sau tratate de estetică sau despre artă, C. L. nu conține, și totuși am pretins și mențin părerea că reprezentanții lor au avut o sănătoasă și perceptibilă înrâurire asupra educației artistice a vremii lor. Cel puțin asupra mea simt că au avut. Și pentru a nu ademeni mai departe pe eventualul prea indulgent cetitor, dacă vreunul se va fi hazardat să mă urmeze, voi preciza, pecât posibil, ce am resimțit eu și ce folos am avut din contactul cu Junimea.

Retrăind trecutul, trebue să mărturisesc că în acel salon fermecător mă atrăgeau nu numai sunetele beethoveniene, cari impresionau adesea chiar prea puternic timpanurile, dar că, tocmai spre a mă pune la adăpost de valurile sonore prea năvalnice, eram fericit să mă distrez privind picturile; încă mai mare plăcere îmi procurau culorile covoarelor orientale, ce umpleau toată casa: pe jos și pe pereți. Hipnotizat de farmecul covoarelor, mi se deslușiau par'că mai bine și-mi făceau plăcere și cascadele de sunete, ce nu conteneau.

După cât îmi aduc aminte, în salonul cu covoare și ascultând muzica lui Burghele — căci pe el l-am știut înainte de Beethoven — mi s'au îmbinat pentru întâia dată sunetele cu impresiile vizuale. Nici nu știu care din impresii au predominat. Mi-aduc aminte numai că, după o asemenea audiție, am eșit din salon cu o mare mulțumire sufletească. Eram mândru, par'că ași fi descoperit ceva, ași fi găsit un tezaur. Mai

mult încă: par'că s'ar fi deschis în mine o fereastră prin care vedeam acum lucruri ce nu le observasem până aci şi tot astfel par'că auziam mai distinct ca odinioară. Impresiile astea stranii nu m'au părăsit curând: se ţineau lipite de sufletul meu, deşi cu trupul eram liber. Ba vorbiam şi răspundeam ca inainte. Alături de vorbele mele, de mişcările mele, mă urmăreau însă impresiile cele stranii, cari mă cuprinseseră ca nişte figuri: nu-mi tremura trupul, dar simţeam o căldură internă care-mi făcea bine. Eram par'că mai uşor şi aveam mai mare poftă de viaţă.

Din vorba cu lumea şi din drumul până acasă, alături, s'au mai atenuat impresiile, m'am răcorit, şi, de ruşine, nici n'am spus nimic la ai mei. Ştiu numai că exerciţiile ce am reluat la vioară m'au descântat rău de tot; eram aşa de departe de sunetele clavirului ce mă îmbătase! In nerăbdarea, supărarea de a nu mă putea apropia de cele ce doriam, m'am şi lăsat de vioară, iar gamele surorilor grozav mă persecutau. Mă consolau însă covoarele din casă, cari deşi mai puţin bogate, se combinau cu sunetele cele plăcute şi par'că mă prindeau iar mrejele, ce mă apucaseră d'abinelea altă dată. De atunci ştiu, asta e sigur, că am rămas cu dragostea de covoare, şi de atunci îmi dau seama că culorile îmi fac plăcere. Văzând pe urmă covoare mult mai frumoase, am avut, bineînţeles, plăceri mai mari. Ca prima acea revelaţie a frumuseţii, alta n'am mai avut. A fost întâia ruptură, prima incursie într'o lume alta decât cea de până atunci. Imaginea veche a „deschiderii cerurilor", deşi nu am analizat-o mai de aproape, mi se pare totuşi cea mai potrivită pentru a defini ceea ce-mi amintesc a fi simţit atunci. E mult de atunci şi mi se pare că visez. Cu atât mai mult vor crede că e basm, cei cari nici nu au visat aşa ceva. Şi poate că au dreptate. Totul e aşa de relativ şi de personal!

In tot cazul, dacă într'adevăr acea revelaţie mi s'a produs, o datoresc atmosferei particulare a cercului Junimei, în care mă aflam. Având asemenea predispoziţii, şi părinţilor le plăceau covoarele şi tablourile, aceiaşi manifestare s'ar fi produs şi aiurea. E posibil, ba chiar probabil. Dar tot aşa de posibil e să nu se fi produs de loc. Iar pentrucă am în-

registrat-o în acel mediu, eu o atribui influenţei binefăcătoare a membrilor Junimei.

* * *

Amintirea din „Castelul fermecat", cum Maiorescu îl botezase, nu este singura mea evocare artistică de la Junimea; toate sânt însă aşa de învăluite în vraja trecutului, în cât cu greu se pot reda, în file pripite, pentru aceia cari n'au cunoscut nici pe oamenii, nici mediul de atunci. Totul e schimbat azi: în locul copacilor mândri de odinioară se înghesuie clădiri banale, întunecând balconul cu perspective îndepărtate al casei părinteşti, ce domina grădinile cu orizonturi largi.

Dar cum cu o floare nu se face primăvară, nici cu un singur exemplu nu se poate evidenţia înrâurirea artistică ce pretind că Junimea ar fi avut; trebuie deci să mai aduc o dovadă, chiar dacă reduc demonstrarea la propriul meu caz, după cum sânt silit să o fac, în aşteptarea altor mărturisiri, ce sper că nu vor întârzia.

De astă dată însă voi alege un caz mai concret, luat din mediul aşa de pozitiv al lui Zizine Cantacuzin, unde obiectele de artă se pierdeau între fiole şi eprubete, aparate fotografice de tot soiul, microscoape şi microtoane, lunete mari pe picioare stabile, mapemonde celeste şi atâtea alte mărturii de preocupări mai mult ştiinţifice ale acestui spirit curios, rafinat şi artist mai presus de toate. Din călătoriile lui peste oceane, dar mai ales din lunga-i petrecere în Parisul imperial, el mai păstrase unele rare amintiri ale splendoarei trecute şi, între acestea, o admirabilă străveche statuetă a înţeleptului Buddha, care, cu a lui senină frumuseţe sub patina cea roasă de vreme dar strălucind discret ca un asfinţit tomnatic, tare mă impresionase.

Din obiectele vândute la mezat, la moartea subită a septuagenarului Zizine, cel fără moştenitori sau rude, mi-a fost îngăduit ca, între alte desenuri şi obiecte scăpate rapacităţii oficialilor interesaţi, să pot cumpăra statueta, de lemn bătrân, uşoară ca un fulg. Alergând cu ea în braţe, să o adăpostesc în casa apropiată a Conului Toderiţă Rosetti, acesta, amorezat şi el de pustnicul Sakya-Muni, l-a oprit ca zălog al unei întreite prietenii, fără a-mi contesta, bineînţeles, titlul

de proprietar. Mai bine de un sfert de veac ne-am bucurat amândoi de frumusețea ce împrăștia *„Buddha-ul nostru"*, cu o seninătate de nimic turburată.

In chiar dimineața în care octogenarul conu Toderiță a presimțit, cu mintea-i rămasă clară, că în curând urmă să se apropie ceasul de înălțare spre Nirvana cea de mult dorită, el a orânduit singur, înainte de a pleca în acea călătorie fără de întoarcere, ca să mi se remită odorul, de care acum singur mă mai simt legat. Răvașul de transmitere al generalului Lambrino, nepotul celui întru fericire răposat, l'am lipit de talpa lotusului servind de bază statuetei, ca document al filiației acestui obiect de artă al meu. Cu toată cinstea-i seculară tronează acum în căminul meu Zeul junimist, simbol pentru mine nu numai al frumosului abstract, dar și al unor legături sufletești între generații cu aceleași sentimente, cu aceleași idealuri.

* * *

Tot dela Zizine mi se trage și cunoștința, făcută într'o atmosferă de prietenească intimitate, a clasicului Alexandru Odobescu, dascălul meu de mai apoi, care a avut cea mai hotărâtoare influență asupra carierei mele închinată artei.

Părerea despre maestrul ce m'a inițiat în misterele artei antice e consemnată în C. L. din ultimele decenii, în care se mai găsesc numeroase alte documente despre artă — între ele și unul asupra rolului artistic al Șefului literar al Junimei — care vor fi cu îngrijire înșirate în tabela celor 60 de ani ai C. L., ce se va publica în anexă la volumul jubilar de față. Din acel sumar general, oricine va putea, oricând, judeca rolul pe care Junimea l-a avut, sau nu, în desvoltarea artistică la noi.

Deocamdată, eu m'am mărginit a ceti în cartea vieței, pe care singur numai fiecare o poate tălmăci pe înțelesul altora, și ale cărei pagini, ori cât de bogat ilustrate ar fi, se șterg odată cu trecerea noastră în acea Nirvana, ce, zilnic, cu al său surâs nepătruns, îmi reamintește, împăcându-mă cu ea, *„Buddha-ul meu"*.

Al. Tzigara-Samurcaș

Dela Intemeietorii Revistei [1])

TITU MAIORESCU către NICU GANE

Bucureşti, 6/18 Decembre, sara, 1876.

Iubite Gane,

„La mulţi ani" şi să rămâi, ca până acum, „om în tot locul", aşa îţi şi scrisesem astăzi o telegramă pentru ziua Ta. Dar n'am mai trimes-o, gândind, că e mai bine să'Ţi scriu şi alte lucruri din ale literaturei şi un pic de noutăţi politice.

„Cânele Bălan" a plăcut tuturor, cărora l-am citit, şi cred, că este cea mai bună scriere a Ta până acum. Tonul, care cam aduce cu Töpffer, fără a fi o imitare a lui, micul studiu psichologic al „omului în tot locul" de 16 ani, descrierea dreaptă a casei lui Talpan, şi mai întâi de toate limba cea limpede şi firească, încălzită pe ici pe colo cu mici vibrări sentimentale, i-au câştigat laudele tuturor cetitorilor (şi sunt numeroşi). Dă'mi însă voie, mie — care nu mă pot desvăţà de năravul criticei — a-Ţi propune câteva schimbări nu prea însemnate, dar despre care cred că ar contribui la înfrumuseţarea novelei.

1. Propui să ştergi cu totul pasagiul de la „aveam să văd" până la „pământul cu picioarele" (coloana 1 şi 2 de pe

---

[1]) Inaugurăm această rubrică cu scrisori ale întemeietorilor revistei, din care rees aşa de clar preocupările serioase ale conducătorilor „Convorbirilor Literare" şi tot-odată tonul glumeţ, dar de sinceră prietenie, ce unia pe şefii Junimei.

Scrisoarea de faţă învederează rolul precumpămitor pe care T. Maiorescu l'a avut la „Convorbiri Literare" şi necontestata autoritate de care se bucura, complectând admirabil mărturisirea d-lui Brătescu-Voineşti, din volumul de faţă, asupra sistemei de lucru a marelui critic şi îndrumător al generaţiei sale.

Mulţumind D-lui Alex. N. Gane şi fraţilor Naum, Doamnei Samson Bodnărescu pentru procurarea prea importantelor scrisori ce ne au pus la dispoziţie, sperăm că şi alţi deţinători de asemenea documente vor bine voi să ni le trimită spre publicare, asigurându-şi obştească recunoştinţă pentru lumina ce vor arunca asupra rolului pe care l-au avut Convorbiriştii în desvoltarea culturei româneşti.

prima pagină), iar pasagiul următor cu „gavanoasele de dulceţi“ până la punt, să-l treci la pagina următoare 328 col. I jos, după cuvintele: „dar care nu lăsau pe om la nevoe“ şi înainte de „îmi luai ziua bună“. Atunci la pag. dintâi col. II trebue să ştergi şi cuvântul „Apoi“ şi să continui, după „pline de desfătări“, cu: „Imi aduc aminte, cum Constantin vezeteul a intrat“ etc.

Eacă argumentele. Ţi-am cetit novela de vr'o 5 ori, totdeauna simţirea mea şi a ascultătorilor a fost, că introducerea e prea lungă. Apoi tema proprie a novelei, nu este casa părintească, ci drumul copilului, adecă starea sufletească a acestuia gândind la Măriuca şi scăpend de acest gând prin întâmplarea cu Ţiganul şi mai ales prin spaima în casa lu Talpan. Un detai prea lung, care nu se ţine de aceste două punturi, trebue lăsat la o parte. In fine: de ceeace te aşteaptă acasă, mai vorbeşti pag. 328, col. 2, spre mijloc, mai vorbeşti a treia oară pag. 332, amendoue coloanele; cu atât mai mult trebue scos acel pasagiu de la inceput. Ştiu, că Te vei hotări cu greu a o face; aducerea aminte de tată şi de fratele cel mic într'o povestire aşa de personală, precum pare a fi aceasta, este cea mai scumpă; dar aici nu este vorba de impresiile tale personale, ci de impresia estetică a cetitorului.

2. Pag. 328, col. I „Ce om cum se cade erà Constantin vezeteul. Nasul lui cel *coroet*, de care etc.“ Propui să zici simplu: nasul lui cel *„mare“*. Căci la pag. 334, col. I şi mama Acsinia are nas „coroet“. *Ne bis in idem.* Doar n'or fi toţi din neamul lui Coroi.

3. Convorbirea cu Ţiganul la pag. 330, col. 2 şi pag. 331, col. I cred că trebue ceva modificată. Tenerul „om în tot locul“ e un băiat, care ne interesează şi a cărui sentementalitate este foarte atrăgătoare. El dar trebue să pară totdeauna drept şi delicat. Insă la primele cuvinte schimbate cu Ţiganul se pare, că nu vrea să'l despăgubească pentru ruperea antereului; şi aceasta ar fi nedrept. Pe urmă ei dă preţul întreit, dar pentru impresia cetitorului e prea târziu. Propun dar să adaogi la pag. 330, col. 2-a, jos, în gura tenerului om în tot locul după cuvintele: „A cui e vina, dacă sterneşti cânii cu cântecele tale?“ „ei respunsei eu“, încă următoarele sau altele asemenea: „dar n'ai să remâi de pagubă; eacă îţi dau“—şi ei întinsei o sumă mult mai mare decât ceea

ce făcea antereul său". Şi apoi continuă textul: „Cuconaşule" etc. Se înţelege, că atunci la pag. următoare 331 col. I pe sus trebuesc şterse cuvintele „nu doar că ţiganul" etc. şi să se zică numai:

„Treaba începeà să se încurce între ţigan şi mine, şi pricina într'adever nu se puteà mântui decât prin judecată sau bătae. Mă hotărîi... etc. Şi apoi mai jos:

„Ascultă, măi ţigane", etc. „primeşte *ce'ţi dau* şi nu te obrăznici..." în loc de „primeşte cât face într'adever ruptura ta de antereu".

4. Pag. 335 col. I propun să ştergi pasagiul de la cuvintele „Insa erà la mijloc o cimilitură" până la „înţelegi acum?"... Ba nu! inclusive. Aşa dar să se zică: „Cum puteam fi surori, ea fată de cucoană şi eu fată de ţigancă! *Mata* eşti un copil .....şi nu poţi înţelege de aceste etc."... Novela intreagă este scrisă cu o naivitate ca pentru copii şi nu'i trebue luat acest caracter printr'un pasagiu de un echivoc prea crud. Lucrul este caracteristic pentru Mama Acsinia, care'l povesteşte, prin urmare nu poate fi de tot şters. Dar şi aşa, cum propun eu, cu omiterea acelui pasagiu, se înţelege pe deplin şi îmi pare atunci oarecum mai fin. Apoi o explicare prea tare de asemenea natură ar fi aici atât mai rău aplicată, cu cât convorbirea femeii se face cu un băiat de 16 ani şi este revoltător lucru de a vedè pe o betrână fiind prea nerușinată cu un copilandru, chiar dacă istoria s'ar fi intemplat. Căci nu intemplarea adevărată, ci numai intemplarea estetică poate să fie povestită intr'o novelă.

Cu aceste 4 reserve inse novela ta este una din cele mai frumoase. Scrie'mi, fă bine, un rend de respuns şi spune'mi, dacă primeşti modificările propuse.

Iţi mai adaog acum câteva cuvinte pentru alţii din amicii noştri şi Te rog să li le spui intr'o seară a Junimei pentru a nu scrie fiecăruia în parte.

Mulţumesc încă odată D-lui Creangă pentru trimitirea lui Moş Nichifor Harabagiul. Ca tot ce scrie Creangă, şi povestea lui Moş Nichifor este foarte interesantă în felul ei şi adevărat românească. Dacă s'ar intâmpla să o tipărească „Convorbirile" (ceea ce insă eu n'aşi face, fiindcă istoria prea este din Bolta... Caldă şi atunci ce ar zice „Duduca de la Vaslui" care

ştie poate numai de Bolta-Rece) atunci sunt de părere să se schimbe ceva dela inceput. Este vorba acolo de un clopot dăruit de Ciubăr Vodă, ceeace seamănă prea mult cu Slavici „Popa-Tandă", Insă Creangă este insuşi original şi nu are trebuinţă de a imita pe Slavici. Şi in alt loc mai este o imitare a lui Slavici; e pe pagina 2-a manuscrisului trimis mie, sus, unde vorbeşte de iepele tinere şi albe ale Harabagiului şi intrebuinţează forma stilistică: „iepe fiindcă voia să aibă mănji; albe, fiindcă ei luminau la drum". Această repetire a adjectivelor cu explicări este iarăşi copiată din Popa Tanda („Valea-seacă, vale, fiindcă...., sacă, fiindcă....)

Foarte frumoasă şi admirată de toţi este poesia lui Eminescu „Strigoii". Il rog inse să facă *neapărat* o schimbare: La pag. 341, col. 2-a a doua strofă de acolo, vine versul „Şi stănci in temelie clătindu-se vedem". Acest „vedem" este cu neputinţă şi strică tot. Dacă in acea groasnică peşteră sau „dom" nu este numai Magul şi Arald, ci mai „vedem" şi noi cetitorii cu ţigara aprinsă, apoi unde mai remăne groaza fantastică? Fără această eroare inse poesia este puternică in efectul ei şi are, ca toate lucrările lui Eminescu, nu ştiu ce suflare măreaţă.

Lui Jacques ei trimet la 21 Decemvrie încă vr'o 10 pagine Schopenhauer peste cele trimise. „Foile căzute" au mult haz şi au fost mult cetite şi găsite la timpul lor. Protestez inse in contra observărilor deosebit de aspre asupra tinerilor de la „transacţiuni" pag. 355, col. 2-a sus. Aceşti tineri, indeosebi Laurianu, Mihăilescu şi Anghel Dimitrescu s'au pocăit (nu v'a spus-o Vărgolici?), sunt astăzi partizani declaraţi ai noştri, cetitori aprigi ai „Convorbirilor", şi dacă era bine a lovi in „Transacţiuni" când erau redactate de nişte impertinenţi, nu ved prudenţa şi dreptatea de a repeţi lovitura incontra celor pocăiţi. Trebuia amintite fără indoială şi „transacţiunile", dar fără amăreală şi poate mai curend ca un exemplu de folosul criticei.

„Junimea" de aici se adună regulat in toate Vinerile la mine şi se compune, afară de cei 3 numiţi, de Scorţescu, Rosetti, Slavici, Nica, Mandrea, Ţinc, Peucescu, Polizu, şi alţii ambulanţi. Are aerul de a putè merge. In ori ce cas, dacă e să trăim, trebue să ne intindem. In una din seri ve-

nise şi Teodorescu (de la Paris. unde s'a reintors earăşi) şi mi-a lăsat pentru „Convorbiri" alăturatele Colinde. El se ocupă de adunarea lor — lucrare de cel mai mare interes şi le va publică mai pe urmă intr'un volum deosebit, inzestrat cu note esplicative, care inse presintă multe greutăţi atăt limbistice, căt mai ales archeologice.

Poate ar fi bine să se grăbească „Convorb." a publică alăturata probă in Numerul dela Januarie.

De ce n'a îndreptat Jacques afişurile de pe copertă in modul propus.

De ale politicei.

Fă bine spune lui Carp mulţumiri pentru amabila ofertă ce mi-a făcut de a me refugiă la Ţibăneşti in cas de invasiune. Eu inse nu sunt încă sigur de resbel, şi sunt in ori ce cas sigur, că Turcii nu au ce căută la Bucureşti. Vor fi buni bucuroşi să remănă in apărarea malului drept al Dunării.

Aici crisă ministerială. Roşii nu au găsit nici un ban de imprumut. Vodă incepe a se lipi ear de noi; ve va fi spus Callimachi, Stolojanu a spus eri lui Teod. Rosetti, că inainte de Crăciun se va inaintă raportul Comitetului de 7 acusatori ai foştilor Miniştri la Cameră [1]), pentru că s'au *esclus majoritatea* acusaţilor. Se zice că au remas numai 4, alţii zic 5. In ori ce cas este esclus Carp şi T. Rosetti. Remăn in ori ce cas sub acusare L. Cat., Florescu, Mavroghen şi un al 4-lea, Lachovary sau eu. Dar încă nimic oficial. Je m'em moque comme de l'an quarante.

Amin.

T. M.

[1]) A se vedea întreg procesul în „Istoria contemporană a României", de T. Maiorescu, pag. 67 şi urm., Socec, 1925.

CUVÂNTAREA

de la banchetul „Convorbirilor Literare" în ziua de 19 Ianuarie 1908, în Bucureşti

Domnilor,

Mare a fost bucuria ce am simţit când am primit *poftirea* la banchetul de astăzi, unde am avut nespusă plăcere să mă întâlnesc cu vechii mei tovarăşi de muncă literară din tinereţă.

Intr'adevăr, când mă văd astăzi alături cu d-nii Carp, Theodor Rosetti, Maiorescu şi Jacob Negruzzi, patru din cei cinci întemeetori ai vechii Junimi Literare, mă simt parcă reîntinerit. Am iluzia că cei 24 ani trecuţi de la ultimul banchet au fost numai un vis şi că firul tradiţiei n'a fost nici odată rupt.

Când însă mă uit mai cu luare aminte împrejur, simt că o picătură de melancolie se strecoară în sufletul meu faţă cu multele goluri, ce în acest lung răstimp s'au produs în rândurile scriitorilor de la Convorbiri.

Astfel, Domnilor, unde-i vesela *Caracudă* cu şeful ei Miron Pompiliu, vestita Caracudă clefăitoare, cum o poreclisem noi pe vremea aceea, fiind că la banchete mai mult mânca de cât vorbea? N'a mai rămas nici unul.

Unde sunt *cei nouă* care n'au înţeles nici odată nimic din aforismele sau aşa numitele *anaforale* ale răposatului Bodnărescu? N'a rămas de cât unul singur, preşedintele lor, care e de faţă şi care are onoare a vi se închina.

Unde sunt *nebunii* care au ales pe Titu Maiorescu de *tata* lor, nu doar că era mai nebun de cât dânşii, ci tocmai pentru a-i mai struni de la nebunii?... Unii au trecut în *Nirvana*, după vorba lui Pogor, iar alţii din nebuni ce erau s'au

cuminţit, însă bine înţeles fără voia lor. Iar *tata* lor, constat cu bucurie, că stă şi astăzi, vesel, verde şi voinic pe picioare şi să dea Dumnezeu să stea tot aşa încă mult timp înainte!

Insă d-lor trebue să recunosc, pe de altă parte cu mulţumire, că în natură toate se compensează; că dacă am avut pagube, avem şi câştiguri, căci alţii tineri cu dor de muncă, cu foc sacru, cu puteri proaspete au venit să înlocuiască pe cei dispăruţi şi să ducă mai departe cu vrednicie destinele Convorbirilor.

Nu-mi rămâne domnilor decât să mă rog lui Dumnezeu din toată inima ca Convorbirile, această revistă, cea mai veche dintre toate, decanul tuturor foilor din ţară, care a împrăştiat mai multă lumină, care a săpat brazde mai adânci în ogorul literaturei noastre, care a schimbat din temelie limba noastră scrisă şi vorbită, care anul trecut a sărbătorit al 40-lea an al existenţei sale, nu-mi rămâne, zic, decât să mă rog lui Dumnezeu ca această ilustră revistă să ajungă ziua fericită să sărbătorească *Centenarul!* Băgaţi de seamă Domnilor că în momentul de faţă luăm un angajament solemn ca la jubileul de 100 ani nimenea să nu lipsească la apelul nominal.

Şi acum domnilor vă rog să-mi daţi voe să închin acest pahar în sănătatea amicului şi confratelui meu de la Convorbiri, Jacob Negruzzi, care timp de 29 ani în şir a condus această revistă cu dragoste, cu glorie, aşi putea zice, şi căruia dacă Dumnezeu nu i-a acordat spre răsplată *copii în natură* de care se poată bucura, i-a acordat în schimb prin puterea talentului său *còpii de pe natură* de care ne bucurăm noi şi care au avantajul asupra celorlalţi că nu vor muri nici odată.

Să trăiască deci Jacob Negruzzi primul director al Convorbirilor!... Să trăiască d-nii Bogdan şi Mehedinţi vrednicii succesori ai lui Jacob Negruzzi! Să trăim şi noi cu toţii!

N. Gane

CARACUDA [1]) JUNIMEI

Telegramă trimisă de I. Slavici, din Sibiu

D-lui Nicu Gane

Novelistul.

Iași

Caracuda-i Caracudă
Și la Iași, și la Sibii,
Nu lucrează, nu asudă,
Dar un lucru poți să știi
Că se pune 'n fruntea mesei,
Când e vorba de 'nchinat
Pentru cei ce până acuma
Multe bune au lucrat.

Aurel și Evgen Brote, Crișan, Albini, Cristea Aurel, Popa Silviu Moldovan, Comșa, Piora Cunțan, Ioan Preda, Mateiu, Daniel și Sabin Barcianu, Parohul Simion Popescu, Slavici.

---

[1]) Poreclă dată de A. Naum, cu ocasiunea unei Aniversări, unui număr destul de însemnat de membrii ai Junimii, care mai tineri și mai modești șed obișnuit prin colțuri, vorbesc foarte puțin, cârtesc pe la urechie foarte mult și așteaptă cu nerăbdare momentul când se aduce ceaiul, cafeaua și cozonacul. (Negruzzi: Dicționarul Junimii, „Convorbiri Literare" 1924, p. 460).

IACOB NEGRUZZI către NICU GANE

Iaşii, în 12 Ian. 1868.

Dragă Nicule!

Tu eşti unu gogomanu sau mai bine tu eşti unu egoistu sau mai bine tu ai unu toupet cum n'am mai vedutu; sau mai bine eşti şi gogomanu şi egoistu şi ai toupet. Dar me vei întreba pentru ce? Iţi voiu respunde fiindu că toate actele tale dovedescu aceasta pân la evidenţă. Că eşti gogomanu dovedeşte scrisoarea ta; că eşti egoistu dovedesce strigătul teu de détresse că te-amu uitatu, când tu nici îţi mai aduci aminte că mai suntem şi noi pe lume; că ai toupet: probă că uitându-ne *tu,* ţipi cu amaru că te uităm *noi!* sau poate voler et crier au voleur n'ar fi toupet?

Aceste fiindu constatate, trecu la punctul 2 din scrisorea mea. Iţi mulţumescu pentru abonamenele la Convorbiri. Cată să-mi faci cât vei pute mai mulţi. Cât pentru Gazeta de Iaşi pe care nu o mai primesce D. D. Sideri, nu me mira nici de cum, fiindu că biata Gazeta a reposatu. Parapanghelas! Chelfeneala de pe urmă care am primit-o la alegerile adipotaţilor a înmormîntatu şi Gazeta. Dumnezeu să-i erte păcatele! Convorbirile din contra se ţinu ţapen, dar cătă vreme, cine scie? Junimea înbetrăneşte. Leon nu mai pune mâna pe condeiu; elu urmează cura începută la Viena cu deosebire că cât sporesce proporţionat quantul vinului, sporescu şi păhăruţele de cognac. Capşa îndobitocesce cu totul, Racoviţa pleacă cu femeea lui la Bucuresci; numai pare-mi-se că nu-i putè vidè, fiindu că voru să meargă pe la Galaţi, Brăila. Pogor pleacă pentru câteva luni la Paris şi a cerut congediu. Toţi credu că congediul nu-i se va acorda, aţine-te Nicule la Bucuresci

să treci în locul seu dacă a trebui să se demisioneze. Vei avè tu doar pe cineva la Bucuresci. Scrie tu singuru Ministrului. Ce-a mai fi? Maiorescu confundându-se în advocatlicu, uită frumoasele litere. Melic, Mandrea, Caragiani, Burghelea, Gane? Miluță s'a dusu la Galați. Potu să ducu eu singuru Convorbirile în spate? Cu neputință fiindu că-i imposibilu! In oare perdute când sboară gândirea ta spre timpurile etern perdute dar etern frumoase ale trecutului, căt de amare și de dureroase să fi fostu, nu te mănâncă degitele să mai iei pana în mâna și să mai ascerni vo nuvelă pe hârtie? Ai cetitu în discursul lui Alexandrescu de la Bucuresci, cum laudă nuvelele tale, aceasta nu te îndeamnă? sau ai și tu necontenit nevoie de stimulul nostru pentru a urma aceea ce ai începutu așa de frumos? Gândescu când peste vre unu anu, doi se apară la lumină unu frumosu volumul de nuvele ce mulțămire vei simți singuru! Sunt lucruri pornite din inimă cari mângâie întru câtva suferințele inimei.

Așa me mângâiu și eu cu poesiele. Dacă în sufletu-mi se uscă încet încet aceea ce-lu umplea odinioară, acum cautu să înlocuescu deșertul cu visuri poetice trase din lumea închipuirii. M'am aruncatu în brațele baladelor. Domnița și Robul e gata în două părți, dar trebue prelucrată din nou. Ai să ai și tu plăcere când vei ceti-o în Convorbiri. Te rogu, dragă Nicule, mai scrie vo nuvelă. Nu me lăsa, căci toți me lasă! Iți facu le signe de détresse! Ce dracu n'ai început așa de bine că să sfîrșesci de o dată!

A propos în scrisoarea mea a călătoriei din Svițera, citezu într'unu locu versurile tale de pe Col de Balme care începu așa:

Frunza verde lemnu uscatu
Eată-mi-l pe dealu urcatu.

Dar nu sciu cum urmează și asceptu de la tine ca *în grabnicul* teu respunsu să-mi le citezi. Nu uita.

In politică amu fâcutu toți fiasco ca și în amoru odinioară. Când se va întoarce odată roata norocului?

Al teu frate

I. Negruzzi

ALECSANDRI către ANTON NAUM

I

Mircești, 11 April 1882

Iubite Domnule Naum,

Am priimit traducerea cântului IV din Mireio a lui Mistral, am cetit-o și am expeduit-o Domnului A. de Gagnaud pentru ca să o prezenteze Comitetului felibru din Forcalquier. Sânt încredințat că va produce mari mulțumiri poeților din Provența ca un omagiu către șeful lor, vestitul Mistral, mai cu seamă că am dat a spera în viitor traducerea completă a poemului provențal.

In programul concursului de la Forcalquier se promite: *un rameau d'olivier en vermeil au meilleur recueil de poésies traduites du provençal dans l'une des autres langues néo-romanes: français, italien, éspagnol, portugais et roumain.* Dorința mea ar fi fost ca *ramura de maslin* să fie câștigată de un român, și negreșit acea dorință s'ar fi realizat dacă aș fi priimit programul mai de vreme; căci ai fi avut tot timpul de a concura cu o colecție întreagă de traduceri.

Cu toate aceste încercarea D-tale va fi luată în considerație la Montpellier și la Forcalquier, și nu mă îndoiesc că veți dobândi sau o medalie sau o diplomă: *hors concours.*

Pentru satisfacerea ambiției mele de român aș vrea însă să mă prezint cu mâna mai plină; iată pentru ce îți trimit poeziile lui Mistral: *Insulele de aur.* Cetește poemul intitulat *Le Tambour d'Arcole,* și de vrei să mă îndatorești mai mult de cât aș putea spune, fă traducerea acestei frumoase poezii.

Cu înlesnirea de versificaţie ce posezi şi cu simţul estetic cu care eşti înzestrat, vei desăvârşi această lucrare într'o săptămână de zile. Eu plec gioi viitoare, şi mă voiu afla la Montpellier pe la 23 April, stil vechiu, sau 5 Mai, stil nou; aş putea dar primi la vreme traducerea D-tale pentru ca să o prezint însumi Areopagului provental.

La caz când ai admite propunerea mea şi te-ai pune pe lucru, te îndemn să-mi trimiţi, manuscrisul D-tale la adresa: *à Mr. Roque—Ferrier, secrétaire du Félibrige, pour remettre à Mr. V. Alecsandri, Montpellier — France.* In volumul ce-ţi trimit (şi pe care, te rog, să-l înapoieşti la Mircesti când nu-i mai avea trebuinţă) mai este încă un poem de-o rară frumuseţă *La Princesse Clémence*, care ar merita să fie tradus, dar...

Să ne revedem sănătoşi peste două luni.

V. Alecsandri

Trimite tot Domnului Roque-Ferrier pentru biblioteca de *la Société pour l'étude des langues romanes*, volumele ce aţi publicat, ca o ofrandă din partea D-tale.

II

Mircesti, 14 April, 1882

Domnule Naum,

Traducerea poemului lui Mistral: *Le Tambour d'Arcole* a sosit la vreme. O ieu cu mine ca să o duc însumi la Montpellier, fiind încredinţat că va produce mare mulţămire lui Mistral şi tuturor amicilor şi admiratorilor lui. Să ne vedem dar sănătoşi peste vreo două luni.

Al D-tale devotat
V. Alecsandri

Am primit şi volumul *Lis isclo d'or.*

III

HOTEL NEVET
—
Montpellier

10 Mai 1882

Domnule Naum,

Am mulţumirea de a-ţi face cunoscut că juriul literar de la Forcalquier, ţi-au destinat un condei de aur şi o diplomă pentru traducerile D-tale din poeziile lui Mistral.

Eu am răspândit pe aice vestea că ai de gând a traduce întregul poem Mireio, şi am produs o nespusă bucurie printre felibrii din Provenţa. Vezi dar că ţi-ai cam găsit beleaoa cu mine, dar oricum să fie, te felicit din toată inima pentru succesul ce ai dobândit şi îţi doresc ani mulţi de verdeaţă în suflet pentru ca să lucrezi la îmbogăţirea literaturii române.

Al D-tale confrate

V. Alecsandri

IV

Mircești, 1 Iuli 1882

Iubite Domnule Naum,

Aflând că eşti cam bolnav, îţi trimit prin amicul nostru Iacob Negruzzi, condeiul de aur ce ţi s'au decernat ca premiu de către Ateneul Jocurilor Florale din Forcalquier, precum şi o diplomă.

Doresc ca aceste obiecte precioase să te găsască sănătos şi dispus de a desăvârşi traducerea întregului poem, Mireio, a lui Mistral.

Vară plăcută şi roditoare în toate.

V. Alecsandri

V

Mircești, 24 Iuni[1]) *1882*

Iubite Domnule Naum,

M'am bucurat mult că ai priimit pana de aur şi diploma ce ţi-au decernat Comitetul felibru de la Forcalquier şi sânt fericit că am asistat la triumful D-tale.

Primul pas pe calea triumfurilor este cel mai greu, însă l-ai făcut cu vrednicie, şi acum, dacă ai vrea să urmezi sfatului meu, ai merge mult mai departe.

Când am priimit în numele D-tale premiul ce ai dobîndit, am mulţămit Comitetului în prezenţa unui public numeros, adăugind că această distingere va îndemna negreşit pe compa-

[1]) Data trebue rectificată: 24 Iulie 1882.

triotul meu, D-l Naum a întreprinde traducerea întregului poem a lui Mistral, căci spre a traduce pe Mireio, trebuie în adevăr un condei de aur. Cuvintele mele au fost priimite cu entusiasm şi aplaude prelungite, fiindcă Proveţalii sânt în mare şi legitimă admirare pentru scrierile genialului lor poet.

Cred dar că, dacă, folosindu-te de lesnirea versificatoare ce posezi, ai completa traducerea lui Mireio, ai înavuţi literatura noastră cu o operă de mare preţ şi ai câştiga amicia tuturor felibrilor din sudul Franţei.

Şi astfel s'ar întemeia o şi mai puternică legătură între ei şi noi.

Pune-te pe lucru, iubite Domnule Naum, fără grabă, precum ai fost silit să faci pentru *Le Tambour d'Arcole*, şi înzestrează juna noastră avere literară cu o Mireio românească. Vei bucura deopotrivă şi România şi Proveţa. In convingere că vei urma îndemnului meu amical, fără a te spăria de greutatea lucrului, te felicit pentru succesul ce ai avut, succes care obligă ca şi nobleţa.

Nu renunţa la ideia de a petrece o zi la Mircești, singur sau împreună cu Gane; această vizită mi-a face mare mulţămire.

Şi mi-a da prilej de a te convinge că eşti chemat a populariza poezia proveţală între Români.

Al D-tale confrate

V. Alecsandri

VI

Mircești, 4 Oct. 1882

Iubite Domnule Naum,

Răspunzând după vechiul tipic la scrisoarea D-voastră vă fac mai întâi cunoscut că din mila Proniei mă găsesc sănătos de şi cam posomorît din cauza timpului care şi-au pus un hobot pe ochi. Al doile, sper că voiu asista la inaugurarea statuei lui Ştefan cel Mare, dacă sănătatea soţiei mele îmi va permite a mă absenta din Mircești; al treile, vă înştiinţez că la Forcalquier s'au cetit numai fragmentul din *Mireio* şi *Toboşarul de la Arcole*; prin urmare numai aceste două bucăţi trebuie să le copiaţi curat spre a le comunica D-lui

Richaud; aţi putea încă adăogi pe lângă ele şi cânticul lui *Magali* care este foarte popular în Provenţa. Cât pentru *Niobe* e de prisos să o trimiţi la Forcalquier, fiindcă nu au intrat în programul serbărilor literare de acolo. Manuscriptele D-voastră au rămas în dosarul societăţii felibrice din acel oraş şi nu ştiu unde anume se găsesc acum. Apucaţi-vă dar de copiat din nou şi de *îndreptat* pe ici pe colé, traducerile făcute din Mistral, pentru ca să le trimeteţi cât mai curând D-lui Richaud.

Nu vă uimiţi de cercările de loviri cu copita ale bietului Macedonski, căci acest nenorocit tânăr pătimeşte de boala presumpţiunei care îl va duce deadreptul la Mărcuţa. Toate batjocurile ce le aruncă altora cad pe obrazul lui, fiind, sarmanul, victima invidiei negre ce-i roade ficaţii. Păcat de el căci nu lipseşte de oarecare talent.

Am sperat un moment că vă veţi fi apucat de tradus întregul poem a lui Mistral, *Mireio*, lucrare ce v'ar fi popularizat numele în toată partea de jos a Franţiei; paremise că sfânta Iene, soţia poeţilor vă împiedică de a o întreprinde. E de regretat.

Iarna se apropie grabnic; nu pot sfârşi dar mai bine decât dorindu-vă sănătate şi căldură.

V. Alecsandri

POGOR către S. BODNĂRESCU [1])

10 Nov. 1887

Iubite Domnule Bodnărescu,

Primescu cu cea mai vie plăcere propunerea Dv. insă nu ca semn de recunoştinţă, ci mai bine ca semn de amicie şi comunitate de idei literare şi filosofice. Profit încă de acèstă ocasiune spre a-ţi aminti că ai uitat cu desăvârşire că există un jurnal intitulat Convorbiri Literare şi că, pentru a trâi, acest animal are nevoe de greunţe. Trimite dar greunţe care mai cresc in ogorul teu.

A douedeciea aniversare a fundaţiunei Junimei urmèdé a se serba anul acesta cu deosebită pompă. Pentru ca se pòtă veni toţi membrii din Bucureşti, s'a fixat vacanţiile Crăciunului. Ḍioa se va face cunoscut prin invitaţia tradiţională. Ea disposiţiuni de pe acum, ca se poţi veni intre noi pe doue trei ḍile şi se bem încă odată in sănătatea preţuitei noastre Junimi.

Remân al D-le devotat amicu.

V. Pogor.

---

[1]) Samson, zis şi Samsune, Bodnărescu, (născut în Bucovina la 1840, † la 1902) a fost unul din membrii marcanţi ai Junimei şi numele său revine des în Dicţionarul Junimei al d-lui I. Negruzzi.

NEGRUZZI către BODNĂRESCU

Bucureşti, 1 Dec. 1891

Iubitul meu vechiu amic,
Primii vineri al tău plic
Ş'am cetit cuprinsu 'ntreg.—
Din el cer voe s'aleg
Ş'atât să dau la tipar
Pentru tomul jubiliar
Cât potrivit mi-a părea!
Primeşte dragostea mea
Cum a fost vie ş'intreagă,
Căci anii nu pot s'o şteargă.

I. Negruzzi

MINISTERUL CULTELOR
şi al
INSTRUCŢIUNEI PUBLICE

—

CABINETUL MINISTRULUI

Domnule Bodnărescu,

Ce fel de om e profesorul de musica vocală la Institutul D-tale?[1]) *Eu vreau să dau o mai mare desvoltare musicei naţionale în şcoalele normale prin chor vocal. Este el capabil pentru aceasta?*

Cum staţi cu cartea de citire?

Intreabă, fă bine, pe Jacques, dacă primeşte traducerea lui Hamlet, despre care i-am scris.

Al D-tale

T. Maiorescu.

---

[1]) S. Bodnărescu era director al Institutului Başotă din Pomârla, pe care l'a dirijat timp de 23 ani.

OMAGII

CUTREMURUL

S'a săturat pământul de lunga lui robie!
Şi cu un muget groaznic, de aprigă mânie,
El, tremurând de ura răbdărei din trecut
Palate şi colibe în praf le-a prefăcut.

Au fost!... Abea se ştie de locul unde-au fost
Oraşe înflorite ce dat-au adăpost
La vesele popoare, ce azi zac îngropate
Sub zidurile grele a mândrelor palate.

Şi gemete grozave!, suspine, tot s'a stins!
Tăcerea e stăpână, căci moartea a învins!
Acei rămaşi în urmă, s'au dus încet din lume
Luând cu ei povara durerei fără nume.

Atâta fericire, şi flori şi veselie
Au dispărut din lume, în oara de urgie
Şi numai valul mărei s'aude 'n depărtare
Ce parcă greu jăleşte cu vocea lui cea mare.

Matilda P. Poni

Iaşi

AUREL C. POPOVICI [1])

Au trecut zece ani de atunci. Chinuit de aşteptarea zilei, care nu mai voia să vină, mă coboram de pe pisc la tranşeele săpate pe platoul dela piciorul muntelui. Sufletul îmi era copleşit de priveliştea înfiorătoarelor lupte ce se desfăşurau de luni de zile neîntrerupt înaintea ochilor mei. Ultimele

---

[1]) *Domnule Director,*

Noi, Românii din provinciile unite, cari nu am putut cerceta decât în măsură foarte redusă şcolile româneşti şi nici nu am avut parte de viaţă de Stat românească, putem mai bine judeca ce au însemnat pentru organizarea unitară a conştiinţei naţionale şi a sufletului românesc publicaţiunile literare şi ştiinţifice din regat şi în special „Convorbirile literare", care timp de atâtea decenii au împrăştiat razele lor luminătoare, peste hotarele puse de vremurile vitrege, pe tot cuprinsul românismului.

De aceea nu poate fi întrecută de nimeni sinceritatea glasului nostru de recunoştinţă şi nu poate simţi altcineva mai adânc decât noi mândria naţională ce trebue să ne cuprindă pe toţi, când putem sărbători existenţa de şasezeci de ani a unei reviste de aşa înaltă valoare şi solidă tradiţie.

Omagiul meu nu cred că l-aş putea arăta mai potrivit, decât contribuind la numărul jubiliar al revistei Dvs., cu evocarea memoriei unui mare cugetător şi luptător de dincolo de munţi, decedat acum zece ani, care a ştiut să se ridice prin spiritul său ales la înălţimea culturală şi la măsura acelor bogăţii sufleteşti, cărora „Convorbirile literare" au ridicat, prin muncă şi talent, o forţă de închegare naţională şi un altar de închinare.

Vă rog, Domnule Director, să primiţi asigurarea distinsei mele stime.

Iuliu Maniu.

Bucureşti, 20 Martie 1927.

acorduri războinice ale unei noi ofensive italiene nereuşite se imprimaseră peste zi în imaginea mea.

Bătălia grozavă a două lumi, despărţite prin două tranşee inamice, punea, în urma crudei fatalităţi a întocmirilor omeneşti, faţă în faţă ca duşmani pe fiii aceleaşi ginte latine. Batalioane întregi de flăcăi români aduceau jertfa grozavă a morţii, inconştient, fără ideal, necruţaţi şi nemiluiţi de nimeni. Primisem în aceiaşi zi ordinul unui general austriac, care dojenea ofiţerii pentru prea puţina lor jertfă de viaţă în raport cu jertfele trupei, pe care le găsea vrednice de toată luada.

Intre vaetele şi suspinele muribunzilor mi se părea că aud ţipătul de desperare al unui neam nenorocit!

Gândul meu în grozavul său sbucium zbura când spre oştirea română, când spre emigranţii transilvăneni din Regat şi din ţările apusene. Sufletul era despărţit de trup. El era la cei de dincolo de tranşee. Victoria acelora o doria. Prin vuietul tuturor victoriilor germane şi austriace, care parcă nu mai voiau să se sfârşească, prin jalea tuturor înfrângerilor italiene, care-mi stăteau în faţă, peste înfiorătoarele bubuituri de tunuri şi peste sgomotul paşilor grei ai prizonierilor italieni, îmi răsuna neîntrerupt în ureche, din stâncile sălbatice printre cari îmi şerpuia cărarea, ca un ecou înviorător, glasul hotărât al lui *Aurel Popovici,* spunându-mi la ultima întâlnire în Viena: *„Vin din Elveţia, unde le văd clar toate; este sigur: Puterile Centrale nu pot învinge, ele vor fi bătute"!* Cărarea obositoare, luminată în miez de noapte de reflectoarele electrice, de focul gurilor de oţel şi de exploziile proectilelor, părea mai uşor de străbătut, la gândul că dreptatea totuşi va birui, datorită Geniului latin şi perseverenţei anglosaxone.

Trupul chinuit de trudă nu-şi putea găsi odihnă în acoperământul strâmt de sub stâncă. Imaginea speranţei ademenitoare a înfrângerii propriilor oştiri şi a victoriei „celor de dincolo" alunga somnul.

Visam visul frumos al înfăptuirii Statului Român din nou născut, falnic, puternic înzestrat cu întreaga pleiadă de ardeleni şi bănăţeni cinstiţi şi altruişti, în frunte cu Aurel Popovici.

Dimineaţa mă trezi din somn ca fiecare zi vâjâitul aeroplanelor şi bubuitul tunurilor de apărare, dar mai grozav mă trezi din visarea mea o cartă poştală a lui Alexandru Vaida, care-mi aducea laconic vestea: „Dipsi în urma unei congestii pulmonare a decedat"! Un proectil austriac lovise în aripi un aeroplan italian. Acesta se rostogolea din văzduch. Intâi o flacără, apoi un punct negru, pe urmă o lovitură grea alături pe o stâncă. Nu mi-am dat seama ce se întâmplă lângă mine. Sufletul îmi era copleşit de o durere imensă. Mi se părea că văd căzând de pe cer o stea lucitoare, plină de lumină şi de căldură în mijlocul ţipătului de durere al unui neam întreg!

* * *

Istoria luptelor politice din Ardeal şi Banat dela 1890 încoace ese strâns legată de numele lui Aurel Popovici. Epoca politică începută prin acţiunea „Memorandului" a dat primul prilej lui Aurel Popovici, studentului plin de talent şi de energie, binecunoscut deja prin scrierile sale, să-şi ia locul, la care era predestinat, în rândurile luptătorilor naţionali.

Deşi personal în legăturile cele mai bune, chiar de rudenie, cu pasiviştii şi antimemorandiştii din Banat, el a susţinut cu trup şi suflet acţiunea celor trei protagonişti: Dr. Raţiu, Lucaci şi Coroian, devenind în scurt timp animatorul şi inspiratorul acţiunilor politice şi conducătorul intelectual necontestat al generaţiei tinere căreia îi aparţinea.

Niciodată temperamente, ideologii şi concepţii politice mai deosebite nu s'au unit mai strâns într'o acţiune pozitivă ca cei trei conducători politici cu Aurel Popovici adunaţi cu toţii sub flamura Partidului Naţional din Ardeal şi Banat.

Dr. Raţiu, Lucaci, Coroian, toţi trei energici în luptă, dar foarte atenţi la impresia exterioară ce ar fi putut să producă acţiunea lor; *Aurel Popovici* teoretician cu desăvârşire pregătit dar practic în acţiune şi totdeauna viu, necruţător în gesturi şi vorbă. *Cei trei:* aderenţi ai şcolii istorice, totdeauna băgători de seamă ai continuităţii de drept şi ai revendicărilor istorice; *Aurel Popovici:* realist condus totdeauna de cântărirea forţei pozitive şi reale. *Ei* susţinători

ai autonomiei istorice, *el* al autonomiei naţionale şi al confederaţiunilor bazate pe raportul real de forţe. *Ei* democraţi naţionali până la ultima consecinţă, *el* conservator naţional cu toată armatura ideologică şi istorică.

Cu toate acestea niciodată vre-un conflict, ori vre-o divergenţă între ei. Ţintele clare ale unei vieţi naţionale şi de Stat independente şi trebuinţa unei acţiuni solidare şi energice în acest scop i-au unit până la sfârşit. O neperitoare pildă de toleranţă şi concesivitate în folosul binelui comun şi al rezultatelor practice.

Spiritul său activ, cultura sa vastă, convingerile sale adânci, ridicate până la fanatism şi bunătatea sa de inimă atât de rară în ziua de astăzi, l-au predestinat să conducă un neam şi să-i întemeieze o soartă mai bună.

Prestigiul extraordinar de care se bucura se întemeia pe aceste calităţi.

In baza aceasta a reuşit să ducă la îndeplinire mari acţiuni politice şi să dea el însuşi naştere unor mari curente politice, cari într'un moment dat orientau în bună parte nu numai gândirea politică a românilor de dincolo de Carpaţi, ci şi a unor factori politici importanţi şi chiar hotărâtori din România şi din monarhia austro-ungară. Ideia federalizării Austro-Ungariei, acceptată în principiu şi de Arhiducele moştenitor Franz Ferdinand, n'a fost de nimeni în mod atât de eloquent susţinută prin argumente ştiinţifice şi istorice ca de Aurel Popovici. Iredentist şi aderent convins al *unităţii naţionale,* el tindea cu orice preţ şi prin orice mijloc la realizarea acesteia. Spirit practic, cum era, susţinea această ideie în cadrul „Gross-Oesterreich"-ului şi în cadrul unei înţelegeri contra Rusiei, câtă vreme ea nu i se părea altfel practic posibilă. Dar nu a şovăit nici un moment să îmbrăţişeze calea înfăptuirii unităţii naţionale alături de puterile înţelegerii în contra Puterilor Centrale cu sdrobirea Austriei, îndată ce s'a convins că pe această cale e posibilă înfăptuirea idealului, său în mod şi mai practic.

* * *

Ultima dată l'am văzut în Viena.

Era la finea primăverii anului 1915. Puterile Centrale

încheiaseră alianţa cu Bulgaria şi ele trebuiau să se decidă ori pentru o înţelegere definitivă cu România, ori pentru crearea prin forţa armelor, prin Sârbia, a unei legături cu Turcia, care nu mai putea fi prevăzută cu muniţiuni pe mare.

Puterile centrale aveau lipsă neapărată de concursul României, ca însă nu voia să-l dea din cauza tratamentului de care sufereau Românii din monarhia Austro-Ungară.

Impăratul Wilhelm a trimis la Viena pe Erzberger — mai târziu cancelar German — pentru ca luând contact cu reprezentanţii comitetului naţional român din Ardeal şi Banat să determine pe fruntaşii ardeleni să influenţeze asupra României în sensul unei atitudini favorabile Puterilor Centrale. Pentru a face posibil acest lucru, Impăratul Wilhelm se hotărâse a face unele demersuri faţă de Austro-Ungaria şi în special faţă de contele Tisza în scopul de a uşura situaţiunea românilor din Ungaria.

In afară de reprezentanţii Românilor din Ardeal şi Banat a fost chemat la Viena şi Aurel Popovici care se găsea în Elveţia.

Incercarea Impăratului Wilhelm a rămas fără rezultat. A trebuit să eşueze pe de o parte din cauza intransigenţei contelui Tisza, dictatorul Austro-Ungariei în acel timp, pe de altă parte din cauza împrejurării hotărâtoare, că reprezentanţii Partidului Naţional au văzut că vremea concesiunilor efemere a trecut. Sentimentul public în Regat ca şi la Românii din monarhia Austro-Ungară spre ideea unităţei naţionale evoluase atât de puternic în cât orice încercare în alt sens, ar fi însemnat numai o piedică în calea evoluţiei firesti a lucrurilor.

De aceea reprezentanţii Partidului Naţional s'au mărginit a arăta doleanţele poporului românesc şi soluţiunile cari s'ar fi putut da chestiunii româneşti în „cadrele monarhiei Austro-Ungare", *dar au refuzat categoric orice intervenţii la guvernul român în sensul dorit de Impăratul Wilhelm.*

„Soluţiunile" propuse erau inadmisibile pentru mentalitatea maghiară şi mai ales pentru oligarhia maghiară. Era de prevăzut că ele nu vor fi acceptate de Austro-Ungaria, stăpânită de contele Tisza, iar dacă totuşi ar fi fost acceptate ar fi nemulţumit în aşa măsură pe unguri încât ar fi devenit

defetişti faţă de cauza Puterilor Centrale şi ar fi cauzat imediat dezastrul care ar fi adus fatal Ardealul în braţele României [1]).

Cu această ocazie l-am văzut ultima dată pe Aurel Popovici în Viena. Era tot cel vechiu plin de energie, de avânt şi de optimism.

Când am avut ultima conversaţie cu dânsul, mi-a desvăluit tot gândul său şi ultima sa concluzie. Niciodată nu l-am văzut mai bine documentat; nici odată n'am văzut înfăţişându-se mai clar spiritul său viu, care reacţiona imediat la orice impulsiune.

Imi spunea: „Scopul meu a fost totdeauna realizarea unirii tuturor Românilor. Credeam odată că se va putea face alăturea de Austria şi Germania.

Le credeam mai cuminte, dar ce să le fac? Austria e slabă, Germania nu vede clar. Chiar dacă ar vrea azi să facă ceva, este prea târziu. Puterile Centrale vor fi bătute. Chiar dacă ar învinge temporar Puterile Centrale, mai bine sufere România alături de aliaţi pentru cauza civilizaţiei omeneşti, decât să fie învingătoare alături de Puterile Centrale urgisite de toată lumea. Unitatea naţională se va face şi acesta este lucrul principal".

Iată ultimele sale cuvinte, sinteza întregei sale gândiri. A trăit, a muncit pentru libertatea naţională şi pentru desăvârşirea poporului român. A avut credinţe mari, a luptat pentru ele, a suferit din cauza lor şi a murit visând fericirea şi mărirea neamului românesc.

Iuliu Maniu

[1]) Despre demersul împăratului Wilhelm şi răspunsul dat de reprezentanţii Partidului Naţional s'a trimis D-lui I. I. C. Brătianu, atunci prim ministru al României, un raport detaliat prin D-l Popescu, proprietar de mine, care era întâmplător în Viena.

LUI EMINESCU

Seninei tale frunți i se cuveni
Cununa cea de laur și stejar...
Acum, când ceasul răsplătirei vine,
Pe-a dușmanilor jalnice ruine
Să se ridice sfântul tău altar.

Căci ieri „la arme" ți-ai chemat poporul,
Care gemea în lanțuri umilit...
Și azi, te-aclamă el, biruitorul,
Că ți-a urmat cu vitejie zborul
Spre idealul tău neprihănit.

Un veac de prigoniri, sinistru,
Il ispășesc păgânii blestemați,
Sântem stăpâni pe Tisa și pe Nistru,
Pe Ceremuș, pe Mureș și pe Istru...
Un neam, un singur neam de frați.

Fii dar slăvit, poet al dezrobirei,
Poet al idealului visat...
Tu, ce ne-ai dus pe calea mântuirei,
A biruinței noastre și-a Unirei,
Poet, cu lauri azi încununat. [1])

A. C. Cuza.

---

[1]) Omagiu rostit cu prilejul încoronărei unui bust al poetului, pe scena Teatrului Național din Iași, la 16/29 Iunie 1919.

PROFESORUL MAIORESCU[1])

Când am urmat lui Titu Maiorescu la catedra de istoria filosofiei de la Universitatea din București, trebuind să-mi deschid cursul cu obicinuitul elogiu academic al predecesorului, m'am simțit cuprins de îndoeli și temeri, ce puneau însufleţirii mele înduioșate piedici nebănuite. Nu mai era vorba, ca de atâtea ori, de o simplă formalitate, de îndeplinirea indiferentă a unei datorii convenționale, ci trebuia să dau glas, cu tărie, părerii de rău obștești pentru pierderea pe care o încerca învățământul nostru filosofic prin retragerea celui mai strălucit reprezentant al său, și recunoștinței tutulor pentru o viață întreagă de muncă, de o calitate rară, ce se încheia după cerințele neînduplecate ale legii. Căldura acestor sentimente firești, însă, pe care o simțeam dogorind în jurul meu și în mine însumi, m'a făcut să mă opresc, și să întârzii

---

[1]) *Domnule Director.*

Mi-ați cerut, ca unui vechiu colaborator al *Convorbirilor Literare*, un articol pentru numărul lor jubiliar. Am găsit, printre hârtiile mele, cele câteva cuvinte de pioasă amintire și de prețuire înduioșată, pe care le-am rostit, în ziua de 28 Februarie 1920, la comemorarea lui Maiorescu. Fiindcă n'avuseseră putință să-i cinstească, după cuviință, înmormântarea, din pricina împrejurărilor, de tristă pomenire, din vara anului 1917, prietenii și admiratorii săi se adunaseră atunci, în Aula primitoare a Fundației Carol, ca să-și îndeplinească această elementară datorie, — de onoare din punct de vedere cultural și de inimă din punct de vedere personal. Nu cred c'aș fi putut găsi ceva mai potrivit pentru numărul D-voastră jubiliar, decât această încercare de a evoca figura ilustrului dispărut, care a fost întemeietorul adevărat al *Convorbirilor Literare* și Marele promotor al întregei mișcări de idei ce s'a deslănțuit subt influiența lor.

Primiți, vă rog, Domnule Director, încredințarea deosebitei mele considerații.

P. P. Negulescu.

cu o sfială crescândă, în faţa sarcinei, atât de atrăgătoare dar atât de grele, de a fixa trăsurile figurei luminoase a maestrului venerabil. Mă gândeam cu neliniște la ceea ce putea să fie prea contingent, din punctul de vedere al adevărului obiectiv, și la ceea ce se putea pune, cu prea multă uşurinţă, pe socoteala slăbiciunilor omeneşti, din punctul de vedere al unei conştiinţe etice mai rafinate, într'o asemenea încercare, prea îndrăzneaţă, fiind că era prea timpurie. Cu inima grea, m'am mărginit dar să zic, că figura lui Titu Maiorescu aparţinea, de atunci înainte, istoriei culturei noastre naţionale, și că urmaşii noştri aveau să-i dea de sigur ceea ce i se cuvenea într'o măsură cu mult mai largă decât am putea-o face noi astăzi. Căci posteritatea, care priveşte înapoi de la depărtări mai mari, și nu mai are legături directe cu oamenii ale căror fapte le cercetează, nu mai e stânjenită în judecăţile sale de teama de a nu părea cumva părtinitoare.

De această sfială etică sunt stăpânit încă și astăzi. Titu Maiorescu a murit, influenţa personală pe care o exercita asupra lumii noastre intelectuale a încetat, dar amintirea lui e încă vie, în mintea și în inima celor mai mulţi dintre noi; figura lui rămâne încă prinsă în cadrul sentimentelor noastre personale, care nu s'au răcit îndestul, pentru ca să poată îngădui o fixare obiectivă a trăsurilor ei. Mai mult chiar, faptul că Maiorescu a murit, cum a murit, în chinurile patriotismului său strivit de apăsarea de plumb a ocupaţiei streine, fără să fi avut bucuria să vadă că, împotriva temerilor sale, unitatea noastră naţională s'a putut înfăptui, măreşte încă, cu dărnicia milei, pietatea noastră, faţă de cel ce, pentru faptele lui, merita un alt fel de sfârşit. In 1913, în urma scurtei dar strălucitei noastre intervenţii militare în Bulgaria, și a păcii de la Bucureşti, pe care o prezidase el însuși, cu o pricepere superioară și cu un tact neîntrecut, Maiorescu ridicase ţara la cea mai înaltă situaţie externă pe care o avusese până atunci, în tot decursul lungei și sbuciumatei noastre istorii. Faţă de această falnică înălţare, căderea umilitoare din 1916 trebue să fi fost pentru el nespus de dureroasă, — cu atât mai dureroasă, cu cât ideile lui politice nu-l ajutau să întrevadă mântuirea apropiată, în care atâţia alţii credeau cu tărie. Iar cei ce l'au iubit, n'au avut, poate, mai adâncă părere de rău, de

cât că soarta nemiloasă nu i-a îngăduit, lui, care cu atâta credinţă şi cu atâta dragoste îşi servise neamul, să-i vadă isbăvirea şi înălţarea.

Lăsând dar viitorului sarcina să zugrăvească, cu culorile neutre ale judecăţii imparţiale, şi cu nuanţele juste, de lumină şi de umbră, ale intuiţiei impersonale, portretul definitiv al acestui mare fruntaş al ţării, noi, cei de astăzi, să ne mărginim a-i tălmăci cu modestie însemnătatea culturală, pentru întărirea sufletească a tinerimei care se ridică în jurul nostru.

Titu Maiorescu a trăit şi a lucrat în vremile cele mai grele ale culturii noastre naţionale, în vremile romantice ale avânturilor generoase şi ale concepţiilor turburi, în vremile sbuciumate, când toţi alergau, cu înfrigurarea începuturilor entusiaste, după adevăr, bine şi frumos, dar nu ştiau încă pe ce căi să-şi îndrepteze paşii grăbiţi, şi se rătăceau adesea pe cărări ciudate, primejdioase şi fără ieşire. După o iarnă de veacuri, în care sufletul neamului românesc zăcuse amorţit, ca pământul îngheţat subt giulgiul de zăpadă, venise în sfârşit şi primăvara culturii noastre naţionale. Către jumătatea veacului al XIX-lea seva se ridica năvalnică în pădurea bătrână, ce părea că se uscase de mult. Şi, subt razele blânde ale unor împrejurări mai prielnice, din pământul desţelenit s'a înălţat repede o vegetaţie neaşteptată de ierburi streine, ce ameninţau să înăbuşe copacii de baştină. Iluziile romantice ale tinereţii, care nu-şi măsoară puterile şi îşi ia dorinţele drept realităţi, au făcut pe conducătorii generaţiei de la 48 să creadă, că poporul nostru poate îmbrăca dintr'odată haina de împrumut a formelor politice şi culturale din apusul civilizat. Până şi limba strămoşească, — limba veche şi înţeleaptă, cum îi zice poetul, — a fost înghesuită cu sila în forme nouă şi nefireşti, pentru ca să dovedească înrudirea noastră cu marile naţiuni ce au ilustrat în istorie rassa latină.

Atunci s'a ridicat Maiorescu, arătând tutulor calea cea dreaptă, care ducea îndărăt către firea adevărată a poporului nostru, către limba lui adevărată, — şi, mai presus de toate, către adevăr în cugetare şi simţire, către simplitate şi temeinicie, ca forme ale adevărului, în vorbă şi în scris. Lupta n'a fost uşoară, fiindcă rătăcirea ajunsese obştească, şi fiindcă

nimic nu e mai anevoe de înfrânat, ca furia falşilor apostoli. Dar, pe tărâmul pe care se dedea, bătălia nu se putea sfârşi de cât cu biruinţa desăvârşită a celui ce o începuse. Căci adevărul triumfă totdeauna. Dacă n'ar fi fost aşa, omenirea se prăpădea de mult. Eroarea, dacă s'ar fi putut perpetua în vieaţa ei, ar fi dus-o de mult la pieire. Căci eroarea este răul intelectual, precum răul este eroarea morală. Şi răul, în natură, are totdeauna o sancţiune inevitabilă: se distruge în cele din urmă singur, împreună cu organismul în care s'a încuibat.

Deşi însă lupta pentru adevăr a fost aprigă, Maiorescu a izbutit s'o ducă, pururea, cu seninătatea unui înţelept antic. La luptătorii de rând, muşchii se încordează, trăsurile devin colţuroase, privirea se încruntă, vocea se înăspreşte. La Maiorescu nu s'a simţit, niciodată, nici sforţarea, nici pornirea. Loviturile cele mai grele, le-a dat cu mişcări rotunde, armonice şi calme. La atacurile cele mai furioase, a răspuns cu eleganţă şi indiferenţă. Corăbiile antice purtau la proră statua de bronz a unui zeu protector. In mijlocul furtunelor celor mai cumplite, când, năpădite de valuri, vasele fragile se plecau pe coaste, tremurau şi trosneau din toate încheeturile. metalul rece păstra neclintite trăsurile frumoase ale zeului nepăsător. Aşa a fost Maiorescu. Un suflet superior păstra neturburate, în mijlocul tuturor frământărilor vieţii, liniile cugetării, simţirii şi făptuirii sale, dându-le pururea acea armonie senină, pe care ne-am obicinuit a o numi clasică.

Şi ca profesor, Maiorescu a fost, înainte de toate, un luptător. A trebuit să lupte, ca să creeze mai întâi o atmosferă prielnică pentru desvoltarea învăţământului filosofic, pe care îl reprezenta. Universităţile noastre au fost create, precum se ştie, cu o grabă, vrednică de sigur de laudă din punct de vedere patriotic, dar plină de primejdii din punct de vedere ştiinţific. Patriotismul e minunat, ca să înalţe sufleteşte tinerimea, în discursuri ocazionale. Dar când e vorba de pâinea zilnică a unui curs universitar, mai trebue încă ceva. Acest ceva lipsea multora din primii noştri profesori, care erau mai mult patrioţi decât oameni de ştiinţă, ale căror sentimente frumoase şi a căror râvnă netăgăduită nu erau susţinute nici de pregătirea, nici de aptitudinile necesare.

Unul din colegii în vârstă de la Universitatea din Iași îmi povestea odată, cu mult haz, dar nu fără oarecare tristeță, impresiile sale de la un curs de filosofie, pe care îl ascultase în tinerețe, — acum vre-o jumătate de veac, — la Universitatea din București. Intr'o zi, profesorul se străduia să explice studenților apriorismul spațiului și timpului din filosofia lui Kant. Din cuvintele lui greoaie și neîndemânatice, paradoxala doctrină nu se putea desprinde cu destulă claritate și cu destul relief. Și studenții ascultau uluiți, cu imobilitatea caracteristică a atenției încordate și infructuoase. Enervat, profesorul s'a oprit la un moment dat, i-a privit cu ciudă, și le-a aruncat apostrofa: ce stați așa, ca viteii la poarta nouă? Dați din cap, să văd c'ați înțeles! Studenții au primit în tăcere ocara nemeritată, dar s'au învoit ca la prelegerea următoare să dea toți din cap, la fiecare cuvânt de pe catedră. Măgulit mai întâi, surprins apoi, și în sfârșit indignat, profesorul s'a oprit în mijlocul cursului și le-a strigat: stați nebunilor, ce dați mereu din cap! Ce credeți c'ați înțeles ceva? Ehe, Kant nu se înțelege așa de ușor. Eu mă chinuesc cu el de atâta amar de vreme, și tot nu l'am înțeles încă bine...

Această întâmplare arată în destul, care era nivelul cursurilor și care era tonul în raporturile dintre profesori și studenți, la începutul vieții noastre universitare. In asemenea condiții, interesul științific, în general, era, firește, foarte slab, iar interesul pentru filosofie, în deosebi, era cu desăvârșire nul. Alte științe, mai concrete, sau de un folos practic mai vădit, atrag și fixează mai ușor atenția tutulor. Filosofia însă, cu abstracțiunea ei năpraznică, ce ridică pe om dintr'odată pe culmile cele mai înalte ale cugetării, la depărtări imense de lumea concretă, prinde mult mai anevoe, fiindcă reclamă sforțări mai mari, chiar și la capetele cele mai bine înzestrate.

Maiorescu a înțeles această situație grea, și din cauza împrejurărilor și din cauza naturii sale proprii, a învățământului filosofic. Și s'a străduit mai întâi, să trezească la ascultătorii săi interesul pentru filosofie, care i se părea, nu numai condiția de căpetenie a transmiterii cu succes a cunoștințelor filosofice, dar și mai important prin el însuși, decât

aceste cunoştinţe. Căci interesul pentru filosofie, dacă îl capătă cineva cu adevărat, îl face să citească şi singur, şi să-şi completeze prin propria lui muncă cunoştinţele dobândite la universitate. Pe când, dacă nu-l are, uită şi puţinul ce a învăţat, de nevoe şi fără nici o pătrundere.

Potrivit cu aceste idei, Maiorescu a căutat să dea cursurilor sale o formă cât mai concretă, aproape populară. Abstracţiunile filosofice se destrămau uşor, în expunerea sa vie şi colorată, şi se împleteau în chip firesc cu realităţile vieţii de toate zilele. Exemplele abundau la fiecare pas, alese cu o artă deosebită, aşa încât să fie atrăgătoare prin ele însile, şi uneori să sublinieze, cu o nuanţă de ironie incisivă, evenimentele, politice sau culturale, ale timpului. Aceste exemple mai ales, desvoltate uneori cu o vervă incomparabilă, atrăgeau marele public ce umplea regulat, până la ultimul colţ, sala No. IV, devenită celebră, a Universităţii din Bucureşti. Sensul mai adânc al doctrinelor filosofice scăpa adesea acestui public nepregătit, — lucru pe care îl confirma câte odată, după unele observări ale sale, Maiorescu însuşi, făcând singur haz de naivitatea unora din ascultătorii săi.

Dar când, cu acest prilej, unii din studenţii mai înaintaţi exprimau dorinţa ca maestrul, ridicând puţin tonul prelegerilor sale, să-i scape de aceşti mosafiri, cari îi strâmtorau, împiedecându-i să ia note, — Maiorescu le răspundea, că prezenţa lor nu era nici de cum de prisos, fiind că, chiar dacă nu înţelegeau totul, rămâneau totuşi, şi ei, cu impresia că e *ceva mai înalt* decât nimicurile sarbede ale vieţii de toate zilele. Nostalgia acestui *ceva mai înalt*, care atrăgea chiar şi lumea nepregătită la cursurile lui Maiorescu, era interesul pentru filosofie, a cărui deşteptare, în cercuri din ce în ce mai largi, o urmărea el cu atâta stăruinţă.

Ceea ce l-a ajutat mai ales pe Maiorescu să ajungă la acest rezultat, atât de preţios pentru dezvoltarea noastră culturală, a fost marele său talent oratoric. Am ascultat în streinătate profesori vestiţi, ilustraţiuni cunoscute ale ştiinţei şi podoabe ale catedrei universitare. Unul singur mi-a făcut o impresie mai adâncă, nu fiindcă era mai strălucit decât Maiorescu, ci fiindcă era antipodul lui. Era un învă-

ţat celebru, care, când vorbea, părea că reflectează singur, fără să bănuiască măcar că îl ascultă cineva. Figura concentrată, privirea pierdută în vag, aerul absent, poziţia abandonată a corpului, ce părea uitat într'un fotoliu de spiritul pornit spre alte tărâmuri, vocea joasă, egală, şi puţin tărăgănată, — totul denota la el desfăşurarea impersonală, şi nepăsătoare de tot ce era omenesc, a cugetării ştiinţifice pure. Această cugetare însă, de o rară frumuseţe, nu era accesibilă decât unei mici elite de ascultători bine pregătiţi, şi cursul era puţin frecventat.

Maiorescu era, dimpotrivă, întruparea vie a hotărîrii energice de a cuceri auditoriul cu orice preţ, de a-l ridica cu forţa la nivelul problemelor filosofice, cu toate că nu era pregătit. Şi de aceea, atitudinea lui pe catedră era aceea a unui luptător, — a unui luptător robust care, cum ziceam adineauri, n'avea nevoe de nici o sforţare, — dar, totuş, a unui luptător în înţelesul mai înalt al cuvântului. Delavrancea, care era de asemenea un maestru al artei oratorice, şi care ca scriitor, avea o rară fineţe de intuiţie, ne-a zugrăvit odată pe Maiorescu suindu-se la tribună, în Parlament. Citez numai câteva rânduri, de o netăgăduită valoare documentară, ca un film cinematografic. „Se duce la tribună cu un pas mărunt şi repede... A pus piciorul pe prima treaptă. Deputaţii şi senatorii cad pe jeţurile lor. S'a suit la tribună. Toţi încremenesc pe unde au apucat. Priveşte lung şi tăios. Nu s'aude nimic, nu se mişcă nimeni. A vârât mâna în redingotă. Au răsunat primele fraze. Un glas limpede, cald, muzical, stăpânit. Ca un violoncel vechiu pe care ar cânta un maestru glorios, desfăşurându-şi fantazia pe a doua şi a treia coardă, şi evitând pe cea dintâi cu pasiunile ei şi pe cea de a patra cu nemulţumirile ei profunde".

Aşa se suia Maiorescu şi pe catedra universitară. Cu acelaş pas mărunt şi grăbit, cu aceleaşi mişcări stăpânite şi energice. Iar când se oprea, la locul obicinuit, în spre fereastră, pe lunga catedră în formă de estradă, din sala No. IV îşi vâra mâna în redingotă şi privea, câteva clipe, lung şi tăios. Această privire era sfidarea pe care luptătorul, coborând în arenă, o arunca adversarului. Adversarul, pe care era

hotărît să-l învingă cu orice preţ, era inerţia minţilor leneşe, slăbănoage sau nepregătite, era apatia atenţiei distrate, era rezistenţa cugetării greoaie, a ascultătorilor ce umpleau sala, cu vârf şi îndesat.

Dar, după această lovitură de biciu, dată voinţelor care încordau la poruncă, începea vraja glasului muzical, a intonaţiei ritmice, a gestului însinuant, a privirii expresive şi învăluitoare, care prindeau pe nesimţite şi înlănţuiau cu putere, ca o incantaţie magică, spiritele tutulor.

M'am gândit de multe ori la rolul pe care trebue să-l joace suggestia în efectul pe care îl produc cuvântările marilor oratori. Acest rol poate fi uneori covârşitor. Vorbind de unul din maeştrii catedrei universitare franceze, Taine ne povesteşte impresia adâncă pe care o făcea, chiar şi celor mai sceptici din ascultătorii săi, şi care ilustrează tocmai influenţa misterioasă a suggestiei. Către 1830, Victor Cousin făcea la Paris un curs celebru, pe care îl urma, între alţii, un bătrân magistrat eşit la pensie, o fire prozaică şi domoală, căruia cariera juridică îi mărise încă deprinderea de a cântări lucrurile migălos, rece şi obiectiv, şi care erea atât de departe a exagera importanţa abstracţiilor filosofice, încât, cum zice Taine, ar fi dat şi infinitul şi finitul şi raportul dintre ele pe o găină bine friptă. Acest ascultător, atât de puţin inflamabil, povestea mai târziu el însuşi, cu mirare, influenţa inexplicabilă pe care o avea asupra-i, ca asupra tutulor, vorba lui Cousin. „Când acest diavol de om zicea: vedeţi? — ori ce ar fi fost, ni se părea, în adevăr, că vedem. A doua zi, când reflectam singuri, nu mai era acelaş lucru, — dar, cât timp îl ascultam, eram ca vrăjiţi".

Un asemenea farmec irezistibil învăluia şi pe ascultătorii lui Maiorescu, chiar şi pe cei ce nu-l înţelegeau destul de bine şi poate mai ales pe ei; unele spirite mai vii sau mai înaintate, împinse de spontaneitatea lor pe căile lăturalnice ale reflexiunii proprii, sau aruncate de reminiscenţele lor în comparaţii de idei şi distincţii de teorii, se sustrăgeau poate, câte odată, misterioasei influenţe; marea majoritate însă nu-i scăpa niciodată. Spre a produce acest efect, la magia artei oratorice se adăoga influenţa directă a personalităţii armonice a profesorului, către care studenţii se simţeau atraşi,

fiindcă se simţeau iubiţi. Inainte de a fi un cugetător, Maiorescu era un om de acţiune. Pentru el, cursul nu era numai, şi nu atât, o preocupare de ordin teoretic, cât o faptă de ordin practic, — o faptă bună, ce putea fi frumoasă şi mare. Şi tinerii, pe care îi dăruia cu bogăţiile ştiinţei şi talentului său, deveneau copiii săi sufleteşti. Soţia sa, inteligenta, fina, pătrunzătoarea Ana Maiorescu, avea obiceiul să le zică studenţilor: băeţii lui Titu. Băeţii aceştia, pe cari îi primea la seratele literare şi filosofice ale maestrului cu solicitudinea unei mame fără copii, îşi adorau părintele sufletesc şi-l urmau cu docilitate, pe toate cărările cugetării, în toate direcţiile şi pe toate terenurile. Unii dintr'înşii şi-au croit, mai târziu, drumurile lor proprii. Dar toţi au păstrat, în fundul inimei, amintirea mişcată, respectoasă, recunoscătoare, a comunităţii sufleteşti de la început cu neuitatul îndrumător al paşilor lor dintâi.

Iar ultimele cuvinte, pe care le-a adresat Maiorescu studenţilor, la serbarea organizată de facultatea noastră de litere în onoarea lui, când a părăsit-o, au fost un îndemn călduros, ca şi ei la rândul lor, să-şi iubească elevii. „Intr'un petec de grădină, zicea bătrânul maestru, arunci germenii de plante, te interesezi de florile ce ies, şi — să rămâi rece la înflorirea sufletească a elevilor tăi"? — Cu aceste cuvinte, cel ce se ducea, lăsa moştenire urmaşilor săi pe calea spinoasă a învăţământului, secretul succeselor sale fără precedent.

Aşa ni s'a înfăţişat Maiorescu, nouă, celor ce l'am cunoscut de aproape. Şi se poate, ca figura lui să pară şi mai impunătoare, celor ce îl vor privi, în viitor, de departe, — ca muntele care se înalţă treptat, pentru călătorul ce se depărtează de ţărm, pe corabia ce pluteşte spre largul mării.

P. P. Negulescu

SOMN CURAT

Fetiței mele Pia

Prin perne, 'n moliciunea lor de puf,
Cu trupul descordat ca și un arc,
In somn, fetița 'și lasă brațul pur
Să curgă'n vis ca șipotul în Mai.

Bălaiul păr în bucle-a râurat
Lumină vie până pe covor.
Așa dormind văzui pe cer un ram
In noru-i alb ce n'avea încă foi.

Așa dormind am pomenit un râu
Cu muguri mari de stele la un scoc..
Și m'am mirat și m'am cutremurat
Și-am împietrit de teamă să n'o scol.

Ion Pillat

ARTRITISM

Hieronime, frate-al meu
Ne pedepseşte Dumnezeu:
Ne-am abătut prea mult din cale,
Din calea trasă de scripturi,
Pe umeri adunăm ocale
Şi sare la încheieturi, —
Cucernice Hieronim,
Imbătrânim, îmbătrânim...

Eu suflu greu, tu sufli greu
Hieronime, frate-al meu!
Prea multe ori am stat la cramă
Gonind codane printre-araci
Şi-am stins prea multe mii de raci
Cu vin mustit şi cu pastramă.
Acum oftăm şi scârţâim,
Cucernice Hieronim!

O, frate bun al meu, ce zici?
Nu-i vremea fiertelor urzici?
In iarna ce-şi coboară slaba
Lumină, haidem în chilii:
Sugându-ne, ca urşii, laba
Ne vom topi făclii-făclii,
Şi astfel, frate (ossana!),
Vom hiberna, vom hiberna!

Victor Eftimiu

FILOSOFIA LA „CONVORBIRI LITERARE".

Prima mea colaborare la „Convorbiri", colaborare filosofică, fiindcă alta n'am avut, datează din 1892. Ea mi-a fost cerută de Titu Maiorescu, cu ocazia cărţii de *Psihofizică*, publicată în româneşte de S. Mihăilescu, un distins profesor secundar şi plăcut diletant în ale filosofiei. Articolul meu nu s'a mărginit să fie o recensie, ci a îmbrăţişat problema psihofizicei în întregime. A fost atunci prima dată, când Maiorescu îmi cerea ceva filosofie pentru „Convorbiri", deşi mă cunoştea de mult. Intre anii 1886—1889 eram nelipsit de la întrunirile literare, ţinute în casa sa din str. Mercur No. 1, iar cu vara anului 1889 începând, pe câtă vreme am fost la studii în Franţa şi Germania, m'a cinstit cu o corespondenţă regulată. Titu Maiorescu ţinea să fie la curent cu ce lucrez; eu îi raportam în detaliu lecţiile ce ascultam, precum şi toate impresiile pe care le făceau asupra mea diferitele celebrităţi ale vremii de atunci: Jules Soury şi Th. Ribot, în Franţa; fiziologul Johannes Ranke, Carl Stumpf, W. Wundt, în Germania. Cu toate că scrisorile mele erau pentru dânsul, cum îmi declară mai târziu, ca razele de soare într'o atmosferă plumburie de toamnă, totuşi o invitare la colaborare n'am primit. Titu Maiorescu nu vedea rostul filosofii la „Convorbiri", mai ales a filosofii ştiinţifice, în care mă pregăteam eu. Articole de filosofie literară ar fi primit bucuros, dar pe acestea nu-i le puteam da. In genere filosofia, în modul cum plănuiam eu să o studiez în Germania, îi părea lui Titu Maiorescu nepotrivită nu numai pentru „Convorbiri", dar şi pentru mişcarea culturei româneşti. In diferite rânduri am primit din partea sa îndemnul să mă mărginesc a-mi apropia

metoda de cercetare, pentru a fi un bun profesor mai târziu, şi să las restul în proporţii reduse. Noi avem de multe altele nevoie, înaintea originalităţii filosofice, îmi scria dânsul. In orişice caz, să nu ne vii în ţară: un *apax legomenon!* După 1893, înapoiat în ţară, am continuat câţi-va ani încă raporturi strânse cu Titu Maiorescu şi cu cercul din jurul „Convorbirilor". Asupra rolului pe care filosofia avea să-l aibă în mişcarea culturii naţionale, părerea lui Maiorescu a rămas neschimbată. Românii, pentru multă vreme, aveau datoria, după dânsul, să-şi formeze judecata la şcoala filosofiei, dar de originalităţi în ale filosofiei să nu se apuce, fiindcă aci riscul de a cădea în ridicol este prea mare. Poezia, literatura în genere, şi până la un punct istoria, sunt îndeletnicirile de la care putem aşteptă scăpărări de originalitate. Să ne menţinem în acestea. Să lăsăm ştiinţa, şi mai ales filosofia ştiinţifică pentru mai târziu. Din cauza acestei păreri, atât în prelegerile sale, cât şi în publicaţiunile sale, Titu Maiorescu n'a avut un cuvânt de laudă pentru înăintaşii săi în ale filosofiei. Despre Vasile Conta nu vorbea de cât cu compătimire.

Şi cu toate acestea, activitatea profesională a lui Titu Maiorescu nu era consecinţa acestei păreri. Maiorescu, gânditorul pe catedră, contrazicea pe Maiorescu, îndrumătorul culturei. In lecţiile sale scăpărau multe luminişuri originale. Nici-o cestiune filosofică nu era tratată de dânsul în mod absolut obiectiv; în foarte multe, personalitatea sa avea un mare amestec. Cu toată precizarea modestiei, lecţiile lui Titu Maiorescu se caracterizau prin suggestii îndrăsneţe şi originale. A fost un moment chiar, când contrazicerea dintre gânditor şi îndrumător ameninţă să fie manifestă şi pentru marele public; momentul, când s'a produs polemica cu Gherea. Gherea ridicase o mare problemă. El pretindeà că arta a fost în totdeauna în slujba idealului social, şi în special toţi mari artişti moderni au fost simţitori la lupta de clasă. Maiorescu era de părere contrară. Arta, pentru el, avea un domeniu a parte, în care preferinţele politice şi sociale sunt fără importanţă. Frumosul păstrează o valoare de sine, indiferent de este util sau nu. Polemica era pasionată pentru marele public, fiindcă indirect ea punea în discuţie izvoarele de inspi-

raţie a ultimilor literaţi români. Gherea susţinea că Eminescu, Vlahuţă, Caragiale, Coşbuc, etc., sunt produsele mediului românesc, şi ca atare, numai pe baza cunoştinţei acestui mediu, pot să fie personalităţile lor artistice explicate. Maiorescu, din potrivă, nu acorda nici o importanţă mediului, în explicarea personalităţilor artistice. In special, pentru dânsul, Eminescu fusese liber de preocupările sociale ale vremei. Pentru a dovedi eroarea lui Gherea, Maiorescu a schiţat o teorie filosofică despre personalitatea artistului; iar elevii săi, colaboratori la „Convorbiri", porniră o mişcare contra întregii direcţii reprezentată de Gherea. Paginile „Convorbirilor" fură câţiva ani de-arândul acoperite de scrisul lor. Cum contactul acestor elevi cu magistrul era ştiut de toată lumea, polemica tindea să ia caracterul unei sistematizări a însăşi filosofiei „Convorbirilor"; mai ales că elevii depăşiră curând cestiunile de estetică, şi să întinseră în tot câmpul filosofiei. Mişcarea nu merse însă aşa de departe. Maiorescu nu dete precizări noi punctului său de vedere, iar elevii nu ieşiră din negaţiuni şi generalităţi. Polemica se stinse fără a da cititorilor ultimul cuvânt asupra filosofiei de la „Convorbiri".

De la 1900 înainte, înfiinţându-se mai multe periodice, unele specializate chiar filosofiei, „Convorbirile" au neglijat actualitatea filosofică pentru a da mai multă atenţie istoriei şi literaturei. Prin prestigiul trecutului, şi prin seriozitatea direcţiunii pe care au avut-o în tot timpul, ele au rămas cu toate acestea, şi după 1900, revista preferită a multor scriitori filosofi. Chiar scriitorii filosofi, cari în cestiuni speciale îşi îndreaptă colaborarea spre alte reviste, de câte ori este vorba să consacre importanţa unei filosofii pentru cultura românească, tot la „Convorbiri" recurg. Astfel rezerva lui Maiorescu trăieşte mai departe în spiritul acestei reviste sub forma unui criteriu selectiv. Nu tot ce este filosofie, dar tot ce este filosofie legată de sufletul românesc îşi găseşte un loc de cinste în paginile „Convorbirilor". Bătrâna revistă are în tradiţia sa un program frumos, acela de a fi îndreptar al culturei româneşti.

C. Rădulescu-Motru

CULES DE VIE

I

Azi e zi de sărbătoare,
Precista Sântă Marie:
Şi părintele Grigorii
In bogatele podgorii
Are clacă sporitoare
La cules de vie.

I-au venit culegători
Nalţi flăcăi şi mândre fete —
Cete-cete
de cu zori....

Ard butuci — văpăi de ruguri,
Pâlpâind ciorchini de salbe,
Salbe aurii de struguri....
Iar printre butuci de-aramă
Flutură năframe albe,
Aducând de zor la cramă
Coşuri pline
cu ciorchine
de mărgean
şi de rubine.

Iar în cramă
Printre cade,
Unde zac ciorchini în zeamă,
O bătrână cumsecade,
Uscăţivă, mică, scundă,
Par'că umblă să se-ascundă
După cade;
Suflecând catrinţa-i udă
Şi cu mâneci suflecate
Pân la coate,
Ca o neagră vrăjitoare —

Scundă, uscăţivă, mică,
Tot vrăjeşte c-o ulcică
Şi descântă'ntr'o căldare
Farmecele-i fermecate.
Uite: din ungher răsare
Altă
Paparudă
Naltă,
Cu păr ud şi iea udă:
Nas de iască,
Ochi de broască,
Cu tângeli de negre mâni —
Scofâlcite rădăcini,
Par'c-ar fi scăpat din şatră,
In ciupici —
de arnici
Tot se'nvârte lângă vatră,
Aruncând în vâlvătae
Câte-un şumueg de vreascuri;
Tae lemne,
Vrejuri tae,
Şi făcând vrăjite semne,
Scotoceşte prin butoae,
Călcând strugurii sub teascuri
Şi'n ciubăr, ca dintr'o rană
Roş ca focul roş de vreascuri,
Curge sânge roş pe vrană...

II

Dar din codru, neagra Noapte,
Pe cărările de sară,
Vine, tăinuind în şoapte,
La podgoria din ţară.

Scapără din cramă'n cramă
Focuri — fluturi de făclii,
Iar pe culmile de-aramă
S'aprind stele — mii şi mii.

Şi zorind pe deal şi văi
Vin culegători în cete:
Râs şi chiot de flăcăi,
Ţipete de fete...

Lângă buți cu must, clăcașii
Cupe dreg de dușcă,
Iar departe'n zări, pușcașii,
Peste miriștile coapte,
Descărcând focuri de pușcă,
Sperie tăcerea'n noapte...

III

E vestit bătrânul preot,
Că podgorie mai rară:
Cât e valea'n jos pe Rèot
Și la deal, pe Prut, cât sue,
Vie ca a popii nu e —
Peste'ntrega țară!..

Are poamă busuioacă,
Fragă, chihlimbar și coarnă,
Iar când face popa clacă,
La culegători le toarnă
Vin cu burghiul bucovin —
Să curgă pârâu de vin!..
Și vin bun ca vinul popii —
Tămâios și razachie —
Să tot cauți — să mai fie:
Din Lăpușna — lo Soroca —
Nu e vin — ca vinul popii,
Căci de l'ai băut cu òca:
Ți-ai dat capul rob la turci,
Și cărările'ți încurci...

IV

Dar, vecine, ce să fie,
Sus la vie,
La părintele Grigorii?
Căci la cramă îi arde focul
Pân'târziu, în miez de noapte,
Iar de tropotele horii
Dudue în noapte
locul...

Focul stărue la cramă:
Licurici — scântei de pară —
Pâlpâie ca pe comori,

LICEUL ROM. C. T. DE F. TIMIȘOARA

Aprinzând clăbuci de scamă...
Roşii aripe de ceară
Flutură la cântători
Vâlvătae pe comori...

Peste deal, peste podgorii,
Petrecând la vechea cramă,
Chiuie culegătorii:
Goarne, trâmbiţe de-aramă
Hâue peste podgorii

Iar părintele Grigorii
Într'o mână
C'o făclie
de lumină
stacojie,
Luminând peste podgorii
Noaptea neagră şi târzie,
Face slujba lui păgână —
Câmpeneasca-i liturghie...
Preotul bătrân, în toamnă,
Cu lumina-i de făclie,
Sângerând peste câmpie,
Pe culegători — i'ndeamnă,
Presărând vorba-i cu glume,
Toţi în faţa lui să vie:
Din ulcica lui cea plină —
Tremurând-o în lumină,
Să se-mpărtăşească'o-lume,
Ca la sfânta liturghie...

V

Şi ducând cana la gură
Zice el, ca din scriptură:
— „Fiilor' de vă zic vouă
Din această roadă nouă,
Să vă'mpărtăşiţi frumos —
Cu sângele lui Hristos,
E, ca să cinstesc şi eu
Pentru toţi — paharul meu,
Închinând lui Dumnezeu!..

Pentru cei ce-mi sunt aproape,
Peptru cei ce-s duşi departe —
Peste ţărmuri, peste ape,
Fie'n viaţă, fie'n moarte;
Pentru sufletele voastre
Pentru clipa vieţei noastre,
Eu închin paharul meu —
Veşnicului Dumnezeu...

Domnului Stăpân pe boltă —
Ruga mea şi-a mea recoltă:
— Lui, Stăpânului pe vie —
Peste viaţa mea pustie,
Lui din noaptea vieţei mele,
Sub cer desfrunzit de stele,
I'nalţ cupa, în lumină —
Inima-mi de patimi plină!..
Lui — întâia mea strigare —
Pentru c'am venit sub soare,
Lui şi ultimul suspin —
Pentru pământescul chin,
Lui, Stăpân Necunoscut,
Sdrobind cupa mea de lut,
In zori — sufletu-mi închin,
Pururea, şi'n veci, amin!..

Ion Buzdugan.

O ÎNCERCARE NEREUŞITĂ.

S'au împlinit cincizeci şi patru de ani de atunci.

Pe Titu Liviu Maiorescu îl avusesem profesor la „Institutul Academic" din Iaşi, liceu particular întemeiat de un grup de tineri învăţaţi printre cari se afla de pe atunci chiar şi renumitul doctor în filosofie din Berlin. Ne dăduse nouă elevilor institutului şi lecţii de istorie, şi lecţii de limba franceză, în ultima clasă şi lecţii de logică şi de psihologie. Funcţionau în acea şcoală numeroşi profesori de mâna întâia — e de ajuns să pomenesc nume ca Neculai Culianu, Ioan Melic, Petru Poni — cărora toţi foştii elevi, fără excepţie, le-am păstrat amintiri de adâncă veneraţie şi pietate. Cu toate acestea, nici unul din ei nu se bucura de prestigiul, unic în felul său, al lui Maiorescu: fascinaţi de elocinţa lui, de glasul lui, de eleganţa gesturilor lui, ne făcuserăm dintr'însul un idol, cu care nimeni nu se putea asemui.

La universitate, mai târziu, acelaş lucru. Profesorul de filosofie dela facultatea de litere din Iaşi puse stăpânire pe minţile şi inimele întregii studenţimi. Admiraţia tineretului pentru el era neţărmurită. Nici atacurile înverşunate ale neîmpăcaţilor săi adversari, politici şi literari, mulţi la număr şi puternici, n'aveau darul să ştirbească cătuşi de puţin din autoritatea-i asupra entusiastei tinerimi universitare; ba din potrivă, cu cât erau mai vehemente şi mai pătimaşe, cu atât contribuiau la strângerea rândurilor în jurul strălucitei sale personalităţi.

E adevărat că dela o vreme şi după ce Maiorescu de mult se mutase la Bucureşti, entusiasmul juvenil, cedând pasul judecăţii critice şi obiective, şi-a făcut drum justa observaţie

că, în definitiv, eminentul profesor nu era un *creator* pe tărâmul speculaţiei filosofice. Necontestat că-i aşa. Dar necontestat totodată e că rar a fost ocupată o catedră, nu numai la noi dar şi la universităţile străine, de un artist de talia lui Maiorescu. Neîntrecut rămâne, în amintirea tuturor acelora cari au avut norocul să-l asculte, darul său de a limpezi problemele cele mai abstracte şi transcendentale în forma impecabilă şi de o desăvârşită eleganţă, al cărei secret îl poseda ca nimeni altul. Işi fermeca auditorul.

Printre fermecaţii din acele zile îndepărtate — mă întorc cu gândul la anul Domnului 1872 — eram şi eu, tânăr student numărând 18 primăveri, cu iluziile şi aspiraţiile proprii acelei vrâste. Deoarece profesorul atât de admirat era în fruntea „Junimii" şi deci a „Convorbirilor literare", era firesc ca fiecare dintre noi, ucenicii, să hrănească în fundul sufletului său năzuinţa nestăpânită de a se vedea odată şi odată introdus în cenaclul devenit celebru, în care se adunau oameni ca Petre Carp, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi şi atâţia alţii, subt conducerea spirituală a „maestrului maiştrilor". Ceva mai mult. Mai visa fiecare dintre noi să ajungă a-şi vedea slova tipărită în „Convorbiri": culmea aspiraţiilor noastre tinereşti.

Puteam eu să mă las mai pre jos? Mă pusei pe scris. Lucrarea menită să vadă lumina în revista al cării redactor era D-l I. Negruzzi—adică „menită" în închipuirea mea — purta titlul destul de pretenţios, dar ales după îndelungată chibzuinţă: *„Cugetările unui învăţător de sat"*. Spre satisfacerea rugăminţii mele, Maiorescu îmi acordă o oră, ca să-i cetesc proza mea. Cu inima strânsă de emoţie şi cu glas şovăitor dădui lectura „Cugetărilor", aşternute în două lungi epistole adresate de către învăţătorul meu unui prieten şi coleg în dăscălie. In aceste scrisori preamăriam ditirambic pe de o parte înalta menire a celor chemaţi să făurească sufletele plăpânde ale copilaşilor şi să înalţe nivelul intelectual şi moral al întregului lor mediu social, pe de alta frumuseţele negrăite ale vieţii simple, patriarhale, curate şi idilice din mijlocul naturii, aşa cum ne-a lăsat-o Dumnezeu.

Maestrul mă ascultă cu atenţie, fără să mă întrerupă nici o singură dată. Prinsesem curaj, iar glasul mi se întări din ce în ce.

Terminai.

După o scurtă tăcere, mă întreabă:

„Când şi câtă vreme ai trăit D-ta la ţară?“

Răspund sincer şi naiv: „Până acuma n'am avut încă asemenea prilej“.

„Aceasta se şi vede lămurit din scrisul D-tale“.

Sentinţa era rostită şi fără apel.

E drept că a mai adăogit un cuvânt de îndulcire — cuvânt pe care mulţi începători, ba chiar şi scriitori mai răsăriţi, l-au auzit din gura marelui critic: „Mai păstrează D-ta manuscrisul în saltar; sunt părţi pe care le-ai putea eventual utiliza...aiurea“.

N'am mai utilizat, firește, nici o parte din această „lucrare“. Convins de *valoarea* ei, am dat-o uitării, cum se şi cuvenia. Ea zace probabil în fundul vre-unei lăzi din podul casei. Când împrejurările îmi vor îngădui sau vrâsta mă va nevoi să stau liniştit la gura sobei departe de vârtejul vieţei, atunci va fi sosit momentul să scotocesc printre acele hârtii vechi îngălbenite şi prăfuite şi să regăsesc, poate, „Cugetările“. Cu adâncă melancolie şi cu ochii umezi voiu receti atunci această încercare nereuşită.

C. Meissner.

AQUA FORTE

— DIN STAMPE ANTICE —

Când nu mai pot privi'n arenă la lupta stearpă de pigmei,
Inchid pleoapele și-alunec în lumile de Semizei.
Răsar atunci din cenușia oglindă-a Lethei, flori, luceferi,
— Vlăstarele Heladei mândre, — în zaua lor de-oțele, teferi.
Văd pavăza lui Diomède, turnată de Hefaïstos,
Lucind ca soarele isbândei, în brațul lui de bronz, vânjos.
Ostași cercați în biruințe, din floarea splendidei Athene,
Pornesc pentru rescumpărarea frumoasei, palidei Helene:
In toți fierb ura, răzbunarea vitejilor ce au fost învinși,
Incleștă pumnii, — în orbite privirile-s cărbuni aprinși;
Nerăbdători, încearcă arcuri, săgeți înmoae în otravă,
Asupra dușmanilor cheamă, urgia, trăznetul din slavă.
Căci s'a aprins în al lui suflet, de jalea soțului rănit,
Și'ntunecatul Agamemnon, un cap în lauri cărunțit!
Și pentru-a pedepsi trufia a răpitorului din Troia,
S'au strâns viteji de pretutindeni ce sar când trâmbiță nevoia.
Veni și Sarpedon, un munte ce-abate fiarele pe brânci,
Și Aias Telamonianul, sfărâmătorul cel de stânci,
Și'nfruntea tuturor, Achile, frumos ca fulgeru 'n mânie
Când coama norilor s'aprinde și'n noapte fâlfâe-arămie.,

E toată falnica Heladă: veni și-armoniosul Nestor:
Un fagure de 'nțelepciune îmbărbătând bravura-acestor.
Un neastâmpăr de isbândă e 'n valul falnicei oștiri
Cum marea saltă agitată, de furtunateci presimțiri.

Se mișcă scuturi de oțele, zid viu, ce'n vijelii nu piere,
De care fulgerul s'ar frânge în furtunoasa lui cădere.
Incepe pregătirea luptei: o rugă scurtă către Zei:
Pe coifurile de aramă, în aer scapără schintei.
Apoi pornesc la drum, — un fluviu ce-a rupt zăgazurile 'n cale;
Nerăbdători, struniți în frâuri nechează caii sub zăbale.
Se duc cu ura strânsă 'n suflet, purtați de-al răsbunării zeu,
De par o apă de 'ntunerec ce 'nghite tot în drumul său!
. . . . . .

Triremele străbat pe valuri, prielnic lunecând în larg.
Căci vântul biruinții cântă în funiile de catarg.
Iar Pallas-Athenè, ea însași, cu ochi de limpede isvoare
Infuriat spre Hector mână, oceanul dârjelor popoare.
Plutesc pe apele albastre soldați nerăbdători de lupte,
De griji și de nesomn, privirea și chipurile li sunt supte.
Iar când sub revărsarea serii se 'ntunecă încetinel
Și colțul lunii în azuru-i, sclipește, seceră de-oțel,
In zări, cetatea se zărește sub facla vastului amurg
Și umbrele de nori, ca fluvii de plumb spre turnurile-i curg.

S'opresc Helenii... spionează din ochi, mișcare din cetate.
Un dangăt tainic de la turme, în înserarea zilei bate.
Ei sar tăcuți, trăgând odgonul, sub stele palid luminați,
Cu pasuri rare, măsurate, ca lupii 'n stână furișați.
Pe țărm, un furnicar de umbre; de cai, de care, de oșteni,
Atât norod, — și numai șoapte: un vânt prin miriști de coceni...

Departe, focurile — aprinse în fața mândrei Iliòs
Ilumineză turnuri, ziduri, — s'aprinde vastul Uranòs.

D. Nanu

„MOŞ JAC“

„*Moş Jac*“ aşa l'am chemat, şi'l chem de peste jumătate de veac pe bunul meu unchiu; aşa îl chiamă toată droaia de nepoţi şi strănepoţi.

Tovarăşii vieţei lui — mătuşei — îi ziceam „*Tanti Maria*“, prescurtat „*Tan-Mari*“. Ea ne-a lăsat mai dăună-zi pentru totdeauna, luând cu ea veselia, nepreţuitele ei glume, izvor nesecat de haz, cari făceau farmecul vieţei noastre acolo la moşia Trifeştii vechi, azi Hermeziu, din ţinutul Ieşilor pe malul Prutului. „Mama Convorbirilor“ o botezase generaţia întemeietoare a „Junimei“ — acea splendidă generaţie renăscătoare a graiului şi culturei româneşti. Şi aveau dreptate să o cheme „Mama Convorbirilor“ căci „Tatăl Convorbirilor“ a fost desigur „*Moş Jac*“.

Şi dacă soarta nu le-a dăruit alţi copii, apoi copilul lor acesta: „Convorbirile“ este cel mai frumos şi mai înălţător produs al veacului trecut. „Convorbirile“ a fost făclia care a luminat minţile şi a ţinut aprinsă atâtea decenii flacăra înfrăţirei tuturor românilor.

Dumnezeu le-a răsplătit bunul lor gând, munca şi sbuciumul lor hărăzindu-le viaţă destulă pentru a vedea împlinit visul cel mare de aevea: înmănuncherea tutoror românilor.

„*Tan Mari*“ a luat însă cu ea şi o parte din sufletul nostru tânăr, căci numai la plecarea ei ne-am dat seama de mulţimea perilor noştri cărunţi semn vădit al începutului unui sfârşit.

„*Moş Jac*“ a păşit în al 85-lea an. A păşit cu aceeaşi linişte, aceeaşi cuminţenie, acelaş curaj şi hotărîre cu care a străbătut an cu an calea vieţii lui atât de netedă şi frumoasă.

Nimeni nu a putut clinti nimic din felul lui de a simţi, de a judeca, de a vedea, de a vorbi. Işi impusese rostul vieţei lui şi astfel şi-a croit calea.

Şi dacă „*Moş Jac*“ ne împărtăşea bucuriile sau mulţumirile lui, necazurile şi durerile a ştiut să le ţie bine închise în sufletul său pentru ca nu cumva să tulbure cât de puţin pe cei din jurul său, pe acei cari l'au înţeles şi iubit atât de mult.

Curgea veselă în fiecare an viaţa noastră la ţară, la Trifeştii vechi, cele 2 luni pe an vacanţiile unde ne adunam: părinţii mei, noi cei 7 copii şi „Moş Jac“ cu „Tan Mari“.

Se iubeau mult cei doi fraţi *Leon* (tatăl meu) şi „*Moş Jac*“. Noi ceşti şapte creşteam sub privigherea şi grija părinţilor noştri, sub povăţuirea şi îndrumarea lui „*Moş Jac*“ şi „*Tan Mari*“ în aerul acela curat şi bun de ţară şi în atmosfera şi pilda de atât de frumoase sentimente de dragoste.

Revăd în atât de duioasă şi pioasă amintire cum prezidau amândoi corurile noastre de copii:

Ein lustiger Musicante
Spatzierte einst am Nil
O tempora, o mores
etc.

sau Frère Jacques
Dormez-vous?
Sonnez les matines
Bim, bam, bom
etc.

Apoi jocurile noastre „d-ea prinsul“, „întrecere la fugă“, „Baba oarba“ etc.

Mă revăd la şcoală numărând zilele, ceasurile şi chiar minutele cari mă despărţeau de plecarea la ţară în vacanţie.

Cu ce emoţie priveam cum Ion Vizitiul înhăma cei patru cai înaintaşi. Ce fericire pentru mine să pot ţinea în mână biciul acela lung-lung..... cât îl invidiam şi admiram pe Ion când îmbrăca livreaua maron cu „bumbi de aur“. Ii urmăream fiecare gest: înainte de a se sui pe capră făcea semnul crucii, apoi lua hăţurile şi rândaşii plecau de lângă cai, punea imediat mâna pe acel biciu „fermecător“ îl învârtea atât de abil deasupra capului şi pocnea de tremurau şi caii, şi drept să spun şi eu: — O! atunci Alexandru Makedon şi

Napoleon cel Mare rămâneau pentru mintea mea niște pitici față de Ion Vizitiul. Se mai înhămau și alte două trăsuri pentru „Moș Jak“ și „Tan Mari“ și copii, și 3-4 care pentru a se încărca întreg calabalâcul menajului mamei. Ce frământare, ce mișcare, ce huet! Ce mulțumire pe mine că în acest timp de răscoală generală scăpam de supravegherea mamei și mă cocoțam din trăsură în trăsură în „fund“ unde stăteau numai părinții și „Moș Jac“ și „Tan Mari“! . . . .

La țară ne aștepta întreg aparatul de vechi și vrednici servitori, ne aștepta și acea grădină frumoasă, mare, atât de dragă tuturor dar mai cu seamă lui „Moș Jac“. El m'a învățat să o iubesc și eu prea mult și azi mai că nu aș ști care din noi doi este robul întru dragoste a acelui colț de rai de care mă leagă atâtea amintiri numai frumoase.

Dar într'o zi ... pentru mine atunci de 14 ani, trăsnet din senin, veste groaznică fără de seamăn: a murit tata — tânăr încă, nici 50 ani împliniți. Sunt 38 de ani de atunci și tot nu pot uita groaza ce m'a cuprins. A murit cel mai bun, cel mai blând, cel mai detreabă om ce s'a cunoscut vreodată.

„Moș Jac“ și-a închis durerea în suflet, ba încă de data aceasta a isbucnit prin nervii săi și în anul următor a fost singurul an al vieței lui când nu a venit la Trifeștii lui, trebuind a pleca în străinătate pentru a se îngriji.

Îl îngrijea și soarta celor șapte nepoți, îl îngrijea și biata mamă, rămasă, acum, atât de timpuriu, singurul cârmaciu al vieții noastre.

Cu vădita-i cumințenie, blândețe și voință, „*Moș Jac*“ ne-a ținut strânși uniți în jurul mamei și a lui; marea nenorocire nu a putut nimic schimba din dragostea dintre noi, căci tata a rămas și este încă viu în mijlocul nostru.

Plimbându-ne prin grădină „*Moș Jac*“ îmi arăta locul unde el copil mic trebuia de Sf. Constantin să spue versuri bunicului „Costaki“, banca pe care stătea bunicul cu ciubucul în gură, și cum s'a zăpăcit și a rupt'o de fugă plângând amarnic de rușine. Apoi îmi mai arată locul unde a fost odată — nu de mult, doară 40-50 ani — un copac mare, mare tare, în jurul căruia bunicul Costachi făcuse scări ca să te poți sui să ai priveliște

frumoasă încolo spre Prut. Cu câte amănunte nu-mi povestește de timpul când Vodă Mihalachi Sturza și Domnița lui au petrecut o vară la Trifeștii vechi la „boer Costaki" pentru că, cică băile de Prut slujau bine femeilor care nu au copii și vor negreșit să aibă. Și câte și mai câte nu le știu de la *„Moș Jac"* povestite cu anume tâlc și atât de frumos.

Livada de fructe este despărțită de grădina mare cu gard de nuele și este o poartă cu lăcată. Cheia o are *„Moș Jac"*. Copac cu copac cunoaște bine de tot. Știe precis anul când l'a pus în pământ sau când grădinarul „Leu" sau „Iordachi" l'au hultuit. Grija lui mare este însă la coacerea fructelor: „le fură pârdalnicii de slujitori cu duiumul"... așă ne spunea nouă nepoților și acum strănepoților și Doamne câte ori l'am prins(!?) cum își umplea buzunarile și se ducea să înșire fructele în ciuda lui „Tan Mari" pe dulapurile din odăile lui, unde deseori putrezeau uitate! . . . . . .

Iar seara — în fiecare seară „Moș Jac" și „Tan Mari" jucau concina. Noi nepoții și apoi împreună cu strănepoții eram împărțiți în 2 tabere: unii „țineau" cu „Moș Jac" alții cu „Tan Mari". Eu făceam parte din tabăra care ținea cu „Moș Jac". Se îmulțise cumplit taberele prin năvala strănepoților ca și a bărbaților celor 5 surori. Lupta era totdeauna îndârjită, dar cel mai des victoria se intorcea în favoarea „Tan Mariei" care era foarte atentă la joc și avea negreșit și mai mult noroc. Concina mare, mică, așii jucau cândva un mare rol în visurile mele de copil.

Cine ar putea crede că această „concină" a contribuit și ea la strângerea dragostei dintre noi, rămasă atât de vădită și întreagă! Căci până mai dăunăzi când Tan Mari ne-a părăsit, taberele au continuat să existe, fără să ne treacă prin minte să numărăm anii cari apasă asupra umerilor noștri și fără să o spunem pe șleau că nu așteptăm cu plăcere începerea luptei „Concinale".

Pășind „Moș Jac" în al 85-lea an, „Convorbirile Literare" pășesc și ele în al 61-lea. Cât de bună a fost îndrumarea dată de redactorul ei la 1867: „Moș Jac", pentru ca să ajungă la această vârstă.

Ce mândrie am că el „Moș Jac" a prezidat sărbători-

rea celor 60 ani de viață împlinită cu atâta cinste, cu atât folos, cu atâta răbdare, împrăștiind lumina, cultura, știința: „Convorbiri literare".

Fără voia mea confund: „Convorbirile" cu „Moș Jac" și cu „Junimea", căci orice s'ar spune, „Moș Jac" a fost pulsatorul, inima întregei mișcări a tineretului de atunci. Neobosit el aduna orice talent zărit, îl încuraja, stimula și ajuta chiar pentru că așa își hotărîse rostul vieței lui de la care nimeni și nimic nu l'a putut clinti.

De la înălțimea, de la culmea celor 84 ani împliniți „Moș Jac" poate privi cu mândrie înapoi hăt departe de când spunea poezii bunicului „Costachi" în acel colț fermecător din grădina de la Trifeștii vechi; și urmând calea ce a străbătut, va vedea limpede că „Convorbirile" ca și toți nepoții au rezistat și pășit în viață mai ușor căci el i-a învățat: munca, dragostea și mândra mulțumire a datoriei împlinite.

Și așa cum strigam din balconul de la țară când te rătăcești prin aleele din grădină plimbându-te cadențat cu mânele la spate, sau printre copacii cu fructe, umplându-ți buzunările, uitând de ceasul dejunului:

„Mojac" „Mojac" „Mojac"
la masă!

așa îți strig și acum în volumul anului Jubilar al „Convorbirilor"

„Mojac" „Mojac" „Mojac"

să ne rămâi încă mult. Uite, dragă „Moș Jac", că încep să sosească *„răstrănepoți"* care trebue să te cunoască negreșit și apoi de ce nu ai prezida și jubileul de 70 ani a „Convorbirilor literare", a vrednicului tău copil?

După acea vom vedea.
Nu este așa „Moș Jac"?

Hermeziu-Trifeștii Vechi

Mihai L. Negruzzi

A FOST ODATĂ

Ard ochii astăzi şi privirea
E un adânc de duioşie,
Din care parcă fericirea
Imbietoare va să vie.

Azi gura e trandafirie
Şi sbor de fulg îţi este pasul;
Primăvăratec vânt ce-adie —
Tremurător îţi este glasul.

Pe calea veşnic înnoită
A vremii — clipele se mână,
Şi lor o ţintă li-i menită:
Din tot — ruine să rămână!

S'o stinge flacăra privirii,
Şi duioşia se va stinge;
Uscà-se-vor şi trandafirii —
Şi'n suflet iarnă grea va ninge!

Iar când, cu anii ce s'or duce,
Va fi şi „lumea ta" — furată,
Vedeà-vei pe-un mormânt o cruce —
Spunând atât: a fost odată!

Eug. Ciuchi

MAIORESCU ŞI „GURA LUMII“

AMINTIRE

Pe la începutul anului 1915, Titu Maiorescu era încă în depline puteri. De altfel, până aproape de ultimele clipe, acest Hercule al cugetării şi-a păstrat limpezimea minţii. Mai înainte de a se da învins, în faţa puterilor ireductibile şi fatale ale firii, a ţinut par'că să le înfrunte, ca să le poată observà şi analizà mai bine în esenţa lor.

Mă duceam din când în când să-l văd. Fiindcă, după moartea soţiei sale îşi vându-se casele din strada Mercur, locuia acum la nepotul său N. Racotă în strada Lustrului, acolo unde astăzi e instalat Ministerul Muncii. Era mai slab, dar nu şi îmbătrânit. Din potrivă, căpătase multă vioiciune în mişcări iar amabilitatea sa înăscută primise o amplificare instinctivă, pornită parcă dintr'o anumită presimţire, pentru-ca intimii lui să-l iubească şi să-i simtă în urmă golul şi mai mult.

Era pentru mine o adevărată jenă să-l văd cum mă conduce până în vestibul şi cum — în potriva tuturor protestelor — stăruia să-mi ajute, ţinându-mi paltonul să mă îmbrac. Pildă neasemuită de superioară urbanitate şi aleasă creştere, care ar folosi nespus de mult celor care te îmbrâncesc azi ca să ţi-o ia înainte, sau duc un deget leneş la pălărie, când tu le faci cinstea să-i saluţi cuviincios.

Intr'o dimineaţă din luna Martie 1915 ne aflam în biroul său, D-l S. Mehedinţi şi cu mine. La un moment dat, Maiorescu deschide sertarul mesei, scoate o revistă şi ne întreabă dacă ştim ceva despre ea, despre conducătorii ei.

Apoi, începe să ne citească rar, cu acea vibrare care îmi reamintea liniştea şi seriozitatea orelor de logică şi de

istoria filosofiei din vremurile bune ale entusiasmului anilor tineri:

„**Gura Lumii**".

„Bărbat de stat venerabil. Indeplineşte toate condiţiile temeinice ale unui respect universal; barba albă, trecut pedagogic şi literar, pensionar. E tare de-o ureche şi slab de inimă, slab ca un adolescent. Incercând să astâmpere cea mai turbulentă şi mai orientală peninsulă din Europa, şi-a câştigat un renume atestat pe medalii de bronz şi pe mii de cărţi poştale ilustrate, dar a rămas de-atunci cu o groază balcanică atât de violentă încât a trebuit să-şi facă geamantanele, să renunţe la toate carierile strălucite, reunite în olimpica-i personalitate, şi să plece, să plece repede şi definitiv, ca un om suprins în flagrant delict cu politica externă.

Apoi doliu, nenorociri. Sucombarea subită a soţiei, lichidarea gospodăriei, risipirea unei biblioteci însemnate, vânzarea de-a valma şi pe oricât a resturilor unui cenaclu ilustru. Activitatea fostului profesor de filosofie întru a nimici în câte-va ore şi sumar, imaginea fizică a trecutului, mărturisesc o pasiune de a se degaja de cele pământeşti, ideală.

Lumea se aştepta cu tristeţă la o deslegare dramatică a acestei situaţii sufleteşti, la un act extraordinar, la o conversiune istorică, la ceva în raport cu o intelectualitate dusă într'adevăr la perfecţie şi de nişte dimensiuni excepţionale.

Lumea se înşeală. Filosoful s'a căsătorit".

Când isprăvi de citit, închise broşura şi fără să mai aşteapte părerea noastră, cu un surâs amar, începu să ne povestească:

„Nu-mi aduc aminte câţi ani sunt de atunci. Eram senator. Intr'o dimineaţă, primesc vizita mareşalului Filipescu. De şi îl cunoşteam de aproape, dar n'avea obiceiu să vie pe la mine, mai ales la ora aceea. Faptul m'a suprins, dar m'am gândit: poate Regele Carol l-a trimis să vadă ce fac, îngrijorat, că trecuse mai bine de o săptămână şi întârziasem să mă duc — cum obişnuiam — la Palat. Şi nici din convorbirea lui plină de banalităţi, n'am putut bănui ce vrea. Atât am observat că Mareşalul, vorbind cu mine, părea că mă studiază.

După masă, pe la patru, altă vizită neaşteptată: Un senator — mi se pare de la Brăila — D-l Paţuris. Şi acesta tot aşa

mi-a făcut impresia că mai mult mă cercetează decât îşi justifică prezenţa pentru întâia oară în casa mea.

Seara, mă pomeneşc la mine cu Carp:

— Maiorescule, prepară-te să ţii mâine un discurs la Senat. Nu mă întrebă pentru-ce. Aşa cer împrejurările. Uite, ţi-am adus şi dosarul. Studiază-l. E vorba de neregulele de la o Prefectură.

Firește, m'am supus.

A doua zi, Senatul plin. Dar nu numai atât: Senatorii în loc să stea la locurile lor, s'au strâns grămadă în jurul tribunei, mai atenţi ca de obiceiu, măsurându-mă, cercetându-mă cu multă curiozitate.

Seara, a venit din nou Carp la mine:

— Maiorescule, tu ştii pentru-ce te-am îndemnat să vorbeşti ?

— ?

— Pentru-că s'a răspândit svonul că ai înebunit. Ba încă se dau şi amănute.... Se spune că prima furie ţi-a venit în cofetărie la Tănăsescu şi că tu, cu un baston, ai vrut să spargi capul patronului.

Cofetăria era aproape de mine, în faţa grădinei Episcopiei, azi a Ateneului.

Am luat pe Carp şi am mers la Tănăsescu. Bietul om, când ne-a văzut, a rămas încremenit.

— Domnule Tănăsescu, ne cunoşti?

— Vai, Domnule Carp, Domnule Maiorescu, dar nu ştiu cărei întâmplări datoresc cinstea de a vă vedea în prăvălia mea.

I-am spus tot.

A început omul să se închine, să se jure pe fetele lui că nu ştie nimic, că nici măcar n'a auzit de acest svon.

Era o născocire interesată a unor adversari politici de pe atunci.

Apoi, marele critic ne arată cu un gest uşor revista care-l defăimase şi zise:

„Erà cu putinţă să mă reînsor la vârsta mea, mai ales după atâţia ani de viaţă lângă femeea pe care numai cine m'a cunoscut de aproape ştie şi cât am preţuit-o şi cum am preţuit-o ?"

Apoi, după o pauză:

— Ei, dar e aşa de lesne să defăimezi. Mai ales în zilele turburi de acum...

Şi cu finețea de spirit, care-l caracterizà, schimbă repede subiectul convorbirii, ca să ne facă poate să uităm, sau de teama de a nu cădea în monotonie, de care mintea lui superioară s'a ferit în totdeauna.

I. A. Basarabescu

ASFINŢIT

Dealul violet
Spre hoinarul vânt
Işi ridică 'ncet
Trupul din pământ.

Phoebus prinde gene,
Ghinuit de dor...
Fum lungit de lene,
Mùrmur de isvor.

Se apleac' o fată,
Apă bea din mâni,
Ziua-i îngropată
Albă 'ntre doi sâni.

Leon M. Negruzzi

Paris 1926.

HOMO SUM

Eu vă iubesc câmpii şi lanuri
Şi munţi şi văi, eu vă iubesc,
Căci trup din trupul ţărnei-mame
Cu voi de-a dreptul mă'nrudesc.

Nu-i grai mai sacru ca al vostru
Şi leagăn nu-i mai tihnitor
Ca sânul culmilor când sborul
Privirilor mi-i rotitor.

Legat de voi dela'nceputuri
Eu ştiu că valul naşte valul
Şi'n infinitul năzuinţei
Etern e numai idealul.

Dar soare nou îmi prinde văzul...
Şi dacă-i sorb uimit lumina
Şi-o chem în numele dreptăţii
Şi-o cânt şi nu cunosc hodina,

Sânt om — şi omul mă supune.
Ce legi, ce forţe şi ce zei
Cu noaptea lor mai pot să'nfrunte
Străfulgerul unei scântei?

O, par'că văd o mână 'ntinsă
Şi-o torţă'n flăcări când şi când
Pe şesul timpului fantoma-i
Universală galopând.

Şi par'c'aud şi simt aievea
Epoci după epoci cum pier
Şi cresc din nou ca nişte inimi
Svâcnind între pământ şi cer.

Iar dacă 'n sumbra-mi viziune
Subt pumnul vieţii mă 'ncovoi,
Asemeni pomului când rodul
Ii dă în copt, mă simt apoi.

Căci, seara, când în podul palmei
V'adun, v'adulmec şi vă beau,
Grădini mi se deschid în suflet
Şi forma stătuilor iau.

A. Mândru.

Din volumul de poezii „Infinituri" ce va apare în cursul acestui an.

UNII CONVORBIRIŞTI
ŞI EVOLUŢIA SOCIALĂ A ROMÂNIEI.

Dacă voim să demonstrăm acest adevăr, că spiritul „Convorbirilor Literare" a avut asupra evoluţiei societăţii româneşti o influenţă însemnată, trebue să-i căutăm urmele şi să-i dovedim înrăurirea, nu numai în disciplinele pur spirituale ale cugetării, ci şi în activitatea zilnică a vieţei sociale, în realizările de ordin practic, ce au modificat această viaţă. Ca în totdeauna „mens agitat molem"; dar este interesant de văzut, în ce fel acest spirit a frământat această materie românească.

Firește problema e vastă şi nu am aci prilejul de a o trata în amănunţimele ei. Influenţa cercului „Convorbirilor" a fost atât de mare şi atât de răspândită în diferitele ramuri de gândiri şi de activităţi, în cât acum nu pot de cât să lămuresc liniile generale şi să precisez câteva detalii caracteristice.

A fost deci un spirit, care a animat acest cerc — „Junimea" din anii de tinereţe ai „Convorbirilor" — şi a fost o materie, anume societatea românească, pe care dânsul a voit să o modeleze. Care a fost, în cea ce priveşte punctul de vedere sociologic, nota dominantă a acestui spirit şi cum se prezenta, în anii de activitate ai „Junimei" această societate românească?

Nota lui dominantă a fost criticismul, cu imediata lui tendinţă de a reduce la proporţii reale, problemele luate în chestiune. In problemele vieţei de stat se punea deci, ca un imperativ, reducţia la conturul realităţii a soluţiunilor date spre propăşirea acestui stat. Nimic, în materie socială, nu era mai lipsit de romantism, decât spiritul „Junimei".

Dar am spus criticism, iar nu scepticism — şi criticismu acesta avea stâlpii lui de reazăm, pe cari logica îi înălţase şi pe cari îi menţinea. E caracteristic, ca însuşi Maiorescu să fii scris primul tractat de „Logică“ în româneşte.

Iată deci spiritul, dar... cum oare se prezenta societatea românească în acea epocă? Astfel cum se poate prezenta o societate, care fără tranziţie, trece, dintr'o organizaţie medievală, într'o alcătuire de stat modernă, printr'un salt în necunoscut.

Nu trebuie să uităm, că anul 1831 a fost anul Regulamentului Organic şi că Regulamentul Organic a fost închierea epocei feodale româneşti; în fond victoria marei noastre feodalităţi, care-şi căpătase astfel „magna charta“ a ei. In contra acestui simbol al trecutului, ce-l întruchipa Regulamentul Organic, s'a dus lupta pentru crearea României. Şi s'a dus lupta cu entuziasm pentru cucerirea succesivelor etape, ce trebuiau să alcătuiască bazele statului român.

Şi ţinta a fost ajunsă. Statul român, indepedent şi dinastic, a fost fundat. Dar entuziasmul creator, indispensabil la fundarea lui, nu putea servi la fundarea societăţii româneşti moderne. Acestei societăţi „Junimea“ îi aplică formula: „formă fără fond.“

Deci ni se prezintă problema: faţă de lipsa de fond pentru a umple formele vieţei sociale de stat modern, ce atitudine puteau să aibă oamenii „Junimei“?

Trebue să avem în minte un lucru. Printre oamenii aceştia, nu erau numai puri intelectuali. Se găseau şi oameni de acţiune; oameni, cari întruneau pe lângă darul gândirii, chemarea la realizări.

Astfel era un Carp, un Maiorescu, un Rosetti. Şi dânşii au înţeles, că nu se cuvenea, singură, critica în domeniul speculativ, ci tocmai etica lor occidentală le impunea tentative de îndreptare în domeniul practic.

„Noi considerăm, spunea Petre Carp, în discursul său din 4 Decembrie 1884, organizarea acestui stat ca o misiune a generaţiunei noastre, precum crearea lui, a fost misiunea generaţiei de la 48“.

Şi era logic, ca dânsul, conform acestei lozinci, să caute să înfăptuiască, în domeniul agrar, cea ce Titu Maiorescu

încerca în domeniul cultural: o consolidare cu directive pro prii, ferite de politică.

Chestiunea agrară, în statul modern al României, a fost cea mai grea moştenire a stării sale medievale — mai mult încă, a fost prelungirea acestei stări medievale în societatea noastră. Şi dacă în satira junimistă, eram o ţară eminamente agricolă, am fost, în tragedia noastră istorică, un stat cu desăvârşire agrar.

De acest adevăr Carp şi-a dat seama. Acestui stat agrar îi trebuia o solidă bază agrară, precum îi trebuia tocmai în vederea consolidării lui, predominanţa legilor şi respectul proprietăţii. Şi era just ca însuşi statul să facă gestul menit să-i asigure interna lui întărire, prin vânzarea bunurilor sale ţăranilor — el, care putuse să rămână proprietar bogat graţie împrejurărilor, ce-l aduse, ferit de frământări, în forma lui modernă. Se continua astfel, opera dela 64, se crea astfel, la baza statului, o ţărănime, pe care legiuitorul o vroia, piro nită pământului, dar avută şi neatârnată, peste care, aşa fiind, furtuna, zicea dânsul, putea trece fără a-i atinge puterea de viaţă.

Pârghia acestei reforme era însuşi statul. De ce? Pentrucă Carp îşi dădea seamă, că în starea societăţii noastre, singur statul putea precipita şi înfăptui unele mişcări necesare propăşirii acestei societăţi. Pentrucă realitatea, clar văzută, îi arată, că puterea statului, era în fond, în mâna unei puţine clase diriguitoare de oameni luminaţi, a căror datorie era tocmai, ca prin mărsurile legale, prin exemplul guvernării lor, prin zelul lor cultural, desbrăcat de patimele politicianismului, să împlinească lipsurile de putinţi şi spirituale şi sociale, cari se arătau subt dânşii.

In concepţia de atribuţii a acestui stat, Carp căuta să-i dea drepturi indiscutabile. Nu e o întâmplare, ci este un sistem de a-l vedea în chestia agio-ului partizan al etalonului de aur. Etalonul de aur era un absolut pentru stat, nu un relativ, ca bimetalismul. Nu e o întâmplare, ci tot un sistem de a vedea legea sa a minelor dând, cea d'intâi statului drept de exploatare a subsolului peste capul şi voinţa proprietarului suprafeţei. Ca să ne oprim numai aci.

In realitate această concepţie de patronaj a statului,

era o concepție aristocratică—cum era însuși „Junimea", prin înălțimea occidentală a cugetării sale, față de societatea de atunci, cu multe caracteristice patriarhale încă. Această societate trebuia educată, pentru a putea ajunge la o maturitate necesară vieții moderne.

Educația civică dată de cultură, pe bază de criticism, care vedea clar și de aproape valorile vieței, prin prizma adevărului, iar nu a „beției de cuvinte", e încă un concept al „Junimei", subt marca lui Maiorescu. Spiritul trebuia să creeze oamenii României moderne.

E aci o notă literară, filosofică, umanistă pot zice, dar nu sociologică, și în orice caz demnă de a fi remarcată.

Subt ultima guvernare a lui Carp și a elementelor junimiste, se complectează idea de 89. Pe baza intervenționismului de stat se alienează țăranilor bunurile de mână moartă.

Și ca un ultim ecou, ce nu mai poate răzbi, apare proectul de lege asupra dregătorilor—a acelor câtorva oameni, cari trebuiau să patroneze viața descentralizată a României.

Dar vremea trecea. Dacă epoca erei noua a lui Carp era îndepărtată cu 20 de ani de anul 64, trecuse de atunci alți 20 de ani până la revolta din 1907. Se năștea u necesități sociale și economice, cari puneau probleme nouă existenței statului român. Pentru deslegarea lor, se rădică tot dintre Convorbiriști, actualul ministru de domenii, Constantin Garoflid.

Criza de la 1907 era un avertisment dat că intrasem în faza statului capitalist și burghez. Inmulțirea populației pe deoparte, necesitățile circulațiunei bogățiilor pe d'altă parte, spărgeau cadrele economice existente. Structura societății noastre trebuia desbrăcată de rămășițele feodale încă în ființă—căci nu trecuse un secol de la Regulamentul Organic—și pusă pe baze de producție intensă. Trebuia deci organizată proprietetea însăși, în sens de productivitate, prin dispariția mai întâi, a celor două forme neproductive: parcela și latifundiul. Și la baza proprietății, trebuia creată o țărănime liberă, scăpată de tutela legală a statului și de așezămintele, cari o legau pământului. O asemenea țărănime liberă se poate atunci diferența prin jocul concurenței în folosul celor mai apți. Clasa aceasta de proprietari astfel selecționată constitue șira spinării a statului. Căci elementele rurale birui-

toare în lupta economică, formează elemente de resistenţă şi de ordine socială — oameni întregi, apţi a primi cultura şi a o alia cu demnitate civică; pe d'altă parte pepinieră indispensabilă a claselor burgheze în statul nostru. Elementele rurale neapte de a-şi păstra proprietatea vor forma muncitorimea agricolă şi industrială, necesară tocmai unei productivităţi intense, dar liberă şi dânsa de a-şi închiria munca acolo, unde este mai rentabil plătită.

Aceste sunt principalele directive ale criticei şi operei lui Constantin Garoflid. Ele constituesc o doctrină născută din metoadele socialismului sciinţific pentru a da roade conforme liberalismului doctrinar. Ele caută să îndrepteze efectele actualelor noastre transformări sociale, iar prin studiul profund al circumstanţelor noastre proprii, ele continuă tradiţia spiritului realist al „Convorbirilor".

Leopold Ranke a scris undeva „Spiritul cel veşnic liber se avântă pe propriile lui căi"!

Cât de româneşti au fost căile spiritului „Convorbirilor", ca el în două momente istorice, acel al trecutului de eri, acel al prezentului de azi, să poată să fi avut, asupra destinelor noastre sociale, această profundă influenţă!

Dinu C. Arion

STIHURI DE PSALT NOU

Doamne, Tu Tată!
Ca altă dată
cu glas înalt
de psalt
vreau să Te cânt
fără cuvânt
rotund învăţat,
cu suflet curat
vreau să te cânt.
Şi Doamne, Tu, Cuvânt!
Porneşte roată de vânt,
să răsune prin lume
clopot în hău
Numele Tău
din cântul meu nou.
Şi Doamne, Tu, Duh!
Ridică solar pe văzduh
hulubul sfinţitului foc
cu verdeaţa minunii în cioc
să se lumineze în sine
tot muntele de humă din mine!

II

O! Doamne, Tată, Doamne!
In mine năpădește stufos burianul rău
pe inima 'mpietrită darab de stană greu.
Mă svârcolesc cu gândul în temniță de fier
nu mi-s de-ajuns eu singur, dar nu știu ce să cer.
Presimt numa ca orbul că trupul mi-ai ursit
să pice ca o coajă uscată la cojit.
Presimt numa ca orbul că'n lut duh mi-ai suflat
durerea să mă rupă din sgură mai curat.
Mi-e frică însă Tată ca'n gândul meu semeț
sub pravila 'mpietririi în cremene să 'ngheț.
Și dacă nu sunt vrednic de nici un drum ceresc
nu mă lăsà 'n uitare pământ să 'nțelenesc.
Din arcul bolții, trăznet mă arde scrum de var
și din țărâna albă mă tipărește iar!

Sandu Tudor

AMINTIRE DELA UN BANCHET

Să nu vă aşteptaţi la un discurs. Am să vă povestesc o amintire.

Multora din generaţia de azi le este — firește — necunoscută intimitatea dintre colaboratorii strânşi în jurul *Convorbirilor Literare.* Când aveau prilejul să se adune laolaltă, nu-şi rămâneau datori cu nimic din glume nesupărătoare

Imi stă deşteaptă în minte o scenă care m'a înduioşat mult:

La 15 Fevruarie 1910, ospăţul obişnuit al revistei a coincis cu aniversarea a şaptezecea a lui Titu Maiorescu. Atunci au luat parte, la masa dela Bulevard, cei mai mulţi şi cei mai de seamă prieteni ai *Convorbirilor.*

Maiorescu, ca sărbătorit, sta la mijloc. Lângă el, în dreapta, Petre Carp.

Şi s'au ţinut toasturi pe întrecute. Vă puteţi închipui ce se întâmplă când un talent îşi încălzeşte verbul la flacăra unui sentiment sincer.

Au vorbit D-nii Meissner, Mehedinţi, Săulescu, Aurel Popovici, P. Missir, Dr. Marinescu, Pangrati, Lupu Costache, Tzigara, Vecerdea din Braşov, şi mulţi alţii.

Delavrancea şi-a început cuvântarea lui aşa:

— Domnilor, de câte-ori am fost la întrunirile D-voastră, mi-am zis: „Dar prost mai vorbesc eu!"

Apoi a cerut cuvântul Petre Carp.

Cu expansiunea sinceră de copil, care caracterizează totdeauna pe oamenii superiori în momentele solemne, *Conu Petrache* s'a ridicat în mijlocul unei tăceri sfinte, a pus mâna

pe umărul lui Maiorescu, s'a aplecat spre el, l-a privit cu bonomie în ochi şi i-a zis:

— Maiorescule, eu ştiu când te-ai născut tu... Eram la Iaşi. Acolo mi-a venit ştirea că la Craiova s'a născut *unu*... Maiorescu. Aş fi venit să te văd. Şi te rog să mă ierţi că n'am făcut-o, din două pricini: Mai întâi, erà o iarnă grozavă. Zăpadă mare. Tren n'aveam... Al doilea, fiindcă eram cam mic. Implinisem abia un an....

Apoi îşi încheie discursul cu următoarele mărturisiri:

— Dragă Titule, tu poţi fi mândru de tine. Poţi fi mândru, pentrucă şi ţara e mândră de tine şi nu te poţi sustrage de la simţul general. Pentru limbă, ai fost un om providenţial. Limba noastră era ameninţată să fie stricată de pretinşi oameni ai ştiinţei. Tu—ca psicholog—ţi-ai dat seama că dacă ştiinţa nu e niciodată mediocră, *mediocrităţile sunt totdeauna ştiinţifice*... Eşti mândria generaţiei noastre!".

Nu voiu mai adăoga nimic. Nu vreau să şterg—cu reflecţiile şi considerentele mele — impresia avută. Vreau, ca şi în sufletul generaţiei de azi să răsară în orice moment, limpede şi curată, icoana vie a acestor sfinţi ai culturii neamului, a celor doi mari îndrumători, cari lipsesc dela sărbătoarea de azi şi a căror lipsă—mărturisesc sincer—o simţim cumplit în adâncul inimilor noastre.

I. A. Basarabescu

IN PARC

I

E toamnă, rotogoale, cad frunzele de plop,
Infiorând tăcerea cu murmurele lor;
Uitat de toți, pe treapta străvechiului pridvor,
Sub aurul grădinei, visările-mi îngrop.

Voi, crengi, cari a-ți umbrit-o sub soarele de jar,
Și-ați tremurat asupra-i vă scuturați a lene,
Purtându-i amintirea prin lumi aeriene,
Cu ori-ce foae moartă, căzută din frunzar.

Să simt în jur o horă de foi în vijelie,
Asupra-mi, să se-aplece coroanele de tei!
....M'atingă ramul sacru, pe care mâna ei,
In goană după fluturi, alunecă zglobie!

II

E plină ca inima mea,
Azi, luna, ce jalnică sue;
Pe-un cap nemișcat de statue,
Din ramuri, alunec abea!
E plină ca inima mea!

Cum trece pe albastre poteci,
Sub vastele bolții chenare,
O inimă 'n flacări ea pare,
Brăzdând, înălțimile reci.
O inimă 'n flăcări, ea pare!

III

O! vânt năprasnic, vânt nepotolit,
Ce smulgi din ramuri, foae după foae,
Dezlănțue a norilor puhoae,
S'alunece pe parcul meu slăvit!

Ca niște flamuri negre să plutească!
Să pară zarea 'n doliu cufundată;
Prin zidul greu, doar, dragostea-mi curată,
Ca sute de luceferi să zbucnească!

Sub coviltirul zărilor de zgură,
Eu singur stau, sub ramul ce se frânge;
O! suflă vânt; de-apururii nu-mi vei stinge,
Văpaia sărutărilor, pe gură!

Artur Enășescu

„CONVORBIRI LITERARE“ ŞI ARDEALUL

Nu ştiu dacă s'ar putea constata din registrele administraţiei *„Convorbirilor Literare“* câte exemplare din această revistă au fost trimise în Ardeal în primele două decenii dela apariţie. Dacă s'ar putea face lucrul acesta, ar fi foarte interesant fiindcă s'ar vedea în ce măsură a contribuit direct această publicaţiune la formarea culturei româneşti în Ardeal şi în ce drag a fost desvoltată conştiinţa naţională, sub raport cultural, la generaţia ardeleană din acea epocă, care a fost nemijlocita premergătoare strălucitei epoci, în care se proclamase prin ziarul „Tribuna“ din Sibiu memorabila lozincă:

„Pentru toţi românii soarele răsare la Bucureşti“.

Nu cred însă că în primele două decenii „C. L.“ ar fi fost răspândite în număr mai mare în Ardeal. Atunci apăreau acolo nişte reviste ilustrate după modelul revistelor germane de familie, care puteau satisface mai bine cerinţele de lectură ale intelectualilor ardeleni, crescuţi în spiritul culturei germane.

După apariţia „Tribunei“ la Sibiu (1884) lucrurile s'au schimbat. Sub puternicul îndemn al lui Ioan Slavici, interesul faţă de mişcările culturale şi literare din „ţară“ a crescut şi la ardeleni şi atunci desigur că „Convorbirile Literare“ au fost cele mai mult cetite acolo.

Cât mă priveşte pe mine, eu am fost dintre acei puţini cari au făcut cunoştinţă cu revista aceasta încă în cea mai fragedă tinereţe. Tatăl meu, care fusese preot în comuna Valle lângă Săliste, lăsase la moartea sa în anul 1886 pe lângă celelalte reviste de familie şi un şir întreg de colecţii din „Convorbiri Literare“. Câte au fost n'aş putea spune, fiindcă după moartea sa au venit greutăţile materiale şi mama mea abia putea să se îngrijească de cei trei orfani minori şi nu-i ardea de reviste şi cărţi. Din nenorocire tocmai „C. L.“ rămâseseră nelegate şi astfel rând pe rând singuraticele broşuri au dispărut cu totul din scrinul de cărţi.

Noi, orfanii, eram prea mici ca să ne dăm seama de păstrarea lor şi desigur că nici nu puteam pricepe nimic din ceeace ceteam în ele. In tot cazul însă singur faptul că aveam conştiinţa de-a ţinea în mână o revistă din „ţară“ şi-a avut efectul său asupra sufletului fraged

de copil, cu atât mai vârtos că în casa mea părintească toţi pereţii erau plini cu tablouri din istoria şi viaţa recentă a... „fraţilor regăţeni" ca să fac o legătură semnificativă cu zilele de atunci şi cu cele de azi. Tablourile acelea stau şi azi la locul lor şi n'aşi înlocui prin nimic în lume: „Luarea Griviţei", „Reîntoarcerea Dorobanţilor", Generalii şi comandanţii trupelor din campania 1877/78" „Cabinetul de miniştri" care a prezidat această campanie, „Deschiderea primului parlament român" etc.

In amintirea acelor zile din copilărie, în care mi-au căzut în mână pentru întâia dată „Convorbirile Literare", în care mai târziu am avut şi eu fericirea să public câte ceva, urez acestei publicaţiuni viaţă fără sfârşit şi tot mai înfloritoare.

Ion Băilă

MĂRIRE VOUĂ!

Ţăranilor ostaşi

Din munţii suri, cu vârfuri sclipitoare,
Şi păn' în largul Dunării albastre,
Aţi stat în umbra văilor sihastre,
Legaţi de brazdă 'n grindeni şi ninsoare...

Dar când au vrut ordii cotropitoare,
Să-şi ducă 'n zbor pe câmpurile noastre,
Fiorul crunt al negrelor dezastre,
V'aţi ridicat ca vulturii în soare...

Şi v'au căzut din cer, la Mărăşeşti,
Cununi de foc, pe-armură şi pe căşti,
Şi-adânci puteri să 'ncepeţi viaţă nouă;

Aşa precum, de secole v'a dat
Porunca lui, un aprig împărat...
Ţărani-ostaşi, în veci mărire vouă!

G. Tutoveanu

„CONVORBIRI LITERARE“ ŞI BIOLOGIA

Dacă răsfoim volumele din „Convorbiri literare“ publicate în cei 60 ani constatăm că printre diversele articole s'a dat şi celor biologice o largă ospitalitate.

In prima linie „Convorbirile“ au contribuit mult la popularizarea cunoştinţelor despre viaţă. De sigur au fost şi alte reviste cari au publicat astfel de articole. In „Convorbiri“ însă se remarcă mai mult de cât oriunde faptul că cei ce le-au scris sânt persoane de competinţă necontestată, specialişti n materie.— Voiu cita câteva din aceste articole:

1) *I. Atanasiu.* Intru cât un muschiu se poate asemăna cu o maşină. (Se face o paralelă între muschiu şi un motor şi se analizează dynamica, energia consumată, transformările de energie, uzura prin funcţionare a lor etc.)

2) *D. Călugăreanu.* Rolul microbilor în digestia intestinală (Microbii sunt capabili de a digera alimentele întocmai ca şi sucurile digestive, totuşi ei sunt paraziţi cari consumă o parte din produsele transformate, şi e mai bine să-i gonim din intestin pentru a împedica acumularea otrăvirii lor fabricate de ei).

3) *D. Călugăreanu.* Hotarele vieţei.

4) *Dr. I. Felix.* Prevenirea directă a boalelor (Un capitol din „Progresele igienei până la 1904“).

5) *Dr. N. Leon.* Ereditatea.

6) *C. Leonardescu.* Darvin şi ştiinţa cootimporană.

7) *Dr. G. Marinescu.* Câteva consideraţiuni medicale asupra aplicaţiunei hipnotismului şi sugestiunei (Se pronunţă pentru psihoterapie ca metodă de tratament cu observarea că să nu fie lăsată în mâna şarlatanilor şi empiricilor).

8) *Dr. G. Marinescu.* Ereditatea normală şi patologică considerată ca factor familiar social.

In a doua linie „Convorbirile“ e revista în care s'a publicat un dicţionar sistematic de numirile populare de animale şi plante.

In afară de nomenclatura de Dr. Cihac (1852), denumirile paserilor de Marian şi alte câteva note răspândite prin reviste, până la 1889 nu aveam un dicţionar al animalelor. La această dată G. Crăiniceanu publică în „Convorbiri“: Nomenclatura româno-latină din istoria naturală“, un adevărat dicţionar de 103 pagini cu numiri populare româneşti de animale şi plante.

Singurul până azi pentru zoologie, complectat cu vocabularul botanic al lui Panţiu, acest dicţionar este de o mare importanţă atât pentru naturalişti cât şi pentru cei ce se ocupă cu originea cuvintelor româneşti.

In anii dinainte de războiu „Convorbirile“ au servit drept tribună de discuţie a chestiunilor transformiste.

In anul 1902 profesorul Paulescu publică în revista „Spitalul“ una din lecţiile sale dela facultatea de medicină din Bucureşti: Generaţiunea spontanee şi Darwinismul faţă cu metoda experimentală.

In 1903 profesorul Dr. N. Leon dela facultatea de medicină din Iaşi critică lecţia d-lui Paulescu şi îi reproşează că nu ţine seamă de ultimele lucrări asupra filozofiei ştiinţelor naturale.

In 1904 Dr. Paulescu răspunde şi rămâne la punctul său de vedere că „ştiinţa nu poate admite hypoteze neprobate“.

In 1906 intervine în discuţie profesorul D. Voinov dela facultatea de ştiinţe din Bucureşti, combătând pe prof. Paulescu.

Urmează răspunsul acestuia în 1907 şi tot în acest an profesorul Voinov în articolul său plin de documente întitulat „Dovezile“ răspunde din nou profesorului Paulescu.

Totuş în 1908 Dr. N. Paulescu în articolul său: „Dovezi nevalabile“ se arată hotărît contra transformismului: *„transformismul, fiind nedovedit şi, pe de altă parte, fiind în contrazicere cu fapte bine stabilite, este o doctrină falşă care trebue exclusă din ştiinţă“.*

* * *

In „Convorbiri", regretatul profesor V. Babeş a publicat articole asupra Tuberculozii, Pelagrei şi Leprei în care exprimă şi păreri originale asupra acestor boale şi mai ales a mijloacelor de tratare în ţara noastră.

Nu pot încheia acest scurt rezumat fără a aminti că în „Convorbiri" s'a publicat „Teoria ondulaţiunei universale" a filozofului Vasile Conta, care are şi o latură biologică.

Astăzi chiar când, în afară de revistele biologice de specialitate, avem reviste de popularizare ca Revista ştiinţifică Adamachi şi Natura, încă naturaliştii pot publica în „Convorbiri" fiindcă această revistă se adresează unui public special doritor de cultură multilaterală.

A. P. B.

VECHII COLABORATORI AI „CONVORBIRILOR"

Nu e lucru ușor să hotărîm astăzi rolul ce l-a avut în cultura română activitatea literară de la „Convorbiri Literare", începută acum șaizeci de ani. Sântem prea aproape de generații ce ne-a precedat și ale cărei individualități de seamă le-am apucat și noi, ajunse în culmea maturității lor. Cine va încerca să scrie mai târziu despre această glorioasă epocă va ajunge, credem, la încheierea că însemnătatea „Junimei" a fost cu mult mai mare decât aceia ce i s'a dat până acum, și că personalitățile ce au contribuit la întemeierea acestei mișcări au un loc mai înalt în lumea literilor și că nu uitarea trebuie să le acopere ci dimpotrivă strălucirea în dreapta ei lumină. Nu ne luăm aici această însărcinare; ne vom mărgini numai, ca o închinare pe care sântem datori s'o aducem înaintașilor, să evocăm figurile lor distinse, pentru a trezi astfel dorul iubitorilor de literatură să cerceteze o operă cu multe părți bune, vrednice să trăiască.

Societatea „Junimea" ce-și începuse activitatea cu prelecțiuni populare simțea nevoia unui organ de luptă și de îndreptare; el apare în Martie 1867.

„Mișcarea literară susținută înainte cu mult succes de foile literare atât de cunoscute și prețuite de toată societatea, a încetat cu totul", zicea primele cuvinte către cetitori. Nu că marii scriitori încetaseră din viață; trăiau Constantin Negruzzi și Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu și Grigore Alecsandrescu și atâția alții, dar Unirea Principatelor și viața politică cea nouă întemeiată de Cuza-Vodă chemase la a lor înfăptuire pe toți oamenii de seamă.

Misiunea lor terminată, ei se puteau acum întoarce pe câmpul literilor. A fost dat Iaşului, „unde a rămas, zicea acelaş cuvânt către cetitori, o inteligenţă destul de răspândită", să se puie în fruntea noii mişcări. „Inceputul este modest, dar redacţiunea sperează că va putea da în curând acestei foi proporţiuni mai însemnate prin binevoitorul concurs ce este în drept de-a aşteptă din partea tuturor scriitorilor români", sfârşià acelaş cuvânt.

Speranţa s'a înfăptuit şi cine ar fi putut crede atunci că în atât de scurtă vreme „Convorbirile Literare" aveau să ajungă singura revistă cu viitorul asigurat ca să dea direcţiune unei întregi epoci literare şi să strângă în juru-i toate talentele din ţară! Această epocă era prelungirea celei premergătoare, pe care o ilustraseră între alţii V. Alecsandri şi C. Negruzzi. Şi dovadă mai bună este că aceşti mari scriitori, cu faima de mult câştigată, vin să întindă celor tineri braţul lor încă plin de putere pentru a porni cu dânşii la un drum lung. Din nefericire **Const. Negruzzi,** cel care cu dreptate se poate numì întemeetorul prozei româneşti, este smuls dintre cei vii înainte de vreme şi el apucă să publice în revista celor tineri numai o singură compunere: *Flora română.* Dar **Vasile Alecsandri** mai iubit de soartă, rămâne încă timp de douăzeci şi trei de ani, până 'n clipa din urmă a vieţii sale, tovarăşul celor tineri. Când la 1871 se iveşte pe orizontul poetic Mihail Eminescu, mort apoi cu un an înaintea lui, „Convorbirile" vor întrupà cu aceste două mari nume aproape toată mişcarea literară din România.

Cu simţul estetic cu care era înzestrat, cu spiritul limbii pe care-l stăpânea până 'n cele mai adânci ascunsuri, Alexandri cu drept cuvânt poate fi chemat întemeetorul poeziei române. Plecând de la adevărul că limba literară îşi trage izvorul din cea pururea vie a poporului, credinţă nestrămutată a întregei mişcări dela „Convorbiri", Vasile Alecsandri rămâne tot acela care la 1840 dăduse atâta farmec limbii române în *Doinele* sale. Nimica nu se rupe în activitatea unui scriitor; ziua de azi are rădăcină în ziua de eri şi adesea aceasta din urmă poate fi mai senină şi mai bogată decât cea dintâi.

Paginile Convorbirilor sânt împodobite cu variatele sale scrieri printre cari cele mai de seamă sânt acele *Pasteluri*

în care trăeşte natura şi cerul ţării noastre, ca 'n pânzele lui Grigorescu; căci, dacă sufletul artei este acelaş, nicăeri ca 'n această apropiere de nume el nu se simte mai învederat.

Acestor gingaşe tablouri, al căror fond e totdeauna un cer senin şi o străvezie lumină, le urmă în acelaş timp compunerile sale teatrale. Aici iarăş Alecsandri leagă firul trecutului mai depărtat, când întemeiase teatrul român. Tânărul autor al lui *Barbu Lăutarul*, al lui *Iorgu de la Sadagura*, al lui *Cinel-Cinel* şi al atâtor figuri azi dispărute, ne perindă din nou, în simple tablouri, şi alte tipuri ce au dus cu ele în mormânt o întreagă epocă. *Stan Covrigarul*, *Gură-cască*, *Ion Păpuşarul*, *Cucoana Chiriţa la Paris* sau *Haimana* au înveselit fruntea părinţilor noştri. Dacă uneori în *Ginerele lui Hagi Petcu* sau în *Sfredelul Dracului*, Alecsandri localiză piese de valoarea unor dramaturgi ca Emile Augier şi chiar Labiche, tipurile şi mediul în care se mişcau personajele sale erau acele din ţara sa. Şi oricâte critice s'ar puteà aduce unor astfel de comedii, de una singură este desigur ferit. Că s'a putut găsì pe o scenă a Parisului vreo cucoană Chiriţă, se poate prea bine; dar cucoana Chiriţa a lui Vasile Alecsandri este a noastră, şi în zadar am căutà să-i găsim imagina într'o literatură streină. A o face cu tot dinadinsul şi a căutà anumite apropieri în asemenea materie literară, ar însemnà să ajungem la încheierea că toată literatura este un plagiat.

Fie şi aşà, umbra marelui nostru poet naţional poate fi împăcată; ea se găseşte alături de Molière şi Beaumarchais. Farmecul deosebit al acestor opere este originalitatea plastică a limbii, vioiciunea stilului şi dialogului întrerupt adesea de vesele şi săltăreţe cuplete. *Cucoana Chiriţa*, de pildă, sau *Harţă răzeşul* au în această privinţă un farmec nespus, pe care publicul de acum treizeci de ani îl gustà cu atâta plăcere pe modesta scenă a teatrului naţional din Iaşi, unde tradiţia pieselor lui Alecsandri nu se curmase încă. Tot în anii cei dintâi ai „Convorbirilor“, Alecsandri trecù la genul mai greu al comediei de moravuri. *Boierii şi Ciocoii* este una din marile sale lucrări, în care nu numai atmosfera trecutului fanariot ce-şi trăia ultimile zile, ci şi caracterele personajelor, intrigile ce le urzesc, pasiunile şi sentimentele de care-s însufleţite şi care sânt etern omeneşti, ne interesează aşa de mult. Nu ştim dacă

se află în toată literatura noastră dramatică un tip așa de caracteristic în care inteligența și spiritul mușcător al românului, al răzeșului în deosebi, să fi fost prins cu atâta măestrie ca în măreața figură a lui Arbore. După această piesă așa de originală și bine închegată, Alecsandri se încumetează în dramă, dacă încumetare se poate numi o asemenea pornire la un om ce avea talentul teatrului așa de bine dezvoltat. Să mai stăruim asupra *Fântânei Blanduziei*, a acestui mărgăritar a cărui strălucire mai luminează scena teatrului național sau asupra lui *Ovidiu*, exilatul din Tomis? Cu cine s'ar putea asemănă și aice prin delicatețea simțirilor, prin limpezimea imaginilor, prin farmecul limbii ?

Alecsandri, poetul visător al serilor la Mircești s'a ridicat și la înălțimea conducătorilor politici ca Negri sau Cogălniceanu, ce-și jertfiau timp și avere, interes sau glorie pentru binele și vaza țării. Fragmentele din misiunile sale la curtea lui Napoleon al III-lea sau Victor Emanuel sânt o dovadă în această privință. Admirator al trecutului, culegătorul celor de pe urmă doine și balade, scăpate tot de dânsul de la pieire, dădeà în *Legende* scenele epice ale lui Ștefan cel Mare. Neuitată a rămas seara dela „Junimea" când Alecsandri ceti *Dumbrava Roșie*. Iar când comemorarea unui eveniment glorios sau jalnic al trecutului se făceà la vreo serbare, Alecsandri alergà cu sfatul și cu lira în mână să se puie alături de organizatori, ca un profet al vechimii. Așà a fost la serbarea lui Grigore Ghica din piața Beilicului sau la acea din Putna la 1871. Din paginile „Convorbirilor" din acest an se poate vedea ce a însemnat pentru scriitorii revistei neuitatele serbări, în care patriotismul vibrà cu atâta putere și'n care conștiința românească în tot ce avea mai talentat, protestà asupra nelegiuirilor streine. Din articole, din poezii, din discursuri se ridică un glas profetic pe care Providența l-a auzit. Când isbucnește răsboiul dela 1877, tot Alecsandri încălzește inima ostașilor noștri, preamărind libertatea cea sfântă pecetluită în sânge. Este un lucru îndestul de ciudat cum activitatea membrilor dela „Junimea" a fost de multe ori socotită de cosmopolită, când vedem atâta entusiasm pentru trecut, atâta credință pentru limba vie a poporului, atâta optimism și iubire pentru tot ce era manifestare națională. Pentru a întregì

figura poetului în cadrul revistei al cărui jubileu se serbează azi, se cade a ne opri la legăturile ce le-a avut cu Proveņa. Era tot glasul sângelui ce-l mână pe ţărmurile Mediteranei, căutând o apropiere de geniul latin; el a venit de acolo cu faimosul *Cântic al Gintei Latine*. Ce şcolar de pe băncile şcolii primare n'a găsit-o în cartea lui de cetire şi n'a învăţat-o pe de rost! Incheind activitatea lui Alecsandri la „Convorbiri", vom spune că ea se amestecă cu însăşi literatura noastră modernă. In acel, „rege al poeziei" noi vedem pe una din cele mai glorioase figuri a renaşterii României, purtătorul naţionalismului, întemeetorul limbei poetice, păstrătorul tradiţiei, într'un cuvânt expresiunea geniului românesc. Alecsandri trebuie să rămâie marele educator al naţiunii; copilul din cea mai fragedă vrâstă să-şi încălzească sufletul şi să înveţe a fi bun român din opera sa aşa de variată. Dar pentru aceasta el trebuie scos din uitare. In cartea copilului, ca şi'n aceia a tânărului şi a omului matur, scrisul său trebuie să se găsească pe cele dintâi pagini, iar alegerea pieselor celor mai bune din bogata-i operă dramatică să ţie trează pe scenă tradiţia numelui şi talentului său, căci ea este tradiţia numelui şi geniului românesc.

S'ar părea că apropierea seninului Alecsandri de melancolicul **Eminescu** ar fi anume adusă pentru a căutà o comparaţie între amândoi, ca să coborâm pe unul şi să ridicăm pe altul, precum s'a făcut de atâtea ori şi se face uneori şi astăzi. Insă producţiunile unor individualităţi aşa de mari nu pot fi comparate. Cercetătorul va trebui să vadă dacă opera lor poetică e turnată în forma eternă a artei. Dacă la unul găsim o adâncime de cugetare şi simţire ce lipseşte celuilalt, ce are în schimb alte daruri, sunt lucruri ce trebuie studiate în sine. Amândoi, talente alese să întrupeze însuşirile ideale ale neamului românesc, au cu toate acestea un punct de asemănare nu în ceeace priveşte felul cum şi-au înfăptuit opera lor, dar în ceeace priveşte izvorul de unde şi-au tras inspiraţiunea. Acelaşi fel de-a înţelege arta, aceeaşi iubire pentru popor şi limba lui cea curată, aceleaşi accente faţă de marea problemă a năvălirii streinilor—leagă numele lui Alecsandri de acela al lui Eminescu, în munca lor comună. *Doina* lui Eminescu sau faimosul său marş *La Arme* au

izvorât ca şi *Adio la Moldova* sau *Răpirea Bucovinei* din acelaş fond sufletesc. Epoca lui Ştefan Vodă a fost pentru amândoi vârful măririi la care a ajuns Moldova, când nu căzuse încă roabă la nimeni, şi amândoi au descris-o aşà cum au văzut-o şi simţit-o fie în *Dumbrava Roşie* fie în aceeaşi *Doină*.

Eminescu a dat limbii române un farmec neaşteptat şi o nebănuită frumuseţă. Versurile lui se înnalţă ca stelele ce răsar tremurând din adâncimea mărilor şi-şi împrăştie razele în albastrul infinitului şi al poeziei. De aici farmecul lor misterios...

. . . . . .

Din cei cinci întemeietori ai „Junimei" numai Titu Maiorescu şi d. Iacob Negruzzi au avut un rol în literatură; ceilalţi trei, preţuitori şi ei ai frumoaselor litere, şi-au îndreptat activitatea în alte părţi. Cercetătorul culturii româneşti va trebui să stăruie asupra lor, pentrucă au avut o mare însemnătate în politică sau oratorie, dar va trebui să-i amintească şi pentru încercările lor literare, fie originale, fie traduceri.

Teodor Roseti, bărbat cu o cultură aşa de aleasă şi minte cumpănită, a adus servicii de seamă în viaţa publică, ca orator în Parlament sau ocupând înnalte funcţiuni. *Despre direcţiunea progresului nostru* sau *Mişcarea socială la noi*, articole publicate în „Convorbiri", ni-l arată drept un cunoscător ce judecă în lumina adevărului starea lucrurilor din ţara sa.

Vasile Pogor, spirit vioi şi inteligenţă scăpărătoare a avut mai mult influenţă asupra spiritului „Junimei"; din când în când pana lui s'a încercat în poezii originale şi 'n traduceri din poeţii francezi moderni.

Petre Carp care a tradus pe Othello şi Machbeth şi a stăruit de câtevà ori şi 'n direcţia criticei, a rămas să-şi îndrepte în politică activitatea sa. Carp a fost un orator cu forma clară, precisă şi lapidară; gluma-i tăioasă şi caracterul său statornic dădea înfăţişării sale acea notă caracteristică şi originală.

In sfârşit, **Titu Maiorescu,** cu o cultură filosofică sistematică ce n'o avea nimeni pe vremea sa, a fost călăuzul mişcării nouă. După literatura sănătoasă dezvoltată de marii noştri scriitori înaintea anului 1860, „Convorbirile" apăreau

tocmai în vremea când o alta, pornită dela concepţiuni cu totul greşite, fie în judecarea operelor de artă, fie în introducerea unei limbi artificiale, căutau să îndrepte într'o direcţie cu totul opusă mişcarea culturii române. El a atacat fără cruţare şi izbânda a fost totdeauna de partea sa; căci tot ce se întemeiază pe adevăr şi bunul simţ trebuie să izbutească. Şi această izbândă a fost aşa de însemnată mai ales că, în lupta ce se începuse, criticul era un mare orator şi un scriitor cu gustul delicat, cu argumentarea strânsă şi mai cu deosebire cu fraze de o sobrietate şi precisiune pe care în zadar am fi căutat-o la alţii. Miezul întregei mişcări de la „Convorbiri" se găseşte anume în scrierea tânărului critic *Despre poezia română*, un adevărat tractat de estetică ale cărui principii, în ciuda tuturor teoriilor ultra moderne ce stăpânesc producţiunea artistică astăzi la noi şi aiurea, vor rămânea totdeauna acele adevărate în judecarea operelor de artă. Potrivit lor, Titu Maiorescu cerne atât producţiunile poeţilor noştri celor buni de dinaintea întemeierii „Junimei", cât şi acele create de această mişcare. Unele din aceste opere au fost întrecute mai târziu de operele atâtor talente mai puternice, este foarte adevărat; dar aceasta nu scade întru nimic din valoarea celui dintâi studiu de critică a lui Maiorescu, ale cărui principii rămân. Maiorescu recunoaşte frumuseţea şi valoarea poeziei populare sau loveşte fără milă în limba română ce se întrebuinţează în jurnalele din Austria. In contra încurajării mediocrităţilor, în contra ereziilor lui Pumnu şi Cipariu şi a erudiţilor fără talent, dar mai cu seamă în contra formei goale fără fond, Maiorescu opune *Direcţia nouă* în poezia şi proza română, pe care o caracterizează „prin simţimântul natural, prin adevăr, prin înţelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datoreşte civilizaţiei apusene şi tot odată prin păstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional". Se află o pagină pe care cerem voia s'o reproducem pentru înălţimea expresiunii şi aticismului, în care se arată valoarea formei într'o operă de artă. Invăţământul ce se poate trage se poate aplica şi astăzi în bună parte la o anumită literatură: „Eră într'o sară lină de Mai din anul 1871; dar în salonul, unde se adunase atâta mulţime de oameni, nu se observa frumuseţea naturii renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei şi cu cea mai

mare încordare se agitau întrebările momentului. In fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înalţă pe un piedestal închis o marmură albă, frumoasă imitare a unei statue antice; şi pe când toţi oamenii erau cuprinşi de discuţiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii şi a emoţiunii tuturor, în confuzia acestei mişcări ţintite spre un singur punct din viaţa reală, punct trecător, de-o importanţă peste măsură în prezent, de-o nulitate fără măsură în viitor: statuea albă, cu surâsul ei blând, sta senină deasupra haosului; forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului: păstrată în trecut, sigură de viitor, ea îşi purtă înnaintea noastră cu o linişte supranaturală viaţa-i eternă".

„Da, în lumea fericită a artei timpul nu mai are putere şi nu mai are înţeles, şi cine se înalţă în sfera ei, a ştiut să plăsmuiască forma frumoasă, acela, de sigur, dar numai acela, a ajuns pe calea nemuririi".

Opera literară a lui Titu Maiorescu nu e bogată, dar preţueşte cât toată critica ce s'a făcut după dânsul, şi am putea zice că fiecare studiu al său, scris la depărtări destul de mari, au făcut epocă.

Se înţelege de la sine că prestigiul câştigat de „Convorbiri" de la poeţi ca Alecsandri şi Eminescu şi de la un teoritician ca Maiorescu au făcut ca literaţii de la „Junimea" să se desvolte sub covârşitoarea lor personalitate.

In anii cei dintâi poezia lirică a fost cultivată de **George Creţianu**, poetul Patriei şi Libertăţii, cu faima de mult cunoscută, de **Scarlat Capşa**, un tânăr mort prea de timpuriu, şi mai cu seamă de D-ra Matilda Cugler, M. D. Cornea, S. Bodnărescu şi N. Schelitti. Colonelul **Niculae Schelitti**, mort în floarea juneţei, scrie *Dedicaţiunea lui Ossian* şi *Adunarea în Suceava*, dar mai presus de toate însemnătatea lui stă în traduceri din lirica germană şi mai ales din Heine. Alături de dânsul încă din cea mai tânără vrâstă, **Mihail Cornea** s'a încercat în poezia lirică, dându-ne o culegere de mici poezii de amor, isvorâte dintr'o curată simţire. Cornea, care a scris şi'n limba franceză, a părăsit curând literatura pentru a cuceri în barou unul din cele mai strălucite locuri.

Statornic însă a fost **Samson Bodnărescu** poet, prozator, dramaturg format la şcoala germană. El este acela care pen-

tru întâia oară a dat în limba noastră forma aşa numitului hexametru şi pentametru în micile sale compuneri, dar credem că tot poeziile rimate sunt cele mai trainice din toată opera sa. Cântăreţ al amorului, **Dimitrie Petrinò**, uitat astăzi aproape cu totul, aducea cu sine nu numai zbuciumul sufletului său turnat într'un vers larg de lumină şi umbră, ci şi lacrămile Bucovinei de unde venea. Proscris al provinciei sale, el este singurul poet care a cântat, odată cu Vasile Alecsandri, sfâşierea Moldovei şi a protestat în cuvinte inspirate la serbarea comemorativă a lui Grigorie Ghica, din Iaşi, în 1875.

Dar deasupra tuturor se ridică figura inspirată a lui **Nicoleanu.** „Convorbirile Literare" deplâng moartea acestui poet de mare talent, ce poate fi numit premergător al lui Eminescu şi-i reproduc din poeziile sale, căci, vechiu prieten al întemeetorilor „Junimei", Nicoleanu nu publicase nimic în revistă, cât a trăit. Cine nu ştia pe de rost:

> Albă cu ochii negri şi dulce ca o fee;
> Un cap blondin de înger pe umeri de femee;

Cui nu-i mersese drept la inimă:

> Dacă soarta ne'mpăcată sau a cerului mânie
> Te-a ursit să zaci în lacrămi, în durere şi sclăvie....,

Şi cine în faţa nefericirilor ţării nu exclamă:

> Negreşit ş'acum Carpaţii desvălesc o mândră frunte,
> Ş'acum floarea creşte'n vale, buciumul răsună'n munte
> Şi din culmea ridicată unde ochiul se opreşte
> Auz Oltul cum suspină şi Dunărea cum mugeşte....,

Poezia lirică în tot ce are mai personal şi mai intim a fost cultivată mai ales de două personalităţi de seamă. Poet în adevăratul înţeles al cuvântului, şi numai poet, lesne impresionabil, cântăreţ al pasiunilor trecătoare, colonelul **Teodor Şerbănescu** e unul din marii nedreptăţiţi în amintirea contimporanilor. Puţini la noi s'au exprimat cu atâta sinceritate în bucăţi simple şi scurte şi într'o formă aşa de firească şi potrivită cu sentimentul amorului. Căci tocmai prin această sinceritate, ca şi printr'o simţire aşà de delicată, el se deosebià de contimporanii săi şi cucerià inimile tuturor acelora ce-l iubeau, fapt ce-a făcut ca poeziile lui, puse adesea în muzică,

să ajungă populare. A cită numai câteva versuri spicuite din mica lui operă, e destulă laudă ce n'ar putea-o înlocui cele mai meşteşugite cuvinte:

Ah, te-am sărutat odată
Cu atât amor şi foc,
Incât luna fermecată
Privind s'a oprit în loc.

—

Unde eşti, unde eşti?
Inzadar în larga lume
Caut să te mai găsesc,
Tu l-al cărei dulce nume
Şi azi încă 'ngălbinesc,
Dacă tu tot mai trăeşti
Unde eşti, unde eşti?

Venită mai târziu la „Junimea" muza inspiratoare a lui Eminescu, **Veronica Micle** deapănă firele unui roman trist şi nemângâiat. Suferinţele izvorite din sufletul său chinuit au vibrat până în ultima oră a morţii, când din mâna sa înghetată a căzut candela ce-o ţinea aprinsă veghind la icoana palidului său poet. Nici o notă de veselie ci numai de adâncă întristare; aici lăsându-se pradă sentimentului pentru todeauna:

In cenuşă stă ascunsă
Foarte-adesea o scântee,
Şi'o iubire nepătrunsă
Intr'un suflet de femee;
Şi de patimă e arsă
Inima ce ţi-am dat ţie,
Dar iubirea'n ea neştearsă
A rămas pentru vecie;

aici blestemându-şi pasiunea; aici ferindu-se de ispită sau chemând-o din nou:

Fugi, îţi zic, căci a mea minte
Prevesteşte numai rău,
Nu te du, şopteşte'n taină
Sufletul şi dorul meu.

O femeie care a scris asemenea versuri, alături de care, dac'am avea loc, am transcrie şi vestita sa poezie *Iozemiti*, nu este o apariţiune trecătoare în literatura unui popor.

Cu poezia lui **Anton Naum** intrăm într'o lume cu totul alta. Dintre poeţii „Junimei", dimpreună cu Ollănescu-Ascanio şi mai târziu Duiliu Zamfirescu, el este represintantul poeziei rafinate, izvorite dintr'o atingere intimă cu clasicismul. A. Naum şi-a făcut intrarea la „Convorbiri" cu traduceri din clasicii şi romanticii francezi. Opera însă care-l pune în rândul celor mai distinşi poeţi e culegerea sa de *Versuri*. Inchipuirea poetului rătăceşte în lumile dispărute ca în *Aegri Somnia*, unde versul are forma sculpturală; sentimentele şi le îmbracă în vestmintele civilisaţiei antice. Inălţimea inspiraţiunii, simţul religiosităţii ce s'ar putea asemăna cu acela al lui Grigore Alecsandrescu, rafinarea formei, factura largă ce-o au multe din poeziile sale ce devin adevărate poeme, au făcut ca opera lui Naum să fie mai puţin pe gustul unui public numeros. Dar şi nota romantică, ironia fină şi elegantă, şi uneori acentul puternic, ca în *Oda lui Leopardi*, dau acestor poezii, însuşiri statornice. Armonia şi dulceaţă de limbă, ironia fină şi abia simţită din acea poezie, vestită odinioară, *Dona Clara*, străvezie ca un cristal, sânt fără îndoială semnele unui desăvârşit artist. Activitatea poetică a lui Anton Naum n'ar fi întregită dacă n'am amintì de epopeia sa eroi-comică *Povestea Vulpii*, satiră a vieţii politice, crescută din mediul românesc şi atât de apreciată în cercul „Junimei" de mai târziu. Acel ghimpe satiric ce pătrundea ici colo în *Versuri*, impunge fără cruţare cu acelaş spirit şi eleganţă în această poemă. Mai sunt aici tablouri luate după natură prinse aşa de plastic şi de original în versuri ce curg aşa de firesc şi care ating uneori frumuseţi nebănuite:

> Atunci luna dintre nouri iesă ca o suverană,
> Aruncând departe'n urmă a ei umbră diafană
> Şi suind cerească boltă cu pas falnic, maestos
> Ca la oara învierii la mormântul lui Christos.

Traducătorul în româneşte a lui Oraţiu, după o muncă de o viaţă întreagă, **Ollănescu-Ascanio** se distinge printr'o cunoaştere adâncă a limbii şi versului modern în care îmbracă cugetările poetului antic. Nu suntem dintre aceia care socot că Ollănescu a modernizat pe poetul latin şi nu ştim dacă el ar fi fost mai bine tradus în altă formă. Numai titlul de traducător ar fi fost îndeajuns să păstreze numele lui Ollănescu;

el însă a avut o foarte bogată activitate, scriind bucăți în proză, poezii originale: lirice, satirice și eroice, la care se adaugă opera sa teatrală. In această direcție, a tradus în versuri pe *Ruy-Blas* și a scris un șir de comedii printre care e minunata *Pe malul gârlei* ce ar merită să fie reprezintată pe scena Teatrului Național. Mare admirator al lui Alecsandri Ollănescu are cultul limbii și versului care curge bine simțit și turnat, mai ales în amintita sa comedie.

Diplomat ca și dânsul, grupându-se în jurul poeților cu inspirațiune clasică, cel din urmă venit a fost **Duiliu Zamfirescu** ce-și îmbracă cugetările și sentimentele în formele artei superioare. Trăind ani îndelungați în capitalele celor două civilisații ale lumii greco-romane, el s'a pătruns de spiritul și de eleganța culturii lor. Poeziile din *Alte orizonturi* și *Imnuri păgâne* ne arată factura unui vers tăiat în marmoră de dalta unui sculptor. Dar sub învelișul rece și antic se simte inima omului ce se înduioșează, cuprins de o senină melancolie:

Sosesc cucoarele, sosesc
De după deal de țintirim,
Iar anii trec, copiii cresc,
Se schimbă tot ce-i omenesc
Și noi îmbătrânim;

Ochiul ce rămâne fermecat de ivirea dimineții la Palermo, unde:

Dimineața ideală
Râde'n floarea de migdală,
Tinerețea stă în cale
Intrupată
Intr'o fată
Cu un coș de portocale;

Și dorul de țară ce nu și-l poate stăpâni, când evoacă starea nenorocită a Bucovinei lui Ștefan Vodă, unde:

„Jidanii și Rutenii
Pripășiți pe-aici
Zic că's dânșii pământenii,
Iar că noi și Moldovenii
Sântem venetici!

Cam pe la 1882 apar tot în „Convorbiri literare" cele dintâi poezii ale lui Vlăhuță, care a rămas să se desvolte mai

târziu, așà cum îl cunoaștem în jurul altor publicațiuni. Totuș el poate fi considerat ca fiu al școlii „Junimei“, unde a fost pe dreptul prețuit și îndemnat; în „Convorbiri“ se găsește neprețuita sa elegie *Dormi în pace* și mai târziu *Unde ni sânt visătorii*. De numele său se leagă acela a lui **George Coșbuc**. Nu erà venit de curând în literatură, dar *Nunta Zamfirei* „Convorbirile“ au publicat-o, și aice a fost salutat ca un mare poet. Ca și Vlăhuță, George Coșbuc s'a desvoltat mai târziu scriind la alte reviste, deși a mai publicat în „Convorbiri“ poemele traduse din limba sanscrită cu măestria și bogăția de limbă ce este cunoscută de toți.

E vrema să întregim galeria poeților de la „Junimea“ cu numele unora de merite inegale, dar care-și păstrează valoarea lor și nu se cuvine să fie uitați. Unul dintre cei vechi e **Nicolae Volenti**, traducător a multor poezii din literatura franceză, printre care e și *Trecătorul* lui Fr. Coppée, dar și autor de poezii lirice, însemnate printr'o gingășie și delicatețà care și astăzi ne oprește în loc. Tot din această generațiune trebue să aminitim de **Nicolae Beldiceanu**, care în poeme epice și 'n pasteluri este un vrednic urmaș al lui Alecsandri, de **Ioan Neniț escu**, cântărețul răsboiului dela 1877, și de acea simpatică figură a lui **Miron Pompiliu**, culegătorul unei colecțiuni de balade din Banat, traducător din poeți germani, și uneori fericit chiar în compuneri proprii.

Să amintim în sfârșit de arhitectul **Ion Mincu**, de **T. Robeanu** și de **I. Boniface-Hétrat.**

George Popovici, cunoscătorul adânc ale vechilor așezăminte ale poporului românesc, s'a încercat în poezie sub pseudonimul T. Robeanu și a isbutit să aducă o notă nouă. Iar cel de-al doilea, un provental îndrăgostit de limba română, autorul volumului *Aevea*, a cântat frumusețile țării noastre și a introdus câteva forme fixe de poezie: triolete și rondele. Ce-a mai rămas de la acest strein ce-a voit o apropiere între România și Proventa, cine o știe!

*

Unei bogății așà de mari în poezie i s'a adaus una tot asemenea de proză literară. In afară de ce-au scris Alecsandri și Eminescu în această ramură, „Convorbirile“ au publicat opere

ce-au fost o înfrumusețare a limbii române, pe urma lui C. Negruzzi. Fiul acestuia, d. Iacob Negruzzi are fericirea, într'adevăr nespusa fericire, să vadă azi, el care a fost sufletul revistei, și să judice propășirea ce s'a desfășurat sub ochii săi. Domnia sa, care a îmbrățișat toate genurile: poezie lirică și satirică, novele, roman, teatru original și tradus după Schiller, își are de mult statornicit în literatură locul ce i l-a dat mai cu seamă acele *Cópii după natură.* Pe lângă Domnia sa, cei dintâi autori ale căror producțiuni se ivesc chiar în anul dintâi este **Leon Negruzzi** și **N. Gane.** Simplitatea stilului la acesta din urmă, naturalețea situațiunilor, firească lor desfășurare se găsesc în toate novelele sale. Ce inimă doritoare de desfășurarea unei povestiri simple n'a fost ademenită de cea dintâi nuvelă a lui Gane, *Fluerul lui Ștefan,* urmată de altele, de cuprins istoric, ca Domnița Ruxandra sau ca Piatra lui Osman, unde se găsește clasica descriere a Toancelor? Aerul sănătos al Moldovei muntoase, cu oamenii în pieptul cărora pasiunile zbucnesc, înfășură povestirea ce curge limpede și fără nici un meșteșug căutat de analiză psihologică.

Vor zice poate mulți că e o artă simplă și naivă, dar de când numaidecât proza novelistică trebuie să fie chinuită de prea multă analiză? Așă era personalitatea autorului, și atât ne interesează: dacă condițiunile artei sunt îndeplinite. Și ele sânt desigur în novelele lui Gane. Vremile duse trăesc în *Aliuță,* în *Șanta,* în *Hatmanul Baltag. Două Nebunii, Ion Urdilă, Ura din copilărie* sânt mai complexe. In fine în *Andrei Florea Curcanul* N. Gane învie vremea de eroism a soldatului român dela 1877. Traducerea *Infernului* lui Dante, întregită după mulți ani, a fost mângâerea și mulțumirea zilelor sale bogate, încercare vrednică de laudă care socotim, că-și va păstră un loc de onoare printre traducerile, din autorii cei mari ai lumii.

Mai complicat, venit dintr'o lume în care suferințele Românilor se căleau de aproape o mie de ani, este **Ion Slavici.** Până la ivirea lui Creangă, el a fost, dimpreună cu Gane, reprezentantul novelei la „Convorbiri literare". Incepându-și activitatea printr'o piesă de teatru și printr'un studiu asupra Maghiarilor, interesant și bogat în date de tot felul, Ion Slavici rămâne mai ales prin acele nuvele ce introduc pentru întâia

oară în literatură sufletul românului din Transilvania. Se simţea chiar de la cea dintâi frază a nuvelei *Popa Tanda* ce viţă de scriitor erâ. Neuitata „figură a părintelui Trandafir", omul lui Dumnezeu, popă în Săräceni, pe Valea Seacă, şi *Gura Satului*, şi *Budulea Taichii* ce lume nouă, ce pasiuni şi sentimente, ce optimism sănătos al vieţii! Oricât de românească erâ proza de până acum, iată că în curând va fi întregită prin venirea unui om simplu, fără cultură, a unui om ce n'a venit în atingere cu civilisaţia modernă. Un om eşit din popor, acela erâ **Ion Creangă**. Se pare că Dumnezeu lasă anume să apară din când în când, în momente de mari prefaceri, câte-un asemenea om ca să scoată la lumină comoara geniului unei limbi, ce s'ar fi perdut în vecie dac'ar fi rămas ascunsă. Alecsandri culese din umbră poezia populară, mai netezind-o pe ici pe colè cu simţul său fin de artist. Creangă dă la lumină în mica lui operă felul de cugetare şi limba neprefăcută, aşă cum o vorbeşte poporul. Tot sufletul românului din Moldova träeşte în opera acestui mare naţionalist, în acelaş timp şi cel mai neîntrecut autor de cărţi de şcoală. *Metoda nouă de scriere şi cetire* şi cartea sa de cetire, *Învăţătorul copiilor*, adevărate modele în acest gen, s'ar cuveni să fie cât de curând din nou introduse în şcolile noastre primare, ca drept cele mai pedagogice şi mai bine compuse.

Pe urma lui Creangă, în rândul povestitorilor, avem să însemnăm pe acel modest culegător tipograf **Petre Ispirescu**, pe ardeleanul **I. T. Mera** şi pe **T. V. Stefanelli**. Câtă depărtare dela dânşii până la Creangă! Dar asta nu înseamnă că sânt autori lipsiţi de merite. Legendele sau *Basmele Românilor* ale celui dintâi, ne-au scăpat de la pieire atâtea bucăţi, *Poveştile* celui de al doilea şi schiţele celui din urmă, care a tradus în versuri şi poezii pe Heine, sânt scrise într'o limbă firească şi simplă.

Pe lângă aceşti autori cu un caracter mai mult popular, trebuie să amintim de **Nicolae Xenopol**. Literatura îi va păstră o amintire pentru *Păsurile unui american în România*, hazlie povestire în care sub formă satirică se face aspra critică a ţării noastre şi a relelor de care erâ bântuită atunci ca şi astăzi. Lui N. Xenopol i-a lipsit simţul artei superioare;

acesta îl întâlnim la un tânăr răpit în floarea vieţii, la **Popovici Bănăţeanul.** Lăudat pentru versurile sale, dar mai cu seamă pentru cele două novele luate din mijlocul meseriaşilor lugojeni, Popovici Bănăţeanul ne arată marele progres ce l-a făcut literatura în Ardeal, unde cu douăzeci şi cinci de ani înainte ea ajunsese pe mâna acelora ce-o împingeau la pieire.

Acela care a rămas să înfrumuseţeze, până mai dăunăzi, proza literară la „Convorbiri" a fost **Duiliu Zamfirescu.** El deschide romanului o zare nouă. In afară de acela scris în formă de scrisori, *Lyda* — romanele lui Zamfirescu formează un ciclu. Seninătatea povestirii, cumpănirea termenilor, analiza stărilor sufleteşti, delicateţa cu care sânt descrise figurile lui Conu Dinu, a Saşei, a Tincuţei ne învăluesc într'o atmosferă fermecătoare. Aceste însuşiri s'au văzut mai târziu în celebrul roman *In război*, în ale cărui pagini trăesc cele mai frumoase zile de jale şi de glorie a războiului pentru neatârnare, cum trăesc în poeziile lui Alecsandri.

Am fi nedrepţi dacă nu ne-am oprì la interesanta figură a lui **Ion Ghica**, a cărui activitate la „Convorbiri" este aşâ de bogată. El dă glas trecutului, înviind tipurile şi viaţa socială din tinereţea sa. Ne poartă în vremea lui Grigore Ghica, a lui Carageà, a Eteriei; ne duce într'o călătorie de la Iaşi la Bucureşti; ne introduce în saloanele Iaşului de la 1840; ne scoate atâtea tipuri uitate, ca polcovnicul Ioniţă Cegai sau ca Jianu, ca David Urquhardt sau ca Wilson Ormsby; sau, ne vorbeşte fără pretenţia învăţatului despre libertate, egalitate, producţiune, consumaţiune şi schimb cu un farmec şi interes deosebit, judecând relele ţării şi căutând mijloacele de îndreptare.

Dintre autorii care au cultivat genul teatral, după V. Alecsandri, negreşit că acela care stă în fruntea lor, şi la mare depărtare de ei, e **Caragiale.** Aparìţiunea acestui autor comic a fost pentru „Junimea" un mare triumf. Faima de care se bucură astăzi în noua generaţiune ne scuteşte de-a vorbì mai pe larg despre o activitate asupra căreia cuvântul cel mai drept l-a spus Titu Maiorescu. Un loc de onoare îl ocupă generalul **Bengescu Dabija**, autorul piesei *O palmă la bal mascat* şi al tragediei în versuri *Pigmalion*, socotită drept o piesă de merit, mai bine studiată şi construită decât cele două tragerii ale lui **S. Bodnărescu:** *Rienzi* şi *Lăpuşneanu*

şi decât comediile lui **I. P. Cerchez.** Bodnărescu ar fi putut să ne intereseze mai mult, dacă ar fi părăsit aşă numita formă a versului alb.

O figură cu totul aparte, originală însă, a fost **Ion Ianov,** a cărui adevărată vocaţiune şi-a găsit-o în acele cântice comice în genul lui Vasile Alecsandri. Ianov ştie totuş să rămâie original; fiecare tip al timpului său e adus pe scenă să vorbească despre întâmplările zilei, într'o limbă foarte plastică şi firească.

Inainte de-a părăsi câmpul literaturii originale să ne oprim asupra traducătorilor. Cel mai neobosit dintre toţi a fost **Ştefan Vârgolici,** traducând când din Byron şi Schiller, când din Molière sau Lamartine. El şi-a legat meritul de întoarcerea pe româneşte a lui *Don Quijote de la Mancha.* Limba lui Vârgolici e firească, a unui cunoscător conştiincios; traducerea lui ar trebui editată din nou şi răspândită în locul atâtor traduceri fără valoare. O muncă mai grea, — păcat însă că a fost prea scurtă, — e aceia a lui **Petru V. Grigoriu.** Ideia tradusă destul de precis curge cu atâta naturaleţă în armonia unui vers măestru şi fără inversiuni, încât şi astăzi efectul e neaşteptat şi uneori nu ştim dacă e o traducere sau însuş originalul. Grigoriu a tradus şi pagini celebre: *Nopţile* şi *Rolla* ale lui Musset, poezii din Béranger şi V. Hugo. O amintire se cuvine lui **M. Strajan,** traducătorul operilor morale ale lui Leopardi, şi lui **Nicolae Basilescu,** traducătorul de mai târziu al lui Catul.

In anii cei dintâi ai „Convorbirilor" au apărut **Ion Caragiani,** învăţatul ellenist, traducătorul *Odiseei,* autorul studiilor asupra românilor din Macedonia, şi **Vasile Burlă** cu studiile sale de limbă. Inarmat cu temeinice cunoştinţi, Burlă a publicat în „Convorbiri" multe pagini în care a combătut cu succes direcţia greşită a lui Cipariu, şi, dimpreună cu Lambrior, poate fi considerat ca unul dintre întemeetorii studiilor de filologie română, studiată după o metodă sigură şi ştiinţifică. Mică e opera lui **Alexandru Lambrior,** pe care moartea l-a curmat în puterea talentului său, dar însemnată prin ideile ce le conţine şi prin limba cea fermecătoare în care scrie. El voeşte o întoarcere spre limba poporului şi spre autorii cei vechi. Ceia ce mulţumeşte, zice el, la autorii vechi „e limba în care astăzi, ca într'un liman, se odihneşte mintea obosită de învăluirile neologismilor cei fără trup vieţuitor". Ce adevăr scoteă el la lumină, când

în studiul său despre *Literatura poporană* spunea: „Cu limba neologismilor nu putem avea literatură originală, pe când dacă ne vom întoarce şi vom primi în literatură elementele poporane, aşa cum ni le-au lăsat strămunii, alungând peste hotar neologismile acele care nu ne aduc idei nouă, atunci vom putea urma mai departe lucrările literare începute cu atâta izbândă de câţiva bărbaţi cum sunt Alecsandri, Bolintineanu, Văcărescu, C. Negruzzi, Odobescu..."

Puţinele articole ale lui Lambrior ne arată cum se pot scrie chiar articole de ştiinţă într'o limbă curată şi, pe cât e cu putinţă, ferită şi de neologisme şi de-o sintaxă străină. Acest lucru l-a încercat şi **A. D. Xenopol,** care a avut la „Convorbiri" o mare activitate, înainte de-a se impune ca cel dintâi istoric al bântuitei noastre istorii naţionale. Xenopol desbate chiar de la început chestiuni de un interes arzător, ce le face şi astăzi atât de interesante; aşa el vorbeşte despre *Cultura naţională* sau despre *Istoria civilizaţiunilor*, punându-se ttotdeauna din punctul de vedere cel naţional; aşa el se ocupă de reformarea aşezămintelor noastre sau de starea noastră economică, arătându-se un cunoscător al economiei politice. Ce pline de adevăr sunt şi astăzi paginele în care Xenopol vorbeşte de plaga funcţionarismului, de-o ţară fără industrie şii cu un comerţ ajuns în mâna străinilor, de scăderea poporaţiunii sau de distrugerea pădurilor. Intinsele lui cunoştinţi, cultura sa sistematizată, ni-l arată pe Xenopol încă de pe acum destoinic să desfăşure o bogata activitate, susţinută, mai ale în studiile sale istorice, de credinţa în viitorul comun al unirii tuturor Românilor, căci, după cum spune el, în marea sa Istorie: „poporul român nu poate năbuşi o speranţă ce încolţeşte în el,.. anume că din păturile adânci ale unui viitor oricât de îndepărtat, va răsări odată frumosul arbore al unirii tuturor Românilor.... Fericit e poporul ce poate avea în această lume un ideal de realizat, al nostru este viu înaintea ochilor şi noi să nu-l vedem?" Pe lângă aceasta, scrierile lui Xenopol mai au un farmec literar de care trebuie să ne dăm seama, şi care se desprinde din multele sale pagini, căci el ştie să mânuiască o limbă plastică şi curată. El însuş spune: „Eu sunt anume de părere că istoria trebuie să scruteze spre a află adevărul; dar că acestuia nu-i

va sta niciodată rău, când va fi învelit într'o haină frumnoasă. De aceia cred că, deşi istoria tinde a deveni o ştiinţă, scrierea ei nu trebuie să înceteze a rămânea pe cât se va putea mai mult şi o lucrare literară, şi în îmbinarea acestor două caractere stă tocmai partea cea grea a formei în istorie".

Printre alţi bărbaţi de seamă apare figura foarte impunătoare a lui **Vasile Conta**, aproape singurul nume de cugetător în cultura română şi care şi-a desfăşurat toată activitatea de scriitor la „Convorbiri". Moartea a tăiat prea curând firul acestei vieţi, dar opera care a lăsat-o, e destul de însemnată mu numai în domeniul filosofiei ci şi'n acela al activităţii parlamentare. Discursurile sale sunt ale unui mare naţionalist.

Pe lângă figurile ce le-am evocat şi care au lăsat o dâră luminoasă, ca scriitori în adevăratul înţeles al cuvântului, trebuie să mai amintim de cercetători ca Al. Papadopoll Calimah, episcopul Melhisedec, D. A. Sturdza, Teodor Burada şii George Panu, de istorici ca G. Popovici, Ion Bogdan şi D. Onciul, şi de alţii ca G. Bengescu, C. Leonardescu, N. Mandrea şi în sfârşit Teohari Antonescu, autor de studii arheologice şi scriitor cu forma aleasă, victimă a unei morţi premature.

Aceştia sânt scriitorii care au dus faima „Convorbirilor Literare" timp de aproape o jumătate de veac, căci am voit să vorbim numai de cei dintâi şi nu de cei de pe urmă veniţi, de cei dispăruţi şi nu de aceia ce au fericirea să mai trăiască. Lung spaţiu de timp, bogat în atâtea talente, şi mare speranţă de viitor pentru o naţiune ce-a produs o activitate de care ar fi mândru orice popor!

Alexandru Naum

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 60-lea
MAIU—AUGUST
1 9 2 7

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

83933

Regele Ferdinand

In zorii zilei Sfântului Ilie, ca un trăsnet, s'a răspândit ştirea că Regele şi-a dat obştescul sfârşit.

Nouri groşi de îngrijorare de mult ne apăsau, şi cu durerea în suflet ne temeam de acest desnodământ. Vlăstarul vânjos al străvechii dar falnicei tulpine biruise de atâtea ori slăbiciunile trupeşti, în cât, luând dorinţa drept realitate, ne momiam cu nădejdea vreunei minuni...

«Obosit» de atâtea biruinţe, dreptcredinciosul nostru Rege a urmat calea neînduplecată a firei, pururi neiertătoare.

Faţă de Dumnezeu şi de poporul Său, El s'a dus depe această lume cu conştiinţa curată, cum singur o mărturiseşte.

Datoria Şi-a împlinit-o până la capăt, fără ca altul să-L poată întrece în viitor.

Bucuratu-ne-am, în scurgerea vremii, de voevozi buni, mari şi viteji, de un domnitor inimos şi de un rege înţelept; pe toţi urmaşul «marelui întemeietor» i-a întrecut.

Odată numai s'a putut înfăptui minunea lui Ferdinand I.

Purtat de visul celui mai viteaz dintre înaintaşii Săi şi însufleţit de dragostea de neam a tuturor, Regele Ferdinand s'a aruncat în vâltoarea marelui război, din care I-a fost dat ca împreună cu poporul Său iubit să răzbească dincolo de aşteptările celor mai îndrăzneţi.

A atins culmea culmilor aspiraţiilor neamului românesc.

A reuşit să întregească deodată trupul vechiului regat cu ţările surori din răsărit, apus şi miazănoapte.

Mai mult decât ce El ne-a hărăzit, nu ne este dat să năzuim.

Greu şi plin de jertfe pentru toţi a fost drumul spre izbândă. Dintre toţi însă Regele învingător a îndurat martirul cel mai cumplit. Inainte de a se război cu alţii, a trebuit să se învingă pe Sine, concentrându-Şi toate puterile numai pentru fericirea ţării, pe care astfel numai a putut-o duce la ţelul cel de mult dorit.

El însă, dintre toţi, s'a bucurat mai puţin de roadele victoriei Sale: jertfe tot mai dureroase I-au întunecat sfârşitul.

Azi, un neam întreg, de El întregit, plânge pe Regele său, ca pe un părinte. La ţăranii şi ostaşii îndureraţi se adaogă cărturarii. Prin inimoasele sale cuvântări, măestrit cizelate, El Şi-a asigurat pe veci un loc de frunte şi printre cugetătorii neamului.

Lacrimile însă, oricât de fierbinţi, nu sânt un omagiu demn de El. Luând drept pildă îndurările Sale, poporul, pentru care El S'a jertfit, este dator, la rândul său, să se închine consolidării operii, ce trebue să perpetueze numele Său.

Pe cât de anevoios a fost urcuşul, pe atât de alunecos e povârnişul. Să ne întărim deci cât mai repede pe culmea, pe care El ne-a aşezat.

Să dăm dovadă de acelaş «simţ al datorii şi al jertfirii de Sine» de care El a fost călăuzit.

«In acest fel vom păşi cu toţii, într'o sfântă unire, la marea muncă pentru îndeplinirea destinelor ţării, după dorinţele întregii suflări româneşti».

Insuşindu-ne aceste sfaturi, de El rostite altădată[1]), vom aduce supremul omagiu cuvenit unui aşa Rege.

Al. Tzigara - Samurcaş

---

[1]) Convorbiri Literare, Sept. 1924.

ESTE SÂNGELE REGESC O FERICIRE?

Este sângele regesc o fericire?

Intrebarea ce mi s'a pus, mi-o fac şi eu.

După părerea mulţimii, noi, cei de sânge regesc, alcătuim o clasă, o castă ce, cu evoluţia omenirei, curând se va stinge. Cel puţin aşa ni se tot spune. Şi nici, măcar, în chip cuviincios: ziarele ne-o trâmbiţează şi tot soiul de broşuri şi pamflete se căznesc să ne dovedească că am ajuns de prisos şi că în curând, într'o lume mai bună, nu va mai fi nevoe de noi.

Bineînţeles, toate aceste păreri de îmbărbătare ne sunt transmise cu îngrijire, în plic şi prin cea mai repede cale, ca nu cumva să păstrăm vreo iluzie despre noi.

Prin urmare, în curând vom deveni o specie tot mai rară, până când, în cele din urmă, nu vom mai deştepta decât interesul unui colecţionar sau al unui anticar. Iar pe cei nedumeriţi, dacă sângele regesc este o fericire, noi îi vom întreba dacă el nu este un blestem?

Eu cred că sunt întruparea evoluţiei unei regine; adică am trăit într'o ţară unde regalitatea, nefiind o tradiţie, este o necesitate.

Da, o necesitate! Şi o repet chiar în ciuda tuturor acelora care cred că s'a sfârşit cu noi.

Regalitatea îşi are rostul ei; înseamnă ceva prin

prestigiul ei, şi mai ales prin şirul înaintaşilor, cari, deşi nu sânt decât tot oameni ca şi ceilalţi, nici mai buni, nici mai răi; nici mai deştepţi nici mai tâmpi; nici mai urâţi nici mai frumoşi, sânt consideraţi drept ceva deosebit, veniţi de departe... dacă nu voim să uzăm de formula obişnuită: „deasupra“ celorlalţi.

Şi de aceia era nevoe de noi în ţara unde am fost chemaţi.

Greul drum al vieţii mi-a dat cumînţenia cuvenită, aşa în cât pot să discut asupra tuturor acestor puncte şi să iau parte la desbatere, caşicum n'aş fi decât spectatoare.

Dar mai întâi de toate, îngăduiţi-mi să mărturisesc fără făţărnicie, că am încredere în Regalitate, şi deci nu neg specia mea, şi lupt cu convingerea unei credinţi adânci, chiar dacă multora li s'ar părea că apăr o cauză pierdută.

Una din cele mai mari învăţături, pe care regalitatea a desprins-o în cursul veacurilor, este: răbdarea!

O răbdare mare, fără de sfârşit, atotînţelegătoare şi atotertătoare, care este, sau ar trebui să fie, adevărata bază a existenţei regalităţii şi fără de care menirea ei ar fi surpată şi stârpită.

Odinioară, contemplând fresca unei familii domnitoare, zugrăvită pe zidurile unei vechi biserici româneşti, am fost inspirată să scriu aceste versuri, pe cari cu toată neînsemnata lor valoare, le citez, numai fiindcă descriu acea atitudine de „măreţie“, pe care încerc să o explic aci.

Domnitorul este reprezintat în faţa soţiei sale, şi amândoi ţin pe palmele mâinilor lor un chip de biserică; în dosul tatălui un şirag de feciori, iar în urma

mamei un rând de fete, ce treptat se tot micşorează. Această frescă mi-a inspirat rândurile următoare:

Pe-un câmp de aur adumbrit
Ţin voevozii pe-a'lor mâni
Bisericile; — ei, bătrâni
Ca şi povestea ce-au stârnit
In ţara unde-au fost stăpâni.

Cu dânşii — doamnele-şi petrec
Obida anilor ce trec
Asupra părului bălai,
Şi-asupra frunţilor de crai
Cei cari cu stelele se'ntrec.

Şi după-o datină străbună
Şi fii şi fiice'n rânduri sânt;
Stau zi şi noapte'n priveghere
Păzindu-şi pururi dreptul sfânt,
Pe care spiţa lor îl cere.

Pălind sub strângerea coroanei
Ce grea povară pare a fi,
Pe chipul lor albit apare,
Nu însăşi suferinţa, ci
A slăvii mândra îndurare.

Aceste ultime versuri îndeosebi lasă să se înţeleagă că, dacă acea mândră răbdare a mărirei, care îi susţine, ar slăbi, atunci s'ar prăbuşi totul; căci această răbdare, deosebindu-i de ceilalţi, îi ţine fiindcă sunt îngrădiţi, limitaţi în drepturile lor, stângeniţi în libertatea lor, încătuşaţi în datinile, care devin pentru ei o grea sclavie.

Dar tradiţia lor este totodată şi scutul lor: dacă singuri se leapădă de trecutul lor, ei îşi pierd şi pavăza ce-i apără nu numai împotriva celorlalţi dar şi împotriva propriei lor porniri, a dorinţei şi setei lor de mai mare libertate.

Nu e mult decând regalitatea a fost sădită din cea mai slăvită credinţă..

Dreptul divin al regalității a încolțit în mine, ași putea zice, din ceasul nașterii. Am crescut în credință că făceam parte dintr'o clasă deosebită, că fiecare accepta superioritatea noastră și că îi erà dragă acea superioritate ca ceva de care lumea nu se poate lipsi.

Din jurul a două însemnate centre, Windsor și Palatul de Iarnă, se trăgeau aceia din care m'am născut și spre care se îndreptau gândurile mele, închipuirea mea, concepția mea despre viață și creșterea mea. Acolo am crescut ca o regească făptură, nespus de mică dar convinsă de însemnătatea ființei mele și încredințată că strălucirea noastră, caşi a soarelui, erà de o netăgăduită realitate, întemeiată odată pentru totdeauna și fără putința de a fi nimicită.

Windsor, Balmoral, Osborne, Buckingham Palace, Malborough House, Sandringham, Potsdam, Petersburg, Tzarskoe și nenumăratele mici curți germane care toate se iau în serios, nu fără a fi în cele mai multe cazuri adevărate centre de cultură, în jurul cărora fiecare din micile țări înfloreau încununându-se de gloria lor proprie,— toate acestea duceau la întărirea ideilor și a credinței despre regalitate și despre superioritatea ei netăgăduită.

Inchipuiți-vă ce poate simți cineva, dacă de mic nu cunoaște decât numai bunurile regalității: case mărețe, grădini splendide, trăsuri frumoase și cai; soldați care prezintă arma în fața lor, deși nu sânt decât ființe mărunte; orchestre militare ce cântă pentru ele, și fiecare le iubește fiindcă sânt „scumpa mică principesă, copiliță a Ducelui, nepoțica marei regine Victoria și a Țarului tuturor Rușilor"!

Oh! da, așa a fost pe când eram mică! și am trăit în această atmosferă ce întărea acest sentiment regesc, care circulă odată cu sângele prin vinele mele și pe

care, ori care-mi va fi soarta, îl voiu purtà cu mine până în mormânt. Dar neapărat, chiar dela început, tot atâtea încercuiri şi îndatoriri stânjeneau acest sentiment. In faţa ori cui trebuia să te pleci, să fii amabilă şi cât mai puţin distrată: „noblesse oblige“ ne pătrunsese până în măduva oaselor; eram învăţate numai „a da şi a lua“; la început mai mult „a lua“; şi de ce creşteam, tot mai mare devenea „a da“ faţă de „a lua“.

Şi deodată te găseai în faţa acelei mari şi grele probleme de a te simţi cu inima şi cu dragostea încătuşate, şi cu libertatea de iubire, oprită. Nu-ţi erau îngăduite libertăţi fără de frâu, nici capricii sau „coup de tête“ sau îndrăgostirea după primul voinic. Ştiai bine că orice slăbiciune în această privinţă va fi urmată de turburări nesfârşite, de sdrobirea inimei, câte odată chiar de tragedie; aşa dar erai cu băgare de seamă, primind soarta grea a regalităţii ca o povară a prerogativelor sale dela care nu te puteai sustrage, cum nu te puteai lepăda de strămoşi.

Aceasta mi-a fost tinereţea. Multe s'au schimbat de atunci..... mai puţine drepturi..... mai multă libertate..... mai puţină încredere în regalitate şi prin urmare şi în măreţia ei; mai puţină „răbdare regală“, mai puţină încredere în „noblesse oblige“ şi câte odată chiar deloc.

Nu sânt de modă veche, nu am idei strâmte, de unii am fost chiar socotită ca o regină prea modernă. Intr'adevăr mi-am luat şi eu oare care libertăţi, am înlăturat unele îngrădiri şi m'am schimbat întru câtva.

Dar acestea le-am făcut, fiindcă am trăit într'o ţară, unde, după cum am spus mai sus, regii nu erau o tradiţie, ci o necesitate; m'am adaptat condiţiilor pe

care le-am găsit, păstrând o măsură a mea între „a da şi a lua".

Ţara aceasta este în plină desvoltare: vechi certuri de familie şi invidii locale au trebuit să fie înăbuşite pentru ca cea mai necăjită, cea mai năvălită, cea mai hărţuită şi cea mai disputată ţară să fie în stare de a progresa şi a se desvolta în tihnă.

De aceea a trebuit un şef străin de certurile trecutului, fără legături de înrudire în ţară, fără relaţii; unul care să stea deoparte şi deasupra tuturor şi să aibă o privire mai îngăduitoare, mai înţeleaptă, mai puţin personală şi mai puţin egoistă; unul care ar primi greaua sarcină ca o datorie a vieţii, unul care să facă acestea, cum s'ar zice, din adevărat îndemn.

Două generaţii s'au găsit care au avut o reală chemare; două care au crezut în datoria lor, în sarcina lor, în drepturile şi îndatoririle lor, când au primit tronul oferit.

Pentru ele sângele regesc a fost o binecuvântare şi o putere.

Este punctul de vedere regal absurd?

Poate, pentru spectatori. Dar pentru cei care sperau să treacă făclia dela o generaţie la cealaltă, atâta timp cât ei reprezintă încă o chemare; pentru acei cari au nevoie de un conducător, de un sprijin, de unul care să aibă «regeasca răbdare a măririi», — pentru aceia el poate fi o adevărată şi sfâşietoare tragedie.

Este oare sângele regal o binecuvântare?

Da şi nu!

Este o binecuvântare atâta timp cât ţii calea dreaptă, atâta timp cât crezi în drepturile tale regeşti, care nu înseamnă altceva decât regale îndatoriri, nimic altceva decât frumosul şi străvechiul «noblesse oblige».

In adevăr, dacă, deşi cu amărăciune, însă cu o măreaţă uitare de sine, îţi închipui să trăieşti pentru cea mai înaltă împlinire a datoriilor, atunci da,—sângele regal este o binecuvântare. El te ajută să stai deoparte, să fii un spectator, care nu trebue să se scoboare în mulţime; îţi ajută să fii veşnic gata pentru a mulţumi cererile unui întreg popor, care caută 'n sus spre tine, slăvindu-te, dar care deasemenea îţi istoveşte viaţa cu vecinicile sale năzuinţi, cu vecinicile sale nevoi, cu vecinicile sale cârteli, cu vecinicile sale bănuieli. Toţi sânt pismătareţi şi neîncrezători: „Un alaiu nenumărat de însoţitori şi nici un prieten; o mie de glasuri şi nici un cuvânt al adevărului; o sută de uşi şi nici o cheie".

Intr'o legendă, pe care am scris-o, arătam pe un bătrân rege exclamând: „O sută de uşi şi nici o cheie"!.... nici un secret, nimic pe care să fii stăpân, decât numai prin voinţa lui Dumnezeu şi a poporului! O vitrină, în care nu eşti la adăpostul privirilor mulţimii...

Dar când sângele e în adevăr regesc, el primeşte acestea, cunoaşte marea lege: nimic pentru nimic, nici un drept fără obligaţiuni, nici o onoare fără inevitabila sclavie ce implică asemenea onoruri.

O desigur, o asemenea existenţă pare posacă şi singuratică, rece şi deşartă.

Dar eu mă ridic mândră şi mărturisesc că nu este aşa. Căci, în cele din urmă, fiecare treaptă impune jertfe, îngrădiri şi restrângeri.

Muncitorul trebuie să stăruie în ceasurile de muncă, bancherul la tarabă, ţăranul la câmp, cârmaciul la vaporul său; nimeni nu poate să se lase a fi purtat numai de gustul său; fiecare are obligaţii, pe care trebue să le împlinească cu credinţă, până ce cade sub povara lor. Iar dacă libertatea unui rege e mai mică decât a

celorlalți muritori, nu-i sânt în schimb mai mari ca oricui și onorurile, bunurile, datoriile și răspunderile?

Vecinicul schimb între a da și a lua; nimic pentru nimic.

Copilul regal se naște cu ideia că lui i se cuvin, înaintea altora, toate în viață; că ori unde ar merge primul loc e al lui, lui îi revine jilțul cel mai de seamă; nimeni nu stă în fața lui să-i împiedece vederea, nimeni nu-l împinge, nu-l calcă pe picioare; călătorește în voie, mai curat, mai ușor; mașina sa poate trece prin orice îmbulzeală, fiecare îi face loc, nu e niciodată înghesuit; el ajunge cel dintâi și toată lumea găsește natural să poată ajunge cel dintâi; fiecare se descopere când el trece, figurile se înseninează, surâsuri îl întâmpină, mâni se agită, privirile îl urmăresc cu interes... el e cel dintâi; nimeni nu-i contestă acest drept; nu e nici o concurență, nici o tăgăduire; nici o gelozie, nici o întrecere, nimeni nu-l ofensează nici nu-l dă la o parte.

Intr'un cuvânt, acestea sânt foloasele, care nu pot fi decât măgulitoare, și satisfac orice mândrie. Aceasta e fața practică, materială a avantajiilor exterioare; dar mai e o latură mult mai profundă, mai sfântă a privilegiilor unui rege. El e șeful, supremul arbitru, înalta curte la care obijduitul poate să se îndrepte, el e părintele poporului său, singurul care poate să răstoarne tot; în el speră desnădăjduiții pentru cari e ultima speranță. El are o inimă largă, din care dragostea nu poate fi isgonită; ochiul lui e veșnic treaz, niciodată obosit; mâna-i plină, niciodată nu se deșartă. Așa este regele față de țara ce are nevoe de el și-i dorește ani îndelungați.

Pe cei de sânge regesc, pe cei ce cred în menirea

lor, în tradiția lui „noblesse oblige“, aceste avantaje, onoruri, privilegii, drepturi sfinte, îi răsplătesc de dorința libertății și de sacrificiile și izolarea impusă prin situația care-i silește să fie făpturi deosebite.

Este sângele regesc o binecuvântare?

Da! când ești gata să trăești de-asupra tuturor acestor obligațiuni; nu! dacă tăgăduești dreptul din naștere. In cazul acesta devine un blestem.

Acela care crede că poate cumpăra libertatea prin negarea castei sale și prin respingerea regalității, acela nu găsește nici adevăratul repaus, nici o adevărată compensație, nici o adevărată satisfacție, nici o adevărată fericire, nici măcar pacea; pentru că sângele regesc din el chiamă într'una trecutul pe care l-a disprețuit și care, în contra sacrificiilor impuse, are un răsunet tocmai în libertatea, ce, în definitiv, nu este altceva decât un cuvânt cu felurite înțelesuri. Libertatea singură nu i-a dat și nici nu-i poate da ceva.

Sângele lui regesc îl stăpânește, nu poate scăpa de el, căci curge în vine fără voia lui și cu el rămân toate amintirile lucrurilor care erau poate plictisitoare, severe și singuratice, dar care erau totuși nobile și de preț și puternic înrădăcinate în sufletul lui.

Cine s'a născut în cătușele regalității, în datinile ei, cu onorurile ei, cu garda ei specială, — nu mai poate scăpà de ele și nu mai este liber.

In cazul acesta, e vădit că sângele regesc nu e o binecuvântare, ci un blestem.....

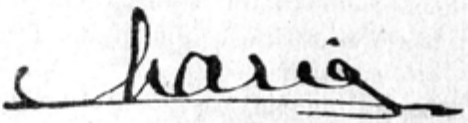

BASARABIA, ROMÂNIA ŞI ITALIA.

O insulă de stâncă puternică de care furia valurilor se frânge, fără a o sfărâma. Astfel ne apare naţiunea română dealungul veacurilor, mai întâiu între Goţi, Avari, Gepizi, Huni, Tătari, Maghiari, apoi între Ruşi, Austriaci şi Turci.

Dacia a fost ultima din cuceririle Imperiului roman, a devenit cea mai înfloritoare (Dacia felix), şi a fost cea dintâi părăsită în faţa presiunii Barbarilor; şi totuşi, aici urmele romane, după o ocupaţie numai de 165 ani, au rămas mai mult ca oriunde întipărite şi nu s'au şters niciodată.

Au plecat legionarii, dar au rămas colonii romani, şi prin generaţiuni spiritul roman a resistat oricărei infiltraţiuni a popoarelor ce succesiv, în totul sau în parte, au ocupat acea regiune, care cu drept cuvânt, a meritat numele de bastion al latinităţii în Orient. Ea a resistat acţiunei distrugătoare a timpului nu mai puţin decât columna ridicată la Roma, care, în fâşiile bassoreliefurilor ce o încing, a transmis posterităţii istoria cuceririlor lui Traian şi splendorile triumfului lui.

Limba română arată directa sa derivare din latineşte tot ca limba italiană, şi în mod aşa de evident că nu mai e nevoie de recurs la autorităţi şi disertaţiuni de filologi spre a o releva. Imbrăcămintea ţăranului român îşi găseşte modelele în bassoreliefurile columnei lui Traian.

România a fost apoi în Orient în veacurile XIV şi XV, tot ca şi Ungaria, bastionul Creştinătăţii. Era pe atunci împărţită în două principate, Moldova şi Valahia, care au fost nevoite să primească înalta suveranitate turcă, obţinând însă

dela Turcia, prin tratat, recunoaşterea propriei autonomii şi propriei intergrităţi teritoriale. Cu vădită violare a acestui tratat, Turcia a cedat Austriei în 1774 [1]) Bucovina şi Rusiei în 1812 partea Moldovei de la nordul Dunării, căreia i s'a dat numele de Basarabia. Cesiunea era viciată de nulitate absolută căci Turcia cedase un teritoriu ce nu-i aparţinea. La această nulitate iniţială trebue să ne urcăm, căci de aci derivă evidenta justiţie a succesivelor revendicări române. Chiar dela întâlnirea dela Erfurt, Napoleon consimţise către ţarul Alexandru, ca Dunărea să devie graniţa sudică a Rusiei. Astfel şi România şi-a avut Campoformio al său. Şi aceasta este una din atâtea laturi de asemănare cu Italia ce voiu releva în cursul acestei scrieri.

Moldova a protestat şi în 1815 a încercat să ridice chestiunea în Congresul din Viena. Tentativa nu a putut avea alt efect decât de a întrerupe prescripţiunea, deoarece ţarul Alexandru domina Congresul şi Metternich n'avea nici un motiv să-l contrarieze în această afacere.

In 1848 asistăm peste tot la o energică redeşteptare a idealurilor de libertate şi naţionalitate. *Brătianu* publică la Paris un exposeu intitulat „Mémoires sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient". In el se arată necesitatea unirei popoarelor contra Austriei şi a desmembrării ei, a reconstituirii Statelor slave şi a unirii într'o singură naţiune a tuturor Românilor.

In 1823 cu publicaţiunea din Iaşi a „Cronicei Românilor" de Şincai, România îşi găsi istoricul său, care, cu o critică ştiinţificeşte riguroasă, o dovedit continuitatea neamului românesc printre atâtea vicisitudini.

Sentimentul naţional român merse mereu întărindu-se şi deveni aşa de puternic că în 1865, în ajunul Congresului din Paris, Edgard Quinet exclamă: „Dacă Ştefan cel Mare din Moldova s'ar scula din mormânt, ar găsi ţara sa mutilată ca teritoriu, dar unită în sentimente ca niciodată".

Dela războiul Crimeei se poate zice că-şi trage originea unitatea şi independenţa română. Tratatul din Paris, punând

---

[1]) Istoricul D. Mitrany (The Balkans. A History. Oxford University Press, 1915, scrie: In 1774 Austria a obţinut dela Turcia Bucovina prin falşe „promisiuni".

România sub garanţia Puterilor, o liberă de îndoitul jug turcesc şi rusesc. Basarabia în parte fu din nou unită cu Moldova. Turcia îşi păstra o suzeranitate [1]) asupra celor două principate, dar această suzeranitate era numai nominală pentrucă Turcia era oprită de a trimite acolo trupe fără consimţământul Marilor Puteri.

Cele două Principate au fost menţinute împărţite după teză susţinută de Austria [2]), dar apoi unite prin faptul alegerii aceluiaş principe din amândouă părţile. Astfel aranjamentele subtile ale diplomaţiei s'au arătat neeficace, cum au fost şi mai târziu, când, la Congresul din Berlin, a voit să despartă Bulgaria de Rumelia orientală, precum şi când în atâtea împrejurări a căutat să împiedice îndeplinirea unităţii italiene. E tocmai cazul de a zice: quod Deus conjuxit homo non separet! [3]).

Micul Piemont, chemat prin geniul Contelui de Cavour să participe la Congresul din Paris s'a arătat foarte favorabil

---

[1]) Cuvântul „suzeranitate" este intraductibil. Nu e posibil să se traducă cu cuvântul *suveranitate*, care exprimă cu totul altceva. Suveranitatea implică deplină exercitare a puterii, *summa potestas;* suzeranitatea înseamnă o putere mai mult nominală şi teoretică decât reală. Şi într'adevăr unii scriitori de drept internaţional au numit-o *jumătate suveranitate* sau *suveranitate necompletă*. Eu mai bine aş numi-o *aparenţă de suveranitate*. Este o formă care dispare în dreptul internaţional modern, în care rămân două forme, ce par că i-ar semăna, dar care în substanţă n'au de a face cu ea: *protectoratul şi mandatul* şi care de aceea, cum a spus pe bună dreptate un jurist francez, nu sunt altceva decât nişte anexiuni mascate în mod ipocrit.

[2]) Austria era logică în opunerea sa la unire. Prokesch Osten reprezentantul Austriei la Constantinopol, a remis reprezentantului francez Thouvenel un memoriu ce se încheia astfel: „Incurajând pe români, cum puteţi să aveţi iluzia ca pretenţiunile lor să nu meargă mai departe? Aceasta ar fi contra naturei omeneşti. Obţinută unirea, Românii vor găsi de nesuferit suveranitatea otomană, vor voi independenţa şi apoi anexarea Bucovinei, a unei părţi din Transilvania şi din Banat. Frumoasă afacere pentru Austria ameninţată „dans la moelle de ses os". Thouvenel, transmiţând memoriul guvernului său, adaugă: „Punându-mă în situaţia Austriei eu aş raţiona la fel". (Frederic Damé, Histoire de la Roumanie contemporaine, Paris, Alcan, 1900).

[3]) Amintesc un alt exemplu clasic de vanitatea sforţărilor diplomaţiei de a împiedica revendicările naţionale ale popoarelor. La 1912, când pe neaşteptate s'a primit ştirea că Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru, în baza unui acord secret subscris cu un an mai înainte, erau pe punctul de a declara război Turciei, Marile Puteri au notificat la Sofia, Belgrad, Atena şi Cetigne că ori care ar fi rezultatul războiului, ele n'aveau să consimţă la mărirea teritorială a Statelor, ce ar fi declarat războiul.

Evenimentele şi-au luat sarcina să dovedească vanitatea acestei ameninţări.

României. A secundat pe Napoleon al III-lea, care-i era foarte priincios, în teza susţinută de el a unirei Principatelor şi a contribuit să amelioreze faţă de ea dispoziţiunile şovăielnice ale Angliei.

Intr'un articol al lui E. Panaitescu, Publicat în *Nuova Antologia* din 16 Octomvre 1924, se aminteşte prorocirea lui Mazzini care îndreptându-se către Români le-a zis: „Voi nu veţi avea independenţă, nici libertate, nici justiţie până ce nu va cădea Impăratul din Viena şi Ţarul din Petersburg", şi, se aminteşte de asemenea şi afirmaţiunea lui Cavour a marelui interes de a întări în mijlocul ţărilor slave una de naţionalitate latină. Raoul Bossy, într'un articol publicat în revista *România* din 31 Ianuarie 1922, extrage din o publicaţiune a lui D. A. Sturdza din Analele Academiei Române (1910-1911), povestirea primirilor delirante de entusiasm ce a avut în România delegatul piemontez din Comisiunea europeană trimis la Bucureşti după norma tratatului din Paris, referind între altele la ce spunea într'un raport al său Consulul Franţei: „Cele mai entusiaste ovaţiuni au însoţit pe Comisarul Sardiniei şi se explică uşor în urma simpatiilor masselor pentru Regele Sardiniei a cărui politică este favorabilă Unirei".

Prof. Iorga, care zilele acestea a fost la Roma oaspele nostru iubit, într'o scurtă notă a sa din Studiile asupra României" (publicaţiunea Institutului pentru Europa Orientală în Roma 1925) referă că poetul Alecsandri trimis de Principele Cuza spre a putea obţine de la Puteri recunoaşterea îndoitei sale alegeri ca Principe al Moldovei şi al Valahiei, a avut la Paris cele mai bune primiri din partea Ministrului Sardiniei, care i-a zis: „Nobila voastră dorinţă va fi realizată şi triumful cauzei italiene va urma la o scurtă distanţă triumful cauzei române".

Şi la Torino Cavour i-a zis: „Nimeni nu se va mai putea opune ca faptul uimitor ce s'a realizat la poalele Carpaţilor să nu se realizeze şi la poalele Alpilor. Iar Victor Emanuel primindu-l în audienţă privată i-a zis: „Du complimentele mele afectuoase principelui Cuza şi spune-i din parte-mi că toate şcolile civile şi militare ale regatului meu sunt deschise pentru români, cari vor fi primiţi în ele ca fraţi".

De la Congresul din Paris sărim la războiul ruso-turc

din 1877. In locul Principelui Cuza domneşte în Principatele-Unite Principele Carol de Hohenzollern. Mult datorează România şi unuia şi altuia. Cel dintâi a reorganizat ţara cu mână de fer. Despre principele Carol îmi place să refer în mod exclusiv elogiul din izvor francez ce de bună seamă nu poate fi suspectat de parţialitate faţă de un Hohenzollern. René Pinon în unul din articolele sale din „Revue des Deux Mondes“ [1]) zicea că România îşi datorează poziţiunea sa actuală prudenţei şi energiei Principelui (mai apoi Rege) Carol şi că vigoarea sa şi vederea sa clară au salvat la Plevna armata rusească. Frederic Damé (Op. cit.) scrie: „Este un fapt de netăgăduit care singur ar ajunge să constitue gloria oricărui suveran. Principele Carol a fost adevăratul creator al armatei române cu o voinţă persistentă, o tenacitate, o solicitudine în toate momentele. Pe când Camerele îşi perdeau timpul în lupte sterile, Principele îşi urma opera sa impunându-şi programul miniştrilor“.

La 1877 Rusia a declarat războiu Turciei. Trupele Ţarului s'au pus în mişcare spre România fără a aştepta învoirea ei. Gorceacov a zis că n'avea ce face.

In astfel de încurcături, Principele Carol îşi întruneşte Consiliul de Coroană. Aproape toţi se declară protivnici Rusiei şi propun ca armata română neputându-se opune la trecerea celei ruseşti, să se retragă la munţi. Numai doi inşi s'au declarat favorabili cooperaţiunei cu Rusia: Rosetti şi Kogălniceanu. Principele Carol îi cheamă la guvern şi face acordul cu Rusia. Foarte interesante în acest sens sunt memoriile lui Nelidow (Souvenirs d'après la guerre de 1877—78) care a fost apoi ambasador la Roma şi colegul meu ca ambasador la Paris. Nelidow fu atunci însărcinat de Ţar să negocieze trecerea trupelor ruseşti prin România. Intenţiunea Ţarului Alexandru II de a obţine ştergerea tuturor dispoziţiunilor tratatului din Paris contrare Rusiei, considerând aceasta ca o datorie de onoare, era în general cunoscută; de aceea în prima conversaţie ce a avut Nelidow cu Brătianu, acesta l-a întrebat: „Ne garantaţi că după războiu nu ne reluaţi Basarabia?“ Nelidow care cunoştea intenţiunile Ţarului,

[1]) La Roumanie dans la crise danubienne et balkanique. 15 Iunie 1911.

propuse o formulă în doi peri după care Rusia avea aerul de a promite fără a promite în realitate nimic precis, dar în urmarea tratativelor, această formulă fu refuzată şi Rusia a trebuit să promită în mod clar şi astfel încât să nu se mai admită echivoc, de a garanta integritatea teritoriului român. Şi aci voiu să refer chiar la cuvintele lui Nelidow: „Obligaţiunea de a respecta integritatea teritorului român a fost exprimată în mod lămurit şi Cabinetul din Bucureşti a avut dreptate, când la San Ştefano noi am reclamat retrocedarea Basarabiei, de a ne acuza că ne-am călcat cuvântul şi am lucrat cu rea credinţă. Eu de geaba m'am căsnit să cruţ ţării mele această umilire".

Odată învoită trecerea trupelor ruseşti şi garantată integritatea României, Regele Carol oferi concursul oştirei române contra Turciei. Ţarul răspunse cu trufie: „Armata rusească n'are nevoie de a fi ajutată de nimeni". Nu trecù însă mult timp şi Rușii, în faţa Plevnei, suferiră două înfrângeri sângeroase. Marele Duce Nicolae telegrafiază dela Târnova Principelui Carol: „Les Turcs nous abîment" şi cere ajutorul armatei române. Principele Carol se învoi numai decât, luă comanda forţelor ruso-române în faţa Plevnei şi urmarea fu că în mâinele sale s'a predat viteazul comandant turc Osman Paşa. Recunoştinţa rusească se manifestă cu refuzul de a admite pe delegaţii români la tratativele de pace cu Turcia, care conduseră la tratatul de San Stefano.

E ştiut de toţi cum şi pentru ce tratatul dela San Stefano a fost supus revizuirii Congresului dela Berlin [1]). Şuvalov se opuse chiar ca delegaţii români să fie asculaţi la Congres. Lord Beaconsfield, replicându-i, observă cu ironie că, după ce au fost ascultaţi Grecii, cari voiau să-şi anexeze teritorii. era greu să nu se asculte şi Românii, cari se mărgineau să ceară ca să nu li se ia din ce posedau. Acolo, ca în toate

[1]) E zadarnic să referim, din memoriile lui Nelidow, la descrierea primei apariţiuni a lui Bismark în faţa delegaţilor Puterilor (dintre cari mulţi nu-l mai văzuseră până atunci) la recepţiunea ce au avut-o înainte de a se deschide congresul. „Bismarck que tous les regards cherchaient n'y était pas. Tout à coup une porte latérale s'ouvrit et apparu l'immense figure du Chancelier. Il paraissait encore plus grand que nature dans son uniforme blanc des cuirassiers, avec un immense casque en cuivre à la main, des grandes épaulettes de général, et chaussé d'énormes botes hautes. Il paraissait écraser tous ces petits diplomates".

congresele, deciziunile s'au încheiat după perdea. Anexarea Basarabiei la Rusia fu rezultatul unui târg între Rusia şi Austria. Andrassy era gata să dea vot favorabil propunerii ruseşti, numai ca Rusia să se învoiască la ocupaţiunea austriacă a Bosniei-Herţegovinei şi aceasta să poată fi anexată într'o zi definitiv la monarhia Habsburgilor. Ideia târgului nu era nou. Chiar se poate zice că paternitatea priveşte pe Rusia care în 1807 a propus-o Austriei în termeni cam la fel cu ai Austriei, care o propunea acum Rusiei la Congresul din Berlin. Delegaţii ruşi au şovăit, au discutat, dar a trebuit să sfârşească cu acceptarea târgului. A fost ministrul rus de războiu care a spus colegilor săi: „Incheiaţi cu orice preţ, nu suntem în stare de a face război Austriei, trebue să primim orice condiţiune“ [1]).

Aşa a fost decisă anexarea Basarabiei la Rusia [2]). Dela Congresul din Berlin Rusia a eşit cu Basarabia, Germania cu libertatea de navigaţiune pe Dunăre; Austro-Ungaria cu Bosnia-Herţegovina; Anglia cu Cipru; Franţa cu învoirea de a ocupa Tunisul. Sacrificată a fost numai România căreia i se lua cu forţa Basarabia, şi Italia, de a cărei interese în Tunisia nu s'a ţinut de loc cont.

Dar Bismarck dăduse o lovitură de maestru. Pusese în duşmănie straşnică Italia cu Franţa şi România cu Rusia.

---

[1]) In şedinţa Camerei Deputaţilor la 1 Dec. 1918, eu, după ce am dovedit importanţa părăsirei din partea Austriei a drepturilor sale asupra Sangiacatului şi a poliţiei apelor muntenegrene, ce obţinusem noi, am citat o serie de fapte din cari rezultă că în trecut toate Puterile, cuprinsă şi Italia, aplanaseră calea anexării Bosniei-Herţegovinei. Nu am putut cita precedentele secrete ale Congresului din Berlin, deşi aveam cunoştinţă de ele, spre a nu creia încurcături ministrului de externe Izvolski care lucra cu mine să facem cât mai intime raporturile între Italia şi Rusia. Dar asemenea precedente, au dat tărie încheierii la care am ajuns eu: „Toate acestea explică pentru ce mie şi celor ce cunoşteau precedentele, anexarea Bosniei-Herţegovinei n'a făcut numai aceiaşi impresie ce a făcut celor ce nu cunoşteau precedentele sau le cunoşteau parţial sau neperfect; şi de aceştia sunt cei mai mulţi în Italia. Formulaţi-vă, dacă vă place, acuzaţiunile, dar nu în contra mea. Indreptaţi-vă mai mult contra celui ce nu s'a opus, când era timpul, acestei serii de acte, nu contra mea, care m'am găsit asistând la anexiune când toţi o preparaseră şi consimţiseră şi o toleraseră!“

[2]) Spre a justifica călcarea angajamentelor luate faţă de România, Gorceacov ieşi cu ridicolul pretext că garanţia integrităţii era numai faţă de Turcia. Ajuns chiar să lase să-i iese din gură ameninţarea de a ocupa România şi de a dezarma armata română, Principele Carol i-a răspuns cu mândrie: „Armata ce s'a bătut la Plevna poate fi distrusă, dar nu desarmată“.

Şi într'adevăr, în 1882 Italia a iscălit pactul Triplei Alianţe, iar în 1883 Regele Carol a aderat şi el la acel pact. Lord Beaconsfield spre a consola pe Români, le-a zis că nu era prima dată în politică.

Principele Carol fusese adânc lovit de purtarea Rusiei. Scriind Kronprinzului Germaniei, ruda sa, el se exprimă astfel: „Cred că este fără precedent de a te găsi după un război victorios în condiţiuni mai puţin avantajoase de cum erai înainte şi de a trebui să dai aliatului tău, o parte din ce posedai, după ce l-ai susţinut cu credinţă şi cu toate puterile, în momentele cele mai critice pentru el".

România în schimbul Basarabiei are Dobrogea. Schimbul apăru cu timpul mai puţin desavantajos de cum păruse la început. Dobrogea se dovedi potrivită pentru colonizare şi dobândirea portului Constanţa fu preţioasă pentru comerţul român. Aceasta trebue să o recunoaştem în mod imparţial [1]).

Dela Congresul din Berlin România a eşit regat independent. Italia a fost cea dintâi să recunoască noul regat şi ministrul Italiei a fost primul diplomat care a ajuns la Bucureşti. Generalul italian Orero, desemnat să facă parte din comisiunea de delimitare a hotarelor Dobrogei, s'a distins prin competenţa sa. Românii s'au grăbit să perpetueze memoria lui dând numele lui unei străzi din Bucureşti, cum azi au dat unei străzi numele lui Benito Mussolini.

In tripla alianţă atitudinea Italiei a fost identică cu a României. Politica de acord cu Imperiile Centrale a fost de folos în acea perioadă şi Italiei şi României şi a corespuns intereselor lor, ori ce ar zice azi atâţia cari vorbesc în mod anacronic [2]). Dar pe când cele două guverne urmau politica

---

[1]) „Constantza est une fenêtre sur le monde extérieur. C'est par Constantza que la Roumanie respire". Aşa a scris René Pinon în articolele sale ce am mai citat. Aceasta o recunoaşte şi un scriitor român M. R. Şirianu (La question de Transylvanie et l'unité politique roumaine, Paris, Jouve, 1916): „Sans la Doubrouja la Roumanie n'aurait pas les excellents ports maritimes de Constantza, Mangalia et Baltchic, elle ne posséderait pas un litoral de plusieurs centaines de kilomètres et n'aurait pas eu l'occasion de compléter cette possession par l'heureuse conquête de la nouvelle Dobroudja (Juillet-Août 1913) que la paix de Bucarest lui a donné et que le génie actif de la race roumaine a transformée déjà en une province florissante".

[2]) Eu nu m'am căit niciodată că am continuat ca ministru de externe politica triplei alianţe. Pe timpul războiului, am apărat pe faţă

ce le convenea, cele două popoare își păstrau în sufletele lor aspirațiunile naționale. Și bine au făcut și unii și alții: Cei dintâi că au făcut o politică realistă, cei din urmă că au menținut cultul marilor idealuri cari sunt rațiunea ființei spirituale ale unei națiuni.

De mai multe ori în Delegațiunile austriace sau ungurești miniștrii dublei monarhii constatau corectitudinea politicei guvernelor român și italian, și în acelaș timp spiritul curat iredentist al celor două popoare. Intre timp în *Reichsrat-ul* din Viena cei cinci deputați români din Bucovina se asociau intim cu deputații italieni ai Trentinului și ai Veneției Iuliane.

Când la sfârșitul lui 1903 am fost chemat să conduc Ministerul de Externe, am căutat să fac tot mai cordiale raporturile între Italia și România. A relevat-o Baronul Beyens, care a fost mulți ani ministru la București în articolele ce a publicat în „Revue des Deux Mondes" asupra României [1]): „Guvernul italian pare a avea o idee foarte clară de importanța Regatului dunărean în marea familie latină. Relațiunile între cele două țări au devenit mai intime".

In 1905 mi s'a oferit o ocaziune prielnică. In Macedonia, pe la poalele Pindului, trăia un trib de păstori și meșteșugari de origină română cari se numiau singuri Țânțari, iar grecii îi numeau Cuțovlachi. Distinsul diplomat Al. Em. Lahovary, pe care l-am avut coleg în corpul diplomatic la Paris timp de șase ani și care acum, încurajat de simpatie generală și stimă, reprezintă România la Roma, a avut un adevărat succes diplomatic obținând dela Sublima Poartă ca personali-

---

și fără reticențe o astfel de directivă în fața unui public francez obținând aplauze. Iată cuvintele ce am pronunțat la Paris, la 22 Iunie 1916, în marea Aulă a Sorbonei, unde am avut onoarea de a răspunde la omagiul ce Franța a făcut Italiei prin mijlocirea unuia din cei mai mari scriitori—Anatole France—și a unuia din cei mai buni oratori — Louis Barthou — : „Bărbații, și eu sunt între aceștia, cari în curs de mulți ani au practicat în Italia în mod leal politica triplei alianțe, servind cauza țării lor și pe aceia a păcii Europene, nu-și neagă deloc trecutul; dimpotrivă, îl revendică sus și tare. Acel trecut, nu numai că nu e în contradicție cu atitudinea lor actuală dar e chiar cea mai eficace justificare a acesteia".

Cred că bărbații de stat români, cari se găsesc în aceleași condițiuni cu mine, ar subscrie bucuros aceste cuvinte ale mele.

[1]) „L'avenir des petits états", 1-er Janvier 1918.

tatea Cuţovlahilor să fie recunoscută oficial şi ei să poată avea preoţi şi şcoli plătite de Guvernul din Bucureşti. Eu am sprijinit viu la Constantinopol acţiunea Guvernului român care s'a arătat pentru aceasta foarte recunoscător.

Spre a arăta ce simpatii a deşteptat atunci în România acţiunea Italiei, voi aminti că la Bucureşti, în unele cercuri, s'a ventilat ideia unui Stat albanez-valah sub dubla protecţiune a României şi a Italiei. Un bărbat politic român cu autoritate a publicat la Paris, sub pseudonimul *Un Latin,* un opuscul intitulat: *Une Confédération Balkanique comme solution de la question d'Orient* în care susţinea constituirea unei confederaţiuni balcanice, ce avea să fie presidată de un principe regal italian, care în acelaş timp avea să fie Suveranul Albano-Valahilor.

II

Trecând peste evenimentele ce s'au desfăşurat în Balcani între 1905 şi 1914, viu direct la marele războiu [1]). La 10 Au-

[1]) Pentru ca, ceea ce spun eu să nu aibă să servească de pretext la născociri răutăcioase, mă refer la ceea ce am spus în 1916 în publicaţiunea mea: „Judecata istoriei asupra responsabilităţilor războiului", ce a fost mult răspândită, căci a fost tradusă în franţuzeşte, englezeşte şi spaniolește. In aceasta am demonstrat că Imperiile Centrale rupseseră prin propria lor vină legătura de alianţă cu Italia,—a cărei conduită, după ce ea în mod legitim îşi luase libertatea de acţiune, era fatal trasată, scriind: „S'a făcut mult zgomot în Austria asupra pretinsei trădări a Italiei şi asupra convertirei la război a oamenilor ce proectaseră politica de alianţă. Dar e uşor de demonstrat că n'au fost nici trădări, nici convertiri. Noi eram cu Austria pentru pace, pentru echilibru pe Adriatică, pentru respectul indepedenţei şi integrităţii statelor balcanice şi noi am mers cu credinţă cu ea, până în momentul când ea însă-şi, părăsind acel program, ne-a silit să căutăm în altă parte executarea lui. Nu e dar Italia care a trădat alianţa. Este Austria care a trădat-o chiar în momentul în care a trădat cauza dreptului, justiţiei şi a păcii. Austria n'a înţeles că, târând neprevăzătoare Europa într'o înspăimântătoare conflagraţiune prin care se grămădesc atâtea ruine şi se varsă sângele unei întregi generaţiuni, a venit să ridice în mod necesar pretutindeni marea problemă a naţionalităţilor oprimate, pe care dorinţa generală de a conserva pacea făcuse cu chibzueală să fie înlăturată atâţia ani. Ea nu a înţeles că această problemă, odată pusă, nu admitea decât o singură soluţiune fatală, ireluctabila: redempţiunea". Această scurtă paranteză este necesară spre a împiedica de a fi reluate, cum se încearcă din când în când, vechi atacuri contra conduitei Italiei şi României care e limpede ca cristalul. In nici un caz apoi nu s'ar putea admite recriminarea din partea Austriei, care încă dela August 1914 stipulase cu Bulgaria un pact secret îndreptat contra României.

gust 1914 eu mă găsiam la Paris ca ambasador şi trimeteam ministrului de externe Di San Giuliano următoarea telegramă: „D-l Manolescu, preşedintele Curţii de Casaţie din Bucureşti mi-a ţinut un lung discurs. După ce a amintit de comunitatea de origină şi de marea şi constanta simpatie a poporului român pentru Italia şi de dorinţa generală din România ca să se stabilească cu Italia raporturi tot mai întinse, mi-a spus că desigur România şi-ar fi declarat neutralitatea, dar că dintr'un moment într'altul evenimentele puteau să o determine să se ridice cu hotărîre împotriva Austriei. Presiunea întregului popor român poate din moment în altul să silească guvernul să invadeze Transilvania, cum nu de mult în conflictul dintre Bulgaria, Grecia şi Serbia, voinţa poporului român a forţat guvernul să ordone trecerea graniţelor bulgare. D-l Manolescu a încheiat: „Situaţia Italiei este identică cu a României. Amândouă au încercat zadarnic să împace prin o alianţă cu Austria contrastul intereselor. Va veni ziua când se vor produce împrejurările, prin cari în mod fatal România va trebui să pornească o acţiunea în contra Austro-Ungariei. Şi în mod fatal va fi atrasă şi Italia să facă la fel. E bine aşa dară ca Italia şi România să se strângă una cu alta, căci logica evenimentelor le va obliga să rămână împreună neutrale sau să meargă împreună". Ziua următoare eu am trimis o altă telegramă astfel concepută: „Ministrul de aci al României, fără să ştie nimic de ceeace îmi spusese D-l Manolescu, a venit să-mi ţie un discurs identic. Italia şi România trebue absolut să meargă de acord din cauza perfectei identităţi a intereselor lor şi a acţiunei în consecinţă. Unirea italo-română se impune şi D-l Lahovary asigură că în România ideia este foarte populară".

La 13 August am telegrafiat astfel: „Lahovary insistă iarăşi, invocând situaţiuni similare, ca între ambele ţări să fie o înţelegere zilnică asupra evenimentelor ce se vor desvoltà, în aşa fel încât contactul neîntrerupt între cele două guverne să le permită, la momentul oportun, o acţiune comună. Marea majoritate a poporului român este ostilă Austriei. Cât pentru sentimentele persoanale ale Regelui Carol,

el şi în alte împrejurări a dovedit că ştie să le sacrifice în interesul ţării [1]).

Ministrul Di San Giuliano prin sugestiune şi la sfârşitul lui Septembrie, puţin înainte de boala care avea să-i pricinuească moartea, mi-a comunicat că între el şi Brătianu s'a încheiat un pact prin care Italia şi România se obligă să-şi comunice reciproc tot ceea ce îşi propuneau să facă pe viitor cu privire la război.

Di San Giuliano mă avertizează că acel acord era foarte secret şi că numai Suveranii Italiei şi României şi preşedintele Consiliului Salandra aveau cunoştinţă, şi că nici în Italia nici în România nu se comunicase lucrul miniştrilor şi reprezentanţilor din străinătate.

Urmând On. Sonnino după marchizul Di San Giuliano, eu am continuat să stărui asupra necesităţii de a avea cu noi România. Pentru ca intrarea în război a Italiei să aibă efecte imediate decisive eu aşi fi voit o ofensivă concomitentă şi concentrică în contra Austriei deslănţuită de Italia, Serbia România şi Rusia. La 18 Februarie 1915, am trimis On-lui Sonnino următoarea telegramă: „Este impresia cercurilor politice de aici că guvernul italian va fi târât în război. Mie îmi pare că participarea noastră la război va trebui să fie subordonată la două condiţiuni neapărate: 1) Completă preparaţiune militară, mai ales prin aviaţie şi prin artilerie, cu enormă înzestrare de proectile pentru amândouă; 2) Intrarea României în război deodată cu noi. Azi când guvernul poate fi atras la hotărâri de cari poate depinde viitorul şi existenţa ţării noastre, este de datoria mea să repet aceste lucruri, pe cari deja în prima perioadă a războiului le-am spus regretatului Marchiz Di San Giuliano".

---

[1]) Că Manolescu şi Lahovary exprimă sentimentul guvernului şi al poporului român, o confirmă profesorul Nicolae Bazilescu, care în cartea sa: „la Roumanie dans la guerre et dans la Paix" (Paris, Alcan, 1919) zice: „Pour tous ceux qui en Roumanie voulaient une intervention contre l'Autriche, l'intervention de l'Italie était une condition préalable et essentielle, on attendait donc avec anxiété la décision finale de celle-ci.... l'Italie ne doit pas oublier qu'heritière directe de la vielle Rome, notre mère commune à nous tous les latins, elle a l'obligation de relier le fil de l'histoire, et réfaire l'oeuvre du grand Trajan.... Tous les roumains ont les yeux rivés sur Rome, leur coeur palpite avec précipitation et angoisse, attendant le mot décisif qui déchaînera les évènements et leur apportera le salut".

De ce n'a intervenit România deodată cu Italia? Explicarea o dă profesorul Bazilescu în cartea ce am citat-o deja şi care are un capitol, al cincilea, intitulat: „Pourquoi la Roumanie n'intervint-elle pas en 1915?" şi răspunde la chestiune demonstrând cu o copioasă documentare că dacă România n'a intervenit, spre desiluzia multora, a fost pentrucă materialiceşte nu era în situaţia de a interveni, neavând nici arme nici muniţiuni, nici aprovizionări, nici bani.

M. R. Şirianu zice că atunci când Italia a intrat în război România era sub impresia retragerei Ruşilor după ofensiva depe Dunaietz şi din Polonia şi că aceasta era aşa de profundă încât intrarea în războiu a Italiei, n'a fost suficientă ca să distrugă o asemenea impresiune.

Când Italia a intrat în război, Ruşii erau bătuţi şi Serbia îşi retrăgea soldaţii depe frontul dela Drava. Cu toate aceste condiţiuni nefavorabile, cari au permis austriacilor, liberaţi pentru un moment de orice preocupaţiune depe frontul rusesc, român şi sârbesc, să-şi ducă toate forţele contra italienilor, totuşi intervenţia Italiei a adus mare ajutor aliaţilor. Viu să refer cuvintele cu care a judecat acest lucru un scriitor român, profesor Basilescu, citat mai sus de mine, într'o notă: „Ce fut l'intervention de l'Italie qui sauve cette fois le monde: le rôle que l'Italie a joué dans cette guerre est immense, il fût déterminant. L'entrée en guerre de l'Italie au mois de 1915, c'est à-dire au moment où la Russie battue s'enfuyait à grands pas, au moment où le moral des alliés était mis à une dure épreuve, eut des conséquences considérables et fatales, pour les empires centraux: ceux-ci perdirent à cause d'elle tous les fruits de leur grande victoire sur les Ruses". [1])

In cursul tuturor tratativelor ce au avut loc succesiv între Aliaţi şi România până la participarea sa la război, două preocupări au făcut să ezite multă vreme Guvernul român. Inainte de toate lipsa de arme şi muniţiuni şi apoi teama de un atac al Bulgariei în Dobrogea când România ar fi pornit contra Austro-Ungariei în Transilvania. Chestiu-

[1]) E datoria mea să recunosc în mod imparţial că Rusia şi-a sastifăcut pe deplin datoria de recunoştinţă ce avea faţă de Italia. Ofensiva rusească pornită în 1916 după avansarea austriacă în Trentin, a fost puternic diversiv care a obligat Austria să retragă importante forţe depe frontul italian.

nile teritoriale fuseseră regulate încă dela Iulie 1915 prin o comunicare pe care reprezentanţii Antantei din Bucureşti prezentaseră Guvernului român şi în care erau arătate concesiunile teritoriale ce se promiteau României pentru participarea sa la război. E adevărat că în urmă Rusia încearcă să retragă angajamentul pentru o parte a Bucovinei şi a susţinut protestele Serbiei contra atribuirei pe seama României a întregului Banat; dar aceste divergenţe au fost apoi aplanate, deşi nu mai încape îndoială că faptul resolvirei problemei armamentului şi a apărării contra Bulgariei numai pe hârtie, a fost una din cauzele care au determinat mai târziu dezastrul militar românesc.

Eu am avut să mă ocup cu intensitate de asemenea chestiuni. In primăvara anului 1916 Brătianu a trimis la Paris în misiune secretă pe colonelul Rudeanu. El văzu mai întâi pe Briand la care găsi cele mai bune dispoziţiuni. Apoi veni la mine. Mi-a spus că Brătianu amintind de constanta mea amiciţie pentru România conta mult pe sprijinul meu. Eu i-am promis-o şi am secundat opera sa cu cea mai mare cordialitate şi râvnă. Briand plin de bunăvoinţă a stăruit să aplaneze toate dificultăţile. S'a înţeles cu Joffre ca să dea generalului Sarrail, capul forţelor aliate la Salonic, ordinul să înceapă o mare ofensivă împotriva Bulgarilor cu puţin înainte de intrarea în război a României; a obţinut dela Rusia promisiunea de a trimite un contingent rusesc în Dobrogea şi s'a înţeles cu Angia pentru trimiterea necontenită în portul Archangelsk de arme şi muniţiuni pentru cari Rusia avea să se îngrijească să fie trecute în România.

Din nenorocire, armele şi muniţiunile nu au ajuns în România decât în măsură insuficientă, contingentul rusesc trimis în Dobrogea a fost absolut neîndestulător şi generalul Sarrail, preîntâmpinat în atacul său de Bulgaria, a rămas în defensivă cu toate ordinele lui Joffre şi stăruinţele lui Briand. La 23 Iulie Joffre întruneşte pe capii misiunilor militare aliate şi pe colonelul Rudeanu şi le comunică dispoziţiunile luate ca armata română şi aliaţii de la Salonic să intre în campanie deodată. In acelaş timp Briand are o convorbire cu mine şi-mi spune că spre a învinge ultimele şovăiri ale României e necesar să continue înaintarea rusească în Bucovina şi ca

România să nu aibă să se teamă deloc din partea Bulgarilor. Pentru aceasta să se îngrijească ofensiva Aliaţilor pornită din Salonic. Obiectivul generalului Sarrail trebuia să fie Monastir, de unde avea să caute să se pună în comunicaţiune cu trupele italiene, ce erau la Valona şi Berat.

Dar toate aceste dispoziţiuni rămân literă moartă. La 19 August eu telegrafiez la Roma atrăgând din nou atenţiunea asupra situaţiunei foarte primejduite a României şi recomand Guvernului italian să insiste pentru trimiterea de arme şi muniţiuni în România şi pentru trimiterea de trupe ruseşti în Dobrogea.

Briand insistă cu străşnicie pe lângă Isvolsky în acelaş sens. Din Petrograd se răspunde făcându-se să se exprime de Neratoff ambasadorului Paléologue plângeri cât se poate de vii pentru limbajul supărător ţinut de Briand.

Şi astfel Bulgarii pot să atace şi să bată în Dobrogea forţele ruso-române fără a se preocupa de Salonic [1]).

România intrase în război în a doua jumătate a lui August. Ea a avut prime succese în Transilvania, dar curând se pronunţă ameninţarea bulgară în Dobrogea. Ministrul nostru, în Bucureşti, care mai dinainte pusese în mod oportun în relief necesitatea de a lămuri cu orice preţ situaţia îndoelnică dela Salonic, a avut numai decât viziunea exactă a grelei primejdii, în care era România. Şi într'adevăr la 7 Septembrie a telegrafiat că situaţiunea este foarte grea şi că dacă Ruşii nu vor trimite de urgenţă întăriri în Dobrogea şi Sarrail va persista în inacţiune, România este menită să aibă soarta Belgiei şi Serbiei. Trista prevedere se şi adeveri. Numeroase publicaţiuni, în special acelea a documentelor diplomatice ruseşti au pus în relief culpele şi responsabilităţile

---

[1]) Inlocuirea lui Sarrail a fost cerută cu insistenţă de Anglia, de Rusia, Italia şi România. Purtarea lui Sarrail a dat loc la vii polemici. Sarrail în apărarea sa a publicat o carte intitulată: „Mon Commendement en Orient". Eu nu voi intra în polemică. Eu nu trebuie nici să combat nici să apăr pe Sarrail. Imi ajunge să constat că Aliaţii nu au fost în stare să-şi ţie promisiunea făcută României şi să ţie armata engleză pe frontul Salonicului.

Generalul rus Zaioncikovski, bătut în Dobrogea de Bulgari fiindcă n'a primit întăriri cerute cu insistenţă şi în mod desperat generalului Alexeieff, lăsând comanda, a spus Regelui României care l'a primit în audienţă de concediu: „Majestate, eu n'am fost bătut de armata duşmană, am fost bătut de superiorii mei".

asupra cărora nu trebuie să mă mai opresc pentru că ar fi un lucru strein de scopul meu.

Pe când repetatele apeluri ale armatei române, a cărei situaţie se agrava din zi în zi, nu primeau răspuns nici dela Petrograd, nici dela Salonic, le dedea ascultare Italia pornind o ofensivă straşnică pe frontul Carso. La 20 Octombrie 1916, ziarul *„Adevărul"* din Bucureşti scria: „Cea dintâi care şi-a îndeplinit datoria de aliată a fost Italia, care a simţit solidaritatea ce o leagă de România. România va ţine cont de acest act de amiciţie italiană".

Trec acum dela acest punct la Conferinţa de Pace sau mai bine la faza a doua a Conferinţei de Pace (dela Iulie şi până la Octombrie 1919), la care am luat parte ca Ministru de Externe al Italiei.

In prealabil trebue însă să relevez că în toată perioada de timp, ce a precedat intrarea sa în război, atenţiunea României s'a îndreptat necontenit spre Italia. Brătianu în convorbirile sale cu ministrul nostru Fasciotti a insistat mereu asupra identităţii de vederi şi de interese între România şi Italia, şi s'a arătat preocupat, căci i se părea că în Italia nu se dă destulă importanţă raporturilor cu România, pe când el ar fi dorit să se ajungă la legături mai intime nu numai în timpul războiului, dar şi după încheerea păcii. Când a întrat România în război, toţi Suveranii şi Capii Guvernelor aliate trimit telegrame de felicitare. Răspunsurile României sunt călduroase pentru toţi; răspunsul către Italia însă are un caracter special, căci conţine nu numai declaraţiile generice ale celorlalte ci şi indicări concrete şi semnificative.

Regele Ferdinand telegrafiază Regelui Victor Emanuel: „La réalisation de notre but commun, les aspiration nationales de nos deux pays mettent à côté l'une de l'autre l'armée italienne et mon armée et renforcent par des liens encore plus solides et durables l'amitié traditionnelle de nos deux pays. La victoire comme et définitive consacrera la confraternité des armes comme deja est consacrée la confraternité de naissance".

Şi Brătianu a telegrafiat lui Sonnino: „Votre Excellence a pu constater que dès le début de la guerre nous n'avons rien négligé en vue d'établir entre nos deux pays l'unité d'action

que nous indiquent notre origine commune, nos sentiments et nos grands intérêts présents et futurs". [1])

Cu victoria armelor aliate România a fost liberată de invazia dușmană. Conferința păcii a stabilit hotarele după *pacturile* bine cunoscute. Cu Rusia Țarului chestiunea Basarabiei n'ar fi fost niciodată ridicată, nici nu putea fi. Revoluția a fost pentru Rusia un flagel teribil. De aceea s'a făcut posibilă soluțiunea multor chestiuni. Cu Rusia Țarului n'ar fi fost posibilă independența Finlandei, Letoniei, Estoniei, Lituaniei. N'ar fi fost posibilă nici reconstituirea Poloniei, deoarece știut era că promisiunile făcute în manifestul Marelui Duce Nicolae Polonezilor la începutul războiului, n'ar fi fost menținute sub pretextul că nu au fost făcute direct de Țar.

Din acest punct de vedere se poate zice că revoluția rusească a făcut un serviciu României și a scos din încurcătură Europa. După ultima publicație a documentelor diplomatice rusești e știut tuturor ceeace știau puțini, și anume că în 1916 puterile Antantei iscăliseră un pact pentru împărțirea Turciei fără știința Italiei, aliata lor, fără a cărei intervenire n'ar fi avut dreptul de a regula chestiunile orientale, și căutaseră să ție ascuns Italiei cât mai lung timp posibil acel pact.

Acest pact atribuia Rusiei Constantinopolul și Strâmtorile. Dacă s'ar fi aplicat, ar fi consacrat hegemonia rusească în Orient și ar fi închis României debușeul la Marea Neagră. Această eventualitate preocupase de multă vreme pe patrioții români: în 1877 pe I. Brătianu, în 1890 pe D. A. Sturdza, în 1891 pe Take Ionescu, care scria: „Si la Russie réussit, l'Etat romain ne sera plus qu'un souvenir".

In Basarabia adunarea populară (Sfatul Țării) recunoscută deja de Guvernul lui Kerensky, proclamase o Republică democratică și independentă (1917—18). Mai în urmă, în Martie 1918, rupând orice legătură cu Rusia, a hotărât uni-

[1]) Ca dovadă a amiciției italo-române se pot aminti diferite manifestațiuni importante din senatele și camerele celor două țări, și primirile entusiaste ce au făcut Regele, guvernul, parlamentul și poporul român celor două misiuni trimise de Italia: cea din 1921 cu mareșalul Badoglio și cea din 1926 cu Alteța Sa Regală Ducele de Spoletto însoțit de același mareșal Badoglio. Cu ocazia venirii la Roma a unei deputațiuni române, istoricul Ureche zicea înaintea Columnei lui Traian: „Noi am venit aici a spune lumei întregi că Roma este mama noastră".

rea cu România ce a fost ratificată apoi de o adunare constituantă.

Marea majoritate a Sfatului Ţării era compusă din reprezentanţii ţăranilor, cari nu voiau să ştie de comunism, pentrucă ţineau să posede individual pământul şi voiau o reformă agrară bazată pe împărţirea în folosul lor a latifundiilor ce erau în mânile marilor poprietari ruşi. Obţinând asemenea reformă de la România, ei avură un motiv dublu, naţional şi economic, de a se uni cu ea.

Chestiunea Basarabiei, fără a mai face menţiune de diferitele discuţiuni şi rezoluţiuni, *interlocutorii* întâmplate mai înainte, se poate zice că a fost adusă în plenitudinea ei înaintea conferinţei; până la 2 August, când eu, ocupând de puţin timp Ministerul Externelor reprezentam Italia în acea conferinţă. Deşi revoluţiunea bolşevică triumfătoare a răsturnat guvernul lui Kerensky, Puterile Antantei care recunoscuseră ca guvern *de facto* pe al amiralului Colciak, care lupta încă cu forţe slăbite contra Sovietelor, nu recunoscură guvernul Sovietelor şi menţineau raporturi cu reprezentanţii regimului căzut care rămăseseră în posesiunea ambasadelor.

In palatul Ambasadei ruse din Rue de Grenelle îşi avea reşedinţa încă D-l Maklakoff, fost membru cu autoritate al Dumei. El ceru să fie ascultat la conferinţă în chestiunea Basarabiei. Eu am cerut să fie ascultat şi un reprezentant al României.

S'a hotărât să fie ascultaţi separat. Pentru Rusia au vorbit acel Maklakoff şi Krupenski şi el fost membru al Dumei, mare proprietar în Basarabia şi frate al Ambasadorului Ţarului la Roma. Pentru România fu ascultat Brătianu. Nici o deliberare nu fu luată, căci membrii conferinţei (Big five) nu putură să se pue de acord. Eu am insistat pentru o deciziune, dar am rămas singur.

Intr'aceia în Ungaria domnea regimul sanguinar al ignobilului Bela Kun care constituia o ruşine şi o ameninţare pentru Europa cultă.

Mareşalul Foch a propus să se dea României, Ceho-Slovaciei şi Serbiei, ameninţate serios ca state hotarnice, însărcinarea de a stinge anarhia în Ungaria. Proectul nu a avut

urmare şi atunci România a rupt şovăiala, a trecut hotarele şi a ocupat Budapesta.

Ea făcu cu aceasta un enorm serviciu Cehoslovaciei şi Serbiei şi a scos conferinţa Păcii din o mare încurcătură. Cu toate acestea s'a găsit cineva în conferinţă să se arate iritat contra României şi a propus să i se prezinte un *ultimatum* cu ameninţări de măsuri corective. Eu reuşii să-l potolesc mult. In substanţă eu zisei colegilor mei: „Voiaţi să trimeteţi România dimpreună cu alţii să restabilească ordinea în Budapesta. S'a dus singură scoţându-vă dintr'o urâtă încurcătură. De ce să vă plângeţi dară?" In altă şedinţă s'a propus o rectificare a hotarelor Dobrogei şi eu am propus ca chestiunea să fie unită cu a Basarabiei. Cei doi delegaţi români cari rezidau în permanenţă la Paris: Vaida, leader-ul Transilvaniei şi Mişu, Ministru la Londra — au avut cu mine dese convorbiri amicale. Eu am lăsat puţin în urmă Ministerul şi conferinţa, şi despre Basarbia nu s'a mai vorbit. S'a ridicat chestiunea în faţa Conferinţei Ambasadorilor la Paris, care în Noembre 1920, a recunoscut anexiunea Basarabiei la România. S'a iscălit un act de cele patru Puteri mari dar ratificările au întârziat. Anglia a ratificat actul la 1922; Franţa l-a ratificat la 1924; Italia l-a ratificat zilele acestea şi ca să fie definitiv mai lipseşte numai ratificarea Japoniei. Guvernul Sovietelor a protestat chiar dela 1920 şi în urmă cu diferite ocaziuni şi-a reînoit protestele.

Un fapt e vrednic de notat. Se găsesc unii Ruşi cari admit că Basarabia e românească; nu se va găsi un singur Român care să zică, că nu este. Cele mai autorizate manifestaţiuni ruseşti în favoarea Basarabiei româneşti sunt citate de Panaitescu în articolul din *Nuova Antologia*, despre care am mai vorbit: Guvernatorul Tucikovski (1827), scriitorul Atanasie Ciubinski (1863), jurisconsultul Egunoff (1868), generalul Kuropatkin (1910), profesorul şi ministrul Intrucţiunei publice Casso (1912). Şi într'un manual de geografie pentru uzul şcoalelor secundare ruseşti se citeşte că moldovenii formează aproape trei sferturi din populaţiunea Basarabiei. Marea massă a populaţiunii e formată din ţărani, cari sunt aproape toţi români. Şi într'adevăr ţăranului i-a rămas nu-

mele de *moldovan*. Marii proprietari erau ruşi şi comerciul era în mânile evreilor.

Şi este şi un fruntaş al Sovietelor, Rakovski, care a recunoscut odinioară că Basarabia era de naţionalitate română. Şi-a schimbat pe urmă părerea, dar aceasta îl priveşte, şi eu nu văd de ce Italia ar trebui, să şi-o schimbe şi ea deodată cu el.

Guvernul Sovietelor a declarat zilele acestea că n'a negociat cu România pentru Basarabia. Afirmaţiunea e în parte exactă. Chiar zilele acestea a eşit o carte de A. Boldur (Basarabia şi relaţiunile ruso-române, Paris, Gumber, 1927) [1], care e monografia cea mai complectă ce s'a scris despre Basarabia şi în care sunt amintite în mod oportun unele precedente, ca declaraţiunea Sovietelor din 1917, care a deschis drumul la deslipirea de Rusia a regiunilor de altă naţionalitate; şi cererea făcută României de Karahan, delegat al Sovietelor în negocierile din Octombrie 1920, de a se obliga să rămână neutrală când Rusia ar fi atacată de o altă Putere, adăogând că o asemenea promisiune ar fi putut justifica la massele sovietice renunţarea la Basarabia. Ceeace dovedeşte că Sovietele erau dispuse la o asemenea renunţare. Propunerea n'a avut urmare pentrucă Guvernul român a refuzat să-şi ia obligaţiunea neutralităţii.

Adevărul este că politica externă sovietică, sub impulsul şi direcţiunea foarte dibace a lui Cicerin, care provine din diplomaţia Ţarului, a reluat unele din tradiţiile acelei diplomaţii. Dealtmintrelea aceiaşi evoluţiune a urmat şi politica economică sovietică.

Poftele ruseşti cu privire la Basarabia [2]) întâiu sub formă de protectorat, apoi de anexiune, au avut în secolul al XIX-lea presupunerea de cucerire. *Quia nominor leo*, era unicul motiv de bază. Abeà mai târziu după cesiunea din

---

[1]) Boldur care apără cu străşnicie drepturile României este un basarabean, care pe vremea imperiului rusesc era profesor la Universitatea din Petersburg.

[2]) Eu am întrebuinţat mereu terminul de „Basarabia", deşi numai după 1812 s'a dat acest nume întregului teritoriu cuprins între Nistru şi Prut. Inainte de această epocă Basarabia nu era distinsă de Moldova care dincolo de Prut se întindea până la Carpaţi. O expunere scurtă dar clară a întâmplărilor ce au adus un schimb de nume între Basarabia şi o parte din Moldova, se găseşte în o publicaţiune recentă a lui A. Babel: La Bessarabie, Paris, Alcan 1926.

partea Turciei (cesiune a cărei nulitate am arătat-o) a început să se vorbească de un drept al Rusiei. Am în biblioteca mea o carte curioasă intitulată *Les intérêts présents et les prétentions des puissances de l'Europe* de I. Rosset, membru al Soceităţii Regale din Berlin, editată în o frumoasă ediţiune în 1736 de Adrien Moetjens, librar în Haga. Sunt înşirate cu minuţiozitate toate titlurile imaginabile ce pot aşeza casele domnitoare din Europa pe teritoriile altora, titluri, ce puteau fi luate până la un oarecare punct în serios la începutul veacului XVIII, dar care faţă de dreptul internaţional modern nu mai au nici o valoare.

Se vorbeşte în ea în un capitol chiar şi de: *Prétentions de la Maison d'Autriche sur la Souveraineté de la mer Adriatique* şi de împăratul Austriei, ca moştenitor al Sacrului Imperiu Roman, asupra a mai mult de jumătate din Italia; se mai vorbeşte acolo de *Prétentions du Roi de France sur la Sardaigne, sur le Duché de Piemont, sur l'Etat de Gênes, sur le Milanais, sur le Royaume de Naples et de Sicilie;* se mai vorbeşte de *Prétentions du Souverain de la Russie sur la Carélie et la Livonie,* dar nu este un cuvânt despre drepturile ruseşti asupra Basarabiei. Şi aceasta cu toate că autorul a socotit cu lumânarea toate presupusele drepturi posibile spre a face două volume groase de erudiţiune greoaie.

Tratatul din Paris din 26 Octomvre 1920 recunoaşte suveranitatea română în Basarabia dar nu-şi asumă nici o garantare. Intr'aceea Puterile contractante nu-şi iau nici o obligaţiune de intervenire în caz de conflict. Ele rămân libere de a se regula după împrejurările momentului şi după interesele lor.

Dar în ziua când în urma depunerii ratificărilor, tratatul va intra în vigoare, vor avea deplină putere în mod automatic şi dispoziţiunile art. 10 din Pactul Societăţii Naţiunilor. După acest articol membrii Societăţii se obligă să respecte şi să menţie contra oricărui fel de agresiune externă integritatea teritorială a Statelor ce fac parte din Societate, dar numai integritatea *presentă* adică cea existentă la 28 Iunie 1919, data iscălirei Tratatului din Versailles din care Pactul Societăţii Naţiunilor este parte integrantă. Dar articolul 10 e complectat de 117 şi 134, cari recunosc deplină va

loare tuturor viitoarelor tratate ce vor regula soarta încă nedefinită a teritoriilor ce au făcut parte din Rusia, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, şi prin urmare este aplicabil art. 10 şi unor asemenea teritorii.

Tratatul din Paris din 1920 stabileşte că Rusia poate supune arbitrajului Societăţii Naţiunilor chestiunile de detaliu cu privire la aplicarea tratatului, dar că suveranitatea României asupra Basarabiei trebue să rămână în afară de discuţiune. Tratatul mai stabileşte, pentru delimitarea frontierelor, numirea unei Comisiuni în care interesele Rusiei vor fi reprezentate de un delegat al Societăţii Naţiunilor.

Putea Italia să refuze ratificarea pactului din Paris din 1920? E de prisos să mai discutăm asupra necesităţii sau nu, a ratificării tratatelor internaţionale, pentru că în cazul concret o asemenea necesitate e afirmată expres de art. 9 al acelui pact.

Prof. Boldur în cartea amintită caută să demonstreze că tratatul conţine două părţi: 1) Recunoaşterea Suveranităţii române asupra Basarabiei; 2) Consecinţele ce derivă din această recunoaştere.

Boldur cu un raţionament subtil, dar nu convingător, pretinde că necesitatea ratificării priveşte numai partea a doua. Dar această discuţiune este arbitrară şi se frânge în contra textului categoric al art. 9 care prescrie dar ratificarea pentru întregul tratat. *Ubi lex non distinguit neque nos distinguere debemus.*

Totuşi, inscălitura plenipotenţiarilor după doctrina dreptului internaţional ce prevalează, se reţine că trebue să fie integrată de ratificare, nu se poate să nu se considere decât când plenipotenţiarii nu au iscălit numai *ad referendum*, dar şi cu deplină cunoaştere din partea guvernului ce reprezintă, a actului ce au iscălit, refuzul ratificării trebue să fie justificat de foarte grave circumstanţe supravenite cari să schimbe radical situaţiunea şi să lovească serios în interese vitale ale ţării.

Dar după ce plenipotenţiarul italian a iscălit la 1920 actul din Paris, ce circumstanţă a supravenit care să îmbrace caracterele indicate? Niciuna. Dar, se obiectează, când Italia a iscălit, pactul din Paris nu recunoscuse guvernul Sovietelor.

Şi ce e cu asta? Cu drept cuvânt s'a răspuns că recunoşterea unui Stat se înţelege făcută în limitele frontierelor sale şi în momentul chiar al recunoaşterei şi nimic mai mult. Ar fi o pretenţie ciudată într'adevăr ca recunoaşterea Sovietelor ar însemna şi recunoaşterea tuturor pretenţiunilor lor.

Chiar în scrisorile schimbate între Onor. Mussolini şi generalul Averescu cu ocazia iscălirei tratatului de amiciţie între Italia şi România, se prevăzuse ratificarea nu prea îndepărtată. Guvernul italian din bună cuviinţă nu mai putea să o amâne. Caracterul ratificării a fost definit cu cumpăt şi claritate de Onor. Mussolini în relaţiunea sa făcută Camerei Deputaţilor: „Ratificarea de azi nu constitue un fapt nou ci perfecţionează numai o situaţiune existentă. E un act de lealitate internaţională decis fără sugestiunea cuiva; e un act de sincera amiciţie faţă de România". Nimic mai mult, nimic mai puţin, voiu adăoga eu.

Nici o ingerinţă străină prin urmare. Nici o tentativă de a slăbi Mica Antantă. Nici o ostilitate faţă de Cehoslovacia şi Jugoslavia cu cari Italia are tratate de amiciţie din care vrea să se inspire, bineînţeles dacă şi ceilalţi contractanţi vor face la fel (19) şi în sfârşit nici o lipsă de consideraţie faţă de Rusia. Aceasta s'a spus şi explicat clar în nota amicală pe care Secretarul de Stat pentru Afacerile Streine On. Grandi a prezentat-o Ambasadorului Sovietelor. Acesta s'a întors cu răspunsul Guvernului său, răspuns ce menţine punctul de vedere şi de aceasta nimeni nu poate să se mire, dar care e corect şi măsurat. Aceasta face să se vază că raporturile între cele două ţări nu vor fi alterate. Dacă ar fi, ar rezulta pagube pentru ambele părţi, dar mai ales pentru Rusia.

---

[1]) După repetatele probe date de guvernul italian, toţi câţi în străinătate sunt de bună credinţă trebue să recunoască, că el face o politică pacifică şi caută conservarea păcei (pace cu demnitate) cu nu mai puţină stăruinţă, decât alt guvern. Că a adus la examinarea Puterilor situaţiunea delicată ce se profila în Jugoslavia şi Albania, e dovadă evidentă că guvernul italian nu face o politică pentru folos propriu intern, ci caută o popularitate de care n'are trebuinţă, măgulind acele susceptibilităţi naţionale ce e foarte uşor să le exciţi şi foarte greu să le moderezi. Să ne amintim în străinătate de a ţine cont în judecăţile sale că politica Italiei este aceia a Capului Guvernului şi nu aceia a acestui sau a celuilalt ziar.

Italia e o piaţă minunată de desfacere pentru materiile prime ale Rusiei. In 1926 exportul Rusiei spre Italia a ajuns la 300 milioane lire; pe când al Italiei spre Rusia numai la 130 milioane. In interesul comun s'ar putea obţine rezultate mai mari, când te gândeşti că, după valoarea de azi a monedei, exportul rusesc reprezenta în 1913 o valoare de mai bine de un miliard, iar cel italian de vre-o trei milioane lire. Dar (şi aceasta arată interesul mai mare ce-l are Rusia să păstreze bunele raporturi cu noi), dacă exportul rusesc e susceptibil de o augmentare considerabilă, nu trebue să ne facem prea mari iluzii cu privire la posibilităţile unei augmentări a exportului italian. Comerţul extern rusesc e monopol de Stat şi un asemenea monopol apăsând cu un enorm suprapreţ pe obiectele importante în Rusia, le limitează în mod necesar consumul.

Condiţiunile de plată sunt apoi de aşa natură încât nu le poate suporta industria italiană. Se zice acum că guvernul Sovietelor pretinde să plătească la cinci ani după consemnarea mărfei. Care industrial ar putea accepta o asemenea condiţie?

Prin urmare o ameliorare apreciabilă a comerţului nostru de export nu se va putea obţine fără o revizuire a criteriilor ce domnesc azi în Rusia.

Şi ajuns astfel la sfârşit, îmi place să încheiu reamintind ce a scris un diplomat belgian baronul Beyens după o lungă petrecere în România: „Amiciţia românilor — am făcut eu experienţa — odată încheiată, este irevocabilă".

Tommaso Tittoni

LUPTA PENTRU PASTRAREA BASARABIEI

Documente diplomatice din 1878

Misiunea lui Ion Ghica şi D. Sturza în străinătate

Incep cu aceasta publicarea unei serii de documente ce au aparţinut arhivei lui Mihai Kogălniceanu şi cari privesc activitatea acestuia ca ministru de externe în cursul anului 1878, anul tratatului dela Berlin.

Aceste documente nu au văzut până acum lumina tiparului şi nu figurează nici în „Cartea Verde" pregătită de Kogălniceanu [1]) şi nici în volumul de „Acte şi Documente" publicat de d-l Vasile M. Kogălniceanu în 1893.

Documentele nu vor apare în ordine strict cronologică, ci vor fi grupate în sub-capitole, cari vor trata fiecare câte o latură a acţiunei diplomatice a guvernului român.

Dacă am aşezat în fruntea actelor publicate textul telegramei trimisă din Berlin de Ion Brătianu şi Mihai Kogălniceanu, e că am voit să cinstesc în acest număr jubilar[2]), memoria bărbaţilor cari — depărtaţi unul de altul de atâtea ori — se găseau totdeauna alături, atunci când interesele mari ale ţărei noastre erau în joc [3]).

---

[1]) *Cartea Verde* cu actele oficiale diplomatice din timpul ministeriatului lui Kogălniceanu fusese tipărită de acesta din urmă la „Monitorul Oficial" şi cuprindea 339 pagini. Vasile Boerescu, ministrul de externe ce a succedat lui Kogălniceanu, a oprit răspândirea volumului, alcătuind o altă *Carte Verde*, cuprinzând 214 pagini, care a fost prezintată Corpurilor Legiuitoare în sesiunea 1880—1881.

[2]) Articolul de faţă n'a intrat din cauze technice, în numărul jubilar (1—4, 1927).

[3]) Comunicarea lui Ion Brătianu către Kogălniceanu, după consiliul de coroană dela 1 April 1877 suna astfel: „Te-am considerat întotdeauna ca inteligenţa şi activitatea democraţiei de dincoace de Mil-

Prin telegrama aceasta se recunoştea de către trimişii României, că la deschiderea congresului dela Berlin, chestiunea Basarabiei era considerată de toate puterile convocate, ca soluţionată în defavoarea noastră. Înţelegerea Puterilor în această privinţă se făcuse însă de mult şi dacă oamenii noştri politici au recunoscut în cele din urmă, că lupta noastră „admirabilă, din punct de vedere romantic, poetic, moral" — cum se exprimă D-l Iorga [3]) a iost inutilă, convingerea lor la începutul acţiunei noastre diplomatice, era tocmai contrarie. Această convingere nu era bazată pe credinţa în posibilitatea unei înţelegeri directe cu Rusia, căci chipul cum aceasta din urmă ne-a împiedicat de a lua parte la încheierea armistiţiului dela San-Stefano, felul cum a lansat la Paris şi la Viena chestiunea retrocedărei judeţelor Basarabene înainte de a se adresa guvernului român, şi însăşi cererea de retrocedare aproape brutală, care nu admitea discuţiune, a făcut pe oa-

---

cov. Înţelegem greutăţile şi pericolele în care se găseşte ţara. Prin urmare nu ne este permis să facem nici o chestiune personală; şi ca să primeşti, să fie bine înţeles că nu te considerăm ca un simplu secretar de minister, ci ca un bărbat de stat care dacă ştie să facă abnegaţiune de persoana sa în împrejurările de faţă; cerem şi pretindem să ai toate onorurile datorite vârstei, capacităţei, experienţei şi serviciilor făcute ţărei. Primeşte, şi Dumnezeu să ne ajute să scăpăm cu toţii ţara din pericolul în care se află".

Inainte de a primi Ministerul, Kogălniceanu se adresă telegrafic prietenilor săi politici din Iaşi: „Prin această (scrisoare) vă dau seama de cele petrecute, pe larg. Acum vă spun în scurt. Rezbelul este iminent. Speranţe de pace puţine. Toate stăruinţele noastre sunt de a feri România de a deveni teatrul rezbelului. In aceste împrejurări, Domnul şi guvernul mi-au propus ministerul de externe. Ştiţi că această propunere mi se face de patru luni şi pururea am refuzat'o. In împrejurările actuale am socotit că nu-mi este permis a pune chestiunea personală mai sus de datoria către ţară, de datoria de a o scoate din încurcăturile şi marasmul în care a condus'o diplomatul ce m'a precedat. Am pus însă la primire două condiţiuni: 1) ca îndată ce chestiunea internaţională va fi terminată, voiu trece la Ministerul de Interne, că până atunci voiu fi consultat în mod activ în toate cele privitoare pe Moldova şi 2) că îmi păstrez dreptul de a mă consulta cu voi şi a-mi da răspunsul definitiv la două ore astăzi. Aşa dar iată în scurt lucrurile. Spuneţi-mi opiniunea voastră".

[3]) Politica externă a Regelui Carol. Ed. II-a p. 284.

menii politici români să înţeleagă că singura nădejde de a salva teritoriul nostru consta în ajutorul celorlalte Puteri europene.

Acţiunea noastră diplomatică, pe lângă cabinetele dela Viena, Berlin, Paris şi Roma, n'a fost susţinută numai prin agenţii noştri acreditaţi în streinătate. Aceasta se explică în parte şi prin faptul că reprezentanţii noştri, simpli agenţi diplomatici ai unui stat nesuzeran, nu aveau piedestalul şi nici autoritatea necesară pentru a angaja o acţiune eficace. La Londra unde se făcea politică antirusă şi de unde credeam că va veni salvarea Basarabiei, nu aveam pe nimeni şi Calimaki Catargi, agentul dela Paris, nu a putut pleca la Londra decât pentru puţine zile în Aprilie şi apoi în Mai. Vasile Alecsandri, stabilit la Mircesti şi rugat în Februarie să plece în misiune extraordinară la Roma, răspunde cu ezitări lui Kogălniceanu, care îi pregătise banii de drum şi instrucţiunile. La Berlin, G. Vârnav-Liteanu, înduplecat cu greu de Kogălniceanu să primească postul de agent, nu soseşte decât în Martie şi trimite de acolo rapoartele sale atât de luminoase.

Dar nu numai penuria de diplomaţi, ci şi situaţiunea politică internă, poziţiunea ministerului Brătianu faţă de Camere a făcut necesară vizitarea de către oamenii politici români a capitalelor Europei. Camera lui C. A. Rosetti cu toată quasiunanimitatea liberală precum şi Senatul cuprindeau oameni politici cari luaseră poziţiune ostilă faţă de politica externă cabinetului Brătianu. Intre ei Ion Ghica şi Dimitrie Sturza, neutralişti înverşunaţi până la încheierea convenţiunei cu Rusia, au rămas până la urmă convinşi (şi prin aceasta nu prea depărtaţi de credinţa personală a lui Ion Brătianu) că opunerea României şi apelul ei către Europa trebuiau să salveze Basarabia. Influenţa acestor bărbaţi în Cameră şi Senat a fost considerabilă şi de multe ori guvernul a trebuit să intervină cu toată autoritatea sa, pentru ca majoritatea rău informată şi condusă mai mult de sentimente, să se supună.

Nici membrii guvernului nu au ezitat să treacă graniţa pentru a se informa în persoană de sentimentele Puterilor faţă de noi şi a linişti întru cât-va majorităţile agitate. Ion

Câmpineanu pleacă în misiune secretă [1]) la Berlin în Ianuarie şi se întoarce de acolo descurajat [2]).

Ion Brătianu, în urma sosirei la Bucureşti a textului tratatului dela San-Stefano, nu mai aşteaptă întoarcerea lui Ion Ghica şi D. Sturdza, care sosesc la Bucureşti a doua zi, şi pleacă la Viena la 16/28 Martie, pentru a cere ajutorul Austriei. De acolo, după ce primeşte comunicările lui Kogălniceanu privitor la ameninţările ruseşti de dezarmarea armatei române şi este primit în audienţă de împărat, care îl îndeamnă la moderaţiune, pleacă la Berlin, unde este ţinut la curent cu manifestările violente ale Camerilor române, iar Kogălniceanu, puţin agreat de majorităţi, îi telegrafiază repetat să grăbească întoarcerea în ţară. Brătianu revine, fără rezultatele ce spera să obţină.

Este cert că Ion Ghica şi D. Sturdza au fost trimişi în străinătate să susţină drepturile României în calitatea de exponenţi ai sentimintelor Corpurilor Legiuitoare şi ai opiniei publice române în chestiunea Basarabiei.

Colaborarea lor cu guvernul nu avea la baza ei disciplina necesară faţă de şeful răspunzător al guvernului şi constituia astfel numai unele episoade, atunci când dânşii găseau că miniştrii acceptă vederile lor.

Ion Ghica, fost bey de Samos, cunoscător al chestiunilor orientale, era el însuşi cunoscut în Europa şi mai ales la Londra unde fusese în Octombrie 1876 să negocieze încheierea unei convenţiuni comerciale. Ghica e trimis la 10 Ianuarie în misiune specială la Londra pentru ca să vadă întru cât poate conta România pe simpatiile bărbaţilor de Stat de acolo şi să dea acestora un tablou lămurit despre situaţiunea ţărei [3]).

---

[1]) In instrucţiunile sale către agenţi, Kogălniceanu dezminţia caracterul politic al voiajului lui Câmpineanu, pentru a nu îndârji Rusia, care nu voia să audă de amestecul puterilor în chestiunea retrocedărei Basarabiei. La 24 Ianuarie Gorceacof spune generalului Ghica, agentul nostru la Petersburg: „MM. Ion Ghica et Câmpineanu ont sondé à Vienne et à Berlin le terrain sur ce point. Ni l'un ni l'autre n'ont recueilli d'encouragements. Au surplus, il est inutile de parler de tout cela".

[2]) Memoriile Regelui Carol vol. XIII p. 19; v. N. Iorga, ibid p. 275.

[3]) Memoriile Regelui Carol vol. XIII p. 4.

Inainte de a ajunge acolo, se opreşte la Viena şi neputând fi primit de contele Andassy îi trimite la 1 Februarie un exposeu [1]). Tot la Viena se întâlneşte cu ambasadorul Angliei, care îi spune: „Il y a des questions qui ont plus d'importance pour l'Angleterre que la Bessarabie et les Bouches du Danube". [2]) Se opreşte puţin la Paris şi soseşte la 18 Februarie la Londra. Acolo Ion Ghica este primit de Primul Ministru şi de Ministrul Afacerilor Streine, însă sentimentele lor binevoitoare pentru România nu se traduc decât prin declaraţiuni vagi. Tot la Londra, Ghica începe să spere într'un războiu anglo-rus. Intors la Paris, întăreşte dorinţa lui Calimaki Catargi de a pleca la Londra [3]) şi soseşte iarăşi la Viena, unde găseşte pe Dimitrie Sturdza.

Dimitrie Sturdza fusese în două rânduri ministru în cabinetul Ion Brătianu, înainte de încheierea convenţiei cu Rusia şi demisiunile sale erau motivate de politica neutralistă ce făcea împreună cu Ion Ghica. Cu toate că de atunci era adversarul guvernului, legăturile sale cu acesta din urmă erau destul de strânse; şi, plecând în misiune la Buda-Pesta şi Viena, capătă la 8 Martie de la Kogălniceanu o scrisoare de introducere către contele Tisza prin care e prezintat: „sénateur influent, représente fidelement les vues du pays et de son gouvernement" [4]). Atât la Pesta, cât şi la Viena, unde agentul nostru Bălăceanu desfăşura o activitate plină de iluzii, neturburate de nici o dezmințire, D. Sturdza îşi întăreşte con-

---

[1]) „Je ne viens pas au nom du gouvernement Roumain, je vous avouerai même que depuis plus d'un an, mes relations avec les hommes qui sont à la tête des affaires en Roumanie sont très tendues; j'étai dans un courant d'idées qui n'est pas celui qu'ils ont suivi" etc. V. Acte şi Documente publ. de V. Kogălniceanu p. 25.

[2]) Ibid p. 32

[3]) Acte şi Documente p. 49. „Mr. G. est d'avis qu'il y aurait utilité à ce que j'aille entretenir ces bonnes dispositions, en expliquant et en developpant au nom de notre gouvernement, les demandes que formule votre note circulaire. Peut-être y aurait il, en effet, un manque de convenance à paraître laisser l'Angleterre en dehors de notre action dans les circonstances aussi critiques pour nous. C'est ce sentiment que j'exprimais déjà, lorsque, dans mon dernier telegramme, je vous suggerais l'idée d'un voyage à Londres.

[4]) Ibid. p. 28.

vingerea, că printr'o opunere acerbă, România va izbuti, cu ajutorul Austriei şi al Angliei, să determine Rusia să renunţe la retrocedarea Basarabiei.

In această privinţă documentele No. 2 şi 3, publicate aci şi scrise în intregime de Sturdza sunt caracteristice şi accentele inimoase ce cuprind fac mare onoare memorici sale. Dar tot din aceste documente, după care urmează apoi la Bucureşti campania aprigă a lui Ion Ghica şi Sturdza contra ministerului, reesă cât de grea era poziţiunea guvernului care ducea o luptă fără sorţi de izbândă [1]). Kogălniceanu poate să scrie de la Berlin, în timpul congresului, lui Rosetti: „tous nos efforts n'auront d'autre résultat que de pouvoir aussi dire à la fin de la campagne le fameux mot de François I-er: „Tout est perdu hors l'honneur".[2])

Scrisoarea No. 4 a lui Sturdza, din 14 Martie, trimisă din Viena, e precedată de alte două scrisori din 11 şi 13 Martie, adresate tot lui Kogălniceanu din Pesta, precum şi de o telegramă din 13 Martie [3]).

Corespondenţa ziarului „Allgemeine Augsburger Zeitung" de care relatează Sturdza, cuprindea un interviev acordat de Kogălniceanu la Bucureşti, prin care acesta nu excludea posibilitatea unui aranjament cu Rusia în chestiunea Basarabiei. Telegramei lui Sturdza care cerea publicarea unei desminţiri în Monitor, Kogălniceanu răspunde telegrafic la 14 Martie prin care confirmă punctul de vedere al guvernului: „refus de transiger d'une manière absolue. Recours à l'Europe et notre energie doublera *en tant qu'une ombre d'appui nous sera promise de quelque part que ce soit*" [4]).

Sprijinul ori de unde ar veni, pe care zadarnic îl căuta România prin miniştrii şi trimişii săi, nu'l aduce nici Ion Ghica, nici D. Sturdza; şi citind raportul ce dânşii prezintă lui Kogălniceanu la întoarcerea lor în Bucureşti, pe lângă sărăcia

---

[1]) Discursuri Parlamentare vol. II p. 22. T. Maiorescu scrie: numai cu un guvern liberal se putea pierde Basarabia fără o adâncă zdruncinare înăuntrul ţărei.

[2]) Telegrama din 10/22 Iunie.

[3]) Acte şi Documente p. 28, 29 şi urm. şi 53.

[4]) Ibid. p. 53.

de material informativ, înlocuit cu argumentele prea cunoscute, rezultă că trimişii ţărei vedeau mai mult salvarea Basarabiei în războiul „iminent“ [1]) fără să ştie că războiul nu ameninţa din cauza Basarabiei noastre, ci în vederea unei înţelegeri secrete asupra tratatului de la San Stefano, în interesul englezesc [2]). E de înţeles Kogălniceanu când telegrafiază lui Brătianu: „ils m'ont donné un compte rendu de leur mission, qu'ils auraient pu faire sans même quitter Bucarest“.

Chipul cum Kogălniceanu a judecat poziţiunea ţărei noastre în lupta diplomatică ce a învăluit perioada războiului de la 1877, trece însă de cadrul introducerei ce mi-am permis a face şi va putea forma obiectul unui studiu separat.

M. I. Kogălniceanu.

Telegrama lui Ion Brătianu şi Kogălniceanu

C. A. Rosetti

Président ad interim du conseil des ministres

Bucarest

1/13 Juin 1878

Congrès se réunit aujourd'hui à deux heures après midi. Pour aujourd'hui on se bornera à constitution de la Présidence et du secrétariat et échange des pleinpouvoirs. Demain matin nous présenterons demande pour notre admission. D'après appréciations recueillies, la paix est le but principal de tous représentants des grandes puissances. Les droits des petits états courent donc risques d'être sacrifiés ou délaissés pour autres temps. Ceci étant notre cause a peu de chances pour succes.

I. Brătianu *Kogălniceanu*

---

[1]) Ibid p. 51. Ghica telegrafiază la 11 Martie din Viena lui Kogălniceanu: „Tenez vous pour dit que la guerre aura lieu, si non maintenant mais avant peu et que cette guerre fera reculer la Russie plus en arrière qu'ele ne le pense“.

[2]) T. Maiorescu. Discursuri Parlamentare, Vol. II p. 124.

Scrisoarea lui D. Sturdza

Très confidentielle *Vienne, le 14 Mars 1878*

Monsieur le Ministre

Afin que vous puissiez juger vous-même de l'importance de la correspondance de l'Allgemeine Zeltung d'Augsbourg, j'ai l'honneur de vous en envoyer un extrait, n'ayant pas pu me procurer le numero même du journal. C'est parceque le correspondant fait parler le Ministre des Affaires Etrangères, que cette correspondance a fait tant de bruit. Personnellement je savais à quoi m'en tenir: mais le public — officiel ou non officiel — prend de pareilles relations pour de la bonne monnaie, comme il se laisse induire en erreur par tout ce que les Russes racontent sur le compte du gouvernement roumain. Comme je me suis mis ici en relation avec beaucoup de monde hongrois et allemand, j'ai été vivement interpellé sur cette correspondance, que j'ai traitée, comme je vous le disais, de mensongère. Votre télégramme me servira encore mieux, pour prouver, que sous cette correspondance se cache une plume, inspiree par la Russie.

Les connaissances que j'ai fait ici, m'ont rendu l'avantage précieux de ne plus être un inconnu à Pesth, mais de traiter avec des personnes déjà initiées aux questions. Mr Ion Ghika et moi nous avons eu l'occasion de donner aux membres des délégations des notices, qu'ils nous ont promis de faire valoir dans les discutions.

J'ai vu aujourd'hui Mr Tisza. Il est très bien disposé pour nous, mais très occupé ici. Il m'a dit, qu'il désire s'entretenir longuement avec moi sur nos affaires à Pesth. Je dois relater, qu'en parlant du congrès, il m'a dit — „le congrès se réunira *probablement* bientôt". Ceci démontrerait, qu'on n'est pas encore aussi sûr de la réunion du congrès, qu'on aime a le faire croire généralement. Ce qui me parait incontestable et positif, c'est que les hommes initiés aux affaires politiques sont excessivement inquiets et personne ne sait jusqu'où on ira au congrès, si on parvient à se réunir autour du tapis vert.

J'ai été faire une visite à l'ambassadeur d'Angleterre.

Il est très bien disposé à notre égard et comprend la situation difficile dans laquelle nous nous trouvions au commencement de la guerre. Les Anglais regrettent que nous avons employé nos forces à sauver la Russie, mais ils considèrent comme précieuse la révélation de notre force et de notre énergie. „Pourvu que vous ne la mettiez pas de nouveau au service de la Russie", me disait Lord Elliot. G. E. m'a déclaré, que sans la guerre aussi bien qu'avec la guerre, que sans notre participation à la guerre comme avec cette participation, notre indépendance était une chose assurée avant la guerre, comme il l'a répété maintes fois à notre représentant à Constantinople, qui lui répondait—que la Roumanie irait avec celui qui la lui donnerait. Il m'a demandé ironiquement, si les Roumains sont aujourd'hui persuadés, que les Russes leur ont donné ou leur donneront l'independance, telle qu'elle est désirée,— et a ajouté qu'on n'a jamais vu dans l'histoire de l'humanité un acte parreillement hideux à celui de la Russie envers nous, celui de dépouiller un allié qui a versé son sang pour la sauver d'un grand danger. La question du Danube est considerée comme une question très importante pour l'Europe.

Les hommes d'état avec lesquels je me suis entretenu sur nos affaires me disent, que notre cause est tellement juste et tellement importante pour l'Europe, qu'on est obligé de la soutenir avec énergie: mais que nous devons être les premiers à la défendre de toutes nos forces.

Un vieux diplomate, excessivement expérimenté et homme d'esprit m'a dit: „Croyez moi, nous vous soutiendrons, mais c'est à vous à montrer le plus d'énergie. Cette énergie vous la montrerez par votre simplicité et fermeté comme vrais paysans du Danube, et en ne laissant pas un jour de répit à la Russie. Plus vous éléverez la voix, plus vous lui causerez des ennuis et des embarras, plus vous nous mettez en position de vous bien défendre. Celui qui souffre, doit le premier crier et crier fort pour être entendu et secouru. Il n'y a pas de position plus detestable que celle crée aujourd'hui à la Russie par la question de la Bessarabie: il faut la lui rendre encore plus detestable, en montrant la Russie à l'Europe dès le début incapable de s'arranger même avec ses alliés d'hier, qu'elle mécon-

tente par sa rapacité et son esprit de conquête et de domination. Protestez contre le traité de San-Stefano fait pour vous aussi sans votre participation, protestez contre le prolongement de l'occupation russe après la paix, protestez contre le maintien entre leurs mains des chemins de fer, aujourd'hui que les opérations de guerre ont cessé, montrez-lui la note de vos réclamations pecuniaires, car les pertes subies sont à cause d'elle. Prouvez enfin à l'Europe que la Russie, qui prétend organiser les nations de l'Orient, commence par mécontenter celle dont elle a reçu des services éminents.

Comme vous le voyez, Monsieur le Ministre, tout est entre vos mains, je devrais dire entre les mains des membres du gouvernement. Vous avez une grande et belle tâche à remplir: sauver l'avenir du pays, le fonder en réalité. Ayez l'énergie de votre jeune âge et comme autrefois nous vous suivrons tous en soldats.

Je ne puis vous dire comme nous sommes écoutés. Ce sont de veritables cours de politique roumaine que nous tenons aux membres des délégations. Nous tâchons d'expliquer notre cause sous tous les points de vues imaginables, à chacun d'après la place qu'il occupe—du point de vue national, militaire, politique, générale ou particulière, hongroise ou autrichienne, commercial, économique. Tout cela interesse à tel point les personnes politiques, que ceux qui nous n'avons pas pu voir désirent parler avec nous. Aussi nous sommes toute la journée en course.

En terminant je relaterai deux faits importants.

L'attaché militaire russe d'ici a fortement blamé devant une personne de ma connaissance la conduite du gouvernement russe à notre égard, en declarant les diplomates russes sans tact ni raison.

Il parait que les Russes tâtent le terrain pour savoir, s'ils pouvaient prendre au moins la portion de la Bessarabie située entre le Ialpouch et la mer, „puisqu'alors la Russie ne serait pas riveraine des bras navigables". On m'a questionné sur cet arrangement, j'ai dit être persuadé de notre refus.

Ces deux faits prouvent peut-être, que la Russie ne se sent pas aussi fort qu'elle le fait croire et qu'elle faiblit de-

vant notre résistance et celle de l'Europe. Le conseil que je reçois de tous côtés, c'est ne pas céder, se montrer fermement décidé à ne prendre aucune compensation, fut-ce même de l'Europe, qui ne peut laisser les Bouches du Danube devenir complètement russes.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de mes sentiments de très haute consideration.

D. Stourdza

Raportul lui I. Ghica şi D. Sturdza

Bucarest Le 18/30 Mars 1878

Son Excellence Monsieur Michel Kogalniceano
Ministre des Affaires Etrangères

Monsieur le Ministre,

Nous venons soumettre à votre appreciation les impressions que nous emportons de nos relations avec les hommes politiques, dont l'importance soit comme membres de gouvernement, soit comme représentants ou publicistes, est incontestable.

L'Europe est décidée à ne pas admettre la suprematie de la Russie en Orient et considère la Roumanie comme un élément des plus importants dans l'oeuvre qu'elle veut accomplir. Quant au differend concernant la Bessarabie, il n'y a qu'une voix pour blâmer les prétentions inqualificables de la Russie et proclamer la justice de notre cause.

Nous devons cependant ne pas vous laisser ignorer, Monsieur le Ministre, que plus d'un homme politique nous a observé, que la Convention du 4/16 Avril 1877 et le Passage du Danube par nos troupes, avaient crée à la Roumanie une position difficile. On nous disait, que par le traité séparé avec la Russie, nous avions atténué les bénéfices et les avantages du Traité de Paris, en vertu duquel nous étions entrés dans le droit public européen, et par notre participation à la guerre nous étions devenus de fait les alliés de la Russie.

Nous avons du reste acquis la conviction, que c'étaient aussi là les arguments propagés par les agents russes, qui sou-

tiennent — que l'Europe n'a rien à voir dans une question qui ne regarde après tout que la Russie et son alliée, — que la Roumanie a perdu le droit d'invoquer le Traité de Paris, — et qu'il y a au fond une entente parfaite entre la Roumanie et la Russie, car celle-ci s'était engagée d'obtenir la reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie et une extension de territoire au delà du Danube contre la cession de la Bessarabie.

Nous nous sommes appliqués à combattre ces idées. Nous avons expliqué, comment le gouvernement roumain s'était trouvé dans la pénible necessité de traiter avec la Russie, afin de ne pas laisser le pays à la discretion des commandants militaires et de sauvegarder l'intégrité de son territoire, — et qu'il était dans son bon droit, de croire, que les stipulations précises de la convention étaient une renonciation solennelle aux prétentions antérieures et une garantie réelle pour l'avenir. Nous avons expliqué, combien il eût été difficile d'agir autrement dans un moment, où le territoire de la Roumanie était envahi par l'armée russe et lorsque les représentants des autres puissances n'avaient d'autres conseils à nous donner, que de ménager la Russie. Nous avons rappelé, que le pays lui-même avait proclamé son indépendance peu de temps après l'entrée de l'armée russe dans le double but de ne pas recevoir cette indépendance des mains de la Russie et de ne pas en faire une question de compensation quelconque.

On comprend aujourd'hui cette position difficile et malgré qu'on en déplore les tristes conséquences, l'Europe n'a pas oublié la pensée, qui a dicté la position faite à la Roumanie, pensée, si nettement définie en 1855 dans le mémorandum du Baron de Bourqueney par ces mots — soustraire les Principautés à l'influence exclusive de la Russie et en faire une barrière qu'elle ne puisse plus franchir pour aller menacer l'Orient.

Pour ce qui est de la Bessarabie roumaine, nous avons cherché à demontrer, que la Russie n'était pas en droit de soustraire cette question à l'examen de l'Europe, — que cette question touche à la fois au traité de Paris et aux intérêts les plus essentiels des grandes puissances, — que ce territoire a été pris à la Russie et remis à la Roumanie dans le but

d'éloigner la Russie du Danube et d'assurer la libre navigation de ce fleuve, — que l'Europe ne peut consentir aux exigences de la Russie du moment où la Roumanie ne veut pas consentir à l'abandon de cette partie de son territoire. Il s'est formé en Europe une conviction profonde, que la cession exigée par la Russie d'une manière aussi persistante et aussi brutale aura pour conséquence l'inauguration d'une prépondérance politique sur le Bas-Danube, plus grande et plus forte, qu'elle ne l'était avant le traité de 1856. Cet acte d'injustice et de férocité diplomatique a froissé les hommes politiques de l'Europe et a soulevé l'indignation générale de l'Occident.

Les succès de l'armée roumaine ont étonné l'Europe et les hommes les plus compétents dans l'art militaire sont persuadés, que, sans notre concours, les Russes n'auraient pas pu se tenir sur la rive droite du Danube. On n'attribue plus aujourd'hui à la Roumanie, comme autrefois, une importance purement économique, accordant peu d'attention à notre importance politique. On ne doute pas. que la Roumanie ne soit un élément de premier ordre dans la resistance qu'on doit opposer aux projets de la russification de l'Orient. Le courage et la vivacité, développés par le peuple roumain pour la défense de ses droits, sont pour l'Europe une garantie de notre vitalité nationale.

Nous avons la ferme conviction, que notre cause trouvera en Europe des défenseurs chaleureux, qui feront renoncer la Russie aux projets qu'elle nourrit contre la Roumanie. Ce ne sont pas les questions isolées, soulevées par la Russie, qui ont ému l'Europe: mais c'est leur ensemble, formant un système, qui frappe chaque puissance dans ses intérêts les plus vitaux. Aucune des questions soulevées par le Traité de San-Stefano, n'a une importance suffisante pour devenir la cause d'une guerre: réunies, elles lèsent les intérêts généraux de l'Europe et de chacune des grandes puissances.

Les hommes d'état de Vienne et de Pesth sont unanimes à considérer la question de la Bessarabie et du Danube comme étant d'un interêt de premier ordre pour l'Autriche-Hongrie Les puissances ne peuvent trouver toutefois le levier de leur action en notre faveur qu'en nous mêmes. Aussi il nous a

été répété à plusieures reprises, — que notre persistance et notre persévérance pouvaient seules assurer notre succes — que la clef de la question de la Bessarabie était toute entière dans la détermination de notre gouvernement de s'opposer à la cession, de refuser toute compensation, de quelque nature qu'elle soit et de protester contre tous les articles du Traité de San-Stefano, qui décident pour nous sans nous et portent ainsi une atteinte grave à notre position acquise dans le droit public européen. Il nous a été souvent répété, que de tels actes ne pourraient que nous relever aux yeux de l'Europe et lui fourniraient des moyens efficaces d'embarasser la Russie et de défendre notre cause énergiquement. Par des actes pareils, la Russie se trouverait dans l'impossibilité de soutenir devant le tribunal de l'Europe une iniquité, qui n'a d'autre excuse que la force.

En un mot, nous avons la conviction, que notre cause sera gagnée, si nous persistons dans notre refus de céder la Bessarabie et si nous déclarons ne pas reconnaitre le Traité de San-Stefano en tout ce qui nous concerne.

La guerre parrait imminente. Elle peut éclater d'un moment à l'autre. Elle sera sérieuse et ne se terminera, que lorsque la Russie sera réduite à l'impuissance de porter périodiquement la perturbation à la tranquillité de l'Europe et que les populations de l'Orient seront mises dans la position de se développer par elles-mêmes et de vivre de leur propre vie.

L'idée qui prédomine en Europe, c'est que l'Angleterre et l'Autriche-Hongrie, prétant leur appui à la Grèce et à la Roumanie, fassent pénétrer les idées d'ordres et de progrès en Orient, tout en sauvant les populations de la péninsule balcanique de l'étreinte de la Russie.

L'accueil empressé que nous avons rencontré de la part des hommes politiques hongrois, membres du gouvernement ou députés, prouve jusqu'à l'évidence, que l'Autriche-Hongrie comprend le danger qui la menace, dans le cas où la Russie rétablirait son influence sur le Bas Danube et les Hongrois savent qu'il y a solidarité d'interêts entre leur pays et le nôtre.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, à cette occasion l'expression de nos sentiments de très-haute considération,

Ion Ghica, D. Stourdza

Telegrama lui Kogălniceanu

A chiffrer *19/31 Mars 1878*

Bratiano ministre président de Roumanie

Hotel Imperial
Vienne

In Ghika et Démètre Stourdza sont arrivés avant-hier soir. Je les ai vu hier; ils m'ont donné un compte rendu de leur mission, qu'ils auraient pu faire sans même quitter Bucarest. Dans leurs relations verbales, ils tiennent un langage extrêmement énergique; ils nous poussent à faire les actes les plus téméraires, sans nous donner la perspective d'un seul soutien de déhors, ferme et positif. Ils n'ont pas été contents du langage modéré de notre protest contre le traité de San-Stefano. Aujourd'hui ils tiennent une réunion au Sénat, où sénateurs et députés sont convoqués pour écouter leur compte rendu.

En même temps, j'ai recu de Pesth une relation sur leurs faits et gestes de la-bas. Cette relation m'est donnée par des députés roumains des plus dignes de confiance. Il résulte de cette relation que MM. Ghika et Stourdza se sont laissés enduire en erreur par les journaux des groupes oppositionnels du parlement hongrois. Le ministère hongrois et la presse gouvernamentale ne sont guère enthousiastes de leur présence à Vienne, ni de la campagne qu'ils y ont faite au nom de la Roumanie. Le Pesther Lloyd, le journal ministeriel par excelalence, et l'organe particulier du ministre des affaires etrangères, bafoue le gouvernement roumain, et le ministère roumain en particulier, d'une manière plus energique que le Nord, et soutient que la Roumanie n'a aucun droit historique sur la Bessarabie, et que la Russie en traitant avec la Turquie pour avoir le droit d'occuper pendant deux ans la Roumanie était dans son droit puisque jusqu'a l'heure qu'il est la Roumanie est encore une province turque. Les députés roumains m'engagent chaudement à n'accepter qu'avec grande reserve les affirmations de MM. Ghika et Stourdza que l'Autriche-Hongrie nous prêterait une assistance énergique.

Kogălniceanu.

DOCUMENTE MOLDOVENEŞTI DIN BASARABIA

Nimeni nu pune la îndoială însemnătatea, mai ales azi, a înfăptuirei unei istorii naţionale.

Ori ce urmă, ori ce mărturisire, ori ce talisman pe care vremurile ni le-au strecurat prin cine ştie ce ciudăţenie, ajung, pentru reconstruirea acestui trecut, de-o însemnătate pe care mulţi nici nu o bănuesc.

Prea Sf. Sa Episcop Visarion al Hotinului printre multele îndatoriri duhovniceşti şi păstoreşti îşi aminteşte şi de aceasta, pe care fiecare din noi ar trebui să o purtăm în minte, peste tot în treburile noastre de fiecare zi: cîte taine nu ar ieşi la iveală!

Prea Sf. Sa are buna voinţă să ne trimită spre publicare următoarele documente de curând aflate:

Suret scos asemine dipi ispisocu lui Ştefan Vodă din leat 6991 (1483).

Facim ştiri cu această carti pentru adivărat Manoli Prodan şi pentru maica lui Maria fata boerului nostru Mihail Dan că osebit de altă milă a noastră am dat şi am întărit pentru slujba tătîni său Mihai Dan... că tată său au slujit la moşul nostru Alecsandru Vodă.

Pentru aceasta să fie ale lor, satul Samoleuca-mare, şi Samoleuca-mică unde au fost din veci Samoleuca-mare, să fie şi dela noi moşie cu tot venitul ne răsluită niciodinioară în veci ei şi copiilor lor şi nepoţilor şi răsstrănepoţilor lor şi la tot neamul lor care se va alege mai aproape.

Iar hotarul satului Samoleuca-mare s'au început din partea din gios din malul Nistrului undi s'au făcut moviliţă şi s'au pus un hotar de piatră şi drept la deal în muche unde

este o zamcă şanţ din pămînt şi diacolo tot spre apus, alături cu moşia Hriţăuki... au purces spre apus printrun lac cu apă, şi deacolo tot spre apus la capul unei zămci s'au pus hotar piatră şi s'au sfîrşit hotarul Hriţăuki. Şi au purces de acolo hotarul Samoleucii alăturea cu moşia Teleşeucăi, tot spre apus, s'a pus hotar piatra îutr'o aşezătură, şi deacolo tot spre apus s'au pus hotar piatra într'o moviliţă şi deacolo tot spre apus, au trecut pisti o vale ci curgi la Teleşeuca şi în deal s'au pus hotar piatră; diacolo pintri movile la capul unii văi s'au găsit hotar vechi de piatră şi s'au sfîrşit Teleşeuca. Si deacolo au purces spre apus cu moşia Karacicăuţi şi tot spre apus au purces s'au găsit în podiş hotar vechi. Spre apus în valea Căinarului s'au pus hotar piatră, şi de acolea au purces valea Căinarului drept în sus tot valea Căinarului până în moşia Arioneştilor şi acolo s'au pus stîlp de piatră. Deacolo au purces drept spre meazănoapte hotarul Samoleucii-mici alăturea cu moşia Arioneştilor s'au găsit într'o costişă hotar vechi, şi de acolo tot la deal spre miazănoapte s'au pus hotar şi deacolo tot spre miazănoapte alături cu moşia Arioneştilor lîngă drum s'au găsit hotar vechii, şi de acolo tot spre mezu nopţi pisti o dubină şi pisti o vălcică s'au pus hotar. Si deacolo au trecut peste dubină într'o poeniţă s'au găsit hotar şi deacolo tot spre mezu nopţii s'a pogorît la malu Nistrului undi iesti o piatră mari în mal în dreptul unei văi de peste Nistru şi s'au sfîrşit hotarul Samoilovcii şi cu Arioneştii în malu Nistrului.

Si i-am întărît şi dela noi, ca să-i fie moşie în veci neruşeită, şi ieste credinţa gospodariului nostru Ştefan Vodă şi credinţa boerilor noştri mari şi mici. Credinţa boerului nostru Gravici şi credinţa boerului nostru Manoli şi credinţa boerului nostru Stanciu Stolnic şi credinţa boerului nostru Vlaicu şi credinţa boerului Ianăş velichii vornic, şi credinţa boerului nostru Constantin părcălab din Cetatea Albă, şi credinţa boerului nostru Toma comisul, credinţa boerului nostru Petre Poniçi, şi credinţa boerului nostru Neculai, şi credinţa boerului Vesilinski, şi credinţa boerului nostru Nemiţcazo şi credinţa boerului nostru Cricevici şi s'a dat credincios boerului Mihail, am dat şi i-am întărit ci să fie dreaptă a ei ocină, neruşeit în veci. Şi s'au scris de marele credincios boerul

nostru velichii logofăt Broul (*sic*) şi s'au întărit cu pecetea noastră.

La leat ѧѱпѧ s'au tălmăcit dipi cel sârbesc de mini popa Afanasie din satul Ozăreni din graniţa Kiului cu vorba Anghelinii fata lui Stefan Prodan şi nepot lui Vasile Prodan, care femee se află în vrîsta bătrîneţilor aproape de suta de ani şi Dumitru sîn Anghelini ca o şăptizăci di ani, şi s'a scris în curtea satului Ozăreni înaintea stăpânului satului Cazimir Dembovski, stolnic Jitomirski, şi pentru mai bună credinţă s'au iscălit stăpântul satului cu mâna lui leşeşti ca să fie di credinţă. [1])

(ss) Kazimir Dembovski stolnic.

Iw, Constantin Alexandru Ipsilant voevod,[2]) cu mila lui Dumnezeu domnul ţării Moldovei.

Neodihnindu-se sudiţii rusăşti, Gavril Lozonski cu maica sa Maria, poruncit-am de s'au scos şi de faţă la Divan înaintea domniei mele şi a tot sfatul nostru, atât pe dînşii cât şi pe căp(itanul) Ioan Buhuş preot Grigorie şi Gavril Rughi, faţă fiind şi dumnealui dragomanul cinst. consulatului rosesc. După ci s'au cetit anaforaua aceasta, însumi domnia me întrerbând în cele mai cu amăruntul cercetare, s'au întrebat pe numiţii sudiţi, ce au mai mult a răspunde, şi ei prin scrisorile ci cere, tot acele neadevărate mărturii şi zisuri numai dela dînşii fără vreo dovadă arătând, cum şi pre stăpînire (întrebîndu-se de au avut vreo dată în moşiile ei mai gios să arată) însuşi ei mărturisind că nici părinţii lor, nici ei, măcar de şi erau cu lăcuinţa aproape unii de alţii, nici odată au avut, s'au cunoscut deplin că dumnealor veliţii boeri bine şi cu toată dreptatea au giudecat.

---

[1]) După cum se vede şi din cuprinsul actului, suretul acesta e o copie, scrisă de un preot ucrainian, cu multe greşeli, după dictare moldovenească, şi întărit de un stolnic din Jitomir, deci din Podolia polonă, care se întindea atunci până în hotarul guvernământului rusesc al Kiului, adecă al Kievului.

Suretul este în stăpînirea D-lui avocat Munteanu din satul Târnova, judeţul Soroca.

[2]) Constantin Al. Ipsilant, voevod, a domnit în Moldova dela 8 Martie 1799 până la Iulie 1801.

Pentru aceia dară şi domnia me asemenea hotărîm, ca căp. Ioan Buhuş cu ai săi, să nu fie mai mult suparat despre arătaţii sudiţi cu cerire în pricina aceasta, cunoscându-se că arătaţii sudiţi cu acolisire numai, fără vreo dovadă vrednică de credinţă fac aceste nedrepte cereri.

Dar mai adăogind ei că de s'a mai face cercetare la faţa locului îşi vor pute găsi dovezi agiutătoare la pricina aceasta şi făcând rugăminte ca să li se dee carte de blăstăm, să cetiască acolo la faţa locului, făgăduiud cu încredinţare că, când şi după aceasta nu va mai ieşi vr-o dovadă vrednică de credinţă, apoi ei vor rămâne desăvîrşit odihniţi, pentruca să le lipsască tot prepusul de asuprire, s'au orînduit la preasfinţia sa părintele Mitropolit, ca să li se dei cartea cerşită întărindu-se anaforaua aceasta cu a noastră domnească iscălitură şi pecete.

Iscălitura domnului. 1800 Ianuarie 6

Pecetea.

Preînălţate Doamne,

In anul trecut la luna lui Iulie, au venit aice sudeţii roseşti, un Gavril Lozonski cu maica sa Maria, ce s'au numit că este fata unui Simeon Rosanovscki, lăcuitor din satul Babcinţi de peste Nistru, şi prin jalba lor ce au dat către dumnealui gheneral consul rosesc au cerut dela Andrunachi Rughi căpitan din ţinutul Sorocăi, nişte scrisori de moşii de aice din Moldova. După o mărturie ce au arătat ei atunce la Divan dela un Manole Ozanovschi, iarăşi trăitor peste Nistru, sub stăpânirea Rosiei, cu cuprinderi cum că acel Simeon Rozanovski fiind trăitor peste Nistru la anul 1770, de când sînt trecuţi 29 ani, mergând acolo Andronache Rughi, ar fi luat nişte scrisori dela numitul Simeon Rozanovski, adecă, ispisoace domneşti scrise pe pergament, pe care le-ar fi cetit şi însuşi el adecă acel Ozanovski, şi le-ar fi văzut că sînt drepte a neamului Rosăneştilor şi arătătoare pe moşiile Samolevca-mare şi Samolevca-mică şi Şalvirii din ţinutul Sorocăi. Pentru care pricină, după cercetarea ce s'au făcut atunce la Divan de către dumnealor veliţii boeri fiind faţa şi numitul Andronachi Rughi, neavând ei asupra lui alte dovezi vrednice de credinţă din care să poată lumina giudecata, că, cu adevărat ar fi luat

el acele scrisori dela dînşii, şi mai vîrtos şi însuşi Andronachi Rughi, fiind om bătrîn aproape de 90 ani, a priimit giurămînt înaintea giudecăţii, că nici a luat scrisori dela dînşii, nici are ştiinţă de dînsele, Divanul prin carte de giudecată ce i-au dat a hotărît, ca să rămie nesupărat despre dînşii în pricina aceasta, cum pre larg se arată la aceiaş carte de giudecată. Însă tot atunce l'au îndatorit şi pe dînsul Divanul de au dat zapis la mâna lor, cu această hotărîre, că oricând îl vor dovedi că are scrisorile aceste şi-s tuite *(sic)* la dînsul sau la alte neamuri a lui, nu numai să fie volnici a le lua, dar încă să intre stăpânitori şi la moşiile lui de aice din Moldova.

Acum dar, venind iarăşi numiţii sudiţi aice, prin jaloba lor ce au mai dat către dumnealui gheneral consul rosesc, au arătat că ei acum au adus îndestule dovezi cu care vor pute dovedi, cum că numitul Andronachi Rughi ar fi luat dela dînşii scrisorile acele, şi face cerire atât pentru scrisori să li se împlinească dela Rughi, cum şi la moşiile de sus arătate ce le stăpâneşte Rughi cu neamurile lui, să intre şi ei stăpînitori, fiindcă ar fi a neamului lor, a Rosăneştilor. După care jalbă a lor vrînd Divanul să aducă pe Rughi aice, au luat înştiinţare cum că el din pricina slăbăciunii bătrîneţilor, este cu totul ieşit din minte şi că nu iaste cu putinţă a mai lua dela dînsul niciun răspuns în pricina aceasta. Şi aşa, văzîndu-se că se află întru o stare neputincioasă ca aceasta, n'au fost trebuinţă a se mai aduce pe dînsul, ci s'au adus pe ginerele său căpitanul Ioan Buhuşi şi preotul Grigorie şi Gavril Rughi, neamurile lui, stăpânitorii moşiilor Samolevca-mare şi Samolevca-mică, cu care înfăţoşîndu-se numiţii sudiţi la giudecată înaintea noastră, unde faţă fiind şi dumnealui dragomanul cinst. consulatului rosesc, am intrat în cercetarea pricinei, şi cerând-se la sudiţi ca să arate dovezile ce au, ei au arătat întâi două mărturii dela nişti locuitori tot de peste Nistru de supt stăpânirea Rosiei, însă una diu anul trecut 1798 Dechembrie 5, dela un preotul Matei Dobleaschii din satul Gondav, ca arătătoare că în vremea când Andrunache Rughi ar fi mers la casa lui Simeon Rosanovki de ar fi luat acele scrisori, el ar fi fost faţă acolo, şi ar fi fost scris şi zapisul acel ce ar fi dat Rughi la mâna lui Rosanovskii, pentru luarea scrisorilor. Şi al doilea mărturie din anul acesta aprilie 2, dela patru lăcuitori din satul Bab-

cinți, arătătoare că ei fiind în megieșie cu casa lui Simeon Rosanovski, în multe rînduri ar fi fost Andrunache Rughi dinpreună cu frații săi Petre și Toader Rughi la Simeon Rosanovski, ce se nume rude cu dînsul, și la oarecare vremi s'ar fi auzit cum că Andrunache Rughi ar fi luat dela mai sus numitul Rozanovski niști scrisori scrise pe pergament, date lui de stăpînire pe moșii, cu care mărturii nimica nu se pot agiuta ei, căci, cerîndu-li-se ca să arăte zapisul acel ce se arată în mărturie de mai sus a numitului preut, că l'ar fi scris el atunce din partea lui Rughi pentru luarea scrisorilor, ei au dat răspuns că nu-l au, fiind mai în urmă luat iarăși de Rughi dela moșul lor Simeon Rozanovski. Și al doilea, că și ceialalți lăcuitori iarăși prin mărturiile lor arată că s'ar fi auzit într'o vreme pentru luarea acelor scrisori, iară nu adeverează că le-ar fi văzut ei de față cînd le-au luat Rughi, și pentru aceste pricini giudecata n'au putut pune niciun temei pe mărturiile aceste. Au mai arătat o mărturie scrisă leșește și iscălită de Andrunache Rughi din veleat 1793 dechembrie 10, de cînd sînt trecuți șease ani, cu care Andrunache Rughi mărturisești pe acel Simeon Rosanovski din satul Babcinții, cum că, cu adevărat iaste șlehtici din Moldova. Pe tatăl său l'a chemat Teodor și pe mama lui Iftimia fata Tomiții, dar strămoșul lui l'au chemat Simeon Rosanovski și ar fi fost hatman în Moldova, care au și câteva sate strămoșești în raiaua Hotinului, la care sate ar fi fost și el părtași cu dînșii, cum arată mărturia. Cu această mărturie au vrut anume mai mult sudiții a să arăta cum că ar ave răzășie cu Rughi și la moșiile aratate de aice din Moldova, de vreme ce ei arată că iaste părtași la moșiile din raiaua Hotinului; dar nici cu aceasta nimic nu se pot agiuta. Căci, iarăși însuși din mărturisirea lor s'au dovedit că iaste dată moșului său Simeon Rozanovski numai pentru adeverința neamului lor, de s'au făcut șlehtici, adecă mazili, iară n'au rămas podani, și nici arată Rughi că ar avea vreo împărtășire cu dînsul la moșiile din Moldova, ci numai la acele ce le au avut în raiaua Hotinului, depe acel Simeon Rozanovski ce se arată că ar fi fost hatman.

Au mai adus ei acum și pe o femeie, anume Ioana, ce au fost femeie cu al doilea cununie a acelui Simeon Rosa-

novski, care și aceasta arătând cum că ea ar fi dat scrisorile în mâna lui Rughi, s'au întrebat, câtă vreme iaste de când le-au dat, și unde ei prin jaloba lor din anul trecut au arătat că s'ar fi luat scrisorile la anul 1770, de când sînt trecuți 29 ani, fimeia aceasta au zis acum înaintea giudecății că mai mult de cât 16 sau 17 ani nu sînt de când le-au dat, care și dintr'aceasta să vede că arătarea lor pentru luarea scrisorilor iaste neadevărată.

Cu toate acestea, s'au întrebat și pe cei de sus arătați neamurile lui Rughi, ce au a răspunde împotriva cererii sudeților, și ei cu totul s'au aparat zicând că nici o știință nu au de scrisorile acelea ce le cer ei, nici au auzit, nici le-au văzut la cineva, după cum pot să primască și giurământ. Pentru care cu țidula înălțimei Tale s'au rînduit la preasfinția sa părintele mitropolitul să facă giurământ pe aceste ponturi: Intăi că la dinșii nu sînt acele scrisori. Al doilea că nici o dată la Andrunache Rughi sau măcar și la alții nu le-au văzut. Al treilea că n'au auzit niciodată dela Rughi sau dela oamenii casăi lui, sau măcar și dela alții străini cum că Rughi ar fi luat dela neamul Rosăneștilor acele scrisori. Și al patrălea, cum că la știința lor nu este pentru neamul Rosăneștilor să fi stăpânit vreodată în moșiile acestea Samolevca mare și Samolevca mică. Iar numiții oameni trimițându-se la mitropolie, urmare cercetării ce s'au făcut de către preosfinția sa părintele mitropolitul [1]), pentru giurămîntul lor, pre larg se arată la înștiințarea ce s'au făcut către înălțimea ta, din patru a aceștii luni dechembrie.

Preînălțate Doamne, după toată cercetarea cu amăruntul ce s'au făcut de către noi pricinii aceștia, cunoștința noastră așa dă, că jeluitorii aceștia sudiți, nu au nici o dreptate la cererea lor. Intăi, că nici o dovadă vrednică de credință din care să se poată lumina giudecata că cu adevărat ar fi luat Rughi acele scrisori dela neamul lor, nu au. Al doilea, că la cercetarea ce s'au făcut și în anul trecut la Divan pricinii aceștia, Rughi fiind om bătrîn, aproape de nouăzeci de ani, și întru toată întregimea minții lui au priimit asupra sa strașnic giurământ înaintea giudecății, că nici au luat scrisori dela

[1]) Mitropolitul Moldovei, Iacob Stamati (1792—1803).

dînşii, nici are vreo ştiinţă de dînsele, după cum şi aceştia de acum, neamurile lui care s'au arătat mai sus asemenea mărturisesc cu giurământ, că nici ştiu, nici le-au văzut, nici au auzit să fie la cineva dintrînşii acele scrisori. Şi, al treile măcar deşi le-ar avea sudeţii la mâna lor acele scrisori, iarăşi, după a pravelii hotărîre, nu pot ei acum să intre stăpînitori pe moşiile de sus arătate. De vreme ce din mărturisirile lor să dovedeşti că acel moş al lor Simeon Rozanovski ieste dus de aice peste Nistru tocmai din vremea când au venit un Minih [2]) cu oştile roseşti aice în Moldova, de când sînt trecuţi 60 şi mai bine de ani, şi stăpînire niciodată în moşiile aceste n'au avut. Şi pravila hotărăşte pentru cei ce sînt de faţă până la 30 ani, iară pentru cei înstreinaţi în alte ţări 40 ani. Dacă în curgerea aceştii vremi nu-şi vor căuta lucrul lor, apoi după trecerea vadelei aceştia nu pot să mai ceie (ceară). Cu cât mai vîrtos că locuinţa acelui Simeon Rozanovski au fost nelipsită până la moartea lui cale de un cias sau de două peste Nistru dincolo, cum şi a lui Andrunache Rughi iarăşi lăcuinţă au fost şi iaste şi până acum dincoace în Moldova, în malul Nistrului, aproape unii de alţii, şi cât au trăit acel Simeon Rozanovski în multe rînduri au trecut în Moldova pentru trebuinţele lui, cum şi Andrunache Rughi mergea peste Nistru la trebuinţele sale, şi niciodată cerere sau pricină între dînşii pentru scrisorile aceste, sau pentru moşii, n'au fost după cum nici însuşi jăluitorii aceştia n'au tăgăduit.

Apoi, iată, dar, că şi dintr'aceasta vederat se cunoaşte, că Rughi nici o scrisoare dela dînsul n'au luat, căci de-ar fi ştiut el că au dat nişte scrisori ca aceste în mâna lui Rughit sau că ar ave vreo împărtăşire cu dînsul la moşiile aceste, după cum zic acum sudeţii aceştie, nu se poate fiind cu lăcuinţa aşa de aproape unii de alţii, să tacă el în toată viaţa lui şi să nu facă nici o cerere.

Noi, Doamne, aşa am socotit a fi cu cale şi cu dreptate şi înştiinţăm, iară hotărîrea cea desăvârşită rămîne la înălţimea Ta.

Iaşii. — 1799. Dechembrie 13.

(urmează iscăliturile boerilor,
cu totul indescifrabile).

---

[2]) E vorba de generalul rus Münich, care în 1739 trece Nistru în Moldova şi cucereşte dela Turci cetatea Hotinului.

Iw Alexandru Ioan Mavrocordat [1])
bojieiu milosti gospodar zemli Moldavskoi.

De vreme ci prin jaloba ce a dat domniei mele, Ioan Buhuş căpitan, ginerile lui Andronachi Rughi căpitan, au arătat cum că un Stefan Rughi, fratele socrului său, fiind om sterp făr di copii, i-a dat lui danie şi i-au dăruit părţile lui de moşie ce au avut drepte a sale, în hotarul moşiei Samoleuca mare i Samoleuca mică, şi în hotarul moşiei Şalvirova dela ţinutul Sorocii, cum şi alte părţi la raiaua Hotinului, cum pe lângă jaloba sa au scos de au arătat (înaintea a cinst. credincios boerului domniei mele dum. Gheorghi Sturza vel logofăt), şi scrisoarea aceia de danie fiind din anul acesta 86, Octombrie 20, încredinţată şi cu alte multe iscăliturі de mărturie, şi cerând căp. Ion Buhuş ca să aibă aş stăpâni dania părţii din moşiile aceste Samoleuca mare i Samoleuca mică i din Şalvirova dela ţinutul Sorocii, întocma după cuprinderea scrisorii de danie ce au arătat, şi să-şi ia şi tot venitul obicinuit depe dreptul părţii sale, de pe la toţi din tot, de a zecea, pe obiceiu, şi după hotărîrea ponturilor domneşti. Pentru care scriem Domnia me şi Div i poruncim ca de pela cei ce or fi pricinuitori, ci va fi cu drept păr la cel puţin, să împliniţi şi să supuneţi pe toţi a urma la tot, întocma pe obicei, şi după hotărîre ponturilor Gpd., ca să nu se păgubască numitul Ion Buhuş căpitan de venitul părţilor sale. Iar de vor ave cineva a răspunde împotriva acestor părţi cu mărturie dumnelor ispravnicilor de cercetare şi cu scrisori dovezi ce vor avea să vie la divan. Aceasta poruncim.

1786, Septembrie 22.

Pecetea domnească.

[S'au trecut în condică.]

Aratare pentru moşii, ce avem dela neamul nostru Rugheştii.

1790, Noembre 30.

Samoleuca mare } Aceste moşii sînt la ţinutul Sorocăi,
Samoleuca mică } depe Dimitru vătaf za aprozi, feciorul Maroşcăi fata lui Mihail Negel vel Comis.

---

[1]) Alecsandru Mavrocordat II Firaris, domneşte în Moldova dela 12 Ianuarie 1785 până la 14 Decembrie 1786.

Giumătate de sat de moşie Şalvirii tot la ţinutul Sorocăi, depe Safta fata lui Burnari (sic) ce au ţinut-o Andronachi Prodan, strămoşul nostru, strănepot lui Dumitru vătaf za aprozi.

Cum se împart aceste moşii pe feciorii lui Ostafie Prodan, ce-i zic Rughi, feciorul lui Andronache Prodan, adecă pe cinci părţi:

1. Ion Rughi
2. Stefan Rughi
3. Iacob Rughi
4. Mihai Rughi
5. Măriuţa soră.

Partea lui Ion Rughi din Samoleuca mare şi din Samoleuca mică se împarte în trei părţi, adecă,

Andronache Rughi
Petre Rughi
Toader Rughi

Măriuţa sora au luat toată partea din moşia Şalviri şi n'are treabă în Samoleuca mare nici în Samoleuca mică.

Partea de moşie ce are căpitanul Andronache Rughi.

A treia parte din a cincia parte ce au avut-o Ion Rughi în Samoleuca mare şi în Samoleuca mică, bez partea din Şalviri, ce s'au dat zestre Măriuţei.

A zecea parte din giumătate de sat din Şalviri din partea lui Mihai Rughi ce o vînduse lui Toader Macovei şi am răscumpărat-o eu, beza zăcea parte ce a răscumpărat frate-meu Toader Rughi şi apoi au dăruit-o lui Dănilă sin Mihail Rughi.

Din giumătate din satul Şalvirii din ţinutul Sorocăi, ce se împarte în cinci părţi, o parte este a me, a căpitanului Andronache Rughi, pe care o am cumpărat dela mătuşa me Măriuţa.

Iscălituri:

Andronache Rughi căp.

Iereu Grigorie sîn
Iacob Rughi.

Neştiind eu carte m'au iscălit preotul Grigorie, eu Stefan Rughi. Eu Dănilă sin lui Mihail Rughi.

Eu Stefan sin lui Iacob Rughi.

SCRISOARE DE ADEVERIRE

Prin această a me scrisoare ce dau la mâna Dumnealui Zamfirache fiul săvîrșitului din viață căpitan Costandin Titu, ce cu năpaste îi zic și Muntean, să fie știut că numitul Zamfirache să trage din neamul Tituleștilor ci au fost în vremea sa pârcâlab de tîrgul Lăpușna, și părintele numitului au fost fiu unui vel căpitan Stefan ci iera drept fiu acelui Titul pârcâlab, pe care acel vel căpitan îl adevera cu acel nume de vel căpitan o carte domnească ce este la mâna lui Zamfirache cuprinzătoare pentru o parte moșie Samoleuca. Care parte de moșie este rămasă dela părinți i moșii și strămoșii numitului drept a sa stăpânire rămasă din neamul său Titu precum am zis mai sus, și eu că sunt om bătrîn spre șapte zeci și trei de ani (mărturisesc) că ace parte de moșie este baștină din neam în neam rămasă iar nu cumpărătură; iară astăzi dacă îi zic numitului Zamfirache Muntean îi cu mare năpăstuire, că dreaptă pereclă depe părinți și moși și strămoși, este Titul așa știu și mărturisesc fără.... nevatamat că numitul să trage din familia mai sus pomenită și din oameni cinstiți. Deci, dar, fiindcă numitul Zamfirache se află cu lăcuirea de a stânga Prutului în oblastea Basarabiei unde este apucat ca să-și arate neamul lui, apoi după toată știința ce am, ca un om bătrân mărturisesc, că-i drept din neam mai sus numitul Titu iar nu Muntean și partea de moșie Samolevca în alte părți de moșie din neamul Tituleștilor ce se vor afla dat stăpânire numitului Zamfirache sînt rămase de baștină dela neamul său, și spre..... cu a me iscălitură am încredințat această mărturie poftind și pe alte ipochimene cinstite de au iscălit întru această mărturie.

1820, iunie 20.

Urmează cinci adeveriri cu iscălituri din care și a isprăvniciei ținutul Hârlăului.

1820, iulie 31.

Departamentul pricinilor streine.

Mărturia aceasta de adeverire..... Zamfirache Titul s'au cercetat în departament și văzându-se încredințată de către ..... Costandin Popov isprăvnicul ținutului Hârlăului, pentru aceasta se încredințează.

Nr. 1889. Eșii. 19 August 1820

Adunate de
Visarion, Episcopul Hotinului

DIN PRIBEGIE

Prisonierii Români din Italia în Aprilie 1918.

Primăvara anului 1918 era cu deosebire tristă pentru noi, Românii.

România fusese silită a încheia armistiţiu şi — isolată cu totul de aliaţii săi prin trădarea rusească — devenise prisoniera duşmanilor.

Pe de altă parte, printre aliaţii noştri se manifestà oarecare resistenţă la ideea desfiinţărei imperiului Austro-Ungar. Pentru unii, era o dogmă necesitatea existenţei Austro-Ungariei. Or, aceasta însemnà împiedecarea realizărei unităţei noastre naţionale şi, probabil, împiedecarea ei pentru totdeauna; căci, dacă nici după acest uriaş răsboiu, care avea să schimbe configuraţia Europei, nu ni s'ar fi făcut dreptate, idealul nostru ar fi fost înmormântat pe vecie.

Chestiunea aceasta îngrijorea tot aşa de mult pe Ceko Slovaci, Jugo-Slavi şi Polonezi.

De aceea, în cursul lunei Martie 1918, organizaţiile din Paris ale acestor naţionalităţi, în unire cu Românii, au început o mişcare spre a determina pe aliaţi la o politică hotărîtă, în sensul liberărei integrale a tuturor naţionalităţilor subjugate de Austriaci şi de Unguri, deci desfiinţarea imperiul Austro-Ungar şi alcătuirea de State naţionale, corespunzătoare situaţiei etnice din Europa centrală.

Acţiunea Ceko-Slovacilor, Jugo-Slavilor şi Polonezilor era condusă de consiliile lor naţionale, cari — recunoscute de aliaţi — jucau rolul unor guverne provizorii ale naţiunilor respective.

Pentru Români, greutatea era mare; căci, după armistiţiul încheiat de România, reprezentanţii noştri diplomatici se aflau într'o situaţie neclară — se discută dacă România mai este ori nu Stat aliat; — iar o organizaţie corespunzătoare consiliilor naţionale ale celorlalte trei naţiuni, noi nu aveam. (Consiliul Naţional Român s'a alcătuit, la Paris, mai târziu: la 3 Octombre 1918.) — Dar, câţiva dintre noi, grupaţi, la Paris, în jurul ziarului *„La Roumanie"*, înfiinţat de bunul patriot D-l Paul Brătăşanu (în Ianuarie 1918), şi Comitetul coloniei române din Paris împreună cu alţi Români iubitori de neam, am lucrat în deplină înţelegere — fără a avea nici o organizaţie oficială — colaborând, în sprijinirea intereselor comune, cu reprezentanţii autorizaţi ai Ceko-Slovacilor, Jugo-Slavilor şi Polonezilor.

După câteva conferinţe şi întruniri la Paris şi Londra, am hotărît să ţinem, la începutul lui Aprilie 1918, un mare congres al Naţiunilor subjugate de Austro-Ungaria, la Roma.

Acolo, după informaţiile ce aveam, era mai tenace resistenţa la ideea desfiinţărei Austro-Ungariei; iar principalul partizan al acestei resistenţe era Ministrul de Externe de atunci al Italiei, Baronul Sonnino. De aceea, când am plecat din Paris spre a merge la congresul de la Roma, D-l Ed. Beneş (actualul ministru de Externe al Ceko-Slovaciei), pe atunci secretar al consiliului naţional ceko-slovac, îmi spunea: „Va trebuì să spargem geamurile la Consulat (Ministerul de Externe italian)". — Nu a fost însă nevoe de aceasta; pentru că, sprijiniţi de eminenţi reprezentanţi ai Franţei şi Angliei [1]), congresiştii au câştigat pentru acţiunea lor pe Preşedintele Consiliului de miniştri italian, D-l Orlando.—Acesta, primind, la 11 Aprilie, pe delegaţii congresiştilor, a declarat că poate

[1]) Din partea Franţei veniseră la Roma, ca să sprijine acţiunea congresiştilor, D-l Franklin Bouillon, fost Ministru, Preşedintele comisiunei de afaceri streine a Camerei deputaţilor şi D-l Abert Thomas, fost ministru. Din partea Angliei veniseră: marele ziarist D-l W. Steed, directorul General al ziarului „Times" şi cunoscutul scriitor D-l Seton Watson.— Asupra congresului s'au făcut dări de seamă atunci în toate ziarele mari franceze, engleze şi mai ales în cele italiene. O dare de seamă s'a publicat şi în ziarul *La Roumanie* (din Paris) la 18 aprilie 1918.

asigura pe naţionalităţile subjugate Austro-Ungariei că Italia consideră cauza lor ca a ei însăşi.

De fapt, după acest congres, politica aliaţilor cu privire la problema desfiinţărei imperiului Austro-Ungar s'a clarificat şi, la începutul lunei Iunie, Consiliul superior de războiu din Versailles a dat expresiune acestei politici, proclamând necesitatea creărei unui Stat polonez şi simpatia aliaţilor pentru aspiraţiunile naţionale ale celorlalte popoare subjugate Austro-Ungariei.

Dar, dintre popoarele cari trebuiau liberate de jugul Austro-Ungar, Românii — în urma armistiţiului încheiat de ţara noastră — nu mai participau la războiu, cu unităţi naţionale ale lor [1]). Deşi păstram intima speranţă că România va relua armele, nu puteam lăsa să lipsească stindardul nostru de pe fronturile aliate, ci trebuia să menţinem situaţia noastră de combatanţi alături de aliaţi. De aci nevoia creărei unor legiuni româneşti pe frontul occidental.

Aceste legiuni nu se puteau alcătui de cât din prisonierii români, ardeleni, bănăţeni şi bucovineni ce se aflau în ţările aliate. In Anglia şi în Franţa erau foarte puţini. In Italia erau mulţi.

De aceea, îndată ce lucrările cogresului de la Roma s'au terminat (11 Aprilie 1918), atenţia noastră a fost îndreptată spre prisonierii români din Italia.

* * *

In Italia, toate chestiunile privitoare la prisonierii de războiu erau date în competenţa unei comisiuni speciale *(Commissione per i prigionieri di guerra)*, care funcţiona la Ministerul de Războiu, sub presidenţia unui general.

Recomandat acestei comisiuni de către Ministerul Propagandei (ce există atunci), am fost primit cu cea mai mare bunăvoinţă.

Cercetându-se registrele prisonierilor de războiu din Italia, s'a întocmit un tablou numeric de prisonieri români.

---

[1]) Altfel, individual, Romîni numeroşi, atât din vechiul Regat cât şi din provinciile subjugate, luptau pe diferite fronturi: pe frontul francez, pe frontul italian, pe frontul de la Salonic şi chiar în Siberia, unde chiar erau grupaţi în *formaţiuni unitare româneşti*, alături de Ceko-Slovaci.

Datele tabloului acestuia erau grupate pe corpuri de armată (zece corpuri de armată: Torino, Alessandria, Genova, Bologna, Ancona, Firenze, Roma, Napoli, Bari şi Palermo) şi pentru fiecare corp de armată se indicau diversele câmpuri de internare (Reporto d'internamento, în număr dĕ 58), arătându-se, în rubrici speciale, câţi ofiţeri, câţi aspiranţi (gradaţi) şi câţi soldaţi erau în fiecare câmp de internare.

In total, după acest tablou, erau atunci în Italia 108 ofiţeri români şi 26 aspiranţi (gradaţi) repartizaţi în 23 de câmpuri de internare [1]) şi 17380 soldaţi repartizaţi în 50 câmpuri de internare [2]), plus 124 soldaţi în Albania, deci în total erau 17504 soldaţi [3]). După cum am constatat mai târziu, în acest tablou, printre ofiţeri, erau cuprinşi şi câţiva plutonieri.

Din indicaţiile acestea rezultă că prisonierii români erau aşa de împrăştiaţi în numeroase câmpuri de internare, încât devenea extrem de greu a lua contact cu ei şi a-i pregăti pentru formarea legiunei sau legiunelor de luptă pe front.

De aceea, din primul moment, am solicitat gruparea tuturor ofiţerilor şi gradaţilor (aspiranţilor) într'un singur câmp de internare şi gruparea tuturor soldaţilor în câmpuri apropiate din aceeaşi regiune sau într'o garnizoană cu cazarme îndestulătoare.

---

[1]) Anume: Corp de armată *Torino*, câmpul de internare Exilles (2 ofiţeri); Corp Alessandria, câmpul Fossano (1 ofiţer); Corp *Genova:* Cortemaggiore (2 of.); Camaldoli (18 of., 3 aspiranţi); Corp *Ancona:* Avezzano (7 aspiranţi), Urbania (12 ofiţ.); Corp *Firenze*: Belvedere (1 asp.), Calci (3 ofiţ.); Corp *Roma*: Asinara (6 ofiţ., 3 asp.), Cassino (10 ofiţ., 7 asp.), Nocera Umbra (1 ofiţ.), Montenarba (7 ofiţ.); Corp *Napoli:* Palla (8 ofiţ.); Corp *Bari:* Castellana (1 asp.), Matera (2 ofiţ.), Melfi (5 ofiţ.), Muro Lucano (6 ofiţ.), Venosa (2 ofiţ.); Corp *Palermo*: Catania Castel Ursino (4 ofiţ.), Cefalù (10 ofiţ.), Milazzo (1 asp.), Terrasini (9 ofiţ., 2 asp.) şi Vittoria (1 aspirant).

[2]) Principalele câmpuri de internare, în cari se găseau grupaţi mai numeroşi soldaţi români erau: *Pizzigohetone* (64 kilometri de la Milano pe drumul spre Cremona), unde se găseau 2951 soldaţi; *Fonte D'Amore* (Provincia Ancona) 1776 soldaţi; *Cassino* (despre care vom vorbi) 1500 soldaţi; *Alessandria* 1339 soldaţi. — Erau şi câmpuri în cari se găseau numai câte 1 soldat (*Muro Lucano* pe drumul de la Napoli la Brindisi, *Milazzo* în Sicilia, nu departe de Messina etc.) sau câte 2 soldaţi (*Melfi*, *Aderno*, în Sicilia, etc).

[3]) Ulterior numărul lor a crescut. In Septembrie 1918 mi s'a afirmat că erau aproape patru zeci de mii soldaţi români prisonieri în Italia.

Comisiunea pentru prisonieri de războiu a admis ideia aceasta şi s'a declarat gata a o aduce la îndeplinire.

Dar, înainte de a se începe concentrarea, s'a dispus o verificare a stărei de spirit a prisonierilor.

Voind a-mi da seamă de aceasta şi eu însumi, iar pe de altă parte, doritor a duce un cuvânt bun acestor bravi ostaşi români, m'am hotărît să vizitez unele câmpuri de prisonieri.

Am ales câmpurile de la Cassino şi Camaldoli, în cari se găseau grupaţi mai mulţi ofiţeri; iar la Cassino, se aflau şi numeroşi soldaţi (1500).

Mi se atrăsese atenţiunea că pe ofiţeri şi aspiranţi îi voi găsi totdeauna la câmpurile de internare; pe când pe soldaţi, în genere, nu-i voi găsi, de oare ce sunt repartizaţi la lucru în regiunea respectivă, mai ales la munci agricole. (Românii erau foarte apreciaţi de cultivatorii italieni, fiindcă erau îndemânateci şi înţelegeau uşor limba italiană).

Mi s'a dat de la Comisia pentru prisonieri o autorizaţie oficială de a vizita câmpurile de internare şi a lua contact cu prisonierii români [1]).

Am plecat întâiu la Cassino (18 Aprilie 1918).

Cassino este un orăşel de 15.000 locuitori pe drumul de la Roma la Napoli, la 138 kilometri distanţă de Roma (de la Cassino până la Napoli mai sunt 111 kilometri).

Orăşelul nu prezintă interes. Dar, în apropiere (la vre-o 5 kilometri) se află, pe o înălţime (520 metri altitudine) vestita monastire *Monte Cassino,* fondată în anul 529 d. Hr. Pe lângă interesul istoric şi cultural, Monte Cassino este celebru şi prin frumuseţa panoramei ce se desvăluieşte din înălţime. Vederea se întinde de la mare până la munţii Abruzzi

---

[1]) Iată textul cărţei de autorizaţie ce mi s'a dat:

Tessera di Riconoscimento

pel il Sig. Prof. senatore Mironescu il quale é autorizzato a visitare i reparti e i distacamenti lavoratori ove trovinsi prigionieri di nazionalità rumena (ufficiali e truppa).

Il prof. Mironescu é del pari autorizzato ad intrattenersi con detti prigionieri.

Roma 13 Aprilie 1918.

şi privelişte aceasta este considerată ca una dintre cele mai frumoase din Italia.

Dela gara Cassino până la câmpul de prisonieri sunt vre-o 6 kilometri.

Câmpul de prisonieri de la Cassino era unul dintre cele mai mari din Italia. El era compus din numeroase pavilioane nou construite, clădite anume pentru internarea prisonierilor de răsboiu. Diversele pavilioane erau grupate în două secţiuni: o secţiune, destinată ofiţerilor, putea adăposti o mie de ofiţeri; a doua secţiune, destinată soldaţilor, putea cuprinde peste trei mii de soldaţi.

La intrarea în câmpul de internare, am prezentat cartea mea de autorizaţiune şi imediat, ofiţerul de serviciu ne-a condus [1]) la comandantul câmpului, D-l colonel Galliani. Acesta fusese prevenit de Ministerul de Răsboiu că voi veni şi m'a primit în modul cel mai afabil.

Comandantul mi-a lăudat pe prisonierii români şi mi-a spus că are deosebită simpatie pentru dânşii; iar, de la prisonieri, am aflat, în urmă, că el le arătă cea mai mare bunăvoinţă.

A trimis să anunţe pe ofiţerii şi gradaţii români ca să se adune la un loc şi a dat de veste la secţiunea soldaţilor ca să se strângă într'o sală mare toţi soldaţii români ce erau prezenţi în câmpul de internare.

Din delicateţă şi discreţiune, comandantul a avut bunavoinţă a hotărî ca să ieau contact cu prisonierii români, fără să fie de faţă cineva din partea comandamentului câmpului de internare.

Intâlnirea cu bravii ofiţeri şi aspiranţi a fost plină de însufleţire. Bucuria şi a lor şi a mea a fost nespus de mare. Pentru prima oară vedeau pe cineva *de acasă*, care să intereseze de dânşii, deşi unii erau de câţiva ani prisonieri. Cei mai vechi prisonieri erau din Iulie 1915 (D-l Sabin Popa) şi din August 1915 (D-l Demetru Kövary = Chioreanu).

Erau acolo cinci ofiţeri şi nouă gradaţi [2]). Dintre cei cinci

[1]) Am fost însoţit, la Cassino, de D-l profesor Benedetto de Lucca.

[2]) Lista oficială cuprindea 10 ofiţeri şi 7 gradaţi; prin urmare în total 17 în loc de 14; iar ofiţeri mai mulţi şi gradaţi mai puţini de

ofiţeri, patru erau din Transilvania şi unul din Bucovina. Dintre gradaţi, şease erau Transilvăneni şi trei Bucovineni. In ce priveşte vârsta, cel mai tânăr abia împlinise 20 ani, iar cel mai în vârstă avea 33 ani neîmpliniţi [1]).

Ei credeau că am o misiune oficială din partea Ţării noastre. Le-am spus că nu am asemenea misiune, dar mă pot întemeia pe bunăvoinţa guvernului italian, pentru ori ce ar fi nevoe.

Toţi mi-au spus că sunt foarte bine trataţi în câmpul de internare şi — plini de avânt — mi-au declarat că nu au altă dorinţă de cât a merge din nou pe front, ca să lupte în rândurile aliaţilor pentru triumful dreptăţei în lume şi pentru întregirea neamului românesc.

---

cât am arătat eu aici. Iată de unde vin aceste diferenţe: I. în ce priveşte totalul, diferenţa provine din faptul că erau socotiţi aici şi cei 4 prisonieri despre care se arată mai departe că nu au voit să fie trecuţi printre Români. Cu aceştia numărul total ar fi dar 18. Deosebirea de unul în plus derivă din împrejurarea că D-l Prelipceanu, despre care se vorbeşte mai jos, nu fusese trecut în lista oficială; — II. în ce priveşte diferenţa în plus şi în minus la cifra ofiţerilor şi gradaţilor, (faţă de lista oficială), aceasta provine din împrejurarea că, în lista oficială, unii plutonieri au fost calculaţi printre ofiţeri.

[1]) Iată lista generală alfabetică cu indicaţiuni asupra datei naşterei, locului naşterei şi datei când au căzut prisonieri, după declaraţiunile făcute de ei:

I. *Ofiţeri* (toţi sublocotenenţi de rezervă): 1) Băcilă Pompei, născut 17 Sept. 1895, Blaj, prisonier de la 4 Sept. 1917; 2) Cheşcheş Traian, născut 1 Martie 1896, Poiana Aiudului, pris. 4 Sept. 1917; 3) Kövary (= Chioreanu) Demetru, născut 4 Noembre 1885, Vezeud (Sat-Mar), pris. August 1915; 4) Pop Candiu, născut 18 Martie 1895, Bucerdea Vinoasă, prisonier 4 Sept. 1917; 5) Turtureanu Emil, născut 7 Ianuarie 1893, Pătrăuţi (Suceava), priz. 28 Ianuare 1918.

II *Gradaţi:* 1) Brădăţianu Sofronie, n. 14 Mai 1884, Drăgueşti (lângă Cornul Luncei), p. 6 Sept. 1917; 2) Creangă Ioanichie, n. 1 April 1895, Bôrkzo (lângă Braşov), p. Oct. 1916; 3) Domşa Iosif, n. 23 Oct. 1895, Petzelca, p. 31 Aug. 1917; 4) Morariu Anatolie, n. 9 Ian. 1888, Ocna Dejului, p. 1 Noembre 1915; 5) Piteiu Constantin, n. 6 Mai 1890, Cernăuţi, p. 12 Aug. 1916; 6) Popa Sabin, n. 28 Febr. 1893, Porcurea p. Iulie 1915; 7) Prelipceanu Gavril, n. 14 Martie 1898, Horodnicul de Jos (Rădăuţi), desertat 10 Oct. 1917. — D-l Prelipceanu lipsea din lista oficială, situaţia sa era excepţionată: el mi-a declarat că luptase în armata română ca elev-plutonier şi fusese prins de Germani, dus la Bistriţa, degradat, încorporat în armata austriacă şi trimis pe front, de unde a isbutit a deserta la 10 Oct. 1917; 8) Ugliş Petre, n. 19 Aug. 1885, Pecica Română (Arad), p. 27 Decembrie 1917; 9) Vancea Victor, în 14 Iulie 1897, Dicio S-t Martin, p. 31 Aug. 1917. — In afară de aceşti ofiţeri şi gradaţi cu care am vorbit, mi s'a spus că mai este în acelaş câmp D-l Lupaşteanu Trandafir (aspirant) n. Mart. 1898, Seret (Bucovina), p. 25 Aug. 1916 (iar, în lista oficială, mai figurau ca Români cei patru prisonieri despre care arăt mai departe că trăiau între Austro-Ungari).

Ei mi-au arătat că de numeroase ori făcuseră asemenea cerere, dar fără rezultat.

Le-am explicat că Guvernul italian nu a admis cererile lor, pentru că erau consideraţi ca supuşi inamici şi tratatele internaţionale operau înrolarea supuşilor inamici. Dar că, în timpul din urmă, s'a găsit o formulă pentru a înlătură aceasta dificultate. Naţionalităţile, cari au organizaţiuni recunoscute de guvernele aliate, vor fi considerate şi tratate ca naţiuni independente şi, prin urmare, membrii unor asemenea naţiuni vor putea alcătui unităţi de ale lor (legiuni) cari să lupte alături de aliaţi. Le-am spus că ideia aceasta a fost deja aplicată pentru Ceko-Slovaci, Jugo-Slavi şi Polonezi, iar acuma sperăm să se aplice şi pentru Români.

Le-am arătat că Guvernul italian are toată bunăvoinţa şi că, în vederea pregătirei unei legiuni române, se vor concentrà la un loc întâiu ofiţerii şi gradaţii români şi pe urmă soldaţii.

Am adăogit că, dacă cumva nu s'ar putea forma în Italia o legiune românească, aveam făgăduieli serioase că se vor putea forma asemenea legiune în Franţa cu prisonierii români din Italia.

In adevăr, D-nii Franklin Bouillon şi Albert Thomas făgăduiseră a stărui — şi erau convinşi că vor obţine — ca guvernul francez să ceară transferarea în Franţa a prizonierilor români din Italia spre a se forma pe frontul francez o legiune românească [1]).

Au fost foarte fericiţi de speranţele bune ce le dădeam şi au insistat mult ca să fac toate demersurile pentru a se alcătui cât mai repede o legiune română.

Cu entusiasmul tinereţei şi cu optimismul vitejilor, ei manifestau o încredere desăvârşită în isbânda finală a aliaţilor.

---

[1]) D-l Franklin Bouillon comunicase lucrul acesta guvernului italian, înainte de a pleca înapoi la Paris, după congresul de la Roma; şi am motive de a crede că aceasta a influenţat mult pe guvernul italian în favoarea ideei de a se forma o legiune Română în Italia (căci nu ar fi putut refuza cererea guvernului francez; iar a lăsa să se vadă că ceeace nu se poate face în Italia, se poate face în Franţa nu-i putea conveni Italiei). — In această chestiune, eu înmânasem, Domnului Franklin Bouillon (după propria sa suggestiune) o petiţie, în calitatea sa de Preşedinte al comisiunei afacerilor streine a Camerei Deputaţilor.

Aceeaşi dorinţă de a luptà alături de aliaţi şi aceeaşi frumoasă însufleţire ce am găsit în grupul ofiţerilor şi gradaţilor, am constatat-o şi în grupul soldaţilor. Ei fuseseră adunaţi într'o sală mare, unde am mers însoţit de ofiţerii şi gradaţii români. Erau acolo 180 de soldaţi români, ceilalţi erau la lucru în fermele învecinate. Ne-am despărţit în strigăte de bucurie şi ecoul viguros al marşului naţional „*Deşteaptă-te Române*", întonat cu entusiasm din două sute de piepturi, m'a însoţit până la cancelaria comandantului câmpului.

Mi-am luat rămas bun de la comandant, mulţumindu-i pentru extrema sa bunăvoinţă faţă de prisonierii români şi pentru primirea atât de binevoitoare ce mi-a făcut [1]).

Intorcându-mă la Roma, am comunicat Comisiunei pentru prisonieri în ce excelentă stare de spirit se găsesc prisonierii români de la Cassino. Am plecat apoi la Genua, ca să vizitez pe prisonierii români internaţi la Camaldoli (21 Aprilie 1918).

Camaldoli este unul din forturile oraşului Genua. Situat pe o mare înălţime, este accesibil numai printr'o potecă ce şerpueşte în spirală, şi are o lungime de peste patru kilometri. Nici un vehicul nu poate urca această potecă. Nu se poate merge de cât pe jos, sau călare pe asini, deprinşi a sui la munte.

Nu mi se atrăsese atenţiunea asupra acestor împrejurări topografice. Când am ajuns la poalele muntelui, birjarul s'a oprit şi mi-a arătat drumul pe care trebue să urc pentru

[1]) Inainte de a trece de la secţiunea ofiţerilor la secţiunea soldaţilor, am revenit la cancelaria Comandamentului. Cu prilejul acesta, Comandantul mi-a confirmat un lucru pe care mi-l spuseseră ofiţerii, anume: că, în afară de grupul ofiţerilor şi gradaţilor români, mai erau, în acelaş câmp de internare, un ofiţer şi 3 plutonieri, cari, deşi Români, nu au voit să se separe de prisonierii austro-ungari, ci trăiau în grupul acestora. Comandantul s'a oferit să mă pue în contact cu ei. I-a chemat la cancelarie şi acolo am vorbit, singur, rând pe rând, cu fiecare. — Ofiţerul era transilvănean, militar de carieră, prisonier din Septembrie 1917. El mi-a declarat că a jurat să fie credincios Regelui său şi nu poate călca acest jurământ. Toate obiecţiunile şi explicaţiile mele nu l'au putut scoate din această hotărâre. — Cei trei plutonieri erau Bucovineni (prisonieri din Mai, Aug. şi Sept. 1917). Pe lângă motivul, pe care îl invoca ofiţerul, ei mi-au indicat diverse consideraţiuni, personale, care îi îndemnau să rămâe în pasivitate, acolo unde soarta îi aruncase.

a ajunge la fort, adăogând că nu a fost niciodată până sus şi nu ştie cum este drumul. Am urcat cu greutate, poteca nefiind în stare bună.

Inainte de a ajunge la fortul Camaldoli, poteca trece pe lângă fortul Santa Tecla şi prin micul cătun Camaldoli.

In apropiere de fort, există un han, construit mai de mult de către un antreprenor pentru turişti. In acest han locuiau prisonierii. Nu erau internaţi aci de cât ofiţeri şi gradaţi *irredenti*. De fapt, erau atunci acolo: Români, Jugo-Slavi şi Polonezi.

La poartă, arătând sentinelei carta mea de autorizaţie, s'a trimis un soldat să caute pe ofiţerul de serviciu. Acesta m'a invitat la cancelarie, unde m'am prezentat Căpitanului, care era comandantul câmpului de internare [1]).

Comandantul a trimis să dea de veste prisonierilor şi a mers cu mine la dânşii.

Intâlnirea cu aceşti viteji Români a fost încă şi mai însufleţită de cât intrevederea cu cei dela Cassino. Au fost cuprinşi de o bucurie neînchipuită, văzând că vine, în fine, unul din ai lor să se ocupe de dânşii, mai ales că aproape toţi erau de mult prisonieri, unul chiar din primele luni ale războiului (D-l Aurel Breban, făcut prisonier de Sârbi, în Decembrie 1914 şi trimis pe urmă de Sârbi în Italia). Au

[1]) Inainte de a putea vorbi cu comandantul, a trebuit să aştept cam mult într'o cameră şi păream suspectat. Deja la poartă, ofiţerul de serviciu, când i-am prezentat cartea mea de autorizaţie, s'a arătat foarte surprins şi s'a mărginit a mă invita să intru şi să-l urmez. Ajungând la cancelarie, am fost introdus într'o cameră, iar ofiţerul s'a dus, zicând că merge să vestească pe comandant. Am auzit apoi cum s'a chemat la telefon comandamentul garnizoanei Genua şi a avut loc o lungă conversaţie agitată, în care se cita numele meu. Explicaţia am avut-o în urmă: nimeni nu şi-a închipuit că eu voi risca greul urcuş până la fort. De aceea, primind cu o zi înainte înştiinţare de la ministerul de războiu că voi veni a doua zi să vizitez prisonierii, comandantul garnizoanei Genua (de care depindea şi câmpul de internare de la Camaldoli) a aranjat ca toţi prizonierii români de la Camaldoli să fie aduşi a doua zi după amiază la o cazarmă din oraş, spre a mă întreţine cu ei acolo; iar pe de altă parte a trimis un ofiţer să mă întâmpine la sosirea în gara Genua şi să-mi comunice aranjamentul făcut. Dar ofiţerul trimis la gară nu m'a recunoscut, iar eu am stat numai câteva minute în oraş, plecând îndată spre fort (ei se aşteptau să trec pe la comandantul pieţei Genua). Faţă de aceste împrejurări, comandantul câmpului de internare, care era o fire bănuitoare, se temea, în primul moment, să nu fie vre-o substituire de persoană. Generalul comandant al garnizoanei Genua l'a îndemnat prin telefon să nu aibă asemenea bănuială.

crezut şi ei, în primul moment, ca şi colegii lor dela Cassino, că am venit acolo, oficial, în numele României. Simţindu-se astfel susţinuţi, ei mi s'au plâns, fără nici o menajare, contra comandantului câmpului de internare, care era prea sever şi nebinevoitor, deşi comandantul era de faţă şi ştia puţin românește (căci trăise câtva timp în România). Mi-au cerut să fac să fie readuşi înapoi la Camaldoli patru colegi de ai lor, pe cari căpitanul comandant îi trimisese ca pedeapsă la fortul Sperone [1]). Comandantul a încercat să justifice măsura ce luase contra acestora, spunând că erau nedisciplinaţi, dar prisonierii au desmințit fără înconjur afirmaţiunile comandantului.

Erau de faţă patru ofiţeri şi doisprezece gradaţi. Dintre cei 4 ofiţeri, unul era transilvănean, iar ceilalţi bucovineni. Dintre gradaţi, trei erau din Transilvania şi ceilalţi nouă din Bucovina. In ce priveşte vârsta, cel mai tânăr avea 21 ani şi jumătate, iar cel mai în vârstă urma, peste trei luni, să împlinească patruzeci de ani [2]).

Aceşti bravi prisonieri români din Camaldoli mi-au făcut aceeaşi călduroasă cerere de a li se da posibilitatea să lupte pe front pentru cauza aliaţilor, indisolubil legată de dreapta şi sfânta cauză a neamului românesc.

Ei mi-au arătat că solicitaseră de repetate ori — şi individual şi colectiv — să fie admişi a lupta pe frontul aliat, insistând în această cerere încă mai mult de cât colegii lor de la Cassino.

Am expus şi lor situaţiunea, aşa cum o explicasem colegilor lor de la Cassino şi le-am arătat că sunt serioase spe-

---

[1]) Anume: Bochiş Victor, Cinghiţă Cornel, Mironovici Mihail şi Sanciung Emanuel. — Au fost readuşi la Camaldoli chiar a doua zi seara, cum arăt mai departe.

[2]) Iată lista lor alfabetică, cu indicaţiuni asupra datei naşterei, locului naşterei şi datei când au căzut prizonieri (după declaraţiile făcute de ei):

I. *Ofiţeri* (toţi sublocotenenţi de rezervă): 1) Breban Aurel, născut la 23 Iulie 1878 în Samostele, prisonier din Decembrie 1914 (făcut prisonier de Sârbi şi, la retragerea armatei Sârbeşti din Serbia, trimis în Italia); 2) Isopescul Claudiu, n. 18 April 1894, Frătăuţul Vechiu (Rădăuţi), p. 12 august 1916; 3) Isopescul Modest, n. 31 Dec. 1895, Frătăuţul Vechiu, p. 19 August 1917; 4) Sâhlean Nistor, n. 22 Oct. 1892, Bucşoasa (Câmpulung), p. 12 August 1916.

II. *Gradaţi*: 1) Boca Aurelian, n. 14 Mart. 1896, Cernăuţi, p. 12 Aug. 1916; 2) Botezat Traian, n. 26 Dec. 1893, Bosancea, p. 10 Oct. 1916; 3)

ranţe pentru curânda formare a unei legiuni românești, fie pe frontul italian, fie pe frontul francez.

Le-am spus asemenea că, pentru pregătirea formărei legiunei române, am făgăduială că vor fi, în foarte scurt timp, concentraţi într'o singură localitate, deocamdată ofiţerii şi gradaţii români prisonieri din Italia, rămânând a se face ulterior şi concentrarea soldaţilor.

Ei au primit cu nespusă bucurie ştirile acestea bune, şi, adânc încrezători în triumful dreptăţei şi a aliaţilor, au stăruit tot timpul să fac să se intensifice sforţările pentru crearea legiunei românești.

Unii dintre ei au mers până a-mi declara că nu mai înţeleg rostul vieţei lor, dacă nu pot să-şi verse sângele pentru idealul aliaţilor şi al neamului nostru, explicându-mi — simplu şi nespus de mişcător — că viaţa lor nu le aparţine lor, ci poporului românesc.

Am fost viu impresionat de adâncul patriotism al acestor viteji români.

Am simţit odată mai mult ce bogată comoară de energii este vigurosul nostru popor.

Tot trecutul de jertfe şi glorie a neamului nostru mi-a fost rechemat în minte şi am avut visiunea clară a viitorului strălucit către care merge poporul român.

Ne-am despărţit, stăpâniţi cu toţii de o vie emoţiune şi făcând să răsune hanul şi fortul de melodia scumpă a marşului nostru naţional.

A doua zi, la Comisiunea pentru prisonieri de la Ministerul de Războiu, am comunicat bunele mele impresiuni.

Prisonierii români erau într'o stare sufletească admirabilă şi gata pentru jertfa supremă în susţinerea cauzei aliate, care era şi cauza Românismului.

Chihulcă Lazăr, n. 25 April. 1895, Bosancea, p. 12 Aug. 1916; 4) Ciobotar Artemie, n. 10 Oct. 1894, Herboca, p. 12 Aug. 1916; 5) Drăgan Grigore, n. 28 Sept. 1891, Vatra Dornei, p. 10 Oct. 1916; 6) Giosan Dumitru, n. 3 Oct. 1893, Ciocănești, p. 10 Oct. 1916; 7) Hoszu Romul, n. 24 Oct. 1894, Lemeny, p. 26 Oct. 1915; 8) Iliese Anton, n. 1 Ian. 1896, Arbore (Rădăuţi), p. 12 Aug. 1916; 9) Juraș George, n. 5 Mart. 1893, Putna, p. 30 Aug. 1916; 10) Lazarovici Andrei, n. 27 Noembre 1896, Părteștii de Jos (Gura Humorului), p. 12 August 1916; 11) Szabo Samuil, n. 30 August 1893, Ervăsad (Bihor), p. 22 Octombre 1915 şi 12) Spătar Aurel, născ. 12 Oct. 1887, Sacul (Lugoj), p. 22 Octombre 1915.

De altfel, nimeni nu s'a îndoit niciodată de vitejia şi patriotismul prisonierilor români. Chiar la Comisia de prisonieri mi s'au citat dovezi edificatoare: au fost, pe frontul italian, cazuri în cari soldaţi români din armata Austro-Ungară, trecând prin ploaia de gloanţe în lagărul italian, au cerut a doua zi să li se dea uniforma italiană şi s'au întors imediat pe front să lupte, alături de italieni, contra asupritorilor lor. De aceea, în ce priveşte vitejia prisonierilor români, nu purta nimeni grijă. Ceea ce voiau însă autorităţile italiene să verifice din nou era, dacă nu cumva scoaterea din luptă a României a micşurat încrederea în viitor şi avântul bravilor prisonieri români. S'a putut lesne constata că nu putea fi vorbă de aşa ceva: vitejii noştri feciori păstraseră nesdruncnată credinţa lor în victoria aliaţilor şi în isbânda finală a dreptei noastre cauze.

S'au luat imediat măsuri pentru concentrarea ofiţerilor şi gradaţilor români, hotărându-se să fie concentraţi la Citta Ducale (provincia Ancona), urmând să se iea ulterior măsuri analoage cu privire la soldaţi.

Comisiunea pentru prisonieri de la Ministerul de Răsboiu merită toată lauda şi omagiul recunoştinţei Românilor pentru promptitudinea şi bunăvoinţa extremă cu care a lucrat în toate chestiunile privitoare la prisonierii români.

Voi cita, ca prim exemplu, chestiunea celor 4 prisonieri români de la Camaldoli de cari am vorbit mai sus. Am arătat că 4 dintre prisonierii români din Camaldoli fuseseră trimişi de comandant, ca pedeapsă, la fortul Sperone şi colegii lor cereau să fie readuşi înapoi. A doua zi, după vizita mea la Camaldoli, am comunicat cazul acesta Comisiunei pentru prisonieri şi am solicitat satisfacerea cererei prisonierilor. Oriunde aiurea, s'ar fi luat notă, s'ar fi ordonat o cercetare spre a se vedea din ce cauză comandantul pedepsise pe acei prisonieri şi numai pe urmă s'ar fi luat o hotărîre. Comisia nu a procedat astfel, ci, pe baza explicaţiilor mele (şi, firește, arătasem ce justificare dădea comandantul, dar adăogisem că justificarea nu era întemeiată), nu s'a ordonat nici o cercetare, ci imediat, în faţa mea chiar, s'a dat telegrafic ordin ca cei patru prisonieri să fie readuşi îndată la Camaldoli. Ei au şi fost readuşi chiar în seara aceleiaşi zile.

Tot aşa pentru concentrarea ofiţerilor şi gradaţilor români, ordinele s'au dat şi s'au executat cu o promptitudine şi o bunăvoinţă mai presus de ori-ce laudă. E destul să spun că, în dimineaţa zilei de 24 Aprilie 1918, adică trei zile după vizita mea la Camaldoli, prisonierii de acolo erau deja în drum spre Citta Ducale (mi-au scris în acea zi de la Pisa); — iar la 7 Mai toţi ofiţerii, toţi gradaţii români din toate câmpurile de internare erau deja concentraţi la Citta Ducale.

Din pricina dificultăţilor tehnice de concentrare a soldaţilor români prisonieri şi din alte cauze, legiunea românească nu s'a putut forma de cât peste câteva luni. Ea a luptat pe frontul italian, sub comanda Generalului Ferigo, a căruia memorie va rămâne scumpă Românilor.

G. G. Mironescu.

IN RETRAGERE

— Gata escadronul, Gurane?

— Gata, să trăiţi, domne căpitane.

— Toţi?

— Toţi... op'zeci, domne căpitan...

Comandantul a clătinat din cap şi a surâs cu trist înţeles, care desvăluia tăinuite dureri.

....Porniră, străbătând satul în trap grăbit. Pământul îngheţat, suna ca asfaltul sub bătaia copitelor. Cântăreţul ernii, îşi căina soarta prin crengile despodobite. Caii, pişcaţi de ger, zoreau mersul foräind şi pufnind pe nări fum alburiu.

La jitărie, au lăsat şoseaua să-şi urmeze singură firul ş'au cotit pe-o cărăruică, în stânga, croită în piept de deal şi strejuită de salcâmi.

... Sus, dealungul coamei, căpitanul scoase binoclul şi-l îndreaptă spre stânga, în zare, o cercetă din mers cu interes, apoi clătină iarăş capul, cu tristă înţelegere. Brigadierul Guran s'apropiè de el uşor, mărind pasul calului.

— Da' acu'ncotro mergem, domne căpitane?

— Ne retragem — căzú greu răspunsul — uite colo departe, în zare, vezi ceva?

....Nu se vede..da'...

— Ia vezi acum, — şi-i întinse binoclul.

— ....Acu se vede, domne căpitan...văd trupă multă ..căruţe, chesoane...

— Ei, tot ce vezi, Gurane, tot, a luat drumul pribegiei....

— Si încotro se 'ndreaptă...

— Cine ştie Gurane...Dumnezeu ştie!

Brigadierul a oftat adânc, ca la o mare durere.

— Apăi atunci, ertaţi-mă să trăiţi domne căpitan, da'mă'-

'ntreb eu aşă, după mintea mea slabă, d'asta au pierit atâţia dintre noi, şi ne-a bătut vântul şi ploaia?... că numai dela noi, ştiţi dvs. am rămas pe jumătate din câţi am plecat ast'vară.

Căpitanul a tăcut, căci întrebarea n'avea răspuns, — ş'a pornit iar în trap. Brigadierul a stat mai 'napoi. A'nţeles el că greşise.

— Şi cât mergem azi, domne căpitan?

— Vreo treizeci de km, Gurane.

— Iii! dac'am trece şi prin Cepari, satu meu, că..

— Pe unde? îi rupse şirul vorbii comandantul, lăsând calul în pas.

Prin Cepari... să-mi văd copilul şi nevasta..

Ş'a răsuflat, urmând.

— Că cine ştie de mai mă'ntorc.

Şeful a scos din geantă o hârtie boţită, ş'a aruncat ochii pe ea, apoi a râs către brigadier.

— Măi Gurane, eşti om cu noroc... în seara asta poposim la tine în sat.

— În Cepari, domne căpitan?, — şi s'a apropiat mai mult de şef, cu faţa luminată.

— In Cepari Gurane, în Cepari...

— Apoi atunci... dvs. a să mâneţi la noi, domne căpitan.. c'avem şi noi o leacă de gospodărie...

— Bine Gurane, măi la tine peste noapte... aşteptăm ordine pentru mâine.

Apoi brigadierul iar a stat în urmă, ca să se împărtăşască pe încetul, în pasul calului, din bucuria revederii nesperate.

..... In dreapta, privirea se pierde în ţarina fără hotar, argintată de brumă şi biciuită cumplit de vânt hain; foarte departe, unde ochiul cu greu mai poate deslueşi, se lămureşte — rătăcit în pustia albă — un mănuchiu de pomi, smălţuiţi şi ei, dintre care se ridică sfios, către înălţimile senine, un fum alburiu, ca fumul de tămâe, destăinuind fiinţa unui adăpost umil.

Şi totul pare o fantastică pictură străveche, orânduită într'o arhaică armonie.

.... In stânga câmpul e neted pe o bună adâncime, apoi prinde a-l frământa câteva dealuri, cum frământă valurile întinsul apei, iar în fund, şirul pădurilor bătrâne pătrunde adânc în munţii pleşuvi.

* * *

Un vâjiit uşor, ca un zuzuit de bondar, a ridicat ochii tuturor către orizont.

Aeroplanu'! făcură câţiva, cu tresărire de teamă...

O fi de-al nostru, şoptiră alţii cu îndoială, pe când vuetul creştea.

Căpitanul a scos binoclul, a cercetat bondarul din mers şi s'a întors îndată către escadron.

— E inamic!... vă împrăştiaţi galop în jurul meu, descălecaţi şi-l aşteptaţi cu arma încărcată... dacă se lasă, daţi foc... plecaţi!

Soldaţii cunoşteau ordinul. Ii mai călcase şi alte dăţi. Porniră în galop şi se risipiră pe câmpie.

Aeroplanul s'a apropiat vijelios, scoborând, a trecut pe deasupra lor în răpăitul armelor ş'a lăsat o bombă, urmându-şi apoi goana nebună. Prin vuetul exploziei par'că s'a desluşit un vaet. Apoi uruitul motorului se stingea pe nesimţite, pe când pasărea ucigaşe perea în zarea sinilie.

..... Şeful a dat semnalul adunării cu fluerul şi soldaţii sosiră în galop pâlcuri-pâlcuri. Ultimul s'a oprit drept în faţa lui, cu figura chinuită, ca după o vedenie cu fantome.

— Ce-i fricosule?

— Dom brigadir..., îi răspunse fricosul, cu vorba înnecată, apăsându-şi pieptul.

— Ei...

— L'o pălit bomba... s'o prăvălit şi el şi calu'...

Căpitanul n'a mai ascultat. A 'nfipt pintenii în coasta calului, ş'a pornit vânt dincotro venise vestitorul. Soldaţii i-au urmat goana, plecaţi pe oblâncuri, ca la atac.

Pământul gemù surd, sub copitele fugarilor.

... Căzuse cu faţa în sus, cu mâinile în lături. Părea răstignit pe pământ. Capul era plecat spre dreapta. Parcă dormea. Mai jos de creştet, nu mult, o gaură cât pumnul. Schija smulsese din ţeastă. Ochii senini, cu luciu de ghiaţă, priveau fix înălţimile albastre, rugând cerul, parcă, să le redea viaţa.

Calul, cu pântecele spart, îşi dăduse sfârşitul lângă stăpân, cu capul pe braţul lui, cu botul în mâna lui, ca şi cum lui a voit să-i dăruiască suflarea cea de pe urmă.

Şeful s'a aplecat asupra mortului şi i-a închis pentru totdeauna ochii. Apoi s'a descoperit... Soldaţii i-au urmat pilda.

Şi s'a făcut tăcere adâncă, — şi multă vreme au stat aşa cu toţii, cu capetele plecate, ca 'ntr'un locaş sfânt, şi fără şoapte: era prinosul lor, prinos de cucernicie, adus noului jertfit.

.....— Săracu' dom brigadier... săracu', — a scăpat cineva, uşor, numai pentru el.

Căpitanul s'a trezit din privighere, vlăguit, ca după un somn greu.

— Unde-a căzut bomba?

— Aici domne căpitan, uitaţi groapa, — i-au arătat-o câţiva într'un glas.

— Adânciţi-o!

....Zece soldaţi, săpători, cu lopeţi de război, au fost groparii lui Guran. Când au sfârşit, au luat mortul, l'au coborît încet înnăuntru şi l-au acoperit cu pământ proaspăt. Apoi s'au închinat, şoptind rugi creştineşti, ş'au acoperit capetele, au încălecat, ş'au pornit în trap zorit, lăsând trupul lui Guran, cald încă, în groapa îngheţată, căci aşa i-a fost lui scris: să sfârşească păgâneşte firul vieţii, fără lumânare şi fără cruce la căpătâiu.

. . . Către amurg descălecară în valea Ceparilor. Satul răsărea în fund, pe coama coastei. Vântul ţesuse pânză de nori, umbrind soarele.

Soldaţii au slăbit chingile, căci aveau să urce pe jos coasta până 'n sat, apoi s'au adunat în grupuri mici peste marginea drumului. Ş'au stat abătuţi, fără să-şi mărturisească gândul ce-i unea în durere. Amintirea lui Guran le cernise sufletele.

....O femee subţirică se opri sub un plop bătrân, de cealaltă parte, cu o legătură în spate. Cercetă toate grupele, din ochi cu interes, căutând pe cineva.

— Ce-ai în legătură femee, — o întrebă unul.

— Ce să fie... un copchil al nostru, —căzu răspunsul greu, ca un început de întâmplare grozavă, povestită şi alte ori.

— O trecut un iropla 'nainte d'amiezi ş'o lăsat o bombă pe coperiş... copchilu' era singur în casă, că noi eram

în grădină, la desfăcat păpușoiu... l-am găsit fărmat în bucăți, și l-am strâns în legătură și-acu mi-aștept omu' să-l vadă și el...

Și sălță legătura pe celalt umăr, privind-o. Glasul ei suna rece, fără simțire, ochii nu clipiră, căci durerea îi înghețase sufletul și-i secase izvorul lacrămilor.

— Poate trece pe-aci... c'au mai trecut călărași.

După vorbele acestea, tăcu, lăsând jos, încetișor, legătura cu moaștele scumpe.

Soldații, cu sufletul călit de multe ori în fața morții ș'a durerii, au simțit fiori reci străbătându-le ființa, privind legătura albă, pătată cu sânge nevinovat, de copil.

Dinspre miază-noapte, vântul cobora dealul prin porumbiște, cu foșnet de jale.

— Și nouă ne-o ucis bomba un brigadir, suspină unul... pe dom brigadir Guran.

— Pe Guran din Cepari? făcu femeea speriată.

— El săracu'... el... poate-l cunoști?

Vestea a fost prea grea pentru un suflet de femee, sdrobit încă odată. A ridicat ochii în sus, apoi a 'mpreunat mânile ca pentru rugăciune, ș'a 'ntrebat cu grai pierdut:

— Cum Doamne!... și pe el!

Apoi ochii ei umezi și-au turburat seninul privirei, ș'a prins să râdă. Pe dinspre miază-noapte vântul cobora iarăș dealul prin porumbiște, cu foșnetul de jale.

Soarele a străbătut zâmbitor desișul norilor, bucurându-se și el — parcă — de râsul ei.

— Râzi Doamne?... râzi!... atunci Tu mi l-ai luat... așa Doamne Tu mi l'ai luat?... A, câne!

Apoi s'a plecat, a luat legătura, i-a desfăcut nodul și deodat' a 'nceput să zvârle spre soare, bucată cu bucată, resturi din trupul copilului, strigând cerului.

— Na... ia-l și pe el, câne!

Ș'a pornit așa prin porumbiște, cu pumnii ridicați, amenințând văzduhul.

— A, câne-câne!

Vântul îi bătea fotele și părul.

La blestemele nebunei, soarele și-a acoperit fața cu perdeaua norilor. Soldații s'au închinat cu cruci mari, petrecând-o din ochi în fuga-i zănatecă, pân'a mistuit-o înserarea.

Apoi au pornit spre sat.

... Și cum urcau coasta, la răstimpuri vântul tot mai purta peste câmpie, ca un glas venit din alte lumi, blestemul rătăcitei:

— Câne, câne!...

Em. Paulet

PROPAGANDA IN STREINĂTATE

Una din chestiunile de care Statul nostru trebue să ţină seamă astăzi în mod constant, este propaganda în streinătate. Oricine călătoreşte prin ţări streine, sau cel puţin citeşte ziare streine, ştie că ţara noastră se bucură de o reputaţie foarte puţin bună. Firește că aceasta se datoreşte în primul rând condiţiilor de organizare sub care trăim, condiţii cari ne arată faţă de ţările din occident în inferioritate. Dar o asemenea situaţie nu ar fi un motiv suficient să ne creeze o reputaţie pe care nu-o meritām. Mai sunt şi alte ţări cu societăţi în curs de organizare, fără însă ca ele să aibe din pricina aceasta o reputaţie rea. Nimeni nu poate susţine cu seriositate că toate lucrurile merg rău la noi. Streinii însişi care a trăit mai mult timp în mijlocul nostru o ştiu prea bine. Cu toate acestea, reputaţia noastră în faţa streinătăţii nu a fost niciodată bună. Aşa se ştie că România chiar înainte de războiu, când avea gospodăria în ordine şi când era privită din punctul de vedere economic ca o ţară prosperă, se bucura totuş de o reputaţie aproape tot atât de nefavorabilă ca şi astăzi.

Evident că lipsa unei propagande în streinătate ne-a creat reputaţia pe care o avem astăzi faţă de cele mai multe popoare, fie amice fie inamice în politica internaţională. Reputaţia nu este un lucru care se poate impune dintr'odată, sau care se poate crea dintr'o singură întorsătură politică. Este un lucru foarte delicat chiar pentru un individ; dar pentru o naţiune! E uşor să-o îndrepţi în sensul nefavorabil, dar este foarte greu să-o stabileşti bună şi încă şi mai greu să-o restabileşti după ce a fost odată zdruncinată. Se pare că guvernele

noastre s'au pătruns de acest adevăr elementar destul de târziu.

Dacă ar fi fost de dorit să avem o propagandă înainte de războiu şi pe timpul războiului, cu atât mai mult ar fi trebuit să avem o propagandă după războiu. Perioada de refacere a Statului cerea o pregătire a opiniei publice în ţările dela cari aşteptam colaborarea în opera de reorganizare.

Pe timpul conflictului mondial s'a văzut ce rol are propaganda în afacerile lumei. Ne amintim cum germanii făceau cele mai mari sacrificii în această privinţă. Englezii erau cei dintâi dintre aliaţi cari luau măsuri la timp pentru a lupta în contra propagandei germane [1]). După ei, francezii se foloseau de aceleaşi măsuri. Serviciul de propagandă franceză în Statele-Unite era organizat în mod oficial pe timpul războiului, iar după războiu era transformat sau mai bine zis deghizat sub forma de „Oficii franceze de informaţii". Dacă Franţa care se bucură de un prestigiu cultural atât de consacrat nu neglijează propaganda în streinătate, cu atât mai mult o ţară mică şi mai puţin înaintată nu trebue să nesocotească o asemenea propagandă.

Exemple se pot întâlni până chiar la popoarele tinere din America de Sud. Dar nu e necesar să mergem atât de departe. Să ne gândim la vecinii noştri. Bolşevicii au înţeles rolul propagandei în streinătate încă dela venirea lor la putere. Fără îndoială că opinia favorabilă pe care au isbutit să-o creeze în unele cercuri din occident, în special în Anglia, se datoreşte în primul rând propagandei lor susţinute. Ne amintim cât de bine au fost primiţi de presa din apus representanţii sovietici la Conferinţa dela Lausanne, pe când noi ne mulţumiam să ne facem propagandă în ziarele noastre, lăudându-ne singuri.

Nu discutăm adevărul moral pe care-l poate avea o propagandă întreţinută cu orice preţ în streinătate. In starea de spirit care domină astăzi relaţiunile internaţionale, nu întreabă nimeni dacă un lucru e adevărat, ci numai dacă e practic. Acest punct de vedere pragmatist trebue admis de orice popor în politica externă dacă voeşte să trăiască. Aceasta cu atât mai mult

[1]) Organizarea sistemului lor de propagandă pe timpul războiului a fost descrisă cu toate amănuntele de către însuşi conducătorul acelui serviciu, Lordul Northcliff.

cu cât popoare mari, ajunse la maximum de expansiune politică şi economică, îl practică cu stăruinţă.

Multe sunt cauzele care au contribuit la reputaţia nefavorabilă a ţării noastre în streinătate. In primul rând trebue să ne gândim la indiferenţa Statului, sau mai bine zis a guvernelor noastre, în această chestiune. O asemenea atitudine se reflectă în următoarele fapte cunoscute: desinteresarea complectă din partea autorităţilor din trecut faţă de tot ce se scria şi spunea pe socoteala ţării; neprevederea condamnabilă de a lua angajamente cari nu se pot ţine; repudierea convenţiunilor stabilite de alte guverne fără vreo motivare serioasă; în sfârşit, uşurinţa cu care se angajează numele ţării în streinătate, fie în chestiuni economice şi politice, fie în chestiuni culturale (participări la congrese ştiinţifice, la exposiţii internaţionale, etc.). Toate aceste fapte au contribuit la zdruncinarea reputaţiei noastre faţă de streini. Lucrul nu e de mirat. Nici un individ în asemenea împrejurări n'ar putea să aibe o reputaţie mai bună.

In al doilea rând vine insuficienţa representanţilor noştri diplomatici. Afară de unele excepţii, miniştrii noştri plenipotenţiari nu posed pregătirea necesară pentru împrejurările de azi. Unii nu sunt informaţi nici asupra celor mai elementare evenimente din ţara unde ne reprezintă, iar alţii nu cunosc nici situaţia ţării noastre. Evident că în astfel de condiţii diplomaţii noştri nu-şi cunosc misiunea şi nu sunt în stare să facă faţă împrejurărilor. E adevărat că de cele mai multe ori ei ştiu să tacă. Tăcerea e diplomatică prin definiţie. Dar asemenea calitate se potrivea mai bine odinioară, când un ministru era numai trimisul personal al unui monarh, de care depindea direct şi de la care îşi însuşea opiniile. Astăzi însă, când un reprezentant mai este şi trimisul ţării, tăcerea nu poate fi întotdeauna un merit, mai ales în chestiuni cari cer o lămurire imediată şi documentată. In campaniile de presă reprezentantul e dator să răspundă, să fie pregătit să desmintă cu fapte orice ştire tendenţioasă la adresa ţării. Nu e necesar să aducem exemple concrete pentru a ilustra insuficienţa diplomaţilor noştri în această privinţă. Unele cazuri sunt desigur în memoria tuturor. Presa streină ar fi altfel dispusă dacă reprezentanţii

noştri şi-ar lua osteneala, cum fac de fapt reprezentanţii celorlalte ţări, să se documenteze şi să răspundă astfel la timp la insinuările cari se strecoară aproape zilnic pe socoteala ţării.

In al treilea rând vine o categorie de fapte psihologice, cari contribue în aceiaşi măsură la reputaţia nefavorabilă a ţării. Ne gândim la purtarea unor români în streinătate, atât a persoanelor oficiale cât şi a particularilor, a călătorilor. Sunt atâţia români cari îşi critică ţara faţă de streini, înjosind-o prin toate mijloacele posibile. Mai sunt alţii cari în relaţiunile lor cu streinii nu ştiu să fie demni şi să se poarte cum trebue, să fie ceeace numesc englezii — *gentlemen*. Mai sunt, în sfârşit, alţii cari în streinătate nu voesc să ştie nimic de ţară. Din nefericire aceasta se întâlneşte şi printre persoanele însărcinate cu vreo misiune oficială, ba chiar printre unii membri ai corpului diplomatic [1]). Să nu se creadă că voiam a susţine că românii trebue să aibă o judecată necritică, să laude în mod copilăros ţara, cum o fac de pildă bulgarii, sârbii sau ungurii. Asemenea exagerări nu folosesc la nimic. Ceeace voim să relevăm aici este faptul că majoritatea românilor în streinătate cari defăimează ţara, sunt cei mai activi agenţi de propagandă în contra reputaţiei noastre de popor.

Tot aici trebue să amintim de purtarea românilor în viaţa de toate zilele, de la om la om, când de cele mai multe ori uită să aibă o ţinută corectă în relaţiile lor cu streinii. Fapte individuale săvârşite cu uşurinţă în streinătate se resfrâng asupra întregei ţări. Generalizarea face în cazul acesta să sufere şi românii cumsecade, cari nu de puţine ori sunt expuşi să se vadă jigniţi din cauza acelora cari nu ştiu să se poarte.

In sfârşit, a patra categorie de fapte care contribue a săparea reputaţiei noastre în streinătate este propaganda

---

[1]) Mi-aduc aminte că un ministru, de altfel dintre aceia puţini cari lucrează şi înţeleg să facă până la un punct propagandă, era convins de inferioritatea morală şi incapacitatea românului de a atinge un grad de civilizaţie mai înaintată. Când i-am observat că admiţând acest punct de vedere el se condamnă singur, căci ministru descindea dintr'o familie domnitoare, mi-a răspuns mândru că nu se simte român, că de fapt el nu este român fiindcă a trăit mai toată viaţa în străinătate. Iată o mentalitate foarte condamnabilă. Dacă nu ai singur încredere în ţara şi poporul din care faci parte, e imposibil să faci pe streini să aibă o altă părere.

clandestină şi perseverentă pe care o întreţin majoritatea evreilor din ţară stabiliţi prin diferitele părţi din apus, în special în Anglia şi Statele-Unite. In America evreii din România sunt foarte numeroşi. Mulţi din ei au legături cu presa, alţii cu organizaţiile bogate israelite din întreaga lume, prin mijlocirea cărora răspândesc ştiri false şi tendenţioase pe seama ţării. Cu ocazia turburărilor studenţeşti apăreau în presa anglo-saxonă cele mai exagerate ştiri. Pogromuri şi distrugeri de sinagogi erau descrise ca fapte întâmplate în articolele strecurate cu multă dibăcie în cele mai răspândite ziare din New-York şi Londra. Ţara noastră era caracterisată ca cel mai înapoiat Stat din Europa. Dar nu numai în chestiuni cari ating direct pe evrei, ci şi în toate chestiunile de politică internaţională, presa din apus este influenţată de intervenţiile meşteşugite ale propagandei evreieşti. E destul să amintim chestiunea Basarabiei, al cărei răsunet nefavorabil în presa din apus se datoreşte în mare parte aceleiaşi propagande.

Cum vedem, pretutindeni în streinătate lipsa unei propagande din partea autorităţilor noastre şi purtarea românilor de acolo ne-au creat o reputaţie odioasă. Să ne întrebăm: cum putem reacţiona în contra acestei stări de lucruri, cum putem restabili reputaţia noastră faţă de streini?

E necesar să reacţionăm mai întâi în contra faptelor menţionate mai sus, cari contribue în mod direct şi permanent la micşorarea prestigiului nostru de popor. Aşa, în contra indiferenţei autorităţilor trebue să se părăsească obiceiul chinezesc de a ignora ceeace se spune şi scrie pe socoteala ţării în streinătate. Inregistrarea la timp a oricărei ştiri tendenţioase trebue să fie urmată de o desminţire documentată, fie directă şi oficială, fie indirectă şi prin intermediul presei streine, unde să se asigure întotdeauna bunăvoinţa câtorva ziare cu influenţă. In privinţa insuficienţei corpului nostru diplomatic, în special a miniştrilor plenipotenţiari, se impune o selecţiune mai severă. Să nu se trimeată oameni cari nu vor să muncească, nici incapabili. Diplomatul de azi trebue să fie mai întâi un om muncitor. O vechime de zeci de ani în corpul diplomatic nu reprezintă o calificaţie suficientă pentru postul de ministru, sau un examen trecut în tinereţă şi o înaintare regulată nu sunt o garanţie pentru reprezentarea intereselor ţării în streinătate.

Ţări mari ca Anglia, Franţa şi Statele-Unite se servesc de un criteriu sever în selecţionarea trimişilor în streinătate. Cu atât mai mult trebue să fim noi mai circumspecţi în această privinţă. Să se ţină seama totdeauna de inteligenţa, energia, valoarea morală şi de modul cum se prezintă un om care este destinat să reprezinte ţara. Câte neplăceri nu ne-ar fi fost cruţate dacă am fi fost mai prevăzători în alegerea reprezentanţilor noştri în streinătate! Acesta nu numai în ceeace priveşte corpul diplomatic, ci şi în alegerea diferitelor misiuni, pe cari le trimite Statul din când în când. Căci şi în această privinţă se procedează fără precauţiune[1]).

Mai departe: guvernele noastre să nu mai angajeze ţara faţă de străinătate cu aceiaşi uşurinţa ca până acum. Să se aibe în vedere posibilităţile realităţii, să se cumpănească fiecare pas ce se face în această privinţă, cum fac de fapt guvernele celor mai mari şi mai puternice ţări. O greşală făcută de o ţară mică întotdeauna contează mai mult de cât una făcută de o ţară mare. E o datorie elementară ca onoarea şi creditul ţării să nu mai fie implicate în transacţiuni, cari par pentru moment a fi satisfăcătoare, dar cari peste puţin timp se dovedesc ruinătoare. Să luăm exemplu de provedere şi prudenţă de la însuşi streinii cu cari negociem. Dar rezultatul în asemenea cazuri depinde în primul rând tot de representanţii noştri, cari nu trebue să confunde triumful personal cu interesele ţării.

Mai trebue reacţionat în contra acelor români care în streinătate îşi uită uşor naţionalitatea şi defăimează ţara şi poporul din care fac parte. Firește că aceasta nu atârnă de autorităţi, ci de educaţia fiecăruia. Dar studenţii cari beneficiază de

[1]) De cele mai multe ori membrii comisiilor sunt oameni fără experienţă, fiind aleşi de după guvern intervenţii şi după criterii politice. Aceşti domni, cari uneori calcă pentru întâia oară în streinătate cu asemenea ocazii, nu cunosc nici cele mai elementare reguli de purtare. In loc să fie rezervaţi, ei sunt turbulenţi. In conversaţii se simt datori, pentru a se face plăcuţi, cred ei, a spune tot răul pe care-l ştiu despre ţara şi despre oamenii noştri conducători. Concluzia pe care o impun aceşti limbuţi pe socoteala ţării este că la noi toate merg rău, că la noi oamenii sunt mai răi de cât aiurea, uitând însă că impresia pe care o lasă streinilor este aceea de desgust.

valută sau de burse, cari prin urmare sunt ajutaţi direct de Stat, trebue să fie controlaţi mai de aproape de către legaţii şi consulatele respective. Tot aşa membrii mai tineri din corpul diplomatic trebue să ducă o viaţă în conformitate cu funcţiile pe cari le ocupă şi să nu uite că orice abatere de la bunul simţ se refrânge asupra întregei ţări. Recunoaştem că a recţiona în contra acelor cari nu ştiu să se poarte în streinătate este un lucru foarte greu. Cu toate acestea controlul din partea representanţilor noştri oficiali trebue să fie mai sever. S'ar putea refuza dreptul de a ieşi din ţara acelora cari s'au făcut vinovaţi. O asemenea măsură ar da desigur rezultate pozitive.

In sfârşit, în contra evreilor cetăţeni români cari fac propagandă în contra ţarii să se ia sancţiuni. Pentru a obţine un rezultat pozitiv în această privinţă, trebue să se meargă până acolo încât să li se retragă dreptul de cetăţeni evreilor dovediţi vinovaţi. Am cunoscut asemenea evrei în Statele-Unite şi Canada, evrei stabiliţi în acele ţări de mai mulţi ani, care deşi continuă să călătorească cu paşaport românesc şi să se dea drept cetăţeni români, batjocoresc totuşi ţara.

Ca propunere mai practică se impune organizarea unui sistem de propagandă în streinătate de către Statul nostru. Această organizare o înţelegem în mod deosebit de aceea inaugurată de autorităţile noastre de câtva timp. Se ştie că s'au înfiinţat posturi de aşa numiţi „ataşaţi de presă" pe lângă cele mai importante legaţiuni. Majoritatea acestor ataşaţi sunt tineri cari nu cunosc condiţiile ţării în care se duc pentru a face propagandă. Posturile sunt prea puţin însemnate pentru a atrage oameni mai cu experienţă. Care este însă activitatea ataşaţilor de presă? De obicei mai fiecare primeşte însărcinarea ca un prilej de trai sau de studii în streinătate. Când îşi iau însărcinarea în serios, ei adună prin mijlocirea unei agenţii tăeturi de prin ziarele streine cu articole asupra ţării noastre încearcă să răspundă singuri sau pun pe ziarişti streini să, scrie, pe cari legaţiunea trebue să-i remunereze, bine înţeles, sau în fine caută prin invitaţii personale să atragă buna-voinţa presei. Ce influenţă poate avea însă o asemenea activitate asupra propagandei noastre în streinătate? Nici una, fiindcă relaţiile ataşaţilor sunt limitate, chiar atunci când ei se întâmplă

să fie oameni stăruitori. Credem că ar fi mult mai practic să se atribue fiecărei legaţiuni din centrele mai principale un fond anual care să nu întreacă salariul pe care-l primeşte un ataşat de presă, cu scopul de a fi întrebuinţat la întreţinerea propagandei în ţara respectivă. Acest fond să fie distribuit de către ministru mai multor ziare în cazul când e necesar a se desminţi vreo ştire tendenţioasă. Desminţirea e bine să se facă atât pe cale oficială din partea legaţiei cât şi pe cale particulară prin apariţia vreunui articol scris de un ziarist indigen. Este lucru ştiut că un articol scris de un strein cu nume cunoscut are mai multă greutate decât cele mai bine argumentate desminţiri oficiale. Amatori pentru asemenea articole se găsesc în orice ţară, iar banii cari s'ar cheltui cu asemenea propagandă nu ar fi cheltuiţi în zadar. Americanii au o vorbă: „reclama întodeauna plăteşte", pentrucă reclama este o chestiune de psihologie a masselor.

Uneori guvernele noastre au trimis, în cazuri excepţionale, oameni aşa zişi specialişti pentru propagandă, oameni cari însă de cele mai multe ori nu cunoşteau nici mentalitatea ţării respective şi nici limba. Ei încercau să-şi plaseze articole cari erau scrise dintr'un punct de vedere prea românesc ca să poată fi convingătoare pentru streini. Cine le citea rămânea cu impresia unui efort dureros. Au mai încercat guvernele noastre să întreţină publicaţii periodice, sau să publice broşuri, scrise de români şi rămase necitite. O asemenea cheltuială e zadarnică. Nu ne produce nimic, ba de multe ori are un efect contrar de acela dorit. Publicaţiile oficiale ar trebui să se limiteze numai la expunerea de fapte şi cifre, nimic mai mult. Cehoslovacia a înţeles acest lucru de la începutul consolidării sale de Stat. Dintre toate popoarele mai mici, cehoslovacii au desigur cea mai înţeleaptă şi mai pozitivă propagandă în streinătate. Ei îşi plasează articole scrise de streini în ziarele cele mai cunoscute din occident, prin mijlocirea aşa ziselor birouri de informaţii ataşate pe lângă legaţii. Chiar sârbii sunt mai bine organizaţi în această privinţă decât noi. Pe timpul Conferinţei de la Paris, pe când se discuta chestiunea Torontalului, ei au avut cea mai bună propagandă în sensul descris, pe când noi ne mulţumiam să scoatem broşuri scrise de conaţionali într'o limbă stângace şi cu o argumen-

taţie pur românească. Chestiunea de căpetenie în asemenea cazuri este de a pătrunde în mentalitatea celui căruia te adresezi, să-i vorbeşti nu numai în limba lui, dar mai ales să-i expui situaţia în spiritul şi termenii cunoscuţi lui. Este ceeace se poate numi o translaţiune de deosebiri, adică o transpunere a condiţiilor şi concepţiilor noastre în condiţiile şi concepţiile poporului căruia te adresezi. Este punctul de vedere comparativ, care cere o cunoaştere amănunţită a ţării, a limbei şi a mentalităţii poporului căruia te adresezi.

In sfârşit, am propune ca Statul să destineze fonduri pentru propagandă în următoarele centre din apus. In Anglia, la Londra, căci ziarele din acest oraş sunt cele cu mai multă greutate. Poate din când în când ar fi bine să se publice câte un articol despre ţara noastră şi în unul din ziarele din Manchester, centrul industrial al ţării. Apoi la Paris, în Franţa, ca ţară centralizată, e suficient a avea o propagandă în ziarele parisiene, după cari şi presa din provincie îşi ia informaţiile. Ştim că la Paris guvernele noastre au făcut câte ceva în această privinţă, mai bine decât în alte ţări. Mai departe în Italia. In această ţară e necesar a întreţine o propagandă în patru centre cu ziare mari şi cu influenţă în formarea opiniei publice, anume în Roma, Napoli, Turin şi Milan. De asemenea în Elveţia, care prin aşezarea Ligei Naţiunilor la Geneva, a căpătat o importanţă deosebită pentru propagandă. In această ţară ar trebui să se ţină seamă de două centre, Geneva şi Berna. Mai departe, în Belgia, la Bruxelles; în Germania, la Berlin şi Münich; în Austria, la Viena. In acest din urmă oraş trebue să se observe o vigilenţă deosebită, căci o bună parte din ştirile tendenţioase la adresa ţării se trimet de acolo, mai ales de când se pare că centrul propagandei bolşevice pentru apusul Europei s'a statornicit acolo. In fine, în Statele-Unite, ţara cu opinia publică cea mai sensibilă la propagandă, să se ţină seama cel puţin de următoarele trei centre: New-York, Washington şi Chicago.

Am menţionat numai centrele cu o presă scrisă în limbi cunoscute şi răspândite. In celelalte ţări propaganda s'ar putea mărgini la activitatea representanţilor noştri, căci presa de acolo reproduce mai întotdeauna articolele din ziarele mari,

sau cel puţin se lasă influenţată de opinia publică a ţărilor numite mai sus.

Se impune în interesul ţării şi pentru păstrarea unui prestigiu cât mai bun al poporului nostru să organizăm propaganda în streinătate. Să nu se cruţe nimic în această privinţă. Să ne gândim că tot ce are mai scump un popor, ca şi un individ care se respectă, este onoarea şi reputaţia lui în lume. Astăzi propaganda a devenit o necesitate de Stat. Cine o nesocoteşte, riscă să rămână nu numai necunoscut, dar şi nedreptăţit. Guvernele noastre sunt datoare să ţină seamă de acest adevăr.

Nicolae Petrescu

IMNELE RIG-VEDEI

IMNUL IV.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Pe zeul în isprăvi vestit, | îl chem în fiecare zi, |
cum vaca la mulsoare chemi.
2. De-a noastră jertfă apropii-te, | şi soma bea ori câtă vrei, |
iar nouă dă-ne vaci, cirezi.
3. Iubirea ta arată-ne-o, | cu dragoste priveşte-ne |
şi vino bucuros la noi.
4. La Indr'aleargă, gospodar, | pe el îl roagă călduros, |
căci el e-amicul tău cel bun.
. Duşmanii noştri pot să zică | „El singur caută la ei, |
de aceea pe Indra cinstesc".
6. Numească-ne dar fericiţi | cei cărora le suntem dragi, |
căci noi în paza ta suntem.
7. Lui Indr'aduceţi soma deci, | pe care oamenii-o doresc |
şi cu amicii-o'mpărtăşesc.
8. O Satacratu, bea acum | din băutura ce-ai dorit, |
ca pe protivnic să răpui.
9. O Satacratu, 'n jurul tău | prinoase multe-ţi grămădim, |
tu dă-ne 'n schimb al tău favor.
10. Pe Indra cel bogat în har | şi bun amic celui pios, |
făr' de răgaz cântaţi-l.

IMNUL V.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Veniţi, prieteni, loc luaţi | şi cântec lui Indra 'ntonaţi, |
şi osanale-i înălţaţi,
2. Lui, cel bogat între bogaţi, | ce are averi făr' de sfârşit, |
cântaţi şi soma îi turnaţi.
3. Ajute-ne la tot ce-i bun, | averi să ne dea din destul |
şi înţelepciune de prisos.

4. Cântaţi pe Indra cel viteaz, | cel ce răpune pe duşman |
cu-al roibilor picior de foc.
5. Cu lapte şi cu al somei suc, | amestecat şi fermentat, |
pe zeu s'atragem la ospăţ.
6. Abia născut putuşi să bei | al somei arzător lichid, |
o mare Indra şi slăvit.
7. Pătrundă-te al somei gust, | o tare Indra şi'nţelept |
şi cu noroc să-ţi fie.
8. Cântarea creşte slava ta | şi imnele sfinte o măresc, |
sporească-o dar şi-al nostru cânt.
9. Libaţiunile a primit, | Ocrotitorul neînvins, |
căci ele lui putere-i dau.
10. Duşmana mân'alungă-o, | săgeata morţii opreşte-o, |
o Indr'al omului stăpân.

IMNUL VI.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Pristavi ai dimineţelor, | Maruţii 'nhamă caii lor, |
când cerul s'a îmbujorat.
2. Inhamă roibii cei fugaci, | năvalnici şi strălucitori, |
ce poartă pe viteaz în car.
3. Din auroră te-ai născut | cel ce lumina ai produs |
şi haosul ai rânduit.
4. Asemeni şi Maruţii toţi | din norii suri născutu-s'au |
şi nume sfinte au primit.
5. Cu ei, prăvălitori de stânci, | scăpaşi din peşterile adânci, |
o Indra, vacile cereşti.
7. Ca Indra de strălucitori, | şi ca şi el ne'nfricoşaţi. |
Maruţi, străbăteţi ceru 'n car.
8. In mândra voastră horă prins, | aleargă sprinten pe sub cer |
şi saltă Indra bucuros.
9. De sus, din cerul prea înalt, | coboară-te acum la noi, |
cei cari cu cânt în drum 'ţi-eşim.
10. Pe Indra noi rugăm din cer, | de pe pământ şi din văzduh, |
cu daruri multe a ne'ncărca.

IMNUL VII.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Pe Indra barzii-l preaslăvesc, | cântându-i imne toţi în cor |
şi laude împletind de zor.
2. Lui Indra, care c'un cuvânt | înhamă roibii lui cei iuţi |
şi fulgerul aruncă în nori.

3. Şi soarele a aprins pe cer | şi stânca tare a sfărâmat |
şi vacile a slobozit.
4. In lupte dârze ajută-ne, | cu bogăţii încarcă-ne, |
o zeu cântat şi preamărit.
5. In clipe mari şi'n cele mici, | chemăm pe Indra 'ntr'ajutor, |
căci el trăsneşte pe duşmani.
6. Al apei stăvilar deschizi | şi cerul faci ca să ne dea |
belşug de ploi, prea bunule.
7. Se 'nalţă 'ntruna tot mai sus | al imnelor ecou sonor, |
spre cel ce ţine fulgerul.
8. Precum un taur ţine 'n frâu | cirezi de vaci cu pieptul său, |
aşa şi Indra pe popor.
9. A celor cinci [1]) categorii | de vietăţi cu suflet viu |
ursită el o ţine 'n mâini.
10. Pe Indra, ori şi unde ar fi, | îl chem oricând într'ajutor |
şi pentru noi şi pentru voi.

IMNUL VIII.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Dă Indra bogăţii la toţi | şi dă-le binecuvântări, |
iar nouă dă-ne al tău har.
2. Puteri neîncetat ne dă, | ca să 'nvingem ori şi când |
pe cei cari ne stau în drum.
3. Cu biciul tău de foc, o Indra, | ajută-ne ca să strivim |
vrăjmaşii ce ne pismuesc.
4. Al nostru arc de tine 'ntins | duşmanii îi va săgeta, |
atunci când ne vor ataca.
5. Ca Indra mare altul nu-i, | Cum este bolta cerului, |
aşa e şi putera lui.
8. Piosului s'arată ea, | prielnică mănoasă, |
cum e un pom de roadă plin.

IMNUL IX.

Către Indra, de Madhucianda.

1. Vino, Indra, soma bea, | bea şi te-i înveseli, |
căci ea vlaga-ţi va 'nnoi.
2. Cinste daţi lui Indra toţi | şi turnaţi-i în pocal |
băutură din destul.
3. Vesel fii, zeu luminos, | ce pe oameni ocroteşti, |
căci noi jertfe-ţi procurăm.
4. Ruga mea la tine 'nalţ, Indra, doamne preaslăvit, |
de ofrande 'nveci avid.

---

[1]) Care sunt cele cinci clase de fiinţe înţelese aci, e greu de spus. Comentatorii nu sunt de acord în numărarea lor. Cei mai mulţi cred că e vorba de om şi de spirite, genii şi zei.

5. Indra, dă-ne daruri mari, | căci ca tine de bogat |
nu e altul între zei.
6. Indra, dă-ne bogăţii, | celor cari te rugăm, |
ca să fim fără de griji.
7. Indra, dă-ne bunătăţi, | vite şi proviziuni, | ce să ţie 'n infinit.
8. Dă-ne Indra, | avuţii, slavă şi alimente atât, |
ca să umplă carul larg.
9. Indra, singur are drept | să primeasc' al nostru cânt. |
Lui deci singur să-i cântăm.
10. Astfel cântă cel pios | imn lui Indra cel slăvit | şi de
soma doritor.

IMNUL X.

Către Indra, de Madhuclanda.

1. Poieţi-ţi înalţ' un imn, cântăreţii-ţi cântă 'n cor, |
cei pioşi te preamăresc, ca pe mântuirea lor.
2. Tot umblând din munţi în munţi, a văzut strădanii mari, [1]) |
şi-a 'nţeles isteţul ţap, ce-i grăbit şi turma sa.
3. Inhămează-l al tău car, pe fugarii robi şi iuţi |
şi vin cel ce soma bei, Indra să ne-auzi cântând.
4. Vino ca să cânţi cu noi. Jertfele şi-a noastre rugi, |
ce-ţi aducem le primeşti şi ne bine cuvintezi.
5. Să cântăm lui Indra imn, lui, cel ce-i viteaz şi bun, |
ca să stee lângă noi, când bem şi când ne rugăm.
6. Bogăţie şi curaj, să ne dee din destul,
căci puterea ţine 'n mâini şi-averi are de prisos.
7. Lesne-i să deschizi comori, ce tu, Indra, hărăzeşti; |
grajdul vacilor cereşti ne deschide, bunule.
8. Cerul şi pământu 'ntreg furia nu ţi-o încap; |
unda cerului ne dă şi al ploei lapte gras.
9. Rugăciunea ascultă-ne-o şi cântarea ne-o auzi; |
Indra, imnul meu va fi pentru tine un scump amic.
10. Sprijin mi-eşti 'n luptă grea; mila ta cerşesc acum, |
cel ce dai de bunuri mii.
11. Imnele să urce în sus, l'al cântărilor amic, |
dragostea să facă cuib în cel care-o zămisli.

Pr. I. Mihălcescu

---

1. Aluzie la munca ce se depune pentru culegerea somei depe vârfurile munţilor.
2. Ţapul este Indra, iar turma înţelegătoare sunt Maruţii.

MĂRGĂRITARUL.

— POEMA —

I

Curaj și înnainte! In lupta necurmată
A binelui cu răul nu te descurajà.
Speranțele 'nșelate din drum să nu te-abată,
Spre-o geană de lumină te du pe calea ta.
Muncește fără preget. Să știi că tot ce 'n lume
Vei scrie, nu rămâne uitat și fără nume.
Oricine are 'n zodii o misiune-a sa.

Să simți în tine numai o nobilă chemare
Și inima să-ți bată cuprinsă de avânt.
Fiorul ce străbate ca'n orșicare floare,
Sub pana ta să ieie o formă ș'un vestmânt.
Precum un sculptor lasă pe corpul de femeie
Deapururi să plutească a geniului scânteie,
Astfel să aibă suflet măestrul tău cuvânt.

Cuvântul rupt din suflul ce-a străbătut în haos
Și-a 'mprăștiat lumina pe neatinse zări,
Când stele și planete ieșiră din repaos
Căzute în puterea aceleiași mișcări;
Cuvântul: nemurire și lamură cerească,
Cuvântul care poate în inimi să trezească
O lume de simțire, de vis și cugetări.

Şi fă aşà întocmai, precum corăbierul
Spre ţelul ce-l visează, pe mare a plecat;
Nu ştie de-a ajunge, speranţa lui e cerul,
Dar poate că pe ţermul de dânsul căutat
Va fi ales de soartă să ducă o solie
Şi'n cartea nemuririi deapururi să înscrie
C'o jertfă fără preget un nume lăudat.

Deci uită-te pe tine. De-a fi să mori în cale,
Pe urma ta un altul din nou se va luà
Să ducă mai departe menirea vieţii tale.
Sămânţa e-aruncată, izbânda e a ta!
Nu te gândì a cere cuivà vreo răsplată;
Au cine ştie oare? Se va vedeà odată
Că n'ai trăit zadarnic. Ascultă pilda mea.

Deasupra limpezimii oceanelor albastre
Ce-şi duc a lor talazuri spre-al Indiei pământ,
Se legănà un nour, vis al himerei noastre:
Năframă urieşă desfăşurată 'n vânt.
Când poleit de aur de soarele fierbinte,
Şi când umbrit de-alt nour, mergeà tot înnainte
Şi mersul lui în spaţiu creşteà mai cu avânt.

O picătură însă ca lacrima divină,
De poala lui cea albă de-abià mai atârnà;
O clipă, şi-o să cadă în volbura haină,
Din slaba lui făptură nimic n'a rămâneà.
Dar norului ce-i pasă? El tot întreg rămâne,
El ştie unde merge. In mari şivoaie mâne
Pe-a Gangelui câmpie se va împrăştià.

Ea se rugă de nour: — Ai milă, te îndură,
Eu nu voi să mă mistui pe-al mărilor noian,
Un fir de grâu mai bine să-l ude-o picătură,
Să ştiu că'n larga lume eu n'am trecut în van! —

Era zadarnic. Norul nici nu voia s'asculte
Cuvintele aceste de desperare smulte
Şi se urcà mai falnic purtat de uragan.

Dar un bramin pe care îl ajunsese anii
Murise drept atunce. Din corpur-i muritor
Spre liniştea eternă şi sfântă a Nirvanii
Neprihănitu-i geniu se înnălţà uşor.
Şi auzind prin aer suprema tânguire
Ş'a stropului de apă nemernica pieire,
Intinse palma. Stropul se deslipì de nor.

Braminul îi dă drumul pe-o scoică aruncată
Pe ţermurile mării de valul cel amar.
In zorii dimineţii când marea împăcată
Oglinda străvezie şi-o liniştise iar,
Din slava sa înnaltă o rază de la soare
Pe biata picătură căzù strălucitoare
Şo prefăcù 'ntr'o boabă de scump mărgăritar.

Cursese multă vreme. Trecând din întâmplare
Un împărat pe-acolo cu oştile crăieşti,
Dela pământ culege cu grijă şi mirare
Minunea 'nfăptuită de mânile cereşti.
Şi'n vârful stemei sale o prinde-atunci. Ce soarte,
Sărmană picătură, scăpată de la moarte:
Pe-o frunte 'mpărătească eternă să luceşti!

Alexandru Naum

O ANCHETĂ ŞCOLARA

Contribuţiune la rezolvarea problemei sociale a învăţământului nostru secundar.

In preocupările pedagogice ale prezentului, latura socială îşi deschide îndeosebi un drum tot mai larg, e îmbrăţişată cu tot mai multă căldură, e privită cu o nădejde mereu crescândă.

Ea porneşte din convingerea că e o greşală să priveşti pe copil izolat, numai în mediul mai mult sau mai puţin artificial pe care-l prezintă şcoala, făcând abstracţie de vieaţa lui de familie, de vieaţa mediului social în care trăeşte. Printr'o astfel de îngrădire a orizontului sub care îţi observi şcolarii, scapi foarte adeseori din vedere o sumă de împrejurări şi de fapte de o însemnătate capitală, menite să pună pe copii în lumina vieţii reale pe care o duc, în cercul larg al mediului din care, în chip firesc, fac parte, şi-ţi ridici astfel singur putinţa de a-i înţelege, de a-i judecă în deplina cunoştinţă şi de a găsi mijlocul cel mai potrivit şi mai eficace ca să lucrezi cu succes asupra lor.

In schimb, ce lumină nouă te aşteaptă de îndată ce ai ridicat câtuşi de puţin perdeaua care, de cele mai de multe ori, acoperă cu totul, pentru noi, profesorii, vieaţa şcolarilor noştri. Ce neaşteptate constatări! ce descoperiri surprinzătoare! Nedumerit, în faţa unei realităţi pe care nicidecum nu ţi-ai fi închipuit-o, constaţi dintr'odată că ai fost victima cercului restrâns al pereţilor clasei, care te-au împiedicat să priveşti dincolo de cataloage şi registre, de carnete şi de scripte şi te-au făcut să vezi în copil numai pe elevul care

ocupă un loc în bancă şi care trebue notat cu o cifră, pe când vieaţa lui, cu tot ce este mai preţios şi mai înălţător într'însa, vieaţa lui, care-i adesea o luptă aprigă, ţi-a rămas pe deantregul străină. Necunoaşterea împrejurărilor în care trăesc aceşti copii face adesea să se ia drept incapacitate aceea ce nu este de fapt decât o dureroasă inegalitate a condiţiunilor de luptă. O cercetare mai de aproape a împrejurărilor speciale în care trăesc aceşti copii, ar arătà numaidecât rănile de care suferă, ar arătà lipsurile care, în organizaţia noastră socială, depreciază vieaţa şi înjosesc personalitatea adesea distinsă a acestor elemente, care se sbat, ca din adâncurile întunecate ale sărăciei, să se ridice până sus, la lumină.

Dacă însă o atare mărginire a orizontului sub care-ţi priveşti elevii este o greşală pedagogică, atunci când se aplică la formarea şi judecarea copiilor, apoi ea ajunge un mare păcat social şi o primejdie naţională, când este vorba de alegerea elementelor celor mai destoinice, care să poată urmà cu succes cursurile şcoalei secundare. In adevăr, când treci în revistă populaţia şcolară a unora din liceele noastre din vechiul regat şi a atâtor altora din ţinuturile alipite, te surprinde covârşitoarea majoritate a străinilor, cari, asiguraţi de o bună stare, pot face faţă cerinţelor materiale destul de grele ale şcoalei, şi te uimeşte umilitoarea inferioritate a elementului şcolar românesc, care luptă de cele mai de multe ori pe două fronturi: pentru viaţă şi pentru lumină.

Răul acesta, care pune în primejdie însuş caracterul naţional al învăţământului nostru, nu poate fi remediat decât numai prin lărgirea cercului de selecţionare a copiilor în licee, pentru ca astfel ele să fie accesibile nu numai celor ce pot face faţă taxelor şcolare, din nefericire atât de împovărătoare pentru cei săraci, ci şi tuturor elementlor distinse din păturile adânci ale masselor populare. Numai o privire largă şi o cercetare amănunţită ne pot ajutà să descoperim spiritele de elită, energiile tinere care dorm de cele mai de multe ori înăbuşite în straturile de jos, greu apăsate de nevoi şi pe care, acum mai mult decât oricând, avem datoria să le trezim şi să le punem în adevărata lor valoare, pentru triumful cauzei româneşti.

Constatările ce urmează, spicuite din cazierul liceului

Gh. Şincai din Bucureşti, sunt o slabă contribuţie la marea operă a cunoaşterii acestor elemente, care, printr'un act de mare dreptate socială, trebue neapărat să întocmească ţinta de căpetenie a învăţământului nostru naţional.

Incep cu un capitol dureros. Este vorba de vieaţa pe care o duc în capitală, ca elevi de liceu, copii dela ţară.

O privire atentă asupra situaţiei lor se impune astăzi îndeosebi, pentrucă în ei mai ales stă nădejdea primenirii şi întăririi forţelor noastre culturale. Ei sunt viitorii ostaşi ai culturii, româneşti, cari vor aveà menirea să cucerească pentru ea atâtea oraşe străine ori înstrăinate, în cuprinsul ţării. Mai mult decât oricând, se cuvine dar să pompăm din adâncurile sănătoase ale ţărănimii forţele pe care ni le oferă şi să le înarmăm cu acea tainică putere a culturii, ca să poată luptà cu succes pentru triumful românismului.

Cu durere însă trebue să mărturisim că nicăeri nu stau mai rău ca în capitala ţării, aceşti fii ai ţăranilor României, nicăeri situaţia lor nu este mai precară şi lupta pentru întreţinerea, mai dureroasă. In afară de cei ce au putut intrà în cele două internate din Bucureşti care le sunt deschise şi unde locurile lor sunt împărţite pe din două cu ale fiilor de funcţionari, — toţi ceilalţi luptă cu greutăţi de neînchipuit, ca să se menţină în haosul Capitalei. Deaceea şi numărul lor e mic, e dureros de mic în şcoalele din Bucureşti, care tocmai ar trebuì să fie marea uzină a călirii forţelor ţărănimii.

Grupaţi deobiceiu mai mulţi inşi din acelaş sat laolaltă, ei îşi închiriază câte o odăiţă în vreuna din mahalalele Capitalei, îndeosebi în mahalaua prin care intră drumul din satul lor în Bucureşti. Iarna mai ales mi-a fost dat să constat până la doisprezece inşi îngrămădiţi în câte o cameră. Odată cu odaia, ei primesc un pat mare, comun, făcut din scânduri aşezate pe căpriori, fără „ţoale", cum zic ei, pe care şi le aduc dela ţară. De cearşafuri nici vorbă. In asemenea condiţiuni, fiecare copil plăteşte între 150 şi 200 de lei pe lună, bineînţeles numai pentru locuinţă, deoarece hrana şi încălzitul nu intră aproape niciodată în socotelile lor cu gazda. De-

prinşi de acasă, dela ţară, cu privaţiuni, ei au ajuns să soco-tească mâncarea ca ceva secundar şi şi-o pregătesc singuri, din cele ce primesc de acasă.

Iată o astfel de gazdă în Fundătura Brumărel Nr. 3, dela marginea de miazăzi a Capitalei.

Din uliţa plină de noroi, de ţi se înfundă piciorul până la glezne, cobor, pe câteva trepte, într'un fel de groapă, în care este aşezată o casă gârbovită de vreme, cu acoperişul numai foarte puţin ridicat deasupra nivelului străzii. Gazda care-mi iese în întâmpinare mă lămureşte că, din pricina gunoaelor şi a pământului depozitat, atât strada cât şi locurile dimprejur s'au ridicat, în timp ce bătrâna clădire a rămas înfundată. Trecem printr'un mic coridor cu geamlâcul spart în cea mai mare parte, având ochiurile astupate cu scândurele bătute în cue şi intrăm în odăiţa copiilor. Un miros greu ne isbeşte deodată. In faţa unei mesuţe de brad, trasă la marginea patului, cei şapte copii, toţi elevi ai liceului Şincai, scriu şi citesc la lumina slabă a unei lămpi de petrol, agăţată într'un cui, pe perete, pentrucă, deşi afară e încă ziuă, în odăiţă e întunerec deabinelea. Toţi sunt în picioarele goale: ghetele le stau agăţate pe o frânghie, alături de ciorapii întinşi să se usuce. Pereţii, ondulaţi de vechime, sunt plini de umezeală. Odăiţa e luminată de o singură ferestruică, ce dă şi ea în coridorul întunecos ca o pivniţă, în care stau, clae peste grămadă, cele mai felurite obiecte. Lângă fereastră e o plită pe care copii o încălzesc când trebue să-şi facă mămăliga. Odată pe lună, îmi explică unul, li se aduce de acasă câte „un dublu" de mălai de fiecare, dimpreună cu o anumită cantitate de fasole, cartofi şi ceapă. In începere, o răceală de moarte care-ţi face impresia că te-ai coborît într'un cavou. Şi totuşi aici cresc însufleţiţi de o nepotolită sete de lumină copii, care se sbat pândiţi din toate colţurile de boală, frumoase flori de câmp ajunse în gunoaele oraşelor, de unde întind braţe disperate spre o nouă vieaţă.

In general, copiii aceştia trăesc în condiţiuni oribile. Am găsit astfel, în câteva locuri, pereţii camerii lor tapetaţi de sângele insectelor vânate peste noapte, dovadă că nici atunci nu se pot bucură de binefacerea unui somn liniştit, care să le refacă trupurile istovite de osteneala şi privaţiunile din

timpul zilei. Am găsit pe alţii, în mijlocul iernei, fără sobă în camera lor, iar la nedumerirea mea, ei mi-au arătat sus, un burlan, care, intrând în odaia lor printr'un perete, ieşiă prin peretele opus: când vecinii lor din dreapta, doi lucrători de fabrică, fac focul, se încălzesc şi ei la dogoarea burlanului.

Pe Soseaua Crângaşilor, plină de un noroi cleios, am dat, într'o uliţă lăturalnică, strada 10 Mai, la Nr. 9, de o priveliste mişcătoare. După ce gazda alungă doi câini cari se reped furioşi, mă introduce într'o odăiţă. La lumina unei mici lămpi de petrol, văd două paturi, o plită şi un leagăn în care ţipă un copil. Alături, pe un scaun, elevul nostru, în vârstă de 18 ani, stă în faţa unei mese, pe care este deschis un caet. Pe jumătate întors, el îşi scrie cu mâna dreaptă lucrarea pe a doua zi, în timp ce cu stânga leagănă de zor copilul, ca să-l liniştească. Elevul e dela ţară, plăteşte numai 100 de lei pe lună, bineînţeles numai pentru dormit şi deaceea trebue să facă gazdei şi servicii ca acela în exerciţiul căruia l-am găsit.

La această categorie de copii dela ţară se adaogă alta. Este aceea a fiilor de săteni cari neputând primi nimic de acasă, se pornesc dela ţară cu câte unul de ai lor, care vine cu ei în Bucureşti, hotărît să muncească cu braţele şi din agonisita lui să trăească şi el şi copilul ori copii pe care-i aduce cu dânsul. E un exemplu de admirabilă tenacitate la oamenii aceştia simpli, cari se robesc gândului de a-şi ridică copii prin orice jertfe.

Iată un caz pe şoseaua Giurgiului, în strada Fraţii Făgărăşanu. Numere nu au casele de pe această uliţă şi nici n'au avut vreodată. Tatăl copilului, plugar sărac în comuna Copăcenii-Mogoşeşti din Ilfov, este împovărat de o casă cu cinci copii, dintre cari cel mai mare-şi face stagiul militar. N'are decât un pogon de pământ şi două vite. Copilul s'a distins în cursul primar. Învăţătorul îl sfătueşte să urmeze mai departe. Tatăl nu are însă nici o putere să-l întreţie în Bucureşti, devremece deabia se poate ţine pe sine şi pe ai săi, la ţară. Nimeni nu-l poate ajută şi tuturora le pare rău că, deşi bine dotat, copilul va fi nevoit să nu mai înveţe. Atunci al doilea frate se hotăreşte să vie în Capitală şi muncind să-l susţie în liceu. Şi astfel venind, se angajează ca lucrător la fabrica de chibrituri. Stau amândoi într'o odăiţă, în care e

un pat de scânduri cu o salteà de foi de porumb şi cu câteva ţoale vechi. Işi gătesc singuri, deobiceiu numai seara, pentrucă băiatul ajunge acasă deabia la 2 d. a., când fratele-i la fabrică. Şi iată mulţumită cărei împrejurări, copilul acesta urmează de doi ani cursurile liceului Şincai, impunându-se ca un element distins printre colegii lui de clasă.

Un alt caz, în calea Rahovei, la Nr. 207, aproape de linia ferată Filaret-Gara de Nord. O casă scundă, îngropată aproape în pământ. Un şir de odăiţe, care se rânduesc toate cu uşile în afară, având fiecare în faţă câte o foarte mică intrare de scânduri, pentru ca frigul din afară să nu dea dintr'o dată buzna în încăpere. In a patra odăiţă, stau cu o bătrână, trei copii de ai noştri, tustrei dela ţară. Incăperea e foarte strâmtă, de cel mult 3 m. în lungime pe 1,50 m. în lăţime şi literalmente umplută de o maşină de gătit, lipită de peretele din stânga şi de cele două paturi: unul în fund, ocupând toată lăţimea odăiţei şi celălalt la peretele din dreapta. Singurul spaţiu liber în toată încăperea este o porţiune cu totul redusă, prin care trebue să te strecori cu multă băgare de seamă, ca să te fereşti de plita ce se clatină la cea mai mică atingere. Pe o frânghie, care tae încăperea în diagonală, sunt întinse câteva rufe ale copiilor. Tavanul, burdusit în multe locuri, îmi atrage atenţia prin ondulaţiunile pe care le prezintă: adevărate văi şi dealuri. Mi se spune că din cauza ploilor el a căzut în mai multe rânduri şi a fost lipit. Când plouă, picură în casă. Odăiţa e nepardosită. Pe jos e doar pământ bătătorit şi lipit cu lut, care, din cauza zăpezii topite de pe ghetele copiilor, s'a udat deabinelea, formând un strat subţire de noroi. Cei trei elevi sunt din comuna Bălăria, jud. Vlaşca. Bătrâna care e cu dânşii, mama unuia dintre copii, îmi povesteşte cum soţul ei a pierdut totul în timpul războiului; cum crunt bătut de soldaţii turci, cari veniseră să-i ia cele 60 de oi, el a murit îndată după aceea, din cauza maltratărilor; cum apoi ea, bucurându-se că copilul i se trage la carte, s'a hotărît, după sfatul domnului învăţător, să-l dea la o şcoală mare în Bucureşti; cum, neavând cu ce face faţă cheltuelilor şi-a vândut un pogon de pământ şi, lăsându-şi fetele la ţară, a venit să se instaleze în această încăpere, pentru care plăteşte 600 de lei pe lună; cum munceşte torcând lână fe-

meilor din mahala, ca să-şi poată susţine băiatul şi pe sine; cum însfârşit mai ţine încă doi copii din acelaş sat, tot elevi ai liceului Şincai, ai căror părinţi îi aduc dela ţară mălai, cartofi, ceapă. Mă uit la aceşti copii cari trec iarna sgribulindu-se numai în tunică, mă uit la paturile lor acoperite de ţoale sdrenţăroase, la cămăşuţele lor petecite şi răspetecite atârnate pe frânghie, la cele câteva bucăţi de mămăligă rece, care, alături de nişte căpăţini de ceapă stau pe fereastră, pregătite pentru cină, respir atmosfera aceasta apăsătoare, îmbâcsită de mucegai şi de exalaţiuni respingătoare — şi mă întreb: ce tainică putere îi susţine, ce neînfrântă credinţă îi mână în lupta pe care au întreprins-o şi pe care o poartă cu o tenacitate uimitoare?

Insfârşit, vieaţa copiilor noştri dela ţară mai oferă şi un alt aspect. Este vorba de copii ai căror părinţi nu-i pot întreţine în nici un chip şi cari, împinşi totuş de acel nespus dor de a învăţă, vin singuri în vârtejul Capitalei. Deşi cruzi încă, ei se aruncă în vieaţă cu o îndărătnicie care te uimeşte se svârcolesc, se sbat, ca să răspundă nu numai cerinţelor destul de grele ale învăţăturii în şcoală, ci şi vieţii pe care şi-o câştigă printr'o îndârjită muncă dureroasă şi ajung astfel să dea privelişteа unei nebănuite puteri de voinţă, pe care ai admira-o ridicând-o în slavă, dacă n'ai vedeà pe feţele lor palide urmele rănilor primite în luptă.

Sunt astfel copii dela ţară, cari slujesc pela diferite case, numai să poată învăţă. Aşa e bunăoară cazul unui elev din clasa III a liceului Şincai, care, până la Crăciun venia, în fiecare zi, la şcoală, din satul Jilava, la 10 klm. de Capitală. Văzând că-l istoveşte oboseala unui drum atât de lung, făcut zilnic, el a intrat în serviciul unei familii, în str. Bateriilor. Dimineaţa, dupăce face focurile şi mătură, el vine la şcoală, iar după masă spală vasele la bucătărie, curăţă, taie lemne şi-şi pregăteşte în acelaş timp şi lecţiile pe a doua zi.

Incheiu cu un caz caracteristic, menit să pună în adevărata lui lumină, spectacolul măreţ al energiei de care dau dovadă aceşti copii. Este vorba de un băiat dela ţară, rămas orfan de tată, care a lăsat după el, fără aproape nici un sprijin, o văduvă cu şapte copii. Mânat de dorul de a răsbate până sus, băiatul acesta a venit singur în Bucureşti, unde,

după câtva timp de dibuiri dureroase şi-a găsit în cele din urmă o ocupaţie la Cimitirul Sf. Vineri. Având astfel un punct de sprijin, el a frecuentat cursurile liceului Şincai, urmând dimineaţa la şcoală şi făcându-şi după amiază serviciul şi a ajuns să se impună ca un element distins nu numai între colegii săi de clasă, ci printre toţi absolvenţii liceelor din Capitală, în fruntea cărora a fost clasificat, la examenul de bacalaureat din sesiunea anului 1926. Şi astăzi, el urmează cursurile facultăţii, luptând şi mai departe pentru vieaţă şi pentru lumină, în acelaş serviciu de intendent al cimitirului Sf. Vineri, cu ajutorul căruia şi-a făcut cursul superior al liceului.

Prof. Gh. Nedioglu
Directorul Liceului „Gh. Şincai"

SERENADĂ

Noapte bună,
Noapte bună,
Ingerii din ceruri vin,
Te 'ncunună
Razele lor din senin.

Ce să fie,
Ce să fie?
Cetele lor îngereşti
Vor să ştie
Cât de drăgălaşe eşti.

Se adună,
Stau pe lună
Şi pe tine te slăvesc...
Noapte bună,
Noapte bună,
Cântă corul lor ceresc.

Tu visează,
Aiurează,
Că eşti sus o mândră stea...
Fă-i să creadă
Că ai fi chiar steaua mea.

Ce furtună,
Ce furtună
Ai stârnit în calea lor!
Noapte bună,
Noapte bună,
Cu visări de tainic dor.

FLORILE

Florile de liliac,
Gândurilor care tac
Li dau glas din veac în veac...

— Parfumate adieri,
Soli ai altei primăveri,
Va fi mâine, ce a fost ieri?...

— La întrebare, nu-i răspuns
Viitoru-i nepătruns
Florile îl țin ascuns...

De la dânsele vei ști,
Când din nou vor înflori,
Ce-a fost ieri — de va mai fi.

Poate atunci s'or resfira,
Veștejind pe groapa mea,
Stelele de-or lăcrima.

Roua picurând din nori,
Răsări-vor alte flori...
Anii pururi trecători.

A. C. Cuza

EPIGRAME

IDEALISM

Nu despera
Şi nu spera în bine,
Ci vei lupta,
Nepăsător de tine,
Pentru ceva,
Ce pururi nu se ştie,
Căci viaţa ta
Nu-ţi aparţine ţie.

CARACTER

Vei fi tu mic
Sau mare om,
Atât îţi cer:
Să ai un pic,
Cât un atom,
De caracter.

A. C. Cuza

ISTORIA VIEȚII MELE

DE LA ANUL 1801

IV

Văduvia fiicei mele.

Au rămas văduvă. Ce poate gândi cineva că n'au făcut în anul întâi al văduviei ei, fiind în casa mè! Şi la toate a ei urmări, o iconomisesc să nu ştie tată-său, care era în stare să o sdrobească!

Intru una din zile vine la mine feciorul, ce slujià pe bărbatu-meu şi-mi spune că au prins astă noapte pe cutare tânăr la fiică-me, şi voind a pune mâna pe el, è i-au dat drumul pe o fereastră, dară să mă duc indată, că trebue să găsesc ceva de a lui. Eu m'am îngrozit de aceaste vestiri şi m'am supărat cumplit; şi mai cumplit cu gândul „ce să fac!“ şi gândèm şi la bărbatu-meu, cum are să se tulbure auzind!

Intre fiică şi părinți.

Mă duc la dânsa şi o întreb: „ce ceasornic este acesta?“ Ea tace. Eu îi spun că nu mai pot răbda şi am să o spun la tată-său. Insă tot târgul aflase de aceasta. Eu temându-mă să nu se mai întâmple iarăşi o asemene obrăznicie, am fost silită şi am spus bărbatu-meu. El, sărmanul! s'au otrăvit de supărare şi-mi zice „să ne mutăm la ţară“! Şi îndată ne-am pregătit şi a doua zi ne-am dus întâi pe la moşia Huşii, unde am şăzut până a doa zi. Insă de cu sară gândeşte bărbatu-meu, când eu eram ocupată şi intră la fiică-sa în odae cu un harapnic suru-

giesc în mână. Și de o dată aud un țipet; și alerg și dau la ușă că este închisă. Incep a răcni să-mi deschidă. Imi deschide și apuc pe bărbatu-meu a-l ruga să nu o bată. Și è se ruga la mine să nu-l las!

Bărbatu-meu se pune și-i ia dopros de toate faptele ei, unde era și slujnica ei. Și începe a întreba întâi pe slujnică să spue ce știe și spune tot! O întreabă și pe fiică-sa: „așa este?“ Ii spune că: „așa! “.

Se repede tată-său și-i mai trage un harapnic, zicându-i cum au îndrăznit să-i batjocorească casa lui! Eu mă răpăd și-l apuc și nu-l las să o mai bată! Și a doa zi ne pornim cu toții la o moșie mai în depărtare, care se zice *Hărtopul* și ne-am așezat acolo. Pe drum însă îmi zice că eu sânt vinovată la toate, fiind că am ascuns a ei urmări și nu i-am spus lui; și ajungând la Hărtop o pune în urgia lui să nu o vadă. Iară è și-au închipuit că eu sunt pricina că o *declerez* la tată-său, și trebue să-mi dea ceva ca să mă omoare; și-și face idee să-mi dee steclă pisată în mâncare; și pregătește stecla, fără să știe nimeni și o ține până a găsi ocazia!

Intr'o zi slujnica îi găsește stecla în buzunarul rochiei, ce o purta și o întreabă ce face cu stecla aceia. Ea îi face jurământ că dacă nu a spune cuiva. Slujnica îi zice „nu“! Ii spune că „am, să o dau ticăloasei de maică-me, care mă pune totdeauna în urgia tată-meu!“. Slujnica îi zice, „da cum gândești să faci aceasta, că atunci mai rău ți-ar fi“ !

Slujnica temându-se să nu pice și pe dânsa această vinovăție, au păzit vreme, când eu nu eram acasă și se duce la bărbatu-meu și-i spune această faptă a fiică-me. Atunci bărbatu-meu intră în odae la fiică-me și o è la cercetare și o caută și-i găsește stecla în buzunarul rochiei, și îngrozind-o să spue ce are să facă cu è, îi spune adevărul că mie are să mi-o dee! O întreabă: „Pentru ce?“ — „Pentru că dumnea-ei m'au adus în urgia dumitale“!

Atunci tată-său îi dă vr-o doă palme și-i zice: „nu-i adevărat, ticăloaso! Mă-ta mai ales te protejează și încă nu-mi spune câte știe de tine! Și măcar așa să fie! Cum așa răutate să porți tu pentru maică-ta, care te-au făcut și ș-au vărsat sângele și ț-au dat țâță cinci luni de zile de la pieptul ei și au suferit toate necazurile în boalele tale din copilărie, precum știi,

de te-au adus în stare de faţă! Aceasta îţi este recunoştinţa ta către maică-ta?"

Se înfuriază tată-său şi-i dă vr-o câteva lovituri, pe cât au putut, strigând la dânsa el a făcut-o, el are să o omoare! Şi zice şi ei şi slujnicii să nu cumva să'ndrăznească să-mi spue mie despre steclă că le omoară!

Şi viind eu acasă, aflu de bătaia ce-i dase tată-său. Şi bărbatu-meu, cum mă vede, îmi zice să ne gătim să merjem la Iaşi cu toţii. Eu îl întreb: „dară ce idee ţi-au venit?" — „Doară oi putè să mă mântui într'un fel de ticăloasa de fiică-ta, îmi zise; că nu pot s'o mai sufăr!".

Insă el era îngrijat de fapta ei. Eu îl întreb: de ce au bătut'o aşa rău? — El îmi răspunde: „pentru că de câte ori mi-oi aduce aminte de faptele ei, am s'o bat, să o scot din sănătate!"

Aşa ne-am hotărît să ne ducem la Iaşi să găsim să o măritäm. Şidem vr-o lună şi înduplec pe bărbatu-meu, fiind la Iaşi, să o ierte, să nu înţăleagă şi lumea ura lui! O iartă, însă numai pentru ochii lumii. Am fost în vorbă cu două persoane, care nu ne-am putut împăca, cerând mai multă zestre, şi noă nu ne da mâna ca să-i dăm, şi nici è nu voiè condiţia aceasta!

La Pariz.

Se găseşte o ocazie ca să o trimetem la Pariz cu cuvinte să se consulteze cu doftori, fiind pătimaşă în pântece. Eu împotrivèm pe bărbatu-meu cum să o trimeată, o copilă singură fără unul din noi; şi-i zic: „Gândeşte ce are să facă è, când s'a vedè de sine şi cu aşa depărtare de noi"?

Bărbatu-meu îmi răspunde: „aşa vroi, aşa am să fac, că nu pot să o mai văd în ochi", neştiind eu scopul lui, pentru ce s'au hotărît a o trimete.

Veni zioa ca să se pornească! Se aranjează cu persoana care merjè la Pariz, pentru mai multă vreme, ca lui să i-o încredinţeze, să-i poarte de grijă de casă, de masă, de doftori, hotărându-i tată-său şi şase sute galbeni din venitul zestrei ei şi au regularisit ca să merg eu cu dânsa până la Cernăuţi.

Bărbatu-meu înainte de a ne porni îmi zice înainte ei, rugându-mă că cum oi ajunge la Cernăuţi să nu rămân de cât o noapte şi să mă întorc acasă.

Ne-am pornit din Iași și ne ducem acasă la Fălticeni și-i regularisesc și-i dau trei sute galbeni prin forme, fiind că è era văduvă și declară și o *vechilimè* tătâni-său asupra proțesului ce avea cu întâiul bărbat. Și-mi iau și eu un izvod de la dânsa de lucrurile, ce rămânè la noi și-i dau și eu ei tot asemenea, însă iscălit de noi amândoi.

Și ne-am pornit la Cernăuți, și zăbovesc patru zile, fiind că nu venise persoana, care era să întovărășască pe fiică-me. Acesta un Franțuz *Guvernè*, cu *deama* lui, căruia îi alcătuisem și pe băeții amândoi să-i dăm lui, care trecând pe la *Lemberg* au luat pe *Nicu* și mai pe urmă am trimes și pe *Matei*, care se găsè la *Posdam*. S'au pornit cu tovarășii ei cu doă *delijansă*, și eu m'am înturnat acasă. Găsesc pe bărbatu-meu în cè mai mare neliniște de întârziere mè și când mă vede începe a-și face cruce și a mulțămi lui Dumnezeu.

Eu cu râs îl întreb: „ce va să se zică aceasta, ce spui?“ — El îmi zice cele ce le urmase fiică-me, adecă a mă ocărî și de aceia au trimes'o din casă, spuind bărbatu-meu de aceasta și duhovnicului lui, chiriarhul cel mare de la mănăstirea Neamțului, Naftanail, care l'am găsit cu bărbatu-meu, când am venit și el m'au încredințat că-i adevărat, fiind că fiică-mè s'au mărturisit singură, când mai înainte de a ne porni la Cernăuți își cerù voe la mine să se ducă la mănăstire Neamțului ca să se împărtășască. Eu acasă și duhovnicu nu-i da voe, după ce au spus urmare ei; însă pe mine m'au înșălat că s'au împărtășit.

După ce s'au așezat într'un apartament cu *Guvernè*, care el era îndatorit de bărbatu-meu să fie cu privighere pentru dânsa, și-i recomanduisem pe o damă *Madam Lubà*, ce au fost la doamna lui Mihail Vodă și acum se găsè în Pariz, ca cu el să facă cunoștinți nobile și să meargă și pe la plimbările din Pariz.

Șpanol, Contele Alba.

Au urmat aceste vr-o patru luni. Într'ace vreme face cunoștință cu un bancher inglez, cu care se angajază și făcè de la el împrumuturi; și mergând è la bancher, întru una din zile găsește pe un prinț *Șpanol* și face cunoștință și se mul-

ţămesc de cunoştinţa lor şi a treia zi îi dă vizită prinţul, care îl chema *Conte Alba* şi vizitând-o mai ades se angajează cu dânsul şi se şi mută la el cu şedere, dându-i el făgăduinţa că are să o èe de femee.

Guvernè ne înştiinţează despre aceste; şi bietul bărbatu-meu nu ştia ce să facă că se găsè bolnav, de cât se hotărăşte să o lese în pace, să vadă ce are să facă până în urmă.

Damele recomandate de noi, după ce află de urmările ei, o lasă în părăsire şi ne înştiinţează pe noi, că fiica noastră nu are bune purtări şi ar trebui să o luăm din Pariz.

Am înghiţit şi această ruşine, că eram în neputinţă de boala tătâni-său. È se îndatoreşte de la bancheri cu 1800 franci şi o eczecută acum să-i plătească, şi è neavând curajul să ne scrie să-i mai trimetem, că primise şi de acasă 800 galbeni într'un an şi cinci luni. Prinţul dă încredere lui că i-a plăti el.

Şezând è cu prinţul, tot îi zice câte odată despre cununia lor. El îi răspunde că au scris la familia lui să-i dèe voe. Intr'una din zile îi zice prinţul, că i-au venit răspunsu de la familie şi nu-i dau voe să ei moldovancă, că la ţara lui sânt destule fete de mare familie şi cu averi mari, şi când şi-a împlini voiajurile a merjè acasă şi s'a însura.

Atunci fiică-me, când aude de la el aceste, se desperează, începe a plânje şi a-i zice lui că au nenorocit-o, că è acum nu poate să mai vie la părinţii ei, după aşa fapte şi cade leşinată la picioarele prinţului.

El văzând-o în aşa stare îi zice: să mai aibă răbdare, că el a mai scrie; însă toate erau *falzităţi* din partea lui. E lasă vreme de se duce el de acasă şi se duce singură şi è otravă pentru alt lucru să facă şi vine acasă şi se otrăveşte singură şi peste câteva minunte cade ca o moartă mai mult, dar spune mai înainte către slujnica ei că s'a otrăvit.

Slujnica, cum o vede, că a picat, aleargă la fraţii ei, cari se găsè la *Guvernè*, şi le spune că soră-sa s'au otrăvit! Aşa i-au spus ei şi acum îi moartă! şi bieţii copii aleargă Matei la dânsa şi Nicu după doftori, unde pe drum întâlneşte Nicu pe Prinţul şi-i spune! Aleargă şi el la alt doftor, şi vin amândoi cu doi doftori, găsind-o în adevăr mai mult moartă!

S'au pus doftorii să o frece şi i-au dat *emetic* şi s'au pornit vărsatul ş'au lăsat-o doftorii de au vărsat cât au socotit

ei și pe urmă i-au dat alte doftorii, până ce au putut să vorbească. Și la această *sena* vine și poliția și sta să vadă sfârșitul, că aflase că s'a otrăvit. Iară prințul era ca un disperat mai mult de frică, să nu cadă în răspundere. Cu mare stăruință a doftorilor o scăpă! Și începe a vorbi. Poliția o è în cercetare, de ce s'au otrăvit? È au răspuns că de la întâmplare au luat, voind să è altă doftorie au nimerit aceste! E au zis așa ca să scape pe Prințul. El văzând pe dânsa că nu descopere adevărul, i-au zis că o è, însă să vie amândoi în Moldova să se încredințeze despre familia ei și s'au hotărît a se porni: è cu inglezul bancher, care avè a lua bani de la è și Șpanolul prinț; și eu și pe copilul meu Nicu.

Boala soțului.

Și vin! Insă mai înainte de a se porni, scrisesem lui Nicu despre tată-său că se găsește foarte rău bolnav și el, știind aceasta, au fost mulțămit că-l eu pe socoteala lor!

In lipsa copiilor la Pariz, se duce bărbatu-meu la Eși după interesele casei la anul 1849 și se îmbolnăvește de junghiu, și îndată ce au văzut că se află rău, au trimes și au adus pe *protomedicul Cuciureanu* și pe alt *doftor Razu* pe la unsprezece ceasuri noaptea. Și vin amândoi; și neunindu-se n'au vroit Cuciureanu să-i èi sânje, ci cu alte doftorii l'au tratat și a doua zi viind amândoi doftorii, găsesc pe bărbatu-meu foarte rău! Și le zise fratele bărbatu-meu: „să aducem și pe doftorul *Draitel;* și trimet și-l aduce și fac consiliu și găsesc că s'au făcut greșală, că nu i s'au luat sânje; dară tot i-au luat, însă i-au fost târziu!

Bărbatu-meu văzându-se că din ce în ce merje spre rău, pune pe fratele lui, care la el să găsè bolnav, să-mi scrie mie să merg la Eși. Imi scrie că bărbatu-meu se găsește bolnav și trebue să merg la Eși, și el este învățat cu mine la boalele lui; și fiind că el este fricos la boală, mă cere pe mine.

Bărbatu-meu ca să nu mă sperie, îmi scrie și el vr'o câteva rânduri cu mare greutate, rugându-mă să merg la Eși, dară să nu fiu îngrijată, că este scăpat din primejdie.

A doua zi după scriere primesc răvașul pe la 11 ceasuri dimineața!

M'am pornit îndată ca o nebună de scârbă, cu cai de poştă până la Târgul Frumos; şi de acolo până la Eşi m'am dus cu caii mei, cari mă aştepta, împreună cu vechilul ce-l avem la moşia Brăeştii, luându-l şi pe dânsul, fiind că era foarte rău drumul şi înoptasem şi pe la 12 ceasuri noapte am ajuns plângând tot drumul cu amar!

Dar el fiind în nerăbdare de venire me, aude biciul surugiilor cu o jumătate de ceas, şi zice frăţini-său: „aceasta-i nevastă-me! însă prea greu vine! că de mult aud bicele"! şi roagă pe frate-său să iasă afară, să audă mai bine!

Şi ese şi înţeleje că eu sântu! şi merje şi-i spune că eu trebue să fiu!

Şi iarăşi ese frate-său! Am ajuns! Mă întâmpină frate-său, zicându-mi că acum îi bine şi au scăpat de primejdie.

— Eu îl întreb mergând: „Da, ce-au avut!"

— „Junghiu"!

Il întreb: „i s'au luat sânje"?

El zice: „Nu! că n'au cerut trebuinţa"! aceasta ca să mă mai mângâie!

Intru la bărbatu-meu.

El mă întâmpină cu aceste cuvinte: „Slava lui Dumnezeu că te-am mai văzut odată! Acum pot muri", sărutându-mi mâinile cu bucurie!

Il văd foarte slab! şi-l întreb ce-au avut! Şi-mi spune că au avut junghiu. Şi-l întreb: „ce ţi-au făcut doftorii?"

El îmi zice: „m-eu pus muştar! mi-o pus 30 de lipitori şi curăţenie"!

Eu auzind aceste cure, m'au otrăvit de supărare, dară lui nu i-am zis nimica să-l sperii. Dară în acè sară am zis cumnatu-meu că dacă nu i s'au luat sânje, apoi e rău.

Peste noapte i-au fost mai rău. Trimet şi mai dau de ştire la doi doftori să vie la consiliu, şi spun bărbatu-meu că „eu vreu să-i fac consiliu să-mi dei voe"!

El îmi zice să fac ce vreu!

Se adună doftorii! Il văd! Il caută! şi trec în altă odae să consulteze. Eu mă duc după dânşii şi mă adresez la Cuciureanu cu amari lacrimi, zicându-i, că, dacă n'au luat sânje bărbatu-meu să ştii că am să-l pierd şi el are să dee samă în-

naintea lui Dumnezeu, că am să rămân văduvă cu orfani nevrâsnici!

Au început cu toți ceilalți doftori a mă mângâè și trec ei iarăși la bărbatu-meu zicându-i că au să-i sloboadă puțin sânje.

Se pune doftorul Razu și-i è sânje; însă cu greu! Au curs puțin și acela negru și'nchegat! Eu văzând, m'am desnădăjduit, ducându-mă la cumnatu în odae, sbuciumându-mă că au prăpădit pe bărbatu-meu! în cât cumnatul și cu un doftor, ce venise la el în casă, nu știa cum să mă mângâe, să contenesc, să nu mă cunoască bărbatu-meu.

Și merjè o săptămână din ce în ce mai rău; în cât pică la o boală hronică *idrothoracsi;* și ședem în Eși șese săptămâni, fără să văd vre-un folos; și când îi venè boala, se înădușè și-l umplè sudorile și câte odată cerè ajutor să nu-l lăsăm; și cheltuim și 180 galbeni cu doftorii și doftoriile.

Vinderea Brăeștilor.

Bărbatu-meu cunoaștè singur boala lui și zicè că moare și-i rămâne femeia și copii încurcați. Fiindcă luase moșia *Brăeștii* în anul 1847 de veci, însă fără să aibă bani, pe care dăduse 28800 galbeni; și era dator și cu rămășița zestrii fiică-me, sumă de 6600 galbeni, în nădejde speculațiilor de moșii, ce ținè în posesie și pe câștiul ce-l lua pe moșia Brăeștii 2000 galbeni pe an.

Eu ca să-l liniștesc îi zic: „dacă om găsi mușterеu, o vinzi moșia Brăeștii, că dumneata, până nu te-i vidè descurcat de datorii, nu te îndrepți din boală, ce ai, fiind că numai aceasta îți este în cap; și n'ai fost deprins a avè o așa mare datorie"!

El îmi răspunde: „adevărat, așa-i! Dar unde-i acel muștеriu, că astăzi ași da-o"!

Eu, fără să simtă el, trimet la bancherul *Kana* și la cumnatul lui *Vecsler,* cari ni era prieteni și chem și un telal a nostru cunoscut și le făgăduesc 300 galbeni telalâc să-mi facă această treabă, să găsiască mușteriu să vindem moșia Brăeștii, spunându-le pricina, ca să se liniștească bărbatu-meu; că grija datoriei îi sporește boala! Imi făgăduesc că or găsi, numai să fie siguri c'om vinde-o. Eu le dau marturi pe fratele bărbatu-meu și pe nepotul meu Grigore Docan.

Se pornesc ei şi peste trei zile vin şi-mi spun că au găsit pe Nicu Mavrocordat, jinerele lui Grigore Ghica Vodă, care dă 30.000 galbeni, fiindcă se găsè megieş de această moşie; dar intrând în tocmală poate să mai dei!

Bărbatu-meu spune că a trimete pe nepotul Grigore ca să sfârşească tocmala. Şi trimite pe nepotu la Mavrocordat şi sfârşeşte cu 34.000 galbeni, să numere douăzeci mii galbeni şi 14.000 galbeni să rămâe la Mavrocordat pe doi ani cu dobândă legiuită în asigurarea moşiei.

Vine nepotu cu bucurie şi spune cum au sfârşit şi de primeşte bărbatu-meu, să se întoarcă nepotu-meu la Mavrocordat să-i dei doă mii galbeni arvună până la facerea zdelcii.

Bărbatu-meu zice nepotului: „ian să mai lăsăm, că poate a da treizeci şi cinci de mii!“

Nepotu-meu îi zice, că de acum s'au sfârşit şi el nu se mai duce!

Eu încep a-i zice: „nu-i destul că ei folos patru mii galbeni pe trei ani, care şi dobândă ai luat-o din câştiurile moşiei“!

El îmi răspunde că toate aceste sânt bune, dar filotimia îi mare. Trimet îndată la Kanà ca să-l îndemne şi el ca prieten, ce ne era; şi până să vie el, eu mă pun în jenunchiu cu lacrimi a-l ruga să o dei, zicându-i ca să lase să avem mai puţin, de cât să fim încurcaţi în datorii!

Frate-său îl îndemna şi nepotul!

Vine şi Kana şi începe a-l ruga să sfârşească că a fi foarte bine. Şi nici c'un chip n'au vroit de cât dacă a da treizeci şi cinci mii de galbeni; care ducându-se telalul la Mavrocordat şi spuindu-i, n'au vroit zicând că el au sfârşit cu însărcinatul d-lui Hartulari, cu Docan; apoi alte tocmele nu mai face. Peste doă săptămâni se hotărăşte bărbatu-meu a isprăvi cu Mavrocordat, însă el îşi luase altă moşie!

Noi ne-am hotărât să ne ducem la moşia Brăeştii, ne mai voind bărbatu-meu să şază în Eşi. Şi aşa bolnav ne-am dus şi doftorii îi rânduise feredee de *slad* să facă şi luând şi alte doftorii; şi câte o dată pe săptămână aducèm câte un doftor din acei ce-i cunoştèu boala.

Mersul boalei lui Hartulari.

Bărbatu-meu tot mai rău. Hotărăsc iarăși să-i fac consilii și aduc trei doftori la Brăești, în cari era și doftorul Draitel; și hotărăsc să se ducă bărbatu-meu la *Ems* să facă feredee. Eu după consilii întreb pe Draitel: „ce nădejde îmi dă"! El îmi răspunde că „foarte puțin"; mai mult spre moarte de cât spre viață.

Vai de durere, în care eram, gândind la așa momente lovitoare pentru mine! Că eram ca o nebună și mă sbuciumam și cu firea lui ce îndărăpnică, că nu mai vroè să ție diată, și cerè de toate ce-i vinè în cap să mănânce; în cât din ce în ce mai rău îi vinè boala mai mult noaptea, viindu-i înăduşeli, răcnè ca o *fheară,* cerând ajutor și rupè toate de pe el!

Se hotărăște bărbatu-meu și trimete la Eși și scoate pașport pentru noi amândoi ca să merjem la feredeele de la Ems și-i aduce pașportul!

Eu îngrozită de înăduşala lui mă îngrijem să mă pui pe așa drum și-i zic: „să merjem pe la Cernăuți, când n-om hotărî de acest voiaj să se consulte și cu doftorii, cari m'au îndreptat pe mine". El s'au unit. Acum așteptam ca ceva să fie mai în putere să poată lupta drumul. Am mai stat o săptămână dar tot în zadar!

Ne-am hotărât și ne-am pornit pe la Fălticeni; și am luat și pe doftorul curant a casei; și pentru petrecerea noastră, au mers și vr-o trei prieteni până la Cernăuți cu noi împreună. Am adunat doftorii, ce mă consultase pe mine; și l'au consultat doă zile; și au zis bărbatu-meu că nu are trebuință de feredee minerale, ci numai de fer. Inadins i-au zis că au cunoscut că n'are să trăiască să ajungă până in vară. Și în osebi îmi zic mie să mă întorc acasă să nu mă pun pe așa drum, fiindcă ei îmi sânt prieteni; trebue să-mi spue adevărul! că după cum îl cunosc ei, n'are de unde să scape; că mai bine să moară în casa lui, de cât pe drumuri și-n țări străine!

Să judece acum cineva cum mă găsèm în acea vreme să privesc și să aștept ceasul hotărât de doftori pentru acel, care toată viața me l'am iubit cu atâta nebunie! Uitându-mă la dânsul se rupè inima me și eșèm afară și-mi lovèm capul de păreți, plângând cu amar! Și merg în așa viață până la noă luni!

Bărbatu-meu, după ce ne-am întors acasă dela Cernăuţi, îmi zice să merjem pe la moşii. Eu nu ştiam cum să fac să-l ţin acasă; dar era cu neputinţă! Insă n'au fost chip şi ne-am dus întâi pe la moşia Huşii. Au adunat preuţii şi locuitorii, povăţuindu-i să-mi fie mie supuşi; să nu mă supere; că el are să moară din această boală; şi ş'au luat de la toţi ertare şi la preoţi au dat câte 5 *irmilici* şi la dascăli câte 2 irmilici şi la lăcuitori câte unul, care era de toţi 60! mai zicându-le să le fie milă de mine şi să-mi fie supuşi la îndatoririle lor.

Ei cu toţii încep a plânje de vorbele lui spuindu-i că milostivul Dumnezeu este mare şi i-a dărui viaţa. Pe mine mă ţine faţă ca să ştie lăcuitorii că eu ştiu de sfaturile ce le-au dat.

Socotească cineva în ce luptă de suferinţă eram. Pe urmă în ascuns de mine è pe guvernorul lui şi se duce la biserici să se închine la toate icoanele! Intră şi'n altar; merje la sfintele taine şi le sărută şi ese şi se închină la toate icoanele luându-şi adio plângând! Şi ese din biserică şi se duce afară de biserică şi arată locul, unde să-l îngroape!

Şi ne pornim la moşia Brăeştii, însă el în aşa agonie de boală, cât se ocupa de interese, fiind că era foarte eczact în trebile lui. Insă mai dinainte îşi făcuse testamentul întovărăşit de duhovnicul lui Naftanail; şi când vroè a scrie legături, vine la mine şi mă întreabă, de este şi cu a mè mulţămire, fiind că această avere este făcută de noi amândoi şi am tot dreptul. Eu îi răspund cu lacrimi, să facă ce-a şti el, că el au muncit şi cu mintea şi cu alergările, şi sânt mulţămită de orice-a face el!

Şi regulariseşte totul în testament, lăsându-mă pe mine deplină stăpână pe toată averea şi când oi voi să împart pe copii noştri, Nicu şi Matei. Insă în toată boala lui dorè a-şi vedè copiii! Deşi ştia de urmările fiică-sa din Pariz, dară dorè să o vadă şi pe ea.

Intorsul copiilor de la Pariz.

Eu auzind voinţa lui, fără să ştie, scriu lui Nicu că tatăsău este rău bolnav, şi bărbatu-meu îi spunèm că-i visez copiii în toată noapte, şi-i zicèm că poate să vie! El îmi răspunde: „măcar de-ar veni"!

Se pornesc din Pariz Nicu și Matei după scrisoare mea; și-mi vine știință că au venit la Fălticeni, fiică-me cu frate-său Nicu, dară nu spun bărbatu-meu ca să nu-i fac de o dată *enpresie* mare. Și merjem la bărbatu-meu împreună cu *Tisò;* și începe a-i zice *Tisò* după alte vorbe că i-au adus o bucurie bărbatu-meu îl întreabă: „ce?"

— „Aceia ce dorèi ți s'a întâmplat!" că Nicu și cu fiică-sa au venit de la Pariz.

El, sărmanul! începe a plânje și-l întreba: „unde sânt!"

Tiso îi spune: „Nicu este aice"!

Indată i-au zis: „Unde-i? să vie!"

Intră Nicu în odaia tată-său și-l găsește în așternut! Merje lângă tată-său să-i sărute mâna; el îl îmbrățișază, sărutându-l plânjè, și de emoția bucuriei îi vine spasmurile, de care suferè!

După ce se liniștește întreabă de soru-sa „unde-i?" și-i spune că vine și è astăzi cu Spanolul, ce are s'o ei și cu bancher care îi datorește soru-sa.

Bietul bărbatu-meu nu pute crede că vede pe fiul său! Tot îl îmbrățișa și săruta, întrebându-l și de frate-său Matei ce face și de este sănătos; și de ce nu l'au luat și pe dânsul!

Ii răspunde că el au venit pe cheltuiala Spanolului, că di avè parale îl lua! Il întreabă despre soru-sa: „cum vine è cu acești Franțuzi: unul să o ei să se mărite, și unul este bancher care îi datorește cu 800 galbeni?"

Bietul bărbatu-meu nu crede aceste și-i zice lui Nicu: „crezi tu aceste? Cine știe ce șarlatani or fi!" Nicu ca copil ce știa de la soru-sa spune tătâni-său că-i sigur, și că acest Spanol este un om mare și cu mare avere. — „Apoi și mai rău pentru dânsa, că un om așa cum îmi spui ar lua-o pe dânsa!..."

Elena Hartulari
născută Plitos

(Va urma)

Tălmăcit după cirilice de
Gh. Ghibănescu

INGEMĂNĂRI

In lupta mea cu viața mă sbucium ca un crâng
Și 'n plânsul meu, susururi de ape vii se strâng
Ca arborii 'n furtună, de soartă rea mă frâng
Și ritmurile firii în mine se răsfrâng.

Nu e nimic pe lume să n'aibă semănare
Cu patimile mele și setea mea de zare,
Neliniștea lor joacă în plute, lângă lac
Si 'n sunetul de trestii când râurile tac.

Când zbor de berze, toamna, văzduhurile ară
Imi pleacă doru 'n lume și nu știu 'n care țară.
Sânt soră cu furtuna când țipă 'n mii de glasuri;
Sânt ca o seară plină cu triste bun-rămasuri.

Si plâng și eu în taină pe trandafiri și crini
Ca seara care, oarbă, alunecă 'n grădini
Si ca un parc de umbră, cu plante și ecouri,
Eu înțeleg și pacea culcată prin cavouri.

IUBIREI

Te-am jefuit, iubire, de roze şi de spini
Şi ţi-am gustat cucuta şi mierea din ispite,
Te-am despuiat de lauri, de mărăcini şi crini.

Ne-am crucişat dorinţa în ceruri însorite,
Ţi-am înviat cu plânsu-mi fântâni agonizante
Şi m'ai spălat cu fiere pe buze mistuite.

In toamne podgorene, când joacă'n vii bacante
Şi 'n miez de ierni când lupii sfâşie noaptea'n văi
In zilele de aur când cântă ploaia 'n plante,

Povara ta, iubire, m 'a 'ngenunchiat pe căi;
Ţi-am sărutat pe buze şi ţi-am sorbit pe gură,
Tot plânsul meu şi pulsul de sânge în văpăi,

Şi ţi-am gustat dearândul păcatele—tortură,
Ţi-am cunoscut şi vrerea brutală şi nevrerea,
Şi părul de lumină, şi tălpile de zgură.

In jocul tău de soare eu mi-am scăldat durerea,
Ţi-am luat cu mâini avide din coşurile pline;
In apa-ţi mincinoasă mi-am oglindit plăcerea.

Şi ţi-am strivit în vie ciorchine cu ciorchine,
Că mustul, râu de miere, a şerpuit prin şanţuri,
De s'a astrâns de-asupra sbor gdlben de albine.

Şi ţi-am purtat podoaba şi m'ai încins cu lanţuri;
Cu sufletul mai moale ca floarea de bumbac,
In tinda casei tale smerită am rămas.

Şi ţi-am văzut cărbunii cenuşe cum se fac,
Te-am vecuit, iubire, întreagă, ceas cu ceas;
In urma coasei tale tulpini de vise zac.

Şi n'am fugit de munca şi joaca-ţi alintată;
Ţi-am tremurat nainte ca ramul de arţar,
Iubirea mea nebună, pe căi fărămiţată,

Iar pe nisip şi unde de ape, nu 'n zadar
Şuvoiul meu de zile a desfăcut şuviţe:
Că dragostea mea, una, am risipit-o 'n dar.

De mi-au rămas în suflet morminte şi troiţe.

Traducere de:

A. Pop. Marţian şi Ştefan Bălceşti.

AFORISME.

Singurătatea cea mai cumplită este acea pe care o resimţim atunci când vedem, ivindu-se din umbra trecutului, „eul“ nostru de odinioară ca un frate prea iubit, care nu ne-ar mai recunoaşte.

E tot atât de greu pentru glasul omenesc de a tălmăci întensitatea unui simţământ adânc, pe cât unui pictor de a face să pâlpâie pe pânza sa flăcările unui rug.

Cum să nu înşelăm pe ceilalţi, când nu ştim cum să ne încredinţăm pe noi înşine că suntem precum am vrea să părem celorlalţi ?

Câte neînţelegeri ar fi înlăturate, dacă am putea schimba între noi ochelarii nevăzuţi prin care privim viaţa..... dar şi câte drame noui ar izbucni !

E o greşeală neiertată de a ne strădui, cu tot dinadinsul, să desvinovăţim pe fiinţa iubită care ne-a dezamăgit adânc: la amărăciunea diziluziei se adaugă durerea arzătoare de a fi nevoiţi să îndepărtăm un leac, care nu poate tămădui rana inimei.

Cel mai sigur, dar cel mai anevoios mijloc de a înlătura un obstacol este a ne închipui că e învins: această incursiune în viitor ne procură oarecum liniştita apreciere pe care o avem faţă de trecut.

Incercăm să descoperim în noi înșine calitățile pe care am vrea să le vedem înflorind în sufletul celor ce ne sunt dragi; iar dorința de a le împărtăși aceste calități ne ajută să le desvoltăm în sufletul nostru.

O frumoasă și nobilă suferință ne lasă să vedem mai limpede în sufletul celor umili: ne face câte odată să plecăm ploapele în fața unor decăderi, pe care nu le-am fi putut ierta altfel.

Cel mai mare păcat către noi înșine este a ne sugruma aspirațiunile adevărate, încercând a ne sugestiona că nu sunt sincere: focul acoperit se întinde pe furiș și izbucnește pe neașteptate, iar dacă a fost stins cu desăvârșire, răsplata izbânzii nu e decât un pumn de cenușe.

Sânt unii oameni cari vorbesc și nu gândesc; alții cari nici nu gândesc, nici nu vorbesc. In societate, cei dintâiu sânt luați drept ceiace sânt: niște proști; iar ceilalți drept ceace nu sânt: niște gânditori.

Deoarece logica nu poate să convingă decât dacă pleacă dela un axiom, de ce să vrem să probăm prin raționament valori care au tâlcul lor în sine, de ce să explicăm noțiunea binelui și a răului, când e de ajuns să o simțim?

In etică sânt unele sentințe ce nu trebuie să aibă „considerente", și pe care numai vinovatul ar trebui să le pronunțe contra sa, dacă totuși ar putea ceti în sufletul său, ca judele în pravilă.

Sandu Tzigara-Samurcaș.

Dela Intemeietorii Revistei

I. SLAVICI către I. NEGRUZZI

Viena. 2 Februarie 1874.

Stimate Domnule Negruzzi,

Azi am primit scrisoarea si banii, ce mi-ai trimis. Este de prisos a-ti multiami. Decând me aflu in Viena, n'am vèzut alte parale afarà de acelea, ce mi-ai trimis.

Astà-zi sunt 7 septèmani, dragà doamne, casi'n poveste decând me aflu in spital. Nici azi nu se poate inse calculà când voi putea scâpa de aici. Inainte de 10-15 zile nu voi putea pàràssi spitalul. Sà intielege nici atunci nu insanetosiatt ci numai pentru-ca sà continuez cura afarà de spital.

Am plàtit taxele pànà in 13 Fàurariu s. n. Ce va fi d'acolo inainte nu stiu.

Te-am rugat sà-mi spui, pànà-când imi veti trimite ajutoriu. Te rog, nu uità.

In septemàna trecutà am lucrat càteva zile. Acum am dureri in bratiul stàng. Pentru acea nu pot sà-ti scriu mai mult. — Sperez, cà in de curând vor incetà durerile si iti voi scrie mai pe larg.

Imi adreseazà si mai departe tot aici. Chiar si dacà m'asi duce, ce inainte de 15 Faur nu poate fi, voi dispune ca sà mi se primeascà scrisorile aici.

„Romània-Juna"?. — Alta datà. Ea nu s'a infiintiat acuma, ci inainte de 3 ani. Astà-zi trebile curg bine, dar cam confus. Este lipsa de oameni.

Primeste salutàrile mele.

Al D-tale

Ioan Slaviciu

Viena 9 Martiue, 1874 st. n.

Stimate Domnule Negruzzi,

Nu stiu dac'ai primit ori ba scrisoarea, ce ti-am adresat inainte de asta cu càte-va septèmàni. Cred, cà da. Cu toate aceste sum necessitat a te incomodà àncà odatà. Me aflu într'o desevirsita lipsà de parale. Te rog, trimite-mi numai decàt dacà nu tot, cel putin 3-4 galbini, ca sà scap din perplestatile momentane.

De vr'o zece zile earà-si sum legat de pat.

Boala a intrat intr'o fasà mai acutà decat cele de mai nainte. Cu toate aceste medicul zice, cà procesul se aflà în cele din urmà fase, şi eu aflu destul temeiu pentru ca sà cred, cà àncà in Martiu voi pàràssi spitalul.

Presentia nenorocitului de Badescu a avut un fel de inriurire binefacatoare asupra stàrii mele sufletesti.

Primeste salutàrile mele.

Al D-tale
Ioan Slaviciu

Viena, 10 Martie n. 1874.

Stimate Domnule Negruzzi!

Iti multiamesc de doaue-ori: odata pentru-cà ai scris, altà-datà pentru-cà mi-ai trimis pe „Mihaiu Vereanu". N'am inse sà-ti fac complimente. Chiar si dacà asì fi omul complimentelor aflu cà astà-datà ele sunt—cel putin—de prisos.

Stau in fatia cu o scriere premeditatà. „Mihaiu Vereanu" este un roman, in care pornirile poetice sunt versate cu precugetare in formele estetice. Fiesce-care pagina din „Mihaiu Vereanu" aratà pe omul de gust. Scriind ensu-ti ti-ai facut critica. Intr'asta consistà atat partile bune càt si cele slabe ale romanului „Mihaiu-Vereanu". El este bun, incàt privirile estetice, de care ai fost condus, sunt corecte, ori incàt ti-a succes a le intrupà. Nime mai bine decat Dta nu poate sti, incàt ti-a succes, ce ai dorit. Critica nu incape decat asupra privirilor estetice, care par a fi intrupate in „Mihaiu Vereanu".

In „Convorbiri" n'am cetit decàt un singur capitol din

„Mihaiu-Vereanu". Numai decât am vezut că n'am a face cu un „lucru de clacă". Si „Mihaiu Vereanu" insemna intrarea intr'o epoca nouà, epoca, in care oamenii p'in muncà onestà cearcă sà punà temeliile unei miscări literare sànètoase. Noi de fel nu suntem indemnati a produce mult pentru-ca sà satisfacem trebuintiele unui public. Acesta lipseste. Producem un lucru, de care numai noi simtim trebuintia. Cu atât mai mult suntem dar indemnati a scrie bine, suplinind geniul lipsitor p'in muncà, pentru-ca oferind càt de intensive plàceri, sà ajungem a face d'in placeri o trebuintia si astfel sà ni formàm un public. Am fost dar, in foarte mare grad multiàmit de ingrigirea cu care este scris cel d'anteiu capitol. Judecànd dupà acest capitol, romanul promitea a fi cu mult mai bun, decât-ca sà merite a fi cetit in bucati. Dinadins am asteptat dar sfirsitul, pentru-ca, cetindu-l intr'o resuflare, sà mi se infatisieze d'odatà, intreg, ca o singurà impresiune.

Sà vezi inse!—aceastà pedanterie erà de prisos. Luànd odatà cartea in manà, erà peste putintia ca sà me opresc inainte de a o fi cetit „d'in doascà 'n doascà". Din inceput pana 'n sfirsit „Mihaiu Vereanu" pretinde cu egalà putere a fi cetit. El nu cérca efect p'in inscenari extraordinare. Interesul este inse sustienut pàna in sfirsit. Aici apoi, desi suprins in cele din urma capitole, cetitoriul este pe deplin satisfàcut N'am decât sa-ti multiàmesc pentru plàcerea ce am gustat p'in „Mihaiu Vereanu".

Si nu mai pucin iti vor multiàmi romànii. „Mihaiu Vereanù" si de càtrà publicul mare are sà fie cetit. Si intr'asta aflu eu inriurirea binefàcàtoare a lui „Mihaiu Vereanu". Ori càt de bunà ar fi o scriere beletristica, dacà ca p'in sine ènsa-si nu pretinde a fi cetita, incéta a puté fi folositoare. Sustienerea interesului este lucrul de capetanie si acest lucru de capetanie nu lipsesce in „Mihaiu Vereanu". Nesmintit romanul ar putea sà fie mai interesant. Sa-ti trag atentiunea mai ales asupra unei gresieli. Legatiuniele intre inceputul si sfirsitul romanului sunt cam slabe. La inceput provoci cea mai viie interesare pentru Lucretia. Ori si cum vom privi romanul, el este concentrat pe làngà raportul intre cele doaue persoane principale—Mihaiu si Lucretia,—un raport atât de delicat si atât de extraordinar incàt el trebue sà preocupe cetitorul chiar si

intr'un roman mai lung. Toti cei-lalti, chiar si Adela, chiar si Ana, sunt numai ilustratiuni. Me mir dar, cum de ai negrigit tocmai această parte a romanului. Treci peste intregul roman fără-ca sa-ti aduci aminte de Lucretia. Succesiv apar figuri noaue. Cetitoriul asteaptă cu nerabdare să i se reiveasca Lucretia, până-ce mai la urma, preocupat de figurele mai noaua, dă uitării pe Lucretia. In sfirsit earasi se iveste Lucretia. Asta-dată cetitoriul este apoi cuprins de un fel de suprindere neplacuta. După un interval atât de indelungat Lucretia pare a impedecă desfasiurarea, puindu-se in locul unor persoane, de care ne interesam mai proaspet. Trebuia dară ca raportul intre Mihaiu si Lucretia să fie zugrăvit cu culori mai vii, ca el să se strecore p'in intregul roman, ba chiar ca el să determineze desfăsiurarea romanului. Lucretia, cred eu, ar avea să fie acel gând nestremutat, care hotăreste soartea lui Mihaiu, blastemul angeresc, ori binecuventarea demonica. In sufletul eroului Mihaiu trebue să fie o pasiune predominanta si asemenea pasiune nu poate fi alta decât iubirea catra Lucretia. Totdeauna, când p'in o reflecsiune ori p'in vre-o scena reamintesti iubirea lui Mihaiu către Lucretia, romanul devine mai interesant. Trebuia inse să fii cu mai multă bagare de seama la sustienerea acestui interes. Abia in trei-patru locuri iti aduci aminte de Lucretia: la intalnirea dela granitia, la ivirea Neaschei, la marturisirea facuta Adelei si la cetirea hârtiilor lui Serbu. Cele-lalte sunt trecatoare, ori produc, casi marturisirea, uni fel de regret disgustator. Toate aceste trec inse fără a fi foarte observate. Eu cred a fi aflat o gresială mai mare. Intocma ca si drama, romanul trebe să aiba o culminatiune. La inceput formam caracterele, arangiam situatiunile si dăm simtiemintelor directia, in care au să porneasca. Fiind gata cu aceste cetitoriul trebuieste să prevadă sfirsitul. Trebe să-i lăsăm inse unele indoieli. „Mihaiu Vereanu" ajunge la acest punt, când Mihaiu părăseste Italia. Stim, cumcă el este in mare grad capabil de fericire si cumcă el numai p'in Lucretia poate ajunge a fi fericit—ori nefericit. Speràm. Cunoastem inse si ura lui Manoli Serbu si avem destul temeiu a presupune ca Lucretia este fiica lui Serbu. Suntem dar totodată ingrigiti. Tocmai această ingrigire face inse romanul interesant.—Aici inse romanul n'a ajuns încă la culminatiune. Asta este tocmai

la sfirsit, când Mihaiu află, că a iubit pe sorà-sa. Si intr'asta de fel nu suntem de acord. Ce Mihaiu a aflat numai in sfirsit, cetitoriul trebuia sà afle in mod mai mult ori mai putin nehotarit cu mult mai nainte. Aici erà apoi culminatiunea. Gandesce numai că cetitoriul stià àncà atunci, când Mihaiu avea de gànd sà petiascà pe Adela. Ce deosebire! Prevezènd pericolul, ce amenintia pe Mihaiu, cetitoriul in fieste-care moment ar fi voit sà-l opreascà in cale sà-i spue taina vietii sale. Dacà cetitoriul stia, ce a stiut Neasca, el erà tocmai atàt de interesat casi d'ensa. Ce erà, dacà noi stiam, cà Lucretia este sora lui Mihaiu! Pànà acuma speram, cà se va aflà poate un chip, in care Serbu sà se imblanzeascà si ura parintilor sà se steargà p'in iubirea fiilor. Acuma inse vedem cà Mihaiu merge spre peire. Numai càte-va cuvinte am fi dorit sà-i putem zice: „Iubeste-o, caci ea iti este sora!"—si in' fiesce care capitol asteptam, ca o intèmplare neprevezutà sà-i spuie, ce noi nu-i putem. Astfel am fi petrecut pe Mihaiu pana la catastrofa si aici nu eram suprinsi, aflànd tocmai de ce ne temeam.

Asta este, cred eu, cea mai insemnatà gresialà in compiositia romanului „Mihaiu Vereanu". Sunt apoi si alte gresieli mai mici. Siedintiele sotietàtii au un public mic. Covrig intereseazà fàrà sà satisfacà. Convorbirea lui Mihaiu cu betranul asupra lui Serbu n'are nici un resultat.

Toate aceste sunt inse numai gresieli, in urma càrora romanul este mai pucin interesant decàt ce ar fi putut sà fie. Interesant tot este si anume destul de interesant, pentruca chiar si omul de mai putin gust sà fie indemnat a-l ceti.

Si privit din alte punte de vedere „Mihaiu Vereanu" este tot de asta-natura. El este numai slab, reu inse nu. Sunt lipse intr'ensul: nemic inse de regretat nu am aflat. El numai folosi poate; vrènd nèvrend am dori inse ca aceste foloase sà fie mai mari. O mare deosebire esista dar intre „Mihaiu Vereanu" si alte romane, care am dori sà nu fi fost scrise, de oarece ele pe làngà putin folos aduce si multà stricàciune.

In „Mihaiu Vereanu" caracterele sunt formate cu destula consequentia psihologica.

Ar fi inse de dorit, ca ele sà fie mai marcante. Deasemenea sunt situatiunile. Arangiarea lor este simpla si fireasca. Ar

fi inse de dorit ca atât situatiunile cat si arangiamentul lor să excite mai mult. In sfirsit simtiemintele sunt fără prefacere, fără exaltare si cu totul naturale. Dar ele sunt zugrăvite cu prea palide colori. De fel nu pretind in formarea caracterelor excentricitatea anglesa, nu in situatiuni exagerarea francesa si nu in zugrăvirea efectelor pedanteria germana. Ce este prea mult inceată a fi bun. Asi dori inse ceva mai multa viatia, mai multa precisitate si chiar ceva mai multa poesie.

Dar să vedem mai de aproape.

Chiar si in cele mai cetite romane anglese aflam caractere formate cu mai putina consequentia decat Mihaiu. Ele sunt şi de o coloratura frapanta. Arare-ori inse ele sunt negrigite. Totul este creatiunea geniului: urmele lucrării premeditate nu se află inse intr'ensele. Este aur versat in forme neindeplinite. Numa lustrul aurului frapează, facându-ne să uităm formele pe un moment. Mi-a plăcea să fac o asemenare: caracterul lui Mihaiu este versat din materia mai putin strelucitoare, dar' intr'o forma mai indeplinita si cu mai multă grigire. Pin asta devine meritul mai mare: a fi geniu lenesiu este tocmai pecat. In zadar am cere dar' mai multa putere in colorarea caracterului: asta o avem din nastere ori o castigăm p'in lucrare mai indelungata. In al doilea roman, ce sperez că vei scrie, colorarea caracterelor iti va fi mai indemână. Formarea este inse premeditata, pusa pe nisce priviri estetice, care pot fi bune ori rele. Aici dar' părerile altora iti pot fi de folos chiar si când ele ar fi ratecite, de-oare-ce cel putin te fac să aderi cu atât mai vertos la acele, pe care le ai.

Ori cât de mult mi-ar plăcea caracterul lui Mihaiu, aflu, că in unele privintie formarea lui este gresită ori cel putin negrigită.

Inainte de toate el este mai mult zugrăvit decât format. Mi-ar plăcea să fac o deosebire intre dramă si roman. Drama ni infatisiaza caractere deja formate. Ea numai le zugraveste, fără-ca sa cerce a ni arètà, cum ele au ajuns a fi, precum sunt.

Consideratiuni estetice, care restring timpul actiunei si opresc istorisirile, fac asta in dramă peste putintia. In roman inse sirul actiunilor nu este determinat. Este o istorisire, care poate incepe cu nasterea si sfirsì cu moartea eroului. Pretind dar alt-ceva dela roman: ca el să arète desfasiurarea carac-

terului, să ni spună nu numai cum sunt, ci totodata si cum, in urma càror inriuriri, au ajuns caracterele a fi precum. Această desfăsiurare premeditata o numesc eu — formare, deosebindu-o de simpla zugràvire. Eu cer dela roman, ca el să zugravească, ce el a format.

Mihaiu este om inteligent, destept si nobil. Ei bine! inteligentia lui este un dar, firea nepreocupată o bogatie castigată p'in muncă sufletească: ce este inse nobletia caracterului seu? Este si asta un dar? este o bogătia càstigată?— ori este un resultat al inriuririlor sub care s'a format caracterul. Nobil nimeni nu se nasce. Calitativ caracterul este un resultat al vietii si numai facultativ un dar din nastere. Eară noblétia este numai calitativa, consistând in o norocita indreptare a facultătilor. Un om energic, constant si tare in pornirea vointiei sale poate să fie reu si totodată bun, dupa directia, in care se manifestéaza aceste facultăti ale sale. Si această directie se hotăresce numai in viatiă.

Pentru acea sustin eu, ca la noi caracterele nu se pot formă. Cavaleri aveau spaniolii, oameni excentrici au englesii cutesatori erau creatiunile revolutiunii francese, „Speisbürger" este neamtiul: noi inse? — insi-ne nu stim, ce putem să ajungem. In lipsa unei inriuriri istorice destul de puternice si intr'o viatiă ticaloasă numai revoltandu-ne contra inriuririlor putem să ajungem la o formare mai indeplinita. Mi-a plăcut dar foarte mult, că ai format pe Mihaiu in streinetate. Nu stiu, dacă ai făcut-o asta din adins ori numai vèzènd, cumcă a-casă nu-l poti formă. Nesmintit a fost inse un tact corect. Eră cu mult mai greu să formez un caracter in tiară: trebuia să areti, cum revoltàndu-se contra unei vieti ticăloase un om n'a devenit nici ridicol, nici reu, ci nobil. Eră o problema cu mult mai grea, pe care cred că vei incercă a o deslegă intr'un al doilea roman. In „Mihaiu Vereanu" ai aretat cum caracterele formate in tiară sunt ridicole casi Covrig ori scărbe casi Adela ori seducatorul ei; cum oamenii formati in streinetate se aclimatizéza intrând in tiara, cum in sfirsit, aceia, care nu voiesc a se aclimatiza, devin indiferenti. Ni-ai arètat, cum viatia noastră nu sufere oamenii buni: să ne areti acum, cum ea p'in impotrivire poate totu-si să producă si cele mai strelucitoare caractere. Aproape toti aceia, care s'au revoltat

contra vietii noastre, au desperat ori chiar nebunit. Trebe inse sà se iveasca si spirite puternice, care sunt capabile de a suporta lupta. Daca nu in adever; in roman. Sà vedem inse caracterul lui Mihaiu precum el s'a format afarà.

Zugràvirea facultàtilor este cam palida. Este in Mihaiu energie, este constantia, este destulà putere in pornirea vointiei sale? Putin respuns aflàm la aceste intrebari. Mai mult ori mai putin caracterul lui Mihaiu este indoielnic. El lucrëaza prea putin, pentru-ca sà vedem manifestàndu-se vointia lui: in lipsa de fapte energia remane ascunsa; in lipsa de opositie puterea vointiei n'afla mesura. Viatia lui Mihaiu este mai mult interna. El este hotàrit p'in pornirile simtiemintelor sale. Si aceste numai arare-ori merg pànà a-l indemnà la fapte. Atunci apoi ii lipsesce puterea vointiei: el resigneaza si merge la mosia cea pàràsita. De càte-va el este inse puternic: in caletoria sa catra casà, o prins caii, ce au rapit pe Adela si mai mult, càmd merge sà fugà cu Lucretia. Este dar un fond puternic in Mihaiu: durere, inse el in roman ni se ivesce numai in porniri momentane. Pentru acea Mihaiu face impresia unui caracter nestatornic. El pare a se clatinà in dreapta si stenga, fara ca sà-l vedem remaindu-si egal intre toate impregiurarile. Aceasta lipsà de statornicie urmeaza mai ales din confusiunea simtiemintelor. Mihaiu ar fi cu mult mai statornic, daca afectele lui ar fi mai precise.

Cu toate Mihaiu are fondul pentru un caracter strelucitor, facultatile eminente. Lipseste numai ca sà formàm caracterul, dànd directie hotarita acestor facultati.

El este nobil.—Da, fiind om inteligent, cult si crescut intr'o tiara binecuventata el a putut sà devina nobil. El chiar a trebuit sà devina, fiind totodatà adorator a frumosului. Cunoastem dar in deobste desi putin precis, inriuririle, care l'au fàcut nobil. In ce consista inse nobletia sa? Aici aflam putina precisitate, o mare lipsà de distingeri. El este generos fatia de Adela, plin de iubire càtrà pàrintii sei, sincer càtrà toatà lumea, plin de demnitate càtrà unchiul seu, in deobste un om, care escita simpatii. Cum inse ni vom esplica usiurintia lui in chestiuni de amor? Purtarea lui atàt fatia de guvernantà, cat si fatia de verisoara Adelei este—dacà nu misielesca, cel putin dovadà despre lipsa de nobletia. Nici resignatiunea lui

Mihaiu nu este cu totul nobila. Este un fel de lasitate când el in loc de a cercà distractie în lucrare, fuge din tiarà. Si mai putina nobletia arata Mihaiu, când el aflà pe Denescu noaptea sub fereastrà unei femei casatorite, fàrà-ca sà se revolte mai puternic. In deobste—nobletia lui consista numai intr'acea, cà el din adins nu face nemic reu. Lipseste inse, ca el sà si combatà reul la altii. Nobletea consista numai in impreunarea iubirei catra bine cu scàrba catra reu. Mihaiu iubeste binele si se scàrbeste in fatia reului; el adese-ori lipseste inse a si face binele ori nevrènd face chiar si reu si apoi de fel nu se revoltà pana la faptà in fatia cu reul. Cuprinzend toate aceste la un loc, caracterul lui Mihaiu remàne simpatic, incàt in viatià in zedar ii vom cercà seamèn. Nu este un caracter comun, ci o idealisare: Mihaiu este om tot mai indeplinit decàt oamenii pe care ii aflàm in viatià. In viatia aflam virtuti mai strelucitoare: nu aflàm inse atàt de mici gresieli impreunate cu atàt de frumoase virtuti. Inriurirea lui nu poate dar sà fie stricàcioase. Chiar si gresielie mi se presentà astfel, cà suntem indemnati a ne feri de ele. De dorit ar fi numai, ca virtuțile sà fie mai strelucitoare, mai precis espuse si colorate cu mai multa viatià.

Tot astfel suntem si cu simtiemintele lui Mihaiu. Ele nu sunt in destul precisate. Lipseste apoi un simtiement care sà aibà predominare absoluta, pentru acea Mihaiu pare nestatornic. In zugràvirea unei vieti sufletesti nemic nu este mai interesant, decàt lupta intre vointia, reson si lumea din afarà. In Mihaiu acaastà luptà este cam rupturoasà. Adese-ori ea pare a fi incetat si mai adese-ori elementul hotàritor devine altul si earà-si altul. Odatà Mihaiu se lasà hotàrit p'in efectele sale, alta datà p'in reson ori chiar p'in pedece peste care ar putea sà treacà. Dacà el este atàt de receptiv pentru afectele nobile, el numai in cele mai extreme casuri poate sà fie hotàrit p'in resoane ori pedeci puse in calea lui. De càte-va ori el lucrèzà in lipsà de destul de adenc simtiemènt, altadata el resigneaza în lipsà de destul curagiu. Eroul unui roman este prea iubitor de resoane, prea lasiu ori prea putin predominat de amor, când el stà tupilit làngà o cruce, pentru-ca sà astepte mireasa. Unde este viforul efectelor? unde taria unei vointie purtate de pasiuni? Este erou acela, care 24 oare stà nehotarit si apoi lesina? Nu, eroii nici când nu lesina. Ei darmà munti, nebunesc, se ucid, dar nici când nu sunt capabili de lesin.

Eu aflu lipsa puterii numai in lipsa de distingere intre cele doaue simtieminte, care predominau pe Mihaiu.

El iubeste pe Lucretia—si iubeste pe Adela. Aceste doaue iubiri sunt cu desevirsire deosebite: in Lucretia este iubita sora, in Adela femeia. Sà zicem cà aici este iubire si amor, doaue efecte inrudite, dar foarte deosebite. Cu toate cà Mihaiu nu stia, cà iubeste pe sora-sa; poetul, care o stia, trebuia sà zugravească aceasta iubire, ca iubire de sànge. Paradoxul zace tocmai intr'acea cà vedem pe Mihaiu inchipuindu-si, cà iubirea sa este amor. Chiar si cetitorul crede la inceput, cà iubirea lui este amor,—si totu-si zugràvirea este astfel, cà nu se manifesta numai iubire fratiascà, earà restul pare silit ori prefàcut. Firea stie ce nu stie nici Mihaiu nici cetitorul: pentru acea, catrà sorà-sa Mihaiu nu este capabil de amor. Falsitatea amorului seu càtra Lucretia trebe sà fie vedita, fàrà-ca sà-i cunoastem motivul. Deasemenea trebuia zugràvit si simtiementul Lucretiei. Erà pentru cetitor o enigma nesmintit. Dar asta numai folosi putea romanului.

D-ta ai fàcut aceastà distingere, ai facut-o chiar cu mult tact. N'ai zugravit-o inse in destul. Pànà in sfirsit cetitorul aflà iubirea càtrà Lucretia cu totul normale: este un amor—putin constant. Cetitorul vede cu neplàcere, cà Mihaiu iubeste pe Adela. Mihaiu perde din simpatii si Adela este compatimita: „Sermano, isi gàndeste cetitoriul,—el iubeste pe alta!" Nu erà inse acest efect neplàcut, dacà cetitorul erà indemnat a privi iubirea catra Lucretia in adeverata ei fire: atunci cetitorul sà bucurà de amorul lui Mihaiu càtrà Adela. Nu regretam nimic. „Tu Lucretia vei iubi pe altul, ca-ci càtrà Mihaiu ai sentit numai amiceatià: „voi Adela si Mihaiu, veti fi fericiti, cà-ci amorul vostru este adeverat"—zicea cetitorul simpatizand cu toti trei.—Privind raporturile astfel amorul càtrà Adela devine posibil si Mihaiu inceatà a fi nestatornic. Nestatornic el nu mai pare tocmai pentru-cà efectul càtrà Lucretia nu-e zugravit cu destula precisitate. Noi credem, cà e amor si numai in sfirsit suntem frapati de ràtecirea in care am fost dusi. Aici apoi, in sfirsit, vedem, cumcà el a fost statornic. Iubirea càtrà Lucretia si amorul catra Adela sunt doaue efecte, care pot stà unul làngà altul: toatà tieserea romanului este dar corecta; este numai reu, cà nu ai marcat deosebirea: un singur om putea numai sà fie care nu-ş putea face aceastà deosebire: Mihaiu. Controversa este tocmai

acea, că intr'ensul doaue afecte, ce pot sta alaturea, stau in lupta. Firea nu minte, pentru acea el anteia-dată iubeste pe Adela. Cetitorul vede, că acesta este amor adeverat si să bucură. Mihaiu inse tot crede, că el este inamorat de Lucretia si voind a remanea constant să luptă cu sentimente falşe contra celor mai adevărate. Intr'asia lupte se află Mihaiu. Noi am dori să uite pe Lucretia; el nu o uită inse. Nu o uita din doaue motive: pentru-ca firea nu pretinde, ba chiar nici nu sufere să uite pe sorâsa,—si pentru-că el voieste să fie credintios. Si mare este el intr'asta luptă: el compatimim fără să incetăm a-l admira. In sfirsit lupta sa termineaza. Trebe să fie un punt unde firea ajunge să predomineze asupra inchipuirii, un punt dela care Mihaiu se lasă predominat de amorul seu către Adela. Aici ar fi culminatiunea, si această culminatiune avea să fie după părerea mea acolo, unde Mihaiu primeste vestea, că Adela este incredintiata. In acest moment amorul adeverat isbucneste cu o putere nesevirsită, indemnand pe Mihaiu la fapte extraordinare. El uita amorul prefăcut, face un pasiu resolut si impedecă casatoria.

Ce moment solemn! Scusăm pe Adela, deoare-ce Mihaiu avea o purtare, pe care ea nu o putea pricepe si putea să se indoiască despre amorul lui. Ne bucurăm de Mihaiu, vezèndu-l uitând un amor inchipuit. Suntem satisfacuti..... Si totu-si numai de aici inainte ne cuprinde ingrigire pentru soarta Eroului. D'apoi dacă el numai momentan uita inchipuirea ce l-a gonit p'an acuma. Cu cât mai mare va fi vinovatia lui! Tremurăm pentru densul si totodată pentru biata de Adela.

Ne insielăm inse. Mihaiu intr'adevèr nu-si mai face inchipuiri, ba isi zice chiar: „Eu nebunul! acum sum fericit; n'a fost decât amiceatiă, ce simţeam către Lucretia. —Tocmai inse, când am crede că totul ajunge la un sfirsit fericitor, Adela devine tradatoare. Acuma ea nu poate fi mai mult scusată; acuma ea este vrednică de soartea, la care ajunge; acuma nenorocirea lui Mihaiu este vrednică de un erou; acuma el numai este lasiu, ci erou: strigând: „Nu! să mi se sfisie anima, adoua oara nu-mi voi plecă genunchele!"—Este mândru, căci nu se sente vinovat. De aici inainte cursul romanului este hotărit.

Acum iti pot spune, ce mai sus n'am aflat cu cale: la

sfîrsitul romanului cele mai multe gresieli de care am vorbit inceată a fi privite ca gresieli. Lipsa de statornicie, purtarea catra femei si alte fapte ale lui Mihaiu ne par cu totul altfel, după-ce facem deosebirea intre iubire si amor. Cele mai multe gresieli sunt dar numai aparente. Repet: suntem dusi in rătecire. Dacă faceai mai multă distingere, dacă zugraveai numai pe acea pe care ai făcut-o, romanul erà mai interesant, mai escitator si mai indeplinit. Chiar si desfăsiurarea trebuia să ajungă a fi alta.

Me mir de această gresiala cu atât mai mult, de-oarece din toate să vèdeste, ca insuti ai voit din adins să pui lupta intre iubirea de sânge si iubirea sexuală. Si ai făcut-o asta cu o rară consequentia. Mai ales morala romanului e chiar admirabila, după-ce considerăm deosebirea intre cele doaue afecte. Toate relele urmează numai din o aparentia. Dacă Mihaiu ar sti, ce nu stie si nu ar crede ce crede, el ar trebui să ajungă la fericire, deoare-ce el este nevinovat. Numai taina vietii sale il duce la vinovătie. Pentru acea chiar si vinovatia lui este oare-si cum nevinovată. Nu din nevointia, nu purtat de pasiuni si nu din adins faptuesce el reul, ci numai din nenorocire. El nu este vinovat nici de nenorocirea Anei, nici de moartea lui Serbu. Amendoaue le face fără stirea sa. Nici Mihaiu, nici Lucretia, nici Adela, nici Ana nu au putut să ajungă la sfîrsit mai satisfăcător. Nebunia si resignarea este pedeapsa celor nevinovati, moartea cu pocaintia pedeapsa celor căzuti fără vina lor. Ana nu avea nici o vină pentru acea resignatiunea ei este fericitoare; Mihaiu inse poartă pedeapsa in sine ensu-si. — Mai potrivit cu privirile morale n'a putut să fie. Satisfacerea este deplină, inriurirea binefacatoare.

Cum inse si p'in ce este motivată moartea Lucretiei, acestui prototip de nevinovătie, și să pedepseste intr'ensa vinovatia părintilor? — Nedrept. Pentru-ca să pedepsim p'intr'ènsa trebuia să o facem vinovată.

Asi avea să fac încă observări asupra unor situatiuni, care-mi par prea romantice ba chiar forsate. Rolul Neaschei, care numai in scena dela poiană ajunge a fi motivat și aparentia neasteptată a Lucretiei. Me tem inse, ca deja p'in aceste de până acuma te voi fi obosit.

Nici nu te mira nici nu te superă că m'am ocupat atât

de mult de „Mihaiu Vereanu“. De mult nu am cetit o carte, care să escite in mine atât de multe si atât de plăcute gandiri. „Mihaiu Vereanu“ m'a făcut să uit câte-va zile nenorocirea mea. Vrend nevrend trebuia să gândesc asupra celor cetite. Si dintre multe gândiri trebe să fie si câte una, care poate aduce folos. Dacă nu puteam să-ti scriu D-tale, scriam altui om: a scrie este pasiunea mea. Cu atât mai vie este bucuria mea, cu atât mai norocit me sèntiesc, ca pot scrie chiar omului care mi-a dat plăcerea.

Nu me sfiiesc a-ti marturisi, că „Mihaiu Vereanu“ este cel danteiu roman, ce eu am cetit in limba română. Si acest roman este bun. Un inceput sănètos. Află, că trebue să me bucur, să me incuragez si să me intăresc in sperantiele, cu care privesc in viitor. Desi sunt gresieli in „Mihaiu Vereanu“,— putini sunt, care le vor cercă si mai putini, care le vor află Oamenii vor cercă, caci romanul nu numai este interesant, ci totodată si scris in cea mai limpede limbă romanească. O! D-ta nu sti pretiui norocul, ce ai avut. — Numai eu sum capabil de asta, eu, care am fost silit să invetiu limbi multe pentru-ca să nu stiu nici una. Numai acuma simtiesc, cât de mult am pierdut in inriurirea streina!—Să merg la Iaşi!? voi merge numai să nu fie prea târziu.

Ti-am scris despre stadiul, in care a intrat boala mea. Medicul tot mai sperează, că procesul va decurge de sine. La 1 Maiu voi fi trimis dar la Hall, pentru-ca să fac 4-6 septemani cura de bai de jod. Dacă procesul totu-si nu va decurge, vin eară-si in spital, pentru-că să fiu operat. In tot cazul este de trebuintia să stau la băi. Chiar dacă ele nu mi-ar folosi, p'în vipt bun si aer curat mi voi culege destule puteri pentru-ca să suport operatiunea, pe care acuma nu asi pute-o suportă.— La băi societatea studentilor imi va oferi favoruri. Am cortel gratis, băi gratis si medic gratis. Pe socoteala mea remâne numai viptul si cele-lalte menuntimi. Eară-si sum silit dar a me adresă la bunavointia D'Voastră. Compatriotii mei, cu toate ca cunosc starea, in care me aflu, m'au părăssit. O exceptie fac sirienii, care mi-au trimis 15 fior. colectati in sat.—Dela densii este mult—din putin, ce au. Nici nu sperez mai mult. Te rog dar, ca să-mi trimiti cât de curènd ajutorul pe luna curenta, ba chiar dacă ar fi cu putintia, si pe luna Maiu d'odata.

Am să me inscriu la colegii si să plătesc taxele, vr-o 15-18 fior.—să plătesc societătii un rest de 23 fior.—si să-mi càstig nisce vesminte cu care să pot iesi la lume. Si am la mine numai 13 fior. cu care abia voi plăti calea la Hall.

Deocamdată stau aici in spital, unde nu pot să lucrez aproape nemic. Toată ocupatiunea imi este lectura. De càte-va zile suntem mai putini si pot face studii pentru rigoros. Numai la bài sperez inse, că voi putea lucrà. Aici cred, că voi putea face pregătirile pentru rigoros.

Am apoi o novelà curioasà, pe care am scris-o àncà a-casà si o poveste: „Trei feti cu perul de aur si cu stea 'n frunte", pe care cred, că le voi putea prelucrà. Aceste sunt scrise in o limba mai mult poporalà pentru acea cutez a vi le trimite, ca să le puneti la dosariu.

Am primit a-di Nr. I din „Convorbiri". N'am cetit inse. Imi promit mult dela satira.

Primeste salutàrile mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu.

Am cetit „Satira II". Aflu că este mai minunată si decàt cea d'anteiu.

Slaviciu

SCRISORI DELA ALECU RUSSO

A. Semaca

Scrisorile ce dau la iveală mai jos, sunt adresate de către Alecu Russo, surorei sale Polixenia Russo — pe atunci eleva unui institut de domnişoare din München — măritată mai târziu cu Andrei Spiro-Paul. Aceste scrisori, fac parte din colecţia de documente a d-lui Spiro-Paul din Piatra-Neamţ, fiul acesteia, şi sunt redactate în franţuzeşte, probabil, nu din motivul pentru care toată pătura suprapusă din acea vreme ocolea limba ţării ci fiindcă Russo făcându-şi educaţia în străinătate şi ducând o viaţă sbuciumată, se ţinuse în mulţi ani departe de ţara sa, ceeace făcuse să piardă obişnuinţa limbei româneşti în care se exprimă greoi şi se împiedecă în provincialisme.

„Spirit ager şi cultivat" după expresia lui Alecsandri, cu nenumărate ocupaţiuni culturale şi politice, în toate scrisorile se plângeă de a nu aveă timpul suficent ca să răspundă, ceeace nu micşora totuşi dragostea sa de frate mai mare.

Dacă ţinem socoteală că sunt adresate unui copil, care nu va fi avut mai mult de 12 ani, vedem cu câtă îndemânare se coboară la nivelul priceperei unei asemenea vârste, fără ca nota glumeaţă să excludă pe aceia de autoritate.

Afară de aceste consideraţiuni, scrisorile de faţă sunt importante încă pentru vechimea lor şi mai ales pentrucă sunt printre puţinele manuscrise ce se mai păstrează dela Alecu Russo.

Lettres d'Alecu Rousso à sa soeur Polyxène mariée dans la suite à Mr. André Spiro-Paul.

Mademoiselle Polyxène Rousso
(à l'institution Royale de Bavière de jeunes demoiselles).

18 Ludwigstrasse *Münich*

Jassy ce 8/20 Décemb. 1855

Ma chère Polyxène,

J'ai reçu toutes tes lettres et je vois avec grand plaisir que tu penses beaucoup à nous; mais si je ne te réponds pas régulièrement il ne faut pas que cela te rende malheureuse parceque je pense également beaucoup à toi, mais j'ai peu de témps à te donner; je te conseille de t'en prendre plutôt à ta soeur qui n'a pas grand'chose à faire et qui est très paresseuse.

Je suis fâché cependant, ma chère enfant, que vous ne vouliez pas continuer la musique; cela me ferait bien plaisir et tu ne t'en repentiras pas plus tard de la connaitre. Si ta répugnance continue toujours, tu m'en écriras et j'en parlerai à M-me la comtesse [1]).

Plus tard aussi, l'hiver fini, je penserai aussi à t'envoyer Achille [2]) mais maintenant l'hiver est trop rigoureux.

Je te recommande, ma chère, de ne pas te mettre en tête que je ne t'aime pas et que je t'oublie; cela pourrait arriver seulement si j'apprenais que tu ne te conduis pas bien, et je pense que cela n'arrivera jamais.

Sois donc tranquille, étudie bien, et le reste me regarde. Tout le monde se porte bien ici et t'embrasse; ta soeur, la Paramana [3]), Turc [4]) et le fils de Turc que tu ne connais pas, et moi aussi.

Ton frère
A. Rousso

---

[1]) Directrice de l'institution.
[2]) Frère d'Alecu Rousso.
[3]) Paramana: nourrice de Polyxéne.
[4]) Turc: chien d'Alecu Rousso.

Mademoiselle Polyxène Russo
(institut Maximillien des jeunes demoiselles)
18 Ludwigstrasse *Münich*

Jassy ce 18/6 1856.

Ma chère Polyxène,

Non seulement j'ai reçu ta dernière lettre, mais j'ai encore eu par d'autres des nouvelles de Munich qui me parlent de toi et qui m'ont fait plaisir, ce qui doit te faire comprendre aussi, que je m'occupe de toi quoique je ne suis pas très prompt à répondre à tes lettres. Il faut que tu sois à ton tour persuadée que tu n'és pas oubliée, mais tu as le malheur d'avoir un frère très affairé qui oublie quelquefois d'écrire. Cela me rapelle que les deux nouvelles années ont passé et n'ont pas vu arriver tes étrennes, mais, ma bonne, je suis très embarassé de savoir ce qui peut te faire plaisir. — Réfléchis à ce que tu veux, et prie M-me la comtesse à laquelle tu présenteras mes compliments sincères, de bien vouloir faire les avances d'argent pour cela. Je ne voudrais pas enfreindre les réglements de la maison et t'envoyer trop on trop peu, d'autant plus que les banquiers ne se chargent pas volontiers de pareilles sommes. Tu te plains du silence de ta soeur, mais je ne suis plus avancé que toi et depuis trois mois je n'ai de ses nouvelles que par Douca.

Je t'embrasse et te souhaite beaucoup de choses et beaucoup de courage pour toi et pour moi.

Ton frère
A. Rousso

Madame la Comtesse de Ioner
directrice de l'institut Maximillien
18 Ludwigstrasse *Münich*

Ma chère Polyxène,

J'ai reçu la dépêche et je m'empresse de vous tranquilliser; la cause de notre silence est d'abord pour moi dans de nombreuses courses que j'ai dûs faire hors de Jassy, puis pour

les autres qu'ils sont établis à la campagne, Cleopatre, Aspasie, Achille est militaire et trop fier pour écrire, et moi excessivement occupé.

Je t'engage donc à patienter ou à engager Cléopatre à être moins paresseuse; quant à moi tu sais bien ma chère Polyxène que je ne t'oublie pas, mais ne me demande pas des lettres, je préfère te promettre de venir te voir l'année prochaine et tu sais encore que je tiens mes promesses, ainsi au revoir et je t'embrasse de bon coeur.

A. Rousso

Mademoiselle Polyxène Rousso
(institut Maximillien des jeunes demoiselles)
18 Ludwigstrasse *Münich*

Ma chère Polyxène,

Je suis en retard de mes lettres; je viens d'écrire à M-me la comtesse et de lui envoyer de l'argent pour la pension et pour toi. Si cela ne te suffit pas tu peux m'écrire, je t'en enverrai parce que je crois que tu travailles et que tu deviens demoiselle raisonnable ce qui me fait grand plaisir.

Je ne peux pas t'écrire long — aujourd'hui — car je suis occupé, contente-toi de cette demi-feuille, les autres n'en ont pas toujours autant. J'ai remis ta lettre à la Paramana qui en a été bien contente et j'ai embrassé Turc; il a été très sensible à ton attention et il te salue aussi gentillement qu'il en est capable.

Au revoir, ma chère Polyxène et si mes lettres ne viennent pas souvent ne te fache pas, mais sache que ton frère n'a pas toujours le temps d'écrire, mais il t'aime toujours.

Jassy ce 5 Avril 1856 **A. Rousso**

ATUNCI ŞI AZI

SONET POSTUM

Gândiam pe-atunci că viaţa-mi fără ţel e,
De n'ai să mă învălui lin când treci
Cu farmecul privirii tale reci,
Asemeni unei pânze de reţele.

Ca floarea ofilită din ghiveci,
Ca vulturii înfrânţi depe drapele,
O rouă care n'o să se mai spele
Credeam c'ascund în sufletu-mi pe veci.

Dar azi când ţi-am sorbit din glas otrava
Ce mi-o dăduşi în piept ca s'o 'nchiz, eu
Nu mă mai tem că sufletu-mi intra-va

In rândul celor care n'au un zeu,
Ci-l las ca să se sbată 'n colivie,
Nădăjduind cândva c'o să re'nvie...

Ioan Ciorănescu

IV. — TEZE DE DOCTORAT SUSȚINUTE DE ROMÂNI

INTRE 1907—1914, la UNIVERSITĂȚILE DIN FRANȚA

A) Facultatea de drept

1907

122). *Tatovici* (Const.). — Les emprunts de l'Etat roumain. — *Paris*, in-8°, 200 p.

123). *Paveleanu* (Paul). — De la compétence des tribunaux roumains au regard des plaideurs étrangers. — *Paris*, in-8°, 98 p.

124). *Pascanu* (Michel). — Les pactes sur succession future.— *Paris*, in-8°, 251 p.

125). *Papazol* (Ion). — Du rôle de l'offre et de l'acceptation dans la formation des contrats consuels. — *Paris*, in-8°, 219 p.

126). *Zeuleanu* (Aurèle P.). — Des effets de la grève ouvrière sur le contrat de travail (Rupture ou suspension d'exécution). *Paris*, in-80, 322 p.

127). *Bușila* (Vasile C.). — Le principe de l'immutabilité et les législations étrangères. — *Paris*, in-8°, 260 p.

128). *Tașca* (Georges). — Considérations sur les lois relatives à la propriété rurale en Roumanie, Angleterre et Irlande. — *Paris*, in-8°, 352 p.

129) *Berceanu* (Michel). — La vente consensuelle dans les comédies de Plaute. — *Paris*, in—8°, 183 p.

130). *Papadat* (Virgile). — De la concurrence déloyale. — *Paris*, in-8°, 208 p.

131). *Angelesco* (Georges G.). — Etudes sur la Dobroudjia au point de vue de l'organisation des pouvoirs publics. — *Paris*, in-8°, 260 p.

132). *Iamandi* (Vasile).—La provision dans le chèque.—*Paris*, in-8°, 93 p.

133). *Nicolesco* (Thomas). — La production, la taxation et la consommation du pétrole dans la Roumanie. — *Paris*, in-8°, 212 p.

134). *Micescu* (Istratti N.). — La personnalité morale et l'indivision comme constructions juridiques. — *Paris*, in-8°, 194 p.

135). *Catuneano* (Constantin). — Le casier civil. — *Paris*, in-8°, 99 p.

136). *Titulescu* (Nicolas). — Essai sur une théorie générale des droits éventuels. — *Paris*, in-8°, 375 p.

137). *Rosen* (Jacques). — De la récidive dans le droit pénal roumain. — *Paris*, in—8°, 255 p.

138). *Vișoiu-Cornățeanu* (J). — Du maximum et du minimum comme principe de la loi agraire du 23 Décembre 1907 et de l'opportunité d'une caisse rurale en Roumanie.—*Paris*, in-8°, 412 p.

1908

139). *Bagdat* (Dem. G). — Le nom au point de vue de la loi civile, française et roumaine. — *Paris*, in-8°, 108 p.

140). *Tatovici* (Const. T). — De l'évolution de la novation.— *Paris*, in-8°, 176 p.

141). *Dumitrescu* (Atanase). — De l'insaisissabilité des immeubles dotaux. — *Paris*, in-8°, 161 p.

142). *Ionescu* (César).—Du droit de retention. — *Paris*, in-8°, 140 p.

143). *Vasilescu* (P). — Quelques remarques sur le vice du consentement. — *Paris*, in-8°, 139 p.

144). *Costescu* (Eugène P.). — Les obligations solidaires dans le droit français. — Paris, in-8°, 147 p.

145). *Orescu* (Al. C.). — Le mariage quant aux questions intrinsèques et aux formalités extérieures en droit international privé. — *Paris*, in-8°, 470 p.

146). *Cara-Costea* (Grégoire). — La correspondance privée, Propriété. Secret. Producteurs de lettres missives en justice. — *Paris*, in-8°, 156 p.

147). *Partheniu* (César G.). —Le droit social sur les choses. Essai sur la nature des propriétés collectives.—*Paris*, in-8°, 220 p.

148). *Georgescu* (Constant. G.). — La réforme agraire en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 300 p.

149). *Stoicescu* (Constantin C.). — De la responsabilité du fait d'autrui (art. 13841 code civil). — *Paris*, in-8°, 157 p.

1909

150). *Filitti* (C). — La condition résolutoire dans le droit français et roumain. — *Paris*, in-8°, 163 p.

151). *Crasnaru* (Constantin). —Théorie de la complicité dans le droit roumain. — *Paris*, in-8°, 136 p.

152). *Economu* (C.).—De la nature et des effets de nullité des sociétés par actions constituées irrégulièrement. — *Paris*, in-8°, 163 p.

153). *Stoiceseo* (Georges C.). —De l'hypothèque sur soi-même considérée comme instrument de crédit. — *Paris*, in-8°, 172 p.

154). *Pogonato* (Pierre). — Du droit de retention. — *Paris*, in-8°, 147 p.

155). *Paraschivesco* (G.). — L'impôt sur la rente. — *Paris*, in-8°, 186 p.

156). *Bragadiru* (A.). —De la faillite en droit international. —*Paris*, in—8°, 156 p.

157). *Dragomiresco* (P.). — De la condition juridique des sociétés commerciales étrangères en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 127 p.

158). *Demetriu* (N. D.). —Le régime économique et fiscal des tabacs en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 79 p.

159). *Mincu* (A. D.). — Les conflits des lois relatifs au mariage d'après la convention de la Haye de 1902. — *Paris*, in-8°, 177 p.

160). *Stoica* (N. N.). — La question de l'arbitrage obligatoire aux conférences de paix — *Paris*, in-8°, 164 p.

161). *Manolesco-Mladian* (Jean). — L'évolution de la classe moyenne en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 270 p.

162). *Plesnila* (G.). —La situation faite au premier saisissement en droit français et en droit étranger. — *Paris*, in-8°, 97 p.

163). *Fildermann* (W.). — La nature juridique de la transmission par décès et la succession des parents legitimes. — *Paris*, in-8°, 500 p.

164). *Tasca* (Albert). — Les conseils du travail en France.— *Paris*, in-8°, 247 p.

165). *Munteano* (Grégoire). — L'organisation judiciaire en Roumanie (en matière civile). — *Paris*, in-8°, 188 p.

166). *Cosma* (Const.). — Les actes de l'héritier apparent. Théorie de la jurisprudence. — *Paris*, in-8°, 172 p.

167). *Dobrovici* (Const.). — De l'abus du droit. — *Paris*, in-8°, 228 p.

168). *Vacareano* (Emmanuel). — La *protimisis* en droit roumain. — *Paris*, in-8°, 142 p.

1910

169). *Curtovici* (J.). — La stipulation pour autrui au profit des personnes indéterminées et personnes futures. — *Paris*, in-8°, 200 p.

170). *Stoeanovici* (M.). — Etude sur le principe de l'obligation personnelle de l'héritier aux dettes de la succession. — *Paris*, in-8°, 140 p.

171). *Dimitrescu* (Michel A.). — Des clauses d'inaliénabilité suivant la jurisprudence. — *Paris*, in-8°, 179 p.

172). *Plesnilă* (C. C.). — Analyse critique de la théorie des contrats réels. — *Paris*, in-8°, 76 p.

173). *Dimitrescu* (Barbou). — Essai sur la représentation de la dot par les paraphernaux. — *Paris*, in-8°, 148 p.

174). *Netter-Comarnesco* (Julien). — L'inaliénabilité de la propriété rurale en Roumanie d'après la loi du 15 Août 1864.— *Paris*, in-8°, 297 p.

175). *Krainik* (I.). — L'évolution de la repression des fraudes et falsifications alimentaires. — *Paris*, in-8°, 233 p.

1911

176). *Anghelesco* (D. G.). — Des promesses de mariages et leurs conséquences juridiques. — *Paris*, in-8°, 160 p.

177). *Zamfiresco* (Jean). — De la médiation (Etude du droit international). — *Paris*, in-8°, 204 p.

178). *Ardeleanu* (Vintila Al.). — Du délai de viduité. — *Paris*, in-8°, 143 p.

179). *Popesco* (Georges). — La personnalité morale en droit international privé à travers la doctrine et la jurisprudence. — *Paris*, in-8°, 136 p.

180). *Trifonescu* (J.). — De la confirmation des actes nuls.— *Paris*, in-8°, 122 p.

181). *Tomesco* (Chr.-C.). — Etude juridique sur la tutelle maternelle. — Paris, in-8°, 138 p.

182). *Ionescu* (C.).—La règle du partage en nature.— *Paris*, in-8°, 315 p.

183). *Pleșoianu* (Virgile C.). — Etude sur la responsabilité des tiers acquéreurs des valeurs dotales sujettes à réemploi. — *Paris*, in-8°, 184 p.

184). *Gerota* (Constantin). — Le retrait d'indivision (Art. 1408, al. 2). — *Paris*, in-8°, 107 p.

185). *Boamba* (Jean-G.). — Essai sur la théorie jurisprudentielle de la dot incluse. — *Paris*, in-8°, 144 p.

186). *Calinesco* (Aurèle). — Le retrait lignager dans l'ancien droit français. — *Paris*, in-8°, 162 p.

187). *Chiriţesco* (Michel). — Du rôle de la volonté dans le testament. — *Paris*, in-8°, 128 p.

188). *Grégori-Barbu* (D.). — Relations commerciales entre la Roumanie et l'Autriche. —*Paris*, in-8°, 185 p.

189). *Băiulesco* (Emile). — Les institutions de crédit foncier en Allemagne. — *Paris*, in-8°. 159 p.

190). *Economo* (Démètre).— Les phases de la propriété foncière en Roumanie jusqu'aux lois agraires de 1907. — *Paris*, in-8°, 231 p.

191). *Micesco* (Démètre N.). — Essai sur la technique juridique. — *Paris*, in-8°, 365 p.

1912

192). *Fundațiano* (C. H.). — L'industrie du pétrole en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 152 p.

193). *Ionesco* (E.). — Les obligations naturelles. — *Paris*, in-8°, 157 p.

194). *Buncsco* (Michel). — Essai sur le contrat de représentation théâtrale. — *Paris*, in-8°, 138 p.

195). *Grigoresco* (Constant). — Sur la politique agraire en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 213 p.

196). *Alexandresco* (Vintila). — Du billet non causé. — *Paris*, in-8°, 165 p.

197). *Constantinesco* (Dem. J.). — Des pouvoirs de la femme judiciairement séparée de biens. — *Paris*, in-8°, 181 p.

198). *Poltzer* (Vasile). — L'enrichissement sans cause. — *Paris*, in-8°, 175 p.

199). *Algiu* (Al. C.). — Etude sur la règle. *Error communis facit jus*. — *Paris*, in-8°, 116 p.

200). *Sanatesco* (Georges). — De la validité des actes faits par l'héritier apparent. — *Paris*, in-8°, 393 p.

201). *Spineano* (Alexandre). — Modification possible de l'article 1395 du code civil français. — *Paris*, in-8°, 115 p.

202). *Nicoleano* (Hippolite). — De la représentation indirecte. — *Paris*, in-8°, 170 p.

203). *Bostinesco* (Aurèle C.). — Essai juridique et critique sur le droit de consolidation en matière de concession minière, pétrolifère dans le droit roumain. — *Paris*, in-8°, 167 p.

204). *Dumitresco* (Grégoire). — Nature juridique de l'emprunt public ou légitimation au point de vue contractuel de tous les procédés usités par les Etats débiteurs. — *Paris*, in-8°, 136 p.

205). *Eremia* (N. G.). — Les associations paysans de production en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 232 p.

206). *Coroi* (J.). — Jurisprudence relative à la dot mobilière. — *Paris*, in-8°, 232 p.

207). *Minei* (Basile). — Essai sur la nature juridique de droit réelle et des droits de créances. — *Paris*, in-8°, 395 p.

208). *Papacostea* (Alexandre). — L'accroissement des budgets de l'Etat. — *Paris*, in-8°, 134 p.

209). *Burada* (Alexandre). — Les droits du vendeur d'effets mobiliers non payé (Droit français et droit roumain). — *Paris*, in-8°, 223 p.

210). *Tataresco* (Georges). — Le régime électoral et parlementaire en Roumanie. — *Paris*, in-8°, 192 p.

211). *Bungetiano* (Const.). — Les bois et forêts en Roumanie sous le rapport forestier, industriel et commerciel. — *Paris*, in-8°, 190 p.

212). *Boboc* (Aurèle S.). — Des exceptions légales à l'inaliénabilité de la dot. — *Paris*, in-8°, 101 p.

213). *Anghelovici* (Virgile). — Du bénéfice d'inventaire dans le code civil suisse. — *Paris*, in-8°, 204 p.

214). *Corbesco* (Dan). — De la représentation dans les actes juridiques et principalement dans les contrats. — *Paris*, in-8°, 213 p.

215). *Joachimovici* (Victor E.). — Le jurisjurandum necessarium à l'époque classique dans le droit romain. — *Paris*, in-8°, 178 p.

216). *Boicesco* (Nicolas). — La faillite de la succession en droit comparé et principalement en droit allemand. — *Paris*, in-8°, 424 p.

217). *Minei* (Basile). — La Banque nationale de Roumanie. — *Paris*, in-8°, 90 p.

218). *Crutzesco* (Alfred). — Des donations entre concubins. — *Paris*, in-8°, 131 p.

219). *Anghelesco* (Mircea). — La propriété paysanne roumaine et l'égalité du partage successoral. — *Paris*, in-8°, 204 p.

1913

220). *Bratesco* (Jean). — De la liquidation du passif héréditaire en cas d'occupation bénéficiaire. — *Paris*, in-8°, 174 p.

221). *Condurachi* (Jean D.). — Recherches sur l'ancienne organisation judiciaire des Roumains. — *Paris*, in-8°, 197 p.

222). *Melinesco* (Const.). — Etude sur l'autorité de la chos-jugée en matière civile. — *Paris*, in-8°, 150 p.

223). *Diano* (Nicolas). — Les biens réservés de la femme mariée (Essai sur les résultats pratiques de la loi du 13 Juillet 1907). — *Paris*, in-8°, 166 p.

224). *Lambrino* (Georges). — Finances de la Guerre. — *Paris*, in-8°, 85 p.

225). *Bardesco* (Antoine). — L'abus du droit. — *Paris*, in-8°, 305 p.

226). *Eustatziu* (Victor). — De la notion et de la sanction des lois d'ordre public en droit interne. — *Paris*, in-8°, 141 p.

227). *Galasesco* (Démètre). — De la dissolution anticipée et de la prorogation d'une Société anonyme. — *Paris*, in-8°, 188 p

228). *Papilian* (Const.). — La recherche de la paternité. — *Paris*, in-8°, 261 p.

229). *Grossu* (Virgil). — De la preuve de la propriété et de ses démembrements. — *Paris*, in-8°, 120 p.

230). *Raicoviceanu* (Nicolas). — La loi de 16 Novembre et

l'action de la déclaration de la paternité. — *Paris*, in-8°, 250 p.

231). *Brătiano* (Const.). — Les effets comparés de l'action oblique et l'action en simulation. — *Paris*, in-8°, 164 p.

232). *Djuvara* (Mircea). — Le fondement du phénomène juridique. Quelques reflexions sur les principes logiques de la connaissance juridique. — *Paris*, in-8°, 246 p.

233). *Stoeanovici* (N. A.). — La validité des actes de l'héritier apparent en droit français et en droit roumain. — *Paris*, in-8°, 153 p.

234). *Cratunesco* (Jean). — L'union libre au point de vue juridique et social. — *Paris*, in-8°, 346 p.

1914

235). *Angelesco* (R.). — De la rupture des promesses de mariage. — *Paris*, in-8°, 140 p.

236). *Triandafil* (Ernest). — L'idée de faute et l'idée de risque comme fondement de la responsabilité. — *Paris*, in-8°, 228 p.

237). *Craciun* (Eugène). — Théorie générale des astreintes. — *Paris*, in-8°, 187 p.

238). *Priboy* (D.-C. Stefanesco). — L'idée de faute et la responsabilité des choses inanimées. — *Paris*, in-8°, 119 p.

239). *Stamatiu* (Alexandre). — Le commerce extérieur de la Roumanie. — *Paris*, in-8°, 313 p.

240). *Simionesco* (Jean). — De la violence et de ses effets dans les actes juridiques. — *Paris*, in-8°, 135 p.

241). *Ionesco* (Bogdan). — De la condition des revenus dotaux au point de vue de la règle de l'insaissabilité. — *Paris*, in-8°, 110 p.

242). *Nicolesco* (D.). — Du dommage moral résultant de l'inexécution d'un contrat en droit comparé. — *Paris*, in-8°, 142 p.

243). *Burada* (Alexandre). — La question monétaire et l'intérêt public. — *Paris*, in-8°, 208 p.

244). *Puricesco* (Gr.) — Des astreintes. — *Paris*, in-8°, 172 p.

245). *Rarincesco* (Michel). — Etude sur la publicité des causes de nulité ou de résolution en matière de transmission immobilière. — *Paris*, in-8°, 179 p. [1]).

B) Facultatea de medicină

246). *Ilié* (Alexandre). — Récidives et fausses récidives des mastoidites. — *Paris*, 1908, in-8°, 61 p.

[1]) De la 1850 până în anul 1907, în 57 ani, 167 de Români au luat doctoratul în drept la Facultatea de drept din Paris. De la 1907 până în 1914, adică în 7 ani, 124 Români au fost proclamați doctori în drept de la Paris.

247). *Robesco* (Alexandre.) — La mortalité infantile. Essai critique des moyens employés pour la combattre. — *Paris*, 1908, in-8°, 130 p.

248). *Vechsler-Veréa* (Adolphe). — Considérations sur les accidents gangréneux dans la purpura. — *Paris*, 1909, in-8°, 70 p.

249). *Nicolau* (Pierre). — Contribution à l'étude des metrorragies de la ménopause (Metrorragies d'origine ovarienne). — *Montpellier*, 1912, in-8°, 59 p.

250). *Culcer-Petresco* (Maria). — Quelques considérations à propos d'un cas nouveau de la dextrocardie congénitale. — *Paris*, in-8°, 1912, 107 p.

251). *Jacob* (Marcel).—L'orchi-epidimyte paludéenne.—*Paris*, in-8°, 1912, 144 p.

252). *Théoharide* (Antoine-Georges). — Contribution à l'étude du traitement chirurgical de l'inversion utérine récente et ancienne d'origine puerpérales. — *Paris*, in-8°, 1913, 224 p.

253). *Alexandresco* (Grégoire). — De la nécessité de l'intégrité de la muqueuse utérine du point de vue de l'évolution normale de la gestation. — *Paris*, in-8°, 1913, 112 p.

254). *Gruenberg* (Mathias). — Traitement actuel des rétrécissements traumatiques de l'urètre. — *Paris*, in-8°, 1913, 47 p. [1])

C) Facultatea de litere

255). *Apostolesco* (N. I.). — L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine. — *Paris*, in-8°, 1909, XVII-418 p.

256). — L'ancienne versification roumaine (17 et 18 siècles). — *Paris*, in-8°, 88 p.

257). *Lovinesco* (Eugène). — Jean Jacques Weiss et son oeuvre littéraire. — *Paris*, in-8°, 1909, 175 p.

258). — Les voyageurs français en Grèce au 19-ème siècle. — *Paris*, 1909, in-8°, 228 p.

259). *Drouhet* (Charles). — Le poète français Maynard (1583-1646), étude critique d'histoire litéraire. — *Paris*, 1909, in-8°, 575 p., 2 fac-similes.

260). — Tableau chronologique des lettres du poète français Maynard accompagné de lettres inédites. — *Paris*, 1909, X-131 p.

261). *Tafrali* (Oreste). — Thessalonique au XIV siècle. — *Paris*, in-8°, (A.-D. XXVI-312 p. 1 tabl.).

262). — Topographie de Thessalonique. — *Paris*, in-8°, (A.-D. XII-214 p., 32 tabl., 2 plans).

263). *Serbanesco* (Nicolas). — Leopardi et la France; essai de littérature comparée. — *Paris*, 1913, in-8°, (XXII-549 p.).

---

[1]) Intre 1827 și 1907, adică în 80 ani, 229 Români au trecut doctoratul în medicină la Facultățile de medicină din Franța. De la 1907 până în 1914, 9 Români au luat doctoratul în medicină în Franța.

264).—Lettres inédites relatives à Giacomo Leopardi. —*Paris*, in-8°, 1913 (XXIV-260 p. [1]).

D) Facultatea de ştiinţe

265). *Lalesco* (Trajan). — Sur l'écuation de volterra. — *Paris*, 1908, in-4°, 78 p.

266). *Popovici* (C.). — Sur les surfaces intégrales communes aux équations différentielles. — *Paris*, in-4°, 1908, (IV-68 p.).

267). *Enqche* (N.). — Hydrodynamique. Contribution à la théorie de l'écoulement sur les déversoirs en mince paroi et à nappe noyée en dessous. — *Paris*, in-4°, 1908, 32 p. *(Doctorat de l'Université).*

268). *Radulesco* (Jean). — Recherches sur la vitesse de nitrification de la cellulose et pe ses dérivés hydro et oxi et la nitrification maximum de la cellulose en vue de leurs applications industrielles. — *Lyon*, 1908, in-8°, 69 p.

269). *Brandza* (Georges). — Recherches anatomiques sur la germination des hypericaciés. — *Paris*, in-8°, 80 p.

270). *Parhon* (Marie). — Sur les échanges nutritifs chez les abeilles pendant les quatre saisons. — *Paris*, 1909, in-8°, 57 p.

271). *Sanielevici* (S.). — Sur les équations différentielles des cordes et des membranes vibrantes. — *Paris*, 1908, in-4°, 74 p. *Doctorat de l'Université).*

272). *Vintilesco* (J.). — Recherches biochimiques sur quelques sucres et glucosides. — *Paris*, in-8°, 1910, 61 p.

273). *Popesco-Voitesti* (Jon). — Contribution à l'étude de stratigraphique du nummulitique de la dépression gétique. (Roumanie occidentale). — *Bucarest*, in-8°, 1910, 98 p., 2 cartes.

274). *Bothézat* (Georges). — Étude de la stabilité de l'aéroplane. — *Paris*, 1911, in-8°, 192 p. *(Doctorat de l'Université).*

275). *Berberiano* (Mircea). — Action des composés organomagnésiens sur les ethers B oxydydrocinnamiques B substitués. — *Paris*, 1911, in-8°, 45 p. *(Doctorat de l'Université).*

276). *Giurgea* (Emile). — Recherches expérimentales sur le phénomène de Herr. — *Paris*, in-8°, 1912, 166 p.

277). *Lalou* (Socrate). — Recherches sur les secrétions et le mécanisme de la secrétion pancréatrique. — *Paris*, 1912, in-8°, 95 p.

278). *Nicolau* (C.). — Sur la variation dans le mouvement de la lune. — *Paris*, in-8°, 1912, 173 p.

279). *Bratu* (Georges). — Sur l'équilibre des fils soumis à des forces interieures. — *Paris*, 1912, in-8°, 62 p.

---

[1]) Până la 1907 numai 2 Români au trecut doctoratul în litere la Paris. Intre 1907—1914, 5 Români au susţinut doctoratul în litere la Paris.

280). *Costeanu* (Nicolas). — Etude de l'action du gaz carbonique sur les sulfures minéraux — *Paris*, in-8°, 1912, 73 p.

281). *Dulugea* (Silvia). — Le magnèse dans le sol de la Roumanie. — *Paris*, in-8°, 1912, 89 p., 11 tabl., 1 carte). — *(Doctorat de l'Université)* [1]).

Matei Fotino.

[1]) Până în 1907, 29 Români susținuseră teza de doctorat în științe la Universitățile din Franța. Intre 1907 și 1914, 17 Români au trecut doctoratul în științe în Franța, dintre cari 5, doctoratul de Universitate.

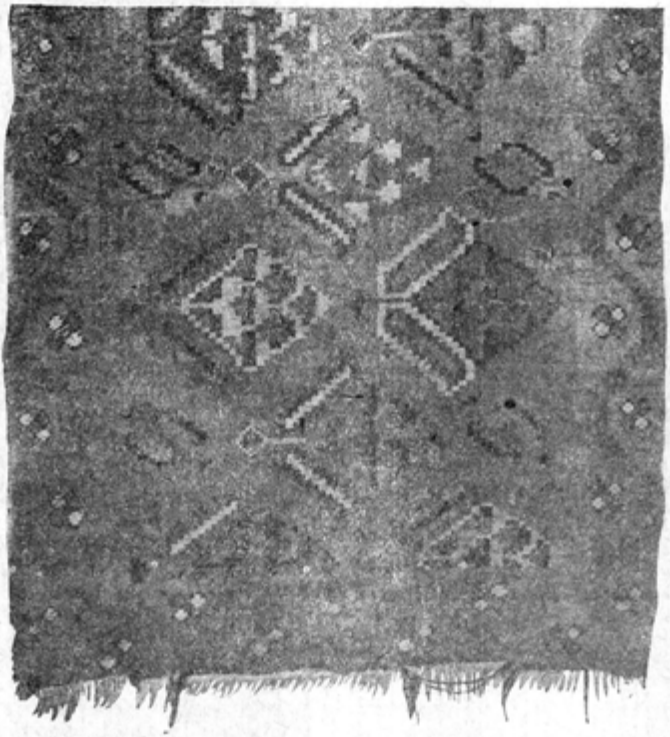

SCOARȚE ROMÂNEȘTI LA LOUVRE

La 24 Junie trecut s'a inaugurat la Paris, în Muzeul Louvre, prima expoziție de covoare din seria plănuită de Muzeul de arte decorative din Pavillon Marsan. Deocamdată iau parte la această „expoziție a Europei septentrionale și orientale" opt țări, legate între ele prin afinități artistice, evidențiate mai ales în țesături, și anume: Norvegia, Suedia, Finlanda, Lituania, Polonia, Ucraina, România și Jugoslavia. România ocupă, cu 50 scoarțe, cele două prime săli, care precedează Suedia.

Participare noastră s'a hotărît, ca întotdeauna, în ultimul moment: exact cu 3 zile înainte de termenul când obiectele trebuiau remise la Paris. Plecând în grabă, pregătirile fiind luate în speranța unei reveniri asupra primei și nechibzuitei

neaprobări a participării, am mai putut sosi la timp, grație întârzierii altora mai „orientali“ ca noi. Din cauza acestora, inaugurarea fiind amânată, nu am mai putut-o aștepta, plecând, după ce, într'o perfectă înțelegere cu conducătorii expoziției, s'au stabilit cele cuvenite.

Plănuită fusese această expoziție încă din 1914, când D-l. François Carnot, președintele de atunci și de acum al Uniunii artelor decorative din Paris, cu prilejul călătoriei sale, rămăsese așa de fermecat de splendoarea scoarțelor ce-i arătasem în depozitul Muzeului din Calea Griviței. Surprins de asemănarea, ce, prin unele exemplare de covoare scandinave din Muzeu, dovedisem [1]) că există între aceste țări, întorcându-se în Franța prin Rusia și Suedia, D-sa îmi confirmă în urmă afinitățile semnalate și intenția sa de a organiza o expoziție a țesăturilor din toate aceste ținuturi.

Războiul a zădărnicit intențiile de atunci, care acum numai, după treisprezece ani, s'au putut realiza. Hotărîrea participărei noastre se datorește D-lui Clinchant, noul Ministru al Franței la noi, care a reușit, în cele din urmă, să convingă cercurile competinte să revie asupra primei renunțări. Ar fi fost într'adevăr o mare greșeală ca, după ce M. S. Regina binevoise să acorde Inaltul Său patronaj expoziției, tocmai România să lipsească, punându-se pe aceași treaptă cu Ucraina, despre care Catalogul oficial ne informează că „deși a acceptat invitația ce i s'a adresat, totuși nici un covor nu a sosit dela Kiew“, expunându-se numai două bucăți, aparținând colecției particulare a D-lui François Carnot.

Am insistat asupra peripețiilor participării noastre, pentru ca cercurile competinte să se convingă că sânt anume obligații, dela care o țară ca a noastră nu poate și nici nu trebue să se sustragă. Cu atât mai mult în cazul de față, când în șirul țărilor care alcătuesc hotarul răsăritean dinspre Rusia, noi ne prezintăm sub o așa de favorabilă înfățișare.

Amânând, pentru după închiderea expoziției, impresiile ce vom fi produs asupra streinătății, nu vom reda, deocamdată, decât notița, redusă la spațiul fixat, ce ni s'a cerut pentru catalogul oficial, în care ocupăm, în ordinea alfabetică, al 5-lea

[1]) Cf. articolul „Arta scandinavă și a noastră“ din „Convorbiri Literare“, Iulie 1909, p. 794.

rând, cu 50 de scoarțe, dintre cari: 19 din Basarabia, 16 din Oltenia, 5 din Muntenia, 5 din Bucovina, 3 din Ardeal și 2 din Moldova.

La expoziție au binevoit să participe: M. M. L. L. Regele și Regina cu 7 splendide scoarțe din Basarabia; una din aceiași provincie este a Ex. Sale D-l. Collas, Ministrul Greciei; din Oltenia am obținut exemplare de o rară frumusețe dela D-nii: Dr. Al. Slătineanu (4 bucăți); R. Soepkez (2); C. Garoflid și Dr. Dinu Brătianu câte o bucată, iar restul de 34 au fost luate din colecțiile Muzeului de Artă națională.

* * *

In spațiul limitat și anume prescris, s'au dat pentru vizitatorii streini următoarele lămuriri, ce cuprind paginile 33-39 din Catalogul oficial:

„Expoziția de țesături românești în Pavillon Marsan are de scop nu numai de a dovedi simțământul estetic al țăranului român, dar totdeodată de a pune în relief înrudirea artistică dintre diferitele state expunătoare. Asemănările nu sânt datorite numai întâmplării, nici acelui bun comun ce se regăsește în toate industriile primitive ale artei țesătoriei, la toate popoarele, din vremurile cele mai îndepărtate și până azi. Aceiași technică ne dă un anumit număr de izvoade, mai mult sau mai puțin neschimbate, care lămuresc, de pildă, identitatea modelelor Incașilor din Peru cu ale țăranului român. Inrudirea însă dintre țesăturile noastre și acelea ale popoarelor scandinave nu-și găsesc lămurirea decât în traiul laolaltă în Sud-Estul Europei, în vremea de demult, a tuturor populațiilor azi presărate între Suedia și Gurile Dunării.

Țesăturile fiind așa de lesne distruse, nu ne este îngăduit să urmărim origina lor până în vremurile preistorice, după cum putem face pentru casa țărănească cu pridvor, ce întâlnim din vârsta neolitică, sau cu splendidele olării cu ornamente spirale, ce deasemenea se mențin de atunci până azi. Izvoadele încărcate dar armonios desvoltate ale portului țărancei ne dovedesc însă vechimea țesăturilor noastre. Ca dovezi pipăibile ale existenței lor din vremea preistorică nu ne-au rămas decât greutățile de pământ ars, ce se atârnau la războaie, și cari se găsesc în mare cantitate prin sălașurile neolitice.

CAT. DE FETE "NOTRE DAME"

Arta ţesutului este astăzi încă foarte răspândită în România: nu e cămin în care să nu se afle un războiu, la care ţăranca ţese tot ce trebue gospodăriei. Şi se mai întâlnesc azi, deşi din ce în ce mai rar şi numai în ţinuturile cele mai singuratice, gospodării care cultivă inul şi cânepa necesare pânzeturilor şi care de la oile lor iau lâna pe care femeia o toarce, o răsuceşte şi o boieşte, pentru a ţese din ea scoarţele din casă şi stofa vesmintelor întregii familii. Femeia nu-şi părăseşte furca cea artistică nici când iese la câmp; iar lungile seri ale iernii se scurg la războiul, ce ocupă încăperea de seamă a casei.

Dintre toate frumoasele lucrări eşite din mâna aşa de îndemânatică a ţărancei, nu va fi vorba aci decât de scoarţe şi de lăicere, ce nu se pot trece printre covoarele propriu zise, căci nu se întrebuinţează pe jos, ci înfrumuseţează numai pereţii şi laviţele locuinţelor văruite în alb.

Exemplarele expoziţiei sânt toate, fără deosebire, lucrate de ţărance, după obiceiul strămoşesc şi pentru nevoile gospodăriilor proprii. De curând numai asemenea scoarţe sânt căutate de târgoveţi şi au invadat interioarele caselor orăşeneşti, înlocuind adevăratele covoare turceşti, care, odinioară, împodobeau palatele boereşti.

Scoarţele expuse sânt din prima jumătate a veacului trecut, unele purtând chiar anul; toate însă reproduc, cu puţine modificări, izvoade mai vechi.

Descoperirea unei ţesături din veacul al XII-lea în biserica din Baldischol în Hedemarken ne uşurează stabilirea identităţii între ţesăturile zilelor noastre şi cele din Norvegia, din acea vreme îndepărtată.

Exceptând unele rare specimene, din Basarabia, de covoare cu fir înodat, ţăranca noastră nu cunoaşte decât ţesăturile de gen oriental, zise chilimuri. In unele părţi, şi mai ales în Banat, mai rar în Muntenia, se găsesc chiar ţesături cu alesături în găurele, la despărţirea culorilor pe urzeală deosebită, tehnică care aminteşte felul de lucru la Incaşi şi la Copţi.

Punctul de plecare al desvoltării ţesăturilor noastre este fâşia, lată de un cot, din lână albă şi sură întreruptă de vărgi divers colorate. Desenuri geometrice născute din încrucişarea urzelei cu firul bătelei întrodus prin suveică animează apoi uniformitatea destul de anostă a ţesăturilor primitive.

Un chenar simplu dealungul acestor motive geometrice arată o a treia treaptă în desvoltarea țesăturilor în fâșii.

O nouă fază ne este dată prin scoarțele de o lungime cât aproape de două ori lățimea, în care desenurile geometrice centrale sânt incadrate de fâșii, tot cu motive geometrice, cari alcătuiesc chenarul. După aceasta se desvoltă tipul scoarței adevărate, al cărei centru, numit câmpul scoarței, este prins într'o bordură regulată, alcătuită din unul sau mai multe chenare divers înflorate și colorate.

De aci încolo se pot urmări caracteristicele diferitelor regiuni din țară. Pe când în Muntenia și într'o parte din Moldova mai persistă izvoadele în romburi și alte combinații geometrice, în Basarabia și în Oltenia tipul floral înlocuește primitivele desenuri regulate. Deosebirea între aceste provincii mai este accentuată prin faptul că în Basarabia contururile florilor stilizate geometric sânt compuse din mici linii drepte, ca în cusăturile pe caneva, pe când în Oltenia se lasă florilor și tulpinelor mlădierea și contururile firești rotunjite.

Scoarțele din Basarabia și din Bucovina vecină se recunosc în genere după următoarele norme: câmpul uniform nu este limitat decât de un chenar foarte strâmt, care adesea se confundă cu câmpul scoarței, fără a fi despărțit prin fâșii de culori deosebite ca la scoarțele oltenești. Pe un câmp închis, adesea chiar negru de tot, basarabeanca seamănă florile stilisate și mai mari decât în natură; alteori pe câmpuri destul de neutre de nuanțe verzi, albastre, galbene sau chiar cenușii și pământii se întind mândre și distanțate desenuri de lujere sau de flori; alteori fâșii dealungul scoarței seamănă cu brazdele ogoarelor sau cu liveziile înflorite. Cele mai frumoase scoarțe din Basarabia au ca motiv central, pe fund negru, trandafiri mari sau bujori stilizați de un roș înflăcărat, despărțiți de frunze de un verde strălucitor.

Alt izvod, mai des în Bucovina, ne arată arborele vieții cu ramuri ca în pietrele gravate din Orientul antic, de unde a fost împrumutat. Păsările, tot cu contururi geometrice, se opresc pe ramurile arborelui, la trunchiul căruia se încolăcește șarpele strămoșesc.

Cu totul deosebite sânt scoarțele oltenești, care reprezintă, cu siguranță, cea mai frumoasă desfășurare a țesăturilor românești. Nu numai prin coloratia lor cu mult mai caldă ca în

celelalte părți ale țării, dar și prin izvoadele mult mai regulate, aceste scoarțe destăinuesc influențele orientale din spre Serbia din Sud și ale covoarelor turcești, anume lucrate în Orient, în veacul al XVI-lea și al XVII-lea, pentru Sașii din Transilvania.

Frumoasele scoarțe oltenești și-au desăvârșit a lor desvoltare sub Constantin Brâncoveanu, contimporanul lui Ludovic al XIV-lea, în vremea în care întreaga artă românească a atins apogeul ei. Câmpul scoarțelor, de un albastru închis pierzându-se până în azurul cel mai limpede sau de roșu conabiu până la rozul cel mai delicat, este presărat cu crengi de mărgăriterel, de lalele și de bujori stilizați. Florile nu sânt redate în relief, ci numai în culori conturate; uneori numai în albul mărgăriterelului este reliefat prin puncte brodate pe țesătură. Printre aceste câmpuri de flori se văd desenuri stângace de păsări, pisici, cerbi, și chiar de pești, alături de mutre omenești primitiv redate. Aceste rămășițe de zoomorfism se datoresc, probabil, decorațiilor animale din sculpturile brâncovenești.

Țesăturile oltenești se mai deosebesc și prin lâna mai subțire toarsă și printr'o lucrare mai îngrijită. Coloritul cel armonios, deși foarte viu, se datorește boelilor vegetale, pe care țăranca le prepară singură, după procedee învechite, din ierburi și scoarțe, înlocuite azi, din nefericire, prin culorile de anilină.

Unele scoarțe poartă nu numai anul când au fost țesute dar și numele fecioarei care, îngânând cântece bătrâne în ritmul monoton al mișcărilor suveicii, a căutat să strecoare în frumoasele compoziții înflorite cu colori strălucitoare ceva din poesia sufletului ei și din dorul ce-l purta pentru cel căruia era hărăzită scoarța.

Numai într'o asemenea atmosferă de liniște și de idilă dela țară, susținută de dragostea lucrului pentru sine și de ambiția de a înfrumuseța tradiția locală printr'o notă personală, au putut să fie zămislite capodoperile de armonie ce sânt unele din scoarțele noastre.

Azi, arta populară în genere și a țesătoriei în deosebi este amenințată să piară și nici sforțările societăților protectoare nu vor putea să o scape de o moarte sigură. Pentru a o învioara, ar trebui să se transforme noile condiții sociale și să se redea artei populare caracterul ei excluziv personal, care sin-

gur poate să o facă să subsiste. Lucrând pe comandă pentru societăți, țăranca industrializează arta ei; nu se gândește decât să producă cât mai mult, repetând cât mai des aceleași izvoade, spre a câștiga cât mai mult ca să-și cumpere din târg stofele, ce nu mai are vreme să-și țese singură.

Pe când arta populară lucrată pe comandă se întroduce

în orașe, satele sânt invadate de produsele fabricilor. Marea industrie omoară lucrul individual și artistic, și nici o țară nu va putea resista acestei consecințe fatale a legii progresului."

Deși scoase din mediul modest pentru care au fost concepute, și fără ambiție de a se vedea vreodată expuse, scoarțele noastre nu-s deloc pierdute în sălile din Muzeul Louvre, unde armonioasa lor cumpătare reese și mai bine.

O atare constatare este cea mai bună dovadă a vigoarei și frumuseței artei poporului românesc.

Al. Tzigara-Samurcaș

CRONICI

Cronică artistică

Forme şi Colori. — Ne propunem să urmărim expoziţiile de artă plastică şi să împărtăşim cititorilor noştri impresiunile culese. Şi poate încă, câte un gând sau reflexul unui gând. In ori ce caz, cititorul va fi ferit de pedantismul teoretic ce se exprimă sibilic şi ocult şi ambig în înţeles. Nu vom face scientificism ce se autosatisface prin espresiuni tehnice ce acoperă noţiuni abstracte de „paralelism" fie el vertical sau orizontal; şi, promitem că nici o „diagonala" nu va tăia inoportun esprimarea senzaţiilor noastre prilejuite de bucuriile sau suferinţa artistului pe care el şi le esprimă în forme şi colori. Forme şi colori va fi titlul şi conţinutul instantaneelor noastre luate din domeniul plasticei româneşti.

În note fugare vom căuta să însemnăm tot ce va fi eveniment, în acest domeniu ce se mărgineşte în cele patru laturi ale unei rame sau în finalitatea unei bucăţi de lut sau de bronz. Nu vom căuta şi pretinde, cu orice preţ „absolutul" ca valoare estetică. Nici interpretarea semnificaţiei cosmosului în spaţiul a patru decimetri de pânză nu'l vom căuta. Din fericire, unui artist îi este atât indiferentă „discrepanţa" care se produce în minus sau în plus în simţirea criticului superestet ce constată teoretic — din opera artistului — dezastrul ruperei în două sau în patru sau în mii de fărâmi a universului...

Forma sau coloarea ce trăeşte şi are o viaţă proprie — ele ne bucură sau ne doare în opera unui artist plastic.

Vom căuta această viaţă.

Ne vom strădui să desprindem din efemera existenţa a expoziţiilor tot ce ni se pare viabil fie chiar pentru o clipă numai.

In artă ca şi biologie celula care trăeşte interesează în mod deosebit.

Viaţa e acţiune şi acţiunea e totdeauna mai puternic convingătoare şi superioare, prin esenţa, teoriei. Teoria în timpurile actuale stă înfiptă în opera de artă ca insecta parazitară în cojocul ciobanului. Rezultatul nu poate fi decât o generală scărpineală producătoare de egzeme. Să fim mai puţin pretenţioşi şi preţioşi, să

ne mărginim rostul scrisului nostru la o tovărășie de drum. Să netezim calea ce duce spre o înțelegere între artist și public.

Artistul n'are nevoe de rețetele noastre. Boala lui e incurabilă, iar durerile și le alină, la fel cu dobitocul ce-și linge rănile și moare, astfel, niciodată vindecat, sfârșind tragedia creației artistice.

Respectăm viața în celula biologică și respectăm talentul ca celulă ce contribue la formarea protoplasmei geniului. Fie care talent adevărat e o celulă ce trăește. Celulele toate contribue la formarea unui organism — în artă sensibilitatea plastică — care cândva va reprezinta geniul națiunii. Să respectăm celula căci ea cuprinde principiul vieței. Ori cât de scurtă ar fi durata vieței, ea germinează alte vieți, noui. Această e scopul existenței ei. Scopul este săvârșit când celulă-talent fixează, fie pentru o clipă, reflexul unei îndrăsneli sau umila prosternare a credinciosului în fața Dumnezeirii.

Să nu căutăm valori absolute, mai ales în stadiul cultural actual în care ne găsim. Și mai presus să nu uităm că în afara valorei în sine, a valoarei estetice, opera de artă poartă închis în țesutul materiei sale o soartă ce se confundă cu misiunea ei culturală.

Fie care artist poartă solia unui adevăr, ca preot ce duce sufletelor tânjinde viaticul artei.

Din forma și coloarea operei de artă plastică se răsfrânge lumina unei bucurii sau umbra unei suferinți ce se vădește printr'o nobilă atitudine; atitudinea ce cuprinde un sens filosofic al vieței. Superioară filosofiei, fiindcă *trăește* prin simțiri peste veacuri, când sistemele gândirii nu au lăsat de cât un nume ce înseamnă o evoluție a spiritului uman.

Rândurile noastre nu vor fi, bine înțeles, rânduri de apologie închinate mediocrității. Nu voim decât să așezăm un semn distinctiv și, bine intenționați pentru talentul ce apare sau se afirmă, să contribuim la recunoașterea acestei misiuni.

Expoziția N. Dărăscu. — Coloarea este caracteristica operei d-lui Dărăscu. Din pete de coloare, aglutinate, bătrâna cetate a dogilor Veneției se întruchipează în feerică splendoare.

Impresioniștii francezi au descoperit că lumina are coloarea ei proprie rezultată din contopirea colorilor spectrului solar.

Ce simplu adevăr!

Și ce consecvență în aplicarea lui. Coloarea obiectelor din natură, se disolvă într'o gamă generală de albastru — gama atmosferei, și în colori transparente. Toate obiectele sunt acoperite de pete de coloare care toate iradiază lumina cerească. Lumina, ce își variază intensitatea de dimineața până seara. Pentru atingerea acestui scop gamele de colori trebuesc înfinit gradate în nuanță. Aceste game Dărăscu le simte și le posedă prin instinct fără șovăeli și fără ajutorul a penibile analize. Prin acestea și prin

fulgerătorul impresiunii, Dărăscu, este impresionist. Tot didacticismul coloristic al impresioniştilor, pictorul îl ignoară din fericire. Pensula lui, de o superbă libertate, proiectează pe pânză o polichromie, de o muzicalitate în nuanţe unică până acum în pictura românească. Nuanţa de coloare când voluptoasă şi catifelată, când mătăsoasă, ca materie, îi constitue o graţie de o frumuseţe plină de noblețe.

Lipsit de constrângerile unor prejudecăţi de artă, Dărăscu îşi urmează înclinaţiile naturale.

El cântă ca pasărea măiastră: armonii; fără să cunoască legile armoniei. El nu are obiceiuri şi nici principii tecnice. Coloarea e aşternută când subţire şi fluidă ca aquarelă, când în straturi grase fiindcă toate mijloacele sunt bune pentru el dacă îl duc la rezultatul dorit: armonia colorilor atmosferizate. Coloare se topeşte în nuanţe ce se îmbină, se întrepătrund graţie unei execuţiuni spontane şi sprinţară în verva pensulară.

Nu „campanile" devine o poemă de lumină voluptuoasă în care vulgaritatea aspectului natural se transformă în feerie. Un văl de sensualitate coloristică se aşterne peste ziduri şi ape, păstrându-le totuşi, atât cât este necesar, materialitatea terestră. Sub jocul de lumină colorată se simte mai mult decât se vede corpul, volumul.

Opera, de azi, a d-lui D. e închinată sărbătoarei soarelui. Vederile din Veneţia sunt pline de lumină cu tonuri proaspete învăluite de atmosferă unde, strălucirea soarelui şi undoirile valurilor pe lagune în care se reflectă pânzele colorate ale corăbiilor, transformă totul prin vraja colorilor.

Pictura lui D. e tinereţea însăşi cu generoasa ei risipire de sevă, e viaţa ce mustește, ce rodește.

Infăţişarea greoaie în materialitatea lor, a lucrurilor din natură, prin mirajul colorilor sale, se transformă în sclipiri de pietre preţioase sau fine mătăsuri. La acest efect ajunge Dărăscu fiindcă se reînoeşte mereu prin studiul naturii pe care o iubeşte pasionat ca şi un vagabond de drumuri sau ca un marinar ce cutreeră depărtările.

In istoria artelor române lui Dărăscu i se cuvine un capitol special.

Expoziţia Rodica Maniu-Mützner.— Colindătorul de expoziţii nu trebue să intre dintr'o expoziţie într'alta.

Orice expoziţie nu poate fi văzută oricând. Ca şi un peisaj sau o femeie, o expoziţie îşi are ziua ei, ora ei când trebue văzută.

Văzută după expoziţia lui Dărăscu, expoziţia D-nei Rodica Maniu-Mützner ne întristează parcă am fi trecut din plin soare la umbră. Ne dăm seama de cauza acestui efect. Fluidul vital ce emană din opera unui adevărat artist este atât de puternic într'un fel încât sfârşeşte prin a ne copleşi şi supune sufletul. Nu ne putem

transpune imediat în noui acorduri sufleteşti ca să primim o nouă influenţă.

De aci, pentru artist, şi primejdia expoziţiilor colective.

Aceste reflexii ar merita o mai stăruitoare atenţiune, noi le semnalăm numai şi ele nu au nimic comun cu opera D-nei Rodica Maniu-Mützner decât prilejul ce ne-au dat să facem această constatare.

Şi într'altfel totuşi, opera d-nei R. M., este stăpânită de o atmosferă sufletească plină de melancolie. O melancolie ce reţine ultimul oftat de durere. Chiparoşii ca şi locurile solitare ca şi stâncile marine în aspra lor înfăţişare la d-na R. M., nu sunt numai simple motive de tablou. Ele sunt expresiunea unei stări sufleteşti. Dar şi tablourile cu figuri, unde modelul este prezent cu individualitatea sa bine precizată şi fizică şi morală, şi pe acestea d-na R. M. le subjugă cu melancolia atmosferei artistice proprie d-sale: o linişte ciudată, vecină cu suferinţa şi soră cu resemnarea se coboară peste fiinţe şi lucruri.

Apele colorate ale aquarelei întind văluri în tonuri surde şi mate care umbresc lumina ce nu isbuteşte să fixeze cu hotărâre o formă, ce se ascunde sub văluri de umbră. Rămâne atitudinea care — la figuri — e lâncezândă şi pudică în sentimentul încărcat de-o nostalgie fără precizare în ţel. E o pierdere în nefiinţă, o disolvare a sufletului, dureroasă ca o nocturnă de Chopin.

Nuanţa de culoare vie a unei stânci luminate de soare, la marginea mării, la d-na R. M., par stridenţe dureroase, iar linia vrea să fie parcă zăgazul unei forme, nu formă chiar şi o viaţă aparte capricioasă câte odată, largă în ductus şi alăturea de forma obiectului. Această linie plină de frumuseţe în sine, ca linie, îmbrăţişează cu gest larg şi moale obiectul, îl ocoleşte sau îl învălue în reţeaua ei. Ea nu determină nici nu desparte obiect de obiect, mai curând cuprinde toate obiectele în reţeaua ei.

In linia fragilă şi nervoasă ce umblă hoinară, întovărăşind numai forma, încercuind-o în evoluţii graţioase, cu cochetărie agilă, cu ocoluri feline, d-na R. M., e originală, liberă de constrângeri şi împotriviri fie interne fie venite de aiurea. Nemijlocită în mijloacele de exprimare şi mai complectă, mai gravă, mai încărcată de sentiment o găsim în aquarelele unde forma se ascunde sub colori potolite şi fără determinare formală. Aci sentimentul se exală în melancolie iar sufletul se pierde în depărtări cu vag contur, ca sunetele de clavir ce expiră pe înserate.

Expoziţia Juliette Orăşianu-Spreitzer. — Un debut fericit înseamnă expoziţia de desene aquarelate ale d-nei Juliette Orăşianu-Spreitzer, cu vederi din Franţa, Italia şi România. Nu numai catalogul ne indică un delicios amestec de Occident şi Orient. Amestecul există şi în exprimarea grafică, există în siluetarea unui frunziş de pom, a unui spate de deal, în structura unei case, şi este

oriental. Siluetele obiectelor au neteziciunea liniară şi caracterizarea formală cu cari ne-a familiarizat Japonia. O desigur, caracterizarea nu e împinsă prea departe ca să dispară pitorescul formelor mărunte! Nu este rezumativă şi mai ales nu este stil. Poate nici nu este bine să fie. Occidentul se găseşte în plinul formei, spatele de deal e rotund, frunzişul gras şi casele apăs pământul cu greutate. Coloarea, deocamdată, nu este în nici un fel, nici Orient nici Occident, e a d-nei J. O.—S., şi rămâne ca d-sa să-i precizeze felul în viitor.

In toată opera d-nei J. O.—S., e un rafinament de simţire ce afectează simplicitatea şi o simplicitate căreia ingenuitatea tecnică îi împrumută o savoare aproape primitivă.

D-na Juliette Orăşianu-Spreitzer e un nume nou şi o arta d-sale mai mult decât o promisiune.

Salonul oficial. O revistă, din consideraţiuni tecnice, nu poate fi calendaristic actuală pentrucă, data apariţiei ei nu coincide cu diferitele evenimente de artă. Asfel se face că ne găsim ultimii în rândul acelor ce se ocupă de Salonul oficial. Această inferioritate faţă de publicaţiile cotidiane ne impune anumite constrângeri. Deaceea ne şi vedem siliţi, în aprecierile noastre, să nu ne oprim privirile de cât asupra personalităţilor care au calitatea unor proeminenţe. Din depărtarea de timp, la care ne găsim de la închiderea Salonului, doar ele mai sunt prezente în amintirea spectatorului căruia se adresează scrisul nostru. Lipsa unui bogat material ilustrativ este încă o cauză care ne împedică de la insistenţe speciale. De altfel, rostul unei cronici de revistă, nu este acela al reeditării catalogului.

Aceste spuse drept preliminarii să intrăm în „Salonul" din Şoseaua Kisselef. Ca impresiune cele două săli spaţioase covârşesc expoziţia. Lucrările nu se pot menţine din această cauză.

Pe viitor artiştii se vor vedea constrânşi să schimbe dimensiunile lucrărilor anume pentru Salon. Altfel, lucrările se pierd în mărimea spaţiului, a sălei. Ori, lucrările artiştilor noştri sunt de dimensiuni mici cari cer intimitatea interiorului casnic.

Până la amenajarea unor săli mai mici, potrivite scopului, se impune instalarea paravanelor mobile cari, permit împărţirea spaţiului după necesităţile expoziţiei. Un cuvânt de laudă deosebită se cuvine juriului care a luptat cu aceste greutăţi, şi a izbutit să grupeze lucrări disparate ce se resping de altfel, prin tendinţe poate mai mult decât prin procedee tecnice. Salonul anului acesta poate fi caracterizat ca aparţinând tineretului. Un tineret vioi la spirit, cu stăpânire de sine judecând după lucrările expuse; spre el privim cu încredere gândind la H. Catargi, Papatriandafil, Vasile Popescu, Kessler, Ionescu-Sin, Iorgulescu, Lucian Grigorescu şi Lucia Daria Mihail.

Nu vom menţiona unele influenţe fiindcă suntem convinşi

că influențele se primesc pe calea afinităților personale și când sunt involuntare ele nu periclitează talentul care, cu timpul se fortifică găsindu-și tipare proprii de exprimare. Influențele — la „Salon" — sunt mai mult tecnice decât de concepție — mai mult apucături și procedee. Și nu putem fi de acord cu subtilul critic ce este d. Ștefan Nenițescu, cronicarul „Adevărului", în constatarea

După amiază de vară *Catul Bogdan*

ce face stabilind existența mai multor curente. D-sa constată nu mai puțin de cinci curente! Un curent cuprinde în sensul său, o comunitate ce împărtășește o concepție de viață, de artă ce-și găsește expresiunea întraltele și în tecnică care nu e tipică prin absolut. Nu ne este permis să ridicăm în fața tinerilor talente obstacole cari să le răpească libertatea spiritului stingherindu-le desvoltarea.

Nota caracteristică a „Salonului" este năzuința spre tablou, adică spre realizare; tabloul începând acolo unde sfârșește schița. E semnul unei noui orientări ce a pornit de la membri Soc. „Arta Română" unde această tendință era reprezintată de către C. Ressu, Theodorescu-Sion, F. Șirato, N. N. Tonitza și Șt. Di-

mitrescu, cari nu au încetat de atunci să cultive şi compoziţia. Compoziţia în salonul oficial este bogat reprezintată şi înseamnă un plin şi serios progres al mişcării noastre artistice.

Spicuind din lanul de nume culcate în foile catalogului ne oprim în ordine alfabetică şi cităm:

Arbore Nina, care prin simplificarea cam rezumativă în forme şi colori pătrunde la esenţa lucrurilor păstrându-le fragezimea primei impresiuni.

Avachian Hrandt, pietros şi uscat în materia colorantă ce nu izbuteşte să împlinească formal subiectul care este totuşi mai totdeauna impresionant prin viziune.

Bacalu Constantin, coloare transparentă ce prin irizarea ei se aşează între aquarelă şi pastel. Lucrările d-sale, impresionează prin ţinuta sentimentală de resemnată melancolie.

Băeşu Aurel, cu desenul frânt în accente de caligrafie şi unsuros în coloare. Ambele pânze, atât „Maica Stariţă" cât şi „Copilul Nimănui", sunt însă expresive prin atitudinile simple şi naturale.

Bălţatu Adam, interesant prin evoluţia ce se observă de vre-o doui ani încoace ce se distinge în vigoarea cu care plămădeşte coloare; i-am dori însă mai multă ţinută în prezintarea subiectului.

Baillayre August, cu un portret cu vădite preocupări de stil şi calităţi picturale. Prea evidenta preocupare stilistică imprimă un caracter formal prea greoiu pentru o scenă de interior cum este conceput „Portretul D-nei şi D-lui L. O."

Bogdan Catul, una din cele mai frumoase promisiuni ale tineretului. „După amiaza de vară" este o compozitie larg concepută, larg tratată, puternică în coloare ca pastă şi materie colorantă căreia îi lipsea puţin ca să fie cea mai interesantă lucrare a salonului. Forma şi volumul — la figuri — deşi văzute nu sunt real simţite, n'au densitate. Unele desacorduri coloristice se vor echilibra cu timpul la un temperament eminent dotat în sensul pictoricesc.

Brăescu D. şi *Brăescu G. D.* ne prezintă două lucrări în tempera ce par făcute de aceiaşi mână. Reuşite în tonul natural, cu discreţiunea necesară unui subiect decorativ însă, cu totul sumare, prea sumare chiar pentru intenţiile de stilizare bizantină, în desenul lipsit de incisivitate şi molău în sentiment.

Bunescu Marius, cu un desen, când sumar când învârtoşit, cu o coloare ce tace parcă suferinţi ce nu se simt şi nu se văd. Acorduri de coloare reci determină tristeţa ce stăpâneşte în lucrările d-sale.

Călinescu Gr. V. Vasile, sobru, grav în prezintare fără să fie greoiu, constructiv fără exagerăţie a scheletului arhitectonic, distins în ţinuta ce dovedeşte o bună şcoală, cu frumoasă valoraţie în contrastul legat în albul şi negrul desenului. Este un nume ce trebue cu deosebire menţionat printre arhitecti.

Catargi Henri, se afirmă de câțiva ani cu o persistență în atitudinea artistică, ce denotă o deosebită echilibrare sufletească vadită și în construcția tablourilor. Desenul incisiv, linia simplă în destinderea ei descrie subiectul cu sobrietate. Coloarea redusă

Țigance din Dobrogea *Șt. Dimitrescu*

la tonul general, grav al cenușiului rece, se năclăește totuși; din cauza complectei desconsiderări pentru calitatea pastei pânza devine mușamà. Trecerile tăioase dintre obiect și obiect, de la lumină la umbră împrumută obiectelor o calitate tinicheloasă. Deosebit de expresivă prin prezintare „Țiganca" care e de o noblețe aproape hieratică.

Ciupe Aurel, are un portret robust prezintat, nuanţat colorat, interesant şi prin încercarea unei anumite formulări a formelor mici, interioare.

Cocea Laura, cu sensibilitate în nuanţarea coloarei, cu sentimentul pastei, pe care le exprimă bolnav, tonul general care se evidentiază prea insistent în coloarea gălbuie.

Constantinescu Ştefan, ne oferă două lucrări foarte serioase prin intenţii. Studiul „Ţărăncii" se impune deosebit prin realizare. Subiectul văzut simplu, larg în planuri ce pe viitor, suntem siguri că vor fi mai afirmate pentru ca întregul tablou să câştige în soliditate. Aceleaşi rezerve se pot face cu mai multă insistenţă pentru compoziţia sa „Femei". Coloarea frumoasă în acorduri şi agreabilă ca materie.

Cuţescu-Storck Cecilia, cu două mari panouri cu subiecte simbolice, unde, de astădată, motivul principal al subiectului de tablon e prea izolat astfel că tablou pare gol. Studiul prea realist al corpului omenesc e străin de ritmul liniar şi despersonalizarea atinse în celelalte motive ce însoţesc motivul principal.

Dimitrescu Ştefan, cu şovăire în desen ne prezintă omenească indiferenţă în faţa vieţei a musulmanilor din Dobrogea. Coloarea în care vişiniul are un rol preponderant e preţioasă ca materie şi pastă.

Greceanu Olga, e un talent de compositor. Totuşi, portretul care se cere, din toate genurile, cel mai realist realizat, nu convine exprimării proprie d-sale: liniamentul şi decorativul formal, ce cuprinde o coloare cu străluciri de vitralii.

Grigorescu Lucian, cu două frumos văzute vederi din Franţa. Forma se exprimă la d-sa liniar, iar coloarea e seacă de sevă, lucruri ce dăunează viziunei largi şi simple a subiectului.

Ionescu-Sin, cu anumită plasare, a nudurilor de femei graţioase, într'un ritm şi o încadrare a motivului principal în linişte de compoziţie ce se află în continuă corespondenţă. In ziua când aceste calităţi se vor împlini şi cu un conţinut mai greu prin sentiment, atunci va realiza promisiunile făcute azi.

Iorgulescu-Yor C. Petre, turmentat şi cald în sentiment, cu o coloare vibrantă în cromatica ei generală cu acord de efect orchestral, pânza „Orientul" e caracteristică. Liniştită prin viziunea largă nu păcătueşte decât prin motivul principal — figurile din primul plan neîndestul de desvoltate ca să fie o compoziţie.

Kessler Aurel, simplu în compoziţia nudurilor din tabloul cel mare, cu sentiment pentru volum, calităţile d-sale se văd mai complecte în portretul expus. Aci punerea în cadru, desenul ca şi coloarea se îmbină armonic ca să dea expresie unui sentiment distins prin reţinerea lui. Tabloul cel mare — o zi de vară — merituos prin simplicitatea compoziţiei, e însă aspru în culoare şi desen şi e tocmai contrariul de cea ce cere subiectul.

Maniu Rodica, cu două aquarele pline de calităţile de care am vorbit mai sus, unde ne-am ocupat de expoziţia d-sale.

Michailescu Corneliu, în forme de o naivitate voită, cu un desen potrivit scopului propus, isbuteşte totuşi, la oarecare frăgezime în sentiment. Pentru subiect — Buna Vestire — materia coloarei este prea opacă, prea material consistentă.

Mihail Lucreţia Daria, în tabloul „Mitsou" vedem cel mai

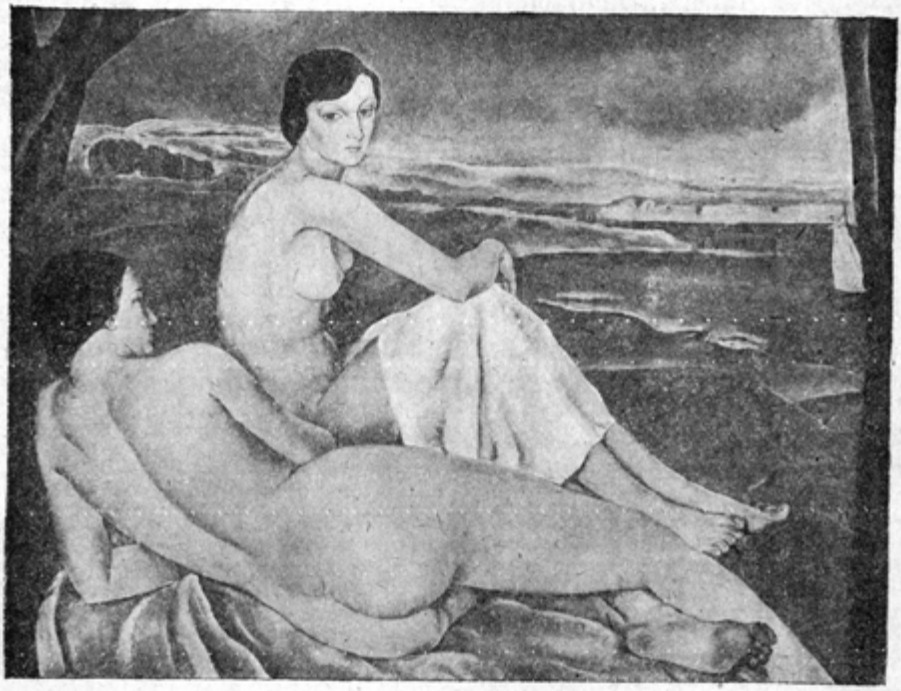

Nuduri *Ionescu-Sin*

viguros tablou al Salonului. Echilibrat compus, conceput şi realizat ca tablou, adică astfel ca desenul şi forma să se contopească într'un tot indisolubil, consistent ca materie, plin şi greu în volum, ca un fruct plin de seva pământului, „Mitsou" îşi oferă privirilor, nuditatea tânără cu impudicitatea inconstientă a unui tânăr animal.

E ce se cheamă o pictură bună.

Miracovici Paul are în „Biblica" un nud cald colorat şi bine compus sub arcada unei bolţi cu perspectivă florentină.

Papatriandafil Tache, cu un „Portret în roşu" se afirmă ca o inteligenţă disciplinată, sigură şi plină de vigoare. Desenul sever şi coloarea sobră îi constituesc tabloului o ţinută plină de noblețe.

Pallady Th., e cel mai sensitiv colorist al cenuşiului. Pictura d-sale e atât de puţin pictură, adică procedeu tecnic, şi atât de mult sensaţie, într'atât, încât e mai mult expresiunea unei dispoziţii sufleteşti personale.

Preocuparea de realizare a obiectului nu-l interesează, obiectul, vioară în care vibrează un sunet, îl interesează întrucât îi stârneşte o sensaţie de coloare, o armonie generală.

Petraşcu G., admirabil frământător al coloarei poartă alteori în subconştientul său povara unor obsesii, ce vin dela Rembrandt şi

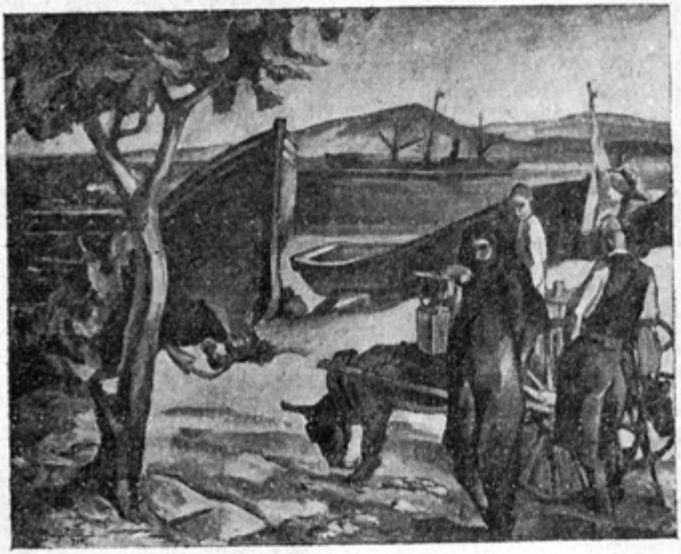

Orient *Iorgulescu-Yor*

Velasques: e obsesia ţinutei câteodată romantică şi dramatică chiar într'o natură moartă.

Popescu Vasile, alătură armonii de coloare pline de distincţiune prinse în schelă cu intenţii arhitectonice. „Peisajul bucureştean", mai puţin „natura moartă" sunt caracteristice în acest sens. Cu toate intenţiile arhitecturale d-sa nu pierde contactul cu natura. E meritul său deosebit.

Popp Sabin, prezintă un portret de familie care nu e compoziţie şi unde figurile înşirate, şease la număr, sunt dispuse în triptic. Tendinţa de stilizare spre bizantin e stingherită de realizarea realistă a portretelor. Într'adevăr, frumos este tonul general de frescă în care e ţinută lucrarea. Autoportretul desprins din triptic ar fi un tablou de stil.

Steriadi Al. Jean, aduce „Inalte furnale Reşiţa" cu o viziune

puternică şi expresivă a masivelor furnale ce nu este însă susţinută de coloarea haşurat pusă care distramă viziunea.

Theodorescu-Sion Ion încearcă într'o compoziţie murală genul narativ al primitivilor italieni cu care ne grăbim a spune nu are nici o apropiere în stil Recunoştem teudinţa spre stil şi deosebitul ritm al liniilor ce ornamental compun tabloul.

Storck Romeo, cu panoul „Pelerinii" îşi face intrarea în rândul artiştilor de vrednicie. Indiferent de subiect, compoziţia este bine închiegată în linii de compoziţie ce se suprapun, cu o sugestivă împărţire pe planuri şi real sentiment decorativ.

Tonitza N. N., trimite o simplă carte de vizită, singur şi mic tablou pe care risipeşte bogăţia paletei sale unice la noi prin viaţa proprie intrinsecă, am zice organică a colorilor. Ele mai au o strălucire ce rivalizează cu smalţul, făcându-le preţioase ca materie.

Viorescu Leon, cu o singură „natură moartă" ne aminteşte expoziţia d-sale prin coloritul sobru totuşi viu şi primitivitate ce nu este factice prin sentiment.

Trecând la sculptură vom pomeni tot în ordinea catalogului pe *Baraschi Const.*, cu gingaşul „Cap de fată" ce se impune atenţiunei prin discrete calităţi de modelare şi tendinţe spre stil ce se exprimă cu reţinere în sentimentul formei.

Contzevici B., ferm în planuri şi cam rudimentar în tratarea sculpturală în portretul d-nei E. G., mai ales stilizarea părului e în opoziţie cu obrazul violent realist.

Emilian Céline, are o lucrare puternică prin sentiment în „Ciclopii", şi cu oarecare monumentalitate sălbatică.

Han O., cu monumentala „Elegie" se dovedeşte impresionant constructor, cu puternică espresiune formală sintetică.

Trupul e plin, greu de povara unei feminităţi virile.

Jalea Ion, aduce două busturi, dintre care bustul bătrânului caracteristic în trăsăturile feţei şi viu în espresie.

Medrea Cornel, cu un bust de elegantă robustitate în construcţie şi cizelare a detaliului, cu minunată factură, ne face surpriza relevându-se portretist de seamă.

Onofrei Mihail, rezolvă în „Fecioara" o interesantă problemă statuară. Toată înfăţişarea e adunată astfel încât ne prezintă aspectul unei coloane. Nu e la aceeaşi înălţime de realizare prin sentimentul formei care e lipsit de concentrare şi tărie.

Paciurea D., accentuiază cu fiecare lucrare nouă, calea pe care a pornit cu „Adormirea Maicii Domnului" spre ireal şi poate de aceea autiplastic. Prin această tendinţă d-sa pune, la noi, o problemă care ar merita o desvoltată discuţie.

Serova-Medrea Elena, suculentă, şi robustă prin sentiment cât şi prin realizare şi mai ales foarte plastică prin rotunzimea şi densitatea volumului. Lucrările d-sale au o sănătoasă vitalitate prin subiectul cu care se pune personal în perfect acord sufletesc·

Storck Fritz, în statueta „In contemplare" se impune ca un magistral meşteşugar printre sculptori. Spunem acest predicat cu adâncul respect pe care îl avem pentru orice om care *ştie* meseria. Cunoaşterea ei, cu cât este mai deplină cu atât va fi mai bine,

Madonă *Storck Fritz*

dă ea singură posibilitatea de realizare sentimentului. In această lucrare, deşi modestă ca dimensiuni, d-l Storck, îşi realizează complect, în moliciuni voluptoase visul perfecţiunii clasice, formula grefată, observaţia realităţii dătătoare de viaţă.

Tudor Gh., este anecdotistul printre sculptori şi inter esează prin neprăvăzutul atitudiniilor de moment scoase din cotidian a realitate.

Inainte de-a încheia ne exprimăm mirarea ce ne cuprinde, de câte ori vizităm expoziţiile de sculptură şi mai ales Salonul Oficial, văzând lipsa totală a sculpturii de dimensiuni. Cunoscut este însă că pe tot coprinsul ţării s'au ridicat statui ce comemorează mai ales eroii marei epopei ce a fost războiul întregirii neamului. Aceste lucrări nefiind cunoscute din reviste sau din expoziţii larg accesibile publicului, nu putem constată progresul făcut de sculptorii-statuari.

Pentru complectarea atitudinii noastre adăogăm că intenţionat nu am relevat influenţele diferite, de concepţii artistice sau tecnice pe care le-am constatat.

Acestea pot fi de interes într'un studiu, ele nu pot hotărî valoarea unei opere de artă pe care o găsim întreagă în realizare când prin suverana stăpânire a tecnicei artistul se poate ridica, cu liberă espansiune deasupra preocupărilor de concepţii şi tecnică.

S. Mezzano.

Cronica culturală

Mitropolitul Dositei Filitti şi aşezământul său cultural. — Cu prilejul parastasului, oficiat la Patriarhie în Decemvrie, pentru 100 de ani de la moartea mitropolitului Dositei Filitti, părintele Nic. Popescu, profesor universitar şi membru al Academiei Române, a rostit o documentată şi totodată avântată cuvântare, punând în evidenţă personalitatea şi opera eminentului prelat a căruia pomenire se făcea.

Născut la 1734 în Pogdoriana Epirului, din tată originar din insulele ionice supuse Veneţiei, iar despre mamă din neam de moşneni albano-vlahi, Dositei Filitti a învăţat carte în vechile şcoli de la Ziţa şi de la Ianina. A venit în ţara Românească la 1764 ca arhimandrit şi egumen la mânăstirea Sf. Ioan cel Mare din Bucureşti, care era închinată la Sf. Ilie de la Ziţa. Prin inteligenţa şi instrucţia lui, cunoscând şi mai multe limbi, s'a distins repede şi a fost întrebuinţat, între anii 1770—3, în misiuni diplomatice, menite a iscodì intenţiile Rusiei faţă de ţara noastră. A fost apoi 11 ani director al mitropoliei Ungro-Vlahiei, în vremea vrednicului păstor Grigorie, iar la 1787 a fost ales episcop al Buzăului. Acolo a înfiinţat condica episcopiei, în care s'au transcris şi s'au ferit deci de peire hrisoavele şi documentele acelei eparhii; a reparat bisericile şi s'a ocupat de şcoala de la Buzău unde, între alţii, a funcţionat ca dascăl şi Naum Râmniceanu. La 1793 a fost ales mitropolit al Ungro-Vlahiei.

După propunerea lui s'a înfiinţat, în acelaş an, episcopia de Argeş şi cu acest prilej mitropolitul Dositei a obţinut de la Patriarhie ca episcopii Sevastei să fie puşi în dependenţă de

mitropolia Ungro-Vlahiei, ca vicarĭ ai ei. Intâia lui măsură administrativă, ca mitropolit, a fost să reducă la jumătate ploconul cârjei, acel bir ce apăsà greu asupra preoţilor. Oprì apoi hirotoniile peste Dunăre, mai ales la Vidin. Rânduì ca viitorii preoţi

Mitropolitul Dositei Filitti

înainte de hirotonie, să facă şcoală la mitropolie o jumătate de an, iar la 1797 merse mai departe: deschise o şcoală pentru preoţi în mânăstirea tuturor Sfinţilor, azi biserica Antim. Acest act este de o deosebită importanţă, pentru că punea temelia viitoarelor seminarii preoţeşti şi afirma principiul că învăţătura este una din calităţile ce se cer candidaţilor la preoţie. Şcoala de preoţi înfiinţată de Dositei a fost, în mic, al doilea seminar

ca vechime după cel de la Blaj, iar principiul afirmat de Dositei Filitti a fost aplicat apoi, în împrejurări prielnice de durată şi desvoltare, de mitropolitul Veniamin Costachi. Tot odată, mitropolitul Dositei a redus taxele mari de hirotonie şi a intervenit cu deosebită tărie împotriva ispravnicilor şi slujbaşilor cari jecmăneau pe candidaţi pentru a-i şterge din listele de birnici.

Acest mitropolit, deşi grec de origine, a luat măsuri severe împotriva egumenilor greci abuzivi de la mânăstirile închinate. Au fost puşi la control în privinţa administraţiei averilor; exarhii locurilor sfinte au fost opriţi de a lucra în ţara noastră fără încuviinţarea mitropolitului; s'a hotărât că la locurile sfinte nu se vor putea trimite decât prisoasele rămase după împlinirea nevoilor mânăstirilor închinate. In sfârşit, chiar închinările au fost oprite pentru viitor. Toate acestea sunt cuprinse în hrisoave de la 1798, date de Vodă Hangerli asupra anaforalelor prezintate de mitropolitul Dositei Filitti. Duşman al relei chivernisiri a averii mânăstirilor, el înlătură din egumenia de la Dealul pe arhimandritul Nichifor, deşi grec, şi-l înlocueşte la 1797 prin eclesiarhul mitropoliei, românul Dionisie Lupu, viitor mitropolit, motivând că acesta este „şi fecior de boer pământean".

Bun gospodar, Dositei Filitti se îngrijeşte, şi ca mitropolit de clădirile bisericeşti. Lui se datoreşte că urcuşul mitropoliei este astăzi lesnicios. Tencueşte şi înveleşte din nou mitropolia din Bucureşti şi-i adaogă trei pridvoare; tencueşte mitropolia din Târgovişte; reface biserica schitului Babele din Vlaşca; repară biserica schitului Sinaia şi dăruieşte o vie schitului Predeal. Din primul an al păstoriei, la 1794, porunceşte să se alcătuiască o condică a tuturor odoarelor mitropoliei, model de descriere minuţioasă.

Acestea ca ierarh.

Ca păstor, este destul a amintì energia cu care, la 1798, Dositei Filitti s'a împotrivit impozitelor noui pe care Vodă Hangerli voia să le mai arunce asupra ţării istovite. La ameninţările Domnului că deţine sabia şi topuzul, principele bisericii muntene răspunse că în mâinile lui sunt arme poate mai puternice : cârja şi clopotele bisericilor. Până într'atât se pătrunsese Dositei Filitti de interesele patriei lui adoptive, şi cu drept cuvânt îi putea aduce viitorul episcop de Argeş Grigorie omagiul că s'a arătat „vrednic a se socotì parte din trupul ţării noastre".

Din punct de vedere naţional, ideia cardinală, constantă, care a călăuzit pe Dositei Filitti, în mijlocul aparentelor şovăeli politice, a fost emanciparea creştinilor din Dacia, ca şi din Peninsula Balcanică, de sub jugul străin şi păgân. Şcoala grecească era, înainte de toate, o şcoală de naţionalism, care nu privea numai pe Greci, ci pe toate popoarele creştine subjugate de Turci. Intre cultură şi emancipare naţională era o indisolubilă legătură. In consecinţă, a doua idee cardinală şi constantă a lui

Dositei Filitti, derivând din cea dintâi, dar trecând pe primul plan în ordinea posibilităţilor de înfăptuire, era deşteptarea culturală a popoarelor creştine din Principatele române şi din Peninsula balanică. Prin deşteptare culturală la emancipare naţională, aceasta i-a fost lozinca. Aceasta a fost ideia în jurul căreia putea să vibreze ortodoxia întreagă; idee care azi nu se mai găseşte şi pe care el o găsise, cum se exprimă părintele Nic. Popescu. De aci obsesia, s'ar putea zice mania (cum s'a exprimat d. D. I. Suchianu) a lui Dositei Filitti pentru cultură; de aci egala lui solicitudine pentru compatrioţii din ţara lui de naştere şi pentru cei din ţara adoptivă; de aci şi testamentul lui.

S'a îngrijit deci mitropolitul Dositei Filitti de şcoli. Pe lângă şcoala de preoţi de la 1797, prin sârguinţa lui s'a prefăcut din temelie la 1801 şcoala slovenească de la Sf. Gheorghe; s'au restaurat la 1803 încăperile de la Domniţa Bălaşa; s'au dat casele de lângă biserica Măgureanu pentru şcoala veche de la Sf. Sava. A ajutat pe profesorii acestei şcoale, cari-i recunosc interesul pentru cultură şi-i dedică publicaţiile lor, cum fac cunoscuţii Ştefan Comita şi Neofit Duca, dascălii de patriotism şi de democratism ai atâtor Români din vremea renaşterii de la 1821. Pe lângă Dositei Filitti şi-au început cariera Grigorie Râmniceanu, mai apoi director al şcolii lui Lazăr şi episcop de Argeş; scriitorul Naum Râmniceanu; episcopul de Argeş Ilarion, amicul lui Tudor Vladimirescu; cunoscutul Eufrosin Poteca; mitropolitul Dionisie Lupu; cântăreţul Macarie.

În vremea lui Dositei Filitti, tipografia de la mitropolie a continuat a funcţionă şi mitropolitul administră şi fabrica de hârtie. S'au tradus şi tipărit şase rânduri de cărţi bisericeşti. Cu ajutorul lui Dositei s'a tipărit la 1806, de episcopul de Vraţa, Sofronie Vogoridi, pe care Dositei l'a adăpostit la mitropolia din Bucureşti, şi cea dintâi carte în limba bulgară modernă, un Chiriacodrom. Astfel, mitropolitul Dositei a fost un cald sprijinitor al culturei româneşti, cum o recunosc cu însufleţire traducătorii Grigorie şi Gherontie, vorbind de „râvna lui către tălmăcirea cărţilor sfinte şi tipărirea lor".

Când Ruşii au ocupat Principatele la 1806, onorurile ce i-au acordat, marea cruce a Sf. Ane ce i-au conferit la 1808, n'au împiedicat pe mitropolitul Dositei să se ridice împotriva încercărilor ruseşti de a acaparà biserica românească, în aşteptare de a anexà Principatele. De aceea a fost destituit prin ucaz împărătesc la 1810. Singura protestare, fără rezultat de altfel, a lui Dositei Filitti, a fost pe lângă consulul francez din Bucureşti, cerând sprijinul lui Napoleon I în calitate de rege al Italiei, al căruia „adevărat supus" declară Dositei că se consideră, trăgându-şi neamul din insulele ionice, odinioară supuse Veneţiei şi acum înglobate în Italia lui Napoleon. De atunci, a trăit retras la Braşov, unde a murit la 1826, în vârstă de 92 de ani.

O pagină luminoasă în istoria culturii române, zice părintele Nic. Popescu, a scris mitropolitul Dositei Filitti prin testamentul său de la 1825, executat până azi. După ce se roagă pentru locuitorii Ungro-Vlahiei „să le dea Dumnezeu orice bun, orice fericire", nu uită pe bolnavul nenorocit, căci donează 12.000 lei spitalului Filantropia, cea mai mare donaţie din acea vreme; voeşte apoi să continue şi după moarte activitatea culturală menită să ducă odată la emanciparea naţională.

In acest scop îşi lasă aproape întreaga avere ca să se cumpere o moşie din al căreia venit să se ajute cu burse de studii tineretul sărac şi silitor, patrioţi din ţara de naştere, ca şi din ţara adoptivă. Timp de 100 de ani, aşezământul cultural al mitropolitului Dositei Filitti a acordat vre-o 250 de burse. Au fost ajutaţi, firește, şi Epiroţi, mulţi din ei Aromâni şi unii chiar aşezaţi în ţara noastră, iar de la 1885 încoace, bursele nu s'au mai dat decât la Români. Mulţi oameni de seamă au fost bursieri ai aşezământului Dositei Filitti. Fruntaşi politici ca Eugeniu Stătescu, Mihai Pherekyde, Grigore Păucescu, C. C. Arion; profesori universitari ca Ludovic Mrazec, Alex. Myller şi alţii mai tineri; pictori ca Steriade şi Teişanu; muzicanţi ca Jean Atanasiu şi Enacovici; înalţi magistraţi, medici şi ofiţeri.

A fost, astfel, aşezământul cultural al mitropolitului Dositei Filitti o instituţie cu adevărat binefăcătoare, dar care, prin legea exproprierii, a fost greu lovită. Venitul aşezământului este redus azi la a 27-a parte din cât era înainte de război. Epitropii nu mai dispun azi decât de un venit anual de 100.000 lei. Ajutoarele nu mai pot fi deci nici multe, nici îndestulătoare. Voinţa mitropolitului nu mai poate fi executată în aceeaş proporţie, constată cu mâhnire d. Nicolae C. Filitti, actualul preşedinte al epitropiei aşezământului.

Un mijloc de sporire a venitului a fost suggerat de d. Lungulescu, conferenţiarul Casei şcoalelor. D-sa a relevat, din darea de seamă a activităţii aşezământului, că un fost bursier, răposatul Ion Cerkez, consilier la Curtea de Casaţie, a rambursat prin testament aşezământului o parte din bursa ce primise în tinereţe. Dacă această frumoasă pildă ar fi urmată şi de alţi foşti bursieri cari au ajuns la frumoase situaţii, capitalul aşezământului ar putea fi simţitor sporit, ceeace ar îngădui acordarea unui mai mare număr de burse. Fie ca acest îndemn să fie ascultat, spre folosul tineretului studios şi spre liniştea sufletului binefăcătorului mitropolit, al căruia ultim gând acum un veac, a fost pentru răspândirea culturii.

G. T. Kirileanu.

Cronica Militară

Naţia şi Armata.— In urma marelui răsboiu, toată lumea a ajuns la convingerea că armata nu mai poate forma o instituţie aparte, o castă separată în viaţa unui stat, ci ea trebue să se confunde cu întreaga naţiune, deoarece în vreme de răsboiu, fiecare cetăţean sub o formă sau alta, urmează să-şi dea obolul său.

Ce ar trebui să facem în timp de pace pentru această contopire între naţie şi armată şi cum se petrec lucrurile în realitate?

Ideile mari au pornit în totdeauna dela intelectuali şi s'au realizat pe calea culturei. Nu ar fi decât să amintim cel mai mare eveniment din viaţa noastră, Unirea tuturor Românilor. Acest mare fapt era realizat de Academia Română cu zeci de ani înaintea unirei din 1918, deoarece intelectualii din vechiul regat se găsiau în sânul acestei adunări la un loc cu intelectualii ţărilor surorii schimbându-şi ideile şi obişnuindu-se să se cunoască unii pe alţi.

Urmăm noi oare aceeaşi cale în momentele de faţă spre a realiza mai întâiu această unire sufletească, adecă există vre-o legătură între intelectualitatea civilă şi cea militară, pentru ca apoi să se treacă la contopirea definitivă a massei armatei cu acea naţiune?

Câteva exemple ne vor convinge de adevăr. Dacă ne aruncăm o privire asupra celor ce se petrec la „Institutul Social Român", una din cele mai de seamă asociaţiuni culturale dela noi din ţară, vedem cum vrednicul şi distinsul ei preşedinte d-nul Gusti, a reuşit să puie la un loc oameni politici din toate partidele, filosofi, eruditi profesori ai Universităţilor noastre, medici, etc.

Dar nu găsim nici un militar şi doar tocmai d-nul profesor de sociologie Gusti ar fi trebuit să ştie mai bine ca ori şi cine că şi armata este o instituţie socială. Crede oare d-nul Gusti că nu s'ar fi găsit nici un ofiţer care să aducă luminile sale acestei instituţii? Chiar în ciclul de conferinţe din cursul acestui an, despre „Sate şi Oraşe", putea vre-unul din ofiţerii să ne comunice observaţiunile sale asupra mentalităţei cu care vin la armată tinerii dela oraşe şi cei dela sate; asupra desvoltărei lor fizice, asupra uşurinţei cu care îşi apropie cunoştinţele militare tot atât de străine pentru tinerii dela oraşe ca şi cei dela sate. Chestiuni de mare importanţă cari ar fi fost la locul lor în ciclul de conferinţe ce se ţin la „Institutul Social Român". Dacă trecem mai departe, vedem cum medicii, inginerii, chimiştii, farmaciştii etc. îşi au asociaţiunile lor culturale din cari nu fac parte nici un ofiţer.

Oare armata nu are şi ea o elită intelectuală care ar putea să stea alături de savanţii acestor diferite asociaţiuni?

Oare inginerii s'ar putea servi astăzi cu atâta uşurinţă de acele explosibile puternice, dacă ele nu ar fi fost mai întâiu studiate şi încercate de armată pentru nevoile sale?

Am avea noi astăzi o marină comercială în stare destul de

înfloritoare, dacă acum 30 de ani în momentul înființărei ei nu ar fi primit un personal deja format de către marina militară?

Iar în viitor, când va fi chestiunea să deschidem și noi linii aeriene de interes general și economic, la cine se va face apel de cât la aviația militară. care are deja un personal format și se găsește în vădit progres.

Privind acum la „Presă", aceasta a patra putere în stat, cum i se spune de multe ori, vedem că din marile cotidiane, unul singur — „Universul"— și-a rezervat *o singură dată pe săptămână*, o pagină militară, care de fapt însă se reduce la una mult două coloane, restul paginii fiind ocupat cu reclama de Urodonal și alte asemeni. In schimb în acelaș cotidian sunt rezervate *zilnic* coloane întregi pentru cronica șachistă, crimele celebre etc. mai importante probabil pentru opinia publică decât chestiunile de apărare a țărei.

* * *

Din aceste puține exemple rezultă că noi nu facem nimic pentru strângerea legăturilor între intelectualitatea civilă și cea militară, ca din aceasta să derive contopirea între nație și armată.

Și atunci, dacă noi singuri lăsăm această instituție — Armata — să trăiască o viață separată, să se închidă după un zid chinezesc, izolându-se de restul lumei; evident, ne putem aștepta ca după o muncă conștiincioasă și rodnică — din punctul ei de vedere — această instituție să procedă la fel cu agricultura, comerțul, industria etc. cari atunci când se simt în progres, caută să arate în văzul tuturor — prin Expoziții — produsul muncii lor și al desvoltărei la care au ajuns.

La fel va simți nevoia și intelectualitatea militară să proceadă după ani și generații de muncă, adecă va căuta să arate tuturora gradul ei de desvoltare la care a ajuns. Și care altul este mijlocul ei de a se manifesta, decât — Războiul ?

Iată deci, cum, ținând armata izolată, nu numai că nu se poate realiza contopirea ei cu întreaga națiune; dar creăm noi singuri o clasă de oameni cari în momente hotărâtoare pentru soarta țărei, judecând evenimentele prin o altă prismă, s'ar putea depărta de modul de gândire al tuturor celorlalți.

* * *

Cam astfel s'au petrecut lucrurile în Germania.

După războiul din 1870, tot ce țara avea mai bun, floarea tineretului, se îndrepta spre armată, ca să ajungă ofițeri. După o muncă de aproape 2 generații, când elita intelectuală a corpului ofițeresc german apreciase că instrumentul pe care ei îl pregătiseră cu atâta trudă —Armata— ajunsese la perfecție: au simțit nevoia ca să iasă afară din zidul acela chinezesc cu care se înconjurase timp de 44 ani, împingând pe conducătorii țărei la războiu.

Toate statele au dreptul să se ridice şi să strige contra „Militarismului prusac“ căutând zbrodirea lui, numai poporul german nu are acest drept, deoarece el singur l-a creat, l-a încurajat şi la urmă nu a mai fost în stare să i se împotrivească.

Din cele mai sus expuse rezultă că intelectualitatea din ţara noastră, are datoria nu să ignoreze ci să întindă o mână frăţească elitei intelectuale a armatei, pentru ca din conlucrarea lor să răsară adevărata *Naţiune armată*, care să fie chezăşia cea mai sigură că România de astăzi nu este numai Mare, ci şi tare şi că va trăi în hotarele ei etnice, în cari după atâtea suferinţe am ajuns.

General Alevra

Cronica teatrală

Filozofia şi drama în teatrul lui François de Curel. La Paris, teatrul de L'Odeon a reluat piesa „Les Fossiles“ de Fr. de Curel. Acelaşi a fost succesul, acelaşi interesul suscitat ca acum 30 de ani când a fost creată pentrucă e un autor care nu îmbătrâneşte. Curel şi-a caracterizat teatrul astfel: „Teatrul meu interesează inteligenţele... Are marele cusur de a trezi gândirile“ [1]).

...„Şi în vreme ce personagiile lui, înfrigurate sau tragice îşi urmează drumurile lor, în timp ce caracterele lor crează conflicte şi sufletele lor se isbesc, se desprinde, apare, pluteşte câteva clipe deasupra lor ca o pasăre mare, tainică: „idea“. Ea se coboară, încet-încet îi atinge cu aripa.... apoi îşi ia sborul din nou; dar îi lasă transfiguraţi, măriţi, deosebiţi de ei înşişi şi de noi, îi scoate parcă din ţara oamenilor vii şi îi duce până în pragul unui tărâm mai misterios.....“ [2]).

Da! François de Curel ne înfăţişează o formulă proprie de estetică dramatică.

Estetica lui Bataille, în linii schematice. consistă în a arăta antagonismul dintre sentimente. A lui Hervieu şi Bernştein, conflictul voinţelor. A lui Brieux ca şi a lui Dumas Fiul, mai complicată, vrea ca din acest antagonism să se desprindă unadevăr, un învăţământ. Din potrivă, estetica lui Ibsen cere ca jocul patimilor sau al voinţelor să nu fie decât simbolul pe planul omenesc al adevărurilor cari sunt eterne.

Din potrivă, François de Curel ne spune: Imi plac ideile. Imi plac ideile pentrucă ele conţin puteri incendiare.

—Ele înflăcărează pasiunile tot atât cât şi dragostea. Peste per-

---

[1]) „J'amuse les intelligences, je ne touche pas les coeurs. „La Comedie du Génie“.

[2]) Din articolul D. François de Nion în L'Echo de Paris 1914, după prefaţa din „La Danse devant le miroir“ din Oeuvres Completes de François de Curel. Cres. Tome I.

sonagiile unei drame, ideea este untdelemnul peste foc. Incendiul apoi, de pe scenă, trece în sală şi aprinde sufletul spectatorului [1].....

„Ideile — spune el, şi mai cu seamă furtunile ce le ridică în suflete, — mă interesează [2]).

Atunci el ia idei. Cu ele animă personagii dramatice cari au calităţi şi defecte, afecţiune sau ură. Le opune unele altora în antagonisme, sublime sau tragice.

Şi frumosul dramatic scapără din isbirea lor. Iată care este formula estetică a lui François de Curel.

Dar: „Ce condiţiune teribilă, se plânge el, pentru ca să câştigi publicul căruia trebue să-i impui astfel sarcina îndoită de a se interesă unei povestiri şi a-şi asimilă o idee. A asimilă o idee? Dar aceasta nu e cu putinţă fără un efort. Şi în timp ce spectatorul cugetă (cât de puţin), povestirea se deşiră fără ca el să-i poată da atenţiunea sa. Din potrivă, dacă urmăreşte povestirea, neglijează ideea care devine atunci o greutate moartă şi, fireşte, încurcă totul. Vedeţi în ce alternativă se găseşte autorul. Ideea este duşmanul lui cel mai mare şi de câte ori îi dă azil, într'o lucrare dramatică fără ca să se întâmple un dezastru, el face o minune.“ [3]).

Şi totuşi întrebuinţarea „ideei“ ca element estetic ne pare justificată de cerinţele tecnice însăşi ale teatrului, de activitatea continuă a personagiilor, acţiune. Sentimentele, ele sunt creatoare de activitate. Voinţele sunt creatoare de activitate: reprezentarea unora ca şi a celorlalte este estetica. Dar creatoare de acţiune sunt şi ideile.

Opunerea ideilor în antagonism, este un drum nou deschis Frumosului.

In dramele lui îşi găsesc loc toate ideile câte planează asupra lumei noastre unde ştie câte odată să le dea relief cu o imagină nouă: Operă de om de litere; câteodată să le adâncească printr'o latură originală: Operă de gânditor.

Şi încercând să fixăm contururile filozofiei lui François de Curel vom putea întrevede în jur vârtejul însuşi al credinţelor timpului nostru.

Iată „Les Fossiles“ [4]). In drama aceasta sunt înfăţişate de o parte principiile cari admit existenţa deosebirilor ereditare între oameni şi toate consecinţele de erarhie ce decurg: Principiile Aristocratice; de alta' principiile cari neaga vre-o alta deosebire decât instrucţia şi admit că oamenii toţi sânt la fel: Principiile Egalitare.

---

[1]) La Comedie du Génie, Oeuvres completes de Fr. de Curel T. VI, p. 113.
[2]) Loc. cit.
[3]) Oeuvres Completes, Preface à La Danse devant le Miroir, Cres. T. I. p. 12.
[4]) Patru acte reprezentate pentru prima oară la Théâtre Libre din Paris în 29 Noembrie 1899 şi reluate la Théâtre Français la 21 Mai 1900.

Ele viu în antagonism cu prilejul educației ce i se cuvine unui copil, al cărui tată tocmai este capul unei familii de glorie aproape regească, care a știut să împodobească cu fapte mari fiecare pagină a istoriei țărei sale; iar mama o femee de rând. Educația aristocratică ar tinde să exalteze calitățile ereditare pentru ca să facă din el un om superior după exemplele părinților lui; educația egalitară ar tinde să facă din el un om cinstit ca ceilalți toți, și nimic mai mult.

Pe când una aspiră la o diferențiere între oameni atât de mare încât unii dintre ei să poată înfrânge condițiile de omenească mediocritate și să poată deveni tipuri de o superioritate cât mai desăvârșită în drumul spre perfecțiunea de care e susceptibilă umanitatea; cealaltă aspiră la o egalizare, la o nivelare între oameni până și în instrucția și în traiul lor; fericirea astfel să fie egal repartizată între toți. Două idealuri de umanitate. Intre ele gândirea contemporană ezită, căci observarea chiar superficială ne arată că deosebiri există între oameni fie în puterea lor morală sau în forța lor fizică, în inteligența, în voința lor. Și că transmisiunea ereditară accentuiază aceste deosebiri: idealul aristocratic exprimă realitatea. Totuși că în locul arătărilor observărei, o mișcare de idei pornită în secolul al XVIII-lea, răspândită prin Revoluția cea mare, prin Socialism și Comunism, pune în mijlocul preocupărilor tuturor altceva: o dorință, o concepție pur dialectică. Căci Egalitatea nu există în societatea omenească. Are înțelesul unei protestări a unei părți din umanitate în contra condițiilor în care este silită să trăiască; idealul egalitar este doar un sentiment altruistic. Dar în umanitate aceste amândouă idealuri au rădăcini adânci. Ele sânt în luptă împrejurul copilului cum sânt împrejurul fiecăruia dintre noi. In drama noastră Principiile Aristocratice sânt întrupate în martorii gloriilor ancestrale: Castelul, Pădurea, Moșia; convingerile rudelor și a acelci care renunță la partea ei de moștenire numai pentru ca fratele său, să poată purta numele familiei nu numai cu cinste dar și cu fală.

Iar Principiile Egalitare își găsesc expresia în convingerile mamei și în prestigiul întotdeauna prezent al organizației democratice a Statului care admite că oameni superiori sunt doar aceia care dobândesc sufragiile populare.

Cum va rezolva Curel antagonismul acesta?

Intre aceste concepții convingerile tatălui copilului sânt nesigure: „Imagina omenirei, spune el, să nu ne fie oare dată de stejarii aceia înalți ale căror crăci ocrotesc un popor întreg de arbuști? Familiile mari nu sunt ele asemenea stejarilor și fagilor uriești? Imi este cu neputință să mă plimb printre ei fără să împărtășesc mândria lor. Ei se ridică peste copacii cei mici, iau asupra lor toată lumina soarelui și împrăștie ghindă pentru înfometații din câmpie.... In fața mării însă alt om se

deşteaptă în mine. Valurile întotdeauna aceleaşi aleargă în turme spre mal, toate împodobite la fel de razele soarelui, toate tot atât de mici pe timp de linişte, toate tot atât de înalte pe timp de furtună. Uniformitatea lor poartă fără deosebire greutatea vapoarelor, şi păsările de mare nu pot face între ele nici un fel de alegere pentru ca să se aşeze. Priveliştea valurilor turbură convingerile mele de pădurar. Şi mă întreb dacă marea nu-mi sugerează o altă imagine a omenirei, o imagină mai justă?» [1])

Tatăl şovăe: şi când mama vrea ca copilul lor să fie sustras de la înfluenţele aristocratice ale mediului şi ale rudelor, el acceptă.

După lungi peripeţii însă principiile artistocratice până la urmă au câştig de cauză. Atunci tatăl copilului găseşte destulă putere sufletească, în toată slăbiciunea de care a dat dovadă, ca să se sinucidă. Astfel dă copilului său o pildă: a ştiut să moară pentru ca amintirea şi spiritul strămoşilor să dăinuiască în copilul său, că a ştiut să moară pentru o ideie.

E vădit că principiile aristocratice au câştigat pe François de Curel de partea lor. In el lupta s'a sfârşit prin victoria idealului aristocratic. Idealul lui nu este cel egalitar. El admite deosebirile între oameni: „De s'ar realisa nivelarea perfectă între oameni, spune el, mă îndoesc ca umanitatea ar continuă să se urce spre destinele ei misterioase, cum se ridică armata de valuri în bloc subt atracţiunea de sus". Dimpotrivă, cred, după pilda acelor arbori monstruoşi cari nu sâut nişte minuni ale creaţiunei decât numai cu condiţia să întreacă tot ce creşte împrejurul lor, că diversitatea, inegalitatea şi deosebirea, singure duc la perfecţiune.

Deosebirile între oameni, crede Curel, vin de acolo că cei mai apţi în decursul generaţiilor întrec pe ceilalţi pe drumul perfecţiunei. Aceia cari ajung mai departe constituesc aristocraţiile, elitele. Formarea lor astfel se face printr'un fel de selecţiune naturală.

Deosebirile între oameni sânt desigur cel puţin tot atât de variate ca direcţiunile desvoltărilor umane, şi provin din faptul că omul este un animal social: Deosebirile între oameni provin din organizaţia inerentă vieţei sociale. Orice viaţă selecţionează, stabileşte deosebiri. Ori şi ce organizare, cu aceste deosebiri, crează „funcţiuni". Şi funcţiunile sociale nu sunt numai acele cari deosebesc clasele: „lucrarea câmpului", ţăranii, „circulaţia bogăţiilor", negustorii şi a. m. d.; dar funcţiuni sociale sunt şi „împărţirea justiţiei", „apărarea teritoriului", etc., cari deosebesc grupe mai mici; mai mult, există funcţiuni sociale care se incarnează numai în tipuri individuale, cum este „spiritul de frumuseţe", „puterea de gândire" sau „agrementul nepăsării"; sunt chiar unele care se incarnează numai într'un singur om la intervale de sute, de mii de ani: reforma-

[1]) „Les Fossiles", Acte III p. 225, Oeuvres completes. Crès.

torii. Deosebirile între oameni provin din specializările lor pentru diferitele funcţii sociale.

Apoi ereditatea transmite aceste specializări adequate funcţiunilor. Le transmite şi le accentuiază în familiile în care au apărut, întocmai ca şi toate celelalte caractere ale părinţilor. De ce să ne mirăm? Biologia, doară, ne arată transmisiuni ereditare care adesea reuşesc chiar să formeze variaţiuni noui de specii animale. Patologia, transmisiunea leziunilor organice. Criminologia, transmisiunea ereditară a caracterelor psihice şi a talentelor artistice. Condiţiile eredităţei nu sânt încă precizate. Ereditatea însă e neîndoelnică. Mai mult, este un sentiment general omenesc. S'au văzut negustori, şi chiar ţărani cari au făcut fapte de neînchipuit pentru ca să poată să aibă un urmaş care să le poarte numele. Pentru că numele nu este altceva decât eticheta care înseamnă continuarea profundă a însăşi personalităţii părinteşti.

Astfel se diferenţiază clasele, castele, grupele, familiile. Dar organizaţia stabileşte erarhii până şi între aceste clase, între aceste grupe, după importanţa funcţiunilor pe care le împlinesc. Nici un fel de ordine nu poate fi egalitară. De aceea calităţile cele mai binefăcătoare sau cele mai permanent necesare comunităţii, sânt aşezate în vârful statului sau erarhiei sociale: de pildă Cugetarea conducerea între altele, specializează aristocraţiile. Lor de aceea li se datoreşte întâietatea. Intâietate care se exprimă prin respectul tuturor.

Accentuarea prin ereditate a caracterelor adequate funcţiunilor sociale: acestea sunt bazele teoretice ale principiilor aristocratice: acestea sunt bazele ori cărei organizări de activitate socială.

Iar deosebirile sunt cu atât mai mari, cu cât societatea este mai veche, şi sunt ineluctabile. Deosebirea se vede până şi la furnicare, până şi la roiurile de albine. Iată regina, iată albinele lucrătoare şi printre ele iată cele care păzesc stupul, cele care aduc mierea, cele care fac ceara.

De fapt menirea omenirii nu este oare crearea acelei deosebiri monstruoase în favoarea omului pe care-l numim omul superior, eroul sau geniul? — Carlyle o crede, dar cine o neagă ?

Se spunea pe vremea Teroarei: „Fraternitate ori moarte". Observarea societăţilor spune: „Inegalitate între oameni sau dacă nu,—decadenţă, anarhie şi moartea socială".

Şi totuşi Legislaţiunea timpului nostru postulează egalitatea în faţa legii. Economia, Egalitatea în faţa fiscului; Politica, Egalitatea în faţa urnelor de vot. De ce? — Armonizarea legislaţiei cu normele desvoltărei realităţilor sociale nu este oare sarcina unică a oamenilor de Stat ? Intocmai precum sarcina unică a metalurgiştilor, în plămădirea aliajelor de pildă, este cunoaşterea normelor fuziunii metalelor? — O uităm prea uşor. Şi pentru că uităm, de aceea legislaţia noastră de fapt, exprimă nu realitatea socială, dar protestările omului, pe cari Realitatea le ignorează. De aceea

întreaga noastră organizaţie socială rămâne lipsită de avantajele legei: Precizia şi sancţiunea imediată. Deaicea poate şi criza de competinţe şi criza socială. Rânduiala societăţii după cum este făcută de Brahmani este fără îndoială mai adequată realităţii decât rânduiala Europei la începutul acesta al secolului al XX-lea. Brahmanii: împart societatea în 4 caste după cele 4 funcţiuni sociale. Intre caste, ereditatea accentuiază deosebiri şi legea stabileşte bariere legale.

Diferenţierile nu se mărginesc desigur la planul social, căci omenirea se desvoltă şi pe un plan spiritual. Pe planul spiritual deosebirile între oameni sunt de ordin estetic. Cine n'a întâlnit vre-odată un caracter frumos? Cine n'a ascultat o gândire frumoasă? Deşi puţin aparentă, frumuseţea sufletelor este direct simţită, căci întotdeauna oamenii au respectat erarhiile frumuseţii şi s'au închinat lor. Dar aici hotarele între domeniul social şi cel spiritual sunt nehotărîte. Sunt podoabe care fac parte probabil în amândouă domenii d'odată. Şi poate că frumuseţea sufletului să reflecteze ceva de dincolo de lume, cum este posibil că frumuseţea sufletelor să fie ţinta şi caracteristica civilizaţiei însăşi. Atuncea am putea crede că evoluţia omenească tinde către împlinirea vreunei frumuseţi sufleteşti cunoscută nouă, celor de azi, decât doar în rudimentele ei. Şi frumuseţea sufletească să fie funcţiunea socială supremă. Iar cei ce o întrupează, aristocraţia prin excelenţă.

Un exemplu de frumuseţe sufletească ne este dat de tipul acela de om care îşi jertfeşte viaţa pentru o convingere. Poate pentru că lucrurile spirituale covârşesc în planul eternului cu mult pe cele materiale. De aceia Curel termină drama de care ne ocupăm cu replica: „Copilul, îl vom creşte astfel, încât să fie un om cinstit în primul rând; apoi, mai mult, îl vom creşte astfel încât să fie un om capabil să moară pentru o idee".

Şi în sfârşit întrebarea: Care este înţelesul acelui sentiment profund care există în om, sentimentul perfecţiunei?

O năzuinţă de specializare Socială? O ascensiune-spirituală în drumurile pe care le-am văzut? Sau: Pecetia Dumnezeirei însăşi, cum zic filozofii. Semnul Perfecţiunei Absolute în care omenirea îşi găseşte o desvoltare mai largă, universală, integrală şi în care oamenii stau într'o erarchie poate de iubire şi de cunoştinţe mistice, pe care nu cutezăm nici să le adâncim nici să le analizăm aici. Căci acestea sunt lucruri pe cari puţini oameni le vor dovedi vreodată.

Opiniunile lui François de Curel până unde merg, nu ştim. Fragmentarea ce o impune genul dramatic nu permite s'o aflăm. Cam acestea sunt însă ideile ce a vrut să ni le sugereze cu drama „Les Fossiles." Cam acestea sunt orizonturile şi perspectivele ce ni se pare că le putem întrezări.

Matei Gr. Peucescu

RECENZII

Alexandre Beliş: *La Critique Française à la fin du XIX-ème siècle. Paris. Librairie Universitaire J. Gamber. 1926.*

D-l Al. Beliş a consacrat criticei franceze dela sfârşitul sec. XIX, un studiu de amploare prezentat în acelaş timp şi ca teză de doctorat Universităţii din Bucureşti. Cercetarea ei se face luându-se ca punct de plecare individualităţile, care au reprezentat-o şi susţinut-o cu strălucire în această perioadă de timp, considerate ca exponente a trei concepţiuni şi atitudini deosebite faţă de fenomenul literar. Astfel volumul numără trei monografii individuale, echivalentele adequate criticei franceze dela finele secolului trecut în cele trei manifestări mai de seamă ale sale: *La critique dogmatique [F. Brunetière], La critique analytique et reconstructive [E. Faguet], La critique impressionniste [J. Lemaitre, A. France].*

Din fiecare monografie se desprind clar: aspectele esenţiale ale criticei corespunzătoare degajate prin analiza operelor principale în care sunt vizibile, conturile personalităţilor căror aparţin şi spiritul autorului de o remarcabilă imparţialitate în aprecierea însuşirilor şi judecarea defectelor sau exagerărilor lor. Dintre toate studiul cel mai concentric, luminos şi echilibrat în ce priveşte raportul dintre analiza şi sinteza critică, este cel închinat criticei familiare a lui E. Faguet. *Relevându-l,* nu urmărim deprecierea celorlalte, deoarece şi acestea evidenţiază o serioasă informaţie, pricepere şi gust în alegerea materialului pentru dovedirea anumitor păreri, sau caracterizărilor făcute etc., *ci numai subliniem o calitate în plus pe care n'o are de pildă studiul lui Brunetière, prea analitic, asimetric şi făcut nu după metoda cea mai convenabilă.*

Monografia lui Faguet mărturiseşte o metodă mai bună de cercetare, vizibilă pe toată întinderea sa, deci uniformă; analisa şi sinteza se completează una pe alta, se susţin reciproc dîndu-i o fizionomie unitară.

D-l Beliş cercetează opera lui Faguet nu numai cu scopul de a releva aspectele sale metodologice şi practice, dar şi în vederea reconstituirei doctrinei sale literare, neformulată decât sporadic, şi îmbrăţişării întregei sale activităţi.

Schiţarea reconstructivă a teoriei literare a lui Faguet, precisa caracterizare a operei şi a personalităţii sale, constituesc meritul lucrării şi explică superioritatea sa asupra celorlalte, care marchează în parcursul lor preocupări mai mult de analiză (La critique dogmatique) şi de critică personală (La critique impressionniste).

Intre cele două extreme, — dogmatismul şi raţionalismul lui Brunetière, impresionismul şi relativismul lui Lemaitre şi France, pre-

ferinţele d-lui Beliş merg tot spre Faguet, spirit ponderat şi moderat în concepţii şi atitudini. Critica acestuia fără să se confunde cu ele, menţinându-se între ştiinţă şi artă, le aminteşte pe amândouă.

In adevăr, prin antidogmatismul şi atenţiunea acordată operei, prin psihologismul său obiectiv, fin şi pătrunzător, prin graţia şi lipsa de rigiditate formală, ea se apropie de impresionism, iar prin spiritul de certitudine, logică şi sinteză de care este animată, prin năzuinţa spre obiectivitate şi rezultate pozitive, ea aminteşte critica lui Brunetière.

Metoda criticei lui Faguet este mult mai ataşată studiului şi analizei operelor literare, decât metoda istorico-evolutivă a lui Brunetière sau critica impresionistă fără metodă; cea dintâi, deşi prezintă unele avantagii (relevate de autor) sacrifică, relativ, operele şi conţinutul lor artistic cercetării ideologiei şi stabilirii filiaţiei, raporturilor de causalitate în timp dintre dânsele; iar cea de a doua le sacrifică subiectivităţii criticului. D-nul Beliş apreciază această metodă, care trăgând hotarul numai în jurul operei, a readus critica pe adevăratul său făgaş.

Avantagiile sale sunt subliniate prin următoarele cuvinte: „*Cette méthode a du bon. Elle nous change un peu de tous ces racontars insignifiants et désobligeants sur la vie des écrivains, dont nous gratifie à profusion une certaine école de critiques biographes, issue, peut-être, de Saint-Beuve, mais maniant avec lourdeur sa méthode, insidieuse et indiscrète par elle-même. Elle nous délasse aussi de toutes ces explications, prétendument scientifiques, qui ont grand renfort d'indications sur le milieu, sur le moment et sur la race, essaient de donner la clef de cette chose merveilleuse et unique, le génie. Et puisque après tout les chefs-d'oeuvre ont pour première mission, — en admettant qu'ils en aient une, — d'être beaux et de susciter l'admiration, peut-être est-il préférable après tout, d'essayer d'en comprendre la beauté et de les admirer avec l'intelligence. Oui, cette méthode a du bon*".

Această metodă are pe lângă aspectul său estetic reductibil la analiză şi unul psihologic de sinteză şi reconstrucţie a personalităţii scriitorilor de a căror opere se ocupă.

Acestei critici reconstructive se datoresc celebrele portrete literare ale lui Faguet, remarcabile „prin justeţea, precisiunea şi relieful lor", cum şi reconstrucţiunile de sisteme filosofice, metafizice, politice etc. cuprinse în „*Politiques et moralistes du dix-neuvième siècle*".

Spaţiul acestei recenzii nu ne îngădue să amintim, nu mai vorbesc să discutăm, multiplele şi interesantele detalii, observaţiunile critice prilejuite d-lui Beliş de numeroasele probleme ridicate de doctrinele de care se ocupă.

Ne mulţumim doar să relevăm şi să apreciem justeţea multora din obiecţiile aduse criticei impresioniste, unele din obiecţiunile aduse istorismului şi evoluţionismului lui Brunetière, spiritul său înţelegător şi conciliant chiar cu concepţiunile adverse, dar prea elastic sau ezitant în faţa unor probleme capitale pentru critica literară.

Spunând acestea mă refer la atitudinea sa personală subliniată prin următoarele cuvinte, după expunerea controversei dintre raţionalişti şi impresionişti cu privire la orientarea criticei spre metodele şi idealurile ştiinţelor de legi: „*Quant à prendre parti dans le débat et à nous prononcer pour l'une ou pour l'autre de ces deux sortes de critique, on comprend que nous hésitions à le faire*".

Motivarea care explică această atitudine are o valoare mai mult dialectică; nu ne convinge. Pe lângă aceasta ea este contradictorie cu alte păreri risipite în parcursul studiilor şi din care se degajă convingeri mai ferme în ce priveşte această chestiune.

Noi ne vom mulţumi să relevăm numai următoarea inconsequenţă: în studiul criticei impresioniste d-l Beliş manifestând o atitudine adversară faţă de dânsa nu mai are dreptul să afirme: „*Suivant la nature de*

leur esprit, et la pente de leurs idées, les partisans du libre arbitre, devenus critiques littéraires seront impressionistes", căci în modul acesta d-sa admite pentru anumite cazuri necesitatea criticei impresioniste.

Incheind amintim stilul limpede, uşor cursiv, în care este scrisă întreaga lucrare.

Const. Georgiade.

Const. C. Giurescu. *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrân.* Extras din Analele Acad. române, Secţ. ist., seria III, tom. VIII. Buc. 1927.

Cercetează sistemul impozitelor din Muntenia în intervalul de la 1364 la 1430, întemeiându-se pe 20 documente cunoscute până acum relative la această materie (p. 7—10).

Cu privire la exploatarea minelor (p. 12 şi 15) Giurescu omite să spue că diploma Ioaniţilor de la 1247 vorbeşte şi de saline şi de sarea ce se transporta spre Bulgaria şi Cumania.

Lucrarea lui Giurescu se împarte precum urmează.

I. Dările şi anume: *a*) dijmele: din grâu şi orz (găletărit sau câblărit); din vin (vinărici); din oi (oierit); din porci (zisă mai târziu goştină); din miere şi ceară (albinărit, mai târziu desetină); din peşte. Pe vremea lui Mircea, nu sunt încă amintite dijma din produsele laptelui şi aceea din fân); *b*) birul. L'am crezut o urmare a supunerii către Turci şi provocat deci de tributul datorit lor. Această părere a fost confirmată de I. Vlădescu, care în studiul „Despre dări sau impozite" constată că birul e menţionat întâia oară în Moldova la 1448 (adaog că alt izvor dă data 1434 [1]), iar în Muntenia indirect (birarii) la 1430, direct la 1469. Giurescu găseşte însă prima menţiune despre birari la 1418 (p. 27). Crede totuşi că birul va fi fost tot atât de vechi ca şi orgauizarea statului. Argumentul său pentru necesitatea unui impozit personal încă de pe atunct este că Basarab, înainte de lupta de la Posada, oferea lui Carol Robert un tribut de 7.000 mărci, adică 1.680.000 dinari. Giurescu crede că Domnul n'ar fi putut dispune de asemenea sume dacă n'ar fi existat birul. Adaogă că darea personală se constată de la început şi în Ungaria.

II. Muncile sau slujbele: căratul; podvezile (tot obligaţie de transport); păscutul (probabil al cailor domneşti); caii de olac; posada (nelămurită); pescuitul morunilor (pentru curtea domnească); cositul fânului (tot pentru curte). Nu se menţionează încă pe vremea lui Mircea: lemnele (probabil tăierea de copaci pentru a furnisă lemnele necesare curţii domneşti); conacele şi merticele; lucrul domnesc.

III. Veniturile, adică cele întâmplătoare, amenzile (p. 37).

IV. Vămile: se plătesc în bani, afară de vama pentru peşte (p. 40). Este curios că nu se vorbeşte de venituri din ocne.

Giurescu se pronunţă şi în această lucrare că scutirile de impozite ce se acordau satelor particularilor trebue înţelese în sensul că Domnul renunţă la impozite *în favoarea proprietarului* (p. 42 şi nota 8 şi p. 53-4). Aceeaş părere o exprimasem şi eu (Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială V N° 1-2 p. 92-3 şi N° 3-4 p. 345).

In darea de seamă ce am făcut (Convorbiri literare 58, 1926, p. 305-6) despre „Noile contribuţii" ale lui Giurescu, atrăgeam atenţia că doc. vorbesc numai de scutiri de dări ale oamenilor de pe moşiile particulare şi că rămâne deci nelămurită chestia dacă proprietarii înşişi erau sau nu scutiţi de dări. In noua sa lucrare, Giurescu, ocupându-se de această chestie, arată că doc. epocii lui Mircea nu o rezolvă. Adoagă însă că doc. sec. XVII—XVIII arată că proprietarii plăteau dijme şi

[1]) Analele Acad. rom. Secţ. ist. Seria II, Tom X, p. 210.

bir. Este constatarea pe care o făcusem şi eu (Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială, V. N° 3-4 p. 345 şi urm.), referindu-mă, între altele (p. 347 nota 11) şi la doc. din vremea lui Brâncoveanu, pe care-l citează şi Giurescu (p. 44-5), privitor la C. Buzescu. Ca şi mine, Giurescu este „îndemnat a crede" că şi pe vremea lui Mircea boerii aveau îndatoriri fiscale. El face (p. 45) lui I. Vlădescu aceeaşi critică pe care i-o făcusem şi eu (Conv. lit. l. c. p. 307-8) în privinţa afirmaţiei că proprietarii *mari* ar fi fost scutiţi de bir.

Cât priveşte „bănuiala" lui Giurescu că perceptorii dijmei din peşte s'ar fi numit stolnicei, iar perceptorii dijmei din cânepă şi varză, clucerei, încă de pe vremea lui Mircea, deşi doc. nu-i pomenesc decât de la începutul sec. XVII-lea, repet aceleaşi rezerve pe care le-am făcut, recensionând „Contribuţiile" lui Giurescu, în privinţa subalternilor marilor dregători.

I. C. Filitti

Georges Fotino. *Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Un chapitre de l'histoire de la propriété au moyen âge.* Teză de doctorat în ştiinţele juridice, reţinută de Facultatea de drept din Paris 1926.

In această deosebit de serioasă lucrare, preţuită deopotrivă de savanţii profesori de la Paris şi de d. Iorga, tânărul autor şi-a pus temeinicele cunoştinţe juridice în serviciul istoriei dreptului vechiu românesc. Cartea d-sale dovedeşte cât de mult mai este de cercetat în acest domeniu şi de ce real folos ar fi dedublarea catedrelor de istoria dreptului de la Universităţile noastre în catedre de istoria dreptului public şi catedre de istoria dreptului privat.

Cartea este însoţită de o bogată bibliografie, românească şi străină, iar conţinutul cărţii dovedeşte că această bibliografie a şi fost folosită.

Autorul admite că la baza formaţiei poporului român stă elementul autohton tracic, romanizat dinainte de cucerirea Daciei şi căruia s'au adăogat după cucerire elemente noui romanizate. Aceste elemente n'au părăsit Dacia la ordinul lui Aurelian (p. 53). La vechiul fond juridic al autohtonilor s'a putut adăoga numai puţin din dreptul roman care, în momentul cuceririi Daciei, era dreptul roman clasic (p. 49), deci prea savant pentru o populaţie rustică. De altfel nici la sfârşitul sec. III-lea nu era încă făcută romanizarea imperiului din punct de vedere legislativ (p. 370-3).

Cât priveşte influenţele la care populaţia din Dacia a fost supusă în timpul invaziilor barbare, F. împărtăşeşte teoria retragerii acestei populaţii „în munţi" (p. 59), deşi tot el vorbeşte mai departe (p. 424) de „adăpostul ospitalier al văilor nenumăratelor râuri" (ar fi putut adăoga şi al pădurilor), ceea ce este mai potrivit, pare-mi-se şi tot odată mai în măsură de a explica unele influenţe ce nu se pot contesta. Autorul are prea mult tendinţa de a reduce influenţa invaziei slave care, dacă nu va fi avut „autoritatea cuceririi" (p. 385), trebue să fi fost măcar o suprapunere, căci sunt fenomene ale trecutului nostru ce nu se pot explica numai prin influenţe cărturăreşti slave sau imitaţii ulterioare formării poporului român.

De asemenea cred că autorul merge prea departe în rezervele ce face cu privire la posibilităţi de împrumuturi indirecte de la Bizantini şi Germani (p. 382) şi că, într'un cuvânt, exagerează în favoarea

fondului trac. Nu se alterează valoarea acestui fond, admiţându-se că a suferit iufluenţe romane şi slave şi, indirect şi altele.

F. face juste observaţii despre valoarea de aplicaţie practică a pravilelor noastre scrise din sec. XVII. In pravile chiar se spune, de altfel, că ele trebue să cedeze pasul obiceiului pământului (p. 63-4). La p. 67 F. arată foarte bine că prin *prava* trebue să se înţeleagă *jus* şi că chiar cuvântul *zacon*, adică *lege*, se referă tot la obicei. Dreptul cutumiar, zis legea vlahă, F. îl consideră, ca şi neuitatul C. Giurescu, ca un drept care guverna numai clasa socială a vlahilor, adică a rumânilor sau vecinilor. Cred că formula mai nimerită ar fi că era un drept agrar care cârmuia, la Români, raporturile dintre proprietari şi oamenii de pe moşiile lor şi că, în acest sens, era un drept naţional.

Găsesc fericită expresia lui F. că „aproape toată concepţia tradiţiilor juridice româneşti se rezumă într'un drept agrar imobiliar" (p. 61).

Fac rezerve asupra întrebuinţării pe care F., ca şi atâţi alţii, o dă cuvântului „ţăran", înţelegând deopotrivă pe micii proprietari liberi („veche proprietate ţărănească", p. 103) şi pe muncitorii aşezaţi pe moşia altuia. Satul este, cum spune şi F., proprietatea indiviză a descendenţilor unui strămoş comun (p. 90-1), dar tocmai de aceea nu poate fi potrivită expresia că *toţi locuitorii* unui sat erau egali (p. 79). Numai dintre descendenţii strămoşului comun, adică dintre proprietari, se puteau alege bătrânii şi juzii satelor [1]).

F. citează dovezi că a existat în Principate o proprietate mai veche decât întemeierea lor (p. 94) şi că ocuparea şi defrişarea solului au fost cele dintâi titluri de proprietate (p. 89). Admite că vorbele moş şi moşie sunt de origine tracă (p. 87 şi 408), dar la arătarea înţelesului acestor cuvinte în trecutul nostru (p. 88), se cuvenea să fie citat regretatul C. Giurescu.

F. arată că este greşit a vorbi de o proprietate *colectivă* în trecutul românesc (p. 96), căci proprietatea românească, deşi prezintă o formă familială, este totuşi mai înaintată decât comunitatea tip a Slavilor (p. 379) [2]). De asemenea zice că este greşit a vorbi de *coproprietate*, căci aceasta însemnează „în subtilităţile juridice" tot o proprietate individuală, deci exclusivă şi alienabilă (p. 112). Termenul exact este acela de *proprietate indiviză* (p. 118). Pe când la Slavi există un „drept unitar al comunităţii", la noi avem o „colectivitate a drepturilor membrilor grupului". „Fiecare indivis avea un drept distinct în acest singur sens că acest drept era bine determinat urmând spiţa neamului titularului său" (p. 326-7). Dar tocmai de aceea cred că este un lapsus când F. vorbeşte de „comunităţile româneşti, unde membrii „mâncau aceeaş pâine" şi „în aceeaş strachină" (p. 325).

F. se ocupă apoi (p. 327 sq) de normele ieşirii din indivizie în vechiul nostru drept.

Autorul face deosebire între proprietăţile moştenite şi proprietăţile derivând din donaţii domneşti (p. 97) şi, în consecinţă, deosebeşte ocina de uric (p. 105-6). In realitate însă, n'au existat două tipuri de proprietate. Drepturile proprietarilor erau aceleaşi pe amândouă felurile de moşii. Nu sunt la noi urme, ca la Sârbi, de deosebire între ocine şi proniai. Tot ce se poate spune este că asupra moşiilor donate, Domnul avea dreptul (zis „prădalnică") de a le relua dacă se stingeau descendenţii direcţi ai donatorului, drept la care Domnul putea, firesţe, să renunţe. (Doc. publicate de I. Nădejde în *Pandectele române*, anul V,

---

[1]) Cf. studiul meu „Evoluţia claselor sociale." In Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială, v. N° 1-2 p. 74 şi 107-8.

[2]) Cf. ibid.

1926 p. 200). Explicația deosebirii nu cred însă că trebue căutată în sistemul de proniai și de beneficii [1]).

Cât privește donațiunile de *sate* ce făceau Domnii, nu cred iarăș ca F. (p. 98 nota) că ar fi fost vorba numai de cesiunea dreptului de a percepe impozite și prestații [2]).

F. face apoi un amănunțit și pătrunzător studiu juridic al transmisiunii proprietății în vechiul nostru drept (p. 122 și urm.).

Moșiile, atât cele moștenite, cât și cele dobândite, nu se puteau aliena fără respectarea dreptului de *protimisis* (p. 137-8. 140). Este o deosebire față de dreptul slav și bizantin. Protimisis la noi există în primul rând în favoarea rudelor, obicei pe care-l constatau, fără a-l sancționa, în Peninsula balcanică împărații romani din sec. IV, deci dinainte de așezarea Slavilor (p. 145-6 și I. Nădejde, l. c. 215). De aci se deduce că e vorba de o instituție autohtonă tracă, dar autorul recunoaște că se găsește la aproape toate popoarele vechi și din evul mediu (p. 154 sq). (Pentru protimisis, un interesant caz de la 1810 în Gâdei, Monografia com. Bragadiru, p. 48-54).

Despre ferăe F. spune că este necunoscută în dreptul slavo-bizantin (p. 170); în schimb găsește o instituție analogă în vechea Caldee. (Pentru ferăe avem și notița regretatului V. Bogrea în Pagini ist.-filol. III, 1925 p. 28.— Cf. și Anuarul Instit. de istorie, Cluj, II, 345).

De asemenea concepția despre lucrul judecat a fost alta la noi decât în dreptul roman (p. 409).

Frăția [3]) prin amestecarea sângelui, zice că nu poate fi un împrumut slavo-bizantin (p. 186-7) și, arătând că exista în sudestul european înainte de Slavi, conchide la origine tracă (p. 193-204). Scopul frăției era de a schimba ordinea succesorală [4]) (p. 179-180), părinții putând chiar desmoșteni [5]) pe copii (p. 182-3 și 290) și mai servea și pentru a deghiza vânzări.

La p. 207 și urm. F. combate teoria după care, în Muntenia, spre deosebire de Moldova [6]), fetele n'ar fi venit deopotrivă cu băeții la moștenirea *ab intestat* a părinților. La noi a fost în această privință altfel decât la Slavi, de sud ca și de nord și în genere la popoarele care au trăit sub regimul proprietății colective (p. 211. 213). F. analizează dispozițiile din codurile Ipsilanti și Caragea, din care s'au tras deducții generalizate și pentru timpurile mai vechi. În sfârșit, F. discută și câteva doc. muntene ce par contrarii părerii ce susține, doc. care, confirmând proprietățile unor bărbați în moșii, declară că în lipsa bărbaților moșiile să nu se vânză ci să rămâe fetelor (p. 255-6). Aceste doc. trebue puse însă alături de acelea ce arată că femeea coborătoare din fiu era mai volnică să stăpânească o moșie decât chiar bărbatul coborător din fiică (spre pildă, Iorga, St. și doc. V. 15. — Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, p. 208 No. 665, anul 1619, precum și doc. în care proprietarii înfrățesc pe fiicele lor cu fiii lor, ca să le fie deopotrivă moșia [7]),

[1]) Cf. l. c. 78.

[2]) Ibid.

[3]) Despre frăția de cruce a scris și St. Berechet în Rev. soc. de ist. și arheol. biser. din Chișinău, XVI (1925) p. 43 sq.

[4]) Cf. și doc. de la 1500 (Ștefulescu, Gorjul istoric, p. XIII), 1587 (ibid p. XXX) și Rev. de ist arheol. și filol. X 2, p. 210.

[5]) După cum puteau adopta, chiar având copii. Ex. de la 1757 în Rev. de ist. arheol și filol. X p. 120.—Puteau donà (I. Bogdan, Doc. lui Ștefan cel Mare, II. 14-17).

[6]) Cf. și doc. din I. Bogdan (l. c.) I. 118. 171. 247. 271. 328. 379. 393. 435. 499. II. 54. 137.—V. A. Urechia, Miron Costin, I. 93. 698-9.

[7]) Ex. la 1503 (Grecianu, Șirul Voevozilor cu divane, p. 8), 150 (Ștefulescu, Gorjul istoric, p. XXVIII), 1531 (ibid. 341), 1564, 1565 (ibid. XXX). Cf Ștefulescu, Doc. slavo-rom. privitoare la Gorj, p. 56.

La p. 278 sq. F. arată că ficele chiar măritate și înzestrate puteau, în vechiul nostru drept, să vie la moștenirea părintească, raportând însă dota [1]), contrar dreptului cutumiar bizantin [2]).

In ce privește regimul succesoral [3]) ab intestat românesc vechiu, F. arata că nu poate fi de origine romană (p. 284 sq) și crede *posibilă* o origine tracă (p. 293).

La noi, spre deosebire de ce se petrecea în dreptul roman și în cutumile slave, femeea măritată rămânea proprietară a zestrei, pe care o putea alienă cu consimțimântul soțului (p. 301-4). Singurul caz când, la noi, zestrea rămânea soțului, era acel al despărțirii prin vina femeei (p. 309), dispoziție pe care F. n'o găsește în dreptul roman (p. 315). Osândirea la pierderea din zestre în folosul soțului se întâmpină la noi încă la începutul sec. XIX (Urechia, Ist. Rom. X B. 256).

Formalismul jurământului „cu brazda în cap", se deosebește de instituția de la Romani și de la Slavi și de aceea F. conchide că trebue să fie de origine tracă (p. 339 sq. A omis articolul din Conv. Lit. anul 1886 p. 670-2).

Fără a împărtăși toate concluziile lui F. în privința originilor vechiului nostru drept, trebue recunoscut că a făcut dovada, pe deoparte, că știe să folosească izvoarele istorice, iar de altă parte, că nu este un jurist improvizat de dragul unei catedre rezervate.

Ioan C. Filitti

C. C. Giurescu. *Contribuțiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV și XV. Vălenii de Munte 1926.*

Incă o lucrare ce se caracterizează prin spirit științific și preciziune și provoacă, prin seriozitatea ei, discuții obiective din care poate ieși lumină.

Subiectul era însă ingrat, așa că truda conștiincioasă a autorului n'a fost îndeajuns răsplătită prin cunoștințele noui ce dobândim.

Giurescu declară sincer că izvoarele sec. XIV-XVI nu ne lămuresc asupra atribuțiilor marilor dregători. Rămânem, în această chestie principală, tot la cele știute din izvoarele sec. XVII. De relevat numai: spătarul n'avea în Moldova atribuții militare (p. 128); interesanta evoluție a atribuțiilor postelnicului în Moldova, din sec. XV până în sec. XVII (p. 162); constatarea documentară că încă din a doua jumătate a sec. XVI, marele vornic din Moldova putea pronunță pedeapsa capitală, iar osânditul își putea răscumpăra viața de la vornic, dacă acesta consimțea (p. 83).

Cu un lux aproape excesiv de documentare, se ocupă Giurescu de ordinea ierarhică a marilor dregători, la început nehotărâtă, apoi spre sfârșitul sec. XV, fixată cam astfel: vornic, logofăt, vistier, spătar, paharnic, stolnic, comis și postelnic. In Moldova, în sec. XVI logofătul va trece în locul întâi (p. 87). In Muntenia, după ce și-a disputat locul mai multă vreme cu vornicul, banul rămâne definitiv în locul întâi de la începutul sec. XVI.

---

[1]) In acest sens și doc. muntean de la 1644, în Ștefulescu, Gorjul istoric, p. 8

[2]) Zacharia von Lingenthal. p. 139 No. 198, zice că probabil printr'o interpretare a Eclogei (Sec. VIII) a declarat Ioan Comnen din Trebizunda că este un obicei vechiu ca fetele înzestrate să nu moștenească ab intestat pe tatăl lor.

[3]) Cf. studiul meu Schitul Aninoasa - Cislău. In Revista Arhivelor, I, No. 2 p. 224-5 P moștenire cf. și Hurmuzaki XIV 939-942 (anul 1728) și 1100 (anul 1740).

Cred că afirmaţia lui Giurescu că principalele dregătorii trebue să fi fost contimporane chiar cu întemeierea Principatelor (p. 27-9), este prea categorică. Însuş Giurescu arată succesiva apariţie a dregătoriilor în divane. In Muntenia: vornic 1389; logofăt 1391; paharnic, stolnic, vistier şi spătar, la 1394; comis la 1415; postelnic, 1443. In Moldova: vornic 1387; stolnic 1393; vistier 1401; logofăt 1403; paharnic 1407; postelnic 1408; spătar 1434; comis 1435 (p. 36-9). Firește că indispensabilele funcţii de stat şi de curte trebue să fi fost îndeplinite de cineva încă de la întemeierea Principatelor, dar aceasta nu însemnează neapărat că a existat de atunci şi *specializarea* atribuţiilor. De aceea cred că trebue admisă o fază de tranziţie spre specializare, spre diferenţiere [1]).

In legătură cu această chestie, nu se vede destul de lămurit care este părerea lui Giurescu despre boerii fără titluri cari apar atât de des în vechile divane. Giurescu confirmă părerea lui Ghibănescu că diacii din sec. XV nu adăogau totdeauna titlul dregătoriei pe lângă numele boerilor din divan şi că boerii cari figurează fără titluri, adeseori avuseseră sau chiar aveau o dregătorie (p. 10). Dar, în „Noi contribuţiuni" (p. 27) Giurescu zice că aceasta este „marea majoritate" a cazurilor, deci recunoaşte că stăteau în divane şi boeri cari nu aveau dregătorii. Aşa dar explicaţia boerilor fără titluri nu poate fi numai că titlul se putea omite fără ca prestigiul boerului să fie atins (p. 29), odată ce caracteristica nobiliară esenţială nu era calitatea de dregător, ci aceea de proprietar cu îndatoriri militare (p. 28). Explicaţia mai este, pentru unele cazuri, că în primele timpuri trebue să fi existat şi sfetnici fără atribuţii legal diferenţiate, recrutaţi dintre propietarii-ostaşi [2]). Din această cauză se întâmpla, şi mai târziu, ca boeri din familii însemnate să ia loc în divan înaintea altor boeri cu ranguri mai mari, cum constatase Şt. D. Grecianu [3]), şi cum constată şi Giurescu (Contribuţii, 13): era, cred, o rămăşiţă a vechii faze de atribuţii nediferenţiate.

Dregător se zice în textele slavoneşti: vlastel, pravitel, sau ureadnic (p. 23-4). Se pare însă că termenul de vlastel implica o nuanţă de superioritate [4]). Totuşi, adaog că fraţii Craioveşti menţionează într'o inscripţie că Vladislav Voevod (+1456) i-a făcut „vlasteli", deşi în vremea acelui Domn ei nu puteau fi în vârstă decât de 15-20 de ani [5]).

Interesante sunt precizările lui Giurescu în privinţa originei marilor noastre dregătorii.

Cât priveşte echivalenţele latineşti ale titlurilor dregătorilor noştri, Giurescu stabileşte: comites şi barones = dregătorii mari (p. 24-5 şi 30); vornicul moldovean = marscalcus polon (p. 35 şi 77); vornicul muntean = iudex curiae şi palatinus din Ungaria (p. 70; castelanus = pârcălab, comandant de cetăţi; capitaneus = starostele din Moldova (p. 34); tributarii = dregătorii fiscali; officiales = alţi dregători subalterni; iudices = „după toate probalităţile" judecători domneşti, cari hotărau „conflictele dintre negustori şi populaţia ţării" (p. 31-2). In aceasta din urmă privinţă Giurescu ar fi trebuit să fie mai explicit. Din apropierea între „iudices" din doc. latine privitoare la noi în sec. XIV şi XV şi „judecătorii" din doc. noastre interne din aceeaş vreme („să nu-i zăticnească nici boerii,

---

[1]) Filitti, Evoluţia claselor sociale. In Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială V. N° 1-2 p. 87-88.

[2]) Cf. doc. moldov. 1400 în care, din 6 boeri, 2 sunt calificaţi de *viteji* titlu pe care Kaluzniacki îl traduce cu eques. (Giurescu, Contribuţii, 36 şi nota 4).

[3]) Şirul voevozilor, cu divane, p. 63.

[4]) Vezi doc. publicat de Giurescu, Contribuţii, 48 nota 1.

[5]) Filitti, Craioveştii. In Conv. lit. 54 (1922) p. 198.

nici judeţ, nici globaşi") nu ştiu dacă poate fi dedus că ar fi existat în vechime la noi funcţionari cu atribuţii exclusiv judecătoreşti.

In chestia echivalentelor latineşti, ar fi trebuit citat şi Longinescu Ist. dreptului românesc p. 62-8 [1]).

Despre situaţia eminentă a pârcălabilor de cetăţi (tot odată cârmuitori ai ţinuturilor respective), adeveriţi în fruntea vechilor divane moldoveneşti şi rari în Muntenia, Giurescu vorbeşte incidental (p. 30 şi p. 51, nota 4). Era firesc o mare deosebire de demnitate între ei şi pârcălabii celorlalte oraşe, adeveriţi în Muntenia încă de la 1482 (p. 31).

Este interesantă constatarea că şi subalternul imediat, principalul ajutor deci al marelui dregător, era privit în vechime ca dregător mare şi lua loc uneori şi în divan. Aşa „vornicul mic" în divanul muntean la 1467 (p. 71), vtori stolnicul în divanul Moldovei la 1393 (p. 146). Ca subaltern mai este constatat vornicul de gloată în Moldova, încă din prima jumătate a sec. XV (p. 81). Nu se ştie exact de când s'au înfiinţat mai mulţi vornici de gloată, nici dacă de la început aveau atribuţii de a judeca priciniile mărunte la „poarta" domnească.

Subalternii mai mici ai marilor dregători, purtau, cu diminutiv titlul superiorilor lor: vornicei (constataţi în Mold. sec. XV. p. 73 şi 88), pâhărnicei (sec. XV Mold. p. 140); comisei (unul la 1507 în Mold. p. 153); spătărei (unul în Mold. sec. XV p. 131). Dar aceşti subalterni trebue deosebiţi, şi însuşi Giurescu îi deosebeşte (p. 140) de breslaşii cu aceleaşi denumiri răspândiţi prin *sate*. Aceştia nu se constată documentar decât din sec. XVI (vistiernicei Mold. pag. 120; stolnicei Mold. p. 147; postelnicei şi logofeţei Munt. p. 96 şi 159) sau chiar numai din sec. XVII (pâhărnicei Munt. p. 134-5, spătărei Mold. şi Munt. p. 124 şi 131; vornicei Mold. p. 89; comişei Mold. p. 154; călăraşi Munt. p. 125). Totuşi, Giurescu crede că „fără îndoială" trebue să fi existat mai dinainte (p. 120, 134-5, 140). Socotesc că faptul că aceste bresle cu situaţie particulară faţă de fisc şi servind în caz de război sub ordinele marelui dregător respectiv (p. 97) nu apar în doc. decât din veacul XVI sau chiar XVII, se poate explica prin turburările pricinuite în vechea noastră organizare de fiscalitatea tot crescândă, impusă de exigenţele turceşti [2]). Breslele de postelnicei şi de logofeţiei dovedite în Muntenia încă de la 1520 (p. 96-7 şi 159), par a fi fost rezervate în acest Principat proprietarilor mai însemnaţi, precum şi fiilor de boeri dregători, ca titlu onorific, şi privilegiu fiscal. Constatarea lui Giurescu că într'un doc. din 1632 apar „13 postelnicei în 13 sate şi unii cu averi frumoase", vine, cred, în sprijinul acestei păreri [3]).

Cât despre ban şi bănia din Oltenia, voi discuta cu Giurescu într'un articol special ce voi publica în „Arhivele Olteniei".

Ioan C. Filitti

[1]) Cf. Filitti, Evoluţia claselor sociale. L. c. p. 87, 90 şi 111-112.

[2]) Am dezvoltat această idee în studiul citat la nota precedentă p. 348 şi urm.

[3]) Observ în treacăt că acel „Kaica Hausponopol" de la 1436 (Contribuţii, 24) este evident acelaş cu Spanopol, emisar al lui Vlad Dracul la Braşov între 1433-1446 (Bogdan, Relaţiile, p. 84).

FAPTE

Budai Deleanu, poet romantic. — Autorul „Ţiganiadei", are în cartoanele *Academiei Române*, o poemă inedită, intitulată „Trei Viteji". Poema este neterminată, dar alât cât ni-a rămas din ea ne prezintă o satiră, cum nu avem în literatura noastră. Nu numai pentru timpul în care a fost scrisă este o operă de seamă, ci şi pentru generaţia actuală ea ar fi o realizare de mare importanţă...

Poema satirizează starea socială a celor trei principate româneşti dimprejurul anilor 1795 şi este o lucrare de concepţie surprinzătoare. Ea înşiră pe o banală poemă donquijotească, întreaga viaţă dela noi, în acea epocă. Este prin urmare şi un document de primul ordin.

Ca execuţie este superioară Ţiganiadei. Materia de altfel dădea prilej superior autorului de a-şi pune talentul la încercare. Stilul, în special, este neaşteptat de frumos şi limpede pentru acea epocă.

Cei trei Don Quijoţi sunt de asemenea perfect reuşiţi. Sunt trei specimene de *Ciocoi*, din cele trei ţări rupţi din realitate. Plaga, de care sufereau ţările româneşti după cum se vede, era şi atunci *Ciocoii*. Dar ce diferenţă între „Trei Viteji" şi Filimon!

Satira celor trei ţări, în lumina ideilor sec. XVIII francez, căci combate neaşteptat iobagia, este cert menită să rămâie o operă de valoare în literatura românească.

Până ce voiu putea să o tipăresc, cu analiza ei cu tot, spicuiesc o bucată care poate forma corp aparte, şi care arată pe Budai *poet romantic* la 1795. Această bucată este descrierea *vrăjitului* ce se chiamă „a-l aduce călare pe băţ". Iat-o:

Vrăjitoria

Bătrâna ştia ierburile toate,
A încânta şi a descânta dintre ele;
A drege făpturi şi a desface date,
Luna a 'ntunecà şi-a numărà stele,
A chiema pribegiţii prin fumar,
A călări pe varga ca pe un armăsar.

Deci, luându-şi hârburi, hârbuţe şi-un luţe
Cu unsori, scoase din rădăcine,
Ierburi şi flori în cârpe şi răcluţe,
Merse cu Dafina, şoptind în sine
Nişte cuvinte de nime înţelese,
Dar cum se ştia: descântări alese.

Cât intrară'n casă, acum fiind sară,
Ușile făcu să se închize toate,
Iar ea, luînd de subțioară
O răcluță cu rădăcini pisate,
Dete pahar cu apă fetei să beie,
Apoi, fruntea și mâinele să-și leie.

O făcu de-aci să se culce îndată,
Și-i acoperi tot capul și fața.
Cât se culcă în pat dosebita fată.
În somnul greu căzu până dimineața.
Doba se desbracă în pielcuța goală,
Se dă peste cap și mereu se scoală.

Apoi, Dafina împrejur ochi-i leagă,
Luând'o de mână o aduce cu sine
Afară, la gard. Smulge-o nuia 'ntreagă,
I-o dă și zice: „Ia tu sama bine,
„Să lovești cu ea, pân' a noa par,
„La care apoi zi: „să sări, că eu sar!"

„Leagă-l apoi cu ceastă strămătură
„Și-i dete o strămătură roșioară.
Dafina face, cum baba din gură
'I spune, ș'o 'nvață: apoi întorc iară,
Tot sărind și fără'a căuta 'napoi,
Baba tot șoptind: „vină mai apoi!"

După ce în casă se întoarseră iară,
Baba, luând a lui Crăciun obdele.
Când cocoșii cântau a treia oară,
Le bagă într'un oloi, turnând pe ele
Le pune la foc, mestecând vârtos
Și tot descântând: „Vină bucuros!"

În urmă se întoarce către Dafina
Zicând: „acum, cum vrei tu să vie?"
„Să ți-l aduc, domol și cu lină,
„Sau de-a treapădu, pe cal de chirie,
„Sau pe măciucă?" — „Ba, lele Martina,
„Fă, ca sănătos și pe 'ncet să vină!"

După aceasta, băgându-se în fumar,
Strigă de trei ori, sitirind pe toate
Duhurile din văzduh, din ropari,
Din tăuri, văltori, și căi împătrate,
Și, luând oala de la foc, o duce
La locul, unde se merge drumu 'n cruce.

Acolo, trântind'o de vatră, o sparge,
Iar, luându-și cămeșa în cap, fuge,
Apucând ulițele mai large.
Atunci gândiai, că pământul muge
De glasuri și de năluci fricoșate,
Ce chiema, ca din cale să se abată!

NECROLOG

VASILE PÂRVAN

Qua me quoque possim tollere humo
(De aceia zi şi noapte mă gândesc, cum aşi putea şi eu să mă ridic din tină).
Plinius către Titinius Capitolinus V. 8).

Cu moartea profesorului Vasile Pârvan, ştiinţa, cultura noastră întreagă pierde nu numai pe unul dintre stâlpii ei cei mai temeinici, ci şi pe unul dintre puţinii cari i-au ridicat şi susţinut în afară de hotare un înalt prestigiu, alături de reprezentanţii cei mai de seamă ai altor ţări şi neamuri.

După naturaliştii Ion Atanasiu şi Victor Babeş, după istoricul Ion Ursu şi humanistul Vasile Bogrea, ştiinţele istorice şi arheologia, şi mai fără de noroc, — tot tineri au murit George Popovici, Teohari Antonescu, Ştefan Orăşeanu, Constantin Giurescu, N. Dobrescu, — pierd în Vasile Pârvan pe un maestru recunoscut, pe un organizator de mare talent şi uriaşă putere de muncă, pe un profesor întemeietor de şcoală, pe un învăţat descoperitor de fapte şi deschizător de orizonturi noui, pe un filosof şi un poet care, nu numai a desgropat cetăţi în patria sa şi le-a reconstituit din fărâme cu întregul lor trecut, ci, pe ruinele lor, gândindu-se adânc la timpurile apuse, a încercat să ridice spre cer, din prisosul chinuitor frământat al simţirei sale, imnul aducerii aminte veşnice.

Aducere aminte de tot ce a fost odată viu, frumos, nobil şi mare în trecut, în trecutul ţării sale, din vremuri îndepărtate şi până la jertfele ei cele din urmă, proaspete şi fragede, ţărână încă udă de sânge, lacrămi deabia uscate pe obraji de mame nemângâiate, ale celor ce au luptat pentru libertate... aducere aminte a tristului său noroc, cu blânda tovarăşă a unei vieţuiri împreună numai o clipă şi apoi repede îngropată în pământ străin...

Ca şi alţii dintre camarazii săi de aceiaşi generaţie, Vasile Pârvan a învăţat metodă istorică şi fel de a lucra dela Dimitrie Onciul. Dela celalt mare profesor ce se ridica furtunos acum aproape 30 ani, d. N. Iorga, — tânărul şi firavul absolvent al liceului din Bârlad, reputat şi mai târziu pentru buna cunoştinţă

de limbi clasice ce o da celor ce îl urmau, — a învățat în plus, cred, să privească mai în larg, să se orienteze și să scruteze apoi cuprinsuri mai mari de vreme, poate chiar să-și aleagă locul unde să caute să aducă partea sa de contribuție nouă, fie ca fapte, fie ca puncte de vedere. Sub această influență, Vasile Pârvan nu poate să nu fi întrevăzut, cred, încă de pe acum, calea ce avea să apuce, ca să continue cu noui forțe opera lui Grigore G. Tocilescu, dela care a învățat epigrafie și antichități, dar al cărui romantism în expunere, al unei alte vremi, nu se mai potrivea cu activitatea sa practică, și aceasta prea multilaterală, ca să fi fost egal de rodnică. Trecuse vremea când cu o egală competență cineva putea să abordeze și să aștepte rezultate pozitive în mai multe domenii: vechi monumente greco-romane, inscripții religioase slavo-române, antichități românești, istorie veche și nouă, folclor și literatură.

După câteva lucrări, mai toate din istoria Moldovei, publicate în chiar această revistă, lucrări printre cari aceia despre „*Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria*“ din 1905, este cu mult decât o lucrare de seminar, — încă din anul următor 1906, Vasile Pârvan începe studiile sale asupra vechii noastre istorii, întâi cu „*Câteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană*, cu prilejul unei cărți noi asupra acestei chestiuni“, *Convorbiri Literare*, 1906, apoi cu *Salsovia*, din acelaș an.

Cu o hărnicie rară și o nesecată ambiție nobilă, care trezește admirația profesorilor și, cu sentimente împărțite, și pe aceia a colegilor — vezi amintirile filosofului I. Petrovici, — Vasile Pârvan învață și scrie deodată, întâi la București, apoi la Berlin, unde, dacă de puțină vreme se stinsese marele Teodor Mommsen, trăia încă vie umbra excepționalei lui personalități, în jurul căreia, ca împrejurul unui altar, oficiau marii preoți ai studiilor de antichitate, Eduard Meyer, Wilamowitz-Moellendorf, Diels, Hirschfeld, Dessau și alții, care de care mai pătimaș adâncit în studiile lui și tot pe atâta de impersonali față de lumea din afară, de și Germania se apropia de punctul culminant al istoriei sale contemporane. Vasile Pârvan a rămas toată viața, cum a învățat să fie acum.

Cunoștințele sale vaste, seriozitatea spiritului său, acum format, trezesc atenția binevoitoare și stima profesorilor și colegilor săi. Vasile Pârvan învață nu numai istorie ci și filosofie, cum va dovedi cu prisosință în cercetarea sa monografică asupra Impăratului Marc-Aureliu. Invață deasemenea economie politică, mult cultivată la Universitatea din Berlin. Lucrarea sa de doctorat „*Naționalitatea negutătorilor din Imperiul Roman*“, Breslau 1909, este și un reflex al acestor preocupări. Mai târziu ceva, în „*Contribuții epigrafice la Istoria creștinismului daco-roman*“, București 1911, Vasile Pârvan va specula cu deosebit avânt și pătrundere chiar datele lingvistice ale temei sale, foarte grele, trezind atenția, uneori amestecată cu împotriviri, a filologilor.

Cu „*Salsovia*“, Vasile Pârvan anunţase, cuprins de impetuos avânt tineresc, că cercetarea sa e numai un fragment dintr'un studiu asupra „*Străjii romane la gurile Dunărei*“, care, în această desvoltare, nu avea să apară niciodată. Dar deacum încă, cu o perfectă claritate, Vasile Pârvan vede problema limes-lui danubian şi reluarea ei, pe o scară şi cu alte puteri decât numai acelea singure ale lui Grigore Tocilescu. Spirit organizator excepţional de precoce, V. Pârvan anunţă încă din 1906, nu numai ce trebuie făcut, ci şi *cum* să se facă acest însemnat lucru, care este până în ziua de astăzi,—prelungirea spre Răsărit până la Marea Neagră a cercetărilor de limes, aşa de activ şi continuu conduse tot cursul Rinului şi al Dunărei superioare şi de mijloc de aproape cincizeci de ani încoace.

„Când şi la noi se va începe lucrul, atunci va fi nevoie pe lângă sprijinul autorităţilor şi al publicului şi de o sumă de tineri cari încă de mai înainte să fi fost măcar cât de cât puşi în curent cu studiile la cari vor da ajutor“ (Prefaţa la *Salsovia*).

Peste trei ani, profesor la Universitatea din Bucureşti, continuator al lui Gr. Tocilescu, Vasile Pârvan înţelege a introduce pedeoparte un nou fel de a trata istoria veche în învăţământul nostru superior, — la Iaşi, în aceiaşi vreme, mai puţin romantic şi retoric decât Gr. Tocilescu, — P. Râşcanu reprezentă acelaş pragmatism, altfel foarte util, dar numai în cadrul învăţământului nostru secundar; — pedealta, acelaş Vasile Pârvan reia cu încredere şi neobosită hărnicie întreaga activitate a înaintaşului său, în legătură cu catedra sa de istorie veche, epigrafie şi antichităţi. Şi aproape chiar dela început, nu singur, ci înconjurat şi ajutat de colaboratorii săi dela Muzeul de Antichităţi, al cărui director devine, precum şi de cei mai iubitori de învăţătură dintre ascultătorii săi dela Universitate. Pururea în frunte, cel dintâi la lucru şi cel mai harnic, din zori şi până noaptea târziu, profesorul şi directorul este un model sub toate raporturile.

Aşa au început lucrările mai mici şi mai mari din Dobrogea, printre cari acelea dela Ulmetum şi dela Histria, cetatea clasică a săpăturilor arheologice dela noi, sunt model de prezentare arheologică-descriptivă, epigrafică şi speculativ-istorică. Dintre colaboratorii săi de acum, cei mai mulţi vor fi mai târziu profesori, conferenţiari şi funcţionari de muzeu la Universităţile din Bucureşti, Cluj şi Iaşi, sub ochii totdeauna plini de grijă şi îndemnuri ai conducătorului lor, până în chiar clipa când s'a stins.

Dar nu numai în Dobrogea şi-a concentrat V. Pârvan activitatea sa. Pe urmele şi în completarea operei lui Tocilescu, V. Pârvan a întreprins oare-cari cercetări şi în Oltenia (Dacia Malvensis) şi în acelaş timp în Moldova de jos. Intr'un memoriu adresat Academiei Române, al cărei membru fusese ales de curând, memoriu asupra săpăturilor arheologice din România, Vasile Pârvan fixează în 1914 toate obiectivele, întregul plan de lucru pentru cercetarea

antichităților greco-romane din țară, plan de lucru conceput ca să ocupe o activitate laborioasă de decenii.

Din anul următor începe la Muzeul de Antichități lucrul celui ce subscrie aceste rânduri de pioasă aducere aminte și, cu aceasta, partea de contribuție a unei specialități complementare pentru cunoașterea vechiului nostru trecut: preistoria. Îmbrățișând cu cel mai spontan entuziasm și încredere deplină pe cel ce venia să-l ajute, profesorul Pârvan este deacum înainte cel mai convins sprijinitor al preistoriei, considerată nu numai ca protoistorie, ci chiar ca îndepărtat început al istoriei vechi și istoriei universale. Cu solicitudine și înțelegere de admirat, profesorul Pârvan se va strădui continuu să cucerească și pentru preistorie un loc legitim la Universitate. Studenții săi vor fi cei mai asidui ascultători și ai noului curs. Ca să dea un exemplu de veșnic vie dragoste de știință, un an întreg profesorul de istorie antică, epigrafie și antichități a asistat oră cu oră la lecțiile de preistorie ale ajutorului său dela Muzeu. Era partea preistorică a cursului de „Antichități naționale", curs întrodus la Facultatea de litere din București pentru întâia oară, după lecțiunile generale de preistorie ale lui Alexandru Odobescu, iar la Iași ale lui Teohari Antonescu. Și în această privință profesorul Vasile Pârvan va rămâne un precursor.

Dar mai este o latură a activității sale prodigioase, care nu trebuie uitată: muzeul de antichități și în genere muzeele.

Grigore G. Tocilescu credea pe vremea sa că e bine să se aducă toate obiectele de preț și toate relicviile la București, concentrându-le într'un mare muzeu național. Vasile Pârvan, animat de aceleași idei pentru creiarea unui mare muzeu național, mândria întregei țări, dar neajutat de a-l înfăptui, prin ridicarea unui local vrednic de această menire, — nici împrejurările nu i-au fost prielnice, cu multele probleme de rezolvat înainte și după marele război, — s'a gândit că mult mai potrivit, mai realizabil este ca fiecare regiune a țării să-și aibă muzeul ei, mai multe chiar, dacă materialul abundă. Și a început cu Dobrogea. S'a înfiripat o colecție la Silistra, alta la Constanța, un mic muzeu la Ulmetum, altul mai mare a fost început la Histria. Războiul le-a răvășit sau desființat mai pe toate; în viitoarea organizare însă a acestei însemnate laturi a culturii noastre, intențiunile și realizările profesorului Pârvan vor trebui luate cu utile puncte de plecare.

Odată războiul trecut, război în vâltoarea căruia și Vasile Pârvan pierde pentru el singurul lucru de preț ce l-a ținut cu adevărat, dar așa de puțin, în lume și printre oameni, — soția sa, — și după un restimp de cumplită criză, la Iași, când i-au fost amenințate cu zdruncinarea totală însești resorturile adânci ale ființei sale, altfel așa de senin stăpâne și de reci, — o și mai încordată activitate îi este singură mângâiere și ultim refugiu.

La Muzeul de Antichități se concentrează acum întreaga activitate arheologică din țară. In „*Probleme de arheologie în*

România", din revista „*Transilvania*" 1921. Vasile Pârvan pune la punct toate chestiunile referitoare, față cu noua situație. Vechea Dacie, acum întregită, este vastul teritoriu către care se îndreaptă cu o egal de iubitoare atențiune, pentru fiecare dintre regiunile ei alcătuind planul unei egal de laborioase munci, care să lumineze întreg trecutul ei strălucit, din îndepărtatele timpuri paleolitice și până la epoca de început a statelor românești. Cercetări și săpături pe o scară mai mare încep în tot cuprinsul țării: din valea Dunărei și până către Tisa, din Nordul Basarabiei și până în Banat. An de an se schimbă locul de cercetare, după un plan anume și mai înainte întocmit. Se lucrează la harta arheologică a țării, în înțelegere și cu Uniunea internațională a Academiilor dela Bruxelles, unde profesorul Pârvan este membru mult prețuit. Ca epigrafist, numele lui V. Pârvan este pus alături de acela al marelui învățat vienez, Adolph Wilhelm. Ca istoric și arheolog al Europei sudestice, carpato-dunărene, este singurul. Rodul a 6 ani de muncă încordată, în cea mai aspră accepție a cuvântului, sunt două volume apărute și unul în pregătire din marea revistă „*Dacia. Recherches et découvertes arhéologiques en Roumanie*", iar, ca parte de lucru personal, formidabila lucrare de sinteză dar și de genială îndrăsneală, „*Getica*".

După mai multe lucrări preliminare, printre cari, una românească: *Începuturile vieței romane la gurile Dunărei*", București 1923 și o comunicare în limba franceză, la congresul internațional de științe istorice, ținut la Bruxelles, în acelaș an, „*La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*", — Getica este o nouă verigă de legătură, după acelea anterioare, cunoscute, ale d-lor Minns, Max Ebert și Rostovtzeff, ce toate îmbrățișează astfel abia acum întreaga Europă sud-estică.

Intemeiată pe o îndelungată și minuțioasă revizuire a știrilor antice cari, fragmentare și disparate, sunt totuși numeroase și n'au mai fost prelucrate dela Gaspar Zeuus, Roessler, Tomaschek și Müllenhoff; bazată de asemenea pe o analiză a datelor glotologice, toponimistice și onomastice, lucru și mai nou, ce s'a aplicat la un număr restrâns de regiuni, marea lucrare are meritul de a cuprinde și întreg materialul arheologic protoistoric al regiunilor dela Duuărea de jos, inclusiv cel unguresc. E o comoară de fapte, foarte multe cu totul noui sau privite altfel decât mai înainte; comoară de considerațiuni întemeiate pe ele, ca și de largi priviri sintetice, desprinse din stăpânirea suverană a unui material pe cât de întins și bogat, pe atâta de inegal și variat.

De o egală rodnicie a fost în acelaș timp activitatea sa de director al Școalei române din Roma. Două alte mari publicațiuni: „Ephemeris daco-romana" și „Diplomatarium", sunt dovada.

La Roma, profesorul Vasile Pârvan reușise să cucerească toate cercurile științifice, impunând atențiune asupra tinerei dar temeinicei științe românești. A reușit să intereseze chiar cercuri prețioase, pentru ridicarea unui local propriu al Școalei. N'a avut

parte să-l vadă nici bine început. Mișcat mi-a povestit odată vizita pe care a făcut-o marelui preistoric italian Luigi Pigorini, care bătrân tare și aproape orb, n'a încetat să lucreze; a murit puțin după aceia.

Încercat și cuprins în mai multe restimpuri de boală, profesorul Pârvan era totuși întotdeauna de aceiași energie și hărnicie. Puterile răbdării sale erau cu totul neobișnuite, luciditatea minței sale până la urmă desăvârșită, grija activității tuturor alor săi, aceiași. Câte-va zile înainte de a intra în sanatoriu, pentru operația care i-a fost fatală, mi-a cerut insistent să vadă ciorna unui studiu făcut de subscrisul în locul său, pentru o publicație colectivă străină, în timpul lipsei sale din țară. A doua zi am primit manuscrisul cu aprecierea sa în scris.

Fără nici o bucurie dintre cele obișnuite oamenilor în viață, văzând în onoruri numai partea lor de permanentă răspundere, în ochii altora și ai săi, așa a trăit și a lucrat până la sfârșit Vasile Pârvan. Nu știu mai potrivită încheiere pentru o asemenea viață decât rândurile unui alt mare și greu încercat în ea, și care, întâmplător tot istoric, scria acum aproape 100 ani, cu un admirabil și simplu stoicism, sigur fiind că, pedeasupra tuturor adversităților a găsit calea de a se ridica din pulberea țărânei:

„Aveugle et souffrant sans espoir et presque sans relâche, je puis rendre ce témoignage qui de ma part ne sera pas suspect: Il y a au monde quelque chose qui vaut mieux que les jouissances matérielles, mieux que la fortune, mieux que la santé elle-même, c'est le dévouement à la science."...

(Augustin Thierry, *Dix ans d'études historiques*, 1834).

I. Andrieșescu

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ.

Redactor ALEXIS NOUR

dublet

ANUL al 61-lea
Septembrie-Decembrie
1 9 2 8

BUCUREŞTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

97863

DINTR'O CORESPONDENŢĂ LITERARĂ

Iubite Domnule Bassarabescu,

Imi fac o deosebită plăcere din a-ţi trimete ultima mea carte, apărută zilele acestea (încă nici n'a fost trimeasă librăriilor). — Cele mai multe bucăţi sunt amintirile mele dela Paris, scrise acum 10—12 ani şi publicate prin 1915. Desigur că nu te vei întreba ce mă face să-ţi trimit această carte, căci nu e nimic mai firesc decât această prietenie dintre visători, născută la mine din marea admiraţie pentru acei cari mi-au luminat sufletul cu scrisul lor limpede, pe băncile claselor întunecoase dela Sf. Sava.

Şi totuşi, domnule Bassarabescu, îţi mărturisesc eu, că există în sosirea acestei scrisori un punct de întrebare pe care desigur dumneata nu ai de unde să-l bănueşti. Obiceiul meu, foarte comun dealtfel, de a deschide în fiecare seară o carte, m'a făcut aseară să cetesc Antologia d-tale, publicată la Casa Şcoalelor. Erau bucăţi cunoscute, cetite şi răscetite de mine şi care mi-au adus acelaş farmec al cuvântului şi al imaginei precise.

O carte care se lipeşte de suflet, te pune pe drumul gândurilor şi te face să visezi tu însuţi zile pline de lumină sufletească. Unde crezi că mi-au ajuns gândurile după ce am închis cartea, cu mulţumirea omului care a trăit o zi din plin? Un gând m'a făcut să tresar. Ce-ar fi dacă mâine de dimineaţă aşi lua condeiul în mână şi aşi scrie lui Bassarabescu gândul acesta fugar, venit din necunoscut, prin întunericul odăei? Ce-ar fi dacă i-aşi spune, aşa, limpede: Iată scumpe desmierdător al lucrurilor mărunte din odae, al

sufletelor mărunte, pe care le învii cu umorul bun al unui părinte, gândul acesta: Ce-ar fi dacă te-aș provoca la o corespondență literară, în care gândurile noastre s'ar întâlni, s'ar spovedi, și-ar răspunde, uneori cu micile nimicuri ale zilei, alteori cu mărturisiri, alteori cu fâșii de trecut, alteori cu gânduri bune pentru toți acei cari și-au legat viața de scrisul românesc? Poate că odată pe săptămână, scrisorile acestea, ce ne-ar veni ar ajunge să ne facă impresia unor prieteni cari sunt așteptați și pentru care ne pregătim sufletul cu o fărâmă de senin... Eu cred că într'un an ar fi gata o carte întreagă, care ar avea mai mult de cât orice: „noutatea".

Scriitorii de azi, vorbesc de cei din generația mea, au pierdut cu totul contactul sufletesc, acel contact care odinioară lega pe Alecsandri de Ion Ghica și mai în urmă pe Delavrancea de Vlahuță. Și ce minunate lucruri, ce vibrări sufletești nu pot tremura în gluma unei scrisori?

Ce zici?

Îți aștept cu nerăbdare răspunsul.

Al D-tale

— *Alfred Moșoiu*

1 Februarie 1924.

Iubite Prietene,

M'ai cucerit pe toată linia. Dintre toți prietenii noui dela turneul literar din Ardeal de astă primăvară, D-ta și Rebreanu mi-ați rămas cei mai aproape de suflet și vă am de atunci mereu în gând: Rebreanu, un voinic căruia talentul îi stă bine ca o podoabă pusă la locul nimerit de un meșter priceput. D-ta, prieten admirabil, comoară de poezie și suavitate; bun și sincer născut — nu făcut — îmi evoci pe acel odinioară scump, de care mi se face cu atât mai dor, cu cât îl simt, în izolarea tot mai mare de aici, că se depărtează de mine mai cu grabă.

Am vrut de atâtea ori să-ți scriu eu mai întâi. Ți-ar fi fost ușor să prețuești atunci curățenia mărturisirilor mele de acuma. Nu mă tem însă nici așa: Am credința bine întărită că ne-am cunoscut și înțeles pe deplin. Altfel nu

mi-ai fi scris cuvintele atât de calde și frățești, la care răspund fără întârziere și fără ocoluri, ca să vezi cât m'au entusiasmat.

Am tăiat îndată foile volumului D-tale, am spicuit în fugă părți din fiecare bucată și mi-am rechemat sentimentul plăcut din anii tineri, când cumpăram cărți bune — mai dese pe vremea aceea — și mi se părea un veac până acasă, până când, în liniștea odăiei mele, la lumina prietenoasă a lămpii, să pot sorbi mai iute și mai lacom noutatea și să simt fericirea fiorului artistic.

Iți sunt recunoscător.

Priimesc din toată inima schimbul de scrisori mai ales cu D-ta. Suntem — firește — de vârstă deosebită; dar avântul d-tale tânăr va scormoni cenușa pe care anii au așternut-o pe sufletul meu. Rog Cerul să fie îndurător cu mine și să-mi lase — în învălmășagul de treburi mărunte și nesfârșite ale meseriei mele de profesor cu... valută — atâta răgaz cât să pot face față la timp unicei mulțumiri literare ce mi-a mai rămas în vitregia zilelor de acum și la care ai meritul de a te fi gândit d-ta cel dintâi.

Imi trebue câteva zile ca să gust volumul d-tale în tihnă, așa cum fac cu toate scrierile, care mă prind în mreaja lor încă dela început. Azi am citit bucata dintâi: „Marieta". Ești un pictor minunat. Știi să furi raze din soare și să dai lumină adevărată atât peizajului cât și sufletului. Până și melancolia profundă a sfârșitului se înseninează sub nimbul artei d-tale.

Ei, dar mi-ai răscolit tot sufletul. O să avem încă mult de vorbă.

Cu sinceră prietenie,
I. A. Bassarabescu

Iubite prieten,

Sunt două zile de când ți-am primit răspunsul, pe care dacă-l bănuiam, din clipa când ți-am scris eu, nu 'mi l'aș fi închipuit totuși, așa de cald și atât de măgulitor. Ce mulțumire mai mare pentru mine decât siguranța unei prie-

tenii, în care sufletul omului bun se amestecă atât de hotărît cu strălucirea unui mare talent.

Imi vorbeşti de vitregia zilelor de acum. Doamne! Când ai apucat vremuri mai bune şi când ai simţit că scrisul tău nu poate fi înnecat în mecanismul „artei noui", desigur că asta era o răscumpărare a tuturor neajunsurilor zilnice. Războiul a dat „iama" şi prin grădina asta cu flori mărunte şi plăpânde şi s'au găsit grădinari care cu înfrigurare şi cu bunăvoinţă au căutat să refacă şi să împodobească grădina.

Suntem dar în epoca refacerii!

Grădina, ca să pară din nou grădină înflorită, avea nevoe de flori... Şi ca să nu i se mai întâmple vreo pustiire — Doamne fereşte! — nouii grădinari şi-au adus aminte că florile artificiale sunt mai trainice decât cele care simt urcându-se în ele, seva pământului românesc.

Nu e nici o mirare deci, dacă grădina în care dumneata ţi-ai adus de atâteaori paşii încet, încetişor, cu sufletul uşor, liber de griji, îmbătat de parfumul ideilor generoase ce-ţi înfloreau în cale, astăzi pare o vitrină de magazin de mode.

Dumneata ai cel puţin mângâerea de a fi apucat mai multă vreme vechea grădină în care cel dintâiu poet român, Enăchiţă Văcărescu, zărise o floare lângă o tulpină...

Era cea dintâi floare a grădinei.

In toată această vitregie a zilelor de azi, scumpe prieten, lipsa de control literar apare ca o adevărată primejdie. Publicul nu mai ştie să aleagă...

Ei, dar nici melancolia asta nu e o doctorie bună pentru boala pe care ne-a lăsat-o războiul.

Am să-ţi povestesc o întâmplare din săptămâna asta, din care vei vedea că scriitorul va fi mâine din nou marele învingător.

Când am eşit Luni la amiază dela Casa Şcoalelor, m'am întâlnit în poartă cu unul de-ai noştri: Il văd des pe acolo. Il cunoşti desigur. E Dragoslav.

Dragoslav duce după el, aceeaş servietă învechită, în care manuscrisele se amestecă cu volumele lui tipărite, cu graiul lui moldovenesc, şi în ziua aceia ca şi altădată îşi fulgera revolta. Urcase pentru a nu ştiu câtea oară scările

Ministerului pentru ca să încaseze o sumă de bani de pe urma unei cărți vândute...

— Ce-i, Dragoslav?

— Ce să fie? Iar m'au amânat. Zice că nu sânt bani. Apoi eu am să-mi iau cartea înapoi... Iaca...

Tocmai în ziua aceia zărisem cererile unor ziariști, aprobate cu 2—3 mii de lei pentru „servicii"...

Ce vrei? Presa! Ce ministru a avut curajul să înfrunte presa, care te poate compromite în ochii lui Ghiță propietar și cârciumar la bariera orașului.

De ocările bietului Dragoslav nu va cădea nici un guvern. Despre asta Dragoslav nu s'a întrebat niciodată.

Și dacă ai sta să-ți explice un politician, toată neplăcerea ce o are de a nu putea ajuta literatura și toată amărăciunea ce o simte când e silit să „aibă presă", ai începe să-l crezi.

Intâmplarea lui Dragoslav nu m'a emoționat de loc. Ba îmi închipui că seninătatea cu care i-am primit revolta lui dreaptă, l'a făcut să creadă că sunt un om cu parale, care nu știe ce-i lipsa...

In seara aceleiași zile mergeam cu trăsura la teatru Regina Maria, unde se juca pentru întâia oară piesa prietenului Ion Minulescu: „Omul care trebue să moară". Când a cotit trăsura încet, pe strada îngustă ce duce la teatru, drept în fața băcăniei „Mercur", aud un glas:

— Birjar, te întorci? Te aștept aici.

Birjarul mormăi ceva neînțeles.

Intorsei capul să văd cine putea să creadă că azi, în București, un birjar poate face hatârul unui biet pieton... Și ce hatâr? Să se întoarcă într'un colț de stradă pentru un client necunoscut...

Era Brătescu-Voinești. Cine putea să creadă într'o minune de asta decât un visător...

Când am ajuns la teatru, coborând, spusei birjarului.

— Măi, auzi? Să te întorci să iei pe domnul acela din colț, că e om din cei aleși...

Birjarul mă privi și răspunse repede:

— D-ăi de fac politică de s'a scumpit viața și te dă afară din casă! Nu mă duc... Lasă-l să meargă pe jos...

— Ba nu. E din cei care scriu cărţi frumoase. Poveşti şi întâmplări...

— Care scriu cărţi! — Făcu birjarul. — Bine... E om de treabă... Nu se bate la Cameră, hai?

Intoarse încet trăsura. Deschisei ochii mari... Trăsura porni încet şi se pierdu în ceaţa nopţei şi o bănuii oprindu-se în colţ.

Dragoslav biruise.

Al dumneatale
Alfred Moşoiu

9 Februarie 1924.

Ploeşti, 17 Februarie 1924

Scumpul meu prieten,

Ai tot dreptul să crezi că am şi început să speculez învoiala mea ca să-mi ierţi răspunsurile întârziate din pricina vieţei de hamal intelectual pe care o duc. E foarte adevărat că unicele ceasuri de reculegere ce-mi rămân pentru literatură, linişte, gândire, sunt între zece şi două noaptea! Restul e şcoală, îndatoriri sociale, griji de tot felul şi mai ales *importunii* — uf, importunii — de care nu poţi găsi mijlocul să scapi în provincie niciodată. Ei sunt mulţi, de toate vârstele, de toate gradele. Mă întreb cu ce trăesc oamenii ăştia, care au atâta vreme de pierdut.

Dar, de rândul acesta, nu din pricina lor am lăsat să treacă atâtea zile: Vinovatul principal sunt eu însu-mi. Am un păcat: când dau de o carte bună, mi-e drag s'o urmăresc pe îndelete, cu opriri, cu repetiri de pagini care-mi plac — ştii — întocmai cum citeşte un gardist *Alexandria*.

Abia astă-seară întorc cea din urmă foaie a volumului d-tale. Fără îndoială, eşti un minunat poet, chiar când scrii proză. Stilul d-tale m'a furat cum furase râsul „*perlat*“ al lui Gaby pe sărmanul Niţă. „*Gogoaşe*“ e un poem de mâna întâia. Numai talentul d-tale a găsit arta de a înnălţa până-la eroism sufletul unui biet vânzător de gazete. Extrem de atrăgătoare *Amintirile din Paris*.

Cu mare greutate lăsam cartea din mână.

Pentru mine sunt toate noui. *Violetele lui Déchanel* m'au făcut să trăesc în inima Parisului, în mijlocul francezilor adevărați, câteva clipe fericite.

Dar cei doi rătăciți fără noroc: Niță și Goldenberg?

A, cum aș vrea să stăm de vorbă mai mult asupra tuturor acestora ca de niște lucruri din lumea mea, din lumea noastră, pe care mulți din cei cu „*arta nouă*", cum atât de bine zici d-ta, par a nu le mai cunoaște.

Să recitim împreună pagini și să-ți arăt tot ce m'a emoționat și entusiasmat...

Mai nainte de a închide scrisoarea, țiu să-ți mărturisesc că am și eu în inimă optimismul d-tale pentru viitor față de vitregia vremurilor de acum și simt perfect tot interesul scenei cu birjarul care s'a reîntors să ia pe d-l Brătescu-Voinești, după ce i-ai spus că e „un domn care scrie cărți frumoase".

Nu mi-e frică de ce au să devie paiele pe care furtuna războiului le-a ridicat în văzduh și nu s'au așternut încă înapoi, în praful șoselei, unde fuseseră atât dela locul lor, atât de potolite și de nimeni bănuite... ci mă tem de furtună însă-și, de ceeace stârnește ea *acum* și de slaba noastră pregătire, de a o înfrunta numai cu propriile noastre puteri, muncind peste marginile îngăduite.

Cunosc dictonul „Birui-va gândul!", dar mă întreb cu îngrijorare: când?... Și caut un colț de senin, undeva, în orizontul plin de nori.

Cu prietenească și neclintită iubire,

I. A. Bassarabescu

Scumpe prieten,

Ești mult prea bun cu cartea mea, dar tocmai această bunătate e caracteristica oamenilor aleși și artiștilor adevărați.

Intotdeauna neîncrezător în ceea ce scriu, chinuit de gândul de a nu mă pierde în marea mediocritate, când am sfârșit de scris o poezie, o nuvelă, sau o piesă de teatru,

am adăogat cu fiecare, un val de tristeţe infinită în sufletul meu, gata să lupte pentru alţii, întotdeauna laş pentru mine. Tristeţea şi teama ce se iveşte în jurul creaţiei tale, nu e desigur numai a mea. O bănuesc în cei mai mulţi dintre noi. Ea e mai pronunţată şi mai covârşitoare la acei cu o sensibilitate bolnavă şi cu firi din caleafară de timide. Mihail Sadoveanu scria în 1918, la apariţia volumului meu „Toader Nebunul" că „sunt prieteneşte" ridicaţi în picioare, oameni ce-şi trăesc viaţa lor obscură, iar altădată scria, tot despre aceeaş carte: „Lumea din care domniasa îşi ia subiectele e de obicei mică şi umilită şi eroii săi sunt învinşi şi inadaptabili".

Talentul de a da viaţă oamenilor tăi îţi pune la îndemână „elementele omeneşti" care constitue mecanismul vieţei, dar sufletul tău e amestecat acolo, ca un control că „omul tău" e viabil şi ca o dovadă că tu ai crezut cel dintâi în el.

Sărmanii mei învinşi, au moştenit dela mine, tot sufletul acesta ce le aduce pe paginile cărţilor mele, atâtea neajunsuri şi atâtea bănueli....

Decâteori îmi aduc aminte de ei, şi-i văd trecând pe dinaintea ochilor, aşi vrea parcă să le cer ertare. O frică fără seamăn mă cuprinde când deseori gândesc la cei doi băeţi ai mei, care au putut să moştenească sufletul acesta covârşit de îndoeli, lipsit de marea încredere în sine, sortit să rămâe în umbră. Şi mi-e teamă. Radu are timidităţi şi susceptibilităţi care-mi răscolesc anii copilăriei mele....

Doamne! Zilele trecute l'am auzit din odaia de alături, şoptind pentru el, cuvinte legate fără logică, dar care căde au în ritmul adevărat şi viu al versului.... Câte o dată vorba lui se lumina cu o rimă....

La masă l'am întrebat: Radule, ce vorbeai tu adineaori?

S'a înroşit până în vârful urechilor... L'am sărutat şi nu l'am întrebat mai mult. Aşa eram şi eu. Când Duminicile, mătuşile mele plecau de acasă şi tată-meu rămânea să scrie vreun cuplet sau la vreo revistă, mă furişam cu petecul de hârtie şi cu creionul şi nebănuit de nimeni înşiram cuvinte fără rost care săltau în ritmul versului...

Chiar alaltăeri, intrând în berăria din str. Câmpineanu, lângă Teatru, am găsit la o masă, alături, pe părintele

Avramescu, preot inteligent și vioiu, care mi-a fost profesor în cl. IV primară.

Eram gata să-l arăt prietenilor cu care mă așezasem la masă, când el se întoarce și mă vede.

— Imi pare bine, oridecâteori te văd, Alfred! — îmi spuse, cu surâsul lui bun. Și întorcându-se către bătrânul cu care stătea la masă începu să vorbească.

Prietenul meu îi auzea vorba.

— Vorbește de tine, — îmi șopti el.

Părintele spunea, aceia ce-ți voiu povestii eu.

Eram în clasa IV primară, nu știu dacă acum mai sunt caetele acelea de teme, care erau pe vremea aceia.

In acelaș caet erau pagini pentru matematică, pentru compoziție, pentru caligrafie... Pe caetul acela ne-a dat în pragul Crăciunului, părintele Avramescu, să scrim acasă o compoziție „despre copii săraci".

Ei, nu era glumă! O compoziție ca asta! Vacanța Crăciunului se întuneca în mintea noastră de copii. In fiecare dimineață alergam la ghiosdan, scoteam caetul care începuse să mă înspăimânte, și-l vâram încetișor înapoi cu teamă.

Zilele treceau, trecuse și Anul Nou și nu îndrăsnisem încă să pun mâna pe toc. Teama crescuse cu fiecare zi și găseam în mine acum, mai multă putere de a-mi duce caetul gol, decât să scriu. Cei ai casei, văzându-mă prăpădit și tăcut, bănuiau că mă pândește vre-o boală. Cum să le spun eu că mi-era frică să-mi fac tema la compoziție? Și mai ales cum era să le-o spun, când eu însumi, nu deslușeam în mine, ce era această frică, de unde venise, ce vroia cu sufletul meu de copil?

Scrisesem tema la aritmetică din prima zi, cu o răceală și siguranță pe care ți-o dau lucrurile ce-ți sunt indiferente, dar compoziția mă intimidase ca șueratul prelung al sergentului de noapte.

Așa a venit ziua de Sf. Ioan, când am fugit dela masa cea mare unde se închina pentru tată-meu Ion, și m'am furișat în odaia de culcare, hotărît să scriu cu orice preț.

Mi-am așezat caetul pe canapea, am îngenuchiat în fața acestui birou improvizat, ca să-mi vie bine la scris, și am

început. Nu-mi mai aduc aminte ce anume mintea mea de copil a știut să dibuiască pe hârtia caetului acela, dar îmi amintesc și azi, atât de viu și atât de limpede de par'că a fost eri, toată emoția fiecărui cuvânt, muncit de mâna stângace din anii aceia....

După ce am isprăvit cele două pagini și le-am recitit, sufletul era atât de strâns legat de cuvintele scrise și de imaginea lor, încât am plâns peste ele și mi-am pătat caetul de sus până jos....

Acolo a fost cel dintâi fior al scrisului meu, amestecat cu teama, cu plăcerea și cu simțirea.

După ce am dus caetul la școală, părintele Avramescu a venit acasă la noi. Îi aud și acuma glasul: — Aicea locuește D-l Avocat Moșoiu?

Venise să afle al cui eram, și să întrebe dacă nu cumva îmi scrisese cineva compoziția.

Cu drag, al D-tale
Alfred Moșoiu.

22 Februarie 1924.

Ploești, 26 Februarie, 1924

Scumpul meu prieten,

Văd din ce în ce mai lămurit, că suntem frați în dreptate. Sfiiciunile de care d-ta te plângi cu atâta îngrijorare, țin și de moștenirea mea de la strămoși. Așa era tată-meu. Așa constat că e și copilul meu.

Și-mi bat capul cum aș face să-l îndrumez mai bine spre târgul vesel și bogat al îndrăsnelilor, spre care numai grelele încercări știu să te mâne.

A, doar d-ta ai avut răbdarea să te studiezi singur și să te cunoști bine și de aproape: Reese din farmecul și duioșia cu care-mi povestești începuturile d-tale literare. Eu parcă m'am ferit — nu știu de ce — să mă cercetez. Mă înveți și mă îndemni la un lucru nou.

In scrisorile următoare am să-ți fac și eu destăinuiri din copilăria mea, care abia mai licărește în ceața depărtării. Tot aveam de gând să pui amintirile mele într'o serie de schițe, pe seama altora. Acum văd că e mai bine deadreptul: paginile cu părintele Avramescu m'au interesat în cel mai înalt grad.

Cu frățească dragoste,

I. A. Bassarabescu

METAMORFOZA

Pentru L. G.

Din primul fulger am căzut: Scântee.
Şi-am tremurat în roză Auroră,
Şi'n noaptea 'ntâi am fost Calea Lactee.

In urm'o baltă verde şi sonoră
Ce a ţâşnit din glodul gras în Floare...
Şi-am fost întâiul zâmbet cast de soră.

M'am risipit în puste vuitoare...
Şi ruginit în arşiţa de vară
M'am strecurat în mări clocotitoare.

Când m'a trezit a undelor fanfară,
Eram un creştet calm în mări de ghiaţă,
Introenit de pulberea stelară,

Topaz lichid, prin cer de dimineaţă,
Curgeam, când Cleopatra printre gene
Privea Egiptul alb, arzând în ceaţă.

Fui obelisc în văi răsăritene...
Un ibis roz în deltele Nilene,
Şi oază'n blonde zări Sahariene.

In dimineţi când susurau bananii,
Jucam prin luminişuri cu crotalii,
Pândind, prin lanuri de orez, brahmanii.

Fui idol grav într'o pagodă...dalii —
Ce ascundeau chineze mici, adese,
In nopți cu lună — când urlau Șacalii:...

Pe fruntea exilatelor prințese
Am fost Zefir;... și'n văile persane
Am legănat, prerii de roze dese.

Ci, rătăcind în ritm de caravane,
Am fost Durerea ce o plâng cocorii
Prin scocul jghiaburilor aeriane.

Și m'au purtat în cuget Visătorii...
Și m'a 'ntrupat în stâlpul dur de sare,
Blestemul Sìdomei și al Gomorii.

...Iar azi, când după goane milenare
M'adăpostesc sub grațiile tale
Și'n ochi-mi ningi odihnele polare—
Gorilele' n cohorte, râd, brutale.

Ion Ojog

CE AM VĂZUT IN OLANDA

1927

Tovarăşei mele de drum

După o călătorie lungă de-a curmezişul Europei, pe un drum cunoscut de mai toată lumea care a călătorit prin apus, trecând peste hotarele mai multor ţări, aproape că nu ţi-ai da seama când ai trecut şi peste hotarul dintre Germania şi Olanda, dacă, în gară la Zevenaar, nu ţi s'ar cere paşaportul şi n'ai vedea decorul schimbat al uniformei jandarmilor şi slujbaşilor olandezi.

In adevăr, privind pe fereastra vagonului, solul Germaniei sterp şi nisipos, plantat cu pini, se prelungeşte încă o bucată de vreme, înainte de a fi înlocuit de peisajul pur olandez. Numai casele, izolate, ici-colo pe câmp, se deosebesc prin acoperişurile lor înalte, ţuguiate şi prin bogăţia de flori, de care sunt înconjurate. Cea mai mică aşezare omenească, până şi modestul canton de cale ferată, răsare veselă şi prietenoasă din mijlocul florilor, gătită par'că în haină de sărbătoare, gata să primească oricând pe însaşi M. S. Regina Olandei. Flori şi iar flori, peste tot. Olandezul iubeşte florile cu patimă şi le cultivă cu sfinţenie, după cum am văzut mai târziu în toate părţile pe unde am umblat. Raza de soare mângâe foarte rar pe olandez, de acea el a înlocuit-o prin flori.

Sfârşindu-se plantaţiile de pini, câmpia olandeză se deschide înaintea ochilor, fără a-şi schimba înfăţişarea până la capătul ţării, până la mare. Pământ, apă, mori de vânt şi sus pe cer, nori cenuşii, atât se vede de aci înainte între un oraş şi altul, între un sat şi altul.

Semănături deloc: pe ici pe colo grădini de zarzavat şi încolo numai iarbă, mare şi grasă, ce umflă ugerile vacilor

tărcate negru cu alb. Pământul e brăzdat de canale în lung şi în lat, distanţa e pe alocuri abia de o sută de metri, de ai crede că e parcelat într'adins, în loturi mai mari sau mai mici.

In compartimentul vagonului nostru, un tovarăş de drum olandez, auzind o limbă pe care n'o cunoştea, chinuit de gândul să afle cine suntem, de unde venim şi unde ne ducem, intrând în vorbă cu noi, ne-a luat întâi drept ruşi. Pentru a nu-i satisface curiozitatea dintr'o dată, l'am lăsat să ghicească. După ce ne-a plimbat prin toate ţările din prejurul nostru, a fost foarte surprins să afle că suntem Români şi că venim din aşa depărtare în ţara morilor de vânt.

Tovarăşul de drum, devenit prieten de o clipă, a fost foarte bucuros să-mi ofere îndată o ţigară de foi olandeză, a cărei renume nu-mi era străin, şi să mă iniţieze în cunoştinţele generale asupra ţării lui. Dela el am aflat că am intrat într'o ţară, unde plouă mereu iar soarele se vede foarte rar, lucru neplăcut pentru orice călător, dar mai ales pentru băştinaşii lipsiţi de pâinea care nu creşte din pământul lor. Ţăranul nu poate fi decât fermier şi trebue să se mulţumească cu creşterea vacilor şi a oilor, cărora în adevăr le priesţe aici mai bine ca ori unde. Natura a dat Olandei numai apă, dar cu atâta dărnicie încât Olandezii sunt sătui de ea; pe lângă că o au pe jos îi mai blagosloveşte Dumnezeu şi cu câte o ploaie în fiecare zi. In schimb nu le-a dat bieţilor oameni niciun strop de vin, pe care trebue să-l aducă din alte părţi plătindu-l scump de tot, căci în lipsă de deal şi soare, viţa de vie nu creşte pe la ei. Cea mai mare înălţime din toată ţara nu trece de trei sute de metri, cât turnul Eiffel din Paris.

Ai crede că ţara asta năpăstuită de natură, trebue să se zbată în mizeria cea mai neagră. Totuşi aceiaşi natură a ştiut să înzestreze pe locuitorii ei cu pricepesea şi puterea de muncă trebuitoare pentru a înlătura potrivniciile ei. Orice olandez cu care ai sta de vorbă, îţi va spune: „ Dumnezeu a făcut lumea, dar Olanda e făcută de Olandezi". Mult adevăr, căci ei au făcut-o într'adevăr; cu multă trudă, dar au făcut-o bine!

Dacă olandezii n'ar fi luptat cu apa mării pentru a-i opri năvala în ţara lor joasă, sub nivelul mării, ridicând zăgazuri în cale, Olanda n'ar fi existat. Dacă olandezul n'ar continua să scoată apa din ţară, cu ajutorul pompelor purtate de

morile de vânt, şi a o scurge pe canale; dacă mâine, poimâine şi în fiecare zi n'ar face acelaş lucru, n'ar mai avea pământ. Zgârcenia naturii a găsit compensaţia tocmai în priceperea şi hărnicia, cu care Olandezul a învins nu numai apa dar şi sărăcia. Inzestrat cu aceste calităţi, poporul a ştiut să se îmbogăţească prin negoţul şi cărăuşia pe mare, din şi spre coloniile îndepărtate, în care a ştiut să se înfigă la timp şi de unde îşi reînoeşte bogăţiile necontenit; aşa că azi în Olanda, nimeni nu cunoaşte sărăcia.

II

La Haga

Haga nu este ceace se numeşte o „mare capitală a Occidentului". Aici nu se zbuciumă nervul unei ţări întregi ca în alte capitale; din potrivă, reprezintă oraşul liniştii prin excelenţă, vis al pensionarilor şi al negustorilor retraşi din afaceri, pentru a-şi isprăvi zilele în tihnă şi belşug. Haga e numai capitala oficială a ţării, datorita faptului că e reşedinţa regală, a guvernului, a parlamentului şi a aristocraţiei.

Se spune că ar fi oraşul cel mai puţin olandez ca înfăţişare, deoarece a suferit mai mult influenţa franceză. Nu ştiu dacă e tocmai adevărat, dar foarte sigur e că în monotonie şi uniformitate se aseamănă mult cu oraşele germane de provincie. Casele, mai toate la fel, nu depăşesc în general două etaje, sub acoperişurile lor foarte ascuţite spre cer, sau joase de tot, în chip de terasă. Impresionantă e curăţenia lor. Te întrebi la fiecare pas dacă nu cumva au fost isprăvite eri; dar pe măsură ce înaintezi pe străzi până în mahalalele cele mai depărtate, constaţi că toate sunt la fel de curate şi că mahala, în sensul cunoscut de noi, nu se află. Misterul acestei curăţenii l'am aflat curând: în Olanda se spală toate casele odată pe săptămână cu apă şi săpun, de către nişte spălători, cari se îndeletnicesc numai cu această meserie. Mi se pare că cineva a spus undeva, că un popor e mai civilizat cu cât întrebuinţează mai mult săpun. Iată deci, o confirmare a acestei observaţii.

Dar străzile? Cele mai multe sunt pavate cu lemn gudronat, sunt spălate în fiecare zi, aşa că nu numai că nu se vede nici o murdărie, dar oricât ai umbla pe jos, prin oraş, n'ai nevoe să-ţi mai ştergi ghetele de praf când ai venit acasă.

Mişcarea pe străzi nu e cum suntem obişnuiţi s'o vedem pe Calea Victoriei sau pe Bulevardele Parisului. Automobilele, relativ puţine, trăsuri cu cai şi mai puţine; numai pe ici pe colo, foarte rar, câte o mârţoagă înhămată la o trăsură prea mare pentru ea. In schimb nu vezi nicăeri atâţia biciclişti ca în Olanda, problema circulaţiei aproape că nu există decât pentru ei.

Bicicleta este vehiculul popular la îndemâna oricui. Cred că dacă olandezul nu se naşte proprietar de bicicletă, în tot cazul sigur că se naşte cel puţin cu idealul de a avea una. Intrebuinţarea ei pe o scară atât de întinsă, are şi ea explicaţia ei într'o ţară în care nu ai de urcat niciodată.

Bicicletele sunt înlocuite cu patinele în timpul iernii, când îngheaţă canalele, putându-se comunica în lungul canalelor, cu orice localitate din ţară.

Cu tot furnicarul de biciclişti, nu se întâmplă nici un accident de circulaţie, pentrucă la fiecare colţ de stradă veghează un agent de poliţie, care fără a scoate o vorbă conduce batalioanele de ciclişti, cu gesturi de şef de orchestră, întărite de autoritatea uniformii şi a mănuşilor albe. Iţi impune şi te face să te opreşti numai de dragul lui şi să vezi cum la un semn, batalioanele se opresc pentru a face loc altora să treacă, iar la alt semn ele pleacă, pentruca altele să se oprească. Pentru un privitor neobicinuit cu acest fel de mişcare pe străzi, surpriza e mare, căci publicul care circulă astfel, călare pe bicicletă, este tot ce se poate închipui mai pestriţ: bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, groşi şi subţiri, popi, ofiţeri, călugări şi călugăriţe, toate meseriile şi toate clasele sociale, dau din picioare pentru a scurta timpul şi distanţa.

Privirea ţi-o izbesc mai mult femeile bicicliste. Moda rochiilor scurte este urmată în Olanda, poate mai mult ca ori unde, şi poate tocmai pentrucă este de mare ajutor biciclistelor. Totuşi are şi partea ei de ridicol, prin aceea că rochiile şi aşa foarte scurte, se ridică în timpul pedalării până la înălţimi

imposibile, lăsând să se vadă mai mult de cât se vede în celelalte ţări, din expunerea goliciunii femeieşti.

Foarte intrigat, m'am întrebat cum se împacă aceasta cu simţul de pudoare publică, pe care incontestabil că-l au Olandezii. Răspunsul mi l'a dat tot un olandez, înainte de a'l găsi eu şi iată ce mi-a spus:

— Asta o vezi D-ta, fiindcă eşti străin şi nu eşti deprins cu felul nostru de a privi lucrurile. Noi, Olandezii, nu băgăm nici odată de seamă, noi nu vedem....

Ce dovadă mai bună a simţului de pudoare, de cât acest răspuns?

Aceiaşi biciclişti şi bicicliste urcă iarna bicicletele în pod, pentru a-şi scoate de acolo patinele, pe cari zboară apoi încoace şi încolo în lungul canalelor îngheţate. Iarna zboară pe patine, vara pe biciclete; poate că de acolo li se trage şi numele de „olandezul zburător“.? ... Serios!

Au un talent deosebit pentru patinat. N'am văzut, căci n'am fost iarna în Olanda, dar mi s'a spus că e foarte impresionant să vezi bunicile, care tot anul au umblat în cârji — cum şi le leapădă, pentru a le înlocui cu patine şi pentru a învăţa astfel pe nepoţei să se ţie întâi pe picioare şi apoi să se mişte cu patinele pe ghiaţă.

S'ar crede că un popor care vara umblă pe bicicletă şi iarna pe patine, într'o ţară cu întindere mică, nu mai are nevoie de alte mijloace de comunicaţie. Totuşi Olanda e ţara care are poate cea mai întinsă reţea de comunicaţii pe care am văzut-o. Aburul începe să fie înlocuit cu electricitatea, autobuzele şi tramvaele complectează celelalte mijloace; astfel că dacă te hotărăşti în orice punct al ţării să pleci spre oricare altul, nu-ţi rămâne decât să alegi între ele. Niciodată nu depinzi de ora plecării trenului: dacă a plecat cel cu aburi, îl ai pe cel electric, dacă a plecat şi acesta, iei tramvaiul şi dacă nu l-ai mai prins, vine autobuzul şi te duce tot acolo.

* * *

In prima seară a şederii mele la Haga, după o masă olandeză foarte sumară, obosit de drum, am vrut să mă culc îndată după căderea nopţii. Aşteptam să se întunece, dar spre surprinderea mea, am aşteptat cam mult, noaptea nu voia de

loc să vie. Ceasornicul înainta, în timp ce ziua sta pe loc. Se făcuse ora zece; afară era tot ziua mare. Am crezut întâi că ceasornicul nu-mi merge bine sau că am uitat să'l potrivesc după al ţării. M'am dat jos din cameră să caut undeva un ceasornic pentru a vedea dacă nu mă înşel cumva; pretutindeni aceiaşi oră. Convins că nu e nici o greşeală am aşteptat să vie noaptea; aşteptare care a ţinut până la unsprezece fără douăzeci, când în sfârşit a început să se întunece.

Uitasem că în Olanda sunt cu atât mai la Nord-Vest de cât la Bucureşti şi că deosebirea orarului dintre noi şi ea este de un ceas şi douăzeci de minute. Soarele aici are capriciile lui, pe cari trebue să le cunoşti, dacă vrei să nu te înşele. Şi capriciile lui fac pe olandez să-i ducă dorul, căci de acolo, de după perdeaua lui cea groasă de nori, nu-şi scoate capul decât foarte rar, pentru scurt timp, după care norii iarăşi îi acoperă faţa. Cei care ar voi să măsoare timpul după mersul soarelui, n'ar reuşi nici odată în Olanda. Dar omul găseşte compensaţii pentru toate. După cum Olandezii au înlocuit raza mângâetoare a soarelui, prin surâsul florilor, tot aşa au ştiut să pue în fiecare piaţă un ceasornic mare pentruca toată lumea să se poată conduce după el.

Pe cât de greu vine noaptea, în timpul verii, pe atât de uşor vine ziua. In schimb, iarna mersul lor se întoarce pe dos. Nici una nici alta nu schimbă nimic din ritmul vieţii olandeze în toate anotimpurile. Inainte de nouă dimineaţa, în zadar ai bate la vreo uşă, ai încerca să-ţi vezi de vreo treabă pe undeva, sau să cumperi ceva; nici măcar serviciul în cazărmi nu începe mai de vreme. Furnicarul de biciclişti de pe străzi începe înaintea ceasului nouă, când toţi se duc la slujbele lor, şi nu mai conteneşte până seara la şase. E timpul în care toată lumea îşi vede de treabă; treabă intensivă şi cu spor. Rezultatele se văd peste tot; toate dovedesc hărnicie şi muncă grea, adăugată peste muncă grea. Totuşi nimeni nu se grăbeşte niciodată. Te întrebi de multe ori, de ce mai umblă pe bicicletă dacă nu se grăbesc? Punctualitatea se verifică însă cu orice prilej; poate că nu sunt grăbiţi tocmai pentrucă sunt punctuali şi viceversa: sunt punctuali pentrucă nu sunt grăbiţi, E firesţe ceva ce aparţine rasei şi educaţiei poporului, calităţi înrudite cu cele ale anglo-saxonilor.

III

Palatul Păcii.

Oricine se duce la Haga, chiar dacă n'a venit să urmeze cursurile Academiei de Drept Internaţional, este atras în primul rând de faima palatului păcii, către care îşi îndreaptă primii paşi.

In faţa palatului, o piaţă largă îşi deschide perspectiva şi-ţi îngădue să-i admiri proporţiile-i mari şi totuşi armonioase, ce-i dau un aer de solemnitate. Lângă poartă, pe jumătate înăuntru, pe jumătate afară de parcul palatului, o vilă cochetă, cu un etaj, înconjurată cu flori şi îmbrăcată cu verdeaţă până sus, îţi cheamă şi ea privirea: e locuinţa „domnului" portar. Te gândeşti fără să vrei la locuinţele multor funcţionari de la noi şi oftezi fără să vrei în numele lor; câţi din ei n'ar fi fericiţi să fie „domnul" portar la palatul păcii din Haga!

D-l portar, un olandez rotund şi roşu ca o brânză de Olanda, cu multă bunăvoinţă îţi dă toate lămuririle necesare pentru a pătrunde în templul păcii.

Palatul păcii a fost ridicat acolo în mijlocului unuia din cele mai frumoase parcuri din lume, ce se întinde pe o suprafaţă de şapte hectare, — dăruite de statul olandez, — cu cheltuiala darnicului bogătaş american Andrew Carnegie, pe care această fantesie l'a costat rotunda sumă de un milion şi jumătate de dolari; iar toate ţările lumii s'au întrecut unele pe altele, trimiţând cele mai alese şi mai scumpe daruri, pentru împodobirea lui pe din afară şi pe din năuntru, cu opere de artă de valoare. Guvernul olandez, căruia filantropul american i-a pus banii la dispoziţie, l'a clădit după planurile arhitectului francez L. M. Cordonnier din Lille şi a olandezului profesor J. A. G. van den Steuer, în stil flamand din granit roşu şi albastru-cenuşiu. Două turnuri, cel din dreapta de 50 metri, iar cel din stânga de 80, lăcaş al orologiului, flanchează şi domină clădirea de departe cu un far ce ar voi să spue tuturor că aici domneşte „pacea".

Parcul din jurul palatului este o mândrie a horticulturii olandeze, pus acolo par'că anume pentru a crea o atmosferă de rai pe pământ. Variatele lui specii de trandafiri de toate

culorile şi toate nuanţele ce răsfaţă în lungul aleelor ce şerpuesc în jurul lacului presărat cu nuferi albi şi roşii. In mijlocul florilor un monument de bronz, înfăţişând un lucrător cu faţa plină de vigoare, cu cămaşa desfăcută la piept şi mânicile suflecate, având în mâna dreaptă un ciocan mare sprijinit pe soclu, aduce un omagiu muncii.

Abia dacă vrei să nu-ţi scape nici un colţ din parc neumblat, descoperi în dosul palatului, în fundul unei alei, în care nu poţi pătrunde din cauza erbii crescute pe ea şi pe care e oprit a umbla, un alt monument abia văzut din cauza verdeţii ce'l învălue de jur împrejur neîmpedecată de nimeni. Acesta e „Războiul", opera unui sculptor din Chili, dăruită de ţara lui. Administraţia palatului lasă anume verdeaţa să crească din toate părţile, până va fi acoperit de tot, pentruca cu timpul oroarea şi cruzimea pe cari le reprezintă, să dispară odată cu războiul însuşi. Atunci se va putea spune vizitatorului: „Au fost odată războaie, dar uite cum au dispărut...?

Palatul păcii a fost menit la început să adăpostească Curtea permanentă de arbitraj, înfiinţată în urma primii conferinţe internaţionale a păcii de la 1899, care până la clădirea palatului a luat fiinţă în 1901 şi a trăit înghesuită într'un hotel particular de pe malurile unui canal liniştit, timp de doisprezece ani; astfel că, diferendul dintre Anglia şi Statele Unite ale Americei, cu privire la dreptul de pescuit în apele teritoriale ale insulei Terra Nova, nu s'a putut judeca în strâmtoarea acestui hotel[1]). Guvernul olandez a fost nevoit să pue la dispoziţia curţii, vechea sală a cavalerilor din Binnenhof; aceiaşi sală în care la 1907, s'a întrunit a doua conferinţă a păcii şi care azi serveşte ca sală a tronului şi ca locaş de întrunire a celor două camere.[2]

Andrew Carnegie a înţeles că această înaltă instituţie pentru prestigiul ei, nu poate şi nu trebue să mai rătăcească dintr'un loc într'altul şi s'a gândit să-i ridice un palat demn de menirea ei. La 30 Iulie 1907 i-a pus piatra fundamentală, iar şase ani după acea, la 28 August 1913, a avut satisfacţia să asiste la inaugurarea oficială şi solemnă a operei sale.

---

[1]) N. Politis: La Justice Internationale, Hachette.
[2]) Ibid.

Dacă palatul păcii te impresionează la vederea lui pe din afară, impresiile culese pe din năuntru sunt şi mai puternice. De la intrare, la mijlocul scării de onoare te întâmpină Christ, cel mai mare pacifist, binecuvântând pe toţi cei ce urcă scările de marmură aleasă de Carara, dăruită anume de Italia. De aici înainte, toate sălile prin cari treci, adăpostesc câte o operă de artă, mândrie a ţării care a dăruit-o: lemn de palisandru, abanos şi altele la fel, din ţările cele mai exotice, îmbracă pereţii până la jumătate, pentru a lăsa apoi loc broderiilor pe mătase ale Japoniei. China cu două vase de email „cloisonné", cât un stat de om, ocupă singură două rotonde de sub bolţile sălii paşilor perduţi. De asemenea un vas de jasp cu ornamentaţii grele de aur masiv, tot atât de mare, dat de ţarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Justiţiei concepută de americani în chipul unei femei cioplite în marmoră albă, i s'a ales un colţ înconjurat cu „vitreaux"-uri prin care lumina pătrunde prin cuvintele: „Justitia victrix" şi „pax in terris". Lampadele de bronz, la tot pasul, luminează calea păcii, ce calcă pe covoare persane şi turceşti, din cele mai rare specii. Sălile de justiţie, cea mare şi cea mică, unde se împarte dreptate între ţări şi neamuri, sunt împodobite cu tablouri de maeştri francezi, zugrăvind pacea pe pământ şi binefacerile ei.

Toate darurile tuturor ţărilor se armonizează şi se complectează unele cu altele, cântând acelaş imn al păcii, într'un singur ritm al înfăţişării tuturor popoarelor.

Nerăbdător să aflu prin ce e reprezentată România, am întrebat şi mi s'au arătat patru covoare româneşti, aşternute câte două, în câte o sală de aşteptare. Idea de a reprezenta ţara noastră acolo, prin covoare, este fără îndoială din cele mai bune, dar ce păcat că nu s'a perdut şi de data aceasta ocazia de a rămâne mai pre jos ca celelalte. Covoarele sunt departe de a se putea măsura cu bogăţiile mai mult de cât regeşti din prejurul lor; iar prin coloritul şi desemnul lor nu reprezintă caracteristicile specifice artei populare româneşti.

Aripa din fund este afectată bibliotecii, făcând parte tot din dotaţia Carnegie. Ea posedă un număr de 60.000 volume de drept internaţional public şi privat, drept intern, istorie a diplomaţiei şi a mişcării pacifiste, pe lângă cea mai importantă colecţie a operelor lui Hugo Grotius, precursorul internaţionalist

olandez, colecţie care numără peste cinci sute de lucrări publicate în mai multe ediţii şi mai multe limbi [1]). Biblioteca e complectată şi ţinută la curent cu tot felul de enciclopedii, dicţionare, anuare, culegeri de tratate, coduri, precum şi publicaţiile Curţii Permanente de Arbitraj şi a celei de Justiţie Internaţională. Ea se îmbogăţeşte mereu în cărţi şi documente pe cari guvernele şi autorii le trimit, pentru a fi la îndemâna judecătorilor, a agenţilor guvernelor, pledanţi în faţa înaltelor curţi internaţionale, a profesorilor şi auditorilor Academiei de Drept Internaţional.

Palatul închee laturile unui patrat cu o curte interioară între ele, în mijlocul căreia se află, printre multe flori, o fântână ţâşnitoare, pe care se odihnesc patru urşi albi, toată de faianţă de Kopenhaga, dăruită de Danemarca.

Opera lui Carnegie a făcut pe sceptici să surâdă; şi până la un moment dat, s'ar fi părut că cu dreptate, căci într' adevăr nu trecu nici un an întreg dela inaugurare şi războiul cel mare s'a deslănţuit cu mai mare înverşunare de cât toate războaele pe cari le-a cunoscut istoria până atunci, prinzând aproape toată omenirea în vârtejul lui. Nu este mai puţin adevărat însă că şi acest război, de altfel ca şi cele din trecut, a fost şi este încă puterea dinamică, creatoare a dreptului internaţional, căruia i-a adus o nouă contribuţie prin tratatele de pace, aşezându'l pe noi temelii, creând şi un organism nou cu prestigiu incontestabil, care este Societatea Naţiunilor.

Acest organism nou care se impune din ce în ce mai mult, de la an la an în noua orânduire a omenirii, în dorul unui „spre mai bine", posedă o serie întreagă de organe articulate între ele, necunoscute până la războiul cel mare.

Dintre aceste organizme, unul din cele mai de seamă şi în ultimă analiză cu aceiaşi menire ca şi însăşi Societatea Naţiunilor, este Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională. S'ar fi putut găsi oare un loc mai nemerit pentru ea de cât în palatul păcii din Haga, care din prima zi i-a deschis larg porţile, pentru a o primi cu toate onorurile ce i se cuvin şi pentru a-i da pentru totdeauna adăpost la sânul lui? Dar care altă localitate din lumea întreagă ar fi fost mai indicată să

[1]) Buletin de l'A. A. A.

se mândrească cu palatul păcii însuşi, dacă nu Haga, capitala cea mai liniştită a ţării celei mai paşnice, şi care reprezintă maximum de tradiţie în materie de drept internaţional, prin cele două conferinţe istorice de la 1899 şi 1907, pentru care Societatea Naţiunilor este o urmaşă demnă?

(Va urma) **Eduard J. Konya**

MUZEU

Sânt trist ca un munte de pietate...
Sufletu-mi e plin de mucigai.
Prieteni morţi, iubiri de rând le adunai
Deavalma, cu jobene-amanetate
Umbrele vechi, ceasornice cu cuc
Şi mandarini sculptaţi în lemn de nuc.

Toate-amintirile mi s'au strivit si s'au decolorat.
Cine-o fi scos lumina la mezat?

Craniu pleşuv, obraz de pergament,
Dinţi ce-au rămas îngălbeniră lent.
Doctor Caligari sau nou Copelius, ce-aştept
De stau la pândă printre-atâtea moaşte?
De ce n'adorm în somnul viermilor, cel bun şi drept,
Ce-mi trebuie atâtea chei şi-atâtea broaşte?!

Albume vechi cu poleială prăfuită, molii
Recalcitrante ce mănâncă toată naftalina—
Asta mi-e decorul (eu, ce visasem Capitolii!)...
Cine mi-a scos la licitaţie lumina?

Cunoşti după fofografie cine-a murit—
Şi cine mai trăieşte, aţi băgat de seamă?
Eu par, în ultimul portret, mai îmblânzit;
Prietenii romantici de la Dumnezeu, mă chiamă...

Am să pornesc, am să pornesc în pròximul transport.
Omul din fotografie dacă-i mort
Are'n ochi ceva mai bun şi se cunoaşte...
De ce mai stau la pândă printre moaşte?.!..

Victor Eftimiu

TURNEUL CANDIDATULUI

Târgul nostru moldovenesc se odihneşte, de câteva veacuri, în şesul dintre două ape, neturburat de oameni şi ocrotit de Dumnezeu. El n'are împrejur păduri în care domneşte misterul, — afară de o limbă deasă de mesteacăn şi cer, la doi chilometri de drum către asfinţit, — nici munţi falnici cu freamătul tulburător al codrului şi cu piscuri veşnic ninse.

Dela marginea lui, se desfăşoară liniştit în juru-i, peste pânza luminoasă şi domoală a apei, până în depărtări nemăsurate, câmpia holdelor. In zilele senine de vară, când sus, în nemărginirea azurie, nu pluteşte fir de nour, în zările necunoscute se desluşeşte, ca o umbră fantastică, lanţul Tarcăului, învăluit într'o uşoară păclă străvezie. Atât!

Toamnele, ce-i dreptul, sunt lungi pe la noi, întunecoase şi mohorîte ca zilele bătrâneţelor târzii, şi odată, cu ceaţa greoae a lui Brumar, o tăcere de pustiu învălue târgul, o linişte neţărmurită s'aşează peste suflarea amorţită, iar pe la ferestre vântul bate suspinând, geamurile susură trist, parcă plâng. Aceasta-i vremea potrivită taclalelor!

Dar vântul viforos al iernii nu suflă cu duşmănie împotrivă-i, căci nu se află în izbelişlea lui, ca alte târguri; iar la timpul său, în amurguri fumurii, când soarele coboară în întunecime, când umbra cucereşte lumina şi creşte tăcerea, când svonul vieţii tace şi din cer coboară o linişte adâncă, ce se întinde ca o apă peste toată firea, — atunci zefirul se porneşte lin pe undele înserării, ş'aduce dinspre baltă mireasma nufărului.

Larma civilizaţiei şi născocirile moderne, cu greu îşi croesc drum prin făgaşul obiceiurilor strămoşeşti. Localnicii

sunt aprigi conservatori. Deaceea, un singur automobil răscoleşte pulberea drumului nepietruit: al prefecturii. Şi, cu siguranţă, tot pentru aceiaş dragoste către trecut, nu se schimbă nici gardul părăduit al grădinii publice.

In asemenea climat şi'n asemenea locuri, viaţa târgului se petrece şi moare fără sbucniri, fără patimi şi fără vrăşmăsii, ca o poveste depe alte tărâmuri, în vecinătatea apelor liniştite, ce călătoresc leneş spre vale.

Numai când s'apropie sorocul alegerilor, numai atunci, în preajma lor, spiritele se agită o leacă, sufletele se frământă, potolit, taberile pornesc *lupta de idei* şi de cucerirea sufragiilor mai ales. Cu aceste ocazii se nasc, firește, larme şi zarve, căci vorba aprinde sângele; şi pentru triumful ideii, nu ştii când s'a 'ncleştat pumnul.

Apoi, după ce poporul şi-a spus cuvântul, după ce aşteptările au fost împlinite sau înşelate de urnele fermecate, fierberea stă; peste duşmăniile de-o clipă s'aşterne colbul vremii, împăcarea şi zâmbetul, — pacea se coboară uşor în suflete şi în tabere, ca liniştea pe valurile înspumate după furtună, şi viaţa capătă iar firul monoton şi domol. Până la sorocul viitor!

Anul acesta însă, prevăd zile negre şi sbuciumate târgului nostru şi chiar judeţului căruia slujeşte drept reşedinţă. Mai sunt câteva zile până la alegeri şi opoziţia nu poate lua contact cu *păturile largi* ale ţării, ale poporului. Cum îşi anunţă o întrunire, cum cearcă vreun candidat al ei să s'apropie de sat, jandarmii îl întâmpină supuşi la jitărie, rugându-l să-şi facă, de bunăvoie, calea întoarsă. Dacă se pune împotrivă îl trimite *la urmă*, cu ajutorul forţei publice. Apoi, au pătruns svonuri că sătenii partizani ai opoziţiei sunt topiţi în bătăi, pentru convertire la crezul sănătos, adică al guvernului. Din această pricină, *e fierbere mare,* anunţă îngrijoraţi cercetătorii.

.... Văzând primejdia şi presimţind furtuna ce sta să se deslănţue, cc. Jorj a adunat la club, într'o Duminecă senină, la o consfătuire solemnă, cadrele şi candidaţii. Cc. Jorj, *Georges Hirnoagă*, este fost primar, fost prefect şi actual şef al opoziţiei. Intre două vârste, om cumpătat la vorbă şi dârz în hotărîre, care „prin muncă şi chibzuială“ şi-a clădit

în inima târgului o căscioară, *un palat* zic vrăşmaşii săi, pe lângă o bucată de moşioară, tot prin muncă şi chibzuială, cum susţin bârfitorii, pe cari, dealtfel, domnia-sa îi dispreţueşte.

Şedinţa a fost scurtă. Depe jilţul său, cc. Jorj a ascultat ca un venerat prezident ce este, în sala înnecată în fum alburiu de ţigări, toate blestemăţiile guvernului, uimindu-se de ticăloşiile lui fără pereche.

— Afară de acestea, — a încheiat ultimul, — ştiţi ce le spune sătenilor? Aveţi să vă minunaţi, nu altceva!

Şi a lăsat o pauză necesară, pentru ca clipa de răgaz să mărească nerăbdarea.

— Le spune, cc. Jorj, că noi nu călcăm prin sate de teamă şi de ruşine. Auzi!?..

Prezidentul s'a ridicat deodată, cu fulgere de mânie în ochii săi mari şi focoşi, cercuiţi cu sprincene dese, de-l asemuiai cu Jupiter tunătorul.

— Ei bine, nu! —a strigat domnia-sa, apăsând ferm pe negaţie,—asta nu se va întâmpla!.. Chiar eu voiu spulbera infamia, şi chiar după amiază voiu începe.

Ş'ameninţă cu pumnul peste drum, către prefectură.

— A! veneticul vrea războiu?.. Ei bine nu! Adică da poftim războiu, venetice!

Şedinţa s'a ridicat în această atmosferă războinică.

.... Aşadar, oştile stau faţă'n faţă: de o parte guvernul, sau mai bine zis prefectul, venetic — pentrucă nu e de baştină — — sălbatec, hun, care sfidează ideile de libertate ale secolului în care ne aflăm, — şi de cealaltă parte *poporul*, adecă opoziţia, care vrea să rupă jugul tiraniei.

Cu siguranţă, s'anunţă zile negre şi triste târgului nostru!

* * *

In după amiaza aceia, plutea deasupra pământului şi'n văzduhul înalt, o zăpuşeală greoae şi un zăduf năbuşitor, care topea şi sufletul. Nici un fir de nour nu se zărea sus, colindând în nemărginirea albastră, nici o suflare de vânt nu adia prin aerul înfierbântat. Peste toată firea, pâcla s'aşternuse ca un val de aburi calzi.

Pe acea zăpuşeală de foc, a înhămat cc. Jorj doi cai mari, muscăleşti, negri şi iuţi, la o trăsurică uşoară, cu cauciucuri

late şi arcuri moi, numai cu două locuri şi fără poclit, — ş'a ieşit din târg pe partea despre asfinţit, pe drumul Plopenilor. E îmbrăcat în haine de dril alb şi pe cap poartă pălărie de pai de orez, cu marginea lată, ca să-l ferească de arşiţă.

Dela castelul de apă, vreo două sute paşi de târg, pe delăturile drumului încins de căldură încep câmpiile netede, nefrământate, ca întinsul apelor. Ici-colo, stoluri de vrăbii trec ca vârtejul, vâjiind peste miriştile goale din stânga şoselii, strejuită de parii uscaţi ai telegrafului.

Din loc în loc, cumpene de fântâni se ridicau spre cer, parcă s'ar fi rugat a ploae. In lungul drumului şi'n largul câmpiilor nu se zărea făptură de om. Cc. Jorj călătorea ca 'ntr'o ţară a singurătăţii ş'a tăcerii.

Dela o vreme caii au început a fornăi des, întinzând capetele spre pământ şi bătând din potcoave Stăpânul a cercetat împrejurimile, apoi a scurtat hăţurile, domolind mersul la pas. Călcaseră în trap grăbit peste şapte chilometri. Pe negrul sticlos al grumajilor, răsăriseră în flori de spumă semnele oboselii. Apoi în pasul lin, călătorul şi-a aţintit ochii pe partea dreaptă, căci începea moşia lui. Intâiu, câmpia-i goală pe bună distanţă. Aici a fost locul grâului, orzului şi ovăzului. Cirezile de pae se ridică mai încolo, ca martori nemincinoşi. Apoi vin lanurile de păpuşoiu, ce-şi rumenesc mătasea la soare. Frunzele ascuţite nu şoptesc între ele, căci aburirea vântului nu le mângâe feţele aprinse. Mai adânc, în fund, luceşte ceva ca o oglindă. E heleşteul. Razele de foc îi bat unda nemişcată. Mai departe, şi mai adânc, până la graniţele vederii, tot „moşioara" lui se desfăşoară. Stăpânul şi-o îmbrăţişează cu privire prietenoasă, şi zâmbeşte fericit miriştilor goale şi lanurilor de păpuşoi, pe când soarele se lasă spre asfinţit şi trăsurica lunecă uşor prin pulberea şoselii, stârnind în urmă pânză de colb. Şi dincolo, deasupra zării, parcă se lămuresc, ca o părere, munţii, acoperiţi de vălul depărtării.

— Hai băeţi! — şi-a îndemnat acum cc. Jorj corbii, strângând câmpurile hamurilor.

Curând, după o cotitură, s'au ivit şi Plopenii, cu sunete de tălăngi şi mugete prelungi de vite, cu suhatul din margine, cu casele sărăcăcioase acoperite cu stuf, cu grădinile, cu

livezile şi cu plopii lor bătrâni cu frunza veşnic frământată, străjuind la jitărie. Pe deasupra tuturor, se ridica semeaţă, turla bisericii, ca un cap de uriaş. Un zvon de vânt, ca o desmierdare, se simţea în aer, şi pe undele nevăzute veneau dulci glasuri de viori.

Cc. Jorj a oprit trăsura în faţa crâşmei, drept lângă podeţ. Pe tăpşanul din faţă, flăcăi şi fete învârteau hora. Nevestele tăifăsuiau mai la o parte. Prin iarba din şanţul drumului, sbârnâiau copii. Gospodarii, mulţime, stăteau la mese, în cerdacul crâşmei şi'n faţa ei, fiecare cu ţoiul dinainte. In mijlocul mesei, garafa. Vorbeau, şi la răstimpuri, apropiau gâturile ţoiurilor, ciocnindu-le în urări de sănătate şi belşug.

— Bună vremea, oameni buni.

— Să trăiţi cc. Ghiţă, — i-au răspuns ei descoperindu-şi pe rând capetele şi sculându-se pe îndelete.

— După cât văd, o duceţi bine, — zâmbi cc. Jorj.

— Cu sărbătoarea, cc. Ghiţă.

— Şi cu rachiul, — glumi altul mai din fund.

— Bun şi rachiul, oameni buni, că te întăreşte; dar cu măsură.

— Apoi cu măsură îl bem şi noi, cc. Ghiţă, da-i cam mică.

Cc. Jorj privi spre garafă.

— Nu te uita mata la garafă, cc. Ghiţă, că-i goală, — râse tot cela, ieşind în faţă.

— Tu erai, măi şolticule? — îşi recunoscu cc. Jorj finul.

— Eu, cc. Ghiţă, să trăiţi.

— Ia, face şi domnul notar haz de necaz, cum se zice pe la noi, — glăsui un altul mai în vârstă.

— Dar ce s'a petrecut Ilieş? — coborî cc. Jorj din trăsură odată cu întrebarea.

Peste faţa lui Ilieş a suflat deodată vântul tristeţii, dimpreună cu oftatul respectiv.

— Ce să se petreacă cc. Ghiţă?... m'a dat afară din slujbă şi a pus altu, un venetic din alte locuri.

Cc. Jorj a pus îndată o vorbă bună pentru prefect.

— Apoi, veneticul cu venetic s'adună, nu ştiţi d-v., oameni buni?

Crâşmarul se ivise în prispă, rumen la obraz, corb la păr şi rotund ca un boloboc la trup.

— Să trăiţi, cc. Ghiţă.

— Bună vremea, Ştefane; adă două chile de rachiu la oameni.

Iar către fin:

— Şi de ce te-o dat afară, măi Ilieş?... ai făcut ceva rău, ceva afară din lege?

— Dar ce să fac, cc. Ghiţă, păcatele mele.. ce să fac?.. Zice că s omu' matale, că d'aia ţi-s fin... Mi-o luat bucăţica de pâne din gura copchiilor.

Copiii erau slăbiciunea lui cc. Jorj, tocmai pentrucă Cel de Sus şi nevasta d-sale nu-l învredniciseră cu asemenea bogăţii. Şi când îl atingeai pe d-sa la copiii, se chema că-l atingeai la slăbiciune.

— A, blăstămatul, blăstămatul! — se tânguia el, minunându-se de nemilostenia veneticului — auzi, să lase copii muritori de foame!?

Apoi îndoiala se înfiripă în cugetul său.

— Măi Ilieş, n'ai făcut altceva, măi?

— Ce să fac, păcatele mele, cc. Ghiţă, ce să fac?

Intre acestea, hora depe tăpşan stătuse şi adunarea trecuse drumul s'audă ce spunea cc. Jorj.

— Vedeţi oameni buni? vedeţi cine conduce judeţul nostru? Iată cine vă cere voturile. El, care ne lasă copiii muritori de foame.

Intre copiii pe cari veneticul îi lăsase muritori de foame cc. Jorj îi prenumăra şi pe-ai dumisale. Glasul i-a tremurat de mânie, dintru început:

— A, blăstămatul, blăstămatul!

Apoi a vibrat de îmbărbătare către cel asuprit:

— N'avea grije, Ilieş! Cum s'a isprăvi alegerile, mă duc la ministru. Ai să-ţi capeţi slujba. Şi voi toţi, oameni buni, cari aveţi vreo asuprire, veniţi acasă şi spuneţi-mi, nu tăceţi... nu v'am apărat totdeauna? nu mă cunoaşteţi că-s omul dreptăţii?.. De ce nu veniţi, de ce tăceţi, oameni buni?

— Da cine răsbeşte până la mata, cc. Ghiţă, că nu putem ieşi din sat... zice că sântem opoziţie.

Cc. Jorj s'a plesnit cu palma 'n obraz:

— Tii! dar' ce înseamnă asta, oameni buni!.. da cum răbdaţi aşa ceva, oameni buni?

— Ce să facem, cc. Ghiță, că ne-o stâlcit în bătăi.. Iaca acu să te vadă jandarmii, mă tem că și pe mata te-a aresta.

— Pe mine? — s'a'nfuriat cc. Jorj: — pe mine? — s'a înrebat el cu învrăjbire crescândă.

Apoi a rotit privirea asupra mulțimii ș'a svârlit pumnul cu amenințare, ca un tribun antic, înspre târg, unde sălășluia tiranul poporului, veneticul.

— Ei bine, nu! — a răcnit d-sa formidabil, scoțându-și pălăria depe cap, ca la un jurământ solemn. — Da' unde ne găsim aci, oameni buni, în vlăsie?

Și purta pumnul prin aer, ca un buzdugan, și răspundea tot d-sa în locul mulțimii.

— Nu ne găsim în vlăsie!... ne găsim în codru, oameni buni?

Și cu pumnul întărea negația:

— Nu!... ne găsim în... A!

Aci cc. Jorj s'a oprit deodată, parcă o putere nevăzută i-a curmat firul vorbii. Și brațul care amenința pe venetic, i-a căzut moale pe lângă corp. Dinspre jitărie, creșteau venind, călăii cuvântării sale, sub chipul a trei jandarmi.

— Iacă și jandarmii, cc. Ghiță, — zise Ilieș: — ar fi mai bine dac'ai pleca mata, că cine știe...

— Eu, să plec? — s'a oțărît nașul către fin... Dar ce-are să-mi facă?... le fărâm capul de pun mâna pe mine.

— Poate nu te-a bate, cc. Ghiță, — zise un altul cu îndoială, da' te'ntoarnă din drum.

Argumentul l-a convins. Valul cald al revoltei s'a potolit.

— Așa este, oameni buni... Am treabă la Sagna tot azi iaca alegerile bat la ușe, și veneticul nu ne lasă să pătrundem la voi.

Apoi a plătit crâșmarului ș'a dat și lui Ilieș două hârtii de câte o sută.

— Ține măi, pentru copchii... și n'avea grije... te pun ia în slujbă.

Jandarmii veneau liniștiți pe șosea. Când au văzut trăsura, au iuțit pasul. Cc. Jorj a urcat repede.

— Rămâneți sănătoși, oameni buni... și nu uitați semnul nostru, al apărătorilor voștri.

— Mergeți sănătoși, cc. Ghiță, — i-a urat mulțimea în cor.

Jandarmii s'apropiau în fugă, cu carabinele în cumpănire, ca la atac, pe când trăsurica ţâşnea din loc, spre partea opusă, către Sagna, ţesând în urmă păinjeniş de colb.

... Dela jitărie încolo, drumul Sagnei e umbrit pe amândouă laturile de castani sălbatici, până la podul de peste Moldova, cale de şapte-opt chilometri. Acolo-i şi Sagna. De mult, când alte aşezări ocârmuiau ţinuturile acestea, descălecase pe-aici un neguţătór arman. Cu înţelepciunea lui şi cu prostia moldovenilor, a adunat galbăn lângă galbăn, şi'a cumpărat pământ. După pilda sa, urmaşii au supt mai departe pe nevoeşi, şi'au mărit moştenirea, cuprinzând sate împrejur. La târzie vreme, un scobortor al armanului neguţător, a ajuns ispravnic în aceste locuri. Din porunca lui şi sub puterea lui s'au sădit castanii pe drumul Sagnei, care-i brăzda moşia. Azi neamul lor s'a stins, dar castanii au rămas.

... Caii mergeau acum în trap domol pe drumul de ţărnă şi cc. Jorj cerceta cu interes împrejurimile. La suflarea vântului de seară, păpuşoii foşneau frunza în câmpia largă, într'un freamăt uşor, necontenit.

Şi deodată lumina soarelui păli, asfinţitul fu cucerit de un nour vânăt. Umbra se desfăşura peste lanuri, ca un fum străveziu, acoperindu-le cu vălul înserării.

... Apoi întinderile dispărură, într'o ceaţă viorie, apoi lumina zilei se stinse cu totul, când trăsurica pătrunse pe pod. Apa Moldovei, nepăsătoare şi lină, îşi torcea firul limpede, pe matcă la vale. Pe maluri, bătrâne sălcii pletoase îşi înclinau podoaba, sărutându-i unda. Câteva căndeluţe cercau, sfioase, să străpungă cu picuri de lumină tremurată, adâncul boltei albastre.

... Postul de jandarmi şi'a arătat, de cum a intrat cc. Jorj în sat, pe partea despre miazăzi, tabla vopsită cu tricolorul naţional, înfiptă într'o prăjină. Pe domnia sa, pe semne că-l indispune acest indicator de reşedinţă, deoarece îndată ce l-a zărit, a mărit trapul corbilor săi. Şeful postului, însă, pare că nutreşte un sentiment contrar în această privinţă. El şi'a aşezat făptura măruntă, dar dolofană, în uşa reşedinţei. Şi după cum asculta tropotul cailor, se vede bine că sentimentul ce nutreşte acestei apropieri, este cu totul potrivnic indiferenţei. Ca urmare

firească acestei porniri lăuntrice, când trăsurica s'a ivit de după colţul uliţii, şeful s'a şi înfipt în mijlocul şoselii, opintindu-şi corpul înainte, cu carabina în poziţie de atac.

— Stăi! — s'a răstit el cu glas duşman, dela distanţă potrivită, întinzând arma.

— Stau, că doară n'am să dau peste tine, — s'a oţărît şi cc. Jorj, oprind caii în pieptul atacatorului.

— Poftiţi până la post.

Cc. Jorj a coborît fără să cârtească, dar faţa sa spunea că o furtună sta să izbucnească din pieptu-i. *Şeful* îl urma tăcut înapoi.

In cancelarie, un subaltern sta la masa de lucru a superiorului, cu capul rezemat într'un cot, în vecinătatea simbolului legii, un crucifix cam afumat, — şi privea visător afară în noapte, printr'un ochi de geam spart. Din cauza acestei stări psihice, n'a luat în seamă intrarea şefului şi a conului Jorj.

— Da de ce n'aprinzi lampa, măi? — l'a trezit la realitate superiorul.

— Ai?!

Atât făcu interpelatul cam nedumerit, schiţând totodată, cu braţele în lături, o figură de gimnastică suedeză, în tempo domol, pe când cu corpul dela mijloc în sus, cerca rezistenţa spetezii scaunului.

— Faci economie la gaz?

— Ah!.. s'trăiţi dom p'toner... iaca o aprind îndată.

Când s'a făcut lumină, jandarmul-şef a luat arma pentru onor, şi a strigat solemn, ţinând cu ochii crucifixul.

— Cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Taaci! — se minună prevenitul.

Subalternul pufni în râs.

— Ce râzi, mă dobitocule, — l'a dojenit superiorul, apoi a repetat formula, către cc. Jorj: — cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Măi Trofine, se vede că te-ai prostit, ori nu mă mai cunoşti?

— Ba te cunosc, cc. Ghiţă, da' dacă-i ordin, ce să fac?.. Eşti acuzat de aţâţare la rebeliune .. Aşa-i ordinul.

Cc. Jorj a izbucnit:

— Unde-i ordinul?.. arată-l... a, veneticul!?..

— Este, cc. Ghiță.

— Arată-l... unde-i?.. să-l văd, — tuna de mânie cc. Jorj.

— Este, cc. Ghiță, este... l'am primit la telefon... zice că să te țin aci până mâine de dimineață, când o trece domnu prefect spre Dagâța, la întrunire. Altfel și îndrăsnì eu, cc. Ghiță?.. parcă n'ai să mai vii mata prefect?

— Cum, măi, să dorm eu aci noaptea asta?

— Aci, cc. Ghiță, aci... parcă eu îs bucuros?

Cc. Jorj a înțeles că perspectiva era sumbră. L-a cuprins pe dată mâhnirea și s'a lăsat sfârșit pe-un scaun de pae.

— Vasăzică, asta-i răsplata muncii noastre!.. ne-am luptat de-amar de ani ca să dăm poporului drepturi și pământ, ș'acum ne arestează.

Domnul șef îi împărtășa durerea și-l mângâia.

— Așa-i, cc. Ghiță, cum zici mata, rău s'a făcut. Că vezi mata, cc. Ghiță, drepturile astea sunt ca doctoriile făcute cu otrăvuri: dacă nu ia seama spițerul și greșește rețeta, în loc să lecuiască pe bolnav, îl ucide.

Aici șeful a răsuflat, și a lăsat arma „la picior", rezemându-se în ea.

— O dat pământ la oameni, i-o scăpat de sărăcie, le-ajungea... da' ce le-o trebuit vot la tăți, cc. Ghiță?.. au vrut ei, au cerut ei?.. i-o zăpăcit de cap... Că știi mata, cc. Ghiță, când fructul s'a copt, cade singur depe ram... nu sosise timpul, cc. Ghiță, așa socot eu depe câte văd și depe mintea mea, da' spune și mata cc. Ghiță dacă nu-i drept?

Cc. Jorj zâmbi în mustață.

— Măi Trofine, tu nu ești prost de loc, măi.

Șeful râse mulțumit.

— Vezi, cc. Ghiță, c'am dreptate?

— Ai și n'ai, — făcu cc. Jorj sibilic.

— Cum vine asta, am și n'am, cc. Ghiță? iaca, la vorbe d'astea mă'ncurcă pe mine boierii.

— Ascultă, măi Trofine: n'ai dreptate pentrucă poporul trebuie să ia parte la trebile Statului... și fructul e copt, dar culegătorii sunt răi, înțelegi tu? Și ai dreptate, căci decât așa vot cu bătăi, cu schingiuiri, mai bine lipsă... nu vezi, măi, că veneticul a 'nebunit. Poruncă să nu iasă oamenii din sat, bătăi peste bătăi: astea-s alegeri?

Aici Trofin, n'a fost de părerea lui conu Jorj, căci s'a scărpinat în cap şi l-a întrerupt, restabilind un adevăr istoric.

— Irrâa! cc. Ghiţă, de bătae să nu mai vorbim... Iaca vezi mata, mi-o albit părul bătând la opoziţie.

Şi-şi arăta părul albit.

— Până mai an am stâlcit pe-ai guvernului de azi; nu m'ai scăpat mata de judecată?.. acu stâlcesc pe-ai matale.

Şi şeful ofta şi se căina.

— C'aşa-i politica şi soarta noastră, cc. Ghiţă: batem opoziţia: da' încaltea înainte băteam mai puţini, da' acu batem mulţi tare, cc. Ghiţă, că votează tăţi şi-i tare opoziţia...

Cc. Jorj n'a mai răspuns. Parcă nici n'ascultase. Privea afară în noapte şi urmărea tremurul razelor de lună printre frunzişul de salcâm.

— Cc. Ghiţă, eu am să mă duc, — a prins şeful iar vorba — că s'a făcut noapte... Dacă ai mata trebuinţă trimiţi soldatul să cumpere ceva de-ale mâncării... Acu să trăiţi cc. Ghiţă... şi nu te supăra mata, că nici eu nu-s bucuros...

Cc. Jorj a cercetat ceasul, apoi a scos banii şi i-a dat jandarmului.

— Găseşti ceva de mâncare?

— Găsim, cum nu!

Şi'au eşit amândoi.

In urma lor, cc. Jorj a purces să înconjoare odaia cu paşi rari, cu mâinile în buzunarele vestei şi cu capul în jos; domnia-sa se preumbla într'o atitudine meditativă. Intâiu şi-a ocolit captivitatea de vreo şase ori, dela dreapta spre stânga, — şi s'a oprit în faţa ferestrei dinspre uliţă, cercetând-o îndelung. Dar sfârşitul n'a fost laborios, pesemne, căci a pornit iarăş la drum, însă de data aceasta, dela stânga spre dreapta. La al şaselea tur, s'a oprit în faţa altei ferestre, ce răzbea într'o livadă, căreia cc. Jorj i-a acordat o atenţiune mai deosebită şi mai îndelungă, cercând să-i pătrundă întunerecul. Misterul nopţii şi mireasma livezii îl atrăgeau. Deaceea, văzând că fereastra era prinsă pe dinafară, a făcut trei paşi la stânga, şi'a împins binişor o uşe, prin care îndată a năvălit aer răcoros şi parfum de meri. Faţa exploratorului s'a luminat de bucurie. A închis uşa binişor şi s'a aşezat la masă, sprijinindu-şi capul între mâini. Câteva minute a stat în această poziţie favorabilă

sobrelor meditații, apoi s'a îndreptat către ușa dinspre livadă, tocmai când pe cealaltă intra soldatul, aducând vesel o pâine neagră și o bucată de cârnat, pe care le puse pe masă. Apoi, dintr'un buzunar ieși la iveală o sticlă cu vin și o căniță de tinichea.

— Nu v'am spus eu că găsesc? — zâmbi el încântat de reușită.

Cc. Jorj s'așează din nou la masă, fără să învrednicească măcar c'o privire merindele care i se'nfățișau. In mintea sa plămădia un plan grandios, și autorul își strângea tot mai tare fruntea între mâini, pentru ca gândul să nu se depărteze de obiectivul principal.

— Da' nu te mai frământa așa, cucoane, — îl îmbărbătă soldatul; — iaca, ai mata niște mezeluri ș'o leacă de vin în *sticlă*.

Prevenitul surâse cu amărăciune.

— Ce știi tu, băete!

— Apăi, așa-i cucoane; parcă m'aș mai mira eu, dac'aș ști ce gând frământi mata.

Cc. Jorj îl privi țintă în ochi, cu bănuială.

Soldatul își plimba capela printre mâini.

— Eu mă duc, cucoane, că s'a făcut noapte.

— Du-te sănătos, băete... dar n'ai vrea să chemi aici pe Dincă primarul?

— L'aș chema eu, cucoane, dar nu mai este primar, — râse soldatul.

— L-a scos și pe el?

— Scos! da' pot să-l chem, că stă aci, peste gard.

Cc. Jorj făcu ochii mari.

— Undee?

— Aici, cucoane, cum treci livada, pe ușa ceia.

— Bine, băete, nu-l mai chema... credeam că-i tot primar.

— Atunci să trăiți și noapte bună.

— Noapte bună.

Cum ieși soldatul, cc. Jorj prinse a ocoli iarăș captivitatea, gânditor și cu pași rari. Noapte adâncă se lăsase peste liniștea satului; nu s'auzea nici glas de om, nici cântec de pasăre. In tăcerea odăii, numai umbletul prizonierului suna surd și greoiu. O mulțime de gânduri felurite îi treceau prin minte, dar nici unul nu era statornic, nu-i aducea hotărîre.

Cale de câțiva chilometri a călătorit cc. Jorj gânditor, cu pași rari și mâinile la spate, până a pus rânduială în gândurile-i fugare, ș'a isprăvit planul acțiunii de a doua zi. Atunci a contenit călătoria de studii, așezându-se la masă, căci stomacul îi amintea des, o datorie întârziată. Indată mâna-i catifelată și degetele cu unghii lustruite, au prins să facă slujba furculițelor, și martirul dreptelor revendicări democratice rupse cu apetit din cârnații cu usturoi și pânea neagră, iar sticla rustică și cănița de tablă au înlocuit cu mare cinste garafele de cristal și cupele scumpe.

Apoi cc. Jorj își luă pălăria, făcu lampa mică și ieși în livadă. Era întuneric mare, noaptea era adâncă, dar frig nu se simțea. Un câine bătu mânios câtva într'o livadă vecină, apoi tăcu și se întinse iar liniște peste toată suflarea. Cc. Jorj pășea încet, nesimțit. Il cerca neliniștea. In ființa lui parcă se strecura, din adâncul nepătruns, ceva din negura tăcerii, ceva din fiorul vântului fără odihnă. Ajunse la gard. O boare răcoroasă adia prin aer, mângâindu-i fruntea înfierbântată. Sări dincolo. Câinele curții prinse a bate ca turbat.

— Cine-i acolo? — răcni un glas depe prispă.

— Eu, cumetre, — făcu fugarul, — Ghiță Hirnoagă; da nu mai răcni așa, că scoli satul.

— Mata ești, cc. Ghiță?

— Eu.

— Da' ce cauți în puterea nopții prin livezile oamenilor, cc. Ghiță?

— Ți-oiu spune eu acu, — și păși pe prispă.

Apoi, și-a lămurit cumătrul, în vorbe puține.

— Ș'acum, pune degrab caii la căruță, ca să pornim la Dagâța, până nu prind jandarmii de veste.

— Apăi, om merge, cc. Ghiță, da' nu te supăra mata de o părere... aș zice să schimbi straele matale cu unele de-ale noastre... te culci în căruță și te faci că dormi până ieșim din sat...

— Ia lasă șaga, omule... mai bine dă zor și 'nhamă.

— Iaca'ndată, cc. Ghiță, da nu te supăra mata... da eu mă tem de jandarmi, că dacă ne-o prinde, îmi trage o sfântă de bătaie!

Au străbătut în trap grăbit uliţa satului ce ducea spre jitărie. Cc. Jorj sfredelea cu ochi mari întunericul, inima îi bătea grăbit la foşnetul de frunze, la adieri de vânt. La ieşirea din sat, a trâmbiţat ascuţit un cocoş.

— Mână-i, cumetre, că ne-a prins miezul nopţii.

— Hi, băeţi!

... După două ceasuri, în marginea stufăriilor Dagâţei, vizitiul a oprit caii la pas. Noaptea era adâncă şi caldă. Vântul trecea foşnind prin desişul de papură şi murea pe marginea codrului de stuf. Printre trestii, tremurau lin undele apei. Căruţa înainta liniştit, fără uruit şi fără zguduiri, pe cărarea mustită, sub cerul nemărginit, când un fulger se frânse deasupra lor, ca o ameninţare.

— Se schimbă vremea, cumetre.

Vizitiul ridică ochii şi înconjură bolta cu privirea.

— Nu-i semn, cc. Ghiţă. Aşa face cerul la sfârşitul verii; ameninţă toamna, da' nu-i semn de vreme rea.

Trestiile, purtate de adieri uşoare, foiau în şoapte, s'aplecau una spre alta, s'atingeau, parcă se'mbrăţişau în pacea nopţii. Când şi când, un fâlfâit de aripi nevăzute înfiora câtva aerul, ş'apoi parcă bătea unda. Mai apoi, câteva gene sângeroase plutiră într'o ceaţă viorie, şi îndată razele zorilor fulgerară negurile răsăritului. Vizitiul strânse hăţurile.

— Hi, băeţi!

* * *

Partea bărbătească din patru sate, megieşe în câteşi patru colţuri, se întâlnise de nevoia lor şi prin voia prefectului, la Dagâţa, care avea să se ridice, în dimineaţa aceia, la rang de târg, spre bucuria obştească, după orânduirea înaltului guvern.

Pentru asemenea întâmplare ş'atâta sumedenie bărbătească, tăpşanul vechiu, unde se ţine iarmaroc la Probaje, a fost cu greu încăpător. In mijlocul lui, o tribună îmbrăcată cu brad pălit, ferea de arşită pe şeful judeţului şi restul luminatelor feţe dregătoare.

După ce s'a dat ascultare legiuitului decret, domnul prefect a urat viaţă lungă şi grabnică propăşire noului târg, neuitând să se'nchine cu recunoştiinţă către înfăptuitori.

— După cum vedeţi, oameni buni, străduinţele noastre se fac cu scopul înnălţării voastre; din fiecare sat voiu face un târg; totul pentru voi, nimicul pentru noi, acesta ne e gândul, pe câtă vreme al lui Chirnoagă este cel pe care şi domniile voastre bine îl ştiţi. A fost odată primar, ş'a turnat palat în inima târgului, iar căsuţa mea e datoare la Credit; a fost apoi prefect şi ş'o ales cu moşie, — şi eu n'am pe ce semăna un sac de grâu, pe unde a fost ş'a vârît mânile. Se cade o fără de lege ca asta, oameni buni?

— Nu se cade! — a răspuns ca un cor barbar, obştească adunare.

Domnul prefect s'a roşit ş'a asudat de vorbă şi arşiţă, plângând deodată, parcă, belşugul înaintaşului şi lipsa dumisale, mai ales.

— Ei, iaca, la el se cade, oameni buni, ş'acuma se teme şi-i e ruşine să se'nfăţişeze şi să vorbească domniilor voastre Venit'a el aci să vă vorbească?

— N'o venit, — grăi glasul obştei.

— Nici n'a veni, s'o ştiţi dela mine.

Atunci, cam la zece paşi în stânga, s'a ridicat un om în codirla şarabalii, ş'a strigat asupra vorbitorului cu pumnul repezit către el.

— Mişelule! mişelule! — după care faptă s'a lăsat binişor în şaraba, istovit de indignare.

Era cc. Jorj.

Prefectul a pălit întâiu şi gura i-a stat încleştată, dar mai apoi ş'a găsit firea pierdută.

— Ai să-ţi muşti limba, pentru spurcata vorbă ce ţi se cuvine'ntoarsă!

Atât a fost răspunsul — ca dintr'o cronică bătrână — însoţit de-un zâmbet mânzesc ş'o poruncă scurtă şefului de post, — cu care delegatul stăpânirii a învrednicit pe cc. Jorj. De altă vorbă domnia sa n'a avut răgaz, pasă-mi-te, căci pe dată l'au luat pe sus din şaraba, patru jandarmi.

— Il duceţi spre urma sa — porunci prefectul — şi la Trifeşti primiţi alt ordin.

*

Toată după amiaza l'a dogorit pe cc. Jorj arşiţa păgână şi l'au hurducat şarabale, pentru întoarcerea la *urma lui*, după voia tiranului său, veneticul.

Acuma soarele coborîse de mult în lăcaşu-i de noapte, umbrele înserării tainice soseau domol şi învăluiau firea în zabranicul întunecat al nopţii. Şarabaua uruia monoton pe marginea iazului dinspre Trifeşti. Lumini jucăuşe vesteau apropierea satului.

— Ia, acu sosim, — vorbi jandarmul mai mult pentru sine, strunind caii.

Cc. Jorj nu răspunse. Sta chircit în spatele jandarmului, sfredelind cu ochii întunecimea şi'nţelegând, poate, pentru întâiaş dată, că bucuriile vieţii sunt ca tristele păsări călătoare. Noaptea îşi deschidea tot mai larg vestmântul. Pe cer s'aprindeau una câte una căndeluţele nestâmpărate, încrustând în marea de safir închis, aci palida cale a robilor lui Traian, mai încolo Cloşca cu pui, dincolo luminosul Heresteu.

La capul iazului, unde Şoseaua se frânge în două, cc. Jorj era aşteptat de şeful postului din Trifeşti cu un jandarm nalt şi vânjos.

— Aţi mânat molcom, da' tot îi mai bine noaptea, — zise şeful, şi către jandarmi: — ia-l în primire... ştii consemnul!

— Da... pân' la pădure... Hai coboară, camarade, — îl pofti cazon, apoi, pe cc. Jorj: — mergem o leacă şi pe jos.

Cc. Jorj avu ca o străfulgerare prin gând.

— Nu cobor!

— Haide, nu te juca cu mine, că nu-i chip, — se răsti vlăjganul smucindu-l. — Acu fă 'nainte.

... Mai mult aiurit, ca'ntru'n vis fantastic, porni apoi în noapte, urmat de jandarm cu puşca în cumpănire, ca după hoţi, gata pentru orice. Căta să se desmeticească, cerca să'nţeleagă ce se petrece cu el, încotro merge aşa buimac, pentru ce l'au aşteptat jandarmii la frântura drumului, în spatele pădurii... misterul consemnului... şi deodată bănuiala dintâiu i-a străfulgerat iar mintea, şi'a ridicat ochii către cerul luminat.

Printr'o limbă de nouri cenuşii, deasupra pădurii Trifeştilor, luna sălta peste copaci.

... Când a păşit pe frunze uscate, cc. Jorj a dus mâna la frunte. Broboane fierbinţi îl ardeau. Se simţea bicisnic şi

păcătos în mijlocul firii întunecate. Şi cu cât intra în adânc, cu atât besna creştea şi fiorii spaimei îl cutremurau. Privea ades 'napoi la jandarmul ce-l urma tăcut, cercetând întunericul, ca un purtător de taină. Ridica ochii, căutând iarăş cerul luminat.

Picioarele i se muiară, paşii se împleticeau. Era întunerec de iad.

Se'ntoarse scurt.

Vlăjganul rânji:

— Ţi-i spaimă, boerule? Las'că ţi-a trece acu! Hai, du-te!

Hirnoagă s'a simţit rece. Gândul care-i străfulgera mintea se'nplinea. S'a lăsat fără vlagă în jos şi lacrămile l'au năpădit.

— Măi băete, măi omule, nu-ţi fă păcat... te-a blestema copilaşii.

Vlăjganul rânji iar, fără înţeles.

— Ce păcat, boerule?... Hai, du-te, nu mă'ntăr'ta... că trebue să te văd plecând.

Năuc şi dârdâind, Hirnoagă a pornit să meargă îndărăt, sub ochii jandarmului, până ce l'a înghiţit negrul pădurii, apoi s'a lasat în stânga, spre cărare, unde să răresc copacii şi răzbate lumina. Aci a tras în piept aerul nopţii şi s'a aşternut îndată drumului, ca năluca, înspre târg.

... Luna scăpăta din zaua norilor, trimetea fuior de raze argintii, limpezind calea fugarului. Licuricii scânteiau în iarba rourată, dar el nu-i vedea; purtaţi de adieri, copacii îşi frământau podoaba în fâşiit prelung, dar el nu-i auzea, ci în goana-i nebună, doar ochii îi mărea, cercând s'apropie luminile târgului, cari se deslușau sporindu-se.

O putere fără chip îi cobora, parcă, tărie în trup şi-i oţelea picioarele vlăguite, până aci.

... Când a dat în şoseaua naţională, ş'a tăiat calea ferată intrând în târg pe după grădina publică, l'a ajuns sfârşala. A făcut întreită cruce, ş'a stat jos istovit, sub felinarul din colţ, unde un golan lipea afişe mari pe gard, scrise cu roşu gros.

Cc. Jorj citi: *„pentru prima dată ţara se bucură de alegeri libere"*.

Şi capul îi căzu în piept, într'un zâmbet amar, pe când în altă uliţă, glas de cocoş turbura liniştea nopţii.

C. C. Petrovici

POVESTE

Sunt ani de-atunci dar mi se pare c'a fost ieri :
Din negurile vremii, ca valuri năvălesc
In suflet amintiri
Şi clocotesc nebune, uitarea-o răscolesc
Şi rana-apare caldă încă. Deodată
Imi revăd trecutul. Departe'n fund, grădină
Şi flori, poteci umbrite, o fermecată
Mierlă cântă, apoi cu mersul de regină
Răsare — spectru de lumină — frumoasă,
Visătoare : ea. Tăcuţi, în urmă ne-am pierdut
Pe căi boltite şi'n umbra răcoroasă,
Atunci din minte universul ne-a dispărut
Şi'ntr'o clipită trăit-am veşnicie.

In urmă şi 'nnainte-i palidă tăcere,
Acum grădina-i paraginâ pustie,
Suntem ţesuţi din gânduri pline de durere.
Nimic, nimic n'a mai rămas din toate-aceste,
Sunt ani de-atunci şi mi se pare c'a fost ieri.
In lumea noastră toate nu-s decât păreri,
A fost un vis şi totul nu-i decât poveste.

Al. T. Stamatiad

PACTUL BRIAND—KELLOG ŞI ORGANIZAREA PACII

Marea problemă care s'a pus Europei, epuizata economiceşte şi sdruncinată moraliceşte, odată tratatele din 1919—1920 semnate, a fost *organizarea pe baze juridice a păcii.* Această problemă e de caracter mondial, — notă caracteristică a aprope tuturor problemelor inernaţionale postbelice. — Preocuparea primordială pentru marea majoritate a Statelor, convinse ca războiul a încetat de a fi o buna afacere, ca ordinară, şi că el echivalează cu o sinucidere, chiar pentru învingători, e să ajungă la soluţionarea acestei probleme, şi la restabilirea unui echilibru, ca să înlesnească progresul civilizaţiei. Doctrina, diplomaţia şi formaţiunile înternaţionale — urmăresc astăzi modalităţile de înlocuire a războiului, printr'un alt instrument, care să dea sastifacţia intereselor adeseori contradictorii ale popoarelor, şi care să adapteze, în definitiv, noţiunea de drept, necesară şi succeptibila de evololuţie şi reînnoire, la viaţa internaţională, în continua ei transformare.

Pentru coordonarea operei care să ducă la acest suprem ideal al umanităţii — *organizarea păcii,* — autorii tratatelor din 1919—1920 au hotărît crearea Societăţii Naţiunilor, al cărei Pact alcătueşte frontispiciul seriei întregi a ultimelor tratate de pace. Menită de a organiza activitatea internaţională, care se manifestă sub variate aspecte, rolul principal al Instituţiei dela Geneva rămâne tocmai *consolidarea unei păci durabile.* De aci şi continuile sforţări de a se complecta lacunele vizibile ale Pactului, de a se desvolta sistemul sancţiunilor prevăzute (art. 16 şi 17 din Pact), de a se închide, deci, cercul păcii.

In mersul către organizarea păcii, prima chestiune fundamentală care s'a pus, a fost *renunţarea la războiu ca instrument al politicii naţionale.* Acceptată de semnatarii Pactului, această concepţie trebuia pe deoparte precizată prin progresarea limitării armamentelor, prin desvoltarea securităţii, consolidarea sancţiunilor, determinarea agresorului etc., — iar pe de altă parte trebuia găsit

instrumentul, care în modul cel mai potrivit să soluţioneze, prin eliminarea războiului, interesele contradictorii ale naţiunilor.— Ceea ce, după majoritatea autorilor, înseamnă desvoltarea obligativităţii Justiţiei internaţionale, iar după unii (ex. G. Salle, B. Lavergne, etc.) imaginarea unui organ legislativ internaţional, care să creeze noi regule pentru reglementarea vieţei internaţionale, în evoluţie, şi care ar putea fi Adunarea Soc. Naţ. într'o altă alcătuire.

Şi cercetătorul obiectiv se poate convinge, că unele progrese nu de neglijat au fost realizate, în această direcţie. Ele se numesc Cannes, Genua, Protocolul de Geneva — *cea mai vie operă a Soc. Naţ.* (de Broukère), deşi neadoptată de state — Locarno etc. Dar după fiecare etapă trecută, o aceiaşi întrebare se pune chinuitor autorilor sforţărilor pacifiste — şi ea, în bună parte, a determinat o oarecare neîncredere în însăşi opera Soc. Naţ. Ce se va întâmpla dacă în caz de blocus proclamat de către Soc. Naţ. conform art. 16 din Pact, Statele Unite (de unde odinioară a venit ideea Soc. Naţ., dar care din motive politice şi dintr'o prea strictă interpretare a art. 10 din Pact, au refuzat ratificarea trat. de Versailles şi implicit a Pactului) ar insista asupra volorificării dreptului neutrilor de a face comerţ cu Statul blocat?

Răspunsul nu putea fi decât pesimist, dat fiind locul preponderent ce-l ocupă în viaţa internaţională, nu numai prin populaţia lor, ci mai ales prin puterea resurselor economice, prezente şi viitoare, ca şi prin rezervele financiare excepţionale, Statele Unite.

Una dintre marile probleme diplomatice — de a cărei soluţionare depindea însăşi punerea problemei de organizare a păcii, — era deci: cum să se construiască o punte de trecere între Geneva şi Washington?

* * *

Propunerea lui Briand din 6 Aprilie 1927, cu ocazia aniversării intrării în războiu a Statelor Unite, reprezenta o seducătoare încercare în acest scop. Profitând de faptul că numeroşi sunt aceia care, în Statele Unite, recunosc astăzi că o mare greşeală s'a făcut odinioară, prin dezavuarea Preşedintelui Wilson şi prin refuzarea ratificării tratatului din Versailles; ţinând seamă apoi de puternicul curent, care a pornit peste Ocean, în ultimii ani, pentru *punerea în afară de lege a războiului*, şi, ca consecinţă, pentru modificarea conceptului de neutralitate, Ministerul Afacerilor Streine al Franţei, se adresa opiniei Americane (prin „Associated Press"), spre o angaja să ceară elaborarea *unui angajament Internaţional mutual (între Franţa şi Statele Unite)*, care după formula americană, *să pună războiul afară de lege.*: — *„La France serait prête*, spunea Ministrul francez, — *a souscrire publiquement avec les Etats-Unis, tout engagement mutuel tendant a mettre entre ces pays, selon l'expression américaine, la guerre hors la loi. La renociation à la guerre comme instrument de la politique nationale este une*

conception déjà familière aux signrtaires du Pacte ge la Société des Nations et des traités de Lacarno. Tout engagement souscrit dans le même esprit. par les Etats-Unis, envers une autre nation comme la France contribuerait grandement, aux yeux du monde, a élargir et a fortifier la base sur laquelle s'édifie une politique internationale de la paix [1]).

Se vede deci că Prin acest apel Ministrul francez nu cerea Statelor Unite de a accepta Pactul Soc. Naț., nici de a subscrie protocolul referitor la stabilirea Curții Permanente de Justiție Internațională. Cerea numai ca poporul Statelor Unite să declare, pur și simplu, că nu va recurge niciodată la războiu, pentru rezolvarea unei dificultăți politice cu Franța. Și ca notă originală, această declarație era adresată nu Guvernului din Washington, ci poporului american, ceeace însemna într'o democrație reală ca cea americană — *apelulul la forțele morale. (N. M. Butler).*

Cari au fost consecințele apelului — propunere din 6 Aprilie 1927? Deși răspundea stării de spirit a majorității opiniei publice americane, a rămas mult timp fără a avea răsunet în cercurile oficiale și poate nu ar fi dus la realizarea așteptărilor inițiatorului, dacă nu s'ar fi găsit câțiva Universitari, cari să considere că lor le revenea obligația morală de a răspunde. Astfel la 26 Aprilie Dr. Nicholas Murray Butler, reputat internaționalist, Președintele Universității Columbia. publică un călduros apel către compatrioții săi, conjurându-i de a răspunde Ministrului francez. El insistă asupra curajului d-lui Briand, *întrucât niciun Ministru francez nu a vorbit vreodată în astfel de termeni, înainte de a se fi asigurat de sprijinul fără rezervă a cabinetului al cărui membru era.*

Iar la 31 Maiu, doi specialiști renumiți în noile probleme ale dreptului internațional, James Th. Shotwell — care nu de mult a vorbit și la București, în cadrul Institutului Social Român — și J. P. Chamberlain dela Universitatea Columbia, precizau, din dublu punct de vedere, juridic și internațional, propunerea Briand, devenită ulterior pluri-laterală.

In fine tocmai după nouă luni, când polemica navală anglo-americană ajunsese la un punct periculos, și cu ocazia reînoirii tratatului de amiciție și arbitraj dintre Statele-Unite și Franța, care trebuia să aibă loc în anul 1928, Kellog [2]), Secretarul de Stat

[1]) Textele în limba franceză, în L'Esprit International, Julliet 1928, La Grande Revue, Août 1928., etc.

[2]) Născut în 1856, a intrat în viața publică numai în 1916, ca Senator de Minnesota. Inainte a fost Avocat în Rochester, apoi în St. Paul unde în 1912, era președintele Ordinului Avocaților. A fost apoi coloboratorul lui Lodge în redactarea faimoasei *rezerve*, care a pus în discuția art. 10 din Pactul Soc. Naț. In 1922, când a fost învins în alegerile de democrați, Harding, amicul lui personal și politic, a zis: *Voiu avea grijă de Kellog.*

Dar murind pe neașteptate, succesorul său Coolidge îi îndeplini dorința. Astfel Kellog a fost numit Ambasador la Londra, apoi în Ianuarie 1925 Secretar de Stat al Afacerilor Streine.

al afacerilor Streine, se gândi să răspundă Ministrului francez. Era ziua de 27 Decembrie 1927, data când începe *oficial* conversaţia franco-americană.

* * *

Ea se urmează paralel cu polemica navală. Preşedintele Coolidge era iritat de ruperea, fără rezultat, a Conferinţei Navale de trei dela Geneva, pentru care fapt găsea responsabilă Marea-Britanie, cu proectele diverse ale Amiralităţilor rivale, cu discursurile provocatoare ale oamenilor politici, a celor două mari popoare în conflict pe chestiunile maritime.

Încă dela început Secretarul de Stat pentru Afacerile Streine, Kellog, şi-a dat seama ce avantaje politice poate să rezulte din propunerea franceză, pusă într'un cadru mai larg. Ca şi întreg poporul american, el dorea ca rivalitatea dintre Anglo-Saxoni, periculoasă moraliceşte şi politiceşte, să înceteze; cu atât mai mult că ea contravenea unui tradiţional principiu din politica celor două State. Voia apoi ca întrecerea în înarmări şi construcţii navale, – cauză provocatoare de războaie, – să ia sfârşit. Totul era soluţionat dacă în agajamentul *de a pune războiul în afară de lege*, putea fi atrasă şi Marea-Britanie..

De aceea în nota-răspuns trimisă Ambasadorului francez la Washington, spune: *Il m'est aparu que les deux gouvernements, au lieu de se contenter d'une déclaration billaterale, de la nature de celle qui est suggérée par M. Briand, pourraient apporter á la paix mondiale une contribution beaucoup plus éclatante, en s'unnissant dans un effort pour obtenir l'adhésion de toutes les principales puissances du monde à une déclaration, par laquelle ces puissances renon ceraient a la guerre en tant qu'instrument de politique nationale*[1]). Natural, tratatul ar fi deschis adeziunii ulterioare a tuturor naţiunilor, ar putea deveni deci universal. Dar, la origine, Secretarul de Stat american ţinea să fie încheiat cu *Principalele Puteri ale lumii*. Astfel el adresează un apel, răspunzând propunerii franceze, *aristocraţiei Naţiunilor*, urmărind un scop practic: gruparea popoarelor celor mai puternice, mai inteligente, mai succeptibile de a se înţelege între dânsele. Când ele se vor fi pus de acord, pentru eliminarea războiului, restul naţiunilor va adera progresiv. Nu doreşte însă un universalism dela origine pentru că el crede nu numai că nu este absolut necesar, dar că ar putea fi chiar un isvor de inconvenienţe[2]) (opinie împărtăşită mai târziu şi de Sir Austen Chamberlain).

---

[1]) Nota din 27 Decembrie 1927.

[2]) Se gândeşte la Rusia şi China: „Il existe certains États dont les gouvernements n'ont pas encore été universellement reconnus, et certains autres sont à peine en mesure d'assurer le bon ordre et la sécurité à l'interieur de leurs frontières".

Astfel, dacă concepţia sa se realizează, nici Statele Unite, nici Marea-Britanie, nici Germania, nici Italia, nici Japonia, nici Franţa, nu mai recurg la arme spre a se combate. Astfel, odată cu războiul terestru poate fi abolit şi cel naval, întrucât aceste *şase* sunt şi marile puteri navale. Şi cum problema navală este marea preocupare a Statelor Unite, când în corespondenţa sa cu Ministrul Afacerilor Streine al Franţei, Kellog vorbeşte de principalele mari puteri, *el se ocupă şi se preocupă de puterile susceptibile de a face războiul pe mare* (Alb. Milhaud), aceste fiind Puterile Mondiale, spre deosebire de celelalte, menite să trăiască într'un quasi provincialism continental.

Dar pentru a se ajunge la încheerea tratatului astfel conceput, trebuia precizat dacă el nu ar prezenta unele incompatibilităţi între obligaţiile ce ar impune semnatarilor şi acele anterior contractate de ei faţă de Pactul Soc. Naţ.

Această ipoteză determină pe Kellog în penultima notă adresată Franţei, la 27 Febr. 1928, care rezumă întreaga controversă anterioară [1]), şi încearcă să dea o formă acceptabilă şi practică formulei destul de vagi din prima propunere, să spună: „ *J'ai peine à croire que les clauses du Pacte de la Société des Nations constituent vraiment un obstacle à la cooperation des Etats-Unis et des Membres de la Société des Nations, dans un effort commun pour abolir l'institutions de la guerre. A ce sujet, il n'est pas sans intérêt de rappeler la recente adoption par la sixième conférence internationale des Etats américains, d'une résolution exprimant, au nom des republiques americaines, la condamnation sans réserve de la guerre comme instrument de la politique nationale, dans leurs relations mutuelles. Il est significatif de noter que sur 21 Etats reprezentés à la Conférence, 17 sont Membres de la Société des Nations*".

Scopul acestei note este de a pune de acord toate Marile Puteri spre a se ajunge la *pactizarea* mult dorită. Ea ar însemna pentru Statele Unite o victorie externă, pentru Preşedintele Coolidge, o victorie internă, pentru Kellog un loc frumos în istoria mondială, iar pentru viaţa internaţională o *garanţie practică contra unui al doilea război mondial.*

Nota americană din 27 Febr. 1928, a fost cu pasiune comentată atât în America cât şi în Europa. Cea mai ştiinţifică discuţie a ei a fost prezentată de către Profesorul James T. Shotwelt într'o serie de articole apărute în Martie 1928, *New-York Tribune*, *The New Republic* şi într'un articol din *Forreign Office.*

[1]) Concretizată prin notele: din 27 Dec. 1927 (nota americană), 6 Ian. 1928 (răspunsul francez), 11 Ian. 1928 (a doua notă americană), 21 Ian. 1928 (al doilea răspuns francez), 27 Febr. 1928 (a treia notă americană), urmate apoi de propunerea americană către marile Puteri (13 Apr. 1928), de al treilea răspuns francez din 20 Apr. 1928, de răspunsul german din 1 Maiu 1928, de cel italian din 4 Maiu 1928, de cel Britanic din 19 Maiu 1928 şi de cel japonez din 26 Maiu 1928.

Pentru Prof. Shotwell, cele două puncte obscure cari se pretează la discuţii, şi cari trebuesc precizate, sunt interpretarea celor două formule: *războiul ca instrument de politică* şi *dreptul de legitimă apărare*. Intr'adevăr, după concepţia ministrului american, trebuie făcută o sforţare comună pentru a aboli instituţia războiului, ceeace înseamnă a *ori cărui război, deci şi a aceluia de legitimă apărare*.

Dar ar putea consimţi la aceasta semnatarii legaţi prin Pactul Soc. Naţ., care în unele ipoteze admite *războaiele legitime*, şi care s'ar putea vedea expuşi la un atac din partea naţiunilor neaderente, ceeace ar aduce la o anarhie internaţională? Pe de altă parte dacă nu se părăseşte acest *drept de apărare*, este evident că nu se renunţă la orice război, decât dacă se admite formula, mai mult academică, a Senatorului Borah, că *războiul de apărare nu este un război*.

Şi în acest caz se revine la vechea formulă a lui Briand *„renoncer à la guerre en tant qu'instrument de politique nationale"*; sau trebue stabilit un acord comun asupra definiţiei termenului *défense*. *„Este indispensabil,*—declară Prof. Shotwell,—*să fie dată o definiţie clară a apărării, care ar fi în acelaş timp o definiţie a agresiunii, agresiunea constituind cealaltă speţă a războiului. Fără aceasta, propunerea nu conţine absolut nimic"*. Care ar fi această definiţie? *„Noi propunem*—spune mai departe profesorul american,—*de a se considera un război defensiv ca legitim, când ţara care se apără, declară imediat, că este dispusă să aducă cazul înaintea unui organism stabilit şi recunoscut, de reglementare pacifică. Definind astfel legitima apărare, am definit în acelaş timp atacul ilegitim, întrucât pentru aceasta condiţiile sunt răsturnate"*.

In concluzie, prof. Shotwell consideră că propunerea făcută de Ministrul american a unui tratat între *puterile de înaltă civilizaţie* în scopul de a renunţa la război, ca instrument politic, este o măsură cu deosebire eficace pentru organizarea noului edificiu al păcii mondiale; istoria Europei post-locarniană o dovedeşte. Dar nu trebuie uitat, ca redactarea să fie clară şi acordul asupra termenilor esenţiali, în prealabil stabilit.

Conform punctului de vedere exprimat în anterioarele note, Secretarul de Stat Kellog se adresă la 13 Aprilie 1928, Marilor Puteri,—lărgindu-se astfel însuşi cadrul discuţiei,—invitându-le de a adera la Pactul prin care *„Les Hautes Parties Contractantes déclarent solemnellement, au nom de leurs peuples respectifs, qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le règlement des controverses internationales et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles"* [1]).

[1]) Art. 1 din Proectul american de Pact internaţional din 13 Aprilie 1928.

Este deci o condamnare categorică a războiului, fără rezerve, orice diferende sau conflicte între semnatari, de orice natură sau origine ar fi, urmând a fi soluționate, numai prin mijloace pacifice [1]), fără a se lua în considerație dificultățile create, pentru celelalte Puteri, prin lucrările Soc. Naț. în același scop de pacificare mondială și prin angajamentele deja contractate de către ele, ca membri ai Soc. Naț.

Nota din 13 Aprilie 1928 (urmată de proectul de Pact), reprezintă un moment culminant în desvoltarea discuțiilor anterioare franco-americane. Adresată Marilor Puteri, de răspunsurile primite va depinde semnarea sau refuzarea Pactului de *punere în afară de lege a războiului*. Opinia publică mondială este pasionată, nerăbdătoare și se divide pentru sau contra Proectului de Pact.

Era natural ca primul răspuns să vină din Franța, — de unde pornise și prima propunere, — pusă, în urma notei americane, în situația *de a face parte din numărul invitaților, pe cari era vorba de a-i reuni la un banchet, ale cărui detalii erau aranjate numai de Statele-Unite* [2]). Acest răspuns din 20 Aprilie 1928, clar, precis, fără compromisuri pentru Franța, — redactat de Ministrul francez al Afacerilor Streine, cu luarea în considerație a obligațiilor Franței față de Soc. Naț. și Mica Antantă, — pune anumite condițiuni sub formă de *rezerve*, pentru adeziunea la obiectul Pactului. Era o repetare a situației pe care în 1920 o aveau Statele-Unite, când din cauza obligațiilor ce le impunea doctrina lui Monroe, au ezitat de a-și însuși noile angajamente ale tratatului de Versailles. *Rezervele franceze* au apărut la început ca anulante față de stipulațiile americane; o analiză serioasă și o oarecare bună voință au contribuit la conciliérea lor ulterioară. Ele sunt fixate în special în următoarea formulă: „*Les Hautes Parties Contractantes, sans entendre porter atteinte à l'éxercice de leur droit de légitime défense dans le cadre des traités existants notamment, lorsque ceux-ci assimilent la violation de certains de leur dispositions à un acte hostile, déclarent selennellement condamner le recours à la guerre et y renoncer comme instrument de politique nationale, c'est à dire comme instrument d'une action politique personnelle, spontanée et indépendante, dont elles prendraient l'initiative, et non d'une action dans laquelle elles se trouveraient entrainées par l'application d'un traité tel que le Pacte de la Société des Nations ou tout autre traité enregistrée a la Société des Nations. Elles s'engagent dans ces termes à ne se livrer l'une contre l'autre à aucune attaque ou invasion* [3]).

Răspunsul francez, o contra-propunere în realitate — a fost supus unui atent examen de către Departamentul de Stat Ame-

---

[1]) Art. 2.
[2]) „Times" din 13 Aprilie 1928.
[3]) Art. 1 din proectul francez de Pact Internațional din 20 Aprilie 1928.

rican, şi concluziile au fost comunicate de către Secretarul de Stat Kellog, în discursul pronunţat la 28 Aprilie, la serbarea festivă a Societăţii Americane de Drept Internaţional. Cele şase puncte litigioase ale propunerii franceze ar fi : 1. Tratatul să nu infirme dreptul de ligitimă apărare ; 2. El nu trebuie să contravină Pactului Soc. Naţ. ; 3. Nu trebuie să contravină tratatelor dela Locarno; 4. Nu trebuie să calce anumite tratate nespecificate, care garantează neutralitatea; 5. Nu trebuie să lege Părţile faţă de un Stat, care ar viola eventual tratatul; 6. Nu va trebui să devină operant decât când va fi acceptat de către toate Puterile din lume sau de aproape toate aceste Puteri. Această ultimă dispoziţie concretizată în art. 5 al Proectului francez, este caracteristică. Ea arată cum angajamentul mutual, proectat la origină ar fi bilateral, extins apoi, prin propunerea americană la Marile Puteri, primea acum un aspect universal.

Din analiza juridică a fiecăruia dintre aceste puncte în litigiu, deducea — în amintitul discurs, — Ministrul american, că nici unul nu se opunea în mod ireductibil, propunerilor americane. Ceeace însemna că o mare bunăvoinţă pentru aranjarea afacerilor mondiale şi mai ales pentru apropierea marilor naţiuni, însufleţea pe autorul propunerii americane; ceeace înseamnă încă că pesimismul — propagat de o parte de presa modială — nu era întemeiat, pentrucă ruptura nu se produsese. Şi într'adevăr, când concepţiile contradictorii se vor pune de acord, se apropiau.

* * *

Ce atitudine au luat celelalte Mari Puteri ? In aceiaşi zi când Kellog pronunţa discursul său la Societatea Americană de Drept Internaţional, Sir Austen Chamberlain expunea punctul de vedere englez la banchetul oferit de Birmingham Anglo-French Society, rezervându-şi dreptul de a răspunde oficial ceva mai târziu. Iar Departamentul de Stat primea răspunsul german, trimis de către Dr. Stressemann.

Guvernul German dădea adeziunea sa principială şi fără rezerve; — fără nici-o amintire de angajamentele germane, faţă de Soc. Naţ. sau faţă de tratatele dela Locarno, — dar amâna răspunsul definitiv după alegerile generale din 20 Maiu, care avea să determine formarea unui nou cabinet.

Răspunsul german dispunea opinia publică americană, în special pentru că era primul şi venea din partea unui Guvern, bănuit că pregăteşte războiul, pe care anumite grupări politice îl doresc. In acelaş timp Dr. Stressemann făcea să apară în presa pariziană explicaţia atitudinii Germaniei şi raţiunile pentru care ea a adoptat teza lui Kellog şi nu pe cea a lui Briand, explicaţie ce oferă o înţelegere a celor două teze:

„*La différence entre les deux propositions française et américaine, réside moins dans les resérves detaillé du Quai D'Orsay que dans le point de vue de principe exprimé par Paris touchant l'entrée en vigueur du Pacte. Ce que propose le gouvernement américain, c'est un traité qui doit devenir obligatoire aussitôt après sa signature par les six grandes puissances et qui abolit entre elles toutes les guerres. Dans l'article V de son projet, au contraire, le gouvernement français stipule, que le Pacte ne jouera qu'après avoir recueilli l'adhésion sinon de tous les Etats, du moins d'un grand nombre d'entre eux. Il en ressort que, şi une entente des six grandes puissances venait a s'établir, leur signature et même leur ratification ne représenteraient un engagement valable en droit, mais n'auraient d'abord qu'une signification théorique. La mise en vigueur pratique du traité dépendrait de l'adhésion plus ou moins problematique des autres puissances, c'est-à-dire aussi bien des petits États que de la Russie sovietique. Il pouvait donc suffire de la protestation d'un des signataires pour empêcher cette entrée en vigueur aussi longtemps que toutes des puissances n'auraient pas acceptè l'obligation de renoncer à la guerre. Un autre point sur lequel le projet Briand est moins decisif que le projet Kellog est celui que vise l'article premier du texte français. Non seulement la France y exclut de la renonciation à la guerre le droit de legitime défense, mais elle precise qu'elle ne répudie que la guerre offensive c'est-à-dire ce qu'elle apelle, une action personnelle, spontanée et indépendante. Le recours aux armes rèsultant du Pacte de la S. D. N. et des traitès anterieurs se trouve par suite echapper à la renonciation a la guerre. Ce qu'on cherche ainsi à sauvegarder, c'est d'une pars, le jeu de l'article 16 du Covenant qui prèvoit, pour les Membres de la S. D. N., le droit d'agir contre un Etat rècalcitrant, celui d'intervenir en cas de violation des frontiéres fixées par le traité de Versailles et aussi le jeu des traités d'alliance conclus par une grande puissance européenne!*".

Se vede deci, că prin răspunsul şi explicaţia sa, Guvernul German a urmărit de o parte, să-şi atragă simpatiile americane — oferind adesiunea sa spontană şi fără rezerve, — iar pe de altă parte, să calmeze susceptibilităţile franceze, prin explicarea punctului său de vedere în presa pariziană.

După scurt timp, la 11 Maiu, urmă răspunsul Italian la propunerile Americane, publicat simultan la Roma şi la Washington. Acest răspuns constitue o complectare a notei italiene din 23 Aprilie. Ca şi cel german, răspunsul italian afirma via simpatie a Guvernului şi poporului Italiei, faţă de iniţiativa americană şi asigura colaborarea acestui Guvern pentru reuşita unui acord general.

Dar adăuga: „*Ainsi que Votre Excellence ne l'ingnore pas, on a suggéré au préalable la réunion d'un comité international de juristesré présentant les puissances qui sont directement intéres-*

ses au pacte. Le gouvernement royal a adhéré à cette procédure, mais il a eu soin de faire valoir que, à son avis, de tels entretiens ne peuvent être efficaces qu'avec la participation d'un juriste délégué par le gouvernement américain".

Deşi acest adaus a produs o oarecare surpriză la Departamentul de Stat American, întrucât Kellog nu era dispus să se desesizeze de afacere pentru a o lăsa în mâinile experţilor, satisfacţia adeziunei Italiei a fost mare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cercurile politice americane, în curent cu unele principii ale doctrinei fasciste, formulate în momentele de criză de către Prim Ministrul Italian, se întrebaseră, cu îndoială, dacă Italia va adera; adică dacă Guvernul Italian va putea concilia proectul de a pune în afară de lege războiul, cu principiile doctrinei fasciste. Şi nu a lipsit de a se vedea în redactarea acestui răspuns, influenţa abilă şi binefăcătoare a unor bărbaţi de Stat ca Scialoja şi Pilotti.

Dar răspunsul aşteptat cu nerăbdare era acela al Marei Britanii. Şi este explicabil, întrucât am văzut că la baza însăşi a primei propuneri americane care lărgeşte angajamentul — propus de Franţa de a fi bilateral — la Marile Puteri, este tocmai dorinţa reluării conversaţiei între Statele-Unite şi Marea Britanie, întrerupte dela neisbutita conferinţă navală dela Geneva. Nici acest răspuns nu întârzie mult. Pregătit prin cele două discursuri ale lui Sir Austen Chamberlain — primul la banchetul din Birmingham, al doilea la 11 Maiu la Washington şi la Londra, răspunsul englez a fost primit cu entuziasm la Paris şi cu satisfacţie la Washington. Intr'adevăr Guvernul Englez, trebuind să ţină seamă, pe de o parte, de opinia Engleză şi de majoritatea presei, care de la primirea notei americane, se declarase cu entuziasm pentru adeziunea fără rezerve, cât şi de faptul că într'adevăr imense avantagii ar rezulta pentru Europa din asocierea Statelor Unite la opera de reconstrucţie şi de pace a Soc. Naţ. pe de altă parte; în fine, trebuind să aprecieze legitimitatea rezervelor Franţei şi a cererei sale de a se preciza asupra punctelor esenţiale ale proiectului de Pact,— a căutat să concilieze nu numai propunerile americane şi franceze, ci încă atâtea opinii şi interese particulare şi naţionale, cari la început păreau categoric contradictorii. Care este economia acestui răspuns, care — prin spiritul său constructiv şi într'adevăr internaţional—a *contribuit, în mod deosebit, după părerea tuturor, la uşurarea negocierilor şi la grăbirea succesului final* (G. Lechartier)?..

Conform punctului de vedere american, Anglia se arăta decisă să îndepărteze războiul ca mijloc de politică naţională [1]). Dar de acord cu cel francez, ea vrea să fie precizate şi salvgardate — de preferinţă printr'o clauză specială încorporată în textul

[1]) Punctul al doilea al răspunsului britanic (19 Maiu 1928).

tratatului, — toate obligaţiile derivate din tratatele anterior încheiate [1]). Ea precizează apoi — ca o contra parte a doctrinei lui Monroe — dorinţa de a-şi păstra libertatea de acţiune: „*Dans certaines régions du monde dont le bien être et l'integrité constituent un intérêt spécial et vital pour notre paix et notre sécurité* [2])".

Insistă de asemenea ca preciziunile cerute de Franţa în anteproectul său, — de exemplu stingerea angajamentului tuturor Părţilor în cazul călcării de către una dintre ele a acestui angajament, să figureze în tratat, să fie stipulate: „*De telle façon qu'elle aient une valeur égale aux termes du traité lui même* [3])". Sub aceste rezerve — *rezervele britanice* — şi sub acea caracteristică structurei Imperiului Britanic, de adeziune a Dominionurilor, Anglia acceptă Pactul de punere în afară de lege a războiului.

* * *

Cu o săptămână mai târziu la 26 Maiu, ajungea la Washington şi ultimul răspuns, cel japonez. Foarte concis, de o perfectă cordialitate, el accepta în principiu, ca şi celelalte Puteri, propunerea Kellog, dar, ca şi răspunsurile francez şi englez, el făcea rezerve în ceeace priveşte dreptul de legitimă apărare şi în ceea ce priveşte „*les obligations résultant des traités destinés à garantir la paix publique comme le Covenant et les accords de Locarno*". In general, acest răspuns era inspirat din ideile călăuzitoare ale notei engleze, ceeace dădea acesteia o mai mare autoritate şi clarifica, în acelaş timp, situaţia.

* * *

Odată depuse răspunsurile Puterilor sesizate prin nota americană din 13 Aprilie, începe ultima fază din desvoltarea negocierilor cari au dus la încheerea şi semnarea Pactului dela Paris. Conformându-se notei conciliatorii Imperiului Britanic — şi aceasta este o vizibilă manifestare de apropiere din partea Guvernului din Washington, — mergând apoi la şcoala dela Locarno, cum îl sfătuise Prof. Shotwell, Secretarul de Stat Kellog reia discuţiile sale anterioare cu Franţa. Dar de această dată în răspunsul său din 23 Iunie 1928, Guvernul Statelor-Unite — dorind concilierea şi succesul, care va fi al umanităţii — vorbeşte cu multă înţelegere de legitimă apărare, de Pactul Soc. Naţ., de acordul dela Locarno, de tratatele de neutralitate, de relaţiunile cu un Stat violator al tratatului, de universalitate, adică de toate punctele litigioase din contra proectul francez din 20 Aprilie. Era manifestarea convingerii că dacă se poate refuza Franţei un angajament

[1]) Punctele VI—IX.
[2]) Punctul al 10-lea.
[3]) Punctul VI al răspunsului britanic.

bilateral, nu se poate încheia fără Franţa un angajament plurilateral pentru abolirea războiului.

De reţinut din nota trimisă la 23 Iunie: „*En ce qui concerne les accords de Locarno, le sentiment de mon gouvernement a été, dès l'origine, que la participation au traité contre la guerre des puissances qui ont signé les accords de Locarno, par une signature donnée immédiatement ou plus tard, répondrait a toutes les nécessités pratiques de la situation, puisque, dans ce cas, aucun Etat ne pourrait recourir à la guerre en violation des accords de Locarno, sans violer simultanement le traité contre la guerre, rendant ainsi leur liberté aux autres parties Contractantes vis-a-vis de l'Etat en rupture de traité*".

Astfel Guvernul Statelor Unite primea în mod favorabil ideia conţinută în răspunsul francez din 20 Aprilie — ca toate Părţile acordurilor dela Locarno, să poată fi în numărul primilor semnatari ai tratatului propus pentru renunţarea la războiu. Era o satisfacţie dată propunerii franceze, prin părăsirea unui principiu din prima propunere americană.

In consecinţă, Regele Belgiei, Preşedintele Republicei Ceho-Slovace, Preşedintele Republicei Polone, se găseau înscrişi printre Şefii de Stat, cari au decis de a încheea tratatul de renunţare comună la războiu, ca instrument al politicei lor naţionale. In acelaş timp se propunea de asemeni să se înscrie printre primii semnatari, Dominionurile Britanice şi India.

Fapt semnificativ, pentru că — cum afirmă nota americană — prin această procedură „*on rapprochera, plus qu'à aucun autre moment de l'histoire du monde, l'heure où les aspirations seculaires du genre humain à la paix universelle trouveront enfin leur réalisation sur le terrain pratique*".

Satisfacţiile astfel acordate politicei franceze, — salutate de mare parte de presa americano-engleză, care vedea în nota Kellog, dorinţa de a împiedeca războiul între naţiunile civilizate, de a proteja rasa albă contra propriei auto-distrugeri, de a salva viitorul elitei popoarelor, (Daily Telegraph, Observer, Times, etc.) permiseră de a se localiza ulterior şi ultimile dificultăţi.

După noi discuţii se ajunse într'adevăr — luându-se act de rezervele franceze şi de cele britanice, — la actul final, semnarea Pactului dela Paris — localitatea a fost propusă de Kellog, — la 27 August 1928. Textul definitiv propus spre semnarea reprezentanţilor Marilor Puteri, celor Locarniene şi Dominionurilor şi Indiei, este următorul: „(Texte du Traité multilatéral de renonciation a la guerre): Art. 1. *Les Hautes Parties Contractantes déclarent solennellement au nom de leurs peuples respectifs qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le réglement des différends internationaux et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles.* Art. II. *Les Hautes Parties Contractantes reconnaissent que le réglement ou la solution de tous*

les différénds ou conflits de quelque nature ou de quelque origine qu'ils puissent être, qui pourront surgir entre elles, ne devra jamais être recherché que par des moyens pacifiques. Art. III. *Le présent traité sera ratifié par les Hautes Parties Contractantes désignées dans le préambule, conformément aux exigences de leurs constitutions respectives et il prendra effet entre elles des que tous les instruments de ratification auront été déposés à Washington.*

Le présent traité, lorsqu'il aura été mis en viguer ainsi qu'il est prévu au paragraphe précédent, restera ouvert aussi longtemps qu'il sera necessaire pour l'adhésion de toutes les autres Puissances du monde. Chaque instrument établissant l'adhésion d'une Puissance, sera deposé a Washington et le traité, immédiatement après ce dépôt, entrera en viguer entre la Puissance donnant ainsi son adhésion et les autres Puissances contractantes.

Il appartiendra au gouvernement des Etats Unis de fournir à chaque gouvernement désigné dans le Préambule, et à tout gouvernement qui adhérera ultérieurement au présent traité, une copie certifiée conforme du dit traité et de chacun des instruments de ratification ou d'adhésion. Il appartiendra également au gouvernement des Etats Unis de notifier télégraphiquement aux dits gouvernements chaque instrument de ratification ou d'adhésion, immédiatement après dépot.

En foi de quoi, les plénipotentiaires respectifs ont signé le présent traité établi en langue française et en langue anglaise, les deux textes ayant force égale, et y ont apposé leur cachets".

* * *

Care sunt principiile fundamentale, caracterele esenţiale şi interdependenţa dintre acest Pact de abolire a războiului de agresiune şi organizarea păcii? Această problemă se pune acum, când cunoaştem fazele şi momentele importante din opera de elaborare.

Din analiza Pactului Briand-Kellog, reese că două sunt principiile sale de bază:

1. Războiul este un act categoric rău, culpabil moralicește, ruinător din punct de vedere practic; ca consecinţă implicită — într'o comunitate internaţională organizată, cum se tinde dela 1919 — el atrage responsabilitatea pentru provocator.

2. In starea actuală a civilizaţiei, nu mai există războaie naţionale. Orice războiu atrage consecinţe internaţionale, cauzând daune nu numai beligeranţilor, ci şi terţilor.

Este natural ca terţii — şi printre aceştia se găsesc, în primul rând, Statele-Unite — să fie direct interesaţi ca războiul să nu izbucnească şi să-şi ia asigurări în acest scop.

Acest principiu l'a afirmat recent — în discursul ţinut în 4 Iulie 1928 la Gettysberg, — Preşedintele Coolidge. Declaraţia lui că interesele Statelor Unite, se întind actualmente în toate părţile

lumii şi că orice conflict armat i-ar aduce atingere, fixează şi o nouă interpretare a tradiţionalei doctrine a lui Monroe. Se poate astfel spune, că sentimentul pacific şi interesul material concordă spre a angaja poporul american la o acţiune preventivă sau represivă contra agresiunii. Şi acelaş lucru se poate spune şi despre ceilalţi semnatari.

Cât priveşte caracterele sale esenţiale, ele sunt următoarele: 1) Conceput la origine ca un angajament franco-american, în forma definitivă, acest Pact al păcii se prezintă deschis adeziunii tuturor Statelor, are deci un caracter Universal, ca şi Societatea Naţiunilor, căreia departe de a-i aduce o diminuare, îi oferă un nou instrument pentru atingerea scopului final. In aceasta constă—chiar scepticii o recunosc — însemnătatea Pactului, considerat ca *un mare eveniment moral.* 2) Reprezintă o consolidare a Pactului Soc. Naţ. şi acordurilor dela Locarno, dat fiindcă semnatarii acestor acorduri sunt şi primii semnatari ai săi, şi că este deschis adeziunii Statelor Membri ai Soc. Naţ. cât şi celor ce nu sunt membri şi cari prin acest mijloc se vor putea apropia de Instituţia dela Geneva. 3) Acest Pact reprezintă—fără îndoială—tocmai mult dorita punte de trecere între Europa şi America, barricadată în trecut în dosul doctrinei lui Monroe. Intr'adevăr el vine *să asigure Europa contra neînţelegerii şi indiferenţei americane, stabileşte chiar obligaţia morală pentru Statele Unite de a sprijini o acţiune comună contra agresiunii* (Paul Claudel). Reprezintă, cum s'a spus, concretizarea primei tendinţe de apropiere a Statelor Unite prin intermediul Parisului, de Geneva.

Chiar dacă textul apare cam vag, trebuie recunoscut că el merge atât de departe, cât o permite în momentul de faţă politica internă a Statelor Unite; în orice caz mai departe decât s'ar fi crezut posibil acum câţiva ani. Iar lipsa de sancţiuni—care a dat loc la critice—dovedeşte că într'adevăr obligaţiile Pactului sunt mai mult morale, dar nu trebuie uitat că tocmai acest element are mai multă importanţă în Statele Unite.

Intervenţia lor în războiul mondial, de partea Puterilor, cari luptau pentru triumful *dreptului*, o dovedeşte, după cum de asemeni o dovedesc principiile care prin Preşedintele Wilson au venit, către finele războiului mondial, din America: acel de autodeterminare a popoarelor şi de cooperare a lor—prin înlocuirea vechei formule demonetizate a echilibrului puterilor—în cadrul Soc. Naţ.

Importanţa sancţiunilor morale a fost pusă în evidenţă, cu tărie, de către Briand, în cunoscutul discurs ţinut cu ocazia ceremoniei semnării Pactului, la 27 August 1928: „*Ce Pacte n'est pas réaliste? Il y manque des sanctions? Mais est-ce bien du realisme celui qui consiste à exclure du domaine des faits les forces morales, donc celle de l'opinion publique? En fait, l'Etat qui affronterait la réprobation de tous ses co-contractants, s'exposerait au risque*

positif de voir se former, peu à peu et librement, contre lui une sorte de solidarité générale dont il ne tarderait pas à sentir les redoutables effets. Et quel est le pays signataire du Pacte, que ses dirigeants prendraient la responsabilité d'exposer à un tel danger? La loi moderne *d'interdépendence des nations impose à tout homme de Etat de prendre à son compte cette parole mémorable du Président Coolidge: „Une action de guerre, en tout lieu du monde, est une action qui porte préjudice aux intérêts de mon pays"*.

Intr'adevăr experienţa făcută în 1914, când invaziunea Belgiei, neutră şi loială, prin călcarea tratatelor, sgudui profund atâtea naţiuni şi provocă un puternic curent de opinie publică, care ajută atât de mult aliaţilor să câştige războiul, a dovedit că forţele morale sunt capabile de a creia cea mai sigură realitate politică, care să opună un obstacol de netrecut, războiului imperialist, egoist şi voluntar.

Se poate astfel spune, că acest pact reprezintă un pas important în evoluţia spre stabilizarea păcii. Dedicat *„a tous les morts de la grande guerre"*, Pactul dela Paris proclamă solemn, pentru prima dată în faţa lumei, printr'un act care angajează onoarea naţiunilor semnatare, care au îndărătul lor un lung trecut de lupte politice, că războiul este repudiat fără rezerve, sub forma sa de instrument de politică naţională, adică sub forma sa specifică şi cea mai de temut. Războiul egoist şi voluntar:

„Considerée jadis comme de droit divin et demeurée dans l'ethique internationale comme une prérogative de la souveraineté, une pareille guerre est enfin destituée juridiquement de se qui constituait son plus grave danger: la légitimité. Frappée désormais d'illégalité, elle est soumise au régime conventionnel d'une véritable mise hors la loi, qui expose le délinquant au desaveu certain, à l'inimitié probable, de tous ses contractants. C'est l'institution même de la guerre qui se trouve ainsi attaquée directement dans son essence propre. Il ne s'agit plus seulement d'organisation défensive contre le fléau, mais d'une attaque du mal a sa racine même. Ainsi la légitimité du recours à la guerre comme moyen d'action arbitraire et égoiste, cessera de faire peser sa menace latente sur la vie économique, politique et sociale des peuples et de rendre illusoire, pour les petiter nations, toute indépendance reelle dans les discutions internationales. Liberés d'une telle servitude, les peuples signataires du nouveau contrat s'accoutumeront peu à peu à ne plus associer la notion de prestige national, d'intérêt national, avec celle de la force. Et ce seul fait psychologique ne constituera pas le moindre gain dans l'évolution nécessaire à une stabilisation réelle de la paix" (Briand).

Dar din cauze multiple — ex. imperfecta organizaţie a securităţii internaţionale, lipsa de precizare şi determinare rapidă a agresorului etc., — nu se poate deduce că Pactul Briand-Kellog a

soluţionat complect şi definitiv problema organizării păcii. El are o deosebită semnificaţie, reprezintă un remarcabil progres în această direcţie, dar nu este totul. Noi etape trebuesc trecute până să se ajungă la o eficace şi durabilă asigurare a păcii, cum a declarat-o însuşi Briand, căruia îi revine onoarea de a fi luat o iniţiativă ce răspundea unei dorinţi a umanităţii întregi: „*La Paix proclamée, c'est bien, c'est beaucoup. Mais il faudra l'organiser. Aux solutions de force, il faudra substituer des solutions juridiques. C'est l'oeuvre de demain*".

Intr'adevăr, dacă războiul este acum în afară de lege, această lege internaţională trebuie precizată — şi activitatea de codificare a dreptului internaţional sub auspiciile Soc. Naţ., urmăreşte tocmai acest scop, întreg contenciosul internaţional trebue organizat. Lucrul este început; materialul în bună parte adunat; opera nu mai apare ca mai presus de forţele umane.

Aceasta este marea misiune care revine acum Societăţii Naţiunilor, instituţia centrală în opera de organizare a păcii. Departe de a pierde din importanţa ei — unii au susţinut această opinie, criticând unele atitudini ale organelor Soc. Naţ., dar nu au luat în consideraţie că însăşi natura ei juridică actuală nu-i permite de a lua hotărîri radicale, — Soc. Naţ. se adapteară spiritului lumii şi lumea se adaptează spiritului ei. Trebuie văzut în pactul Briand-Kellog o diminuare a importanţei Soc. Naţ.? S'a susţinut această teză de către intransigenţii cari doresc concentrarea întregii vieţi internaţionale în Instituţia dela Geneva, sau de aceia care prind orice ocazie pentru a o critica. In realitate, nu există nicio contradicţie între obligaţiile Pactului din 1928 şi între acele ale Pactului din 1919. Cel dintâi oferă, cum am spus, o consolidare celui din urmă. Dacă însă Pactul de abolire a războiului s'a încheiat în afară de organele Soc. Naţ., aceasta se datoreşte următoarelor cauze: 1. Statele Unite nu sunt încă în Societatea Naţiunilor şi 2. Concepţia şi metodele sale nu puteau fi aceleaşi, ca acelea adoptate pentru a se încheia un angajament internaţional atât de general şi de absolut ca noul Pact al păcii. Dar acest angajament internaţional, ca toate celelalte, va deveni operant, după ratificările respective, prin satifacerea art. 18 din Pactul Soc. Naţ., adică prin înregistrarea la Secretariatul din Geneva.

Printre problemele de soluţionat, în cadrul Soc. Naţ., spre a se ajunge la organizarea reală a Păcii, este mult desbătuta problemă a *dezarmării* sau mai conform spiritului art. 8 din Pact — a *limitării armamentelor* până la minimum compatibil cu securitatea naţională. S'a văzut încă de câţiva ani în urmă, strânsa interdependenţă ce există între această problemă şi între alte două: *securitatea* şi *arbitrajiul*. Şi Protocolul dela Geneva din 1924 a concretizat şi armonizat aceste probleme. Este astfel un punct câştigat că problema securităţii efective trebuie în prealabil soluţionată. Altfel nu s'ar putea cere şi niciun Stat nu ar admite

să-şi limiteze armamentele, oricât ar apăsa ele asupra bugetelor Statelor şi oricât prin simpla lor existenţă, ar constitui un prejudiciu pentru ideea de pace, o provocare pentru războiu.

Este şi cazul Statului Român, devotat ideii de pace, dar a cărui situaţie geografică nu-i inspiră securitatea, nici relativă.

Cea de a treia adunare a Soc. Naţ. la 1922 în cunoscuta a XIV-a Rezoluţie, a recunoscut acest adevăr: „— *Dans l'état actuel du monde, un grand nombre de gouvernements ne pourraient assumer la responsabilité d'une sérieuse réduction des armements, à la moins de recevoir en échange une garantie satisfaisante pour la sécurité de leur pays*".

Pornind dela interdependenţa ce există între limitarea armamentelor şi securitate, ne putem explica încetineala soluţionării acestei probleme, dat fiindcă securitatea este pentru anumite regiuni din lume cel puţin, imperfectă. Totuş nu trebuiesc depreciate sforţările şi activitatea depusă în această direcţie, pentrucă „*Jamais dans l'histoire humaine le désarmement n'a été serré d'aussi près*" *(Paul Boncour)*.

Şi trebuie apoi recunoscut că progresele parţiale ale securităţii au determinat oarecare progrese şi în direcţia limitării armamentelor. De ex., Pactul dela Locarno — parafat la 16 Octombrie 1925 şi care nu aduce garanţie decât pentru zona renană, interesând de fapt trei Puteri: Belgia, Franţa şi Germania pentru o fracţiune fără îndoială importantă, dar restrânsă, a frontierelor lor, nu a fost inutil nici pentru problema noastră. Astfel Franţa, adoptând serviciul militar de un an, care redusese efectivele sale cu 30% faţă de 1913—14, după Locarno le reduce cu încă 18% faţă de anul 1925; serviciul militar, redus deja la jumătate faţă de 1913—14 suferă după Locarno o nouă reducere la şase luni. Cât priveşte totalul cheltuelilor de apărare naţională, care reprezentau înainte de anul 1925, 30% din bugetul general al Statului din 1913, au fost reduse la 19% în 1927 (C-nel E. Réquin). Iată reduceri considerabile, *spontane*, efectuate în virtutea angajamentului luat de Franţa şi de toţi Membrii Societăţii Naţiunilor, prin primul alineat din art. 8 din Pact, dar uşurate, fără îndoială, prin politica de destindere care a urmat după Locarno. Şi aceiaşi politică a dus şi la recentul acord naval franco-englez, care deasemeni reprezintă un progres în drumul spre limitarea înarmărilor şi oferă ca atare, noui elemente acestei probleme.

Recentul Pact de abolire a războiului reprezintă, în ultima analiză, o consolidare a securităţii în lume. Astfel fiind şi ţinând seamă de inconstestabila interdependenţă a securităţii şi limitării înarmărilor, noui progrese sunt susceptibile de a fi realizate.

Cum pot fi ele concepute? Nu ar putea încă fi vorba de o reducere importantă, generală şi imediată a armamentelor. Trebuie delimitat domeniul lucrurilor posibile, de al acelora de dorit. Dar ni se pare mai posibil ca oricând —şi aceasta o dovedesc şi lucrările

recente ale Soc. Naţ., — oprirea întrecerii în înarmări — fenomen caracteristic *păcii armate*, care a precedat anului 1914 — printr'o reducere raţională a înarmărilor, dar generală, pe cale de contract internaţional. Mai târziu, prin experimentarea procedurii de reglementare pacifică a diferendelor şi prin desvoltarea tratatelor de garanţie fondate pe asistenţa mutuală, o nouă etapă ar putea fi concepută şi apoi trecută. Edificiul care se va construi astfel *„sera moins classique que le protocole, mais il s'en rapprochera beaucoup"*. (*Paul Boncour*).

Aceste consideraţiuni asupra complexei probleme a limitării armamentelor ne evidenţiază însemnata contribuţie pe care Pactul Briand-Kellog poate s'o aducă soluţionării ei. Astfel acest Pact ar determina o promovare a organizări păcii, nu numai prin semnificaţia sa morală, ci şi prin consecinţele sale practice şi imediate.

Repercusiunea pe care el poate s'o aibă în domeniul desvoltării angajamentelor internaţionale de conciliaţiune şi arbitraj — dat fiind că prin abolirea războiului, procedura pacifică este menită să soluţioneze conflictele şi diferendele internaţionale, — ca şi în domeniul justiţiei internaţionale obligatorii, ar fi o altă considerabilă contribuţie la problema organizării păcii, pe care ar aduce-o.

Sunt suficiente aceste observaţiuni pentru a încheia că Pactul Briand-Kellog nu este totul; că noui etape trebuiesc trecute în drumul spre organizarea juridică a păcii. Dar iarăşi nu s'ar putea deduce că laborioasa lui edificare este zadarnică, inoperantă, pentrucă în marea familie internaţională, se găsesc câteva State, care propovăduind pacea — pregătesc războiul.

Pactul dovedeşte, prin numeroasele adeziuni, că spiritul pacific este în creştere. El reprezintă un remarcabil progres în opera constructivă a ultimelor zece ani, care se desvoltă încet, dar cu continuitate, graţie tenacităţii *oamenilor păcii*, cari urmăresc într'o concepţie mai realistă opera Preşedintelui Wilson. Incercări regresive se pot încă produce datorită parţialei supravieţuiri ale vechilor concepţii şi greutăţii de adaptare pentru unele naţiuni, la noua stare internaţională, conservată de ultimele tratate de pace, şi care corespunde incomparabil mai mult ca înainte de 1914, sentimentului de dreptate istorică, de echitate şi de justiţie. Dar ele nu pot fi decât momentane. Pentrucă — invocând precedente istorice — chiar aceia ce poate părea astăzi utopie, va fi realitatea de mâine. Ele nu vor putea distruge voinţa de înţelegere mutuală, răbdarea care rămâne şi încrederea care creşte.

George Sofronie
Conf. Univ.

SPITAL

Vâsleşte calm tăcerea ca o boare
In zarea uniformă de ciment;
Bolnavii au ieşit sfios la soare
Cu galbene figuri de pergament...
Pe-'ntinderea enormă de opal
Se joacă vesel norii albi ca vata...
Şi-o fată, în halatu'-i de spital
Tuşeşte ofticos ca-'n „Traviata“....

Alexandru Bilciurescu

IZVOARELE LUI GH. ASAKI

(Sfârşit).

După cele arătate pînă aici cu privire la atitudinea lui Asaki, atunci cînd pleacă de la izvoarele lui Horaţiu, dacă mai e nevoie de o confirmare, o găsim cu prisosinţă într'una din traducerile făcute din clasicul latin. În afară de oda *Vasul lui Virgilius*, Asaki a mai tradus din Horaţiu încă o bucată: *Asupra Licei, cochetă bătrână*[1]), pe care singur o dă „dupre Oraţius".

Pentrucă în traducerile castrate care circulă azi această bucată nu este dată, să-mi fie îngăduit s'o tráduc aici în întregime, ca să-i prindem intenţia artistică şi să vedem ce a făcut din ea Asaki.

„Auzit-au, Lyce, zeii ruga mea; Zeii auzit-au, Lyce. Te faci babă şi totuşi vrei să mai pari frumoasă, joci şi bei, fără ruşine; şi într'un cîntec tremurător, beată, cerşeşti pe Cupidonul zăbavnic. Dar el se odihneşte pe obrajii fragezi ai tinerii Chia, meşteră să cînte din liră. Amorul despreţuitor este o pasăre, care nu se aşează pe stejarii sbîrciţi şi fuge de tine, pentru că dinţii tăi galbeni şi cutele feţei şi zăpada capului te dau de gol. Nici purpura din Cos, nici pietrele luminoase nu-ţi vor redà anii pecetluiţi odată pentru totdeauna în cartea naşterilor. Unde a sburat Venus, vai! unde e coloarea, unde sînt mişcările mlădioase? Ce ţi-a rămas din cea care odinioară radiă iubire şi mă făceà să uit de mine, fericită că este, după Cinara, vestită prin farmecul ei? Dar soarta n'a dăruit decît puţini ani Cinarei şi a dat vieaţă Lycei cît cioarei bătrîne, ca ti-

[1]) Horatius, Carmina IV, XIII.

nerii plini de vieață să întîmpine rîzînd o zadă prefăcută în cenușe".

Este clar: Horațiu dă expresie satisfacției de a vedeà îmbătrînită, o torță arsă, pe frumoasa, care odinioară îl desprețuise. Bucata nu este dintr'acelea care au circulat mai mult. În edițiile școlare lipsià adesea, sau erà atenuată. Nu i se poate însă tăgăduì puterea expresiei și sinceritatea sentimentului.

Ce face Asaki din această bucată?

În prima strofă, Horațiu arătase că baba Lyce vrea nu numai să pară frumoasă, dar joacă și bea fără rușine. Asaki înlătură aceste amănunte. În schimb, caută să deà relief invectivei. În loc de cuvîntul simplu babă, dă *hîdă și țîfnoasă*, ceea ce, pentru Asaki, este o îndrăsneală a expresiei:

Auzit-au a mea rugă
Ceriul dar a auzit-o!
Lice, anii te subjugă
Și'a ta viață a 'mbătrînit-o!
Dar tu hîdă și țîfnoasă
Vrei să pari încă frumoasă?

Partea de mustrare îi convine lui Asaki și, unde poate, o subliniază.

Am văzut că Asaki schimbă une-ori ordinea modelului, chiar cînd îl urmează deaproape. La fel aici. Strofa a doua a lui Horațiu înfățișà pe Lyce îmbătată, cerșind plăcerea. Iubitorului de simetrie didactică Asaki i s'a părut că e nepotrivit să treacă la aceste note, înainte de a fi încheiat portretul bătrînei. Dar cum Horațiu dăduse unele note despre dinții galbeni, sbîrciturile și părul alb în strofa a treia, Asaki le trece în strofa a doua, așà cum cer manualele de compoziție, ca ideile asemănătoare să fie grupate laolaltă. Astfel ajungem la strofa:

Cele coame tot cărunte
Le încingi cu cununèle
Ca s'acopere pe frunte
Bătrîneților sbîrcele,
Și cu haruri cumpărate
Îți dregi fețile vărgate.

Singurul amănunt din Horaţiu, şi încă şi acela modificat, este părul alb. Felul de înfăţişare este însă cu totul deosebit. Iar ironia *haruri cumpărate* este una din cele mai fericite expresii ale lui Asaki, care, şi în alte bucăţi, are remarcabile frumuseţi de amănunt.

De abiă acum se întoarce Asaki la cele două versuri ale lui Horaţiu unde era vorba de bătrâna, care, beată, cheamă pe Cupido. El are însă nevoie de o întreagă strofă, deşi înlătură ceea ce i se păreà lui prea strigător.

Imaginea lui Horaţiu: amorul fuge de stejarul sbîrcit şi de dinţii îngălbeniţi, nu ştie s'o folosească. Stejarul bătrîn devine „frunzele trecute", iar gălbeneala dinţilor e înlocuită cu frunzele îngălbenite, pe care nu se aşează Amor:

El în cursul său cel iute
Se fereşte să s'aşeze
Intre frunzele trecute
Cînd încep să 'ngălbineze,
Precum place la albine
Mai mult rosa decît spine.

Înlocuirea imaginei stejarului îmbătrânit cu elementele minore, frunze trecute, roza şi spinii, face parte din sistemul lui Asaki de a pune un bemol, acolo unde are o imagine îndrăsneaţă. După aceste modificări, ar fi fost de mirare ca întreaga bucată să nu capete un caracter de predică morală. Şi ea apare în finalul penultimei strofe:

Deci tu numai prin virtute
Să dregi graţiile perdute.

Şi pentru că un îndemn moral nu trebue să aibă numai caracterul „ad personam", ci trebue să fie o pildă pentru un cerc mai larg, nu lipseşte un ultim adaos, care modifică întru totul, concepţia lui Horaţiu. De la Lyce să înveţe altele asemenea ei primejdiile unei căi rătăcite:

După ce, sărmano Lice,
Ai trecut prin mii furtune,
La femei, ce venetice
După tine urmează, spune
De monstruri şi stînci fatale
Ce-ai găsit în a ta cale!

Sîntem departe de Horaţiu. Acolo bucuria şi batjocura crudă a celui jicnit odinioară în mîndria lui, aici îndemn spre virtute şi pildă pentru alte rătăcite.

În concordanţă cu tot ce am arătat pînă aici, analiza bucăţii stabileşte definitiv tehnica imitaţiei: ea este identică la toate bucăţile izvorite din Horaţiu.

Din cîte influenţe a primit Asaki, aceea a lui Horaţiu a fost, de sigur, cea mai veche. În Polonia, clasicul latin fusese de timpuriu un izvor pentru poezia în limba latină[1]) şi a rămas deosebit de preţuit[2]). E de neconceput ca un doctor în filozofie al Universităţii din Lemberg să nu fi avut pe Horaţiu, cel mai puţin şcolăresc dintre clasici, în „sucum et sanguinem".

Această influenţă a început să devie izvor literar în anii de formaţiune în Italia. Vorbind de traducerea *Vasul lui Virgiliu*, am arătat că, în partea ei esenţială, oda aveà un conţinut străin de mentalitatea lui Asaki. Singura situaţie din care ne putem explicà îndemnul de a traduce anume această bucată este starea lui sufletească înainte de a părăsì Roma. Putem deci să datăm schimbarea influenţei în factor literar odată cu începuturile lui literare la Roma.

De altă parte, deosebitele bucăţi analizate sînt o dovadă de persistenţa acestei influenţe literare. În privinţa aceasta, *Epilogul*, care am arătat că urmează deaproape pe Horaţiu, este sugestiv. Rămîne să dăm un exemplu concludent, care să învedereze dăinuirea acestei influenţe.

Din punctul acesta de vedere, un moment mai însemnat decît *Epilogul* este stabilirea izvorului unei bucăţi, pe care el a preţuit-o mult, de vreme ce a tradus-o; este poezia menită să preamărească Unirea: *Oda* către Dumne-

---

[1]) E. Stemplinger, op. cit. p. 7.

[2]) De aici, în poema *Viaţa lumii* a lui Miron Costin, cel format subt influenţa umanismului polon, certe reminiscenţe din Horaţiu, relevate de d-l P. P. Panaitescu: *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Gr. Ureche şi M. Costin*. Bucureşti, 1925, p. 128.

zeu „pentru fericirea patriei române", cum precizează traducerea germană, care o însoţeşte[1]).

Am văzut că Asaki s'a simţit totdeauna poet oficial. Prin definiţie, poetul ocazional nu luptă ca un profet să pregătească şi să conducă evenimentele. Dar cînd marile fapte sînt săvîrşite, el se simte dator să le consfinţească sărbătoreşte. Asaki nu fusese în lagărul luptătorilor pentru Unire. Cînd ea însă este desăvîrşită, bătrînul literat scrie această *Odă*, care vrea să fie o preamărire a izbînzilor trecute, o rugăciune şi o urare de viitor. Scrisul lui nu puteà să aibă acel accent comunicativ al marilor luptători ai vremii. În schimb, bătrînul Asaki îşi acordă lira să sărbătorească, în chip clasic, marele eveniment. Din cîte poezii au cîntat Unirea, aceasta este singura inspirată de un model clasic. Un cuvînt mai mult s'o privim deaproape.

De la început, te surprinde nu numai tonul solemn dar şi amintirea Imperiului Roman:

> Urzitoriule a lumei! tu ce Imperiului Roman
> Ai dat glorie, virtute şi putere, de cît care
> Soarele în a lui cale, de cînd născù din noean,
> N'a văzut nimic mai mare . . .

După invocaţia aceasta, te-ai aşteptà să urmeze o rugăciune. Dar înainte de a ajunge aici, Asaki evocă mai întîiu, într'o strofă, măreţia originilor romane:

> Tu ce-a sale legioane pînă 'n Dacia ai condus,
> Unde, după 'naltul triumf, ai fondat o Romă giune,
> Ca să fie despre barbari viu troean pentru Apus,
> Şi luceafăr ce n'apune

şi după această sărbătorească evocare a strămoşilor care, reţinem: vin de departe să fundeze o Romă nouă, înainte de a începe rugăciunea, mai dă o strofă menită să amintească salvarea limbii, patriei şi a numelui din furtunile veacuri-

---

[1]) Ca şi *Epilogul*, *Oda* apare în ediţia din 1863. Pentru că din toate bucăţile imitate după Horaţiu, numai aceasta poartă titlul de „Odă" notez că în *Vocabularul* de la sfîrşitul ediţiei din 1836, la cuvîntul *odă*, Asaki aminteşte pe marii maeştri ai odei: „proorocul David la Evrei, Pindar la Elini şi Oraţiu la latini au compus cele mai frumoase ode".

lor. Numai după această amplă introducere, urmează rugăciunea.

Atmosfera solemnă a acestei ode-rugăciune, „pentru fericirea patriei" amintește o altă odă-rugăciune cu intenție asemănătoare: străvechiul *Carmen saeculare* al lui Horațiu. Urmărind deaproape comparația, ne încredințăm că acesta a fost izvorul lui Asaki, care a căutat să potrivească situația de la noi cu concepția și elementele modelului clasic.

Ca poet oficial, Horațiu primise îndemnul lui August să scrie, cu prilejul restauratelor «jocuri seculare», un cîntec menit să preamărească binefacerile zeilor, rugîndu-i să dăruiască și în viitor cetății belșug și fericire. Potrivit sărbătorii, cîntecul se legă de întemeierea Romii. Erà un prilej înălțător de a face bilanțul izbînzilor trecute și de a da glas nădejdilor de viitor.

Atît ca intenție cît și ca amănunte, *Oda* lui Asaki urmează liniile acestui *Carmen saeculare*, adaptîndu-l împrejurărilor deosebite și înlăturînd tot ce erà nepotrivit în credințe și datine.

Firește, primele două strofe, în care Horațiu se adresà lui Febus și Dianei, nu puteau să rămîe aici. În schimb, ajungînd la a treia strofă a modelului, Asaki a dat de materialul de imagini din care și-a alcătuit invocația lui: «Soare slăvit, tu care, din carul tău strălucitor, ne desvălui și ne acoperi lumea, tu care te naști mereu același și schimbat, fă să nu poți vedeà nimic mai măreț ca Roma» zisese Horațiu. Strofa introductivă a lui Asaki este de fapt aceeași imagine. Dar pentrucă el nu puteà să facă o urare la fel țărișoarii lui și pentru că nu se mai puteà adresà direct soarelui, modifică strofa lui Horațiu: se adresează «urzitorului»[1]) lumii, care a dăruit Imperiului atîta glorie și putere, încît «soarele în a lui cale n'a văzut nimic mai mare».

Chiar și tăetura strofei alese de Asaki vrea să dea cevà ca o icoană a modelului. Iar în ultimul vers al acestei strofe:

N'a văzut nimic mai mare,

[1]) Interpretarea aceasta o dau și unii traducători moderni ai lui Horațiu, bunăoară Leconte de Lisle, op. cit., I, 225, care traduce *alme sol* prin *soleil générateur*.

Oricine recunoaşte uşor ultimele versuri ale strofei latine corespunzătoare:

possis nihil urbe Roma
Visere majus!

Prin natura lui, un Carmen saeculare trebuiă să amintească punctul de plecare al mărirei romane: originea cetăţii. Horaţiu care, cu toată disciplina lui romană, cunoşteà farmecul unei mişcări libere a ideilor, de abià în strofele 10 şi 11, în mijlocul rugăciunei, vorbeşte de originea troiană a lui Enea, venit din ţinuturi îndepărtate, ca să întemeieze o nouă patrie. Asaki, care compune didactic, strîngînd laolaltă ideile înrudite, vorbeşte şi el de originele noastre, dar imediat după invocaţie, în strofa a doua. Şi după cum Horaţiu amintise cu mîndrie de Enea, venit de departe să întemeieze Roma, Asaki vorbeşte de legiunile îndepărtate, venite să facă la noi o aşezare veşnică. Iar în strofa a treia, care nu puteà celebrà triumfuri ca ale lui August, aminteşte triumful bunurilor supreme: limba, patria şi neamul.

Cum vedem, toată această parte, pînă unde începe rugăciunea, e o adaptare a situaţiei date în cadrul modelului latin.

După cum Asaki, în partea întîia a odei, a strîns laolaltă amintirea glorioasă a trecutului şi bucuria de situaţia prezentului, tot astfel, în partea a doua, face un bloc din toate accentele de rugăciune din Carmen saeculare, potrivindu-le, unde nevoia o cere, caracterului naţional al odei lui.

În strofa a opta, Horaţiu cere de la zei belşugul cîmpurilor. «Pămîntul rodnic de grîne şi de turme să încunune cu spice pe Ceres, şi apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe să hrănească vite şi roade». Poetul latin numià deadreptul: «apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe». Asaki întrebuinţează expresia «darul sfînt», în loc de ploae şi dă versurile:

Peste cîmpurile noastre, vars, o Doamne, darul sfînt,
Fie pururea mănoase grîne, turme şi albine.

Iar dacă, după aceasta, exprimă şi dorinţa ca, în schimbul bogăţiilor noastre, să căpătăm, din ţări străine' aur şi lumină, adaosul n'are nimic care să surprindă: ca

şi în celelalte părţi, Asaki acomodează şi aici modelul împrejurărilor de la noi.

În *Carmen saeculare*, urmînd îndemnurilor lui August, care doreă o reformă a vieţii de familie şi înmulţirea populaţiei, Horaţiu se adresează şi zeităţilor, care ocroteau naşterile, cerîndu-le odrasle numeroase, sprijin pentru legile în folosul căsătoriilor, menite să deă Statului noui cetăţeni. Firește, subt forma aceasta, pasajul nu puteă fi primit în *Oda* scriitorului nostru. El păstrează gîndul de a se rugă pentru femei şi pentru familie, dar, potrivit crezului lui moral, cere modele de virtute:

Dă la tînăra Română, lîngă harul cel plăcut,
Cuget 'nalt, inimă blîndă, ca şi ea la noi să fie
Cum Cornelia antică, ce pe Eroi au născut,
Fie, mamă şi soţie!

În sfîrşit, Carmen saeculare cereà neapărat şi urarea unei dăinuiri fericite a statului. Horaţiu rugase pe Febus să dăruiască şi în viitor Imperiului un secol şi mai fericit. Precis însă el nu puteà cere mai mult decît apogeul secolului lui August. Urarea de fericire a Statului pluteşte în vag. La noi, este un semn al vremii că bătrînul Asaki urează consolidare veşnică Principatelor Unite, ca prima Unire să devie temelia Unirei celei mari:

Strînge Ţările Române printr'un nod nemuritor,
Cum origine au una, fie şi-a lor fericire;
Toţi Românii să închege de fraţi numai un popor
Că puterea stă 'n Unire!

Astfel, prin tonul sărbătoresc şi prin motivele alcătuitoare, se vădeşte la tot pasul că Asaki, scriind *Oda* lui de preamărire a Unirii a avut ca model *Carmen saeculare* al lui Horaţiu. Nimic din ceea ce puteà fi adaptat, ca să intre în *Oda* scriitorului român, n'a fost lăsat laoparte. Iar ceeace a fost înlăturat din modelul latin e alcătuit de credinţele religioase şi de amănuntele politice, cu totul deosebite.

I-a fost dat bătrînului Asaki, care nu părăsise concepţia lui de poet oficial de zile mari, să scrie singura poezie a Unirii inspirată de un model clasic, făcînd astfel, pe vechia temelie horaţiană, evoluţia de la tipul de poet ocazional a

curții la tipul nou de poet al neamului. Conținutul se schimbă, modelul clasic rămîne.

Ne-am încredințat astfel, încă odată, de lunga durată a influenței lui Horațiu. Vădită în anii de ucenicie la Roma, ea l-a călăuzit de-alungul vieții. A fost atît de adînc rădăcinată în conștiința lui literară, încît, atunci cînd și-a adunat toate puterile, ca să preamărească cel mai însemnat eveniment politic din cursul vieții lui, n'a putut găsi, în vasta lui experiență literară, un model mai înalt decît acela al îndrumătorului latin.

Cineva ar putea însă obiectă: întrucât Horațiu a circulat mult și *Carmen saeculare* este una din poeziile lui celebre, s'ar putea ca Asaki să nu fi plecat direct de la acest model, ci de la un intermediar clasicizant influențat de Horațiu. Și atunci n'ar mai putea fi vorba de izvor, pentru că izvorul însemnează filieră directă.

Dar tocmai aici avem evidenta dovadă de directul contact cu Horațiu și nu cu vreun intermediar: pentrucă era închinat unei ocazii excepționale și cerea o rară reculegere, de înaltă sărbătoare, *Carmen saeculare* a fost, dintre toate bucățile de seamă ale lui Horațiu, cea mai puțin imitată în literatura universală. Un aliniat din *Les Martyrs* a lui Chateaubriand, unde Diana este invocată, ca tinerimea să aibă moravuri curate; trei versuri din *Elegiile* lui Goethe (I, 15), care se adresează soarelui, spunînd că n'a văzut nimic mai mare ca Roma și numind direct pe „preotul Horațiu", — iată tot ce a putut relevà un minuțios cercetător german, pînă la 1906, din literaturile franceză, italiană, germană și engleză, ca influență pornită din *Carmen saeculare*[1]). Și aceasta servindu-se de numeroase lucrări de literatură comparată din deosebitele domenii. Pe cînd alte bucăți ale lui Horațiu au răspîndit o largă și feluriță influență, la *Carmen saeculare* avem numai aceste aspecte de amănunt.

La lumina faptelor acestea, *Oda* lui Asaki, scrisă la 1862, ne apare ca cea mai largă influență exercitată în întregime, în spirit și în amănunte, de *Carmen Saeculare* asupra unui scriitor modern. Avem astfel și pe calea aceasta

[1]) E. Stemplinger, op. cit., p. 420—421.

a literaturii comparate o dovadă concludentă de influența exercitată, pînă la bătrînețe, de opera lui Horațiu asupra lui Gh. Asaki.

Paralel cu faptele arătate aici, influența clasică la scriitorul moldovean are și alte aspecte. El este cel dintîiu scriitor al nostru, care a încercat să zugrăvească durerea lui Ovidiu exilat, fiind astfel un începător de tradiție în legătura cu poezia elegiacă a *Tristelor* și a *Ponticelor*. Elegia lui *Lacul lui Ovid lîngă Cetatea Albă, pe Nistru* [1]) are un îndoit izvor: deoparte unele tradiții, care voiau să localizeze exilul lui Ovidiu la „Lacul Ovidiului", de alta deosebite momente din însăși scrierile amintite ale poetului exilat.

In literatura română, Asaki, care și într'alte privinți a avut ca izvor pe D. Cantemir, a întîlnit la acest scriitor legenda exilului lui Ovidiu la lacul numit *Lacul Ovidiului*. Vorbind de lacurile Moldovei, Cantemir are și următorul alineat: „Cel din urmă și cel mai vestit este lacul lui Ovidie, zis de locuitori *Lacul Ovidiului*, aproape de Ackerman, odinioară Alba Iulia, din Basarabia, vestit mai cu seamă prin numele său, fiind că se zice că aproape de acesta a avut poruncă să trăiască în exil cunoscutul poet roman Ovidie" [2]).

Legenda aceasta a fost alcătuită, de bună seamă, de humaniștii poloni. De aici a luat-o Miron Costin, care o amintește de două ori în *De neamul Moldovenilor* [3]). O indicație că ea circulă la Poloni o avem într'o notă a lui Cantemir; el dă și un epitaf al lui Ovidiu, care ar fi fost „găsit de un Polon la tîrgul Isac".

---

[1]) Ediția 1836, pg. 86—88.

[2]) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de G. Pascu, p. 24.

[3]) Miron Costin: *De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*, ediția C. Giurescu, p. 16—17. „Pre acest dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Rîm tocma la Cetatea Albă pre Marea Neagră August Cesar, împăratul Rîmului, pentru nește cărți ce scrisese în stihuri de dragoste... Acela dară dascăl, Ovidius, au scris câteva cărți sezând la Cetatea Albă în urgie iar în stihuri, că și-au sfârșit acolea și viața; și pre numele lui este balta Vidovul, la Cetatea Albă". Al doilea pasaj al lui Miron Costin, loc. cit. p. 44 este numai o variantă a celui citat aici.

Dovadă că Asaki a plecat de la D. Cantemir [1]), este că şi-a încadrat elegia între două elemente date de cronicar: a început, legenda lacului; la sfîrşit, un epitaf. Insă cultura clasică a lui Asaki îl impiedecă să folosească inscripţia născocită şi amintită de Cantemir. Inscripţia în jurul căreia el clădeşte această elegie cu elemente de legendă este următoarea:

Al amorului cel tînăr cîntător aice zace;
Geniul, care-l mărise, pe dînsul l-a şi repus,
Tu ce treci, de a-i iubit, spune: răposeze Ovidiu 'n pace!

Versurile acestea reproduc un fragment din înduioşătoarea elegie a treia din cartea a treia a *Tristelor*. Bolnav, poetul scrie soţiei lui, arătîndu-i ultima lui dorinţă. E apăsat de gîndul că ar puteà fi înmormîntat în ţară barbară. Cere ca cenuşa lui să fie transportată, într'o urnă modestă, la Roma, ca să nu rămîie exilat şi după moarte... Şi formulează astfel inscripţia, pe care ar dorì să o aibă săpată pe mormîntul lui:

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii, Naso poeta, meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Dar aceste versuri nu sînt tot ce împrumută Asaki elegiilor lui Ovidiu. Şi pentru că e necesar să avem subt ochi materialul clasic, pentru ca să vedem în ce spirit l-a modelat scriitorul nostru, voiu amintì părţile, în care el pleacă de la izvorul latin.

Între primele două strofe şi ultima strofă, menite să deà legenda lacului, Asaki intercalează patru strofe, cu intenţia de a evocà momente din biografia exilatului. Strofa a treia se mărgineşte la generalităţi introductive:

Chiar pe marginea a Daciei, între barbarul popor,
Depărtat de dulce Patrie şi molatica vieaţă,
Dep' acesta plaiu adese cerînd graţie-ajutor,
Către cer şi către Cesar el tindeà a sale braţă,
Dese-ori aprins de doru-i cercetà în fantazie:
Capitolul, pe-a sa fie, pe duioasa lui soţie!

[1]) D. Cantemir şi în harta lui însemnează: *Ovidy lacus*. Cf. G. Vîlsan: *Lacul Ovidiului şi Români la Marea Neagră* în *Graiul românescu* din Iulie 1928 p. 116.

Versurile acestea rezumă numeroase pasagii din *Triste* şi din *Pontice*. Tînguirea de a fi exilat la capătul lumii, între barbari, este un motiv constant la Ovidiu. Începînd cu cărtea a doua a *Tristelor*, amănuntele revin mereu[1]). Rugăciunile de îndurare adresate prin prieteni şi soţie lui August nu mai contenesc. Iar versurile adresate soţiei lui sînt dintre cele mai înduioşătoare. Amintesc numai celebrele:

Te loquor absentem, te vox mea nominat unam;
Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies[2]).

Tot din izvorul direct al *Tristelor* vine şi strofa următoare:

Dese ori din sînul mării, ce de Patrie-l depărtà,
Raza dulce-a mîngîerii se păreà cum că-i răsare,
Şi 'n noian ţinîndu-şi ochii, dorul său îi arătà:
Cu vîntrele 'naripate venind vasul de ertare.
Dar acel semn fiind noar, umpleà cerul de furtune,
Ochii săi d'un rîu de lacrămi, inima de-amărăciune.

Asaki ştie să utilizeze aici un pasagiu din cartea a treia a *Tristelor*, unde Ovidiu arată nerăbdarea cu care aşteptà să se ivească vase venind dinspre ţărmurile îndepărtate ale patriei[3]).

În suferinţele exilatului, o singură consolare îi erà îngăduită, aceea pe care i-o mai puteà aduce poezia:

După ce apoi cu ziua şi speranţa i-a perit,
In locaşul singuratic, se 'nturnà întru durere;
Acì Musele 'ndurate poetului favorit
Aduceau din Elecona balsame de mîngîere,
Şi atunci-a sale versuri răsunau atît duioase,
Încît a lor armonie fermecà inimi fioroase.

Izvorul strofei stă într'un pasagiu al lui Ovidiu, în care mărturiseşte că, dacă trăeşte şi mai poate îndurà suferinţele, o datoreşte Muzei, singurul repaos, singura mîngîere. În elegia a X-a din cartea a patra a *Tristelor*, după ce-şi face

[1]) *Tristia*, II. 195; III, II; X, XIV; IV, IV, etc., etc.
[2]) *Tristia* III. III, 17—18.
[3]) *Tristia* III. XII, 30 urm.

autobiografia, către final arată că află în poezie o alinare a durerilor şi un leac împotriva izolării: „Dacă trăesc şi rezist chinurilor, dacă desgustul nu copleşeşte viaţa aceasta turburată, ţie ţi-o datorez, Musă, tu mă mîngîi, alini desnădejdea şi durerea. Eşti călăuza şi tovarăşa credincioasă, care mă smulge de pe ţărmurile Istrului şi-mi dă un loc în inima Heliconului“ [1]).

De aici a luat Asaki ideea puterei consolatoare a poeziei; de aici imaginea Heliconului. Şi a ştiut să împletească dibaciu suferinţa zădarnicii aşteptări a „vasului de iertare“, din strofa anterioară, cu conţinutul strofei următoare, menită să ilustreze, în sens horaţian, puterea poeziei de a îmblînzi chiar şi sufletele barbarilor:

A lui lacrimi, trista boace, ce-a supune n'a putut
A Cesarului urgie, pe 'nsuşi Sciţii îmblînzise.
Lîngă lac, la raza lunei, dese-ori în codrul mut,
Cînd cîntà a sale patimi în a barbarilor zise,
Sciţii, care deprinşi fură întru fapte numai crunte,
Depuneau cununi sălbatici pe-a sa întristată frunte.

S'ar părea că momentul acesta, Sciţii încununând pe rafinatul Ovidiu, este o invenţie a scriitorului moldovean. Mai ales că nu odată poetul latin se plînge că poezia lui tînjeşte în mediul acela opac [2]). „A alcătui versuri pe care nu le citeşti nimănui şi a dansà în întuneric este tot una“ exclamă el cu amărăciune [3]).

De fapt însă şi aici Asaki pleacă de la un text latin, modificîndu-l. In *Pontice* este o epistolă, în care Ovidiu, după ce arată încă odată groaza lui de meleagurile exilului scitic, spune că n'are nimic împotriva locuitorilor din Tomis, a căror ospitalitate prietenească este „o mărturie de originea lor greacă“. Şi printre semnele de bunăvoinţă a locuitorilor citează şi faptul că a fost încununat ca poet: „mi-aţi încins fruntea cu o cunună sfîntă, semn de bunăvoinţă publică“ [4]).

---

[1]) *Tristia* IV. X, 115.
[2]) *Tristia* III, XIV; V, VII şi XII.
[3]) *Pontica* IV, II. v. 33—34.
[4]) *Pontica* IV, Scrisoarea XIV, v. 54—55.

Dar această încununare o primește nu de la „Sciți", ci de la cetățenii din Tomis, de origine greacă. Și totuși modificarea făcută de Asaki: Sciții încunună pe Ovidiu — are un ușor punct de sprijin în alte pasaje din *Pontice,* în care poetul latin arată încercările lui de a-și alcătui un public printre „Geți". Astfel avem nu numai o scrisoare către regele trac Cotys [1]), dar și mărturisirea că a compus în limba getică o poemă asupra morții lui August. „Vai, roșesc, am scris un poem în limba getică; am potrivit măsurile noastre unor cuvinte barbare" [2]).

a toniDte aceste elemente: încununarea de către cetățenii din Tomis și sforțările lui Ovidiu de a-și alcătui un public local, a închegat Asaki strofa mai sus citată. Vedem cum pretutindeni el utilizează, ca izvoare, date luate din opera scriitorului latin.

Dar această stabilire a izvoarelor ar fi o lucrare deșartă, dacă s'ar mărgini la simpla înșirare de paralele, fără ca prin ele să putem defini mai precis pe un scriitor. In istoria literară, factorul modelator este mai important decît elementele recepționate. Privită în plăsmuirile ei literare, anticitatea clasică rămîne identică cu ea însăși. Dar sufletele în care ea se oglindește înfățișează o mare varietate. A determină ceea ce este unic în fiecare oglindire, în cadrul unui cert stil, este tot atît de necesar ca și a identifică izvoarele.

Materialul celei mai însemnate părți din *Lacul lui Ovid* este clasic. Dar spiritul în care este plăsmuit acest material, cărui stil aparține?

Sînt trei momente chemate să ne lămurească.

Strofa introductivă înfățișează, cu elemente clasicizante, mormîntul poetului, dominînd întinderile mării:

> Pe stîncos plaiu lîngă țărmuri, în a Pontului pămînt,
> Care peste luciul mării și cîmpii întins domnează,
> Călătorul, de departe, vede un albit mormînt,
> Ce în toată dimineața de Apolon se urează.

---

[1]) *Pontica* II, IX.

[2]) *Pontica* IV, XIII, v. 19—20:

> Ah pudet! et *Getico scripsi sermone libellum*
> Structaque sunt nostris barbara verba modis.

Acolo mai îmblînzite par'că gem a mării unde,
Şi Eco din depărtare cu un sunet trist răspunde

Mormîntul acesta nu este numai un moment întroductiv; finalul, cu inscripţia funerară, revine la el. Intreaga elegie este astfel încadrată între cele două aspecte ale mormîntului lui Ovidiu. Şi poezia aceasta a mormintelor este o răspicată trăsătură preromantică.

Un alt element preromantic avem în strofa a treia, unde poetul este înfăţişat lîngă lac, citind barbarilor, în codrul mut, poeziile sale. Sciţii depun cununi sălbatice pe întristata frunte a poetului. Ovidiu recitind versurile sale Sciţilor uimiţi este un motiv, care a vorbit odată unui mare artist al plasticei: în Palatul Bourbon, camera franceză de azi, pe plafon, momentul a fost fixat cu mînă de maestru de Delacroix[1]), Dar între scena celebrului colorist romantic şi Asaki este o mare deosebire. Elementele acestuia: atmosfera nocturnă, subt lună, lîngă codru; apoi Bardul cu fruntea îndurerată, încununat de barbarii uimiţi, toate acestea vădesc un bine caracterizat aspect ossianic, altoit însă pe concepţia lui Horaţiu despre puterea îmblînzitoare a poeziei.

În sfîrşit, forma de povestire a elegiei' ritmul ei şi mai ales epitaful din strofa ultimă poartă întipărirae unei alte influenţe preromantice: aceea din *Elegie scrisă pe ţintirimul unui sat* de Gray, elegie pe care Asaki o dă, în traducere, în ediţia din 1836, imediat după *Lacul lui Ovid.*

Cum vddem, material clasic şi spirit preromantic,

Bucata înfăţişează interes şi prin aceea că este prima încercare de a legà elemente clasice de o legendă locală. Din punctul acesta de vedere, ea constitue un început de tradiţie. Dacă influenţa lui Horaţiu n'a putut dăinui la noi, figura lui Ovidiu a mai vorbit şi mai are încă mult de spus poeţilor noştri.

O influenţă, de data aceasta vagă, a clasicismului latin putem descîfrà şi din *Piatra teiului, o stenţă dela munte,*

---

[1]) Emile Ripèrt, *Ovide poète de l'amour, des dieux et de l'exil*, Paris, A. Colin 1921, p. 252–253.

din 1835. Acest „idil", scris în „genul amestecat", proză și varsuri, frecvent în sec. XVIII-lea, n'a mai fost păstrat în ediţiile din 1854 și 1866. Este o bucată ocazională, menită să preamărească binefacerile domniei lui Mihaiu Sturdza pentru săteni. Desfăcută de tot ce oste ocazional și de cadrul local, idila so reduce la următoarele ălemente: bătrînul prisăcar Gălian se coboară de la munte și se întîlnește cu nepotul său Cimbru, tînăr ciohan. caruia-i arată tot ce datorește el, cu plugar, domnitorului, care i-a asigurat liniștea posesie a ogorului. Brcata se închee cu accente de recunoștinţă pentvu binefacerile domnitorului.

Vedem aici o îndepărtată influenţă a primei bucolice a lui Virgiliu. După cum bătrînul Tityrus explică lui Meliboeus că datorește fericirea și liniștita posesie a ogorului strămoșesc binefăcătorului August, tot astfal bătrînul Gălian îșl lămurește nepotul. Și după cum Tityrus arată cu emfază că va fi veșnic recunoscător monarhului, tot astfel Galian. Și după cum Virgiliu caută să dea peisagiului un aspect precis și local[1]), tot astfel Asaki se oprește să descrie aspecte particulare, Piatra Teiului.

Dar pe cînd la Virgiliu nu avem numai o bucată ocazională, ci o adevărată eglogă, idila lui Asaki rămîne o înșeilare ocazională, lipsită de orice valoare. Într'o astfel de bucată, erà firesc ca Asaki să se depărteze mult de clasicul latin. Nu avem aici una din acele strînse imitări sau prelucrări îngrijite, ca cele cercetate în paginile anterioare.

Contactul lui Asaki cu izvoarele clasice mai are și alte aspecte. Astfel traduce *Epigrama* către unul ce promiteà și nu împlineà nimica, după Martial. Iar o parte simpatică a anacreonticei lui este că traduce deadreptul din Anacreon: *Amorul plagat*, *Amorul nemernic*. Spirituala Copilul vînător este o traducere din Bion. Cît privește bucata *Amorul fugar*, în ediţia de la 1854 este dată printre anacreontice, dar nu ca traducere ci ca operă originală. De altă parte, ediţia din 1863 o dă ca traducere din Anacreon. De fapt, *Amorul fugar* nu face parte din opera lui Ana-

[1]) A. Cartaulat, *Étude sur les bucoliques de Virgile*, p. 336-337.

creon, ci este traducerea primei idile a bucolicului elin Moschos [1]).

La aceste traduceri se mărgineşte influenţa literaturii vechi eline asupra lui Asaki.

Cînd, în *Palladiul Moldovenilor*, poezie ocazională scrisă la 1838, cu prilejul zilei aniversare a inaugurării Academiei Mihăilene, Asaki vorbeşte de Palladiul ocrotitor al Ilionului, de Priamos, de Achile şi de Ulise, ai crede că este aici o urmă de influenţă greacă. De fapt însă, filiera motivului este şi aici tot latină: pasajele despre Palladiu din Virgiliu şi Ovidiu, pe care am văzut ce bine îl cunoştea scriitorul nostru [2]).

Prezenţa acestor elemente chiar şi într'o poezie ocazională ca *Palladiul Moldovenilor* dovedeşte cum reminiscenţele şi influenţele clasice erau active în toate domeniile scrisului lui Asaki. Exemplele s'ar putea înmulţi; cum însă într'unele din ele nu poate fi vorba de izvor direct, căci sînt la hotarul dintre elementele clasice şi clasicizante, care cer un capital separat, nu este locul să le amintim aici.

Avem deci înainte un bloc de fapte, care documentează vădita influenţă clasică asupra lui Gh. Asaki, de la amintitele mărunte traduceri şi pînă la concepţia lui Horaţiu despre artă şi menirea ei.

D. Caracostea

) Cf. Leconte de Lisle: *Hésiode, hymnes orphiques, Théocrite, Bion Moskhos*, etc... ed. Lemere, p. 305—306.

[2]) Virgiliu, *Eneida* II, 162 urm; şi Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, v. 99 şi urm.; şi 336 şi urm.

MENUET

Ca undele sub stânci la ţărmul mării,
Orchestra 'ngână salbă de suspine,
Când eu, cu suflet gol, mă 'ndrept spre tine
Impovărat de gândul aşteptării.

M'ai prins de mâni cu degetele fine,
Dar treci plutind în mrejele visării,
Şi tot mai mult preludiul înserării
Aşterne parcă umbra-i peste mine.

Ascult sfielnic murmurul de strune
Şi gându-mi iar spre tine-a prins să sboare,
O clipă 'năbuşit de-un trudnic glas.

Dar nu mai poate şirul să-şi adune
Şi cade 'nfrânt, când calci nepăsătoare
Pe chinul lui, la fiecare pas.

Al. Iacobescu

GUY DE MAUPASSANT[1])

Guy de Maupassant trece ca un meteor pe cerul artistic al Franței. Activitatea sa nu durează cu mult mai mult decât un deceniu: deceniul al nouălea al secolului trecut. In anul 1880 cade prima lui faptă literară, nuvela *Boule de Suif*, pe care o publică într'un volum colectiv „*Les soirées de Médan*" și prin care devine dintr'odată un om celebru. In anul 1891, ultimul înainte de ce o boală oribilă, paralizia sifilitică, i-a răpit usajul rațiunei, a publicat numai o carte, o piesă de teatru, *Musotte*. Dar cei 10 ani cari sunt cuprinși între datele acestea, sunt incredibil de plini de activitate literară: a publicat cam 300 de nuvele, 6 romane, 3 descripțiuni de călătorie, un număr foarte urcat de cronici jurnalistice și articole în ziare și reviste.

Concentrarea aceasta energică și încordată a activității literare oferă o paralelă surprinzătoare cu Molière. Și dealtfel se descoperă o serie de paralele interesante cu acest mare geniu, paralele care nu au fost relevate încă, cum cred, de niciun istorician al literaturii franceze: Maupassant a intrat relativ târziu în arena literară ca și Molière, Maupassant cu 30, Molière cu 33 de ani. Și perioda activității într'adevăr importantă și însemnată durează și la Molière numai 13 ani: până la momentul în care o soartă tragică îl revoacă dela scenă. Și pentru amândoi este caracteristică o unilateralitate foarte accentuată: domeniul aproape exclusiv al lui Molière este comedia, domeniul cu mult precumpănitor al lui Maupassant este narația prozaică, mai cu seamă formele scurte ale narației, nuvela. Dar în cadrul special al talentului amândurora variația cea mai mare ce se poate imagina, în materii, în forme, în tendințe. Variația formelor și sujetelor la Molière e bine cunoscută: și ce privește nuvelele lui Maupassant, avem când nuvela largă cu tehnica romanelor, când snoava scurtă pointată, când un caz criminal, când expunerea unei dispoziții sufletești, când un fapt primit din vieața, când o poveste vânătorească cu

[1]) Conferința ținută în seria cursurilor de popularizare la Universitatea din Cernăuți, în Decemvrie 1927.

niște observări despre instinctele animalelor, când numai unele reflexiuni spirituale, inserate foarte destins într'un cadru narativ etc. Și amândouă genurile, comedia și nuvela, sunt acelea pentru care geniul rasei franceze are o inclinațiune și un talent mai semnificativ: sunt genurile literare cele mai potrivite pentru a satisface o exigență care mai ales în Franța are o mare importanță pentru oarecare producțiune artistică, cea de a petrece, de a amuza. Acesta este unul din punctele care fac ca amândoi autorii să se poată considera ca reprezentanți tipici tocmai ai geniului francez. De a fi împlinit în modul cel mai complect exigența aceasta și de a o fi împreunat cu exigența fiecărei arte într'adevăr însemnate, adică în exigență de a adânci sujetul în modul cel mai desăvârșit — de a fi împreunat, zic, cele două exigențe, — e asemănarea esențială, asemănarea cea mai marcantă între acești doi oameni, separați prin mai mult de două secole, așa de deosebiți prin caracter, prin temperament, prin genul căruia s'au dedat.

Comparația cu Molière ne va fi de folos pentru a pricepe mai precis poziția lui Maupassant, în istoria literaturii franceze. In privința aceasta opiniunile cele mai divergente s'au exprimat. Pentru Lanson, fruntașul savanților francezi în domeniul acesta, la Maupassant trebue să căutăm expresia cea mai curată a naturalismului de după Flaubert. Caspari, un autor german, combate opinia generală care îl clasifică pe Maupassant între naturaliști ca și pe Zola și pe Daudet. E adevărat, spune el, că Maupassant e un elev al lui Flaubert, marele tată al naturalismului francez, dar a evitat unilateralitatea și anumite slăbiciuni al măiestrului și trebuie să fie înțeles ca fenomen singular, ca o clasă pentru sine; și sprijinindu-se pe faptul că Maupassant este astăzi autorul cel mai cetit în Franța și în străinătate, Caspari ar vrea să-l clasifice între autorii clasici. Pentru un estet român din contra, d-l. Paul Zarifopol care a scris un articol despre sentimentalul Maupassant în „Viața Românească", acesta este numai uu burghez sentimental care iubea înainte de toate senzații groase, care țintea mai mult la subiecte duioase ori gros-humoristice. După el. Maupassant ține prin calitatea producției literare de familia Sand-Musset și este întru câtva rudă cu Paul de Kock.

Vedeți că în centrul chestiunii este poziția lui Maupassant față de naturalism. Când în cartea „*Seratele de Médan*" revela mai întâiu publicului personalitatea sa artistică prin nuvela „Boule de Suif", naturalismul nu era ceva de nou: dela proclamația sa ca doctrină literară trecuseră chiar 15 ani. Apăruseră la 1865 Germinie Lacerteux a fraților Goncourt, la 1868 Therese Raquin și Madeleine Ferat ale lui Zola și tocmai jumătatea romanelor din seria Rougon-Macquart începând cu anul 1871. Dar doctrina aceasta rămăsese mai întâi afacerea câtorva autori izolați și a unui public relativ restrâns de estetici si oameni curioși de noutăți. Publicul mare a luat cunoștință despre tendințele acestea abia

în 1877 prin senzaţia şi furtuna descătuşate de apariţia „Ucigaşului“ (*L'assomoir*), romanul al şaptelea din seria aceasta. O mulţime de critici cari nu puteau sau nu vreau să înţeleagă intenţiunile adevărate ale romancierului, îl acuzaseră de gust rău, de pornografie, chiar de lipsă de patriotism, doarece romanele lui Zola desvăluiau fără cruţare corupţiunea şi turpitudinele înrădăcinate în Franţa în epoca împeriului lui Napoleon al treilea. Zola nu se mulţumia cu enormul succes material pe care scandalul acesta îl aducea romaneler sale, voia să se curăţească de calomnieri expunând opiniunile sale şi sistemul său într'o scriere teoretică „Romanul experimental“. Dar scrierile teoretice nu se citesc decât de puţini eruditi; doria să lămurească publicul asupra ideilor sale printr'un alt produs cât se poate de scurt şi de accesibil cetitorului de rând, fiindcă „Ucigaşul“, făcând parte dintr'o serie întreagă nu putea fi înţeles bine în afară de cadrul complet pe care îl formau celelalte romane aşa de voluminoase ale seriei acesteia. Era pe de o parte o manifestaţie a vrerii sale artistice, un protest pentru a brava spiritul întârziat al burghezilor, pentru a supăra burţile-verzi. Pe de altă parte voia să demonstreze că nu era izolat cu concepţiunile sale, ci că o ceată de talente tinere, însemnând viitorul, îi făcea escortă. Aşa s'a născut volumul colectiv *Seratele de Médan*. O altă versiune despre originea volumului, foarte amuzantă, povestită de Maupassant însuşi în ziarul *Gaulois*, este o fabulă, inventată pentru a ascunde intenţiunile adevărate ale autorilor.

Zola reunia fiecare Joi în locuinţa sa pariziană, un cerc de literaţi şi artişti ce conţinea aproape pe toţi aceia care în anii aceştia câştigaseră o reputaţie sau cari erau în drumul pentru a o câştigă. Amicii mai intimi îl vizitau pe Zola şi vara în viligiatura sa dela Médan, în nord-vest de Versailles pe una dintre multele cotituri ale Seinei. La amicii aceştia aparţineau şi oamenii cari erau discipolii săi propriu zişi, cu toţii în mijlociu cu zece ani mai tineri decât el; şi anume Paul Alexis, cel mai credincios dintre partizanii lui Zola, mai târziu biograful său, autor dramatic şi romancier, Joris Karl Huysmans, fiul unui pictor olandez, membrul cel mai consecvent al şcoalei naturaliste, dar dela 1887 adversarul îndârjit al maestrului, dedându-se unui catolicism exagerat; Henri Céard, mai târziu mai ales activ ca critic; Léon Hennique, autor mai târziu de romane.

In cercul acesta a intrat tânărul normand Maupassant care după războiul franco-german trăia ca mic funcţionar în Paris. A fost introdus la Zola prin G. Flaubert, la care îl întâlnise pe Zola în anul 1871: accesul la cercul intim îi deschise Paul Alexis. Şi el era cu un deceniu mai tânăr decât Zola şi în vârstă ţineà aproape precis mijlocul între ceilalţi tineri numiţi. Dar el n'a fost niciodată un elev aşa de neapărat al lui Zola ca dânşii: se simţea totdeauna mai mult ca elev al lui Flaubert, care normand

ca şi el, se găsise în relaţiuni intime cu familia maicei lui Maupassant. Inainte de a primi influenţa lui Flaubert, ca tânăr de 18 ani, a admirat un alt poet normand, celebru atunci şi aparţinând şcoalei parnasiene adică lui Bouilhet. Şi acesta a avut o mare înrâurire asupra lui. Dar Bouilhet muri în curând, şi când Maupassant veni la Paris maica sa îl puse sub tutela lui Flaubert, care fusese dealtfel un prieten intim şi al lui Bouilhet. Şi Flaubert se interesa foarte mult pentru discipol al cărui talent extraordinar îl cunoscuse îndată. Il învăţa şi încercă de a-l abate dela fel de fel de devieri şi a-l de încorda la prestaţiunile cele mai înalte. Ce datoria Maupassant pe de o parte lui Bouilhet, pe de altă parte lui Flaubert, ni-l expune în *prefaţa sa celebră a romanului „Pierre et Jean“*, documentul cel mai important pentru a pricepe principiile creării ale nuvelistului.

Aşa Maupassant nu se simţia adept al lui Zola propziu zis şi ceilalţi adepţi simţiau acelaş lucru. Incă înainte de colaborarea sa la „Soirées de Médan“ scrie într'o scrisoare către Flaubert: „Ce spuneţi de Zola? Eu îl găsesc absolut nebun, şi într'o alta“: „De altfel ceata sa mă părăseşte negăsindu-mă destul de naturalist“ [1]).

Cu toate acestea dacă cetim cele 6 nuvele conţinute în Soirées de Médan, la prima vedere nu se descoperă o mare deosebire principială între Boule de Suif şi celelalte, cea lui Zola însuşi şi adepţilor săi mai intimi. Fără îndoială că a lui Maupassant este cea mai interesantă, cea mai spirituală, cea mai perfectă din punctul de vedere curat artistic. Dar ce priveşte chestiunea naturalismului, pare să împlinească toate exigenţele ce se pot pune unui aderent strict al doctrinei acesteia; în orice caz pare să întreacă cu mult nuvela lui Zola însuşi, pe când este întrecută cel mult de una sau două dintre nuvelele adepţilor lui Zola, şi aceasta numai cu puţin.

Cadrul tuturor nuvelelor este războiul franco-german, şi e evident că acest cadru a fost ales cu o anumită intenţiune. Intre dojenile care s au adus lui Zola era şi aceea că expunerea tuturor viţiilor şi josniciilor Franţei imperiale cum Zola a prezentat-o în volumele sale din seria „Rougon Macquart“ este nepatriotică şi că strică numelui Franţei în ochii străinătăţii. Zola din contra gândeşte, că tocmai desvăluirea relelor este un merit al naturalismului, ese chiar datoria scriitorilor, doară numai aşa pot fi vindecate; că dimpotrivă, înfrumuseţările oficiale sunt stricăcioase pentru că dau o siguranţă înşelătoare. Tocmai în războiul acesta, Franţa a suferit înfrângere pentru că se găsia în starea iluziunilor condamnabile asupra ţărei şi sănătăţii sale.

E adevărat că nuvela pe care Zola însuşi a pus-o în fruntea „Seratelor de Medan“ *„Atacul morii“* nu-i potrivită deloc spre a

[1]) V, Gelzer, G. de Maupassant, pag. 191.

arăta şi a executa opiniunile sale. Abia romanul său „*La Débâcle*“ care apăru 12 ani mai târziu, desvăluieşte fără cruţare toate neajunsurile care aduseră sfârşitul trist al războiului acestuia. „Atacul morii“ dimpotrivă, ar fi putut să găsească loc în fiecare jurnal de familie. Este plină de sentiment patriotic. Francezii sunt reprezentaţi ca eroii, şi dacă nu se arată o ură injustă şi calomniatoare faţă de duşmani, cum aşa de des în descrierile poetice ale unei acţiuni militare, se vede totuş că nu-i iubeşte pe aceia. Este unica nuvelă a volumului care arată un succes mic al armelor franceze, moara pe care o ocupă mai întâiu Prusienii este cucerită la fine prin trupele franceze. Soldaţii francezi îşi fac datoria până la jertfirea de sine, un franctiror condamnat după legea războiului la moarte nu vrea să-şi cumpere viaţa prin trădarea unui drum: o luptă de mărinimie se ridică într'însul, care e argatul morarului, mireasa sa, fiica morarului, şi morarul însuşi, mireasa cu primejdie de moarte îi dă posibilitatea de a scăpa etc.,— toate acestea, cum se vede, elemente ordinare, mijloace comune ale romanului sentimental şi idealist. Dacă n'ar fi câteva detailuri aspre asupra războiului, descrierea unei nopţi de dragoste pe care o celebrează eroul cu logodnica sa, tocmai în timpul când nunta lor e împiedicată prin invaziunea duşmanilor, şi ca sfârşit execuţia grozavă a eroului,— nimeni n'ar descoperi în nuvela aceasta un produs al naturalismului.

Lucrările elevilor reprezintă cu mult mai bine tendinţa naturalismului. Aici găsim toate laturile urâte sau ridicole ale vieţii soldăţeşti, instinctele josnice, murdăria materială şi psihică a cazarmelor şi spitalelor, lipsa de ideale şi de sentiment pentru interesul general. Şi la şefi incapacitate, cinism şi egoism grozav, lipsa absolută de conştiinţă şi de scrupule. Sânt tablouri de un naturalism perfect şi îngrozitor. Şi la capitolul acesta aparţine mai ales şi începutul nuvelei lui Maupassant, care descrie retragerea desordonată şi grabnică a părţilor împrăştiate şi demoralizate ale armatelor franceze spre şi prin Rouen.

Dar observarea exactă şi redarea corectă a lucrurilor de felul acesta, de cele mai multe ori urîte, sântem îndreptăţiţi de a o numi naturalism? Ar fi mai bine de a o numi realism sau dacă vreţi verism. Ceea ce înţeleg cei mai mulţi critici şi esteticieni subt naturalism este altceva: Este liberarea acţiunilor sau materiilor expuse de sub formele artistice şi tradiţionale. este renunţarea la diversele cadre în care de obiceiu sujetele au fost redate până acuma, la naraţie de pildă: e concentrarea atenţiunii şi incordării asupra *unei* acţiuni principale care e împărţită în cele 3 faze fundamentale: expoziţia, culmea şi desnodământul. O astfel de concentrare şi expunere ingenioasă nu este naturală, pentrucă, dela sine înţeles, viaţa nu ne prezintă întâmplările aranjate aşa de dibaciu. În viaţă facte importante şi secundare, semnificative şi triviale se amestecă deavalma; şi acela care vrea să redeie viaţa în fidelitatea fotogra-

fică, în împestriţarea ei necalculată şi naturală, trebuie să renunţe la ori şi ce alegere a momentelor, la orişice stilizare.

In sensul acesta strict, numai una dintre nuvelele volumului este naturalistă, cea a lui Huysmans intituală „*Sac au dos*“ (raniţa pe spate) care ne povesteşte în forma biografică întâmplările unui gardist dela mobilizarea sa până la sfârşitul vieţii sale militare care se face prin concedierea sa dela spital. E un student care îşi face serviciul fără entuziasm şi idealism. Se îmbolnăveşte în curând şi nu vede din întâmplări decât vieaţa în trenurile militare, ambulanţe şi spitale. Intâmplările acestea se urmează fără legătură fără conex intim, dar fiind observate cu o luciditate şi fidelitate extraordinară, fac o impresie de vieaţă adevărată. Evenimente relative la răsboiu propriu zis sunt relatate numai ocazional printr'un soldat rănit şi condus în spital.

E poate semnificativ că unica nuvelă în care autorul izbuteşte să se lepede de ori şi ce grijă de formă provine de la un scriitor de originea germanică. Intradevăr, concepţia aceasta a naturalismului se găseşte mai ales la autorii germani sau ruşi. La popoarele romanice trebuinţa intimă de a forma e prea înrădăcinată. Nu se desminţeşte chiar în operele mari ale naturalistului francez par excellence, în romanele celebre ale lui Zola. Forma interioară aici este chiar construită într'un fel foarte înţelept, complicat şi artificial, deşi în mod în parte divers şi cu mijloace diverse de romanele d'inaintea lui.

Aşa se explică că mulţi autori francezi nu fac o deosebire tranşantă între realism şi naturalism. Maupassant însuşi descriind progresul pe care l-a adus şcoala nouă în concepţiunile artistice, în prefaţa menţionată a romanului Pierre et Jean, se sluşeşte de amândouă expresiunile cu sensul egal: „După şcoalele literare care au voit să ne deie o viziune deformată, supraumană, poetică, înduioşitoare, încântătoare sau superbă a vieţii, a venit şcoala *realistă sau naturalistă* care a pretins să ne deie adevărul, nimic de cât adevărul şi tot adevărul“.

Şi apoi descrie procedeurile romancierului naturalist. „Romancierul care pretinde să ne deie o imagină a vieţii, trebuie să evite cu grijă toată înlănţuirea întâmplărilor care ar părea excepţionale. Scopul său nu e de a ne nara o poveste, de a ne amuza sau de a ne înduioşa (cum este scopul romanului de până acuma), ci de a ne sili să gândim, să pricepem sensul adânc şi ascuns al întâmplărilor. Văzând şi meditând mult, priveşte universul, lucrurile, faptele, oamenii într'un anumit mod care îi e propriu şi care rezultă din unirea observărilor sale chibzuite. Viziunea aceasta personală a lumii încearcă să ni-o comunice reproducând-o într'o carte. Spre a ne înduioşa precum a fost el însuşi înduioşat prin spectacolul vieţii, trebuie să ni o producă înaintea ochilor noştri cu o asemănare scrupuloasă. Va trebui deci să compue operă sa într'un mod aşa de dibaciu, aşa disimulat şi cu o aparenţă aşa

de simplă, încât ar fi imposibil să descoperim şi să indicăm planul operei, să simţim intenţiunile sale".

Observaţi aici ceea ce spune Maupassant despre un plan disimulat, despre intenţiuni ascunse. La un naturalist adevărat cum l-am conceput mai înainte, astfel de expresiuni ar surprinde. Acesta ar reda întâmplările precum le găseşte, asta ar fi intenţiunea sa nnică. Pentru Maupassant doară adevărul nu este unicul principiu. Dacă autorii vreau, crede el, să derive filozofia lor de la anumite facte constante şi curente, va trebui să corecteze adeseori evenimentele în folosul verosimilităţii şi în paguba adevărului, căci

Să poate ca o întâmplare adevărată
Să nu fie verosimilă câteodată

Nu e vorba de a ne arăta o fotografie banală a vieţii, ci de a ne da viziunea vieţii mai complectă, mai sezisantă, mai doveditoare decât realitatea însăşi. Se impune o alegere, viaţa fiind prea încărcată de hazarduri şi nimicnicii, viaţa lăsând toate pe acelaş plan, pripind faptele sau trăgănându-le indefinit. Arta dimpotrivă constă în pregătirea tranziţiunilor iscusite şi disimulate, în punerea evenimentelor esenţiale în lumina deplină, în darea celorlalte relieful care li se cade după importanţa lor, şi aceasta exclusiv prin dibăcia compunerii, — aşa se ajunge la iluzia unui adevăr, ma adevărat chiar decât realitatea însăşi. Sistemul acesta s'ar putea numi „i l u z i o n i s m" şi este acela la care tind realiştii cu un talent adevărat.

Vedeţi deci, *alegere* şi *compunere*: fără elementele acestea nu există nici o artă, nici chiar pentru Maupassant. Şi se arată alegerea şi compunerea aceasta şi în nuvelele celorlalţi 3 adepţi ai lui Zola. E adevărat că faptele şi caracterele lor au avut multe momente neobişnuite în literatura narativă, că au fost observate cu o preciziune neîntâlnită până acuma. Avem de pildă nuvela „*La saignée*" (lăsarea de sânge) a lui Céard, unică, care tratează un eveniment militar de mare importanţă din războiul acela: ieşirea ultimă sângeroasă şi nefericită a garnizoanei pariziene din oraşul lor asediat. Comandantul garnizoanei are ca amantă pe madame Pahauén, figură capricioasă şi foarte originală, femeie de lume care a avut o sumedenie de relaţiuni amoroase şi îşi tratează pe toţi amanţii şi mai ales pe general cu o insolenţă perfectă. Odată când o face prea de tot, el o goneşte, — şi ea dorind să se răsbune, declară că vrea să meargă la duşmani, la asediatori. Dar aici nici un succes, ceata de adoratori îi lipseşte, desiluzionată revine la Paris, unde e primită cu braţele deschise de amantul său. Şi aici vrea să joace rolul unei mari mântuitoare a patriei şi aţâtă pe genenal la ieşirea aceea care are un sfârşit atât de rău. O satiră excelentă care flagelează insuficienţa şefilor, amestecarea femeilor în toate lucrurile cari nu le privesc, cu detailuri picante şi surprinzătoare, dar doară mai mult o satiră decât o nuvelă. Carac-

terele care nu sunt destul de desfăşurate, ne interesează numai cu privire la deplorabilul rezultat final.

Nuvela lui Hennique „*L'affaire du grand*" are un caracter cu totul deosebit, este o problemă de psihologia masselor. Scena este o garnizoană de provincie, un soldat a fost rănit mortal de patronul unui stabiliment public. Sentimentul solidarităţii se deşteaptă în mod grozav în camarazii săi. Năvălesc asupra casei acesteia, o dărâmă şi masacrează săracele fete pe care le găsesc în ea, pe când patronul scăpase din vreme. Toate acestea în momentul în care armata duşmanilor se apropie. Atmosfera alcoolizată a cazarmelor, jargonul soldaţilor, glumele lor brutale şi grosiere, toate acestea sunt reprezentate cu atâta adevăr ca în nuvela lui Huysmans, dar în cadrul unei acţiuni închise. Lipseşte însă individualizarea tipurilor, nici o persoană nu ne poate captiva interesului.

Tocmai contrariul se poate constata în ultima nuvelă a volumului „*După bătălie*" de Paul Alexis. O baroană readuce noaptea într'o căruţă corpul soţului care a căzut pe câmpul bătăliei. Primeşte din milă un soldat rănit la picior, un tânăr preot, care intrase ca voluntar în armată. Şi atunci, în căruţa aceasta, lângă cosciugul soţului, se desvoltă o scenă de dragoste. Pentru a face verosimil un eveniment aşa de surprinzător, autorul intercalează o expunere a vieţii sufleteşti a amânduror personagiilor principale înaintea întâlnirii lor, şi întradevăr, după ce suntem orienţaţi asupra acestora, înţelegem şi găsim probabil faptul surprinzător. Totuş lipseşte legătura între starea sufletească a persoanelor şi acţiunea însăş; şi lipsa aceasta slăbeşte interesul nostru.

M'am oprit cu intenţie mai lung la celelalte poveşti ale volumului, deoarece prin comparaţia cu ele se pricepe mai uşor superioritatea lui Maupassant, calităţile artei sale însemnate şi fine, pe care le dovedeşte în nuvela sa „Boule de suif" şi care sunt calităţile ce disting aproape toată producţia sa nuvelistică. Intruneşte toate calităţile celorlalţi: sentimentalitatea patriotică a lui Zola, observaţia exactă a trăsăturilor mici de Huysmans, tendinţa satirică a lui Céard, înţelepciunea pentru psihologia masselor a lui Hennique, interesul pentru situaţiuni picante al lui Alexis, — dar întruneşte toate motivele acestea într'un fel indisolubil şi le pune în slujba unei concepţiuni mai înalte a artei narative.

Nuvela este naraţia unei călătorii pe care o fac, într'o zi de iarnă foarte grea, 10 persoane într'o diligenţă de la Rouen ocupat de armata germană, în Dieppe, oraşul încă liber.

Câţiva cetăţeni roueneji care stau în bune raporturi cu ofiţerii armatei germane, au isbutit de a obţinea permisiunea aceasta pentru a regula câteva afaceri comerciale sau financiare. Un loc al trăsurii e ocupat de către o fată publică, aşa de grasă că este poreclită „Boule de suif" (bulgără de său), de altfel foarte ape-

tisantă. Ea vrea să plece din motive patriotice neputând suferi vederea duşmanilor învingători. Prin împiedecările vremii de iarnă, drumul până la staţia proximă dureează toată ziua în loc de câteva ceasuri. Burghezii din trăsură cu femeile lor sufer grozav de foame, deoarece nu pot primi nicăieri ceva de mâncat. Numai Boule de suif a fost foarte prevăzătoare, a luat cu sine un enorm coş cu merinde bune şi cu băuturi. Cu mare bunătate de inimă dă tuturor tovarăşilor de călătorie, care de foame sunt siliţi de a accepta, deşi la început au arătat dispreţul lor faţă de femeia asta galantă.

Către seară, ajung la staţia intermediară Tôtes. In hotelul lângă care se dau jos, un ofiţer prusian vizează documentele lor. Ii vine capriciul de a o poseda pe „Boule de suif". Dar ea refuză cu indignare. Atunci opreşte plecarea trăsurii şi toată societatea este silită de a rămânea în locul acesta.

Societatea burgheză care mai întâi aprobase ţinuta patriotică a fetei şi împărţise cu ea indignarea, devine din ce în ce mai supărată faţă de ea, din cauza întârzierii involuntare, şi în sfârşit burghezii îşi dau toată silinţa pentru a o îndupleca în mod indirect şi dibaciu să facă pe voia ofiţerului. Şi când la sfârşit două călugăriţe care fac parte din societatea aceasta o conving că scopul câteodată justifică mijloacele, dânsa cedează.

In dimineaţa proximă trăsura poate pleca. Astădată călătorii s'au aprovizionat foarte bine, săraca fată în ruşinea şi smerenia sa a uitat să ieie ceva cu sine. Dar nimeni nu-i dă nici o îmbucătură. Invelindu-se în onestitatea lor trufaşă, privesc cu dispreţ extrem la sărmana declasată.

Acuma, mai ales prin comparaţia cu ceilalţi autori, suntem în stare să studiăm mai exact în ce constă naturalismul lui Maupassant. Materia este un eveniment pricinuit imediat sau mijlocit prin marele războiu aşa de deciziv pentru soarta duor ţări, dar în sine de importanţă de tot neînsemnată: nici chiar pentru persoanele foarte vulgare cari sunt reprezentate şi cari însăşi n'au nici o calitate remarcabile, nici o trăsătură bună sau rea prin care ar putea atrage atenţia cetitorului de rând, n-au o importanţă mare. Nu e vorba de moarte sau vieaţă, de dragoste, de glorie, de chestii de existenţă materială sau morală sau de alte interese superioare. E o călătorie care împreună oameni de stări sociale deosebite, cu interese deosebite, un fel de fugă pentru personagiul principal, o călătorie de afacere pentru cele mai multe alte persoane. In privinţa aceasta nuvela lui Maupassant e foarte asemănătoare cu cea a lui Paul Alexis, care descrie deasemenea o călătorie pricinuită de războiu, împreunând două persoane foarte deosebite. Sujetul deci este cât se poate de naturalist, o întâmplare scoasă din vieaţa cotidiană, banală cu oameni de rând şi croită aşa de arbitrar, ne ţinând seamă de formele obişnuite, că e lipsită chiar de sfârşitul său firesc, ajungerea la ţinta călătoriei.

Intâmplările din călătoria aceasta sunt reprezentate în mod obiectiv, cum e exigența tuturor teoreticianilor naturaliști,—autorul trebuie să fie impasibil, un raportor care relatează fără de a arăta opiniunile, judecata și sentimentele proprii. E adevărat că tocmai în punctul acesta Maupassant nu e așa de consecvent ca Flaubert, maestrul său sau ceilalți naturaliști: Zola și discipolii săi. Nu reușește totdeauna de a ascunde ceeace se petrece în sufletul său. Dacă de pildă Maupassant la sfârșitul nuvelei sale descrie starea sufletului sărmanei fete, precum urmează: „Se simția înnecată în disprețul ticăloșilor acestora cinstiți care mai întâiu o sacrificaseră, apoi o respinseră dela sine ca pe un lucru scârnav și inutil",— e evident că judecata aceasta: „ticăloșii cinstiți", iese cu mult mai mult din spiritul autorului care exprimă cu aceasta așa zisa ideia fundamentală a nuvelei sale, decât din gândurile lui „Boule de suif". Astfel de cazuri sunt deocamdată încă excepționale, dar devin mai frecvente în operele sale de mai târziu, mai ales în romane, unde adeseori pune sentimentele sale în gura sau în cugetul personagiilor sale. Este o rămășiță a subiectivismului romantic, căci Maupassant ca și ceilalți naturaliști își are punctul de plecare în romantismul epocei trecute.

Deși obiectivismul lui Maupassant nu e așa de pur și consecvent ca cel al altor scriitori, totuși bate mai mult la ochi, pare să fie mai surprinzător, mai perfect. De ce? Maupassant este un maestru în observarea și redarea unor trăsături pe care cu toții le cunoaștem, dar pe care le-am căuta în zadar în literatura dinaintea lui. Descoperă și descrie pentru prima dată ceeace am văzut de nenumărate ori. Este original cu ceeace se întâmplă totdeauna. Mai ales în privința aceasta este naturalist: se liberează de toate acele convențiuni pe care un autor le ia dela predecesor și le înlocuește prin observări luate de-a dreptul din experiență. Persoanele sale sunt înzestrate cu trăsături individuale care fac îndată impresia tipicului. Auziți de pildă tabloul unui personagiu politic— e unul dintre călătorii noștri: — „Omul bine cunoscut era Cornudet, „democul" (anume democratul), groaza lumii respectabile. De la 20 de ani își muia marea barbă roșie în țapurile tuturor cafenelelor democratice. Mâncase cu frații și prietenii o avere destul de frumoasă pe care o moștenise dela tatăl său, cofetar vechiu, și așteptat nerăbdător republica pentru a obține în sfârșit locul meritat prin atâtea consumări democratice". Nu sunt numai trăsăturile personale pe care le observă în mod așa de uimitor, sunt și ale animalelor, ale naturii, ale lucrurilor. Intr'o nuvelă de mai târziu ne reprezintă un preot pășind printr'o plantație de măslini: „Era o seară de Iulie, Soarele scânteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub o pânză de praf, umbra nesfârșită a preotului al cărui tricorn uriaș arunca pe câmpul învecinat o pată întunecată, ce se juca sărind iute pe toate trunchiurile de

măslini, întâlnite în cale, apoi căzând îndată pe pământ, unde se târa printre copaci" [1]).

Mai ales în observarea şi zugrăvirea de astfel de trăsături mici Maupassant arată că e un discipol al lui Flaubert. Acesta îl învăţase de a privi ceeace vrea să exprime atâta timp şi atât de atent încât să descopere un aspect care n'ar fi fost văzut nici spus de nimeni. Suntem obişnuiţi de a nu ne sluji de ochii noştri decât cu amintirea acea ce s-a gândit înaintea noastră, — aşa în lucrul cel mai mic există ceva neexplorat. — Pentru a descrie un foc care pâlpâie, sau un copac într'un şes, trebuie să rămânem în faţa focului sau copacului până ce nu mai seamănă pentru noi cu nici un alt copac sau cu nici un alt foc. Despre învăţările acestea Maupassant ne orientează în prefaţă de Pierre et Jean. Povesteşte cum maestrul l-a silit de a exprima în câteva fraze o fiinţă sau un obiect, aşa încât acesta devine un individ distins, încât se deosebeşte de toate celelalte fiinţe sau obiecte de aceeaşi rassă sau de acelaş soiu. „Dacă treci", îi spunea Flaubert lui Maupassant, pe dinaintea unui băcan care şade pe pragul uşei sale, pe dinaintea unui portar care îşi bea pipa, pe dinaintea unei staţii de birje, arată-mi băcanul sau portarul, poza lor, aparenţa lor fizică conţinând şi natura lor morală, aşa că eu să nu-i mai confund cu alt băcan sau portar; şi învaţă-mă printr'un unic cuvânt, prin ce un cal de birjă nu se aseamănă cu cei 50 cari îl urmează sau precedează".

O reţetă foarte bună pentru a dobândi originalitatea, dar de folos numai pentru un scriitor care are un dar extraordinar de a vedea şi de a reţinea ceeace a văzut. Căci dacă Flaubert îl învaţă mai departe pe elevul său: „Talentul e o răbdare lungă, — dacă ai o originalitate trebuie să o degajezi, dacă nu ai, trebuie să o dobândeşti", cu această învăţătură na'r fi putut începe nimica fără darul acela. Şi ceilalţi naturalişti: fraţii Gancourt, Zola şi adepţii săi au înţeles necesitatea de a observa, de a se deprinde să cutreere lumea cu ochii mai deschişi decât omul de rând. Zola a umplut cu notiţe carnetele sale groase, înainte de a reprezenta câte un mediu în romanele sale. Dar dacă n'ar fi avut imaginaţia sa fertilă şi splendidă, aceasta i-ar fi folosit atât de puţin cum în nuvela „Die missbrauchten Liebesbriefe" a lui Gottfried Keller precedeul asemănător foloseşte unui anumit poetastru, de care îşi bate autorul joc într'un fel foarte reuşit, prevăzând aşa cum se pare metoda naturaliştilor francezi. La Maupassant intuiţia poetică era aşa de puternică că nu-i trebuia nici carnete nici notiţe. Fără astfel de mijloace îi era uşor să-i întreacă pe toţi ceilalţi naturalişti, simplu prin darul de a observa şi de a reţinea întipărit în memorie ceeace a văzut odată.

---

[1]) După traducerea d-lui M. Sadoveanu.

Dar este mai cu seamă privitor la vieaţa de dragoşte şi la caracterele de femei că Maupassant aduce aceste momente originale, surprinzătoare, surprinzător de adevărate. In societatea aceea, dintre doamnele burgheze care privesc cu atâta trufie la prostituată, cea mai frumoasă este doamna Carré-Lamadon, mică şi drăguţă, cu mult mai tânără decât soţul său, mare industriaş, o femeie care fusese cum se exprimă Maupassant „consolaţia ofiţerilor de bună familie trimişi la Rouen în garnizoană". Când în timpul opririi nevoluntare, opinia burghezilor se schimbă faţă de „Boule de suif", când aceştia exprimă supărarea lor din prilejul refuzului ei, ca consecinţă naturală îşi schimbă şi opiniunea lor faţă de purtarea ofiţerului prusian, de care mai întâiu se indignaseră atâta. Găsesc că e foarte bine că a respectat femeile măritate, pe care prin soldaţii săi le-ar fi putut sili de a fi pe voia sa. Şi pe când se vorbeşte de aceasta, doamna Carré-Lamadon se înfiorează, devine puţin palidă şi ochii ei scânteie. Şi aşa Maupassant caracterizează femeia, fiinţa sa, vieaţa sa ascunsă, sentimentele sale, instinctele sale prin ceea ce povesteşte şi câteodată şi prin ceeace tace. Se interesează pentru femeile din toate clasele sociale, nobilă şi burgheză, lucrătoarea mică şi ţărancă, mondenă şi demimondenă, pentru femeile de toate vârstele, dela codană până la matroană, pentru femeile de naţionalitatea cea mai diversă: franceză şi engleză, italiană şi arabă, pentru femeile de toate constituţiunile psihice, femeile blânde ca şi femeile pasionate, femeile devotate ca şi femeile egoiste, femeile extrem de crude, consumătoare de bărbaţi, şi femeile jertfitoare de sine din dragoste. Interesul acesta cuprinde dela sine înţeles şi toate sentimentele pe care le inspiră bărbatul femeii; dar şi cuprinde pe acela pe care bărbatul le are pentru femee, — Maupassant este reprezentatorul clasic şi neîntrecut al tuturor raporturilor dintre sexe, al tuturor nuanţelor aşa de variate, aşa de multiple aşa de fluctuante ale dragostei, ale indiferenţei şi ale urei — ultimele două cel mai des între oamenii căsătoriţi. — Dar ar fi o nedreptate de a crede că toată fiinţa sa este umplută numai de bucuria în sujete erotice. Adeseori sujetele acestea sunt numai pricina pentru a expune alte laturi ale psihicei umane, torţe cu care luminează în cutele cele mai ascunse ale eului, precum tocmai în nuvela pe care o analizaserăm: ceeace se petrece între *Boule de suif* şi ofiţerul prusian, este de importanţă de tot secundară, aceasta slujeşte numai a pune în evidenţă trufia stupidă şi egoistă a unor oameni imporiva unei persoane, de clasă foarte inferioară şi considerată imorală dela sine — şi a dovedi că acestea tocmai din punctul de vedere moralei şi al culturei sufleteşti sunt pe un nivel cu mult mai jos decât nivelul — de sigur nu foarte ridicat — al persoanei acesteia suspecte.

Aşa slujesc aceluiaş scop adeseori şi alte raporturi între oameni, raporturi care sunt potrivite de a desvălui interiorul lor:

raporturile între amici, între rude, între fraţi, între părinţi şi copii. Un sujet mai ales favorit al lui Maupassant sunt relaţiile între părinţi şi copii naturali. Şi ideia principală a nuvelelor şi romanelor lui Maupassant este în cele mai multe cazuri conflictul între sentimentele care nasc din astfel de legături şi instinctele egoiste ale omului, instinctul de a se îmbogăţi, de a parveni, de a ajunge la o poziţie mai respectată, sau cel de a păstra averea sau o astfel de poziţie.

Căci în general Maupassant n'are păreri bune despre aprospele său. Ca şi Molière, priveşte mai adânc în inimile oamenilor şi deaceea descopere în ele mai multe viţii, mai multe turpitudini, cel puţin mai multe banalităţi decât o poate găsi un observator de rând. Sunt şi excepţii, femei sau bărbaţi extrem de nobili, extrem de marinimoşi şi extrem de delicaţi, dar aceştia de regulă sunt şi foarte nefericiţi. Căci concepţia despre lume a lui Maupassant este foarte pesimistă ca şi a lui Flaubert. Prin aceasta se deosibeşte fundamental de Zola, a cărui concepţie este în esenţă optimistă — cum uşor am putea arăta. Ascultaţi cum se exprimă un personagiu către un altul, într'o convorbire de teatru, în admirabila sa nuvelă „Frumuseţea inutilă"; e adevărat că cu cuvintele următoare a vrut în primul rând să deseneze opiniunile unui tânăr om de societate, dar cine îl cunoaşte pe Maupassant mai intim, ştie că opiniunile sale nu se depărtează prea mult de cele ale personagiului său. Iată deci acestea:

„Ştii cum îl pricep eu pe Dumnezeu? Ca un monstruos organ, necunoscut de noi, care samănă prin spaţiu miliarde de lumi, cum ar face un unic peşte ouă în mare. Creează, aceasta fiind funcţiunea sa de Dumnezeu, — dar este ignorant de ceeace face, procreator în fel stupid, inconştient de combinaţiuni de tot felul, care sunt produse prin germenele împrăştiate. Cugetul uman e un mic accident fericit între hazardurile fecundaţiunilor sale, un accident local, trecător, neprevăzut, osândit să dispară cu pământul şi să reînceapă poate, aici, sau aiurea, egal sau deosebit, cu combinaţiuni nouă ale reînceputurilor veşnice. Noi îi datorim acestui accident mic al inteligenţei că suntem foarte răi în lumea aceasta care nu-i făcută pentru noi, care nu fusese pregătită pentru a primi, a hrăni şi a mulţumi fiinţe cugetătoare, şi îi datorim de aşijderea că suntem obligaţi, întrucât suntem într'adevăr nişte rafinaţi şi civilizaţi, de a lupta neîntrerupt împotriva aceea ce se numeşte încă intenţiile Providenţei".

Incearcă apoi să dovedească că cugetul uman este numai o funcţie fortuită a centrelor nervoase în creerul nostru, un produs spontaneu al oarbei zămisliri divine. „Dacă cugetul, vrut de un creator conştient, ar fi trebuit să fie ceeace a devenit, atât de deosebit de cugetul şi resignaţia animală, pretenţios, căutător, agitat, chinuit, — lumea creată pentru a primi fiinţa ce suntem astăzi, ar fi fost acest mic ocol pentru dobitoace? Acest câmp de salată,

această grădină silvestră, stâncoasă şi sferică, unde providenţa voastră a hotărît să trăim goi, în grote şi sub copaci, hrăniţi cu carnea masacrată a animalelor, fraţii noştri, sau prin legume crude crescute sub soare şi în ploaie?... Priveşte pământul acesta ca atare cum Dumnezeu l-a dat acelora care-l locuesc. Doară nu este aranjat, plantat, şi împădurit, vizibil şi unic, pentru animale? Ce este pentru noi? Nimic. Şi pentru ele? Tot: Cavernele, copacii, frunzişurile, izvoarele, culcuşul, hrana, băutura. Deaceea oamenii dificili ca şi mine, nu izbutesc niciodată să se găsească bine. Numai aceia cari sunt aproape dobitoacelor sunt mulţumiţi şi satisfăcuţi. Dar ceilalţi, poeţii, delicaţii, visătorii, cercetătorii, neliniştiţii ? Ah, săraca lume!

„Eu mănânc varza şi morcovii. Zău! ceapa, napii şi ridichile, pentru că noi am fost siliţi de a ne deprinde cu aceasta, chiar de-a prinde gust pentru aceasta, şi pentru că nu creşte alt lucru. Dar aceasta este hrana iepurilor şi caprelor, tot aşa cum iarba este hrana calului şi vacei. Când privesc spicele unui ogor copt, nu mă îndoesc că aceasta ar fi încolţit pentru ciocurile vrăbiilor şi ale ciocârliilor, dar nu pentru gura mea. Deci mestecând pâinea, fur păsărilor, aşa cum fur nevăstuicei şi vulpii mâncând găinile. Nu-s prepeliţe, porumbeii şi potârnichele prada naturală a uliului ca şi berbecul, căprioara şi boul — a marilor carnivori?....

„Animalele n'au nevoie de a face nimica pentru a trăi în lumea asta. Sunt acasă la ele, au cvartir si hrană, n'au decât de-a paşte sau de a vâna şi de a mânca unele pe altele după instinctele lor, căci Dumnezeu n'a prevăzut niciodată blândeţea şi moravurile paşnice, — n'a prevăzut decât moartea fiinţelor întărîtate de a se nimici şi de a se sfâşia".

„Ce ne priveşte pe noi, câtă muncă, silinţă, răbdare, născocire, închipuire, iscuşinţă, talent şi geniu a trebuit pentru a face puţin locuibil pământul acesta de rădăcine şi de pietre. Gândeşte doară ce am făcut în ciuda naturei, împotriva naturei pentru a ne stabili într'un fel mediocru, de abia curat, de-abia confortabil, deabia elegant, nedemn de noi.

„Şi cu cât suntem mai civilizaţi, înteligenţi, rafinaţi, cu atâtă trebuie mai mult să biruim şi domesticim instinctul animal care reprezintă în noi voinţa lui Dumnezeu".

„Gândeşte că am trebuit să născocim civilizaţia, toată civilizaţia care cuprinde atâtea lucruri, atâtea!...— de toate felurile, dela ciorapi până la telefon. Spre a îndulci soarta noastră de dobitoc, am descoperit şi fabricat toate, începând cu casele, apoi mâncări fine, sosuri, bomboane, prăjituri, băuturi, lichioruri, stofe, haine, găteli, paturi, saltele, trăsuri, căi ferate, maşini nenumărate, — am inventat în afară de aceasta ştiinţele şi artele, scrierea şi versurile. Da, am creat artele, poezia, muzica, pictura. Tot idealul vine dela noi, şi deasemenea toată cochetăria plăcută din vieaţă, toaleta femeilor şi talentul bărbaţilor care au izbutit, să împodobească

pentru ochii noştri, să facă mai puţin goală, mai puţin monotonă existenţa de simpli reproductori, pentru care providenţa divină ne-a animat unic".

Eu nu voi discuta acuma chestia întrucât personagiul nuvelei care a exprimat astfel de opiniuni a redat concepţiunea proprie lui Maupassant însuşi, orişicât de interesantă ar fi problema aceasta. Totuşi putem afirma ca sigur, că aprecierea înaltă a tuturor rafinamentelor vieţii este conformă opiniunilor scriitorului şi că mai ales arta era pentru el floarea sublimă a civilizaţiei. Pricepeţi acuma că un astfel de scriitor trebuie firește să fie opus tuturor tendinţelor ce renunţă la procedeurile desvoltate în cursul generaţiunilor, prin care poetul devine un fel de creator sublim, tendinţelor care fac din artă o redare simplă şi fotografică a naturei precum am văzut-o din locurile citate din prefaţa romanului „Pierre et Jean". Şi pricepeţi mai departe că genul preferit, genul nuvelei; pentru un astfel de scriitor trebuie să fie o operă artistică, cu legile sale proprii cu un plan exact şi ingenios, disimulat sub forme şi haine foarte variate pe care le mânueşte cu măestrie. Una dintre legile principale ale nuvelei lui Maupassant este ca să aibă o pointă, adică o ideie specială, o notaţiune emanând din experienţa vieţii, către care tinde aşa ca spre o culme naraţia întreagă şi care se ghiceşte câteodată dela început, mai des încă vine pe neaşteptate, şi aşa, surprinzâdu-ne, produce un efect mai adânc.

Şi treptele care duc la culmea aceasta sunt cel mai mult una sau mai multe situaţiuni extraordinare, situaţiuni în care se desvăluesc mişcările cele mai intime ale inimei umane, dealtfel ascunse cu grijă. Maupassant este foarte scornaciu în născocirea de astfel de situaţiuni. Să ne reîntoarcem la „Boule de suif". Acţiunea constă din 3 situaţiuni consecutive, care stau într'un anumit raport şi într'o anumită opoziţie una faţă de alta: Călătoria la Totes, oprirea la Totes, călătoria după plecarea din Totes. Cât de bine profită autorul de fiecare dintre situaţiunile acestea pentru a ne arăta sufletul persoanelor! Cât de simplă, şi totuşi cât de artificială este construcţiunea aceasta.

In comparaţie cu aceasta cât de puţin ne orientează de pildă situaţia principală din nuvela lui Alexis, situaţia aceea picantă în care se găsesc eroii săi pe trăsură, asupra vieţii lor sufleteşti. Pentru ca să o cunoaştem, Alexis e silit de a intercala în mod pedantic şi plictisitor întreaga biografie a lor dela copilărie până în momentul actual.

Şi iată o asemănare fundamentală a artei lui Maupassant cu arta lui Molière. Se ştie că ceeace-l distinge pe Molière, ceeace constitue superioritatea sa faţă de comedia anterioară, contimporană şi ulterioară, — este tocmai situaţia, la el firește situaţia mereu comică, — situaţia din următorul dublu punct de vedere: dibăcia cu care aduce situaţia decisivă, dibăcia cu care profită de situaţia

aceasta pentru a ne lămuri asupra firei ascunse a sufletelor. Comedia lui Molière s'a numit comedia de curactere, dar caracterele sale sunt în general aceleaşi pe cari le găsim la predecesorii săi, şi numai în cazurile rare introduce tipuri nouă, — ceeace face nota sa distinctivă, este că analizează şi desvăluește caracterele sale într'un fel neauzit de adânc; şi aceasta mai ales prin situaţiile introduse aşa de dibaciu.

In pregătirea aceasta a situaţiunilor decisive, constă şi meritul acţiunii la Molière. De astfel acţiunea comediilor sale nu este laturea sa tare. Se poate dovedi că punctul de plecare pentru comedia lui Molière, este foarte modest: Nu este comedia artificială de intrigi, care exista în timpul său (a cultivat-o şi pe aceasta, dar din ea nu se derivă trăsăturile distinctive şi caracteristice ale capodoperilor lui). Derivă dimpotrivă din genul de farsă, farsa contimporană franceză, cum s'a desvoltat printr'un aliaj între farsa veche franceză şi comedia improvizatoare a Italienilor, gen care înaintea lui Molière n'avea pretenţiuni mai înalte decât de a amuza publicul într'un mod foarte vesel şi răsfăţat, dar şi foarte vulgar şi banal.

Şi din aceasta rezultă o altă asemănare esenţială între Molière şi Maupassant. Şi nuvela lui Maupassant pleacă dela un gen foarte modest, un gen, care are scopul exclusiv de a amuza publicul. Este *anecdota*. Toţi cunoscuţii lui Maupassant sunt de acord cât de admirabil ştia Maupassant să povestească. Avea o provizie inepuizabilă de anecdote adeseori foarte suculente. Le povestea nu numai amicilor săi, ci şi persoanelor pe care le întâlnia din întâmplare, matrozilor pe corabie sau doamnelor cărora li era prezentat într'un salon. Această provenire din anecdote se vede clar acum în prima sa nuvelă „Boule de suif", — rezumatul pe care l-am dat o va fi făcut asupra d-voastre cu totul impresia unei anecdote. Pare de fapt că în cazul acesta a fost la bază o anecdotă care s'a povestit despre o cocotă din Rouen, numită Adrienne Legay. Aşa cum „Boule de suif", tocmai un număr destul de mare al nuvelelor sale, cele mai bune, se poate reduce la o anecdotă şi conţinutul lor esenţial se rezumă în puţine fraze. In „*Moştenirea*", o femeie galantă care îmbătrâneşte, simte blestemul vieţii trecute prin singurătatea în care o pune sterilitatea sa. De aceea prin testamentul său îşi lasă averea de milioane copiilului nenăscut al nepoatei sale, şi în cazul că până la un termen fixat nepoata nu va avea urmaşi, averea va reveni unor fundaţiuni religioase. Nepoata este fiica unui funcţionar subaltern şi este căsătorită cu un funcţionar foarte arivist care a luat-o speculând moştenirea asta enormă. Dar în cursul vremii se arată că în ciuda tuturor silinţelor el nu e în stare de a împlini condiţia aceea necesară. Şi termenul fatal apropiindu-se, se introduce în familia aceasta — cu învoirea tacită a soţului — un coleg care s'a declarat gata de a-l suplini pe acesta. Isbuteşte şi se naşte o copilă care e primită cu

un sentiment de mare uşurare şi care la botezul serbat foarte solemn e numită Désirée, după ce amantul, devenit superfluu, se concediază.

Sau luăm una dintre nuvelele numeroase cari se ocupă special cu dragostea extra-conjugală, „*Pasiunea*“ (publicată deabia în volumul nuvelelor care apăru după moartea lui Maupassant.) Soţia unui armator bogat se îndrăgosteşte în timpul unei călătorii pe mare de un tânăr ofiţer. Il urmăreşte cu amorul său ardent şi el, cu toate că nu e făcut pentru pasiunile mari şi preferă raporturile trecătoare, este emoţionat şi o ia de amantă. Dar după 6 luni e obosit şi plictisit şi profită de o schimbare a garnizoanei pentru a rupe legăturile. Ajuns în oraşul nou, află că amanta sa, după o încercare nereuşită de sinucidere, este pe punctul de a muri de dragoste şi doreşte să vorbească o ultimă dată cu el. Induioşat vine. Impăcare. Femeia, prin aceasta restaurată, îl urmează la locul garnizoanei noi. El din cauza scandalului, este silit de a-şi da demisia şi merge cu ea la ţărmul Mediteranei, unde trăiesc împreună 3 ani în care el se satură cu totul de ea şi devine foarte nenorocit. Intr'o zi pare să vie mântuirea. Soţul apare şi doreşte de a-şi relua femeia, mai ales din cauza fiicelor. Atuncea amândoi, soţul şi amantul, se silesc de a o îndupleca la reîntoarcere. In zadar. Ea le aruncă dispreţul în faţă şi soţul ia concediu dela amant cu cuvintele: „Cât suntem de nenorociţi, domnule!“.

Sau să luăm una dintre nuvelele de asemenea foarte numeroase care se petrec în mediul ţărănesc al provincei natale a lui Maupassant şi în care motivul principal e sgârcenia incredibilă a ţăranilor: „*Bătrânul*“. Un ţăran bătrân, fiind de lung timp bolnav, este în agonie. Moartea e aşteptată în fiecare moment. Ginerele şi fiica invită la praznic, pentru că în ziua următoare, până la care cum se prevede de sigur, bătrânul va fi murit, nu vor avea timp din cauza recoltei. Dar bătrânul le face poznă că horcăieşte încă ziua întreagă şi moare deabia în dimineaţa viitoare, aşa că ei trebuie să facă un al doilea praznic. Sau o altă nuvelă din mediul de asemenea foarte favorit al marinarilor şi pescătorilor normanzi: „*Innecatul*“. Un marinar care maltratează grozav femeia sa pentru că a avut prostia de a o lua fără zestre, după o mare furtună nu se reîntoarce. Femeia sa e foarte fericită în starea sa de văduvă, îşi promite de acum o viaţă liniştită. Intr'o dimineaţă, totuşi aude vocea lui cunoscută care o afurisește şi insultă. De frică nebună îşi caută bărbatul, nu-l găseşte nicăieri şi descoperă că este papagalul pe care-l cumpărase cu o zi mai înainte. In mânia sa zăpăcită pisează cu mânile sale pasărea aceasta, făcând din ea o massă informă.

Sau să luăm o nuvelă care se petrece în mediul artiştilor: „*Hoţul*“. Trei pictori veseli fac un chef şi sunt într'o dispoziţie foarte sburdalnică. Totodată aud un sgomot suspect şi descoper ascuns într'un dulap un spărgător bătrân. In glume încătuşează

pe bătrânul murdar, îl condamnă solemn la moarte şi-l târăsc la poliţie. Dar aici îi cunosc bine şi le ştiu strengăriile; cred că toată e o poznă şi îi trimit înapoi. Atuncea ce să mai facă? Fierb un punş nou, îl descătuşează şi continuă a benchetui. Hoţul bea cât un regiment, ceilalţi beţi cu totul se împrietenesc cu dânsul. In sfârşit, în zori hoţul se ridică zice că regretă, dar trebuie să se reîntoarcă acasă. Ceilalţi se desolează, vreau să-l reţie, dar nu pot. Se despart strângându-şi mâinile.

Evenimentul acesta s'a întâmplat aşa sau asemănător în cercul lui Maupassant; unul dintre personagii este un prieten al lui. Şi o altă nuvelă „*Musca*", e luată de-a dreptul din viaţa lui Maupassant însuşi, — tratează un epizod din anii, în care Maupassant s'a dedat cu pasiune canotajului pe Seina. Dar e poate prea picantă pentru a-i schiţa aici conţinutul. Aşa, sunt prea picante multe dintre nuvelele sale mondene, tocmai cele mai reuşite ca „Semnul", „Mântuită", „Joseph" sau cele exotice ca „Chali", „Allouma".

Aţi remarcat în „Boule de Suif" o tendinţă satirică, care se îndreaptă împotriva moralei comode a burghezilor, — de altfel una dintre perechile ridicole este chiar nobilă. Prin ura sa împotriva burţilor-verzi, Maupassant continuă romantismul şi pe Flaubert, care în punctul acesta a rămas un adevărat romantic. Şi în rezumatul câtorva dintre celelalte nuvele pe care tocmai l-am dat, nota satirică este sensibilă: ţăranul avar care vrea să economisească chiar la tatăl său muribund, funcţionarul arivist care vinde puritatea căsătoriei. E adevărat că multe dintre produsele sale sunt libere de orişicare tendinţă satirică, reprezintă sufletul uman fără de a-l judeca. Dar unde se găseşte satira, este foarte ascuţită şi loveşte just şi adânc tocmai prin exactitatea şi adâncimea observării. Şi în punctul acesta Maupassant se poate compara cu Molière. E adevărat că lumea s'a schimbat dela timpurile acelea şi prin aceasta s'au schimbat şi laturile ridicole ale societăţii. Dar şi Molière răneşte aşa de bine numai prin reprezentarea exactă şi bine observată a oamenilor cum erau atuncea. De altfel în câteva cazuri chiar profesiunile şi felurile oamenilor au rămas aceleaşi: Satira medicilor aşa de frecventă la Molière, se regăseşte de pildă în romanul „*Mont-Oriol*" al lui Maupassant. Sara burghezului, care a reuşit şi este ridicol de înfumurat (la Molière mai ales în comedia „Le Bourgeois Gentilhomme") se găseşte la Maupassant, e adevărat într'o variantă cu totul diversă — în nuvela „Protectorul". Mai ales soţul, înşelat prin femeia sa, este un sujet inepuizabil pentru amândoi scriitorii.

Flaubert, când citise nuvela discipolului său „Boule de suif" era entuziasmat. I'a profeţit immortalitatea povestei acesteia scurte şi l-a somat pe elevul său: „Incearcă să faci o duzină de atari şi vei fi un om".

Maupassant, cum am mai zis, a scris aproape 300 de nuvele. Şi dacă este adevărat că numai puţine ajung la un nivel aşa de

înalt ca „Boule de Suif", desigur un sfert cel puțin întrece tot ce s'a scris în timpul său în genul acesta. Insemnătatea lui Maupassant constă deci în nuvelele sale.

Maupassant a scris și câteva romane foarte demne de a fi citite, foarte interesante, mai ales pentru acela care vrea să pătrundă în toate adâncimile sufletului lui așa de rafinat și complicat. Dar ca romane, nu le întrec pe cele mai bune ce au fost produse în epoca aceea așa de fertilă în romancieri însemnați, poate cu excepția romanului „*Bel Ami*", istoria satirică a unui jurnalist fără scrupule și fără mari capacități, care totuși ajunge la o poziție înaltă în societatea pariziană, mulțumită darului său de a plăcea tuturor femeilor. Dar tocmai excepția aceasta adevereşte regula. Romanul ăsta foarte însemnat n'are nimica comun cu celelalte romane ale sale în construcția sa, — este mai mult o nuvelă foarte amplificată.

Cu mult mai puțin însemnate sunt poeziile lirice și dramele lui Maupassant. In tinerețe, Maupassant scrise multe versuri, din re care a reunit ceeace-i părea mai reușit, într'un volum. Ceeace este mai bun în poeziile acestea, face impresia nuvelelor versificate. De asijderea dramele sale sunt numai nuvele dramatizate, și nu totdeauna foarte dibaciu. Cu mult mai interesante sunt descrierile sale de călătorii, pe cari le-a făcut în țări străine; volumul cel mai interesant între acestea, este desigur „*Au soleil*", și mai ales capitolele cărții acesteia care ne povestesc impresiile călătoriei din Algeria, unde a fost ca reporter al unui jurnal Parisian. Schițe prețioase mai ales prin darul observării, tablouri plastice și pline de mișcare, ce conțin, afară de aceasta, o critică nimicitoare a tuturor măsurilor sucite ale politicei coloniale franceze, care n'a știut să câștige sufletul populației indigene.

In orice caz schițele acestea și polemica împotriva guvernului au mai mult o însemnătate mare pentru studiul timpului și al patriei lui Maupassant, și așa romanele (cu excepția lui „*Bel Ami*"), și celelalte opere ale sale, menționate tocmai. Dar cele mai bune dintre *nuvelele* sale au o valoare superioară independentă, sânt capodopere modele cari își au locul în istoria literară universală, aparțin la producțiunile cele mai geniale în genul lor.

Și despre ele ar fi încă mult de spus, dacă scopul acestui studiu ar fi fost de a expune toate frumusețele și toate particularitățile demne de a fi menționate. A trebuit să mă mulțumesc cu relevarea câtorva trăsături esențiale și caracteristice, mai ales astfel de trăsături cari permit să cunoaștem poziția lui Maupassant în curentele generale ale desvoltării literare.

E. Herzog

Prof. Dr. E. Herzog, profesor de limbile romanice la Universitatea din Cernăuți, s'a stins subit în ziua de 15 Decembrie fără să fi putut revedea corectura manuscrisului ce ne încredințase.

PĂMÂNT

Pământ străbun! Ce vajnică ursită
Ne-apleacă peste matca ta cernită,
Când floarea cea mai mică şi suavă,
Cu fruntea 'n sus, ţinteşte către slavă?

Intregul câmp cu brazdele-i bogate
E negru de spinări încovoiate;
Nădejdea celor mulţi şi visul drag
Le leagănă pe-al holdelor şirag...

Şi totuşi stele nasc mereu, de jur în jur,
Şi plin e cerul cu sclipiri de-azur;
Ah, unde-i gândul sfânt să le cosească,
El, secera, pe veci dumnezească?

O! crunt pământ ce 'ncătuşaţi ne ţii,
De sângerăm pe căile-ţi pustii,
M'ademeneşti cu umbre şi cuvinte,
Şi flori aşterni pe margini de morminte!

Prin tine dragostea 'ntre fraţi fu ruptă!
Umile vieţi se năpustesc la luptă,
Şi mor viteji cu inimă păgână
Pentr'o fâşie neagră de ţărână!

Când blesteme se 'ntind peste natură,
Şi piepturi gem de patimi şi de ură,
Sub liniştea de plumb a veşnicii,—
Tu, pari un tată ce-şi sugrumă fii!

Artur Enăşescu.

ARCUL DE TRIUMF

D-l P. Antonescu l-a plagiat după un elev din Paris

Ultima noastră cronică despre arcul de triumf a dat naștere la o nouă serie de aprobări și la unele protestări.

Inainte de a le examina pe toate, vom căuta să rezumăm situația de până aci.

Azi, hotărîrea definitivă în privința arcului de triumf dela Șosea este în funcție de rezolvirea următoarelor două chestiuni:

I) Trebue continuată refacerea în piatră a scheletului provizoriu? și

II) In caz de părăsire a lucrărilor actuale, ce se va pune în loc?

Ambele chestiuni au fost, în parte numai, rezolvite de Comisia instituită într'acest scop de Ministerul Agriculturii și al Domeniilor, prin decizia din 13 August 1928. Prin hotărîrea ei din 24 Oct. 1928, aprobată și de d-l Ministru, Comisia, din care făceam parte, a decis că ruina actuală trebue câtmaidegrabă dărâmată.

Cu acest prilej d-l Primar al Capitalei, Dr. I. Costinescu, a făcut unele destăinuiri, cari sânt de natură a întări hotărîrea comisiunii. D-sa a afirmat că însuși Regele Ferdinand, în cinstea cărui se ridicase monumentul, a insistat, în mai multe rânduri, pentru dărâmarea arcului. Și alți membri ai familiei regale, a adăogat d-l Primar, au fost de aceiași părere, exprimată și mai categoric.

Aceste destăinuiri dovedesc cât de neîntemeiate sânt pretențiile acelora, cari cred că s'ar comite o impietate, dărâmându-se arcul consacrat prin intrarea triumfală a primului rege al României întregite.

Declarațiile, cu caracter oficial, ale d-lui Primar mă desleagă de rezerva cu care, până acum, am tăinuit părerile ce augustul Suveran mi-a exprimat în 1921, când, înainte de a începe campania prin presă contra plănuitului arc de triumf și a catedralei dela Alba-Iulia, m'am crezut dator să supun mai întâi Maiestăților Lor intențiunile mele.

Cu bunătatea caracteristică nobilului și îngăduitorului Său suflet, Regele, deși aprobând în totul criticile mele și campania ce intenționam, regreta că nu poate lua o atitudine fățișă împotriva celor ce se plănuiau pentru sărbătorirea Sa, adăogând, cu humor, că programul încoronării i se prezintase gata alcătuit ca un „menu" la un praznic, la care tocmai cel sărbătorit n'are cuvânt de critică.

Maiestatea Sa a insistat totuși să fiu numit în Comisia, cu mult înainte constituită, pentru organizarea serbărilor încoronării. Prin adresa numirii însă, limitându-mi-se atribuțiile, iar programul general fiind stabilit, am preferit să nu mă fac părtaș la cele hotărîte de Comisie, prevăzând de atunci sfârșit tragic, pe care, azi, cu toții constatăm că-l au lucrările încredințate cu ușurință unor îndrăzneți incompetenți.

Tot d-l Primar ne-a mai asigurat că și defunctul primministru I. I. C. Brătianu i-a cerut dărâmarea arcului, pe care îl considera ca o încercare nenorocită.

Aceste destăinuiri întregesc părerea generală, redată prin marea majoritate a ziarelor ce sânt demult pentru dărâmare, după cum am arătat.

Prin desființarea arcului problema nu este însă decât în parte rezolvită, rămânând să se arate prin ce poate fi înlocuit.

In această privință s'au iscat în sânul Comisiunii două păreri. Majoritatea Comisiei propune ca după dărâmare să se deschidă concurs pentru un nou proiect de arc de triumf, în stilul clasic însă, adică ținând seamă de tradiția romană proprie acestui fel de monumente.

Contra acestei propuneri am invocat argumentul principial că concepția chiar a unui arc de triumf nu cadrează cu imagina victoriei noastre. A persista să refacem în piatră așa zisul arc de triumf ce-a servit numai ca decor

Originalul plagiat de d. P. Antonescu

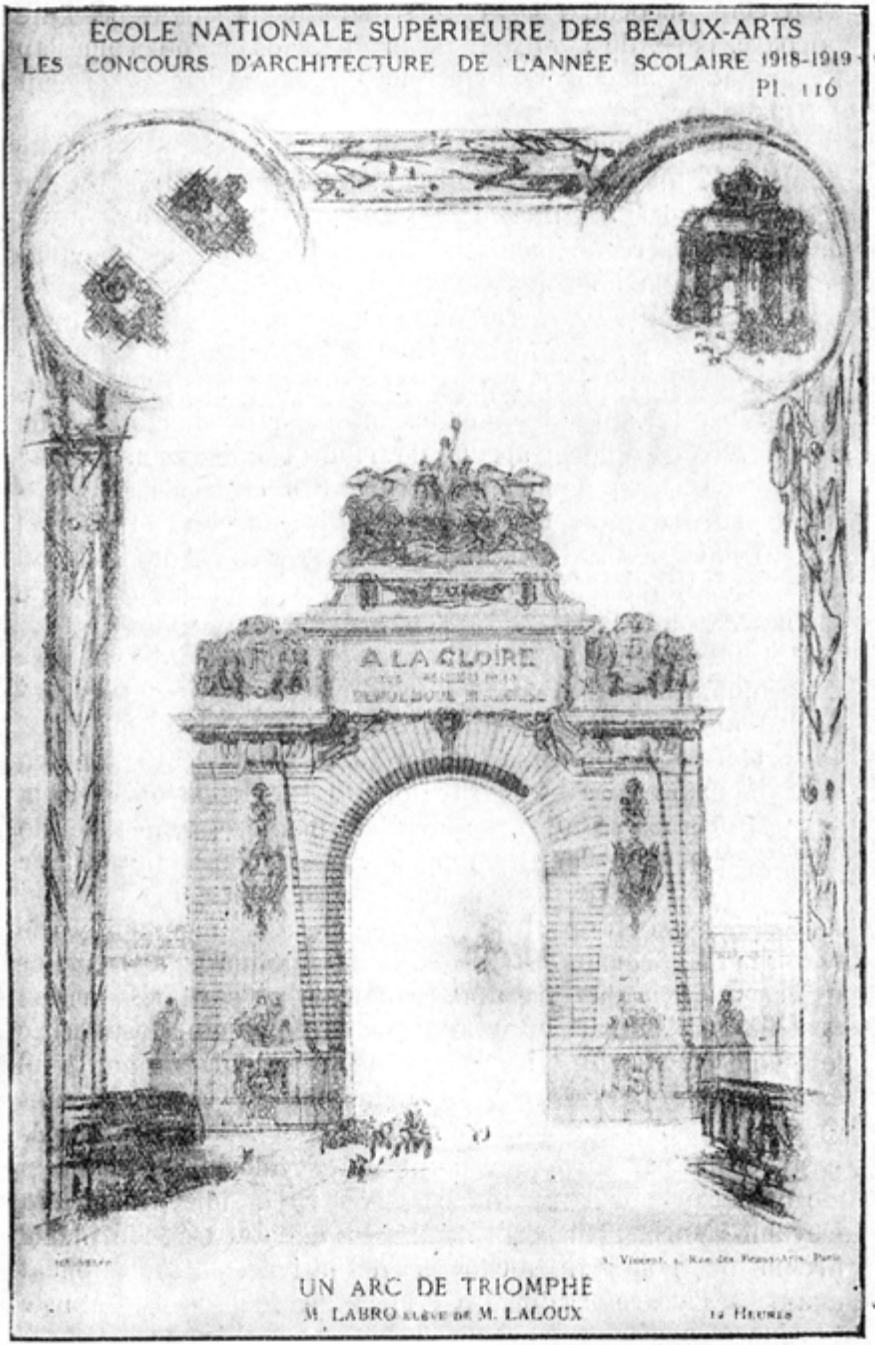

serbărilor încoronării, ar fi să sfidăm pe toate celelalte popoare, care, deși nu mai puțin victorioase, totuși nu s'au încumetat să eternizeze printr'un așa de trufaș monument izbânzile lor.

Această concepție, dictată și de buna cuviință față de aliați, este tot mai mult susținută. Intr'un articol recent din „Cuvântul", d-l architect Cegăneanu crede de asemeni că „ideia unui arc de triumf, la noi, nu poate fi decât deplasată și dovada unei grandomanii ridicole".

Dacă totuși părerea refacerii arcului s'ar menținea, trebuie să se admită forma clasică în locul proiectului actual care e lipsit de orice calitate artistică și de orice originalitate. In zadar se străduește un critic anemic să ne dovedească că autorul arcului de triumf „pentru prima oară" a găsit soluția așa de fericită a transformării vechei porți romane prin acele adaosuri laterale care o „independentizează"!

Departe de a fi original, planul D-lui P. Antonescu nu este decât plagierea proiectului unui elev de la școala de Beaux-Arts din Paris.

Dintre prea numeroasele proiecte ale elevilor s'a plagiat anume lucrarea D-lui Labro elevul D-lui Laloux, reprodus în planșa Nr. 116 a concursului (de 12 ore) din 1918—1919, tocmai în preajma anului 1921, când d-l Antonescu s'a ivit cu pretinsa sa lucrare originală. Un profesor de la școala noastră se înjosește deci să plagieze proiectele de concurs ale unui elev din Paris! Aceasta constituie desigur recordul în materie de plagiat chiar la noi.

Nu numai proporțiile generale ale monumentului și ale deschiderii arcului, dar și „dificila înclinare a laturilor exterioare față de cele două verticale pe care se sprijină deschiderea centrală în arcadă", pe care presumptiosul critic le laudă ca merite proprii ale architectului român, totul este servil copiat. Până și ornamentele și cartușele sânt direct împrumutate și numai altfel așezate. Ciubucele românești, ce îmbrăcau primul plan, au fost înlocuite în urmă și ele prin cei doi genii înaripați, pe cari, după inspirația elevului Labro, profesorul nostru i-a adoptat și el în planul arcului de triumf „în forma sa definitivă", ce s'a publicat acum ca lucrarea proprie a d-lui P. Antonescu. Și figurile

d-lui Antonescu se regăsesc în proectul elevului dela Paris. Profesorul nostru n'a făcut decât să suprime coronamentul şcolarului francez.

„Meritele în concepţia generală" ce d-l Marin Simionescu-Râmniceanu vrea să găsească operei „gândite" a d-lui Antonescu, se dovedesc deci a fi vorbărie fără rost, căci din comparaţia cu originalul elevului din Paris se vede cât de inferior este plagiatul pretinsului mare architect român, care a adaos numai câteva zorzoane naţionale.

In zadar deci caută d-l P. A. prin revista sa, care apare numai la câţi-va ani de distanţă, să-şi apere proiectul printr'un articol în care mi se face cinstea de a mă declara cel mai ignorant al chestiunilor, al căror secret d-sa singur crede că îl deţine.

Deşi mi se adresează personal, autorul articolului nu are curajul să semneze. Ca burlacii tomnatici, cari cu o şuviţă de păr, adusă din ceafă, cred că îşi acoperă chelia, tot astfel şi autorul articolului nesemnat crede că prin injuriile ce răspândeşte nu se va descoperi goliciunea plagierilor sale. Cu laşii însă, cari fug de răspundere, nu se poate sta de vorbă. Insultele lor mă onorează, dovedind că nu fac parte din tagma lor.

Acuma că dovada plagiatului este făcută, va fi şi mai uşor să se renunţe la reeditarea faimosului arc. Căci realizând planul actual, chiar cu micile noui modificări, Statul se expune la procese de daune din partea architectului francez, al cărui proiect de şcoală a fost plagiat de d-l P. Antonescu.

Rezumând considerentele primei feţe a chestiunii, se ajunge la concluzia că, I.: Din punct de vedere estetic şi practic, actualul monstru trebue dărâmat, şi cât mai curând, pentru a evita o catastrofă prin prăbuşirea neprevăzută a schelei ce d'abia mai rezistă furtunilor, după cum am arătat-o; II.: Dărâmându-se arcul şi eliminindu-se refacerea lui, rămâne să vedem prin ce poate fi înlocuit.

Hotărîtoare în această privinţă trebue să fie, neapărat, idea ce dorim să eternizăm, pe locul sfinţit prin întoarcerea în Capitala României întregite a Regelui victorios, însoţit de familia Regală şi de generalii armatelor aliate.

Enunţarea chiar a evenimentelor, ce vrem să comemorăm, fixează tema monumentului. In locul unui arc banal se impune să vecinicim în bronz pe Regele Ferdinand, ca simbol al întregirii neamului.

In executarea acestui monument, pentru a nu se pierde lucrările ce au înghiţit atâtea milioane, s'ar putea utiliza temeliile arcului şi soclii de piatră pentru susţinerea platformei, pe care să se reprezinte măreţul alaiu al întoarcerii în Capitala României întregite a primului Rege al tuturor Românilor.

Sânt fericit că şi în această privinţă mă aflu în neînţelegere cu Asociaţia pretinsă artistică a D-lor P. Antonescu — Simionescu-Râmniceanu. Pe când primul îşi însuşeşte planul unui elev, dându-l drept al său, după ce suprimă unele accesorii, — celălalt, prin procedee tot atât de incorecte, denaturează textele citate, după cum a procedat cu ultima mea cronică.

Dar despre aceasta altă dată.

Al. Tzigara-Samurcaş

Dela Intemeietorii Revistei

I. SLAVICI: scrisori către I. NEGRUZZI

Viena, 6/18 Iuli, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Iți scriu in grabă, incât nici nu cutez a-mi luà timp sà-ti multiàmesc astà-datà pentru presentul, ce ai binevoit a-mi face.

Cu incetul bratiul meu se indreaptà spre bine. Cu deosebire dupà-ce a fost fixat p'in o sinà, de càte-va zile pot să me scol si sà petrec càte-va oare peste zi in grădina spitalului. Se intielege — àmblà nu pot decàt portànd bratiul pe o perinà. Acum profesorul mi-a sfàtuit, ca dupà-ce pot suporta transportarea in distantie mai mici, sà ies numai decàt din spital, de oare-ce am lipsà de aer curat. Bài nu sunt in apropiare; astfel mi-a sfàtuit sà merg la Brül, cale de vr'o oarà d'aici unde ar avea sà fie, inpregiur, cel mai curat aer. — N'am decàt sà fac, precum imi sfàtuieste si astà cu atàt mai mult, de oarece el mi-a zis: „Es ist Grund anzunehmen, dass Ihre Lungenspitzen, zwar unbedeutend aber für mein Spital luft doch bodenklich infiltrirt sind".

Vei aflà deci, cà voind a petrece la tiarà, astfel, precum sum, voi avea cheltuieli extraordinare. Va fi de lipsà sà imi iau o femea, care sà me grigeascà si nu numai sà-i plàtesc, ci sà o si sustin pe vremea, ce petrec cu d'ènsa. Am àncà un rest din paralele, ce mi-a trimis Dl. Maiorescu. Acesta inse, dimpreunà cu acea, ce mi-ai trimis Dta, nu va fi destul. Earà-si te rog dar, binevoieste a-mi trimite, pànà inclusive August, ajutoriul, ce-mi dati. Desi medicii me declarà reconvalescent, gratulandu-mi de norocul, ce am avut, au si acuma me tem, cà voi perde bratiul. Si acuma articulatiunea este descheiatà si oasele se freacà la cea mai micà miscare. Profe-

sorul zice, că in câte-va zile si această frecare are să incete. Poate, — dar eu nu cred, până-ce nu voi ajunge ca să nu mai aud sunetul scârnav, ce urmează din fiecare. Deasemenea optimist este profesorul in fată cu necrosă, care crede că va decurge de sine după-ce voi petrece la aer liber. Să vèd! — Dureri nu am, decât dacă cumva din nebăgare de seamă bratiul se scutură. Află inse, că intrega capsulă este putrezita si, am să astept până-ce se va formă altă noauă, un proces, care poate să dureze si un an. Afară de spital nesmintit el vă decurge mai iute. Totul depinde dela capacitatea de restituire a organismului meu. Betranul mi-a promis, că in 6—8 septemâni poate să me declare de sănètos. — Eu m'asi bucură, dacă in Octomvre asi putea fi om intre oameni.

Din boala primordială, si eu cred că n'a mai remas nimic.

„Convorbirile" am primit si cetit. Mai mult intr'o scrisoare viitoare.

Primeste deocamdată salutările mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu.

Me bucur de insănètosiarea lui Xenopol.

Slaviciu.

Hinter-Brühl, 19/31 Iulie, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Este poate mai mult inchipuita decât adeverată starea de care me bucur. Omul adese-ori zugrăveste stările cu colori mai plăcute decât acelea, in care ni se infatisieza adevèrul. Ori cât de inchipuita ar fi inse starea mea, este intr'ensa un adevèr, care me satisface: in sfirsit eară-si sum fericit, mai fericit decât-ce speram să fiu, mai fericit decât-ce ar putea să fie alt om in starea, in care me aflu eu.

Imi aduc aminte cuvintele rostite de către Alecu Ruso cu ocasiunea scăpării sale din Clugiu. Da, nemic mai plăcut

decât o dusică de aer liber. Bucuria mea trebuieste inse să fie mai viia decât acea a lui Ruso: el a scăpat numai din temnitia; eu inse vin din spital. Bratiul stèng, precum si oboseala sufletească de care patimesc după o bolnavire de opt luni de zile, fac peste putintia, ca să iti zugrăvesc impressiunile plăcute, care me transportă intr'un fel de betie vibroasă. Gandeste inse numai la acea, că vin din spital, si iti vei explică insuti această betie.

Me aflu pe culmea unui deal. Casa, in care locuiesc este isolată. Giur inpregiur paduri dese, inspre vale un pomèt umbros, earbă verde si mai jos casele respandite pe vale. De aici, de sus, privirea cuprinde intreaga vale, cea mai placută panoramă, ce am contemplat in viatia mea. Dimineaţia cele d'anteiu raze ale soarelui me trezesc din somn, fac o mică miscare p'in atmosfera recoroasă, apoi me intind in umbră, pe pagistea moale. In meazà-zi, cand jos in vale oamenii se topesc de arsitia, aici, sus, eu me desmierd in aburirea recoroasă a vènturilor.

Dar incet. Nu voiesc „a marea cu valuri". Si nu petrec singur in aceasta isolatiune. Cu mine este una dintre cele mai plăcute fiintie: sora Louisei mele, o femea tènèra, amabilă, plină de spirit si amică de copilărie amea. Sotiul ei, stationat in Viena, ne visiteaza din când in când, portând grigea aprovisionării noastre.

Pentru un om bolnav nu numai trupeste ci si sufleteste, nici o stare nu poate să fie mai potrivită decât asta.

Simtiesc că me intràm.

Transportarea am suportat-o fără dureri extraordinare, eară decând me aflu aici, bratiul mi se indreaptă peste toată asteptarea. Progresând in egale proportiuni, sperez că in 4—6 septemàni să pot purta bratiul liber.

Din intèmplare, omul, intr'a cărui casă locuim, are patru vaci. Astfel pot să fac cura numită „Molkenkur", de care am atàta trebuintia. In zori, la meazà-zi si sara, beau càte o jumetate de ocă de lapte proaspet. Ei! spunemi: ce imi lipseste? — Nemic — afară de parale. — Trebe să stii, că fericirea mea nu este gratuită. Numai pentru locuintià am să plătesc 52 fior 50 kr. pe intregul seson, 2-3 luni. Trebu apoi să port grige de un vipt nutritor, de oare-ce altfel ar fi totul in zedar.

Desi portàm apoi cheltuielile in jumetate, mai ales aici, unde toate se plàtesc cu adaos, am sà socotesc cel puțin 50 fiorini pe lunà. Incep a me teme, cà voi iesi din socoteala. — Mai ales de present imi lipsesc paralele cu desevirsire: te rog, dacà nu mi-ai trimis àncà, trimite-mi numai decàt.

Scrierile lui „C. Negruzzi“ mai ales acuma sunt o indoita binefacere pentru mine. Nu iti pot multiàmi indestul. P'in bunavointia Dtale am ajuns a gusta cea mai folositoare plàcere. Scrieri de un croiu mai mare nu pot sà cetesc, de oare-ce atentiunea imi este cuprinsà de càtrà bratul bolnav. Aceste sunt tocmai potrivite pentru un bolnav. Cetirea acestor scrisori este singura lucrare sufleteascà amea. Pentru studiul serios, lecture mai indelungate ori scriere n'am destularàbdare. Sperez inse ca indecurènd sà pot earà-si incepe viatia mea de demult. Me tem inse, cà nici cànd nu voi ajunge a fi acela-si, care am fost. Par cà s'a potolit focul, ce ardea in sufletul meu. Imi par altul acuma si altul in trecut: atunci un suflet cu vietiuirea idealà, tràind intr'o lume inchipuità; acuma un om meditàtor, care pretutindenea cearcà sà steargà coloarea sarbadà, in care i se infàtisiazà adeverul. Ori càt de mult asi fi pierdut inse din firea mea de demult; ori càt de sarbèda mi-ar parea vietiuirea: stau in fatia cu o noaoà viatia si me simtiesc màngàiat de trecut privind in viitor. Scapànd de moarte si aproape de a nu mai sènti rana, ce trecutul a làsat in sufletul meu, me simtiesc ca renascut. Trecutul, in mine, nu are nemic comun cu viitorul.

Intr'astà stare port o sarcina dintre cele mai grele: adenca recunostintia, ce simtiesc càtra oamenii, p'in care am ajuns unde sum. Da, — este o sarcinà, — care me leagà cu lantiuri de fer de viatia. Fi-voi cànd-va vrednic de atàta bunavointia? oare nu voi muri inainte de a fi ajuns, ca binefàcàtorii mei sà se bucure de binefacerea lor? — si oare sum eu acea, ce me pretiuiesc d'ensii!? P'in ajutorul DVoastre, p'inm àngaierea ce mi-ati dat, mi s'a scàpat viatia: n'ar fi fost oare mai bine sà o fi làsat in stirea Domnului!? — Ori cum sà fie inse, eu me bucur de present, privesc plin de incredere in viitor si recunostintia, ce simtiesc càtrà DVoastre, n'are decàt sà ne indemne la lucrare neobositè, lucrare in care va consistà poate fericirea viitoarei mele vieti.

Sperez, cumcă in decurènd iti voi putea scrie mai putin sub impressiunea durerilor.

Te rog, scrie-mi la adresa: Hinter-Brühl bei Mödling, per Wien.

Primeste salutarile mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu

CRONICI

Cronica Plastică.

Voința estetică a poporului nostru, care în arta țărănească se grefează pe o serie limitată și statornică de principii decorative în arta modernă și contimporană se manifestă cu vigoare ne-sminţită în problemele de sensibilitate particulară pe care se străduesc să le rezolve artiștii reprezentativi ai diferitelor curente.

Linia tradițională a artei țărănești e întreruptă brusc și frecvent în manifestările culte. Aci, bineînțeles, tradiţa trebue acceptată în sensul continuităţii. Salturile sunt primejdioase.

Peregrinările așezărilor noastre culturale, în procesul lor de fixare definitivă, au fost reeditate și în ceiace privește plastica.

Românul s'a obișnuit să accepte cu ochii închiși tot ceiace producția străină îi oferă sub eticheta artistică.

S'au adus de bună seamă din afară multe lucruri bune, dar s'a neglijat prea mult spiritul autohton. S'a uitat prea des că nu orice realitate viabilă aiurea e valabilă și pentru noi.

Importarea fără discernământ a formulelor caricaturale a introdus germenul morbid și în plastica noastră. Reacțiunea nu s'a făcut însă în sensul eliminării elementelor străine de sensibilitatea românească, ci în direcția asimilării lor.

Transformările care multiplică aparențele artei s'a dovedit încă odată că sunt consecințe ale jocului spontan al vieții.

Neinfluențați au rămas fruntașii adevărați ai artei noastre: Tonitza, Han, Dimitrescu, Șirato, Bunescu, Petrașcu și Medrea. Neinfluențați au rămas o seamă de tineri înzestrați, între care —făgăduinți frumoase s'au stins cu Sabin Popp, Horațiu Dimitriu și mai ales cu minunatul talent al lui Aurel Băeșu.

Drumurile noua sunt tot ale celor tineri: Papatriandafil, Soroceanu, H. H. Catargiu, Ionescu-Sin, Lucian Grigorescu, Onofrei, Kessler, Phoebus, Miracovici, Baraski, și alții.

Insă cei ce astăzi voluntar neglijează arta legată de servila imitație a naturii, nu știu să stăvilească strecurarea paraziților, care, profitând de confuzia momentului, vor să pozeze în precursori.

Fiindcă a existat un precedent cubist, fiindcă au fost găsite întemeiate cercetările canalizate în aplicaţiunile decorative, fiindcă sculptura Miliţei Pătraşcu şi arhitectura lui Marcel Iancu au găsit în sfârşit înţelegerea pe care o meritau, fiindcă ingeniozitatea lui Maxy şi-a aflat un debuşeu practic şi util, amatorul snob, incapabil să definească adevăratele limite ale artei, e astăzi complect dezorientat.

Lucrările plastice au fost în mare măsură influenţate de această dezorientare, toate inepţiile fiind disputate cu înfrigurare de către colecţionarii care deveniseră complicii unei arte ce se extenua în descoperiri cu pretenţii transcedente, dar vide de orice înţeles şi de orice valoare estetică.

Drumul, totuşi, s'a netezit.

Astăzi, nu ne mai interesează copia de pe natură sau „opera" cutărui meşter, care, sub pretextul că face artă nouă, schiţează câteva grimase picturale ori un rebus linear, — sau, închipuindu-şi că realizează pânze sensuale, le acoperă cu straturi groase de materie crudă şi azvârle în mijlocul acestei imensităţi colorate câteva pete luminoase.

Ne interesează interpretarea inedită a adevărului vieţii, mai mult decât cea mai exactă reproducere a lui; ne interesează curajul celui ce înfruntă necunoscutul cu riscul jertfelor adevărate; ne interesează sinceritatea dragostei de muncă, atât de necesară desăvârşirii unei opere; ne interesează drumul străbătut de înaintaşi şi putinţa continuării lui oneste.

Străduinţele adevăraţilor artişti trebue să ducă la contopirea trecutului cu prezentul, — contopire care va împăca elementul autohton cu rezonanţele străine ce se împământenesc, şi care singură poate demonstra că adevărata libertate de creaţie se dobândeşte treptat, prin muncă, prin disciplină şi prin talent.

Celor ce văd în actualul stadiu al artei româneşti o primejdie decadentă, le vom spune numai că surprizele mondiale care se numesc capodopere nu s'au născut, nici-una, din constrângeri şi reţete moştenite, ci din seninătatea libertăţii absolute.

Căci denigrarea haosului nu implică punerea în lanţuri.

H. Blazian.

Cronica etnologică.

Rassele colorate. — Evenimentele din China şi atâtea altele au adus la ordinea zilei problema rasselor colorate. Războaiele din Maroc, Turcia, China-Japonia, invazia artei Negrilor, propăşirea dansurilor şi muzicei lor, admiraţia unor europeni faţă de concepţia frumuseţii şi a artei orientale, faţă de estetica exotică, faţă de înţelepciunea şi de sensualismul mongol, etc., plus propaganda sovietică a „trezirii popoarelor colorate" din Asia, toate

acestea ne fac să privim cu ironie şi să condamnăm certurile şi luptele dintre statele europene.

Evident, Europa a îmbătrânit şi nu pricepe primejdia ce o ameninţă. Admitem că pericolul aevea e încă îndepărtat şi mai poate fi prevenit. Dar cu o singură condiţie: ca din timp popoarele Europei să-şi împace interesele şi tradiţiile contradictorii, din timp să se înţeleagă asupra colaborării sincere şi conştiente... Se poate realiza asemenea înţelegere şi unire?..

Considerentul principal asupra viitoarelor pericole, este că primejdia „galbenă" sau „neagră" nu trebuie neapărat să îmbrace formele romantice şi înspăimântătoare din fanteziile unor scriitori care s'au ocupat de acest subiect. Nu, pericolul e mult mai simplu, obişnuit, de toate zilele — deci şi mai real.

Doi autori cred că pericolul e totuşi mare şi că el solicită cea mai încordată atenţiune: Americanul Lotrope Studdard („Războiul Rasselor Colorate") şi profesorul dela Geneva Maurice Muret („Amurgul Naţiunilor Albe"). Concluziile lor revin cu insistenţă asupra unei idei: europenii sau în genere albii se găsesc într'o situaţie din ce în ce mai dezavantajoasă faţă de rassele colorate... Să le urmărim deci argumentaţia.

Războiul a subminat prestigiul Europei, a slăbit-o fiziceşte şi economiceşte, răsturnându-i şi autoritatea morală. Europenii nu sunt tocmai conştienţi de aceasta. Nu bănuiesc cât sunt de urmăriţi şi de urîţi. Nu-şi dau seama că pierzând prima partidă şi câştigând pe a doua, se apropie a treia, care e decisivă. Nu se poate spune astăzi a cui va fi victoria.

In evul mediu, Turcii, Hunii, Mongolii, Arabii, au cucerit periferiile Europei asediate, pe care n'au ajutat-o nici Cruciadele. Descoperirea Americei şi a drumului maritim spre Indii a permis Europei să izoleze Asia şi să cucerească atât imensele colonii cât şi oceanele.

Ştiinţa şi tehnica războiului, mijloacele de comunicaţie perfecte, i-au consolidat supremaţia materială. Europenii au devenit stăpâni ai lumii.

Spaniolii, Portughezii, Englezii, Olandezii şi Francezii au împins aceste cuceriri până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dar Europeanul are memoria scurtă. El a şi uitat acele timpuri îndepărtate când trăia sub frica invaziilor şi războaielor.

Se credea de nesdruncinat, până când Ruşii au fost învinşi de un popor pur galben. Astfel s'a început secolul al XX-lea.

Stăpânirea lumii de către Europa se va transforma într'o întrebare, dacă nu astăzi, mâine cu siguranţă. Intre 1914 şi 1918 toate continentele priveau lupta de extermimare ce duceau popoarele Europei între ele. Concluziile pentru Japonezi, Chinezi şi Indieni au fost clare şi simple: Stăpânii Lumii nu sunt de acord între dânşii, ei pot fi învinşi odată ce unii dintre ei înfrâng pe alţii; cultura lor, atât de superioară, nu poate stăvili ura lor mutuală.

Albii sunt uneori ridicoli sau mizerabili: deci nu sunt tocmai de temut. Popoarele colorate nu simt vre-o recunoştinţă faţă de Europa pentru binele culturii aduse de albi. Odinioară, popoarele colorate stăpâneau lumea.

Autorităţile europene chiar atunci când sunt bune, în practică pentru a guverna coloniile—sunt insuportabile şi urîte. Rasele nu pot să nu viseze răsturnarea acestor autorităţi.

Prin războiu, Europa a sărăcit şi slăbit, iar lumea „cafenie", „neagră" şi „galbenă" s'a întărit materialmente şi a trecut printr'un mare avânt spiritual. Popoarele colorate n'au smuls încă puterea din mânile albilor; totuşi unele dintre ele încearcă s'o smulgă; iar toate au priceput că greutatea numerică e de partea lor, — ceiace are o mare însemnătate. Dacă lumea politică e albă în proporţie de 90 la sută, lumea etnică nu e albă decât 40 la sută. Albii populează 57 milioane kilom. pătraţi, iar rassele colorate — 80 milioane. Din 1.800 milioane de oameni, 550 mil. sunt albi iar 1.250 mil. coloraţi. Studdard spune următoarele:

— Important este faptul că majoritateaa rassei albe e concentrată în Europa: în 1914 circa 250 milioane, din care războiul a smuls vreo 10 milioane. Totuşi patru cincimi din rassa albă sunt concentrate numai pe o cincime din teritoriul ei, iar restul e împrăştiat prin toată lumea şi trebuie să apere patru cincimi din teritoriul moştenit împotriva unei presiuni din partea rasselor colorate, de 11 ori mai numeroase acolo!..

Albii se înmulţesc mai încet decât coloraţii. Numărul albilor se dublează în fiecare 80 de ani, al galbenilor şi „cafeniilor" în 60 ani, al negrilor numai în 40 ani!

Boalele, foamea şi războaele decimau în trecut populaţiile colorate. Insă Albii, prin oraganizarea coloniilor, au înlăturat aceste nenorociri; şi astăzi în mai multe colonii se observă un „excedent" al populaţiei colorate mereu în urcare. Incurând va fi nevoie de emigraţie. Coloraţii nu vor consimţi să se sufoce la ei acasă şi vor căuta să pătrundă în Australia, Africa, Canada, Brazilia, Siberia. Se vor ivi conflicte care vor aduce apoi catastrofe. Nimic nu va rezista valurilor umane...

Dar nu numai supremaţia numerică a coloraţilor se prevede de pe acum, ci şi o energie superioară puterii albilor. Coloraţii îşi aservesc ideologia europeană; învaţă prin universităţile europene; sunt gata să utilizeze şi doctrina „autodefiniţiunii naţiunilor" şi patosul naţionalismelor militante.

Dar Europa n'a dat Asiei şi Africei numai ideologia politică, sau numai sistemul naţiunilor politice mai mult sau mai puţin profunde şi elastice, care pot fi oricând îndreptate cu ascuţişul lor spre Europa: Europa le-a dat şi instrucţie tehnică, încurajându-le viaţa industrială. Poate că nici nu s'ar fi putut proceda altfel; însă, în tot cazul, Europa şi-a creat un concurent.

Când fabricile de produse textile vor copleşi India, ţesătorii englezi vor pierde lucrul. Muncitorul Lionez va fi bătut de munca celui chinez sau japonez. Victoriile şi înfrângerile vor îmbrăca o formă economică şi se vor publica prin bilanţuri şi dări de seamă. Duşmanii Europei nu vor fi nevoiţi să-i trimită *ultimatum-uri* sau să o atace cu armate: va fi deajuns să-i-se închidă pieţile de desfacere ale mărfurilor, pentruca Europa să fie redată rolului ei modest, conform teritoriului său mic şi populaţiei sale în scădere.

Ruperea aceasta a echilibrului economic mondial şi căderea dominaţiei europene, nu se va întâmpla chiar mâine. Africa, cu toată propaganda musulmană şi sovietică, rămâne divizată, incapabilă să procedeze la unire. America de Nord şi dominionurile engleze se vor împotrivi cu înverşunare imigraţiunii chineze sau japoneze.

Studdard crede că în America de Sud, Mulaţii şi Metişii, mulţumită încrucişării continue, vor căpătat curând prevalarea asupra Albilor. Şi, lucrul principal, — Asia nu mai e singură, iar exemplul Chinei îi dă în vileag anarhia. Dacă 300 milioane de Indieni ar răsturna mâna de Englezi care guvernează India, avem toate argumentele să credem că haosul început între Indieni îi va face numai decât inofensivi.

Cu excepţia Japoniei, Asia îşi însuşeşte extrem de încet tehnica, mentalitatea şi procedeele culturii Occidentale. Marea e mereu în mânile Americei şi Europei Albe...

* * *

Concluziile acestor doi autori nu sunt deconcertante, deşi temerile lor sunt serioase.

Se poate face mult pentru a deturna pericolul şi a îndrepta mersul lucrurilor într'o anumită albie. Pentru aceasta, Europa trebue să facă faţă faptelor şi nu să se ascundă de ele. Nu numai Unirea Europei, alianţa Albilor, sau politica înţeleaptă cu privire la rasele colorate, se cer în asemenea împrejurări; ci o Europă restabilită şi liberă de urmările nefaste ale războiului şi Revoluţiei, trebue să găsească mijloacele de înţelegere cu popoarele colorate, trebue să nu transforme pe aceşti rivali în duşmani de moarte, înfrânându-le şi poftele.

Studdard recomandă să lăsăm Galbenilor şi Cafeniilor toată Asia, rezervând pentru Albi toate Dominionurile plus Afriea şi America.

E cam simplist şi naiv, la urma urmei, acest Anglo-Saxon cetăţean al Statelor Unite, când ajunge să dea astfel de soluţii. Totuşi sfatul său nu e lipsit de minte.

In tot cazul Europa trebue să-şi pună problema raselor colorate şi s'o rezolve: în interesul ei, în interesul viitorului ei.

Nu se poate construi politica Europeană pe ură sau pe dispreţ faţă de coloraţi, dar nici pe simpatii sentimentale pentru dânşii. Lucrul principal este ca Europa să-şi *construiască* o politică în această direcţie, dovedind că pricepe problema epocală răsărită cu atâta gravitate.

Europa să nu mai dea din umeri cu uşurinţă în faţa unui fenomen şi a unui scop, care sunt, poate, mai importante decât toate problemele apărute vreodată în faţa Omenirii.

S. R.

RECENZII

Homer: „*Iliada*" Trad. de *George Murnu*, Edit. Cultura Națională, București.

Exploratorii pedanți ai veacurilor au contestat existența lui Homer, iar cei ce se resemnau să-i recunoască o banală și insignifiantă existență odinioară, de mult, în vremurile uitate sau năpăstuite cu vrere de istorici — acum vre-o trei mii de ani, — nu voiau cu nici-un preț să recunoască unui orb paternitatea „Iliadei" și „Odiseii".

Cei mai mulți istoriografi clasiciști — între aceștia și F. A. Wolf — au atribuit astfel „Iliada" colaborării colective a diferiților aezi și rapsozi anonimi din vechime. Creațiunea aceasta anonimă ar fi suferit apoi alterări firești, scurtări și adăugiri însemnate dela transmițătorii ei dealungul vremurilor, — până ce Pisistrate a strâns și a coordonat tot materialul, izbutind să-i dea un aspect unitar, claritate și coheziune.

Oricât de îndoelnică ar fi această prezumție, ea a găsit totuși crezare, și, până la descoperirea unor izvoare mai precise, versiunea aceasta rămâne cea mai plauzibilă.

Oricare ar fi însă geneza reală a acestei opere, „Iliada" rămâne una din cele mai strălucite realizări poetice ale literaturii universale.

Poetul izbutește să reînvie peste veacuri, în vălmășagul și violența războiului troian, o lume străveche, când zeii și oamenii erau frământați de aceleași pasiuni, cutremurați de aceleași bucurii și legați prin taina divină a destinului comun.

Dacă unele pagini poartă pecetia de artă convențională arhaică și nu mai au pentru noi interesul ce-l aveau pentru antici, o mare parte din epopeia lui Homer — fiind întemeiată pe natura externă (amploarea și frumusețea magistralelor descripții) și mai ales pe natura afectivă umană care-i neschimbătoare — rămâne veșnic proaspătă și actuală.

Zeii și oamenii trăesc intens aceleași frământări și aceleași ambiții care-i duc, și'n Olimp și pe pământ, la dușmănii de moarte, la încăerări violente, la suferințe fără mântuire.

Intr'o serie de evocări de-un realism uimitor, „Iliada" înfățișează o plastică imagine a lumii învrăjbite, bântuite de tragismul zguduitor al urii și al dragostei.

Fondul etern omenesc al acestei epopei este prezentat într'o neîntrecută bogăție de comparații și de imagini, într'un stil simplu expresiv și firesc, a cărui plasticitate nu exclude cuvântul mai puțin uzual.

Lucrul acesta se remarcă în deosebi în frumoasa traducere a d-lui George Murnu, care egalează pe alocuri o nouă creație, mai ales prin lărgirea expresivității limbii noastre literare.

D-sa a știut să găsească adesea echivalențe sugestive, înfrângând — desigur nu tocmai cu ușurință — lipsa de mlădiere, sărăcia de nuanțe

a limbii noastre, şi izbutind să tălmăcească, în ritmul şi metrul originalului, toate frumuseţile epopeii homerice.

Invenţiunile sau noile descoperiri lexice ale d-lui Murnu pot fi în bună parte discutabile; dar mai presus de orice obiecţiune, trebue să recunoaştem meritul deosebit al muncii d-sale cinstite şi atât de trudnice.

„Cultura Naţională" a tipărit traducerea d-lui Murnu în condiţiuni tehnice cu adevărat excepţionale, aşa cum sunt tipărite marile ediţii europene.

Volumul are aproape 500 de pagini şi e bogat şi foarte îngrijit ilustrat cu gravuri ce împrospătează subiecte mitologice adecvate.

H. Blazian

Leopold Stern: *Werther sau Iubirile lui Goethe* (Paris, la Bernard Grasset).

După studiile sale atât de personale asupra amorului contemporan şi a înfăţişărilor lui atât de variate, d. Leopold Stern a trecut la iubirile lui Goethe, care şi în privinţa sentimentelor, a fost un precursor. A. Thibaudet numise, într'o recenzie, pe d. Leopold Stern, cu privire la observaţiile şi meditaţiile lucrărilor precedente: „colonel într'o armată în care Larochefoucauld e general". Ierarhia pe care ilustrul critic o acordă tânărului scriitor francez — un loc, precum se vede, printre ofiţerii superiori — e recunoaşterea unui dar special cu care e înzestrat d. Stern: acuitatea analizei şi intensitatea sentimentului.

Astfel că subiectul ales de d. Stern nu e o temeritate, ci o atracţie. Viaţa amoroasă a lui Goethe, la care instinctele se subliniază totdeauna într'o viziune poetică universală, iar ideile au pururea un farmec de viaţă trăită, solicită tocmai însuşirile pe care autorul le are într'un grad înalt.

Se mai cerea şi o iniţiere literară complectă, pentru a putea găsi şi lumina cu preciziune punctul de aderenţă, care e şi cel de comunicaţie vitală, între anecdota amoroasă şi anecdota poetică a creaţiei literare a lui Goethe. Autorul posedă şi această iniţiere. Poate tocmai din pricină că subiectul limitat al cărţii nu i-a îngăduit d-lui Stern o analiză mai amănunţită şi o confruntare meticuloasă a operei literare cu opera amoroasă a lui Goethe, autorul s'a situat în punctul de vedere cel mai favorabil, pentru a ne da o viziune sintetică a semnificaţiei celor mai deseamă creaţii ale poetului-curtezan dela Weimar.

Întâlnim astfel, în câteva rânduri precise, caracterizarea perfectă a *wertherismului*, semnificaţia poemei celei mici, una din cele mai frumoase din câte s'au scris în vre-o literatură: *Über alle Gipfeln ist Ruh.* sau a misteriosului roman *Wahlverwandschaften.*

Goethe a fost, desigur, omul cel mai admirat al timpului. D-l Stern dovedeşte că a fost şi cel mai iubit.

„Deşteptarea Primăverei", cum numeşte Wedekind apariţia pubertăţei, găseşte pe Goethe însufleţit de poezie şi compunând versuri pentru o iubită necunoscută, pentru a-şi amuza câţiva prieteni iubitori de farse. La 16 ani, Goethe iubeşte o Gretchen, blondă şi cu doi ani mai mare decât el. Numele şi poate înfăţişarea ei, au trecut în creaţia cea mai de seamă a lui Goethe, în Faust.

Dela Francfort unde locuise cu părinţii, Goethe pleacă la Leipzig, pentru a-şi complecta studiile. Noile moravuri şi moda în saloane. tânărul poet le învaţă dela doamna Böhm, soţia unui consilier, profesor. Doamna Böhm avusese dela început intuiţia geniului lui Goethe Tot la Leipzig cunoaşte pe Ana Caterine Schönkopf pe care, nehotă-

rându-se s'o ia în căsătorie, o pierde după îngrozitoare scene de gelozie din partea lui. Se întoarce acasă, greu bolnav. Peste şapte ani, când o va revedea pe Kăte, nu va mai resimţi nici-o emoţie.

La Strassburg, Goethe se îndrăgosteşte de fata mai mică a unui francez, la care ia lecţii de dans, dar e iubit de fata cea mare... Emilie e logodită şi Luciade nu se poate logodi. După scena penibilă între el şi cele două surori, Goethe e silit să fugă, bucuros de libertate.

Mult mai adâncă a fost iubirea lui Goethe pentru Fredericke Brion, fata pastorului din Sesenheem, şase ore depărtare de Strassburg, distanţă pe care poetul o străbătea călare. Fredericke Brion nu s'a mai măritat. Ea spunea adesea: „Cine a iubit pe Goethe, nu mai poate iubi pe altcineva"...

La Wetzlar unde se afla Curtea Supremă de justiţie din Germania, Goethe face cunoştinţa Lottei Buff, logodnica amicului său Kestner şi mai târziu pe Maximiliane logodită şi apoi căsătorită cu italianul băcan Brentanno. Din aceste două experienţe amoroase, ia naştere *Suferinţele tânărului Werther*, roman caracteristic şi pentru literatura timpului şi pentru starea de spirit a Germaniei şi pentru geniul lui Goethe.

In pagini pline de mişcare şi de adevăr d. Stern urmăreşte celelalte iubiri mai de seamă ale lui Goethe, toate lăsând urme adânci în spiritul şi opera poetului: la Francfurt Lise Schönemein, la Weimar Charlotte de Stein care a cerut ca alaiul ei funebru să nu treacă sub ferestrele poetului, să nu-l întristeze; Cristiana Vulpius, fecioara brună ca un Bacus tânăr şi care după o iubire de 17 ani i-a devenit soţie, în prezenţa fiului lor August; Bettina, fata zvăpăiată care nu s'a sfiit să iubească pe Goethe, fostul adorator al mamei ei; la Iena, pe Minna Herzlieb care, neputând lua în căsătorie pe Goethe, moşneag de 60 de ani, se logodeşte zadarnic de câteva ori, spre a închide ochii într'un ospiciu; şi ia sfârşit patetica iubire a lui Gothe la 80 de ani pentru Ulrich de Levetzov, fetiţa de 17 ani pe care a cunoscut-o şi iubit-o trei veri la Marienbad şi pentru care, cu inima sfâşiată de durere a scris *Elegia dela Marienbad*.

Toate suferinţele lui Werther proveneau din situaţia nefirească de adorator fără obligaţii. Goethe a practicat această situaţie toată viaţa. Cu o minte superioară, era firesc ca poetul să suporte durerile tuturor despărţirilor, resemnat, decât să închidă amândouă porţile mari peste grădina plină de surprize a lumei. Abea la 57 de ani Goethe s'a hotărît să ia în căsătorie pe Cristiana Vulpius, după o întâmplare care putea să aibe un desnodământ tragic, fără intervenţia Cristinei. Soldaţii francezi năvăliseră în locuinţa lui Goethe. Cristina s'a pus înaintea ţevilor de armă care ar fi putut ucide pe iubitul ei.

Această atitudine de pasăre de pradă a lui Goethe şi această mentalitate de spion în marginea vieţei, au ceva mefistofelic, trebuie să recunoaştem. Dar trebuie să recunoaştem deasemenea că a fost modalitatea cea mai prielnică desvoltării şi acţiunii geniului dela Weimar.

E ceiace reese din studiul d-lui Leopold Stern. — *F. Aderca.*

Al. T. Stamatiad: *Cetatea cu porţile închise* (*parabole*).

Urmărind lucrările acestui poet, rămâi nedumirit, întrebându-te ce muză complexă îi dirige gândul, şi nu ştii dacă trebuie să-l situezi în galeria inspiraţilor satanici, în bună tovărăşie cu Baudelaire şi Oscar Wilde, ori să-l treci printre maeştri făuritori de cântece creştine, cum se revelă când porneşte pe „Drumul Damascului". Dealtfel, întreaga-i fiinţă are ceva enigmatic, ce trece parcă de realul ambiant ceva echivoc.

Volumul notat, cuprinde perle literare. „Fantoma albă" te poartă în lumea himerelor diafane și pure — menite neființei — în care plutesc nebunele visuri. La fel „Castelul alb" și „Fericirea" și minunatul „Zidar". Toate smulg pe cititor actualului meschin.

Maria Pallade-Galați : „*Din umbra vieții*" (roman)
„*Din lanuri vii*" (poezii)

Subiectul îl formează — dragostea unui tînăr sătean, ajuns în diplomație, cu subreta sa. Autoarea a voit să ne arate sbuciumul sufletesc al unui desrădăcinat — prin cultură — din mediul său.

A isbutit întrucâtva. Lipsește însă analiza profundă a firei eroului, Noreanu. Iar Tinca, subreta, este nebulos descrisă și de o inteligență nedefinită precis. Romanul are multe părți frumoase, impresionante chiar și este menit unui apreciabil succes, mai cu osebire, în păturile celor umili.

Poeziile d-nei Maria Pallade au, în general, specificul femenin:

Când lacrimi vezi în ochii mei
Lucește una ș'într'ai tăi
(Tu taci)
Afară-i trist și nourat
Căci soarele eu l'am furat
Și'n inimă l'am așezat.

Versul este curgător, factura sigură.

Ca și în roman, sufletul poetei vibrează profund pentru cei umili. In poezia „Țiganii" este o strofă admirabilă care închide, întreagă, firea nomazilor, cu vagul lor stoicism:

Cerul liber, câmpul verde
Stau grămadă și îi vede
Toți câți trec, lor nu le pasă,
Când mănâncă, nu au masă.

In „Fusul" simțim nostalgia vieții ce-și deapănă firul tot mai cu greu în pasul anilor:

Vezi, anii tăi i-ai depănat
Și firul gros se tot subție ;
Mereu se 'noadă, l'ai legat,
Pe mâni puțin o să mai fie.

Poeziile rețin pe cititor, căci aduc un fond sufletesc sănătos, o sensibilitate duioasă.

C. C. Petrovici

„*Curs de Drept roman*" de *Const. S. Stoicescu.*

D-l Constantin Stoicescu, profesor la facultatea de drept din București și-a închis tinerețele în pandecte. Rezultatul străduințelor sale din tinerețe, ni-l înfățișează astăzi, în chip complect, deși cât se poate de succint, în „Cursul elementar de drept roman".

Deși concepută într'un spirit didactic pronunțat, adresându-se în special studenților și specialiștilor în științele juridice, lucrarea D-lui

Constantin Stoicescu prezintă un interes şi pentru nespecialişti: interesul istoric.

Căci grija de căpetenie a autorului nu e să înfăţişeze numai noţiunile precise de drept şi pletora de controverse care caracterizează dreptul roman, ci să arate, în linii mari, instituţiile romane de drept în desfăşurare.

Pentru aceasta, D-l Stoicescu aplică, cu mult succes, materiei atât de aride a dreptului roman, o metodă istorică riguroasă.

Şi, ceeace trebuie accentuat, în aplicarea acestei metode, D-l Stoicescu se vădeşte a fi nu numai un perfect spirit ştiinţific ci şi un istoric talentat: D-sa posedă darul atât de rar al intuiţiei istorice.

Capitolul privitor la *Ipotecă* e cea mai bună pildă pentru cel ce vrea să se încredinţeze de aceasta.

Aceasta ne face să credem că dacă D-l Stoicescu şi-ar fi exercitat spiritul şi puterea de muncă în domeniul pur istoric, ar fi isbutit să ne dea rezultate remarcabile.

Dar deastădată spiritul didactic şi materia aridă a acestei lucrări fac ca talentul şi priceperea istorică a profesorului de drept roman să rămână înăbuşite: didacticismul îl împiedică în avântul atât de necesar omului de ştiinţă; studiind numai dreptul roman, D-l Stoicescu îşi limitează singur orizontul, se pierde într'o înfundătură.

Paul Sterian

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

ANUL al 62-lea

1 9 2 9

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

99805

LUMEA PRIN CARE AM TRECUT

Gândul meu

Am avut, în urma unor împrejurări întâmplătoare, legături mai mult ori mai puţin intime cu oameni, care prin lucrarea lor au hotărât desfăşurarea vieţii noastre naţionale şi sunt astfel lucruri, pe care nimeni nu poate să le spună atât de bine ca mine. Azi dar unul, mâine altul dintre prietenii mei, au stăruit în timpul celor din urmă câţi-va ani să scriu ceeace ce mi se pare de oarecare importanţă pentru înţelegerea timpului, în care mi-am petrecut viaţa.

Incepând a o face aceasta la vârsta de 77 ani, în luna Maiu, anul 1924, ţin să declar, că gândul meu nu e să-mi scriu biografia, nici să sporesc literatura română cu aşa zise memorii.

N'am adunat însemnări asupra faptelor de oarecare însemnătate, la săvârşirea cărora am luat parte, nici n'am ţinut să păstrez fie documente, fie scrisori primite de la oameni cu rost hotărîtor în viaţa comună. Scriu deci despre oameni şi fapte numai un fel de impresiuni de călătorie, spuindu-le toate aşa, cum mi s'au oglindit în suflet în trecerea mea prin lumea aceasta şi cum mi le aduc aminte după trecerea unui timp de cele mai multe ori îndelungat.

Cei ce-mi vor fi citind scrisa, au să fie deci deopotrivă cu omul, care trece pe lângă un lac cu apă limpede şi vede cele de dimprejur oglindite în faţa lui, deci nu cum în aevea sunt, ci cum par în oglinda nestatornică.

Oamenii despre care am să le vorbesc, sunt trecuţi aproape toţi din lumea aceasta, tocmai de aceea însă ţin să spun despre dânşii numai ceeace după cea mai bună a mea

ştiinţă e adevărat, căci azi-mâine am să trec şi eu şi nu pot să depărtez de la mine gândul, că am să stau faţă 'n faţă cu dânşii şi să dau socoteală despre spusele mele.

Pentru ca înţelesul adevărat al acestora să iasă lămurit la iveală, cititorii au să fie dumiriţi şi asupra drumului în care am umblat, precum şi asupra felului meu de a simţi şi de a vedea cele ce se petrec în lumea aceasta.

Sunt cuprins de simţământul, că stau răsleţ, rămăşiţă a unei lumi, care 'ncetul cu încetul se stinge. E destul să fiu cu inima deschisă pentru ca să fie adevărat şi ceeace spun despre lumea aceea.

DRUMUL IN CARE AM UMBLAT

1. Podgoria Aradului

Aradul se află în câmpie, pe ţărmul dela dreapta al Mureşului; se văd însă bine dela Arad cele din urmă dintre dealurile revărsate din Carpaţi spre marele şes dela Tisa şi dela Dunăre, podgoria ce se 'ntinde dela Mureş până 'n lunca Crişului Alb.

Pe subt aceste dealuri, la marginea şesului, sunt înşirate unul lângă altul zece sate înfloritoare, toate româneşti, iar deasupra satelor, pe coastele înclinate spre mează-zi, sunt vii ce dau vinuri bune, cele mai vestite la Miniş, la Măderat şi la Mocrea. Din jos de sate, pe şes, sunt ogoare mănoase.

Cam pe la mijlocul podgoriei, în culmea unui deal mai răsărit, se văd de la mari depărtări surpăturile unei vechi cetăţi de piatră, de unde ochiul străbate peste şes şi peste lunca largă a Crişului până 'n zarea albăstrie.

Maghiarii îi zic cetăţii „*Világoş*“, adică „Luminoasa“, iar Românii se folosesc de numele maghiar prefăcut în „*Vilagăş*“.

La poalele dealului, sub Vilagăş, se'ntinde *Şiria*, în limba maghiară tot Világoş, cel mai mare şi mai de frunte dintre satele din podgorie, în care se află judecătoria aşa zisă cercuală, unde se ţine toate Miercurile târg de săptămână, de două ori pe an târg de ţară şi unde podgorenii îşi au scaunul protopopesc şi şcoala capitală.

Șiria mai e vestită și pentrucă acolo a capitulat la 13 August 1849 oștirea maghiară comandată de Arthur Görgei în fața Ruș̦ilor comandați de generalul Paschievici.

In castelul domnului de pământ Bohuș se afla 'n timpul copilăriei mele masa, pe care a fost subscris actul de capitulare, și data era săpată în o placă de argint din mijlocul mesei.

Fiind mai înstăriți, mai înaintați în cultură și mai sfătoși, podgorenii, aproape numai Români, se simt ei înșiși, și sunt socotiți și de alți̦i, cei mai de frunte dintre Românii din partea locului, iar fruntea frunți̦i, adică cei mai de frunte dintre podgoreni sunt Șirienii.

Afară de Podgoreni mai sunt pe acolo *Mureșeni*, *Câmpieni*, *Crișeni* pe la isvoarele Crișului Alb, *Pădureni* prin valea Crișului, *Luncani* înspre șes, și *Vidicani* pe la isvoarele Crișului Negru.

Nu sunt însă nici Șirienii, nici Podgorenii, Câmpienii și Pădurenii locuitori de baștină, căci nomenclatura satelor nu e deloc românească. Radna, Miniș, Cladova, Ghioroc, Cubiu, Covășinț, Șiria, Galșa, Mișca, Măderat, Pâncota, Agrij, Arăniag, Silinghia, Dund, Drauț, Cermeiu, Câcărau, Mocrea, n'au înțeles în limba românească.

Poporați̦iunea din zilele noastre e venită în partea locului după încheerea tractatului de Carlovăț, când atât șesul, cât și podgoria erau pustii.

In deosebi la Șiria sunt și puțini Șvabi, mai puțini Maghiari și'n timpul copilăriei mele mai erau și Slovaci aduși acolo de Bohuș, care era și el Slovac dela Ciaba.

Având să descriu lumea prin care am trecut, nu pot să 'ncep decât de aici, unde m'am născut, unde mi-am petrecut copilăria și cea mai frumoasă parte a tinerețelor, unde au fost așezate temeliile vieți̦i mele sufletești. Cu nașterea se 'ncepe numai viața trupească, cea sufletească e plămădită 'ncetul cu încetul potrivit cu felul de a fi al acelora, cu care ne petrecem zilele copilăriei și ale tinerețelor.

2. Vilagășul

Când eram copil mai mic, vedeam cetatea Vilagășului numai de jos, din sat, mi se părea mică și nu mă 'ndoiam, că grăesc adevărul cei ce-mi spuneau, că ea a fost zidită

de fiica unui uriaș, care 'ngrămădia bolovani de piatră într'un car cu patru boi, pe care-l lua 'n poala ei și-l ducea 'n vârful dealului, căruia îi zic Maghiarii „Kopasz“, adică pleșuv, iar Românii *Coposul*.

După ce am mai crescut, m'am învrednicit să urc dealul pân'acolo și am văzut că zidurile sunt înalte, groase și multe.

Era ceva de tot tainic și fioros acolo 'n vârful Coposului. Mi se păreau toate a pustiu, dar era parcă din toate colțurile ies la iveală fel de fel de ființe fioroase.

Atât printre zidurile acelea, cât și pe ici, pe colo prin prejurul lor, se aflau gropi săpate de cei ce căutaseră comori, despre care știam, că sunt păzite de Necuratul, care purta 'n cap „chelepușă“ roșie și-i schilodea pe cei ce umblau să puie mâna pe cele ce nu li se cuveneau.

In curtea cetății se aflau zidite 'n pământ niște bolte rotunde, fiecare cu câte o gaură 'n mijloc. Mi se spunea, că sunt temnițe, în care-i aruncau prin gaură pe cei osândiți. — Nu-i vedeam, dar mi-i închipuiam și-i visam nopțile sbătându-mă 'n culcuș.

Mai era acolo și un fel de gang întunecos, gârliciul unei pivnițe pline de butoaie pline, din care te-ai fi putut coborî, dacă n'ar fi fost înfundat drumul, până jos în mijlocul satului.

Prin găurile din ziduri și prin crăpăturile din ele se aflau cuiburi de stăncuțe, de hereți și de ulii, ba până chiar de vulturi; și ispitiți a ne urca la ele, noi băeții ne puneam viața 'n joc.

Pe sub cetate se 'ntindeau rămășițele unei grădini, mult iorgovan sau liliac sălbăticit cu multe poteci făcute de capre printre el, loc minunat, ca să ne jucăm de-a ascunsele și de-a prinsele.

Din sus de cetate, pe plaiul dealurilor, se 'ncepea pădurea domnului de pământ, și era lucru mare să te plimbi pe la marginea pădurii.

Dar cea mai mare plăcere era să te uiți de acolo de sus spre șesul cel larg și luminos și spre munți, unde ochiul străbătea până 'n Găina și 'n Oul. — Vie îți era'n inimă dorința de a te duce și a te tot duce, ca să le vezi toate din apropiere.

Mai târziu, când am ajuns să știu citi, mi-a căzut în mâni o cărticică, în care se spunea, că Vilagășul era în ființă când Romanii au cucerit Dacia. Din timpul năvălirilor nu se mai știe nimic despre el. Se știe însă, că 'n urmă era unul dintre castelele regale ce alcătuiau brâul Caransebeș — Lugoj — Făget — Lipova — Șiria — Ineu — Beiuși — Oradea — Sîmleu — Hust. Regele Mateiu Corvinul a ținut acolo închis un timp oarecare pe fratele mumei sale, magnatul Szilagyi.

Dupăce Suleiman II Magnificul a desființat și al doilea regat sârbesc, familia Brancovici s'a retras în Ungaria, unde i s'au făcut donațiuni însemnate, între care și Vilagășul. Bine știutul Episcop Sava Brancovici era și el din partea locului.

Când cu răscoala de la 1784, unii dintre tovarășii de luptă ai lui Horia s'au încuibat în Vilagăș. Au fost, așa se zice, aduse atunci tunuri din cetatea Aradului și din culmea dealului Horlea au bătut Vilagășul de l-au lăsat în starea din timpul copilăriei mele.

Citindu-le aceste negru pe alb, nu mă 'ndoiam, că ele sunt adevărate și decâteori se ivia 'n fața mea Vilagășul vedeam în gândul meu regi, voivozi, pașale și cete, care trec în mers furtunatec pe sub dealuri și se răsboiesc pe șesul întins și neted.

Șiria, croită, după toate semnele, de ingineri nemți, cu uliți drepte, pretutindeni deopotrivă de largi și cu locuri de case toate de aceeași întindere, nu s'a putut închega decât după trecerea vremurilor grele.

Vatra vechiului sat se află mai spre șes, unde locului i se zice și azi *Seliște*.

Altă vatră de sat, după toate semnele încă mai veche, e „*Șiriuța*“, un tăpșan de sub cetate, din sus de vii.

Satul de la Seliște, după toate semnele a fost pustiit în timpul luptelor cu Turcii și pare a fi fost locuit de maghiari, căci în nomenclatura localității sunt elemente maghiare ca „Kopasz“, „Kiscut“, „Nyergeș“ ori „Banhagy“. Maghiarii din satul de astăzi, sunt veniți mai târziu și sunt așezați în partea despre șes a satului, alăturea de mai numerosii Șvabi, care sunt veniți și ei mai târziu.

O migrațiune de Români spre aceste locuri s'a făcut după retragerea din Oltenia a Austriacilor. Altă migrațiune

a urmat din Moldova, mai ales din județul Neamțului, în timpul lui Grigorie Vodă Ghica. Cea mai însemnată a fost însă, migrațiunea din Ardeal și de pe Crișuri, când în urma răscoalei lui Horia, iobagii din Ardeal au câștigat și ei dreptul de liberă migrațiune.

După numele de familie în deobște se 'nvederează care de unde a venit. In timpul copilăriei mele cei mai numeroși erau cu numele Borlea, iar satul Borlești se află 'n județul Neamțului.

Intre familiile române erau și câteva de nobilitate, unele de Selište, altele de Hațeg, iar altele de Teiuș.

3. Lumea de atunci

Atât pe podgorenii noștri, cât și pe cei mai apropiați dintre vecinii lor, pe Mureșeni, pe Câmpieni și pe Luncani nu pot să mi-i aduc aminte decât ca oameni cu inima deschisă, totdeauna voioși și doritori de mese 'ncărcate.

Trăiți sute de ani de-a rândul sub asupriri și despuiați în fel de fel de chipuri, ei se simțiau, precum se vede, în mare lărgime dupăce au ajuns să fie socotiți deopotrivă cu foștii lor asupritori.

O fi fost așa, o fi fost altfel, eu știu că m'am pomenit umblând printre picioarele unor oameni stăpâniți de gândul, că e bine să fii om în lumea lui Dumnezeu. Știau să se bucure de viață, încât mulți îi socoteau chiar ușurateci.

Nu pot, ce-i drept, nici eu să tăgăduiesc, că unii dintre cei bogați în timpul copilărieí mele au murit săraci. Mai numeroși sunt însă cei crescuți în sărăcie, care din vrednicia lor, au ajuns oameni cu stare, unii chiar bogați. Așa se 'nvârtește roata lumii coborînd pe unii, când urcă pe alții: pentru mine lucrul de căpetenie este, că 'n lumea copilăriei mele, oamenii nici în zile grele nu-și pierdeau voia bună și, gândindu-mă la cele de atunci, eu mă văd mereu la fel de fel de praznice, la nunți, care țin câte o săptămână de zile, la cumetrii și la fel de fel de alte sărbători.

Nici secerișul grânelor, nici culesul ori sfărâmatul porumbului, fără de cimpoiaș și fără de masă întinsă, nu se

putea face; atât dealul sădit cu vii, cât şi câmpul plin de lanuri răsuna mereu de cântecele muncitorilor harnici, iar în timpul culesului viilor cântecele şi chiotele se 'nteţiau însoţite de lăutari şi de focuri descărcate.

Mai era apoi şi că drumul Aradului trecea prin Şiria.

Din ţara Moţilor, de pe la Abrud, drumul trece muntele pe la satul Bucureşti şi se coboară la Brad, de acolo la Baia de Criş şi apoi prin Hălmagiu la Buteni şi pe Criş la vale la Pâncota, unde coteşte la stânga şi o ia prin satele din podgorie până'n mijlocul Şiriei, unde coteşte iar drept spre Arad.

Drumul acesta e totdeauna umblat, şi pentru cei mai mulţi dintre drumeţi cel din urmă popas e la casa vreunei rude ori a vreunui prieten din Şiria, şi se simţia jignit acela, la casa căruia niciunul dintre trecători nu se opria.

Era deci lucru neiertat să nu te duci şi tu la casa celui ce-a făcut popas la casa ta, şi multe drumuri făceau oamenii cum se cade numai şi numai pentru ca să poată poposi mai ici mai colo.

Aşa au venit lucrurile, că eu mă simţiam pe o mare întindere, pretutindeni acasă.

Mama fiind din neamul Borleştilor şi având doi fraţi şi două surori, aveam multe rude, şi mulţi fini, nu numai la Şiria ci şi pe aiurea, până pe la Hălmaj şi pe la Baia de Criş, mai ales cărturari, dintre cari unii, oameni cu trecere. Alte rude aveam din partea tatei mai ales pe câmpie, pe la Arad şi pe la Pecica. Eram deci mult purtat de ici până colo şi în curând am ajuns să umblu de capul meu când nu eram purtat.

Pretutindeni, pe unde mă duceam, oamenii mă îmbrăţişau cu dragoste, încât minune nu-i, dacă m'am pătruns în curând cu gândul, că lumea e alcătuită din oameni, care mă iubesc şi pe care am deci să-i iubesc şi eu.

Abia acum, la zile de bătrâneţe îmi dau seama, că această dragoste obştească se mărginea la Români. Orişicâtă silinţă mi-aşi da, nu reuşesc să-mi aduc aminte vreun praznic, vreo ospeţie ori vreo petrecere de orişice fel, la care luau parte şi unii dintre cei ce nu erau Români.

Nu trăiau Românii împreună, ci alături cu ceilalţi, ce-i drept în bună pace, dar nu împreună.

Nu tot aşa şi eu, deşi mama stăruia cu multă hotărîre în gândul, ca cu străinii din acelaşi blid să nu mănânci.

Casele părinţilor mei se aflau adică în drumul Aradului, la colţul unei uliţi ce cobora spre imaşul sau bătătura dela marginea despre câmp a satului.

Peste drum dela noi stetea felşerul Moldovanyi, un Armean căsătorit cu sora medicului Cordina, care era Italian şi avea doi băieţi cam de vârsta mea.

La dreapta feldşerului, sus pe deal, se aflau casele încăpătoare ale Grofiţei Königseg, care era măritată după secuiul Bartha şi avea trei băieţi şi două fete.

Dincolo, locuia Post-maistorul Valerian, un ceh, care avea doi băieţi şi-o fată.

La stânga feldşerului locuia un oarecare Koinok maghiar, al cărui băiat îmi era un fel de mentor într'ale strengăriei, iar vecin cu Koinok era Voinovici, un turtelar sârb.

In celălalt colţ se afla primăria maghiară şi notarul Löbel în urmă Kunfy, avea o casă plină de copii, toţi Evrei ca părinţii lor.

In dosul caselor noastre ne era vecin Zorad, un slovac, iar în fundul grădinii, pe uliţa ce cobora spre bătătură, ne erau vecini Pârvu şi Bucălan, iar mai departe se afla partea şvăbească a satului.

Aceasta este cea mai apropiată parte a lumii, în care mi-am trăit primii ani de copilărie.

Mai târziu umblam la şcoala românească.

Când ne întorceam dela şcoală, noi băieţii din acea parte a satului, treceam prin faţa şcolii nemţesti la care umblau şi ungurii; şi dacă se 'ntâmpla să-i întâlnim pe cei de acolo, ei ne ziceau „*Rumun munca fun.*“— iară noi strigam „*Ungur bungur*,“— şi „*Neamţ cotofleanţ!*“ ba mai aruncam şi cu pietre unii într'alţii.

Dupăce sosiam însă acasă, ceilalţi îşi căutau de drum şi se duceau mai departe, iară eu rămâneam singur în mijlocul acelora, cu care-mi petrecusem mai nainte luminoasele zile.

4. Când cu răsmeriţa

Isbucnind la 1848 răsmeriţa, aşa zisa inteligenţă a Românilor din Podgorie s'a dat în partea Maghiarilor, care-i ademeniseră cu gândul, că se luptă pentru libertate, egalitate şi frăţietate. Erau în dieta dela Dobriţin chiar trei deputaţi dintre Românii din Podgorie: Gheorghe Popa, Sigismund Popovici, fiul protopopului dela Şiria, şi Sigismund Borlea, tot Şirian, vărul mamei şi mai târziu înverşunat luptător contra asupritorilor maghiari.

Mulţimea cea mare a poporului, prostimea cea cu bun simţ, ţinea însă cu împăratul.

Mergând deci vestea că Bem, un revoluţionar polonez intrat ca general în oştirea maghiară, se pregăteşte să înainteze prin Şiria spre valea Crişului, ca să-l lovească din coaste pe Avram Iancu, Şirienii i-au ridicat pe Podgoreni, pe Pădureni şi o parte din Luncani şi i-au adunat la Şiria, ca să ţie piept cu oştirea lui Bem.

Văzând mulţimea cea mare adunată pe dealuri, Bem care n'avea decât vreo două mii de oameni, s'a oprit, ce-i drept, în loc, dar peste noapte a adunat de prin satele depe Mureş şi din Câmpie toate carele şi le-a înşirat pe drumul Aradului, iar în fruntea şirului şi-a pus mica lui oştire.

Românii depe dealuri, văzând praful stârnit de coloana cea lungă, au crezut că au în faţa lor o oştire de tot mare şi fiind lipsiţi de arme, au stat pe gânduri. A fost deci destul ca Bem să descarce două trei tunuri, pentru ca mulţimea cea mare să se risipească.

Dupăce însă oştirea a intrat în sat, au fost descărcate dela dreapta şi dela stânga focuri de puşcă şi au căzut şasesprezece dintre oamenii lui Bem.

Nereuşind să prindă pe cei ce descărcaseră, Bem a luat hotărîrea de a-i decima pe Şirieni şi a adunat la „casa oraşului“ pe toţi Românii, ca să aleagă pe cei ce urmau să fie spânzuraţi.

Notarul Pop, ginerele protopopului, deci cumnatul deputatului Popovici, şi-a dat silinţa să scape pe unii încredinţându-l pe Bem, că sunt oameni nevinovaţi. A şi reuşit, dar n'a putut să scape pe unii decât jertfind pe alţii. Fie

dar de frică, fie făcându-şi mustrări, el s'a sinucis în timpul nopţii ce-a urmat după execuţiuni.

Fiul acestei jertfe nevinovate, Emil Pop, a fost atât în timpul copilăriei, cât şi mai târziu, cel mai bun prieten al meu.

Mi s'a spus adeseori, că n'au fost executaţi decât şasesprezece şi că unuia dintre aceştia, tatăl deputatului Gheorghe Pop, i s'a făcut graţia, că n'a fost spânzurat, ci împuşcat.

In timpul copilăriei mele mai stăteau furcile lângă drumul Aradului şi noi copiii ne jucam pe movila, sub care mi se spunea că zac osemintele celor căzuţi jertfă urgiei omeneşti.

O ţineau minte şirienii aceasta şi ne învăţau să cântăm:

Pe drumul Aradului
Paşte murgul Iancului
Cu frâul între picioare.
Şi cu şeaua pe sub foale

5. Pace şi bună înţelegere

Afară de Şvabii şi de Maghiarii dela marginea satului, mai erau la Şiria risipiţi mai ales pe drumul Aradului, meşteşugari, neguţători ori cârciumari, unii Şvabi, alţii Maghiari. Proprietarul avea apoi la curtea lui fel de fel de funcţionari, numai Slovaci ca inginerul Kohan, guvernorul copiilor săi Buliowski, funcţionarii domeniali Zorad, Novitzki, Nosdrovitzki, Şumitzki şi alţii.

Vrajba din timpul revoluţiunii nici după capitulaţiune nu s'a potolit şi Românii, care erau în număr covârşitor şi ca oameni ai Impăratului se mai şi socoteau în rândul învingătorilor, dispuneau în treburile satului după buna lor chibzuinţă. Le dedeau, ce-i drept, celorlalţi câteva locuri în consiliul comunal, dar aceştia nu erau mulţumiţi. Au urmat deci certuri şi încăerări, în urma cărora câţiva dintre Şirienii mai colţoşi, au ajuns să fie închişi în cazamatele răcoroase din cetatea Aradului.

Mi se spunea, că Românii, socotindu-se nedreptăţiţi, au luat hotărîrea de a se duce până la Impăratul şi doi dintre dânşii, dacă mi-aduc bine aminte, Pavel Ardeleanu şi Petre Ciobanu, oameni nu numai deştepţi, ci şi chipeşi, au plecat

la Viena. Ei au făcut lungul drum pe jos, căci în gândul lor la Impăratul, nici călare, nici în trăsură nu se merge.

Aflând-o aceasta, Impăratul, atunci tânăr, i-a primit cu multă bunăvoinţă.

I s'au plâns de neîncetatele certuri din satul lor şi l-au rugat, ca de dragul bunei păci să încuviinţeze, ca la Şiria să fie în viitor două administraţiuni comunale, cum sunt şi două biserici şi două şcoli: una pentru Români, iar alta pentru toţi ceilalţi împreună.

Deşi Românii şi ceilalţi îşi aveau atât casele, cât şi celelalte averi nemişcătoare una peste alta şi averile comunale nu puteau să fie împărţite Impăratul a rânduit să se ţie seamă de dorinţa Românilor, şi la Şiria ne-am pomenit cu două primării, ceeace era foarte bine, căci oamenii trăiau în pace şi 'n bună înţelegere.

După încheerea pactului dualist, guvernul ungar a luat dispoziţiunea, ca să se stabilească iar la Şiria o singură administraţiune comunală. In curând însă iar au fost înfiinţate cele două primării, căci aşa purtau sătenii mai uşor şi mai bine grijă de treburile lor, fie comune, fie comunale.

Se vor mai fi certat din când în când Românii între dânşii, dar cu Şvabii şi cu Maghiarii nu se mai certau. Abia dar târziu de tot, cu câţiva ani mai înainte de a fi isbucnit răsboiul aşa zis mondial, a făcut guvernul ungar unirea definitivă a administraţiunii comunale la Şiria.

Eu mi-am petrecut şi copilăria, şi anii tinereţelor în vecinătatea primăriei maghiare, deşi noi cu toate ale noastre ne ţineam de primăria românească.

Stând mai târziu de vorbă cu mine însumi, mi-am dat adeseori silinţa de a mă dumiri asupra obârşiei, din care porneşte acest principiu al despărţirii cetăţenilor după naţionalităţi. Mi se părea că el e un fel de plăsmuire a Mitropolitului Andreiu, care atât de mult a ostenit pentru ca să pună capăt luptelor dintre Români şi Sârbi prin aşa zisa despărţire ierarhică, şi care în toate memoriile adresate Impăratului, a stăruit ca şi 'n alte afaceri culturale să se facă asemenea despărţiri.

Incetul cu încetul am fost însă covârşit de gândul, că mai presus de toate înţeleptul Arhiereu a stăruit în toate

împrejurările asupra acestui principiu, pentrucă el se potriveşte cu firea cea adevărată şi cu felul de a fi şi de a simţi al Românului.

Pe Şirieni nu alţii i-au înduplecat să ceară primărie deosebită pentru sine înşişi: îndemnul acesta era pornit din dorinţa de a trăi în bună pace alături cu Şvabii şi cu Maghiarii.

„Când întâlneşti în calea ta un Român, — îmi zicea mama, — să-i zici „*Bună ziua!*“, dar Maghiarului să-i zici „*Io napot!*“, iar Neamţului „*Guten Tag!*“ şi treaba fiecăruia dintre dânşii e, cum îţi dă răspuns. Tu datoria să ţi-o faci şi faţă cu cei ce nu şi-o fac pe a lor faţă cu tine“.

Ea mă mustra deci cu multă asprime când afla, că strig şi eu „*Ungur bungur!*“ şi „*Neamţ cotofleanţ!*“ „Săracii de ei, — îmi zicea, — nu sunt vinovaţi, că n'au avut parte să fie Români!“.

In gândul lumii, din care dânsa făcea parte, vinovat, chiar greu vinovat era cel ce prin purtările sale îi făcea pe ai săi fie de ruşine, fie mai ales urgisiţi.

„Supărarea, — îmi mai zicea mama, — ori şi cât de adâncă ar fi ea, de azi pe mâine să n'o duci. Serile să nu te culci mai înainte de a te fi împăcat cu toţi ai tăi, căci pe cel ce adoarme supărat îl ispiteşte Necuratul prin somn. Cu aceia dar, cu care dintr'un blid nu mănânci, să nu te superi, căci cu dânşii foarte cu anevoie ajungi la 'mpăcare.

Mai stăruia mama să nu las mâncare 'n farfurie, ci să-mi iau din blid numai cât pot să mănânc, fiindcă ceea ce rămâne 'n blid se păstrează pentru alţi oameni, iar ceeace laşi în farfurie, li se aruncă porcilor ori câinilor, şi e mare păcat să tragi pentru porci ori pentru câini mâncare dela gura oamenilor.

Vorbind despre oameni, ea nu-i înţelegea numai pe Români, căci îmi mai dădea tot atât de stăruitor şi altă îndrumare.

„Dacă-ţi rămâne o bucată de pâine, — îmi zicea, — şi o cer dela tine doi dintre ai tăi, s'o tai în două bucăţi deopotrivă de mari, pentru fiecare câte una. Tot aşa să faci şi dacă doi străini, îţi cer bucata. Dacă însă unul dintre ai tăi şi un străin ţi-o cer, să tai bucata aşa, ca una din cele

două bucăţi să fie mai mare, iar pe aceasta străinului s'o dai, căci al tău îţi este mai apropiat şi din partea lui dai ceeace e mai mult".

Acestea şi multe altele de felul acestora, mama nici nu le-a născocit din capul ei, nici de prin cărţi nu le-a scos, ci le-a 'nvăţat de la lumea, în mijlocul căreia a crescut şi-şi petrecea viaţa. Aşa gândiau şi simţiau Şirienii şi fără îndoială tot ca dânşii toţi Românii cu mintea limpede.

6. O mare sărbătoare

Dupăce în Ardeal, preoţimea română a primit în frunte cu Episcopul ei unirea cu biserica papală, partea cu desăvârşire mare a credincioşilor români, stăruind în legea părintească, a rămas fără de Episcop, deci şi fără de preoţi, iar Românii din Ţara Ungurească şi cei din Banat au căzut sub stăpânirea asupritoare a ierarhiei sârbeşti.

Abia pe la începutul secolului XIX, în urma stăruinţelor lui Moise Nicoară, a luat Impăratul Francisc I dispoziţiunea, ca la Arad să se înfiinţeze o şcoală pedagogică, aşa zisă preparandie românească, şi în scaunul episcopesc să fie ridicat un Român, însă tot sufragan al Patriarchului sârbesc de la Carlovăţ.

In timpul copilăriei mele, Episcop al Aradului era Procopie Ivacicovici, un Bănăţean, care nu vorbia bine românește, dar era socotit Român, şi după moartea Mitropolitului Andreiu a şi fost ridicat în scaunul archiepiscopesc din Sibiu. Puţin timp în urmă, a trecut apoi în scaunul patriarhal din Carlovăţ.

Episcopul Aradului avea sub pastorirea lui şi Sârbi atât la dreapta, cât şi mai ales la stânga Mureşului. Chiar şi în Arad erau vreo cinci mii de Sârbi, care aveau o biserică frumoasă şi bogat înzestrată de către Sava Tököly. Abia mai târziu, după despărţirea ierarhică, Sârbii au trecut unii la dicesa Timişorii, alţii la dicesa Vârşeţului, şi 'n dicesa Aradului au rămas numai Români.

Despărţirea nu era încă făcută şi eu eram şcolar ajuns la ceaslov când a mers vestea, că Preasfinţia sa Episcopul nostru are să facă la Şiria o aşa zisă vizitaţiune canonică.

Junghiuri de înfiorare au pătruns toate inimile, căci între cei atunci în viaţă nu era nimeni, care a mai pomenit aşa ceva, şi pregătirile de primire s'au pornit cu zel nemaipomenit.

Cu deosebire zeloase, erau pregătirile făcute în casa noastră, în care stăpân era tata bătrân, Mihaiu Fercu, unchiul după mumă şi părintele adoptiv al tatei, care rămăsese de mic copil orfan.

Om cu stare frumoasă şi fruntea cărturărimii din Şiria, bătrânul Fercu se deosebia 'n toate privinţele de cei de seama lui.

El şi-a păstrat, înainte de toate, portul din tinereţe până la vârsta de 76 de ani, când a murit.

Om de statură mai mult decât mijlocie, uscăţiv şi cu faţa sbârcită, el purta un aşa zis „gheroc“ de postav totdeauna măsliniu, croit pe talie şi lung până din jos de genunchi, pantaloni strîmţi şi un fel de pantofi cu cataramă mare. In cap purta pălărie cu borduri cam mari şi strîmtată spre vârf, iară părul îi era lung, prins într'un pepten lat şi împletit în coadă lăsată pe spate.

Unul dintre ochi şi-l pierduse încă 'n timpul tinereţelor, dar cu celălalt vedea bine şi la bătrâneţe.

El a fost cel mai însemnat dintre părinţii mei sufleteşti, în tot cazul mai mult decât tata, care, om de o fire duioasă, trăia mai mult pentru alţii decât pentru sine şi umbla mereu în voile celor mai apropiaţi ai săi şi mai bucuros primia decât dădea 'ndrumări.

Bisericos afară din cale, tata bătrân n'ar fi lipsit, Doamne fereşte, dela vreuna din slujbele dela biserică, unde-şi avea locul lângă strana dela dreapta, şi ţinea 'n casă rânduială straşnică 'n cele religioase. Când a aflat dar că vine Episcopul, chiar Episcopul el însuşi, bătrânul şi-a pierdut oarecum sărita şi alerga de ici până colo, ca să-şi facă pregătirea pentru primirea la casa lui a prietenilor de prin împrejurime, care trebuiau neapărat să vină şi ei, ca să vadă şi să se bucure.

Ii era, parcă Episcopul anume de dragul lui vine.

Mi-a fost dat acum să mă 'ncredinţez, că cel mai mare e 'n satul nostru aşa zisul „localnic director“ al şcolei, un

oarecare Petcovici, căruia toţi trebuiau să i se supună şi fără voia căruia nici „birăul“, ba nici chiar protopopul nu putea să facă nimic.

Tata bătrân ţinea între altele, ca la slujba cea mare să citesc eu apostolul. Invăţătorul, parohul localnic, chiar şi protopopul se 'nvoiau şi ei, dar nu s'a 'nvoit „localnic directorul“, care le conducea toate, ajutat de epitropii bisericii.

Erau mâhniţi ai noştri toţi, dar eu mă bucuram c'am scăpat.

Noi cei dela şcoală ne adunam serile pentru ca să ne deprindem a cânta 'n cor dimpreună cu aceia dintre flăcăi, care fuseseră cântăreţi buni când umblau la şcoală.

Drept mângâiere pentrucă n'aveam să citesc apostolul, am fost rânduit să spun în faţa Episcopului o *„orafie“*, pe care o recitam în fiecare zi 'n faţa 'nvăţătorului cu glas tare şi răspicat.

O cătană bătrână mustruluia 'n faţa bisericii pe flăcăii ce urmau să-i iasă la hotarul satului Episcopului în cale, toţi călare şi 'mbrăcaţi în haine de sărbătoare. Erau între dânşii şi treizeci de Şvabi, care, având cai frumoşi, ţineau să ia parte la sărbătoarea vecinilor lor Români. Era mare frumuseţe cum ştiau să se aşeze 'n şir oblu şi să se 'ntoarcă deodată când la dreapta, când la stânga, ca traşi pe sfoară. Mai ales între Şvabi, erau şi câţiva călăreţi atât de 'ndemânateci, încât — spre marea noastră mirare — călăriau şi de-a 'mpicioarele.

Atât biserica, cât şi şcoala era împodobite cu frunziş şi cu fel de fel de flori, iar îndeosebi în şcoală au fost întinse mese pentru praznicul cel mare şi deasupra bisericii steteau gata douăsprezece treascuri, ca să fie descărcate la paradă.

In zorile zilei hotărîte pentru sosirea Preasfinţiei Sale, au venit în căruţe şi 'n trăsuri din toate părţile oamenii doritori de a lua parte la sărbătoare. Beamteri dela Pâncota, unde-şi puseseră Nemţii centrul administrativ, preoţi din toate părţile şi multă lume aleasă.

Ceata de călăreţi a ieşit departe la hotar, ca să-l primească acolo pe cel mult aşteptat şi să-l însoţească până la biserică.

Dimpreună cu călăreţii, a ieşit la hotar un lung şir de trăsuri şi de căruţe, lume doritoare de a-i ura Episcopului bun sosit.

Episcopul era şi el însoţit de câteva trăsuri, în care veniau protopopul Aradului, câţiva „consistoriali“ şi alte persoane „marcante“.

Eu mă aflam între cei ce aşteptau la marginea satului, căci acolo aveam să-mi spun „oraţia“. Dupăce fetele 'mbrăcate de sărbătoare i-au dat Episcopului smocuri de flori, corul a cântat *„Pre arhiereul nostru“* şi „localnic directorul“ i-a zis *„Bine ai venit!“*.

Era ceva ne mai închipuit alaiul acela: în frunte, la dreapta şi la stânga, precum şi după trăsura Episcopului se aflau călăreţii, după aceea urmau vre-o cincizeci de trăsuri, iar departe pe deal bubuiau treascurile descărcate.

Noi copiii eram într'un fel de extaz, şi plângeau de bucurie nu numai babe şi moşnegi, ci pe ici, pe colo şi câte un om în toată firea.

Erau tot lucruri, care mă puneau în uimire, încât eram oarecum ameţit, şi-mi aduc între altele aminte, că 'n timpul liturghiei am fost pus să 'ngenunchiez la picioarele Prea Sfinţiei Sale, care mi-a dat binecuvântare arhierească şi m'a făcut citeţ.

Abia mai târziu am aflat, ce va să zică a fi citeţ, şi nu mă mai îndoiam deloc, că am să fiu preot după ce voi mai fi făcut şi diacon.

Nu săptămâni, nici luni, ci lungi ani de zile dearândul au rămas vii în amintirea mulţimii cele petrecute atunci, iară eu îndeosebi mă simţiam parcă nu mai sunt tot cel de mai nainte.

Anul viitor Episcopul Procopie a făcut vizitaţiune canonică la Radna, lângă Mureş, şi noi, corul bisericesc de la Şiria, am fost duşi acolo că să primim iar pe Preasfinţia Sa şi să-i cântăm *„Pe archiereul nostru“*. S'a 'ngrămădit şi la Radna lume multă şi era şi de data aceasta lucru mare, dar nu ca la Şiria. Noi am dat în timpul liturghiei răspunsurile, căci la urma urmelor, şi la Radna, Procopie tot Episcopul nostru era şi eu mă miram, că el nu-şi mai aducea aminte, că m'a făcut citeţ.

7. La mânăstire

Radnei îi mai zic şi Maria-Radna, fiindcă în marea biserică a mânăstirii romano-catolice de acolo se află o icoană a Maicii Domnului, care e socotită drept făcătoare de minuni.

Inchinându-se la icoana aceea, mulţi bolnavi s'au vindecat şi nu puţini dintre cei ce se simţiau nenorociţi şi-au găsit mângâierea.

Mai ales de Sânta Maria Mare, când e hramul acelei biserici, se adună acolo lume de la mari depărtări atât de pe Mureş şi din Banat, cât şi depe Câmpie şi depe Crişuri, ba până chiar şi depe la Abrud. Ziua-noaptea treceau prin faţa casei noastre cete de credincioşi cântând litanii şi fluturând praporii 'n vânt.

Luau atunci, cum vor fi luând şi azi, şi mulţi dintre creştinii ortodocşi parte la asemenea procesiuni, căci în inimile multora e înfipt gândul, că se revarsă mila cerească asupra celor ce ostenesc făcând asemenea drumuri. Mama era deci adeseori ispitită să intre şi ea în vreuna din cetele trecătoare, iar tata era totdeauna doritor de a intra 'n voile ei. Pentru tata bătrân însă, orişice îndemn de felul acesta era păcătos. In gândul lui, plăcută nu putea să-i fie lui Dumnezeu decât osteneala celor ce se duc la vreuna dintre mânăstirile ortodocse, deci în adevăr creştineşti.

Cea mai apropiată dintre mânăstirile de felul acesta era cea dela Bodrog, pe Mureş, aproape de Pecica, mergând pe jos, a 'ndelete, cale de vreo două zile dela Şiria.

Bodrogul se ţinea tot de diecesa Aradului, dar, pe cât îmi aduc aminte, era mânăstire sârbească. Hramul bisericii era, aşa se vede, tot Sântă Măria Mare, căci cetele treceau spre Radna, când mama, tata şi noi copiii, sora mea mai mare şi eu, am plecat cu parohul nostru şi cu vreo alţi cincizeci de credincioşi la Bodrog, dar nu cântând, nici cu prapori fluturaţi în vânt, ci urmându-ne drumul în linişte pe jos.

Era cel dintâiu drum mai lung, pe care l-am făcut; şi sosiţi la Arad, unde nu mai fusesem, ne-am dus la biserica episcopiei şi ne-am închinat, apoi am petrecut noaptea

mâind fiecare unde şi-a putut găsi adăpost, îndeosebi noi la un oarecare Iorgovici, un bun prieten al tatei.

Fiind vorba ca la mânăstire să ne spovedim şi să luăm sfânta cuminecătură, am ţinut postul sfintei Marii şi rămânea să ajunăm în timpul drumului.

Plecând ziua următoare dela Arad, au venit cu noi şi mulţi Arădani, iar în urma nostră venia un lung şir de căruţe cu merinde, în care urma să ne întoarcem.

Eram acum mai grăbiţi, căci ţineam să sosim la Bodrog devreme, pentru ca să nu aşteptăm prea mult să ne vie rândul la cuminecare şi să scăpăm cât mai curând de ajunare.

Au trecut de atunci vreo şaptezeci de ani, dar mă cuprinde şi azi înduioşarea, aducându-mi aminte de mulţumirea sufletească ce mi-a 'nseninat viaţa pe urma acestei călătorii şi-i plâng adeseori pe nenorociţii, care n'au avut în viaţa lor parte de mângâierea credinţei.

Azi catedrala românească se află 'n mijlocul oraşului. Atunci se afla pe ţărmul Mureşului, în faţa cetăţii, la mare lărgime, unde mi se va fi părut cu mult mai mare, decum în adevăr era. De altfel, toate erau pentru mine nemai pomenite, noi şi luminoase, nu numai mari, ci pline de măreţie.

Culmea a toată măreţia era însă la Bodrog.

Am sosit acolo pe 'nserate.

Prin apropierea mânăstirii, trece o cracă a Mureşului, Mureşul aşa zis mort, e o apă aproape stătătoare, plină de nufăr. Pe luciul ei înnota mare mulţime de raţe sălbatice, care, deprinse cu lumea, se apropiau fără sfială de ţărmuri. La dreapta apoi şi la stânga, erau înşirate focurile dela căruţele celor ce aşteptau şi ei să le vie rândul.

La Şiria se ţinea de două ori pe an târg de ţară, la care se adună din toate părţile lume multă. Tot multă e lumea adunată la târgul dela Pâncota, unde fusesem în câteva rânduri cu tata. Am rămas cu toate aceste buimăcit când am văzut lumea adunată pe ţărmuri şi 'mprejurul mânăstirii.

Peste câtva timp, noaptea era liniştită, iar în biserica luminată se slujiau priveghiile. Deoarece biserica nu putea

să 'ncapă decât o mică parte din lumea venită la mânăstire, mulţimea cea mare, mai ales Sârbi de pe ambele ţărmuri ale Mureşului, era 'ngrămădită pe sub zidurile bisericii. Nu era însă nici bâjbâială ca la târguri, nici înghesuială, ci toate se desfăşurau în linişte şi 'n bună rânduială. Unii ieşiau din biserică, alţii intrau în locul lor, fiecare la rândul lui.

Imi era parcă nu mă mai aflu pe pământ şi răsuflam cu un fel de sfială, pentru ca nu cumva să supăr pe vreunul dintre cei de prin prejurul meu.

La 'ntoarcere am făcut drumul în căruţă; el ni se părea cu toate aceste mai lung decât la dus, când îl făcusem pe jos, şi mai puţin plăcut.

7. Lume noauă.

La 20 Octomvrie 1860 Impĕratul Francisc Iosif I. a emis diploma, prin care a rânduit ca popoarele de sub stĕpânirea sa să-şi chiverniséască ele însele treburile prin oamenii lor de încredere şi să se folosească fie-care de limba sa nu numai în biserică şi 'n şcoală, ci şi 'n administraţiune, precum şi în faţa tuturor instantelor judecătoreşti.

In Fevruárie anul viitor a fost apoi publicată aşa zisa patentă pentru organisarea provisorie.

Mă aflam atunci la gimnasiul din Arad şi eram trecut de trei-spre-zece ani, dar nu-mi dedeam seamă, ca prin aceşte se croieşte pentru Români o viaţă cu totul noauă.

Umblând la biserică, unde se adunau Românii din Arad, aflasem dela colegii mei mai şiiutori, că domnii români sunt mari şi tari la Arad. — Constantini, un Român macedonean, era un fel de inspector şcolar. — Rusu, Dr. Şandor şi Gavra, erau profesori la preparandie, alt Constantin, fiiul inspectorului, Cocioba, Cornea, Arkosy şi alţii erau diregători la comitat. Mi se părea deci că şi aici e cam ca la noi la Şiria, unde toate de la Români atîrnau, şi găsiam că nu e lucru nou în felul lui, că la Arad a fost numit comite suprem un Român, Gheorghe Popa, acela-şi, al căruia tată a fost împuşcat de către generalul Bem. — A fost apoi aleasă congregaţiunea comitátensă, care a ales diregătorii comitatului şi „solgăbiraele“, totodată şi judecători cercuáli, Români pentru cercurile cu poporaţiune

românească. In satele românești a fost apoi introdusă limba omânească drept limba protocolară, și era de sine înțeles că și solgăbiraele, și diregătorii de la centrul comitatului aveau să se folosească de ea, ba și pe la ministerii trebuiau să fie secțiuni românești.

Rămânea să se mai aleagă și deputații pentru dieta ungară, care avea să-și trimită delegații în așa zisul Reichsrath din Viena, unde urmă să se stabilească organisațiunea monarchiei federalisate.

E de sine înțeles că Românii erau mulțumiți. Cu atât mai nemulțumiți erau măghiarii, care nu se puteau împăca cu gândul, că sunt puși la rând cu foștii lor iobagi, și se temeau ca aceștia nu cum-va să se ridice deasupra lor. Ei au hotărît deci să între în resistență passivă și să aleagă pentru dietă deputați, căre stăruie ca dieta ungară să nu trimită delegați în Reichsrathul din Viena.

Românii au ales, din contra, peste tot deputați, care stăruia, ca și Ungaria să-și trimită reprezentanții în Reichsrath.

Toate aceste sunt lucruri, pe care alții vor ti știind să le spună mai bine decât mine. Vorba e însе, cum le vedeam eu atunci.

Deocamdată mă voi mărgini să arăt, cum le vedeau Șirienii noștri.

Ei stăruiau, se 'nțelege, în gândul că Românii au să-și aleagă deputatul lor, cum își aleg pe cei dela primărie și pe cei din congregațiune și cum își au popa lor deosebit și treaba celor-lalți e, ce fac și pe cine trimit în dietă.

De gândul acesta nu s'au lepădat nici după-ce a fost încheiat pactul dualist și urma să fie aleasă dieta pentru votarea legilor așa zise fundamentale, de la care atârna viitorul țării.

După legea electorală de atunci votul atîrna de un anumit cens, pe care afară de Ardeal îl aveau cei mai mulți dintre foștii iobagi împroprietăriți. Singuri cei născuți din părinți nobili aveau vot și fără de cens.

Alegerea se făcea după cercuri. Alegătorii se adunau cu toții în centrul cercului electoral, și votul era dat pe față, cum i se cuvine adevăratului bărbat.

Era însă o veche tradițiune ca agenții electorali, așa

zişii „*corteşi*“, să-i transporteze pe alegători la locul de alegere şi să-i ospăteze pe socoteala candidatului. Se adunau deci la alegeri mii de oameni, care mâncau şi beau, încât foarte uşor se produceau încaierări.

In cercul Şiriei cei mai mulţi dintre alegători erau, ce-i drept, Români, dar candidatul român nu putea să fie ales decât fiind votat de toţi alegătorii români.

Şirienii au pus candidatura lui Anton Mocioni, om cu desevîrşire necunoscut în partea locului, dar Român de frunte. Cei-lalţi au pus în faţa acestuia pe Ioan Bohus, domnul de pământ, om cu legături între magnaţi şi unul dintre cei mai bogaţi în comitat. El se bucura în acelaşi timp de multe simpatii între Românii de prin satele, unde avea fie moşii, fie păduri, fie dreptul de zeciuială asupra viilor foarte întinse. Fiind apoi Slovac, el ne suferia la curtea lui pe lângă Slovaci decât Români, Advocatul domeniilor lui, Nistor, era Român, Ait Nistor îi era medic de casă. Protopopul greco-catolic, Grama, îi erà om de încredere. Şeful grajdurilor lui erà un oare-care Burău, al căruia ginere, Boros, avea multă trecere la Români. Doicău, soţul doicii unuia dintre fiii lui, era epitrop al bisericii. Când era să li se dee sătenilor pământ fie 'n parte, fie 'n arendă, cei-lalţi veniau la rând numai după-ce dintre Români nu mai cerea nimeni. Afară de aceasta în vre-o şapte sate din cerc mulţi dintre Români îi erau unii pădurari, alţii vieri, ear alţii pândari, argaţi ori în vre-au altfel supuşi, şi toţi aveau rude şi fini ear „*corteşii*“ lui întindeau pretutindeni mese, desfundau butoaie, ba mai împărţiau cu mână largă şi bani.

Şirienii au ales deci un comitet, în fruntea căruia s'a pus chiar bireul, deşi candidatura lui Bohuş erà susţinută de guvern, şi membri comitetului au început să cutriere satele din cerc dându-şi silinţa să 'nduplece pe toţi alegătorii români, ca numai pentru candidatul român să-şi dee votul şi să iee la goană pe cei ce şed la mesele întinse de „corteşii“ străinului, beau din butoaele desfundate de dînşii, ori primesc bani pentru-ca să se lepede de fraţii lor.

S'a pornit o luptă crâncenă, numai inse între Români, dintre care mulţi s'au ales cu capetele sparte ori stâlciţi

în bătăi şi ear alţii au fost păgubiţi în tel de tel de chipuri pentru-ca să le peară pofta de a vota alături cu străinii, pe care nimeni de altminteri nu-i jignia cu nimic.

Apropiindu-se ziua hotărîtă pentru alegere, câţiva dintre fruntaşii satului s'au dus la Bohuş şi l'au rugat să-şi retragă candidatura pentru-ca să înceteze vrajba dintre oamenii, care sunt atât de îndârjiţi, încât nu se sfiesc a striga 'n gura mare, că dac'ar fi să fie ales, nu-l vor lăsa să se ducă la Pesta, ca să vorbească acolo'n numele Românilor.

Candidatul guvernului era p'aci - p'aci să-i dee pe scară. Ziua următoare s'a stîrnit înşe la mesele întinse sub poarta castelului o' ncăierare, în care au remas doi oameni morţi şi acum el a ieşit în balcon, şi a declarat, că-şi retrage candidatura.

Anton Mocioni n'a fost deci ales, ci proclamat deputat al cercului electoral din Şiria, şi nici n'au mai fost apoi lupte electorale la Şiria, căci n'a 'ndrăznit nici guvernul, nici vre-unul dintre partidele opoziţionale maghiare să pună candidatură 'n faţa candidatului susţinut de Şirienii deprinşi a-şi proclama deputatul.

Ioan Slavici

(Va urma).

N U D[1])

Pentru L. G.

Uşor păşind pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare,
Când — esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare.

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe ţărm, prin negre blocuri,
Se zdrenţue Neantul...

Crini mici în coamă poartă valul
Şi 'n grote dorm meduze —
Iar alge-au împletit coralul
In leşinări de buze.

Ci 'n larg — trec purpurii trireme
Cu pânzele de spumă,
Ce duc Prinţese 'n albe steme
Pe prorele de humă.

Când stă pe-o lespede mâncată,
In fraged muşchi vopsită:
Ea are haină sidefată,
Privirea despletită...

Spre cer îşi urcă sânu 'n lene
Şi-a gurii rodii coapte,
Iar părul care curge-alene
l'un val opac de noapte...

---

[1]) Din volumul «Pridvoare».

I-s ochi-adânci: două fântâne
Umplute de 'ntuneric...
Ci capul sprijinit pe mâne
Răsfrânge-un râs isteric.

Oh, ochii tăi visaţi de veacuri,
Uşor umbriţi de gene,
Răsar încinşi ca două lacuri
De trestii fluviene...

Iar sânii, sânii tari de dalii,
Cu pante de lumine,
In bronzul rondelor medalii
Sânt două mici coline.

Oh, sânii tăi ca două scuturi
Din coapse pân'la pântec!
Când zîmbetul pierdut ţi-l fluturi—
Eşti dulce ca un cântec.

Iar pielea roză, satinată,
E ca în zori gheţarii
Pudraţi de-o noapte înstelată
Pe-a nordului fruntarii...

Oh, şoldul tău tăiat în lavă
E arcul lui Selene...
Şi 'n sărutarea-ţi de otravă
Dorm ape letheiene.

. . . . . .

Când esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare,
Uşor păşind, pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare...

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe ţărm, prin negre blocuri,
Se zdrenţue, Neantul...

Ion Ojog

DINTR'UN VRAF DE HÂRTII INGĂLBENITE

«... 5 Noembrie 1906. — In ziua de Sf. Dimitrie, am expediat directorului unei reviste din Capitală primele trei scrisori către Simforoza şi încă una, pentru el.

Mult stimate şi scumpe Domnule ...

Iată, în această anexă de 25 de pagini, rodul promisiunii mele de acum o lună. Permiteţi-mi să vă relevez, satisfăcut, că m'am ţinut de vorbă. Merit, prin urmare, cu drepturi reînoite, să figurez în opiniunea dv. printre aceia ale căror făgăduieli sunt «deja o mică realitate». Vă reamintesc această vorbă, pentrucă mi-a făcut plăcere, când mi-aţi spus-o; sânt mulţumit că am putut să vă dau dreptate.

Dar cam târziu! E o lună de când am avut cinstea să calc pragul Dv. Credeţi-mă că s'au ivit destule pricini de întârziere. — Am fost primit la Facultatea greacă orientală, din universitatea Franz-Iosef din Cernăuţi — un an la primăvară — cu condiţiunea să audiez 2 semestre universitare şi cu dreptul să depun, după audiere, cele 2 examene «riguroase» cari, trecute cu succes, aduc urmarea şi premiul doctoratului în teologie. La primăvară, voi termina cu frecvenţa, până în cealaltă primăvara (1906) voi fi — nădăjduesc — doctor în teologie. Cursurile se fac destul de bine, profesorii sunt serioşi specialişti, şi pentru ca să-i întâlneşti la examene, cu cinste, trebue să munceşti.

Dar deşi cu întârziere, faptul e îndeplinit: v'am trimis ceva. Ce anume? — iată esenţialul. — Scumpe domnule ..., la prima cercetare, trebue să vă încerce 2 deziluziuni, care fac

una în fond: Manuscriptul poartă în frunte «Scrisori către Simforoza», iar în pagina din urmă G. Galaction: un titlu şi o semnătură pe cari, poate, le-aţi mai întâlnit odată. Permiteţi-mi să le acopăr cu creditul ce am onoarea să am în ochi-dv. şi să vă invit respectuos să treceţi peste prima impresiune şi să citiţi cu interes aceste 3 scrisori.

Presupun că le-aţi citit. Aceste scrisori sunt cele dintâi 3 din vreo 30 şi mai multe pe cari le voi strânge, cu încetul, pe drumul către doctoratul în teologie şi după el. Ele alcătuesc, în intenţiunea mea, un volum de literatură creştină apologetică — un volum a cărui soartă va fi cu totul alta decât a volumului pe care îl visam şi'l promiteam asupra Iuliei Haşdeu. Căci, de data aceasta, pun la socoteală numai dispoziţiunea şi puterile mele, nu şi factorul, necunoscut, de pildă al atitudinii şi secondării D-lui Haşdeu. Cu felul meu perseverent şi devotat ideii îmbrăţişate, să credeţi că Iulia Haşdeu era să aibă azi o carte vrednică de ea, dacă părintele ei m'ar fi sprijinit măcar cu o mână. Dar să scrii o întreagă carte biografică şi critică, numai pe baza câtorva date şi a unei jumătăţi de operă — pe când restul doarme în sertarele dela Câmpina — era greu din cale afară. Imi va părea totdeauna rău că am promis zadarnic, dar mai ales că n'am fost ajutat să-mi ţin promisiunea.

De data aceasta, stă lucrul altfel. Cartea ale cărei prime 3 capitole stau pe masa dv. creşte şi va creşte până la pagina-i finală din inima şi din inteligenţa mea. In Galaction şi în Simforoza aveţi 2 coarde deosebite, pe care le-am desrăsucit din una şi aceiaşi coardă: conştiinţa mea creştină, sub arcuşul Filosofiei şi al Ştiinţelor păgâne. Este o despărţire într'un fel de extrema dreaptă şi extrema stângă, pe care o operez asupra unui cinstit cuget de creştin, convins pe deplin că Isus Christos a înviat din morţi şi că tronează, în ceruri, deadreapta Tatălui; însă, solicitat de principiile filosofiei şi de teoriile ştiinţifice moderne, în părută ori reală duşmănie cu credinţa lui. Cum arată credinţa în Christos, pusă cu încredere şi cu bravură, nu numai în lumina dar chiar în focul celor mai emancipate idei de astăzi? Aceasta este tema cărţii mele.

Galaction este inima arzătoare şi străpunsă de adevărul Evangheliei; Simforoza e glasul filosofiei vechi şi nouă.

Galaction e adunătorul şi interpretul faptelor şi al istoriei: (Christos e mărturisit: miraculos şi biruitor al morţii prin sdrobitoare dovezi istorice!) Simforoza este teoria care pleacă dela un principiu, disciplinează lumea după plac, şi ignoră ori nu vrea să ştie nimic despre faptele ce contrazic şi protestează împotriva principiului predilect.

Galaction este convingerea intimă şi cuceritoare, care se încleştează prin rădăcini de fapte petrecute, de dovezi: ca şi văzute, de urmări din propria fericire sufletească; Simforoza e filosofia ce se miră, şovăeşte... Şi se stinge în convertire sau în neutralitate.

Să vă mai spun că însăşi această carte e cea dintâi dintr'o trilogie?... — aş merge prea departe. Imprejurările vieţii sânt atât de grele şi de felurite, nevoia de a-ţi face o carieră, din catedră, are atâtea constrângeri şi atâta aviditate de vreme şi de lucru, în cât şi atât cât am promis ar putea să sufere daune şi întârzieri.

Unde să mai punem faptul că, în teologie, libertatea este prohibită şi nu numai libertatea judecăţii personale dar chiar şi a nuanţei personale, în rejudecarea — fie cât de ortodoxă — a unei cesiuni.

Dar, scontând viitorul şi împrejurările vieţii nu cu scontul cel mai bun, ci cu unul mediocru, cred că pot promite că în 2 ani — $2^1/_2$, voi putea să scriu şi să disciplinez vre-o 30 de scrisori (cartea în chestiune). Publicarea lor ar urma nu strict regulat: câte 3 la fiecare 3 luni, ci cu variaţiuni.

Rămâne acum o singură chestiune: cea ultimă şi capitală. Vă convine această industrie a penei mele? Găsiţi interesant şi potrivit ca revista dv. să dea în vileag aceste «Scrisori către Simforoza?». Aveţi absoluta libertate a deciziunii. Vă rog să nu vă simţiţi întru nimic legat faţă de mine. Cum veţi găsi cu cale, aşa veţi hotărî. Eu sunt mulţumit că m'am ţinut de vorbă.

Convins că prin această cerere nu vă fac supărare, vă salut, scumpe domnule *** cu respectul şi cu simpatia pe care nu vi le-am alienat niciodată..."

Gala Galaction

CASTELUL

Castelul e pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme..
Bătut de ploi, bătut mereu de vânt. In curtea solitară,
Imensă, cărările-s pierdute, tăcerea e stelară.
Un martor al vremilor de-apusă fericire, geme
Singur: lacul. In el se oglindeşte tăcută luna,
O floare de argint ea pare în lumea asta moartă.
Povestea ei? — poemă cu trist sfârşit, mâhnită-şi poartă
Clipele. Pe visători — amicii ei de totdeauna —
Pe ei să-i întrebaţi de vreţi să ştiţi povestea ei întreagă.
Cărările-s pierdute, pierdute, tăcerea e stelară,
Pantofi micuţi, surâsuri de cristal, în curtea solitară
Nu veţi mai întâlni, doar luna rătăcind ca o pribeagă.

Un martor al vremilor de-apusă fericire geme...
Castelul? — pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme.

Al. T. Stamatiad

O INSPECŢIE CU TÂLC

— Acţiunea se petrece prin anul 1900 şi ceva —

PERSONAGIILE

Colonelul Lascu, poreclit Napoleon } Comandantul Regimentului

Vârlan
Corteanu
Zănescu
Crivăţ
Fonescu
} Căpitani

Generalul comandant al Brigăzii

Maiorul Gârje, ajutorul colonelului

Leizer Furierul

Gafiţa
Pistrugă
Burcuc
Butuc
} Soldaţi

(In planul II în dreapta un pom rămuros; subt el o baracă de lemn lungă, ţine loc de cancelarie. N'are uşi. Se văd două mese de scris şi un dulap cu arhivă. In stânga trei nuci bătrâni ocupă planul I şi II, după ei, în stânga se întinde o grădină. In fundul scenei o câmpie, în depărtare se văd clăi de pae. Cer senin. Planul III e liber. Pe jos iarbă).

SCENA I

Căpitanul Take Corteanu şi Leizer, furierul.

(Furierul stă rezemat într'un cot la o masă cu ochii pe o condică deschisă; cască şi se întinde. Intră căpitanul, cărunt, cu mustaţa mică; fredonează o melodie uşoară).

Corteanu. — S'a întâmplat ceva, băete?... azi n'am fost pe aici... dacă e vreun ordin, mi-l aduci acasă...

Furierul. — (se ridică) Să trăiţi dom'Căpitan... e un ordin la raport...

Corteanu. — Ia să-l văd... (s'apropie, îşi dă chipiul pe ceafă, citeşte rar) la ora 2 toţi ofiţerii se vor aduna la cancelaria companiei I, pentru a primi ordine... (întrerupe; aparte) sigur, la ora 2... a'nebunit... pe căldura asta... (continuă cititul) în vederea inspecţiei domnului (speriat) general... comandantul brigăzii, (se opreşte) Na... inspecţie mai trebuia acum... (continuă) care va avea loc chiar azi... (se opreşte) ptiu (trânteşte chipiul pe masă stă jos şi continuă... la ora 5... (se ridică nervos, îşi ia chipiul)... ptiu! cin'te-aduse tocmai azi!.. (pauză, apoi către furier) doctorul e la regiment, băete? că mi-e rău... abia am putut veni...

Furierul. — Nu l-am văzut azi, domne căpitan.

Corteanu. — Aşa? . atunci du-te la Beker şi adu-mi un sfert de vin şi un sifon.

Furierul. — Am înţeles, domne căpitan... ăsta e chiar bun la boala d-vs ... (ese).

SCENA II

Aceiaşi Plut. Major

(Căpitanul stă gânditor. Din când în când ridică în sus mâna dreaptă, cu pumnul închis, afară de degetul mare şi face: Hm! Intră plut. major).

Corteanu. — (Vorbeşte singur) Ei... şii? (face semn cu degetul) (Pauză) Hm!..

Plut. Major. — S'trăiţi domne căpitane...

Corteanu. — Ei şii? (face semnul) Poat'să vie...

Plut. Major. — (Il priveşte nedumerit).

Corteanu. — (Mai accentuat) Ei... şii?..

Plut. Major. — Nu-i nimic domne căpitane.

Corteanu. — (se ridică înfuriat) Cum nu-i nimic mă dobi...

Plut. Major. — (speriat). Ba este... domne căpitane... a mai mu... (Il întrerupe căpitanul).

Corteanu. — Sigur că este (s'aşează)... Ştii ?

Plut. Major. (mulţumit). — Păi se poate mişca un pai fără să ştiu eu ?.

SCENA III

Aceiaşi. Furierul

E ghiaţă domnule căpitan... ăsta e chiar bun, mai ales la boala dumneavoastră. (ese).

(Căpitanul face un şpriţ, îl bea repede)

Corteanu. — Aha!.. bun (mai pune un şpriţ, se reazămă în cot, îl bea, apoi rămâne gânditor)... Ei şii?.. vie... (către plut. major) ştii?..

Plut. Major. — Cum să nu ştiu, domne căpitane... n'am stat toată ziulica lângă el... până ce-a mu... căpitanul îl întrerupe brusc).

Corteanu (înfuriat). — Iar te fac dobitoc... nu ştii nimic...

Plut. Major (plângător). — Până ce-a murit domne căpitane... la căpătâiul lui am stat... (căpitanul îl priveşte mirat)... Intrebaţi şi pe domnu doctor veterinar...

Corteanu (speriat şi înfuriat). — Dar ce e... iar a murit vreun cal?...

Plut. Major. (același ton). — Da, domne căpitane... știu eu ce să mai cred!... al treilea într'o săptămână... o fi și de căldura asta... par'că a dat holera în ei...

Corteanu (înfuriat). — Ei și ce le faceți?.. Veterinarul ce zice?.. Azi vine domnul general în inspecție, ce-i spun?.. De ce mor?... (pauză, stă gânditor, apoi îngrijat). Au să moară toți. Ce le faceți la ceilalți?

Plut. Major. — M'am gândit să le dau picături de Davila, domne căpitane... trimit la oraș să cumpăr un kilogram și-i scap de boală, domne căpitane.

Corteanu (tot gânditor). — Ei șii? vie... poat'să vie. (plutonierului) Câți au murit? (își toarnă un șpriț).

Plut. Major. — Trei... dar cu doctoria lui Davila, îi scap...

Corteanu. (mulțumit). — Ești sigur?...

Plut. Major. — Sigur, domne căpitane.

Corteanu. — E!... să vedem (pauză) mai ad'un sfert de vin.

Plut. Major. — Leizer!

Furierul. — Ordonați, dom' căpitan.

Plut. Major. — Mai adă un rând (furierul ia sticla și sifonul, apoi ese).

Corteanu (plictisit). — Azi vine în inspecție, domnul general... am să-ți dau ordine mai târziu.

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (ese).

SCENA IV

Căpitanul Vârlan, Corteanu, furierul.

(Se vede venind agitat căpitanul Vârlan)

Căpitanul Vârlan (furios). — Dar bine mă Take, asta-i... pe onoarea mea, auzi, inspecție acum. Pe căldura asta... (dă mâna cu Corteanu) asta-i... (s'așează) și Napoleon ăsta al nostru te chiamă acum la ordine. Te coci de căldură... pe cinstea mea. Tu ce zici?...

Corteanu (plictisit). — Am zis să-mi aducă un sfert de vin și-un sifon.

Vârlan. — Ia lasă gluma... ție nici nu-ți pasă... parcă abia aștepți generalul.

Corteanu. — Da-da... sigur... dac'ar veni el când l'oiu chema eu. (Intră furierul cu vinul).

Vârlan. — E de-al tău, Take?

Corteanu. — Nu... e dela Beker, din al meu bem diseară la gustare.

Vârlan. — Aha!... te ei bine cu șeful... o să ești fain la inspecție.

Corteanu. — (Își face un șpriț). E o căldură! (bea) tu nu ei un șpriț?

Vârlan. — Adă-mi și mie un șfert Leizer.

Furierul. — S'aduc un kil, dom' căpitan ... ce-ajunge un sfert? acum i-aşa de cald ... trebi să vie şi dom' căpitan Zănescu şi dom' căpitan Fonescu şi dom' căpitan Crivăţ şi dom' Maior, pe căldura asta, aşa domni ofiţeri ca Dvs. trebi să se ricorească bini ...

Corteanu. — E, adă un kilogram şi 5 pahare. (furierul strânge sticla şi sifonul şi pleacă).

Vârlan (în urma lui). — Adă două Leizer!

Furierul (de departe). — Da, dom' căpitan .. la aşa domni ofiţeri. ca Dvs. ce ajunge un kil? nici două n'ajunge ...

SCENA V

Aceiaşi; Căpitanul Zănescu, căp. Crivăţ şi căp. Fonescu.

(Căpitanul Zănescu vine învârtind o cravaşe în aer şi fluieră. Căpitanul Crivăţ îi arată pe ceilalţi doi şi râde spunându-i ceva.

Zănescu (vorbeşte aferat. — Bonjour, băieţi (dă mâna) dar ce, Take, te usuci?

Crivăţ. — Să ştii că eşi prost la inspecţie, Tache ... (dă mâna cu ei,) dacă pe zăduful ăsta tu nu bei un şpriţ ... asta înseamnă ghinion.

Vârlan. — Nu vă speriaţi ... a spart el ghinionul. Ia uitaţi-vă 'napoi (Le-arată pe Leizer care vine cu sticlele) încă a avut grije şi de voi. (Ceilalţi se uită; furierul pune vinul pe masă, şi le face câte un şpriţ).

Zănescu. — A!... bravo Take ...

Crivăţ. — Perfect Take ... nici nu se putea altfel ... e rece, Leizer?

Furierul. — E di la ghiaţă, dom' căpitan (se retrage) (ciocnesc paharele şi beau).

Zănescu. — Fain, Take.

Vârlan. — Ghiaţă ... parcă-ţi dă putere.

Crivăţ. — Să ştii că eşi bine la inspecţie.

Vârlan. — Ei bine, măi băieţi, ce i-a venit gust de inspecţie acum, pe zăduf? .. eram decis să protestez ...

Crivăţ. — Prin vreun raport de boală?

Vârlan (râde). — Pe onoarea mea ... păi ce ... ăsta-i timp de inspecţie ... în toiul verii?

Corteanu. — Are dreptate ... aşa e ...

Zănescu (se ridică şi se plimbă). — Nu vă supăraţi, domnilor .. că trece şi asta ... n'aţi mai văzut inspecţie!..

Vârlan. — Ce vorbeşti? ... îl cunoşti pe general?!...

Zănescu. — Şi dacă nu-l cunosc?

Vârlan. — Lasă c'ai să-l vezi ... s'a brodit şi cu Napoleon al nostru ... să-l vezi acu ce spune ...

Corteanu. — Parcă-l aud... (îl imită) iubiții mei, azi avem deosebita cinste să ne inspecteze?!...

Vârlan (imită și el). — Iubitul nostru comandant...

Corteanu. — (Acelaș ton) erarhic.

Vârlan. — Da... ș'apoi să eșiți așa, să vorbiți așa, să faceți așa.

Crivăț (ironic). — Și vă temeți?... nu știi că de ce ți-e frică nu scapi?

Corteanu. — Păi da... tu, alt Napoleon...

Zănescu (toarnă vin la toți). — Las'... are să fie bine... (vine căpit. Fonescu repede, ceilalți îl privesc cu mirare).

Fonescu. — Vine Napoleon (Ceilalți își umplu repede paharele și beau).

Corteanu. — (Îi pune și lui Fonescu un pahar). Ia și tu Fănică dragă, că ai să te usuci ascultând pe Napoleon.

SCENA VI

Aceiași, Colonelul, Maiorul Gârje

(Colonelul intră în fugă, făcându-și vânt cu batista. E înalt, uscățiv, ras de mustăți, bine îmbrăcat).

Colonelul (prefăcut încântat). — Bonjour băeți... (Îi caută cu privirea. Ofițerii se scoală în picioare și salută). Toți (pe rând). Am onoare să vă salut domnule Colonel.

Colonelul (scoate ceasul). — Sunteți toți, nu-i așa?... și eu la la fel... 2 fără un minut căci *l'exactitude c'est la politesse des rois.*

Corteanu. — Domnul Maior, dar trebue să vină.

Colonelul — (mirat și supărat). Cum, nu-i aici încă?...

Vârlan. — Vine... trebuie să vină... cu căldura asta a mai...

Colonelul (îl întrerupe). — Datoria nu are scuze.

(Intră maiorul agale, gras, cu mustățile lăsate în jos, cu chipiul în mână făcându-și vânt)

Maiorul (vorbind pe nas). — Am onoare, domnule colonel... ptii!.. te topești... nu altceva...

Colonelul. — (Scoate ceasul, se uită apoi spune cu înțeles) *L'exactitude c'est la politesse des rois*... domnule maior!...

Maiorul — (Își sterge fața; indiferent). Ahà...

Colonelul (vesel, prefăcut). — Iubiți camarazi... v'am anunțat cauza adunării... azi avem deosebita cinste să ne inspecteze iubitul nostru comandant... erarhic. (Vârlan, Crivăț și Zănescu își dau cu coatele). Sunt sigur că fiecare dintre noi vom căuta să probăm că ne-am făcut complect datoria... de asta pot conta pe D-stră., așa-i?

Toți. — Da, sigur... mă rog... vă mai îndoiți!?

Colonelul (mulțumit). — Știam, știam... și nici nu se poate ca regimentul pe care-l comand eu, să nu fie la înălțimea cerințelor... experiența mea... prin străinătăți, trimis de stat... toate acestea unite cu bunavoința voastră îmi dau garanția că inspecția se va trece (hotărît) cu succes.

Maiorul (mai mult plictisit). — Da sigur (își șterge fața).

Toți: Sigur.

Colonelul. — Și vom părăsi aceste lanuri, cu amintiri plăcute, cu note frumoase la memorii, dar mai presus de toate (marțial) cu conștiința înconjurată de aureola împlinirii datoriei. (Vesel) Așa-i?

Toți. — Desigur, domnule colonel... desigur.

Colonelul (s'așează). — Stați jos băeți... stați jos... acum am de făcut numai câteva recomandațiuni... încep cu prezentarea ofițerilor. Știți că domnul general e foarte susceptibil... unii dintre ofițerii D-vs., dela unități, salută așa (se scoală, își pune chipiul și arată salutul franțuzesc, degajat) așa nu-i bine... să salutați cu toții uite, așa (arată un salut cazon) și să răspundeți scurt: dă domnule general... nù domnule general... prea bine domnule general... v'o repet, e foarte susceptibil... așa sunt oamenii mari... (s'așează) apoi dorește ca fiecare să-și cunoască perfect oamenii, să știe dacă au părinți, frați, surori, cât pământ au... așa că în carnetele D-vs. să fie trecute toate acestea... le aveți?...

Toți (codindu-se). — Mda... mda... mai lipsește câte ceva... dar le complectăm. (își fac semn)

Colonelul. — Conferința ofițerilor și critica, va fi aici la umbră, colo sub pomi am dat ordin să se aducă o masă și cu o gustare... căpitanul Corteanu ne dă vin de-l bun (zâmbește).

Maiorul. — Șeful te notează dùpă, nu înainte de masă.

Colonelul. — Exact... iar pentru a-i arăta (afectat) dragostea noastră să se pună așa ceva (indiferent) pe ici pe colo (arată) o placardă cu urare de bun venit sau (mai convins) camaraderie adevărată. (Se ridică cu toții) atunci ne revedem la 5... (pleacă).

SCENA VII

Acciași

(Maiorul își face un șpriț și bea... ceilalți se plimbă gânditori. Corteanu zărește furierul la colțul bărăcii).

— **Corteanu** (furierului). — Adună toți oamenii acum. (Se întoarce; furierul pleacă).

Maiorul. — (Maiorul mai face un șpriț și-l bea). E cald...

Crivăț (se întoarce) L'a încălzit Napoleon cu discursul lui...

Corteanu (lui Crivăț ironic). — Ce te faci, cu carnetele?... parcă spuneai că le ai gata.

Crivăț. — Știu eu! (Maiorului) ce ne facem, nene Mihalache...

Maiorul (supărat). — Te rog, te rog... căpitane... aici sântem (bea) la serviciu... acum sunt domnule Maior (pune paharul pe masă).

Corteanu. — Ba nu, zău... ia las-o cu miliția, nene Mihalache... ce ne facem cu carnetele?

Maiorul (serios). — Apoi de ce nu le-ați făcut ?... **Făceți-le** acum... mai aveți timp... chemați toți oamenii și întrebați-i.

Corteanu (se uită la ceas). — Trei... până la 5 le dăm gata... (vesel) să trăești nene Mihalache... să mai bem un rând.

Maiorul (supărat).—Te rog... te rog... căpitane... ți-am spus c'aici suntem (bea) la serviciu... Acum (lasă paharul) plec... bobocii se numără... la 5 (ese).

Crivăț. Și eu plec să-mi fac carnetul.

Vârlan, Zănescu, Fonescu: și eu... și eu... și eu... noroc Take! (es) (intră plut. major).

Corteanu. — La revedere (către plut. major). Inspecția este la ora 5. Până atunci trebuie să complectăm carnetul cu apelul oamenilor, să vedem câtă avere are fiecare, numele părinților, rudelor... așa cere domnul general... am dat ordin să s'adune oamenii.

Plut. Major. — S'adună acum, domne căpitane.

Corteanu. — Inspecția se face aici... este mai umbră: a dat ordin domnul colonel să se aranjeze bine pe aici... ai să pui să aducă niște cărămidă pisată și cu nisip și faci așa... ca un covor...

Plut. Major. — Am înțeles domne căpitane (salută).

Corteanu. — Pui pe furier... pe Leizer să facă un afiș mare, pe o bucată de carton și să scrie pe el: Trăiască iubitul nostru general... „iubitul" să fie scris mai mare... ai să-l atârni aici (arată un colț al bărăcii) și altul aici în pom (arată) mai mare scris așa. „Trăiască *supremul* cap erarhic al brigăzii noastre",

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (salută).

Corteanu. — Ai să aduci o masă mare, cu flori de câmp, popotarul îți dă gustare, vinul meu îl pui la ghiață, cu sifoane... și ai să așezi masa aici la umbră... (pauză) numai să vezi să fie bine aranjată... și afișele alea... (autoritar) te pricepi ori nu?..

Plut. Major. — Da cum nu, domne căpitane... se poate?.. pun și nisip, pun afișele... împodobesc și masa (vesel) știu eu ce trebuie... asta se chiamă periala (își scutură haina) șefului... iar când faci știți... cu flori mai multe... zicem, la noi, în cazon, că dai cu peria, (face semnul... s'aude comanda: stâng;-drept;-stângu! apoi: stăi! se văd în colțul bărăcii doi cameni).

Furierul — Am venit cu oamenii, domne căpitane.

Corteanu. — Să vie câte unul... (s'așează la masă) ia registrul și carnetul, strigă-i și pune la fiecare, în carnet, numele părinților, câți frați, câte surori are, cât pământ. (Către plut. major) știi tu...

Plut. Major. — Știu, domne căpitane. — (Furierul deschide dulapul, scoate un registru, un carnet negru de buzunar, potrivit, călimara, tocul, apoi a'așează la masă).

SCENA VIII

Corteanu, Plut.-Major, Furierul, Soldații.

(Corteanu stă la masă, cu capul rezemat într'o mână. Furierul deschide registrul, se pregătește de scris).

Furierul (strigă). — Gafița Alecu! (S'aude de-afară): Ordonați! (apoi vine un soldat în pas alergător în scenă, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Gafița. — S'trăiți dom' căpitan. — (Corteanu nu se uită la el. Stă gânditor și zice Hm!, Hm!... pauză, apoi soldatul se uită la plut. major. Acesta îi face semn să vie la masa a doua. Soldatul s'apropie).

Furierul (către soldat). — Ai părinți?

Soldatul. — Am.

Furierul. — Cum îi chiamă?

Soldatul. — Vasile și Ioana.

Furierul. (scrie). — Vasile și Ioana... frați, surori, ai?.

Soldatul. — Am.

Furierul. — Câți?

Soldatul. — Noi sântem... șese copchii de toți... că tata s'a însurat a doua oară... și-a mai făcut doi...

Plut. Major (înfuiat). — Lasă asta, băete (îi arată pumnul) spune câți sânteți băeți și câte fete... nu vezi că nu-i timp (îi arată iar pumnul)

Soldatul. — Trei băeți și două fete... astea-s făcute acu.. de-a doua oară.

Furierul (scrie). — Trei băeți și două fete... pământ aveți?

Soldatul. — Este.

Furierul. — Cât?

Soldatul. — Așa ca vreo... trii zeci de prăjini...

Furierul (scrie). — Treizeci prăjini pământ (se uită la plutonier).

Plut. Major (enervat către soldat). — Hai pleacă! (furierului) altul!

Soldatul (salută). — S'trăiți dom' căpitan (ese).

Furierul (strigă). — Pistruga Niculai. (Deafară s'aude iar: Ordonați! apoi intră în fugă în scenă, un soldat, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Pistruga. — S'trăiți dom' căpitan. (Corteanu și plut. major au acelaș joc, din scena precedentă. Soldatul se apropie de masa a doua).

Furierul (către soldat). Părinți ai!

Soldatul (flegmatic). Apăi am.

Furierul. — Cum îi chiamă?.

Soldatul. — Petre și Maria

Furierul (scrie). — Petre și Maria... frați, surori ai?

Soldatul (flegmatic). Avem, cum nu.

Furierul. — Câți?

Soldatul (nedumirit). — Câți băeți?... ori fete?...

Plut. Major (înfuriat). — Mă!, ești prost... sau te faci (îi arată pumnul) câți sunteți băeți și câte fete... ne ții aici un ceas?

Soldatul (intimidat). Apoi sântem trii băeți... și vreo.... două-trii fete...

Plut. Major (înfuriat, s'apropie de el). — Mă!... cum două-trei mă?...

Soldatul (speriat). — Apăi... s'trăiți dom' p'toner-majur... așa, două ori trii... n'am fost demult pe-acas... aveam două... dar acum poate a mai hi una... (timid)... c'așa era vorba; or o hi vr'un băet.

Plut. Major (zâmbește). — Păi nu ți-a scris, mă?... (către furier) scrie trei băeți și două fete...

Furierul (scrie). — Trei băeți și două fete... (către soldat) cât pământ aveți?.

Soldatul. — Am avut trei fălci... da' acu nu știu... că poate a mai și vândut din el, să cumpere niște ghite pântr'o soră de măritat. (Furierul se uită întrebător la plutonier).

Plut. Major — Scrie trei fălci (soldatului enervat). Hai pleacă.

Soldatul (salută). — S'trăiți dom' căpitan (pleacă).

Corteanu (se 'ntoarce și răspunde plictisit). Bună ziua (către plutonier) mai ai mulți... câți ai făcut? merge?.

Plut. Major. — Merge, domne căpitane... am terminat cu doi.

Corteanu. — (Se ridică îndată, scoate ceasul, se uită, întreabă speriat). Câți?

Plut. Major. — Doi.

Corteanu. — Dar ce, ești nebun?.. ceasul aproape 4 și la 5 începe inspecția...

Plut. Major. — Până întreb pe fiecare... până scrie... trece timpul domne căpitane.

Corteanu. — (Vine la masa cealaltă, dă la o parte brusc pe furier, ia registrul lung, îl întinde furios plutonierului și se pregătește de scris). Na! să-ți arăt eu cum se scrie... Citește!

Plut. Major. — Bursuc Toader! (s'aude de-afară: Ordonați!).

Corteanu (furierului). — Să plece toți... n'am nevoie. (plut. major și furierul es, plut. major spune ceva unui sergent, apoi s'aude comanda: *drepți! capul coloanei la dreapta împrejur 'nainte marș!*. Se văd cei doi oameni care se întorc și pleacă, furierul și plut. major reintră; căpitanu continuă) îi cunosc eu, scrie: părinți: Vasile și Maria, 5 frați, 3 surori... 2 fălci de pământ... asta-i! (furios către plutonier) ai văzut? altul... (se uită la ceas). Hm!.

— **Plut. Major**. — Butuc Grigore!

Corteanu (scrie iute). — Părinți Grigore și Elena, frați...

Plut. Major (timid). — S'trăiți, domne căpitane... ăstuia i-a murit tată-su, Ioan Butuc... știți că i-ați dat permisie de-a fost la înmormântare.

Corteanu. — Ce are a face... îi pun o cruce. (face semnul pe carnet) scrie: frați 3, surori două...

Furierul. — S'trăiți dom' căpitan... n'are frați, nici surori...

Corteanu (supărat). — Te-am întrebat eu, dobitocule? să-l bagi la carceră (se uită la ceas, scrie) pământ... 2 fălci... altul...

Plut. Major. — Astanei Ioan!

Corteanu (scrie). — Zamfira şi Gheorghe... fraţi 1, surori una, pământ 5 fălci...

Plut. major. — N'are nici zece prăjini, domne căpitane... ăsta-i lăutar...

Corteanu. — Te-am întrebat eu? Aşa să-l faci (se ridică). Ai înţeles? (ese).

Plut. major. — Înţeles domne căpitane (salută)... dacă aşa cere disciplina! (către furier) ai văzut cum se face carnetu? Tare-i oţ dom căpitan... într'o zi ar face toată armata... acu să-l dai gata... eu mă duc să văd de afişele alea şi de masă (ese; furierul s'apucă scrie repede, întoarce câte-o foaie, se opreşte; îşi face vânt cu carnetul, dând din cap râzând mirat; apoi iar începe să scrie).

SCENA IX

Furierul, Un soldat, Plut. major

(Un soldat intră în scenă împingând o roabă. La mijlocul şoselii se opreşte, lasă roaba, se şterge de năduşală, apoi începe să ia cu lopata cărămidă pisată şi o împrăştie pe şosea).

Furierul (se opreşte din scris, se uită la soldat). — Tu ai tată, măi Buzelan?

Soldatul (se întoarce). — Am, da ce-i treaba ta?

Furierul (Caută în carnet şi dă de foaia lui). — Cum îl chiamă?

Soldatul (se sprijină în lopată). — Gheorghe.

Furierul. — Aha!... l-am nimerit... aşa l-am scris şi eu... da mamă-ta cum o chiamă?

Soldatul. — Catrina, da' o murit.

Furierul. — Aici îi zice Maria... îi punem o cruce... cum zice dom'căpitan... n'are a face numele.,. (s'apucă iar de scris, soldatul se'ntoarce, aruncă nisip şi începe să cânte uşor):

„Foaie verde trei castane, amărât mai sunt eu Doamne". (Se vede intrând legănat plut. major cu capela pe ceafă cu mâinile în buzunare şi fredonând încet):

„Când aveam parale multe... (pauză mică) *puneam muzica să-mi cânte"*.

Plut. major (Soldatului). — Hai băete... dă-i zor, c'acuş vine inspecţia...

Soldatul (lucrând). — Cald tare... dom'p'toner majur... lucru mult...

Plut. major. — Cald al dracului, băete... eu m'am răcorit la Beker... da' lucru, acu o leacă... că după inspecţie hu... huzureală... (soldatul termină lucrul, pune lopata în roabă şi pleacă. Plut-major către furier). Gata?...

Furierul (lasă scrisul, închide carnetul). — Gata, dom'p'toner major... (strânge lucrurile şi le bagă în dulap).

Plut. major. — I-ai aranjat bine ?

Furierul (convins). — Cum mi-a arătat dom'căpitan... fiecărui om i-am dat de toate: și surori și frați... și pământ...

Plut. major (mulțumit). — Bine ai făcut... mai bine să treacă, decât să n'ajungă; o să-ți dau un conced, dar vezi (șiret) știi tu... să nu mă uiți...

SCENA X

Plut. major, ofițeri vreo 10, Căpitanii toți, Maiorul, Colonelul. Trupa.

(s'aude comanda de: stâng, drept... unu, doi, unu. Se vede intrând în scenă din dreapta, (privind scena din sală) pe două rânduri soldații și un ofițer).

Ofițerul. — Ascultă... stăi!... la stân-gà. (Trupa se oprește; în scenă 3/4, restul se pierde în afara scenei, aceasta e prima companie, celelalte sunt în prelungirea ei, tot în afară de scenă).

Plut. major (către furier) — Hai băete... c'a venit ceasu'... acu-i acu... (pleacă amândoi în spatele companiei I; vin pe rând căpitanii și ofițerii mai mici, trec înspre companiile lor, Corteanu se oprește, dă mâna cu ofițerul).

Corteanu. — Ei, gata ?... ce zici ?

Ofițerul, - Gata, domnule căpitan, bine.

Plut. major (Vine din spatele companiei și-i dă carnetul). — Gata și carnetul, domne căpitan... fain scris. (Vine și Maiorul, umblând rar).

Maiorul (căpitanului). — Cu tine începe, Cortene... succes...

Corteanu. — Știu, nene Mihalache, dar sper.

Maiorul (îl întrerupe, din mers, autoritar). — Te rog... te rog, căpitane... aici suntem în fața frontului (dispare. Intră repede Colonelul, cu registrul în mână, uitându-se la ceas; dă mâna cu Corteanu, pune registrul pe o masă).

Colonelul. — Ei... să te vedem Cortene... am să-ți văd și eu oamenii. (Saude un trompet sunând Onorul la general)... Vine! Drepți! (Corteanu scoate sabia, trece în front, trupa stă drepți. Colonelul o scoate și el și dispare în pas alergător. După puțin timp intră'n scenă generalul în ținută de campanie, Colonelul în urma lui, cu sabia în jos).

SCENA XI

Aceiași, Generalul

(Generalul e bine legat, cu barbă; merge grav până la mijlocul scenei; aici se oprește, se'ntoarce către colonel!):

Generalul. — Las revista, încep direct inspecția.

Colonelul (plecat) — După dorința iubitului nostru comandant.

Generalul (Trece în flancul drept, se oprește în fața căpitanului și salută). — Aceasta este compania D-tale ?

Corteanu. — Da, domnule general... am onoare să mă prezint: căpitanul Corteanu.

Generalul (Dă mâna cu el, apoi grav). — Urmează-mă. (Generalul calcă rar, se oprește în fața fiecărui om, îl cercetează cu ochii de sus până jos. Colonelul și Corteanu în urma lui; după ce-a văzut vreo patru, se oprește în fața unuia). — Cum te chiaimă băete?

Soldatul (încet și cu frică). — Să trăiți dom' general, Lohan Timofti.

Generalul (se întoarce la căpitan; sever). — Oamenii nu-s deșteptați căpitane... nu știu să vorbească... notă rea (pleacă mai departe, se uită cu atenție, după câțiva pași se oprește în fața altui soldat, se'ntoarce către căpitan). — Il vezi?

Corteanu. — Da, domnule general.

Generalul (aspru). — Așa scoți trupa la inspecție? (Corteanu a luat poziția de drepți și stă nemișcat). — Cum îl cheamă... să nu-i dai concediu.

Corteanu. — Am înțeles, domnule general. (Generalul trece mai departe, Corteanu scoate o batistă și se șterge pe frunte. Es toți încet din scenă; In acest timp un soldat vine și atârnă o placardă mare în pom cu inscripția: „*Trăiască iubitul nostru general*", altul atârnă una mai mare, la colțul bărăcii: „*Trăiască* supremul *cap erarhic al brigăzii noastre*" apoi dispar).

Generalul Vine grav în mijloc, se'ntoarce către căpitan, îi strânge mâna zâmbind). — Bine căpitane... sunt mulțumit, numai unul, nu-i nimic... dar cum mi-ai spus că-l chiamă?

Corteanu (pare încurcat). — Butuc Grigore, domnule general.

Generalul. — Am să-l iert... vreau să-l văd însă ce fel de soldat este.

Corteanu (convingător). — E bun soldat.. vă spun eu... îl vedeți pe urmă, la instrucție.

Generalul. — Nu... nu... că n'am timp. (se'ntoarce și merge rar, drept la soldat. Corteanu își scoate iar batista, se șterge, se uită întrebător la ofițer).

Generalul (către soldat). — Unde-s doi nasturi băețaș?

Soldatul. — Trăiți dom' general s'o rupt când am luat arma pentru onor.

Genenalul (blând) — Măi... spui drept?

Soldatul. — Da. dom' general... uite-i (îi scoate din buzunar)

Generalul. — E! să știi că te-am ertat... cum te chiamă? (Soldatul se uită în ochii căpitanului și tace). — Ce, ai uitat cum te chiamă?

Soldatul (încurcat). — Trăiți dom' general... eu sunt soldatul... (tace și se uită la căpitan. Corteanu se șterge pe frunte).

Generalul (blând). — E!... care soldat?

Soldatul (cu ochii la căpitan). — Soldatul Bursuc Toader, (Corteanu iar se șterge cu batista, generalul se întoarce brusc la el).

Generalul (îl ia de-oparte... aspru). Rușinos, căpitane!... foarte rușinos!.

Corteanu (stă nemișcat; cu glas supus). — S'a întâmplat, domnule general, l'am semuit cu cel din dreapta lui, căci seamănă amândoi.

Generalul (se întoarce, se uită la tovarășul soldatului cu care a vorbit). — Butuc Grigore!. (căpitanul îi face semn cu mâna. Soldatul pășește înainte, dar atunci s'aude de afară din scenă: **Ordonați!** și apare încă un soldat; generalul se uită mirat la el). — Ce vrei băete ?

Soldatul. — M'ați strigat Dvs... soldatul Butuc Grigore, dom' gineral (Corteanu stă împietrit).

Generalul (crunt către căpitan). Ce înseamnă asta, căpitane!... aha! acum am înțeles. (apoi către Colonel) să plece regimentul... am înțeles. Vreau să văd ofițerii... la conferință. Colonelul salută, se duce și face semn spre ofițeri. Generalul se plimbă enervat, cu capul în jos. Doi soldați aduc o masă din stânga scenei. Alții mai multe scaune și așează totul sub pomi, la umbră. Ofițerii intră unul câte unul, se uită la el și s'așează la masă. Generalul dă cu ochii de placardă, se mângâe în barbă se uită mult la ea).

Colonelul. (Toarnă vin în paharul generalului și îi oferă). — Pe căldura asta, domnule general .. m'am gândit că n'ar strica... poftiți.

Generalul. (Ia paharul și bea ; la jumatate se oprește mirat). — A ! dar bun vin ; strașnic (bea și restul)... fain... te răcorește bine...

Colonelul (îi mai toarnă unul). — Dacă domnul general ne-ar face deosebita onoare de a rămâne la masă...

Generalul (zâmbește). — A nu-nu... (bea) îmi pare rău... cu altă ocazie...

Colonelul. — Am dori domnule general... ca această ocazie să fie cât mai degrabă... Atunci desigur... vă veți convinge câtă muncă se depune în acest corp, cât stăruiesc eu pentru ridicarea prestigiului acestui regiment care (măgulitor) a avut comandant pe iubitul nostru general actual al brigăzii (ridică paharul).

Generalul (vesel, bea). — Mulțumesc Lascule... e! se mai întâmplă unele greșeli; dar (grav) peste unele nu putem trece.. sper că nu se va mai repeta.

Colonelul (supus). — A! domnule general... vă asigur...

Generalul (bea). — Cald e!... de mult n'am avut asemenea zăduf... Dar apropos, de unde luați vinul ăsta? căci e minunat ? (își mai pune un pahar).

Colonelul. — Ah! domnule general vin ca ăsta nu se găsește prin împrejurimi... este adus dela o vie a lui Corteanu...

Generalul (lasă repede paharul jos). — Mda... e bun... (grav) să vedem școala ofițerilor.

Unul dintre ofițeri (către un camarad). — Văzuși cum i-a pierit setea, când a auzit de Take ?

Generalul (către maior). — Dumneata, domnule maior Gârje... să explici ofițerilor ceva din topografie. De exemplu despre (se gândește) despre, ridicările din vedere.

Maiorul (codindu-se). — Eu... domnule general ?

Generalul. — Da-da, dumneata...

Maiorul. — (Se ridică... se plimbă câtva, apoi începe rar, vorbind tot pe nas; ceilalți se uită la el și-și dau cu coatele). — Domnule general... și... iubiți camarazi... Ridicarea din vedere e foarte ușoară... nimic mai ușor ca asta... foarte ușor... Și uite cum se *procedează*: iei o bucată de hârtie... știți... pe care ai să faci ridicarea și-o pui pe planșetă... și pleci... pui planșeta după gât și mergi... și te uiți... întâlnești un stâlp de telegraf... îl tragi pe hârtie... (pauză) vezi un pom, un salcâm, brad, ce-o fi... îl tragi pe hârtie... (generalul se uită mirat la el, ceilalți își dau cu coatele) mergi mai departe și vezi un țăran... îl tragi pe hârtie (pauză) vezi un porc îl tragi pe hârtie..., vezi un deal... îl tragi pe hârtie... (pauză) întâlnești un car cu boi... îl tragi pe hârtie... asta-i ridicarea din vedere... e foarte ușoară (către general). Am terminat, domnule general.

Generalul (se ridică furios). — Bravo maiorule!... Ești foarte la curent cu știința topografică (colonelului): Văd, că se muncește foarte mult în regimentul ăsta. (începe să se plimbe, dă cu ochii de a doua placardă, stă; se uită la ea... apoi se întoarce, mai blând) e! cum se poate, colonele, așa ceva... asta-i știință?

Colonelul (plecat). — Să vedeți Dvs., domnule general... maiorul a explicat ridicarea din vedere mai popular... eu le-am făcut cursul complect de topografie... cine nu cunoaște importanța mare a acestei ramuri din știința militară (pedant). — Cu toții știm — eu am făcut studii speciale la Paris, că topografia a fost apreciată, încă de pe timpul lui Anibal... el nu pornea niciodată la războiu până nu se asigura de configurația terenului pe care lupta... apoi... pe timpul lui Frederic cel mare, ea a luat un avânt mai mare și... în fine, sub Napoleon, nu mai vorbim... cu toții știm că el n'a pierdut bătălii decât atunci când a neglijat studierea terenului (pauză). Știm asemenea că planșeta și busola sunt elementele de care ne servim în ridicările din vedere și modul cum se execută aceste ridicări... maiorul meu însă a căutat să explice mai popular, mai pe înțelesul nostru, al tuturor, domnule general.

Generalul (încântat). — A! bine Lascule... dece n'a spus asta dela început... bravo... asta da... asta zic și eu că-i știință...

Colonelul (plecat). — Am învățat și eu domnule general... pentru binele armatei și (pedant) al regimentului pe care l'ați comandat odată și Dvs. (îi toarnă vin). Și, acum vă rog domnule general, să-mi permiteți să închin în numele tuturor un pahar de vin în onoarea Dvs. și cu rugămintea de a ne onora cu vizita Dvs. cât mai curând. Să trăiți domnule general. Ura!...

Toți (se ridică în picioare). — Ura! (beau cu toții).

Generalul (zâmbește). — Mulțumesc colonele... și-ți mulțumesc de dragostea ce mi-o arăți... am văzut unele greșeli... dar am văzut și muncă multă... sunt chiar mulțumit, ți-o declar. (Colonelul se închină). Ia să vedem cât o fi ceasul (se uită) aha trebuie să plec (vine spre el și-i strânge mâna).

Colonelul. — Dar, domnule general... un moment... n'ați semnat condica de inspecție... este aci ;

Generalul. — A! lasă-lasă... rândul viitor...

Colonelul. — E păcat, domnule general... mulțumirea dumneavoastră... trebuie să rămână... apoi... e și regulamentul (se depărtează iute, la condica; Take Corteanu se duce și deschide dulapul și-i dă o călimară).

Generalul. — Lasă, lasă Lascule... rândul viitor...

Colonelul (insistent). — E regulamentul, domnule general... și apoi nici nu ne putem lipsi de această mulțumire (îi întinde condica).

Generalul. — (Ia condica cu greu; o pune pe masă și se pregătește de scris; colonelul se retrage plecat, se întoarce și apoi își freacă mâinile de mulțumire, generalul îl surprinde, râde șiret și își mângâie barba). Bine Lascule scriu și acu, scriu și data viitoare (se gândește întâi, și scrie, apoi îi întinde condica închisă). Ține!...

Colonelul (plecat). — Să trăiți, domnule general.

Generalul. — (Își ia chipiul, strânge mâna prietenos colonelului, ofițerii s'așează toți pe două rânduri). — Bună ziua, colonele!

Colonelul. — Să trăiți domnule general (generalul plecă) (colonelul către ofițeri: Trăiască iubitul nostru general. Ura!

Toți: Ura! (Generalul se întoarce și-i salută prietenos, apoi dispare; îl petrec cu toții până afară de scenă, apoi se întorc).

SCENA XII

Colonelul, Ofițerii

(Colonelul își freacă mâinile. Ofițerii s'așează pe la mese).

Colonelul. — Camarazi... să știți că nu sunt mulțumit pe ziua de astăzi, niciunul nu știți rolurile D-voastre... sunt foarte nemulțumit... am muncit din răsputeri să îndrept ce stricațe voi... (îngrijit) nu știu ce ar fi de regimentul ăsta de n'aș fi eu... nu știți să vorbiți cu șefii, trebuie tact mult și... curtoazii și mai multă... (vesel) ați văzut cum l'am îmbunat eu?.. cum v'am scăpat pe toți?.

Maiorul. (Toarnă vin în paharul colonelului și'n al său, ceilalți își toarnă lor. — Să bem în cinstea iubitului nostru comandant de regiment. Ura?...

Toți: Ura! (beau cu toții).

Colonelul (pedant). — Ridic și eu paharul în sănătatea voastră și cu speranța sigură că la viitoarea inspecție vom fi cu mult mai bine... acum să vedem mulțumirea iubitului nostru comandant de brigadă... la citește, Gârje... (gustă încet mulțumit, zâmbește și se reazemă lutr'un colț de masă).

Maiorul. — (Ia condica, o deschide încet, cu paharul în mână și citește rar). Astăzi am inspectat regimentul și l-am găsit instruit foarte (se oprește, face ochii mari) foarte prost (ridică ochii) ăsta-i subliniat (îi cade paharul din mână, îi cade și colonelului).

C. C. Petrovici

CORTINA

INDIVIDUL ŞI LIBERTATEA MORALĂ

(CONFERINŢĂ ŢINUTĂ LA UNIVERSITATEA LIBERĂ)

Doamnelor şi Domnilor,

Sunt însărcinat să tratez astăzi înaintea d-voastră, una dintre problemele cele mai grele, pe cari şi le pune mintea omenească, dar în acelaş timp una dintre problemele cele mai importante, nu numai din punctul de vedere teoretic, dar şi pentru vieaţa noastră practică de toate zilele.

Toată vieaţa noastră în societate într'adevăr se petrece în legătură cu anumite concepţiuni, pe cari le numim morale şi juridice. Nu există decât rari momente din activitatea noastră, în cari să nu ne punem întrebarea, dacă cineva a făcut bine ce a făcut sau a făcut rău ce a făcut şi dacă a făcut rău, zicem că este condamnabil, iar din punctul de vedere juridic, zicem că este supus unei responsabilităţi, care se poate transformă într'o sancţiune foarte sensibilă pentru fiecare din noi, prin autoritatea de stat.

Se poate oare pune asemenea problemă, care implică întrebarea dacă există întreagă morala şi întreg dreptul, fără a admite că suntem liberi? Dacă într'adevăr noi n'am fi liberi, n'ar puteà fi vorba de fapte bune sau rele, de vreo responsabilitate, n'ar puteà fi vorba de vreo pedeapsă, de vreo sancţiune de orice fel. Ar fi cevà ridicol să zicem de cineva că este vinovat, fie din punct de vedere moral, fie din punct de vedere juridic, dacă admitem că este o simplă maşină. Ideia de culpă fie morală, fie juridică, se întemeiază pe un postulat, acela că vinovatul a făcut liber ce a făcut, căci, dacă a făcut-o în mod cu desvârşire mecanic, cum ar fi o măsură a unui obiect oarecare, atunci este evident că nu ne mai putem întrebà, dacă este vinovat, nu i se mai pot aplicà sancţiuni. Şi atunci — nu este acì locul să intru în prea multe detalii — întreaga morală este o simplă

iluziune, întreg dreptul se confundă cu forţa. Vedeţi aşadar, gravitatea problemei; răspunsul pe care-l dăm reprezintă o întreagă concepţiune de vieaţă, fie individuală, fie socială.

Aceia, cari în practică, nu vor să ştie de morală şi de drept, în realitate în mod implicit neagă libertatea oamenilor şi s'au găsit şi în teorie oameni de ştiinţă, cari să nege această libertate cu argumente destul de puternice, ca să impresioneze pe oricine. Este de datoria cugetării mai înalte să revizuiască problema cât mai de aproape şi să constate unde stă adevărul şi în ce fel trebuie el înţeles. De răspunsul pe care această cercetare îl va da, atârnă întreaga organizaţiune a noastră socială şi juridică.

Nu este locul acì şi mai ales nu este timpul ca să încep un excurs istoric spre a vă arătà dealungul veacurilor cari au fost părerile diferiţilor autori în această privinţă. Voi încercà, cu mijloacele pe cari cugetarea şi ştiinţa le poate prezentà astăzi, să aduc o soluţiune în cadrele celei mai frumoase şi mai mari filosofii din câte a avut vreodată omenirea, aceea a lui Immanuel Kant. Poate nu întocmai aşà cum a prezentat-o el, dar aşà cum se prezintă astăzi faţă de nouile progrese ale ştiinţei şi ale cugetării. Deaceea se şi numeşte o concepţiune „neokantiană".

Pentru a rezolvà problema, dacă persoana are libertate, trebuie să ne întrebăm întâi, ce este o persoană şi vom constatà îndată că este o individualitate. Trebuie să ne întrebăm aşàdar, ce este o individualitate.

Cum problema pentru persoane se pune într'un mod cât se poate de complex, trebuie să începem dela simplu şi să luăm fenomenele naturei, fenomenele fizice, să vedem cum constatăm în fizică, în cunoştinţa pe care o avem despre lumea externă, individualitatea lucrurilor inerte.

Când zicem că ne aflăm în faţa unui lucru distinct de alt lucru, am individualizat o realitate deosebită de o altă realitate fizică.

Mai întâi de toate, care este procesul percepţiunei, atunci când constatăm că un lucru există?

Iată o foaie de hârtie; zicem că este *una*, este o individualitate dar cum ajungem să constatăm noi aceasta? Constatăm că simţurile noastre sunt impresionate, fiecare în felul lui, că avem din afară o serie de senzaţiuni o senzaţiune vizuală, a culoarei albe, o formă oarecare, o senzaţiune tactilă o alta datorită poate uneia

de miros ş. a. m. d. Prin simţuri, din afară, altceva nici nu putem aveà pretenţia de a obţine. Dar este de notat, că noi prin simţuri n'am constatat un obiect, ci am constatat mai multe senzaţiuni: o senzaţiune auditivă, una tactilă, una foarte complexă, pe care o numim în mod superficial vizuală ş. a. m. d. Cum unim laolaltă toate aceste senzaţiuni, spre a da un tot: obiectul? Observaţi că obiectul în individualitatea lui este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am primit dela el; ba chiar am puteà să mergem mai departe: şi aceasta am desvoltat-o cu un alt prilej, cu cât procesul ştiinţific devine mai adâncit, mai perfect, cu atâta senzaţiunile sunt înlăturate şi sunt înlocuite cu anumite realităţi, pe cari numai le gândim. Ştiţi astfel că fizica cu atâta este mai perfectă cu cât este mai matematizată şi tendinţa întreagă a ştiinţei este să se matematizeze, să se reducă la equaţii, la raporturi matematice, cum a făcut şi încearcă s'o facă fizica matematică în ziua de astăzi. Prin urmare din senzaţiuni noui nu scoatem obiectul individualizat, lucrul. Intervine însă o elaborare a minţei noastre, care compară senzaţiunile între ele, le combină într'un anumit fel şi, printr'un raţionament concentrat şi fugitiv, pe care-l facem şi care este foarte frumos analizat de unii psihologi, ajungem să zicem: iată un obiect: obiectul în sine este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am avut dela acest obiect. Obiectul, l-am creat cu raţiunea din diferite senzaţiuni, prin comparaţiune, prin diferite metode logice, asupra cărora nu este locul acì să insist într'o mai amănunţită analiză, dar pe cari le presimţiţi. Mintea noastră ajunge dintr'odată, printr'un salt, mult mai departe decât senzaţiunile, şi spune: ne aflăm în faţa *unei* realităţi.

Toate aceste senzaţiuni tind în felul acesta spre un punct ideal, care este punctul lor de convergenţă. Este ideal, pentrucă nu-l constatăm prin simţuri, îl deducem numai din direcţiunea convergenţii senzaţiunilor, pe cari le-am avut dela obiect, îl deducem prin urmare printr'o pură operaţiune logică. Obiectul în individualitatea lui, este rezultatul unei pure operaţiuni logice, care proectează în afară conceptul său astfel format şi zicem că ne aflăm în faţa unei individualităţi fizice.

Ce face ştiinţa în procesul ei faţă de aceste individualităţi fizice? Ea constată că individualităţile fizice sunt în spaţiu şi în timp şi le leagă printr'o anumită legătură specifică, pe care o numim „legătură cauzală". Ştiinţa porneşte dela ideia că nu poate să

existe fenomen fără cauză. Orice întâmplare din lumea fizică trebuie să-şi aibe, cum spun filozofii, o raţiune eficientă din punctul de vedere al cauzalităţii fizice. Oare aceasta este constatat prin experienţă? Desigur, că nu. Ştiinţa, când constată un fenomen, începe îndată să-i cerceteze cauzele; aceasta este rostul ei. Acesta însemnează că ştiinţa presupune ca un postulat, că orice fenomen trebuie să aibă o cauză eficientă. Ideia aceasta nu este rezultatul unor constatări experimentale, este însăşi ideia, cu care ştiinţa porneşte în cercetarea ei, este ceeace se cheamă un postulat „a priori". Fără această ideie ştiinţa nu şi-ar aveà nici un rost. Dacă n'am admite că fiecare fenomen trebuie să-şi aibă o cauză, la ce ar mai fi bună ştiinţa? Căci cercetarea ştiinţei tocmai aceasta face: caută cauzele fenomenelor în natură.

Ei bine, prin legătura cauzală, fenomnele din lumea externă se unesc între ele într'un tot, pe care-l numim universul. Noi nu putem să cunoaştem la un anume moment şi este sigur că ştiinţa niciodată nu va puteà să cunoască toate fenomenele din univers şi toate relaţiunile lor cauzale; aceasta este tocmai caracteristica ştiinţei, că, pe măsură ce descoperă, pune probleme noui de cercetare. Dar la baza concepţiunii ştiinţei trebuie să existe o schemă de cugetare, o schemă abstractă, care presupune că toate fenomenele din natură sunt legate între ele prin relaţiuni cauzale şi astfel întreg universul formează, din punct de vedere raţional, un tot, numai în cadrul căruia putem individualizà un obiect.

Dar toată această operaţiune este o pură operaţiune logică, a minţii noastre; ea nu rezultă nicidecum din experienţă. Prin experienţă noi constatăm cu totul altceva. Chiar dacă ar fi vorba să constatăm individualitatea unui obiect în fazele lui succesive, în fenomenele pe care le produce, noi nu constatăm că există unul şi acelaş obiect în diferite momente din timp, producând diferite efecte.

Ce constatăm prin experienţă? Putem noi prin experienţă să avem, psihologiceşte, necontenit cunoştinţa obiectului în faţă, spre a nu ne scăpà nici o clipă identitatea lui? Nu, cunoştinţa ştiinţifică şi cea de rând, întreaga cunoştinţă a noastră, procedează prin salturi psihologice, ca să spun astfel. Noi constatăm obiectul la un moment dat, pe urmă ne ocupăm de altceva şi mai târziu iar îl întâlnim şi-l recunoaştem. Desigur această recunoaştere este făcută pe baza unor constatări sensibile, dar este o operaţiune pur logică.

A recunoaste un obiect înseamnă a identifica ceeace constaţi astăzi cu ceeace ai constatat altă dată. Această identificare este o operaţiune a minţii noastre. Intreaga cunoştinţă pe care o avem despre lume este făcută, în felul acesta, din fragmente neasemănat de mici, fragmente între cari sunt lapsusuri imense din punctul de vedere psihologic. Ne aflăm în faţa unei pulbere de cunoştinţe răsfirate la timpuri îndepărtate în vieaţa noastră psihologică, pe cari însă, printr'un act misterios al cugetării noastre, prin raţiune, le unificăm şi constatăm că obiectul este acelaş.

Enunţarea, pe care am făcut-o poate cam abstractă, pentrucă trebuie să fiu foarte concentrat, vă face să înţelegeţi că atunci, când este vorba de individualitate fizică, această individualitate nu este cevà extern, constatabil imediat prin simţuri, ci este un produs obiectiv, al raţiunii noastre, obiectiv ca toate produsele raţiunii noastre. Raţiunea îl exteriorizează, constatând rezultatul la care ea ajunge; dar în ultimă analiză este un produs al raţiunei, căci prin simţuri, în afară, în mod direct, eu constat nişte cunoştinţe cu desăvârşire amorfe şi nelegate între ele; o serie de sensaţiuni disparate, fiecare cu o culoare calitativă a ei proprie şi cari se succed la intervale de timp cu desăvârşire neregulate şi câteodată foarte depărtate. Procesul prin care aceste fire se adună dintr'odată într'un snop şi se confundă într'o singură unitate, având individualitatea unui lucru, este un proces, care se întemeiază în fizică, pe un proces curat raţional.

Şi atunci, dacă aceasta este adevărat pentru lumea fizică, nu cumva tot aşà se petrec lucrurile şi în lumea fisiologică, în lumea organismelor? Mai tot ce am spus în ce priveşte realitatea fizică se aplică din punctul de vedere al cunoştinţei şi realităţii fisiologice, care şi ea este constatabilă prin simţurile noastre. Când văd un organism, fie animal, fie vegetal, trebuie să-l constat prin simţuri că există, întocmai cum aş constată un obiect oarecare din natură.

Dar în ce consistă unitatea unui organism? Ştiţi că ştiinţa în timpul din urmă a reuşit să descompună organismele în elemente specifice ale lor, cari se numesc „celule". Ştiţi că celula este o vietate de sine stătătoare şi există celule, cari trăesc chiar singure, cum sunt atâtea orgnisme monocelulare. Ei bine, organismele monocelulare, de sine stătătoare, se sistematizează într'un mod extraordinar de minunat şi dau organisme fie vegetale, fie animale.

Unde este atunci unitatea materială? Desigur nu în faptul că toate acestea se îmbracă cu aceeaş piele, în aceeaş scoarţă de arbore. Dar este cevà încă mai interesant, pe care ştiinţa biologiei în genere şi a fisiologiei mai ales o constată şi anume că materia din care este compus orice organism se schimbă. Fiecare dintre d-stră, aşà cum sunteţi astăzi, nu sunteţi aceeaşi fiinţă ca acum 7 ani sau acum 10 ani. Intreaga materie care ne compune se schimbă necontenit şi după un anumit timp, nu ne mai rămâne nici o picătură din materia, care erà înainte. Ce este atunci continuu în existenţa unui organism fisiologic?

Este cu totul altceva decât un element material. Celulele se combină între ele, ele au funcţiuni şi aceste funcţiuni se sistematizează, formând organe; organele la rândul lor se sistematizează între ele dând un complex sistematic, pe care-l numim „organism".

Ei bine, organismul în felul acesta, nu este decât un concept al raţiunii noastre, căci nu reprezintă ca unitate fisiologică decât numai un sistem de funcţiuni. Aceasta este concluziunea fisiologiei în această privinţă. Cu alte cuvinte şi în materie fisiologică pe lângă argumentele, pe cari le avem pentru cunoştinţa fizică, găsim argumente noi, cari ne fac să înţelegem că individualitatea este un pur product al raţiunii omeneşti, pe care fiinţa noastră îl atribue realităţii externe, creînd-o în felul acesta. Fără înţelegerea noastră n'am puteà nici să prindem sensul cuvântului, individualitate.. Mintea noastră creează ideea şi o aplică în fiecare caz.

Să trecem acum la un alt domeniu. După ce am văzut în ce consistă individualitatea în lumea fizică în general, în care am cuprins şi lumea fiziologică, să trecem la lumea psihologică.

Aici problema este încă mult mai grea. Noi ne simţim din punctul de vedere psihologic ca o individualitate. In ce consistă ea?

Răspunsul la prima vedere pare foarte simplu: tot trecutul nostru psihologic, toată bogăţia noastră psihologică se integrează, cum spune foarte frumos un psiholog francez Paulhan, într'un sistem de stări de cunoştinţe, cari stări la un moment dat reprezintă tot trecutul psihologic al fiecăruia din noi. Acest sistem de stări de cunoştinţe este necesar individualităţii noastre.

Un alt mare psiholog american, William James, care, după părerea mea reprezintă poate forma cea mai desăvârşită pe care psihologia a luat-o până în ziua de astăzi, constată că individualitatea noastră se reduce la un curent de conştiinţă, la o mişcare,

care cuprinde în sine tot trecutul, sub diferite forme, curent, în care, printr'o analiză amănunţită, aflăm un număr infinit de nuanţe cari nu sunt componente, pentrucă starea noastră sufletească la un anume moment nu trebuie cercetată prin combinarea laolaltă a unor elemente simple, cum facem cu lumea fizică, unde reconstruim toate corpurile din atomi; din potrivă în psihologie trebuie să pornim invers, dela constatarea totului, a intuiţiei imediate a acestui curent de conştiinţă spre a pune în lumină, cu mijloacele foarte puţin perfecţionate în această privinţă, ale limbagiului obişnuit, toate nuanţele lui şi a le prinde în toată partea lor fluentă, în legătură cu întreg trecutul şi cu ceeace poate să deă în viitor.

Acì ar stà individualitatea. Ce cuprinde ea, se întreabă W. James? Răspunsul este foarte caracteristic, dupăcum veţi vedeà îndată. El zice: cuprinde tot ce este al meu; trupul meu, gândul meu, situaţiunea mea socială, obiectele, cari îmi aparţin, drepturile mele; tot ce este al meu la un anume moment se integrează în felul acesta într'o realitate, în care toate elementele se confundă între ele printr'o fuziune intimă şi dau ceeace numim „eul", nostru continuu, individualitatea noastră psihologică.

Cum ajungem la această cunoştinţă, incontestabil adevărată din punctul de vedere psihologic? Ajungem oare prin constatări interne, aşà cum sunt constatările externe, prin intuiţii imediate, continui?

Să luăm un fapt din vieaţa noastră de toate zilele: omul doarme; când s'a culcat şi a adormit, i-a dispărut conştiinţa, cunoştinţa imediată despre realitatea sa psihologică. Se scoală şi-şi reià firul conştiinţei. Printr'un salt de cunoştinţă pură el leagă trecutul cu prezentul.

Pe lângă aceasta, în curentul acesta, care constitue starea noastră de conştiinţă la un moment dat se întâmplă ceeace se întâmplă într'un val, care se rostogoleşte pe mare. Fiecare din particulele, care-l compun se mişcă necontenit şi, dacă am presupune că vârful valului este luminat prin proecţiunea unei raze solare, atunci acolo unde este pata de lumină, sau cum am zice noi, psihologii, unde este conştiinţa limpede, acolo apar pe rând diferitele particule, cari vin şi se adaogă pe rând din fundurile mării din fundurile sufletului nostru, se perindă în conştiinţă foarte scurt timp, apoi dintr'odată dispar şi rămân în subconştient. Dar cu

toate că noi cunoaştem atât de puţin, numai o clipită, într'un mod conştient, totuşi legăm toate aceste conştienţe şi toate aceste bogăţii ale sufletului nostru şi facem din ele obiectul unui act de cunoştinţă prin care ne creăm cu mintea individualitatea psihologică.

Problema este extrem de interesantă. Sunt cazuri, când această funcţiune a conştiinţei se îmbolnăveşte şi atunci ne aflăm în faţa mai multor personalităţi în acelaş individ. Se citează cazuri de persoane cari la un moment dat îşi pierd personalitatea lor şi încep o personalitate nouă. Uită tot, nu mai recunosc pe nimeni din jurul lor, nu mai ştiu nici să scrie, nici să cetească, nu mai ştiu nimic, şi încep o vieaţă nouă, pentru ca la un anume moment, după aceea, să aibe sau o a treia personalitate, sau să revie la personalitatea precedentă. Toate cazurile de somnambulism, situaţiunile hipnotice, cari se studiază în patologie, arată deasemenea că sufletul nostru este compus din individualităţi psihologice, cari se coordonează laolaltă. Când această coordonare nu se mai produce, atunci se rupe personalitatea noastră psihologică în mai multe altele.

Dar chiar în vieaţa normală credeţi d-voastră că suntem tăiaţi dintr'o bucată? Nu, domnilor! Una este omul care vorbeşte de pe o catedră, alta este în intimitatea lui; Wiliam James face o analiză foarte interesantă când spune că în fiecare om există mai multe personalităţi în luptă între ele, din cari una ajunge să fie recunoscută de el, ca adevărata lui personalitate. Un boxeur, dă ca exemplu W. James, ar fi socotit ca dezonorat, dacă ar primi o lovitură, care să-l doboare din partea unui alt boxeur, pe când un profesor de filozofie, nu s'ar simţi deloc dezonorat, dacă ar primi o loviură din partea unui boxeur. Fiecare îşi constitue personalitatea lui conform unui ideal propriu al lui, ideal care construeşte împrejurul lui întreaga personalitate. Dar, această multiplicitate a elementelor din cari se constitue o personalitate psihologică, nu se poate explică decât numai printr'un act de conştiinţă, care le leagă pe toate laolaltă, şi constitue ceeace numim individualitatea noastră psihologică.

Acî se impune însă o observaţiune foarte interesantă şi printr'aceasta trecem dela psihologia propriu zisă la ceeace voim să ajungem, la logică, la morală şi la drept.

Limba franceză, spre deosebire de a noastră şi de alte limbi, face o deosebire între două noţiuni ale eului: „le Je" şi „le Moi":

Je me connais *Eu* mă cunosc *pe mine. Eu,* apare la un anume moment ca subiect, la alt momet ca obiect de cunoştinţă. Deosebirea este foarte importantă. *Mă* cunosc, dar, când *mă* cunosc, cunosc *realitatea mea psihologică,* însă nu mă cunosc *pe mine, acela care cunoaşte.* Nu mă pot prinde din punctul de vedere al intuiţiunei interne, pentrucă, de îndată ce încerc să mă cunosc pe mine, acela care cunoaşte, pe *Je* al meu, nu pe *Moi* al meu, *Je* dispare şi devine *Moi,* întocmai după cum, când vreau să ştiu ce este mişcarea, nu pot s'o descompun în puncte succesive, cum fac matematicienii, pentrucă dacă iau un punct depe linia, care ar figurà mişcarea, punctul este într'un anumit loc, nu se mişcă, şi nu am deci mişcarea, nu am ceva dinamic, ci am ceva static. Este ca şi cum aş vrea să văd ce este întunerecul şi aş întoarce dintr'odată comutatorul electric, ca să-l văd. A dispărut întunerecul şi a apărut lumina. Nu pot deci să mă cunosc pe mine în mod imediat, în calitate de cunoscător.

Ce sunt acest *Eu* cunoscător? Un pur product al raţiunii mele. Nici nu pot să gândesc, dacă eu nu-mi spun că *Eu* cunosc. Este fundamentul însuşi al oricărui act de logică şi de gândire.

Eul acesta cunoscător, „le *Je*" nu „le *Moi*" ne va da cheia întregei probleme a libertăţii şi el este un pur produs al raţiunii. Şi acum, ca să vedeţi cum ne duce la ideia de libertate, n'am decât să vă atrag atenţia, că unul dintre cei mai rafinaţi psihologi, pe cari i-au avut timpurile moderne şi pe care vi l-am citat adineaori, William James, spune că „le Moi", Eul cunoscător, este tot ce poate fi *al meu.* Ce este al meu aparţine, cui? Mie, eului cunoscător, lui *Je,* nu eului cunoscut, lui *Moi.*

Iată cum dintr'odată ne apar două perspective căci din două puncte de vedere putem să studiem realităţile. Acì stă cheia de boltă a întregei dezvoltări, pe care o fac astăzi. Eu pot să privesc o realitate din punctul de vedere al constatării, să constat că un lucru există şi dacă există lucrul; mintea mea zice atunci că trebuie să aibă o cauză şi deaceea mintea mea admite pentru toate lucrurile, astfel constatate, ca individualităţi aparte un determinism mecanic, orb, pe care-l aplică ca un postulat fundamental în ştiinţă. Dar mai pot să cercetez lucrurile şi dintr'un alt punct de vedere, decât acela al purei constatări. Mai pot să cercetez lucrurile din punctul de vedere al eului logic, al lui *je* şi ajung la aprecierea activităţii lui.

Când cineva face ceva, atunci spunem că s'a produs un fenomen ale cărui cauze le putem cercetà şi ne aflăm în punctul de

vedere al constatării, al ştiinţei exacte, punct de vedere, care ne duce la ideia că orice faptă a oricărui om, trebuie să aibe o cauză, deci se aplică din acest punct de vedere un determinism mecanic tuturor fenomenelor. Dar mai este un al doilea punct de vedere, care se aplică faptelor persoanelor. Pot să mă întreb: bine a făcut sau rău a făcut o persoană, când a făcut o faptă? Şi atunci, dacă constat că a făcut rău, zic că este vinovată. Constatarea aceasta din urmă se face, din cu totul alt punct de vedere, care este de cu totul altul decât punctul de vedere ştiinţific al constatării, deşi este şi el un produs al raţiunii întocmai cum produs al raţiunii este determinismul ştiinţific. El stă perfect în picioare, paralel cu punctul de vedere ştiinţific, pentrucă ambele nu se ating, nu se întretae, nu se contrazic nicăeri. Suntem în al doilea râu larg şi majestos, care curge alături de cel dintâiu.

Reprezintă acest al doilea punct de vedere o realitate? Desigur, şi încă ce realitate extraordinară! Toată vieaţa noastră, de toate zilele, în societate, din punctul de vedere moral şi juridic este întemeiată pe această ideie a unei aprecieri a faptelor noastre, apreciere care singură ne poate duce la ideia că am putut face o faptă bună sau rea, ne poate duce la ideia că suntem sau nu suntem răspunzători de faptele noastre.

Ne aflăm într'o lume nouă, distinctă cu desăvârşire de cea-laltă. Deaceea s'a putut spune cu drept cuvânt că raţiunea noastră când crează cunoştinţe, crează două lumi complect deosebite: lumea cunoştinţei, supusă legei cauzalităţii şi o lume tot aşà de reală, pentrucă este tot la fel, întocmai, produsul raţiunii omeneşti, lumea morală sau, cum îi mai putem spune, lumea etico-juridică. Aceasta îmbrăţişează morala şi dreptul, produs al raţiunii noastre, tot aşà de valabil ca şi cunoştinţa externă. In lumea etico-juridică, îndată ce este vorba de o cunoştinţă a unei realităţi, nu se mai pune întrebarea: ce este realitatea? ci: a cui este realitatea? Şi aşà naşte ideia de drept. Obiectul cutare este al meu. In drept şi în morală nu mă interesează din ce este compus obiectul, sau cum s'a produs fapta, ci al cui este obiectul, a cui este fapta, pentru ca să ştiu cum să pot exercità activitaea mea. Intrebarea aceasta, „al cui este ceva", este întrebarea caracteristică a punctului de vedere etico-juridic.

Nu putem astfel să nu fim impresionaţi de constatarea, pe care a făcut-o aşà de profundul analist W. James, când spune că Eul psihologic are ca conţinut *ce este al meu*. El nu poate face bine

distincţiunea între *Je* şi *Moi*, deşi o indică, dar întregul *Moi* se atribue lui *Je* şi se atribuie ca un lucru, care aparţine lui *Je*.

Ce semnificaţie are această analiză aşà de fină, pe care o face W. James? Ideea de personalitate, care ţine locul în lumea etico-juridică ideii de individualitate din lumea ştiinţelor exacte, nu are un sens decât din punctul de vedere etico-juridic şi poate chiar nici din punctul de vedere psihologic.

Când începe într'adevăr copilul să aibe conştiinţă de el însuşi? Din clipa când începe să simtă că ceva îi aparţine. Din clipa în care a spus: mâna aceasta, degetul acesta sunt ale mele. Din acea clipă s'a constituit personalitatea lui. Aceasta o pune foarte bine în relief psihologia modernă, fără ca, dealtminteri, psihologia să tragă toate consecinţele, adânci, cari se pot trage din această constatare.

Cari sunt aceste consecinţe? In afară de individualitatea fizică, care v'am arătat cum se constitue, o individualitate psihologică nu se poate constitui, ca individualitate proprie, decât numai prin jocul raţiunii, din punctul de vedere etico-juridic. Când zic că eu exist, că sunt eu, că am o personalitate, că este fiinţa mea, ce este mai intim, ce este mai important în mine, ceeace voesc să păzesc, ceeace aş vrea să fie nemuritori, ceeace constitue tezaurul cel mai scump al fiecăruia din noi şi ceace vrem să înălţăm pe scara valorilor etico-juridice, morale, cât mai sus, nu este vorba de o realitate psihologică, ci este o realitate pur logică, creată din punctul de vedere etico-juridic

Dar, dacă este aşà, atunci punctul de vedere etico-juridic este numai un punct de vedere al raţiunii noastre, întocmai cum punctul de vedere al constatării lucrurilor externe este iarăş numai un punct de vedere al raţiunii noastre. Ne aflăm în faţa a două puncte de vedere deosebite, coordonate în jurul lui *Je*, a personalităţii, care are o realitate pur logică şi nu una psihologică, sau fizică.

Atunci am înţeles şi toată problema libertăţii. Căci, înadevăr, dacă n'ar există un mod de conciliere între ideea de determinism, care incontestabil este exactă în ştiinţă şi ideea de libertate, atunci întreg dreptul şi întreaga morală este o jucărie. Noi vorbim mereu în drept şi în morală de libertate şi dacă libertatea n'ar exista în nici un fel, dacă ar fi ceva ridicol din punctul de vedere ştiinţific, cum spune atâta lume, atunci, întreg dreptul şi întreaga morală sunt şi ele nişte concepţiuni antiştiinţifice, fără nici o însemnătate şi cari trebuiesc înlăturate, atunci pumnul, forţa este ceeace domină:

nu există nici dreptate, nici bine, şi n'avem niciodată dreptul să spunem de cineva că face bine sau rău, fiecare din noi este o maşină oarbă care face fără nici o responsabilitate tot ce face. Ceeace evident nu este nici punctul de vedere al dreptului, nici al moralei; şi dreptul şi morala sunt totuşi realităţi incontestabile, cari se aplică în vieaţa noastră de toate zilele.

In ce consistă astfel personalitatea liberă? Căci personalitatea din punctul de vedere etico-juridic nu se poate să fie decât liberă; nici nu se poate concepe altfel.

Indată ce atribuim o acţiune unei persoane din punctul de vedere etico-juridic, sau, cum îi zice Kant, punctul de vedere practic, trebuie să spunem că persoana este liberă căci altfel nici nu se poate pune punctul de vedere practic, adică punctul de vedere dacă persoana face bine sau face rău ce face.

Sunt mulţi autori moderni printre alţii, însuşi Bergson, profund analist, psiholog, poate mai profund ca psiholog decât ca metafizician, cari spun: fapta unui om este liberă atunci când este produsul voinţei lui. Dacă cineva şi-a constituit o personalitate psihologică într'un anumit fel, când o faptă este rezultatul normal al acestei personalităţi, spre deosebire de influenţele imediate ale mediului înconjurător, s'ar zice că fapta este liberă.

Mi se pare superficială această afirmare. Mai întâi v'am arătat că nu se poate vorbi de o personalitate psihologică în sensul acesta precis. Şi apoi, ce semnificaţie are dânsa? Căci, psihologiceşte, Kant însuşi o arată: s'ar puteà foarte bine concepe că fiecare act al nostru să fie explicat printr'o legătură dela cauză la efect, dacă ştiinţa ar ajunge la o suficientă perfecţiune pentru aceasta, aşà încât un mecanism orb să se aplice în toată activitatea noastră psihologică. Şi atunci, nu se mai poate pune problema libertăţii, ar fi o absurditate.

In ce consistă atunci libertatea? Să analizăm lucrul mai de aproape. Nu sunt liber atunci când întâlnesc un obstacol extern. Dar încă odată nu poate fi vorba acì de imposibilitate fizică, de a învinge un obstacol extern; problema se pune numai din punctul de vedere etico-juridic. In adevăr, presupuneţi un Robinson izolat într'o insulă; întâlneşte o stâncă şi nu poate să meargă mai departe pe cărarea lui. Aceasta înseamnează că nu este liber? Nu, această înseamnează pur şi simplu că el a întâlnit un obstacol. Problema se poate pune însă şi din punctul de vedere al activităţii mele în legătură cu a celorlalte persoane: numai atunci pot zice că sunt sau

nu sunt liber. Presupuneţi că ceilalţi oameni îmi leagă mâinile cu lanţuri: mi-au luat libertatea.

Iată un prim fapt constatat: nu sunt liber, atunci când din acest punct de vedere etico-juridic, adică al legăturei cu ceilalţi oameni, mi se opune de alţii un obstacol fizic.

Dar, ar puteà să se opună la libertatea mea şi un obstacol psihologic. Liber este acela, care face o acţiune într'un moment de nebunie sau de beţie sau de patimă oarbă? Obişnuit, suntem de acord să spunem că nu sunt libere asemenea acţiuni. Cu cât o acţiune este mai învăluită în patimă, cu atâta este mai puţin liberă. Când este liberă? Când ea rezultă dintr'o reflexiune, care a înlăturat cu desăvârşire tot ce este patimă. Dar atunci, la ce se reduce libertatea? La un pur raţionament. Omul, care face ceeace face, întemeiat numai pe raţiune, raţiune care nu este întunecată de patimi, acela este liber. Bunul simţ ni-o spune în vieaţa de toate zilele.

Atunci, în ce stă libertatea? In activitatea raţională şi nu poate sta în altceva.

Dacă ne gândim că persoana, căreia se atribuie această activitate este, precum am arătat, realitatea logică, că prin această activitate raţională se creează tot ce există, — căci din punctul de vedere al cunoştinţei obiective ştiinţifice creăm prin ea întreg universul, de o parte ca o lume a constatărilor, întreaga lume etico-juridică, de altă parte, ca o lume morală, — atunci ajunge să ne spunem, cum şi-a spus Kant, că singura realitate, din care derivă tot, care ne explică şi pe noi şi explică şi lumea, este libertatea raţională.

Iată, cum, grava problemă, care se punea la început, aceea de a şti dacă în adevăr există o libertate, se poate soluţionà, dacă facem o amănunţită analiză a cunoştinţei în această privinţă; constatăm astfel, că nu există nicidecum o opoziţiune ireductibilă între determinism, care incontestabil trebuie să fie postulatul dominant în ştiinţă, şi ideia de libertate, care este postulatul fundamental al moralei şi al dreptului. Individualitatea este o realitate din punctul de vedere al constatării şi deaceea o constatăm regulat în ştiinţele fizice şi în parte şi în ştiinţele psihologice; personalitatea cu libertatea ei morală îi corespunde în lumea etico-juridică.

Mircea Djuvara.

LUMINA

Dureri sunt multe ce-au rămas ascunse,
Ucise'n suflet unde-au fost născute,
Doar tremurarea buzelor tăcute
Dovada este a viselor străpunse.

Eu te-am iubit mai mult de cât se poate
Inchipui! vin să înțelegi, iubite,
Privirea singură le dă pe toate
In clipe de dureri nemărginite.

Nu mi-ai cerut nimic și m'am dat ție;
Doar făr' de vorbe sufletu' ne'ncântă...
Vrei tu să știi ce-a fost a mea beție?—
Tăcerea ta cu îndurarea-i sfântă.

Lucia Alioth.

MESAJUL PREŞEDINTELUI HOOVER

Tradiţionalul discurs pe care-l ţine primul magistrat al Statelor Unite cu ocazia instalărei lui în Casa Albă, este mai întotdeauna interesant prin sinceritatea cu care sunt anunţate problemele şi preocupările lui de guvernare. Este cea dintâi manifestare publică a şefului Statului american. După depunerea jurământului, alesul vorbeşte naţiunii pentru a-şi deschide inima şi gândurile. Cum înţelege el să-şi exercite funcţiunea şi din ce punct de vedere priveşte el chestiunile la ordinea zilei, sunt punctele atinse de obiceiu în asemenea mesaj. Oricare ar fi temperamentul, aptitudinele şi pregătirea alesului, discursul trebue să reflecte omul. Americanul de duzină aşteaptă această desvăluire ca o verificare a votului dat.

Semnificaţia mesajului mai stă şi în faptul contactului direct pe care Preşedintele îl stabileşte de la început cu poporul. Intr'o ţară democratică acest raport este esenţial. Cu atât mai mult cu cât Preşedintele Statelor Unite, deşi Prim-Ministru în acelaş timp, nu are nevoe de majorităţile Congresului pentru a guverna cu autoritate. Asentimentul opiniei publice îi este mai necesar. De aceea el trebue să aibe cea mai mare solicitudine pentru popor.

Umil şi plin de frica lui Dumnezeu, în spiritul înaintaşilor săi puritani, Herbert Hoover, al 31-lea Preşedinte al Statelor Unite, vorbea poporului american în ziua de 4 Martie. Deşi conştient de puterea şi prosperitatea ţării, noul Preşedinte nu uita să atragă atenţia asupra pericolelor cari ameninţă astăzi marea naţiune americană. „In mod general", spunea Preşedintele Hoover, „am ajuns la un grad de confort

și siguranță mai înalt decât a existat vreodată în istoria lumii. Prin înlăturarea sărăciei am atins un grad de libertate individuală mai înalt decât înainte. Devoțiunea și preocuparea pentru instituțiile noastre sunt adânci și sincere. Noi clădim în mod statornic o nouă rasă, o nouă civilizație, mare în realizările ei...". Dar această stare bună are și partea ei întunecoasă, pe care Președintele se simte dator să-o expună poporului. Pare curios să auzim din partea unui fruntaș american că în Statele Unite există o tendință de a nu respecta legile. Tabloul înfățișat de Hoover în această privință e uimitor de crud. Sinceritatea lui e însă caracteristică pentru atitudinea pe care o au oamenii cu răspundere, conducătorii și toți slujitorii Statului în America. E o vorbă curentă acolo, care circulă și în lumea afacerilor: „onestitatea e cea mai bună politică". Explicarea e simplă și practică: e mai bine să mărturisești la timp adevărul decât să ispășești mai târziu tăcerea lui. Astfel mesajul spunea: „Crima e în creștere, încrederea în justiție e în descreștere... A considera aceste rele, a găsi remediul lor, este cea mai dureroasă necesitate în timpurile noastre". Și abuzurile săvârșite în contra prohibiției alcoolului le vede Hoover tot ca o urmare a răului menționat. Contrabanda, tolerată de public sau chiar de unii funcționari, înlesnește întinderea criminalității. „Intreg sistemul nostru de auto-guvernare se va prăbuși, dacă funcționarii aleg ce legi ei vor să observe sau dacă cetățenii aleg ce legi ei vor să susțină. Dacă cetățenilor nu le place o lege, este datoria lor, ca barbați și femei oneste, să nu încurajeze violarea; treaba lor e să lucreze deschis pentru abrogarea ei". In acest sens Președintele anunța însărcinarea unei Comisii naționale care să cerceteze întreaga structură a sistemului federal de jurisprudență, precum și a metodelor de aplicare al amendamentului al 18-lea din Constituție, pentru a stabili cauzele abuzurilor atât de frequente de la întroducerea acestei legi constituționale.

Mai departe mesajul anunța cooperarea Guvernului cu întreprinderile diferitelor comunități, fără însă ca prin această intervenție să sufere inițiativa particulară. Și în privința învățământului, care până în prezent a fost lăsat

pe seama diferitelor state ale Uniunii și a comunităților locale, Președintele Hoover făgăduia sprijin din partea Guvernului federal. Tot în chestiunile interne, extinderea serviciului sanitar, ajutorarea agriculturei și reorganizarea ministerelor Guvernului federal, figurau ca puncte principiale în programul de activitate al noului Președinte.

O bună parte a mesajului președințial se ocupa și cu chestiunea relațiilor externe. In această privință Președintele Hoever ținea să asigure lumea de pacifismul poporului american și de lipsa oricărei preocupări de imperialism „Statele Unite acceptă pe de-a-'ntregul adevărul că progresul, prosperitatea și pacea noastră sunt înlănțuite cu progresul, prosperitatea și pacea întregei omeniri... Aceia cari au înțelegere adevărată a Americei, știu că noi nu avem nici-o dorință pentru expansiune teritorială, pentru dominația economică a altor popoare. Asemenea scopuri sunt respingătoare idealurilor noastre de libertate omenească. Forma noastră de guvernământ este rău adaptată la responsabilitățile cari urmează în mod inevitabil din limitarea permanentă a independenței altor popoare".

Apoi, făcând alusie la Pactul Kellog, Președintele Hoover îl releva ca un semn de manifestare sinceră a intențiilor pacifiste de care este animat poporul american. Reamintind că oameni de stat americani au fost printre cei dintâi să propună înființarea unui tribunal internațional de justiție, mesajul considera Curtea Permanentă de Justiție din Haga drept o identificare cu oamenii de stat și idealurile americane. Neacceptarea Statelor Unite de a face parte din Liga Națiunilor nu trebue însă interpretată ca un semn de rea voință. Rezerva pe care o observă Americanii față de acest organ, nu înseamnă dorința de a avea o situație privilegiată, ci este rezultatul politicei lor tradiționale de a nu intra în nici un fel de angajament care i-ar implica în controversele ivite între alte țări. Americanii cred că independența lor față de asemenea obligații îi face mai capabili de a servi eficace progresul și pacea omenirei.

Mesajul Președintelui Hoover, animat de cele mai bune intenții, aruncă o lumină vie asupra omului care va conduce afacerile Statului american timp de patru ani. In cuvintele

sale se resfrânge clar voința unei personalități conștiente de problemele zilei și de idealurile pe care le urmărește cu stăruință națiunea cea mai bine organizată din lume. Herbert Hoover e un om representativ al stărilor din America. Ca „*self made-man*“, el și-a făcut singur calea în viață. Inginer, om de afaceri, organizator al mijloacelor de alimentație pe timpul războiului, a fost colaborator în cabinetul lui Coolidge, călător studios și practic în cel mai bun înțeles al termenului, noul Președinte este desigur pregătit pentru a conduce astăzi Statul american.

O întrebare se ridică totuși, cu privire la destoinicia cu care acest om va înfrunta piedicile: va ști el să înlăture cele două viciuri fundamentale de cari suferă funcțiunea de prim magistrat în Statele Unite? Unul e de ordin social-politic, altul de ordin constituțional. Președintele este întotdeauna omul unui partid. Hoover face parte din partidul republican. Ceva mai mult, interesele capitaliștilor, a magnaților financiari, sunt întotdeauna precumpănitoare în politica Statului american. Aceste interese, susținute din umbră, sunt decisive în mișcările Președintelui. Obiceiul s'a încetățenit odată cu expansiunea economică a țării în ultimii patruzeci de ani [1]). De aceea ne întrebăm: va ști Herbert Hoover să reziste, să rămână independent față de forțele oculte ale financiarilor? Al doilea viciu stă în însăși Constituția țării: posibilitatea Președintelui în funcțiune de a candida pentru un al doilea termen. Această perspectivă implică în mod fatal concesiuni și compromisuri. Pentru a se face plăcut tuturor intereselor, Președintele trebue să devină comod. Numai când un Președinte nu ține să fie reales, poate să se mențină independent și să guverneze fără teamă de a deveni nepopular. Astfel ne întrebăm încă odată: va ști oare noul Președinte să reziste unei asemenea temptații? Având toate calitățile unui conducător, Herbert Hoover poate fi un mare Președinte. Cu condiția însă să voească a înfrunta cele două viciuri inerente funcțiunei.

Nicolae Petrescu

[1]) Astfel un ziar din New-York nu se sfia acum câțiva ani să scrie despre miliardarul Morgan că aghiotanții săi numeau pe Harding și Coolidge în 1920 și controlau Convenția națională republicană din 1924 (*New-York American*, din 13 Iulie 1924).

PLOAIE RURALĂ

Ploaie sură, tristă, multă...
— Ascultă:
Cîntă 'n streşini indigene
Mărgeluşe, pe furiş,
— Lacrimi scurse, lin, pe gene
De frunziş —;
Cîntă stropii cu ecouri
De cimpoi, lovind în plante,
Şi cu tobe reci de nouri
Cîntă forte şi andante...

Ploaia sură şi rurală
Trece umedă, sglobie:
Paparudă 'n pielea goală
Ce dansează pe cîmpie...

Alexandru Bilciurescu

VIAŢA ŞI OPERA LUI H. C. ANDERSEN

Izvoarele la care am lucrat pentru a prezenta cititorului român opera şi viaţa lui H. C. Andersen sunt următoarele:

H. C. Andersen. Ges. Werke. Vom Verfasser selbst bes, Ausgabe, Leipzig 1847/48, 35 vol. 1853/72, 50 vol.

H. C. Andersens Ausgewählte Werke, Neu revidiert nach der deutschen Ausgabe v. Andersen, Herausgegeben und eingeleitet v. Leopold Katscher, Leipzig, 1880.

Andersens Werke, Neu übersetzt etc. v. Emil J. Jonas, Strassburg, 1876—1881.

Eines Dichters Bazar v. H. C. Andersen. Aus dem Dänishen von W. C. Christiani Leipzig Ed. Kumner 1843, 2 vol.

H. C. Andersen. Gesammelte Märchen und Geschichten, Jean, 1909.

Der Dichter und die Welt. Briefe v. H. C. Andersen. Weimar, 1917.

B. Nisbet Bain. H. C. Andersen. London 1895.

Georg Brandes, Ges. Scheiften, III/$_2$ *Skandinavische Gasönliechkeiten*, p. 104, München, 1902.

H. C. Andersens Leben ohne Dichtung v. *Karl Larsen*, Berlin 1926.

Ţinem însă mai întâi să reproducem în întregime notele de călătorie scrise de H. C. Andersen, cu ocaziunea trecerii sale prin ţara noastră în 1841.

In urma acestei reproduceri, vom intra în detaliile biografiei şi activităţii literare a lui Andersen.

D-r E. I. Păunel

TRECEREA LUI H. C. ANDERSEN PRIN ROMÂNIA IN 1841

„... La 1809 Constanţa fiind complect distrusă de Ruşi, toate aveau aci aparenţa ca şi când aceasta s'ar fi întâmplat acum câteva săptămâni. Case sărăcuţe, jumătate dărăpănate, formau strada principală, care era destul de lată; ici colea zăceau coloane de marmoră şi de piatră cenuşie, cari după înfăţişare aparţineau unei epoce mai vechi. La mai multe case acoperişul sau un balcon, atârnat deasupra străzii, erau sprijinite prin vro bârnă de lemn, aşezată pe un capitel antic de marmoră. Minaretul la unica giamie căzută în ruine era făcut din scânduri văruite. O cafenea firește n'a lipsit, însă aspectul era ca şi musafirii, foarte sărăcuţ. Aci, pe balcon, erau întinşi câţiva Turci, ei îşi fumau ciubucile, îşi sorbeau cafeaua şi ne ignorau pe noi străinii, după cum se părea.

Câţiva bărbaţi grozav de zdrenţuiţi cu bărbi lungi, turbane, caftane şi pantofi de saftian mergeau pe stradă şi adunau gunoiu pentru a face foc, căci lemne nu se găsesc aci pe o întindere de mai multe mile.

Imediat lângă oraş erau rămăşiţele destul de considerabile ale valului lui Traian, care s'ar fi întins dela Marea Neagră până la Dunăre. Cât puteam privi împrejurul nostru, vedeam numai mare sau o stepă imensă, nici o casă, nici un fum dela vro şiră de lemne a unui cioban, nici o turmă de vite, nici un punct manifestând viaţă; totul era o câmpie verde fără de sfârşit. In apropierea oraşului se mai arătau câteva bucăţi de loc, neîngrădite, unde creştea grâu, înalt ca iarbă şi de aceiaş culoare.

Mergeam spre mare; o barză moartă chiar la malul ei sub povârniş fu primul obiect, asupra căruia au căzut privirile mele. Zăcea, o aripă întinsă, gâtul încovoiat; deveneam melancolic privind-o. — Barza mi-a fost totdeauna pasărea cea mai interesantă, m'a ocupat ca copil, trece chiar ca fantomă prin romanele şi poveştile mele şi ea a fost primul obiect ce-l zăriam pe când mă întorceam acasă peste mare; ea ajunse la mal pentru a şi muri.

Un gând superstiţios mă cuprinse şi cred că nimeni nu va fi liber în cursul vieţii sale de astfel de gânduri. Poate că şi eu voiu ajunge la mal dincolo de mare şi calea vieţii mele va fi terminată.

In vreme ce priveam pasărea, se lasă iarăşi o ceaţă umedă peste mare şi maluri, atât de deasă şi apăsătoare, încât mă temeam un moment, că nu voiu mai găsi cârciuma; nu puteam vedea nici patru paşi şi o luai deci drept înainte trecând peste un zid de pietre, ajungând astfel pe un alt drum, mult mai scurt, la cârciumă, unde ne aştepta o masă excelentă.

După masă lucrurile noastre fură încărcate pe care mari, construite tot din lemn; ele aveau să meargă spre Dunăre şi vor avea nevoie, trase fiind de boi, de toată după masa, noaptea şi ziua următoare pentru a ajunge la Cernavodă, noi însă eram să înoptăm la Constanţa, pentru ca, pornind dimineaţa, să ajungem în acelaş timp cu bagajele noastre.

Ţărani munteni, în cojoace de oaie şi cu pălării negre de pâslă, ale căror boruri atârnau ca adevărate umbrele gigantice peste spate şi umăr, urmau cu carele. Ni se dăduse asigurarea că pe drumul acesta ţara ar fi foarte liniştită şi că nu vom întâlni în călătoria noastră prin stepă decât nomazi munteni.

O ceaţă umedă şi impenetrabilă se întinse iarăşi dinspre mare peste toată regiunea. Carele încărcate, cari plecaseră acum, dispărură după puţini paşi ca într'un nor; era aci aşa de frig ca în largul mării.

Hangiul ne povesti despre acest schimb puternic de vânturi, de uragane straşnice şi de frigul ultimei ierni, marea ar fi fost înghetată câteva mile dela mal, puteai să porneşti pe ea dela Constanţa la Varna. El ne povesti de viscolul, care-i goneşte pe păstori cu turmele lor prin stepe, ne povesti de câinii fără stăpân, dintre cari am văzut vre-o câţiva. Prin toată Bulgaria şi prin Rumelia trec mai ales iarna aceste cete cu urlătele lor. Adese ori ele dau de lupi şi atacul este pe ambele părţi de o vehemenţă egală. O lupoaică izolată, care se rătăceşte printre câni, este adesea ori graţiată de aceştia. Puii, pe cari îi naşte nu se deosebesc de neamul ei, ea îi hrăneşte cât se poate de bine. Când ajung însă vârsta de câteva zile lupoaica îi târâie până la râu şi dacă-i vede lingând apa în felul câinilor, ea îi rupe în bucăţi; instinctul spunându-i că ei sunt duşmanii cei mai aprigi ai neamului ei.

Spre seară vremea era frumoasă. M'am plimbat cu Ainswarth dealungul plajei pentru a culege pietre şi scoici; am trecut pe lângă cadavrul berzii. Aproape de tot de ea, era un alt sărman animal mort, pe care-l văzusem ultima dată, fără să-i dau prea multă atenţie cu toate că era poate mai interesant decât barza.

Era un câne mare cu păr creţ. care de sigur a fost aruncat dintr'un vapor şi a ajuns acuma la mal. Am putea să scriem un roman de mare şi de aer despre aceste două animale. Romane aeriene nu avem încă, însă ele se vor ivi desigur odată cu baloanele.

La întoarcere am vizitat pe una din acele colibe mizerabile de Tătari, al căror acoperiș de trestie ajunge până la pământ; drept vorbind, am intrat târându-ne în interior care se înfățișa ca un coș mare. Pereții luciau de funingeni, toate deasupra noastră se pierdeau în fum. Fata tătarului nevoalată stătea la foc și frigea o bucată de carne pe un bețișor; nu era tocmai frumoasă, trăsăturile feței erau prea aspre, albastrul ochilor era prea deschis, însă statura și ținuta ei făceau un efect bun. Un pictor ar fi putut să-și aleagă motivul pentru un tablou caracteristic, cu lumini duble, una dela focul din colibă, cealaltă dela soarele ce era pe asfințite și strălucia roșu ca sângele prin ușa scundă.

Am ieșit, luna plutea rotundă și mare deasupra mării. In han fumega un castron cu punș pe masă; am petrecut o seară plăcută și veselă...

Dealungul pereților sub ferestre împrejurul camerei se întindeau canapele late cu rogojine, aci era pregătit culcușul nostru. Nu puteam dormi, valurile mugiau ca tunetul, priveam prin fereastră pe marea întinsă, luminată de luna mică și rotundă.

Plecarea era hotărîtă pentru a doua zi disdedimineață. Țăranii veniră cu caii lor vioi muntenești, cari jucară înaintea porții; doi s'au smuls din ciată și au sărit peste zidurile de pietre și s'au bătut cu picioarele dinapoi. Se auziau țipete și strigăte; întretimp m'am coborît încă odată până la mare pentru a-i spune adio. Marea deschisă și sărată, pe care o iubesc atât, eram să nu o mai văd până la coasta daneză.

In fine cortegiul era aranjat. Hangiul nostru, în uniforma sa veche austriacă călărea înainte și noi ceilalți îl urmam în pas repede prin oraș, afară în stepă deschisă, fără margini. La stânga, în cursul zilei întregi se întindea lacul Kurasu [1]), despre care se spune că ar fi rămășițele unui canal, prin care Traian ar fi unit Dunărea cu Marea neagră; n'ar fi greu de a-l reface; mai puțin costisitor ar fi însă cu siguranță de a clădi o cale ferată pe acest șes; singurul desavantaj la executarea unui proect de felul acesta ar fi reclamațiunile din partea turcească. Se spune că chiar Comitetul pentru navigațiunea pe Dunăre ar fi avut de învins multe greutăți până ce a primit permisiunea, de a înființa aci hanul cu birou și aprobarea ca pasagerii lui să poată lua acest drum mai scurt prin țară. Permisiunea ar fi fost dată—așa mi s'a spus—pentru familia și prietenii Comitetului pentru navigațiunea dunăreană.

Treceam pe lângă unele redute din ultimul război rusesc. Ele sunt complect subminate de câini sălbatici, cari vara se răcoresc în aceste viziunii, atunci când soarele arde deasupra stepei fără umbră, iar iarna dânșii găsesc aci adăpost și căldură, când viscolul și zăpada biciuiește deasupra capetelor lor.

---

[1]) Carasu.

In fine ajungem la un sat, fiecare casă avea aspectul unei movile mizerabile pe o massă pietroasă; la dreapta se ridicau câteva coloane de piatră cenușie dela o biserică devastată.

Treceam și pe lângă ele și numai stepa, verde și singuratică se întindea înaintea noastră și în jurul nostru. Trei Turci în haine colorate, cu turbane și caftane fălfâinde ne ieșiră în cale, călări, în iuțeală sălbatică; era un tablou exact din cele cari ni le-a dat Horace Vernet; „Allah ekber!“ era salutul lor.

In mijlocul acestei stepe tăcute zăcea un cimitir turcesc părăsit cu monumente albe, sparte; numai la unele mai puteai să deosebești încă turbanul. Nici un chiparos, nici o tufă nu dădea morților umbră. Satul, care fusese pe aci, era șters de pe pământ.

Pe un plan monoton atrage atențiunea noastră orice obiect ieșit în relief, fie chiar cât de puțin important; un vultur mare ședea în iarbă și nu părăsi locul său până nu ne apropiarăm de el cu cincizeci de pași. Vedeam turme de vite, cari din depărtare se înfățișau ca o tabără mare de războiu. Păstorii munteni sămănau cu totul oamenilor sălbatici; ei purtau cojoace lungi de oaie, cu lâna scoasă în afară, pălării gigantice sau o căciulă strâmtă de blană aspră, părul lor lung, negru și sbârlit le atârna peste umere; toți purtau un topor greu. Soarele ardea precum nu-l simțisem încă niciodată. Căldura ne amețea, ne topeam aproape de sete. Cei mai mulți dintre noi întindeau basmalele lor deasupra unor mocirle, cari mișunau de animale mici și sorbiau apa; eu am putut să-mi ud numai buzele și în această căldură, în această arșiță de soare, păstorii munteni stăteau liniștiți în cojoacele lor grele de piele, răzămați pe ciomegele lor. Sărmanii nomazi!! Auziam cântecele lor; pare că aud încă melodia, trebuie să-i dau și un text:

„O salcie verde cu crăngile tale pletoase!“

„Acolo unde în țara Țarului cazacul se razemă pe sulița lui, unde soarele strălucește pe săbii austriace și pe minaretele lui Mohamet, unde două râuri despart țările a trei împărați, acolo a stat casa de bârne a tatălui meu în mijlocul trestiilor, drept lângă ea creșteau sălciile verzi! — Am păscut turma, am mânat o pe bărăganele Basarabiei, singur și părăsit. Insă noaptea are stele și inima gânduri! — O salcie verde cu crăngile tale pletoase“.

„Am păscut turma pe bărăgan când soarele de primăvară a răsărit, însă norii au fost învingători, ploaia a curs în șiroaie, din ploaie s'a făcut în aer zăpadă și vântul a făurit săgeți de ghiață, ele m'au lovit în obraji, au pătruns prin lâna deasă a oilor, turma s'a speriat, a fugit de uragan; am fugit și am sburat zi și noapte, unde ne-au gonit vânturile; numai morții au rămas în urmă. — O salcie verde cu crăngile tale pletoase“.

„Unde e scut, unde e adăpost pe bărăganul întins? Vânturile ne-au gonit, pe turmă și pe păstori, n'am putut să ne îndreptăm obrazul spre fața vântului, din cari sburau săgețile de ghiață.

Inaintea noastră sub stânca ascuţită era marea! Ce fugă, ce spaimă! Ce viscol, ce turmă fugară! — Insă pe coastă erau colibe, erau bărbaţi puternici, turma a fost salvată şi am văzut iarăşi cele două râuri care despart ţările a trei împăraţi. O salcie verde cu crăngile tale pletoase".

„Soarele arde amar în ţara Turcului, am dormit prin vizuini săpate de cânii sălbatici, am văzut trecând în fugă pe lângă mine bărbaţi şi femei străine, ca în viscol! Gândesc ei oare, ce am gândit atunci şi ce gândesc acum răzămat aci pe ciomagul meu în arşiţa soarelui, nu, căci ei n'au pe nimeni care să-i semene, eu o ştiu şi tu o ştii. O salcie verde cu crăngile tale pletoase"

Sărmani Nomazi! Am trecut în goană pe lângă ei! Un han mic făcut pentru noi ne invită la masă; cafeaua a fost fiartă şi merindele aduse de noi au fost mâncate; am fost în acelaş timp şi musafir şi hangiu! Aci nu locuia nimeni. Am închis iar uşile şi ferestile, după ce ne-am odihnit şi mai departe ne-a dus goana în aceiaş direcţie. Ne urcăm puţin şi ca o mare verde se arată pe orizont Muntenia acoperită cu iarbă.

Colinele pe lângă care treceam erau acoperite cu tufişe joase, fagi şi mesteacăni. Totul avea caracterul unui peisaj danez, aşa de binevoitor şi aşa de zâmbitor.

Iată-ne ajunşi la Cernavodă, model de oraş căzut în ruină. O casă părea că întrece pe cealaltă ca frumuseţe pitorească, la una acoperişul se compunea din trei — patru şindrile de cari un mănunchiu de trestie era aninat; o altă casă nu era decât un acoperiş atârnând până jos. O ceată mare de copii furnica înaintea tuturor uşilor sau mai bine zis înaintea găurilor, cei mititei erau goi de tot, unul avea căciulă de oaie pe cap, asta era însă toată găteala ce o avea mititelul. Un băieat era îmbrăcat în caftanul mare al tatălui său, acolo însă unde nu era fucheiat, se vede că nu avea nici o altă îmbrăcăminte.

Dunărea inundase lunca şi apa plescăia sub copitele cailor. Steagul austriac fâlfâia pe vaporul „Argo", care ne saluta ca o patrie. Aci era o sală cu oglinzi, cărţi, mape şi canapele elastice, masa era încărcată cu bucate calde, cu fructe şi cu vin. Totul era bine şi sănătos pe bord.

Călătoria pe Dunăre

Recitez şi dedic această „temă dunăreană cu variaţiuni litorale". Maieştrilor pianului, prietenilor mei, Austriacului Thalberg [1]) şi Ungurul Liszt.

---

[1]) Sigismond Thalberg, născut 7 Ianuarie 1812 la Geneva, † 27 Aprilie 1871 la Neapole, renumit şi virtuos pianist.

Dela Cernavodă până la Rusciuc [1]).

La orele trei după prânz începu călătoria noastră pe Dunăre. Echipajul pe bord era italian. Căpitanul Marco Dobroslavich, un Dalmatin bătrân plin de umor, de altfel om excelent, ne-a devenit tuturora foarte simpatic în scurt timp. Ii înjura pe marinari şi totuşi era foarte sincer iubit de dânşii; ei păreau să fie veseli, când dânsul îi ghiontea căci totdeauna avea o glumă la îndemână care compensa bătaia.

Timp de mai multe nopţi şi zile, pe cari le-am petrecut aci pe bord până la frontiera militară, nimeni nu era mai activ şi nimeni mai bine dispus decât bătrânul nostru căpitan. In mijlocul nopţii, când se puteau pune pânzele, răsuna vocea lui de comandă; totdeauna avea aceiaşi dispoziţie, gândindu-se mereu la pozne şi la glume, la prânz era primitor, jovial şi blând. Adevărat e că dânsul era o perlă între toţi căpitanii depe Dunăre; gentileţea lor scădea treptat, tot mai puţin ne simţeam bine; firesţe că ne-am apropiat mai mult unul de altul, aci între neamuri străine, însă cum ne apropiarăm de Pesta şi Viena, societatea deveni aşa de mare încât nimeni nu se mai interesa de celălalt. La taica Marco eram doar ca şi într'un pension.

Toată călătoria noastră de după amiazi, dela Cernavodă în sus, ducea printre insule inundate, unde capetele sălciilor şi vârful colibelor de trestii eşiau din apă. Nici într'un loc nu văzurăm încă Dunărea în întreaga ei lăţime. Am petrecut o seară veselă în cabina luminată şi frumoasă. Şampania pocnia! Gustul pânii de secară muiată în adevăratul vin de Tokay mi-a reamintit ţara secării, depărtata Danemarcă. Noaptea însă n'a fost ca şi seara; sângele nostru trebuia să curgă sub malul bulgăresc! In aceste regiuni mlăştinoase arşiţa verii dă naştere nu numai la malarie ci şi la miriade de ţânţari, cari chinuesc pe locuitorii litoralului şi pe echipajul vapoarelor fluviale. Nenumărate roiuri de ţânţari au prins viaţa în ultimele nopţi, ele se revărsau prin ferestrui până la noi; nimeni nu s'a aşteptat la ivirea lor; ei se aruncau pe noi şi ne înţepau, aşa încât sângele ne curgea peste obraz şi mâni.

---

[1]) Tot la patrusprezece zile poţi să treci cu vapoare austriace dela Constantinopole peste Marea neagră şi pe Dunăre în sus până la Viena. Aci erau două drumuri diferite de ales; unul dela Marea neagră prin gurile Dunării la Galaţii, unde carantina ţine şapte zile, ducând apoi dealungul malului muntean, care e plan de tot şi număra numai puţine oraşe până la Orşova; acolo îi aşteaptă o nouă însă scurtă carantină. Cealaltă rută, cea aleasă de mine este mult mai interesantă; nu te duci până la gurile Dunării, ci acostezi la Constanţa de unde treci pe uscat, cale de o zi până la Dunăre lângă oraşul Cernavodă. — Astfel călătoria pe Dunăre se reduce cu trei zile, care dela gurile Dunării până la Cernavodă nu oferă decât aspectul unui peisaj mlăştinos cu trestie şi stufării; pe de altă parte mai ai şi avantajul, că vaporul se ţine pe partea stângă contra curentului, unde malul e mai variat, unde acostezi la mai multe oraşe mai mari bulgăreşti şi unde poţi să faci călătorii pe jos prin pădurile sărbeşti. La Orşova toată carantina ţine în total zece zile, după aceasta continui călătoria la Pesta şi de acolo la Viena.

Dimineaţa, înaintea răsăritului soarelui, eram cu toţii pe bord, fiecare obraz sângerând şi umflat. Am trecut pela miezul nopţei pe lângă cetatea turcească Silistra şi am primit pe bord mai mulţi Turci ca pasageri de clasa III-a; ei stăteau întinşi învăliţi în scoarţe şi dormeau între sacii cu cărbuni.

Iată-ne în zori de zi! Insulele din Dunăre erau sub apă, ele păreau a fi păduri lucitoare, cari sunt gata a se scufunda. Toată partea muntenească oferea aspectul unui plan verde fără mărgini, singura variaţiune era o gheretă dărămată făcută din lut şi paie sau un edificiu monoton de carantină, văruit alb cu acoperiş roşu. Nu vedeai nici o grădină, nici un copac, casa era izolată ca o corabie unui explorator care pluteşte pe o mare neumblată şi liniştită.

. . . . . .

Pe partea bulgărească ne saluta primul oraş: Turtucaia; înaintea fiecărei case era o grădiniţă mică; la poala povârnişului alergau copii jumătate goi şi strigau „Urolah“. Aci toate indicau pace şi nici un pericol; răscoalele din ţară n'au ajuns încă până la acest mal. Totuşi auziam dela Turcii, cari veniseră pe bord în cursul ultimei nopţi, că mai mulţi refugiaţi ar fi trecut acolo peste Dunăre pentru a ajunge la Bucureşti. Dincolo de munţi turbau răscoale şi moartea

In sus de Turtucaia am trecut printr'un defileu pitoresc, deasupra căruia atârnau mărăcinişuri bogate depe povârnişurile înalte până la pământul roşiu-gălbui. O cireadă de cai frumoşi şi negri fu adusă la mal şi urma a fi trecută peste râu. Unul dintr'ânşii se distinse prin mişcările sale vioi, prin culoarea sa neagră ca tăciunele şi prin coama sa lungă şi fâlfâindă; calul sări pe povârniş atât de vehement încât pământul improşcă de sub copitele sale!

„O cal sălbatic! Ai să porţi poate pe tânăra mireasă a prinţului muntean, vei fi poate desmierdat de mâna ei fină şi şoldurile tale negre vor fi împodobite cu covoare colorate? Joci de bucurie că vezi patria cea nouă pe malul de dincolo al râului. Cum, sau ai să fii în Muntenia strămoşul unui neam, de o sută de ori mai mare decât ceata care te înconjoară şi numele tău va fi cel dintâiu pe arborele neamului?

Băieţii îţi strigă ţie, animal frumos şi înfocat drum bun, drum bun.

. . . . . .

In fine am zărit totuşi un oraş pe partea muntenească, era Giurgiu [1]), ale cărui forturi au fost nimicite de Ruşi. O parte din orăşeni se adunase pe rămăşiţele acestor metereze; se ridicau strigăte şi întrebări despre starea sanitară din Constantinopole [2]) şi

[1]) De aci e numai o călătorie de şase ceasuri până la capitala Munteniei Bucureşti (Andersen scrie: Bucharest).

[2]) Acolo nu era ciumă pentru moment, ea bântuia în Alexandria şi la Kairo. Am aflat în ultimele zile ale trecerei mele la Pera dintr'o scrisoare că în susnumitele oraşe ar muri zilnic mai multe sute de oameni.

despre răscoalele din lăuntrul ţării. Soarele apunea chiar atunci. Turnul bisericii din oraş, acoperit nu de mult cu tinichea lucitoare, lucia de te dureau ochii. O lumină văratică învăluia livezile verzi şi plane, pasările din bălţi se ridicau din trestii . . . . . .

. . . . . .

Paturile noastre fură acoperite cu reţele verzi, ca să putem fi scutiţi de roiurile otrăvitoare ale ţânţarilor. Societatea mea s'a aşezat la cărţi, cum nu cunosc însă nici un joc de cărţi, harta Dunării era cartea mea; am studiat-o, acest drum neperitor spre răsărit, care din an în an va fi tot mai mult frecventat şi care va purta pe undele sale puternice poeţi, cari vor înţelege să ridice comoara de poezie, care e ascunsă în orice tufiş şi în orice piatră!

Plutim!

Dimineaţa este atât de frumoasă! Ce şes întins şi verde! Ce parfum de fân! Suntem noi oare în Danemarca? Ce bogăţie de flori! Priveşte movilele acoperite cu iarbă, mormint de uriaşi, ca în Seelanda; mâni de oameni le-au format! Totul e atât de idilic, ca vara în Danemarca şi totuşi nu suntem în Danemarca! Şesul verde, unde fânul miroase, e muntenesc . . . . . .

. . . . . .

Paşa la Orşova.

Inaintea noastră zăcea cetatea Orşovei turceşti, reşedinţa unui Paşă. Am trecut prin partea cea mai primejdioasă a „Porţilor de Fier", ne apropiăm de prima staţie principală a călătoriei noastre: Carantina.

Ne suim iarăşi în barcă, masa era pusă pentru dejun, golim un pahar ca adio pentru semilună şi femeile voalate.

Pe malul muntean ca şi pe cel sârbesc se ridică stânci acoperite cu păduri. La dreapta pe o limbă de pământ se află Orşova nouă cu case vopsite roşu, minarete albe şi cu grădini verzi. Edificiul cel mai mare îndreptat spre râu ni s'a spus că ar fi Seraiul Paşei.

Dinapoia ferestreler armate cu zăbrele, femeile cele frumoase priveau barca noastră. îndreptau poate telescopul lor — căci desigur aveau ele unu — vedeau, ce străini soseau cari peste curând la fel cu dânsele urmau a fi închişi în carantină, dar singuri, fără fericirea amorului. Ele ne vedeau urcând de desuptul cetăţii pe partea sârbească dinspre Dunăre, ele vedeau şi pe soţul lor, pe Paşa Orşovei care se cobora cu soldaţi în afară de ziduri spre barca noastră, care stătea acum pe loc.

Paşa, un bărbat puternic cam de patruzeci de ani, cu o tunică militărească, epoleţi mari şi auriţi, cu un fes, ne salută şi stătu de vorbă cu Philippovich.

Cetatea care ofera un aspect dărăpânat, ne-a salutat cu cinci împuşcături de tun, atunci când am trecut pe lângă ea.

Vedem acum oraşul austriac Orşova-Veche şi târguşorul Xupanesk [1]), unde se ţine carantina. Am fost nevoiţi să plecăm până dincolo de Orşova, aşa de puternic este curentul, deabia mult mai în sus trecerea, care durează numai câteva minute, este posibilă.

Locul de debarcare era îngrădit cu un gard de scânduri ce scârţâia de mulţimea spectatorilor, care stăteau pe dânsul pentru a ne vedea pe noi străinii infectaţi.

Care mari înhămate cu boi fură încărcate cu bagajele noastre şi se puseră în mişcare. Societatea urma încet, înconjurată de soldaţi şi de servitori de carantină, fiecare înarmat cu un baston lung şi alb pentru a ne ţinea la o distanţa de trei paşi. Incă odată aruncăm o privire asupra râului, care ne purtase. Cetatea era în umbră. la Orşova nouă însă luceau minaratele, acoperişele şi copacii în lumina cea mai frumoasă de soare. O luntre trecu deacurmezişul râului la Seraiul Paşei; Paşa a plecat pentru a vizita femeile sale! Noi mergeam la temniţa noastră, iar el la terase înflorite, sărutări şi îmbrăţişări — soarta oamenilor este diferită în această lume; iată morala acestei povestiri.

(Urmează în capitolul VI descrierea timpului plictisitor petrecut în carantină).

. . . . . .

Azi e Duminică! E Duminică în călindar, Duminică în natura Domnului! Haideţi, la Mehadia, în munţi, staţiunea balneară cea mai frumos situată a Ungariei! Ce desiş de flori în iarba verde şi înaltă! Ce lumină de soare pe coastele păduroase ale muntelui. Aerul e atât de albastru, atât de străveziu! Azi e Duminică. Şi de aceea toţi oamenii, pe care îi întâlnim sunt atât de sărbătoreşte îmbrăcaţi. Părul împletit, negru şi strălucitor al fetelor e impodobit cu flori fragede, o ramură de bobiţel sau o garoafă într'un roşu adânc; mânecele largi sunt brodate cu verde şi cu roşu; fusta se compune din ciucuri roşii, albaştri şi galbeni; chiar bunicuţa cea bătrână e îmbrăcată în ciucuri şi are flori pe pânza ei albă. Flăcăii şi băieţii au trandafiri la pălărie, cel mai mic e cel mai măreţ! Cămăşuica lui scurtă îi atârnă deasupra pantalorilor de culoare închisă, o ramură de bobiţel e aninată pe pălăria sa, care îi acoperă aproape ochii, da, azi e Duminică!

Ce singurătate domneşte în aceşti munţi! Viaţa şi sănătatea clocoteşte în apele acestor izvoare! Muzica se aude din sala de baie mare şi decorată. Privighitoarea cântă în lumina senină a soarelui între copacii mirositori, unde şerpuesc coardele de viţă de vie sălbatică. Tu, frumoasa natură a Domnului, biserica mea, cea mai bună, cea mai sfântă din toate! Aci îmi spune inima mea: „Azi e Duminică!“.

---

[1]) Jupalnic.

Suntem iarași la Orșova! Globul de alamă pe turnul bisericii lucește în razele soarelui, ușa e crăpată! Ce singurătate în biserică!. . . . . .

. . . . . .

Inaintea bisericei, pe piață, unde teii sunt în floare, e joc mare pentru bătrâni și tineri. In mijlocul cercului sunt așezați lăutarii, unul cântă la cimpoiu, altul scârțâie din vioară. Hora merge întâiu spre dreaptă, apoi spre stânga. Toți sunt în găteala lor cea mai mare, ciucuri, flori și cu picioare desculțe; azi e Duminică!

Câțiva băieți mici aleargă îmbrăcați numai în cămașe, însă cu o pălărie de om mare pe cap și pe pălărie o floare. Notabilitățile, dominii și cucoanele, îmbrăcați ca la Viena, se plimbă și privesc poporul, poporul ce joacă.

Soarele roșu de asfințit lucește pe turnul alb al bisericei, pe Dunărea galbenă — închisă și pe munții pădurоși sârbești; dacă ar luci pe cântecul meu, când îl cânt! Ce frumos și vioiu! Ce suav și straniu! Toate arată că e sărbătoare, toate îți vestesc: Azi e Duminică!

(Va urma) **H. C. Andersen**

VIAŢA ŞI OPERA LUI H. C. ANDERSEN

Hans Christian Andersen este una din acele personalităţi literare, cari nu aparţin numai ţării de unde îşi trag originea, ci fac parte din literatura mondială.

Poveştile sale ce formează poate nu partea cea mai voluminoasă, însă desigur cea mai cunoscută a operelor sale, sunt auzite şi citite dincoace şi dincolo de Ocean, oriunde se află copii doritori a asculta basme.

Cu aceste poveşti se întâmplă chiar cazul interesant că ele sunt povestite fără a se mai şti autorul; marea lor popularitate le face anonime, astfel că opera unui poet anumit devine legendară.

In ţara noastră editorii celor două mari biblioteci populare: „Biblioteca pentru toţi" şi „Biblioteca universală", şi-au arătat veneraţiunea faţă de acest poet străin, publicând unele opere.

Datele biografice despre Andersen ne sunt foarte puţin cunoscute; cele două duzine de naraţiuni, care reprezintă titlul său de fală în parnasul mondial şi pe cari le cunoaştem din sute de ediţiuni în toate limbile, ilustrate cu multă măestrie de creioanele unor artişti celebri de toate naţionalităţile, — sunt tot ce au citit cei mai mulţi dintre noi; celelalte poveşti, mai puţin populare ne sunt însă măcar accesibile, căci exactitatea unor editori ne-a dat posibilitatea de a le cunoaşte în totalitatea lor. Restul operelor sale, drame ocazionale, poezii sentimentale, vreo cinci romane, destul de interesante, pentru epoca când au fost concepute, şi o serie mare de scrieri de caracter autobiografic, în total vreo cincizeci de volume, foarte respectabile, sunt pentru noi cu toţii „terra incognita".

Ultimele ediţiuni mai complecte în traducere germană au apărut înainte cu aproximativ 50 de ani, iar o biografie engleză a poetului de R. N. Bain înainte cu 30 de ani.

Dacă vroim să folosim o dare de seamă biografică mai modernă suntem avizaţi la traducerea din limba daneză a unei *schiţe* redactate cu cunoştinţe frumoase, mult gust personal şi dragoste

pentru subiect de domnișoara Etta Federn, care a apărut în ediția basmelor aranjată de Editura Diederichs. (Jena, 1909).

Cum se explică această vădită lipsă? Istoriografia literară are și ea capriciile și paradoxele ei și relativ destul de des putem observa următorul fenomen: dacă un autor excelează într'un gen anumit fie că l-a inventat fie că l-a dus la perfecțiune pentru epoca sa, se pare că operele sale cari reprezintă acest gen, stau sub razele puternice ale unui reflector concentrând toată lumina asupra lor și lăsând celelalte opere în umbră adâncă. Aceasta este impresia ce o are cetitorul de rând. Savantul însă continuând acest fir de idei, crede, față de un scriitor mare, că criticii și istoriografii și-au făcut desigur deja de mult datoria, și că nu mai există probleme de rezolvat; iar consecința este o neglijare nevroită a unor capitole interesante din istoria literară.

Hans Christian *Andersen* s'a născut la 2 Aprilie 1805 la Odense, orășel senin pe insula daneză Fühnen, care în limba locală înseamnă cea frumoasă. Tatăl său era atunci un cismar tânăr de 22 ani. Dânsul n'a exercitat însă această meserie din moși-strămoși, cum era obiceiul acolo; ci era descendent al unei familii de țărani bogați din munții Danemarcei. Nenorociri grozave, epidemii de vite și incendii de case au sărăcit în puține luni pe bunicul lui Andersen, care în urma acestor lovituri a și înebunit și împreună cu averea a dispărut și speranța părintelui poetului nostru de a frecventa școala latină, cum avusese de gând, spre a ajunge astfel la un grad mai înalt de cultură. Din această cauză s'a arătat continuu nemulțumit, regretând trecutul frumos și bogat al strămoșilor. Cismarul Andersen pentru a uita grijile și neajunsurile sale s'a ocupat foarte mult cu copilul său și a fost în stare să se potrivească așa de bine mentalității lui de copil, încât Hans Christian nu putea să aibă un camarad mai bun.

Un epizod caracteristic va ilustra poate mai bine firea meseriașului. Pe timpul războaielor napoleoniene tatăl lui Andersen a vrut și el să se înroleze în una din armatele ce porniau spre câmpurile de luptă pentru a scăpa de atmosfera îngustă a casei sale scunde și pentru a încerca norocul soldatului, care pe atunci mai mult decât oricând purta în raniță sa bastonul de mareșal.

Intenția a fost foarte serioasă, însă un capriciu ironic al istoriei a zădărnicit toate, căci armata din care făcea parte, n'a mai ajuns în foc și el s'a întors peste scurt timp teafăr și sănătos. Această aventură cu sfârșitul ei neașteptat ne arată însă acea înclinație de a pleca în țări depărtate, care la poetul Andersen devine și mai puternică.

Mama lui Andersen a fost o femeie foarte simplă și puțin cultă. Și ea se trăgea dintr'o familie care ieșia din cadrele obișnuite. Tatăl ei. un om simplu, cioplea jucării și păpuși de lemn în forme bizare, le vindea prin sate și se întorcea în schimb cu unt, lapte

și pâine. Mama soției acestuia, deci străbunica poetului, dintr'o familie mare din Germania, fugise dela părinți pentru a trăi și a se pierde ca actriță.

Deci și din această parte atavism și o înclinație spre dromomanie.

Dacă mai adaogăm că băiatul a avut și prilej a cunoaște viața desperată și sinistră dintr'una din temnițele de pe atunci, unde un cunoscut al părinților săi funcționa ca temnicer, că a vizitat odată casa de nebuni, unde a fost martorul unui acces de turbare, că patul conjugal al părinților era făcut din scândurile de catafalc al unui nobil norvegian, fără să fi fost depărtate pânzele negre de catifea și că a ajuns foarte de timpuriu în atmosfera teatrului, cred că am caracterizat îndeajuns mediul bizar, fantastic și morbid, în care Andersen și-a petrecut prima sa tinerețe și care l-a influențat toată viața sa.

După moartea tatălui, care s'a întâmplat când băiatul era încă la o vârstă foarte fragedă, mama sa a fost nevoită să-și câștige pâinea spălând rufe în case bogate, pe atunci singurul mod de existență posibil în situația ei.

Andersen descrie în povestea „Ea n'a fost de nimica" munca grozav de grea a spălătoresei la râu. Și într'o altă poveste mai cunoscută „Micul Tuc", ne arată această atmosferă tristă și desperată în casa familiei după moartea tatălui său. Acolo, băiatul de școală ajutând spălătoresei a căra cofe cu apă întârzie a-și învăța lecția de geografie, drept răsplată însă pentru fapta bună săvârșită, orașele și domnitorii ce figurau în manualul lui, îi apar în vis povestindu-i istoriile lor.

In această epocă poetul nostru încearcă multe; frecventează o școală cu metode pedagogice foarte grotești, lucrează la fabrică, intră la un tâmplar ca ucenic, se învârtește mult în jurul teatrului și duce mult puțin viața fiului unui om de curte. Băiatul vioi și deștept, înzestrat cu o voce frumoasă și cu darul de a declama cu pricepere, este foarte des invitat în casele bogate ale orașului unde sau e arătat ca un fel de copil minunat sau întrebuințat ca un camarad inteligent pentru copiii din casă.

Micile economii pe cari le face adunând darurile ce i se oferă la astfel de ocaziuni, îi servesc pentru a porni într'o bună zi, fără a sta la îndoială și fără a-și da seama de consecințele întreprinderii lui, la Copenhaga, unde se adresează, cu un curaj orb și cu un noroc vizionar, unor persoane din lumea artelor reușind într'adevăr a primi bani și instrucțiuni în tot felul de materii.

Cultura sa a fost la începutul carierei sale de scriitor cam incomplectă din lipsa unui studiu mai sistematic; primii critici îi reproșează greșeli de gramatică și de limbă. Viața lui curioasă însă atrage atențiunea unor oameni cu suflet adevărat nobil între care directorul teatrului mare, Jonas Collin, care povestește regelui

de micul nostru aventurier, iar Frederic al VI-lea se decide atunci a-i acorda o bursă care-i dădu posibilitatea să umble la şcoala latină. Andersen pleacă la Slagelse şi apoi la Helsingör, oraşul lui Hamlet, unde termină liceul; în urmă frecventează şi universitatea din Copenhaga.

Cu momentul terminării studiilor universitare biografia lui Andersen devine întru câtva monotonă, reducându-se la trei, patru factori ce o determină.

Existenţa sa era asigurată prin burse regale căci, şi după moartea primului său protector, Frederic al VI-lea, toţi urmaşii acestuia îi oferiră pensiuni naţionale, la care se mai adăogară veniturile mai modeste din tipărirea operelor sale, ceia ce-i permite o viaţă aproape fără grije.

Indată ce-şi termină studiile universitare se evidenţiază şi pornirea sa de nomad modern; dromomania; întreprinde aproape în fiecare an călătorii cu o destinaţie mai apropiată sau mai îndepărtată: în prima linie îl atrage Italia, manifestându-se astfel şi la dânsul vechiul dor al locuitorului din nord de a vedea ţara soarelui etern; în cursul vieţei sale a fost de şapte ori în Italia, petrecând epoci destul de lungi în oraşele cele mai importante: Veneţia, Roma, Florenţa. Această ţară formează şi scena în primul său roman „Improvisatorul", Italie pe care Andersen o cunoştea atât de bine până la păturile sociale cele mai joase ca cerşetori şi briganzi, ascunşi în ruinele oraşelor şi în peşterile munţilor. De şase ori îl găsim la Paris, pe timpul expoziţiunii internaţionale (1867) chiar de două ori. Acolo avea mulţi prieteni între cari Balzac, Dumas père, Victor Hugo şi înainte de toate Heine, care-l şi influenţează foarte mult în scrierile sale. O reminiscenţă de la Expoziţie ne dă „povestea Dryadei". O Dryadă, zîna unui pom de castan adus din sudul Franţei pentru a sta drept strajă înaintea unui hotel mare din Paris se plimbă noaptea prin minunile expoziţiei şi ale capitalei şi moare în zori de zi fiind desrădăcinată din glia în care s'a născut.

Vom vedea mai pe urmă că în acest caz forma povestei este numai o haină literară pentru un raport ziaristic.

Dat fiind situaţia geografică a Danemarcei, Andersen trece în aproape toate călătoriile sale prin Germania, unde se opreşte cu plăcere, adese chiar foarte lung, în unele orase ca Dresda şi München, unde e primit foarte prietenos de Regele Maximilian II. Locul însă care-l atrage cel mai mult în Germania de atunci era Weimar. Atmosfera clasică din şesul Turingiei i s'a părut foarte simpatică, deşi nu mai era vorba de epoca lui Goethe şi a lui Schiller; personalitatea predominantă era pe atunci compozitorul Liszt. Andersen era în relaţiuni foarte prieteneşti cu familiile Goethe şi Schiller; Ottilia Goethe născută Pogwisch, soţia lui August, unicul fiu al poetului, a apreciat mult pe Andersen; o întâmplare curioasă a făcut că în timpul când a fost învitat la

curtea din Weimar, chiar August von Goethe făcu serviciul de masă la domnitori în calitatea sa de şambelan ; fiul său, Walther, deci nepotul Olimpianului, a încercat chiar să dramatizeze romanul poetului nostru „Improvisatorul". La familia Schiller Andersen a descoperit că ar sămăna mult cu decedatul poet. Marele Duce moştenitor, Carl Alexander de Sachsen-Weimar, intră într'o corespondenţă interesantă cu poetul nostru. Şi la Viena a fost de mai multe ori, primit foarte bine începând cu Arhiducesa Sofia, mama viitorului împărat Franz Josef, care avea pe atunci salonul cel mai dătător de ton, până la poeţi de rang mai modest cum era Castelli. A frecventat aci cu mult interes cercurile teatrale. La Burgtheater directorul Dingelstedt i-a pus la dispoziţie pentru tot timpul vizitei sale un fotoliu, o favoare care — precum o şi menţionează — nu i s'a acordat niciodată la Copenhaga.

De altfel Viena joacă şi un rol destul de însemnat în romanele sale ; o descrie însă în culori cam falşe, căci a prins mai mult atmosfera plină de aventuri a „Praterului", cea romantică a Dunărei şi a ţiganilor nomazi.

De două ori îl vedem în Anglia ; acolo romancierul Dickens, îngrijeşte de dânsul într'un mod adevărat frăţesc.

Călătorii mai lungi şi mai îndepărtate a făcut în Spania peste Pirinei, iar mai târziu şi în Portugalia.

Cu voiajul său în Orient până la Constantinopole, când trece la întoarcere şi prin România, ne vom ocupa mai cu deamănuntul în ultimul capitol al notiţelor noastre.

Elveţia a vizitat-o de mai multe ori, la începutul carierei sale ca scriitor, oprindu-se mai mult timp în vechiul orăşel al ceasornicarilor, Locle, pentru a se perfecţiona în limba franceză, şi la sfârşitul vieţei sale pentru a găsi o alinare a suferinţelor.

Un rol unic în telul său a jucat Andersen în ţările scandinave: aplicarea cuvântului „scandinav" în înţelesul politic pentru statele din nord, şi locuitorii lor ca unitate culturală este invenţia lui; el a proclamat pentru prima dată într'o poezie lozinca înflăcărătoare „Suntem Scandinavi". In consecinţă mai multe din călătoriile sale erau dedicate ţărilor din vecinătate; aşa, a plecat în Suedia cu toate că pe atunci dăinuia încă încordarea Suedo-Daneză din epoca napoleoneană, în Norvegia a fost mai târziu, deoarece intrigi literare l-au reţinut mult timp dela această vizită.

Dacă ne imaginăm că Danemarca este situată într'un colţ destul de îndepărtat de centrul Europei, că la primele sale călătorii Andersen n'a putut să se folosească de Căile Ferate, că voiajul în Italia la 1833 l-a făcut în întregime cu poşta, că în această epocă turismul nu numai că era anevoios dar chiar şi periculos, atunci vom admira spiritul său întreprinzător constatând că în comparaţie cu alţi poeţi Andersen ţine recordul călătoriilor.

Contactul intim cu toate popoarele europene a avut drept urmare ca Andersen să nu poată fi considerat şovinist naţional.

In intervalele dintre călătoriile sale foarte dese îl găsim pe la curţile nobililor danezi, la ţară, sau în locuinţele de vilegiatură ale industriaşilor bogaţi. O locuinţă a sa proprie n'a avut Andersen niciodată; de abia pe patul de moarte i se trezeşte dorinţa de a avea o casă, în care să fie stăpân.

* * *

Acest nucleu de biografie ar fi însă incomplect dacă n'am menţiona drept fenomene foarte importante şi hotărîtoare din viaţa sa, criticele activităţii sale literare din partea contimporanilor, — compatrioţi şi străini, — faţă de cari Andersen a fost din cale afară simţitor.

In scrierile sale biografice aceste critici de tot felul ocupă spaţiul cel mai mare; capitole întregi sunt compuse numai din tăieturi din reviste, din reproducerea unor convorbiri, din polemici şi discuţii pe această temă.

Georg Brandes, de sigur un martor chemat şi obiectiv, contimporan al lui Andersen şi până nu de mult, contimporanul nostru, în notiţele sale „Personalităţi scandinave" ştie să ne comunice despre Andersen, între altele, că dânsul la Paris aştepta prin cafenele pe cunoscuţii săi numai pentru a auzi lauda operelor sale. In Anglia se duce dela o librărie la alta, cerând portretul său, şi acolo unde nu fu recunoscut sau unde lipsea gravura era neplăcut impresionat, iar unde fu recunoscut bucuria sa era fără margini.

Dragostea n'a jucat un rol mare în viaţa lui. Intr'o scrisoare, care cuprinde date din viaţa sa, destinate unui biograf contimporan, spune că a fost de două ori îndrăgostit. Dacă această afirmare este adevărată şi nu e numai o frază fără mare importanţă suntem nevoiţi să constatăm că sărmanele fete, cari ar fi putut figura în rândul celor alese, nu puteau nicidecum să-şi deie seama de ceiace simţia poetul, căci în aceste scrisori repetă de trei, patru ori că sentimentele lui ar fi numai frăţeşti, semnează cu frate şi începe cu titlul de soră.

Pe de altă parte am însă impresia că atât actriţa Rachel cât şi Jenny Lind, poreclită privighetoarea Suediei, pe atunci cântăreaţa dramatică cea mai vestită, l-au interesat foarte mult şi că admiraţia ce o are pentru dânsele nu este liberă şi de accente erotice.

La 4 August 1875, în vârstă de şaptezeci ani, neînsurat şi fără nicio persoană iubită pe lângă dânsul, moare în casă străină, la Rolighed, înconjurat de familia negustorului Melchior şi e înmormântat în cripta familiei Collin, a acelui Collin, care i-a descoperit talentul. Funeraliile au fost grandioase, toată Europa se închina sicriului marelui povestitor, care ca om era desigur destul de straniu.

Dr. E. I. Păunel

(Va urma)

ACASĂ

Un cimitir, în care vântul, ploaia, timpul,
Aprope-au şters mormintele.
In ele dorm părinţii, sfinţii,
Şi atâtea visuri, sfintele.

Cum vechii Greci îşi adorau strămoşii,
Oraşu'ntreg ar trebui să vie,
Cu amintirea în inima lor vie,
Pe lespezile de libaţii pline,
Să se'nchine.

Dar nu,
Oraşu'ntreg de mult se prefăcu,
Şi oamenilor tuturor,
In conştiinţa lor, pitică,
De apropierea morţilor,
Li-e frică.

De-aceia 'n cimitirul vechi,
Pe troenitele de flori, alei,
O! nu-ţi dă busna în urechi,
Ca zuruitul cristalin de clopoţei,
Sglobiul râs de copilaşi vicleni,
Nici voci îngândurate de mireni,
Nici tânguioase rugăciuni de clerici —
Şi-i ruptă crucea umedei biserici.

C. Narly

CE AM VĂZUT ÎN OLANDA

1927

(Urmare)

IV

Hoinărind prin Haga

Palatul păcii a făcut obiectul unui capitol deosebit, dat fiind că Academia de Drept Internaţional, pe care o urmam, este instalată într'una din aripile palatului, astfel că văzându-l zilnic, impresiile se adunau şi se legau cu activitatea mea de toate zilele. In cele ce vor urma, voiu căuta să concentrez celelalte impresii adunate la Haga într'un singur capitol, ca unele cari au fost culese mai în fugă, din cauza puţinului timp liber ce mi-a rămas pentru a hoinări: timpul cel mai plăcut al unei călătorii.

Dacă te duci să vezi palatul M. S. Reginei Wilhelmina a Olandei, după ce cunoşti palatul păcii, dezamăgirea e cât se poate de mare. Pe Nordeinde, una din străzile cele mai centrale şi mai frecventate ale capitalei, înghesuit între case şi în rând cu ele, palatul regal se distinge numai prin aspectul său sever şi rece. Dăruit în 1584, de către provinciile olandeze, văduvei lui Wilhelm Taciturnul, Luiza de Coligny, a fost mărit apoi şi modernizat în cursul veacului al XIX-lea. Te întrebi: unde e mărirea şi unde e modernizarea? Poate era mai bine să-l lase aşa cum a fost din capul locului, ca o rămăşiţă a timpului lui şi poate că i-ar fi stat mai bine.

In faţa palatului, statuia lui Wilhelm Taciturnul călare, străjueşte clădirea din mijlocul străzii destul de strâmte, parcă anume pentru a împiedica circulaţia.

O santinelă cu casca de oțel în cap, se plimbă între două gherete, cu un pas grăbit de atac, fără a privi nici la dreapta, nici la stânga. Dacă ar fi iarnă, ai crede că vrea să se încălzească; dar suntem în toiul verii, la 3 Iulie. L-am urmărit mai mult timp cu privirea, crezând că-și va schimba cadența mersului de oboseală sau din plictiseală. Ași! ți-ai găsit... De câte ori am mai trecut prin fața palatului, omul grăbit își îndeplinea datoria la post, cu aceiași conștiinciozitate. Este poate singurul om grăbit din toată țara.

Prilejul de a vedea un soldat în Olanda este destul de rar; țară mică are și o armată puțin numeroasă. Uniforme nu se văd mai pe nicăieri; dar atunci când le vezi, simple, cum sunt pretutindeni dela războiu încoace, sunt purtate cu multă demnitate atât de ofițer cât și de soldat. Deosebirea între ei aproape că nu se bagă în seamă, decât abia atunc când începi a cunoaște gradele; căci săbiile, semn al gradelor ofițerești, anacronizm al unor armate, puține astăzi la număr, nu se mai văd nici în Olanda.

* * *

Dacă o iei dela palatul regal în jos, pe câteva străzi tot atât de drepte și strâmte ca Nordeinde, te apropii de centru. Nicăieri nu dai peste vreo mână întinsă și nu întâlnești niciun vânzător ambulant de gazete, semn al sărăciei ambulante, al cărei mijloc de existență este prin cele mai multe țări, vânzarea ziarelor pe stradă. Prăvăliile dichisite cu gust îți atrag privirea în toate părțile. Magazine de antichități, la tot pasul, pline cu covoare orientale, multe imitate în Olanda, greu de deosebit de cele adevărate; șaluri, bronzuri, tablouri de pictori mai mari și mai mărunți, argintării și vase de porțelan chinezești și japoneze, unele veritabile altele copiate în fabricile de la Gouda și de la Delft, producătoare și ele de lucruri căutate pentru forma și coloritul lor deosebit. Printre ele debite de tutun, în care vestitele țigări olandeze și țigaretele de tot felul și de toate neamurile, așezate cu gust în cutii și în rafturi, precum și în vitrine atrăgătoare, se aseamănă mai mult cu bomboneriile de lux, decât cu debitele dela noi. In Olanda nu există monopolul statului pentru tutun, ceea ce dă putință fabricilor să se întreacă între ele pentru a oferi fumă-

torului, pe lângă calitatea superioară a tutunului şi un aspect exterior foarte îngrijit, satisfăcând toate gusturile cu un preţ foarte redus, deşi tutunul nu creşte în ţara lor, trebuind să-l aducă cu vapoarele din ţări îndepărtate, dar mai ales din Havana, pentru ţigările de foi.

Din cauza eftinătăţii lui, toată lumea fumează: tinerii şi bătrânii, femeile şi chiar copiii. In privinţa aceasta olandezul nu cunoaşte marginile licenţii. Se văd adesea copii de şase până la şapte ani, pe stradă, cu o ţigăroaie cât toate zilele în gură; nimeni nu se gândeşte să le reprime pornirea dăunătoare. Olandezul fumează oricând şi oriunde; am văzut pe unii intrând cu ţigara în gură chiar în biserici, deşi este singurul loc unde se văd tăbliţe cu inscripţia „Verboden te roken": fumatul oprit. Cred că în nicio altă ţară nu s'a simţit nevoia să se pue asemenea tăbliţe în biserici; cui i-ar da în gând că trebuie să mai spui un lucru atât de firesc?

* * *

Drept în mijlocul oraşului, un lac dreptunghiular, căptuşit cu piatră şi alimentat cu apă din nesfârşitele canale, poartă numele de Vyver[1]). In mijlocul lui o mică insulă pe care cresc câţiva pomi stufoşi îi dă o notă de pitoresc. Un şir de clădiri de pe mal se reflectează în luciul apei ca într'o oglindă. Clădirile acestea vechi fac parte dintr'un complex întreg şi închid între ele o mare curte interioară — Binnenhof — în jurul căreia trăeşte o mare parte din trecutul Olandei. Acum sunt instalate în ele unele ministere şi cele două Camere. In faţa lor o piaţă mare — Buitenhof — cu monumentul lui Wilhelm al II-lea, regele Olandei, iar peste drum vechea poartă a castelului, unde a fost multă vreme închisoarea deţinuţilor politici de pe timpul persecuţiilor religioase, în care multe personagii însemnate din trecutul ţării, ca fraţii Cornelis şi Jean de Witt, şi-au petrecut zile amare în timpul anilor de osândă; ceeace n'a fost o piedică ca apoi să li se ridice monumente în pieţile publice. Pe Jean de Witt îl găsim turnat în bronz, ca o ironie a soartei chiar în piaţa de lângă temniţa în care a suferit.

[1]) Se pronunţă: Vaivăr.

Inchisoarea azi e muzeu şi vizitatorul găseşte acolo mărturia celor mai mari cruzimi, pe care le-a putut născoci mintea omenească, din răzbunare sau din spirit de persecuţie, pentru mărturisirea crimelor necomise sau pentru o idee care, mai curând sau mai târziu, a triumfat în ciuda minţilor strâmte şi egoiste. Aici toate au fost pregătite, pentru a chinui fiecare simţ în parte al bietului condamnat sau numai persecutat. Căţuşele mânilor şi ale picioarelor erau pedeapsa cea mai blândă; bătaia la tălpi şi la spinare nu era nimic pe lângă frângerea braţelor şi a fluerelor victimei, cu drugi de fer, după ce a fost întinsă pe paturi anume, pe care o răstigneau şi o legau. Tainiţe ascunse şi joase, unde nu poţi sta în picioare, şi în cari lumina nu pătrunde, în schimb te răzbeşte umezeala, erau locuri de odihnă. Nu lipsea nici picătura de apă, sub care nenorocitul era pus să stea cu capul aplecat, până înnebunea, şi a cărei urmă se vede acum după ce a sfredelit piatra de pe jos, în picurarea ei necontenită.

Inchizitorii nu se mulţumeau numai să condamne la moarte, dând osânditului o moarte repede. Moartea nu trebuia să-i fie o uşurare; cel sortit morţii trebuia s'o simtă, şi încă crunt de tot, căci era lăsat să moară de foame şi de sete, într'o cuşcă cu gratii, deasupra bucătăriei, unde mirosul de mâncare pătrundea, tocmai pentru a-l chinui mai mult în lipsa şi dorul ei.

Timpuri de groază îndepărtate, de cari azi te întrebi cum au putut să le conceapă şi să le suporte minţile omeneşti!?. Când eşi dintre zidurile fostului castel, printre cari te-ai plimbat o jumătate de ceas, şi în care ai trăit cu gândul timpurile îndepărtate de grozăvie, răsufli uşurat, ca trezit dintr'un vis urât, când ştii şi simţi că toate au rămas în urmă, într'o lume ce a fost şi nu mai poate reveni.

*

Pe sub bolţile ministerului de externe pătrunzi în curtea interioară — Binnenhof — curtea palatului străvechilor comiţi ai Olandei, ridicat la 1250 de comitele Wilhelm al II-lea, mai târziu reşedinţă a guvernatorilor provinciei şi apoi a statelor generale. Toate clădirile complexului întreg, deşi ocupate de oficialităţi, se pot vizita la anumite ore cu deosebit interes pentru bogăţia artistică cuprinsă în arhitectura lor, pentru

pânzele maeştrilor cunoscuţi şi mobilierul vechiu ce s'a păstrat în ele cu atâta evlavie şi grijă, încât au putut rezista în bună stare, împotriva timpului şi a omului.

Intre ele, în mijlocul curţii interioare se află altă clădire istorică, între zidurile căreia s'au scris multe pagini din trecutul Olandei. E sala cavalerilor „Ridderzaal", mai veche de cât palatul lui Wilhelm al II-lea, dar refăcută mai târziu. Ai crede că te afli în faţa capelei palatului, după înfăţişarea ei de biserică, dacă nu i s'ar fi adăugat fel de fel de turnuri şi turnuleţe crenelate, pentru a o face castel medieval. Intrebuinţarea ce i se dă astăzi, este de sală a tronului pentru zilele de mare sărbătoare naţională, şi loc de adunare a celor două camere când lucrează împreună, întrunite în adunarea naţională.

In această sală a cavalerilor a judecat şi Curtea Permanentă de Arbitraj, înainte ca Andrew Carnegie să-i clădească pe socoteala lui somptuosul palat al păcii, iar în 1907, aceiaşi sală a văzut întrunindu-se a doua conferinţă internaţională a păcii sub preşidenţia lui Rooswelt [1]).

Pe pietrele curţii interioare, pe locul unde o mână de artist a făurit o fântână de fer, s'a rostogolit acum vre-o trei sute de ani, capul unuia dintre cetăţenii cei mai de vază ai Olandei, bătrânul Oldenbarnevelt, om de şaptezeci şi doi de ani, victimă a invidiei lui Mauriciu de Nassau.

Eşind din curtea interioară, pe partea opusă intrării de sub ministerul de externe, tot pe sub arcul unei bolţi, ţi se înfăţişează din spre stânga fostul palat al lui Jan-Mauriciu de Nassau, a cărui faţadă din partea de dinapoi se oglindeşte şi ea în apa Vyverului, alăturea de a ministerului de externe. Distrus de foc în veacul al XVIII-lea, a fost refăcut, pentru ca sub domnia lui Wilhelm I să fie transformat în muzeu de pictură păstrând numele de „Mauritshuis", adică casa lui Mauriciu, nume sub care e cunoscut şi azi printre marile muzee ale lumii,

[1]) A treia conferinţă urma să se ţie la 1914, conferinţele fiind sorocite din şapte în şapte ani, însă războiul cel mare izbucnind, n'a mai avut cine lua parte la ea. Opera începută de ele, n'a fost timp perdut, cum credeau unii, din cauza războiului, ci a fost urmată după războiu şi se continuă mereu de către Societatea Naţiunilor, organ permanent, cu mai multă tenacitate şi perseverenţă, având şi o sferă de activitate mult mai întinsă.

ţinând locul al doilea în Olanda după „Ryksmuseum“ din Amsterdam.

In faţa muzeului, aproape de intrare, un bătrân mic de stat, pe a cărui şapcă se citeşte cuvântul: „guide“ cu faţa scofâlcită, de culoarea unui pergament, cu doi dinţi în gură, te ademeneşte în câteva limbi să-i încredinţezi lui conducerea paşilor prin muzeu, pretinzând că şi-a consacrat toată viaţa şi că-l cunoaşte până în cele mai mici amănunte precum şi tot ce este legat de pânzele expuse, şi de viaţa pictorilor. Vrei să scapi de el, mergi înainte fără să te opreşti, te urmăreşte, şi dacă te prinde că vorbeşti franţuzeşte, cearcă să te convingă cu un argument suprem: „Je suis le guide de Mr. Clémenceau et de Mr. Léon Bourjois“. De sigur că la fel face cu cei ce vorbesc nemţeşte, cărora le pomeneşte de d-nii Stresemann şi Marx, iar englejilor le invocă pe Lloyd George.

Cu, sau fără ghidul d-lui Clémenceau, după ce ai urcat scara cea mare a muzeului, te duci de-a dreptul la „Lecţia de anatomie“ a lui Rembrandt, astru central al muzeului către care converg toate sălile casei lui Mauriciu împodobite cu gloriile şcoalei olandeze: Rembrandt, van Dyck, Wuverman, Frans Hals, Potter, Jan Steen, van Ruysdael, van Goyen şi atâţia alţii de cari cu greu te desparţi, numai cu gândul că vei reveni printre ei. Atâtea nume neperitoare ale unei şcoli neperitoare, ale căror opere totuşi moderniştii şi futuriştii noştri de azi, în neputinţa de a se ridica până la culmile lor, le numesc în batjocoră: fotografii în culori.

Dacă te-ai lăsat ademenit de ghid, nu înveţi nimic nou de la el. Tot ce-ţi poate spune e numele pictorului şi al tabloului, scrise de altfel pe fiecare, la care adaugă: „c'est bien fait“ sau: „c'est pas mal, quoi ?“ şi când se plictiseşte de clienţii lui, îi mai lasă şi singuri punându-se la taifas cu gardienii. Bietul moşneag, duce şi el o existenţă mai mult sau mai puţin cinstită. Ce să facă? trebuie să trăiască şi el...

Mauritshuis nu e singurul muzeu de pictură din Haga, mai sunt afară de el o mulţime de muzee mai mici, dar nu mai puţin interesante, ca de pildă muzeul Mesdag. Mesdag, el însuşi pictor, a fost pentru Olanda cea ce pentru noi este d-l Anastase Simu, adunând în casa lui din Laan van Meerdenvoort, o colecţie numeroasă de pânze ale contimporanilor săi Olan-

dezi şi străini, dar mai cu seamă francezi, transplantate într'un mediu prielnic, între obiecte rare de artă, adunate şi ele cu gustul ales al colecţionarului rafinat: covoare, bronzuri persane şi arăbeşti, vase japoneze şi chinezeşti. Comoara strânsă şi mărită an cu an, a fost dăruită statului, devenind astfel unul din muzeele cele mai căutate.

Alături de pânzele lui Mesdag şi de întreaga pleiadă de pictori ai şcoalei franceze din Barbizon: Dupré, Millet, Delacroix, Diaz, Th. Rousseau, Daubiggny, Bastian-Lepage, Courbet, J. Maris, reprezentaţi printr'un număr mare de picturi, găsim pe „Cele două mame" de Segantini şi „Singur pe lume" al lui Israëls. O pânză mică aducând cu genul picturii lui Aman atrage în deosebi privirea oricărui român, pare a fi ceva cunoscut: e parcul castelului Peleş, cum a fost odată, de Alma Tadema.

Un interes deosebit pentru desvoltarea istorică a oraşului Haga prezintă „Gemeente Museum", muzeul muncipal în care pe lângă tablourile istorice şi blazoanele comiţilor, costume, arme şi stampe, se pot admira şi produsele industriei artistice de cristalerii şi faianţă veche, pendule şi orologii, industrii reprezentând o parte din renumele câştigat în decursul timpului, de industria olandeză.

Pe drumul spre Leyda, într'o pădure, la vre-o doi kilometri de Haga, coroana olandeză mai stăpâneşte încă un palat ascuns în liniştea parcului imens, rămăşiţă a unui codru ce se întindea odată până la Haarlem. Palatul a fost ridicat de văduva prinţului de Orange, Amalia de Solms, iar în singurătatea lui îi plăcea să se retragă adesea regele Olandei Ludovic Bonaparte, tatăl lui Napoleon al III-lea.

Numele de „Huis den Bosch" — casa din pădure — i se potriveşte mai bine decât cel de palat, cu care ca şi cel din oraş nu are nimic comun: o casă mare boerească cu două aripi ce seamănă a cazarmă, având în faţă un monument greoi al lui Frederic-Henri, bărbatul jelit de principesa de Orange.

Pe cât de puţin atrăgător e pe dinafară pe atât de pline de interes îi sunt interioarele, unde frumuseţea şi bogăţia instalaţiilor şi a mobilierului întrec mult aşteptările. Coloniile olandeze precum şi ţările cele mai exotice au trimis în casa

din pădure tot ce au produs mai de seamă, pentru a o împodobi cu daruri migălos lucrate cu multă îndemânare și răbdare, la toate sărbătorile mari. Fildeșul, abanosul, bagaua, palisandrul și sideful se îmbină unele cu altele și împreună cu mătasa de Japonia îmbracă interioarele într'o atmosferă de muzeu așezat cu multă pricepere și gust.

Principesa de Solms a ținut să consacre o sală memoriei principelui de Orange, însărcinând pictori vestiți să zugrăvească scene din viața lui și luptele la care a luat parte, pentru a nemuri virtuțile lui războinice. In sala aceasta s'a întrunit la 1899 prima conferință a păcii, din inițiativa Țarului Nicolae al II-lea. De atunci sala e goală păstrându-se în mijlocul ei numai o masă acoperită cu o placă de marmoră roșie în care se oglindește toată zugrăveala de pe bolta de deasupra.

Parcul minunat din prejurul casei, rămășița vechiului codru, te îndeamnă să te întorci pe jos acasă, mai cu seamă când ai norocul să nemerești o zi fără ploaie, dornic de verdeață și lumină. Alei largi și bine bătătorite printre arbori bătrâni și garboviți și printre micile lacuri răsărite pe ici pe colo, fac pe târgoveții dornici de un pic de natură să-și îndrepte plimbările lor spre casa din pădure. Grija de confort și de a ușura comunicațiile n'a uitat nici că tramvaiele trebue să ducă și pe acolo, a clădit cluburi și hoteluri, a amenajat terenuri pentru sport.

Și copiii la rândul lor se simt și ei mai la larg, aleargă încoace și încolo, prin iarbă, se fugăresc, azvârlă cu mingea, se rostogolesc, țipă, chiuie și se înveselesc ca într'o împărăție ce le aparține numai lor, unde fiecare se simte un mic împărat. Mai cu seamă țarcul cel mare cu căprioare îi atrage pe toți, cu câte un corn în mână, pe care îl împart cu căprioarele, ce în pas grațios și delicat se adună din toate părțile, înghesuindu-se la marginea îngrăditurii, unde le așteaptă copiii și le aruncă câte o firimitură, prinsă uneori din zbor, căzută de multe ori dincoace de țarc, spre părerea de rău a unora și a altora.

V

Unele obicee

Cu cele bune se obicinueşte omul repede, dar sunt anumite lucruri în care e greu să-l scoţi din ale lui. Ştiam acum ce este masa olandeză şi cum se mănâncă în ţara morilor de vânt, căci trecuseră două săptămâni de când mă aflam în Haga, timp destul de lung pentru a gusta din felurite mâncări, dar fără a mă putea împăca nici cu ele nici cu felul olandezilor de a aranja menu-ul prânzurilor şi al meselor din timpul celor douăzeci şi patru de ore, în care omul are o anumită orânduială, întocmită pentru a împlini nevoile stomahului. După cum toate nu sunt decât o chestiune de obicinuinţă credeam că mă voi obicinui să mănânc ca olandezii. Dar nu; se vede că stomahul este un tiran mai puternic decât voinţa şi nu se adaptează cu prea multă uşurinţă la orice schimbare.

De dimineaţă, nici n'ai deschis încă bine ochii, şi ţi se aduce pe masă o tavă încărcată cu multe de toate: cafea lapte, ouă, unt, turtă dulce, dulceaţă, pâine, brânză de Olanda şi dacă mai pofteşti ceva, n'ai decât s'o spui, ţi se aduce îndată. Ce face un stomah nedeprins să înghită atâtea, odată cu venirea zilei? Bineînţeles că le refuză mai pe toate, mărginindu-se la obicinuita cafea cu lapte, pâine cu unt şi atâta tot; celelalte toate se întorc înapoi de unde au venit.

Dar vai! vine dejunul, ocazia cea mai bună ca să-ţi pară rău după tava plină pe care ai lăsat-o să plece de dimineaţă şi oftezi după ea. Pâinea noastră cea de toate zilele lipseşte de pe masă, trebuie s'o ceri anume şi ţi se dă cu mare zgârcenie, bucăţelele sunt numărate şi socotite ca un fel de mâncare, pe care olandezul le pune în farfurie, le acoperă cu o felie de jambon sau cu mezeluri şi apoi le taie cu cuţitul şi le mănâncă cu furculiţa. Jambonul şi mezelurile sunt tăiate cu o maşină de mare precizie ca nu cumva să treacă de grosimea unei foiţe de ţigară. Ţi se mai dă salată şi fructe şi gata dejunul; te-ai sculat cu stomahul gol.

Masa de seară servită prea devreme, mai cu seamă că adevărata seară e încă departe, e ceva mai bogată, dar tot fără pâine a cărei necesitate nu se pricepe în Olanda unde se

mănâncă cartofi în locul ei, de altfel ca și în Germania. Cu mare greutate am convins la urma urmei, pe anostul patron al pensiunii mele, cu atât mai anost și mai greu de convins prin neștiința altor limbi afară de a lui, săinterverteasc ordinea de zi și să-mi servească masa la dejun și dejunul seara, dar întregit cu cele rămase de la cafeaua de dimineață.

Cu aceste cunoștințe despre mesele olandeze, am fost poftit într'o zi de un prieten și coleg la un „dejun olandez". Eram la masă patru inși. După ce ni s'au servit macaroane, cam cât cea ce se chiamă de obicei o porție, însă pentru toți patru, a circulat în jurul mesei o farfurioară cu vre-o opt felii subțiri de tot, de limbă afumată și unt, pe cari le-am mâncat cu cornuri dulci împănate cu stafide. Sângele Domnului: o sticlă de vin roșu venit din Franța, binecuvânta dejunul din partea băuturii. Tocmai când mi s'a deschis mai bine pofta de mâncare, în clipa când credeam că s'a isprăvit cu aperitivele și că va începe dejunul, iată că ni se servesc niște cești cu cafea cu lapte. Am crezut întâi că este un obicei ciudat de a servi cafea cu lapte între aperitive și dejun, dar nu, se isprăvise dejunul pur și simplu...

Singurul lucru ce se servește mai din belșug este „gin"-ul de după dejun, un fel de rachiu tare, făcut din grâu. Poate că de asta sunt olandezii atât de zgârciți cu pâinea pe care o fac și o mănâncă cu măsură, pentru a face mai mult gin pe care îl cam beau uneori fără măsură... Această reflecție răutăcioasă nu se referă de loc la prietenul meu olandez ci la un obicei al poporului, nevoind deloc să-l ating după ce a avut bunăvoința să mă poftească la dejun și pe care eu la rândul meu, l'am poftit să vie în România, pentru a avea prilejul să-l poftesc la un dejun românesc...

Am mai fost și prin alte case olandeze, pe la oameni pe cari i-am cunoscut pe acolo. Pretutindeni domnește satisfacerea gustului și a confortului, pentru care olandezul nu înțelege să facă nici o economie. Toate sunt astfel înjghebate pentru ca tot luxul, dacă lux se poate numi, să fie îndreptat numai spre confort, prin care înțeleg să-și ușureze multele mici nimicuri, ce încarcă adesea viața cu un balast de prisos. Toate sunt făcute pentru a face căminul cât mai atrăgător într'un mediu cald de practic și plăcut, chiar în case cu mijloace mai modeste. Nu

este casă orășenească în care să nu găsești tablouri; dacă nu originale, cópii sau reproduceri după marii maeștri ai penelului. E în firea lucrurilor ca olandezii să aibă gustul dezvoltat pentru pictură, când din mijlocul lor au eșit Rembrandt și Frans Hals. De asemenea nu este casă în care să nu se găsească și câte o bibliotecă mai mare sau mică, doveoind satisfacerea gustului pentru hrană sufletească.

O particularitate pe care n'am văzut-o pe nicăieri în altă parte decât în Olanda și care m'a intrigat o bucată de vreme, sunt oglinzile, fixate pe din afară, la ferestele fiecărei case, câte două, una în fața alteia, puțin înclinate. Aceste oglinzi numite „spionen" sunt puse acolo, pentru ca cel din casă să poată vedea în ele cine e în fața ușii: căci în adevăr, când apeși pe butonul soneriei și ești recunoscut din casă, ușa ți se deschide, fără ca să găsești după ea un personaj care să te întrebe pe cine cauți sau să-ți spuie că „boierii nu sunt acasă". Ușa s'a deschis mulțumită unui sistem simplu și ingenios, dar primitiv. Sus, în capul scării, totdeauna dreaptă și greŭ de urcat, se află capătul unei frânghii trecute printr'o serie de inele în lungul balustradei de pe lângă scară, până jos la ușă, unde celălalt capăt este legat de alt inel fixat de sistemul de încuetoare cu care e prevăzută ușa. Dacă ești unul dintre cei ce pot fi primiți, cineva de sus, trage de capătul frânghiei și ușa se deschide și apoi se închide de la sine împinsă de o coardă. Tot așa sunt primiți și furnisorii cu tot felul de alimente, pe cari le aduc în fiecare dimineață, în cărucioare trase sau împinse de câini.

Câinele ca animal de tracțiune e foarte mult întrebuințat în Olanda. Mai tot ce se aduce de prin fermele din afară de oraș, se încarcă în cărucioare ușoare, înhămate cu câini mari ciobănești, fie dinainte pentru a le trage, fie dinapoi pentru a le împinge, și chiar sub căruță la mijloc între roate, de unde se vede că și împing și trag deodată. Ai crede că bieții câini sunt chinuiți de o povară prea grea peste puterile lor, văzându-i cum se opintesc din răsputeri pentru a pune roțile în mișcare; dar cu toate acestea sunt atât de deprinși și poate că meseria lor le face chiar plăcere, că odată deshămați, nu se îndepărtează de cărucior și se culcă între roate, de unde nu-i poți urni pentru nimica în lume.

VI.

Câteva biserici. Cartierele sărăcimii.

La Haga ca şi în celelalte oraşe ale Olandei, dacă vrei să cercetezi bisericile, afli că sunt: o „Groote Kerk", o „Oude Kerk" şi o „Nieuwe Kerk", adecă biserica mare, biserica veche şi biserica nouă, pe lângă altele câteva. Dacă ai văzut una două sau cel mult trei, te poţi lipsi de a mai vedea altele fără să pierzi nimic, căci istoria se repetă.

Olanda protestantă, după ce întâi a fost catolică, a schimbat odată cu religia şi haina ei, înlăturând cu totul fastul exterior al cultului catolic, înlocuindu-l cu simplicitatea adecuată cultului protestant. Odată cu fastul cultului catolic au plecat şi comorile artistice, podoabe atât de atrăgătoare pentru călător, în ţările catolice ca: Belgia, Franţa şi Italia.

Bisericile olandeze mai păstrează pe ici pe colo geamurile colorate „vitreaux"-uri, incomparabile ca execuţie artistică şi colorit, amvone de lemn sculptat cu sute de ani în urmă, cum rar se pot vedea, precum şi orgi de mărimi cu totul neobişnuite. Sunt singurele urme ale trecutului catolic şi singurele podoabe ale bisericilor de azi. Toate se aseamănă una cu alta: stilul gotic materializat în cărămidă roşie sprijineşte câte o clopotniţă lucrată în filigram, descriind pe cer motive fine de dantelă, în care răsună din sfert în sfert de ceas cântecul metalic al unui „carillon", reproducând un crâmpei de melodie cunoscută de tot poporul.

Toate au suferit în existenţa lor mai lungă sau mai scurtă, cel puţin câte un incendiu, dacă nu două, pentru a fi refăcute chiar a doua zi, de către cetăţenii oraşului respectiv, punând mână dela mână şi umăr la umăr pentru a nu lăsa o ruină acolo unde a fost o biserică.

Cam aceasta ar fi, ca şi a celorlalte, istoria bisericii mari „Groote Kerk" din Haga asezată în mijlocul oraşului, în faţa primăriei, într'o piaţă mare „Kerkplein", ocupată aproape numai de ea.

Biserica este lăcaşul mormintelor oamenilor însemnaţi din trecutul olandez, cărora urmaşii le-au ridicat mauzolee monumentale, greoaie, de marmoră, de un gust uneori cam îndo-

elnic, ca bunăoară al mareşalului J. van Wassenaer van Obdam, încărcate cu felurite statui de marmoră simbolizând virtuţile decedaţilor.

* * *

Către sfârşitul şederii mele la Haga, după ce văzusem multe în capitala Olandei, un prieten olandez, cu care stam de vorbă despre cele văzute în ţara lui, mi-a făcut o propunere.

—„Văd că cunoşti bine capitala noastră şi ai văzut multe, dar de sigur că ai văzut numai părţile frumoase şi bogăţiile noastre, pe cari le vede orice străin; hai cu mine după amiază, să-ţi arăt cartierele sărace, unde vei putea vedea mizeria celor nevoieşi.

Am primit propunerea bucuros şi am pornit amândoi spre periferii, deşi mă întrebam unde ar putea fi acele cartiere, prin care nu se putea să nu fi călcat vre-odată în hoinărelile mele.

După ce am umblat cam multişor, ajungând departe de unde am pornit, am dat într'o mahala prin care ce-i drept, nu mai umblasem, dar în care nu mirosea de loc a mizerie. Sărăcia ca şi bogăţia se vede că sunt noţiuni relative, neavând aceiaşi valoare în toate ţările. Casele mai mici decât prin centru, putând totuşi adăposti una până la două familii modeste, sclipeau de curăţenie părând că au fost vopsite ca eri. Retrase de stradă, vârâte prin curţi adânci, în care pătrunzi pe sub bolţi, toate sunt înconjurate de câte o grădiniţă cu flori vesele.

Am întrebat pe prietenul meu cine sunt aceşti oameni săraci, care e meseria lor? şi am aflat că sunt muncitori, hamali, lucrători cu ziua şi tot ce cuprinde categoria socială a celor ce muncesc cu braţele, familii în cari chiar femeile sunt nevoite să muncească din cauza sărăciei. Tâlcul cuvintelor „chiar femeile“ se găseşte în faptul că în Olanda, femeia măritată nu munceşte în sensul că nu-şi angajează munca nici odată în slujba altuia, menirea ei fiind numai să-şi crească copiii şi să-şi vadă de gospodărie.

N'ar fi aceasta o confirmare a observaţiilor făcute de Spencer când spune că în ţările militariste, bărbatul fiind sustras adesea de la munca lui de nevoile ţării, femeia trebue

să-l înlocuiască în toate până şi la muncile cele mai grele? In adevăr Olanda, ţară pacinică, cu armata ei redusă la minimum, nu dă prilej nimănui să lase sarcina şi greutăţile familiei în seama femeii, pentru un timp prea îndelungat.

— „Fii pe pace", i-am spus prietenului meu, după cele ce mi-a arătat, „dacă aceasta se numeşte mizerie într'o ţară cu un pământ sărac ca al Olandei, n'avea nici o grijă de soarta ei. D-ta nu poţi şti ce însamnă mizeria!" Şi fără să vreau m'am gândit la acele case din marginile oraşelor noastre: fără gard, aplecate într'o parte, cu bucata de gazetă lipită la fereastră, în locul ochiului de geam lipsă, şi la bolovanii de pe case, puşi acolo să ţie în loc, la bătaia vântului, petecele de tinichea adunate de pe maidane, ce servesc de acoperiş. M'am gândit şi la străzile desfundate, în care căruţa intră în noroi până la butuc şi vara pe secetă norii de praf otrăvesc sănătatea copiilor. Nimic din toate acestea în Olanda. Nu e nimic „sărăcia" din ţara săracă a prietenului meu, lângă sărăcia din mahalalele unei ţări bogate. Şi astfel am învăţat că şi mizeria se cântăreşte în fiecare ţară cu alt cântar.

Eduard S. Konya

(Va urma)

CONTRIBUŢII LA ISTORIA BUCOVINEI

Avantajele politice şi economice, obţinute de Rusia din partea Turciei prin pacea dela Cuciuc-Cainardgi, 1774, începuseră să dea serios de gândit Curţii Austriace, care îşi simţi îndată viitoarea rivală în politica de expansiune din Peninsula Balcanică [1]).

Pentru a se alege însă, şi Austria cu ceva din provinciile de sub stăpânirea Turciei, diplomaţia dela Viena recurse la linguşiri, daruri, pentru a sonda în acest sens terenul dela sublima Poartă [2]).

De altfel nici Turcii nu erau mulţumiţi cu noua situaţie în Crimeia şi Principatele române, ce li se creiase prin acea pace. Sultanul înlocui pe Marele vizir Muhsinzade Muhamed Paşa, chiar a doua zi după semnarea păcii, fiind încă în drum spre Constantinopol, şi se silia împreună cu noul numit Mare Vizir, s'o modifice; sau de nu — să reînceapă războiul [3]).

Imprejurările erau deci favorabile Imperiului Habsburgilor. Trimisul austriac pe lângă Poartă, Baronul Thugut, reuşi prin mijloace ingenioase, chiar diabolice, însoţite bine înţeles şi de bogate argumente sunătoare, să obţină dela Marele vizir promisiunea unei rectificări de graniţă, cum spunea el, în partea de sud a Galiţiei.

Această rectificare, Austria o dorea să fie cât se poate mai mare spre a o putea echivala cu Oltenia, pe care o ceruse dintru început. De aceia cătanele imperiale ajunseră până aproape de Roman [4]) în înaintarea lor pentru formarea cordonului sanitar ce pretindeau că-l formează spre a apără provinciile împărăteşti de invazia ciumei.

Pentru ca să fie sigură de păstrarea acestui teritoriu, luat cu forţa, Curtea austriacă se servi de un dublu joc diplomatic.

Intâiu, ea susţinea pe lângă Turcia că-i trebue acest teritoriu pentru administrarea şi unirea Transilvaniei cu Galiţia, luată şi

---

[1]) Uebersberger. Russlands Orient-politik. 1. Band pag. 358 Stuttgart. 1913.
[2]) Idem, pag. 362.
[3]) Idem, pag. 371.
[4]) N. Iorga, Istoria Românilor, pag. 343, Bucureşti 1920.

aceasta din urmă dela Polonia, făcând să se întrezărească uşurinţa trecerii armatelor într'un conflict al Turciei cu Rusia [1]).

Al doilea — pe lângă Rusia, făgăduindu-i sprijinul diplomatic pentru rectificarea păcii de către Turcia, şi într'un viitor războiu cooperarea armată prin acest teritoriu ce trebuia să lege ambele împărăţii; precum şi anihilarea puterii cetăţii Hotinului [2]).

Deoarece la început tratativele cu Turcia mergeau foarte încet, pentru a o pune pe aceasta din urmă în faţa unui fapt împlinit, şi înainte ca trupele ruseşti să evacueze Moldova, Împăratul ordonă generalului Gabriel v. Spleny, comandantul general al Galiţiei, să ocupe partea din Nordul Moldovei, până la linia de demarcaţie făcută de generalul de Stat Major Von-Mick.

Ocupaţiunea începu la 1 Octombrie 1774 [3]) şi se făcu cu 2 regimente de cavalerie şi 5 batalioane de infanterie.

Când se încheie convenţia de acceptare definitivă a acestei aşa numite rectificări, ea costă pe biata Moldovă, partea cea mai frumoasă din teritoriul său, unde îşi avusese capitala la început. Tocmai peste un an, la 7 Mai 1775, Austriacii erau aci ca la ei acasă.

Aşa că „la Cession d'une communication, par des passages faciles à travers les terres de la Moldavie, entre la Transylvanie et les Provinces de Galicie et de Lodomerie... fondé sur la sincère union et parfaite harmonie qui subsistent si heureusment entre les deux Cours, ainsi que sur le désir d'affermir et consolider de plus en plus l'encienne amitié de deux Empires" [4]) erau în adevăr numai cuvinte diplomatice.

Teritoriul cuprins la început de Austriacii din Moldova, era de 194 mile pătrate austriace cu 284 de sate, între care şi trei oraşe: Cernăuţi, Suceava şi Siret [5]).

Prin felul însă cum Austriacii înţelegeau să facă această rectificare, Turcii văzându-se ameninţaţi în păstrarea raelei Hotinului, îi siliră să-şi micşoreze pretenţiile mai întâiu prin convenţia explicativă din 12 Maiu 1776 [6]) şi apoi prin hotărîrea de la

---

[1]) Uebersberger, Russlands Orient-politik pag. 350. Stuttgart 1913.

[2]) Cobenzl an Iosif II. din 1774.

[3]) Actul dela „Hofkriegsrath", din 1774.

[4]) Leopold Neumann: Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche, Tom I.

[5]) Actele din „Hofkriegsrath" din anul 1775.

Când a fost luată în stăpânire de Austria, Bucovina avea 41.864 de familii cu 201.319 suflete, între care 181.211 ortodocşi, 10.284 catolici, 3662 protestanţi, 251 calvini, 1654 Armeni, 4700 Evrei şi 637 Lipoveni.

Cernăuţii aveau 5743 de locuitori şi un venit de 20.607 fl. anual; Suceava 4145 de locuitori şi un venit de 17.374 fl. anual, iar Siret 2318 locuitori şi un venit de 6671 fl.

[6]) Leopold Neumann: Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche, Tom I.

Palamutca, din 2 Iulie 1776,[1]) când se făcu și stabilirea granițelor pe teren, rămânând în posesiunea Austriei definitiv 170 mile pătrate austriace cu 244 de sate[2]) și cu o populație de 40.922 suflete[3]).

Acest teritoriu, Austriacii îl numiră „Bucovina“ după numele pădurilor ce se aflau aici pomenite în tratatul din 1412 Martie 15, prin care Sigismund, regele Ungariei și Vladislaw Iagello, regele Poloniei, hotărau să împartă țara Moldovei, dacă domnul ei, Alexandru cel Bun, nu le-ar fi credincios într'un războiu împotriva Turcilor[4]).

Generalul Spleny, primul comandant, făcu la început propunerea la „Hofkriegsrath“ în 1776 ca s'o numească „Galizisches oder Czernowitzer Grenzgeneralat“ și s'o împartă în două districte militare, unul cu reședința la Suceava și altul la Sadagura[5]).

Ea fu administrată de militari până la 1 Noembrie 1786, întâiu având ca șef pe Generalul v. Spleny, iar de la 1779 pe generalul Carol v. Enzenberg.

Sub conducerea acestuia din urmă, care avea o experiență de 15 ani în administrarea districtului militar român de la Rodna, Bucovina intră într'o fază nouă de desvoltare și desnaționalizare.

Enzenberg, după ce cunoscu în deaproape provincia, făcu și el propunerea ca o parte din ea, aceia de lângă granița Transilvaniei până la râul Moldaviței, fără satul Vama, să fie trecut regimentului de graniță din Rodna, spre întărirea acestuia, iar din rest să se formeze un alt regiment de graniță. Totodată propunea ca populația să fie atrasă prin diferite avantagi: mai întâi cei ce vor de bună voie și apoi toți ceilalți[6]).

De părerea aceasta era, dealtfel, și împăratul Iosif al II-lea căci într'o scrisoare trimisă chiar din Cernăuți în 19 Iunie 1783[7]) spune Președintelui consiliului de războiu, Contelui Hadic: „Bucovina, am observat prin călătoria mea, prezentă, că este dacă o comparăm cu celelalte provincii ale monarhiei, foarte potrivită pentru organizarea unui regiment de graniță împotriva provinciilor turcești.

Cine știe ce s'ar fi întâmplat cu această provincie smulsă cu forța din trupul Moldovei, dacă va fi rămas mai departe sub administrație militară? Poate că ar fi fost prin împărțirea ce proecta să i să facă țot mai mult înstrăinată, iar populația autoh-

[1]) Idem.
[2]) V. Mick către „Hofkriegsrath“ din 14.VII 1776.
[3]) Max v. Lichtenstern „ Handbuch der neuesten Geografie des Österr. Kaiserstaates Wien 1817. II. Theil. pag. 1195.
[4]) Dogiel, Codex diplomat. Poloniae, vol. I, pag. 46. „Sylvae majores Bukowina dictae, incipiendo a montibus seu ab alpibus Regis Hungariae ... ad aliam silvam minorem Bukowina dictam usque ad fluvium Pruth“.
[5]) Raport către „Hofkriegsrath“ din 14. v. 1776. în arhiva de războiu.
[6]) Actele „Hofkriegsrath“ pe 1780, în Arhiva Ministerului de războiu
[7]) idem pe anul 1783.

tonă silită să emigreze în Moldova din pricina asupririlor suferite de la noii locuitori aduşi din celelalte provincii austriace.

Providenţa a făcut însă, ca să treacă de sub militari la administraţie civilă, iar sub aceasta elementul românesc să se îmulţească prin imigraţiile din Moldova, aşa că la desmembrarea Austro-Ungariei din 1918, să poată, prin voinţa sa, să revină la Patria-mamă....

Cu toată truda lui Enzenberg care se căsni din răsputeri să câştige pentru ideia lui atât populaţia înmulţită sub guvernământul lui cu un mare contingent de colonişti, cât şi pe conducătorii politici din Viena, el nu reuşi, opuindu-i-se pedeoparte noul curent civil ce începuse să aibă majoritate la Curte, iar pe de alta conducătorii civili ai Galiţiei, aşa că „Hofkriegsrath-ul" căruia îi era direct supus acest general, începu să-l părăsească.

Cu ocazia celei de a doua călătorii şi împăratul Iosif al II-lea renunţă la prima părere a militarizării Bucovinei; aşa că la 6 August 1786 [1]) scrie, din Lemberg, iarăşi Preşedintelui sfatului de răsboiu, de data aceasta că „sunt hotărît ca Bucovina să fie unită cu Galiţia în „Politicis, Publicis et Cameralibus", şi să fie administrată de guvernul acesteia ca un district al ei".

Această poruncă trebuia adusă la îndeplinire până la 1 Noembrie 1786, din pricina greutăţilor politice şi financiare, fu însă prelungită până la 1 Februarie 1787 [2]).

Boerii împreună cu episcopul Bucovinei au protestat împotriva acestei uniri nedrepte. Protestul lor pare a fi fost înţeles mai ales de Preşedintele Consiliului, Graful Kollowrat, care la 1 Iulie 1790 [3]) se grăbi să înainteze un raport lui Leopold al II-lea, urmaşul lui Iosif, prin care îi cerea porunca pentru despărţirea Bucovinei de Galiţia.

Noul împărat aprobă numai în parte propunerea lui Kollowrat căci la 7 Iulie [4]) îi răspunse: „Părerea mea în privinţa despărţirii Bucovinei de Galiţia este ca aceasta să înceteze să mai facă parte din Galiţia şi boerii bucovineni să nu mai fie socotiţi ca făcând parte din adunarea celor din Galiţia; fără însă ca pentru această provincie mică să se organizeze o administraţie proprie, ci să fie aşa legată de Galiţia „quad Politica et Judicialia" după cum este legată Silezia de Moravia.

Pe baza acestei hotărîri Kollowrat alcătui la 29 Septembrie 1790 [5]) un patent, care fu iscălit şi de Leopold al II-lea prin care

---

[1]) Idem actele din 1786.

[2]) Actele „Kofkriegsrath" pe anul 1787.

[3]) Actele „Kofkanzlei" pe anul 1790, din Arhiva Ministerului de interne.

[4]) Idem.

[5]) E interesant acest patent căci spune un mare adevăr, că Bucovina a fost răpită dela Moldova, şi de aceia voiu da o mare parte din el:

„Wir Leopold der zweite... In der Absicht die öffentliche Verwaltung zu vereinfachen, ist der unter dem Namen Bukovina, begriffene Antheilder

făcea cunoscut „dass die Stände der Bukowina aufhören Mitstände der galizischen zu sein". în ceia ce privea „der staats und Rechtsverwaltung" va rămâne unită cu Galiția ca o garanție pentru „Sicherheit und Aufnahme".

Dela această dată Bucovina a fost administrată împreună cu Galiția, de care fu iarăși strâns legată prin actul de organizație din 13 Aprilie 1817 [1]) până după 1848, când în urma mișcării boerilor acestei provincii și a intervenției lui Eduard Bach, fratele ministrului de interne de pe atunci, numit „Kreishauptmam" al acesteia, s'a reușit a se adăuga o nouă stemă coroanei tânărului împărat Franz Iosef, ca să i se dea titlul de „Herzogthum" iar mai apoi să fie organizată ca provincie de sine stătătoare cu un „Landes Präsident" [2]) la 1850.

Lucrurile însă, în privința ridicării Bucovinei ca provincie de sine stătătoare nu s'au clarificat decât tocmai în 25 August 1861 [3]) iar din 9 Decembrie 1862 [4]) s'a primit și stema, pe fond albastru și roșu cap de bour înconjurat de trei stele [5]).

După acest scurt istoric să examinăm administrația acestei provincii și anume aceia a dărilor.

*

Bucovina odată ocupată, Austriacii, oameni practici, s'au gândit să profite și de aceia au și început să studieze chestiunea veniturilor, chiar de la început [6]).

Deoarece veniturile constau din dările ce se plăteau de locuitori pe familie, pe animale, albine, sare etc, iar nu pe proprietăți, pentru o mai bună încasare a acestora s'a hotărât împărțirea ei, la început în 12 subîmpărțiri, iar mai apoi în 11.

Moldau, im Jahr 1786 mit Galizien dermassen vereinbaret worden, dass die Bukovina, als ein Kreis von Galizien in Verwaltung der Staats- u. Rechtsangelegenheiten mit diesem Königreiche gleich gehalten und nach gemeinschaftlichen Gesetzen geleitet werden sollte: aber da die Erfahrung gezeigt hat, dass die Verschiedenheit der Sprache, Sitten und Gebräuche der Einwohner eine volkommene Vereinbahrung nicht wohl erwarten lässt, so haben Wir den Enschluss gefasst, die Bukowina in soweit wieder von Galizien abzusöndern, dass dieselbe kunftig nicht mehr als ein Theil dieses Königreiches anzuschen sei...

29. IX. 1790.
Wien

Leopold m. p.

(L. S.)

(ss) *Lespoldus Comes a Kollowrat.*

[1]) Idem, pe anul 1817 Ex. Maiu.
[2]) Primul „Landes Präsident" a fost Franz V. Schmuch.
[3]) Actele „Hofkanzlei" din anul 1861, August.
[4]) Idem din 1862 Decembrie.
[5]) Ströhl. Österr-Ung. Wappen 1904. Wien.
[6]) Comisia a fost numită încă din 1785 Martie 15, înainte de a fi chiar recunoscută de tratat.

In fruntea fiecărei subîmpărţiri s'a hotărât să se numească câte un boer cu însărcinarea de a stabili numărul familiilor contribuabile, din subîmpărţirea sa, şi tot odată a animalelor supuse dărilor ca: boi, oi, capre, porci etc. al stupilor de albine, cazanelor de fabricat ţuică etc., acestea toate trebuiau să fie trecute într'un registru special.

Banii încasaţi erau apoi depuşi la casa provinciei dela Cernăuţi, dela care primea chitanţă de descărcare.

La început s'a încercat, spre mai mare siguranţă, să se cear acestor slujbaşi o cauţiune; cum nu s'a oferit nimeni, s'a renunţa mulţumindu-se numai ca aceştia să fie numiţi dintre boieri sa mazili.

Acestora li s'a stabilit dintru început o leafă de 300 fl. anual precum şi scutirea de orice dări, pentru ca să-şi poată îndeplini funcţiunea cu conştinciozitate şi a nu da loc la fraude.

S'a mai hotărât apoi ca aceşti conducători ai subîmpărţirilor să fie numiţi anual, iar nu pentru mai mult timp, spre a nu se da loc la abuzuri.

In majoritatea lor dările au fost păstrate cele găsite dintru început, căci erau îndeajuns de multe, adăugându-se numai câteva vremelnice, mulţumindu-se numai să schimbe numirile celor vechi.

Peste tot unde este vorba de dări se păstrează formula stereotipă „status quo".

Ele erau următoarele:

1. „Allodial sau Dominical" [1]) dare pe care o dădeau proprietarii pentru moşii. Ea era de 10% din venit şi se ridica pentru întreaga Bucovină la suma de 8520.19 fl.

2. „Realkontribution" se plătea pe familie şi în ea se coprindeau:

a) Darea pentru fân câte un florin de familie pe an.

b) „Servis" dare mai mult militară, câte 8. kr. de familie pe an.

c) „Ceartaken" dare pentru militari de graniţă câte 2. kr. de familie pe an.

d) Darea pe familie. Aceasta avea clasificaţia următoare:

I. Arendaşii mari şi mici şi evrei plăteau 5 fl. pe an.

II. Marii şi mici negustori şi armenii plăteau 4 fl. pe an.

III. Orăşenii, ţăranii, Evrei agricultori, profesionişti, cârciumari dela oraşe şi sate şi lipoveni plăteau 2.30 fl. pe an.

IV. Ţiganii lingurari plăteau 1.30 fl. pe an.

e) „Quartiergeld" [2]) dare militară împărţită şi ea în şase clase:

I. Marii arendaşi plăteau 4 fl. pe an.

II. Micii arendaşi, marii negustori şi armenii plăteau 2 fl. pe an.

---

[1]) Darea aceasta a fost aranjată prin patentul dat de Maria Theresia la 13 August 1775 şi desfiinţat prin patentul din 4 Martie 1848.

[2]) Darea aceasta s'a înfiinţat la 13 Februar 1776, iar în 1784 s'a dublat

III. Cârciumarii dela orașe și Evreii plăteau 1.30 fl. pe an.

IV. Micii negustori, profesioniști și cârciumarii dela țară plăteau 1 fl. pe an.

V. Micii profesioniști și lipovenii plăteau 3 kr. pe an.

VI. Orășenii, țăranii, Evreii agricultori și lingurarii câte 2.50 kr.

f) Robotul[1]) împărțită în 6 clase:

I. Marii arendași și Evreii plăteau 5 fl. de familie. pe an.

II. Micii arendași, marii negustori și armenii plăteau 4 fl. de familie pe an.

III. Cârciumarii din orașe plăteau 3 fl. de familie pe an.

IV. Micii negustori, profesioniști, cârciumarii dela țară, și lipovenii 2.30 fl. pe an

V. Micii profesioniști plăteau 1.15 fl. de familie pe an.

VI. Țiganii vagabonzi plăteau 1 fl. de familie pe an.

3. *Desetina*, darea pe stupii de albine și pe porci, se plătea câte 12 kr. de fiecare stup de albine și porc, iar ruptașii până la 50 de stupi de albine sau porci, tot numai 6 kr., răsura[2]) 6 kr.

Boerii și mazilii plăteau numai jumătate din aceasta, adică 6 kr. de fiecare stup de albine și porc; iar ruptașii până la 50 de stupi de albine sau porci. tot numai 6 kr., răsura 6 kr.

Mânăstirile, preoții slujitori, cântăreții și servitorii bisericilor erau scutiți de această dare.

Venitul acestei dări se ridica pe an la 22.000 fl.

4. *Goștina*, dare pe oi și capre, se plătea pentru fiecare oae sau capră, dacă era iernată în Bucovina, 5 kr., iar dacă era iernată în Moldova, 3 kr. răsura, în ambele cazuri, 6 kr.

Venitul acesteia se ridica la 15.000 fl.

5. *Căldăritul*, dare pentru fabricatul țuicii, se plătea de fiecare cazan 5.30 fl. și venitul lui se ridica la 1000 fl pe an.

6. *Sărăritul*, dare pe care o lua Voevodul dela locuitorii din ținutul Cernăuțului și al Sucevei, ca unii ce întrebuințau sare adusă din Pocuția, ca mai aproape, iar nu dela Okna, din Moldova. Sub Austriaci venitul ei a fost trecut la casa provinciei. Această dare se încasa de Crăciun și era socotită ca un plocon al locuitorilor către Voevod. Venitul ei se ridica la 950 fl. pe an.

7. *Vulpea de Crăciun*, dare ce se încasa de către starostele Cernăuțului, dela locuitorii acestui ținut, ca plocon de Crăciun. Ea se încasa în natură sau bani și venitul ei se ridica la 620 fl pe an. Și aceasta a fost trecută la casa provinciei.

Dările acestea se strângeau la date anumite și anume: în luna Ianuarie se strângeau răsăritul și Vulpea Crăciunului. In luna

---

[1]) A fost introdusă la 1783 și s'a căutat s'o egaleze cu cea din Galiția care era de 12%.

[2]) Răsura: Zettelgeld.

Maiu se strângea căldăritul şi robotul. In luna Iulie se strângea desetina iar în Octombrie — Gostina.

Venitul tuturor acestor dări se ridica anual la suma de 41.000 fl. până la anul 1787, iar din anul 1800, prin modificările introduse, mai ales asupra dărilor privitoare la Evrei [1]) cărora li se aplica o dare pe familie de 35.50 fl. şi în plus ca „Extrasteuer", 2 fl. iar ca „personalsteuer" de fiecare persoană 30 kr. a ajuns să fie de 101.669 fl. pe an.

Dintru început găsim în acte că s'au făcut mari favoruri în privinţa dărilor locuitorilor din ţinutul Câmpulungului, căci aceştia, spun actele, au fost favorizaţi în privinţa dărilor şi de Domnitorii ţării Moldovei.

Aşa aceştia plăteau o sumă globală de 4631,24 fl. pe an pentru „Realkontribution", Desetină şi Goştină, iar pentru „Strassenrobot", ca unii ce erau departe de acestea şi nu le întrebuinţau, plăteau pe an 250 fl.

Avantagii speciale s'au mai acordat apoi diferiţilor colonişti, nemţi, unguri, ruteni şi moldoveni, aceste avantagii erau însă numai pe timp anumit, niciodată mai mare de 5 ani.

Mai târziu s'au schimbat atât numirile dărilor cât şi suma de plată, împărţindu-se întreaga populaţie în trei clase.

Prima clasă trebuia să plătească 12 fl. pe an, cea de a doua 8 fl. şi cea de a treia 4 fl. [2]).

Acestea sunt dările găsite de Austriaci, în Bucovina, pe cari apoi le-au mărit şi organizat, atât sub administraţia militară cât şi cea civilă, până când a fost ridicată la rangul de provincie.

Mih. Popescu

---

[1]) In 1817 numărul familiilor de Evrei în întreaga Bucovină erau 857. „Hofkanzlei" actele pe 1817.

[2]) Idem din 1817.

In cassa Bucovinei la luarea în primire de către Galiţia în Octombrie 1786 s'a găsit numerar 23140. 17 fl. şi un activ de 255.502.48 fl., iar depozit 21602.14 fl.

IN SEARA LINIŞTITA

In seara liniştită, ca o apă
Ce doarme-adânc sub arşiţa de vară,
De undeva un slov de cântec scapă,

Prelung, ca un răsunet de chitară
Şi, coborând în sufletu-mi mâhnit
L-apasă ca o aprigă povară,

Plecându-l, cum se pleacă 'n asfinţit,
Pe baltă firul trestiei, din sbor
Când pasărea se lasă liniştit

S'adoarmă blând, în somn mângâietor.

Al. Iacobescu

DOCUMENTE CU PRIVIRE LA CAIMACAMIA ŞI CAIMACAMII OLTENIEI

Străvechea cetate numită Craiova al cărei nume de origine slovenească ne arată locul unei foste reşedinţe regale, domneşti, mai apoi vestita capitală a marelui Ban al Olteniei, ce a fost al doilea personagiu după domnitor, are un trecut prea frumos, dar, din lipsă de izvoare documentare, puţin cunoscut.

Osârdnicii cercetători ai trecutului s'au nevoit a ridică vălul întunerecului de pe acest luminos trecut şi au emis diverse păreri cu cari noi dornici de mai multă lumină şi însetaţi de adevăr, dorind adevărul şi numai adevărul, „precum cerbul doreşte de apa izvoarelor", nu ne putem împăcă, fiind părerile lor înpotriva logicei, a filologiei şi a unor documente, ce-i dreptul mai târzii, dar bune mărturii, pe cari le vom publică la timp.

Pentru moment dăm la lumină două preţioase acte cu privire la Caimacamia şi Caimacamii Olteniei, ai Craiovei, din 1821—1822, după original, în copii fotografice şi în transcriere.

Actele originale se află în posesiunea domnului E. Cartianu, de fel din comuna Cartiu judeţul Gorj şi proprietar în Bucureşti. D-sa ca un bun fiu al Olteniei, ne-a încredinţat aceste acte spre publicare şi drept aceea îi aducem aci viile noastre mulţumiri.

St. Nicolaescu

Ioan Samurcaș, Caimacam Craiovi

† Iată că orânduim portar baș al Craiovi pă dumnealui Hristea Evinea. De aceia scriem d-voastre boerinașilor negu-țătorilor, și tutulor, celor ce vă aflați cu lăcuința în orașu Craiovi, ca să-i dați plină ascultarea și supunerea la orice vă aprovalisi și la orice va și spune, s-i dați crezământ ca, când le-ați auzi chiar din gura mea. 1821 Decemvrie 5.

L. S. (ss) **Postelnic Ioan Samurcaș.**

Hârtie. Semnul de fabrică al hârtiei: un porumbel și sub e inițialele „G. B." Pecetea aplicală în față: în negru de fum mijlocie, ovală, cu următoarea legendă în jurul celor cinci județe ale Olteniei: „† *Ioan Samurcaș biv vel postelnic, Caimacam Craiovei*". Pecetea poartă dela 1821.

Costache Samurcaș biv vel Cămăraș,
Caimacam acestor cinci județe.

Fiindcă de când s'au început apostasia [1]) în pământul țării aceștiia, aflându-să știut răposatului părintelui mieu biv vel post. Ioan Samurcaș, ce au stătut Caimacam la aceste cinci județe, polcovnicu Hristea din politiia Bucureștilor, de

[1]) Cuvântul „apostasia" înseamnă: schimbarea, noua orânduire.

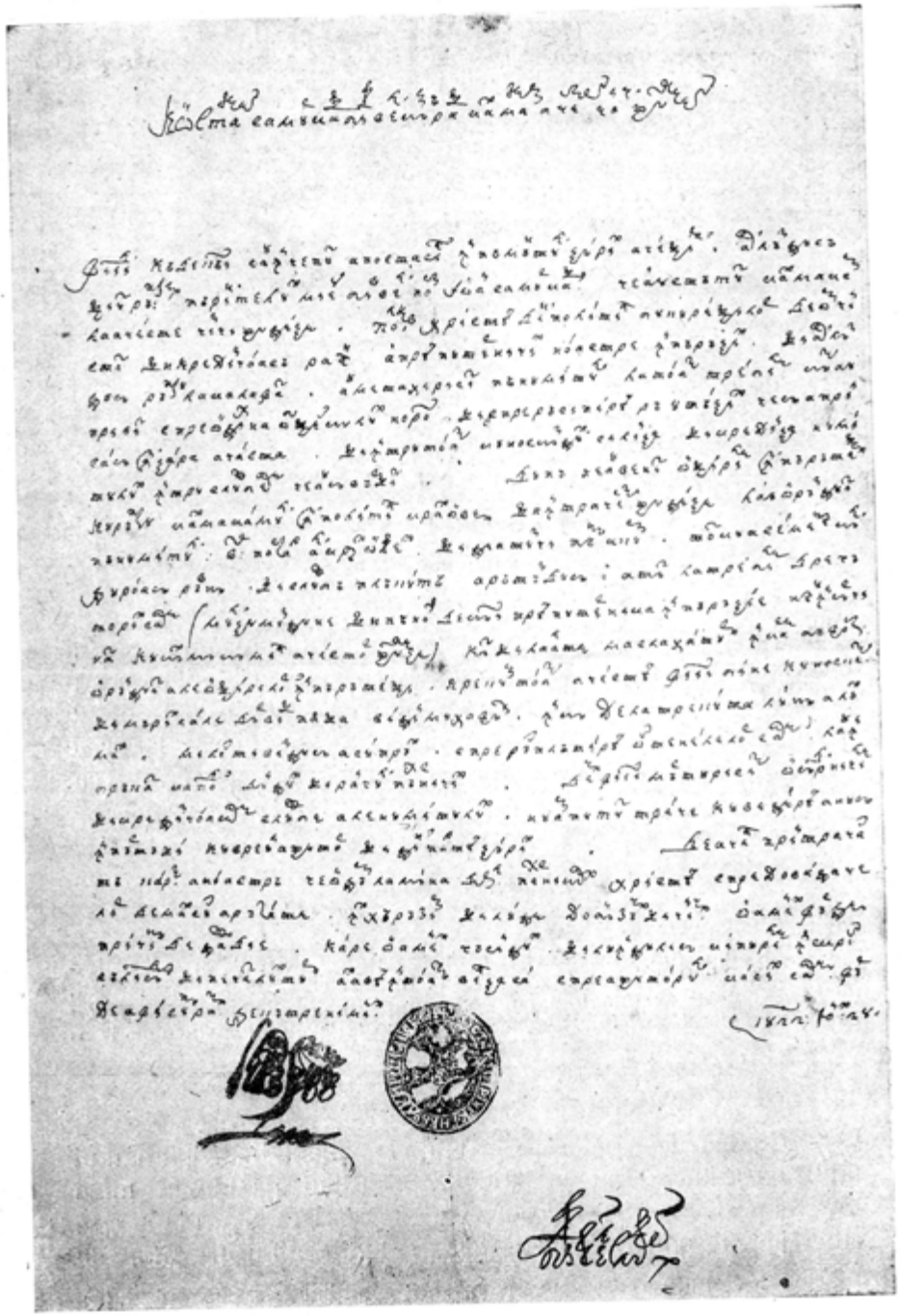

om cinstit şi credincioasă raia [1]) a prea puternicii noastre împărăţii. Şi, aflându-să răposatu la Calaţat, au metahirisit [2]) pă numitul la toate trebile, câte au privit spre odihna obştescului norod, şi spre răsipirea răutăţii ce să aprinsasă în ţara aceasta. Şi întru toate cunoscându-i silinţa şi credinţa numitului întru slujbele ce au săvârşit. După ce au venit oştirile împărăteşti cu răposatu Caimacamul în politiia [3]) Craiovei şi într'aceste judeţe, l-au orânduit pă numitul vtori [4]) portar al Craiovei. Şi de atunci până acum, tot cu asemenea călduroasă râvnă şi slujbă plăcută, arătându-să, atât la trebile dregătorii sale (mulţumindu-ne şi pă noi de când prea puternica împărăţie ne-au însărcinat cu Caimăcămia acestor judeţe) cât şi la alte maslahaturi [5]) în care au fost orânduite ale oştirilor împărăteşti, precum toate acestea fiind bine cunoscute şi Mării Sale Dărviş Paşa Vidin Muhafăz, încă dela trecuta lună a lui Mai, milostivindu-să asupră-i spre răsplătirea ostenelelor sale, l-au înbrăcat capod, dându-i şi rangul păhărnicii. Deci, fiind mărturisite osârdnicile şi credincioasele slujbe ale numitului, nu am putut trece cu vederea a nu să împărtăşi cu vreun ajutor şi din partea Ţării. De aceia printr'această carte a noastră ce o dăm la mâna dumnealui paharnicului Hristea, spre dovada celor de mai sus arătate, îi hărăzim şi lude [6]) douăzeci şi cinci oameni, făr'de pricină de dajdie, Care oameni, găsindu-i şi luându-li-să chipurile în scris, să li se dea şi pecetluituri, a-i avea în toată vieaţa sa, spre ajutorul casii sale, făr'de a fi supăraţi de către nimeni. 1822 Iunie 28.

(ss) **Costache Samurcaş** L. P. (ss) **biv vel sluger**

Hârtie. Semnul de fabrică al hârtiei: un leu. Pecetea aplicată în faţă: în negru de fum, mijlocie, ovală, cu cele cinci judeţe, şi poartă în exergă următoarea legendă: „† Costache Samurcaş biv vel Cămăraş, Caimacam Craiovei".

---

[1]) Cuvântul „raia" înseamnă: creştin supus Porţii.
[2]) Cuvântul „metahirisit" înseamnă: pofit (pus).
[3]) Cuvântul „politiia" înseamnă: oraşul.
[4]) Cuvântul „vtori" înseamnă al doilea.
[5]) Cuvântul „maslahaturi" înseamnă: folosinţe.
[6]) Cuvântul „lude" înseamnă: oameni.

O FUNCŢIE SOCIALĂ

Intr'o altă încercare, am stabilit câteva formule, cari mi-au permis să leg *Sociologia* de *Fizica*.

In acest studiu elementar, voiu încercà să determin o formulă matematică, împrejurul căreia să pot strânge câteva adevăruri sociologice şi economice.

*

Incercările acestea dealtfel nu sunt noui. Ele formează un întreg şir dela Auguste Comte, până azi. Despre o ştiinţă propriu zisă, bine înţeles, nu se poate vorbì. Lipsa de legătură între toate studiile făcute, a împiedecat până acum închegarea lor sub o formă unitară.

*

Aşà, ca cevà mai de seamă, am aveà şcoala dela Lausanne cu *Leo Walras* în cap, şcoală care a tratat matematiceşte Economia Politică propriu zisă. Apoi ar venì englezul *N. W. Stanley*, care a căutat să stabilească o teorie a aceleiaşi Economii Politice. Dar, dacă lăsăm la o parte pe *Auguste Comte*, care a pus bazele unei Statici şi Dinamici Sociale şi pe *Gossen*, primul economist matematic, cea mai curioasă operă de acest gen ar fi cea a lui *Winiarski*, care a creat prima „Mecanică Socială". El şi-a bazat studiul său pe transformarea energiei chimice în sentimente, idei şi acţiuni, adică în energie biologică; iar această transformare, la rândul ei, n'ar fi fost decât rezultatul *foamei* şi al *amorului*. Echilibrul acestor atracţiuni s'ar face pe baza *aurului*, a cărui circulaţie ar fi măsura cantităţii de energie desvoltată de travailul lor interior.

*

Chiar şi la noi, asemenea încercări au avut loc. *Eminescu* are o întreagă „Sociologie matematică", cu aplicaţii la vieaţa po-

porului nostru; iar *Spiru Haret*, are la activul său o întreagă „Mecanică Socială", a cărei trei ordonate ar fi, materiala, morala și intelectuala. Prima n'a fost tipărită; am făcut doar eu un rezumat într'un cotidian; a doua a văzut lumina zilei și s'a vorbit pe timpuri în deajuns despre ea (1911).

Critica acestei opere mi-a sugerat deatunci încercarea de față, care n'are, bine înțeles, nimic cu opera însăși, și care abiă acum vede lumina tiparului. Cauze, independente de voința mea, nu mi-au permis să o dau în public până azi.

*

Iată această încercare:

Consider drept *axiom social*, că totul în societate este determinat de *împlinirea necesităților*. Aceste necesități pot fi materiale, morale și intelectuale; ele mai pot fi și ideale, pasionale și fizice. Ele se pot aplică la individ, ca și la orice formație socială ori biologică.

Această împlinire o mai face și cineva și se mai face și pe socoteala cuiva.

Din echilibrul *necesităților* și al acestei împliniri sau *satisfacții* ar rezultà toată *mișcarea bio-socială*.

Acest fel de interpretare ar fi o aplicare a principiului *acțiunii și reacțiunii* din Mecanică. Asimilarea atrage însă după sine *corectivul* dispariției în Sociologie a instantaneității (contrar deci Mecanicei Sociale a lui Sp. Haret). *Acțiunea și reacțiunea* în cazul nostru ar fi *funcțiune de timp*. Iar intrarea timpului în joc s'ar face cu introducerea adevăratului corectiv al luptei dintre indivizi de diferite categorii sociale, ori chiar de aceiași categorie, sub forma războaielor, revoluțiilor, luptei pentru vieață, boalelor, etc. Din cauza acestor reacțiuni secundare sau interne, acțiunea nu atrage după sine reacțiunea directă, adică necesitatea nu poate fi imediat împlinită de satisfacție:

Formula deci ar fi:

$$s = \frac{N}{C}$$

S = satisfacție
N = necesități
C = corectif.

Să o probăm:

*

Să presupunem *câmpul satisfacției descrescând* (seceta din regiunile Aralului, diminuarea regiunilor vânătorești a Pieilor Roșii ori a Australienilor).

Pentru ca egalitatea să subsiste, trebuie, ori ca N să descrească, ori ca C să crească.

In realitate noi știm, că C este acela, care crește (războaie, invazii, lupte interne, epidemii, etc.). El face ca numărul locuitorilor acelor regiuni să descrească, deci N să descrească, până ce egalitatea se reface și C intră în normalul luptei pentru existență, al bolilor, etc.

Bine înțeles necesitățile pot fi și de ordin moral și intelectual, etc., iar discuția formulei nu se schimbă. Exemplul revoltelor Negrilor transplantați în America, precum și imposibilitatea colonizării câmpului cu orășeni, o probează din punct de vedere moral. Din cel intelectual o arată democratizarea armatelor naționale, care a obligat pe Austriaci să inventeze un galon special al inteligenții.

*

Să presupunem N (necesități) *crescând*, prin funcționarea *instinctului de reproducție*. Pentru conservarea egalității C (corectif), va trebuì să crească și el. Deci revoluții, lupte interne, etc. până ce numărul locuitorilor va scădeà și N va revenì la valoarea lui normală.

Dar conservarea egalității se poate obține și *lucrând direct asupra lui N. Secta scopiților* tinde la împiedecarea îmmulțirii omenirii pe cale de reproducere excesivă. *Călugăria* la fel. *Celibatul* merge crescând în societățile moderne odată cu creșterea excesivă a populației. Zweikindersistem al Sașilor mai este un sistem. Frauda și ajutorul clandestin al medicinei este nu cel de pe urmă.

*

Acelaș N poate crește ca *material, moral* și *intelectual*, etc. De exemplu țările înaintate sunt luxoase, intelectualizate și artisto-literare. Aceste necesități crescând, cer satisfacție mai mare ca la popoarele primitive. In acest caz C va trebuì să crească. Deci lupte, revolte, războaie. Luptele interne din republicile grecești și italienești o probează. Războaiele pentru colonii ale Romei, Spaniei, Franței, Angliei, etc. Deasemenea omorurile religioase; cavalerismul amorului și idealului din Evul-Mediu cu luptele sale; ro-

mantismul occidental cu războaiele și revoluțiile cunoscute, o probează. Lupta pentru frumos și bine a Evului-Mediu. Luptele pentru adevăr a diferitelor secte, mai ales în epocile obscurantiste, în fine.

Sau din punct de vedere *material*, civilizația materialistă modernă cu întregul ei cortegiu de lupte și revoluții și cu finalul războiului mondial.

Și în aceste trei cazuri se poate lucrà asupra lui *N*, diminuându-l. Acest lucru încearcă toate religiile, cu temperanța lor, dusă de Fakiri până la inactivitatea aproape complectă, cu lupta acestor religii contra culturei (fericiți ce săraci cu duhul—Coranul); cu lupta lor contra luxului și luxurei; cu lupta lor contra artei (Protestantismul și Mahomedanismul); cu Dumnezeul bunătății (creștinismul); cu sectele cu toleranța extremă; cu colectivismul suprimător de moralitate, etc. etc.

*

Dar *N* poate augmentà pe aceiaș cale *materială*, *morală* și *intelectuală*, etc., pentru o singură clasă socială, sau un întreg social față de o clasă. C însă va augmentà imediat cu *revoluțiile*.

Capitalismul excesiv, cu aservirea popoarelor de culoare și cu aservirea lucrătorilor și țăranilor a adus după el, atâtea revoluții până și războiul mondial cu finalul lui. Etatismul cu monopolurile, la fel.

Deasemenea luxul păturilor suprapuse la Roma și Atena a adus sclavajul și creștinismul. Gustul artelor, literilor și științelor în Republicile grecești, italienești, precum și în Bizanța, au adus deasemenea atâtea războaie și revoluții. Sectele teocratice egiptene, ebraice, etc., au ridicat pe Moise și pe Crist.

Pentru a se lucrà direct asupra lui *N*, socialiștii cer libertatea popoarelor cu desființarea capitalului de orice fel, și înființarea schimbului de servicii în locul comerțului de orice natură. Evul-Mediu crease portul auster cu anarhia individualistă, precum și celelalte menționate la paragraful precedent.

Iar economiștii burghezi, lucrează asupra lui *S*, prin Case rurale, sindicate, cooperative, etc., atât cât este cu putință, bineînțeles.

*

N poate augmentà ca valoare *materială n* față de celelalte două n_1 n_2 etc. Lucrul este cunoscut.

$$N = n + n_1 + n_2$$

In societățile materialiste contra intelectului și mai ales contra moralei, când acestea nu li servește direct la înavuțire. In cele intelectualizate, contra materialului. La nobili contra muncii și la idealiști contra realităților. In toate aceste cazuri C crește. Revoluțiile aduc în genere lume nouă peste cea învechită, pentru ca egalitatea să se menție.

Lucrarea directă asupra lui *N* prin scădere e dată de religiile cu formele de mai sus.

*

Dar subsistarea egalității, în toate cazurile când *C* augmentează, poate fi obținută și *lucrând direct* asupra acestuia, adică încercând *diminuarea lui.*

Lucrul îl încearcă *pacifiștii* prin lupta contra războaielor pe cale directă, sau *umanaritariștii* prin aceiaș luptă directă contra aprigei bătălii a vieței de toate felurile.

Și unii și alții rămân însă cu *încercările lor utopice* fără rezultat demn de sforțările făcute, deoarece augmentarea lui C este automat legată de variațiunile lui *S* și *N*, și deci nu asupra lui se poate lucrà, ci tot asupra cauzelor eficiente. Incercările de republici universale și umanitariste nu vor fi posibile, decât acolo, *unde variațiunile lui* **S** *și* **N** *nu vor atrage după ele și augmentările lui* **C.** *Paradisul pământesc* nu va există decât într'o societate, în care mereu necesitățile de toate categoriile vor fi satisfăcute la fiece moment. Să fie însă aceasta posibil? Nu cumva viața socială de toate categoriile să fie tocmai izvorîtă din acest dezechilibru? Teoriile vechi nu spun ele adevărul, când afirmă, că echilibrul este de ordin *inanimat, C,* sau lupta de toate felurile, dispărând, lumea animată nu ar degenerà și ar dispăreà la rândul ei? Realitatea ar fi pentru funcția noastră socială, deci pare că aceasta ar fi natura însăș. Societatea ar fi de ordin *determinist,* fie chiar funcțiune de timp, și în zadar *idealiștii,* ar căutà să o facă de ordin *evoluționist. Știința sociologică ar fi deci o știință a fenomenelor de repetire, dar funcție de timp.*

*

Legea lui Malthus. Acest lucru îl vom arătà astfel:

In studiul precedent am demonstrat, că creșterea populației este de ordin moral, intectual, etc. și numai în al doilea rând de cel material.

Ceva neașteptat!

Din funcția noastră scoatem același lucru, dar sub altă formă.

Legea lui Malthus, modificată sună: „orice populație caută, „din cauza necesităților de reproducere, să crească până la limita „mijloacelor de existență". Ori după funcția noastră, nu numai necesitățile materiale, influențează pe *C*, adică face să joace resorturile distructive în societate, ci și cele morale, intelectuale, ideale, pasionale, etc.

Deci legea trebuie exprimată: „Orice populație caută, din cauza „necesităților de reproducție (fiziologice) să crească până la limita „satisfacțiunilor materiale, morale, etc". In acest caz în *N* intră și factorul fiziologic. Fiecare din factorii lui *N* augmentând, *C* trebuie să augmenteze.

*

Sociologii și Economiștii însă caută să influențeze asupra funcției, augmentând pe *S* odată cu *N*.

Este cazul industrializării, al agriculturii intensive, a desțeleniri de regiuni noui, etc. Dar și ei împing aceasta până la *colonizare de popoare*, unde atingerea cu alte societăți, dă o diminuare a lui *S* pentru ele, deci în realitate o augmentare a lui *N* al lor, cu cea a lui *C;* și deci cu războaie coloniale, etc. (Invaziile barbarilor, colonizările europene și romane, etc.).

*

Legi economice.

Voiu căutà în cele ce urmează, să arăt că o serie de legi economice, și din cele mai celebre, nu sunt decât rezultanta jocului *funcțiunii sociale*. $S=\frac{N}{C}$

*

Legile lui Ricardo.

Fie: satisfacția $S=p$, prețuri; Necesitățile $N=P$, profit patron $+ S$, *salarii lucrător.*

Funcția va lua forma:

$$p=\frac{P+s}{C}$$

Pentru ca corectivul *C* să nu funcționeze avem:

a) „Când s (salarii) crește ori descrește, cu prețurile con„stante *p;* atunci *P* (profit) invers, scade ori crește".

b) „Augmentarea lui *s* (salarii) nu schimbă pe *P* (profit), dar „urcă pe *p* (prețuri)".

c) „Scăderea lui *s* (salarii) nu scade preţurile *p*, ci augmen-„tează pe *P (profit)*"

Controlul este prea uşor pentru a insistà.

*

Legile răsboiului.

Necesităţile lucrătorilor sunt date de salarii şi de preţurile întreţinerii, iar acestea sunt proporţionale (legea de bronz a lui Ricardo); satisfacţia e dată de preţurile fabricatelor. Inlocuind în funcţie:

$$p=\frac{\frac{s}{P}}{C} \text{ ori } p=\frac{s}{P.\ C.} \text{ ori } P.\ p=\frac{s}{C}$$

Pentru ca *C* corectiv, să rămâie constant, când *s* rămâne constant avem: „cu cât preţurile întreţinerii scad, cele ale fabricatelor cu atâta cresc". Nimic n'a putut demonstrà această lege. Numai în felul nostru ea se poate arătà. De frica *revoluţiei (C)*, salariile menţinându-se sau chiar crescând sensibil, jocul invers proporţionalităţii lui *P* şi *p* crează bizara anomalie a scumpirii fabricatelor, pe măsură ce scad alimentele.

*

Legea cererii şi ofertei. S = ofertă; $N=\frac{\text{cerere}}{\text{preţ.}}$ Necesităţile sunt proporţionale cu cererea şi invers proporţionale cu preţurile. Deci,

$$\text{ofertă}=\frac{\text{cerere}}{\text{corectif}\times\text{preţ}}=\frac{\text{cerere}}{P\times C}$$

„Dacă cererea creşte, pentru ca *C* să rămâe constant, oferta „fiind neschimbată, trebuie ca *P* (preţ) să scadă; Dacă oferta „creşte, pentru ca cererea şi *C* să rămâie constante, trebuie ca *P* să descrească". Adică exact legea cunoscută.

*

Balanţa comercială, este dată de Satisfacţie = Export şi Necesitate = Import.

$$E=\frac{I}{C=\text{corectif}}$$

Pentru ca *C* să rămâie constant, trebuie ca *Exportul, in genere. să crească sau să scadă cu Importul.*

Em. C. Grigoraş.

ARŞIŢĂ

E ceru' aprins de flacări, pământul dogoreşte.
Livezile 's uscate şi ţarina-i firavă.
Sub arşiţa căldurii, norodul trist priveşte
Spre câmpul ars de soare, la veşteda otavă.

Călugări, cu icoane cari au făcut minuni,
Din sat în sat se poartă, rugând pe Dumnezeu,
Să-şi verse îndurare, măcar pentru cei buni
Să răcorească glia căci fără ploae-i greu.

Ard inimile noastre, s'aud suspine multe
Şi 'ngenunchiaţi bătrânii, spre cer înalţă ruga;
Dar nu se 'ndură Domnul, nu vrea ca să ne-asculte:
El ştie cât de rea şi de nedreaptă-i sluga.
. . . . . .

Indură-te Stăpâne! Că tu eşti bun şi ştii
Ce trist e lanul firav când vânt uscat 'l îndoae.
O ştim, suntem nevrednici, dar milostiv ne fii:
Desfundă Doamne cerul să verse norii ploae!..

Al. Soare

SA CINSTIM CA LA NOI!...

Era în seara de lăsatul secului pentru postul Crăciunului, pe stilul vechiu. Oamenii, de prin satele Basarabiei, n'au vrut nici când să înțeleagă chestia cu schimbarea calendarului și își țineau sărbătorile cum pomeniseră ei din moși strămoși.

Fusesem ziua la școală și pe la părintele Teodor, iar acum, seara, ostenit, mă așezasem în pat lângă sobă și citeam.

Afară o ploaie rece cu spic de zăpadă, răpăia pe „oalele" cu care era acoperită casa.

Pe sub fereastra dinspre drum, se auzea din când în când pași telepăind prin noroi și câte un cântec, ori trist, ori vesel din cale afară.

Eram singur în casă, fiindcă gazda plecase pe la niște rude și nu se știa când are să vină.

Stând așa și citind, mi s'a făcut somn și după ce-am încuiat ușa și am mai aruncat câteva lemne pe focul din soba de piatră, am stins lampa și m'am culcat.

In întunericul odăii niciun sgomot. Afară însă, vântul se năpustea câteodată, de părea că urlă pe sub streșinele casei.

Râpa din dosul grajdului, dobândind apă din ploaie, pornise să curgă sgomotos printre pietrele și printre bolovanii răsturnați. Apa venea în jos de pe pantă, vâjâind înfiorător.

Eu, care nu eram obișnuit cu asemenea urlet al apelor prin râpi, stam ghemuit în pat, cuprins de frică.

Singur în aceste locuri străine, acum după ce mă culcasem, fel de fel de gânduri mă frământau. Mă gândeam la

traiul ăsta păcătos pe care-l duceam aci; mă gândeam că s'ar putea să trăiesc şi o altă viaţă mai norocoasă, şi la multe altele.

Cu tot sgomotul de afară, cu toată înfiorarea singurătăţii acesteia, m'am pomenit adormit pe nesimţite.

* * *

Nu ştiu dac'am dormit mult sau numai aţipisem, când m'am pomenit deşteptat de nişte ciocănituri în geam, şi auzii strigăte:

— Hei, gospodin! Descuie uşa! Ai şi adormit aşa de vreme?..

Ascultai puţin să vedem cine este.

— Deschide bre, că ne ucide ploaia!

Înţelesei vocea Moşului Alexandru, gazda mea şi propietarul gospodăriei.

Ieşii şi-i descuiai uşa.

Moş Alexandru ducea de mână pe Mama Agafia, soţia lui.

— Te poftesc pe dumneata să aprinzi lampa aci la noi, că eu sunt cu nevoia asta! — îmi mai spuse el.

Trecui în odaia lor, aprinsei lampa şi apoi mă 'ntorsei la mine, cu gând să mă culc iar.

— Cum şi-o face omul, nimeni nu-i poate face, — vorbi moşul. — Mi-am mâncat viaţa cu tine! Hazaică ca tine, mai bine lipsea dela casa mea!

— Da... ia lasă-mă omule odată! — se văita şi Mama Agafia.

— Ce e? Ucigă-te crucea de scorpie! Stai acolo să nu te misci! Femeie fără minte! Ori unde e urcioru nostru?..

— Da ce păcatele mai faci cu el?

— Păi avem şi noi un om străin în casa noastră care nici n'a mâncat, nici n'a cinstit şi el un stacan, acum la lăsatul secului... Da stăi: mă duc în pivniţă.

Eu, care ascultasem vorbele lor, încuiai uşa cu zăvorul şi mă culcai în pat.

După câtăva vreme, auzii însă:

— Să-i trag un chef d'ăl rumânesc, că isprăvii cu basarabenii mei!.. N'am să dorm toată noaptea!..

Și începu să împingă în ușă la mine și să mă strige:

— Ce mititelule, iar ai adormit?... Deschide bre, că avem de furcă 'n noaptea asta! E lăsatul secului!.. Nu se cade, să nu facem masă și chef!... Aprinde lampa.... Câte un stacan de vin d'ăsta franțuzescu, nu strică!..

— Da nu beau moșicule Alexandru... Mi-e cam rău! — îi spusei eu din pat, crezând c'o să-l fac să mă lase în pace...

— Ți e rău?!... Păi de nemâncare!... Descuie ușa... să punem la cale leacul.

Descuiai ușa și aprinsei lampa.

Se apropie de mine și începu să mă mângâie, pe tâmple, pe păr și pe obraji. Ridicând apoi urciorul cu vin în sus, începu:

— Eu sunt om, nu șagă! Toate împrejurimile mă știu om de toată isprava! Bun înțeles, că nici dumneata nu ești altfel și nu te-a trimes stăpânirea degeaba pe la noi. Vreau să cinstim amândoi în pace câte un stacan!

Și umplând un pahar îl și dete peste cap.

Își ridică apoi privirea în sus, își netezi barba căruntă și iar mai umplu un pahar, pe care mi-l întinse mie.

— Ia stacanul aista, dela Alexandru Țigănaș, „omul de toate zilele!"

— Moș Alexandre, știi că nu beau...

— De băut, beau numai boii, dar noi cinstim! Ia di-ici...

— Imi face rău!..

— Eu zic să iei! — zise el încruntându-se la mine.

— Bine, iau... Să dea Dumnezeu sănătate și ploaie la vară! — urai eu, bând paharul aproape jumătate.

— Să te-auză Maica Domnului!... Dar... e... nu mai lăsa nimic!...

— Noi ăștia de peste Prut, nu prea bem... înțelegi dumneata, nu sunt obișnuit...

— Vorbe!.. N'a stat la mine un căpitan, pe care nu-puteam sătura?.. Ia-l tot și nu mai te copilări...

Dacă văzui că mă privește cam pieziș, și îi venea chef de ceartă, îl băui până în fund.

— Vezi? Zici că nu poți... Lasă că vă știu eu pe voi Românii... Și veți da și oameni strașnici la treabă și la

petreceri!... Cine vă 'ntrece?... Când s'apuca Șeibulescu de jucat, cine mai sta pe lângă el!...

— Asta mi-a fost băutu, Moș Alexandre...

— Când mântuim urciorul te culci și odinesti, deci ai să bei...

— Ba eu... sănătate, că e mai bună ca toate...

— Ducă-te păcatele!

Golì paharul pe care și-l umpluse și apoi umplându-l din nou, mi-l întinse iar mie.

— Nu!... Moș Alexandre!... Nu!...

— Am dragoste ca să stau până la la ziuă și să golim trei urcioare d'aiestea... Nu 'nțelegi?...

— Treii?

— Trei!... ce va să zică trei urcioare la doi voinici!...

— Nu beau niciun pic mai mult!. Am spus!

— Pe o cruce ce-o am, dacă nu te dau afară pe vremea aiasta!..Te mănâncă și lupii și te scap de toate...

Mă gândii: să beau mă 'mbăt, mă doare capul, și poate se mai întâmplă și altceva; să nu beau, cine știe ce-i vine moșneagului, și mă ia la trânteală!...

— Moș Alexandre, chiar dacă m'ai omorî, și tot nu mai beau!..

Lăsă urciorul jos, se uită lung la mine, apoi zise tare de tot:

— Să pleci chiar amu din casa mea!

— Stai să mă îmbrac și să mă 'ncalț.

Incepui să mă îmbrac, crezând că i-o trece furiile și o lăsa și gândul de a bea vin cu mine, și gândul de a mă da afară pe așa vreme! Credeam eu că vrea să glumească.

Moșul nu mai zicea nimic și aștepta să mă 'mbrac. Când fui gata, pornii pe ușă, așteptând să mă cheme îndărăt. Dar ți-ai găsit: ieși după mine până pe tindă.

Eu stătui pe scara din lespezi de piatră, ce se afla dinaintea casei.

Mă uitai afară. Ploaia, purtată de vânt, isbia pereții. Intuneric de nepătruns. Nici o stea pe cer, nici o lumină în sat, numai sgomotul apei din fundul râpei.

Numai timp de plecat nu era.

Mă gândii: Până la părintele Teodor, trebuie să trec valea! Cum s'o trec?

Mă hotărîi să rog pe Moș Alexandru, să mă lase să intru în casă... și mâine oi pleca.

— Lasă-mă până mâine de dimineața! Cum mă dai afară pe așa sodom?

— Nu!,.. Ori bei cu mine, ori pleci!.. Din două alege-ți una. Ce adică eu nu sunt om?...

— Păi cine-a zis Moș Alexandre, că nu ești om? ... Ești om, prea om!

— Eeee!..

— Așa e...

— Ce 'nseamnă asta dar, să nu cinstești când eu am toată dragostea?

Tăcui.

Câteva picături asvârlite de vânt, îmi isbiră fața cu putere.

— Pentru Dumnezeu, moșicule... fii bun!

— Nu înțelegi odată? c'apoi mă schimb altfel.

Cu omul ăsta văzui că nu era de glumit. Cu vântul, cu ploaia și cu întunericul, tot așa.

Mă dădui jos în curte.

Frigul mă pătrunse până la piele. Noroiul ce-mi trecea peste ghete și întunericul, mă făcură să nu mă pot urni nici doi pași!

Imi luai inima 'n dinți și-i spusei iar:

— Moș Alexandre! hai să bem, dacă vrei dumneata... dar să ai milă de mine... bei dumneata trei pahare și eu unul...

— Așa, gospodin, așaa!.. Dece să ne certăm? Pacea e mai bună decât gâlceava. Intră la loc!...

Mă luă de umeri și mă băgă în casă.

— Stai jos c'așa e poreatca pe la noi: să cinstim și să fim oameni de unire.

Turnă în pahar și apoi îl bău până în fund.

— Unu! — zisei eu.

— La noi sunt gospodari buni, dar nu știu că dela o vreme parcă nu mai vrea Dumnezeu! Ia stacanul și fii în

pace pentru totdeauna la noi în sat, că-i bun satul și oameni cinstiți în el...

— Păi ai băut abia unul, mai ai două și apoi vine rândul meu.

— Mă rumâne, hoț ești!..

Își umplu paharul și-l bău.

— Două! — zisei eu.

Moș Alexandru stătu jos pe un scaun, puse mâna la falcă și apoi începu:

— Iaca, așa îmi vine câteodată! Beau să mai uit de necazuri. Zău, prea sunt multe câteodată pe capul omului!.. Bei și-ți mai ții inima. In viața mea, am fost om nu șagă. Hei, gospodin, acolo pe deal la țintirim, mi-am dus toată nădejdea mea! Trei feciori într'un singur an! Auzi? trei!.. Unul a murit de tif, pe altul l-a ucis piatra la „Stânca Ustiei, iar bietul Afanase s'a prăpădit dintr'o bubă! Cum crezi că e inima mea? Ehh!... Domnul știe!...

Și umplându-și paharul îl dete peste cap.

— Două! — zisei eu!

— Trei, rumâne hoțule!.. Ți-a venit rândul.

Se uită pe perete și văzu chipul lui Alexandru al doilea, Țarul. Se duse la el, îl luă și uitându-se lung, zise către mine:

— El săracu, ne-a dat pământ întâi! El a desrobit țiganii și tot el a făcut mult bine norodului... Se zice că era un soldat în garda lui, bețiv tare, și l-a întrebat într'o zi:

„De ce bei?

„Beau ca să uit necazurile, Măria ta".

— După câtăva vreme iar l-a întrebat:

„Da acum dece bei?„

„Beau fiindcă sunt vesel, Măria Ta! Vreau să simt că trăiesc!".

— Impăratul n'a zis nimic... Altă dată, văzându-l bea iar l-a întrebat:

„Și-acum bei? De ce?

„Beau fiindcă îmi place, Mărite Doamne!"

— A râs Țarul, dar a și oftat... Așa și eu amu: beau fiindcă-mi place!... Uitasem, e rândul dumneatale amuș! Ori, cum îți zice?

— Ion Dinu.

— Pe tatăl dumitale cum îl cheamă?

— Tudor.

— Hai, Ivan Teòdorovici, ia stacanu!

— Mă făcuși rus!..

— N'ai grijă, că de stai aici, iei o rusoaică și gata rusu!...

Luai paharul și-mi făcui rândul. Il dădui iar în mână.

— Am spus să bem mai rar.

— Ți-e teamă că se mântuie? Avem mult în beci. Nu dăm noi de fundul poloboculuí așa degrabă! Dacă cinstim tot urciorul, aduc altul.

— Nu prea îmi place băutura. S'o luăm mai cu încetul, că e timp destul până mâine.

— Iar ai început? Știi ce-ți fac? Amu ești rumân în toată firea, adică moldovean!

— Ți-o fi plăcând dumneatale, dar cu mine a 'nceput să se învârtească casa!

— Da hâtru rumân mai ești! Vrea să scape! Las că vă cunosc eu! Cu unul d'ai dumneavoastră pe drum, te hrănești și 'n piatră seacă! Și la bătae și la chef sunteți tot așa de viteji...

Turnă iar în pahar și ridicându-l în sus începu:

— Tiu! Da nu ești deloc ca ceilalți. Spusei de Șeibulescu. Ala era afurisit tare! A zăpăcit toate femeile din satele megieșe... iar dumneata, târca-mârca, nici una, mi se pare!

Bău paharul și-l umplu din nou.

— Unu! — zisei eu iar.

— Eeeei.. păi ai de gând să beau tot trei?

— Nu ne-am dat cuvântul?

— Ba da, ba da... ai dreptate.

Își puse al doilea pahar și-l bău.

— Două! — zisei eu iar.

Moș Alexandru se ameți văzând cu ochii.

— Ar trebui să facem la două pahare'..

— Cu câți ani ești mai mare ca mine?

— Eu... Hei, fecioraș ul meu de pae — am pus de gând să te înfiiez — eu am fost husar la curte în Petersburg! Unde mă vezi așa? Am albit, nu mai am putere... sunt om de saizeci de ani.

— Eu sunt numai de douăzeci de ani. Tot trei pahare ți-e partea.

— Nu ești Codrean până amu, dar tot trebuie să-mi ții de urât. De ce crezi că te-am primit aici? Să am și eu cu cine mai mă lua așa câteodată... Uite, așa petrec Codrenii!...

— Mai ai unul!...

— Ei hai, uite-l și p'ăla!

Și bău și p'al treilea; dar repede umplu și p'al meu. Mi-era rândul.

Nici nu mâncasem așa cine știe ce, și acum mă înhățase Moș Alexandru la băutură. Căutam eu să mai lungesc vorba ținând paharul în mână, că doar i-o veni să se ducă la culcare...

Noaptea părea că nu se mai sfârşeşte. Băui niţel şi 'ncepui să-i cânt:

„Rus, paparus!
„De unde dracu te-a adus
„Şi cu vânt şi ghiaţă rece
„Şi uită să mi te 'nnece!"

Moş Alexandru îmi spuse însă, că lui nu-i pare rău:

— Poţi zice aşa cât ai vrea, că eu nu sunt rus!... Ahaa! dar ia-ţi paharul!... nu-l gusta, că avem să mai luăm. Vinul e sângele Domnului! Şi-apoi ce să bea omul, apă?... asta nu e bună nici în ciobote!

— Nu ţi se pare, că e cam mult, Moş Alexandre?

— La voinici niciodată nu este prea mult!.. Mult este pentru femei şi pentru copii; dar pentru noi oameni în toată firea, abia e destul! Ia mititelule şi fii cazac!

Ce erà să fac? De nu luam ştiam ce mă aştepta: mă dă afară. Băui paharul.

Într'un târziu a început să nu mai văd bine cu ochii, iar capul a început să-mi urle şi limba să-mi amorţească în gură.

Moş Alexandru a pus capul pe masă şi părea c'a adormit. Apoi ridică capul şi vorbi iar:

— Pe femeie am căutat s'o las într'ale ei! N'am avut noroc şi pace! O vezi şi dumneata! Nu e vorbă, toate femeile sunt aşa, nu numai a mea! D'aia bărbatu să nu prea ia în seamă ale femeii... Hei... „Din tinereţele mele, multe patimi se luptă cu mine, ci însuţi mă sprijineşte şi mă întăreşte Doamne"!... Dumneata ai învăţat copiii să cânte la biserică?

— Aşa, o leacă.

— Pune Doamne streajă gurii mele...

— Suntem tocmai buni de biserică, Moş Alexandre!..

— Hm... Afurisit român... Este adevărată vorba că'n lacul liniştit mulţi draci s'ascund! Tăcut, tăcut... da a sucit capul Matuşchi! Crezi că nu te ştiu ce poamă eşti? Când pleacă d'acasă îi eşti în loc! Unde mă făcui eu că nu ştiu? Ia şi cinsteşte, c'o să te faci basarabean d'al nostru! Tot n'am eu copii...

În sfârşit îl auzii:

— Mă duc să vedem ce face hazaica! O fi murit, ori o fi mai trăind, că nu s'aude deloc!

Plecă isbindu-se de pereţi şi de uşi şi strigând:

— Beau! Şi dacă beau! Beau din viia mea! „Iubite-voi Doamne, virtutea mea!"

„Bodaproste!" gândii eu şi mă ghemuii în pat.

Mă durea capul de credeam că-mi plesneşte.

Nu știu cum s'a făcut că m'a luat somnul.
Când s'a luminat bine de ziuă, m'am deșteptat.
Capul îmi vâjâià, iar pe gât îmi ieșia foc.

Trei zile n'am putut face lecții din cauza chefului acesta.

De câte ori mă văitam, Moș Alexandru îmi spunea:

— Așa e până te 'nveți nepoate și pe urmă merge strună!.. Lasă, că ai să fii basarabean în lege!

Marin Gh. Ilie-Costești

CATEVA DATE

PRIVITOARE LA

STUDIILE SECUNDARE ALE LUI ION SLAVICI

Cu ocazia serbărilor unirii din Maiu a. c., prietenul Dr. Eugen Seleş (Lateş), directorul liceului „Mihail Eminescu" din Satul Mare, binevoi a-mi atrage atenţia asupra câtorva Români de seamă, absolvenţi ai acestui liceu.

Intre aceşti absolvenţi este şi scriitorul Ion Slavici. Vestea mă surprinse, pentrucă eu îl ştiam pe Slavici absolvent al liceului unguresc din Arad. Dovadă grăitoare aveam în această privinţă însăş nuvela lui „Budulea Taichii" care, incontestabil, cuprinde multe elemente autobiografice. Huţu este, poate, chiar autorul. El va fi venit din apropiata Şiria, întocmai ca acela din Cocorăşti, la Arad. El va fi stat în gazdă la precupeaţa Lenca Liuchici, sârboaică de fel, care acasă se certà sârbeşte, dar în târg vorbià numai româneşte. El se va fi culcat jos pe aşternutul de paie al duşumelii, având deabea două perini, o vielinţă şi trei rânduri de albituri. El se va fi hrănit cu ce biet îi vor fi adus părinţii de acasă: două pâni, un săculeţ de fasole, altul cu făină de mămăligă şi o bucată de slănină. El se va fi înghesuit cu alţi patru colegi de necazuri şcolare în jurul unei mescioare pe care pâlpăià o lumânare de seu. Părinţii lui săraci, îl vor fi obligat să ducă în toate dimineţile coşul cu peşte proaspăt, sau cu peşte uscat al precupeţei, în piaţă; să facă foc; să mătură; să spele vasele; să care apă şi seara să readucă coşurile pentru a scutì jumătate din chirie. Şi la el vor fi venit părinţii şi rudele în toate Vinerile cu traista plină de cele bunătăţi, veseli, glumeţi şi mândri că feciorul lor învaţă carte la şcolile cele mari. (Vezi Ioan Slavici, Novele din popor, Bucureşti, editura Socec &. 1881 pag. 234 şi urm.).

In adevăr, actele şcolare comunicate de prietenul Seles, confirmă presupunerea noastră. Din „însemnarea", mai bine zis din procesul verbal dela 12 şi 13 August 1868 al liceului atunci „regal" din Satu Mare, culegem următoarele date biografice asupra nuvelistului nostru.

Născut la 23 Ianuarie 1848 în Şiria, judeţul Arad, de religie ortodoxă, a făcut studiile secundare pe cum urmează: clasa I-V în Arad, cl. VI-VII în Timişoara, iar cl. VIII ca elev particular în Arad. Iată acum şi notele obţinute de Slavici la examenul de bacalaureat: Din religie: foarte bine (laudabilis); din limba latină: suficient (sufficiens); din limba elină: suficient (sufficiens); din limba germană: bine (bonus); din limba română: foarte bine (laudabilis); din limba maghiară, bine (bonus); din geografie şi istorie: bine (bonus); din matematică: suficient (sufficiens); din fizică: suficient (sufficiens); din ştiinţe naturale: bine (bonus); din propedeutica filozofică: suficient (sufficiens). Se declară matur (maturus).

E vrednic de reţinut faptul că, între materiile de bacalaureat ale unor licee „regale" din Ungaria în anul 1868, exista şi limba română.

Al doilea act privitor la Slavici, este înştiinţarea inspectoratului şcolar din Oradea No. 719, sucursala Vârşeţ, către direcţiunea liceului din Satu Mare, să admită pe elevul particular de cl. VIII. din Arad, după trecerea examenului de fine de an, la examnul de bacalaureat de acolo, fiindcă dela examenele din alte părţi ale regiunii şcolare a întârziat din cauza independente de voinţa lui.

Dar parcă văd zâmbetul ironic al unor anume critici, la privirea acestor puţin valoroase „hârţoage". Ce însemnătate au aceste date pentru personalitatea literară a lui Slavici?

Nici o însemnătate. O recunoaştem noi cei dintâi. Ele au o însemnătate pur biografică, documentară. Cu aces titlu le publicăm şi noi în această revistă care, cu atâta pietate, strânge toate datele privitoare la vieaţa şi la activitatea fondatorilor şi colaboratorilor ei mai însemnaţi.

Dar vorba aceea: de dragul lucrurilor care înseamnă ceva, se adaogă — mai ales în biografie — atâtea lucruri care nu înseamnă nimic. Numai locomotiva are putere de a urnì greutăţile din loc, dar cine ar puteà spune că vagoanele unui tren, nu sunt bune de nimic.

Intr'o biografie, credem că actele următoare pot fi întrebuintate cu folos, deaceea le dăm în traducere românească:

Copie. Inspectoratul regal şcolar al circumscripţiei Oradia Nr. 719. Către direcţiunea liceului regal catolic din Satu Mare. Privitor la cererea elevului particular înscris în cl. VIII a liceului din Arad, Ioan Slavici care pretinde că a întârziat, nu din vina lui, dela examenul de bacalaureat al acelui liceu, pentru a puteà trece acest examen în timpul prezentului an şcolar, în urma înaltului ordin Nr. 11.592 din 18 luna crt. a ministerului regal ungar de culte şi instrucţiune, l-am îndrumat la liceul din Satu Mare, fiindcă la celelalte 8 licee examenele de bacalaureat sunt pe sfârşite şi l-am îndrumat totodată să se prezinte la prea stimat domnia voastră în ziua de 8 August. Despre ceeace prea stimat Dvs. sunteţi încunoştiinţat că petiţionarul e dator să treacă examenele de clasă, la liceul din Arad şi numai după această trecere, să fie admis la bacalaureat. Dat, în Vârşeţ, la 27 Iulie 1868.

(ss) Indescifrabil.

Pentru conformitate cu originalul
Satu Mare, 25 Maiu 1929, director (ss) *Eugen Seleş*. L. S.

Copie. Insemnarea şcolarilor absolvenţi ai învăţământului secundar examinaţi la liceul „regal" din Satu Mare la 12 şi 13 August 1868 şi rezultatul acelui examen. Nr. Curent 17. Numele, patria, locul naşterii, etatea şi religiunea absolventului de liceu: Ion Slavici, născut în Şiria, jud. Arad, Ungaria, la 23 Ianuarie 1848, de religiune ortodoxă, a terminat cursul secundar, şi anume: cl. I-V. în Arad, cl. VI-VII, în Timişoara, cl. VIII, elev particular în Arad. In moravuri ..... (nu e nici o notă). Din religie: foarte bine (laudabilis). Din lmba latină: suficient (sufficiens). Din limba elină: suficient (sufficiens). Din limba germană: bine (bonus). Din limba română: foarte bine (laudabilis). Din limba maghiară: bine (bonus). Din geografie şi istorie bine (bonus). Din matematică: suficient (sufficiens). Din fizică: suficient (sufficiens). Din ştiinţe naturale: bine (bonus). Din propedeutica filozofică: suficient (sufficiens). Se declară matur (maturus).

Satu Mare, 14 August 1868.

(ss) indescifrabil, inspector şef. (ss) *Novák Antal*, director. (ss) *Gáspárdy Rudolf*, prof. de religie romano-catolică. (ss) Dr. *Ludzs Ignáz*, dirigintele clasei, prof. de matematică şi fizică. (ss) *Krpper József*, prof. de limba latină. (ss) *Aiben Mátyás*, prof. de limba maghiară. (ss) *Gyuris Aurel*, prof. de limba elină şi filozofie. (ss) *Hámon József*.

L. S.

Pentru conformitate cu originalul,

Director, *Eugen Séleş*.

Satu Mare, 25 Mai 1929. L. S.

Ioan Georgescu
profesor secundar.

SF. ALEXI, OMUL LUI DUMNEZEU

STUDIU MITOLOGIC COMPARATIV

In mitologie simboalele, atributele şi epitetele ce se dau zeilor sunt cheia hieroglifică de recunoaştere.

„Povestea Peleşului", studiu comparativ mitologic, ce am publicat în „Revista scriitoarei" No. 11 şi 12 anul 1928, după legenda scrisă de Carmen Sylva, despre stânca „Omul" din munţii Bucegi, ne dă un atare exemplu prin epitetul de „Omul" ce se dădeà în anticitate lui Heracles.

Legenda ne arată că aici a trebuit să dăinuiască în timpurile vechi, cultul lui Jeus grec, din muntele Peliou de lângă Demetria [1]), unde Jeus erà onorat cu serbări şi procesiuni pentru ploaie, pelegrinându-se până la templul său din vârful muntelui. Cu ocazia acestui studiu, făcui descoperirea că aserţiunea ce am făcut-o despre *Sf. Dumitru* în „Studii în folklor" [2]) cum că ar reprezentà pe *Jupiter* în popor, este adevărată [3]).

Eu singură nu mă puteam dumeri pentruce anume asupra sfântului acestuia au căzut toate atribuţiunile zeului celui mare şi nu asupra lui Sf. Neculae, care e şi el bătrân şi sfânt de iarnă. *Oraşul Demetria* i-a hotărît numele.

---

[1]) Preller, Griechische Mythologie vol. I pag. 115.

[2]) Studii în folklor, vol. I. pag. 115 de Aut.

[3]) In timpul din urmă cetind „Dacia Preistorică" de N. Densuşanu, autorul acesta inedit, care dacă are rătăciri ca orişicine, are şi multe descoperiri, la cap. Mitra, ne vorbeşte despre *focul lui Mitra*, în obiceiul nostru de a face focuri în noaptea dinspre Sf. Dumitru, copiii atunci strigând: *„Hai la focul lui Sâmedru!"*.

Iată dar şi al doilea motiv pentru care Sf. Dumitru era *Jupiter* şi anume *Capitolinul*, la creştinii cei dintâi; pe Capitoliu avându-şi zeul acesta persan templul.

Astfel că critica ce ni s'a făcut de către D-l Bârsan, membru al Academie, asupra opului meu „Studii în folklor" găsind că sf. Gheorghe care spun eu că e Heracles şi sf. Dumitru că e Jupiter sunt fantazii, nu e fondată, fiind pe nedrept atacată.

Creștinii neputându-l scoate din uz, l-au botezat *Sf. Dumitru* pe unul dintre martirii lor ce a bine-meritat, iar poporul l-a înțeles cum a știut el.

Noi nu avem un criteriu din care să putem cunoaște zeitățile din mituri, devenite sfinți, sau oameni, trebuie singuri să ni-l găsim.

Astfel din trăsăturile caracteristice ale legendei Peleșului vedem că una este epitetul lui Heracles de „Omul", acelaș pe care îl aflăm și la subiectul de față: *Alexi,* **omul** *lui Dumnezeu".*

Desecând „Legenda Peleșuui", la *Heracles* am constatat trăsături care ni-l îndegetau și pe *Hercules* roman. Aceleași le găsim și la *Sf. Alexi.*

Apoi, în povestea Peleșului despre *„Omul",* găsim un strat indic cu zei și eroi din Mahabarata. Ba chiar pe eroul nostru din Bucegi reprezentat ca *Budha.* Acelaș mediu îl găsim și în credințele despre *Sf. Alexi,* pe care chiar biserica în „viețile sfinților" ni-l descrie tot ca pe *Budha* care și-a lăsat nevastă și împărăție, ascunzându-se în pustiu.

Miturile acestea indice au trăit la noi mii de ani transmise asupra lui *Heracles* pe care creștinismul l-a făcut *Sf. Alexi.* Atât de înrădăcinată a fost credința poporului încât nu l-au putut stârpi pe Zeul de trei ori păgân. Au trebuit să recurgă la stratageme, lăsându-i sărbătoarea de primăvară, ba ce e mai mult, primindu-l biserica însăși cu numele lui ce-l aveà dela Greci alături cu *Apolo,* de *„Alexikacos"* [1],) adecă *„isbăvitorul de orice rău",* rămânând mai departe ca sfânt. Preoții prin aceasta n'au pierdut nimic, câștigând un sfânt mai mult în ortodoxism, pe când poporul își urmà nestingherit ritul său.

Și anume, poporul crede că *Sf. Alexi e alungători de șerpi,* făcând fel de fel de ceremonii în scopul acesta, în numita zi. Să vedem explicarea:

Hercules de mic copil a omorît, încă fiind în leagăn, doi șerpi, trimiși de *Hera* soția lui *Zeus,* care erà geloasă de fiul soțului ei, făcut cu *Alcmene.* Apoi ca erou omoară atât *hidra* cât și *balaurul* menit să mănânce pe *Hesione.* Mergând să culeagă mere din grădina *Hesperidelor* omoară pe balaurul ce păzià merele. Astfel că oamenii știind faptele lui, la cine să se adreseze pentru a-i păzi de aceste veninoase reptile decât la un specialist ca el?

---

[1]) Preller, Römiche Mythologie vol. II pag. 280.

Intocmai ca şi de *Sf. Gheorghe*, primăvara, când vitele sunt date la păşune, la cine să se adreseze ca să le dea mană şi să le păzească de rele, decât lui *Sf. Gheorghe al lor*, numit de popor *„Paştele vitelor"* când se fac o mulţime de rituri pentru a le feri de strigoaice etc. — decât zeului adorat de secole, *văcarului vechiu roman*.

Când am arătat în „Studii în folklor" [1]) că *Sf. Gheorghe* e *Heracles* am fost criticată. Am însă satisfacţia că pe zi ce trece adevărul ese la iveală. In studiul comparativ al D-lui *Ceauşan: „Superstiţiile"* [2]), publicat de Academie, găsim că *Sf. Gheorghe* azvârli capul scorpiei în cetatea *Golocumba*, de-acolo numele *„musca columbacă"*; şi că musca cea rea care bântue animalele din o parte a Olteniei, Timişanei şi Serbiei ese din capul aceluiaş balaur tăiat de *Iorgovan*. Să fi fost pe aici *Sf. Gheorghe* din *Capadocia?* Când istoric se ştie că *Heracles* erà zeul băilor dela *Mehadia*, în sama căruia poporul sub numele de *Ivan Iorgovan* pune faptele acestea, arătându-i şi urmele în stâncă, pe când pe *Sf. Gheorghe bisericesc* nu-l cunoaşte decât prin mijlocirea lui *Heracles al lui*.

Noi dacă facem ştiinţă trebuie să fim imparţiali, nu creştini, şi să ne silim a pricepe ceeace ni s'a conservat în popor, nu în cărţile tendenţios scrise, fie ele şi creştine. Poporul care este cuminte şi-a conservat şi mai departe obiceiurile lui practicate de părinţi, de mii de ani, şi care trebuie să ne servească de temei în studiul ce întreprindem.

Astăzi oamenii nu mai ştiu povestea acelor *„practice"*, ce se fac la anumite sărbători, avându-şi în vedere numai închipuitul folos — întocmai precum nici înaintaşii lor greci şi romani nu mai ştiau ceeace înaintaşii acestora au fost ştiut. Timpul şterge toate nerămânând decât aceea ce a fost scris. In cărţile bramine găsim rădăcina credinţelor acestora ajunsă până la noi prin Greci, Romani sau prin Traci, ori Pelasgi, după cum ne spune Densuşeanu.

Din scrierile bramine cunoaştem că *Heracles* erà un zeu cu mult mai vechi şi mai mare ce-l reprezintă pe zeul *Vişnu* al Inzilor, la popoarele europene, unde îl găsim posterior scoborît la rolul de semizeu, născut din mamă muritoare şi tată zeu, — spre a-şi puteà explicà astfel oamenii de unde-i vine puterea, — deoarece noţiunea cea veche despre încarnare s'a fost pierdut.

---

[1]) „Studii în folklor" de Aut. vol. I. pag. 253.
[2]) Ceauşan „Superstiţiile" pag. 185.

Zeul *Vișnu* se încarnă din când în când venind în lume pentru a pedepsi pe cei răi. Astfel se născù el într'o familie princiară ca *Crișna*. Unchiul său regele *Cans*, pentruca să nu-i ia domnia, puse de omorî pe toți copiii mici, doar l-ar omorî și pe el. Părinții lui îl scapă, ducându-l la *Gocul*, la niște rude, la țară, unde îl lasă să crească între văcari [1]). *Cans* trimite un șarpe pentru a-l mușcà, pe care copilul îl omoară întocmai ca și *Heracles* pe șarpele trimis de *Hera*. Altădată trimise o diavoloaică să-i dea de supt, pentru a-l otrăvì. El însă o mușcă de piept, încât ea murì. In miturile europene *Hera* îi dădù de supt îndemnată de *Atena* ca să capete nemurirea, iar el trage așà de tare, încât lăsând pieptul din gură laptele împroașcă cerul, făcându-se *Calea laptelui*. Tot cu ocazia nașterii lui Heracles se făcù pe lume nevăstuica dintr'o femee.

Fiind flăcău, *Crișna* își luă scoica sacră, ce o purtà întotdeauna și merse la râul *Iumna*, unde se află șarpele cu o mie de capete, ce amenință populația, cu gândul să-l omoare. Bătù din palme, cu scoica, pentru a-l scoate afară, la care sunet șarpele eși. Inconjură pe *Crișna*, dar când acesta îi puse *piciorul pe cap*, pentru a-l zdrobì, șarpele îl recunoscù cine e, rugându-l să-i lase vieața. Spuse că s'a ascuns în râu de frica pasării lui *Vișnu*, un vultur numit *Gurud*, pe care-l călărià *Vișnu* când voià să meargă prin aer (Pajurele noastre). *Crișna* îi puse palma pe cap ca semn că atât el cât și tot neamul lui să fie scutit de a fi mâncat de pasăre. — lăsându-i vieața, dar îi poruncì să meargă cu toți ai lui în tartar.

Puterea lui asupra șerpilor ca *Sf. Alexi* a rămas însă în credințele poporului până astăzi, precum și aceea a lui *Sf. Gheorghe* ca isbăvitor la vaci, transmisă lui *Heracles* dela *văcarul din Gocul*. (Și Domnul *Hristos* e născut între vite — și *Heracles* a fost crescut la vite, precum și cei doi fii romani ai lui **Mart**).

Hristos ce ne aduce botezul este identificat cu **Crișna** care de asemeni a fost botezat. *Crișna* a primit botezul odată cu *Zenearul*, un cordon sfințit ce se puneà de pe umărul stâng peste spate și piept, la intrarea în casta braminilor [2]). El intră deodată cu fratele său când erau flăcăi. Mai întâi au fost *cufundați, cu toate ceremoniile, în apă sfințită*, apoi li s'a pus *Zenearul*, cu această ocazie distribuindu-se pe la oameni vite și bani.

---

[1]) Mythologie des Indous, vol. I pag. 414.
[2]) Mythologie des Indous, colonel Polier pag. 500 vol. I.

În *Bucovina* şi prin apropiere, în *Ardeal*, e şi azi obiceiul ca în ziua numelui *„să-l lege"* pe respectivul, cu un dar peste umăr, o cordeà (astăzi tricolorul) sau chiar numai o sfoară, legându-l dimineaţa pân' a nu se sculà, de pat. El îi cinsteşte. Nu mai puţin a rămas şi Zenearul în amintire.

In cântecele noastre se vorbeşte de un *găitan* ca cevà sacru.

Slobozi-mă'n casă	Nu mi-i de giubé
Că plouă de varsă	Nici de fermene
Din streşină pică	*Mi-i de găitan*
Giubeluţa-mi strică.	*C'am slujit un an.*

Botezul din cultul braminilor a trecut la Europeni în cultul tracic a lui *Bach* unde preoţii se numeau *„Baptaï"* precum şi în cultul lui *„Apolon"*, dimpreună cu oracolul şi corbul. In templurile acestuia la uşă se află şi un vas cu apă în care se stângeà un tăciune şi cu o creangă de laur îl stropià pe cineva care făcuse o crimă, sacrificându-se şi un cerb. Această se chemà „lustrare" sau „curăţire". La Romani lustrările ţineau mai ales de cultul lui *Jupiter „Veiovis"* şi de familia *Iuliilor* [1]), a căror străbunică erà *Venerea*. Pe aceasta, legendele noastre ne-o arată ca *„corboaică"*; Desigur ţinând de *corbul lui Apolon*, Zeul protector al *Troianilor*, *corbul* venit fiind din *India* din cultul lui *Brama*, ce se incarnase în *corb*. Poporul care l-a adus, se vede că erau *Pelasgii* troiani. Pe marca *Munteniei* noi avem *corbul* stând pe un copac, la noi brad, (laurul lui Apolon), iar de ambele părţi stau sfinţii împăraţi ai creştinismului: *Constantin* şi *Elena*. In Ardeal, *Alba-Iulia* îşi are marca *cerbul cu crucea între coarne*. E *cerbul* de sacrificiu al lui *Apolon* venit cu Romanii, cari aduceau cultul *Iuliilor*. *Corbul* muntenesc însă, pare a fi venit din *Grecia* cu vreo colonie, pe când un altul, local, tracic, va fi fost acel cu *Zenearul* din cântec.

Despre şarpe la Inzi, mai aflăm că erà un simbol de vieaţă şi putere, că *Vişnu* pe mare când mergeà, pe un şarpe dormià care care îl păzià, numit *Seinac*. (Poate dragonul dac).

De câte ori se incarnà pe lume, se incarnà şi şarpele ca fratele lui, pentru a-i fi de ajutor. Şarpele acesta ar fi de înţeles la Romani drept *geniul* pe care-l aveà ori şi ce om, fiind crezut că e şarpe, — pentru care credinţă Romanii nu omorau şerpii de casă.

---

[1]) Vezi studii în folklor I p. 159.

Hercules ca mai marele celor 24 lari ai Romei și prin urmare având sub stăpânirea sa șerpii — suflete, și pe calea aceasta poate fi înțeles dece este la noi zeul șerpilor.

Unchiul lui *Crișna*, regele Cans, făcù o serbare în capitala sa *Natra*, anume pentru cei doi nepoți: *Crișna* și *Bulbander*, fratele său (șarpele *Seinac)*. La această serbare avù loc ceremonia botezului de intrare în casta braminilor, iar ca urmare a serbării stăteau pregătiți doi giganți cu cari tinerii sărbătoriți trebuiau să lupte. Frații începură lupta cu giganții lăsându-i morți și isprăviră cu unchiul lor *Cans*. Apoi scoaseră pe *Mama* lor din închisoare, precum și pe tatăl lui Cans, pe care acesta îl despoiase de împărăție, reintegrându-l pe tron [1]). E acelaș episod care se repetă și în Italia cu unchiul *Numitore* la serbarea unde nepoții săi îl detronează, reintegrându-l pe *Amuliu* recăpătându-și drepturile lor. In renumitul op al mitografului *Carl Faulman* [2]) acesta își dă părerea că bramanismul s'a născut în India după amestecarea cu rasa indigenă Dravida cari erau văcari, sfântă fiindu-le lor vita și nemâncându-i carnea. Deasemenea, el e de părerea că budhismul fu găsit de Ariani la Indigeni, bazați pe o adâncă filozofie ce stă în conex strâns cu a Chinezilor. Mai departe el crede că *Vișnu* și *Crișna* ca fiind *negri*, sunt originari din *India*, deci nu *Ariani*. El crede că *Brama*, *Vișnu* și *Siva* au înlocuit pe *Indra*, *Agni* și *Varuna* dela *Arii* vechi.

Cât privește despre *Crișna* critica se pare destul de fundată. Atunci arii pelasgi s'au despărțit de trunchiul lor după ce au trăit un timp în *India*. *Marte* cel negru al romanilor, tatăl lui *Romul* și *Remul*, trebuise să aibă legături cu zeii aceștia negri, dela cari trebuie să ni se tragă și nouă numele de *negri „Cara-iflak"*.

Să ne aducem aminte că boul e animalul lui *Marte* care astăzi e *marca Moldovei;* că la inzi țineau coada vacei în mână când muriau, că *Moldoveanul* e *„get-be-get, coada vacei"*, care ținând coada vacei în mână jură.

La *Romani* zeul jurământului era și văcarul *Heracles*, jurându-se *„per me Hercle"* [3]).

Am fi tare aplecați a crede că de aici dela noi se duce *Heracles* cu *Pelasgii* în *Italia*. *Densușeanu* ne spune că de aici s'au dus în

---

[1]) Myth. des Indous, Polier, pag. 498 vol. I.
[2]) Culturgeschichte p. 336.
[3]) Preller, Römische Mythologie vol. II pag. 278.

Italia Pelasgii, numiți de poporul nostru *„bătrânii cei bătrâni"*, *Hercules* fiind zeul venit cu ei din *India* și dus încolo cu tot ciclul de credințe, iar apoi adus de cătră *Romani* înapoi, după ce se contopise cu *Heracles* grec.

In privința aceasta găsim la *Preller* [1]) în mitologia romană o îndegetare. Și anume că *Hercules* în *Italia* purtà cu sine 2 copii dintre cari unul erà *Latinus*, făcut cu o fată dela *Hiperborei* și că la plecare îl lăsă lui *Faunus*. Pe când în altă parte se spune că *Hercules* îl făcù pe *Latinus* cu fata lui *Faunus* sau că erà fiul lui *Faunus*.

Marte, se știe că erà în *Tracia* născut și în *Sciția* adorat; deci tot de pe aici va fi fost dus de *Pelasgi* și aceasta în Italia.

Să revenim la subiect.

Vișnu s'a încarnat din cauza răutății oamenilor în reformatorul *Buda*. Ca atare îl avem decretat de biserică pe *Sf. Alexi*. Deși *Budha* a trăit numai cu 500 ani înainte de *Hristos* totuși pe timpul când s'au scris viețile sfinților la vreo 400 ani după *Hristos*, conexiunea veche se știà.

Iată ce ne spune poporul despre *Sf. Alexi*.

In opul lui *Marian* [2]) găsim că un împărat aveà un fecior foarte blajin și ascultător și care aveà o inimă foarte bună, astfel că nici un *bolnav, nevoiaș, sau alt nenorocit și necăjit*, nu se duceà fără a-l fi miluit și a-i fi dat un sfat bun. (Acesta e *Budha*, a zecea încarnare a lui *Vișnu*).

Venindu-i vremea să se însoare, după cununie, lăsă mireasa și fugì la mănăstire, făcându-se călugăr. Fiind și aici muncitor și ascultător, după ce murì starețul, călugării vroirà să-l pue în loc, dar el fugì acasă în haine de cerșetor, unde necunoscându-l nimene îi dădură o colibă în care murì.

Incepând a sunà de sine clopotele, dădură de dânsul mort în coliba luminată, având o scrisoare în mână. Nimeni nu putù s'o ia decât tatăl său. Aici spuneà cine e. După luminile ce stăteau în aer, precum și după sunetul clopotelor au cunoscut că e sfânt și l-au numit atunci *„Omul lui Dumnezeu"*.

In altă variantă spune că el petrecù într'o vizuine, iar aproape de moarte se întoarse acasă. Aici motivul fugei a fost că tatăl nu îl

---

[1]) Preller, Römische Myth. vol. II pag. 283.
[2]) S. Florea Marian, Sărbătorile la Români vol. II pag. 180.

însurase după plăcerea sa, și că de atunci e obiceiul de a întreba *mirii la cununie de se plac.*

Intr'o variantă se întâlnește pe drum cu un cioban și își schimă hainele. Mergând la mănăstire, arhimandritul îl trimite să pască oile. Un berbec tot venià la el și *Alexi* tot îl alungà, în cele din urmă însă văzù că are în lână un *fluer.* Cum îl puse la gură toate începură a jucà: oile, buruienile, pomii, pietrele, ba și un călugăr foarte bătrân ce se băgase sub pământ ca să se chinuească. Văzând așa *Alexi* se duse la arhimandrit de-i spuse întâmplarea, iar acesta îl făcù călugăr. Dar având în jurul corpului său o ață de cămilă care îi făcuse răni, călugării nu-l puteau suferì, iar el se aruncă într'o fântână secată. L-au scos și au vrut să-l tămăduească, el însă a fugit la tatăl său și s'a pus pe *gunoi.* I-au dat o cămăruță în apropiere. La moarte se întâmplară aceleași peripetii. Pe *Hercules Musanum* [1]) îl învățase a cântà din liră cântărețul *Linus,* pe care *Heracles* lovindu-l cu lira îl omorî. *Crișna* când cântà din fluer toate din natură îl ascultau [2]). Ca *„Pânea viteazul"* o altă emanațiune a lui *Heracles,* acesta când cântà din fluerul său de doage din vârful *Petrosului* se auzià până în *Cojoci,* unde flăcăii învârtiau ca acele [3]).

Alexi se mai numește și „cel cald" fiindcă *D-zeu* l-a dăruit cu *căldură* pentru credința lui. De ziua lui se desgheață pământul și se deschide pentru arătură, precum și pentru eșirea tuturor jigăniilor ce au petrecut în sânul pământului.

Românii îl serbează cu mare cinste ca să nu le sângere *vitele,* pentruca să nu le muște *șerpii, helgele,* și să nu le sfârtice dihăniile. Pentru ca să nu-i muște și pe oameni *șerpii* și să nu-i supere gângăniile ce în această zi se desmorțesc și es din pământ. In această zi nu se umblă cu acul, cu foarfecele, cu fusul, pieptenele, coasă, sapă, furcă.

Nu se lucrează la cânepă, nu pun mâna pe nimic ce are formă lungăreață sau rotundă. Nu pronunță nimeni în casă cuvântul *șarpe,* ci îl numesc cu alte epitete: domn, doamnă. (Broaștelor le zic iepe). In ziua aceasta se scot și albinele.

E bine a prinde atunci *pește,* căci în acea zi se sbat în apă, întâia dată și ai noroc la prins tot anul. Atunci încep a cântà broa-

[1]) Myt. des Ind. Pollier, pag. 439, 449 vol I.
[2]) Preller Röm. Myt. vol. II pag. 298.
[3]) Vezi revista Ion Creangă, anul V Nr. 3.

ştele. Tot în această zi se îndătinează a *curăţi pometele de omizi. Mătură* grădina, ograda, şi fac *un foc mare* cu găteje, potloage, să se afume grădina. (Potloagele reprezintă pielea animalelor de sacrificiu). Pun în foc şi poame sfinţite dela *ziua Crucii,* (când intră şerpii în pământ). Iau foc şi înconjoară pomii.

In Roşa, lângă Cernăuţi pun sfinţituri dela Paşti: crucea paştei, coji de ouă roşi, simbolizând sacrificiul lui Hristos, tămâie şi afumă jur împrejur hotarul să nu se apropie nici o jivină. Focul reprezintă soarele. Cine e fricos să sară peste acel foc.

Tot astfel în valea Someşului, pun într'o oală foc cu de toate şi afumă să depărteze strigoi şi alte bestii.

Marian ne mai spune că pun *busuioc, tămâie, sămânţă de cânepă,* (cari toate reprezintă botezul), sau afumă numai cu o *petică* aprinsă, înconjurând casa de trei ori şi toată livada în credinţa că nici una din gujuliile stricăcioase nu se încumetă a trece peste acest cerc [1]).

Ca *geniu al agriculturii* cum erà el la *Romani* îl găsim şi în următoarea credinţă, care însă ţine de mitologia *Egiptului. Marian* scrie: „Unii oameni prind în ziua de *Sf. Alexi* un *cărăbuş,* îl străpung cu un ac şi îl pun într'un par. Dacă nu piere cărăbuşul atunci cred ei că anul nu va fi mănos, dacă însă piere, atunci cred că va fi mănos" [2]).

Ca culegător al merelor *Hesperide, Hercules* se îngrijeşte de rodirea *pomilor,* precum şi în calitatea de geniu al câmpurilor la Romani. Deasemenea îl găsim şi ca curăţitor şi *măturător al gunoaelor lui Augias.*

O altă trăsătură ca zeu roman e şi următoarea: Incepând dela I Mart, în *Roma* aveau loc *jocurile salilor* prin oraş, făcând un sgomot asurzitor cu *scuturile* lor de metal, lovite prin nişte lănci mici de metal, în credinţă că astfel curăţă oraşul de toate relele.

E *scutul* care a fost dat din cer în mijlocul tunetelor, de către *Joe* lui *Numa,* ca să-i apere de rău, după care scut el făcând 12 la fel, prin sgomotul lor curăţau luna cea dintâi a anului de rele: lărmuind, cântând şi dănţuind.

Mitologii cred că scutul acesta reprezintă discul lunei. La noi se crede că de lună nouă ies toate spiritele cele rele, deaceea fac

---

[1]) Marian Sârb la Români. pag. 203 vol. II.
[2]) Marian, ibidem pag. 201.

aghiazmă, mai crezându-se că la cea dintâi slujbă în biserică când *sună clopotul* toate pier. Întunerecul și cu mutenia țin de moarte, e de trebuință glasul vieții, care să cheme lumina reprezentată prin vuetul tunetului. Deaceea cocoșul care alungă întunerecul era pasărea lui Mart, zeu vechi solar.

Și fiindcă *salii* își exercitau meseria în *Marte*, acesta e desigur motivul pentru care și *Alexi* își are sărbătoarea în acest timp.

Credințele noastre spun că drept la miezul nopții, când e puterea întunerecului, în cer îngerii dănțuesc. Atunci îngerii *toacă* și auzind cocoșii, cântă și aici, alungând spiritele rele de pe pământ. Deaceea la mănăstiri fac pe la miezul nopții utrenia. Se vede legătura dintre toaca îngerilor și a salilor romani. Afară de *Marte*, în *Tibur* [1]) și *Heracles* își aveà *salii* lui. Despre sgomotul ce ținea de cultul său găsim urme la poporul nostru în riturile ce le fac în ziua de *Sf. Alexi*. Am văzut că la moartea lui *clopotele* sunau singure. Să ne amintim că și *Vișnu* aveà *scoica*, prin care *făceà sgomot*, chemând șarpele.

La noi în ziua de *Sf. Alexi* (ne servim de *Marian)*, după ce au dat foc la gunoaie, înconjoară de trei ori casa *pocnind* necontenit în fierul plugului, în cusutură și otic *făcând să iasă un sunet* dintr'ânsele [2]). (Toate aceste instrumente ale culturii sunt un preservativ în contra *spiritelor întunericului)*. După aceea scormonesc cu fierele la rădăcina fiecărui pom și-l sgârie, ca să rodească. Sau unele femei când se zărește de zi, iau un *clopoțel*, bucăți de fier, lanțuri și *zângânind* înconjoară de trei ori casa. Cât de departe a ajuns sgomotul acesta, atât de departe să rămâe jivinele de casă. Iau tămâie sfințită și enipere (lat. Pirus Mughus), ungând ferestrele și ușile ca să nu se apropie strigoii și bestiile de casa lor.

Tot ca *sali ai lui Heracles* trebuie să-i recunoaștem la sărbătoarea lui *Sf. Gheorghe* și pe aceștia ce-i găsim în Transilvania [3]).

„Tineretul din Transilvania își face în seara dinspre Sf. Gheorghe, buciume și fluiere din coji de răchită și de alun și cu acelea părândează satul făcând larmă în contra strigoaicelor. Românii din Banat cari au vaci mulgătoare scot în 21 Aprilie seara, țevile dela cazanele de aramă și peste noapte suflă în ele sau

[1]) Preller, ibidem, pag. 285.
[2]) Marian, ibidem. pag. 204, 205, 206
[3]) Marian, pag. 210 vol. III.

în buciumuri mari, astfel fac un urlet aşà grozav de răsună satul şi câmpul şi după urlet zic: „cât se aude sunetul acesta, ba şi mai departe, să rămâie stalele de vitele mele şi mama lor".

Aşà vor fi zis şi la Romani *salii*. Acelaş lucru fac şi a doua seară.

Am spus că sgomotul ce fac *colindătorii la anul nou* este *sgomotul salilor* ce se făceà la anul nou roman. Sgomotul ce se face *de Alexi* ca şi sărbătoarea lui din Mart va fi corespunzând *sgomotului* salilor din această lună, împreunată cu *ambarvalia*, când se sfinţià şi se înconjurà câmpul, dupăcum observă despre ceremoniile câmpului, în scrierea sa, *Simion Manginca* [1]), fiind aci amestecat şi Heracles pe cât se vede, ca zeu agrar.

La noi se spune că *Sf. Gheorghe deschide cu cheia pământul* şi face primăvara, iar toamna *închide pământul*. Atunci *Sf. Dumitru deschide cu cheia iarna* şi dă drumul gerului ,având amândouă chei ale anului. *(Jupiter* şi cu fiul său *Hercules)*.

In mitologia indică găsim că *Vişnu* acordând o favoare unui devotat a său îi zise: „Noi trei suntem una. Iţi voiu fi totdeauna aproape. Când va fi cald îţi voiu fi eu, când va fi *frig Birma:* iar când va venì *sezonul plaios, Siva")*. Iată dece şi *Sf. Alexi* e cel *cald:* Zeu **solar** la popoarele posterioare, — sau însuşi *Vişnu* va fi fost un atare, deşì nu intră în sistemul braman. La posteriori am puteà traduce pe *Heracles* ca zeu al *verei* pe *hiperboreul Apolo*, zeu al *iernei* şi pe *Bach* ca zeu al *unităţii*, totdeauna beat ca şi Siva.

Tot de *Sf. Alexi* ţine şi povestea *cocostârcului*.

Un om numit *Alexa* a fost trimis de D-zeu să arunce o lădiţă în mare, dar să nu se uite într'însa. El însă a deschis-o şi fiind plină de şerpi şi alte gângânii s'au împrăştiat înapoi pe lume, căci *D-zeu* le strânsese şi voià să le nimicească. Spre pedeapsă l-a făcut *cocostârc* până va strânge înapoi toate gângâniile. In o variantă culeasă în *Mihalcea* de mine, *femeea* omului este aceea căreea îi dăduse D-zeu un sac, şi care deschide sacul — erà o ţărancă — pentru care neascultare D-zeu i-a prefăcut în o pereche de cocostârci. „Şi să te uiţi D-ta, de departe parcă-s nişte ţărani. în cămăşi albe şi cu suman şi catrinţă", (aripele negre).

---

[1]) Sim. Mangnica, calendar anul 1882.
[2]) Myt. des Indous. vol. I pag. 279.

Cocostârcul care reprezintă pasărea lui *Vișnu Gurud* la *Inzi*, ce se hrănià culegând șerpi, vedem că la popoarele coborâtoare de prin *Asia mică* și *Europa*, a luat o altă întorsătură, înfluențată de dualism și mai cu seamă de *monoteism*, unde femeea e pricina a toate relele. In aceasta recunoaștem totodată și aversiunea lui *Heracles asupra femeei*.

La Greci *Pandora* este cea dintâi femee, care a împrăștiat toate relele pe lume.

Pandora erà femeea titanului *Epimeteu*, dăruità acestuia de *Zeus*. S'ar părea că *monoteismul* erà o religie *titanică* cu *Saturn* în frunte, care e recunoscut ca *Iehova*, rămânând în locul său, apoi *Zeus*, care la început trebuie să fi fost un *D-zeu monoteist*. *Heracles* ce se luptă în *Olimpia* cu tatăl său *Zeus*, e Iacob ce se luptă cu Savaot, dupăcum ne spune mitograful Nork [1]). (El vede în *sânurile lui Avram raiul lui Brama* [2]).

Astfel că *Heracles* cu *Zeus* vin direct din Asia mică împreună în Europa — prin insula *Creta* dupăcum este și constatat că religia lui *Saturn* a fost adusă în *Creta* de *Feniceni*.

Zeus ca fiu a lui *Saturn* abià în *Grecia* și-a asociat coregenții săi de 12; întocmai ca *Hristos* apostolii.

Iar dacă observăm raportul finului față de zeul suprem — Heracles ar corespunde unui alt Hristos păgân.

In legendele noastre epice, îl avem la *„Cerdacul lui Novac"* pe *Novac* bătrânul care se bate cu feciorul său — *„voinic sărac"*.

La *Germani*, cari sunt și ei *Daci* ca și noi este Hildebrand ce se bate cu tatăl său *Hadubrand*.

La *cerdacul lui Novac* pe când acesta ședeà la masă cu frate-său *Balaban*, afară, un *voinic sărac* strigà de trei zile:

La muntele sec
Unde voinicii se'ntrec
Că de-ar venì cineva
Cu dânsul să se lovească
Inima să-și isbândească...

Merge Balaban să se bată cu el și:

„Voinic sărac când l-a trântit
Ceas de moarte l-a găsit".

---

[1]) Biblische Mythologie V. I p. 69.
[2]) Se poate constată aceasta din folklor.

Merge *Novac*. Acesta când a aruncat buzduganul.

Mergeà prin cer *svăpăind*
Ca *Sf. Gheorghe trăsnind*.

Insă „voinic sărac" când a trântit în *Novac* buzduganul său la trei zile s'a trezit. Se pune pe gânduri *Criş-Novaç* şi îl întreabă, din ce neam e? Apoi îl recunoaşte după inel că e feciorul său, îmbrăţişându-l.

Toate acestea le dau după Densuşanu.

Krys [1]) a fost rege în Creta, care ascunse pe Joe de Saturn în muntele *Dicte*. *Frigianii* numiau pe *Saturn „Acrisios"*, spune susnumitul autor, care însă nu-l cunoaşte pe *Heracles* în *„voinicul sărac"*, (sărăcia fiind o altă trăsătură caracteristică, a lui). La *„muntele sec"* vedem localizat *stadionul* făcut de *Heracles* în *Olimpia*. *Novac* e *Zeus*, iar *„Cerdacul lui Novac"* reprezintă însuş *Olimpul*, unde Zeus ţineà sfaturile cu zeii săi.

Părinţilor noştri *Daci* şi *Romani*, religia le erà atât de sfântă încât şi-o reprezentau cu toată fidelitatea ori unde li se oferià un loc potrivit scenelor religioase din trecut.

Buzduganul lui Novac, ce merge prin cer, recunoaştem că e tunetul lui Zeus.

Monoteismul lui Heracles se recunoaşte şi prin *ura ce are in contra femeei*. Antagonismul dintre foc şi apă potenţat în monoteism. In toate religiunile antice femeea iese la suprafaţă ca născătoare. Singur monoteismul nu admite principiul femeesc alături de Iehova ca şi cum el ar conţine în sine amândouă principiile.

Poporul cunoaşte foarte bine trăsătura aceasta de caracter a lui *Heracles*. *La Romani femeile n'aveau voe să intre în templul lui Heracles*, pe motivul că nici pe el nu l-ar fi lăsat femeile să beà apă din izvorul *Bonei-Dea*. Dece însă în *stadionul din Olimpia*, făcut *de Heracles, nu aveau voe femeile să intre?*

La *Sf. Alexi* trăsătura aceasta o regăsim, nu în descrierea din vieaţa sfinţilor, ci concepută după ştiinţa oamenilor. Şi anume, în opul lui Maria, în varianta ce se spune că *Sf. Alexi şi-a lăsat impărăţia, din pricina soţiei sale*, pe care tată-său i-o alesese fără voia sa, şi că de atunci a rămas obiceiul ca la *cununie să se întrebe voia tinerilor*.

In India unde Zeiţa *Bavani* naşte pe *Brama*, *Vişnu* şi *Siva*

---

[1]) Dacia preistorică; Densuşanu pag. 1110—1112.

nu aflăm nici urmă de asemenea antagonism. Recunoaștem deci cum Heracles dela început vine cu monoteismul în Europa.

Iată încă o poveste despre Sf. Alexi unde femeea este capul răutăților, culeasă în Mihalcea de subsemnata.

O dau precum am auzit-o:

A fost, pe când umblà *D-zeu* pe pământ, un om și o femee. *D-zeu* s'a abătut la ei tocmai în sâmbăta *Paștelor* când făceà ea *pască*. Omul l-a primit în casă, dar femeea cum l-a văzut a cerut lui bărbatu-său că să-l alunge, spre a nu vedea pe felegosul cela în casa lor, că nu-i vor ticnì Paștele... Omul însă erà mai milos și a zis că nu-l lasă Doamne ferește, că vrea să mănânce cu el *pască*. A mers de i-a căutat o cămașă și l-a îmbrăcat luându-l cu dânsul la înviere. Cum au intrat, biserica s'a luminat așà de tare, încât nu le mai trebuià lumănări. Tot poporul s'a minunat. Până și cusătura cu găurele dela cămașă se vedeà prin lumina dela trupul lui. Preotul a venit de i-a sărutat picioarele și împreună cu toți oamenii au pus *paștele* înaintea lui *D-zeu*. Apoi când au eșit *D-zeu* s'a dus iarăș cu *Alexi* spre casă. Dar n'a apucat a intrà înăuntru căci femeea cum l-a văzut de departe a început a strigà că nu va mâncà cu dânsul *pasca!* Omul a intrat și a dus în casă toată *pasca* dată de oameni și a început s'o roage pe femee să se molcomească, ea însă dintre a ei nu se lăsà! Atunci *D-zeu* a strigat *„Alexa!"*, deși nu erà acesta numele omului; dar i l-a dat atunci *D-zeu* — și omul a ieșit. *D-zeu* a întins palma: „Sui aici pe palmă și hai cu mine!". *Alexi* s'a suit. „Iar tu, i-a zis *D-zeu femeei*, n'ai mâncat încă *pască* și nici nu vei mâncà"! S'a ridicat în sus și a sburat. Trecând deasupra unor stânci a văzut un drac afară. „Du-te și ia pe femeea omului ăstuia" i-a zis *D-zeu*. Dracul a fost într'o clipă acolo de a umflat-o. *D-zeu* l-a dus pe om în cer să facă *Paștele*, căci așà i-a fost dorința. A stat acolo trei zile, apoi D-zeu l-a luat pe palmă și l-a dus acasă.

Trecând pe la iad, omul aude țipetele femeei lui, care îl văzuse. *D-zeu* i-a dat o basma roșie de care să se prindă ca să poată ieși. Ea însă fiind rea și bătând sufletele cari s'au fost prins și ele de basma, s'a prăbușit cu totul în fundul iadului.

Alexi venind acasă, găsì un *pomăt frumos* încărcat cu *poame*, în grădina lui, căci el șezuse *trei ani* în cer.

Până atunci nu *erau poame pe lume*, abiă atunci le-a dat D-zeu oamenilor ca să aibă ce *da de pomană*, dela *Alexi*, care l-a ospătat pe *D-zeu*. „De-acum nu mai ai ce face aici. Hai înapoi în cer!". *L-a luat și l-a dus la cer.*

Și asta-i povestea pentru care se zice: *„Alexa omul lui D-zeu"*.

(Auzită dela Constantin Olonic din Mihalcea).

Aici omul își capătă numirea de *Alexi* dela însuși *D-zeu* și e luat în cer așà precum și *Heracles* a fost luat după moarte. Femeea vinovată de toate sufletele ce se prăpădesc, e femeea lui. Sărbătoarea de aici a *Paștelor* corespunde sărbătorilor lui Mart. Tot în Mart se făceau și la Greci focuri în amintirea focului ce l-a mistuit pe Heracles. Reprezintă însă puterea focului solar.

In altă variantă se spune că un om, tot de *Paști*, nu mâncà până nu-i venià un oaspe și fu luat de *D-zeu* în cer. I se trimise un *cal alb* să-l ducă. Acolo văzù mese încărcate. Intrebând ale cui sunt, i se spuse că ale lui.

Numai mamă-sa n'aveà nimic căci nu dăduse nimic de pomană. Când s'a întors înapoi n'a mai cunoscut locul, erà alt sat nou. Pomana aceasta e o caracteristică romană a lui Heracles.

In o variantă, omul stând 3 zile în cer, și venind înapoi nu găsì nici stejarul care se află lângă casa lui. Cunoscù numai vrabia ce se scăldà în colbul stejarului, aceasta spunându-i că a șezut 300 ani la D-zeu. Căci dedemult vrăbiile trăiau mai mult decât stejarul — spune povestitorul [1]).

In mitologia indică găsim următoarele: In perioada *Satya-Juc*, când oamenii trăiau mult și erau mari, uriași, se află un Rajah care aveà o fată foarte frumoasă. Ingrijit de soarta ei se duse la *Brama* în cer, să întrebe când se va mărità *știind că sorțile stau scrise în cartea lui. Brama* îi zise că *Bulbander*, fratele lui *Crișna* erà partea ei. Omul stătù încremenit știind că până la venirea lui *Crișna* trebuie să treacă mii de ani, aceasta fiind cu totul în altă perioadă și anume în *Dwapea-Juc*. Venind acasă el nu mai recunoscù locurile, oamenii erau mici.

Totuși găsind pe fata lui uriașă, trebuì să facă pregătirile de nuntă, căci mirele așteptà. Singurul inconvenient erà că mireasa erà mai mare decât mirele, dar s'au acomodat.

---

[1]) Datinele, vol. III pag. 394.

In legenda bramică se mai găsesc calcule asupra perioadelor de ani cari nu ne privesc [1]). Ceeace ne interesează este că aceeaș observare astronomică stă și în legenda noastră. Apoi *Heracles* care în anticitate erà un zeu al *cerului* și al *eterului vedem* că se află și el în combinația aceasta. Praznicele îl caracterizează bine, deoarece și la Romani se făceau în templul său.

La Inzi deasemenea praznicele erau în mare onoare.

Calul cel alb samănă a fi calul de sacrificiu indic.

Iată o legendă asupra *mănăstirii Vorona* de lângă *Botoșani*, din revistă *Ion Creangă* [2]). (Vorona se numește cioara, în limba slavă). Intr'o vreme erà la mănăstire un călugăr *foarte rău* care aveà vreo 40 de ani. Cum grijià el odată biserica, o *cioară* a intrat înăuntru. El cu *mătura* după dânsa: hâș drace! *Cioara* a sburat răzând afară și îndepărtându-se s'a pus într'un copac. El după dânsa. Și a ascultat cântecul ei 100 de ani. Când s'a trezit așà cum erà cu *mătura* în mână, venì să intre în biserică să mântue de *măturat*. Când colo toți erau *la slujba învierii*. Un călugăr bătrân auzise de călugărul Inochentie *Calul* ce s'a fost prăpădit. Toți călugării cu arhimandritul în frunte, s'au pus la făcut rugăciuni cu aghiazmă luminată și când au mântuit și el s'a risipit.

Cioara de aice stă în legătură cu *corbul* lui *Apolon*, care aveà *oracol*, după cum am spus, și care la *Apolon* provenià din cultul lui *Brama, scriitorul vedelor* ce se preface în *corb*. Asupra lui *Apolon* ca *soare* a trecut toată combinația zeului indic ca profet și inspirator.

Dar și *Heracles* aveà parte cu *Apolon* la oracol. In legenda de față îl găsim pe *Heracles* ținând atât de tagma călugărilor bramini cât și de *oracolul lui Apolon* cu *cioara*. Că a trecut pe la Greci îl recunoaștem și după *mătură*.

Ziua de paști reprezintă puterea soarelui. Suta de ani, un ciclu de ani solari. Răutatea lui e deasemenea caracteristică.

Cu legendele noastre ne aflăm la răscrucea acelui timp intermediar, când s'a făcut trecerea din *cultul indic* la cel *european*. Religiunile vechi au fost foarte împlântate în sufletul poporului. Vedem cum chiar mănăstirile noastre țin până târziu de bramini, păstrând episoade din străvechiul cult. Din multele ce le avem,

---

[1]) M. des Indous vol. II p. 595.
[2]) Revista I. Creangă anul VI No. 4 de D. Gr. Furtună.

putem constată că tocmai prin *părţile acestea s'a făcut trecerea.* Aici „a fiert piatra cea scumpă" a şerpilor, cum spune proverbul. Au fost ca nişte valuri ale popoarelor ce au venit în atingere în aceste ţări bogate, lăsându-ne preţioasele documente ce le avem.

Despre *Buda* care a lăsat lumea şi s'a dus în pustie, se află cântece în literatura populară. Un atare l-am colectat din sulița, district. Botoşani, cântat pe aria lui Napoleon Bonaparte:

Cântecul pustnicului

Am lăsat mărirea'n lume
Am lăsat lux şi palat.
Am lăsat şi rang şi nume
Şi 'n pustii m'am depărtat
Unde fiarele'n tăcere
Gustă de-alinare leac
Unde află mângăere
Cel horopsit şi sărac.
Unde amorţita stâncă,
Şi nesimţitorul crâng,
La 'ntristarea mea adâncă,
Mă pot auzì când plâng.
Aici în singurătate
Mi-am ales de locuit
Unde-a mea străinătate
S'o petrec sunt hotărît
Şi toate lemnele crude
Să-mi fie în loc de rude
Şi toate ce-s floricele
Ca nepoţi şi nepoţele
Că din lume când m'oiu duce
Să-mi pot da sufletul dulce
Intru aceluia mână
Ce m'a zidit din ţărână.

Gh. Ilică, Sulița.

Cântare de stea din Ardeal [1])

Acel fiu de 'mpărat mare
O prea frumoasă pustie!
Domnului dându-i luminare
O preà frumoasă pustie!
A lăsat împărăție
Și a plecat în pustie... etc.,
Cu dor și cu multă jale
Cântând în astfel pe cale:
O prea frumoasă pustie!
Mă rog din inimă ție
Primește-mă și pe mine
Ca să viețuesc în tine
A ta desime să-mi fie
Sceptrul de împărăție
Pe tine voiu deacuma
Ca să-mi fii tată și mumă
Ș'ale tale rămurele
A-mi fi surorile mele
Și din tine brăzișorii
Voiu să-mi fie frățiorii.
Și toate lemnele crude
Să-mi fie în loc de rude
Ș'ale tale floricele
Ca nepoți și nepoțele
Mă rog iar pustie ție
Milă de mine să-ți fie
Și să mă ferești de toate
Păzindu-mă zi și noapte
De năluciri, de ispite
Și de fiarele cumplite
Să mă întărești în răbdare
Dându-mi bună cugetare
Să sufăr vara căldură
Și iarna degerătură
De m'ai vedeà 'n vreo durere
Să-mi dai a ta mângăere
Stând doftor boalelor grele
Și balsam rănilor mele
Ca din lume când m'oiu duce
Să-mi pot da sufletul dulce
Intru aceluia mână
Ce m'a zidit din țărână.

In opul lui Marian se află o variantă dela Reteganul care se cetește *afară la soare în ziua de Sf. Alexi.* Aceasta conține și ispita lui Buda dela diavolul în pustiu [2]).

Colinda din Muntenia

(Extrasă din Materialuri folclorice, Tocilescu)

Din voie Dumnezeiască
Luai viața pusnicească
Cel feciorel de 'mpărat
Bun gând, D-zeu i-a dat
Și 'n pustie mi-a plecat

[1]) Din cântece și versuri de stea, colinde Librăria Ciurcu, Brașov.
[2]) Vezi Sărb. vol. II pag. 192.

Şi 'n pustie locuieşte
Vrăjmaşul mi-l ispiteşte
Pe la miez de miez de noapte
Mi-l ispiteşte de moarte
Şi aşà mergând pe cale
A cântat un vers de jale.
Jelui-m'aş muntelui
De dorul părintelui
Jelui-m'aş câmpului
Câmpu-i mare, loc întins
De nu pot merge de plâns
Şi câmpu-i cu rourele
De dor dela surorele
Câmpu-i plin de peliniţă
Cu dor dela măiculiţă
Jelui-m'aş cerbului
Cerbu-mi este fiară mută
N'are glas ca să-i răspundă.

Colinda aceasta e o variantă depărtată a colindei din opul lui *Marian*, având atât episodul cu ispită, cât şi intercalarea populară „Jelui-m'aş codrului". E însă mai originală prin intercalarea *cerbului*, deoarece *Buda* în vieţile lui anterioare a fost încarnat şi în *cerb*.

O trăsătură importantă caracteristică pe care am trecut-o nebăgată în samă, e obiceiul de *Sf. Alexi:* Când îţi va da cineva „Ziua bună", să răspunzi *„Prind peşte!"* — şi toată ziua să ai cuvântul „peşte" în gură, căci prinzi tot anul.

Simbolul acesta ne aduce o nouă lumină. *Heracles* ca zeu solar n'aveà de a face cu apa şi cu peştele. Din contră când a trecut oceanul pentru a merge la Hesperide, *Poseidon* erà să-l înece... Ci peştele din obiceiurile de *Sf. Alexi* ni-l descopere direct pe *Vişnu*, care în timpul potopului încarnându-se ca peşte, a condus corabia lui *Satiaurata*, legată de un corn ce-l aveà în frunte [1]).

Prin aceasta putem constată că filologul Carl Faubman [2]), e greşit în părerile lui, când spune despre *Heracles* — pe care dejà Grecii îl constată a fi *Vişnu*, prin faptul că gâtuise ca copil şerpii.

[1]) Mythologie des Indous. I 247.
[2]) Culturgeschichite, Carl Faulman pag. 325.

întocmai ca zeul indic — *că ar fi venit dn Asia mică în India,* nu vice-versa.

Noi însă în *Sf. Alexi* îl vedem dublat de *Vișnu* atât prin episoade din Mahabarata cât și prin incarnația sa în *Buda* — ba și prin credința despre *pește.*

Vedem dar că e totuși drept că o emigrație dela *Gange* a avut loc, răspândindu-se în părțile noastre. Unde s'a făcut contopirea acestor doi zei, aceasta cu timpul se va puteà stabilì.

Elena Niculiță Voronca

Cernăuți, 1929 Noemvrie 20.

POLITICA RUSIEI FAŢĂ DE NOI

Rândurile de mai jos, datorite traducerii d. **P. Nemoianu,** *intelectual, bănăţean, ne permit pentru prima oară să facem cunoştinţa teoriei oficiale, a cărei ecouri abia ajunseseră până la noi. A doua zi după pecetluirea alianţei noastre cu Austria, sub formă academică, teoria aceasta îşi face loc în publicistica de peste Prut. Şi coincidenţă tocmai în acea societate, a cărei membru fondator fusese* **Alexandru Sturza,** *apără şi înfăptuirea politicii moscovite.*

Alexandru Sturza, e bine s'o lămurim în treacăt, e fiul lui **Scarlat Sturza** *(Petre Stamatiadi), emigrat pe timpul Caterinei în Rusia. Şi tatăl şi fiul au jucat roluri importante în împărăţia ţarilor. Tatăl a fost guvernatorul prim al Basarabiei; fiul a lăsat memorii extrem de interesante şi pentru noi. Această familie reprezintă, prin excelenţă, politica rusească la gurile Dunării.*

Tema centrală a acestei politici este expusă mai jos. Serviciile, aduse nouă de Ruşi, sunt imense. Noi, bine înţeles, n'am adus în schimb, decât ingratitudine. Ceeace este însă necunoscut este argumentarea pur moscovită. Să mergi cu îndrăzneală să afirmi, că noi suntem nişte semi-sălbateci şi că binefacerile culturii, cinstei şi ordinei le datorim Ruşilor, este ceva care întrece scoala „tatălui minciunii", generalul Ignatiev! Când două secole ai împrumutat oameni de cultură, de administraţie şi de militărie Moldovei, să te propteşti în civilisatorul nostru, este cel puţin lipsit de inteligenţă. Şi această lipsă se evidenţiază şi prin documentele publicate, care nu numai că arată serviciile noastre aduse Rusiei, dar ne mai pun la îndemână şi drepturi egale cu ale Ruşilor la posesiunea sudului maritim al acestei ţări.

E. C. G.

VIRTUŢILE ROMÂNILOR

Teritoriul destul de întins şi populat, cunoscut acum sub numele de „Regatul României", a fost, multă vreme, prea puţin cunoscut în Rusia. De aceea, credem necesar să amintim cititorilor noştri, că acesta este situat între Dunăre, Prut şi munţii Carpaţi şi se hotărniceşte la vest cu regiunea Austro-semigradă, sau Transilvania, iar la nord cu Basarabia, adică cu Rusia. Ea se compune din două părţi distincte, înrudite ca origine şi limbă, dar aproape întotdeauna vrăjmaşe una alteia: Valahia şi Moldova. O parte a acesteia din urmă, numită Basarabia, aparţine din 1813 Rusiei. Partea de sud a acestei regiuni cuprinsă între Nistru şi „Valul lui Traian" este de altă origine şi a fost locuită de popoare streine, neromâne. Aceasta a fost „Bugeacul" până la 1807, loc de aşezare pentru hoardele nomade ale Tătarilor Nogai. Acesta se compune din actualul district al Akhermanului, o parte din distr. Tighinei şi alta a distr. Cahului din gubernia Basarabiei. Partea de vest a Basarabiei de pe Nistru se chiemă „Raiaua Hotinului" şi aparţinea propriuzis Curţii Sultanului, iar partea de sud, locuită de tătari sau Bugeacul – aparţinea Porţii otomane numai din punctul de vedere al suveranităţii, în realitate constituia până la sfârşitul anilor 1770 apanajul sau „ceflikul" hanilor din Crimeia.

Acesta era deci teritoriul, ce se numeşte azi România şi pentru mulţi ruşi, prea puţin cunoscători ai istoriei Rusiei de sud va fi interesant să se afle şi însemnătatea denumirii de Moldova şi Valahia. După posibilităţi, ne vom sili să lămurim noi această chestiune.

Turcii, cucerind în decursul veacului al XV şi XVI întregul teritoriu al Imperiului bisantin, şi al Italiei în Crimeea şi pe malul Mării de Azov, pe care ei îl numeau Rum, adică Roma, au păstrat în câteva părţi ale imperiului încă viu numele teribil pentru ei, al provinciei romane. Astfel, Grecia propriuzisă au numit-o şi o numesc până în ziua de azi Rum, oraşul Neapol din fosta Mare *Napoli di*

[1]) „*Zapiski Imperatorskavo Odesskavo Obscestva Istoriii Drevnostei*", III. XX. pp. 28—49, Odessa, 1897, („Analele societăţii imperiale de istorie şi arheologie"...)

Comunicarea lui A. A. Skalkovski.

mani, iar toată fosta Macedonie şi o parte din vechea Bulgarie se chemă Rumelia şi aşa o numesc până în ziua de azi.

Dar *Rumali* sau Rumî, ca naţiune, locuind în regiunea amintită de noi mai sus, în vechime niciodată nu s'a întâlnit. Aceasta mai de grabă este o numire cărturărească sau cel mult scrisă, dar nu populară.

O parte a regiunii se numeşte Valahia, iar în popor Muntenia, adică munteni, din care polonii şi-au creiat numirea lor de *Multavy*, sau Moldavia îndepărtată.

Nu încape nici o îndoială, că numele de Moldova şi Moldovan este de dată foarte recentă şi a luat naştere dela Rîul Moldava, după cum spun istoricii poloni din veacul al VI. Dar, de unde s'a ivit numele de „valahi," „Valahia" sau *Valoşi*, cum i-au numit cazacii şi polonii, cu cari ei s'au luptat — nu se poate preciza. *Leveli* şi alţi istorici poloni ne arată, că acest nume este preistoric şi provine dela Gali — dela acei Gali al căror nume a fost adaptat autohtonilor: în cnezatul Valia din Anglia, în Galiţia spaniolă (rispanski?) şi chiar şi în Haliciul Rusiei roşii. Alţi etnografi afirmă, că românii munteni, deşi vorbesc aceiaşi limbă cu Moldovenii şi mărturisesc aceiaşi credinţă ortodoxă, se numesc valahi sau vlahi [1]) şi sunt vecini cu Moldovenii din Basarabia de pe valea r. Moldova, unde se aşezaseră mai întâi. Dar n'am îndrăzni să ne pronunţăm definitiv în această chestiune.

A doua chestiune este care au fost locuitorii băştinaşi sau autohtoni ai cnezatelor române? — Până acum aceasta nu s'a lămurit. Scriitorii vechi şi medievali numesc această regiune „Dacia", iar partea cea mai mare a locuitorilor o consideră de colonişti romani, adică legionari, ajunşi în acele provincii ca exilaţi cum ar fi deportaţii noştri din Siberia. Printre aceştia era şi *Ovid*, nefericitul poet şi curtean al Romei. In epistola sa, renumitul poet se exprimă despre stepele Ro nâniei şi Basarabiei:

Solitudo Gaetarun
Inermis et inaquosa.

[1]) Este interesant faptul că, polonii ascultând conversaţia italienilor veniţi în Polonia în veacul al XVI. dimpreună cu regina Bona Sforza au crezut că vorbesc româneşte şi polonii numesc pe italieni Wlochy.

Iar în epistola a doua zice că barbarii printre cari l-au trimis, îl consideră pe el de „barbar," căci nu cunoaşte nici măcar limba locului. „Barbarus hic ego sum quia non intelligor ulli" (Ovid. Trist. ex. Pont. X.) El n'ar fi putut însă spune aceasta, dacă ar fi locuit printre romani, printre compatrioţi liberi sau exilaţi.

Dar mai avem două documente indiscutabile, în ce priveşte elementele, din care se compune actuala populaţie a României. Acestea sunt compoziţia ei etnografică, în raport cu pământul locuit de ea, cât şi limba ei. In această din urmă chestiune avem o indicaţiune destul de serioasă, pe aceea a lui *H. Hinkulov*, din lucrarea sa — apărută în limba rusă — asupra elementelor limbei române[2]). Iată ce spune el la pagina XII din prefaţă:

„In general, din punct de vedere al cantităţii cuvintelor, cari compun limba română, am putea stabili următoarea proporţie aproximativă: dela $^4/_{10}$ până la $^5/_{10}$ sunt cuvinte de origine latină, circa $^3/_{10}$ de origine slavă, celelalte sunt împrumutate în mare parte din următoarele limbi: maghiară, turcă şi greacă". Dar despre vechea limbă indigenă, getică nu se spune nimic, deşi sute de cuvinte şi numiri din limba moldoveană evident nu apartin limbilor amintite, ci au rădăcina în dialectul autohton, — ca însuşi numele Basarabiei, (poetul Ovid, în Tristiile sale, numeşte pe barbarii cunoscuţi de el „Bessi[4]). *A te pronunţa în momentul de faţă în această chestiune, este însă foarte dificil pentrucă aşa numita limbă din cărţi a moldovenilor prezintă o aşa de mare varietate de diferitele limbi şi dialecte, încât orientarea în această direcţiune este foarte grea şi fără de nici un folos.*

Cu mult mai important pentru etnograful României este cunoaşterea numirilor geografice a localităţilor (asupra câtorva, în veacul al XVIII există documente şi hărţi). Astfel, în harta Moldovei din 1811, editată la Viena de *ab. H. Herbert*, după desenul *inginerului rus Bour* (1787—1796), găsim numiri curat ruseşti sau slove al graniţelor naturale,

[2]) Nacertanie pravil Valaşsko-Moldavskoi grammatiki, H. Hinkulov. Spb., 1840.

şi anume: Bratuşni, Slobodi, Gluboko, Soloşci, Mladî, Cojuşi Corostî, Lipoveţ, Vladîcino şi altele, în rând cu numirile semi-româneşti şi semi-slavone: Valea Soloşci, Valea Dobri, Valea Socoli şi curat latineşti: Fogli, Larghi, Galbeni, Galeti, Ridni. Şi aceasta se întâlneşte pas cu pas în districtele de nord, adică în acelea pur moldoveneşti.

Dar sunt nume de graniţe naturale, râuri, văi şi prin urmare aşezări omeneşti unde răsună numiri necunoscute de noi, probabil de origine autohtonă indigenă, — probabil rămase dela acei Geţi, Daci şi chiar Sciţi, după cari Ovid şi ţara însăşi o numeşte *solitudo Gaetarum*. Astfel: Balciane, Colţune, Hincul, Cuiceleia, Caţaleia etc.

Nu mai amintim de numirile tătare a localităţilor din stepele Bugeacului, adică din partea meridională a guberniei Basarabiei, ca de pildă: Drucinj, Cimîşia, Abaclî, Sadâclî, Tatar-Konciak, Acmanhit, Bairamcea şi altele, pentrucă acestea s'au ivit abia în veacul al XV. sau XVI. adică după cucerirea acestei regiuni a Rusiei meridionale de către turci şi vasalii lor — tătarii din Crimea şi aceia ai lui Nogai. Insuş numele celui mai mare oraş din Basarabia, — Kişenev (Kişla-nev), adică aşezare nouă, este un amestec tataro-latinesc, afară de numirea râului Bik, care este de origine slavă.

Dar să ne întoarcem la limba popoarelor române, îndeosebi la cea slavonă. Limba slavonă (mai ales dialectul bulgar) şi scrisul ei a avut o mare influenţă asupra locuitorilor României din cauza următoarei împrejurări. *H. Hinkulov* zice, (1. XIV, „că alfabetul slavon a fost introdus în limba scrisă moldovenească în veacul al XV, când, pe urma străduinţelor mitropolitului Tetoktist pe lângă Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, literile latine din cărţile bisericeşti au fost schimbate cu cele slavone, pentruca apoi încetul cu încetul să se introducă şi folosirea limbei". Deatunci, cărţile bisericeşti, diplomele domneşti şi alte acte, mai bine de două secole, au fost scrise şi tipărite, ba chiar şi slujba religioasă s'a săvârşit, în limba slavilor, dela Dunăre (bulgară).

Să adougăm totuşi, că nu numai poporul României, dar nici preoţimea (în cea mai mare parte) nu înţelegea limba slavonă.

Mai departe distinsul autor observă: „*Numai pe vremea cnezatelor ruseşti, guvernul nostru şi-a îndreptat cu o îngrijită atenţiune privirea asupra instrucţiunii poporului şi prin urmare a introdus şcoala, a editat publicaţiuni periodice, a dat cuvintelor impulsul instrucţiunii naţionale*“.

Ce a făcut Rusia sub raport politic, adică ce a făcut guvernul rus spre folosul şi desvoltarea cnezatelor române, — vom vedea mai jos.

Predecesorii regimentelor din Rusia sud-vestică: Căzăcimea, Litva şi apoi şi Polonia, au avut, în veacul al XVI şi XVII., cu stăpânii cuceritori ai României — cu turcii şi tătarii multe, foarte multe războaie. Toată istoria acestor două secole e plină de diferite evenimente, mai întotdeauna păgubitoare pentru acest ţinut şi pentru duşman. Este îndeobşte cunoscută catastrofa regelui polon Ioan Albert întâmplată la 1498 în pădurile Bucovinei, unde aproape întreaga lui armată a fost distrusă şi unde era cât p'aci să piară şi regele însuş. Că Polonia n'a fost distrusă de Valahi, Turci şi Tătari, aceasta se datoreşte excluziv, iernii aspre şi rapide, ce a dat asupra năvălitorilor. Apoi este iarăş cunoscut că toţi cavalerii — adică hatmanii mai mari sau mai mici: Koneţpolski, Zamoiski, Jolkievski şi alţii şi-au încercat norocul să cucerească pentru Polonia, sau mai bine zis pentru sine, Moldova. Toate aceste incursiuni s'au dovedit a fi când fără folos, când funeste, pentru năvălitori: Cn. Visneveţki a pierit în chinuri la Constantinapol, Jolkievski a fost omorît sub Ţeţera în Basarabia.

Rusia ca ţară nelimitrofă a păşit pe acest drum, bine înţeles, mai târziu decât aceştia.

Toată lumea deasemenea ştie, că primii paşi războinici ai noştri în acest ţinut au fost penibili pentru noi, deşi i-a condus nemuritorul monarch Petru cel Mare. Vorbim aci de aşa numitul marş asupra Prutului *(pohod)*, întreprins în urma îndemnului *emirului turc* — cneazul *Cantemir*, voevodul Moldovei, şi a promisiunei unei cooperări din partea acestuia mai ales în procurarea de provizii — fireşte pe bani. Despre un ajutor militar al Moldovenilor nici vorbă n'a fost. Dar şi celelalte promisiuni au sburat ca fumul, când armata rusă

a apărut pe malurile Prutului şi la Gurile Dunării. *Sub pretextul secetei şi lăcustelor* armatele noastre n'au căpătat nici pâine, nici furaje, cu toate sumele mari puse la dispoziţia boierilor - furnisori, şi chiar însuş Cantemir, neavând în cnezatul său nicio importanţă, a fost nevoit să se salveze în rândurile armatei ruse, pentruca proprii săi supuşi să nu-l extradeze sultanului. Dar această campanie este prea cunoscută oricărui rus, pentru ca să mai fie nevoie să repetăm nefericitul epizod. Urmarea ei a fost încheierea a tratatului din 12 Iulie 1711, pierzând Azovul şi cetăţile zidite de ruşi pe malurile Mării de Azov şi Nipru, printre cari şi noul oraş dela poalele Tagaurogului.

Triste evenimente ne-a adus şi campania, ce s'a sfârşit cu tratatul dela Bielgorod, din 16 August 1739, cu toată vitejia armatei ruse, a victoriei lui Minich, a luărei lui Ociakov şi Kinburu şi a tuturor posturilor din Basarabia de nord. Armatele ruse n'au putut să pătrundă în sudul Basarabiei, să cucerească Buceacul, să alunge în Crimeea pe tătarii lui Nogai şi să ocupe Akermanul, Bender şi celelalte cetăţi mai mici de pe malul Nistrului. Zadarnic deasemenea a bătut Lassi pe Hanul Crimeii şi i-a nimicit stăpânirea! Graţie aliatei mincinoase — Austriei, care s'a grăbit să încheie pacea separată cu Turcia în dauna Rusiei, armata rusă a fost nevoită, să nu salveze nimic din cuceririle dela Petrov — şi mai ales — să nu ne permită să atingem visul Marelui Ţar — libertatea navigaţiunii pe Marea de Azov şi Marea Neagră, nici măcar pentru vapoarele comerciale.

Pentru întâia oară însă cu această ocazie se definesc în mod categoric raporturile Rusiei cu Turcia pe socoteala teritoriilor româneşti. Astfel întregind tratatul dela Belgrad cu convenţiile dela Niş şi Constantinopol, din 3 Oct. şi 28 Decembrie 1739 se decretează: „Cetatea Hotin şi toate localităţile ocupate de ruşi în Moldova, vor fi restituite Turciei în starea, în care acestea s'au aflat".

Din acest tratat reiese clar, că România, vreme de o sută de ani, n'a existat ca stat şi teritoriile ei pierdute se restitue temporar, în proprietatea ei.

Dar raporturile noastre serioase de ordin politic în România, mai bine zis cu Românii, s'au început pe vremea

domniei Impărătesei Ecaterina II și au durat mai bine de o sută de ani, adunându-le lor numai foloase. Sunt îndeobște cunoscute renumitele tratate încheiate cu Turcii în 1774 și 1791. In cel dintâi, adică în tratatul dela Kuciuk-Kainardji. 10 Iulie 1774, în p. XVI § 10 sunt categoric exprimate favorurile ce s'au revărsat din partea Rusiei asupra cnezatelor moldovene și valahe, câștigate prin jertfele unui greu răsboiu (1769 — 1774), purtat cu puternica Turcie de pe atunci, susținută și ea de iubita noastră aliată, — jertfe de sânge aduse de nobila noastră armată și de multe milioane de ruble cheltuite în aceste campanii. Vom transcrie aci cuvânt cu cuvânt câteva din punctele acestor tratate, pentru a arăta contemporanilor jertfele acestea grele aduse de patria noastră în folosul, sau mai bine zis, în scopul învierii pravoslavnicilor deși ca popoare ne erau străine, ca limbă și ca obiceiuri.

§ 1. Poarta restitue cnezatelor toate drepturile și privilegiile, de cari acestea s'au bucurat până la începutul răsboiului.

§ 3. Se vor restitui toate pământurile luate de Turci în decursul răsboiului, aparținătoare mânăstirilor și persoanelor particulare din circumscripțiile: Brăila, Hotin și Bender.

§ 6. Poarta nu va pretinde dela locuitorii principatelor niciun fel de plată în contul vechilor datorii.

§ 9. Domnitorii principatelor vor avea la Curtea din Constantinopol plenipotențiarii lor, cu cari Poarta va fi obligată să reia raporturi binevoitoare, ca cu trimiși speciali, bucurându-se de toate drepturile internaționale.

§ 10. Trimișii Rusiei de pe lângă Poartă vor avea dreptul să intervie, în caz de necesitate, în favorul principatelor Moldovei și Valahiei".

Dar „opresiunea" poporului „român" de către Ruși (vorbind în limba intelectualilor actuali ai Moldovei) nu s'a mulțumit numai cu aceste favoruri, după cum se vede din următoarele rânduri din preambulul tratatului cu Turcia, din 27 Decembrie 1789. § 4 impus de Ecaterina II Turcilor zice: „adeziunea Turciei ca din Moldova și Valahia să se constituie un stat independent, al cărui monarh să fie de religie ortodoxă".

Așa dorea și acționa nobilul și mărinimosul nostru guvern,

dar *aliata Rusiei* în acest războiu, Austria, văzând că armatele ei pretutindeni sunt zdrobite de Turci, a profitat de prilejul bine venit al morţii Impăratului Iosif II. Oferind Turciei pacea, desconsiderând succesele militare şi cu atât mai mult interesele noastre capitale şi lăsând Rusia să se lupte singură cu marea şi viguroasa armată otomană de pe atunci. Austria nu putea tolera Rusiei, — gândul întemeierii unui stat independent cu 6.000.000 locuitori la Gurile Dunării, după lege şi tradiţie aliaţii fireşti ai Rusiei, considera aceasta drept o primejdie pentru ea, care stătea prea puţin solid în mijlocul Europei. Războiul a continuat, cum se ştie.

Din fericire, atunci ca şi acuma, Rusiei nu-i lipseau oamenii, deşi pe vremea aceea armata ei nu era prea mare, căci abia fusese organizată după modelul lui Friedrich W. După Rumianţev, în anii 1790, fost în capul ei Kutuzov, Potemkin şi principalul nemuritor adevăratul viteaz rus Suvarov. Victoriile lor pe câmpul de luptă, luarea cu asalt a Ociakovului, Ismailului şi după acestea a fortăreţelor de pe Nistru, au decis de campanie şi au deschis pentru imperiu viitorul politic cel mai splendid. Din nefericire, conform tratatului dela Iaşi, din 29 Decembrie 1791, frontiera rusă la sud mergea până la Nistru. Basarabia până în anul 1812, ca parte integrantă din Moldova, dimpreună cu ambele principate, a fost restituită Turciei. Articolul IV din acest renumit tratat glăsueşte:

„Rusia restitue Turciei Basarabia, Bender, Akerman, Kilia şi Moldova, cu condiţia, ca Turcia să poată îndeplini toate obligaţiunile luate asupra sa prin tratatele anterioare relativ la principatul Moldovei“ [1]).

Ca întregire la cele de mai sus, a intervenit la 12 Septembrie 1802 şi următoarea convenţie:

„Domnii Moldovei şi Valahiei sunt obligaţi să petreacă şapte ani în dignitatea lor, socotiţi din ziua confirmării lor. Inainte de a se fi împlinit acest termen, Poarta nu are dreptul să-i schimbe, afară dacă cumva aceştia se dedau la vreo vină evidentă ori la acţiuni ostile sultanului. Dacă se întâmplă

[1]) Kratkoe izlojenie diplomaţii Rossiiskavo dvora soci. M. Kaidanova Spb. 1833, st. 32—36.

una ca asta, atunci trimisul rus pe lângă Poartă va cerceta, în comun cu funcționarii Sultanului, fapta domnului și dacă într'adevăr l-ar găsi vinovat, va cere și asentimentul Divanului pentru înlocuirea lui".

Această remarcabilă „convenție" a fost piatra unghiulară a apărării politice și prin urmare a desvoltării viitoare a principatelor române semi-autonome.

Dar Rusia stătea în fața unui nou războiu cu Turcia, din cauza protectoratului rus arătat mai sus. După obiceiu, turcii, instigați de guvernul francez, nu făcură prea multă ceremonie — ca și în 1850 și 1870 de guvernul englez și cel austriac — și călcară convenția, înlocuind, fără asentimentul Rusiei pe principii Moruzzi și Ipsilante. Războiul s'a aprins din nou pe apă și uscat și a durat aproape cinci ani, fără considerare la bravurile lui Kutuzov, Seniavin, Kamenski și alții. Acest război, purtat pe aceleași meleaguri și pentru aceleași chestiuni, a fost o grea sarcină pentru Rusia, pentru că, trecând peste vizita dela Tilsit și peste tratatul cu spaima Europei, Napoleon I, Franța a năvălit la 1812 cu armata sa imensă, dimpreună cu trupele jumătate din Europa asupra Rusiei. Turcii însă au căzut jertfă, bătuți fiind pretutindeni, iar rezultatul succeselor rusești a fost recucerirea Basarabiei, a stepelor Bugeacului și a Nogaiului și întăriturile de pe Nistru și anume: Hotin, Bender și Akerman.

Atunci Rusia a întărit toate tratatele privitoare la situațiunea Moldovei și Valahiei cu legi, cari au culminat în evacuarea armatelor turcești și în înființarea unei miliții proprii, naționale. In chipul acesta, grație vitejiei armatei noastre, virtuților generalilor noștri și drept vorbind și sforțărilor diplomaților noștri, s'a încheiat tratatul dela București, atât de important pentru Rusia, și pacea cu Turcii a durat mai bine de 16 ani.

Iată totalul jertfelor și sforțărilor Curții Imperiale ruse în decurs de mai bine de 50 de ani, făcute în folosul *unui ținut semi-sălbatic,* bogat dela natură, dar ale cărui popoare, cu excepția sfintelor adevăruri ale bisericii pravoslave alui Hristos, au fost *cufundate în întunerecul barbariei,* gemând nu numai sub jugul stăpânitorilor musulmani, dar și subt acela *al propriei intelectualități, crescută în depravarea*

austriacă și franceză. Dar, grație tratatelor amintite mai sus, atât de scumpe nouă, *protectoratul rus*, asigurând liniștea internă și externă a principatului, *a trezit în români dorul de cultură* [1]), eclesiastică și profană. In ce măsură nu era liniștea asigurată chiar până la începutul secolului trecut, se vede din documentele alăturate mai jos, scrise de români înșiși.

Suntem adânc convinși, că greul războiu al Crimeei și apoi campania pentru bulgarii oprimați sunt prea cunoscute, nu numai în Rusia, dar și în întreaga Europă, pentru ca să mai fie nevoie a se arăta efectul lor asupra prosperității principatelor, precum și *complecta ingratitudine a acestora față de salvatorii și eliberatorii lor*.

E suficient să amintim, cum făcându-se prieteni cu englezii, — firește aliați scumpi ai noștri — au reușit să obție părți din Basarabia, în partea cea mai importantă a granițe și anume, la Gurile Dunării, dela Ismail la Șistov. Nu mai amintim acele nerușinate plângeri și ieremiade, când în baza tratatului dela Berlin, Basarabia dunăreană a fost restituită Rusiei victorioase. Insfârșit, nu mai amintim nici *impertinența românilor*, când, cerând îndepărtarea trupelor de pe teritoriul principatelor, ei se pregăteau să se opună cu arma în mână bulgarilor, cari ocupau teritoriile și fortificațiile, ce li se atribuiseră.

Rusia cu toate acestea, a continuat să se îngrijească de supușii săi moldoveni și nu de mult a suprimat *iobăgia*, adică felul de stăpânire al pământului, care egala cu un adevărat sclavaj.

Iată, repetăm suma totală de favoruri nesfârșite și folositoare, cu care Rusia a înzestrat ambele principate, după atâtea războaie și victorii contra și asupra Turcilor.

Dar *ordinea interioară*, introdusă de guvenul rus în urma războiului pentru renașterea principatelor? După sute de ani întregi de *robie politică și familiară* din partea boerilor necinstiți și barbari, a unui *popor necioplit*, dar iubitor de muncă și cinstit, ordinea aceasta a fost de o complexitate nesfârșită și în curând a dat roade însutite.

[1]) Toate sublinierile sunt ale mele. E. C. G.

„Divanurile“ instituite de Rusia, sub conducerea unor oameni de stat ca contele F. P. Palen, Kisseleff, au învins *abuzul* acumulat de veacuri, *brigandajul şi necredinţa sufletească*. Aceşti oameni de stat au contribuit (ceace şi eu personal am auzit) ca omul simplu moldovean şi valah să aibă toate elementele averii: *iubirea de muncă, virtuţi familiare, credinţă în Dumnezeu* şi în biserica lui pravoslavă. Acest ţăran era refractar, faţă de „instruire“, scrisul şi priceperea cărţilor, — pe când clasele lui superioare, boerii şi bei-zadelele, deşi crescuţi de profesori vienezi şi parisieni, dar mai ales de profesoare (artiste, dansatoare, etc.) nu erau buni de nimic, decât doar de intrigi şi depravări. Aceasta o remarcase şi respectatul *Hinkulov* cu 50 de ani mai înainte, în cartea sa amintită de noi mai sus, spunând că, nobilimea moldoveană, adică principii, boerii şi funcţionarii nu învăţau bucuros în şcoalele întemeiate din iniţiativa şi sub protecţiunea guvernului rus în ambele principate. Până şi credinţele lor religioase erau supuse unei serii de erezii, mai ales învăţăturii catolice

Au mai fost şi alte mari *favoruri şi binefaceri* de cari România s'a bucurat din partea Rusiei, atât de urgisită astăzi.

Astfel, de pildă, *mii de emigranţi* de toate categoriile, nu numai că s'au refugiat din faţa turcilor, dar s'au şi *îmbogăţit pe meleagurile noastre*. Am vorbit deja, în alt loc, ce teritoriu întins — de refugiu — s'a deschis în anii *1740—1760* în stepele mănoase ale *Rusiei noui* şi massa compusă din cei chemaţi şi de bunăvoie veniţi aci, mai ales dintre cei de religie provoslavă.

Mai întâi s'a format dintrânşii detaşamente militare întregi, deşi nu prea mari, ca de pildă regimentul de *husari moldovean*, în care a intrat apoi şi populaţiunea locală şi al cărui şef era *ofiţerul moldovean Lupul*, care îşi schimbase numele în acela de colonel Zvierev.

Prima aşezare moldovenească, în cea mai mare parte compusă din prizonierii evadaţi dela tătari şi Iasâr, adică luaţi de aceştia cu ocazia năvălitorii în Basarabia, s'a făcut într'o comună de pe Nipru, la gura râului Sura, la 20 verste de Poloviţa, acum Ekaterinoslav, care a existat sub numele de *Voloskie Hutora* şi drumul de ţară ce mergea la Nikopol

şi care pe acea vreme constituia o trecătoare limitrofă principală peste Nipru în partea Crimeii, sau Nikitskaia Zastava. In anii 1750 şi 1760 *numărul lor era destul de însemnat*, mai ales că, deodată cu românii s'au aşezat şi colonişti cari „în timpurile mai vechi" au fugit în Malorusia. Li s'a distribuit multe mii desiatine de pământ în partea de nord a actualului *niezd (plasă) al Elisavetgradului*, între şanţul Olviopol-Novoarhangelsk şi chiar până la *Bug*, de unde au fost gonite multe sălaşuri de iarnă şi chiar colonii de ale *zaporojenilor* în urma masacrului la *1775*, înfăptuit de cazaci.

In afară de asta, ca *recompensă pentru serviciile speciale* aduse în anii 1770-1780, după pacea dela Bucureşti *mulţi boeri moldoveni* şi funcţionari au primit loturi mari de pământ în *gubernia Herson*, loturi cari în anul 1803 au atins o suprafaţă de 300.000 desiatine (600.000 ha.). După registrele fonciare oficiale, în regiunea *Ociafov*, în niezdele *Odesa şi Tiraspol* s'au dat:

1. Brigadierului Catargi	24.000	desiatine
2. Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Gaius	22,425	„
3. Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Balş	18.765	„
4. Consilierului de depart. (Kollejski sovietnic) Macarescul	17.850	„
5. Colonelului Chesoglu	14.090	„
6. Cons. depart. Carp	12.280	„
7. Consilierului titular Cherstici	11.160	„
8. Colonelului Romodano	12.374	„
9. Consilierului de stat Scarlat Sturdza	12.000	„
10. Principelui Delior Cantacuzen	10.750	„
11. Maiorului Remazi	12.377	„
12. Consilierului aulic Stamovici	7.655	„
13. Cons. depart. *Cuca*	*6.050*	„ !
14. Lt.-Colonelului Curt	4.706	„
15. Fraţilor Grămătic	6.008	„
16. Cons. depart. *Cuca*	*6.050*	„ !
17. Portărescu Escaporiti	4.600	„
18. Consilierului titular Escapoiti	4.620	„

Dar în afară de cei numiţi aci, s'a mai donat pământ: Principelui Cantacuzen pe râul Mertvovoda şi Bug (aproape

de „Sokokolov“, actualmente Vozneseask), lui Lupul (Zvierev), Alabat, Acaţatov şi altora. *Nu mai vorbim de roiurile întregi de colonişti, care au trecut după 1812* cu autorizaţia guvernului pe *malul stâng al Nistrului* şi cari au rămas acolo; *frumoasele lor sate există* până în ziua de astăzi.

Mai amintim încă faptul că, *mulţi boeri şi funcţionari români* şi-au primit *rangul militar şi civil,* consideraţi fiind ca slujbaşi adevăraţi ai statului, deşi cea mai *mare parte a lor n'a participat la viaţa administrativă sau militară.*

Una din cele mai importante probleme, asupra căreia atragem atenţiunea viitorilor noştri istorici, este problema spirituală, sau mai bine zis cea bisericească, ortodoxă. Rusia, după căderea împeriului bizantin, a păstrat cu Constantinopolul, adică cu patriarhul universal raporturi filiale, iar cu provinciile acestuia: Rumelia, România, cu ţinuturile române şi slave de aceiaşi credinţă, raporturi de prietenie, *deşi cam rare.* Bisericile din Kiev şi Moscova se considerau supuse scaunului patriarhal, deşi acesta se găsea în complectă supunere faţă de turci. Această supunere a durat însă numai până la înfiinţarea scaunului patriarhal, autonom la Moscova. In acelaş timp, nu numai clerul, dar şi poporul rus, a luat cunoştinţă dela patriarhii din Antiohia, Tarigrad şi chiar din Alexandria cari au vizitat Kievul şi Moscova, sau dela arhiereii şi monahii încredinţaţi de dânşii, în ce situaţie se găseau milioane de clerici şi păstoriţi ortodocşi. Toate aceste persoane au străbătut cu multă trudă Rusia „pentru a cere ajutor şi danii pe seama bisericilor şi clerului din ţinuturile Busurmanilor“.

Adevăratele raporturi ale clerului rus cu acela al românilor s'au început abia în veacul al XVII, pe vremea când era arhiereu în Kiev celebrul păstor ortodox, *Petru Movilă,* descendent al unei familii de principi din Moldova, crescut la sânul bisericii ruseşti [1]). Clerul nostru a aflat cu mirare, că 3.000.000 de oameni, ortodocşi, *dar semi-sălbateci,* săvârşesc serviciul divin şi citesc molitve din cărţi scrise

[1]) Petru Movilă, fiul principelui moldovean Simeon, a intrat monah în anul 1625 la lavra Pecerskaia din Kiev; la 1626 era deja arhimandrit, iar în 1630 a fost ales mitropolit al Kievului.

în limbă slavonă, *pe care nu numai poporul de rând, dar nici măcar clerul n'o înțelegea*. Chiar și în primii ani ai secolului actual, cărțile bisericești se tipăreau în aceiași limbă, și slujba religioasă se făcea după același ritual ca și mai înainte. Numai după pacea dela Adrianopol, când autonomia principatelor, sub protecțiunea Rusiei, s'a consolidat, „divanul", la cererea populațiunii și cu asentimentul ierarhiei rusești a permis slujba religioasă de pe cărțile scrise în limba moldovo-valahă.

In numărul binefacerilor fără număr pentru biserica moldoveană și în general pentru cea răsăriteană, chiar pentru aceea de dincolo de granițile împeriului, mai trebuie trecut și patronajul guvernului nostru acordat așa numitelor mânăstiri și pământuri bisericești „închinate" (preklonenni), aflate între Prut și Nistru, adică pe teritoriul imperiului. Mânăstirile Comunităților străine, destinate prin făgăduința solemnă sărăciei și obedienției (paupertati et obendientiae) stăpânesc în Basarabia averile imobile și aceasta în secolul actual, când mânăstirile rusești din imperiu de mult nu le mai au. In numeroase documente autentice moldovenești de obiceiu se spune că, domnii și persoane particulare din principalele române, au dăruit „sfintelor mânăstiri provoslave, proprii și străine (din răsărit), închinate, schiturilor și bisericilor, mai ales acelora de pe muntele Athos și Sfântul Mormânt, pământ, păduri și case, sate și orașe, pentru împăcarea conștinței lor proprii, preamărirea lui Dumnezeu și ajutorărei aproapelui." Aceste donațiuni prețioase în venituri, grație protecțiunii și apărării Rusiei și, prin urmare, siguranței interne politice, au ajuns în vremea noastră cu sate și colonii bogate. In 1870 ele dispuneau de 214.320 desiatine de pământ, din care 37,000 islaz sau „codru," adică pădure și care, după datele ultimului control au produs un venit de 507.000 ruble și 2.000 corboave austriace pe zi; Din acest număr, partea mânăstirilor moldovenești din Basarabia face mai bine de 50.000 desiatine, pământ și pădure (și ce fel de pădure!) și mai bine de 100.000 ruble venit anual. Mânăstirile din Basarabia se administrau prin locțiitori, adică prin mandatari ai unui cler străin, sau de către autoritatea monahală română. Aceștia aduseseră ave-

rile la o ruină definitivă. Controlul rus a dovedit, că mănăstirile și averile au fost pustiite în modul cel mai teribil, iar bisericile erau în ruine și necurățenie, quaeque ipse miserrima vidi! Venitul nu ajunsese la destinație, sau parvenise în sume prea mici, pentrucă toate pământurile și dependințele se dădeau în arendă — și în cea mai mare parte funcționarilor din Basarabia — iar cârciumele evreilor. In anul 1870 un domeniu, sau mai curând o pădure mare cu lemne de construcție în niezdul Akerman, în urma unui litigiu cu statul, după relațiunea generalului gubernator, afost restituită mânăstirii închinate după 20 ani de proces, — și ce s'a întâmplat? Monahii au vândut imediat pădurea, în coajă, evreilor, iar pământul a fost lăsat pradă secații și buruienilor. Incă din anii 1860, guvernul binefăcător a atras atențiunea asupra administrației rușinoase a mânăstirilor, adică a averii bisericești și a ordonat organelor statului să o observe și să o controleze. Dar toate au fost zadarnice, iar în anii 1870, s'a ajuns sub strictă observație, pentruca dorințele pioase ale donatorilor să fie întegral realizate.

In ce situație se găsea România în prima jumătate a secolului al XIX, se vede din documentelele publicate, copiate din acte autentice, care s'au păstrat dimpreună cu prea înaltele rezoluțiuni puse pe ele. Aceste acte sunt scoase din arhiva prețioasă a generalului-gubernator din Odesa, și până acum nu cred să fi fost cuiva cunoscute. Rușii, citindu-le, se vor convinge pe deplin despre cele afirmate de noi mai sus, — despre faptul cum a devenit România, *adică ținuturile Moldovei și Valahiei*, din *pustietate* — solitudo Gaetorum — *în principate bogate, cum starea lor politică și economică se datorește esclusiv Rusiei; și nu mică le va fi mirarea, văzând cum răsplătește România guvernului rus jertfele atât de numeroase aduse pentru eliberarea ei de sub Turci și pentru izbăvirea ei de robie.*

Prețioasele acte, au fost adresate mai ales marelui domnitor, eliberatorul Europei de învaziunea uriașului Napoleon I, la 1813 și prin urmare, în epoca cea mai critică pentru învingător.

A. A. Skalkovski

In românește de: P. Nemoianu

Dela Intemeietorii Revistei

IOAN SLAVICI către IACOB NEGRUZZI

Hinter Brühl, 20 August 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Nu mă îndoiesc, că ai primit scrisorile, ce ţi-am trimis în pripă, şi tocmai atât de puţin mă îndoiesc, că ai avut motive, pentru care nu mi-ai răspuns. Totuşi îţi scriu încă odată; îţi scriu iarăşi în pripă, sub impresiunea unor aspre reproşuri, ce mi-a făcut „mama“, — îţi scriu, pentru ca să-ţi dau un nou motiv — de a-mi răspunde.

Parale!

Nu te supăra pe mine. Crede-mă, că sunt nevinovat. Ştiu, că îţi dau de lucru. Află însă, că sunt opt zile de când n'am mâncat decât lapte, varză şi barabule şi iarăşi varză, barabule şi lapte. Având un stomac ca şi al meu şi un umor ca şi al meu, omul o poate duce luni întregi cu această regulă de „tour şi retour“; am trăit şi mai rău decât aşa. Socotesc însă, că atât laptele cât barabulele, atât barabulele cât varza sunt luate pe barbă. Şi barba începe a se rări Dac'aşi avea piele de bivol pe faţă, ar trebui să roşesc, deoarece mi s'au gătat pretextele.

Te rog dar, — parale! — Parale, şi în de curând, — parale sub orice formă, orice titlu, numai parale să fie, căci, crede-mă iarăşi am ajuns, unde românul zice „acuma nu e bine“!

Adresa mea este: Domnul Ioan Slavici, om de cinste, dar fără parale, *Hinter-Brühl*, Nr. 2, bei Wien.

Acuma, deocamdată şi pentru astădată destul. Mai mult când îţi voi scrie mai mult.

Sănătatea mea?

In ciuda barabulelor — m'am îngrăşat decând petrec aici. Nici în cele mai exagerate ilusiuni nu mi-am promis o însănătoşire atât de grabnică. Află, că ieri, prin ploaie am făcut o mică excursiune de 2—3 zile la Viena, pentruca să-mi câştig parale, şi nici astă „comoţiune" nu mi-a fost spre stricare.

Sper, ca încă în August să pot purta braţul liber. Din rană abia sunt încă câteva puncte. Restul este acoperit cu piele. Muşchii sunt activi. Numai câteva mişcări sunt urmate de dureri momentane.

Te rog încă odată — parale!

Al D-tale

Ioan Slavici

Hinter-Brühl, 3/15 Septembr. 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

De şapte săptămâni de când petrec aici, nu ţi-am scris decât în pripă. Nu cred, ca scrisorile mele să te intereseze atât, încât să te superi de astă neglijenţă. Totuşi mă rog de ertare. La început aşteptam încă o scrisoare dela D-ta; mai târziu eram cufundat într'o lucrare de care m'am apucat, iar acuma nu cutez a sta multă vreme la masă.

Vei afla, că după atâtă vreme şi atâtea păţite am să-ţi spun o mulţime de lucruri. Tocmai însă pentrucă sunt prea multe, nu cutez a ţi le înşira toate. Ar trebui să fim laolaltă, faţă'n faţă, om cu om, pentru ca să-ţi pot spune tot ce aşi dori şi poate ar trebui să-ţi spun.

Am zis că boala de care pătimesc este aproape de sfârşit. Nu te cuprindă mirare, dacă astăzi îţi mărturisesc, că nu este întocmai precum am zis. Nu este nimica mai firesc decât aceea că, aflându-mă iarăşi în faţă cu lumea lui D-zeu, să cred câteva momente, că acuma sunt om făcut. Robul, păşind în lume adeseori cu cele mai bune intenţiuni, uită că este numai liber, iar nu totodată şi de onoare în faţa lumii.

Am făcut progrese mari şi făceam şi mai mari, dacă nu ar fi fost împrejurări, care au înrâurit stricăcios asupra boalei mele. Gândeşte, că atunci când am venit, nu puteam nici să mă culc în pat fără de ajutorul altora. Acuma însă mă culc, mă scol, chiar mă îmbrac singur. Pot spera că în decurând nu voiu mai avea nevoie de ajutorul altora.

Se înţelege — totul depinde dela nutriment şi dela vremea, de care voi avea noroc. Până acuma, vremile au fost mai ales ploioase. Apoi am mâncat rău şi n'am băut cu desăvârşire vin bun, precum m'a sfătuit profesorul. — In sfârşit strapaţele, ce am făcut la Viena şi prin Viena. — In scurt, n'am avut noroc. Pentru aceea — până la un anumit grad a mers procesul chiar îndărăt, încât glandulele, care au fost încetat a mă mai supăra, iarăşi sunt inflamate.

Totuşi, în deobeşte, pot vorbi de norocul ce am avut. In spital era cu mine un bolnav, ce pătimia tot de afecţiune în articulaţiune şi anume între împrejurări mai norocite, lipsind la dânsu. filis, necrosă şi inflamaţiunea glandulelor. Nenorocitul zace de 11 luni de zile, fără ca procesul să fi intrat într'altă fază. Şi eu totuşi puteam crede, că mă voi însănătoşi, oareşicum la comandă în câteva săptămâni. Probabil că organismul meu mai norocit a grăbit procesul, încât medicii sunt puşi în mirare: minuni însă de dragul meu nu se întâmplă, profesorul râde de iluziunile ce-mi fac, asigurându-mă, că mă va gratula din toată inima, dacă până în primăvară mă voi putea privi pe deplin teafăr. Tristă desamăgire! Ce să fac însă? Ploile m'au convins, ca să nu mă plâng de nişte legi nestrămutate. Bun este D-zeu! la multe necazuri mi-a dat şi un suflet îndelung răbdător. — Ori poate necazurile m'au învăţat să le suport.

Dealtmintrelea articulaţiunea se află în progresul de consolidare; pot să umblu ore întregi fără ca să sufăr dureri; noaptea dorm bine; numai când vin norii, simţ junghiuri în articulaţiune. In sfârşit însă şi boala devine o stare normală. Lucrul de căpetenie este, că iarăşi sunt în deplină putere. In trup şi în suflet iarăşi mă simt tare. Iarăşi sunt copilul vesel, ce află plăceri în toate situaţiunile, iarăşi omul, ce este capabil a uita necazurile zilnice, distrat fiind

prin gândirile sale. La urma urmelor, în felul meu, tot sunt oameni între oameni.

Ar fi poate interesant, dar nu-ţi descriu cum petrec aici. Petrec bine, — mai bine nici nu doresc. Am avut puţine necazuri; ele nu m'au alterat însă. Deocamdată îmi lipseşte receptibilitatea pentru necaz. Numai de foame să nu rabd şi numai tutun să am; de aici înainte fie popă cine ştie carte!

Totuşi am şi eu necazurile mele, în felul meu, de acuma necazuri mari. — Vei afla, că pentru mine cea mai potrivită ocupaţiune este lectura, fiindcă cetind pot să stau culcat, fără ca să-mi obosesc braţul. De o mulţime de vreme am gătit însă lectura. In lipsă de cărţi, „C. Negruzzi“ şi „Convorbirile“ au fost menaje de câteva zile. Altă n'am aici. „Mama“ a avut câteva cărţi şi a împrumutat câteva. Ea citeşte foarte bine; ce folos însă, dacă e puţin. Nu mi-a rămas dar decât să mă pun la masă şi să strig: cară şi hârtie. Un „păcat al tinereţelor“.

Intrând în spital, am lăsat geamantanul la un amic. Acuma nu e nici om, nici geamantan. Din norocire am luat însă cu mine o parte din notiţele ce am crezut, că voi putea lucra în spital: m'am pus dar să le rumeg pe aceste.

Am scris povestea ce ţi-am trimes. Nimic nou, nimic deosebit; ai zis însă să-ţi trimet o poveste. Am şi alte notiţe. Sunt însă poveşti şegace afară de una şi asta fragment.

Am început apoi un studiu asupra românilor din Crişana. Lucrul nesmintit interesant. Am găsit însă cu puţin, lipsindu-mi o mare parte din notiţe. (Impărţire: 1) stării topografice, 2) economice, 3) etice, 4) poziţie politică-socială).

O nuvelă „Popa Tanda“ ce am scris în spital, nici acuma n'a avut norocul să poată trece prin corectură.

M'am apucat de un lucru extraordinar. Scriu un roman.

Să nu crezi însă, că frumuseţea lumii în care petrec, m'a dispus spre poezie. In toate vremile am fost receptiv pentru frumuseţele nepremeditate, aceste armonii întâmplătoare, ce alcătuesc podoaba lumii lui D-zeu. Cel puţin acuma încă asemenea mişcări sufleteşti, la mine sunt cu desăvârşire prozaice.

Opt luni de zile am fost în spital. Lumea îmi era nouă, când iarăşi mă aflai într'ânsa. Din întâmplare în cea dintâi

seară ce am petrecut aici, m'a surprins luna ce-am zărit printre crengi. N'aş fi crezut, că o arătare atât de comună poate să provoace atât de vii mişcări în suflet. Am lăcrămat. Numai un moment a ţinut această emoţiune; apoi m'am cufundat în gânduri, cercând motivele etice ale acestei emoţiuni, raportul între fire şi suflet. Nu ştiu dac'am aflat ori ba; în zadar am încercat însă în seara viitoare tot acea emoţiune, luna era lună ca totdeauna.

Altădată am privit un tablou grandios; apunerea soarelui după o zi ploioasă. Mă aflam pe culmea unui deal. In faţă cu mine era valea cu un sătuşor resfirat, încă peste trei dealuri, acoperite cu păduri, mai înalte decât acela, pe care mă aflam. Peste aceste dealuri apunea soarele. La mine era amurgul serii, în vale era seara cu clopoţeii vitelor, pe dealuri era umbră supărăcioasă, iar dincolo, peste dealuri, era ceva ce semăna cu lumea poveştilor, o lumină nebunatică. Cerul era acoperit cu nori: numai acolo unde sfinţea soarele se aflau câteva găuri de cer, locul a cărui armonie în umbră şi lumină, precum împotrivirea codrilor nici atunci nu şi-o poate înfăţişa, când o vede cu ochii. Eu însă încercam cauzele fizice ale acestei armonii, întrebându-mă pentru-ce văd precum văd şi pentruce trebueşte să-mi placă aşa precum văd.

Nu sunt omul poeziei. O gustez, — dar o gustez în felul meu.

Totuşi m'am hotărît să scriu un roman. Şi lucrez cu tot sufletul.

Ce roman, cel puţin astădată nu-ţi pot spune; este o lucrare, prin care mă descarc de nişte gânduri ce de vreo patru ani mă nepăciuesc. Ceva din poveste, ceva din „Dionis" al lui Eminescu şi ceva din statul ideal al lui Plato.

Aşa petrec.

Vei afla însă, că tot aşa multă vreme nu mai pot petrece.

Mă vei înţelege pe deplin dacă-ţi voi aduce aminte că mă aflu într'al 27-lea an. Sunt a fi făcut în toate privinţele, om pentru care conştiinţa, că trăieşti numai din binevoinţa altora, este un gând amarnic. Să nu iei cuvintele în nume de rău! D-voastră sunteţi oameni dela care primesc darurile fără sfială.

Este însă în fiecare bărbat onest un motiv veşnic, poate o slăbiciune: voinţa de a fi prin vrednicia sa ce este. Ca om bolnav, a trebuit să trec peste acest motiv; acuma însă, fiind capabil de lucrare, aşi dori să fac ceva, să câştig cel puţin atât cât pot.

Deocamdată, până ce nu vin frigurile, am de gând să stau aici, petrecând în felul de până acuma. Ce să încep apoi? Să intru iarăşi în spital, mi-e groază, mă tem că'n lumea bolnavilor iarăşi mă voi îmbolnăvi.

Nu mai puţin respect am de admosfera clocită a oraşelor: aşi dori şi ar fi mai bine să petrec şi mai departe la ţară, dacă mai este cu putinţă. La mine totul depinde dela mâncare şi, în urma acesteia dela capacitatea de reconstituire a organismului. La aceea nu pot gândi, ca să merg acasă. Nu este în lume niciun loc, pe care l-aşi putea numi „casă". După moartea părinţilor mei am cedat averea, dimpreună cu datoriile, surorii mele. Lăsământul s'a licitat apoi pentru o datorie cu 200 fior. Cum locueşte soră-mea cu copiii, nu ştiu.

Altă adresă nu am.

Nu-mi rămâne dar decât să aleg: ori să stau la studii petrecând în apropierea oraşului, ori să încerc aiurea ocupaţiune la ţară.

D-l Maiorescu m'a întrebat, ce poate face pentru mine. A făcut. Gândeam să călătoresc la Bucureşti, să ne vedem, să ne 'nţelegem şi să vedem ce se poate face mai departe. N'am putut. Nu ştiu dacă voi putea acuma. Nu cred însă, ca eu să pot ocupa vreun post în România; sunt cetăţean austriac şi n'am diplomă.

Mergând în România, precum doresc, deocamdată numai într'alte condiţiuni, poate ca instructor aşi putea petrece.

Aşi dori însă ca să fac doctoratul. Poate mai mult de dragul altora, decât din îndemn propriu. Sunt însă o mulţime de lucruri, ce mă fac gânditor. Inainte de toate îţi mărturisesc, că ajutorul ce-mi daţi, nu este destul ca să mă susţin în oraş.

Dar numai om este omul. Insfârşit — mizeria este pentru fieştecare om muma răutăţii. Deosebirea este numai de grad: unul are mai multă, altul mai puţină putere de rezistenţă.

Desăvârşită putere nimeni nu are. Intr'un anumit grad de mizerie, cel mai mândru om devine cerşetor supus — şi într'un mai mare grad, cel mai onest fură, înşeală, ori ucide. Firea este inalterabilă... Eu ştiu, cine am fost. Am ajuns însă până într'atâta, încât cu câteva zile înainte de asta, eu, acuma, în vârstă de 26 ani, nu m'am sfiit a ruga pe un om să-mi „cinstească" o pereche dintre pantalonii săi vechi. Şi nu ştiu, purcezând pe această cale până unde voi ajunge.

Imi suport mizeria cu resignaţiune, îmi suport şi boala, îmi suport şi pierderile, — pentrucă nu mă simt nevinovat. Stările mele sunt urmare a unor coincidenţe fatale. Am fost totdeauna onest, activ şi moderat în pretenţiile mele. N'am avut însă noroc. Făr' de noroc, pe cum eram, trebuia să fiu mai puţin onest şi pe lângă mai puţină activitate şi mai mari pretenţii, astăzi aşi putea să fiu mai îndestulat. Mai îndestulat, nu însă fericit. Chiar şi stările în care mă aflu, cuprind în sine un fel de fericire tristă: am făcut ce-a trebuit.

In toate sunt însă margini. Cine ştie dacă tocmai în urma prea scrupuloasei onestităţi nu voiu fi împins spre o mai mare neonestitate. Nu cunoşti stările, în care mă aflu şi nu cunoşti pe acelea, care nu puţin au contribuit, ca să vin la Viena. Am venit la Viena mai ales şi pentru aceea, că voiam nu numai să rămân ci să şi par om onest. Eram dus în eroare de către oameni, cari sunt — cu drept ori fără drept — discreditaţi. Păream cel puţin a fi deobligat faţă de asemenea oameni şi a lucra sub influenţa lor, — păream a scrie şi lucra după inspiraţiuni. Imi iubesc convingerile cu mult mai tare, decât ca să fi putut periclita înrâurirea lor prin această supoziţie. A trebuit să cer pretext a veni la Viena şi a petrece aici până când oamenii nu se vor înţelepţi. Dar ei par a deveni tot mai nebuni. Inainte de asta cu câteva zile Babesiu, în „Albina" sa cea minunată, află, că eu petrec în Viena ca agent plătit — îndirect plătit de către guvernul maghiar. Şi despre asta, afară de Babesiu, nimeni nu se îndoieşte. Chiar şi amicii mei se plâng de lipsa de confidenţă, când zic că n'am parale şi-i rog de o sigară. Zi-i acuma: este ceva mai fatal decât a fi onest, — fără cel puţin să pari a fi? Oamenii nu cred, că cineva poate să fie atât de prost. Trist este a vieţui într'o asemenea societate...

Dar, merit, ca să fiu izolat, — pentrucă sunt izolat. — De asemenea amici, de părtinirea unor asemenea oameni, nu sunt vrednic.

Starea mea rămâne însă, tot în care sunt azi. Oricât de etică, mizeria este mizerie, oricât de rezistent eu, tot om.

Onoare am încă. Cu aceasta pierd în viaţa comună, ce am pierdut în cea individuală cu Louisa. Ce mai rămâne apoi?

Şi cel mai rezistent suflet se frânge însfârşit. Să rămân în izolaţiunea, în mizeria în care sunt, cuprins de gândurile ce îmi turbură sufletul, în lipsa de lucrare, fără distrageri, preocupat numai de relele, ce apasă asupra mea. Insfârşit se frânge sufletul: fugind de răutate — sufletul cade în impotenţă. Cine scapă de moartea morală, cade în cea etică; cine scapă şi de asta, cade în cea psihologică. Cine este prea onest pentru a deveni rău, prea puternic pentru a se sinucide, acela este prea vârtos pentru a nu înnebuni.

Să scap de aici, să intru în lume, — muncă şi sprijin moral, — altă scăpare pentru mine nu este.

Când voi putea scăpa, nu ştiu.

Nu te mira de lungimea acestei scrisori. Cine ştie — dacă nu era cui s'o scriu, înaintea cui să-mi deşert sufletul. Acuma sunt mai liniştit.

Te rog, trimete-mi, banii pe luna Martie cât mai în de curând. Mi-i trimite aici, în spital, deoarece înainte de a-i fi primit, nici aşa nu pot părăsi acest azil de norociţi.

Incă una te rog. Un amic al meu mi-a dat 6 fior. ca să abonez „Convorbiri Literare“ pentru dânsul. I-am dat numere, ce se aflau la mine, I-VI, 1873—4. Te rog detrage cei 6 fiori. din rata, ce mi se trimete pe Martie şi trimete numerele VII-XI abonatului.

Adresa lui este: *Pavel Draga, Vilagos, Ungaria.* per Arad.

Te rog trimete-mi şi mie „Convorbiri“, Nesmiţit mă vor distrage mai mult decât alte scrieri. Şi îmi scrie te rog, cât de curând.

Primeşte salutările mele!

Al D-tale

Ioan Slavici

CRONICI

Cronica Şcolară

Propuneri de îndrumări pentru studiul limbei şi literaturei române în liceu. — Începând din Septemvrie 1928, avem o nouă lege a învăţământului secundar „teoretic", cu o schimbare adâncă în organizarea liceelor noastre.

Prin câteva dispoziţii, legea a ţinut seamă de unele curente ale timpului, precum făcuseră, de altfel, toate proiectele de legi din anii din urmă şi, de fapt, se şi realizase în multe şcoale: o atenţie mai mare pentru educaţia tinerimei (educaţie fizică, morală, religioasă), ateliere şcolare pentru lucrul manual, medic şcolar, conferenţe, lucrări şi concedii de studii pentru perfecţionarea pregătirei profesorilor, ş. a.

Dar toate dispoziţiile de acest fel sânt oare-cum periferice, nu privesc şi nu caracterizează însuşi miezul nouei orânduiri a liceului, spiritul general al reformei, — unele din ele rămânând simple prescrieri de realizat în viitor, când o mai bună stare a bugetului statului va puteà îngăduì un însemnat spor de cheltuieli pentru şcoale.

Prin întreaga ei concepţie însă, noua lege nu este, în esenţă, decât o întoarcere la vechea organizare de până acum 30 de ani, reducând iarăşi liceul la un singur tip de şcoală pentru toată durata lui şi scurtându-l din nou la 7 clase.

Organizarea dată liceului la 1898 trebuia revizuită; trifurcarea începeà prea de vreme; programele trebuiau remaniate; dar principiul acelei organizări erà pe drumul cel bun, urmat în toate statele apusene. Nu există astăzi nicăieri oameni cunoscători ai problemelor de educaţie şi învăţământ care să socotească *un singur tip* de şcoală secundară de aşà zisă cultură generală, cu un cadru rigid şi uniform pentru toţi elevii, dela început şi până la sfârşit.

Şi nu numai în teorie, ci şi de fapt, în organizarea actuală a acestui grad de învăţământ în ţările culte ale Apusului. Nu mai vorbim de Anglia şi Statele-Unite din America, în care varietatea tipurilor de şcoală secundară corespunzătoare liceelor noastre e mai mare decât ori-unde, nici la Germania, Austria şi Elveţia în

care sânt cel puţin trei tipuri de şcoală secundară de cultură generală: liceu clasic (Gymnasium), liceu real (Realgymnasium) şi liceu modern (Oberrealschule), cu multe varietăţi intermediare. Dar nici în Italia şi nici în Franţa — la a cărei organizare şcolară şi mişcare de idei se referă continuu expunerea de motive a proiectului devenit apoi actuala lege — nu există un liceu unic, ci sau tipuri deosebite dela început, sau secţiuni diferite pentru anume grupe de studii, începând din al treilea an de studii şi terminând cu o bifurcare în ultimul an.

Necesitatea unităţei de cultură, a comunităţei de idei şi de sentimente fundamentale pentru vieaţa publică şi privată înăuntrul unui stat şi a unei naţiuni nu impune de loc un program de învăţământ identic pentru toţi tinerii care vor să aibă cultură generală. Un asemenea program nu poate da decât o cultură superficială şi nu poate desvoltà în tinerime deprinderi statornice de muncă personală, de iubire de ştiinţă, de iniţiativă, de hotărîre şi răspundere proprie, avânt pentru un ideal.

Nu intrăm în desvoltarea motivelor psihologice care au impus pretutindeni în învăţământul secundar ca un imperativ pedagogic programe de studii cu oarecare deosebiri fie dela început, fie cel puţin în anii din urmă ai liceului. Cel puţin dela o vârstă încolo, nu se mai poate da tuturor tinerilor aceeaşi hrană sufletească, în aceeaşi cantitate. Pe lângă un fond comun de studii obligatorii pentru toţi (limba şi literatura naţională, istoria şi geografia patriei, cel puţin o limbă modernă, cevà filosofie), cultivarea serioasă a tinerimei se face în toate statele civilizate printr'o accentuare mai mare la unii a unor grupe de studii (matematici, ştiinţe), la alţii a altor grupe (limbi antice, limbi moderne, arte), lăsând chiar uneori libertate de alegere, într'o oare-care măsură, pentru studii şi ocupaţii preferite, pentru „comunităţi de muncă" în şcoală, potrivit aptitudinilor individuale ce încep a se arătà în epoca adolescenţei.

Organizarea ce s'a dat acum liceului nostru nu ţine seamă de aceste rezultate ale mişcărei pedagogice din ţările de cultură apuseană, iar „anul pregătitor", după bacalaureat, pe lângă greutăţile materiale ce întâmpină înfiinţarea lui, nu poate suplinì lipsurile lăsate în disciplina pentru o muncă personală şi în desvoltarea puterilor sufleteşti de o învăţătură cu necesitate superficială, fiind obligată a se risipi în toate direcţiile până la sfârşit: câte puţin din toate, nimic adâncit.

Apoi, în potriva normelor urmate pretutindeni la orice reformă de învăţământ, noua orânduire s'a aplicat dintr'o dată la toate clasele liceului. „Programele de tranziţie" nu pot înlăturà pentru elevii ultimelor clase, care urmaseră în anii precedenţi secţiuni deosebite, marile greutăţi ce rezultă din comprimarea anilor de studiu dela 8 la 7 şi din amestecarea a două grupe de elevi care avuseseră pregătire separată în clasele anterioare ale cursului superior.

O schimbare a acestei reforme rău chibzuite ni se pare neapărat necesară pentru cursul superior al liceului. Vor trebui negreşit schimbate programele de studii care sânt foarte încărcate. Unele părţi însă din lucrările comisiunilor instituite pentru elaborarea acestor „programe analitice“ pot avea, prin natura lor, un caracter mai durabil sau pot provocă discuţiuni folositoare, propunând norme şi principii generale.

In acest înţeles dăm aici „instrucţiunile“ ce am prezentat ca membru al comisiunei pentru programa limbei române. Programa definitivă, alcătuită de consiliul permanent al ministerului, a reţinut din ele numai o parte. Le dăm aici în întregime.

Studiul limbei şi al literaturei române în liceu trebue să tindă la obţinerea următoarelor rezultate:

a) A întări în şcolari *simţul limbei materne* în întrebuinţarea cuvintelor şi în *construcţia frazei*, a le da o cunoaştere sigură şi *sistematică* a formelor şi a particularităţilor ei, a-i face să-şi dea seama de funcţiunea, valoarea, originalitatea şi frumuseţea lor.

b) A le îmbogăţi vocabularul, a-i face să aibă o *înţelegere vie şi precisă* a înţelesului, a nuanţelor şi a valorii etice a cuvintelor şi a construcţiilor limbei materne.

c) A cultivă simţul pentru exprimarea corectă şi frumoasă a cugetărei, gustul pentru creaţiunile literare de valoare.

d) Printr'o lectură stăruitoare şi sistematică a creaţiunilor de valoare ale literaturei populare româneşti şi ale literaturei noastre culte, printr'o pricepere vie a valorilor de cultură, a elementelor de ştiinţă, de artă şi de vieaţă istorică şi actuală a naţiunei noastre, întrupate în limba însăşi şi în creaţiunile literaturei naţionale, — să pună în mişcare întreaga fiinţă sufletească a şcolarilor, să-i ajute a-şi desvolta puterile sufleteşti, a avea o judecată sigură şi personală, o simţire aleasă, idei limpezi, sinceritate, iubire de adevăr, ordine, măsură şi cuviinţă în cugetare şi în vorbă; să-i îndrumeze astfel spre o pătrundere mai intimă în sufletul omenesc în genere, spre o reflecţiune proprie asupra lumei şi a vieţei, spre o apreciere luminată a sentimentelor, a năzuinţelor, a faptelor omeneşti şi a valorii lor relative, spre o analiză a motivelor şi scopurilor lor, spre o concepţie mai înaltă despre lume şi vieaţă; în deosebi, să-i facă a avea o cunoaştere mai de aproape a felului de a cugetă, a simţi şi a voi al neamului nostru, să-i pună în stare a simţi valoarea originală a limbei şi a literaturei noastre şi în genere a vieţei noastre sufleteşti ca naţiune, să-i facă a preţui şi a iubi limba maternă şi cultura naţională şi a avea, ca un ideal de vieaţă matură, dorinţa de a contribui fiecare, în măsura puterilor şi a situaţiei ce va avea, la întărirea şi înălţarea patriei. Cu un cuvânt, cursul de limba şi literatura română să năzuiască, mai pre sus de toate, pe lângă împlinirea

sarcinelor generale ale oricărui învățământ, a desvoltă, și a întări în școlari cunștiința națională.

e) Să dea școlarilor din ultimele clase prilej de a se lămuri, prin intuiția limbii părintești, despre fenomenul sufletesc al graiului omenesc în deobște, despre semnificarea lui psihică și socială, ca o creațiune colectivă și străveche a unei comunități etnice, ca mijloc de comunicare și de solidaritate între cei de același neam, ca instrument de legătură între deosebitele generații ale unui popor, ca expresiune și oglindire a unui suflet național.

Învățământul limbei române să facă astfel pe școlari a-și da seama că limba ce vorbesc e un bun sufletesc comun tuturor, moștenit din străbuni, dar cu plasticitatea vieței, fără rigiditate abstractă, deși supus la legi, cu o structură organică statornică în adâncurile ei și în tiparele fundamentale, dar în continuă evoluție în cuprinsul și în formele sale vii, — fiecare epocă și în ea fiecare ins contribuind cu ceva la prefacerea acestui bun obștesc, la înfrumusețarea sau la urîțirea lui, la îmbogățirea sau la sărăcirea, la înnobilarea sau la vulgarizarea acestei nestimate averi sufletești unice pe lume.

f) Pe lângă aceasta, cursul de limba și literatura națională trebue să dea tinerimei școlare o orientare sigură în privința originei, înrudirilor, istoriei, influențelor, structurei actuale, formelor caracteristice și dialectelor limbei române și să contribue la nașterea, în conștiința tinerimei cultivate, a convingerei că — dacă totdeauna e folositoare și necesară, pentru o cultură personală mai adâncă și pentru cultura națională în deobște, cunoașterea unor limbi și literaturi streine care sânt sau au fost în fruntea omenirei — la orice popor și la orice individ o cultură adevărată și creatoare trebue să aibă însă la temelia ei o cunoaștere întinsă a limbei, a literaturei și a vieței naționale, în desfășurarea ei istorică și în realitatea ei actuală (exemplu, la noi, Eminescu).

De aceea, cursul de limba și literatura română trebue să fie astfel făcut, încât să dea elevilor gustul, respectul și iubirea limbei și literaturei naționale, să deștepte în ei dorința, să nască într'înșii ambiția de a-și întregi și a-și lărgi cultura prin lecturi personale din întreaga literatură națională în timpul școlarității și după aceea, să contribue într'o largă măsură — împreună cu studiul istoriei și al geografiei patriei — la educarea conștiinței naționale și la formarea gustului pentru ce e frumos și distins în natură, în viață, în societate și în creațiunile literare și artistice ale omenirei, în special ale neamului nostru.

Pentru atingerea acestor rezultate cursul de limba și literatura română trebue să fie însuflețit de o serioasă pregătire științifică de specialitate și de o apreciabilă cultură generală și filosofică a profesorului respectiv, de o predare vioaie, inteligentă, care să nu trateze formele limbei și operele literaturei naționale

ca pe ale unei limbi moarte ori necunoscute copiilor, ci să-i facă a avea bucuria descoperirei şi lămurirei formelor şi noţiunilor în chiar vorbirea şi creaţiunea liberă a lor şi a celor din jurul lor.

Se înţelege, că atingerea acestor scopuri trebue să fie urmărită treptat, potrivit cu vârsta copiilor, profesorul chibzuind, la fiecare clasă şi la fiecare lecţiune sau lucrare, care din aceste preocupări se cere să fie în planul întâiu şi în ce măsură ele pot fi adâncite sau numai atinse de şcolarii clasei respective.

Dacă unele din cele enumărate la punctul *d)* şi toate cele de sub punctele *e)* şi *f)* sânt indicate dela sine pentru şcolarii ultimelor clase ale liceului, toate împreună trebuesc urmărite continuu, într'o desvoltare organică.

Pentru diferitele părţi ale cursului, în afară de cele spuse mai sus şi de indicaţiunile metodice generale ce trebuesc ţinute în seamă la orice studiu de acest fel, se adaogă următoarele recomandări:

I. CITIREA este temeiul întregului curs; pe ea şi pe limba vie a copiilor şi a tuturor claselor sociale trebue să se întemeieze celelalte părţi ale cursului, în toate clasele.

1. Întâiu de toate, ea va urmări o pronunţare clară şi exactă a sunetelor şi a cuvintelor limbei şi în acelaşi timp o înţelegere vie a cuprinsului celor citite, deprinderea cu un ton firesc, expresiv, potrivit cu conţinutul textului, dar fără exagerare în modularea vocei.

Şcolarii să fie aduşi a-şi da seama, că pentru o bună citire se cere exerciţiu îndelungat, că citirea frumoasă e o artă preţioasă în vieaţă, pe care fiecare şi-o poate însuşi într'o măsură mai mare sau mai mică, prin atenţie şi necurmată stăruinţă. Să se convingă, că o citire inteligentă e o binefacere, un mijloc şi un semn de cultură, o condiţie importantă pentru păstrarea în minte a cunoştinţelor căpătate şi că printr'o asemenea citire personalitatea lor se desvoltă şi e preţuită, prin ea ei pot pătrunde în vieaţa limbei, în formele ei concrete şi în înţelesul ei lăuntric, în cugetarea şi în simţirea scriitorilor; prin ea se familiarizează astfel cu structura şi cu mijloacele de exprimare corectă şi frumoasă ale unei cugetări logice, într'o desfăşurare mai întinsă.

Pentru aceasta, trebue ca profesorul însuşi să fie, şi în această privinţă, un model; să citească înaintea şcolarilor, în clasele inferioare, destul de des, şi din când în când şi în celelalte.

Citirea trebue să dea apoi şcolarilor, din clasa I chiar, prilejul de a cunoaşte şi a iubi creaţiunile literare de seamă ale poporului român, pe cele populare tot atât de mult ca şi pe cele culte; să-i stimuleze, prin forma şi prin cuprinsul celor citite, a se cultivà sufleteşte, şi a se devotà intereselor superioare ale neamului şi ale statului, să le disciplineze şi să le îmbogăţească mintea şi inima.

Se înţelege că operele sau bucăţile de citire, ca şi lămuririle şi scopul urmărit cu ele, trebue să fie totdeauna adaptate vârstei şi puterei de înţelegere a copiilor. Pe cât posibil, să se caute legătură cu celelalte studii ale clasei, fără însă a face din cursul de limba română un auxiliar al altor studii (d. e. bucăţi de lectură numai pentru înmulţirea cunoştinţelor de geografie, istorie, ştiinţe naturale ş. a.). Toate bucăţile de lectură au să fie înainte de toate, în orice clasă, opere literare şi prilej de exerciţii şi ilustraţii de ordin estetic, stilistic şi lingvistic.

2. *Explicarea textului.* Tratarea să nu fie uniformă, să nu se urmărească la toate bucăţile şi în toate clasele acelaşi rezultat, ci scopul urmărit trebue să răsară oarecum organic din natura textului citit şi să fie adaptat vârstei respective a copiilor.

Lectura va fi precedată de scurte întrebări şi lămuriri numai la nevoie. Poeziile se vor citi, de obiceiu, fără nici o introducere, spre a naşte în sufletul şcolarilor impresia imediată a frumuseţei cuprinse în ele. Să nu fie prea mult disecate prin analiză, nici date ca teme de exerciţii. În clasele superioare, şcolarii să fie îndrumaţi a interpreta poezia, dacă e cazul, şi ca expresie a unui moment din vieaţa autorului sau a timpului său, ori ca expresie a unei concepţii de vieaţă.

Baladele pot fi citite uneori în legătură cu desfăşurarea unei întregi epoce istorice, ca o întrupare artistică a spiritului sau a năzuinţelor ei.

Numai după lectura întregei bucăţi se va trece la analiza cuprinsului sau a părţilor şi a particularităţilor sale.

Să se dea numai lămuririle strict necesare, lăsând loc simţirei, fantaziei şi înţelegerei proprii a şcolarilor.

Ori-care ar fi clasa şi sarcina ei specială, să nu se piardă niciodată din vedere că scopul esenţial al lecturei oricărei băcăţi sau opere este priceperea cuprinsului şi gustarea frumuseţei ei, răsunetul ei în sufletul tinerimei.

Dela clasa II înainte, să se dea la sfârşitul bucăţilor de lectură scurte însemnări despre autor, vremea în care a trăit, un fapt însemnat din vieaţa sa, mai ales din copilărie sau din tinereţe, titlul operei sale de seamă; iar dela clasa III înainte, şi însemnări necesare teoriei sau istoriei literare.

II. EXERCIŢIILE de VORBIRE sânt menite a contribui să dea şcolarilor deprinderea de a puteà spune uşor, corect, limpede, just, într'o desfăşurare ordonată a cugetării, cu încredere în sine, dar fără presumpţiune, ceea ce au de comunicat altora.

În afară de răspunsurile şi întrebările curente din timpul lecţiunei — care şi ele trebuesc îngrijite, spre a puteà contribui la educarea vorbirei şcolarilor — vor fi în toate clasele anume exerciţii, într'o ordine progresivă, începând (în clasele inferioare) cu simple reproduceri *libere* a celor citite sau auzite, cu recitări de poezii, cu povestiri ale unor întâmplări trăite, auzite sau citite, —

până la dări-de-seamă despre cărți sau studii citite, cuvântări și dezertații, în ultimele clase.

Aceste exerciții vor trebui să contribue, la nevoie, și la o educare a organului vorbirei; să deprindă pe școlari cu pronunțare clară, cu ton adecvat, cu păstrarea pauzelor logice, cu simțul pentru ritmul și accentul frazei.

În perioada critică a schimbărei vocei să se evite ori-ce sforțare ce ar puteà primejduì desvoltarea ei normală.

Impreună cu maestrul de muzică și cu profesorii pentru celelalte limbi, să se dea fie-cărui școlar conștiința particularităților vocei sale, în privința însușirilor muzicale și a mijloacelor de expresiune.

Școlarii să fie îndrumați a aveà o pronunțare și o vorbire firească, lipsită de monotonie, plină de înțelegere, vioaie, expresivă, adaptată cuprinsului sufletesc și situației. Să li se respecte, când e cazul, însușiri personale îndreptățite; să nu se îngăduie însă aplecare spre declamație, afectare sau falsă solemnitate.

Școlarii să nu fie siliți a se exprimà, spre deosebire de limba curentă, în așa zise propoziții întregi (obiceiul acesta din clasele primare a dus la o falsificare a spiritului limbei noastre: copiii pun, și când nu trebue, pronumele la formele verbale; de ex.: „Noi vedem că . . .“

Să fie lăsată școlarului bucuria povestirei sau a recitărei, naivitatea și gingășia felului său de a se exprimà, precum și naturaleța gesturilor. Să nu fie întrerupt la fie-care cuvânt sau frază; îndreptările să se facă la urmă, cu clasa întreagă.

Poeziile date de învățat spre recitare trebuesc întâiu citite de profesor în fața clasei sau de elevi în fața sa; să nu fie învățat pe din afară nimic ce n'ar fi fost prealabil bine priceput și simțit.

Să se dea școlarilor indicații în privința celei mai bune metode de memorizare, în legătură cu tipul de memorie de care țin.

Pentru întreaga școală să se stabilească un mic număr de poezii distinse prin frumusețea cuprinsului și prin armonia limbei — care trebuesc învățate pe din afară de toți școlarii și a căror recitare va fi cerută regulat în toate clasele. Dacă între ele sânt unele care au melodie, să se cânte, asociindu-se la aceasta și maestrul de muzică.

Pe lângă acest ciclu de poezii, se vor îndemnà școlarii să învețe spre recitat și altele, alese de ei, cu aprobarea profesorului, astfel încât la terminarea liceului să nu fie nici un absolvent care să nu știe pe din afară câteva poezii frumoase din literatura noastră populară și din cea cultă.

Nu se va îngăduì, nici în clasă și nici mai ales la serbările școlare, recitare de așa zise „anecdote“ sau de alte compuneri în care se batjocorește sau se ridiculizează o națiune, o clasă socială, sau o categorie socială sau profesională (Bulgar, Evreu, Ungur, Țigan, preot, ș. a.).

Să pătrundă în sufletul şcolarilor convingerea că e o scădere morală, adesea o cruzime, a-ţi procură o plăcere prin batjocorirea altora, prin glume care rănesc amorul-propriu şi demnitatea altora, ci că, dimpotrivă, efectul şi semnul culturei adevărate e totdeauna, chiar în glume sau în vorbe cu haz, respectarea fiinţei altora. Gluma să fie astfel, încât să poată râde, fără mâhnire, şi cel pe socoteala căruia e făcută.

În snoavele sau anecdotele în care se batjocoresc mai ales alte popoare e şi o primejdie de educaţie naţională: se insinuiază în sufletul tinerimei române credinţa că numai neamul nostru e deştept, iar toate celelalte popoare conlocuitoare sau vecine sânt inferioare nouă, şi ca deşteptăciune firească, şi ca cultură. Prin aceasta se naşte o opiniune superficială de superioritate, care dă o falsă idee despre raporturile reale de forţă în lume şi contribue a perpetuà în poporul nostru o falsă apreciare a valorilor sufleteşti şi în special o aşteptare a succesului în vieaţă numai de la deşteptăciune, fără o muncă răbdătoare şi fără o disciplină severă.

Se va cere totdeauna poezia întreagă, nu numai câteva strofe.

În ultimele două clase se pot da spre recitat şi scurte fragmente de proză, remarcabile prin adâncimea cuprinsului şi prin armonia limbei.

Temeiul exerciţiilor de vorbire în clasele inferioare va fi povestirea liberă a celor citite, auzite, păţite sau trăite.

În clasa I şi II, şi la nevoie şi mai târziu, se vor stabilì prin câteva întrebări de orientare punctele principale.

Chiar şi la simpla reproducere a celor citite în clasă sau acasă — şi mai târziu în cursul superior la darea-de-seamă despre o bucată mai întinsă sau despre o întreagă operă — şcolarii trebuesc deprinşi a nu reproduce pasiv, ci a înfăţişà într'o formă personală cele ce au citit.

In clasele III, IV şi V se vor da ca teme descrieri obiective a celor observate, — întâmplări, lucruri, fiinţe.

În clasele VI şi VII se vor cere şi scurte dări-de-seamă sau disertaţii despre opere sau chestiuni date de profesor sau alese de şcolari dintre cele care le-au deşteptat un interes deosebit; de ex. despre o carte citită, un articol important din vre-o revistă, o călătorie personală interesantă, o figură istorică ş. a. (Acest fel de lucrări se vor face şi în şedinţele „societăţilor de lectură“ ale elevilor şcoalei).

E de preferat ca disertaţiile din timpul unui an să aibă legătură între ele, să examineze pe rând, de ex., deosebitele aspecte sau momente ale unei epoce, unei opere, unei mari personalităţi, unei regiuni, unei mari descoperiri ştiinţifice, unui eveniment istoric însemnat, unui domeniu al naturei sau al culturei omeneşti, ş. a.

Subiectele să fie distribuite astfel, încât şi elevii mai slabi să poată face o lucrare mulţumitoare care să-i încurajeze spre muncă personală.

Prin aceasta, elevii să fie îndrumaţi spre o muncă cinstită, spre o metodă ştiinţifică în tratarea chestiunilor, în adunarea şi prelucrarea materialului, spre o deprindere de privire personală a chestiunilor tratate.

Unde e cazul, profesorul va indicà bibliografia necesară şi va discutà cu şcolarul planul lucrărei.

Trebue stăruit totdeauna pentru o prealabilă pregătire serioasă şi personală acasă, după orientări precise date de profesor.

Şcolarii să se deprindă a vorbì liber în faţa clasei (sau a membrilor „societăţei“ şcoalei) şi a privì în ochii ascultătorilor. Pot aveà însemnate pe hârtie puncte de orientare, dar formularea frazei şi întreaga desfăşurare a cugetărei să fie spontană.

După cuvântare, va urma o scurtă discuţiune; nu la întâmplare, ci totdeauna într'o ordine stabilită precis, în privinţa ţinutei, a tonului vorbirei, a formei şi a mijloacelor de exprimare, a fondului şi a calităţei informaţiei, a planului şi a legăturei ideilor, relevându-se totdeauna nu numai lipsuri sau scăderi, ci recunoscându-se sforţarea onestă şi meritele lucrării, când sânt.

Vor fi cerute întâiu părerile şcolarilor.

Spre a deprinde pe şcolari cu convorbiri ştiinţifice şi literare, se vor ţineà uneori şi *discuţii* în clasă, asupra unei teme anunţate şi pregătite de mai înainte. Spre a le face însă şi în aceasă privinţă educaţia necesară, se va stărui ca aceste discuţiuni să aibă tonul obiectiv, impersonal şi politicos al convorbirilor între oameni cultivaţi şi bine-crescuţi.

Profesorul va participà la aceste discuţiuni, şi, prin exemplul şi sfatul său, va face ca şcolarii să se deprindă a rămâneà în subiect, a fi obiectivi şi urbani în discuţie, a aveà răbdarea de a aştepta sfârşitul vorbirei altuia, fără a-l întrerupe, a nu despreţuì munca celorlalţi, a respectà păreri deosebite de ale sale.

Ca un sprijin important pentru aceasta, să fie ţinuţi şcolarii de a face, cu rândul, referate scrise asupra celor discutate.

III. LUCRĂRILE SCRISE, COMPUNERILE. Începând cu scurte copieri şi dictate şi ajungând până la compuneri personale, lucrările în scris, mergând paralel cu exerciţiile de vorbire şi cu celelalte părţi ale cursului, au menirea de a ajutà pe şcolari să se deprindă a scrie cu îngrijire, corect, din punct de vedere al formelor limbei şi al punctuaţiei, clar şi precis în ce priveşte înţelesul şi valoarea termenilor, ordonat şi logic în desfăşurarea cugetărei.

In clasa I, în afară de copierea de scurte bucăţi, care se va face acasă, celelalte lucrări în scris se vor face numai în clasă şi vor fi scurte dictate, scriere din gând a unor poezii scurte, reproduceri libere a cuprinsului unor mici povestiri, imediat după citirea sau auzirea lor în clasă. Tot astfel în clasele II şi III, adăogându-se descrieri de obiecte şi fiinţe bine observate şi povestiri de întâmplări din vieaţa proprie.

Se va stărui în deosebi ca până la sfârşitul clasei III elevii să aibă siguranţă cel puţin în privinţa principalelor greutăţi ale ortografiei şi ale punctuaţiei, a întrebuinţărei corecte a construcţiilor frazei şi a termenilor uzuali. Aceste rezultate să nu fie câştigate mecanic, ci să se întemeieze pe o explicare şi o înţelegere a formelor şi a construcţiunilor, a legăturei dintre cugetare şi semnele de punctuaţie.

Să se copieze sau dicteze scurte bucăţi cu un înţeles deplin şi atrăgător, la nivelul înţelegerei copilului şi fără subtilităţi ortografice. Dictarea se va face într'un tempo potrivit, în propoziţii întregi, cu tonul şi cu pauzele cerute, fără dictarea semnelor de punctuaţie, astfel încât copiii să se deprindă a cunoaşte legăturile şi pauzele logice ale vorbirei şi a pune, de la sine, numai după auz, semnele de punctuaţie corespunzătoare. Se va îngădui o oare-care libertate în punctuaţie — faţă cu cea din text — întru cât sensul frazei nu ar suferi.

Aceste exerciţii se vor urmà şi în clasele următoare.

Spre a da elevilor un model de liberă reproducere, profesorul va face el însuşi, câtva timp, în clasa I şi II, la nevoie şi mai târziu, o reproducere de acest fel; după aceea va urma cu clasa întreagă pregătirea liberei reproduceri din partea elevilor a unei alte bucăţi citite în clasă. Mai târziu, se vor da pentru asemenea lucrări şi scurte povestiri de întâmplări din viaţa proprie sau de întâmplări văzute ori închipuite de şcolari. De asemenea se vor face dese exerciţii de analiza planului unor scurte bucăţi citite, apoi descrieri şi portrete uşoare, de lucruri şi fiinţe cunoscute prin proprie intuiţie,, scrisori simple, al căror plan se va stabilì prealabil cu clasa întreagă.

Corectarea lucrărilor se va fuce cu clasa întreagă, cu scriere la tablă a îndreptărilor mai importante.

De la clasa IV înainte lucrările în scris vor aveà din ce în ce mai mult caracterul de compuneri la care se va cere observare, reflecţie şi o înfăţişare personală mai pronunţată.

Profesorul va da totdeauna indicaţiile necesare. Une-ori, începând din clasa III, se vor da mai multe teme, la libera alegere, spre a se da prilej de punere în lucrare a deosebitelor înclinări sau aptitudini ale şcolarilor. Se vor adăoga la cele anterioare, cu pregătire şi cu indicaţiile necesare date de profesor, portrete şi caracterizări de persoane, de personagii, de situaţii, cu preocuparea de a reda exact şi obiectiv, adică cinstit, cele observate, iar nu de a face efecte de stil. Sinteze şi rezumate de evenimente sau de opere mai întinse, exerciţii de schiţare a ce este esenţial în fapte, în întâmplări, în înfăţişări cu creaţiuni cunoscute, impresii din natură şi de la opere de artă văzute (îndrumări de dat în colaborare cu profesorii de istorie, de geografie, de şt. naturale şi de desen).

Une-ori, dar cu prudenţă, se vor admite şi subiecte alese de şcolar, cu învoirea profesorului.

Elevii vor fi îndrumaţi să se exprime simplu, nepretenţios, să se ferească de stil bombastic, de frazeologie goală, de neologisme inutile, de barbarisme, de pronunţări şi de construcţii sintactice streine, (de ex: inorant, mână de operă, ceva de particular, lipseşti de logică ş. a.) aşà de frecvente în lumea jurnalelor şi revistelor noastre şi în conversaţia zilnică.

Şcolarii să fie aduşi a vedea că ori-ce lucrare scrisă sau orală trebue să fie desfăşurarea unei idei sau unei simţiri fundamentale, că această desfăşurare trebuie să aibă un plan şi o legătură strânsă între părţile ei, un început şi o încheiere; că cea mai bună tratare a unui subiect e cea care răsare organic din natura acestuia, din cunoştinţa câtă o are fiecare despre acel subiect şi din mijloacele sale de cugetare şi de exprimare: să se deprindă a nu face toate lucrările după un tipic.

Se va da totdeauna atenţia cuvenită acurateţei şi claritătei scrisului, corectitudinei gramaticale, ortografiei, punctuaţiei, înţelegerei subiectului, proprietăţei şi justeţei termenilor, consecvenţei imaginilor şi a ideilor, ordinei în cugetare, proporţiei ce trebue păstrată între părţile compunerei, între ce e principal şi ce e secundar în desfăşurarea unei chestiuni. Se vor preţui judecata independentă, stilul personal.

Cercetarea lucrărilor în scris trebue să fie făcută conştiincios, cu interes pentru şcolari, cu preocuparea de a face pe fie-care să înainteze în îndemânarea scrisului, să capete încredere în puterile sale, să păstreze plăcerea de a scrie. Profesorul să nu uite nici odată că are în faţa sa copii, fiinţe în devenire, nu personalităţi mature; de aceea observările necesare să fie făcute cu bună-voinţă, intrând în modul de a vedea al copiilor, arătându-le greşelile şi lipsurile, cu dorinţa de a-i pnne în stare să le înlăture ei înşişi în viitor, făcându-i să primească observările profesorului cu toată convingerea, să ţină seamă de ele. Nici prin tonul, nici prin cuprinsul observărilor sale profesorul să nu umilească şi să nu descurajeze. Şcolarii trebuesc îndrumaţi şi deprinşi a găsi singuri, prin proprie meditare, îndreptările necesare.

Lucrări ori părţi deosebit de bune se vor citi în clasă. Aprecierea profesorului să se arate nu numai prin notă, ci şi prin sublinieri sau însemnări curente (cu un sistem de semne convenţionale explicat elevilor) şi, la sfârşitul lucrării, printr'o caracterizare în scris a însuşirilor sau a lipsurilor principale ale ei.

Lucrările astfel cercetate se vor înapoia curând, dându-se seamă de ele în clasă. Se va face întâi o apreciere generală, se vor releva calităţi, apoi lipsuri comune mai multora, greşeli tipice.

Se vor arăta în linii mari întâi însuşirile şi lipsurile planului şi ale cugetării, apoi cele de formă şi amănuntele.

Această dare-de-seamă despre lucrări va fi astfel un şir de observări şi de sfaturi privitoare la gramatică, ortografie şi punctuaţie, la stil şi la logica cugetărei, din care şcolarii să poată recon-

stituì imaginea unei lucrări cum ar fi trebuit să fie pentru subiectul în chestiune.

IV. GRAMATICA ŞI ISTORIA LIMBEI. Învăţământul gramaticei limbei române are să tindă a da şcolarilor conştiinţa vie a fiinţei şi a formelor limbei lor părinteşti, o judecată sigură în privinţa a ceea ce e corect sau fals, potrivit sau nu, în întrebuinţarea ei, precum şi un temeiu pentru înţelegerea formelor gramaticale ale limbilor streine ce se învaţă în liceu.

Sentimentul despre ceea ce însemnează fenomenul acesta miraculos al graiului omenesc şi priceperea intuitivă a articulărilor şi a categoriilor lui fundamentale îl poate avea şcolarul numai în limba sa maternă.

Învăţământul gramaticei să fie astfel, încât şcolarii să fie aduşi a simţì, îndărătul cuvintelor şi tiparelor limbei, vieaţa, cugetarea şi simţirea care le-a dat naştere, imaginaţia şi forţa creatoare a sufletului naţional care le-a plăsmuit (de ex. la cuvinte ca priveghetoare, lăcrămioare ş. a.).

Se va arăta că formele gramaticale reprezentă limba întrebuinţată la un moment dat de cei mai buni scriitori, povestitori, vorbitori, încât însuşirea formelor întrebuinţate de aceştia ne dă pe de o parte o înlesnire de comunicare clară şi frumoasă a gândurilor noastre, iar pe de altă parte dă limbei ce vorbim anumite mijloace de expresie întrebuinţate şi înţelese uşor de toată colectivitatea cultă românească, ce a învăţat şi ea aceeaşi gramatică. Pe de altă parte, se va ţineà seamă şì de faptul că gramatica reprezentă totdeauna un stadiu învechit al limbei şi nu-i prinde toată bogăţia, excluzând toate inovaţiile individuale. De aceea, pe lângă gramatica convenţională, pe care profesorul va pretinde s'o stăpânească elevii, el să admită şi să-i încurajeze şi la un stil personal, şi să îngădue forme diverse (regionale) când sânt vii în limbă şi întrebuinţate şì unele şì altele de mari scriitori (d. ex... forme ca pâne şi pâine, omăt, neauă, zăpadă . . .).

Copiii având încă din cursul primar cunoştinţele gramaticale elementare, în clasa I şi II se va stărui asupra întăririi şi completărei lor, apoi asupra fondului sufletesc al limbei, în clasele următoare se va continua această lărgire şi adâncire a cunoştinţelor despre limbă.

Pentru ori-ce categorie sau formă gramaticală şi pentru orice explicare a unui cuvânt, a unei expresii sau a unei construcţii, se va pornì totdeauna de la o propoziţiune sau o frază, ca unitate organică a limbei; căci numai în ea şi prin ea, prin relaţiunea lor cu întregul se vede sensul şi funcţiunea cuvintelor, ca părţi ale unui tot. Tot de la frază se va pornì spre a se pricepe semnificarea logică a semnelor punctuaţiei şi a se deprinde şcolarii cu justa lor întrebuinţare, spre a simţi corespondenţa lor cu rânduirea cugetărei şi cu pauzele vorbirei, necesitatea lor pentru înţelegerea

limpede şi repede a celor scrise şi spre-împlinirea unei datorii de politeţe faţă de cel ce ne va citì scrisul.

Scopul învăţământului gramaticei trebue să fie dar priceperea vieţei limbei şi a sensului formelor ei, iar nu terminologia gramaticală, definiţii şi regule. La aceasta se va ajunge totdeauna printr'o procedare inductivă, pornind de la fraze citite şi de la vorbirea zilnică acasă, în clasă, la joc şi la treburi.

De la clasa IV înainte studiul gramaticei va cuprinde progresiv şì teoria stilului şi va pregătì cunoaşterea istoriei limbei, atrăgând luarea-aminte asupra unor schimbări fonetice şi semantice, asupra fondului primitiv şi a împrumuturilor, asupra unor arhaisme şi forme rare din proverbe şi ghicitori, din scriitori mai vechi sau contemporani, din dialecte, arătând câteva legi generale ale evoluţiei limbei şi regularitatea ascunsă a aşa ziselor excepţii.

Studiul gramaticei se va face *sistematic* nu incidental. Se înţelege că se va revenì asupra lui în tot cursul liceului, ori de câte ori, la lectură, în vorbire sau la cercetarea compunerilor şi a lucrărilor înscris, nevoia va cere.

Partea de gramatică, stilistică, teorie literară sau istorie a limbei indicată de programa analitică la clasa respectivă se va expune unitar, sistematic, dar succint, fie în cartea de citire a clasei, la urmă, fie, mai bine, într'o cărticică a parte.

În cele din urmă două clase, şcolarii să câştige priceperea limbei ca un organism etnic, în continuă evoluţie, ca ori-ce e viu, să-şi dea seama cum s'a desvoltat până astăzi, păstrând fizionomia ei originală în trăsăturile fundamentale, cum ea e cea mai veche şi cea mai credincioasă oglindă a vieţei poporului nostru, a soartei ce el a avut în omenire, a culturei, a credinţelor, şi a cugetărei lui despre lume. Îşi vor da seama sumar de particularităţile dialectelor şi de relaţia lor cu limba literară, de lucrările pentru gramatica şi dicţionarul limbei române, de caracteristica limbei române în privinţa originei, a vocabularului şi a formelor limbei precum şì a valorei de cugetare şi de circulaţie a elementelor originare, a celor împrumutate şi a neologismelor. Să se facă mai ales semantică şi sinonimică şi, de câte ori e prilej potrivit, să se facă comparaţii cu limba latină şi cu limbile moderne din programa şcoalei.

În toate clasele, învăţământul gramaticei va fi ferit de procedări mecanice; va purcede totdeauna inductiv de la exemple şi lectură, îndrumând pe elevi să afle ei înşişi, prin analiză, prin observare, comparare şi generalizare, regulele şi legile limbei ascunse în ea.

V. TEORIA LIRERARA şi ISTORIA LITERATUREI. În clasele III şi IV, consideraţiile gramaticale se vor înălţa treptat la aprecieri stilistice, la priceperea originalităţei şi a frumuseţei unor cuvinte, expresii, construcţii, în ce priveşte sonoritatea

lor (felul cum impresionează auzul), puterea lor de a evoca imagini, cadența și armonia frazei.

Se vor face exerciții de sinonimică, de aflarea termenului celui mai propriu și a construcției celei mai corecte, a echivalentelor neologismelor și a nuanțelor dintre ele și cuvintele vechi corespunzătoare, precum și a deosebirilor între cuvinte cu înțeles apropiat.

Se va deștepta simțul pentru diferențele de ton în vorbire și pentru expresiile poetice. Se vor da scurte noțiuni despre genurile literare de care țin bucățile sau operele citite în clasă și acasă; o cunoștință mai întinsă despre aceasta se va câștiga în clasa V.

Nu se va pierde însă nici-odată din vedere că scopul principal chiar și în această parte a cursului nu e catalogarea și clasificarea scrierilor, terminologia și definițiile, ci îmbogățirea și înălțarea sufletului tinerimei prin cugetarea și simțirea cuprinse în operele sau în bucățile citite.

Tot astfel în clasele VI și VII, cunoștințele despre istoria limbei, despre desvoltarea literaturei române, despre rolul și valoarea operelor, a scriitorilor, a curentelor diferitelor epoce, nu trebue să aibă caracterul unor formule, aprecieri sau rezultate învățate de școlari pe din afară, din carte, din spusele profesorului sau din lectură particulară ci, cu îndrumările și completările necesare ale profesorului și ale manualului clasei, ele să fie crescute în sufletul școlarilor din lectura directă a operelor scriitorilor, să aibă temeiul în propria judecată și simțire a școlarilor.

Nu trebue deci să se învețe pe din afară o istorie a literaturei române, ci să se cunoască din proprie citire însemnătatea scriitorilor și a operelor lor, locul ce ei ocupă în desvoltarea cugetării poporului nostru, legătura lor strânsă sau mai slabă cu vieața națională.

Această cunoaștere proprie trebue să se întemeieze atât pe lecturile din cursul inferior cât și pe cele din cursul superior, făcute în clasă și acasă.

Lectura și comentariile ce vor însoți să fie însuflețite de sentimentele de respect și iubire pentru scriitorii și operele în care s'a întrupat, în cursul secolelor și al generațiilor, limba, cugetarea, și puterea de creație și de expresiune a națiunei noastre. Școlarii să fie îndrumați a-și face convingerea că e pentru ei o datorie de cultură personală și de cultură națională să se pătrundă de cuprinsul operelor clasice ale literaturei noastre populare și ale celei culte, să le studieze conștiincios și să-și însușească substanța lor. Să li se arate că cea mai bună metodă, cea mai dreaptă judecată spre a pricepe o operă, un autor, un curent de idei, o epocă și a le înțelege valoarea, e aceea de a te așeza în însuși mijlocul lor, de a te sili să-i pricepi pornind de la vieața lor și de la ideile timpului lor, de a nu le aplica criterii de judecată și o scară a valorilor din epoce posterioare lor, al căror orizont mai

larg ori înfățișare mai artistică a fost cu putință tocmai fiindcă s'au sprijinit pe realizările — ori cât de modeste — ale acestor predecesori.

Dar această pietate să nu fie pasivă. Să se întindă în același timp la educarea bunului gust, a simțului adevărului și al dreptății, a măsurei pentru valoarea relativă a scriitorilor și a operelor în evoluția literaturei naționale și pentru valoarea lor absolută (în cadrul literaturei universale), unde e cazul (de ex. Eminescu). Să se urmărească formarea unei judecăți personale, unui spirit critic, dar numai în urma și fără înlăturarea sentimentelor amintite mai sus. Numai prin îmbinarea ambelor atitudini se poate desvolta în tineri o persona'itate cultivată, activă, independentă, dar devotată binelui public, susținută de o conștiință națională luminată.

Și opere mai întinse, de ex. o epopee, o dramă, un roman, o povestire, trebue să fie cunoscute de școlari și să influențeze asupra lor, nu numai prin fragmente, ci prin cunoașterea efectivă a lor ca ceva întreg. Aceasta însă e imposibil numai prin lectura în clasă, care de altfel, dacă ar ține luni de zile și într'o tratare uniformă, ar obosì pe școlari și nu ar puteà produce efectul așteptat. E necesar deci să se aplice pentru cunoașterea lor metoda lucrării în comun a clasei: întâi, opera întreagă va trebuì să fie citită acasă de fie-care școlar, după o prealabilă indicare de către profesor a liniilor ei mari; apoi se va repartiza între școlari — individual sau la grupe — studiarea mai de aproape a diferitelor aspecte ale operei, de ex. unuia desfășurarea acțiunei; altuia relevarea momentelor sau a scenelor culminante, a motivărei logice și a puterei lor dramatice; unui al treilea isvoarele de inspirație, legătura operei cu viața scriitorului sau cu momente din viața națională; altuia, locul ei în desvoltarea literaturei naționale și influența ei asupra urmașilor; unui al cincilea, particularitățile stilului și ale limbei; altuia, iarăși, caracterele personagiilor, problema centrală a operei, comparație cu opere streine ș. a. m. d. După aceea, se vor expune și se vor discuta în clasă rezultatele la care a ajuns fie-care, întregindu-se și rectificându-se, citindu-se în clasă în întregime pasagii sau scene importante din operă. Și astfel prin munca colectivă a clasei, cu colaborarea profesorului, prin sugestiunile și însuflețirea unei discuțiuni întemeiate pe o prealabilă cunoaștere serioasă a operei în întregimea ei, se va ajunge la priceperea vie a cuprinsului ei și la stimularea sufletului tinerimei.

Pentru aplicarea cu folos a acestei medode, lectura particulară e indispensabilă. Pentru aceasta școala trebue să aibă o bibliotecă sau biblioteci de clasă, în care la nevoie și cei care nu au acasă sau nu-și pot procura scrierile de cercetat să le poată avea la îndemână cu înlesnire, și în care toți să poată găsì operele necesare pentru cercetarea chestiunilor și lărgirea cunoștințelor. Iubirea și sfatul părintesc al profesorului va contribuì discret la o orientare sistematică în lectură, spre a nu lăsa pe școlari

să-şi piardă un timp preţios într'o lectură haotică sau îndreptată asupra unor lucruri de puţină valoare, chiar când nu sânt de-adreptul dăunătoare. Se va începe cu autori mai moderni (Sadoveanu, Brătescu-Voineşti ş. a.), trecându-se treptat la cei mai vechi (C. Negruzzi, Alecsandri, Bălcescu, Odobescu), pentru gustarea cărora se cere mai multă deprindere şi cultură.

Pentru deplina înţelegere a operelor dramatice, şcolarii vor fi îndemnaţi să vadă la teatru piesele clasice. Când vor ei înşişi să interpreteze o operă dramatică, la şezători sau la sărbători şcolare, profesorul să le dea sfat şi ajutor.

Sarcinele învăţământului limbei şi literaturei naţionale fiind aşa de multiple şi neputând fi împlinite toate într'o măsură egală de către aceiaşi persoană de cât relativ rar, trebue îngăduită o oarecare libertate profesorului în tratarea materiei prescrise de programă, libertate îngrădită însă de obligaţia de a nu lăsa afară operele capitale, momentele şi curentele importante, aspectele fundamentale ale limbei şi ale literaturei naţionale.

I. Rădulescu-Pogoneanu

DOUĂ OPERE ALE LUI NECULAI MILESCU

Intre manuscrisele bibliotecii Universităţii din Iaşi se află o traducere necunoscută grecească, înregistrată la No. 163, a operei *Voiajul în Siberia*, scrisă în ruseşte de *Neculai Milescu Spătarul.*

Manuscrisul are formatul 8°, cu 123 foi scrise (246 pag.), scris artistic de bine. Se află în bună stare, exceptând coperta care e puţin mâncată de carii; e legat în scoarţe puternice de carton. Manuscrisul nostru are 42 pagini mai puţine decât manuscrisul lui Sophocles Œconomos (vezi mai jos), nu pentrucă ar fi rupt, ci pentrucă e neterminat.

Pe coperta manuscrisului nostru, în marginile ei, sunt însemnate cu condeiul următoarele: *Biblioteca naţională din Bucureşti, Bolliac* (în marginea de sus); *Spătarul Nicolae Milescu (cârzul) de la Vaslui, Cezar Bolliac* (în marginea de jos); caligrafia acestor două note e aceeaşi cu a iscăliturii, Cezar Bolliac. Aşa-dar, manuscrisul nostru a fost în posesia lui Cezar Bolliac, poetul din prima jumătate a secolului trecut, şi a aparţinut Bibliotecii Naţionale (Academiei Române).

Titlul manuscrisului nostru, în traducere românească, sună: *Călătoria dela Tobolsk, metropola Siberiei, şi până la ţinuturile Chinei, prin ţara Siberiei şi a fluviilor din ea.*

S'a scris această carte din ordinul marelui ţar şi marelui cneaz Alexie Mihailovici, autocrat al întregei Rusii Mari, Mici şi Albe, (când) a fost trimis din Moscova cu o ambasadă la reşedinţa regală a Chinei, Neculai Spătarul..... (urmarea e ruptă).

Afară de traducerea găsită de noi, se mai aflau înainte de 1900 încă două traduceri greceşti ale aceluiaş voiaj, şi anume: un manuscris se află în posesia lui Sophocles Œconomos din Athena şi avea titlul (tradus în româneşte):

Carte în care este descrisă călătoria prin imperiul Siberiei dela oraşul Tobolsk până la marginile (hotarele) ţinutului Chinei, în anul dela Adam 7183 (=1675).

Această carte s'a scris atunci din porunca marelui domn, ţar şi marelui cneaz Alexie Mihailovici, autocratul întregei Rusii Mari, Mici şi Albe, scrisă de Neculai Spătarul, când a călătorit dela Moscova în împărăţia Chinei după poruncă.

Acest manuscris al lui Sophocles Œconomos a fost studiat de C. Sathas, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, p. 399—400 (apud E. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, III, Paris, 1881, p. XXXII—XXXIV).

Cu toate că titlul manuscrisului nostru diferă întru câtva de acel al lui S. Œconomos, totuşi, comparând începutul dela ambele manuscrise, constatăm că sunt aceleaşi (am comparat numai începutul textelor, pentrucă C. Sathas, studiind manuscrisul lui S. Œconomos, reproduce numai câteva rânduri dela începutul lui).

Dorind să studieze mai amănunţit manuscrisul lui S. Œconomos, E. Legrand s'a adresat lui Spyridon Lambros, profesor la Universitatea din Athena, care, căutând manuscrisul în Biblioteca lui S. Œconomos, *nu l-a găsit*. In schimb, Legrand a găsit în Biblioteca Sfântului-Mormânt din Constantinopol, sub No. 575, o altă traducere grecească a aceeleaşi călătorii, cu titlul:

S'a scris memorialul de călătorie după porunca împăratului Rusiei Alexie Mihailovici, când a călătorit dela Moscova după poruncă în împărăţia Chinei, Neculai Spătarul, în anul dela zidirea lumei 7183 (=1675). (Legrand, op. cit., p. XXXIV; cf. E. Picot, Notice biographique et bibliographique sur Spathar Neculai Milescu, Paris, 1883 (extras din: Mélanges orientaux, publiés par l'école des langues orientales vivantes, Paris, 1883), p. 55].

Nu putem face nici o comparaţie a manuscrisului nostru cu al lui Legrand, pentrucă acesta nu reproduce decât titlul.

In concluzie: manuscrisul nostru reprezintă importanţă pentru istoria literară românească, pentrucă e singura traducere în greceşte a voiajului lui Milescu, existentă la noi în ţară, şi se pare că e şi singurul exemplar existent astăzi, căci manuscrisul lui Œconomos — după cum am văzut — s'a perdut, iar despre acel al lui Legrand din 1881 nu s'a mai auzit nimic şi dela Legrand altul n'a mai fost semnalat.

Rămâne să ne întrebăm acuma: de către cine şi când a fost tradus voiajul în Siberia al lui Milescu din ruseşte în greceşte?

Manuscrisul lui S. Œconomos, fiind — pare-se — cel mai complet, are o notă la sfârşitul textului în care se spune că traducerea de pe ruseşte s'a făcut la mijlocul lui Octombrie *1693*, în oraşul Moscova, din ordinul lui Ch. Notaras, patriarhul Erusalimului, pe când acesta se afla deasemenea la Moscova (C. Sathas, op. cit., p. 399—400; apud E. Legrand, op. cit., p. XXXIII şi E. Picot, op. cit., p. 55).

Manuscrisului nostru, lipsindu-i sfârşitul, îi lipseşte această notă. Conducându-mă însă după constatarea de mai sus, că manuscrisul nostru are acelaş conţinut cu acel al lui S. Œconomos, putem conchide că nu-i va fi lipsit nota nici lui, dacă ar fi fost terminat, datând astfel şi manuscrisul nostru la 1693, Octombrie.

Asupra autorului acestei traduceri greceşti nici grecologul Legrand n'a putut da vreun răspuns. C. Sathas, op. cit., p. 399, afirmând că traducerea ar fi fost făcută de însuşi Milescu, Legrand,

op. cit., p. XXXIII, nota 3, îl combate zicând: „Nu numai că nimic nu-l indică (pe Milescu) în transcrierea manuscrisului, dar Spătarul (Milescu) zice absolut contrariul în o scrisoare publicată în suszisul Sathas, Biblioth. gr. med. aevi., III, p. 92 şi urm.; cf. Legrand, op. cit., p. XXXV—XXXVII".

In rezumat: traducerea *Voiajului în Siberia* a lui Milescu s'a făcut din ruseşte în greceşte în Octombrie 1693 în Moscova de către — probabil — un rus, însă necunoscut, şi din ordinul patriarhului Erusalimului Ch. Notaras.

*

Despre o altă operă, care este necunoscută, a lui Neculai Milescu aflăm numai dintr'un citat. Intre manuscrisele aceleeaşi Biblioteci a Universităţii din Iaşi, sub No. 190, f. 54, se află primul catalog al Bibliotecii scris de B. P. Hasdeu, primul ei bibliotecar. La rubrica „manuscrise", B. P. Hasdeu, între altele, menţionează: „*Dicţionar românesc*, scris în suta (secolul) al 17-lea de către vestitul *Neculai Milescu*. Se află în două exemplare pline de varianţe, 1, la Biblioteca Universităţii de la Moscova sub No [1])şi la Petersburg în fosta Bibliotecă a comitelui Tolstoi".

Atâta ştim. Mai există oare şi astăzi? — căci Hasdeu îi semnalase prezenţa în 1859.

V'a să zică: pe lângă *Dicţionarul grec-latin-rus*, rămas neisprăvit, descris de E. Picot [2]) Neculai Milescu a mai scris un dicţionar, şi încă românesc.

Lucian Predescu

[1]) Locul gol e în însuşi textul lui B. P. Hasdeu.
[2]) Op. cit., p. 17 şi 46.

RECENZII

Ch. Aubert: *Arta Mimicei*, trad. de *Apriliana Medianu*. „Cartea Românească".

Insemnătatea traducerii acestei opere, ne-o documentează, încă din prefață, autoritatea d-lui prof. C. Rădulescu-Motru. *Charles Aubert* este un corolar al profesorului doctor *Mackenzie*, care pe lângă faptul că e profesor de educație fizică, mai este și unul din cei mai mari sculptori interpreți ai mimicei.

Dar autorul trece și mai departe. Cartea lui devine nu numai o operă de contemplație, ci de ea o să se servească acea mulțime de actori (în deosebi) cari trebuiesc să redea multiplele complexe sufletești, la care vor fi martori mii și mii de oameni.

„Arta Mimicei" a fost bine primită, dela prima ei apariție, tradusă și retipărită în mai multe țări.

„Nici noi n'am rămas mai prejos; „Arta mimicei și-a găsit tălmaciul în d-ra *Apriliana Medianu*, o cunoscătoare a acestui domeniu. Bună posesoară a limbii franceze și române, ne-a dat o frumoasă traducere, complectă până și în cele 200 de desemnuri. Deci o carte de introducere.

Și necesitatea acesteia se simția nu numai pentru școalele oficiale, dar chiar pentru diletanți, ceeace ne-o dovedește faptul că este cerută și consultată pretutindeni.

*

Marin Popescu-Spineni: Contribuții la istoria învățământului superior „Cultura Națională".

S'a observat, cu drept cuvânt, că noi suntem, în ceeace privește monografia, în orice domeniu, poporul cel mai sărac.

După războiu, însă, parcă am început a depărta această sărăcie, și primele dovezi ni le-a dat apariția diferitelor lucrări asupra vieții oamenilor mari, cari, fie prin faptă, scris sau vorbă, au contribuit la împlinirea „visului de veacuri". Apoi inițiativa Institutului social român, de a face monografii nu numai orașelor, dar și satelor cât de neînsemnate, a urmat din îndemnul d-lui prof. D. Gusti, exemplu imitat de mulți alții: I. Medrea, St. Teodorescu, etc., etc.

Și în urmă, asupra instituțiilor.

Unul care face un pas solid, în acest domeniu, este fără'ndoială și d-l Marin Popescu, prin lucrarea sa: Cortribuțiuni la istoria învățământului superior. Această lucrare, nu este un atom de filosofie sau literatură; nu vom căuta în ea nici erudiția sau analiza ad hoc. Este

o carte sintetică-documentată, din care orice român cărturar, şi în deosebi studenţii, pot vedea oglinda trecutului nostru cultural cu ştiinţă mai înaltă, ca şi greutăţile prin care a trecut să ajungă până aici.

Dar şi pentru prezent, poţi urmări aci drumul special al Facultăţii de Litere şi Filosofie, cu statisticele, diagramele, etc., foarte raţional alăturate, şi frumos executate.

Autori şi păreri de **Aureliu Veiss.**

Romain Rolland, sunt rezumate ideile conducătoare ale operei. Incearcă sinteza civilizaţilor germană şi franceză în romanul *Jan Christophe*. Admirator al lui Tolstoi. Contra războiului. Multă putere de dragoste pentru semeni (deşi vineori, însă cam abstractă sau sanematica, ceiace sau nu observa sau nu simte d. Weiss). Critică vehementă a corupţiei sociale ; propaganda contra războiului în timpul războiului. Expunându-se urilor conaţionalilor, păstrează integritatea convingerilor. E un caracter ferm şi are o concepţie înaltă a datoriei, conchide d. Weiss pentru care umanitarismul decorativ mai are valoare.

Elemir Bourges inspirat de opera pleiadei engleze din timpul Elisabetei şi a lui Jack I. Vizuina largă şi transpunerea în viaţa modernă a personajelor închipuite de Shakespeare, Ben Johnson, Ford şi ceilanţi.

In poemul *La nef* simbolizează evoluţia concepţiei universale în aspiraţia spre progres, din antichitate şi până în prezent. Eroul acţiunii e titanul Prometeu. Poemul sufere de prea mult intelectualism, dar tendinţele operei sunt de o înălţime rar întâlnită în literatură. (Deşi şi aci d. Weiss nu simte declamaţii pasetice).

Jules Romanis. Se insistă asupra piesei *Dr Kuock* şi a contribuţiei lui Romains în domeniul comediei de caracter.

Andeé Gide şi Clasicismul. E analizată opera lui Gide în raport cu afirmarea lui proprie că e cel mai tipic exemplar al clasicismului în literatura modernă. Servindu-se de propria definiţie a lui Gide, că e clasic scriitorul care însemnează în opera lui, în gradul cel mai înalt, aspiraţiile şi viaţa epocii sale, autorul arată că Gide nu corespunde propriei lui formule de definire a clasicismului, expunând mai mult particularismul epocii decât integritatea vieţii ei. Şi are aci complectă dreptate.

Anton Cehev. Sunt reliefate preocupările sociale ale lui Cehov care ar fi numai „discret exprimate" în opere. D-l. Weiss nu ştie că întreaga critică ruseăscă e de altă părere : că Cehov n'a avut nici-o preocupare socială când îşi zugrăvea eroii. talentul său însă transforma suprema intimitate individuală cu care Cehov îşi caracteriza eroii în veritabile serii şi blocuri de fenomene sociale.

Viaţa rurală din *Mujicti* şi cea de oraş mic din majoritatea operelor sale. In nuvela *Sala N. 6*, parcă apar mai clar şi tendinţele sociale înaintate ale lui Cehov. E un studiu interesant însă încomplect, având a face, numai cu prima jumătate a carierei literare a lui Cehov şi cam neglijază activitatea lui de dramaturg.

Dimitri Merejblovsky Analiză operei sociale religioase şi a operei literale. Definirea creştinismului său social, în raport cu concepţiile similare ruse, germane şi engleze. Scriitor viguros şi eminent romancier, minat însă de obsesia misticismului creştin, care constituie axa centrală a preocupărilor sale.

Luigi Pirandello, sunt difinite ideile esenţiale ale teatrului său. Asemănări şi deosebiri de Bernard Shaw. Pirardello nu atacă **fondul afectiv** al erorilor umane, ca Shaw şi de aceea rolul social al literaturii sale e redus. Autorul nu obsearvă aci că Shaw ese din aceasta

comparație cam bârfitor și rău la inimă pe când Pirandello apare ceva mai uman mai delicat.

John Galsworthy. Fiu orgolios al „gentry"-ei, Galsworthy consemă duritatea de caracter și mândria acesteia. Atacă în romane și piese ipocrizia socială și privește cu simpatie viața neîncătușată de prejudecăți și rutină. El însuși, cu toate că a avut viziunea clară a relelor sociale, nu s'a putut ridica la o perspectivă înaltă, de unde să înceapă lupta de nimicire a lor. De ce însă s'ar cere această nimicire cu orice preț, d. Weiss nu ne spune și nu depinde de d-sa să ni să spună odată și pentru totdeauna. *A. N.*

C. C. Giurescu: *Din istoria nouă a Dobrogei.*

Așezământul cultural Ion C. Brătianu, ce se află sub conducerea Prof. universitar C. C. Giurescu, nu putea să lasă să se treacă cu vederea sărbătorirea a 50 ani de la alipirea Dobrogei, alipire la care a lucrat trup și suflet cel căruia i s'a închinat acest așezământ.

Așa că lucrarea d-lui Giurescu, este binevenită și prin ea se întărește și mai mult drepturile noastre istorice asupra acestei provincii, ce a cunoscut cea dintâiu dintre toate provinciile României mari, binefacerile culturei romane. D-sa ne dovedește cu documente continuitatea elementului românesc în Dobrogea, din cele mai vechi timpuri, folosindu-se de mărturiile scriitorilor lezantini ca: Kinnamos, Ana Comneana ce face mențiune despre formațiunile politice ale lui Socea, Seslav și Tatul și alți. Tot cu documulte apoi contestă orice urmă de stăpânire bulgară în Dobrogea. Ne lămurește și posesiunea Dobrogei din titlul lui Mircea și ne arată cum *„Dobrogea n'a fost cucerită de Turci dela Bulgari, ci dela voevodul român"* [Mircea] precum la alipire a fost luată de *„Români dela Turci și nu dela Bulgari"*. Ne vorbește apoi, întărit de mărturiile călătorilor, [arhimandritul rus Partenie], despre bunătatea și familiaritatea țăranilor români din Dobrogea. Ne mai arată cum domnii noștrii s'au îngrijit în decursul veacurilor de starea bisericilor din Dobrogea și la urmă cu date statistice dovedește majoritatea populații românești, în decursul timpurilor, în Dobrogea.

Lucrarea mai este însoțită și de numeroase vederi istorice ale orașelor și așezărilor din Dobrogea, perfect redate.

Mih. Popescu

Ramuri: *Număr festiv-1929.*

Cea mai frumoasă carte apărută până acum în anul acesta — și mi-e teamă că nu curând va fi întrecută — este, incontestabil, numărul festiv al revistei craiovene *„Ramuri"*.

Nu e prima sfidare, ce provincia o aduce Capitalei, dar e din cele mai strălucite victorii culturale ale Craiovei în pofida Bucureștilor. Dovadă că mai dăinuește în mândra cetate a Banilor simțul frumosului și că nici sacrificiile în slujba lui nu lipsesc.

Căci numai din jertfe s'a putut închega asemenea operă. Entusiasmul colaboratorilor — puțini la început, mulți după un sfert de veac — a știut să-l îndrumeze spre asemenea neașteptate rezultate directorul revistei, C. Șaban a cărui poreclă „Făgețel" s'a transformat în renume. El a avut darul nu numai de a reuni în jurul său toate talentele craiovene, dar și de a asigura existența revistei și a institutului de arte grafice ce a întemeiat.

Palatul în care se adăpostesc „Ramurile" este una din podoabele

culturale ale Craiovei. Din teascurile proprii a eşit fălosul volum interesant prin conţinut, impunător ca operă tipografică.

Bătrânele „Convorbiri literare" cari ştiu să aprecieze greutăţile zilelor de azi, urează viaţă lungă şi tot mai strălucită tinerilor „Ramuri" a căror volum festiv e o podoabă naţională.

A. T.-S.

Vechea artă slavă.

O nouă lucrare a profesorului vienez Iosef Strozygowski este totdeauna un eveniment. In vastul domeniu al istoriei artei S. nu s'a mulţumit să urmeze potecile bătătorite de alţii, ci a deschis veşnic căi noui. El este chiar un revoluţionar: a prefăcut în bună parte concepţia veche asupra problemelor fundamentale ale istoriei artei. Prin lucrarea „*Orient oder Rom*" a răsturnat credinţa că din Roma singură s'ar fi născut noua artă creştiuă, punând pentru prima dată în evidentă rolul precumpănitor al Orientului asupra desvoltării artistice a Europei occidentate.

Studiind acum vechea artă slavă (*Die altslavische Kunst*, 1929), el se riică contra părerii generale că şi Slavii vor fi împrumutat cultura lor din Bizanţ, după cum odinioară se credea că vestul european era dependent de Roma.

Lucrarea savantului vienez este prima expunere documentată asupra artei noastre slave, punând în lumină, deocamdată, mai ales produsele croate şi de pe coasta delmatină.

El ajunge la concluzia că şi Slavii din Sud au avut o desvoltare proprie a artei lor, înrudită însă cu a Goţilor şi a Armenilor. Origina tuturor acestor manifestări artistice el o bănueşte în clădirea de lemn, dând astfel o nouă desvoltare ultimilor sale teorii asupra arhitecturii lemnului, din care, după ale sale păreri, s'ar fi născut chiar stilul gotic.

Neputând da, deocamdată, o recenzie a materialul nou şi aşa de bogat, ce pentru întâia dată se publică, ne vom mulţumi a semnala numai inportanţa publicaţiei pentru noi. Prin împrumuturile arhitecturii noastre, luate dela vecinii sârbi, ne găsim în legătură directă cu arta de pe coasta dalmatină pe care, până acuma, o credeam de origină latină.

In afară de această amendare a teoriilor curente, lucrarea de faţă ne mai lămureşte şi asupra originei slave a bisericelor de lemn, din cari aşa de splendide exemplare se găsesc şi în hotarele ţării noastre.

Din aceste consideraţiuni se poate vedea cât de însemnată este pentru noi ultima publicaţie a savantului, care nu pentru prima oară aruncă lumini noi asupra artei noastre.

Profesornl Strzygowski, încă înainte de război, printr'un entusiast raport a atras atenţia asupra importanţei şi frumuseţii artei vechi bisericeşti din mânăstirile moldoveneşti din Bucovina, încă austriacă pe atunci.

A. T—S.

G. I. Brătianu: *Le Problème des frontières rousso-roumaines.* (Aşezământul Brătianu) ed. Cartea Românească 1928.

Literatura litigiului nostru cu Rusia sovietică, privitoare la Basarabia, s'a îmbogăţit cu lucrarea d-lui Profesor universitar George I. Brătianu, care a publicat-o în editura Aşezământului Cultural, înfiinţat în memoria bunicului său, editură condusă de d-l Prof. universitar C.

C. Giurescu, după rapoarte şi însemnări inedite ale familiei Brătianu, conţinând discuţiile avute de Ion Brătianu la Livadia cu Ţarul Alexandru III şi oamenii săi de încredere pr vitor la condiţiunele trecerei armatelor ruseşt în 1877 prin România. Deasemenea mai publică şi convorbirile avute de Kogălniceanu şi Ion Brătianu cu reprezentanţii marilor puteri la congresul de la Berlin din 1878.

Chestiunele acestea le-a expus d-l George Brătianu şi la congresul de istorie din vara anului 1928 la Oslo. Ele sunt importante prin faptul că s'aduc noi dovezi în dreptul nostru de stăpânire asupra Basarabiei care a făcut parte integrantă din Moldova până la 1812. Expunerea este foarte clară şi dovezile sunt peremtorii; şi aceasta fiind făcută în limba franceză poate sta la dispoziţia străinătăţei spre a se edifica în această chestiune.

M. Popescu

Jean Bart: *Schiţe marine.*

Dl. Jean Bart este singurul scriitor care ne-a dat adevărate perle literare cu subiecte din viaţa marinarilor.

Dela debutul său cu „*Jurnal de Bord*" sunt aproape douzeci de ani, petrecuţi pe întinsul capricioaselor mări. Talentul său a ajuns curând la maturitate şi'am putut avea acea splendidă povestire „Prinţesa Bibiţa", iar acum admirabilele schiţe marine.

Peste umanitatea generoasă, cu care îşi îmbracă subiectele, autorul aşează un suflu de subtilă ironie, uşoare înţepături de ac, — nu veninoasele reflecţii, ale sarcasmului.

Al. O. Teodorescu: *Hronicul măs-căriciului Vălătuc.*

Autorul acestui volum mixt (nuvele poezii) nu este cunoscut din publicaţiile sporadice dela „Viaţa Românească". Puţine, dar bune, — şi cu grije scrise.

Hronicul lui Vălătuc are două nuvele. (Spovedania Iancului şi Inelul Marghioliţei), pline de haz. Stilul curgător şi antrenat. Restul povestirilor în proză, însă, n'au destulă coheziune, acţiunea este legată artificial, — împotriva tuturor regulelor scrisului, vorba domnisale (pag 83) — cu ajutorul unor *capitole*, substituite întâmplărilor absente.

Poeziile denotă că autorul mânueşte cu multă îndemânare, talent şi competenţă versul. „Soliman-Ali-Fâstâc", plină de gust, şi ironie, este edificare:

Când Soliman-Ali-Fâstâc,
Se bagă
Să stea de pază'n paşalâc,
Cu'n bragagiu joacă'n arşâc
Pe bragă.

D. D. Patraşcanu: *Un prânz de gală*

In generaţia trecută mediocritatea şi-a găsit biciuitorul în Caragеale; astăzi un alt maestru n'o cruţă,—d. Patraşcanu. Mijloacele sale sânt tot atât de simple pe cât de definitive. Tipurile sânt descrise fără artificializare, ci orânduite în viaţa lor *normală* şi *naturală*. Indărătul povestirei, simţim autorul râzând de slăbiciuni diferite, cu un râs comunicativ şi irezistibil. Căci satira d-lui Patraşcanu, nu este crudă. Evidenţiază ridicolul fără să nimicească pe cel din cauză. Eroii săi te dispun, oricât de supărat eşti râsul sbucneşte spontan.

Ingânfarea francezului anfitrion Jean Renaud, din „prânzul de gală", care prin evocări de bucate alese, scrise cu grije pe nicnn-ul din faţa oaspetelui, vrea să înşele realitatea săracă a prânzului oferit şi a ospitalităţii sale, este înfăţişată în chip desăvârşit.

In admirabile „Trage-i: cinci perechi de palme", ridicolul reese din pesimismul eroului, Petrică Popescu, pentru care decadenţa timpurilor noastre provine din faptul că „toţi *sunt toţi, domnule!*" Societatea trebue purificată printr'o instituţie drastică, având un judecător, cu energie ca a lui, unde toţi să-şi mărturisească vinovăţiile primind inexorabila pedeapsă: „Gealat! trage-i cinci perechi de palme!"

In general, volumul închide o mare pulsaţie de viaţa şi stoicismul unui om, înţelăgător al sufletelor, care râde şi iartă.

C. C. Petrovici

Epigrame de **C. V. Plăeşu** (Ed. autorului).

Plin de modestie, îndemnat de marele prozator Bassarabescu d-l Vasilescu-Plăeşu, a avut însfârşit curajul să apară opiniei publice cu atitudinea unui adolescent, deşi d-sa a trecut de mult această etate.

In majoritate, epigramele d-lui Vasilescu sunt cu subiecte din lumea politică. I s'ar putea face chiar d-sale o epigramă, d-sa fiind politician. Totuşi n'ar merge; ne arată însuşi scriitorul; epigramele din volum sunt dovada: pe lângă calitatea de a fi concentrate, dând prin minimum de mijloace maximan de efect, epigramele se bucură de-o casticitate ingenioasă.

Astfel:

Am o propunere concretă
Guvernul s'o aprecieze:
Ca să se curme echivocul
Jandarmii singuri să voteze.

Sau:

Poporului dăduraţi drepturi
Dorind o Românie nouă;
Dar ce folos, le-aţi dat cu-o mână
Ca să le luaţi cu amândouă.

Sighişoara de **Ion Medrea**, Tip. Markus, Sighişoara.

Pe d-l Medrea îl cunoaştem din notiţele sale de călătorie, prin Franţa şi Italia, cu care ocazie au putut vedeà în d-sa un viguros prozator, caracteristic prin spiritul de observaţie şi analiză, prin stilul svelt şi plastic.

Prezentându-ne noua sa lucrare, monografia asupra Sighişoarei, d-sa ne dovedeşte că nu ne-am înşelat cu aprecierile noastre, ba şi mai mult, ni se reliefează şi mai mult accentuat ca bun român, pătruns fiind de profesia de ocupaţia pe care o are şi aducând un serviciu în plus prin îmbogăţirea monografiilor Ţării, de care se simte cât mai mare nevoie.

D-l Medrea ne face să întrevedem destul de clar Sighişoara, prin urmele Daco-romane, depe acele meleaguri încă din primele secole ale erei noastre. Apoi, după o interesantă şi documentată excursiune dealungul vremii, cu multă obiectivitate ne arată invazia maghiară şi colonizarea săsească, raporturile naţiunilor acestea cu Românii şi,

menţinând ştiinţa alături de sentimentul patriotic, ne citează într'un mod minunat de adequat, diferite rânduri pline de adevăr şi simţire.

Astfel cuvintele Impăratutui *Iosif II*, care venind în Ardeal :

„Am văzut o nobilime maghiară îngâmfată şi tirană, un popor săsesc egoist, şi un popor românesc asuprit şi coborât la soarta dobitoacelor".

Lucrul care-l face pe autor să spună cu drept cuvânt, că *„numai ştiind pe ce pământ calci şi cunoscându-ţi strămoşii, poţi simţi fiorii adevăratei iubiri de neam şi ţară*, şi pe care îl trăieşte d-l Medoca.

Constantin Stelian

Const. Kiriţescu. *Printre apostoli*, editura „Cărţei Româneşti".

Dar cine dintre scriitori noştri posedă cu o aşa uşurinţă evocarea trecutului ca d. Kiriţescu ! Cu stilul său curgător şi însoţit de sugestii puternice, D-sa te fură dela început şi nuţi dă drumul din încordare până nu termeni 223 de pagini ale cărţei. Lucrarea sa cuprinde schiţe din timpul vieţei de şcolar. student şi începutul „carierei de apostol".

Pe dinaintea noastră se perindă chipul fiecărui apostol din cei pomeniţi şi fiecare ne căsnim să aflăm printre foştii noştri dascăli câte o asemănare; şi nu-i greu: mai fiecare am avut câte un „Domn Raşcu" ori „Nenea Iancu Dărăscu" şi nu rareori şi câte un „Bonifas". Bietul „Moş Mitruţ" trăeşte în viaţa fiecăruia cea trecut pe la Universitate. Născocirile de a înşela pe profesor mai ales pe aceia care cred a tot ştiutori, sunt de actualitate încă şi în ziua de astăzi. „O Viligiatură boeriască", au suferit şi suferim încă, acei cari vrem să fim mai muncitori şi să sărim pe o treaptă ceva mai sus; aşa că şi aceasta îşi are actualitatea. „Schimbarea de guvern", ne descoperă tipuri în care cunoaştem persoane politice din ziua de astăzi. Autorul „Istoriei războiului pentru întregirea neamului" ne-a dat dovadă că stăpâneşte şi poate să creeze şi în direcţia literară. Mai trebue să aşteptăm dela d-sa că ne va da ceva din viaţa muceniciior printre care trăeşte de aproape un sfert de veac.

M. P.

INDICE

PE ANII 1907—1929 INCLUSIV

ÎNTOCMIT DE

DAN M. ILIESCU

Licenţiat în Litere, bibliotecarul seminarului de Istoria Românilor dela Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti.

A.

ION ADAM

Cuconul Grigoraş, XLII, A, 502²—511².

G. AĐAMESCU

Şapte scrisori ale lui V. Alecsandri către d-rul M. Obedeanu, LVI, 339—349.

V. ALECSANDRI

Scrisori: Către Elisaveta Doamna, L, 243—245, 481—483; (autograf), LVIII, 10; (autograf, necunoscută) 11—12; Către Anton Naum, LIX, 126—130; Către S. Fălcoianu, LXI, 315—316.
Poezii: Maximes, L, 483—484; Souhaits, 484; Invocation, 485.
v. V. Alecsandri şi G. Barițiu.

V. ALECSANDRI şi G. BARIȚIU

Scrisori, XLI, 957—959.

ALESY

De ce mă'nseli tu inimă? (poezie), XLIII, 73—74.

GENERAL ALEVRA

Cronica militară: Minorităţile şi serviciul militar, LVI, 322—327; Înaintarea ofiţerilor, 627—630; O pagină din războiu, LVII, 299—302; Marina de războiu, 576—583; Conducerea armatei, 780—782; Reducerea duratei serviciului militar, LVIII, 219—223; Naţia armată, LX, 184—186; O lacună în educaţia corpului ofiţeresc, LXI, 131—134.

EN. ALEXANDRESCU

Băncile populare, XLVI, 1194—1197.

G. ALEXANDRESCU

De vorbă cu d-l Lupu Kostaki, XLVIII, 1273—1282.

G. G. ALEXICI

Titu Buhogiîndă, XLI, 730—734; Baladă bănăţeană, LVIII, 428—438.

ION AL-GEORGE

Poezii: Sapho (comedie antică), XLVI, 647—676, 749—779; Italia antiqua, 1272—1274; In metru antic, XLVII, 737—738; Carmen, 774; Largo, XLVIII, 289—290; In parc, 291; Autumnală, LX, 266; Seara, 267;
Proză: Conservatorul de artă dram., XLVII, 702—704;
Recensii: V. Şotropa şi N. Drăgan, Istoria şcoalelor năsăudene, XLVIII, 85—86; Lt.-col. St. Costescu — Din carnetul unui căpitan, LX, 381—382.

CONST. ALIMĂNEȘTEANU

O îmbunătățire importantă de introdus în agricultura României XLI, 70—79, 186—196, 310—324.

LUCIA ALIOTH

Poezii: Ispita, LVII, 111—112; Fală, LX, 324—325; Invrăjbire, 326—327; Lumina, LXII, 59.

PETRU ANDREIU

Metafizica lui Wundt, XLVIII, 355—360; Valorile estetice și teoria empatiei, XLIX, 1060—1073; Concepția filozofică contemporană a istoriei, LI, 639—647;
Recensie: Wilhelm Windelband — Einleitung in die Philosophie, XLIX, 438—442.

I. ANDRIEȘESCU

Vasile Pârvan (necrolog), LX, 203—208.

I. ANTOHI

Cronica școlară: Adaos de propunere, XLV, 956—957.

EM. ANTONESCU

Problema echității în contracte, XVIV, A, 477—488.

TEOHARI ANTONESCU

Culele sunt sau nu naționale? XLI, 495—506, 578—586; Iarăși originea culelor, 1204—1210; Raport asupra lucrărilor d-lui Gh. Murnu, XLIV, A, 98—105.

CONST. ANTONIADE

Din Thomas Cartyle, XLI, 1135—1145; XLII, A, 551[3]—570[2]; XLII B, 30—41, 123—135, 276—291, 333—346, 460—483; XLIII, 167—187, 266—284; Nihil nori?, XLIV, A, 319—347.

MIHAIL ANTONIADE

Incercare asupra superficialității, XLI, 717—730; I. M. Baldwin, Dictionary of Philosophy and Psychology, XLII, A, 95—97; John Ruskin — Sesame and Lilies: Comorile regilor, XLIII, 836—844, 934—943; O autobiografie (Herbert Spencer), XLIV, A, 617—642.

A. I. APOSTOLESCU

Gânduri, L, 618—624.

N. I. APOSTOLESCU

Faguet, LV, 740—758.

C. ARAN

Dela Românii de peste hotar: XLIV B, 391; Pustiirea Banatului, 503 Cea din urmă lecție, 615.

ALEX. P. ARBORE

Câteva constatări asupra profesorimii din Ardeal, LIV, 35—45.
Recensii: P. P. Panaitescu — Inf. polonă în opera și person. cronicarilor Gr. Ureche și M. Costin, LVIII, 144—147; V. Bogrea—Pentru învățăm. clasic, 147—148.

C. C. ARION

La statuta lui Eminescu (discurs), XLV, 1201—1205.

DINU C. ARION

Tări de compensațiune, XLIX, 1195—1210; L, 299—313; Unii Convorbiriști și evol. socială a României, LIX.177—181; Armata, LX, 285—294.
Cronica istorică: Despre boieri, LII, 40—45; O vizită la Curtea-de-Argeș, 559—565.
Cronica militară: Note și cugetări asupra campaniei din 1916, LIII, 184—193.
Cronica politică: Amintirile mele din războiu, LII, 62—80; Câteva cărți privitoare la războiul mondial, 752—768; LIII, 90—104, 194—221; LV, 116—120, 210—217.

CONST. ASIMINEI

Poezii: Stavili rupte, LII, 538; Stânca mărei, 640—641; Cântec de noapte, 695; Cosânzeana, 745; Lacul, LIII, 72—73; Elegia primă-

verii, 289—290; Cântec, 458; Martie, 458; Icoane de vară, 459; Ara, LIV, 598—605; Dimineaţă, 855—856; Terţine de dimineaţă, LV, 184; Ochii tăi, 271; Râuri, 413; Indemn, 602.

I. ATHANASIU

Intrucât un muşchiu se poate asemăna cu o maşină, XLII. A, 514²—523²; Asupra „Poveţelor din viaţă", XLIX, 1055—1059.

B.

BACHELIN

Un poet de peste ocean, XLIII. 944—954.

BACHMETJEW

Fapte: Geologie, XLV, 338—339.

Dr. ILIE BACINSCHI-MAIDĂNEANU

D-l Philippide şi gramatica lui Weigand, XLIV. B, 228—239.

I. A. BĂDĂRĂU

Cronica ştiinţifică: O lămurire... introductivă, XLVI, 97—100; Bizarerii... naturale, 217—227.

D. BAGIU

Cronica şcolară: Idei moderne asupra copiilor, de Al. Binet, XLIV. B, 837—840.

I. BAICAN

Din viaţa lui Eminescu, XLVIII, 604—608.

GEORGE BAICULESCU

Cântec vechi (poezie), LIII, 377; Cronica culturală: Sărbătorirea romantismului francez, 496—497; Hora iernii (poezie), LIV, 276.

ION BĂILĂ

Cronica cult.: Înţelegerea culturală cu minorităţile, LVII, 458—461; „Conv. Lit." şi Ardealul, LIX, 188—189.

I. BĂLĂCEANU

Scrisori către M. Kogălniceanu, XLIX, 182—183, 249—254, 822—831.

Dr. ION BĂLAN

Ion Micu Moldovanu (necrolog), XLIX, 981—989; Episc. Dr. Vasile Hossu, L, 172—180.

ATANASIE BĂLĂNESCU CARAORMAN

Cronica şcolară: Câteva idei conducătoare în noua org. a învăţăm. din Cadrilater, LIII, 855—860; Reforma învăţăm. primar şi normal-primar, LIV, 797—802.

ŞTEFAN BĂLCEŞTI şi A. POP MARŢIAN

Pe lavita de piatră (poezie), LVIII, 541—542.

A. BALTAZAR

Note iconografice, XLII. B. 42—46, XLIII, 210—222; Infl. străine în decorat. naţională, XLII. A, 565—585; Decoraţiunea pridvoarelor din vechile bis. bucureştene, XLIII, 544—548.

Dr. N. BĂNESCU

Gh. Bariţ, XLII. B, 6—20; O „misiune" a lui Miron Pompiliu, XLIII, 1300—1305; O pagină din cariera didactică a lui Ion Maiorescu, XLIV. A, 212—223; Începuturile „Şcolii Centrale" a Craiovii, XLIV. B, 885—893, 989—1001; Îndreptări şi observaţii privitoare la istoricul unei şcoli, XLVIII, 1172—1178; Icoane din Bizanţ, XLIX, 401—423; Contribuţii la istoria literaturii bizantine, 747—764;

1. *Fapte:* (Chimie, XLVI, 2001): 2.
2. *Recenzii:* Nikos A. Beis — Ἐκθέσεις πάλαι ὁ γραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐν ἐρειπνῶν ταῖς τῶν Μετεώρων, 88—89;

3. Reviste: Die Grenzboten, XLVII, 84—87.

D. V. BARNOSCHI

„Cărvunarii" (scene istorice 1821), LXI, 38—45.

ANDREIU BÂRSEANU

Episc. Ian. Popasu, XLIII, 237—255; Din trecutul şcoalelor rom. din Braşov, XLIV. A, 499—502.

BÉLA BARTOK

Observări despre muzica populară românească, XLVIII, 703—709.

I. A. BASSARABESCU

Noui şi vechi, XLI, 265—267; Un dor împlinit, 1090—1100; După Rachie, XLII. A, 23—28; Eder, XLIII, 48—54; Străinul, 398—407; Socrate, 1053—1060; Casă grea, XLIV. A, 307—318; Noemvrie, XLIX, 5—7; Un om în toată firea, LVI, 87—90; Maiorescu şi „Gura lumii" LIX. 171—174; Amintiri dela un banchet, LIX, 184—185.

v. Alfred Moşoiu şi I. A. Bassarabescu.

N. BATZARIA

Primul Român, LIII, 629—635; Pentru îmbogăţirea limbii literare, LIV, 15—19; Vremuri grele, 618—628; Momir cel găsit (poezie), 823—833.

N. N. BELDICEANU

O umbră, XLIV. B, 678—681; Ciocârlie, omul lui Dumnezeu, 1141—1145.

ALEXANDRU BELIŞ

Recensie: Charles Drouhet — Le Roumain dans la litterature française, LVI, 408—409.

AUREL BENTOIU

Cavalerul rănit (din Heine), LI, 808; Pioase amintiri despre Titu Maiorescu, LIV, 118—122.

ION BENTOIU

Poezii: Noaptea pe mare (din Heine), XLVI, 1352—1354; Din Heine, LI, 155.

BERGHEANU

Cântece (poezie), XLIX, 944—945.

NIC. A. BERINDEI

Dobrina, XLII. A, 560—563.

M. BEZA

Pe drumuri (din viaţa Aromânilor) XLII. B, 604—607; XLIV. A 181—185; XLV, 250—254, 1081—1084; XLVII, 449—455; Observaţiuni asupra poeziei populare la Aromâni, XLIII, 811—823; Două suflete, XLIV. B, 732—737; Gardana, XLV, 121—129; Frank Harris: De vorbă cu Carlyle, 183—185; La casa lui Carlyle, 721—725; Dumineca la Londra, XLVI, 385—391; Ica, 1081—1090; Pena, XLVII, 5—9; La casa lui Ruskin, 576 — 581; Casa părintească 1076—1087; O amintire, XLVIII, 125—129; Călătorii englezi despre Români, 855—856; XLIX, 34—38; Amintire, 243—246; Londra în timp de războiu, 383—389; Teatrul englezesc, 884—891; Chrisanthe, 990—992; La casa şi mormântul lui Shakespeare, L, 602—607; De la pinacotecă, 710—716; O viaţă, LII, 20—31, 126—134, 171—180, 301—309, 395—399; Din Anglia, LIII, 398—399;

Fapte: (Literatură, XLVII, 808—809);

Poezii: Cântec aromân, XLIII, 60; Cântec, 932—933; In faţa iubirii, XLVII, 935 — 955; Presimţiri, XLVIII, 353—354.

ST. BEZDECHI

Despre viitorul literaturii europene (după G. Brandes), LVII, 410—419.

ION BIANU

Dicţionarul etimol. al limbii rom. de S. Puşcariu, XLI, 489—493; Donciliă, XLII. A, 10—22; Aug. Bunea (necrolog), XLIV. A, 117—119; Bălcescu către Alecsandri (scrisori), L, 19—30; O comis. literară de boieri mari la 1830,

390—395; Statistica Ardelenilor, LVI, 350—360; „Conv. Lit." şi Ardealul, LIX, 31—33.

ALEX. BILCIURESCU

Proză: (Mişcarea istorică a Românilor din Ardeal şi Ţara Ungurească în 1907, XLII, A, 209—212);

1. *Fapte:* Literatură, LIII, 488—490, 681—682; LIV, 167; Jules Renard LIII, 682; (O propunere înimoasă, LVII, 800);
2. *Recensii:* (Alice Soare, Ferestre luminate, LIII, 574—575; A. Mândru, Răsbunarea lui Moş Antohi, 876; Issaia Răcăciuni, Trei cruci, Visătorul, 393; V. Cottan, Dureri păgâne, 393—394; G. M. Zamfirescu, Cuminecătura, 476); Vasile Militaru, Cântarea Neamului, 711—712; M. Romanescu, Cântarea Cântărilor, 712; Ivan Chmélov, Garçoş, 712; Marin Biciulescu, Desenul şi modelajul la copii, 794; Al. T. Stamatiad, Câţiva scriitori, 794; Elena Farago, Scrisori, 870; A. Cotruş, Versuri, 870—871; Henri Béraud Lazare, 876[2]; I. Hessel şi Hélène Iswolsky, Les rois aveugles, LVIII, 309; Édouard Estaunié, L'infirme aux mains de lumière, 309; G. Nichita, Destrămare, 309; Bilete de papagal, LXI, 142—143; Aida Vironi, Şi zilele grăesc, 143; Stejar Ionescu, Domnul dela Murano, 144;
3. *Reviste:* (Munca, LIII, 875—876; Brazde adânci, 876);

Poezii: Satirul, LIII, 61; Dorul, 293; Pânza Penelopei, 376; Aşteptare, 461—462; Dor, 551; Barcarola, 778; Cântec, 837; Seninătate, 838; Nocturnă, LIV, 162; Nostalgie, LVII, 331; Tablou, 404—405; Nox, LX, 313; Vânătoarea, LXI, 46; Camerele goale, 227; Spitalul, 416; Ploaie rurală, LXII, 64.

BIRON

Cronica econ. şi politică: Arendaşii, XLI, 124—128.

LUCIAN BLAGA

Intelectualismul în filosofie, L, 197—206.

H. BLAZIAN

Cronica plastică, LXI, 466—467;
Recensie: Homer-Iliada (trad. de G. Murnu), LXI, 472—473.

ION B. BOBESCU

Cronica istorică: Din coresp. partic. a lui C. Negri cu Vodă Cuza, XLVI, 708—709; In amintirea lui C. Negri, 781—802; Un artist patriot: Luchian, XLVII, 381—383; Un poet uitat: D. Bolintineanu, 594—610.

SAMSON BODNĂRESCU

Vântul drag de Miază-zi, LIV, 233.

G. BOGDAN-DUICĂ

Recensie: St. O. Iosif, Zorile, XLI, 1250—1251; Şcoala Normală: Cum este şi cum trebuie să fie, XLIV, B, 901—918, 1008—1016; XLV, 48—58, 193—204, 322—330, 569—579, 771—784, XLVIII, 142—149, 389—399; Liceul „Mihaiu-Viteazul" (un raport), XLV, 1252—1274, 1331—1341; Cei din urmă, XLVI, 517—522; Despre Elena Alecsandri, LI, 229—245; Lăpuşna, 245—246; Cozoneştii din Muntenia, 246; V. Alecsandri şi Édouard Grenier, LIII, 438—444; V. Alecsandri şi Maria Movilă, 728—737; Simion Bărnuţiu, LVI, 432—436; Iaşii în vara anului 1840 (trad. din Dr. Ig. Weinberg), LVIII, 639—657.

ION BOGDAN

Hotărnicia Bârladului din 1495, XLI, 46—52; Pământul, sătenii şi stăpânii, de R. Rosetti, 209—214; Docum. rom. reproduse după originale sau după fotografii, de I. Bianu, 381—386; Recensie: Dr. Augustin Bunea, Mitr. Sava Brancovici, 447—449; Germanii în jurul Carpaţilor, 1176—1183; Cronica şcolară, XLII, A, 239—243; Geschicte des Osmanischen Reiches, 548[2]—550[2];
Cronica şc.: Seminarele Facult. de Fil şi Lit. dela Univ. din Bucu-Bucureşti, XLII, A, 633—541.

V. BOGREA

O rectificare, LVI, 959.

GEORGE BOLDEA

Poezii: Dimineată de primăvară, LVII, 650; Primăvară, LVIII, 179.

PAVEL BORY

Pe mal (poezie), LIII, 392.

R. V. BOSSY

Candidaţi străini la tronurile române în sec. XVIII şi XIX, LVII, 833²—847²;
Recensie: „Le diplomate" de Jules Cambon, LVIII, 466—468;
Cronica istorică: Primele leg. diplom. cu Piemontul, 796—800.

DEMOSTENE BOTEZ

Poezii: Imn, XLVII, 179; Lui P. Cerna, 341—342; Noapte, 499—500; Dormi suflete, 501; Când înserarea, 850;
Căutarea mărgelelor de chilimbar, XLIX, 174—176.

IOAN G. BOTEZ

Cronica şc.: Profesorul Teodor Nicolau, XLVII, 928—931; Vizita studenţilor turci la Iaşi, XLVII, 681—682.

CONST. BRĂILEANU

Cronica econ.: „Contribuţia d-lui Blank la rezolvarea crizei economice", LIV, 700—707.

TRAIAN BRĂILEANU

Cronica socială: Problema Capitalei, LVI, 782—792.

VALERICA BRANISCE

Un poet bănăţean uitat: Passian Munteanu, LVII, 818—826.

Dr. VALERIU BRANISCE

Andrei Baron de Şaguna, LV, 623—624; O convorbire la 1830 despre stările din Muntenia şi Moldova, 711—719; Un Ungur... poet român, LVI, 25—35; Aşa a fost să fie, LVII, 803²—812²; Izvodul de zestre al părinţilor lui M. Eminescu, LVIII, 44—48; Două certificate şcolare ale lui M. Eminescu, 244—248; Scrisori inedite dela şi relativ la M. Eminescu, 669—677.

NADYA BRATEŞ

Poezii: Zori senine, LI, 430—431; Prin vrajă, LIII, 150; Pe zăpadă, 378—379.

CONST. BRĂTESCU

Pe Dunăre (note de călătorie), XLIV, A, 508—522.

I. A. BRĂTESCU-VOINEŞTI

O operă de mare valoare, LVI, 40—60; Ce datoresc „Convorbirilor", LIX, 39—42.

TRAIAN BRATU

Limba şi literatura germană în universităţile noastre, XLII, A, 449—462.

I. R. Y. BROWNOK

Două scrisori dela T. Maiorescu, LVII, 326—330.

VASĂLI BUCUR

Tabla meşăliilor (1821), XLVII, 1223—1235.

EMANOIL BUCUTA

Poezii: Drumeţul, LI, 141—142; Făt-Frumos la fântână, 330—332; Dorul, 594—595; Mantia, 719; Safire în umbră, 719—720; Gustul morţii, 720; Negura de seară, 720—721; Lacul, 721; Mama cu pruncul, 807; Cincistrofice, LII, 111—114; Bietul noptii gând nebun, 218—219; Miniaturi, 612; Oglinzi, 612; Cântec de leagăn, 613; A! patrulea mag, 713—714.
Fapte: Cultura, LII, 54; (Delta Dunării), 555—556; Şcoli noui, 656—657; (Crăciunul copiilor), 746—747.
Reviste: Analele minelor din România, LII, 456; Basarabia economică, 456; Analele Dobrogei, 658—659; Cele trei Crişuri, 659; Lumina femeii, 659.

RADU BUDIȘTEANU

Recensie: I. N. Stambulescu. Principii de drept constituțional. LVI, 409—411.

G. M. BUIUCLIU

D. C. Brătianu și firmanul Buiucliilor. XLIV. A. 169—180.

Dr. AUGUSTIN BUNEA

Mișcarea literară religioasă la Românii din Ardeal și T. Ung. în 1907. XLII. A. 122—124.

CONST. C. BUNGETEANU

Cronica șc.: XLII. A. 370—371; O personalit. did.: XLII. B. 103—104.

M. N. BURGHELE

Suceava, 7 Martie 1493. XLIV. A. 503—505; Iași, 17 Iulie 1777. XLIV. B. 590—591.

ȘT. M. BURGHELE

Cronica șc.: Numirea direct. și dirig. de școli prim., XLV. 1191—1193;

Cron. pedag.: Examen p. definitivatul învățătorilor. L. 356—360.

I. F. BURICESCU

Cron. șc.: Impr. dela Congr. Asoc. Prof. din Rom., LI. 570—575.

CORNELIA BUZDUGAN

Poezii: Rondel. LIII. 391; Trubadurul. LV. 606; Prbegire. LVIII. 121.

ION BUZDUGAN

Poezii: Povestea copilăriei. LVII, 830²—832²; Cântec vechiu. LVIII. 32—33; Logodnicii pământului, 171—173; Ingropat de vie. 242—243; Cucori tomnatici. 328—329; Răscruci de toamnă. 484—485; Cununi de spini. 763; Priveghiu de toamnă. 862; Culeș de vie. LIX. 155—159; Vatra de Seliște. LXI. 201—202;

Cuvântul Basarabiei. LIX. 59.

C.

D. M. CĂDERE

Cronica șc.: Consfăt. prof. de științe fizico-chimice la Ploești. XLIV. B. 1158—1159; Idem. la T. Severin. XLVI. 598—599; Sit mat. a corp. did. din Saxonia, Bavaria și Elveția, în compar. cu Rom., XLV. 350—354; Cronica șt.: Insemnări de meteorologie pop., XLVI. 335—343; Școala preg. și semin. normale. LI. 143—147, 249—255, 321—329; Noua activ. universitară. 389—390; Descentr. Minist. Școalelor. LII. 206—217, 321—334.

1. *Fapte:* Transm. fotogr. prin telegraf. XLIX. 1074—1075; Cultura. LI. 374—375.
2. *Recensii:* Stanislas Meunier. Histoire Géologique de la Mer. LI. 658; F. Pittard. La Roumanie. 658—659; Arh. V. Puiu. Mănăstirile din Basarabia. 821—822;
3. *Reviste:* Cronica financiară. LI. 750—751.

VICTOR G. CĂDERE

Războiul și legile internaționale după Montesquieu. XLIX. 570—574.

ALEX. CALIMACHI

Fapte: Istorie. XLII. B. 523—524.

D. CĂLUGĂREANU

Hotarele vieții. LI. 57—63.

P. CANCEL

Păstoritul la poporul român. XLVII. 851—875; In singurătate (poezie). XLVIII. 854; Cum recensează d-l prof. I. Bărbulescu. LIV. 260—275.

C. D. CANTA

O marmură (poezie). LIII. 348—385.

ALEXANDRINA GR. CANTACUZINO

Rostul femeii, în viața de astăzi, LVI, 135—137; Salutul „Uniunei intelectuale", LIX, 58—59.

G.-M. CANTACUZINO

Despre tradiție, LVIII, 239—241; Despre proporție, 480—483; Despre ritm, 764—767; Despre armonie, 935—936.

TH. CAPIDAN

Recensii: Gustav Weigand, Bulgarische Grammatik, XLI, 738—739; Dreizehnter Jahresbericht de Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, XLII, B, 185—191; Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσο-Βλαχικῆς γλώσσης ὑπὸ Κωνσταντίνου Νικολαΐδου XI III, 675—678.

Constantin Ucuța și începe. de misc. cult. la Aromâni, XLIII, 777—784; 876 — 882 : Megleno - Românii, XLIV, A, 569—589; Chest. arom. după constituție, XLV, 841—856; Pierderea infinitivului, LVI, 241—243.

D. CARACOSTEA

Miorița în Moldova, XLIX, 1214—1250; L, 77—101, 181—196; Miorița în Muntenia și Oltenia, LII, 615—634, 715—723; LIII, 144—149; LV, 465—485; Problemele criticei și poetul I. Al. Brătescu-Voinești, LIII, 262—275. Miorița în Moldova, Muntenia și Oltenia, LVI, 811—839; Isvoarele poemei Luceafărul, LVIII, 259—275, 357—374; Izvoarele lui Gh. Asaki, LXI, 243—280, 417—433.

1. *Fapte:* O coincidență, LVI, 960.
2. *Recensie:* G. Dumitrescu, Primăveri scuturate, LVII, 227—230.

I. L. CARAGIALE

Despre rolul scriitorilor în politica nat., XLV, 580—582.

I. CARAGIANI

Scrisoare către Negruzzi, LV, 272—273.

GH. GH. CARDAȘ

Legenda Maicii Domnului, LI, 596—599; Răstignirea lui Isus, LIII, 482—485.

CAROL PRINCIPE AL ROMÂNIEI

Doi prieteni, L, 1—10.

O. CARP cf. Dr. G. PROCA

NIȚĂ CÂRSTEA

Scrisoare din marg. apuseană a țării, LV, 521—525.

AL. CARTO

Doina (poezie), LI, 452.

N. CARTOJANU

Soarta unei reviste literare în 1848 „Propășirea", XLI, 197—204, 416—429; Un episod din istoria censurei în Moldova 1211—1220; înrâurirea Alexandriei asupra lit. pop. XLIV, A, 602—614; Un document priv. la surgh. lui M. Kog., XLV, 1231—1232; O culegere de lit. pop., XLVII, 559—565; M. Kog. (copilăria), 582—592; M. Kog. la Lunéville, 713—721; Surghiunul lui M. Kog. la Mân. Râșca, XLIX, 40—45; Legenda lui Avgar în lit. veche rom., LVII, 243—261; O punere la punct, LX, 397—398.

ALEXIS CATARGI

Criza politică din Anglia, XLIV, B, 218—227.

BARBU CATARGI

Pe terenul sofismelor, XLIII, 106—111, 229—233; Lupta constituțională din Anglia, XLV, 71—79; Problema anglo-orientală, XLIX, 447—458, 687—701.

MICAELA CATARGI

Politica materiilor prime, LVIII, 682—698.

Dr. CAZACU și I. GORE

Populația Basarabiei pe naționalități, LI, 473—482.

V. A. CASIMIR

Poezii: Flori de mătrăgună, XLVII, 62; Tankă, 63; Chipul tău, 280;

Răbdarea mea, 280; Ultima clipă, 280.

B. CECROPIDE

Salutul Sindicatului ziariştilor, LIX, 37—38.

VOICHITA CERCEL

Decor de ploae (poezie), LVII, 443.

CATERINA CERCHEZ

O vizită Românilor din America, LVIII, 705—709.

EMIL CERKEZ

Hârtii vechi, LII, 194—197.

C. CERNĂIANU

Răspuns unui recensent, XLIV, A, 72.

PETRE CERNA

Poezii: Sonete, XLI, 54—55; Floare şi genune, 136—138; Amor, 364—366; Cântec de noapte, 1059; Celei aşteptate, XLII, A, 9; Torquato către Leonora, 137—140; Floarea Oltului, XLII, B, 217—219; Din depărtare, 329—332; Poporul (fragment), XLIII, 37—41; Cântec, 142; Dor, 918—919; Ruga pământului, XLIV, A, 406—410; Primăvara, XLIV, B, 133—136; Nocturnă, 845; Lui Leo Tolstoi, XLV, 1—3; Şoimul, 248—249; Romanţă, 505—506; Mamă, 1085—1087; Cântec, XLVI, 361—362; După un veac, 481—484; In drumul nostru fără ţel, XLVII, 3; Vârful-cu-Dor, 4; După furtună, XLVIII, 18; Domniţa în vis, XLIX, 1—4; Dedicaţie, LIII, 22; Sonet, LIV, 229; Noapte de vară, 291; Dedicaţie, 394; Ad astra, LV, 439;
Scrisori: XLVIII, 843—851, 1079—1084; L, 123—132, 401—416; LV, 232—235, 435—439;
Zile de durere, XLI, 849—850; Faust (studiu), XLIII, 285—297, 1063—1074; Eminescu, 588—598.

CONST. CESARIE

In ce măsură studenţii de astăzi se preocupă de educaţia lor fizică?, XLVII, 1060—1063; Roibu, LI, 314—318; Parabola zorelii, LIII, 23—26; Mărăcinele, LIV, 9—12.

CONST. CESARIE şi GH. BĂDĂNOIU

Pricinile pentru cari şcoala sătească nu-şi ajunge scopul, XLV, 1076.

NADEJA CEZIANU

Poezii: Cântece (din Heine): LII, 541, 634, 733; LIII, 134, 460; Pelerinajul la Kevlaar (din Heine), 390—391; Credincioşul Walter (după Uhland), 757—758; Moartea Lupului (după A. de Vigny), LIV, 124 — 126; Scufundătorul (din Schiller), 647—651; Britannicus (după Racine), LV, 283—295, 397—412, 759—775.

Dr. R. CHERNBACH

Doctrina juridică şi medicală a măsurilor legei sanitare contra boalelor molips., LVII, 868²—875².

MIH. I. CHIRIŢESCU

Somnul, XLII, B, 23—29; Impăcare, 145—149; Stejarul, 364—368; Focul, 447—458; Arhivarul, XLIII, 153—159; Fuga, 516—522; Grănicerul, 920—931; Edera, 1147—1151; Grânarii, XLIV, A, 38—43; XLIV, B, 71—80, 210—216, 431—438, 543—552, 655—662, 763—770, 894—900, 981—987, 1112—1119; Prioca, XLIV, A, 203—210; Nada, XLIV, B, 315—318; Maimuţarul, XLV, 18—22; Pedagogul, 361—386; De anul nou, 601—622; Târziu (poezie), 1212; Vilelia, 1324—1327; Ispita, XLVI, 45—47; Serenada morarului (poezie), 384; Vrăbioanţa, 746—748; Stop, 857—859; Hârbarii, 976—989; Vultanii, 1201—1204; Iarna, 1323—1324; Spioana, XLVII, 113—117; Carambolul, 825—829; Argamacul lui Ostap, XLVIII, 19—25; Hersch Nissim, 249—254; O amintire, L, 348—386.
Fapte: Artă, XLVIII, 76.

I. CHIRU-NANOV

Cuvinte rare, XLIV, B, 395—396.

D. G. CHITOIU

Bun de plată (poezie, L, 437.

ROMULUS CIOFLEC

Pe drumul dela moară, LI, 795—806; Din împărăția păcii, LII, 608—612.

EM. G. CIOMAC

Poezii: Orfeu, XLIII, 188—189; De departe, XLIV, B, 682; Nocturnă, XLV, 15—17; Lumină, 130—131; Primăvara de-altă dată, 857—860; Urania, XLVI, 745; Tu nu vei ști..., 860—861; Către alte tărmuri, 1091—1092; Odă, XLVII, 23; Serbiei nemuritoare, XLIX, 1211—1213; Privesc prelung statuia..., L, 565—566; Hero și Leandru... 566—567; În cursul altei vieți..., 567—568; Înfiripare, 568; Poemul unei roze, LIII, 59—60;

Reviste: Revue des deux mondes, XLIII, 335—336, 792—793; Revue de Paris, 679—680; La Revue, 791—792;

George Enescu, XLIX, 618—627.

I. I. CIORĂNESCU

Poezii: Chemare, LVII, 375; Atunci și azi, LX, 147.

EUG. CIUCHI

Poezii: Doruri, XLI, 158; Pe luciul apei neclintite, 309; Sonet, 701; Sonet, 988; Senin, 1122; Eterna tainica chemare, XLII, A, 331—332; Sfântul dela Putna, XLII, B, 264—265; De ce menită fost-ai? 622; Amurg pe mare, XLIII, 543; Graiul ochilor, 776; Sonet, 875; Împăcare, XLIV, A, 291—292; Sonet, XLIV, B, 217; În codru, 1120; Sonet, XLV, 796; Din basme, 901—908; Poveste nesfârșită, 1342—1343; Doina Nistrului, XLVI, 523—524; Clipa pierdută, 1256—1257; A fost doar o părere, 1337—1339; Sonet, XLVII, 178; În fața mării, 380; Destinul tău, 611—612; Sonet, 612; Visare, XLVIII, 270; Când se coboară-amurgul, 489; Lui Eminescu, 583; Vina, 1134—1135; Sonet, XLIX, 17; Chiparosul, 390; Dorul cel dintâi, 391—400; Cugetul din urmă, LI, 55—56; Din taina nopții, 319—320; Din războiu, 453—454; Fără popas, 489—490; Oșteni ai pământului dacic, 547; Veneția, 638; Alburiul cer plutește, 654; Stelelor, 730; Sonet, 731; Pastel, 731; Catren (epigr.), 739; Glas din adâncuri, 782—785; Rugă, 786; De n'ar fi fost..., LII, 134; Vis de primăvară, 191—193; Romanță, 299—300; Povestea unei vieți, 429—435, Liniște, 517; Era 'ntr'o zi de toamnă, 613—614; Baladă, 693—695; Sub specie aeternitatis, 739; Din retragere, LIII, 70—72; Buciumul cântă, 127—130; Cântec, 287—288; Sub specie aeternitatis (Goethe), 361; Cântec, 362—363; Privighetoarea, 436—437; Crinii, 548—549; Cântec, 549—551; Sub specie aeternitatis, 628; Santinela, 726—727; Din vremi întunecate, 818—820; Singurătate, LIV, 4; Noapte, 117; Veniți voi, zăpezi, 234; Plopii, 321; Pastel, 397; Din neguri alburii, 504; Ochi, 629; Și alte zori... 731—732; La un mormânt, 822; Petrarca, 905; Lacul, LV, 92; Cântec, 144—145; Închinare, 238; Poporul stelelor din slavă, 338; Cuvântul strămoșilor, 443; Sunt lumi în cari nu străbate... 573—574; Sonet, 672; În albul viu din asfințit, 720; Jupiter, LVI, 436; A fost odată, LIX, 170; Marină, LXI, 86; Primăvară, 87.

Proză: Întărirea ideii de unire prin liter. națională, XLII, B, 151—160; Basmele lui Eminescu, XLVIII, 641—650; Ion Creangă, 1185—1193; Clipe fugare, LIII, 295—296, 387—389, 779—781, LIV, 256—259, 361—362, 458—460, 585, 678—679, 942—944; LV, 685—688;

1. *Fapte:* Astronomie, XLII, B, 182; Geografie, 182—183; Geologie, 183; Econ. politică, 422; Paleontologie, XLIII, 898; Higienă, 1239; Meteorologie, XLIV, B, 713; Psihologie, XLV, 1298—1299; Pedagogie, XLVI, 86—87; XLVII, 540—541; Fizică, XLVI, 1182; Meteorologie agricolă, 1183—1184; Artă, XLVII, 79—80; Literatură, 206—207; Psihologie socială, 207; Literatură, 539; O-

ştire, 539—540, 693—694; Sociologie, 1056; Economie, LI, 740—741; Politică, 741;
2. *Recensii:* Ludovic Dauş, Iluzii XLII, B, 185; Fl. I. Becescu, Domnişoara Sécession, 307; T. Pamfile, Graiul vremurilor, XLIII, 1241; G. Tutoveanu, Albastru, XLIV, B., 1044—1045; I. Irmescu-Cândeşti, Aurel Vlaicu, XLVII, 1057;
Reviste: Revue bleue, XLII, A, 349—350, 476—477, 585[2]; XLII, B, 96, 193, 428, 531; XLIII, 87, 209;, XLIV, B, 491; XLV, 236, 590—591; XLVII, 211—212, 427—428, 927; La Revue, XLII, A, 617—618; 584[2]—585[2]; XLII, B, 310, 427—428, 530; XLIX, 856; Revue des deux mondes, XLII, B, 96, 191—192, 530—531, 648; XLVII, 87—88, 299—300, 428—429; XLIX, 854—855; Revue générale de sciences, XLII, B, 192—193, 310—311; XLIV, B, 377; Revue de Paris, XLII, B, 531; XLIX, 856—857; La nature, XLIII, 1128—1129; XLIV, B, 377, 834; XLV, 235—236; Revue scientifique, XLIV, B, 376—377; XLV, 1241; XLVI, 216, 1192—1193, 1303; XLVII, 699; Oesterreichische Rundschau, XLVII, 210—211; Revue philosophique, 300—301; Revue internationale de l'enseignement, 301; Revue de l'art, 427; Revue de l'enseignement, 1291—1292; Natura, XLIX, 446; Renaşterea Moldovei, LII, 355; Viaţa Românească, 455—456.

N. COCULESCU

Ronsard şi România, LVI, 840—846.

ANA CODREANU

Poezii: Mă cheamă lacul, XLIV, B, 439; Durere, 988.

G. CODREANU

Contele Francisc de Bellegarde deputatul Câmpulungului moldovenesc, XLII, A, 642—644.

MIHAI CODREANU

Testamenntul unui poet necunoscut (poezie), XLIII, 1152.

LUCIA CODRU-HAIDUCU

Poezii: Mărturisire, L, 601; Vis lapidifica, LIII, 27—28; Ai fi înţeles, 28; Beato solitudo, 254—255; Iubesc viaţa, LV, 71; Teofano, 143; Soţului meu, 451.

G. COMICESCU

Gânduri şi impresii asupra învăţăm. secundar la sate, LII, 253—259.

M. CONDREA

Poezii: Un cântec, LIII, 636; Că nu te uit..., 738—739; Poveste, 826; Linişte, LIV, 151; Cântec, 255; La noi e mai târzie primăvara, 352; Iubirea mea, 509—510; Eu nu-ţi sunt visul cel dintâi, 616—617; Ce te apleci peste morminte, 771; Noemvrie, 857; Cântec, 930; Umbra tăcerii, LV, 162; Nici tu nu ştii, 278; Eu te-am slăvit, 390.

ION CONEA

Am ascultat (poezie, LVII, 346.

BARBU CONSTANTINESCU

Leopardi, XLI, 1000—1012, 1184—1199; Din Leopardi: Lui Angelo Mai (poezie) XLIV, A, 539—545;
Reviste: Revue des deux mondes, XLI, 449; La Revue, 449; Revue de Paris, 449—450; Revue philosophique, 1153.

ELIODOR CONSTANTINESCU

Problema liceului românesc, LII, 444—449; LIII, 447—457; LIV, 353—360, 450—457, 556—565, 630—646; Liceul prin legea din 1898, LII, 650—655; Noua org. a liceului francez. Ce e cu reforma rom.? LV, 610—615; Scena şi actul în comedia lui Plautus, LVII, 568—570.

GH. D. CONSTANTINESCU

Unele perspective de ştiinţă, LV, 578—582; Agric. şi educ. agricolă în Belgia, LVI, 243—245.

PETRU CONSTANTINESCU-IAŞI

Bizantinismul în România, LVI, 547—576, 743—758, 929—951.

PAUL CONSTANTINESCU

Chestiunea admiterii în cl. I secundară, XLIV. B. 498—500; Examenele particulare la şcoalele normale, XLVII, 1296—1299.

IOAN D. CONSTANTIN

Pregătirea învăţătorilor, LV, 307—308.

V. CONTA

Cugetări, XLII. A, 464—465, 586—587.

FILIP CORSA

Noembre (versuri), LXI, 61.

A. CORTEANU

Războiul european şi interesele noastre, XLIX, 184—204, 270—282.

G. G. COSTIN

„Nebunul" (trad. din Kosta Uranis), LV, 674—682; Jale, poezie (după Aristotel Valaoritis), LVI, 228.

V. COTTAN

Poezii: Pastel, LIII, 481, Toamna, 773; „Nocturna", LIV, 339; Vis de dragoste, 569—570.

G. CRĂINICEANU

Vederi relative la importanta chest. a org. serv. sanitar, XLVI, 884—896.

NICHIFOR CRAINIC

Cântec de adormire (poezie), LVI, 737—738; Ioan Slavici, LVII, 611—613.

I. CREANGA

Unde a învăţat Creangă pedagogia, XLIV. A, 399—400.

CRIŞAN

Două fapte caracteristice, XLII. A, 493—494.

GENERAL CRISTESCU

Scrisoare, LV, 441—442.

PR. GR. CRIVEANU

Fapte: O conferinţă despre „România modernă" la Montpellier, LVII, 78—79.

A. C. CUZA

Florile (poezie), LIX. A, 110; Lui Eminescu, 140; Serenadă, LX. 109; Epigrame: idealism, caracter, 111; Cugetări, 296.

D.

IOAN DACU

Nici o viaţă românească fără o gospodărie românească, LI, 833—838; Împrumutul refacerii, LII, 260—262.

Dr. ELIE DĂIANU

Dr. S. Romanţai şi T. Maiorescu, XLIV. B, 44—52; Patriarhatul românesc, LVII, 803—806; Sfântul românesc, LVIII, 330—341.

FLAVIU DAMIAN

In singurătatea sufletului, L, 679—683;

Reviste: Flacăra, L, 453—454; Solia, 600; Sburătorul, LI, 262—263; Insemnări literare, 660; Le monde nouveau, 823; Lamura, 823—824; Ramuri, LII, 150—151;

Recensii: I. A. Bassarabescu. Un dor împlinit, LI, 750.

HRISANT P. DĂSCĂLESCU

Proză: Gânduri, LII, 41.

Poezii: Insemnări (epigr.), LI, 429; Nemurirea, 817; Un înger tainic, LII, 205; Mister, 443; Primăvara, 649; O rază, LIII, 392; Muzica, 563; Lucru rar, 781; Ceaslovul, LIV, 34; Cânteec trist, 555; La 100 ani, 771.

MIRCEA DĂSCĂLESCU-MUGUR

Poezii: Ultimul gând, XLVII, 373; Picură din stele, XLVIII, 151; Se'ngână apele, 665; Cântec de toamnă, 1194; Munţilor, XLIX, 399—400; Păcatul, 588—590; Flori de mărgărit, 665; Cântecul mării, 1054; Deschide-te floare, LIII, 386; Nostalgie, LIV, 570; Poveste, 941.

P. DĂSCĂLESCU-MUGUR

Deziderate p. preg. corpului didactic primar, XLVIII, 216—217.

PANTELIMON DIACONESCU

Anchetă şcolară, XLVI, 357—359; Şcoala primară, orarul de ½ zi şi grădina de copii, LI, 752—755; Înaintarea învăţătorilor şi mijlocirea culturii superioare, 825—828.

V. DIAMANDI-AMINCEANU

Metoviteanul Floca şi privilegiile obţinute de el, XLIV, B, 480—483; Din Marea Valahie, L, 208—212; Despre Marea Valahie, LVIII, 138—142, 617—619.

T. DIAMANT

Un proect de falanster în Moldova, LI, 722—729.

T. DICESCU

Recensie: Dr. W. A. Lay, Şcoala activă şi pedagogul, LIII, 628—685.

D. DIMIU

Din copilărie, XLIII, 1096—1099; Incercare asupra dubletelor din limba română, XLIV, B, 794—804; Şcolile particulare, XLV, 1422—1427.

N. GH. DINCULESCU

1. *Fapte:* Demografie, XLV, 337; Geografie, 585, 1297; Istorie, 698—699;

Recensii: Jean Finot, L'agonie et la mort des races, XLVII, 1180—1181; Econ. I. Constantinescu, Monogr. com. Brăneşti-Gorj, XLIX, 90—91;

3. *Reviste:* Geographische Zeistschrift, XLV, 1304; XLVI, 329—330, 455—456.

EUG. DINESCU

Un răspuns, XLII, B, 79—81.

C. G. DISSESCU

Poveţe de viaţă copilului meu, XLIX, 724—728, 897—902.

MIRCEA DJUVARA

Despre aşa numita „creaţiune a vieţii" XLI, 508—512, Mode noui în filosofie, XLIII, 765—775, 824—835; Idealism şi filosofie, XLIV, A, 224—235; Două tendinţe în filosofia contemporană, XLV, 643—655; Câteva consideraţiuni asupra naturii spaţiului şi timpului, 1026—1039, 1355—1379; Despre câteva manifestări ale teatrului francez, 1063—1070; Schimbarea centru al unei noui filosofii, XLVI, 254—264; Notiţă despre Fouillé şi Poincaré, 957—959; Câteva impresii asupra mişcării dramatice din ultimul an în Franţa, 1018—1028; Filosofia contemporană şi dreptul, XLVII, 481—498, 775—794; Ideia de evoluţie în filosofia bergsoniană, XLVIII, 490—498; Filosofia poeziei lui Eminescu, 584—603; Haekel şi conflagraţiunea de acum, 857—864; Câteva observaţii despre dreptul Fouillé şi Poincaré, 957—959; de proprietate, XLIX, 123—135; Câteva reflexiuni asupra laturii filosofice a sufletului Reginei Elisaveta L. 361—372; Filosofia relativităţii restrânse (Lorentz, Einstein), LV, 58—70; Henri Bergson: Ştiinţă şi filosofie, 378—389; Despre ideal în filosofie, LVI, 79—86; Individual şi libertatea morală, LXII, 46.

1. *Fapte:* Geologie, XLV, 1415; Învăţământ, 1416; XLVI, 1424; Literatură, XLV, 1416—1418; XLVI, 584—585; Arheologie, 323, 1057; 1298; Biologie, 323—324, 920, 1057—1058; XLVIII, 548; LII, 141—142; Epigrafie, XLVI, 324—325; Filosofie, 325, 1298—1300; XLVIII, 318; XLIX, 309—313; Oceanografie, XLVI, 326—327; Psi-

ho-fiziologie, 327; Astronomie, 580—581, 919—920; XLVIII, 204; Etnografie, XLVI, 581—582; Higienă, 582—583; Medicină, 585—586, 920—922, 1059—1060, 1424; XLVIII, 206—207, 318—319, 549; Pedagogie, XLVI, 586; XLVIII, 319; Antichităţi, XLVI, 919; Drept, 1298; XLVIII, 205; XLIX, 431—432; Filologie, XLVI, 1928; Fizică aplicată, 1300; Chimie, 1423; Helioterapia, 1423; (Economie), XLVIII, 317—318; (Fizică), 318; (Politica externă), XLIX, 314—315; Sociologie, 315—316; Geografie umană, 432—433; Oştire, 433—436; Politică, 843—844; Virgil I. Barbat, LII, 556—557; Influenţa sufletului asupra trupului, 557—558.

2. *Recensii:* La Philosophie allemande au XIX siècle, XLVI, 1426; Une philosophie nouvelle, Henri Bergson, 1426; Les étapes dela philosophie métaphysique, 82—84; C. I. Năvârlie, Filosofia lui Schopehhauer, XLIX, 955—956; Draghicesco D., Le renouveau relfgieux et la guerre mondiale, L, 449—450; Fichte et son temps, de Havier Leon, LV, 516—517;

3. *Reviste:* La Revue, XLI, 542—543; Revue des deux mondes, 543; Revue de métaphysique et de morale, L, 114—117; Scientia, 706—707.

TR. DJUVARA

Fapte: Artă, XLVII, 295; Fizică, 295—296; Filosofie, 296—297; Arheol., 297; Aviaţie, 297.

CONSTANTIN DOBOŞ

Poezii: Incet şi una câte una, XLIV, B, 980; Spre zori, 1110—1111; Sară, XLV, 642.

N. DOBRESCU

Contribuţii la istoria bisericii române în sec. XV (urmare şi sfârşit), XLI, 408—415; Episcopul Melhisedec, 978—987; Istoria bisericii române, 1221—1238; Raymund Netzhammer, Axiopolis (recensie), XLII, A, 614—615; Mitropolitul Andrei Şaguna, XLII, B, 554—570; Rodul bisericii în trecutul românesc, XLIII, 630—648; Reprezentanţii a două curente în biserica din Ţara Rom. la încep. sec. XVI, XLIV, A, 348—364; Biserica din Basarabia dela 1812 până la 1912, XLVI, 500—506.

ION DONGOROZI

Cum s'a despărţit Tanti Veronica, LII, 726—732; Ghiţă Spiţăru, LIII, 131—134; Didinel, 380—383; Căciula flăcăului, 552—562; Cum şi-a găsit moartea tuşa Nuţa din Fireşti, 740—747; Cum se destramă un vis, LIV, 849—855; In toiu de iarnă, LV, 333—337; Intr'un an la iarmaroc, 567—572; Uşurare, LVII, 406—409; In legătură cu examenul de bacalaureat, 703—705.

D. DRĂGAN

Fapte: Drept, XLV, 1294—1296.

I. DRĂGAN

Reviste: Revue générale de sciences pures et appliquées, XLIII, 336—337.

G. DRĂGĂNESCU

Juventus Celsus, LI, 150—155; Domitius Ulpianus, LVIII, 347—349.

VIRGIL DRĂGHICEANU

Fapte: Istorie, XLII, A, 224—225, 611—612;

Notiţe despre pridvoarele bisericelor muntene XLII, B, 391—394; Casa lui Vasile Enache Bănescu XLIII, 682—687; Curţile boereşti: Goleştii, XLVII, 722—736; Iarăşi mormântul lui Brâncoveanu, XLIX, 464; C. Brâncoveanu conte al regatului ungar şi principe al sacrului imperiu roman, 928—935; O nouă ştire despre biblia lui Nicolae Milescu, 1074; O nouă candelă brâncovenească, L, 708—709.

Dr. SILVIU DRAGOMIR

Când şi unde a murit Mitr. Dosofteiu? XLV, 1131—1143.

E. DRAGOȘ
O sărbătoare românească în Leipzig, XLVI, 712—715; P. Rășcanu (necrolog), XLVII, 952.

CHARLES DROUHET
O nouă colecție de scrisori inedite ale lui Alecsandri, XLV, 764—768; Ronsard și România, LVI, 521—524; Ronsard și România (repl. d-lui N. Coculescu), 846—850.

EC. DUCA
Poezii: Nădejdea mea, XLIII, 160; Gând pribeag, 298—299; Brădulet, 549; În primăvară, 629.

VIRGIL N. DUICULESCU
Vulturul, LI, 648; Poezii: Îndrăgostitul, LIV, 14; Din tren, 461; Cântec trist, LIV, 868.

PETRE DULFU
Soarele (poezie), XLIV, A, 365.

LAZĂR DUMA
Părerile lui D. Philippide despre Românii din Epir și Macedonia, XLIII, 888—892.

BUCURA DUMBRAVĂ
Irimia, LI, 448—452, 582—593; Păzitorul pragului, 787—794; Adamantor, LII, 135—140.

C. DUMBRĂVEANU
Sonet, XLV, 431.

AL. DUMITRESCU
Desimea populației în România (fără Dobrogea), XLI, 938—941; Românii din Berlin, XLII, A, 251; Învățăm. geografic la univ. din Berlin, XLII, B, 538—541; Dunărea și noul pod peste Dunăre, XLIII, 1280—1287;

GEORGE DUMITRESCU
Poezii: Clipe... LII, 123; Gând de iarnă, LIII, 874; Zarea cufundată'n ceață, LIV, 417; Împietrire, 534; Versuri pentru bucurie, 628; Solitudo, 743; După moartea lui Werther, 846—848; Toamna, LV, 263; Fior, 487; Primăvara..., 488; Privighetoarea, 725—726; Fior de primăvară, LVI, 268; Oraș pustiu..., 376; Cântec, 446; Tristeți de toamnă, 446—447; Ghețarul, 448; Cântec duios, 448—450; Seninătate, 649—650; Înfrângere, LVII, 758—759; Odinioară, 812²—813²;
Proză: Bizarerii ale vremii, LV, 782—786.
1. *Fapte:* Literatură, LV, 776—777;
2. *Recensii:* G. Rotică, Paharul blestemat, LVI, 491; Mircea Gheorghiu, Cântecele clipei, 491—492.

GH. D. DUMITRESCU
Descoperirea și punerea în exploatare a zăcămintelor de cărbune în nordul Belgiei, la Câmpine, LV, 787—790.

E.

VICTOR EFTIMIU
Poezii: Hamlet murind, XLV, 45—47; Artritism, LIX, 151; Pastel cu corbi, LX, 295; Liniștea universului, LXI, 25; Cântec, 186; Muzeu, 379.

MIHAIL ELIESCU
Din Brașovul stăpânirii românești, LII, 270—272.

ELISAVETA
Vegherea, XLII, A, 1—5; Potirul vieții (poezie), XIII, 357; Generația de azi (poezie), XLVI, 1—2; Cugetări, XLVII, 1—2; Ultimul ram, (Cea din urmă poezie), I., 241—242; Scrisoare lui G. Enescu, LVI, 419—431.

D. ST. EMILIAN
O întâmpinare, XLIV, B, 104; Întâiele încercări de teatru ale lui P. Liciu, LVI, 481—485.

MIHAI EMINESCU
O prefață despre literatura populară, XLIII, 606—607; Scrisori, LI, 393—398.

ARTUR ENĂȘESCU

Poezii: Sonete (d-lui Ioan Miclescu, XLIII, 255—256; Fantezie, 517—518; Sonet, 659; Patima, 914; Sonet, 915; Elegie, 1033—1034; Sub lună, XLIX, 136—137; Antonio și Cleopatra, 138—140; Isus, 255—257; Durere, 628—629; Lui Eminescu, 765—766; Revolta zeilor, 892—896; Amintire, 993—995; Visătorii, L, 70—71; Privighetorile, 417—418; Lacrimi, 617; Mamei, LVI, 479; Trandafirii vieții, 768—769; Flori de lună, 839—840; Floarea morții, 874; Între astre, 934; În parc, LIX, 186—187; Sensitive, LXI, 107—108; Fragment, 281; Cântece, 282; Pământul, 454.

CONSTANTA EVOLCEANU

Dorința (poezie), XLII, B, 459; Doamna Elena, XLIII, 42—47.

D. EVOLCEANU

Păreri asupra originii poemelor homerice, XLI, 626—631; Câteva cuvinte despre criticele d-lui Maiorescu, XLIV, A, XCIX—CIV.

F.

ELENA FARAGO

Poezii: Din drum, XLII, A, 308; Zădărnicii, XLVI, 1321—1322; Din pustiu de zări, XLVII, 118; Noemvrie, LIV, 811.

C. FEDELEȘ

Cugetările lui Marcu Aureliu „către sine însuși", XLVI, 67—70, 187—196, 804—811, 1029—1043; Butelia pe mare—șfat unui tânăr necunoscut (poezie, după A. de Vigny), XLVII, 795—802; Spiritul pur. Evei (după A. de Vigny), 1088—1092.

AUREL FILIMONUL

Omul sărac și dracul, XLIX, 1251—1264.

N. FILIPEANU-PELIPENCU

Viața lăuntrică a poporului rusesc, LIV, 858—867, 936—940.

N. FILIPESCU

Agricultura în Rusia și în România, XLI, 245—253; D. T. Maiorescu în politică, XLIV, A, CV—CXVII.

ION C. FILITTI

Câteva acte fragmentare relative la epoca regulamentară, XLII, B, 506—513; XLIII, 550—555, 662—663; Scrisori inedite ale Cavarerului de Gentz, XLV, 555—567, 686—691; Biserica Maica Domnului din Șlatina, XLVI, 159—163; Cum s'a făcut alegerea dela 24 Ian. 1859, L, 103—112; Exproprierea, LI, 286—292, 553—560; Maiorescu la 1913, LII, 115—123; Situația internă și bolșevismul, LIII, 62—69; Impozite sau economii?, 105—108; Un discurs-program, 109—111; Mama și soția lui Mihai Viteazul, 609—627; Cratoveții, LIV, 193—228, 292—320, 398—416; Două scrisori dela C. Negruzzi, LV, 93—96; Lui Dimitrie Onciul (necrolog), 223—224; Vlădica Luca (1583—1629) strămoș al poetului Cârlova, 319—332; Din iconografia noastră laică, LVI, 203—213; Clasele sociale în trecutul românesc, LVII, 132—143; 303—331; Cine e cronicarul Dumitrache, 827—833; Radu Rosetti (necrolog), VIII, 156; Chipurile lui Nic. Vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene, 421—426; Din lucrările adunării de revizie a Reg. Org. al Moldovei, la 1831, 514—552; Istoria națională în rev. „Conv. Lit.", LIX, 77—91;

Recensii: C. C. Giurescu, Un anteproect necunoscut al legiuirii lui Caragea, LX, 690—692; Almanahul graficei române, LVI, 638; P. P. Panaitescu, Un manuscript al „Efemeridelor" lui Const. Caragea, 794—795; Dr. Andrei Veress,

Pribegia lui Grigorescu-Vodă prin Ungaria și aiurea, 795—796; E. Lovinescu, Istoria civilizației române moderne, LVII, 67—72, 154—156; C. C. Giurescu, Noui contribuții la studiul marilor dregătorii în sec. XIV și XV, LVIII, 305—306; I. Vlădescu, Despre dări sau impozite, 306—308; I. Bianu și N. Cartojanu, Album de paleografie românească, 627; Almanahul graficei române pe 1926, 712; C. C. Giurescu, Organizarea financiară a Țării Rom., în epoca lui Mircea cel Bătrân, LX, 194—195; Georges Fotino, Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain, 195—198; C. C. Giurescu, Contrib. la st. marilor dreg. în sec. XIV și XV, 198—200;
Reviste: Revista Arhivelor, LVI, 494—495.

R. FLOR

Conferința dela Geneva, LIV, 285—290; Refacerea Rusiei, 382—386; După Genova, 476—480.

N. G. FLOREA

O excursie pedagogică, XLVIII, 432—437;
Fapte: Filosofie, XLVII, 804—808.
Recensii: Rein-Deutsche Schulerziehung, XLVII, 426; Vermeyen, Die Philosophie des Möglichen, 808—810; Schwarte, General-major M., Technik des Kriegswesens, 921—925.

AL. G. FLORESCU

Teatru: Sanda (piesă în 3 acte), XLII, A, 257—292, 408—439, 522—549; Chinul (piesă în 3 acte), XLIV, B, 5—35, 140—173, 292—314.

MIRCEA FLORIAN

Destinele științei și metafizicei, XLVI, 295—317, 413—431, 539—557; Natura și rolul filosofiei, XLVII, 1262—1285; Către o nouă filosofie, LIV, 442—449, 511—524; Realism și idealism, 893—904; LV, 163—183; O carte românească de psihologie, LVI, 140—145; Immanuel Kant, 309—317; Reflecții inactuale asupra filosofiei timpului nostru, LVII, 637—649; Știință și raționalism, LVIII, 73—86, 203—215, 276—291, 375—387, 440—451, 543—487; Partidele politice, 660—666; Filosofia Junimei, LIX, 99—105;
1. *Fapte:* Psihologie, XLVIII, 78—79; Pedagogie, 549; Biologie, 666; Bicentenarul nașteri lui Kant, LVI, 254; Criza universit. 254—255; Jalnica stare a scriitorului francez, LVII, 877—880; Sărbătorirea d-lui Petorvici, LVIII, 811;
2. *Recensii:* P. P. Negulescu, Filosofia Renașterii, XLIX, 86—89; P. P. Negulescu, Reforma învățământului, LIV, 463—467; I. Petrovici, Probleme de logică, LVI, 490—491; Gabriel Séailles, La philosophie du travail, 492—493; I. Petrovici, Cercetări filosofice, LVIII, 224—225; E. Todie, Hârdăul lui Satan, 393; Șt. Zeletin, Retragerea, 466; I. Teodoreanu, La Medeleni, 625—626;
3. *Reviste:* Gândirea, LVII, 798; Revista de Filosofie, 798—799; Ideea europeană, LVII, 77; La revue mondiale, LVIII, 229—230.

ION S. FLORU

O excursiune școlară în Bucovina, XLII, B, 550—551, 663—667; D-l T. Maiorescu istoric al Românilor contemporane, XLIV, A, CXXV—CXXXIII; Basarabia o sută de ani provincie rusească, XLVI, 507—512;
1. *Fapte:* Istoria, XLI, 216—217;
2. *Reviste:* Revue des deux mondes, XLI, 117—118; Deutsche Rundschau, 118—121, 122, 340, 450—452, 640—642, 840—841.

MARCEL FONTAINE

Scepticismul și idealismul lui Anatole France, LVII, 90—110; Spre luptă, LVIII, 350—355.

MATEI FOTINO

Contribuțiune la o bibliografie

franco-română, LVIII, 122—131; Teze de doctorat susținute de Români între 1907—14 în Franța, LX, 148—157.

ZOE G. FRASIN

Poezii: Galatea, LII, 349—350; Suprema 'mbrățișare, 724—725; Pe același drum, LIII, 143; Inianta Deia, 445—446; Viață, 838; Amor, LIV, 429—430; Firul nălucii, LV, 464.

M. FRIEDWAGNER

Mihail Sadoveanu, XLVI, 725—743.

H. FROLLO

Poezii: Sonata appassionata, XLV, 1092—1095; Era un fir de iarbă moale, XLVII, 1214—1215; Renunțare, 1216; Blestemul Venerei, XLVIII, 34—37.

Recensie: [Miron is Costini, Hronicon Terrae Moldavicae ab Aarone Principe, ededit Barwinski, XLVIII, 84—85].

G.

GALA GALACTION

In Basarabia pădurоasă, LXI, 163—166; Dintr'un vraf de hârtii îngălbenite, LXII, 27.

C. D. GĂLUȘCĂ

In amintirea lui Ascoli, XLII, A, 72—74.

C. GANE

Curtea de Argeș, LVI, 525—542; Rădăuți, 739—736; Ada Kale, LVII, 20—31; Silistra, 179— 191; Alexandru Marghiloman, 323—325; Abu-El-Hull, LVIII, 56—70; Hotinul, 319—327; Salonic, 486—498; Atena, 747—762, 863—873; I. I. Ciorănescu (necrolog), 812;

1. *Fapte:* Despre Panait Istrati, LVII, 799; [Pe calea gloriei (Valentine de Wolmar), 799—800]; [O interesantă propunere a d-lui Paul Valery, LVIII, 153—154; Originea contelui Coudenhove-Kalergi, 474—476; Cazul d-lui Panait Istrati, 635—636; In jurul premiilor naționale de literatură, 636]; Indentitatea „Coanei Chirițe" a lui Alecsandri, 971—972;
2. *Recensii:* Sever Zotta, Despre neamul Cantemireștilor, LVI, 636—637; Kira-Kiralina, de Panait Istrati, 637—638; Emil Cerchez, Din vremuri trecute, 957—958; Panait Istrati, Moș Anghel, LVII, 73—74; Sandu Tudor, Comarnic, 588—595; Henri Béraud, Ce que j'ai vu à Moscou, 876²—877²; Baron v. Kapri, Cazul fostului colonel Al. Sturdza, LVIII, 627—628; Codin, de Panait Istrati, 967;
3. *Reviste:* Făt-Frumos, LVIII, 149—150, 810; Ritmul vremii, 150, 471; Țara noastră, 150—151; Arhivele Olteniei, 151; Ramuri, 226—227, 630—631, 890—891; Gândirea, 227—228, 310—311, 968; Viața Românească, 228—229; Adevărul literar, 229; Datina, 229, 631; Lumea, 311; Propilee literare, 394—395; Junimea literară, 470—471, 969; Flamura, 629—630; Orizontul, 631—632; Banatul, 632; Adevărul literar și Universul literar, 713—714; Graiul nostru, 810, 969; Țara de jos, 891; Universul literar, 968—969.

ION GANE

Poezii: Elegie (trad. din Albert Semain), LVIII, 439; Seară păgână (trad. din Albert Semain), 611; Ilda (trad. din A. Semain), 612; Ronsard către Elena, 678.

N. GANE

Cuvântarea dela banchetul „Conv. Lit.", în ziua de 19 Ian. 1908 în București, LIX, 121—122.

EM. GÂRLEANU

O amintire, XLII, A, 399—404; Hoinar, XLIII, 728, 730; Cât un fir de neghină, 809—810; Luptătorii, XLIV, A, 26—28; Domnul Major, 199—202; Cioplitorul, XLIV, B, 965—970; In odăița ei, XLV, 4—14;

Recensie: E. Lovinescu, Aripa morții, XLVII, 424—425.

CONST. A. GAROFLID

Problema agrară şi deslegarea ei. XLII. A, 46—70, 168—208; Cât pământ dau, ţăranii cu arendă? XLIII, 161—166; Problema monetară. LVI, 61—78.

M. GASTER

Farmece şi descântece româneşti. LII, 32—38

GEORGESCU

Un almanah literar maghiar. LIII, 303—309.

ION GEORGESCU

Câteva date privitoare la studiile secundare ale lui Ion Slavici. LXII, 127.

CONST. GEORGIADE

Păreri asupra învăţăm. filosofic în liceele noastre. LVI, 864—869; D-l Rădulescu-Motru ca profesor şi om de ştiinţă. LVII, 571—575; Adnotaţiile lui T. Maiorescu, 850²—862²; Reflexii critice asupra volumului „Ştiinţa literaturii" a d-lui M. Dragomirescu. LVIII, 875—878; *Recensii:* A. Hurmuz, Minunea. LVII, 465—466; M. Sadoveanu, Ţara de dincolo de negură, 710—711; G. Nichita, Destrămarea, 711—712; Perpessicius, Scut şi targă, 808—809; Talaz, Soare, 883—884; Al. Beliş, La critique française à la fin du XIX-ème siècle. LX, 192—194.

GEORGE C. GEORGIAN.

Poezii: Tu ai iubit, XLI, 595—596, Marţii, 960; Din pribegie. XLII. A, 213; Robie, XLIII, 1166—1167; Răsare soarele din ape... XLIV, A, 451; Despărţire, XLIX, 916—919; Pasăre mică, L, 65—66; Lui Maiorescu. LIV, 97—101; Primăvara, LVI, 723—729.

P. GEORGIAN

Invaziile tătăreşti până la întemeierea Principatelor. LVII, 353—365, 651—661; Tătarii în ţările româneşti. LVIII, 590—610.

VICTOR CONST. GEORGIAN

Smeul, L, 558—564; Prefaceri, LI, 732—739; Lupul, LII, 436—442; Bâtu Gheorghiţă Malbantu, 635—640; O amintire, LIII, 138—142; În zile de sărbătoare, 431—436; Domnul şi Doamna Gologan. LIV, 230—233; Războiarea, 322—323; Dulău, 395—396; Ghiţă Modolea, 566—568; Alecu Brumărică. LX, 336—342.

G. GERDA

Uica Donese. XLVIII, 38—42.

N. D. GERMANI

Cântec (din Heine), LIV, 457; Problema reparaţiunilor. LVI, 396—400; Soc. Naţ. şi menirea ei în domeniul pol. · internaţ. LVII, 62—66; Johann Strauss (1825—1925), 737—743;

Fapte: Alegerea prezidenţială în Germania, LVII 235, 398—400; „Paneuropa", LVIII, 472—474;

Recensii: C. I. Argentoianu, În urmărirea normalizării monetare, LVII, 75—76; Dan Cocârdia, Răsbunarea privighetorii. LX, 382—383;

CONST. V. GEROTA

Voevozii în balada populară, XLIX, 1265—1275; Pe marginea dramei istorice. LI, 391—392; M. Sorbul, Răsbunarea . 467—469; Teatrul Naţional: Oedip Rege. Vlaicu-Vodă, Candida, 679—682; Tata, de Steindberg. LII, 667—669; Comitetele şcolare; Gimnazii noui, 750—751; Lipsa de profesori; Noile reforme şcolare. LIII, 182—183; Cu prilejul centenarului lui V. Alecsandri, 493—495; Craiova, Haidelbergul de altădată. LIV, 387—388; Iulius Caesar şi Apus de soare, 793—796; Centenarul lui Pasteur, 956—958;

Recensii: D. Marmeliuc, Figuri istorice româneşti în cântecul poporal al Românilor. XLIX, 956—957; A. Mândru, Floarea Tîrnuiui, LI, 84—85; Victor Lazăr, Baronul David Urs de Mărgineni, 176; M. Galiţia, Curente în poezie, 179.

MIHAIL GHENESCU

Rugă (poezie), LIII, 164—165.

MIRCEA GHEORGHIU

Poezii: Am visat, LIII, 748; Acord final, 748; Apa morţilor, 852; Spre

ideal. 852; Liniște, LIV, 123; Printre gene, 259; Poetul, 929; Sufletul, LV, 145;
Nora, de Ibsen, la Teatrul Nat. LIII, 793—795.

I. GHERASIM
Lacrimi (poezie), LI, 739.

Dr. VASILE GHERASIM
Eminescu ca optimist, LIV, 485—503; In satul Eminovicenilor, 834—845; Familia Eminovici, LV, 185—188; Caragale, idealist, 583—598.

Dr. ILIE GHERGHEL
Oberon (trad. din Wieland), L, 536—557; Câteva contrib. la cuprinsul noțiunii cuvântului „Vlach", LII, 335—348; Castelul Boncourt (trad. din A. de Chamisso), 542—543; Studii priv. la nomencl. pop. român; Ausonii și limba ausonică, LV, 296—302; Insemnătatea istorică a filologiei, LX, 351—356; Opera d-lui A. Philippide, LXI, 319—312;
Recensie: Dr. C. C. Diculescu, Die Gepiden, LVI, 328—330.

GH. GHIBĂNESCU
Istoria vieții mele dela 1801 (transp. după Elena Hartulari), LVIII, 729—745, 841—855, 815—933; LX, 112—123, 297—312, LXI, 69—78; 78, 301—308.

LIE GHIBĂNESCU
Evoluția și educația, XLVI, 1139—1149, 1280—1294; O reformă urgentă în școala primară, XLVII, 553—556; Unele neajunsuri din învățământul primar, 821—824; Evoluția sistemelor de educație, XLIX, 46-53.
Reviste: Menatschrift für Soziologie, XLIII, 337—338, 573.

ONISIFOR GHIBU
Recensie: O carte român. despre Kant, XLIV, B, 714—715.

PRINTUL GRIGORE GHICA
Scrisoarea către fiul său, XLI, 263—264.

VLADIMIR I. GHICKA
Câteva documente despre Costini aflate în Arhivele române, XLI, 468—482;; Cugetări, 1073—1074; O carte care ne privește și un om care ne interesează, XLIII, 1267—1278; XLIV, A, 44—56; Extracte și analize din cartea „In Moldova" (1855—1816) a lui Ed. Grenier, XLIV, B, 336—350; XLVI, 147—158, 677—686, 1205—1220; Un proect pentru recucerirea Basarabiei în 1855, 591—593; Din istoria palatului regal, XLVII, 343—358, 456—469.

VLADIMIR GHIDIONESCU
Un răspuns pedagogic, L, 458—462.

DAMIAN GHIMPU
Reviste: Letopiseți, LI, 87—88; Florile Dalbe, 88; Viața nouă, 88; Luceafărul, 88—89; Revista critică, 89.

G. GIUGLEA
O scrisoare a lui Petru Maior, XLIV, B, 329—335, 558—564; Cuvinte rare, XLV, 1180.

CONST. A. GIULESCU
La seceră (poezie), XLII, B, 389—390; In zori (poezie), 484; In toiul verii (pozie), LII, 31.

CONST. GIURESCU
Documente din secolele XVI-lea—XIX-lea priv. la familia Mano, XLII, B, 292—295; Tractatul lui C. Cantemir cu Austracii (1690), XLIV, A, 274—290; O carte despre politica extternă a lui P. Rareș, XLIV, B, 354—368; Un răspuns instructiv, 872—884; Inițiative culturale în provincie, 953—955.
Recensii: Așezăm. cult. al Mitrop. Dositei Filitti, XLV, 809—811; Câteva lămuriri asupra unei recensii, XLIX, 1075—1077.

CONST. C. GIURESCU
Câteva cuvinte asupra „Legăturei și așezăm. lui Mihai Vodă", LII, 370—380; G. Pascu, „Grigore Ureche", LII, 222—232; Cronica lui

Gr. Ureche, 322—328; G. Pascu, „Miron Costin", 861— 872;
Recensii: St. Longinescu, „Aşezăm. şi leg. lui Mihai Vodă", LI, 744—749;

OCTAVIAN GOGA
Poezii: Zile rele, XLI, 261—262; Tristia, LVI, 36; Pustiu, 36; Din viaţă, 87; Tovarăşi, 37—38; In mine câte-odată, 38; Inviere, 39.

V. GOLDIŞ
Scrisoare, LIX, 49.

MARIETTE GOLD
Doamnă, LV, 721—724.

Dr. AR. GRĂDINESCU
Limita cunoşt. noastre asupra naturii, LIV, 740—743.

I. GRĂMADĂ
C. Negruzzi şi M. Kogălniceanu, XLVII, 257—260; M. Eminescu la Univ. din Viena, 956—960; Bulgarii în România până la 1877, XLVIII, 152—157.

OLGA GRECEANU
Despre femeile-pictori, LVII, 455—458.

CONST. GRECESCU
Recensie: I. Ursu, Concepţia istorică. Caracterizarea şi împărţirea Ist. Rom., LVII, 156—157.

EM. C. GRIGORAŞ
Spătarul Milescu, LVIII, 251—255; D. Cantemir om de ştiinţă şi literat, 800—807; Cantemir filosof, LX, 268—272; Estetica ştiinţifică, 383—384; Poezie românească în sec. 17 şi 18, LXI, 88—106; O funcţie sacrală, LXII, 110;
Fapte: B. Deleanu, poet romantic, LX, 201—202.
Recensie: N. Iorga, Istoria liter. rom., LXI, 237—239.

P. P. GRIMM
John Keats (1796—1821), LIII, 178—181.

P. P. GRIMM şi A. T. NAUM
La o urnă grecească, poezie (din Keats), LIII, 136—137.

DIMITRIE GUSTI
Introducere la cursul de istoria filosofiei greceşti, etică şi sociologie, XLIV, B, 620—645.

H.

GEORGE V. HANEŞ
Un ofiţer englez despre acţ. milit. a Rom. în Bulgaria, XLVII, 1068—1071; Revistele militare, XLVII, 1300—1304.

PETRE V. HANEŞ
Tinereţea lui M. Kogălniceanu, XLV, 1240—1251, 1344—1354; Evangheliarul românesc din 1561, în comparaţie cu cel slavonesc, XLVII, 648—690, 988—1007.

GENERAL C. N. HÂRJEU
Problema învăţăm. fizic, LI, 432—443; Studiul istoriei militare, LII, 473—484; Studiul istoric al organizării militare a ţărilor, 696—712; Studiul istoric al războaielor, LIII, 113—126.

GORDON HAYWARD
Epave (Dramă în 3 acte), LVII, 496—534.

GEORGE HEMPEL
Un vechiu disc de argilă în dialectul ionic dinainte de Homer, L, 569—587.

I. N. HERESCU
Străbunul (versuri), LXI, 37.

A. de HERZ
Teatru: Noaptea învierii (dramă în 3 acte), XLIII, 1027—1052,

1174—1201, 1288—1299: Biruința (dramă în 3 acte), XLV, 132—158, 255—277, 390—408, 538—554;
Florile (poezie), XLIV. A, 546; Scriitorii din regat, peste munți, XLV, 358—359.
Cronica dramatică: Teatrul Nat.: Deschiderea stagiunii, XLIII, 1142—1143; T. Nat.: Corbii, de Henry Beque; Portofoliul, de O Mirbeau, 1253—1254; T. Nat.: Pământ, de Polizu Micșunești; Romeo și Julieta la Mizil, de Ranetti, 1381—1382; T. Nat.: „Viforul", de d-l B. Delavrancea, XLIV. A, 114—116; T. Nat.: Chinul, de Al. G. Florescu, XLIV. B, 126—128; T. Nat.: Modelul, de Henry Bataille, 943—946; T. Nat.: Regele Lear, 1055—1058; T. Nat.: „Poezia depărtărei", de D. Zamfirescu, XLVII, 213—215.

C. HIOTU

Cronica politică: Legea învoelilor agricole, XLII. A, 111—113; Aplicarea legei învoelilor agricole, 236—238; Cassa rurală în parlament, 360—365; Budgetul pe 1908—1909, 485—487; Repartiția proprietății rurale, 622—627.

C. HOISESCU

Cronica dramatică: Rolul statului în industria casnică de petror, XLV, 592—596; Ce ar fi de făcut pentru industria de petrol românească?, 703—715; Criza economică, LVI, 120—135.

H. HÖFER

In Petermanns Mitteilungen, XLV 331—332.

CONSTANTIN HURMUZACHI

Scrisori către Ion Maiorescu, XLI, 830—832; 910—924, 1013—1015, 1242—1247; XLII. A, 571²—578²; XLII. B, 82—90, 177—181; 296—303.

V. HUȚAN

Bucovinei (poezie), XLIX, 39.

I.

AL. IACOBESCU

Mama (poezie), LIII, 294; Memuet (poezie), LXI, 434; In seara liniștită (poezie) LXII, 105.

IACOBOVICI

P. Cerna, LV, 225—226.

GENERAL G. IANNESCU

Observări ale unui turist militar, XLIII, 259—253.

Dr. IOAN URBAN IARNIK

Cum am făcut cunoștință cu „Conv. Lit", XLII. B, 116—119; Drumuri pe care am mers, XLIII, 65—72, 143—152, 300—312, 427—432, 523—542, 649—661, 756—764, 846—866, 955—975, 1101—1121, 1116—1136, 1330—1350; Spicuiri aromânești, XLIV. A, 556—567; Dict. Acad. Rom. LIV, 46—49, 931—935; Scrisoare, LV, 575—576.

ILEANA, PRINCIPESA ROMÂNIEI

Constante, LXI, 14—17.

P. ILIAȘ

Indărăt—spre școală, XLIII, 1144—1145.

VOISLAV ILIC

Elegie la ruinele turnului lui Sever, XLVIII, 852—853.

MARIN G. ILIE-COSTEȘTI

Să cinstim ca la noi..., LXII, 118.

ALEXANDRU IOAN

Liga Națiunilor, LI, 669—678; Cehul și panslavismul, LII, 573—576.

CONSTANTIN G. IOAN

Anchetă școlară, XLVI, 239.

M. D. IOANID

Pre Domnul, suflete al meu... (poezie), LV, 413.

D. IOANIȚESCU

Primele cărți de logică în românește. XLIV, A. 527—528; Copilul trandafiriu, LI, 160—164; Arena și taurii, 370—373; Wiliam James, 455—460; Discuțiuni constituționale, LII, 155—160, 356—369; I. Petrovici, 457—459;

1. *Fapte:* Chimie, XLIII, 82—85, 455; Etnografie, 83; Geografie, 83—84; Învățământ, 84; Arheologie, 207; Astronomie, 454; Antropologie, 454—455; Geologie, 457; Psihologie, 458; Cosmografie, 563; Medicină, 564; Mineralogie, 564—565; Studiul cancerului, 674—675; Academie, XLIX, 683; Cultură, 683—684;
2. *Recensii:* Charles Andler, La décomposition politique du socialism allemand, LII, 148—149; Raoul Labry, La législation communiste, 149—150;
3. *Reviste:* Revue philosophique, XLII. B. 96—97.

TRAIN R. IONAȘCU

Observări asupra muzicei din timpul revoluției 1789, L, 234—237.

Dr. D. IONESCU-BUJOR

Soluția eterică, XLII. B, 266—273; Dela Românii de peste hotar, XLIII, 354—355; Pentru înființarea unui „Institut de cercetare a materialelor", XLVII, 101—103; Import. și val. întreb. îngrășăm. chimice, 218—219; Economia națională și Evreii, XLVIII, 104—107; Reforma reorganizării statului român: Chestia agrară, 224—225; Cooper. meseriașilor și cooper. sătești, 573—575; Primejdia econ. și socială adusă de trustul fabricilor de zahăr în România, 677—680; Desorientarea politică din România cu priv. la întreb. mat. de constr., XLIX, 581—588;

1. *Fapte:* St. Naturale, XLI, 557, Finanțe, XLVIII. 76—77; Statistică, 208—209;
2. *Recensii:* Dr. I. I. Nițescu, Cercetări comparative asupra valorii nutritive a porumbului nou și vechiu, XLIX, 844—846.

CONST. IONESCU

In memoria lui Ciprian Porumbescu, LV, 519—520; Raymond Poincaré, 534—561.

Pr. DOMINIC IONESCU

Cu privire la originea Moților, LIV, 30—33.

Pr. DRAGOMIR IONESCU

Un cuvânt cu pricină, LV, 489—498.

ENACHE IONESCU

Moravurile publice și moralitatea școlarilor noștri, L, 497—533; Filosofia în școala secundară, LVIII, 775—795.

D. IONESCU-SACHELARIE

La moartea lui P. Cerna, XLVII, 815—820; Elemente geografice în poezia noastră populară, XLVII, 1008—1024; 1093—1120; Pe Siret, LII, 220—225, 642—647, 734—738; Despre evoluția portretului în sculptura greacă, LIV, 431—441; Despre St. O. Iosif, 550—509.

TH. I. IONESCU

O carte de limba latină (de O. Florescu), XLIX, 846—849.

T. IORDĂNESCU

De unde ne-a venit jocul păpușilor, XLI, 526—532; Un orientalist român. Amintiri despre C. Georgian, 825—829; Două povești indiene, 989—999; Limbile internaționale și menirea lor, XLII. B, 47—55; Resturi de aoriste în limba latină, 398—410; Orientalia, XLIV. A, 366—381; Un aeroplan în vechea Indie, XLIV. B, 319—328; Inscripția gotică după brățara din tezaurul dela Pietroasa, 927—930; Învățăm. științific al limbilor clasice în liceele noastre, XLV, 909—916; Fachirii indieni și doctrina lor, 987—1001, 1144—1163; Import. limbilor clasice pentru învățăm. secundar, LVI, 236—240;

Recensii: Jakatam, Das Buch der Erzählungen aus früheren Exis-

tenzen Buddhas, XLI, 837—838; M. Niedermann, Historische Lautlehre des Lateinischen, XLII. A, 475—476; A. Achleitner, Karl der Weise, XLII. B, 645—646; Holger Pedersen, Vergleichende Grammatik der Keltischen Sprachen, 646—647; Hans Reichelt, Awestiches Elementarbuch, XLIII, 566—569; Eliodor Constantinescu, Anuarul Gimn. „Al. Lahovari" din Râmnic.-Vâlcea, 1126—1127; A. Thumb, Handbuch der Griechischen Dialekte, 1360—1362; Enescu Stâlpeni, Proverb şi maxime indiene, XLIV. B, 1045—1047; Carl Darling Buch, Introduction to the study of the Greek Dialects, XLV, 342—344; Otto Hoffmann, Geschichte der Griechischen Sprache, 344—346; O Schrader, Die Indogermanen, 457—458; B. Carra de Vaux, La langue étrusque, 588—589; I. C. Filitti, Turburări revoluţionare în Ţara Românească între 1840—43, XLVI, 206—207; Johannes Hoops, Reallexicon der Germanischen Altertumskunde, 207—208; R. Reitzenstein, Hellenistische Wunderzählungen, 209—211; M. Friedwagner, Mihail Sadoveanu, 587; I. Nisipeanu, Elemente de psihologie pedagogică, LIII, 395; D. Marmeliuc, Sofocles, 491; P. Teodoru, Câteva obs. cu privire la reforma agrară, LIV, 375; D. D. Costeanu, Intre ştiinţă şi industrie, LV, 191; A. Meillet, La methode comparative en linguistique historique, LVIII, 885—889.

N. IORGA

Oraşele oltene şi mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă (1760—1830), XLI, 56—69, 146—157.

MIHAIL IORGULESCU

Literatură (Fapte), LII, 142—146; Agamemnon al lui Eschil, 226—237.

ST. O. IOSIF

Din coresp. (lui St. O. Iosif) în 1890, XLIX, 177—181, 283—287.

CL. ISOPESCUL-GRECUL

Documente din preajma unirii, LVII, 143—153.

K.

CONST. I. KARADJA

O curiozitate literară în timpul Eteriei (Fapte), LVII, 319—320.

G. T. KIRILEANU

Testamentul şi pomelnicul marelui logofăt C. Conachi, XLII. B, 608—621; Ideia unirii la marele log. C. Conachi, XLIII, 55—59, Dela ţară, XLIV. A, 647—663; Insemnări istorice pe cărţi vechi bisericeşti, LV, 44—52; Mitr. Dositei Filitti şi aşez. său cultural, LX, 179—183.

C. KOGĂLNICEANU

Mircea II Domn al Ţării Rom. (1521), XLVI, 875—882; O genealogie, răspuns d-lui N. Iorga, 1258—1271; Răspuns d-lui St. Nicolaescu, XLVII, 374—377; Biserica Sf. Nicolae domnesc de C. de Argeş, LIV, 723—730; LVI, 759—766; Dan fiul şi Dan nepotul lui Mircea cel Bătrân, LV, 371—376; Negru Vodă, LVIII, 456—462; Voevozii înmorm. în bis. domnească dela C. de Argeş, 613—617.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Scrisoare către baronul de Jomini, XLVI, 485—490; (Din coresp. sa), XLVI, 198—200; Scrisoare către I. C. Brătianu, 719—728; Lupta pt. păstrarea Basarabiei, LX, 38—52.

EDUARD J. KONYA

Ce am văzut în Olanda LXI, 368—378; LXII, 831.

ANA KONTA-KERNBACH

Poezii: In toate, XLI, 494; Trăeşte, XLIII, 742; Amurg, 845; A mestesso, XLIV. A, 672; XLIV. B, 494; Ochii, XLII. A, 564; Nălucă, 100; Pace ţie, XLIX, 8.

N. L. KOSTAKI

Soarele. Studiu de mitologie română, XLII. B, 485—494; Luna, st. de mit. rom., XLIII, 1075—1083; Pajura, St. de mit. rom., XLIV, B, 101—103; Vântul. St. de mit. rom., XLV. 315—321.

D-na MITE KREMNITZ

Un Lenau român, XLIV. B, 783—793.

CONST. EM. KRUPENSKI

Datoria cea mare către invalizii din războiu, LI, 491—513; Câteva cuvinte asupra lui Gentz, 600—605; LIII, 29—58;

1. *Fapte:* Statistică, XLI, 537—538; XLIV. A, 83, Geografie, XLII. B, 642.
2. *Recensii:* Justin, Monsieur Leburcau et Monsieur Leparlement, LII, 146—147; E. Servan, Lexemple américain, 247—249; Gaston Jéze, L'impôt extraordinaire sur le capital, 249—251; Robert de Flers, Sur les chemins de la guerre, 453—455; Gustave Rivet, En Yougo — Slavie. LIII. 85—87.
3. *Reviste:* Revue de Paris, XLII, B, 649—650.

L.

N. H. LAHOVARY

Case vechi moldovenești, LVI, 457—459.

I. N. LAHOVARY

Cum s'a stricat limba românească? XLIV. B, 1085—1098; XLV, 23—44, 159—173, 279—298, 411—430.

SCARLAT LAHOVARY

Autoportretul lui V. Alecsandri, LI, 444—447.

VLADIMIR LĂINICEANU

Poezii: Serenada, LI, 71; In grădină, 71; Bătrânul marinar, 654; Pe înserate, 718; Noapte, LII, 114; Cântec, 309; Toamna, 647; Amurg de toamnă, 732; Vraja, 733; In port, LIII, 296; Ochii tăi, 462; Sonete, 749; Pelerinul, 837; Clar de lună, LIV, 246; Sonet, 324; Răsărit de lună, 739; Vulturul, LV, 683—684; Noapte la țărm, LVII, 535; Primăvara, 636.

TRAIAN LALESCU

Mecanica socială a d-lui S. Haret, XLV, 108—116; Personalitatea artistică a lui Henri Poincaré, XLVII. 240—256.

1. *Fapte:* Drept, XLIII, 563—564, 785—787; XLV, 806—808; XLVI, 448—450; Statistică, XLIII, 566, 675; Artă, XLIII, 672; XLV, 697—698, 803—806; Politică, XLIII, 673—674; Sociologie, 674; Invățământ. XLIV, B, 1163—1166; Literatură, 1166; Econ. politică, XLV, 90—93, 226—228, 1051—1052; Arheologie, 696—697;
2. *Recensii:* Natalia Iosif-Negru, O primăvară, XLIII, 570; N. N. Beldiceanu, Taina, 571; St. O Iosif, Tălmăciri, 678—679; Ecat. Pitts, Poezii, 789—790; Florian I. Becescu, Poveste grozavă, 790; N. Davidescu, La fântâna Castarei, XLV, 341—342; Oreste, Poezii, 342; Al. T. Stamatiad și C. Răulet, Femeile ciudate, 699—700; N. D. Cocea, Spre Roma, 1056—1057. Fl. I. Becescu, In valuri, 1057—1059; Al. T. Stamatiad, Poemele în proză ale lui Baudelaire, XLVI, 826—827; Ion Pillat, Visări păgâne, 1425—1426;
3. *Reviste:* Revue des deux mondes, XLVII, 461; XLV, 346—348, 701—702; La Revue, XLIII, 461—462; Revue bleue 571—572; XLVI, 1301—1302, 1427—1428; Les documents du progrès, XLV, 348—349, 702, 812—813.

A. LAMBRIOR

Scrisoare (către Maiorescu), LI. 137—140.

ALEX. LAPEDATU

O nouă publicație de documente slavo-române (recensie), XLI,

325—334; Oltea Doamna, mama lui Ştefan-cel-Mare, XLII. B, 242—247; Pretinsa mistificare a unui jurământ istoric în Ţ. Rom. la 1790, XLIV. A, 401—405; Un scriitor basarabean necunoscut: Dim. Balica Comisul, XLVI, 513—516; Miloş, fiul lui Mihnea cel Rău, L, 72—76; Moartea lui Mihnea cel Rău, 314—325.

Dr. FRANCISC LÁSZLÓ

V. Gordon Childe, The East European Relations of the Dimini Culture (recensie), LVI, 874—876; V. Gordon Childe, Schiponit (recensie), 876—877.

EMMA LĂZĂRESCU

Amintiri despre Henrieta Eminovici şi Ver. Micle, LVIII, 49—51.

TRAIAN LĂZĂRESCU

Unchiul Vania (piesă în 4 acte, trad. din A. Cehov), LV, 452—453, 644—671, 727—738;

1. *Fapte:* Invăţământ, XLVII, 1055; Econ. politică, 1176—1177; Politică, 1177—1178; XLVIII, 207—208; Statistică, 667; Istorie, L, 113—114; Literatură, 220—221; Politică socială, 700—701;
2. *Recensii:* Sorin Negrutzi-Quintus Horatius Flaccus, XLVIII, 321; Ion Pillat, Eternităţi de-o clipă, 321—323;
3. *Reviste:* Revue bleue, XLVIII, 1058—1059, 1181—1182; Revue des deux mondes, XLVIII, 326—327; Pagini juridice, XLIX, 220, Curierul judiciar, 322—324; L, 347—348; La Revue, 117—118; Bulletin de la section scientifique, 346; Rev. ştiinţifică „V. Alecsandri", 346—347; Şcoala Normală, 347.

GHEORGHE LAZĂR

Goethe ca poet, privit în cadrul vieţii germane, XLIV. A, 590—601; Aforisme din Goethe, XLVI, 644—646; O pagină de istorie militară, XLVIII, 226—231; Rolul dexterităţilor în şcoala secundară, XLIX, 459—464; Două răstimpuri în desvoltarea personalităţii poetice a lui Goethe, 1023—1034; „Şcoala poporului", LI, 90—101; O problemă de estetică literară, 264—271; Hildebrand Frollo (necrolog), LV, 219—222;

1. *Fapte:* Literatură, XLIV, B, 487; Pedagogie, 607—608; XLV, 339—340, 585—586, 1183—1184; XLVI, 205—206, 450; Zoologie, XLIV, B, 829; Oceanografie, 935; Geografie, 1042; XLV, 1181—1183; Arheologie, 337, 1293—1294, 1415; XLVI, 199, 447; XLVII, 693; Estetică, XLV, 1296—1297; Artă, XLVI, 198—199; XLVII, 695; Drept, XLVI, 324; Istorie, 447—448; Mecanică, XLVII, 803; Geologie, 803—804; Psihologie socială, LI, 258—259, 375; Invăţământ, 259—260; Caracteristica unei epoce, 376—377;
2. *Recensii:* N. Cartojan, Alexandria în literatura românească, XLIV, B, 829—831; N. Moisescu, Şcoala veche şi şcoala nouă, XLVI, 587—589; Dr. Konrad Richter, Über Anlautbindung im Lilien cronns Poggfred, L, 703—704;
3. *Reviste:* Revue des deux mondes, XLIV, B, 490—491; La Revue, 609—610, 833, 937—938; XLV, 590, 1420—1421; XLVI, 212, 330—331; Geografischer Anzeiger, 330.

OCTAV GEORGE LECCA

Cei dintâi Basarabi, Negru Vodă şi întemeierea Ţării Româneşti, LI, 614—637.

GEORGE AL. LEFTERIU

Cultura estetică în ţările noastre, XLVII, 1236—1240.

F. W. P. LEHMANN

Recensie: Gr. Antipa, Delta Dunării, L, 222—223.

Dr. N. LEON

Influenţa paraziţilor animali, XLI, 1200—1203; Minuni false, XLII, A, 466—469; Organele rudimentare şi d-l Prof. Paulescu, XLIII, 442—446; Duşmanul liberei gândiri, 976—981.

AL. LICIU

Lloy George (conf.), LV, 239—261.

CONST. LITZICA

Studii bizantine, XLI, 96—104; Răspuns, 632—634; Traducerile lui Odobescu, 1123—1134; Caracteristica epocei bizantine, XLII, B, 623—630; Caracteristica soc. bizant., XLIV, A, 29—37; Cauzele decăderii înv. sec., XLV, 526—537, 668—684; Texte grecești privitoare la noi, XLVII, 266—279; Numele împăraților în basmele noastre, XLVIII, 43—51; Castele romano-bizantine în Dobrogea, LII, 198—205.

S. G. LONGINESCU

Odă Moldovei acum 300 de ani, XLII, B, 1—5; Din privilegiile filosofilor în dreptul vechiu rom., XLIV, A, 251—254.

E. LOVINESCU

Două mici introduceri, XLIV, A, 190—198; Citind cartea lui Iov, XLIV, B, 1035—1038; Critica și istoria literară, 1067—1084; Câteva poezii inedite ale lui C. Negruzzi, XLV, 241—247; Conservatorismul lui C. Negruzzi, 432—451; Cetatea morții, 521—525; Un poem inedit al lui C. Negruzzi, 623—641; Scrisorile lui Gr. Alexandrescu către Ion Ghica, 743—763, 878—900, 1109—1130; XLVII, 180—187, 281—287; Clo, XLV, 1017—1024; Ion Ghica în Samos, XLVI, 48—64, 164—170; Gheorghe Asachi, 266—282, 558—579, 688—703, 812—822, 862—872, 1355—1372; XLVII, 394—400, 515—521, 640—653, 885—902, 1025—1035; Fulgul, XLVI, 404—406; O lacrimă pe un mormânt, 406—409; Omul peșterii... 409—412; Scrisori inedite ale lui C. Negruzzi, XLVII, 71—77;

Cronica literară: Din literatura nouă: Em. Gârleanu și D. Anghel și St. O. Iosif, XLIV, B, 592—600; A zecea muză, Critica, 699—709; Literatura Ardealului, 815—826; Gândire, Poezie, 919—926; Poetul Cincinat Pavelescu, XLV, 82—88; Un nou scriitor: Victor Eftimiu, 207—217; Notițe asupra celui din urmă vol. al lui Caragiale, 333—336; Duiliu Zamfirescu, 1275—1290; Criza actuală a literaturii noastre, 1403—1414; Pe volumul lui St. O. Iosif, XLVI, 829—831; Pe un volum al meu, 831—834;

Cronica dramatică: Sub peristilul T. Nat., XLVI, 1075—1077; Caragiale, 1304—1319; Cocoșul Negru, de V. Eftimiu, XLVII, 306—307;

Recensii: V. Eftimiu, Fără suflet, XLV, 95—96; R. Ortiz, Per la fortuna del teatro alfieriano in Rumania, 1059—1060; Macedonski Al., Flori sacre, XLVI, 1184—1189; T. V. Păcățian, Jertfele Românilor, LVI, 516;

Reviste: Viața Românească, XLV, 1061.

W. MEYER LÜBKE

Cu prilejul inaug. instit. rom. al Univ. din Viena, XLVI, 3—10.

G. LUCASIEVICI

„Conv. Lit. și agric., LIX, 62—68, 62—68.

O. LUGOȘIANU

Tipogr. lui M. Kogălniceanu dela Iași, XLII, B, 442—446.

MIHAIL LUNGEANU

Tata, LIV, 525—533; Luat din Iele, 606—616; Candela, LV, 131—142.

I. LUPAȘ

Anastasia Saguna, XLII, B 595—603; O scris. a lui Neofit Scriban către Mitr. A. Saguna, 633—639; I. Maiorescu, XLIV, A, 155—158.

A. LUPEANU-MELIN

Pleacă Gligoraș, LVI, 739—742.

I. LUPU

Cu prilejul morții unui filosof pedagog, XLVIII, 292—296; Despre lumea orbilor, 1136—1142.

E. LYS

Ispitirea depe munte, XLII, A, 515—521; Dragostea 512^2—513^2; Cânta odinioară un Skald, XLII, B, 21—22.

M.

VIRGIL MADGEARU

Cea mai nouă anchetă a celui mai nou minister. XLIV. B. 120—125. 258—263, 384—390; Cooperaţia orăşenească, XLV, 1428—1434; Reorganizarea meseriilor. XLVI. 107—116; Spre o nouă tehnică socială. 467—470.

I. MĂGURĂ

Sonete: LI. 64. 212. 218.

ION MAIORESCU

Trei scrisori inedite către Mitrop. Neofit al Ungrovlahiei. L. 338—340; Scris. către Aga Otetelişanu, LII, 48.

TITU MAIORESCU

Raport cu privire la studii pedagogice şi discursuri. XLI. 142—144; Mihail Sadoveanu. 254—260; In lumea dreptăţii, de I. AL. Brătescu-Voineşti. 465—467; Două notite critice: 1. Ion Boteni: Casa din Muscel; 2. Herz: Demnita Ruxanda, XLII. A. 377—381; Cuza. premergătorul lui Carol I. XLIII. 7—13; Răspuns la discursul de recepţie al d-lui Duiliu Zamfirescu. 716—727; Culese şi alese, XLIV. B. 269—273; 416—420; Două scrisori, 957—964; Introd. istorică la discursurile parlamentare dela Oct. 1895 până la Martie 1899. XLIX. 349—380, 479—507; LVI, 12—24, 163—181; La aniversarea de 70 ani a Reginei Elisaveta. L. 246—247; Aforisme. LI. 54; România şi politica de neutralitate în conflictul european 1914—17. LII. 81—84; Ceva filosofie pe înţelesul tuturor. 85—94; Cuvânt. asupra bătrâneţii, ţinută de Iakob Grimm. în Acad. din Berlin. LV. 2—14; Către Nicu Gane. LIX. 116—120; Scris. către S. Bodnărescu. 132; Scris. către A. Naum. LX. 345—346; LXI. 124—125.

SIMION MĂNDRESCU

Recensii: Traian Bratu, Fouqués Lyrik, XLI. 1021.

A. MĂNDRU

Poezii: Noaptea Invierii. XLV. 452; Muncitorul, XLVII. 265; Scrisori antice (poem). XLVIII. 499—507. 651—658. 752—763. 903—913. 1051—1056. 1118—1130. 1218—1231; In van, XLIX. 936—937; Moartea păcei. L. 161—163; Ianuarie. LI. 30—31; Noapte. 794; Munţii. LII. 46—47; Primăvara. 124—125; In faţa mării. 578—579; Muncitorii. LIII. 255; Floarea reginei. LIV. 5—8; Cântec. 324; Insula. LVII. 199; Digul. LVIII. 52; Homo sum. LIX. A. 175—176;

Proză: Vorbe cu tâlc. LI. 354; Impăcarea. LII. 310—316; Soţii Nedelescu. 673—692; Iadul. LVII. 723—734; Grădina raiului. 797—817; Fluturele şi floarea câmpului. LX. 282—284.

AL. MANICATIDE

O cugetare. XLIV. A. 450.

IULIU MANIU

Aurel C. Popovici. LIX. 134—139.

MIHAIL MANOILESCU

Către un nou ideal naţional. LVI. 259—267.

Dr. SABIN MANUILA

Cercetări biologice cu priv. la rasse. LVI. 694—698.

D. MĂRĂCINEANU

Eminescu pedagog. LVII. 835—858.

UMBERTO MARCHETTI

Restaurarea bisericii Zlătari. XLII. LX. 242—265.

AL. MARCU

Un prieten uitat. G. V. Ruscalla. LX. 242—265.

E. MĂRCULESCU

Leibnitz şi Sophia Charlotta. XLVII. 502—514.

MARIA, REGINA ROMÂNIEI

Povestea unui dor nestins, XLIX, 469—478. 709—723; Pagini scrise în 1914, LVI, 8—11; După războiu, LVII, 3—19; Despre credință, LVIII, 1—9; Mesagiu Directorului „Convorbirilor Literare", LIX, 11; Este sângele regesc o fericire? LX, 5—13; Ce înseamnă marea pentru mine. LXI, 3—13.

LIVIU MARIAN

Somnoroase păsărele, XLVIII, 609—619.

Dr. G. MARINESCU

Ereditatea normală și patologică considerată ca factor familiar și social, XLII, A, 382—398; Câteva cercetări de paliometrie, XLIV, A, 547—555.

I. M. MARINESCU

Poezii: Dintr'un castel, XLVIII, 168; Satira IV (Juvenal), LV, 562—566; Din satirele lui Persius: Prologul, LVI, 214.

I. MARȚIAN

Napoca-Porolisso, XLIII, 433—441; Mănăstiri vechi în Ardeal. LVI, 451—456.

IOAN MARTINESCU

Lipsa de locuri în școalele secundare, XLV, 221—223; Lipsuri în org. școalelor practice, 716—718.

EM. de MARTONNE

Viața păstorească în Carpații români, XLVI, 121—127.

L. S. MĂTASĂRIU

Psihologie, Pedagogie și Pedologie, L, 231—233; O chestiune pedagogică, 717—718; Școala primară și orarul pe ½ zi, LI, 464—466.

NICOLAE MAZERE

O pildă bună dela Unguri, XLV, 117—119.

DIONISIE P. MAZILU

Reforma agrară, LI, 102—112, 194—203; Manualele didactice de curs primar, LII, 152—154; Politica grâului, LV, 112—115.

SIMEON MEHEDINȚI

Prejudecăți în chestia agrară, XLI, 435—444, 587—594; Indărăt spre școală, 851—862; Politica și literatura, 945—956; In amintirea lui Odobescu, 1060—1072; „Zădărnicii tipografice", 1239—1241; Americanism literar, XLII, A, 77—89; Scriitori și Mecenați, XLII, A, 214—221; Dela serbările „Junimei", XLII, B, 108—111; Părerile lui Tolstoi despre artă, 161—176; Unirea Principatelor din punct de vedere geografic, XLIII, 75—81; Dela critică la hartă? 191—201; Perspective asupra Dunării și asupra țărmului vecin al M. Negre până la Carol I, 378—390; Răspuns unui decadent, 447—453; Mai departe de Bizanț, 556—562; Roadele americanismului literar, 664—671; Titu Maiorescu, XLIV, A, I—LXVI; Noua îndrumare a Universității, XLV, 1390—1402; Respectarea personalității, XLVII, 10—19; Răspuns la scrisoarea d-lui Șișmanof, XLVII, 64—70; Răspuns „Neamului Românesc", 324—334; O rectificare, 566—567; Lupta contra anarhiei, 932—934; Intelege Austria? 1189—1192; Puteri nouă, XLVIII, 26—33; Respect adevărului 950—954; Răspuns oaspeților francezi (discurs), 1057—1063; Generația care se duce, 1064—1065; Ana Maiorescu (necrolog), 1066—1067; România și Bulgaria, 1069—1078; Omul politic, XLIX, 67—79; Insușirile omului de Stat, 205—213; Regina artistă, 237—242; Pot să meargă normaliștii la Universitate? 465—468; La moartea Reginei Elisaveta, L, 281—285; Observări asupra Dobrogei, LI, 72—81; Altă creștere, 577—581; Intrebări asupra crest. viitoare a poporului român, 581—582; Către cetitori, LII, 49—52; Constantin Krupenski (necrolog), LIII, 700; Un păcat împotriviva popo-

rului şi Statului român, LIV, 1—4; Andrei Bârseanu (necrolog), 708; Pregătirea învăţă-30—36; Atitudinea lui T. Maiorescu în timpul invaziei, 121—129; Urban Iarnic (necrolog), 218; Hrisant P. Dăscălescu (necrolog), 317; Către noua generaţie, 414—417; C. C. Arion (necrolog), 530; Către cetitori, LVI, 2—7; Direcţia „Conv. Lit." şi îndrumarea poporului, LIX, 12—23; Pavel Gore, LX, 387—388;

Insemnări priv. la istoria culturii româneşti: Statua lui Eminescu la Galaţi, XLV, 1291—1292; Aniv. a 20 a „Ligei p. Unit. cult. a Rom.", XLVI, 82—83; Alegerea mitropolitului primat, 197; Reforma legii învăţăm. sup., 322; Biserica contra Neamului? 446; Confesiune sau naţiune? 918; Congr. Asoc. rom. p. înaintarea şi răsp. ştiinţei, 1056; Pentru Filioque, 1181; Monum. lui I. Maiorescu la Craiova, XLVII, 78; Apărarea şcoalelor rom. de peste munţi, 204; Autonomia şcoalei, 294; O carieră profesorală: C. Meissner, 691—692; Sinodul eretic? 1286;

Dela Românii de peste hotar: Emigrarea spre America, XLI, 655; Adunarea Asociaţiei la Bistriţa. Din Macedonia, 942—943; Adunarea Astrei la Şimleu, XLII, B, 211—212; Soc. pentru fondul de teatru, 325—326; Expoziţie de copii, 438—439; Moartea lui Aurel Mureşeanu, XLIII, 694—695; Testam. prof. univ. I. Crăciunescu, 1024—1025; Zile de sărbătoare la Blaj, XLV, 1077—1079;

Dela Academie: XLII, A, 372, 495; XLII, B, 549.

Cronica econ. şi politică: Anul parlamentar 1906—1907, XLI, 344—346; Răscoalele agrare, 458—459;

Cronica universitară: „Universitatea nouă", XLI, 1163—1165; Rectoratul, 1261; Comemorarea lui P. Cerna, XLVII, 705—708;

Cronica şcolară: Examene de maturitate, XLII, B, 204—206; Educaţia în seminare, 433—444; Anuarul gimnaziului din Caracal, 657—658; Excursiuni şcolare, XLIII, 223; Examenele şcoalelor secundare, 578—579; Excursiuni şcolare, 805—806; Îndărăt spre şcoală, 1017—1020; Două opere pedagogice: Copiii cu rele porniri şi şcoalele de îndreptare de C. Meissner şi Leonhard şi Ghertruda de I. A. Rădulescu-Pogoneanu, XLIV, A, 106—109; In chestiunea inamovibilităţii, 382—383; Activitatea extra şcolară în viitor, XLIV, B, 1049—1050; Impresii dela conferinţele învăţăt. şi instit., XLV, 597—598; Cuvinte către studenţi, XLVI, 348—356; O nouă încercare de învăţăm. privat, 461—466; Congresul studenţilor: semne de progres, 946—956; Situaţia învăţătorilor ajutori, 1078—1079; Ministerul Instrucţiunii Publice?, XLVII, 97—100; Congr. învăţăt. XLVIII, 101—103; O nouă generaţie, XLIX, 1081—1085; Păcăleli aritmetice, LII, 56—58; Alfabeţia şi cazarma, şcoală, LIII, 88—89; Numerus clausus pentru Români, LV, 199—204;

Cronica politică: Liga Conservatoare, XLII, B, 546—548; In ceasul al 12-lea, LV, 695—702;

Cronica artistică: Soc. scriitorilor, XLIII, 1011—1014;

Cronica militară: Noua generaţie şi armata, XLVII, 104—107; Cea dintâi datorie în toamna anului 1913, 935—937; Dobrogenii la Mărăşeşti, LIV, 959—960; Situaţia armatei române, LVI, 138—140;

Cronica teatrală: Cazul Manasse, XLVII, 1183—1184;

Cronica bisericească: Cu privire la menirea seminariştilor, LV, 195—198; Unirea bisericilor române, LVI, 126—129;

Cronica literară: Cu priv. la poetul Vlahuţă, LV, 423—425;

Cronica socială: Toponimia Românei dintre Dunăre şi Mare, LVI, 698—700;

Cronica externă: Cearta celor 2 surori, LX, 367—370;

Cronica literară şi ştiinţifică:

1. *Fapte:* Astronomie, XLI, 335, 445; Geografie, 337; XLVIII, 548—549, 666—667; St. Naturale, XLI, 337; Teologie, 447; XLII, A, 346; Geografie economică, XLI, 636; Drept, XLIV, B, 1041; Conferinţe geografice, LVI, 416; I. A. Bassara-

bescu în literatura străină, 800; Sf. Nicolae Domnesc din C. de Argeș, 800;
2. *Recensii:* From Carpathian to Pindus, XLI, 220—221; C. Giurescu și N. Dobrescu, 339; Rumänen und Aromunen in Bulgarien 339—340; P. Răşcanu, Cuza Vodă, 1021; P. Moisescu, Fisiologia vegetală, 1022; L. Mrejeriu, Gospodina și fata dela țară, 1150; Dr. I. Sârbu, Istoria lui Mihail Vodă Viteazul, 1151; N. Urlățeanu, Ecou dela țară, 1152; C. Garoflid, Noul proiect de lege p. înv. agr., 1252; Calendarul sătenilor pe anul 1908, XLII. A, 227; Ion Adam, Pe lângă vatră, 227—228; R. Netzhammer, Auf dem Razelm, 228—229; Nestor Ureche, Gâze, 346; R. Netzhammer, Dem. Schwarzen Meer Entlang, 347; Sub-locot. Zagorit C., Luptele cu Polonii, 473; N. Șerban Beethoven, 473—474; Bul. Comis Monum. Ist., 474; Ion Minulescu, Romanțe pentru mai târziu, 583²; Elena Farago, Șoapte în umbră, 583²; C. Moldoveanu, Cântarea cântărilor, 583²—584²; Nigrim, Ce zice Englezul despre Români, 584²; Dr. I. Lupaș, Contrib. la istoria cult. și pol. a epocei lui Șaguna, XLII. B, 94—95; M. Emnescu, Laïs, 95; Walther von Marées, Karten von Leukas, Beiträge zur Frage Leukas Ithaka, 424—425; Goethe, Faust, 425; C. C. Diculescu, Episcopul Melchisedec, 426; Al. Lupașcu, România și neamul rom. în leg. cu statele și pop. vecine sau conloc., 529; Pompiliu Pârvescu, Hora din Cartal, 529; R. Netzhammer, Während de Revolution durch Mazedonien, Reiseeindrücke, 530; G. T. Kirileanu, Cel mai vechiu cod silvic românesc, 644—645; Al. von Humboldt, Priveliști din natură, 645; I. A. Bassarabescu, Ovidiu Șicană, XLIII, 86; Pr. Cic. Iordăchescu, Preotul și opinia publică, 334; Dr. Ambrosiu Chețianu, Florian Porcius ca botanist, 334; Al. Vasiliu, Cântece, urături și bocete, 334—335; P. Ciorogariu, Cântece din popor, 335; Zaharie Bârsan, Impresii de teatru din Ardeal, 459—460; C. Antoniade, Thomas Carlyle, 460; Anuarul S. T. R. 1907/1908, 460; N. Mazere, Harta etnografică a Transilvaniei, 899—900; I. Bengliu, Militarism și antimilitarism, 900; C. R. Motru Poporanismul politic și democrația conservatoare, 900; R. D. Rosetti, Din Egypt, 1004—1005; St. Antim, Fundam. chestiunii sociale în România, 1005; L. Mrejeriu, St. T. Kirileanu, Gh. Popescu-Vânători, Cuza Vodă, 1005—1006; Em. de Martonne, Traité de Géographie, XLIV. A, 83—84; E. Queillé, Les commencements de l'indépendance bulgare et le Prince Alexandre, XLIV. B, 715—716; V-te E. M. de Voguë, Les routes, 716; Anagnostiade, Les fondements scientifiques du conservatisme, 1166—1168; Pr. Buzilă, Monogr. com. Sâniosif, 1168—1169; N. Bănescu, Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu, XLV, 95; Kiriţescu-Băznoșanu, zoologie și botanică, 96; Tech. Antonescu, Columna traiană, 231—233; I. Corbu, Ad astra, 233—234; Grigore Patriciu, Studiu pedag. asupra orfel. Ferdinand, 234—235; V. N. Madgearu, In chestia meseriașilor, 460; V. Mihăileanu, Directorii școalelor secundare, 460; I. G. Munteanu, Naționalizarea comerț. și industriei, 460—461; T. Meyer, Armata ca factor social, 811; N. Dobrescu, Antim Ivireanul, 811; C. Brudariu, Învățăm. poporului, 811—812; V. Ghidionescu, Pedagogia științifică și nouile ref. școlare, 942; I. Mateiu, Preoțimea românească ardeleană în veacul al XLVII-lea, 942—943; G. Popa, Lisseanu, Cult. romană în lect. ilustr., 1185; Al. Gr. Soutzo, Quelques poésies de M. Eminescu, 1186; M. Bănescu, Coresp. familiei Hurmuzachi cu G. Barit, 1300—1301; Marcel Barrière, La nouvelle Europe, 1301; D. M. Cădere, Câteva obs. și impr. asupra șc. secund., comerc. și norm. din Saxonia, Bavaria, Elveția, 1302—1303; Ion Gorun, Știi românește?, 1419; Dr. C. Popescu, Ciuma, 1420; St. Petrescu, Odoarele dela Neamțu și Secu,

1420; Vlahuță, La gura sobei, XLVI, 88; F. Ștef. Goangă, Experimentelle Untersuchungen für Gefühlsbetonung der Farben, 89—90, 451—454; G. Balș, O vizită la câteva biserici din Serbia, 91; R. D. Rosetti, Razna, 94; N. Iorga, Un biruitor, Radu Șerban, 208; E. Staicu, Roumains et Serbes, 327—328; E. Gebhardt, Contes et fantesies, 328; Virgil Oniț, Din cele trecute vremi, 329; Chr. D. Staicovici, Statistica anuală a României, 450—451; D. Tomescu, Act. naționalistă, 451; I. Al. Brătescu-Voinești, Pe marginea cărților, 454; T. Porucic, Marea Neagră, 454—455; A. D. Xenopol, Centenarul răpirii Basarabiei 586; D. Frunză, Izvodiri din bătrâni, 706—707; Arh. V. Puiu, Preg. clerului în Țările Române, 707; Léo Claretie, La Roumanie intellect. contemp., 825—826; I. Andrieșescu, Contrib. la Dacia înainte de Romani, 922—923; V. Ștefănică, Anuarul gimn. greco-cat. din Beiuș, 923; A. Lupeanu, De vorbă cu sătenii, 1060; G. V. Haneș, Cariera militară, 1061; P. Cancel, Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare și mis. lui Isak-Beg, 1062; Per. Papahagi, Din trecutul cult. al Arom., 1189—1190; Dr. I. Nistor, Zur Geschichte des Schulwesens inder Bukovina, 1190; Dr. I. Lupaș, Mis. episcopilor Gherasim Adamovici și Ioan Bob, 1190—1191; Elena Farago, Pentru copii, 1425; D. Furtună, Firicele de iarbă, XLVII, 82; D. Dimiu, Învățăm. practic., 182; G. Giuglea și G. Vâlsan, Dela Românii din Serbia, 208; Arh. I. Scriban, Lupta contra scrierilor imorale, 208—209; I. G. Bibicescu, Les revendications de la Roumanie, 210; S. Haret, Henrr Poincaré, 297—298; Dr. I. Radu, Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău, 298; N. Iorga, Câteva știri priv. la ist. Românilor, 298; Balkanicus, Le problème albanaise, la Serbie et l'Autriche-Hongrie, 299; N. Iorga, Ucraina moldovenească, 425—426; C. D. Gherea, Conflictul româno-bulgar, 541; A. V. Cazmir, Drumul nostru că tre țara lui Soare-Răsare, 542; V. Iamandi-Adrian, Poporanismul literar al „Vieții Românești", 542; Sc. Panaitescu, Chestiuni de toponimie, 542—543; V. N. Drăghiceanu, Palatele noastre domnești, 543; A. A. M., Iacob Mureșianu, 698—699; G. P.-Lisseanu, Incercări de monogr. asupra cetății-Dârstorul-Silistra, 699; Al. Epure, Infl. fabulistului rus Krylov asupra fabul. noștri Donici și Stamati, 1057; Gh. Șuer, Mulțumire sufl., 1057; I. Ghibănescu, Șc. Norm. din Constanța, anuar, 1058; M. Demetrescu, Lecturi geologice, 1058; Dr. C. Popescu, Din impresiile unui mobilizat, 1180; Droc Barcianu, Anuarul gimn. din Giurgiu, 1181; Indrumarea, Priviri și soluții în chestia țărăn., 1181; N. Ureche, Drumul Brașovului, XLVIII, 209—210; C. Dem., Oamenii zilei, 210; Dr. Gr. Maior, La hotare, 210; P. I. Teodorescu, Cadastrul, 442; Justin Marinescu, Spir. educ. fizice moderne, 442—443; G. P.-Lisseanu, Cet. și orașe greco-romane în vechiu terit. al Dobrogei, 443; C. Gane, Amintirile unui fost holeric, 443; A Lapedatu, Cetatea Sucevii, 443; P. Stănescu-Bălăceanu, Organiz. învățăm. rural, 551; M. Seulescu, Reforma senatului, 669; I. Găvănescul, Din durerile și luptele Românilor din Transilvania, 669; Les cruautés bulgares en Macédoine orientale, 669—670; Dr. A. Goman, Peter Carp, 670; V. Drăghiceanu, In amint. lui C. Brânc., 1181; C. Damianovici, Preocupări cult., 1181—1182; C. C. Negru, Din însușirile neamului, 1182; D. Dimiu, Amint. unui rezervist, 1182; Ec. G. Lucian, Două conf. pastorale, 1182—1183; M. T.-Carada, Medalii și plachete, XLIX, 317; Ion Enescu și Iuliu Enescu, Ard., Ban., Criș. și Maram. d. p. d. v. agricol, cult., econ., 317; Elena Vasilescu, Conf. populare, 318; I. Atanasiu, Alcoolul în campanie, 318; Ion Ghica, Opere complete, 444—445; I. N. Angelescu, Istoria comerțului universal, 445; S. M. Vlădescu, Lacrimi adevărate, 445; V. D. Moisiu, Știri

din Basarabia de azi, 445; A. Lăpedatu, Mihai-Vodă Viteazul, 579; D. Furtună, Ion Creangă, 579; N. Iorga, Dreptul la viață al statelor mici, 579; G. P.-Lisseanu, Din metodica limbilor clasice, 685—686; M. B. Sturia, Creșterea infl. ec. germane în România, 686; C. Panait, Școala nouă, 686; N. Orghidan, Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare, 1079; I. Simionescu, Cărb. de pământ, 1079; Dr. C. Popescu, Fabule, L, 118; Maria Conțan, Din caerul vremii, 118; I. N. Angelescu, Le commerce extérieur et l'industrie nationale de la Roumanie, 119; G. Șuer, Testamentul meu, 221; N. Iorga, Amintiri din istoria noastră din veacul al XIX-lea, 343; M. Iorgulescu (trad. din Euripide), 343; P. Gârboviceanu, Seminariile din T. Românească, 345; Ș. Tassianu, Cartea orelor, 346; N. I. Apostolescu, Poezia munților, 444; Dr. H. Vasiliu, Nutrirea anim. dom. și a omului, 445; M. Djuvara, Dreptul națiunilor, 445; D. I. Chițoiu, Cunoașterea plugăriei rom., 445—446; Gen. T. Văcărescu, Discursuri, 446; Teodor Nica, Problema cartelurilor, 446—447; T. Palade, Când s'a scris întâiu românește?, 593; P. Dubois, Sentimentul și rațiunea, 593—594; Alexis V. Draculea, Jurnalul meu de războiu, I. I. 85; E. Diaconescu, Basarabia, 261; N. Iorga, Là Dobrogea roumaine, 261; E. Belgis, Liter. războiului, 261—262; V. Procopiescu, Spicuiri psihologice, 379; Urban Jarnik, Șez. rom. depe muntele Sion din Praga 462; D. Ioanițescu, William James, 550; C. Beldie, Glossa spiritului cărturăresc, 550—551; M. Djuvara, Les sacrifices roumaines, 551; St. Minovici, Univ. și învățăm. tehnic sup., 551—552; M. Djuvara, La guerre roumaine, 657—658; Gr. Mladenatz, Asoc. coop. de consum, 658; S. Mironescu, Le problème de Banat, 741—742, Gen. A. I. Stoenescu, In ploaia de gloanțe, 742; Dr. S. Irimescu, Lupta contra tuberculozei, 743; Gr. Antipa, Probl. ev. pop. rom., 743; M. Schwarzfeld, Dr. Iulius Barasch, 743—744; Anuarul gimn. din Giurgiu, 822; I. Răutescu, Colinde, 822; C. Papacostea, Din Platon, LII, 54—55; R. A. Florescu, Pentru dreptul românesc în cauza țărănească, 55; El. Constantinescu, Învățăm. practic, 353; T. Pamfile, Ținutul Hotinului la 1817, 353—354; St. Constantinescu, Schite din Norvegia, 455; Pr. C. Dron, Ce vor țăranii, 747; A. Onciul, Org. României Mari, 747; G. Halarevici, Din lumea orbilor, 747—748; P. Gore, Plebiscitul în Basarabia, 748; I. Ghiață, Raport despre mersul învățăm., LIII, 83; C. S.-Aldea, Călugărenii, 83—84; Gen. C. N. Hârjeu, Studii și critice militare, 84, 875; Ilie Marin, La răspântii, 172; V. Grecu, Erotocritul lui Cornaro în l. rom., 172; D. Rotman, In chestia școalelor part., 172—173; Calendarul cooperatorului orășean pe anul 1921, 173—174; M. Beza, Rumanian Proverbs, 174; N. Moisescu, Conducerea vieții, 174—175; D. Gusti, Comunism, soc., anarh., sindic., și bolșevism, 297—298; M. David, O schită mori. a podișului sarmatic al Moldovei, 298; St. Antim, Capitalul mobiliar, 298—299; I. Muncel, Evreii tării la o răspântie, 299; Elena Farago, Trad. libere și remin., 299; N. Iorga, Din rel. franco-române, 299—300; Mitr. Miron, România și Vaticanul, 394; Gr. Antipa, Dunărea și probl. ei st., ec. și pol., 394; N. Batzaria, In închisorile turcești, 490—491; Al. Alexandrescu, Rap. dintre Stat și funcționari, 491; C. Ionescu-Olt, Partidul țărănesc și lupta de clasă, 782; I. D. Neagu, Codul silvic din 1910, 782—783; Dr. I. P.-Voitești, Elemente de geologie generală, 783; Domide-Văleanu, Not. de industrie și tehnologie, 783; C. Hogaș, Pe drumuri de munte, 875; I. Buzdugan, Cântece din războiu, LIV, 69; G. Georgian, Biruințe și înfrângeri, 69—70; Șt. Ciobanu, Contrib. priv. la orig. și moartea mitr. Dosofteiu, 70; Al. Procopovici, Introd. în studiul lit. vechi, 70; G. B.-Duică, Istoria țărănismului, 277; S.

Puşcariu. Din persp. dicţionarului, 277; N. Batzaria. Din lumea Islamului, 278; D. Caracostea. Aspectul psihologic al războiului, 278; A. Ciura. A. Domide şi O. Hulea. Carte de cetire şi gramatică, 278; C. R.-Motru. Incotro merge Germania de azi?, 373; A. Domide. Contrib. la ref. învăţăm. sec. din Rom., 373—374; I. Georgescu. Ist. bis. creştine univ., 375; Lecca Morariu. Ce-a fost odată din trecutul Bucovinei, 462; N. M. Condiescu. Peste mări şi ţări, 585; Amiral N. Negrescu. Criza marinei militare, 586; C. Kiriţescu. Inst. răsb. p. întreg. Rom., 587—588; E. M. Brancovici. Org. comerţului de cereale în Rom., 680; S. Drutu. Românii din America. 681; T. Pacescu. Evanghelizările neoprotestante şi evanghelizarea ortodoxă, 681—682; Dr. N. Leon. Amintiri, 789; Col. Fl. Tenescu. Cunoşt. g-le asupra răsb. şi studiul lui. 789—790; P. Cancel. Orig. poeziei pop., 790; V. Vârcol. Graiu şi suflet, 869; V. Matei. Vacanţele mitropoliei ort. din Ardeal în veacul. XLIII, 869—870; Dr. I. I. Niţescu şi Dr. S. Niculescu. Patolog. şi tratam., polagrei. 870; A. Lupeanu. Călăuza Blajului. 871; Ing. G. Mihăilescu. Anuarul III al şc. de arte şi mes. Braşov, 871; Ion Dongorozi. Cum s'o despărţit tanti Veronica. LV, 101—102; I. I. Caragiale. Versuri, 102; I. Nisipeanu. Religia pentru copii, 102—103; I. C. Delaturda. Răsboiu şi civilizaţie. 190; C. Brătescu. Dobrogea, 191; G. Bengescu. Activ. lit. a unor membri ai fam. Golescu, în sec. XIX. 303; Ch. Gide. Salariul (trad. de N. G. Eremie). 303—304; Bojena Niemţova. Bunica, 419; Dr. G. Marinescu. Viaţa, sufletul şi opera lui Pasteur, 419—420; Dr. T. Botiş. Ist. şc. norm. şi a instit. teol. din Arad. 420; C. Motaş. Viaţa în adâncul mărilor, 420—421; G. Giuglea. Cuvinte şi lucruri, 421; D. Teodosiu. Pedagogie, 421; C. Lacriţianu. Precisări de practică pedag. în şc. primară, 514—515; M. Florian. Indrumare în filosofie, 515; Th. Capidan. Rap. albano-române, 515—516; G. B.-Duică. Ist. lit. rom. moderne, 689; C. Gane. Pe aripa vremii, 689—690; I. Găvănescul. La o răspântie a ist. naţionale, 690; C. Mureşeanu. Educaţia engleză, 692; I. Nisipeanu. Şcoala activă, 693; Teodorescu-Kirileanu. Poveşti basarabene, 693; C. Longhin. Ion Grămadă, LVI, 149; M. Sadoveanu şi D. D. Pătrăşcanu. Spre Emaus, 149—150; G. I. Brătianu. Vicina..., 150; G. Lazăr, de G. B.-Duică. 248; Anuarul lic. „M. cel Bătrân" Constanţa. 249; S. Dragomir. Orig. coloniilor rom. din Istria, 249; D. Nanu. Lupta între evanghelie şi tipic, între logică şi sofism, 330—331; Dr. Proca şi Dr. S. Irimescu. Darea de seamă asupra soc. p. profil. tuberc., 331; Simeon Reli. Amintiri dintr'un castel la Nistru. 486; A. Lupeanu. Blajul istoric. 486; T. Bălan. Suprimarea mişc. naţ. din Bucovina. 486—487; Bucura Dumbravă. Cartea Munţilor. 488—489; C. Kiriţescu. Ist. răsb. p. întreg. Rom., 635—636; Al. Ribot. Lettres à un ami. 716—717; G. Vâlsan. Povestea unei tinereţi. LVII. 74—75; I. Nădejde. V. G. Morţun. 75;

3. *Reviste:* Zeitschrift romanische Philologie. XLI. 450; Bull. de la Soc. astr. de France. 450; Lehrproben und Lehrgänge. XLV. 98; Revue de métaphysique et de morale. XLVI. 95—96; Petermanns Miteilungen. 213—214; XLVIII, 555; Revista ortodoxă. 215—216; L. 453; Viaţa agricolă. XLVIII, 216; Annales de Géographie. 555—556; Deutsche Rundschau. 556; Şcoala Normală. L. 225; Tribuna. 226—227; Rev. Cercului de studii al Partid. Cons., 348; Arhitectura. 452; Economia naţională. 452; Rev. gen. a învăţăm., 598; Junimea. LI. 180; Izvorăşui. 463; Basarabia economică. 659; Bul. Soc. numism. rom., LII, 354; Pentru inima copiilor. 354; Analele Dobrogei. 354—355; Cugetul românesc. LIV. 279; Şezătoarea. 588. 791—792; Cultura creştină. 791; Anuarul lic. „Gh. Lazăr". 792; Buna Vestire. 792; Progre-

sul silvic, 792; Învățătorul român, LV, 104; Clujul medical, 104—105; Arhivele Olteniei, 105; Anuarul lui C. Negruzzi din Iași, 105—106; Anuarul Institut. de Istorie națională din Cluj, 106.

C. MEISSNER

Amintiri, XLIV. A, 133—139; Ion Pan (necrolog), LVIII, 235—236; Cuv. la șed. festivă din 13 Martie, LIX, 9—10; O încercare nereușită, 160—162.

E. I. MELIK

Moravurile și politica la noi, XLIV. A, 523—526.

AURELIU METRONIU

Incercare asupra evoluției literaturii vechi românești, XLVII, 401—416, 527—537, 631—639.

S. MEZZANO

Cronica artistică: Forme și culori, LX, 166—167; Expoziția N. Dărăscu, 167—168; Expoziția Rodica Maniu-Mützner, 168—169; Expoz. Juliette Orășianu, Spreitze, 169—170; Salonul oficial, 170—179.

DIMITRIE N. MICESCU

Contribuire la studierea voinței, XLIV. B, 1017—1025.

SPIRU MICHAIL

Spre o nouă orient. a grăd. noastre de copii, LIV, 79—80.

ION G. MICLESCU

Mamă (dramă în 4 acte), XLI, 7—45, 159—185, 282—308, 367—380; Jertfă (dramă într'un act), XLII, 121—141.

N. MICLESCU

Reclamagiul, XLIX, 508—524; Mo-șul Jac, LV, 53—56.

N. MIHĂESCU-NIGRIM

Poezii: Poezii populare grecești, LIV, 652—660; Guvern de concentrare (fabulă politică), 961—966; Cioara și pupăza, LV, 511—512;

Fapte: Plagiat sau furt?, LVIII, 396.

M. MIHĂILEANU

O decepție pedagogică, XLII. A, 601²—604²; O imposibilitate pedagogică, XLIII, 983—989;

Cronica școlară: Congr. profes. de limbi străine din Craiova, XLIII, 96—101; Criza clasicismului, 349—353; Premiile școlare, 692—693; Metoda limbilor moderne, 903—906; Prea mulți școlari, 1140—1141; Primejdia învățăm. utilitarist, XLIV. B, 611—614; Actuala autoritate școlară și unif. metodelor, 940—942; Lucruri de îndreptat, XLV, 1071—1074; O lipsă care trebuie împlinită, XLVI, 117—119; Școalele inf. de meserii, XLIX, 346—348; Avem noi într'adevăr atâta lipsă de învățători?, LV, 107—109; Străduania în clasă și munca în birou, LVI, 954—956; Secțiile de meserii în licee, LVII, 861—863; Intâi interesele școalei și apoi amorul propriu, LVIII, 142—143; Spre permanentizarea chestiunii sociale, XLI, 80—85.

Cronica bisericească: Trebuia inventat Consistoriul superior?, LIII, 316—318; E bine să se desființeze arhiereii?, 503—505; Ce fel de preoți vrea poporul, 594—596; Ce menire ar mai putea avea azi mănăst. de călugări, 793—695; Alegerea noilor preoți, LIV, 81—83; Consistoriul sup. bis., 875—876;

Cronica economică: Urmări economice ale exproprierii și votului universal, LV, 205—209; Exproprierea față de mașinism și de tehnica agricolă, 616—619; Cu prilejul centenarului lui Saint Simon, LVII, 584—585;

Cronica socială: Cu ce fel de mijloace sunt combătuți cei de sus, LV, 309—316; Industrialism, sau agricultură?, LVII, 706—708; Visuri socialiste, 865²—867²; Spre întronarea mizeriei intelectuale și morale, LVIII, 462—464;

Cronica parlamentară: Criza parlamentarismului şi votul universal, LVI, 232—236;
Cronica literară: Se pot lua măsuri împotriva criticilor?, LVI, 401—405;
Cronica politică: In spre dictatura?, LVI, 462—467; Cu toţii mereu în spre stânga?, 630—634;
Fapte: Teologie, XLI, 637; Ce e cu Vandervelde?, LVIII, 715—716;
Recensie: Onisifor Ghibu, Ziaristica bisericească la Români, XLIV, B, 489.

PETRE MIHĂILEANU

Seminarul de antichitate clasică, XLVI, 594—598.

M. MIHĂILESCU

Ziarul este un simplu biurou de avocatură?, LVII, 218—221.

VASILE MIHĂILESCU

O încercare de „Junime" a lui I. Maiorescu la Craiova, XLV, 1233—1239; O dorinţă neîmplinită a lui I. Maiorescu, XLVI, 78—81; Testamentul unui boer oltean, 318—321; Ion Maiorescu, 1126—1138.

VINTILĂ MIHĂILESCU

Românii şi Rutenii în Bucovina, XLIX, 338—943; *Recensii:* N. Iorga, Scrisori domneşti, XLVI, 92—94; I. Nistor, Emigrările de peste munţi, L, 343—345; Marius Aug. Laurian, Le principe des nationalités et l'unité nationale Haret, Castelul Peeş, 780—781; Iar. Müller, Bessarabie, Zeme rular. Müller, Besarabie, Zeme rumunska, LVIII, 884—885.

Pr. I. MIHĂLCESCU

Organiz. bis. şi şcolară a lui Şaguna, XLII, B, 585—593; Imnele Rig-Vedei, LVIII, 803—913; LX, 94—97.

MIHNEA

La izvorul Blanduziei (poezie), XLII, B, 150.

N. MILCU

Plimbare (poezie), LVII, 346.

Dr. I. MINEA

Relaţiile politice dintre Ţ. Românească şi Ungaria pe timpul lui Ludovic I, XLIV, B, 1121—1140; Pierderea Amlaşului şi Făgăraşului, XLVIII, 169—181, 271—286, 412—421, 519—528, 785—806; România, chestiunea Dunării şi Dardanelele, XLIX, 1093—1100; Urmaşii lui Vladislav I şi pol. orientală a Ungariei, L, 685—698; Despre un docum. dela Juga Vodă, LI, 65—70; Italia Mare şi noi, 181—182; Lupta pentru „România literară", 382—388;
Recensii: C. Giurescu, Vechimea românilor în Ţara Rom. şi legătura lui Mihai Viteazul, XLIX, 850—853; Şt. Nicolaescu, Petru Vodă cel Tânăr şi Petru Vodă Şchiopul, 853—854, 957—958.

ION MINULESCU

Primăvară inutilă (poezie), LVI, 91—92.

G. G. MIRONESCU

Din pribegie, LX, 64—77.

ONORIU I. MIRONESCU

Familia şi şcoala, XLVIII, 333—343; 446—455, 567—572, 683—691, 825—842, 939—949.

P. MISIR

Om, Idealitate, XLIV, A, 186—189.

N. MOISESCU

Idealul şcoalei educative, XLVI, 223—238; Şcoala educativa, XLVII, 665—683.

CONST. MOISIL

Cele mai vechi monete muntene, XLII, A, 588—594; O nouă inscripţie găsită la Troesmis, XLII, B, 142; Monedele lui Mircea cel Mare, 413—419; Un fragment de diplomă militară găsit la Salsovia, 501—505;
Recensie: Dr. V. Pârvan, Die Matronalitat der Kaufleute im römi-

schen Kaiserreiche, XLIII, 569—570; O descoperire numismatică la vechiul Arrubium, 751—755; Descoperirea numismatică dela Dăieni (Tulcea), 1168—1173; Rectificare cu privire la monetele istorice, XLIV, A, 116; Convorbiri numismatice, XLIX, 61—66, 293—306.

I. MOISIL

Prima pagină din istoricul băncilor populare din România veche, LIV, 127—151.

CORNELIU MOLDOVANU

Poezii: Per amica silentia lunae, XLIV, B, 430; Romanță, 654; Baladă, 761—762; O seară tristă, XLV, 174; La cruce de drum..., 409—410;

O privire asupra ev. artei dram., XLVI, 171—186.

v. D. Nanu și C. Moldovanu'

Pr. CONST. MORARIU

Poezii: Dantul (din Schiller), LIV, 20; Absolutiștilor (epigr. din Goethe), 833; Iubirea (din Goethe), 935; Seara (din Schiller), LV, 673.

Dr. LECA MORARIU

Din vremea ereziile linguistice, LIII, 774—777.

ALFRED MOȘOIU

v. I. A. Bassarabescu.

CONST. C. MOTEANU

Considerațiuni asupra creditului public, XLVI, 935—945.

LEON MREJERIU

Păreri asupra org. șc. primare rur., XLV, 1305—1312.

C. MUNTEANU-BÂRLAD

Interese străine în reg. Gaiaților din veacul XVIII, XLIX, 811—821.

N. G. MUNTEANU

Rostul proceselor verbale în școală, XLVII, 108—109; Textul de pregătire, XLVIII, 219—220; Definitivatul învățătorilor, XLIX, 858—860.

AURELIU MUREȘIANU

Cuvântarea din 3/15 Maiu 1865, pe Câmpia Lib., XLIII, 731—734.

CONST. MUREȘIANU

Scrisori din Anglia, LIII, 310—315, 498—502, 589—593; Educația în Anglia, 400—403, 787—792; LIV, 71—78, 589—596, 687—699; Conferință în leg. cu neamul nostru, LIII, 597—608; Nuvele românești traduse în engl. de Lucy Byng, 687—690, LIV, 280—282; Sutletul dela Oxford, 174—192; Câteva răsp. la propag. maghiară în Anglia, 376—381; Cugetări (din Shakespeare), 904.

GEORGE MURNU

O lămurire, XLI, 533—535; Vlahia Mare, 810—824; Arheologia clasică și rostul ei la noi, XLII, A, 525²—547²; In chestia arheologiei, XLII, B, 349—363.

ION MUȘLEA

Fapte: Putina lui Dik, LVIII, 233—234.

N.

DIMITRIE NANU

Poezii: Dalila, XLII, A, 239—295; Fericirea, 405—407; Se uită amurgul înapoi, XLII, B, 441; In Tine Mântuirea, XLIII, 264—265; Rugă..., 425—426; Pe volumul „Ne cheamă pământul", 1061—1062; Nădejdea în Dumnezeu, (după A. de Musset), XLIV, A, 18—25; Către o stea, XLIV, A, 159—160; Fuga lui Don Juan, L, 387—388; Un cântec, 389; Neatârnare, 486—487; Chemare, LVI, 883—885; Vedenia, LVIII, 658—659;

Teatru: Apărarea lui Othello (după W. Shakespeare), XLIV, B, 663—677; Othello (trad. din Shakespeare), XLVI, 1093—1125, 1221—

1255, 1373—1407; XLVII, 24—61, 145—177; Să nu te joci cu dracul (Beffa), L, 625—667;
Proză: Cugetări, XLII, B, 143, 241; Flori de Alpi, 347—348, 631—632; G. Rotică, Paharul blestemat (recensie), LVII, 222—226; Cea din urmă fericire, 262—263; Aqua forte, LIX, 163—164.
v. a. D. Nanu şi C. Moldovanu; b. D. Nanu şi Matei Fotino.

D. NANU şi
CORNELIU MOLDOVANU

Poliect, XLVIII, 865—880, 1093—1110, 1200—1217; XLIX, 18—33, 150—166.

D. NANU şi
MATEI FOTINO

Puterea întunerecului; trad. din Tolstoi), LIII, 535—547, 637—643, 750—755, 827—836; LIV, 21—29, 153—161, 235—245, 325—337.

NAPOLEON III

Trei scrisori către Gr. Ghica, Prinţul Mold., XLI, 139—141.

C. NARLY

I. Petrescu, Introducere în metafizică (rec.), LVII, 790—794; Pedag. în rap. cu şt. ajut., LVIII, 93—120; Centrul etic, 342—346; Jean Bart, Peste ocean (rec.), 626—627; Acasă (versuri), LXII, 82.

GENERAL P. V. NĂSTUREL

Coresp. între Petrache Poenaru şi unchii săi George şi Gr. Otetelişanu, XLVIII, 198—203; 297—305, 422—428, 764—771, 917—927.

ALEX. NAUM

Poezii: Lady Macbeth, XLIV, A, 126—128; Pustnicul, 129—131; Horaţiu către Virgil, 132; Imn, XLV, 1321—1323; Idila VI (Teocrit), XLVI, 252—253; In memoria lui Alex. Ioan I, 601—604; Apus, XLIX, 117; Elegie, 381—382; Elegie, LIII, 333—334; Lui Eminescu, LIV, 13—14; Mărite monumente, LVI, 651—652; Candela, LVIII, 356; Mărgăritarul, LX, 98—100; Umbra eroului, 332—335;
Proză: Omagiu lui V. Alecsandri, XLI, 483—488; Decăderea picturii româneşti, LVIII, 453—456; Vechii colab. ai „Convorbirilor", LIX, 194—212.

A. A. NAUM

Poezii: Rondele, XLI, 280—281; Triolete, 507; Triolete, 672; Tempus edax rerum, 800—801; Triolete, 904; Umbrei lui Virgiliu, XLII, A, 166—167; Triolete, 463; Apusuri de soare, XLII, B, 274—275; E toamnă, toamnă... XLIV, A, 236—237; Singurătate, XLVIII, 729—730; Xenofon C. Gheorghiu (necrolog), LXI, 156—157.

TEODOR A. NAUM

Poezii: Idila I (din Teocrit), XLV, 299—302; Idila, XI (din Teocrit), 1328—1330; Egloga II (din Virgil), XLVIII, 1131—1133; Egloga IV, Daphnis (din Virgil), LV, 599—602; Lui Septimius (din Horaţiu), LVI, 282; Idila VIII (din Teocrit), 543—546; Leuconoe, LVII, 113; Faunului, 191; Caravana (după Th. Gautier), 564; Hexametre bucolice, 834; Epitalanul Elenei (Teocrit), LVIII, 588—589.

ING. G. NAZARIE

Gospodăria noastră comunală, XLII, B, 659—662.

I. NEAGU

Linişte (poezie), LIII, 386.

ION D. NEAGU-NEGRILEŞTI

Obs. critice asupra legei silvice, LIV, 803—807.

G. NEDIOGLU

Cea mai bună şcoală rom. cu caracter statornic, XLVIII, 444; O anchetă şcolară, LX, 101—108, 314—323, LXI, 228—240.

COSTACHE NEGRI

Din coresp. partic. cu Vodă Cuza, XLVII, 378—379.

MIHAIL NEGRU

Răsare soarele (poem dram.), XLVIII. 131—141, 257—267, 376—388.

BOB NEGRUZZI

De profundis (poezie), LVII, 420—421.

IACOB C. NEGRUZZI

Din „Dicționarul Junimei", XLII. A, 6—8; LVI, 122—125, 229—231, 306—308, 387—388, 460—461, 623—624, 686—687, 780—781, 862—863, 952—953; LVII, 52—53, 129—131, 200—201, 297—298, 366—368, 452—454, 565—567, 699—700, 778—779, 859—860, 863²—864²; D. C. Olănescu (necrolog), XLII. A, 252—254; Începuturile literare ale lui C. Negruzzi, XLIII, 473—485; D-lui Director al „Conv. Lit.", XLIV. A, 121—125; Cântecul sau „stihuirea" lui Gr. Ghica Vodă, XLIV. B, 397—415; Gheorghe Panu (necrolog), 1059—1063; Caragiale (necrolog), XLVI, 716—719; Ion Mincu (necrolog), 1432—1433; Grigore Buicliu (necrolog) XLVII, 110—111; M. S. Reginei Elisaveta, omagii din partea „Conv. Lit.", 1193—1195; Din copilărie, XLVIII, 1—17, 113—124, 223—248, 345—352; Epistola I (Către Elisaveta Doamna), L, 248—253; Nicu Gane (necrolog), 475—480; Scrisoare (către directorul „Conv. Lit."), LI, 9; Amintiri din „Junimea", 10—29, 117—135, 205—212, 293—311, 399—429, 771—781; LII, 4—16, 95—110, 161—170, 267—291, 385—394; La a 80-a aniv. a lui T. Maiorescu, 273—275; Ion Caragiani, LIII, 112; Th. Rosetti (necrolog), LV, 531—532; Cuv. la șed. festivă din 20 Martie, LIX, 50—51; Înființ. rev. „Conv. Lit.", 52—57; Scrisoare către N. Gane, 124—125; Scrisoare către S. Bodnărescu, 132.

MIHAIL L. NEGRUZZI

Ruhla Vădana, XLIX, 118—122; Liliana hatmanului Gavriil, 1173—1179; Povestea Anei, L, 57—64; Moș Jac, LIX, 165—169; Asfințit (poezie), 174.

P. P. NEGULESCU

Din istoria filosofiei, XLII. A, 29—45, 152—165; Din filosofia Renașterii, XLIII, 408—424, 497—515, 608—621; XLIV. A, 411—449; XLIV. B, 53—70, 176—185; Întâmpinare, XLIX, 1037—1047; Profesorul Maiorescu, LIX, 141—149.

ȘTEFAN I. NENIȚESCU

Astfel vorbește Domnul, LI, 219—228, 355—369, 606—613; Pelerinajul sufletului, LVI, 803—806.

MANOLE NICOARĂ

Asupra unor „amintiri", LII, 184—190.

GH. NICOLAIASA

Hârtii dela tatăl lui Eminescu, LVI, 807—810; Trei scrisori ale lui Eufrosin Poteca, LVII, 814²—820²; Expoziția de cărți dela Academie, LVIII, 388—392.

C. S. NICOLAESCU-PLOPȘOR

Din legendele lui Novac, LIII, 166—167, 291—293, 771—773, 873—874; Vorbe oltenești, LIV, 163—166, 363—372; Documente privitoare la călmăcănia Olteniei, LXII, 106.

MARCEL NICOLAU

Credința în desv. sufl. omenesc, LVII, 544—558.

ANDREI NICOLESCU-PĂCURETII

Îndreptarea moravurilor, LIV, 170—173.

PAUL NICOLESCU-MONU

Primul și ultimul leac, LV, 426—427.

CRISTEA NICULESCU

Colaborarea cu elementele streine în ved. industriei de capitalizare, LIV, 906—929.

G. I. NICULESCU

Puterea maritimă și înrâurirea ei asupra vieții poltico-economice, LV, 444—450.

ELENA NICULIȚA-VORONCA

Sf. Alexi, omul lui Dumnezeu: Studiu mitologic comparativ, LXII, 131.

FR. NIETZSCHE

Cugetări, LII, 450.

I. NISIPEANU

O nouă teorie în psihologia emoției, XLV, 692—695; Sociologia și Geografia, 785—795, 917—930, 1040—1050; Cons. metodologice la predarea logicei în șc. secundare, LVI, 700—706.

Dr. I. I. NITESCU

Robert Koch, XLIV, B, 718—720; Holera, 835—836; Humorismul biologic, XLV, 949—952; Porumbul ca valoare nutritivă, XLIX, 167—173;

1. *Fapte:* Medicină, XLII, A, 579 [2]; XLII, B, 423—424, 526—527, 642—643; XLIII, 207—208, 787—788, 896—898, 1004, 1124—1125, 1359—1360; XLIV, A, 82; XLIV, B, 370—371; XLV, 93—94, 230—231 1418—1419; XLVI, 85—86, 825, 1183; XLVII, 696—698; XLVIII, 77—78; LI, 176, 549—550, 657; LIII, 573—574; LV, 100—101, 419; Zoologie, XLII, B, 306; Biologie, 420—421; XLIV, B, 240—241, 484, 1039—1041; XLV, 89—90, 584, 806; XLVI, 199—201, 823—824; XLVII, 918, 1287; LI, 82—83, 174, 257—258, 374, 548—549, 655, 820; LV, 418; Botanică, XLII, B, 421—422; Fisiologie, XLII, B, 525; XLIII, 456—457, 1002, 1423; XLVIII, 458; Philologie, XLII, B 527—528; XLIII, 565; XLIV, B, 1042; Chimie biologică, XLIII, 82; XLIV, B, 931; Chimie, XLIV, A, 79—80; Antropologie, XLIII, 332; Agronomie, 893; Higienă, XLIV, A, 81; XLIV, B, 369—370, 484—485; XLVI, 1058; XLVII, 206; LI, 656; Statistică, XLIV, B, 108—109; Fizică, 934—935; Silvicultură, 935; Psihologie animală, XLV, 340; Filologie, XLVI, 1058; Industrie, 1182—1183;

2. *Recensii:* Hémorragie, Hibernation, XLIII, 790—791; Dr. A. V. Grădinescu, Rolul capsulelor supra-renale în circulație și în schimburile nutritive, XLVII, 209—210; Felix le Dantec, Consid. biologiques sur le cancer, XLVIII, 553—554;

3. Reviste: La Revue, XLII, B, 647—648; Revue scientifique, 650; XLIII, 901; XLIV, A, 87—88; XLIV, B, 610; XLVI, 1427; Revue de Paris, XLIII, 208—209; Biologica, XLVI, 924; Revue générale des sciences, 1067—1068, 1302—1303; XLVII, 544—545.

ALEXIS NOUR

Mizeria vulturilor, LX, 273—281; De hatârul viitoarei omeniri, LXI, 190—123; Masca lui Beethoven, 167—173;

Cronica politică: Rostul dictaturii, LX, 361—364;

Cronica financiară: Saturnalele falsificatorilor, LX, 361—364;

Cronica externă: Cearta celor două surori, LX, 367—370; Aspecte Americane, LXI, 332—336;

Cronica economică: Lichidul unsuros, murdar și lipicios, LX, 370—375;

Cronica socială: Cele două proletariate, LXI, 326—329;

Cronica științifică: Cancerul, 329—332;

Cronica etnologică: Rassele colorate, LXI, 467—471;

Recensii: American comunism, LX, 384—385; O carte despre Lenin, de Valeriu Marcu, LXI, 140—141; Despre „Divina proporție", de Matila C. Ghika, 141—142; Contribuțiuni documentare la ist. revol. din 1821, de M. Popescu, 339; Cărvunarii, de D. V. Barnoschi, 340—342; Pe urmele Basarabiei, Note și impresii din revol. rusească, de Romulus Cioflec, 345—346; Ch. Aubert: Arta muzicei, trad. de Aprilina Medianu, LXII, 234—123; M. Popescu-Spineni, Contrib. la istoria învățământ. superior; Un rege la Moscova, LXI, 152—155; Cum trăiesc scriitorii

„vechi" în Rusia sovietică. 349—351;
Necrolog: Un fiu credincios al țării sale; Pavel Gore. LX, 389—392; Valeriu Branișce. 393—396; François de Curel. LXI. 158—159.

ANTONIAN NOUR

Cântec (din Lope de Vega). LIII, 486.

O.

ALEXANDRU ODOBESCU

Viitorul artelor în România, XLI, 1041—1058; Heraldica națională. XLII. A. 497—514; Scrisori către Barit. XLII. B. 514—521; Episcopia de Argeș. XLIX, 1107—1113; Însemnări din călătoria făcută în 1860—61 în jud. Argeș și Vâlcea, 1134—1140; Fragment din călătoria din Paris la Londra, 1141—1144; Fragment din călătoria în străinătate în 1870—1871. 1145—1149; Fragment din călătoria în Ardeal. 1150—1158; Cuvântare către elevii șc. norm. sup., LIV, 389—391; Impresii din călătoria arheologică, 709—720, LV, 15—29.

ION OJOG

Poezii: Din larg. LII. 450; Pagini vechi, LIII, 135—136; Scrisoare, 481; Metamorfoza. LXI, 366—367; Nud. LXII, 25.

DIONISIE OLINESCU

Monetele depe vremea ocup. rușești, XLVIII, 456—460.

D. C. OLLĂNESCU

Scrisoare din Atena, XLII, A, 129—136; Scrisori din C-pole. 497 [2]—500 [2]; XLII. B. 121—122.

DIMITRIE ONCIUL

O scrisoare a lui N. Bălcescu către Eudoxie Hurmuzachi, XLI, 561—562; La 24 Ianuarie, XLIII, 14—36; Ideia dinastică în desvoltarea statului român, 372—377, 486—494; Aprecierea unui istoric român în străinătate (I. Ursu). 1352—1355; T. Maiorescu și Acad. Rom., XLIV. A„ LXVIII—XCIII; Din trecutul Bucovinei, XLIX, 589—606. 729—744; Regina Elisaveta, L, 254—258; Discurs în onoarea lui T. Maiorescu, LII, 292—294; D-lui Iacob Negruzzi la optzeci de ani, LV, 1.

RAMIRO ORTIZ

Evul mediu italian în poezia lui Giosué Carducci, XLV. 726—742, 861—877; Poezia lui Giosué Carducci în evul mediu italian, 1213—1227; Cântecul al XXVI-lea din Infern. XLIX, 528—544, 647—664; Un mistic catalan. Juan Margâll. 903—915; Goldoni și Franța, LV, 653—684.

P.

I. PAJURĂ

Poezii: Noapte de vară, LIII, 279; Werther, 363; Erato, LIV, 338.

GEORGE PALLADY

Poezii: Sfinxul, LII, 443; Yasnava. Polyana, LIII, 142; Toamna 294; Marină, 656; In luminoasa toamnă, 777; Mi-e teamă, 826; Cântec de iarnă, LIV, 34; De-acum aceeaș sunt, 428; Mereu vă caut, 524; Năluca, 945; Acord final, LV, 273; Aș vrea să-mi plimb tristețea, 577; Sursum, LVI, 685; Ma prinde noaptea, LVIII, 87; Tăcere (după Albert Semain). 131.

TH. PALLADY

Poezii: Trandafir a fost odată (după Milorad Mitrovici), L, 171; Mica Princesă (trad. după Iovan Ducici), 684; Cântec (trad. după J. Iovanovici-Zonaj), LI, 256.

TUDOR PAMFILE

Jalba lui Alexei Ivanovici, LII, 529—538; Drepturile, LIII, 280—286; Samovarul, 820—825.

LOCOT. C. PANAIT

Cercetașii, XLVIII. 1164—1171.

EM. PANAITESCU

Sărbătoare istorică, XLIV, B, 477—

479; Georg Loeschcke, L, 67—69.
1. *Fapte:* Demografie, XLI, 536. 1146; XLII, A, 91; Biologie, XLI, 925; Meteorologie, 926—927; Arheologie, 1146; Istorie, 345; XLII, B, 184; XLIV, B, 607; Pedagogie, XLII, B, 184; Învățământ, XLV, 1297—1298;
2. *Recensii:* Istoricul Eparhiei Râmn. 220; Dr. Augustin Bunea, Mitrop. Sava Brancovici, 338—339; Dr. K. Roth, Geschichte der Christlichen Balkanstaaten, 539—541; D. Onciul, Tradiția istorică în chestiunea originilor române, 638—639; I. Bogdan, Câteva obs. asupra îndator. militare ale cnejilor și boerilor mold. în sec. 14 și 15, 834—837; Dr. Szádeczki Lajos, Halmágyi István Naploci, 837; Bibliographie géographique annuelle, 1152; N. Docan, Notiță despre monetele lui Petru Mușat, XLII, A, 94; Grégoire Yakschitch, l'Europe et la resurection de la Serbie, 229; C. Giurescu, Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană, 474; Al. Tz.-Samurcaș, Catalogul Muzeului Aman. XLII, B, 184—185; Alfred Domaszewski Geschichte der römischen Kaiser, XLIV, B, 608; Verhandlungen der 50 versammlung Deutscher Philologen und Schulmänner, 608—609; P. Natorp, Volkskultur und Persönlichkeitskultur, XLV, 1299—1300; Dr. Nicolas Michoff, La population de la Turquie et de la Bulgarie au XVIII-me siècle, 576—577; I. M. Marinescu, P. Corn. Tacitus, Germania, 577—578; R. de Bovis, Du rôle joué par le Danube dans les invasion d'origine scytique, L, 449;
2. *Reviste:* Revue historique, XLI. 121; XLII, A, 618—619; Zukunft, XLI, 222; Japonia modernă, 222—223; Revue critique d'histoire et de la litterature, 933; Historische Zeitschrift, 933; Echos d'orient, XLII, A, 477; Byzantinische Zeitschrift, XLIV, B, 609; Kunst für Alle, XLV, 1304.

Ing. P. N. PANAITESCU

N. Bălcescu, economist, LVI, 377—385; Nevoia de o cultură economică, LVII, 54—61; Nicolae Filipescu și socialismul, 265—280; Italia industrială se întoarce la agricultură, 863—869; Anglia industrială se întoarce la agricultură, LVIII, 620—623.

P. P. PANAITESCU

Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu, LII, 544—554, 740—744; LIII, 74—82, 154—164, 463—480, 665—680, 759—769, 839—851; LIV, 60—68, 247—254, 571—584, 661—677, 772—788; Nic. Firu. Urme vechi de cultură rom. în Bihor (recensie), LV, 103—104; Criza universitară și numerus clausus în Polonia, 431—433.

CRISTIAN PANCESCU

Vineri, 13 Iunie 1932, LXI, 216—226.

N. PANDELEA

Sully Prudhomme, XLI, 961—966.

E. A. PANGRATI

Învățăm. artelor frum. și noua lui org., XLII, A, 550—559; Un adevărat „învățător" al neamului XLIV, A, CXVIII—CXXIV.

Căp. Com. PANTAZZI

O luptă navală în vremile noastre (trad.), XLIX, 946—950; Bătălia navală dela „Falkland Islands" (trad.) L, 213—219.

GHEORGHE PANU

Scrisoare, XLIII, 318; Iluzii istorice, XLIV, A, 382—385; Scrisoare către d-l Maiorescu, XLV, 205—206; v. Gh. Panu și A. Lambrior.

G. PANU și A. LAMBRIOR

Scrisoare către d-l Maiorescu, XLV, 59—61.

CEZAR PAPACOSTEA

Din Odyssea lui Homer: Rapsodia III, XLVI, 991—1005; Rapsodia IV, XLVII, 963—987; Rapsodia V, XLVIII, 361—375; Rapsodia VI, XLIX, 258—269; Rapsodia VII, 1011—1022; Liceul trifurcat și învățământ. clasic, XLVII, 745—

773; Seminariile şi Consistoriul sup., 1064—1067; Phaidon, Moartea lui Socrates (din Platon), XLVIII, 1247—1253; Limba latină în liceele de fete, XLIX, 702—708; Suprapopulaţia în licee, 951—953; Obs. asupra programei stmnariilor, 972—976; Platon-Kriton, 1180—1194; Curaj ca de „teolog", convingeri ca de secolul XX-lea, L, 238—240; „Şcoala poporului", liceul, LI, 272—285; Intre Divin şi Uman, LIII, 517—532, 657—664; LIV, 340—352, 418—428, 535—554, 744—770; Ref. învăţămsec., 468—475; Diodor Sicilianul şi opera sa, LV, 72—91; O interpretare a operei lui M. Eminescu, LVII, 114—126, 434—442, 616—635; Cultura universitară şi cămnurile, 601—605; „Conv. Lit." şi clasicismul, LIX, 69—76.

Recensii: N. Bănescu, Deux poets byzantins inedits, XLVIII, 320; N. Cartojan, Scrisori inedite deta N. Bălcescu şi I. Ghika, 549—551; N. Bănescu, Die Entwicklung des griechischen Futurums, XLIX, 437—438; C. Asiminei, Volbura, LIII, 783—786; Şt. Ciobanu, D. Cantemir în Rusia, LVII, 709—711.

AL. G. PAPACOSTEA

Prejudecăţi în politica noastră economică, XLV, 827—834; Criza intelectualismului în mişcarea socialistă contemporană, LV, 339—370.

GOGA GUŞU PAPACOSTEA

In zilele redeşteptării, LVI, 585—622.

P. PAPAHAGI

Custură, XLI, 622—625.

GR. PARASCHIVESCU

Poezii: Către zâna păcii, LIII 276—279; Sonet, 460; Sonet, 547; Sonet, 643;

Proză: Ghiţă „Barabangiul", XLIX, 9—13; Naş Costea, 607—617; Maslul lui Moş Gheorghe, L, 133—148; Floarea ciocoeşului, LI, 32—53; David „Boccegiul", 213—217; Depe—acasă, 484—488; Răzbunarea, LII, 520—528; Cingătoarei Hipolitei, LIV, 102—116.

VINTILĂ V. PARASCHIVESCU

Poezii: Scrisoare, XLVI, 803; Balaur cu coadă de foc, 873—874;

Proză: In chestia agrară, XLVIII, 461—463; Din corespondenţa lui St. O. Iosif, XLIX, 559—562; Pe vifor, 767—774.

A. I. PARVĂNESCU

Cântă (după V. de L.), LIII, 664; Epigrame (din Lessing), 758.

POMPILIU PÂRVESCU

O amintire, XLIV, B, 584—589.

Dr. GIORGE PASCU

Gramatica lui Văcărescu, LVI, 437—445; Dumitrachi Varlaam, LVII, 282—296; Dionisie Eclisiarhul, 768—777;

Recensii: A. Bârseanu, Cathetismul luteran românesc, LVI, 716; Al. Procopovici, Introd. în studiul lit. vechi rom., 793—794; A. Rosetti, Les catéhismes roumains du XVI-e siècle, 794.

Dr. N. C. PAULESCU

Transformism ori paulism şi fisiologie sentimentală (răsp. d-lui Voinov), XLI, 702—716; „Dovezi" nevalabile (răsp. la răsp. d-lui Voinov), XLII, B, 369—388.

EMIL. PAULET

O inspecţie, LVI, 269—281; Chipuri şi suflete, 901—910; Femee!... LVII, 428—433; Clapa, 813—817; Sufragiul universal, LVIII, 180—197; Norocul lui Ifrim, 525—540; Pichetul de incendiu, 770—774; In retragere, LX, 78—83; In armistiţiu, 238—240; Reportaj internaţional, LXI, 47—60; O inspecţie cu tâlc, LXII, 31—46;

Recensii: Jean Bart, Schiţe marine; Al. O. Teodorescu, Hronicul mascăriciului vălătuc; D. D. Pătrăşcanu, Un prânz de gală, LXII, 198.

IOAN PAUL

Pentruce şcoalele secundare nu izbutesc să formeze caractere, XLI,

802—809; Nicolae Volenti (necrolog), XLIV, B, 949—951.

Dr. E. I. PĂUNEL

Viața și opera lui H. C. Andersen. LXII, 65.

MIRCEA PAVELESCU

Suprema formă, LX, 241; Sfinxul, LXI, 18.

VESP. V. PELA

Ing. P. I. Ciocâlteiu. Una din fazele energiei este și conștiința națională (recensie), XLIX, 1078—1079.

Dr. AL. S. PENESCU

Ofensiva contra francului, tip al speculației, LVII, 662—698.

AL. PERIEȚEANU

Existența forțelor în natură, XLIII, 319—331.

D. PESCARU

Anchetă școlară, XLVI, 471—474.

GENERAL N. PETALA

„Conv. Lit." și armata, LIX, 60—61.

PAULA PETREA

Ghibirdicul, LVII, 821²—829².

COSTIN PETRESCU

Despre costumul femeesc, XLV, 481—504.

D. C. PETRESCU

Rostul capetelor de Arapi în stema Băsărăbeștilor, LVII, 782—789.

Dr. G. Z. PETRESCU

Originele doctrinelor medicale, LVI, 364—375.

NICOLAE PETRESCU

Organizarea socială a României, LVI, 911—928; Datele etnologice în sociologia comparată, LVII, 444—451; O lecție de probitate politică, LVIII, 300—304; Propaganda în străinătate, LX, 84—93; Citind „notele" lui Marghiloman, 231—237; Instituția monarhiei la Englezi, LXI, 203—215; Mesajul președintelui Hoover, LXII, 60;

1. *Fapte:* Sociologie, XLIII, 565—566.

LAVINIA PETROVANU

N. Iorga, Chestiunea Dunării, XLVIII, 212—213.

V. PETROVANU

Școala secundară la țară, LI, 662—668; Lipsa de prof. în învățăm. secundar, LIII, 567—572.

C. C. PETROVICI

Turneul candidatului, LXI, 380—396;

Recensii: G. Nichita, Destrămare, LXI, 144; Eugen Relgis, Melodiile tăcerii, 144—145; Simona Basarab, Robii pământului, 145; Al. T. Stamatiad, Cetatea cu porțile închise, 474—475; Maria Pallade-Gâlâți, „Din umbra vieții..." (roman), „Din lanurii vii" (poezii), 475.

ION PETROVICI

Rolul și însemnătatea filosofiei, XLI, 609—621; Asupra somnambulismului, 950—909; Însemn. filosofică a audiției colorate, XLIV, A, 259—273; Hipotezele și limbajul, XLIV, B, 459—476; Metoda inductivă a „rămășițelor", 738—753; Logica și Auguste Comte, XLVIII, 731—751, 881—902, 1035—1048, 1111—1117; Așchii, XLIX, 14—16; Ruinele Cetății Neamțu, LVI, 646—648; Incrucișări de anotimpuri, LVIII, 53—55; Vasile Stroescu (necrolog), 315—316; Domnia Regelui Carol I, 895—899; Rânduri jubiliare, LIX, 24—27; Rostul „Conv. Lit.", 28—30.

MATEI GR. PEUCESCU

Despre critica dramatică, L, 668—673; Despre imitarea naturei în teatru, LI, 756—762, 839—840; LII, 263—269; 466—468; LIV, 88—94, 877—883; Despre censura presei, LI, 763—767; Partidele politice în alegeri, LII, 381—384; Filosofia și drama în teatrul lui François de Curel, LX, 186—191, 191.

1. *Fapte:* Literatură, LI, 451—452; Politică, 452—453.

ION PILLAT

Poezii: Cântec de toamnă, XLV, 961; Pictor ignotu: el însuşi XLVI, 43—44; Cântec nocturn, 135; Rugă budistă, 136; Anotimpurile, 265; In ritmul antic, 780; Cântec de dor, 990; Ecouri maxime: (1) Corul lopătarilor, XLVII, 830; (2) O voce pe prora Triremii, 830—831; (3) Glasul sirenii, 831; (4) Scoicile tritonilor în depărtare, 832; (5) Glasul sirenii din nou, 832—833; (6) Vocea depe proră, 833; (7) Murmur crescând pe valuri, 833—834; Cântec de ducă, 961; In memoriam, XLVIII, 130; Turla, XLIX, 745—746; Ospăţul (după Julles Tellier), LVI, 78; Somn curat, LIX, 150.

R. PINTEA

Sbârcea gloriosul, LII, 539—540.

V. POGOR

Scrisoare (către S. Bodnărescu), LIX, 131.

COL. GRIGORE POLYZU

Detronarea lui Cuza şi revoluţia din Ploeşti, LXI, 26—36.

VLAD PONEA

Suflete necăjite, LVI, 182—201.

MATILDA P. PONI

Cutremurul (poezie), LIX, 133.

C. POPA-COSTEA

Cu prilejul unei bune trad.: Eneida, de N. Pandelea, XLVII, 417—420.

G. POPA-LISSEANU

Urme de sărbători păgâneşti, XLI, 597—606, 673—686; Negaţiunea în limba latină şi română, XLIII, 743—750; Traducerile din limbile clasice, XLIV, A, 489—497; Cu ocazia unei lucrări de erudiţie, XLV, 307—314; Din corespondenţa lui A. Odobescu, LVII, 83—89, 332—345.

G. G. POPESCU

Răspuns la ancheta şcolară, XLV, 1194—1195.

DEM. M. POPESCU

Colindând prin expoziţii... LVI, 146—148; Inainte de deschiderea salonului oficial, 405—407; Salonul oficial, 474—481.

Pr. ECON.
I. POPESCU-MĂLAEŞTI

Din psalmii lui David, LVI, 738; LVII, 49—51, 127—128.

Dr. M. POPESCU

Capela cantacuzinească din Viena, LVII, 536—542; Contrib. la istoria dragomanilor, 760—766; Stema Ardealului cerută de Români după 1848, LVIII, 216—218; Mihai Viteazul în cronica anonimă, LX, 357—361;

Cronica istorică: Candidaţii la domnia Ţării Moldovei după anul 1856, LXI, 135—139; Contribuţii la istoria Bucovinei, LXII, 97.

DIAC. NIC. M. POPESCU

O nouă lucrare despre rostul bisericii în trecut, XLIII, 1211—1215; Dionisie, Mitrop. Ungrovlahiei, XLVIII, 1232—1246; Documentele lui Ştefan cel Mare, L, 164—170;

1. *Fapte:* Teologie, XLI, 539; XLII, A, 93, 226, 473, 613—614; XLII, B, 93—94; XLIII, 789; XLV, 942, 1054—1056; Arheologie, XLII, B, 182; Literatura română, XLV, 941;

2. *Recenzii:* Dictionnaire d'archéologie chretienne et de liturgie, XLII, A, 348—349; Harnack A, Das Hohe Lied des Apostoles von der Liebe u, seine Religions Geschichtliche Bedeutung, XLV, 943; Heinze R., Tertullians Apologeticum, 943—944.

VICTOR N. POPESCU

Cronica din Paris, LIV, 95—96, 884—888.

Pr. RADU POPESCU

Recensie: Giovani Papini, Histoire

du Crist, trad. de Henri Michel. LIV, 684—686.

ILIE POPESCU-SPINENI

O scris. a lui Justinian către studenţi, LVIII, 679—681.

ŞT. POPESCU

Căile de comunicaţie în România, XLIV. A, 293—306.

I. POPESCU-VAL

Funcţia pentitenţială a arvunii în legislaţia lui Justinian, VI, 767—779.

GHIŢĂ POP

„Faust" în versuri rom. de I. Gorun, XLI, 402, 407.

AUREL C. POPOVICI

Monarhia habsburgică în prefacere, XLI, 552—556; Demagogie criminală, XLII. A, 296—307; Puterea presei, XLIV. A, 673—685.

N. G. POPOVICI

Numirea dirig. de şcoli primare rurale, XLV, 1318—1319.

MAXIMILIAN POPOVICI

Organiz. şcoalelor de agric., LIII, 506—515.

N. POPOVSCHI

Inochentismul, LVIII, 88—92.

IEROD. CALINIC I. POPP. ŞERBOIANU

Din trecutul capelei române din Paris, XLVI, 1408—1418.

N. PORA

Trei bătăi, LVIII, 399—407; In tenebre, 856—862.

LUCIAN PREDESCU

Două opere ale lui Nicolae Milescu, LXII, 191.

J. PREJMATIC

Poezii: In Duh. LI. 148—149; Elegia a treia, 311—313; Unde?, 541

PRIAR C. F. (v. M. I. CHIRIŢESCU)

M. PRICOPIE

Cota 461 (poezie), LI, 159.

Dr. C. PROCA

Poezii: Despărţire, XLI, 53; In frig. (copie), 145; Toamnă, XLII. B, 553;

Proză: Alcoolismul la ţară, XLI, 513—525; Tălmăciri statistice, 1156—1162.

Dr. G. PROCA şi H. IVAINER

Şcoala şi desv. fizică a elevilor, XLVI, 392—403;

PROFESOARELE ŞCOALELOR SECUNDARE DE FETE

In chestia reformelor priv. la îmbun. sit. mat. a prof. secundari, XLV, 472—476.

I. D. PROTOPOPESCU

Votul universal, LVII, 369—380.

DRAGOŞ PROTOPOPESCU

Sacrificiul Efigeniei (din Lucreţiu), L, 102; Elogiul lui Epicur (din Lucreţiu), 207; Lesbiei (din Catul), LI, 818.

CEZAR PRUTEANU

Pajura însângerată, LI, 156—159; Fuişor de piatră (poezie), 247.

EPISCOP V. PUIU

Monastirea Neamţului, XLIII, 313—317; Presa bisericească în România, 867—874; Lin ist. culturală bisericească a Românilor din Basarabia, XLIV. B, 773—782; Pe malul Nistrului, LIII, 346—360, 417—428.

SEXTIL PUŞCARIU

Adevărurile d-lui Philippide, XLI, 205—208; In jurul dicţionarului limbii române, XLII. A, 321—330; 595—608; In loc de orice răspuns, 578²; Probleme nouă în cercetările linguistice, XLIV. A, 452—471, 523—542; Studii şi notiţe filologice, XLVI, 137—144.

D. PUŞCHILĂ

Furca de tors, XLVIII, 465—474, 660—664.

R.

I. RĂDUCANU

Al XII-lea congres cooperativ la Belgrad, XLI, 1030—1032; Priviri sumare asupra băncilor populare, XLII. A, 244—248; In chestia meseriaşilor, XLII. B, 542—545: Câteva cuvinte despre P. S. Aurelian, XLIII, 224—228: Starea şi averea în două gospodării ţărăneşti, XLIII, 799—804; Intâiul congres regional al cooperaţiei sătesti, 1021—1023; Lucrătorii şi întreprinderile noastre de stat, XLV, 463—471; Vremuri grele în Bucovina, 1313—1317. Un cuvânt despre Acad. de In. St. Com., XLVII, 321—323; Friedrich Wilhelm Reiffeisen şi cooperaţia modernă, 438—444.

I. RADU

„Cazul Tăslăuanu", XLII, A, 605²—607².

ANDREI RĂDULESCU

Notiţe geografice, XLIV, B, 351—353. Din trec. moşnenilor Arefeni, 683—698.

C. RĂDULESCU-CODIN

Badu (poezie), XLIV, B, 771—772.

MIRCEA D. RĂDULESCU

Poezii: Pastel. XLV, 387—388; In faţa mării,... 388. Efect de lună, 388—389; Nopţi de bal, 1002—1003.

C. RĂDULESCU-MOTRU

In onoarea lui T. Maiorescu (discurs), LII, 295—298; Funcţiunea biologică a conştiinţei, LIII, 233, 254; Intuiţiunea şi atenţiunea, 701—725; Filosofia la „Conv. Lit.", LIX, 152—154.

I. A. RĂDULESCU-POGONEANU

Odobescu ca pedagog, XLI, 1101—1121; Situaţia mat. a membrilor corp. did., XLII. A, 114—118; Programele cele nouă p. licee şi gimnazii, XLII. B, 317—321; „Dicţionarul general al limbii române din trecut şi de astăzi" de A. Candrea şi O. Densuşianu, XLIII, 202—206; Profesorul Titu Maiorescu. XLIV. A, CXXXIV—CXLIII; Poeziile lui Cerna, 57—65; O corespond. din anul 1874, între Eminescu şi d-l Maiorescu, XLIV. B, 186—209; Câteva capitole din „Etica" lui Wundt. 846—865; XLV, 507—520, 656—667; P. Cerna (necrolog), XLVII, 337—340; In noua Dobroge, 1164—1175; Pacea viitoare, după o carte franceză, XLIX, 1276—1292; C. Litzica (necrolog), LIII, 515—516; Ioan Scărlătescu (necrolog), LIV, 808—809; Iacob Negruzzi şi generaţia sa, LV. 97—99; La a zecea aniv. a morţii lui Cerna, 227—231; Constatări şi propuneri cu prileiul unui examen de bacalaureat, LVIII, 878—882; „Conv. Lit." şi limba literară, LIX, 92—98.

Fapte: Omagiul lui I. Al. Brătescu-Voineşti. LXI, 149—151; Propuneri de îndrumări pentru studiul limbei şi literaturei romane în liceu, LXII, 175.

ELENA I. A. RĂD.-POGONEANU

Rebecca dela Valea-Soarelui (trad. după Douglas K. Wiggin), XLVII, 188—203, 288—293, 385—393, 522—526, 654—664, 903—917, 1036—1054, 1121—1137, 1241—1261; XLVIII. 52—440, 182—197, 306—316, 429—440, 536—547, 897—821. 928—934, 1143—1163

PR. V. RADU

M-me Leon Daudet, Comment éleves nos filles (recensie), LIV, 872—873; O nouă istorie a Evreilor, LV, 391—396.

MARIA RILKE RAINER

Requiem (poezie), LVI, 577—584.

MIHAIL D. RALEA

Import. sociologică a lui Gabriel Tarde, L, 438—441; Sociologia claselor, LI, 333—354, 524—540.

P. RĂŞCANU

Zece Maiu, XLIII, 697—715; Sărbătorirea d-lui T. Maiorescu, (discurs), XLIV. A, 238—250.

LIVIU REBREANU

Ceasul rău, LVIII, 34—40; Salutul „Soc. Scr. Rom.", LIX, 34—36.

REDACȚIA

Către cetitori, XLI, 1—6; Spre altă jumătate de veac, LI, 1—8; Altă generație, LII, 1—3; La a suta aniversare a nașterii lui Alecsandri, LIII, 329—332.

I. REM-ANSELME

Crăciunul, LIV, 950—953; Marva C. A. Rosetti, LV, 279—282; Tutunul, 603—605.

GEORGE ROIBAN

Poezii: Sus pe vârful Sboina Neagră, LII, 334; Poveste, 641; Noapte, LIII, 486—487; Plânge cerul, 739.

ROMAN

Abuzul dreptului, LV, 869—871; Traducerile, LVII, 720.

MARCEL ROMANESCU

Poezii: Grădina lui Teocrit Sisif, LVI, 361; Doris, 361—362; Cules, 362; Inelul, 363; Cântarea cântărilor, 886—900; Schitul, LVII, 32; Lauda, 281;

Proză: Landsmaal și riksmaal, LVI, 317—322; Poezia nouă, LVII, 210; Minoritatea bulgară din Cadrilater, 211—218; Granit (înălțare), 543; Rutenii uniți din Bucovina, 701—703.

LĂLA ROMANO

Poezii: Amicul meu, gândul, LV, 262—263; Soare, 377; Doina, 486; Pe un vânt sfios de seară, 738—739; Scrisoare, 264. Cuvântul, 264.

RADU ROMAN

Răvaș din Transilvania, XLVII, 89—92; 220—223; 445—448, 948—951.

AL. ROSETTI

Data „Cronicii Țării Moldovei și Munteniei" de Miron Costin, L, 331—337.

TH. ROSETTI

Amintiri din timpul unirii, XLIII, 1—6; Scrisori către N. Naum, LXI 313—316.

Dr. MARTON ROȘKA

Când apare omul pe pământ?, LVII, 33—48; Hubert Schmidt, Vorgeschichte Europas (recensie), 871—872.

AL. RUBIN

Ronetti Roman (necrolog), XLII, A, 126—127.

DEMOSTENE RUSSO

O nouă carte asupra învățăturilor lui pseudo-Neagoe (recensie), XLII, B, 63—78; Răspuns unui critic nepregătit, 253—263; Cărți de bună cuviință în limba greacă și română, XLIII, 1306—1329; XLIV, A, 66—71; Găteala de nuntă a unei elegante din sec. XVIII, XLV, 62—70.

RUSSU-ȘIRIANU

Școalele românești din Transilvania și Ungaria, XLI, 744—751; Pildă de autonomie culturală, 1038—1039; Inscripțiile școlare, Popor care jertfește, XLII, A, 373—374; Bilanțul anului 1908 XLIII, 113—118.

S.

AURELIAN SACERDOȚEANU

Spiritul popular al Cruciadei I, LXI 283—300.

ION MARIN SADOVEANU

Viziunea lui Khem, LI, 164.

GR. SĂLCEANU

Poezii: Odată, LVIII, 82; Se sparge un val..., 215; Seara, 452.

C. SANDU-ALDEA

Logodnica, XLIII, 1259—1266.

G. SAVUL

Gândiri în treacăt, XLVIII, 158—160; Cugetări, 784.

I. SCĂRLĂTESCU

Poezii: Decemvrie, LII, 181—183; Sonet, LIII, 260; Vox nuptica,

334—335; Insemnări, 429—430; Elegie, 533—534; Luna, 608; Veghe de Mai, LIV, 392—394; Elegia a şaptea, 721—722; Cântecul morţii, LV, 37—40;
Sorana, LIII, 319—321.

AUGUST SCRIBAN

Dicţionarul bulgăresc al d-lui Arbore (recensie) XLIV, B. 936—937; Etimologii, 1002—1007; XLV, 932—938; LI, 649—653; LIII, 168—171; Viitorul (revistă), L, 705—706.

ALEXANDRINA SCURTU

Mergem cântând (poezie), LIII, 261.

A. SEMACA

Durău, LVII, 347—350; Scrisori dela Al. Russo, LX, 143—146.

N. ŞERBAN

Giacomo Leopardi şi A. de Vigny, XLV, 1006—1016, 1164—1177.

PIU ŞERBAN

Serenada, LII, 723.

VIRGILIU SERDARU

Legătura cu infinitul, LVII, 422—427.

M. SEULESCU

„Conv. Lit." şi evol. econ. financiară. LIX, 44—48.

GEORGE SILVIU

Poezii: Bejenărit, LIII, 770; Răscoala, 853—854; Hoţia, LIV, 152.

TH. SIMENSCHY

Civilizaţia cretană, LVII, 746—757.

I. SIMIONESCU

Goethe ca naturalist, XLI, 563—577; Cultura ştiinţifică în România, XLIII, 1153—1165; Privelişti dobrogene, XLIV, B, 81—99; Povestea unui munte, Ceahlăul, XLV, 175—182; Din viaţa universităţilor franceze, 961—986, 1096—1108; Moldova dintre Prut şi Nistru, XLVI, 491—499.

DAN SIMONESCU

Bossuet în literatura română, LX, 328—331;
Recensii: Marian Liviu, B. P. Haşdeu şi M. Eminescu, LXI, 146; N. Cartojan, Contrib. priv. la originile liricii româneşti în Principate, 146—147; N. Cartojan, Alăuta românească, 147—148; G. B. Duică, V. Alecsandri, 342—343; N. Cartojanu Fiore di virtù, 343—344; D. Popovici şi G. Visoiu, Elem. de istoria limbii şi lit. rom., 345; N. Georgescu — Tistu, Folklor din jud. Buzău, 345; Organizarea bibliogr. filologice, 344—345.

Dr. ŞIŞMANOF

Cum ar trebui să fie rel. între Bulgari şi Români, XLV, 303—306.

SKALKOVSCHI A. A.

(Trad. de P. Nemoianu) Virtuţile Românilor (comunicare făcută societăţii academice din Odesa, 1897), LXII, 151.

VICTOR I. SLĂVESCU

Războiul european şi lupta economică, XLIX, 341—345.

ION SLAVICI

Practica religioasă, XLI, 863—887; Sufletul românesc, XLII, A, 309—318; Eminescu şi limba românească, XLIII, 622—628; „Purceluş cu coada sfredel", XLIV, A, 395—398; Scrisori către Iacob Negruzzi, LVIII, 13—31, 174—178, 409—420, 499—511, 937—945, LX, 129—142, 347—350; LXI, 126—130, 461—465; LXII, 167; Caracuda Junimei, LIX, 123; Lumea prin care am trecut (partea I-a), LXII, 3.

AL. SOARE

Din copilărie (poezie), LIII, 275; Minunea din Rudeni, LVII, 192—198; Nălucire (poezie), LVIII, 408; Variaţiuni după psalmi (poezie), LXI, 241—242; Arşită (poezie), LVII, 117.

D. SOARE şi OT. VLAICU

Diagnosticul mintal după imagini, LIV, 50—59.

AL. SOARE-SORESCU

Ecou de bucium (poezie), LII, 648—649.

GEORGE SOFRONIE

Pactul Briand—Kellog şi organizarea păcii. LXI, 398—415.

BARBU SOLACOLU

Invocaţia către Venus (poezie; trad.), XLIX, 429—430; Amăgire (poezie) LVI, 202; Cântare albă (poezie), 386.

I. U. SORICU

Faust (trad.), LVII, 807—812.

SOVEJA c. f. S. MEHEDINŢI

H. STAHL

In drum spre lună, XLVII, 261—264.

CHR. D. STAICOVICI

Cronica economică: Industria mare, XLI, 235—239; Mişcarea agrară. Pagubele materiale, 456—458; Instituţiile de credit din Bucureşti, 550—551; Două noui instituţii economice, 652—654; In chestiunea agrară, 742—743; Scumpirea traiului, 844; Mişcarea populaţiunii în anul trecut, 1258—1260; Statistica societăţilor pe acţiuni, XLII, A, 108—110; Activitatea căilor noastre ferate în exerciţiul 1906—1907, 488—490; Congresul camerelor de comerţ şi industrie, XLII, B, 101—102; Mişcarea populaţiei în anul 1907, 322—324; Comerţul nostru cu Austro-Ungaria faţă cu tratativele p. înch. unei noui conv. comerc., 495—500; Producţiunea agricolă a anului 1908, XLIII, 347—348; Indrumarea comerţului nostru spre orient, 468—469; 688—691; Bilanţurile societăţilor cooperative şi anon. în anul 1907, 1248—1252; Vânzarea cerealelor, XLIV, B, 721—723; Noua legiuire industrială, XLVI, 344—347.

EMIL STAICU

Recrutarea profesorilor secundari, XLVII, 308—318; Politica de căi ferate în Dobrogea, 943—947; Pedagogia ştiinţelor fizice, 1153—1163.

AL. T. STAMATIAD

Poezii: Rugăciune, LI, 136; Mi-e sufletul o creangă, LII, 518—519. In primăvară, 519; Poveste, LXI, 397; Castelul, LXII, 30;

Străjerul suflet. rom., Oct. Goga, LVI, 625—627.

TH. STAMATI

Memoriu cu privire la starea şi organizarea învăţăm. public în Moldova, la 1846, XLIII, 990—1000.

N. STĂNCESCU

Salariul învăţătorilor, LIII, 691—692.

FLOREA STĂNCULESCU

Troiţe, LVI, 688—694.

P. STĂNESCU-BĂLĂCEANU

Forma interog. a învăţăm. primar: răspunsurile elevilor, XLVII, 557—558.

Dr. DUMITRU STĂNESCU

Curtea domnească din Argeş, LVII, 380—389.

N. STĂNESCU

Ceva despre şcoala elem. de mes., LV, 705—709.

P. STĂNESCU

Colaborarea între şcoală şi biserică, XLVI, 835—839; Invăţătorii şi băncile populare, 1198—1199; Treptele formale, XLVII, 319—320; Invăţător-ofiţer, XLVIII, 1179—1180; Invăţăm. primar prin acţiune şi învăţămân. primar prin idee, XLIX, 977—980; O constatare, L, 455—457; Un răspuns, 719—720.

ŞTEFAN STĂNESCU

Dela Academie, XLIII, 1383—1384; Criza psihologiei experimentale, XLV, 186—192; Bilanţul econ. al răsb. mondial şi persp. păcii, LI, 165—173;

1. *Fapte:* Drept, XLII, B, 640—641; XLIII, 332—333, 1358; LI, 651—656; Pedagogie, XLII, B, 644; XLIII, 85; XLIV, B, 242—243; E-

stetică, XLIII, 207, 455; Psihologie, 1239—1240; XLIV, B, 107—108; Biologie, XLIV, A, 78—79; Filosofie, XLIV, B, 105—107; Filosofie, William James, 931—934; Agricultura, LI, 82, 461; Finanțe, 83—84; Economia războiului, 174; Inginerie, 174—175 656—657; Expansiunea americană, 461; Transport, 657;

2. *Recensii:* Dr. Onisitor Ghibu, Der Modern Utraquismus Oder die Zweisprachingkeit in der Volkeschule, XLIV, B, 1043—1044; Stavri C. Cunescu, Import. învățăm. profesional, LI, 85; I. Tutuc, Împrumutul național și paritatea vechilor rente, 86; I. Răducanu, Ref. Băncii Nat., 177—178;

3. *Reviste:* Preussiche Jahrbücher XLIII, 88; Revue philosophique, XLV, 98—99; Analele minelor din România, LI, 87.

BARBU ȘTEFĂNESCU-DELAVRANCEA

Giosue Carducci (discurs), XLI, 353—363; Oratorul: T. Maiorescu, XLIV, A, XCIV—XCVIII.

I. D. ȘTEFĂNESCU

Educația intelectuală, XLVI, 71—77; Consid. asupra rolului ideilor și individualităților de seamă în mișc. socială, 1340—1351; Note de drum: O carte a d-lui Iorga, XLVIII, 161—167; Admirația activă a operei de artă, 401—411, 508—516, 773—783; Pompiliu Eliade (necrolog), 576—577; Dumitru Pușchilă (necrolog), 578—579; Cronica artistică, LI, 190—193; Emile Escouffier, LII, 42—45; Din tainele sufletului, 238—245; Profesorul, Pompiliu Eliade, LIII, 644—655; Viața artistică în țara noastră, 877—890; Împotriva unor afirmări neexacte, LIV, 733—738; Învățăm. artistic la noi și organizarea lui, LV, 146—162;

Recensii: L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine, XLIV, B, 244—245; Dr. René Cruchet, Les universités allemandes au XX-e siècle, XLIX, 91—93; H. Wölfflin, L'art clasique, 217—219.

P. ȘTEFĂNESCU-VULTUR

Poezii: Zeului Martie, XLVIII, 529; La cota 611, LIII, 362.

CONSTANTIN STELIAN

Isus văzut de Cerna, LXI, 62—66; Aureliu Veiss, Autori și păreri, LII, 195—196.

ST. STERESCU

Nărojii (poveste), XLVI, 1044—1055, 1164—1168.

N. STERIADE

Carte poștală (poezie), LVIII, 746.

PAUL STERIAN

Recensie: C. Stoicescu, „Curs de drept român", LXI, 475—476.

NADEJA ȘTIRBEY

Poezii: Băjenie, LI, 483; Țara mea, LII, 39—41.

Dr. P. I. STOIANOF

Bogdan Cesme din Varna, XLV, 1387—1389.

COSTIN A. STOICESCU

Reflexii asupra războiului european, L, 463—474.

CONST. T. STOIKA

„Poemul naturii" (din Lucretius), LVIII, 351—352.

M. STRAJAN

Vasile Alecsandri, LIII, 336—345.

MIHAIL STRAJE

Spre Golgota, LV, 274—277.

ELEONORA STRĂTILESCU

De ce ne plac tragediile, XLIV, A, 664—671; Gustav Frenssen, XLIV, B, 440—458, 565—583; Dr. I. M. Dinescu, Fiii neamului dela 1859 la 1915, LIV, 167—169.

SOFIA GR. STRATILESCU

Scrisoare din Paris, LIII, 696—699.

VLADIMIR STREINUL

Creștetul de stâncă, LIII, 379.

D. STURDZA
Scrisoare către Domnitorul Cuza, XLIII, 190.

I. D. SUCHIANU
Originile magice ale vieţii economice. LVI, 283—296; În jurul sociologiei românești, LVIII, 698—704; Capitalismul în lumea română, 948—961.

AUREL ŞULIŢIU
Neologismele literare, XLIV, A, 256—258.

T.

NICULAE TABACOVICI
Statistica modernă şi foloasele ei, XLVI, 285—293; O nouă metodă în statistica distribuţiunii veniturilor, 1275—1279.

G. TALAZ
Indrum. şi inform. critice ale d-lui C. Şăineanu (recensie), LVIII, 963—966.

DINU TĂRTĂŞESCU
Recensie: Biserica domn. din C. de Argeş, LVI, 151—152.

OCT. C. TĂSLĂUANU
Orientări în politica econ. a României, LVIII, 815—838; LXI, 187—200.

A. RAUL TEODORESCU
Nox (din Leconte de Lisle). LI, 248.

R. TEOFIL
Dela Românii de peste hotare, XLV, 479.

N. E. TEOHARI
Răscoalele şi intelectualii noştri, XLII, A, 333—342.

ELENA TETOIANU
Obs. asupra limbii franceze, XLIV, A, 686—694.

M. THEODORIAN-CARADA
Din istoria Craiovei, L, 326—330; Senatul viitor, LII, 566—572.

D. TIMOTEIU
Alegerile pentru dietă în Bucovina, XLV, 719—720; O trupă Nottara-Liciu în Bucovina, 837—839; Figuri dispărute, Muzică. Alegeri p. parlament, 1196—1198.

V. I. TIROIU
O amintire din războiu, LI, 515—518.

TOMMASO TITTONI
Basarabia, România şi Italia, LX, 14—37.

G. TODIRIŢĂ
Câteva păreri asupra organizării şcoalei primare rurale, XLVI, 953—956; Modul cum ar trebui predat desemnul în şcoala primară, XLVII, 709—711.

A. TOMA
Poezii: „Lama Sabachtani...", XLIV, A, 211; Memento vivere, XLIV, B, 553—557; Cosmogonie, XLV, 769—770.

C. TOMULESCU
Directoratul şcoalelor, XLII, A, 491—492.

MIHAIL TORTUZAC
Note de psihologie, LI, 809—817.

SANDU TUDOR
Poezii: Metamorfoza, LVII, 559—561; Poema piosului ospitalier (proză), 561—562; Seara, 562—563; În jalea toamnei ce domneşte, 614; Prolog, 615; Andante, 744; Picături sonore în amurg, 745; O frunză a tulburat oglinda apei, 817; Triptic de baladă veche, LVIII, 71—72; Crâmpei de cântec de Zlătar, 249—250; Cantilena drumurilor spre Atman, 427; Spre infinit, 667—668; Poemul omului ospitalier (proză), 914; Stihuri de psalt nou, LIX, 182—183;
1. *Fapte:* Eminescu tradus în limba suedeză, LVIII, 476;

2. *Reviste:* Gândirea, LVIII, 469—470.

G. TURBURE

Arborele genealogic al Voivozilor din Țara Rom., de Ioan Karacsonyi, XLIV, B. 1026—1030, 1146—1157.

G. TUTOVEANU

Poezii: Ascultând pe Mignon, XLI, 888; Răsărit, XLII, A, 71; Pace, 319—320; Scrisoare, 440; Tuzla, XLII, B, 120; Taină, XLIII, 1100; Deapururea senină, 1279; Libertate, XLIV, A, 255; Doină, XLV, 278; Iulie, 1025; Solie, XLVI, 283—284; Pe'nfloritele vâlcele, XLVII, 384; Chemările primăverii, 593; In urma ta, XLVIII, 916; Robul, 1049—1050; Deși mă cutremur, XLIX, 1035; Celor aleși, 1036; Spre alte zări, LI, 329; Logodnica lui Vifor, 702—715; Ea coase, LII, 399—400; E moartă Cetatea, 607; Aruncă-ți sălbateca haină, LIII, 22; Când florile vorbesc, 130; Numai lacrima rămâne, 430; Și tot mai trist, 739; O floare, 825; Acolo, LIV, 8; Și numai tu, 229; Alerg și astăzi, 320; Garoafa mândră ,503; Ei singuri, 732; Cărări de foc, LV, 57; Plopul, LVIII, 494—495; Nic'o căoriioară, LVIII, 55; Mărire vouă, LIX, 190.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Arta în România, XLI, 80—95; Bendorf și Adam Klissi, 122—123; Expozițiile de pictură, 223; Muzeul nostru național, 224—234; Semnul crucii, 268—279; Bugetul artei, 342—343; Ouăle de Paști, 387—401; Glose despre Adam-Klissi, 453—455; Din efemeridele Muzeului de artă națională, 545—549, 644—651, 741; Pretinsele cule ale d-lui T. Antonescu, 687—700; XLIV, B, 116—119; Grigorescu, XLI, 753—768; L'art public, 842—843; Dela Adam-Klissi, 934—937; Adolf Furtwaengler, 1016—1018; Arta rusească la Paris, 1027—1029; Odobescu arheolog, 1075—1089; Odobescu și muzeele, 1154—1155; Bazar artistic, 1255—1257; Casa meșterului Antonie Mogoș, XLII, A, 100—107; „Album moldo-valaque", 232—235; Turnul și biserica Coltea, 352—359; Comana, Snagovul, 478—484; Societățile artistice, 620—621; Viața și opera lui T. Aman, 586²—594². Din publicațiile societății „Arta românească", XLII, B, 98—100; Mânăstirea Sinaia, 194—203; Ce se înțelege azi prin arheologie, 220—240; Mobile românești, 312—316; O întâmpinare în chestia arheologiei, 395—397; Arta română la Berlin, 430—432; Țesăturile românești, 532—534; Comisiunea monumentelor istorice, 652—656; Arta în 1908, XLIII, 89—95; Expoziția de artă românească la Berlin, 339—345; Carol I și documentele străbune, 358—371; O nouă periclitare a monumentelor noastre, 463—465; Evoluarea conceptiei despre arheologie, 574—577; Arta scandinavă și a noastră, 794—798; In jurul expoziției din 1906, Un răspuns d-lui I. N. Lahovary, 1130—1134; „Din România" de Raymund Netzhammer, 1243—1247; Industria casnică și arta națională, 1364—1368; Arta în 1909, XLIV, A, 91—96; T. Maiorescu și arta în România, CXLIV—CLVI; Expoziția tinerimii artistice, 249—257; Cultul trecutului și muzeele provinciale 378—381; Muzeul Simu, 492—497; Arta și politica în 1910, XLV, 100—107; Casa românească dela expoz. din Roma, 814—826; Istoria artei și însemn. ei în învățăm. universitar, XLVI, 17—42; Infl. sârbești în arhitectura din România, 101—106; O nouă manifestare artistică la Berlin, 228—232; Grigorescii lui Vlahuță, 332—334; Impresii din Italia, 457—460; Estetica capitalei noastre, 926—934; Pictorul Liotard în Moldova, XLVII, 93—96; Biserica episcopală din C. de Argeș, 119—144; Arta rom. la expoz. din München, XLVIII, 90—95; Artiști dispăruți: Pictorul I. Stănescu, 328—332; O. Smighelski, 557—566; Ruine rom. în Țarigrad, 935—938; Ultima

medalie a Regelui Carol I. XLIX, 100—103; Artişti dispăruţi, 223—233; Alexandru Odobescu, 1101—1106; Regina Elisaveta şi cultura românească. L. 259—280: Arta României Mari, LVI, 93—121, 215—227; Apel către „Tinerimea artistică" şi „Arta română", 240; Revendicări artistice din Austria 298—305; Reforma învăţăm. artistic, 467—474; Răspuns d-lui M. Simionescu-Râmniceanu, 851; Preocupările noastre artistice de azi. LVII, 163—178; Expoziţia românească din Paris, 483—493; Expoz. rom. din Geneva, LVIII, 132—138; Bucura Dumbravă (necrolog), 155; Raporturile dintre artă şi literatură, 159—170; Import. artistică a Rom. cu prilejul „Bisericilor lui Ştefan cel Mare", 292—300; Rabindranath Tagore la Bucureşti, 900—902; Grigoreştii dela Moscova. 946—948; Precuvântare. LIX. 2—8; Atmosfera artistice la „Junimea". 106—115; Regele Ferdinand. LIX. 3—4; Scoarte româneşti la Louvre. 158—165; Dictatura artistică Iorga & Co. 205—230; Muzeul Simu şi Muzeul National. 343—344; Tezaurul scit dela Craiova. LXI. 19—24; Arta României Mari. 174—185; Estetica Capitalei. 317—324; Arcul de triumf. 455—460;

1. *Fapte:* Reforma învăţământului. LVI. 158; Societatea etnografică. 158—159; Învăţământul geografic. 159; Quatre bois graves par Horia Teodoru, 159—160; Luchian de Virgil Cioflec. 160; Congresul arhitecţilor. 255—256; Arcul de triumf şi Muzeul nostru naţional. 719—720; Dintr'o scrisoare a lui Panait Istrati. 879—880;; Ruşini naţionale, LVII. 605—606; Congresul internaţional al bibliotecarilor şi amicilor cărţii. LVIII. 633—634; Relaţii de artă franco-română. LXI. 347—348;
2. *Recensii:* Plagiatul d-lui Coriolan Petreanu. LVI. 246—248; Dr. M. Roşca. Un vechiu cimintir românesc. 250; Mihail Haret. Castelul Peleş. 489—490; M. Simionescu-Râmniceanu. Istoria artelor. 707—716; V. Grecu. Versiunile rom. ale erminiilor de pictură bizantină. LVII. 314; „Ramuri", număr festiv 1929; Vechea artă slavă. LXII. 197.

SANDU TZIGARA-SAMURCAŞ

Tânguelile Arianei (trad. după Contesa de Noailles). poezie. LVII. 848²—849²; Aforisme. LX. 127—128.

1. *Fapte:* Teoria realistă franceză a suveranităţii. LVII. 238—240; Higiena. mijloc de propăşire nat. 880²—; Cultură şi civ. în Statele-Unite. LVIII. 234;
2. *Recensii:* Comtesse de Noailles. Poème de l'amour. LVII. 586—588; Dr. E. Dăianu. Un sfânt prebeag român. LVIII. 308; V. V. Tilea. Act. diplom. a României. 308—309; Rudolf Şuţu. Iaşii de odinioară. LX. 377—380; Emil Vârtosu. Tudor Vladimirescu. LXI. 145—146;
3. *Reviste:* Revue des deux mondes. LVIII. 230, 970. La nouvelle revue française. 230—231; Revue de Genève. 231—232; La revue de France. 311—312; Revue de Paris. 312.

U.

T. ULMU

Amintire (poezie). LV. 389;
Recensii: E. Gebhardt. Souvenirs d'un vieil athénien, XLV. 234; Karl Dietrich. Die Osteuropäischen Litteraturen in ihren Hauptströmingen Vergleichend Dargestellt. 1184—1185; H. Stahl. Dela manevre şi alte schiţe vesele, XLVI. 91—92; M. Theodorian-Carada. Reviz. Constituţiei, 92; Pr. C. Andrei. Adventiştii. 208—209; Calendarul revistei „Ioan Creangă". 1425; C. C. Moteanu. Consid. asupra soicialismului german de catedră. XLVII. 299; Nicu Cotlarciuc. Beiträge zum Lebenden Ehe-und Familienrecht der Rumänen. 1058; I. Manliu. Compoziţiuni şi dizertaţiuni. XLVIII. 82—83; Ion T. Ghica. Luarea Silistrei. L. 221—222; L. Colesco. La population de religion

mosaïque en Roumanie, 224—225; Horia Stâncă, Un parazit social: gazetarul, 346; C. L. Negruzzi, Proect de descentralizare ad-tivă, LI, 822; G. Rotică, Dintr'un colț al României Mari, LIII, 300; A. Procopovici, Problema veche și nouă, LIV, 871; Cr. Negoescu, Negru pe alb, LV, 304;
Reviste: Săptăm. politică și cult., XLVIII, 215.

ION URSU

Vornicul Grozav, XLI, 105—109; Cum se face critică la noi, XLIV, B, 805—814;
Recensii: A. C. Popovici, Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich, XLI, 218—219; L. de Launay, La Bulgarie d'hier et de demain, 736—738; A. Luchaire, „Inocent III", 930.

V.

ELENA VĂCĂRESCU

Poezii, (trad. de A. Pop Martian și Șt. Bălcești): Iubire, LX, 125—126; Ingemănări, LX, 124.

GENERAL VĂCĂRESCU

Venirea în țară a Regelui Carol, XLVIII, 955—1032; Memorii, XLIX, 54—60, 141—149, 393—398, 546—558, 666—682, 775—789, 996—1010, 1159—1172; L, 31—48, 149—160, 286—298, 419—436, 488—492, 608—616.

I. VALAHU

Fapte: Vești dela Paris, LVII, 235—236; Cronica politicii religioase în Franța, 317—319.

G. VÂLSAN

Poezii: Cântarea primăverii, XLI, 607—608; Șoapta lacului, XLII, A, 75—76; Sonet, XLII, B, 594; Dor în noapte, XLIII, 495—496; Strofe unui fost prieten, XLIX, 247—248; Pustiul, 525—527; Lăcusta și greerul (după Keats), LIII, 126;
Proză: Astăzi îi spun... XLII, A, 141—151; Pe o vale, XLII, B, 136—141; Pe mare, 248—252; Intr'o dimineață de Maiu, XLIV, A, 472—476; T. Maiorescu îndrumător al tinerimii (cuvântare), XLIV, B, 36—43; Adevărata Franță, XLIX, 563—569; Cuvânt la comemorarea lui Alecsandri, 879—883; Conștiință națională și geografie, LIII, 1—21; Fragment din „Rolul Carpaților în România actuală", LV, 41—43; Carpații în România de azi, LVI, 499—520;
1. *Fapte:* Biologie, XLI, 1248—1249; XLII, A, 90, 222—223, 343—344; XLII, B, 304—305, 522; Medicină, XLII, A, 225—226; Fizică aplicată, XLII, B, 94; Astronomie, 304; XLIII, 1122; Geografie, XLII, B, 305—306, 525—526; Higienă, XLIV, B, 828—829;
2. *Recensii:* C. Sandu-Aldea, Pe drumul Bărăganului, XLII, A, 615—617.

CEZAR VÂRGOLICI

Cultul profeților (poezie), XLIV, A, 506—507.

S. VARVARA

Furtuna (poezie), LVIII, 346.

ALEXANDRU VASILESCU

O carte asupra războaielor lui Ștefan cel Mare cu Turcii, XLVIII, 530—535; Un cronicar bizantin anonim utilizat de autorul Istoriilor Domnilor Țării Rom., 1085—1092, 1254—1270; Uniforma în școalele normale, LIV, 283—284; Data 1920 a descălecatului Țării Rom., LV, 499—510; Impărțirea istoriei universale în epoci, LVII, 389—390;
Recensii: C. Giurescu, Izvoarele lui Tudosie Dubău, Miron Logof., și Vasile Damian, XLVIII, 212; N. Iorga, Veneția din M. Neagră, I. Dobrotici, XLIX, 442—444.

AL. VASILIU

Intru aduc. am. a celor 25 ani dela moartea lui Creangă, XLVIII, 1195—1199.

ALEX. ȘT. VERNESCU

Versuri: Gândul meu, LXI, 79.

I. VESTIA
Un gând nebun (poezie), LVII, 767.

PETRE VIGNALI
Poezii: Sfinxul, LVIII, 201—202; Zarathustra, 256—258; Idolul, 523—524; Disperata (din Giosue Carducci), 681; Prinos, LXI, 67—68.

EPISCOPUL VISARION
Documente moldovenești din Basarabia, LX, 53—63.

Pr. P. VINTILESCU
Să luăm aminte! LI, 829—832.

I. C. VISARION
Domnul care..., LIII, 256—260.

G. VLĂDESCU-ALBEȘTI
Ține seama în deajuns școala rurală de nevoile țăranului? XLV, 1075.

I. VLĂDESCU
Cum se poate face o recensie, LVII, 461—474.

GEORGE M. VLĂDESCU
Un Roman, LIII, 151—153; Cea din urmă scrisoare, 364—375; Sfârșit de roman, 564—566.

A. VLAHUȚĂ
Un învățător, XLIV, A, 643—646; Lutul gânditor (poezie), LII, 577—578.

Dr. V. VOICULESCU
Poezii: Dorul, XLVI, 294; In San-Marco, 687; Ca pasărea pribeagă, 883; Din a vremilor risipă, XLVIII, 400; Urare, 400; Cad neguri grele, 772; Amurg, 772; Șoimul, XLIX, 545; Ganimede, L, 534—535; Prolog, 674—678; Seară de primăvară, LI, 514; Sânt peșteri, LII, 48; Căzut pe piatră, 554; Vedenii de toamnă, 606; Amurg pe lac, LIII, 73;
Proză: Mortalitatea generală din România în 1914, XLIX, 965—971; Pedagogie (fapte), L, 442—443; Cronica sanitară, LI, 183—185.

STELIAN VOINESCU
Aventura (poezie), XLIV, A, 568.

D. VOINOV
Dovezile, XLI, 779—799, 887—903; O intervenție cam „accelerată", 967—977.

GEORGE VOLENTI
Poezii: Inchinare, XLIV, A, 394; Mona Liza, 498.

I. VORNICU
Intervenționismul în România, XLII, A, 628—632; Comerțul exterior al Rom., 595²—600²; XLII, B, 207—210; Funcționarismul în Rom., XLIII, 907—911, 1375—1380; Cestiuni statistice, 1137—1139; Cooperația orășenească, XLIV, A, 110—113; Politica economică și econ. pol. în România, 386—393; In chestia convenției comerciale cu Turcia, XLIV, B, 1051—1054.

GUSTAV WEIGAND
Hașdeu ca filolog, XLI, 1169—1173; Despre dialectele rom., XLII, A, 441—448; Aromânii în Albania de Nord, XLIV, A, 161—168.

Z.

V. ZABOROWSKI
Chestiunea balcanică, chest. românească, XLVII, 1185—1188.

G. ZAGORITZ
O nouă cronică moldovenească, XLVII, 1217—1223; Stabilirea suzeranității turcești în Moldova, XLVIII, 710—720;
1. *Fapte:* Arheologie, XLIX, 214; Industrie, 215; Politică, 215;
2. *Reviste:* Nuova antologia, XLIX, 96—97; Preussische Jahrbücher, 97—99; 221; Österreichische Rund schau, 221—222; Revue de Paris, 318—319; Revue de Hongrie, 319—320; La nature, 320—321.

AL. M. ZAGORITZ
Bisericuțe de lemn din jud. Prahova, XLVI, 1295—1297; Arhitectul Ioan Mincu, XLVII, 20—22; Mitropo-

lia din București în ved. unei restaurări, 302—305; Despre pictură, 546—552; Despre sculptură, 938—942; Despre pictură: Caricaturistul Iser, pictorul Pallady, LVIII, 96—100; Crucile Fătului, 221—223; Arta țărănească în România, 672—676; Din arta nouă germană, XLIX, 104—108; Insemnări din călătorie, Spre Italia, 288—292; O casă veche rom. p. muzeul Prahovei. 326—336; Scrisoare din Italia, 424—426, 832—836; Educația estetică în școale, 959—964; Despre pictură: Grigorescu, 1086—1092; Studii de arhitectură rom. (desene), L, 49—56, 493—496; Poetul Cerna, LI, 716—718; Ideal (poezie), LV, 130;

1. *Fapte:* Arta, XLIX, 80—81; Arheologie, L, 699—700;
2. *Reviste:* L'art et les artistes, XLVIII, 87—89; Bulet. Comis. Mon. Ist., XLIX, 93—94. 324—325; Gazette des beaux artes, 94—95.

N. ZAHARIA

Despre sfială, XLII. B, 56—62.

DUILIU ZAMFIRESCU

Poezii: Fragmente, XLIV. A, 140—154; Mirită (poem eroic), XLIV. B, 274—291. 421—429; Primăvara, XLVII, 1073—1075; M. Sale Reg. Elisaveta la 70 ani, 1196—1201; Donna Clara, LII, 17—19; Grenada, LV, 440; Spania, Sevilla, 533; Dona Esmeralda Leal, 643;

Teatru: O amică (com. 1 act), XLVI, 241—251; Lumină nouă (com. 3 acte), 363—383, 525—538, 625—643; Poezia depărtării, XLVII, 225—239, 359—372, 470—480, 569—575; Voichița (com. 3 acte), XLVIII, 475—488, 620—640, 693—702;

Proză: Prefață, XLI, 133—135; Scrisori romane, XLI, 657—671, 769—778; Leon Tolstoi XLII. B, 113—115; Un puiu și un cărăbuș, XLIII, 256—258; O piatră în baltă, 599—605; Nicanor & C-ie, 735—741; Bușcă, 915—917; Ultim cuvânt, 982; Poporanismul în literatură (discurs), 1084—1095, 1202—1210; La sorți, XLIV. B, 137—139; Ceeace nu se poate (roman), 509—522, 646—653, 754—760, 866—871, 971—979, 1099—1109; La Buduiu, XLV, 1206—1211; O curcă romantioasă. XLVI, 11—16, 128—134; La monumentul lui C. Negri, 721—724; Eminescu, XLVIII, 581—582; A murit Regele, 845; Roma (după John James). XLIX, 861—878; Literatura viitorului, L, 11—18; Carmen Sylva. 121—122; Unor prieteni tineri, 373—383; O muză, LI. 689—701; Scrisoare, LIV, 597.

ADOLF ZAUNER

Despre dicționarul limbii române, XLVI. 1419—1422.

ȘTEFAN ZELELIN

Infl. vremei ca probl. filosofică, LII, 660—666; Naționalism și țărănism, 769—774.

N. A. ZENIDE

Contrib. la cerc. cauz. econ. ale răsb. actual, XLIX, 109—116; O părere dinaintea răsb. actual. 234—236; O alianță econ. după răsboiu, L, 228—230;

1. *Fapte:* Economie, XLIX, 81—82; Politica. 313—314; Econ. Politică, 841—843;
2. *Recensie:* Prof. Lujo Brentano, Rap. între comert și răsboiu, XLIX, 216—217;
3. *Reviste:* Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, XLIX, 321—322.

AL. I. ZIRRA

Jubileul Conservatorului din Iași, XLV, 1188—1190.

SEVER ZOTTA

Tricent, unei cărți germane și hora românească, LVII, 237—238.

ANONIME

A.

A. 1. *Fapte:* Biologie, XLIV. B, 710—712; Sismologie, XLVI, 922; Progresele paleont. umane, LVI, 335—336; 2. *Recensii:* C. S.-Aldea, Sfaturile unui plugar luminat, XLII. B, 95; T. Vârnav, Istoria vieții mele, 528—529; I. A. Răd.-Pogon., Studii, XLIV. B, 373; I. Toma, Monum. „Stâlpul lui Vodă" din Vamă, LVI, 151; Al. Marghiloman, Reintr. Basarabiei la sânul patriei-mume, 487; Voichița Cercel, Soare de toamnă. LVII, 475—476; G. Bâgulescu, Antiquitas rediviva, LVIII, 966—967; 3) *Reviste:* La nature, XLV, 1062; Năzuința, LVI, 415—416; Arhiva 878; Tribuna 878.

A. C. Z. *Recensie:* L. Blaga, Poemele luminii, LI, 377—378.

Agricola. Armata la muncile câmpului și la incendii, XLV, 224—225.

A. I. *Fapte:* Medicina, XLIII, 788.

A. M. Cugetări, LI, 819.

A. P. 1) *Recensie:* R. Mandrea, Politica nat.-econ. a Rom. în timpul răsb. mondial, L, 223—224; 2) *Reviste:* Revue scientifique, XLVI, 96.

A. P. D. „Conv. Lit." și Biologia, LIX. 191—193.

A. T. Medalia jubil. a Soc. Reg. Rom. de Georgr, LVIII, 152—153.

Atreu. *Poezii:* Vei fi a mea ori nu vei fi, XLVI, 65—66; Carmen festivum, 145—146.

Auditor. Fondurile dela Blaj, XLIII, 582—583.

A. V. Chestia examenelor la școalele part., XLIV. B, 724—727.

B.

B. Dela Academie, XLI, 1037; XLII. A, 119—121; 1) *Fapte:* St. Naturale, XLI, 637; Astronomie, 1248; XLIV. B, 601, 827; Higienă, XLI, 1249—1250; Cultură, LII, 351—352; 2) *Recensii:* D. Z. Furnică, Din istoria comerțului la Români, XLIII, 86; 3) *Reviste:* Monit. Of. al asigurărilor, LII, 151; Independența economică, 151; Viața Românească, 252); Lamura, 252; Arhiva p. știința și ref. socială, 252.

B. N. *Fapte:* Istorie, XLVI, 705—706.

C.

C. 1. *Fapte:* Arheologie, XLIV. B, 710, 1039; XLVI. 705; Astronomie, XLV, 940; Învățământ, 1053; Fisiologie, XLVI. 824; L, 341—342; Pedagogie, XLVI. 825; 2) *Recensii:* St. O. Iosif, Poezii, XLIV. B, 246—247; N. Bănescu, Un capitol din ist. Mân. Neamțului, 831—832; Eug. Ștefănescu-Est, Poeme, XLV, 589—590; I. Brosu, Siluete, L, 118; D. N. Burileanu, Note din închisoare, LI, 378—379; 3) *Reviste:* Revue générale des sciences, XLIV. B, 716—717; Revue scientifique, 717, 938—939; Revue de métaphisique et de morale, XLIV. B, 833—834; La Nature, 1047; XLV, 462, 1187; La Revue, 461—462; Revue des deux mondes, 1303; Revue bleue, XLVI, 827—828; Luceafărul, XLVIII, 671; Viața nouă, LIII, 492; Viața Românească, 492; Brazde adânci, 492; Gândirea, 492.

C. A. *Reviste:* Revue de métaphysique et de morale, XLI, 1253—1254.

C. B. 1. *Fapte:* Statistică, XLI, 1020; XLII, B, 644; XLIII, 333—334; Astronomie, XLII. A, 90, 222, 343, 470—471, 609, 579[2]. XLII. B, 91, 640; XLIII, 785, 1001; Meteorologie, XLII. A, 472, 580[2]—581[2]; XLII. B, 643—644; XLIII, 457—458; Biologie, XLII. A, 609—610; Geografie, XLII. B, 93; XLIII 672—673, 1002—1003, 1123—1124; XLIV. A, 80—81; Zoolo-

gie, XLIII. 789; 2) *Recensii:* St. Meunier, Les harmonies de l'evolution terrestre, XLII. B, 307—310; Dr. Gr. Antipa, Regiunea inundabilă a Dunării, XLIV. B, 112—114.
C. Dem. Relaţiuni româno-bulgare, L, 349—355.
C. D. G. O „disertaţie inaugurală" despre Eminescu, XLI, 223; *Fapte:* Filologie, XLII. A. 91.
C. G. In toiul verei (poezie), LII, 31; *Reviste:* Das Lietrarische Echo, XLII, A, 350—351.
C. H. *Fapte:* Estetică, XLII. B, 524—525; *Reviste:* Journal de Psychologie, 428—429.
C. L. Alexandru Vlahuţă (necrolog), LI, 768; Ion Creangă 769—770; *Reviste:* Arhiva, XLIX, 1080.
C. N. *Fapte:* Higienă, LII. A, 91—92; *Recensii:* A. Rădulescu. Publicitatea drepturilor reale şi registrele de propr., LVI, 153—154.
C. P. Cuvinte rare. XLV, 582—583; Învăţăm. limbilor modrne, LI, 186—189; Când doi se despart (poezie), LII, 237; 1. *Fapte:* Învăţământ. LI, 84, 175—176; Initiative culturale, LVII, 719; 2. *Recensii:* Em. Grigorovitz. Cum a fost odată, XLV, 700—701; L'interpretation de la doctrine de Kant par l'école de Marburg, XLVII, 810—814; Arh. I. Scriban, Curs de Teologie morală ,XLIX, 438; G. Popa-Lisseanu, Versif. latină, LI, 86; N. Iorga, Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais, 178—179; T. T. Burada, Ist. teatrului în Moldova, LIV, 790—791; Petronius, Satyricon, în rom. de I. M. Marinescu, LV, 607; Sextus Empiricus, Scurtă exp. a filos. skeptice, în rom. de Şt. Zeletin, 608—609; Dr. G. Pascu, Viaţa şi op. lui D. Cantemir, LVI, 717—718; Gen. Al. Averescu, Operaţiile dela Flămânda, 872—873; I. Petrovici, Figuri dispărute, 873—874; Dr. G. Pascu, Rumänische Elemente in der Balkansprachen, LVII, 72—73; C. Brăileanu, Problema monetară, 391—393; 3) *Reviste:* Şcoala, LIII, 786; Revista de filosofie, LVI, 415.
C. R. *Recensii:* M. Berthelot. Les conseils d'entreprise en Allemagne, LVI, 411—412.
Craioveanul. Ceva despre mişc. cult. şi soc. din Craiova, LII, 59—61, 469—472; LIII, 407—415; LIV, 84—87, 889—891; LV, 620—622; N. Cantuniar (necrolog), LII, 670—672; Craiova, LIV, 481—483; Profesorii secundari şi statutul unic, 954—955; Mişcările funcţionăreşti, LV, 428—430; O mare primejdie, 528—529; Cronica socială 703—794; Recensii: „Laude" de I. Margall şi „Iubirea iubirilor" de Ricardo Leon, LIV, 946—947; Elena Farago, Să fim buni, LV, 189; Al. P. Telega, Prozatorii spanioli contemp., LVI, 249—250.
C. S. A. Tăvălugul Campbell, XLIII, 1015—1016.
C. T. B. In Engadina (după André Theuriet), XLIX, 1048—1053.

D.

D. Pentru viaţa românească, XLVIII, 217—218; 1) *Fapte:* Teologie, XLI, 1149; XLVI, 1424—1425; Pedestalul de marmură dela Balcic, LVIII, 811; 2. *Recensii:* Haralamb Călămar Versuri flusturate, XLVI, 924; 3) *Reviste: Viaţa Românească XLVIII,* 87; Junimea literară, LV, 609.
Danubius. Comis. europ. a Dunării, LVII, 202—210.
D. B. Mica biblie şi sinodul, XLVII, 1293—1295.
D. C. *Fapte:* Statistici, XLVI, 87—88.
D. E. *Recensie:* Th. Zielinski, Die Antike und Wir, XLI, 338.
Deceneus. Două rândunele (poezie), LI, 519—523; *Fapte:* Obs. din lumea culturii noastre. L. 591—592; Parlam. şi activ profesorilor, 592; Susp. grad. şi agit. profesorilor, 592—593.
Delaracova. O privire asupra marinei noastre în trecut şi în prezent, XLVII, 613—630.
D. I. S. *Recensii:* Fl. Cristescu, Învăţăm. pop. în Bulgaria, XLIV, B, 372—373; Werner Sombart, Les Juifs et la vie économique, LVI, 331—332; I. Berkovitz, La question des Israélits en Roumanie, 332; O. Habert, L'école sociologique et les origines de la morale, 333; Moret & Davy, Des clans aux empires, 493; Lucien Fehvre, La terre et l'évolution humaine, 796—797.
Dr. D. M. *Fapte:* Medicina, XLVI, 325—326.
D. O. *Fapte:* Istorie, XLII, A, 472.
D. P. 1) *Fapte:* Drept şi econ. pol.,

XLI, 631; Filologie, 1146—1147, XLII, B, 91—92; XLIII, 455—456; XLIV, B, 827—828; Istorie literară, XLI, 1019—1020; Fizică aplicată, XLIII, 1238—1239; 2. *Reviste:* La nature, XLIII, 1363; Deutsche Rundschau, XLVII, 700.

Dr. *Reviste:* Analele minelor din România, LI, 179—180.

E.

E. 1) *Fapte:* Geografie, XLI, 1147; XLV, 940—941; Biologie, XLIV, B, 1163; XLV, 455—456; Antropologie, 226, 454—455; Artă, 939—940; Higienă, 1052—1053; Oştire, L, 342; 2) *Recensii:* D. D. Stoenescu, Cui aparţine dreptul de a declara războiu şi a încheia pace, LI, 379—380; M. Djuvara, Trebuie oare să semnăm trat. cu Austria?, 822—823; M. C. Pântea, Noul plan şi ghid al or. Bucureşti, LIII, 84—85; T. Simensky, Sorgios de Platon, 173; Şt. Meteş, Contrib. nouă priv. la voevozii rom. din Ardeal, LIV, 947—948; Dr. G. Banu, Mortalitatea copiilor, 948; 3) *Reviste:* La Revue, XLI, 1023—1024, 1152—1153; Die Karpaten, 1024; Revue des deux mondes, 1024, 1152; XLII, A, 98, 230; XLV, 1186—1187; XLVI, 707; La Revue de Paris, XLII, A, 98; La nature, XLIV, B, 717, 939; XLV, 349, 1303—1304; XLVI, 707; Revue générale des sciences, XLV, 591; Revue bleue, 948; Revue scientifique, 1062.

E. A. Doctoratul în drept, XLI, 1033—1035.

E. I. Din John Ruskin, Fragmente, XLIV, A, 615—616.

E. I. R. 1) *Fapte:* Pedagogie, XLIII, 1125; 2) *Recensie:* Elem. de pedag. de A. K., Kernbach, XLII, A, 348.

E. I. V. *Versuri:* Da capo, LI, 29; Portret, 29; Catren, 540; Descentralizare, 653; Cointeresare, 653; In hoc signo vinces, 701; Unui avocat, 819; „Perpetuum mobile, 819; Catren, LII, 225; Sacrificiu, 298; De profundis, 517; Tempora, LIII, 58; Portret, 165, 290; De-ale vremii, 360; Populară, 375; Statornicie, 487; Epigrame, 566; Sub specie aeternitatis, LIV, 12; Ramuri, Drum drept, 19; Fecunditate, 245; Catren, 565; „Invierea lui Ştefan cel Mare", 605; Fatalitate, 945; Epitaf, LV, 183; Renunţare, 463; 1) *Recensii:* G. Bacovia, Plumb, L, 596—597; Mefisto sub mască, 597—598; Al. Murgăşanu, Adieri, 702—703; G. B.-Duică, T. L. Maiorescu, LIII, 685; Em. Ciomac, Mistica roză, LIV, 169; 2) *Reviste:* Flacăra, L, 705; Sburătorul literar, LIII, 685—686; Analele Dobrogei, 686.

E. K. *Recensie:* P. Bujor, Ref. elect. şi agrară, XLVIII, 83.

Em. *Fapte:* Cultura, LII, 246—247.

E. M. Schopenhauer profesor de filosofie, XLIX, 307—308; 1) *Fapte:* Filosofie, XLIX, 214—215; 2. *Recensii:* C. Antoniade, Iluziunea realistă, XLI, 927—930; N. M. Popescu, Viaţa şi activ. dasc. de cântări Macarie Ierom., XLII, B, 426—427; I. Răducanu, Le credit populaire en Roumanie, XLVI, 1191; Ramiro Ortiz, In ciuda submarinelor, LII, 353.

Em. G. Limba rom. în Basarabia, XLV, 80—81; Un monument lui Anton Pann, 218—220.

E. N. *Recensii:* Dr. St. Brădişteanu, Die Beziehungen Russlands und Fraukreichs zur Türkei in der Jahren und 1807, XLVII, 1178—1180; P. Duiţu, Isus Mântuitorul, LIII, 491—492; V. Savel, Oamenii cari nu vorbesc, LIV, 278—279; Fr. Paulsen, Introd. în filosofie 587.

E. R. *Fapte:* Pedagogie, XLI, 927.

E. Ş. Bătrânii (poezie), XLV, 1228—1230.

E. T. *Recensie:* C. Mihăilescu, Indrumpractice de metodică p. uzul şcoalelor de agr., LIV, 374—375.

E. U. Vina lui Tache Ionescu, LV, 110—111; *Recensii:* Em. Gârleanu, Din lumea celor cari nu cuvântă, XLV, 94—95; O. Ghibu, Şcoala rom. din Ungaria, XLVI, 589; I. Grămadă, România Jună, 923—924; N. Bănescu şi V. Mihăilescu, Ioan Maiorescu, XLVII, 81—82; C. C. Botez, Probl. drept. femeii, LI, 551; D. Ioaniţescu, Ante-proect de constituţie, LIII, 298; I. Georgescu, Avram Iancu, LIV, 870; P. Const.-Iaşi, Ref. învăţăm. secundar, LV, 190; Z. Păclişanu, „Teologul vlădicilor uniţi", 305; A. Eulenberg, Siluete literare (trad. de C. Săteanu), LVI, 150—151; P. P. Panaitescu, Contrib. la o biogr. a lui N. Bălcescu, 330.

F.

F. *Fapte:* Statistică, XLV, 1053.
F. C. *Reviste:* Revue bleue, XLVII, 543.
F. R. *Recensie:* C. C. Mănescu, Istoricul c. f. din România, XLI, 117.
Fl. R. Obs. lui Moltke asupra Țării R. din anul 1835 (trad), XLIX, 920—927.
Fr. C. *Recensie:* G. P.-Lisseanu, Ist. romană a lui Eutropius, L, 702.

G.

G. Din Danemarca, XLII, B. 435—437; 1) *Fapte:* Filologie, XLIV, B, 241: Conf. internat. de chimie din București, LVII, 159; 2) *Recensie:* Georg Müller, LV, 607—608; 3) *Reviste:* Revue scientifique, XLVII, 700—701.
C. A. *Recensii:* J. M. Baldwin, Le darwinisme dans les sciences morale, XLV, 944—945; A. Ménard, Analyse et critique des principes de la psychologie de W. James, 945; F. Rauh, Etudes de morale, XLVI, 90—91.
G. A. L. *Recensie:* Căp. Th. Stănculescu, Chest. de ed. și învățăm. militar, XLVIII, 213—215.
Gast. *Fapte:* A șasea conf. internat. de chimie, LVII, 606—607.
G. C. Dela Acad. Rom., XLII, A, 249; 1) *Fapte:* Demografie, XLII, A. 471—472; 2) *Reviste:* Deutsche Rundschau, 619.
G. G. *Recensie:* D. V. Barnovschi, Orig. democr. rom. „Cărvunarii", LVI, 412—413.
G. L. Cuvinte rare, XLIV, B, 508.
G. L. B. Cronica politică, XLIII, 346.
G. M. C. Alimănișteanu (necrolog), XLV, 958—959.
G. M. M. *Fapte:* Literatură, XLVI, 84—85.
G. N. *Recensie:* L. Donici, Revolutia rusă, LV, 304—305.
G. T. K. Cuvinte rare, XLIV, B, 3, 131—132, 267—268.
G. U. *Reviste:* Bulet. semin. pedag. univ. din București, XLIX, 686.

H.

Haiduc. Cugetare (poezie), LVI, 297.
Hâncu. *Reviste:* Gândirea, LVII, 158, 233—234, 395—397, 477; Ritmul vremii, 158, 315, 795, 878[2]. Orpheus, 231—232; Țara noastră, 232, 478, 713, 795, 873—874; Năzuința, 232—233, 875; Cele trei Crișuri, 315—316; Flamura, 395; Graiul nostru, 477—478, 795—796, 878[2]—879[2]; Datina, 479; Țara de jos, 596; Îndrumarea, 596—597; Arhivele Olteniei, 597—598, 714—715; Carpații, 598; Von der Heide, 599; Transilvania, 713—714; Suflet românesc, 715—716, 796—797, 879[2]; Junimea literară, 797—798; Lumea, 874—875; Suflet românesc, 875; Paris-Bucarest, 875—876.

I.

I. O carte rară, XLI, 430—434; 1. *Fapte:* Filologie, XLIV, B 601—605; Biologie, XLV, 226, 418; Higienă, 808; XLVI, 824—825; Antropologie, 198; Fizică, XLVII, 538—539; Medicină, 919—920; LI, 821; Fisiologie, XLVIII, 441—442; 2) *Recensie:* D. Marinescu, Infiint. mitrop. în T. R. și Moldova, LVI, 491.
I. A. *Recensie:* El. Stratilescu, Temeiul misc. femin. și scop. pe cari le urmărește, LI, 462—463.
I. B. 1) *Fapte:* Centen. romanc. Mauriciu Jokai, LVII, 79—80; Criza artei la Viena, 607—608; Criza presei rom. din Ardeal, 717—718; 2) *Recensii:* St. G. Morărescu, Oper. de bursă și arbitraj, XLVIII, 321; N. Bănescu, Insemnări din campanie, 323; V. C. Vasiliu, Ce este proprietatea?, 555; 3) *Reviste:* Natura, XLVIII, 86, 325, 445, 555; Bulletin de la section historique de l'Ac. Roum., 325—326; Gazeta româno-maghiară, LVII, 599—600.
I. B. V. Duiliu Zamfirescu (necrolog), LIV, 484.
I. D. 1) *Fapte:* Astronomie, XLIII, 893—894; 2) *Recensie:* A. G. Popa-Costea, Les dépenses publiques, XLVI, 1062—1067; 3) *Reviste:* Journal des économistes, XLIII, 1006—1008; Cultura Românilor, XLIX, 958.
I. D. I. 1) *Fapte:* Chimia, XLIII, 894—895, 1123—1123; Biologie, 1237, 1356—1357; 2. *Reviste:* Revue gén. des sciences, XLIII, 902; Rev. de legisl. și jurispr., 1009—1010; La nature, 1242.

I. E. V. 1) *Recensie:* G. Galaction. Biserieuța din Răzoare, XLVIII, 79—82; 2) *Reviste:* Noua rev. rom., XLVIII, 86—87; Junimea literară, 444; Luceafărul, 444.
I. F. *Reviste:* La revue, XLVIII, 670.
Ig. Din Bucovina, XLI, 349.
I. G. *Fapte:* Învățământ, XLV, 585; Psihologie, 586—587.
I. Gn. Congresul din Bitolia, XLIII, 807.
I. I. Din eter (poezie), XLVII, 1152.
I. L. Problema minorităților, LVI, 389—396.
I. M. 1) *Fapte:* Teologie, XLI, 337, 1020; XLII, B, 528; 2) *Recensii:* Gh. Nedioglu, Cea mai veche sc. rom. cu car. statornic, XLVII, 210—212; I. Ursu, Din infl. europene asupra pol. noastre, 552—553.
I. N. Dela Acad. Rom., XLIII, 112; 1. *Fapte:* Geologie, XLVI, 201—205; Higiena, LIV, 946; Flagelul cancerului, LVI, 336; 2) *Reviste:* Scientia, XLVI, 214—216.
I. N. I. *Fapte:* Medicina, XLIII, 84—85.
I. P. Ruga (poezie), XLII, B, 144; Cuvinte rare, XLIV, B, 507—508, 731, 955—956; 1) *Fapte:* Meteorologie, XLII, B, 424.
I. R. 1) *Fapte:* Demografie, XLII, A, 223; Politica socială, 226, 472—473; 2) *Recensii:* Über der Landwirtschaftlichen Kredit in Rumänien, XLI, 639; Die Rumänischen Volksbanken, 639—640; Dr. D. Busuiocescu, Chest. arend. moșiei Moara Grecilor, XLII, A, 93; Dr. I. Marian, Ein Beitrag zur Unterschung der Grundrenternatur, 95; Eug. Brote, Org. credit. prin băncile rom., XLIV, A, 84—85; Dr. Al. Cercel, Die Nationalbank von Rumänien, XLIV, B, 247; 3) *Reviste:* Jahrbuch für Gesetzebung Vervaltung und Volkswirtschaft, XLI, 642 — 643; Jahrbücher für Nationalöconomie und statistik, 643; Political Science Quarterly, 740, XLIII, 680—681; Revue de métaphysique et de morale, XLI, 939; Revue d'écon. pol., 839—846, 1024; The econ. Journal, 841; The Yale reviw, 1025—1026; Zeitschrift des k. Boyerischen Statistischen Landesamtes, XLIII, 681; Jahrbücher für Nationaleconomie Statistik, 1363; Journal de la Soc. de Statistique de Paris, XLIV, A, 86—87; Revue econ. internat., XLIV, B, 248.
I. T. *Recensie:* I. C. Filitti, Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino, LI, 552.
I. V. O instit. de stat în decădere, Creditul agricol, XLIII, 102—105.

J.

J. L. 1) *Fapte:* Literatură, XLIV, B, 241—242; 2) *Reviste:* La Revue, XLIV, B, 248.

K.

K. 1) *Fapte:* Lipsa de muncă în Anglia, LII, 53; Medicina, 53—54; 2) *Recensie:* Gen. E. v. Falkenhaym, Die Feldzug der 9 Armeegegen die Rumänen und Russen, 1916—17, LIII, 175; 3) *Reviste:* Revue internat. de l'enseign., XLV, 947—948.

L.

L. Manuscrsele lui Moise Nicoară, XLI, 1166; Adun. g-lă a soc. p. fond. de teatru român, 1167; 1) *Fapte:* Arheologie, XLI, 335—336; Șt. Nat., 446—447; Astronomie, 1019; XLIV, B, 105; Filologie, XLI, 1249; XLII, B, 423; Fisiologie, 305; Istorie, XLIII, 84; XLVI, 583—584; XLVII, 422—423; Literatură, XLIII, 1358—1359; XLIV, A, 82; XLVIII, 205—206; Ostire, XLVII, 423, 1056; XLIX, 684—685; Finanțe, XLVIII, 666; Psihologie socială, XLIX, 84—86; Istorie militară, L, 443—444; LI, 549; 2) *Recensii:* H. B. Geerke, Napoleon, XLVII, 925—927; I. Ursu, Bât. depe Câmpul Pânii, XLVIII, 668; P. P. Gore, Album de cov. mold., LI, 179; Soc. Macédo-Roum. de culture intell., 260—261; R. Cândea, Catolicismul în Moldova în sec. XII-lea, 379; 3) *Reviste:* Zukumft, XLI, 544, 1254; XLII, B, 311, 650—651; Deutsche Rundschau, XLI, 1025; XLII, A, 98—99; XLIV, B, 114—115; L, 451—452; Kunstwart, XLIII, 87—88; Oesterreichischen Rundschau, XLVII, 429—430; Flacăra, XLVIII, 216; L, 600; Nationale Kundgebung, XLIX, 95—96; Drum drept, L, 598—600; Noua rev. rom., 600; Știința tuturor, LI, 180, 263; Cultura creștină, 263; Ostland, 661; Tribuna, LVI, 416.
L. B. Din Bucovina, XLI, 559.
L. S. *Recensie:* C. V. Obedeanu, Par-

tidele politice în T. Rom. până la 1848, XLII. A, 228.
L. T. Bg. *Recensie:* C. I. Băicoianu, Dunărea, XLIX, 953—955.

M.

Dr. M. *Recensie:* Drd. M. Georgescu Omagii prof. V. Babeș, oferit de Soc. st. în med., XLIX, 849—850.
M. A. 1) *Fapte:* Pedagogie, XLII. A, 92—93, 613. 581²—582²; XLIII, 333, 789; Drept, XLII. A, 344; Filosofie, 345, 610—611; Fisiologie, 611; Medicină, 612—613; Astronomie. XLIV. A, 78; Geografie, XLIV. B, 369; 2) *Reviste:* Preussische Jahrbücher, XLII, A, 351; Revue de métaph. et de morale, XLIII. 572—573.
Magheran. A fost odată (poezie), LVIII, 41—43.
Maior. O veche lege de tocmeli agricole, XLVI, 432—445, 897—917.
M. D. *Recensie:* C. Giurescu, Contrib. la studiul cronicelor moldovene, XLII. A, 226—227.
Slugerul Mihnea. Traduceri din Horațiu: La Taliarch, XLII. A, 524²; Oda XXX, XLV, 568; La Leucon. 685; La o amforă, 931.
M. I. S. Rodenbach, În Exil, XLIX, 93.
M. N. Asoc. p. lit. și cult. pop. rom. în Trans. și Ung., XLI, 129—130; O carieră politică și cult.: Vic. Babeș, 240—242; Băncile rom. din Trans. și Ung., 347—349; Legea lui Appony, 460—461; Arhereii rom. de peste munți, 557—558.
M. R. *Recensii:* H. Sanielevici, Cercetări critice și filosofice, L, 447—448; C. Răd.-Motru, F. W. Nietzsche, 448; Eug. Speranția, Contrib. la filosofia magiei, 594—595.
M. T. *Fapte:* Arheologie. XLI, 1019.

N.

N. In cumpănă, XLIII, 883—887; Nic. Culian (necrolog), XLIX, 1293; Gh. Bengescu, Dabija (necrolog), L, 120; 1) *Fapte:* Filosofie, XLI, 336; Drept și econom. polit., 336; Modernizarea Chinei, XLII. A, 225; Biologie, XLVIII, 441; LV, 100; Bacteriologie, XLVIII, 441 2) *Recensii:* T. Stratilescu, Educ. Fiz., intel. și morală, XLI. 1150—1151; I. L. Caragiale, 1907 din primăvară până în toamnă, 1252; Arsene Vlaicu, Anuarul șc. com. sup. rom. din Brașov, XLIII, 898—899; M. Stahl, Bucureștii ce se duc, XLV, 96—97; Dr. P. Berheci, Contrib. la „asistența cop. găsiți", XLVI, 206; (Gen. I. Culcer, Recensie asupra „Ist. răsb. p. întreg. Rom.", LV, 513); I. Georgescu, Prin România, 513—514; M. Biciulescu. Desenul și modelajul la copii, 514; 3. *Reviste:* Revue de métaph. et de morale, XLI, 543—544; La Revue, XLII. A, 97—98, 229—230.
N. C. 1. *Recensie:* Mario Roques, Recherches sur les conjuctions conditionelles să, se, dacă en ancien roumain, XLII. A, 94—95; 2. *Reviste:* Bulet. soc. numism. rom. XLVIII, 324—325.
N. D. 1) *Fapte:* Geografie, XLI, 1147; 2) *Recensie:* N. Cotlarciuc, Strifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau und in der Bukovina, XLII. A, 347—348.
N. G. 1) *Fapte:* Geografie, XLIV. B, 605—696; XLV, 338; Etnografie, 1181; 2) *Recensie:* G. Poboran, Ist. orașului Slatina, XLIV. B, 247.
N. M. *Recensie:* Carra de Vaux, Leonardo da Vinci, XLV, 234.
N. M. O. Noul ziar al partid. nat.-rom. din Trans. și Ung., XLV, 237—239.
N. O. 1) *Fapte:* Geografie, XLI, 1249; 2) *Reviste:* Zeitschrift für Romanische Philologie, XLI, 1153.
N. P. Cugetări. XLIII, 1351; 1) *Fapte:* Sociologie, XLIII, 565—566; 2) *Recensie:* Eug. Dinescu. Tragediile lui Sofocle, XLIV. B, 488.
N. R. Răspuns, LIII, 302; *Recensie:* M. Ștefănescu, Filosofie românească, LIV, 869.
N. S. *Recensie:* C. N. Mateescu, Balade, XLIII, 1127.
N. Th. D. 1) *Fapte:* Archeologie, XLV, 455; 2) *Reviste:* Historische Vierteljahrschrift, XLV, 462.

O.

O. 1) *Recensii:* Gr. M. Alexandrescu, Poezii, XLI, 1151—1152; C. A. Bratter, Die Kutzowalachische Frage. 1252; 2) *Reviste:* Deutsche Rundschau, XLII. A, 230; Ramuri, LI, 380;. Arhivele minelor, 380; Bul. muz. Sucevei. 380—381; Arh. p. st.

și ref. socială, 381; Școala Basarabiei, 381; Democrația olteană, 381.
O. N. B. *Fapte:* Medicină. XLVIII, 206.
O. P. *Recensie:* G. Adamescu, Indic. bibliogr. p. lit. rom. sec. XV—XIX, XLVI, 586—587.

P.

P. 1) *Fapte:* Fizica, XLI, 336—337; Geografie. 536—537; Statistică, 539; Istorie, 636—637; Meteorologie, 1148—1149; Pedagogie, XLII. A, 346; 2) *Recensii:* C. Giuglea, Elem. latine în l. rom., XLIII, 1240—1241; S. G. Longinescu, Pravila lui V. Lupu și Prosper Farrinacius, XLIV. B, 111—112; P. Păltânea. T. Dinu, Satirile lui Horațiu, XLV, 587—588; N. Ureche, Drumurile noastre, 1301; S. Dragomir, Coresp. episc. Gherasim Adamovici, XLVI, 706; 3) *Reviste:* Revue des deux mondes, XLI, 740. 838, 931—932; La Revue, 740, 932; Revue bleue, XLIII, 1242; Luceafărul, XLVIII, 215; Renașterea română, LI, 660.
P. A. *Reviste:* La nature, XLVI, 1067; Logos, XLIX, 219; Historische Zeitschrift, 219—220.
Pand. Decorațiunile lui Baltazar, XLII. B, 535—537.
P. C. *Fapte:* Etnografie, XLVII, 918—919.
P. C. A. *Reviste:* La nature, XLVI, 1191—1192.
P. I. *Recensii:* Inventarul moșiilor statului, XLIV. B, 109—111; V. Drăghiceanu, Monum. istorice din jud. Dâmbovița, XLVI. 209.
P. M. *Recensii:* Arhim. Sofr. Craioveanul, Noul Testament, XLIV, A, 86.
P. N. *Recensie:* I. Mihăilescu, Ionică Flueraș, LIV, 587.
P. O. *Recensie:* Gh. Zagorit, Târguri și orașe între Buzău, Târgov. și București, XLIX, 685.
P. P. 1) *Fapte:* Astronomie. XLI, 925; Insula Sakalin și viitorul ei, 926; St. Naturale, 927; 2) *Recensie:* P. Trișcă, Școlile germane, XLV. 1186.
P. S. 1) *Fapte:* Astronomie, XLI, 635; 2) *Reviste:* Revista armatei, XLIX, 579—580.
P. St. *Fapte:* Ostire, XLIX. 82—84.
Publius. Anti-teze, XLI, 1174—1175; Episcopiile orientale maghiare, XLVI, 475—479.
P. V. *Recensii:* T. A. Naum, Idilele rustice ale lui Teocrit, LVIII, 224; Codul onoarei și regulele duelului, de I. I. Nedelescu. LX. 385—386.

R.

R. Conv. comerc. cu Ungaria, XLIV B, 728; 1) *Fapte:* Demografie, XLIII, 1357; Statistică, 243—244; Intem. republicei mold., LVI, 880; O hartă pe un scut, LVII, 160; 2) *Recensii:* Th. Capidan, Réponse critique au dictionnaire d'etymologie Koutzovalaque de C. Nicolaïdi, XLIII, 1240; Statistica generală, XLIV. B, 114; P. P. Negulescu, Filos. Renașterii, 375—376; D. Gusti, Sociologia răzb., XLIX, 316—317; 3) *Reviste:* Revue écon. internat., XLI, 642; Revue historique, XLII. A. 477; L'economista dell'Italia moderna, XLIII. 1362; Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, XLIV. B, 115; Jahrbücher für Nationalöconomie und Statistik, 115; Journal de la Soc. de statistique de Paris, 248.
R. Gr. Dela Românii de peste hotare, XLIV. B, 947—948.
R. I. V. *Recensie:* G. Georgian, Poezii, LIV, 169.
R. N. Viitoarea hartă murală a României, XLIV. A, 12—17.

S.

Dr. S. *Recensie:* Dr. G. N. Leon, Problema financ. și chestia banului, LI. 176—177.
S. C. O prop. către prof. de desemn XLIII. 466—467.
S. D. *Fapte:* Opinia unui francez despre Panait Istrati, LVII. 160; Proect de lege p. comb. tuberculozei, 719.
S. N. *Recensii:* A. Cotruș, Poezii, XLV, 458—459; T. Iordănescu, Antich. romane private, XLVI, 1061—1062.
S. O. 1. *Recensii:* C. Moldovanu. Flacări, XLI, 1221—1022; I. Dragomirescu, Flori de argint, 1023; Z. Bârsan. Poezii, 1149—1150; C. I. Băi-

coianu, Banca Nat. în timpul ocup. LI, 377; 2. *Reviste:* Dunărea, LI, 659.

Sol. 1) *Recensii:* A. Monger, Statul viitor (trad. de G. B.-Duică), LVI, 413—414; T. G. Masaryk, Idealurile umanității; despre bolșevism (trad. de P. Cancel), 414; 2) *Reviste:* Societatea de mâine, LVI, 415.

S. O. V. Morții noștri, LI, 113—116.

Spectator. „Criticele" d-lui Maiorescu în noua ediție pop., XLII. B, 571—580; O sărbătoare unversitară, XLIII, 1369—1374; La începutul anului, XLIV. A, 5—11; Dela Academie: Alegerile sesiunii trecute, XLIV. B. 501—502; Risipa pe care o face statul în străinătate, LV, 526—527; Teatrul Nat. din Craiova, LVIII. 961—962.

Ş P. N. Numirea dirig. de școli prim. rur., XLVI, 1429—1431.

S. S. Din Macedonia, XLII. B, 439; De la Academie, XLIII, 580—581; *Recensii:* T. Bratu, Creat. poetică, XLIV. A, 85—86; G. Donna, Margenalia, XLV, 459; Gr. Antipa, Die Biologie des Donaudeltas und des Inundations Gebietes der Unteren Donau, XLVI, 328—329; D. Caracostea, Poetul Brătescu-Voinești, LIII, 393.

S. S. M. *Fapte:* Higienă, XLIV. B, 712—713.

St. 1) *Fapte:* Psihologie, XLIII, 1125—1126; Pedagogie, 1360; XLV, 456—457; Higiena, XLIV. B. 606—607; Geografie, XLV. 456; 2) *Recensii:* James Catery, Românii (trad. de E. Lovinescu), XLIII, 1126; C. S.-Aldea, Ape mari, XLIV. B, 371—372; B. P. Hajdeu, Ursita, 488—489; G. Minar, Filosoful Conta, 937; 3) *Reviste:* Deutsche Rundschau, XLIII, 1127—1128' Revue pedagogique, 1129; Lehrprohen und Lehrgänge aus der Praxis der Hoheren Anstalten, XLIV. A, 88; La Revue, XLV, 97—98.

S. T. *Recensii:* E. Dimnet, „Les soers Brontë", XLV, 459—460; Dr. I. Moldovan, Biopolitica, LVIII, 225.

Stania. *Poezii:* Umbre pe iezere, LVIII, 420; Rugăciune, 512; Turma, 513.

Un Sucevean. Legenda Maicii Domnului culeasă din meleagurile sucevene, LI, 542—546.

S. V. 1) *Fapte:* Tehnica, XLI, 1250; Geografie, XLII. A, 91, 223; XLII. B, 423; Antropogeografie, XLII. A, 470; Astronomie, XLII. B, 420; Economie, 423; Politică, 424; 2) *Recensii:* Al. Mihăescu, Flori de zăpadă, XLI, 541—542; A. Lăzărescu, Fața econ. a pământului, XLII. A, 474.

T.

T. Întinderea pământurilor date la țărani, XLI. 344; 1) *Recensii:* C. A. Vasiliu, Cauzele întinderii pelagrei în România, XLI. 1251; A. D. Holban, Oameni celebri din antichitate, 1253; Gen. C. I. Brătianu, Câteva amintiri din rostul nostru social în timpul celor din urmă 40 ani, XLII. A, 228; I. S. Munteanu, Anuarul șc. comerc. sup. din Galați, XLII. B, 425—426; I. G. Bibicescu, E în legile noastre vreo sanct. contra călcării art. 7 din constit?, 645; L. S. Mătăsaru, Chest. de învățăm., XLIII. 87; I. St. Murat. Grindina și încercările de a o combate, 461; I. St. Șuluțu. Adaos la partea a VI-a din memoriu, 899; Arhim. V. Puiu. Din călătoriile ierom. rus Partenie prin Moldova, XLIV. B, 935—936; I. S. Munteanu, Anuarul șc. com. sup. din Galați, XLV. 1302; C. I. Băicoianu, Insemn. econ. și geogr. a Rom. în actuala conflagr. eur., XLIX, 318; R. Cosmin, Satire, L. 346; M. Theodorian. Carada, In cumpănă, LI, 551; M. Manoilescu, Probl. despăg. de războiu, 658; S. Pușcariu, Ist. lit. rom., LIII, 173; M. Manoilescu, Import. și persp. industriei rom., 300; A. Waiss, studii literare, LV, 104; M. Csaki, Inventarul monum. și ob. istorice săsești din Transilvania, 609. I. Nădejde V. G. Morțun, LVI. 487—488; 2) *Reviste:* Revue des deux mondes XLII. XLII. A. 349. 476, 618; Anuarul șc. pregătitoare Baia (Suceava), LI. 552.

T. A. *Recensie:* D. Mociornița, Păreri și îndrumări practice pentru soluț. câtorva probl. econ.-financiare, LIV, 374.

Tăut. Din Bucovina, XLII. A. 124—125, 250—251, 374—375; XLII. B, 105—107; XLIII. 234—235.

T. E. *Recensie:* M. Pașcanu, Particip. muncii la întrepr. capitaliste și acționariatul uvrier, LIII, 492.
T. G. B. *Fapte:* Învățământ, XLVIII, 205.
T. G. L. 1) *Fapte:* Istorie, XLIII, 1003—1004; 2) *Reviste:* Revue des deux mondes, XLIII, 1008—1009.
T. H. Dr. A. Cardaș, Asupra originii taurinelor rom., XLIX, 317—318.
T. L. Schimbarea orei legale în Franța, XLV, 355—357; *Fapte:* Geologie, XLIII, 895—896.
T. M. *Recensie:* Dr. C. Popescu. Pov. și fabule p. copii, XLV, 97; Dr. I. Ghiulamila, Studiu statistic-medical și social asupra inval. de răsb. ai Rom., LII, 353; R. Netzhammer, Resed. episc. din București, LV, 693.
T. N. 1) *Fapte:* Fizica, XLI, 635—636; 2) *Recensii:* Dr. V. Bologa, Anuarul șc. civile de fete a „Asoc. p. lit. și cult. pop. rom.", XLVI, 826; N. Iorga, Rolul trad. în creșterea fem. la Rom., 1060; V. Lascăr, Discursuri polotice, XLVII, 209.
T. S. A. Baltazar (necrolog), XLIII, 1135—1136; *Recensie:* M. Kogălniceanu, Scrisori publicate de P. V. Hanes, XLVIII, 83—84.

U.

U. *Recensie:* D. Nanu, Othello, XLVIII, 698.
U. N. *Recensie:* Dr. P. Cazacu, Instit. publică numită Zemstvo, LIII, 395.

V.

V. 1) *Fapte:* Medicina, LI, 258; 2) *Recensii:* A. Stavri, Luminișuri, XLIV, B, 245—246; A. T. Stamatiad, Din trâmbița de aur, 832—833; Al. Lapedatu, Un măn. de cerc. ist., L, 224.
V. C. *Fapte:* Medicina, XLI, 1148.
V. C. A. 1) *Fapte:* Învățământ, XLV, 228—230; 2) *Reviste:* Revue philosophique, XLV, 945—947; La nature, XLVI, 211—212; Revue scientifique, 924—925.
V. C. Z. 1) *Recensie:* Diac. N. M. Popopescu, Prin Banatul Timișoarei, LI, 260; 2) *Reviste:* Zorile, LI, 262; Craiu nou, 262; Muzica, 824; Viața sportivă, LII, 150.
V. D. Inițiative cult. în prov., Univ. din Lausanne și d-l Maiorescu, Figuri eroice, Al. Mocioni, muzicant, Cuvinte și pronunții, XLIV, B, 841—844.
Vedar. Ispravă de bolșevici, LV, 264—271.
Verax. Politică culturală, XLI, 1262—1265; Centenarul lui Șaguna, XLIII, 1255—1257.
V. G. *Recensie:* D. Cernăianu, Biserica și românsmul, XLIII, 900—901.
V. I. Dr. I. Balanu, Viața lui Isus, LIV, 949.
Viator. „România Jună" și d-l T. Maiorescu, XLIV, B, 264.
V. M. 1) *Fapte:* Politica, LII, 247, 352; Industrie, 352; 2) *Recensii:* V. de Derek, La Tchecoslovaquie et les Tchecoslovaques, LII, 148; Em. de Martonne, La nouvelle Roumanie, LIII, 574; I. G. Vidrașcu, Conf. și chest. econ., 575—576; 3) *Reviste:* Junimea Moldovei de Nord, LII, 55.
Dr. V. N. M. *Recensii:* Dr. I. D. Angelescu, Coop. și socialismul în Europa, XLVII, 1288—1291; C. C. Georgescu, Rezult. reformei agr. din 1907, 1291.
V. Z. *Reviste:* Mercure de France, LI, 660—661.

X.

X. *Fapte:* Filologie, XLIII, 1239—1238.
X. Y. *Fapte:* Etnografie, XLVII, 205—206; Filosofie, 206; Pedagogie, 423—424.

Y.

Y. 1) *Fapte:* Artă, XLVII, 422; 2) 2) *Reviste:* La revue, XLVI, 94—95.

Z.

Z. *Recensie:* O. Tafralli, Istoria artelor, LIV, 949.
Z. C. Epigramă, XLII, A, 208.
Zl. *Reviste:* Curierul judiciar, XLVIII, 323—324.
Dela Românii de peste hotare: *a)* Din Bucovina, XLI, 130; *b)* Din Mace-

donia, 130—131; *c)* Ceva despre Asoc. şi secţiunile ei ştiinţ.-literare, 845—847; *d)* Şcolile din Macedonia, XLIII, 470—471; *e)* Appony şi Şaguna, 912; Notiţă, 350—351; Cronica universitară, 1036; Punerea în val. a terenurilor de inundaţie a Dunării, XLII, A, 366—369; Documente din timpul unirii, XLIII, 61—64; Activ. militară a Regelui Carol, 391—397; Însemnări priv. la ist. cult. rom., XLIV, A, 1—4; XLIV, B, 1—4, 129—132, 265—268, 393—395, 505—507, 617—619, 729—731; XLV, 81, 453, 1178—1179; XLVI, 704; XLVII, 421; Cuvinte către studenţi, XLIV, B, 1031—1134, 1160—1162; Anchetă culturală, XLV, 477—478, 599—600, 835—836; O vizită la muzeul Hohenzollern din Berlin, 797—802, Bruge, note de călătorie, 1088—1091; O vizită la mausoleul din Charlottenburg, 1380—1386; Ciutacu, XLVI, 605—624; Recepţia solemnă a Dr. Gr. Antipa, 710—711; Un profesor: Ernest Lavisse, 841—856, 1006—1017; O contrib. la biogr. lui C. Negri, 961—975; O îndoită lecţie politică, 1069—1074; Şcoala de pictură italiană, 1150—1163; Siguranţa progresului, 1169—1180; Şcoala de pictură veneţiană la Kaiser-Friedrich-Museum din Berlin, 1325—1326; Concursul „Conv. Lit.", XLVII, 107, 212, 545; Întrebarea „Conv. Lit.", 305, 430—431; Wateau la Potsdam, 739—744; Stendhal, 835—849, 1138—1151, 1202—1213; Urmele romane dela Răcari, 879—884; Necesitatea unui program de construcţii navale, XLVIII, 108—111; Madame de Staël, XLIX, 630—646, 791—810; Familia preoţilor şi căsătoria, LIII, 404—406; Poezia erotică şi filosofică a lui Al. Vlahuţă, 577—588; Din „Poezia filosofică", LV, 236—237; M. S. Regele şi Avram Iancu, LVI, 643—645; Aforisme, LVII, 403—404; Salutul Ardealului, LIX, 43.

Necrologuri: F. Robin.-Dărăscu, XLI, 243; Grigore şi Adina Olănescu 462—463; Teohari Antonescu, XLIV, A, 97—98; Ştefan Popescu, XLV, 119; St. O. Iosif şi Il. Chendi, XLVII, 712; N. Dobrescu, XLVIII, 843; Emil Gârleanu, 844; Ioan Bogdan, LI, 470—471; P. P. Carp, 472; Tudor Pamfile, LIII, 796; T. T. Burada, LV, 218;

Poezii: Lebăda, XLII, A 501[2]; Peridi neam Eurydicen, XLIII, 585—587; Muza astrelor, XLVI, 744; Bolnavei, XLVII, 962; Lui St. O. Iosif, XLVIII, 150; Graiul mării, 268—269.

Cronica lit. şi ştiinţ.: 1) *Fapte:* Antropologie, XLI, 110—111, 215; Arheologia, 111, 215—216; Astronomie, 112, 216, 735; Drept şi econ. politică, 112—113, 216, 444—446; Filosofie, 113—114; Istorie, 114; Geografie, 114—115, 217—218, 446, 735, 833—834; Şt. Naturale, 115—116, 736; Teologie, 116, 1250; Statistică, 637; Filologie, 735; Higienă, 736; XLIX, 575—576; Pedagogie, XLI, 736, 834; XLVII, 80—81; Econ. pol., XLI, 833; Biologie, 833; Sociologie, 834; Geologie, 834; Geografie econ., 925—926; Ist. Rmânilor, 1147—1148; LII, A, 92; Lit. român., XLIV, B, 370; Învăţământ, 485—486; Psihologie, XLVI, 1060; Medicină, XLVII, 80; XLVIII, 442; Ostire, XLIX, 576; Finanţe, LI, 461—462; Industrie, 462; Căile de com., 820—821; Studenţii şi Soc. Naţ., LVI, 256; Institt. francez de înalte studii în Rom., 496; Premiile naţionale, 496, Monum. noastre în faţa streinătăţii, 640; Asoc. bibliotecarilor din Rom., 720; Săptămâna juridică din Paris, LVII, 480; Poeţii rom. în strein., LVIII, 313—314; Moartea Ducelui de Orleans, 314; Un volum al d-lui Herescu, 892; Poşta redacţiei, 892, 972.

2. *Recensii:* I. Drăghicescu, Din psih. pop. român, XLI, 116—117; D. Ramură, Domniţa Ruxandra, 542; Dr. V. Suciu, Teologia dogmatică, XLIII, 208; Dr. Gr. Antipa, Fauna ichtiologică a României, 458—459; E. Lovinescu, Critice, XLIV, B, 373—374; N. Hodoş, Insemnare a călătoriei mele, 374—375; N. P., Gedanken und Winke, XLVI, 1061; E. Doran, Cartea cântecelor (trad. după Heine), XLIX, 1079—1080); Al. Tzigara-Samurcaş, Mărturisiri silite, LII, 657; M. Axinte, Cum trebue să fie o şcoală rom., 657—658; C. Hamangiu, Propr. inteelectuală, 658; Pr.

Cicerone Iordăchescu. Credo quia absurdum, 658; C. Ionescu-Şişeşti, Calend. plugarilor, 748; I. Lupaş, Factorii istorici ai vieţii naţion. rom., LIV, 462; Paul Ckirhberger, La théorie de la relativité exposée sans matematique, 681—684; G. Taşcă, Situaţia financ. internat. după războiu, LVI, 253—254;

3. *Reviste:* Revue des deux mondes, XLI, 341; La revue, 341; The economie journal. XLII. A, 230—231; Jahrbuch für Gesetzgebung Verwaltung und Volkswirtschaft, 231; Revue de Paris, 585²; Mercure de France, XLIV. A, 89—90; L'économiste français, XLIV. B, 1048; Echos d'orient, 1169—1170; Geographische Zeitschrift, XLV, 813; P. Mitteilungen, 813; XLVI, 456; Revue bleue, 589; Roumania, 589—590; La nature, 828; Revue; de métaphysique et de morale, 1068; Revue philosophique, XLVII, 1059; Rev. artileriei, L, 225—226; Bulet. semin. pedagogic, 226; Vremea nouă, 226; LIII, 177; Rev. cerc. de st. al partidului cons., L, 227; Rev. economică, 227; Lumina creştinului, LI, 463; Insemnări literare, 463; Conv ştiinţifice, 463; Analele minelor din Rom., 552; Renaşterea rom., 552; Rev. de vitic., oenol. şi hortic., 751; Arh. p. şt. şi ref. socială, LII, 558; LIII, 300—301; Viaţa românească, LII, 558; LVI, 157, 639; Lumina femeii, 748; Transilvania, 749; Clujul medical, 749; Solidaritatea, LIII, 175—176; Basarabia, 176; Viaţa agricolă, 176; LV, 194, 306; LVI, 157; Energia, LIII, 176—177; Tribuna şcoalei, 301, 396; Rev. Moldovei, 301; LV, 194; Analele statistice şi econ., LIII, 301—302, 397; LIV, 874; Analele Dobrogei, LIII, 302; LV, 192—193, 422; Gândirea, LIII, 396, 576; LVI, 495; Calea nouă, LIII, 396; Cele trei Crişuri, 397, 576; Brazde adânci, 576; Arhivele Olteniei, LIV, 279; LV, 306, 518; LVI, 639; Noua rev. biser., LIV, 279; LV, 694; Bul. asoc. gen.a ing., LIV, 279; Analele Ac. Rom., 467; Cuvântul, 467; Renaşterea, 873—874; LVI, 156; Bul. de inform. 874; Rev. vremii, 874; LV, 193—194; Pandectele române, 191—192; Dreptatea socială, 192; Democraţia, 193; LVI, 156; Cultura creştină, LV, 193; Rev. pădurilor, 194; LVI, 251—252; Junimea lit., LV, 305—306; Coop. română, 306; Şcoala Basarabiei, 422; Rev. de filosofie, 517; Viitorul neamului, 518; Oltenia, 693—694; Analele Râmniculuí, 694; Rev. şt. „Adamachi", 694; Cultura, LVI, 155, 639; Bul. Soc. geogr., 155—156; Năzuinţa, 156; Datina, 251; Peninsula Balcanică, 251; Glasul minorităţilor, 252; Bul. asoc. creştine stud., 334; Rev. teologică, 334; Bulet. „Instit. econ.", 639; Cronica numism. şi arheol., 718; Lamura, LVII, 316.

Corespondenţa

XLI, 352, 464, 560, 1040, 1168, 1276; XLII. A' 255, 376, 645, 608²; XLII, B, 112, 440, 552, 668; XLIII, 120, 236, 356, 472, 584, 696, 808, 1026, 1146, 1258; XLIV. A, 120; XLIV, B, 392, 504; XLV, 480; XLVI, 360, 600, 840, 1080, 1200, 1320; XLVII, 112, 224, 336, 1072; XLVIII, 344, 464, 692; LIII, 416.

Bibliografie

XLI, 132, 244, 352, 464, 560, 656, 752, 848, 944, 1040, 1168, 1276; XLII. A, 128, 225, 376, 496, 645, 608²; XLII. B, 112, 213, 327, 440, 552, 668; XLIII, 119—120, 236, 356, 472, 584, 696, 808, 1026, 1146, 1258, 1385; XLIV. A, 120; XLIV. B, 392, 504, 616, 952, 1066; XLV, 120, 240, 360, 480, 840, 960, 1080, 1200, 1320; XLVI, 120, 240, 360, 480, 600, 720, 840, 960, 1080, 1200, 1320, 1434; XLVII, 112, 224, 335—336, 568, 1072, 1312; XLVIII, 112, 232, 344, 464, 580, 692, 1068, 1184; LI, 204, 576, 683, 848; LIII, 416; LIV, 810, 892; LV, 318, 710, 791; LX, 399—402; LXI, 160, 352.

Erata

XLI, 560 XLII. A, 376; XLII. B, 214, 327, 668; XLIII, 356, 808, 1146, 1385; XLIV. B, 392; XLIX, 708, 790; L, 600; LII, 472, 606; LVII, 160, 880; LVIII, 522, 811.

Tabla de materii

XLI. 1266—1275; XLII. B. 669—681; XLIII. 1386—1394; XLIV. A. 695—698; XLIV. B. 1171—1176; XLV. 1435—1440; XLVI. 1435—1440; XLVII. 1305—1311; XLVIII. 1283—1288; XLIX. 1294—(1300); LI. 841—847; LII. I—VI; LIII. I—VI; LIV. 967—972; LV. 970—976; LVI. 961—967.

— SFÂRŞIT —

BIBLIOGRAFIE

Ioan C. Filitti: Despre vechiul drept penal român. Buc. 1928.
„ „ „ Despre reforma fiscală a lui Const. Vodă Mavrocordat Buc. 1928.
Ioan C. Fititti: Cum a fost înţeles consiliul legislativ. Buc. 1929.
„ „ „ O pagină din istoria medicinei în Muntenia (1784—1928). Buc. 1929.
Ioan C. Filitti şi *D. I. Suchianu*, Contribuţii la istoria justiţiei penale în Principatele române. Buc. 1928.
Hulea Ovidiu: jerbe matinale, poezii, tip. „Ardealul" Cluj 1929.
Manu Ion: Aduse din condei, versuri, edit. „Cartea Românească" Buc.
Neş Teodor: Liceul de băeţi din Oradea (1873—1929) „Inst. de arte grafice „Minerva" Oradea 1929.

Academia Română

Edit. Atelierele grafice „Cultura Naţională" Buc. 1929.
Anale, tomul XLIX, şedinţele din 1928—1929.
Antonescu S. C. Prof., Spongieri jurasici din Dobrogea.
Baiulescu G.: Creşterea colecţiunilor, după materialul aflător în Biblioteca Academia Române.
Blum L. I. Dr. Ing.: Utilizarea raţională a ligniţilor româneşti, distilare la temperaturi joase.
Donciu Constantin: Contribuţiuni la Climatologia Basarabiei, Regimul precipitaţiunilor (Premiul „Al. Boldescu" din sesiunea 1929).
Donici N.: Al treilea Congres al Uniunii Astronomice internaţionale, ţinut la Leidin (Olanda), dela 5 la 13 Iulie 1928.
Donici N.: Observatorul de astronomie fisică, situat în Parcul din Dubosarii Vechi (Basarabia) 1908-1928.
Dragomir Silviu: Un precursor al Unităţii Naţionale: Prof. ardelean Constantin Românul Vîvu, discurs rostit la 29 Maiu 1929, în şedinţa solemnă, cu răspunsul d-lui *Dr. I. Lupaş.*
Iorga N.: Oeuvres inédites de Nicolas Milescu
„ „ Origina Moldoveană a lui Inăchiţă Văcărescu.
„ „ I. Intre Domnii Moldovii şi ai Ţării Româneşti, cum se făcea corespondenţa; II Zugravi noi şi vechi.
„ „ Scrisori domneşti din Archivele dela Stockholm
„ „ Note istorice asupra editării operei poetice a lui M. Eminescu.

Isopescu Claudio: Documenti inediti della fine del cinquecento.
Lupaș I. Dr.: Chronicon Duonicensi, despre Ștefan cel Mare.
Marinescu G.: Bătrânețe și reîntinerire.
Macarovici Gh. N.: Nota preliminară asupra depozitelor pliocene din sudul Moldovei.
Panaitescu P. P. Miron Costin: Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1864).
Petrescu Z. G. Dr.: Din istoria medicinei: Dietetica școalei din Salerna (secolul XII) traducere în versuri cu adnotații.
Petrescu Z. G. Dr.: Viața și opera lui Carol Davila, 1828—1884 (cu ocazia centenarului nașterii sale).
Rădulescu-Codin C.: Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbii Mușcelului, (cu note istorice, 24 arii populare, 162 figuri în text, și unele vederi din Corbi).
Rosetti Radu, General: Câteva săbii ale lui Constantin Brâncoveanu.
Sofronie George: Principiul Naționalităților în dreptul internațional public.
Tagliavini Carli Dr.: Despre „Lexicon Marsilianum" Dicționar latin-român-maghiar din secolul al XVII—lea.
Teodoreanu N.: Contribuțiuni la studiul originii taurinelor din Dobrogea.
Văscăuțanu Th.: Asupra prezenței ordovicianului în basinul Moldo-Podolic.
Veres Andrei Dr.: Vechi istorici unguri și sași despre istoria Românilor (1760—1787).
Vinov Victoria: Excreția prin intermediul cromatocitelor la nevertebrate.

REVISTE

Adevărul Literar
Analele Banatului
Buletinul Comisiei Istorice
„ eugenic și biopolitic
„ Cărții Românești
Cele trei Crișuri
Datina
Democrația
Făt. frumos
Flamura
Gândul nostru
Graiul minorităților
Ideea
Minerva
Moldova Literară
Ramuri
Revista critică
„ funcționarilor publici
„ pentru inima copiilor
„ filologică
„ scriitorilor și scriitoarelor români
Ritmul vremii
Roma
Tribuna românilor transilvăneni
Viața Agricolă.

FURNISORII CURȚEI REGALE

Casa fondată 1854

SIGMUND PRAGER

BUCUREȘTI — Calea Victoriei, 9

Sucursale la: BRĂILA, CRAIOVA, IAȘI

TELEFON 49/55 — Adr. Tel.: SIGPRAGER București —
LIEBER'S CODE 5TH ED/STAUDT & HUNDIUS

Blănuri lucrate și brute; Pălării de lux LOCK, Borsalino fu Lazzaro și Hückels; Articole engleze de galanterie pentru domni; Lingerie și Bonetărie de lux; Incălțăminte străină; Confecțiuni pentru domni și doamne; Stofe pur engleze; Articole de toaletă GOLGATE; Tot pentru toate sporturile.

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT